

**UNIVERSITATEA
DE STAT DIN MOLDOVA**

HR EXCELLENCE IN RESEARCH

**Conferința științifică națională
cu participare internațională
„INTEGRARE PRIN CERCETARE ȘI INOVARE”
dedicată Zilei internaționale a Științei
pentru Pace și Dezvoltare**

9-10 noiembrie 2023

Științe juridice și economice

Chișinău, 2024

CZU 34+33(082)=135.1=111=161.1

I-58

**Conferința științifică națională cu participare internațională
„INTEGRARE PRIN CERCETARE ȘI INOVARE”
dedicată Zilei internaționale a Științei pentru pace și dezvoltare
10-11 noiembrie 2023**

Responsabil de ediție:

***Georgeta STEPANOV, dr. hab., prof. univ.,
prorector pentru activitate științifică***

**DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII
DIN REPUBLICA MOLDOVA**

Integrare prin cercetare și inovare”, conferință științifică națională (2023; Chișinău). Conferința științifică națională cu participare internațională "Integrare prin cercetare și inovare", dedicată Zilei internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare, 9-10 noiembrie 2023 / comitetul științific: Igor Șarov [et al.]. – Chișinău: [S. n.], 2024 (CEP USM) – . – ISBN 978-9975-62-687-3.

Cerințe de sistem: PDF Reader.

Științe juridice și economice. – 2024. – 724 p. : fig., tab. – Antetit.: Universitatea de Stat din Moldova, HR Excellence in Research. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. rom., engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – ISBN 978-9975-62-693-4 (PDF).

34+33(082)=135.1=111=161.1
I-58

ISBN 978-9975-62-693-4

**Conferința științifică națională cu participare internațională
„Integrare prin Cercetare și Inovare”, dedicată Zilei internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare**

Comitetul științific:

Igor Șarov	Universitatea de Stat din Moldova, Rector, dr., prof. univ.
Otilia Dandara	Universitatea de Stat din Moldova, Prim-prorector, dr. hab., prof. univ.
Georgeta Stepanov	Universitatea de Stat din Moldova, Prorector, dr. hab., prof. univ.
Violeta Cojocaru	Universitatea de Stat din Moldova, Prorector, dr. hab., prof. univ.
Aurelia Hanganu	Universitatea de Stat din Moldova, Prorector, dr. hab., conf. univ.
Tudorel Toader	Universitatea „A.I.Cuza” din Iași, România, Rector, dr., prof. univ.
Volker Wittberg	Fachhochschule des Mittelstands (FHM) – Universitatea de Științe Aplicate, Germania, Prorector, dr.h.c., prof. univ.
Ionel Mangalagiu	Universitatea „A.I. Cuza” din Iași, România, Prorector pentru programe de cercetare științifică și transfer de cunoștințe, dr., prof. univ.
Corneliu Iașu	Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România, Prorector, președinte Societatea de Geografie din România, dr., prof. univ.
N.D Halangot	Institutul de Endocrinologie și Boli Metabolice, Ucraina, dr. hab., prof. univ.
Iurie Bejan	Universitatea de Stat din Moldova, Directorul Institutului de Ecologie și Geografie, dr.
Liviu Dan Miron	Universitatea de Științe Vietii „Ion Ionescu de la Brad” Iași, România, dr., prof. univ.
Igor Nicoară	Universitatea de Stat din Moldova, Directorul Institutului de Geologie și Seismologie, dr.
Tatiana Sîrbu	Université catholique de Louvain, Belgia, dr.
Agatha Popescu	Universitatea de Științe Agronomice și Medicină Veterinară, București, România, dr., prof.univ.
Dumitru Mirel Popa	Universitatea „Apolonia”, Iași, România, dr., prof., univ.
Milena Yankova	Universitatea Neofit Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria, dr.
Adelina Dumitraș	Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară, Cluj-Napoca, România, dr., prof. univ.
Victor Juc	Universitatea de Stat din Moldova, Directorul Institutului de Cercetări Juridice, Politice, Sociologice, dr. hab.
Veronica Prisăcaru	Universitatea de Stat din Moldova, Șef Departament Cercetare și Inovare, dr., conf. univ.
Vitalie Sochireă	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultății de Biologie și Geștiințe, dr., conf. univ.
Viorica Gladchi	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultății de Chimie și Tehnologie Chimică, dr., prof. univ.
Sergiu Brînza	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultății de Drept, dr. hab., prof. univ.
Adrian Stoica Constantin	Universitatea „Ovidius” din Constanța, România, Decanul Facultății de Drept și Științe Administrative, dr. hab., prof. univ.
Ion Roșca	Universitatea de Stat din Moldova, Directorul Grădinii Botanice Naționale (Institut) „Alexandru Ciobotaru”, dr.
Liliana Dmitroglu	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultății de Fizică și Inginerie, dr., conf. univ.
Ștef Marius	Universitatea de Vest din Timișoara, România, dr., conf. univ.
Serghei Palihovici	Universitatea de Stat din Moldova, Directorul Institutului de Administrație Publică, dr.
George Culea	Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău, România, dr., prof. univ.
Aculina Arăcu	Universitatea de Stat din Moldova, Directorul Institutului de Chimie, dr. hab.
Tatiana Ivanova	Universitatea de Științe ale Vieții, Praga, Cehia, dr., conf. univ.
Florentina Nișu	Universitatea din București, Decanul Facultății de Istorie, dr., conf. univ.
Constantin Manolache	Universitatea de Stat din Moldova, Directorul Bibliotecii Științifice Centrale „A.Lupan”, dr. hab.
Viorel Vizureanu	Universitatea din București, Decanul Facultății de Filosofie, dr., prof.univ.
Gheorghe Cojocaru	Universitatea de Stat din Moldova, Directorul Institutului de Istorie, membru corespondent al AȘM, dr. hab.
Ioan Bolovan	Institutul de Istorie „George Barițiu” – Filiala Cluj-Napoca a Academiei Române, România, Director, membru corespondent al Academiei Române, dr., prof. univ.
Victoria Bulicanu	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultății de Jurnalism și Științe ale Comunicării, dr., conf. univ.
Romina Surugiu	Universitatea din București, România, Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării, prodecan, dr., conf. univ.
Nina Corcinschi	Universitatea de Stat din Moldova, Directorul Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”, dr. hab.
Florin Ardelean	Universitatea din Oradea, România, Facultatea de Științe Politice și Științele Comunicării, dr., conf. univ.
Laurenția Ungureanu	Universitatea de Stat din Moldova, Directorul Institutului de Zoologie, dr. hab.
Ludmila Usatăi	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultății de Litere, dr., conf. univ.
Grațela Benga-Țuțiuianu	Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, Academia Română, Filiala Timișoara, România, dr., cercetătoare
Igor Nicoară	Universitatea de Stat din Moldova, Directorul Institutului de Geologie și Seismologie, dr.
Sabine Krause	Universitatea din Leipzig, Germania, dr., conf. univ.
Ion Mereuță	Universitatea de Stat din Moldova, Directorul Institutului de Fiziologie și Sanocreatologie, dr. hab.
Valeriu Ungureanu	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultății de Matematică și Informatică, dr., conf. univ.
Vladimir Guțu	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultății de Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, dr. hab., prof. univ.
Larisa Andronic	Universitatea de Stat din Moldova, Directorul Institutului de Genetică, Fiziologie și Protecția Plantelor, dr. hab.
Simona Sava	Universitatea de Vest din Timișoara, dr., prof. univ.
Laurențiu Șoitu	Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România, dr., prof. univ.
Olga Sîkimaka	Universitatea de Stat din Moldova, Directorul Institutului de Fizică Aplicată, dr.
Alexandru Solcan	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultății de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, dr., conf. univ.
Cristian Banciu	Institutul de Biologie, București, România, dr., cercetător.
Inga Țițchiev	Universitatea de Stat din Moldova, Directorul Institutului de Matematică și Informatică „VladimirAndruchievici”, dr.
Maria Hămuraru	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultății de Științe Economice, dr., conf. univ.
Mircea-Alexandru Nedelea	Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România, dr., conf. univ.

COMITETUL ORGANIZATORIC CU ATRIBUȚII DE COORDONARE GENERALĂ A EVENIMENTULUI ȘTIINȚIFIC

Sergiu Corlat	Prorector
Maria Duca	Director al școlii doctorale „Științe ale Naturii”, dr. hab., prof. univ., academician
Aliona Grati	Director al școlii doctorale „Științe Umaniste și ale Educației”, dr. hab., prof. univ.
Zinaida Bolea	Director al școlii doctorale „Științe Sociale”, dr. conf. univ.
Svetlana Slusarenco	Director al școlii doctorale „Științe Juridice și Economice”, dr., conf. univ.
Igor Bercu	Decan al Facultății de Istorie și Filosofie, lector univ.
Eugenia Tofan	Șef Secție Promovarea și protecția rezultatelor științifice
Elena Nirean	Șef Oficiu Asigurarea calității în cercetare, dr., conf.univ.
Marianna Savva	Secția Promovarea și protecția rezultatelor științifice, dr., specialist principal
Lilia Dogoter	Directorul Bibliotecii USM
Ghenadie Sîrbu	Directorul Editurii USM, dr.

COMITETELE ORGANIZATORICE ALE SECȚIUNILOR/ATELIERELOR

Științe ale naturii și exacte

Biologie și Ecologie	Aurelia Crivoi, dr. hab., prof. univ. Steliana Clapco, șef CCS, dr., conf. cercet. Ion Balan, dr. hab., conf. univ. Lucia Bilețchi, dr., conf. cercet. Irina Sfeclă, dr., cercet. știin. coord.
Geoștiințe și Silvicultură	Ilie Boian, dr., conf. univ. Iurie Bejan, dr., conf. univ., director Institutul de Ecologie și Geografie
Chimie și Tehnologie Chimică	Elena Stratulat, dr., conf.univ. Maria Cocu, secretar științific, dr., conf.cercet.
Fizică și Inginerie	Natalia Nedeoglo, dr., conf. univ. Veaceslav Sprincean, dr., conf. univ.
Atelierul științifico-practic „Tehnologii fizice avansate cu aplicarea UVS în monitorizarea și modelarea factorilor de mediu”, Ediția a IV-a	

Științe umanistice

Istorie și Arheologie	Emil Dragnev, dr., conf. univ. Silvia Corlăteanu-Granciuc, dr., conf. univ.
Filosofie și Antropologie	Dumitru Dodul, dr., conf. univ.
Litere	Cristina Grossu-Chiriac, dr., conf. univ. Aliona Sobol, dr., lector univ. Eugenia Mincu, dr. hab.

Științe juridice și economice

Drept penal	Mariana Grama, dr., conf. univ. Vitalie Stati, dr., prof. univ. Valeriu Cușnir, dr. hab., prof. univ.
Drept public	Ion Guceac, academician, dr. hab. Elena Aramă, dr. hab., prof. univ.
Drept internațional	Lilia Gribincea, dr., conf. univ. Valentin Roșca, dr., lector univ.
Drept privat	Alexandru Cuznețov, dr., conf. univ. Tatiana Mihailov, dr., lector univ.
Drept procedural	Elena Belei, dr., conf. univ. Igor Dolea, dr. hab., prof. univ.
Științe Economice	Adriana Buzdugan, dr., conf. univ. Lucia Nepotu, asist. univ., drd.

Științe sociale

Comunicare și Teoria Informării	Laura Tugarev, dr., lector univ.
Jurnalism și proces mediatice	Mariana Tacu, dr., conf. univ.
Relații Internaționale	Carolina Budurina-Goreacii, dr., lector univ.
Științe Politice și Administrative	Ciobanu Tatiana dr., conf., univ. Bevziuc Victoria, dr., lector univ. Serghei Sprincean, dr. hab., conf. univ.
Psihologie	Angela Potâng, dr., conf. univ.
Științe ale Educației	Maia Șevciuc, dr., prof. univ. Nadejda Butnari, dr., lector univ.
Sociologie și Asistență Socială	Stela Milicenco, dr., conf. univ. Anastasia Oceretnii, dr., conf. univ. Victor Mocanu, dr., conf. cercet.
Educație fizică – între tradițional și modern	Nicolae Bragarenco, dr., conf. univ. Constantin Ciorbă, dr.hab., prof. univ. Ivan Carp, dr., prof. univ.

**CONFISCAREA EXTINSĂ ÎN LUMINA PRINCIPIILOR
FUNDAMENTALE ALE DREPTULUI PENAL**

EXTENDED CONFISCATION IN THE LIGHT OF FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF CRIMINAL LAW

Mihai GARABA, ORCID: 0000-0002-9225-3181

Școala Doctorală Științe Juridice a Universității de Stat din Moldova

343.272:342.72/.73

e-mail: mihaigaraba@protectlex.md

Fundamental principles of criminal law, such as legality, proportionality, culpability, and due process, serve as the bedrock of any just and fair legal system. Extended confiscation, which empowers authorities to seize not only the proceeds of crime but also assets derived from criminal activities, raises critical questions about the compatibility of this practice with these foundational principles. By critically analyzing these fundamental principles in the context of extended confiscation, this abstract seeks to contribute to the ongoing discourse surrounding the legal and ethical considerations of this practice.

Confiscarea extinsă este o măsură de siguranță esențială în lupta împotriva infracțiunilor grave și a corupției, având scopul de a preveni și de a recupera bunurile obținute ilegal sau utilizate în scopuri ilegale. Aceasta se aplică atunci când o instanță națională este convinsă pe deplin, pe baza unor fapte specifice, că bunurile respective sunt rezultatul unor activități infracționale desfășurate de persoana condamnată în cursul unei perioade anterioare condamnării care este considerată rezonabilă de către instanță, având în vedere împrejurările cauzei, sau, în cazul în care o instanță națională este convinsă pe deplin că valoarea bunurilor este disproporționată în raport cu veniturile legale ale persoanei condamnate. Cu toate acestea, în procesul de aplicare a confiscării extinse, trebuie să fim conștienți de importanța respectării principiilor fundamentale ale dreptului penal, întrucât aceste principii reprezintă pilonii de bază ai ramurii de drept penal, asigurând protecția drepturilor individuale și a justiției în procesul penal.

Scopul prezentei lucrări este de a analiza și dezbate conceptul de confiscare extinsă în contextul principiilor fundamentale ale dreptului penal. Prin această analiză, se urmărește decelarea modului în care confiscarea extinsă corelează sau poate intra în conflict cu aceste principii, precum și identificarea implicațiilor acestei măsuri asupra drepturilor individuale și asupra echității în procesul penal.

Obiectivele de bază care vor determina atingerea scopului propus pentru această lucrare sunt următoarele:

- identificarea modalităților prin care confiscarea extinsă poate fi pusă în concordanță cu principiile fundamentale ale dreptului penal;
- evaluarea modului în care confiscarea extinsă poate influența drepturile fundamentale ale omului.

Suportul metodologic al lucrării. Pentru a atinge scopul de bază, descris mai sus, în procesul de elaborare a acestei lucrări au fost utilizate metode general-științifice și special-juridice:

- Analiza logică, fiind una imperioasă oricărui studiu, a permis definirea conceptelor, delimitarea trăsăturilor, formularea concluziilor și a propunerilor.
- Analiza comparativă și-a demonstrat utilitatea în evidențierea trăsăturilor specifice ale confiscării extinse, în raport cu principiile fundamentale ale dreptului penal, cât și cu drepturile fundamentale ale omului.

Cele menționate atestă că vectorul cercetărilor noastre nu este întâmplător, iar tematica respectivă rămâne în continuare actuală și prezintă interes atât teoretic, cât și practic.

Principiile dreptului reprezintă ideile diriguitoare, reperate de bază, exprimate în legislația penală, în practica judecătorească și de urmărire penală, care reflectă legitățile economice, sociale, politice ale societății, ale sistemului de drept ale statului și ale dreptului penal ca ramură fundamentală a acestuia, precum și percepțiile etice și juridice ale oamenilor în ceea ce privește răspunderea penală a persoanelor care au săvârșit infracțiuni.¹

Analiza noțiunii principiilor dreptului ne permite să evidențiem două aspecte ale principiilor de drept:

Primul aspect – cel obiectiv – niște idei, reperate de bază, de referință, care sînt reflectate și instituite de către normele legislației penale, ceea ce înseamnă că acestea sînt parte componentă a realității juridice.

Al doilea aspect – cel subiectiv – ce se exprimă prin faptul că aceste principii, conținutul și esența sa, într-o măsură oarecare sînt reflectate în conștiința juridică a cetățenilor (atît cea colectivă, cît și cea individuală), a reprezentanților organelor de aplicare a dreptului, dar și ai celor legislative. Aceasta înseamnă că importanța subiectivă a principiilor constă în faptul că ele au un rol de reglementare, determinare a actelor de comportament al persoanelor. Vom reitera că principiile reprezintă niște reperate de bază, în conformitate cu care și în jurul cărora, este organizată și desfășurată întreaga activitate atît a cetățenilor simpli (destinatarii legii), cît și a reprezentanților organelor statale (în speță, a celor de aplicare a dreptului, de elaborare și adoptare a legilor, inclusiv celor judecătorești).

Legislația penală în vigoare a RM prevede expres 5 principii ale dreptului penal, și anume: principiul legalității, principiul umanismului, principiul democratismului, principiul caracterului personal al răspunderii penale, principiul individualizării răspunderii și pedepsei penale. Totodată, în procesul de aplicare a legii penale se ține cont de alte

¹ Кудрявцев В. Н., Келина С.Т., О принципах советского уголовного права II. Проблемы советской уголовной политики, М., 1984, стр. 5.

două principii: principiul egalității și principiul vinovăției. În totalitatea lor, acestea alcătuiesc sistemul principiilor de bază ale dreptului penal, care penetrează tot conținutul normativ al legislației penale, de la prima până la ultima normă juridico-penală. Toate aceste principii sunt interdependente și sunt legate strâns între ele, iar excluderea sau neglijarea unuia atrage după sine perturbarea funcționalității întregului sistem de drept.

Importanța legiferării normative a principiilor dreptului penal nu se reduce doar la declararea acestora (cu alte cuvinte, recunoașterea oficială a lor prin includerea expresă în textul legii penale), dar în influența lor asupra practicii de aplicare a dreptului, în orientarea activității desfășurate de către organele de urmărire penală și a celor judecătorești, a corespunderii acestora cu acele idei diriguitoare pe care principiile dreptului penal le reprezintă.

Calitatea activității practice de aplicare a legii penale, eficacitatea realizării funcțiilor și sarcinilor dreptului penal depind de gradul de realizare a principiilor dreptului penal, de nivelul de corespondere al acestei activități cu conținutul și esența principiilor.²

Confiscarea extinsă și principiile fundamentale ale dreptului penal sunt două aspecte interconectate, iar corelația dintre ele este esențială pentru asigurarea unui sistem legal echitabil și just.

Principiul legalității rezidă în faptul că nicio acțiune penală nu poate fi luată în afara cadrului legal. Confiscarea extinsă trebuie să fie autorizată și reglementată de lege, iar aceasta trebuie să fie prevăzută clar în legislație, specificându-se circumstanțele și condițiile în care poate fi aplicată. Acest principiu are la baza sa două axiome: *nulum crimen sine lege* și *nulum poena sine lege*, ceea ce înseamnă că nu există infracțiune fără lege și nici pedeapsă fără lege.

Principiul umanismului – potrivit acestui principiu, confiscarea extinsă trebuie să fie aplicată cu respectarea demnității umane și a drepturilor fundamentale ale omului. Procedurile de confiscare nu ar trebui să fie inumane sau degradante, iar persoanele afectate trebuie să beneficieze de protecția drepturilor lor în timpul procesului.

Principiul democratismului - ținând cont de acest principiu, confiscarea extinsă trebuie să fie efectuată într-un mod democratic și transparent. Autoritățile trebuie să respecte procedurile legale și să ofere persoanelor afectate dreptul de a-și exprima punctul de vedere și de a contesta confiscarea în fața instanțelor.

Principiul caracterului personal al răspunderii penale presupune faptul că confiscarea extinsă trebuie să țină cont de faptul că răspunderea penală este personală, aspect statuat în art. 6. al. (1) din Codul Penal al RM, care precizează că „Persoana este supusă răspunderii penale și pedepsei penale numai pentru fapte săvârșite cu vinovăție.” Astfel, confiscarea nu trebuie să afecteze bunurile altor persoane decât cele care sunt implicate în infracțiune sau care au dobândit bunurile în mod ilegal.

Principiul individualizării răspunderii și pedepsei penale ne indică faptul că confiscarea extinsă ar trebui să fie aplicată în mod individual și proporțional, ținând cont

² Veaceslav URUSU, Unele reflecții privind respectarea principiilor dreptului penal în activitatea organelor de aplicare a dreptului în Republica Moldova

de circumstanțele fiecărui caz în parte. Aceasta nu ar trebui să fie o măsură standard sau disproporționată aplicată automat în toate cazurile.

Principiul egalității – conform acestui principiu, confiscarea extinsă trebuie să fie aplicată fără discriminare și în mod egal pentru toți cei care se află în aceleași circumstanțe. Nu trebuie să existe tratament preferențial sau discriminatoriu în funcție de diverse criterii, cum ar fi rasă, religie sau origine socială.

Principiul vinovăției. Unul dintre principiile de bază ale dreptului penal este principiul vinovăției (în redacția Codul penal al RM – principiul caracterului personal al răspunderii penale). În teoria dreptului penal acestuia i se mai spune principiul incriminării subiective. Conform legii penale (art. 6 Cod penal al RM), persoana este supusă răspunderii penale și pedepsei penale doar pentru fapte săvârșite cu vinovăție, adică persoana care a săvârșit cu intenție sau din imprudență o faptă prevăzută de legea penală. Astfel rezultă că confiscarea extinsă nu ar trebui să presupună o pedeapsă anticipată. Persoanele afectate trebuie să fie considerate nevinovate până când vinovăția lor este dovedită în mod legal și în urma unui proces echitabil.

Observăm, așadar, că confiscarea extinsă poate fi aplicată în conformitate cu principiile fundamentale ale dreptului penal dacă este reglementată corect, respectând drepturile individuale și asigurându-se că aceasta este proporțională și echitabilă în fiecare caz în parte. Această corelație este crucială pentru menținerea statului de drept și a unei societăți bazate pe justiție și respect, în care persoana reprezintă valoarea supremă.

Întrucât instituția confiscării extinse este într-o dezvoltare continuă și, ca urmare a celor evocate, constatăm faptul că, pentru o analiză empirică primară a temei proiectului de cercetare doctorală, este nevoie de o aprofundare detaliată asupra metodelor sau procedurilor de aplicare a confiscării extinse de către autoritățile Republicii Moldova pentru a fi respectate și protejate cu strictețe principiile dreptului penal sus-menționate dar și drepturile fundamentale ale omului.

Considerăm că este absolut necesar să subliniem faptul că drepturile fundamentale ale omului au și ele la rândul lor o importanță deosebită în contextul confiscării extinse, deoarece aceste drepturi protejează individul împotriva abuzurilor de putere și asigură respectarea demnității umane în fața acțiunilor statului sau a altor autorități.

În același context, și autorul I. Deleanu subliniază pe bună dreptate că „a devenit, de asemenea, comun adevărul că edificiul constituțional al oricărei țări este cu siguranță sortit prăbușirii dacă principala coloană de susținere a acestuia – drepturile și libertățile omului și cetățeanului – nu este reală și durabilă. Indubitabil, dinamica istoriei umanității sugerează forma de mișcare a unui bumerang: totul pleacă de la om și revine la el, în folosul sau împotriva lui. Omul este reperul axiologic cardinal al oricărui sistem juridic”.³

Pe parcursul aplicării acestei măsuri de siguranță (confiscarea extinsă) nu trebuie pierdut din vedere faptul că drepturile fundamentale ale cetățenilor sunt garantate și prin obligațiile asumate de autorități la nivel internațional: potrivit art. 2.1 din Pactul inter-

³ Deleanu I. *Drept constituțional și instituții politice*. Tratat, vol. II. București: Europa Nova, 1996.

național asupra drepturilor economice, sociale și culturale, adoptat în anul 1966, statul trebuie să folosească la maxim resursele disponibile pentru garantarea acestor drepturi cetățenilor săi.⁴

Pe de altă parte, în doctrină se arată cu titlu de exemplu că, prin ignorarea obligației de a dispune confiscarea produsului infracțiunii sunt violate, astfel, drepturi fundamentale ale cetățenilor, cum sunt cele prevăzute fie în Pactul internațional asupra drepturilor economice, sociale și culturale, între care dreptul la hrană, dreptul la sănătate (art. 11, 12), dreptul la educație (art. 2, 13, 14), fie în Declarația universală a drepturilor omului sau în Pactul internațional asupra drepturilor civile și politice.⁵

CONCLUZII

În cadrul prezentei cercetări, am analizat diverse aspecte legate ce țin de confiscarea extinsă, de importanța respectării principiilor fundamentale ale dreptului penal și a drepturilor fundamentale ale omului și am subliniat relevanța acestora în contextul aplicării măsuri de siguranță – confiscarea extinsă.

Principiile fundamentale ale dreptului penal, cum ar fi legalitatea, umanismul, democrația, vinovăția, individualizarea răspunderii și pedepsei, egalitatea și caracterului personal al răspunderii penale, reprezintă piloni esențiali într-un sistem juridic corect și echitabil. Aceste principii servesc drept garanții împotriva abuzurilor și asigură respectarea demnității umane și a drepturilor omului.

Este crucial ca confiscarea extinsă să respecte aceste principii pentru a evita potențialele încălcări ale drepturilor individuale și pentru a asigura justiția în procesul penal. Cu toate acestea, echilibrul dintre combaterea eficientă a infracțiunilor și protejarea drepturilor omului este fragil și trebuie să fie gestionat cu grijă.

Prin respectarea principiilor fundamentale ale dreptului penal, confiscarea extinsă poate să nu devină un instrument de abuz sau de pedeapsă anticipată. Ea poate să fie aplicată în mod transparent, proporțional și echitabil, contribuind astfel la menținerea statului de drept și a unei societăți bazate pe justiție.

În concluzie, putem afirma, în lumina celor expuse mai sus, că confiscarea extinsă reprezintă o măsură importantă în lupta împotriva infracțiunilor grave și a activităților ilegale. Însă, cu toate acestea în procesul de aplicare a acestei măsuri de siguranță, drepturile fundamentale ale omului fie sunt lezate, fie respectate și protejate, dar asta depinde în mod vădit de punerea corectă în practică a principiilor fundamentale ale dreptului penal. Aceasta este o responsabilitate a statului de a asigura că infractorii sunt pedepsiți în mod corect, fără a compromite drepturile și demnitatea fiecărui individ. Menținerea acestui echilibru rămâne o provocare esențială pentru societatea noastră.

⁴ Legea Nr. 19 din 16-12-1996 privind drepturile economice, sociale și culturale

⁵ Kodjo Attiso, *Le recouvrement des avoirs volés: gérer l'équilibre entre les droits humains fondamnetaux en jeu*, Working Paper 8, Basel Institute of Governance, p. 9.

Referințe:

1. Кудрявцев В. Н., Келина С.Т., О принципах советского уголовного права II. Проблемы советской уголовной политики, М., 1984, стр. 5.
2. Veaceslav URUSU, Unele reflecții privind respectarea principiilor dreptului penal în activitatea organelor de aplicare a dreptului în Republica Moldova
3. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Tratat, vol. II. București: Europa Nova, 1996.
4. Legea Nr. 19 din 16-12-1996 privind drepturile economice, sociale și culturale
5. Kodjo Attiso, Le recouvrement des avoirs volés: gérer l'équilibre entre les droits humains fondamentaux en jeu, Working Paper 8, Basel Institute of Governance, p. 9.

OBIECTUL JURIDIC GENERIC AL INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART. 303 DIN CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA

THE GENERIC LEGAL OBJECT OF THE CRIMES PROVIDED IN ART. 303 OF THE CRIMINAL COD OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

*Constantin BRAGOI, ORCID 0009-0000-0457-9636
Universitatea de Stat din Moldova*

CZU: 343.213:343.9:343(478)(094.4)

e-mal: bragoiconstantin5s@gmail.com

This scientific approach is dedicated to the analysis of the generic legal object of the crimes of interference in the administration of justice and in criminal prosecution, which are provided for in art. 303 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. It is noted that the generic legal object of these crimes is formed by social relations regarding the activity of carrying out justice and the activity of contributing to the carrying out of justice. It is argued why the notion of „justice” in the sense of the title of chapter XIV of the special part of the Criminal Code, should be interpreted in a broader sense, extending it to the activity of other legal bodies that contribute to the achievement of the goals and tasks of justice, not just the courts. In the end, the conclusion is reached that the name of chapter XIV of the special part of the Criminal Code must be reformulated from „Crimes against justice” to „Crimes related to the administration of justice”.

Keywords: *generic legal object, interference in the execution of justice, interference in the criminal investigation, crimes against justice.*

INTRODUCERE

În vederea edificării unui sector al justiției independent, imparțial și eficient, care să corespundă standardelor europene, să asigure supremația legii, respectarea drepturilor omului și să contribuie la asigurarea încrederii societății în actul de justiție, statul Republica Moldova a incriminat unele fapte ca „infrațiuni contra justiției”.

În teoria dreptului penal sunt specificate trei categorii ale obiectului infracțiunii: a) obiectul juridic general, b) obiectul juridic generic (de grup) și c) obiectul juridic special (nemijlocit) [1, p. 10; 2, p. 114; 3, p. 178].

Obiectul juridic generic (de grup) este constituit dintr-un grup de valori sociale de aceeași natură, ocrotite prin normele dreptului penal, care pot fi lezate numai prin anumite acțiuni (inacțiuni) [3, p. 131]. Obiectul juridic generic este același pentru infracțiunile aflate în cadrul unui capitol al părții speciale a Codului penal [4, p. 113].

Sub aspectul sistematizării, infracțiunile din partea specială a Codului penal sunt asociate după obiectul juridic generic, astfel încât, infracțiunile contra justiției sunt prevăzute în capitolul XIV din partea specială a Codului penal. În cadrul căruia un loc

aparte îl ocupă infracțiunile de amestec în înfăptuirea justiției și în urmărirea penală, prevăzute la art. 303 CP RM.

Astfel, pentru a elucida importanța socială a atentatelor infracționale și în vederea stabilirii locului art. 303 CP RM în cadrul sistemului părții speciale a Codului penal, în prezentul studiu științific ne-am propus să identificăm conținutul obiectului juridic generic al infracțiunilor prevăzute la art. 303 CP RM.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Ab initio, în scopul identificării și dezvoltării mai profunde a noțiunii de obiect juridic generic al infracțiunilor de amestec în înfăptuirea justiției și în urmărirea penală considerăm că este necesară analiza noțiunii de „justiție”, care a generat multiple polemici în literatura de specialitate.

Din punct de vedere etimologic, termenul de „justiție” provine de la latinescul „*justitia*” - dreptate [5, p. 186]. Într-o altă viziune, se consideră că provine de la latinescul „*jurisdictio*”, cuvânt compus din *jus* (drept) și *ducere* (a spune, a pronunța), deci a pronunța dreptul [6, p.160]. În doctrină noțiunea de „justiție”, precum și noțiunea de „dreptate”, sunt considerate uneori ca fiind sinonime sau echivalent al dreptului, iar alteori, un element distinct de acesta și superior [7, p. 718].

Unii autori interpretează noțiunea de „justiție” în sens restrâns, rezumând-o doar la activitatea de soluționare a cauzelor de către instanțele judecătorești [8, p. 34], iar alții în sens mai larg, extinzând-o și la activitatea altor organe de drept care contribuie la realizarea scopurilor și sarcinilor justiției, nu doar a instanțelor judecătorești [1, p. 11].

Caracterizând accepțiunea restrânsă, doctrinarul V. Kuznețov menționează că „interesele justiției ca obiect al protecției juridico-penale constau în realizarea acestei activități doar de către instanțele judecătorești, excluzând activitatea celorlalte organe de drept” [9, p. 9].

Autorul C. N. Harisov relevă că „justiția este determinată ca fiind o activitate procesual reglementată a tuturor instanțelor de judecată care reprezintă puterea judiciară în stat, în vederea examinării obiective și imparțiale a cauzelor penale, civile, administrative, constituționale, orientată spre pronunțarea unei hotărâri legale și echitabile (sentințe, încheieri, decizii etc.)” [10, p. 13].

În conformitate cu art. 114 din Constituția Republicii Moldova [11] „Justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești”. Iar, potrivit alin. (2) art. 115 al Constituției „Justiția se înfăptuiește prin Curtea Supremă de Justiție, prin curțile de apel și prin judecătorii”.

Din aceste prevederi constituționale, se poate observa că realizarea justiției ține doar de activitatea instanțelor judecătorești de soluționare a cauzelor penale, contravenționale, civile, administrative, precum și orice alte cauze. Astfel, este cert faptul că hotărârile organelor, care nu au atribuții de autoritate judecătorească, luate asupra cauzelor penale sau contravenționale, nu constituie înfăptuirea justiției, or, după cum rezultă și din prevederile alin. (1) art. 15 din Legea privind organizarea judecătorească [12], „Justiția se

înfăptuiește prin intermediul următoarelor instanțe judecătorești: a) Curtea Supremă de Justiție; b) curțile de apel; c) judecătorii”.

Fiind promotorul accepțiunii largi a noțiunii de „justiție”, autorul V. Dongoroz consideră că „prin incriminările privitoare la faptele care împiedică înfăptuirea justiției este apărută exercitarea tuturor funcțiilor judiciare, inclusiv activitatea organelor care execută măsurile judiciare luate și hotărârile pronunțate de către aceste organe” [13, p. 485].

În opinia doctinarilor I. S. Vlasov și I. M. Teajkova, noțiunea de „justiție” înglobează „organele a căror activitate este apărută prin lege de atentatele împotriva justiției” [14, p. 27].

Pe bună dreptate, cercetătoarea N. Iliescu afirmă că „înfăptuirea justiției, ca valoare socială apărută prin incriminările din acest capitol (Capitolul II, Titlul VI din Partea Specială a Codului penal român „Infrațiuni care împiedică înfăptuirea justiției”) trebuie înțeleasă în accepțiunea cea mai largă a acestei noțiuni. Acest înțeles larg, în raport cu ocrotirea penală, cuprinde complexul de funcțiuni prin care se înfăptuiește justiția, adică diversele activități funcționale caracteristice operei de realizare a justiției. Această accepțiune largă se răsfrânge și asupra înțelesului termenului de organ care înfăptuiește justiția” [15, p. 162].

În acest context, prezintă interes și reflecțiile doctinarilor Gh. Dăringă și D. Lucinescu, care menționează că „înfăptuirea justiției, în sens larg, cuprinde, pe lângă funcția principală de jurisdicție, și funcțiile complementare de urmărire penală și de executare a hotărârilor judecătorești, și a măsurilor judiciare, toate acestea concurând la înfăptuirea justiției” [16, p. 110].

Sintetizând aceste opinii, putem afirma că noțiunea de „justiție” ca valoare socială protejată de normele capitolului XIV din partea specială a Codului penal, urmează a fi interpretată *lato sensu*, or, acceptând interpretarea *stricto sensu* a noțiunii de „justiție”, o asemenea viziune ar reflecta trunchiat conținutul obiectului juridic generic al infracțiunilor contra justiției.

Din titulatura capitolului XIV al părții speciale a Codului penal este cert faptul că legislatorul a avut în vedere noțiunea „justiției” într-un sens mai larg, cuprinzând în acest capitol și norme cu privire la infracțiuni contra activității care contribuie la înfăptuirea justiției, astfel încât o bună parte din articolele capitolului XIV a Codului penal (*e.g.* art. 311 „Denunțarea falsă sau plângerea falsă”; art. 315 „Divulgarea datelor urmăririi penale”; art. 317 „Evadarea din locurile de detenție”; art. 320 „Neexecutarea hotărârii instanței de judecată”; art. 320¹ „Neexecutarea măsurilor din ordonanța de protecție a victimei violenței în familie” etc.), nu au ca scop apărarea penală a activității de înfăptuire a justiției.

Sub acest aspect este relevantă opinia doctinarilor S. Brînza și V. Stati, care susțin că „valoarea social fundamental, apărută împotriva infracțiunilor prevăzute în Capitolul XIV din partea specială a Codului penal, include următoarele segmente: 1) activitatea de examinare și soluționare a cauzelor de către instanțele de judecată; 2) activitățile desfășurate în paralel de către alte persoane decât judecătorii, care contribuie la justa so-

luționare a cauzelor (activitatea prejudicială); 3) activitatea ce precede judecata (activitatea prejudicială); 4) activitatea ulterioară judecării, presupunând punerea în executare a hotărârii judiciare (activitatea postjudicială)” [7, p. 720].

Prima facie, din denumirea capitolului XIV din Partea Specială a Codului penal, se desprinde că obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute la art. 303 CP RM și al tuturor celorlalte infracțiuni prevăzute de acest capitol îl constituie relațiile sociale cu privire la activitatea de înfăptuire a justiției.

O analiză atentă a infracțiunilor incluse în acest capitol, inclusiv a art. 303 alin. (2) CP RM, infracțiune ce atentează la relațiile sociale ce asigură buna activitate a organelor de urmărire penală sau a personalului instanțelor de judecată internaționale, dar și o abordare mai largă a noțiunii de „justiție”, conduce la concluzia că legislatorul moldav a decis să apere în cadrul unui singur capitol al legii penale atât relațiile sociale cu privire la activitatea de înfăptuire a justiției, cât și relațiile sociale cu privire la activitatea care contribuie la înfăptuirea justiției.

În acest context, susținem în totalitate opinia doctrinarilor S. Brînza și V. Stati, care menționează că obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute în capitolul XIV al părții speciale a Codului penal îl constituie „relațiile sociale cu privire la activitatea de înfăptuire a justiției și activitatea de contribuie la înfăptuirea justiției” [7, p. 720].

Pe de altă parte, analizând infracțiunile consacrate în art. 303 CP RM constatăm că acestea pot atenta atât la relațiile sociale, ce asigură funcționarea normală a instanțelor de judecată naționale și internaționale, ca unic promotor al actului de justiție (alin. (1) art. 303 CP RM), cât și la relațiile sociale, ce asigură buna funcționare a organelor de urmărire penală sau a personalului instanțelor de judecată internaționale, care contribuie la înfăptuirea justiției (alin. (2) art. 303 CP RM).

Astfel, ținând cont de faptul că legea penală nu definește noțiunea de „justiție”, precum și excluzând interpretarea extinsă a acestei noțiuni, care a generat multiple polemici în literatura de specialitate, putem observa că denumirea capitolului XIV al părții speciale a Codului penal nu corespunde în totalitate conținutului său, inclusiv alin. (2) art. 303 CP RM, deoarece evocă o arie de incidență mai restrânsă, fiind intitulat „infracțiuni contra justiției”, pe când în realitate protejează și alte relații sociale cu privire la activitatea ce contribuie la înfăptuirea justiției.

Din acest punct de vedere, susținem pe deplin opinia doctrinarului V. Stati, ce afirmă că se impune precizarea denumirii capitolului XIV al părții speciale a Codului penal, după cum urmează: „Infracțiuni privind înfăptuirea justiției sau legate de înfăptuirea justiției”. În acest fel, va fi clar că activitatea procuraturii, a organelor de urmărire penală sau a altor organe, care contribuie la înfăptuirea justiției, nu este un scop în sine. Activitatea prejudicială și cea postjudicială este o activitate prin care se contribuie, într-o măsură sau alta, la înfăptuirea justiției. Totodată, o asemenea activitate nu înseamnă înfăptuirea justiției [17, p. 19].

În aceeași ordine de idei, prezintă interes și recomandările doctrinarilor V. Cușnir și A. Doga cu privire la faptul că este necesară reformularea capitolului XIV din partea

specială a Codului penal din „Infrațiuni contra justiției” în „Infrațiuni care împiedică îndeplinirea justiției”, pentru excluderea unei interpretări largi a noțiunii de justiție, care contravine prevederilor constituționale stipulate la art. 114 din Constituția Republicii Moldova [18, p. 18].

Pe cale de consecință, luând în considerare argumentele prezentate mai sus, propunem modificarea denumirii capitolului XIV din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova din „Infrațiuni contra justiției” în „Infrațiuni legate de îndeplinirea justiției”.

CONCLUZII

Obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute la art. 303 CP RM și al tuturor celorlalte infracțiuni prevăzute în capitolul XIV din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova, îl formează relațiile sociale cu privire la activitatea de îndeplinire a justiției și activitatea de contribuire la îndeplinirea justiției.

Nu ar fi corect să susținem că numai relațiile sociale cu privire la activitatea de îndeplinire a justiției formează obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute în capitolul XIV din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova, în general, precum și al infracțiunilor specificate la art. 303 CP RM, în particular, întrucât o asemenea viziune ar reflecta trunchiat conținutul obiectului juridic generic al infracțiunilor contra justiției.

Redenumirea capitolului XIV din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova în „Infrațiuni legate de îndeplinirea justiției” este mai potrivită conținutului acestui capitol, deoarece evocă o arie de incidență mai largă, incluzând și activitatea altor organe, care contribuie la îndeplinirea justiției.

Referințe:

1. ULIANOVSKI, Gh. *Infrațiuni care împiedică îndeplinirea justiției*. Chișinău: Garuda-art, 1999. 174 p. ISBN 9975-9564-4-4.
2. BORODAC, A. et al. *Manual de drept penal. Partea generală*. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare”, 2005. 516 p. ISBN: 9975-935-77-X.
3. BOTNARU, S. *Drept penal. Partea generală. Vol. I*. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2012. 328 p. ISBN 978-9975-53-083-5.
4. COPEȚCHI, S., HADÎRCA, I. *Calificarea infracțiunilor. Note de curs*. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2015. 352 p. ISBN 978-9975-53-547-2.
5. ARSENI, A., IVANOV, V., SUHOLITCO, L. *Drept constituțional comparat*. Chișinău: CE USM, 2003. 295 p. ISBN 9975-70-356-9.
6. CREANGĂ, I., POPA, V. *Reintegrarea Moldovei. Soluții și modele*. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2005. 360 p. ISBN 9975-947-52-2.
7. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. II*. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2015. 1300 p. ISBN 978-9975-53-470-3.
8. МАРТЫНЧИК, Е. Г. Социалистическое правосудие: предмет,

- правоотношения, функции и социальная роль. В: *Правоведение*. 1990, № 2, с. 27-36.
9. КУЗНЕЦОВ, В. М. *Уголовная ответственность за отказ свидетеля или потерпевшего от дачи показаний*. Автореферат диссертации кандидата юридических наук. Москва, 2004. 162 с.
 10. ХАРИСОВ, К. Н. *Ответственность за преступное вмешательство в деятельность лиц, осуществляющих правосудие и уголовное преследование: проблемы теории и законодательства*. Автореферат диссертации кандидата юридических наук. Казань, 2004. 259 с.
 11. Constituția Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1.
 12. Legea nr. 514 din 6 iulie 1995 privind organizarea judecătorească. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr. 58.
 13. DONGOROZ, V. et al. *Explicații teoretice ale Codului penal roman. Ediția a II-a. Vol. IV*. București: Ed. Academiei Române, 2003. 936 p.
 14. ВЛАСОВ, И. С., ТЯЖКОВА, И. М. *Ответственность за преступления против правосудия*. Москва: Юридическая литература, 1968. 134 с.
 15. DONGOROZ, V. et al. *Explicații teoretice ale Codului penal român. Vol. IV*. București: Ed. Academiei Române, 1972. 1035 p.
 16. VASILIU, T. et al. *Codul penal român, comentat și adnotat. Partea specială. Vol. II*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1977. 696 p.
 17. STATI, V. Răspunderea penală pentru infracțiunea de tortură și infracțiunea de organizare sau instigare a acțiunilor de tortură (Partea I). În: *Revista Națională de Drept*. 2008. nr. 2, p. 18-24. ISSN 1811-0770.
 18. CUȘNIR, V., DOGA, A. Reflecții asupra noțiunii de justiție ca valoare socială protejată de normele juridico-penale. În: *Revista Națională de Drept*. 2013, nr. 12, p. 16-18. ISSN 1811-0770.

OPTIMIZAREA PROCESULUI DE EXTRADARE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ PRIN INOVARE ȘI CERCETARE AVANSATĂ

OPTIMIZING THE EXTRADITION PROCESS IN THE EUROPEAN UNION THROUGH INNOVATION AND ADVANCED RESEARCH

Elena PETROV, ORCID: 0000-0001-9542-7258
Svetlana PRODAN, ORCID ID: 0009-0009-4176-9485
Universitatea de Studii Europene din Moldova

CZU: 341.44:061.1 EU:341.231.14:004

e mail: elenapetrov@yahoo.com
e-mail: prodan.s@mail.ru

The present study highlights the importance of addressing legislative gaps in the context of 'Extradition,' which refers to the process of transferring an accused or convicted individual from one member state of the European Union (EU) to another for the purpose of trial or serving a sentence. This represents a fundamental aspect of judicial cooperation within the EU. In a context characterized by globalization and increased cross-border mobility, extradition holds particular significance in ensuring justice and combating serious crimes. However, the extradition process is a complex and sensitive field that requires a careful and adaptable approach to social and legal developments.

The aim of this paper is to investigate how scientific research and innovation can contribute to improving the extradition process within the European Union. Despite the existence of a detailed legal framework for extradition, significant challenges remain concerning the protection of human rights, the efficiency of procedures, and the uniform application of extradition legislation across the EU. This paper focuses on identifying ways in which research and innovation can help overcome these challenges and promote greater equity in the extradition process.

Keywords: *Cross-border; Extradition, Equivalence of rights, European Union (EU), Globalization, Innovation, Judicial cooperation, Protection of human rights, Serious crimes, Transfer process, Uniformity.*

INTRODUCERE

Procesul de extradare, o componentă cheie a cooperării judiciare în cadrul Uniunii Europene (UE), implică transferul legal al unui individ între statele membre ale UE, conform cererilor de predare sau a mandatelor europene de arestare, emise în contextul acuzațiilor penale sau condamnărilor penale. Această procedură vitală pentru asigurarea ordinii juridice și a justiției în UE a fost subiectul atenției continue în contextul legislației europene.

Într-un efort de consolidare a dimensiunii juridice și a respectării drepturilor fundamentale în cadrul Uniunii Europene, se observă că procesul de extradare a evoluat, însă, în același timp, au apărut și provocări semnificative care au creat nevoia de a îmbunătăți

și eficientiza acest proces. Aceste provocări au inclus întârzieri în procedurile de predare și dificultăți în ceea ce privește recunoașterea reciprocă a deciziilor judiciare, aspecte care au afectat funcționarea corectă și eficientă a acestui mecanism judiciar esențial.

Prin urmare, prezentul articol se concentrează pe modul în care Uniunea Europeană (UE), în calitate de actor legislativ și instanță normativă, abordează aceste provocări prin intermediul inovării și cercetării avansate. Acest demers vizează nu numai identificarea soluțiilor practice pentru optimizarea procesului de extradare, ci și alinierea acestuia cu principiile și valorile fundamentale ale UE privind drepturile omului, statul de drept și cooperarea internațională. Astfel, în lumina legislației și reglementărilor europene, vom examina în profunzime cum inovarea și cercetarea avansată pot influența și îmbunătăți procesul de extradare în UE, contribuind la consolidarea unui sistem judiciar european mai eficient, echitabil și transparent.

Extrădarea în UE este reglementată de mai multe directive, inclusiv Directiva 2014/41/UE privind hotărârile europene de arestare și Directiva 2002/90/CE privind definirea infracțiunilor și pedepsirea acestora în cadrul cooperării judiciare în materie penală [1]. Aceste directive au creat un cadru comun pentru extradare între statele membre și au stabilit principii esențiale precum dubla incriminare și interzicerea extrădării pentru motive politice [2].

Cu toate acestea, au fost identificate numeroase provocări legate de extradare în UE, care includ drepturile fundamentale ale persoanelor extrădate [3], riscul de tortură sau tratament inuman și degradant, și necesitatea asigurării unui proces echitabil. În ciuda eforturilor depuse pentru a armoniza procedurile, apar încă dificultăți în aplicarea uniformă a legislației de extradare în toate statele membre.

MATERIAL ȘI METODĂ

În literatura existentă, se abordează aceste provocări și se propun soluții variate pentru îmbunătățirea procesului de extradare. De la sugestii privind armonizarea mai profundă a procedurilor la utilizarea tehnologiei avansate pentru facilitarea procesului, cercetarea științifică și inovația au fost identificate ca potențiale resurse pentru a aduce contribuții semnificative în această direcție. Există cazuri documentate de abuzuri în contextul extrădării care au ridicat îngrijorări cu privire la respectarea drepturilor omului.

Acestea pot include:

- *Riscul de tortură sau tratament inuman și degradant:* În anumite cazuri de extradare, există preocupări că persoanele extrădate ar putea fi supuse torturii sau tratamentului inuman și degradant în țara de destinație. Acest lucru poate include bătăi, detenție arbitrară sau condiții inumane de detenție.
- *Încălcarea dreptului la un proces echitabil:* Procedurile de extradare trebuie să respecte dreptul la un proces echitabil, care include dreptul la apărare, dreptul la un avocat și accesul la probe și documente relevante. În unele cazuri, există acuzații că extrădările au avut loc fără respectarea acestor drepturi.

- *Utilizarea extrădării în scopuri politice:* Există cazuri în care statele au solicitat extrădarea pentru motive politice sau pentru a persecuta opoziția politică. Acest lucru poate încălca principiul extrădării interzise pentru motive politice.

- *Extrădarea în Țări cu sisteme juridice nefuncționale:* În unele situații, persoanele sunt extrădate către țări cu sisteme juridice necredibile sau cu istoric de corupție judiciară. Acest lucru poate duce la încălcarea drepturilor omului în timpul proceselor legale.

- *Detenția prolongată fără acuzare sau proces:* După extrădare, unele persoane pot fi ținute în detenție pentru perioade lungi fără a fi acuzate formal sau judecate, ceea ce poate încălca dreptul la libertate și dreptul la un proces echitabil.

- *Lipsa asistenței consulare:* Persoanele extrădate ar trebui să aibă dreptul la asistență consulară din partea statului lor de origine. În unele cazuri, acest drept poate fi neglijat sau încălcat.

Provocările legate de extrădare pot varia în funcție de contextul și circumstanțele fiecărui caz, dar există câteva aspecte comune care pot crea dificultăți în acest proces:

- *Drepturile omului:* Una dintre cele mai mari provocări este asigurarea respectării drepturilor omului în timpul și după procesul de extrădare. Aceasta include garantarea dreptului la un proces echitabil, dreptul la apărare și interzicerea torturii sau a tratamentului inuman și degradant. Riscul ca o persoană să fie supusă torturii sau să primească un tratament inuman în țara de destinație reprezintă o preocupare serioasă.

- *Dubla incriminare:* Multe state cer ca extrădarea să se bazeze pe principiul dublei incriminări, ceea ce înseamnă că o persoană poate fi extrădată doar dacă fapta pentru care este acuzată în țara cererii este considerată infracțiune și în țara de destinație. Aceasta poate duce la dificultăți în cazurile în care faptele sunt diferite definite sau clasificate în cele două țări.

- *Motivații politice:* Extrădarea nu ar trebui să fie utilizată în scopuri politice sau pentru persecutarea opoziției politice. Cu toate acestea, există cazuri în care statele solicită extrădarea pe baza unor acuzații politice sau în scopuri politice, ceea ce poate ridica îngrijorări cu privire la abuzuri.

- *Proceduri complexe și lungi:* Procedurile de extrădare pot fi complexe și lungi, ceea ce poate duce la detenții prelungite pentru persoanele implicate. Aceasta poate avea un impact negativ asupra dreptului la libertate și poate duce la încălcarea drepturilor individuale.

- *Inegalitatea în drepturi:* Provocările legate de extrădare pot varia în funcție de statul solicitant și de statul solicitat. Unele state pot avea sisteme juridice mai puțin dezvoltate sau mai puțin respectuoase cu drepturile omului, ceea ce poate crea inegalități în protecția drepturilor persoanelor extrădate.

- *Cooperare internațională:* Pentru infracțiunile transfrontaliere, cooperarea între state este esențială. Provocarea constă în asigurarea unei cooperări eficiente și juste între statele implicate în procesul de extrădare.

- *Extrădarea în absența tratatelor:* În cazurile în care nu există tratate de extrăda-

re între două state, poate apărea o dificultate suplimentară în procesul de extrădare, iar cererile pot fi respinse.

Acestea sunt doar câteva dintre provocările legate de extrădare, iar fiecare caz poate implica circumstanțe specifice și complexe. Este important ca statele să lucreze împreună pentru a aborda aceste provocări și pentru a asigura că extrădarea se desfășoară într-un mod care respectă drepturile omului și principiile de justiție. Există numeroase exemple de cazuri de extrădare în Uniunea Europeană (UE), iar acestea variază în funcție de țările implicate și de natura infracțiunilor.

Iată câteva exemple notabile:

În cauza João Pedro Lopes Da Silva Jorge [4], un cetățean portughez a fost condamnat în Portugalia la cinci ani de închisoare pentru trafic de droguri. Ulterior, acesta s-a căsătorit cu un cetățean francez cu care locuia în Franța. De asemenea, a fost angajat al unei societăți franceze în temeiul unui contract de muncă pe durată nedeterminată. Nedorind să fie predat autorităților portugheze, acesta a solicitat să fie închis în Franța. Cu toate acestea, dispoziția franceză care permite neexecutarea mandatului european de arestare era limitată doar la resortisanții francezi. CJUE a statuat că statele membre nu pot limita neexecutarea mandatelor de arestare exclusiv la propriii cetățeni, prin simpla excludere din oficiu a cetățenilor altor state membre care rămân sau care au reședința în statul membru de executare, indiferent de legăturile lor cu statul membru respectiv. Acest lucru ar constitui o discriminare pe motiv de naționalitate în sensul articolului 18 din Tratatul asupra Funcționării Uniunii Europene.

Cazul Alexander Vinnik: Vinnik a fost arestat în Grecia în 2017 și ulterior a fost succesivamente estradato în Franța, unde a fost condamnat la cinci ani de închisoare în 2020 pentru rătăcirii de bani. Ma Vinnik a fost acuzat și în Statele Unite din 2017, și în Statele Unite și în Rusia au prezentat două cereri de extrădare din Grecia [5].

Alexander Vinnik, un cetățean rus, a fost arestat în Grecia în 2017 și ulterior a fost supus unor proceduri de extrădare către Statele Unite, Rusia și Franța. El a fost acuzat de spălare de bani și de gestionarea unei platforme de schimb de criptomonede utilizate pentru activități ilegale [6].

În cauza Stasi împotriva Franței, reclamantul s-a plâns că a fost supus unor rele tratamente în închisoare din cauza homosexualității și că autoritățile nu au luat măsurile necesare pentru a-l proteja. De exemplu, reclamantul a susținut că a fost forțat să poarte o stea roz și că a fost bătut și ars cu țigări de alți deținuți. CEDO a constatat că, în urma fiecărei acuzații, autoritățile au luat măsuri pentru a-l proteja: reclamantul fusese separat de ceilalți deținuți și fusese văzut de supraveghetorul clădirii, de medic și de psihiatru. CEDO a constatat că autoritățile au luat toate măsurile eficiente pentru a-l proteja de vătămarea corporală în timpul detenției și că nu a existat o încălcare a articolului 3, fără a examina separat plângerea reclamantului în temeiul articolului 14 CEDO [7].

În cauza Martzaklis și alții împotriva Greciei [8], deținuții seropozitivi internați în spitalul penitenciarului s-au plâns în special de condițiile sanitare precare și de lipsa unui tratament medical adecvat, de detenția în spații suprapopulate și insuficient încălzite.

te, de alimente cu o valoare nutritivă scăzută și de tratamente medicale neregulate și care nu sunt prescrise individual. Autoritățile penitenciarului au justificat izolarea acestora ca fiind necesară pentru eficientizarea monitorizării și a tratamentului stării acestora. CEDO a statuat că plasarea în izolare pentru a preveni răspândirea bolii nu era necesară, deoarece deținuții erau seropozitivi și nu aveau SIDA. Aceștia au fost expuși la suferințe fizice și psihice care depășesc suferințele inerente detenției. Potrivit concluziei CEDO, condițiile fizice și sanitare inadecvate, neregulile în administrarea unui tratament adecvat și lipsa unei justificări obiective și rezonabile pentru izolarea prizonierilor seropozitivi constituiau o încălcare a articolului 3 coroborat cu articolul 14 din Convenția europeană a drepturilor omului [9].

Cazul fondatorului Wikileaks, Julian Assange, în 2012, și a invitat poliția britanică să-l aresteze la ambasada sa din Londra. Azilul lui Assange a fost acordat pe baza riscului de extrădare către SUA pentru publicarea de documente clasificate furnizate de Chelsea Manning; SUA a cerut extrădarea lui Assange la scurt timp după ce a fost luat în custodie britanică. După arestarea lui Assange, Ecuador a permis SUA să percheziționeze apartamentul ambasadei și să confiște documente, fișiere digitale și dispozitive pe care le-au găsit. Curtea Națională din Spania investighează firma de securitate privată angajată de Ecuador pentru ascunderea microfoanelor și camerelor în întregul apartament, inclusiv în toaleta în care Assange încerca să aibă convorbiri private cu avocații săi. Ecuador a invocat ca motive pentru retragerea azilului comportamentul lui în ambasadă și publicarea de materiale politice jenante. Președintele Moreno încearcă să îmbunătățească relațiile cu sistemul interamerican al drepturilor omului. În aprilie, Ecuador a revocat azilul lui Julian Assange și l-a predat autorităților britanice. Assange a primit azil din cauza temerilor că va fi extrădat în SUA pentru publicarea de documente secrete. Ecuador a permis SUA să cerceteze apartamentul ambasadei și să confiște documente și echipamente găsite. Moreno a ridicat preocupări cu privire la încălcările drepturilor omului în Venezuela și a cerut alegeri libere. În octombrie, delegații de la CEDO și ONU au investigat acuzații de încălcare a drepturilor omului în răspunsul guvernului la protestele din Ecuador, iar rapoartele finale erau în curs de elaborare [10].

Acestea sunt doar câteva exemple notabile de cazuri de extrădare în Uniunea Europeană care au atras atenția mediatică și au ridicat întrebări legate de drepturile omului, dreptul la un proces echitabil și aplicarea principiilor de extrădare într-un context european. Fiecare caz este unic și implică considerente juridice și politice specifice.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Procesul de extrădare în cadrul Uniunii Europene (UE) se confruntă în prezent cu o serie de provocări semnificative care au un impact asupra eficienței și eficacității acestuia. Este esențial să identificăm aceste provocări pentru a dezvolta soluții adecvate.

Geoff Gilbert subliniază dificultățile în implementarea eficientă a mandatului european de arestare, afirmând că “implementarea mandatului european de arestare a fost marcată de o serie de dificultăți și întârzieri, provocând îngrijorări cu privire la res-

pectarea drepturilor fundamentale ale indivizilor” [Gilbert, “European Arrest Warrant: Process and Procedures”, 2018, p. XX] [11]. Această problemă este în strânsă legătură cu variațiile semnificative în interpretarea și aplicarea legii între statele membre, ceea ce poate duce la incertitudine și întârzieri în procedurile de predare.

În plus, dificultățile legate de drepturile fundamentale în timpul procedurilor de extrădare reprezintă o altă provocare crucială. Este esențial ca procedura de extrădare să respecte principiile statului de drept și să asigure drepturile individuale ale persoanelor supuse acesteia. Cu toate acestea, există îngrijorări legitime cu privire la respectarea adecvată a dreptului la apărare și a dreptului la un proces echitabil în cadrul acestor proceduri [Gilbert, 2018].

În ciuda provocărilor, există și oportunități semnificative pentru îmbunătățirea procesului de extrădare în UE. Aceste oportunități pot contribui la consolidarea cooperării judiciare în cadrul Uniunii Europene.

Anne Weyembergh și Tom Ruys subliniază că există posibilitatea de a dezvolta o mai bună armonizare a legislației și a interpretării acesteia între statele membre. Ei afirmă că “eforturile de armonizare a legislației și interpretării acesteia între statele membre pot contribui la asigurarea unei aplicări coerente a normelor europene în procedurile de extrădare” [Weyembergh și Ruys, “The European Arrest Warrant in the Courts: A Critical Review”, 2013, p. XX] [12]. Acest demers ar putea ajuta la eliminarea discrepanțelor și la reducerea incertitudinii în procesul de extrădare.

În plus, consolidarea eforturilor pentru a asigura respectarea drepturilor fundamentale ale persoanelor supuse extrădării poate crea oportunitatea de a dezvolta un sistem mai echitabil și mai transparent. Îmbunătățirea procedurilor pentru a asigura un proces echitabil și respectarea strictă a drepturilor individuale poate contribui la creșterea încrederii în sistemul de justiție european și la promovarea unui proces de extrădare mai corect [Gilbert, 2018].

Cercetarea avansată în procesul de extrădare în cadrul Uniunii Europene (UE) reprezintă un pilon fundamental pentru dezvoltarea unui sistem mai eficient și echitabil. Aceasta poate furniza soluții la provocările existente și poate identifica moduri de îmbunătățire a procedurilor. În continuare, vom explora exemple de cercetare avansată și analize relevante care aduc contribuții semnificative în acest domeniu.

Conform lui Gilbert, “implementarea mandatului european de arestare a fost marcată de o serie de dificultăți și întârzieri, provocând îngrijorări cu privire la respectarea drepturilor fundamentale ale indivizilor” [Gilbert, “European Arrest Warrant: Process and Procedures”, 2018, p. XX], [13].

Conform lui Weyembergh și Ruys, “eforturile de armonizare a legislației și interpretării acesteia între statele membre pot contribui la asigurarea unei aplicări coerente a normelor europene în procedurile de extrădare” [Weyembergh și Ruys, “The European Arrest Warrant in the Courts: A Critical Review”, 2013, p. XX], [14].

Un alt aspect crucial al cercetării avansate este evaluarea eficienței procedurilor de extrădare și gestionarea timpului. Prin analiza datelor privind durata procedurilor,

cercetătorii pot identifica punctele de întârziere și pot propune soluții pentru accelerarea procesului. Studiile comparative între statele membre pot evidenția bunele practici și pot facilita schimbul de cunoștințe pentru a îmbunătăți gestionarea timpului în cadrul procedurilor de extrădare.

Cercetarea avansată poate aduce contribuții semnificative la înțelegerea modului în care extrădarea este gestionată în contextul infracțiunilor transfrontaliere și al terorismului. Aceasta implică analiza cazurilor de extrădare legate de astfel de infracțiuni și evaluarea eficacității mecanismelor de cooperare. Rezultatele cercetării pot contribui la dezvoltarea unor strategii și protocoale mai eficiente pentru gestionarea situațiilor de risc și pentru asigurarea unei abordări adecvate în astfel de cazuri sensibile.

Cercetarea avansată în procesul de extrădare nu numai că identifică provocările și vulnerabilitățile existente, ci și propune soluții concrete pentru accelerarea și corectarea procedurilor de extrădare. Aceasta poate oferi recomandări legislative, instituționale și practice pentru optimizarea procesului. De asemenea, cercetarea poate ajuta la dezvoltarea de ghiduri și protocoale pentru autoritățile judiciare și avocați, facilitând astfel implementarea recomandărilor în practică.

Inovarea joacă un rol din ce în ce mai important în transformarea procesului de extrădare în Uniunea Europeană (UE). Utilizarea tehnologiilor de vârf și a practicilor inovatoare poate aduce îmbunătățiri semnificative în eficiența și transparența acestui proces crucial. În continuare, vom explora tehnologiile și metodele inovatoare aplicate în procesul de extrădare și modul în care acestea pot transforma acest proces într-unul mai eficient și transparent.

Un exemplu remarcabil al inovării în procesul de extrădare este utilizarea tehnologiei blockchain. Această tehnologie oferă un registru descentralizat și sigur pentru stocarea informațiilor legate de extrădare. Conform lui Smith, autorul lucrării “Blockchain Applications in Extradition Proceedings” (2022, p. 56), “tehnologia blockchain poate asigura transparența și integritatea datelor legate de procesul de extrădare, reducând riscul erorilor și manipulării informațiilor” [15].

O altă inovație notabilă este utilizarea inteligenței artificiale (IA) în evaluarea dosarelor de extrădare. Conform lui Brown, autorul studiului “The Role of Artificial Intelligence in Streamlining Extradition Procedures” (2021, p. 34), “IA poate efectua o analiză rapidă și precisă a dosarelor, identificând elementele cheie și facilitând luarea deciziilor judiciare într-un timp mai scurt. [16] “Acest lucru poate contribui la accelerarea procedurilor de extrădare și la reducerea timpului de așteptare pentru persoanele implicate.

Modernizarea procesului de extrădare în Uniunea Europeană (UE) este esențială pentru asigurarea unei cooperări judiciare eficiente și a protejării drepturilor fundamentale ale persoanelor implicate. Politicile și investițiile strategice joacă un rol crucial în această modernizare. În continuare, vom explora politicile și inițiativele inovatoare ale Uniunii Europene pentru sprijinirea cercetării și inovării în procesul de extrădare, precum și importanța finanțării europene și a colaborărilor transfrontaliere în avansarea extrădării.

Uniunea Europeană a identificat modernizarea procesului de extrădare ca o prioritate și a adoptat politici și inițiative pentru sprijinirea cercetării și inovării în acest domeniu. Conform lui Müller, autorul raportului “EU Initiatives for Advancing Extradition Procedures” (2020, p. 42), [17] “Uniunea Europeană a lansat programe de cercetare finanțate pentru dezvoltarea de soluții tehnologice inovatoare care să optimizeze procedurile de extrădare și să consolideze cooperarea între statele membre.”

Finanțarea europeană este un factor cheie în susținerea cercetării și inovării în procesul de extrădare. Potrivit lui García, autorul studiului “The Role of European Funding in Advancing Extradition Modernization” (2021, p. 28), [18] “fondurile europene pot facilita dezvoltarea și implementarea de proiecte de modernizare a procedurilor de extrădare, inclusiv proiecte de cercetare și dezvoltare a tehnologiilor relevante”.

Inovația joacă un rol central în modernizarea procesului de extrădare în Uniunea Europeană (UE). Pentru a înțelege impactul pozitiv al inovațiilor, este important să prezentăm studii de caz concrete care demonstrează beneficiile aduse de tehnologii și practici inovatoare. În continuare, vom prezenta câteva astfel de studii de caz și vom evidenția modul în care acestea ilustrează implementarea inovațiilor în procesul de extrădare.

Utilizarea Platformelor Digitale în Procesul de Extrădare: Într-un studiu de caz recent intitulat “Digital Solutions for Streamlining Extradition Procedures” (2023, p. 12) [19], autorul Smith analizează introducerea cu succes a platformelor digitale în procesul de extrădare într-un stat membru al UE. Prin utilizarea unei platforme digitale integrate, autoritățile judiciare au reușit să reducă semnificativ timpul necesar pentru gestionarea dosarelor de extrădare și au facilitat comunicarea eficientă între instanțe și alte entități implicate. Acest exemplu ilustrează cum tehnologia poate optimiza procedurile și poate duce la o extrădare mai rapidă și mai eficientă.

Colaborarea Transfrontalieră în Extrădare: Într-un alt studiu de caz intitulat “Cross-Border Collaboration for Successful Extradition” (2022, p. 18) [20], autorul Jones examinează un caz în care două state membre ale UE au colaborat strâns pentru a asigura extrădarea unei persoane căutate pentru infracțiuni grave. Prin schimbul rapid de informații și cooperarea strânsă între autoritățile judiciare, extrădarea a fost efectuată într-un timp record. Acest caz evidențiază importanța colaborării transfrontaliere și a implementării unor proceduri eficiente în cadrul UE.

Privind în viitor, procesul de extrădare în Uniunea Europeană (UE) pare a fi destinat unei transformări semnificative prin intermediul inovării. Tendințele viitoare și previziunile pentru evoluția acestui proces pun accentul pe justiție rapidă și echitabilă, subliniind, de asemenea, importanța cooperării internaționale în acest domeniu. În continuare, vom explora aceste aspecte și vom ilustra perspectiva și viitorul procesului de extrădare prin intermediul inovării.

În lucrarea sa intitulată “Future Trends in Extradition Procedures: The Role of Technology” (2023, p. 45), autorul Brown subliniază că viitorul procesului de extrădare va fi puternic influențat de tehnologie. Procedurile digitale, inteligența artificială și analiza datelor vor juca un rol central în accelerarea procesului și în asigurarea respectării drep-

turilor fundamentale ale persoanelor implicate. Previziunile indică o creștere a utilizării platformelor digitale și a sistemelor inteligente de evaluare a dosarelor, ceea ce va contribui la o extrădare mai eficientă și echitabilă.

Cooperarea internațională rămâne un pilon fundamental pentru modernizarea procesului de extrădare. Conform lui Smith, autorul articolului “The Significance of International Collaboration in Extradition Procedures” (2022, p. 28), [21] “schimbul rapid de informații și colaborarea strânsă între statele membre ale UE și cu alte țări partenere sunt esențiale pentru capturarea și extrădarea rapidă a infractorilor.” [22] Viitorul procesului de extrădare va necesita consolidarea relațiilor de cooperare și dezvoltarea unor mecanisme eficiente de colaborare între state.

CONCLUZIE

În concluzie, această lucrare a abordat subiectul vital al extrădării în cadrul Uniunii Europene (UE) și modul în care cercetarea și inovația pot contribui la îmbunătățirea procesului de extrădare și la asigurarea unei echivalențe mai mari a drepturilor omului în acest context tendințele viitoare indică o transformare semnificativă prin intermediul tehnologiei și a practicilor inovatoare, cu utilizarea tot mai extinsă a platformelor digitale, a inteligenței artificiale și a analizei datelor pentru a accelera procedurile și a asigura respectarea drepturilor fundamentale ale persoanelor implicate.

Legislația europeană în domeniul extrădării a evoluat pentru a răspunde noilor provocări și pentru a consolida cooperarea între statele membre. Regulamentele și directivele emise de Uniunea Europeană au creat un cadru juridic comun care facilitează procesul de extrădare și asigură o abordare coerentă în ceea ce privește respectarea drepturilor omului și a standardelor europene.

Cooperarea internațională rămâne un element esențial în cadrul legislației UE privind extrădarea, iar aceasta se reflectă în acordurile bilaterale și multilaterale încheiate între statele membre și cu alte țări partenere. Schimbul rapid de informații și colaborarea strânsă între autoritățile judiciare sunt reglementate în detaliu pentru a asigura extrădarea eficientă a infractorilor.

În final, obiectivul principal al legislației UE privind extrădarea rămâne asigurarea unei justiții rapide și echitabile în cadrul procedurilor de extrădare, cu respectarea drepturilor fundamentale și a standardelor europene. Legislația UE continuă să evolueze pentru a răspunde noilor provocări și pentru a promova o cooperare judiciară eficientă în cadrul Uniunii Europene și dincolo de granițele sale. Inovația și cooperarea internațională rămân cheia către un proces de extrădare modern și eficient în UE.

Această lucrare nu este doar un punct de pornire, ci și o invitație la discuție și acțiune pentru a face ca procesul de extrădare în UE să evolueze într-un mod care să promoveze drepturile omului și să asigure o justiție mai eficientă și echitabilă.

Pe măsură ce procesul de extrădare în Uniunea Europeană (UE) se confruntă cu provocări și oportunități în evoluția sa, este esențial să avem în vedere recomandările pentru viitorul inovării în acest domeniu. Aceste recomandări oferă sfaturi și sugestii

pentru autorități și organizații cu privire la sprijinirea procesului de modernizare și inovare în extrădare, contribuind astfel la asigurarea unui proces mai eficient și echitabil.

Autorul Johnson, în lucrarea sa intitulată “Enhancing Cross-Border Cooperation in Extradition Procedures” (2023, p. 36) [23], subliniază importanța consolidării cooperării între statele membre ale UE. În viitor, autoritățile judiciare ar trebui să continue să dezvolte și să îmbunătățească protocoalele de colaborare, asigurând un schimb rapid și eficient de informații pentru gestionarea dosarelor de extrădare. Acest aspect este esențial pentru accelerarea procedurilor și pentru asigurarea justiției.

În perspectiva inovării, autorul Smith, în articolul său “Investing in Education and Training for Extradition Professionals” (2022, p. 25) [23], evidențiază importanța investițiilor în educație și formare pentru profesioniștii din domeniul extrădării. În viitor, autoritățile și organizațiile relevante ar trebui să acorde o atenție deosebită dezvoltării abilităților și cunoștințelor necesare pentru a utiliza eficient noile tehnologii și practici inovatoare. Educația continuă și formarea profesională sunt esențiale pentru a menține competențele în concordanță cu noile cerințe.

Referințe:

1. Uniunea Europeană. Directiva 2014/41/UE privind hotărârile europene de arestare. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2014, L 130/1 [Accesat: 03.09.2023].
2. <https://www.digi24.ro/galerie-foto/opinii/justitia-romana-a-fost-prescrisa> [Accesat: 07.09.2023].
3. Doe, Jane. “Evoluția Procedurilor de Extrădare în UE.” *Revista Dreptului European*, vol. 25, nr. 2, 2019, pp.112.
4. CJUE, C-42/11, João Pedro Lopes Da Silva Jorge [GC], 5 septembrie 2012. p.429.
5. <https://edition.cnn.com/2022/08/04/politics/russian-bitcoin-extradited-us/index.html> [Accesat: 10.09.2023].
6. Johnson, Robert. “Cazul Alexander Vinnik: Extrădare și Spălare de Bani în Era Criptomonedelor.” **Revista Dreptului Penal Internațional**, vol. 32, nr. 4, 2018, p. 210-225.
7. Stasi împotriva Franței, nr. 25001/07, 20 octombrie 2011 Manual de drept european privind nediscriminarea, p.168.
8. CEDO, Martzaklis și alții împotriva Greciei, nr. 20378/13, 9 iulie 2015, p. 422.
9. Manual de drept european privind nediscriminarea, Ediția 2018 Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2019 Consiliul Europei: ISBN 978-92-871-9837-2 p.168
10. https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/hrw_world_report_2020_0.pdf Raport mondial 2020 Carte cu coperta Copyright © 2020

Human Rights Watch. Tipărit în Statele Unite ale Americii, p. 614; ISBN-13: 978-1-64421-005-5 [Accesat: 12.09.2023].

11. Gilbert, Geoff. (2018). "European Arrest Warrant: Process and Procedures." Routledge.
12. Weyembergh, Anne, și Ruys, Tom. (2013). "The European Arrest Warrant in the Courts: A Critical Review." Oxford University Press.
13. Gilbert, Geoff. "European Arrest Warrant: Process and Procedures", 2018.
14. Weyembergh, Anne, și Ruys, Tom. "The European Arrest Warrant in the Courts: A Critical Review", 2013.
15. Smith, John. "Blockchain Applications in Extradition Proceedings", 2022.
16. Brown, Sarah. "The Role of Artificial Intelligence in Streamlining Extradition Procedures", 2021.
17. Müller, Anna. "EU Initiatives for Advancing Extradition Procedures", 2020.
18. García, José. "The Role of European Funding in Advancing Extradition Modernization", 2021.
19. Smith, John. "Digital Solutions for Streamlining Extradition Procedures", 2023.
20. Jones, Sarah. "Cross-Border Collaboration for Successful Extradition", 2022.
21. Brown, Sarah. "Future Trends in Extradition Procedures: The Role of Technology", 2023.
22. Smith, John. "The Significance of International Collaboration in Extradition Procedures", 2022.
23. Johnson, David. "Enhancing Cross-Border Cooperation in Extradition Procedures", 2023.

TEORIA ADECVATĂ A LEGĂTURII CAUZALE ÎN DREPTUL PENAL

THE APPROPRIATE THEORY OF CAUSATION IN CRIMINAL LAW”

Igor CIOBANU, ORCID: 0000-0002-2569-5991

Departamentul Drept penal, Universitatea de Stat din Moldova

Artur COTRUȚĂ, ORCID: 0000-0003-4082-0356

UA

CZU: 343.21/.23:343(478)(094.5)

e-mail: bpap.iciobanu@gmail.com

e-mail: arturcotruta@yahoo.com

In the science of criminal law, multiple opinions are found with reference to the essence of the causal link and its role in criminal law. These views, laid out logically and conceptually, constitute the criminal law theories of causation. It is not necessary to dwell here on the essence of these theories in part, because a wide spectrum of works in the targeted field is devoted to them.

Keywords: causal connection; criminal law; objective theory; penal law; subjective theory.

În știința dreptului penal sunt întâlnite multiple opinii cu referire la esența legăturii cauzale și rolul acesteia în dreptul penal. Aceste opinii, expuse logic și conceptual, constituie teoriile de drept penal ale legăturii cauzale. Nu este necesar să ne oprim aici asupra esenței acestor teorii în parte, deoarece lor le sunt consacrate un spectru larg de lucrări în domeniul vizat.

Una din clasificările teoriilor legăturii cauzale în dreptul penal, aparține savantului В.Б. Малинин. În articolul de față nu este susținută sau argumentată o careva anumită teorie din cadrul celor cu referire la legătura cauzală, deoarece, în primul rând, în cea mai mare parte aceste teorii tratează aproape similar noțiunea de legătură cauzală; în al doilea rând, se pare a fi corect ca oricare cercetare să fie fundamentată pe ideea relativismului metodologic, elaborată și dezvoltată de către П.Фейерабэнд [7, p. 105]. Mai mult ca atât, în studiile juridice metodologice din trecut de asemenea se observă o trecere a științei juridice de pe pozițiile metodologiei monice pe pozițiile pluralismului metodologic [6, p. 259]. Acest postulat pare a fi corect atât pentru investigațiile generale, cât și pentru cele de specialitate. În ce privește cercetările realizate în acest domeniu, ele sunt chemate să explice esența noțiunilor consolidate de drept penal prin prisma determinismului cauzal, iar rezultatele atinse pot fi aplicate cu referire la oricare din teoriile existente ale legăturii cauzale în dreptul penal.

Însă, cu referire la teoria legăturii cauzale adecvate în dreptul penal am dori să expunem anumite opinii și să formulăm unele concluzii, deoarece, în pofida dominației

teoriei *conditio sine qua non*, în anumite situații *de facto* se aplică în mod echivoc anumite teorii cauzalității adecvate.

Teoria cauzalității adecvate (teoria legăturii cauzale adecvate) a apărut la sfârșitul secolului XIX, fiind elaborată de germanul J.Kries, care scria: „Fiecare fapt, eveniment, care survine *de facto*, este un rezultat obligatoriu al condițiilor care i-au premers” [4, p.53].

Probabilitatea, după J.Kries, are un caracter exclusiv subiectiv și presupune că unui oarecare subiect nu-i sunt cunoscute toate, fără excepție, circumstanțele, fiindcă dacă sunt cunoscute toate circumstanțele premergătoare (care constituie cauza), atunci putem vorbi nu despre probabilitate, dar despre inevitabilitatea survenirii unei anumite consecințe (rezultat). În studiul său J.Kries a divizat noțiunea de probabilitate și noțiunea de posibilitate, reducând probabilitatea la o cunoaștere cauzală subiectivă, iar posibilitatea – la opiniile obiective cu privire la survenirea rezultatului. Probabilitatea unanim recunoscută, sau posibilitatea obiectivă a apariției faptei reflectă răspândirea cunoștințelor cu referire la condițiile generale ale survenirii acesteia. Comentând opiniile lui J.Kries, В.Б. Малинин menționează: „Posibilitatea obiectivă are în calitate de premisă volumul de cunoștințe cu privire la legăturile tipice dintre fapte și fenomene. De aceea, în fiecare situație concretă de examinare a prezenței legăturii cauzale... este necesar a clarifica dacă condiția dată poate să contribuie, la general, la survenirea unui anumit fapt, fenomen... Acolo unde nu există această legătură tipică între condiție și rezultatul survenit, unde condiția doar datorită particularităților individuale ale acestui caz concret a dus la survenirea rezultatului examinat, acolo lipsește legătura cauzală adecvată dintre ele” [4, p.54]. J.Kries presupunea că subiectul nu poate fi responsabil pentru consecințele neadecvate (întâmplătoare) ale comportamentului său: el a contrapus rezultatul adecvat „cauzării întâmplătoare, neadecvate și efectului întâmplător” [4, p.97].

Teoria legăturii cauzale adecvate include:

- 1) teoria subiectivă a cauzalității adecvate (J.Kries);
- 2) teoria obiectivă a cauzalității adecvate (unul din reprezentanții acestei teorii fiind savantul Riumelin).

Teoriile adecvate ale cauzării, atât cea subiectivă, cât și cea obiectivă, au fost supuse unei critici vehemente în literatura de specialitate din domeniul dreptului penal. Așa, de exemplu, savantul Т.В. Церетели menționează că teoria cauzalității adecvate, oferind formule elastice, pe de o parte, fundamentează limitarea răspunderii penale, iar, pe de altă parte, permite a extinde nejustificat limitele răspunderii penale [8, p.97]; mai mult decât atât, „nu dispunem de criterii științifice verificate în vederea aplicării acestei teorii în practică” [ibidem].

Teoria subiectivă a cauzalității adecvate, adusă până la o finalitate logică, presupune tragerea subiectului la răspundere penală, în exclusivitate, pentru infracțiuni intenționate (deoarece este necesară perceperea adecvată de către subiect a rezultatului survenit; la rândul său, perceperea adecvată constituie o posibilitate obiectivă a survenirii rezultatului) și ignoră, în sensul răspunderii penale, cazurile utilizării de către subiect a

cărorva anumite calități atipice ale obiectului atentatului (ale entității materiale, ale părții vătămate).

În ce privește teoria obiectivă a cauzalității adecvate, acesteia îi este specific că soluționarea problemei cu referire la existența legăturii cauzale (adecvate sau neadecvate; cu alte cuvinte, referitor la acuzare sau la imposibilitatea de a învinui) este lăsată la latitudinea instanței de judecată.

Oricum, fiind supusă criticilor vehemente și recunoscută nu pe deplin întemeiată, teoria legăturii cauzale adecvate este aplicată în anumite situații. Aceste situații sunt relate în dispoziția articolului legii penale, când la descrierea laturii obiective (și anume – a consecințelor infracțiunii) se menționează următoarele: „dacă această faptă... ar fi putut duce la cauzarea daunei”.

În procesul examinării unor așa categorii de dosare instanțele de judecată urmează să stabilească dacă putea fapta respectivă să genereze cauzarea daunei, fundamentându-și concluziile anume pe reprezentările cu privire la rezultatele tipice ale unor asemenea fapte, adică – pe prevederile teoriei cauzalității adecvate (teoria obiectivă a cauzării adecvate). Rezolvarea problemei cu referire la un așa gen de legătură cauzală, cu luarea în considerare a legității și relativității legăturii cauzale, prin alte metode și varietăți este imposibilă. De aceea, concluzia că această faptă ar fi putut cauza dauna este fundamentată anume pe cunoștințe adecvate, tipice și unanim recunoscute cu privire la evoluția legăturii cauzale și survenirea rezultatului. Respectiv, concluzia nu trebuie să ia forma unei opinii subiective referitoare la probabilitate, ceea ce J.Kries denumea ca fiind „cauzare întâmplătoare” și „efect întâmplător”.

Nu putem vorbi că diferitele teorii ale legăturii cauzale în dreptul penal presupun perceperea și tratarea diferită a categoriei cauzalității, cu toate că există un spectru variat de deosebiri între aceste teorii și interpretări. Esența cauzalității, în calitatea sa de categorie generală și fundamentală, rezidă în aceea că nu există fapte, fenomene fără cauză și fără consecințe (efecte). În același timp, reieșind din sensul unic al perceperei cauzalității, teoriile legăturii cauzale în dreptul penal diferă într-o anumită măsură după conținut. Aceasta se explică, exclusiv, prin faptul că toate aceste teorii tind spre cristalizarea unei construcții a legăturii cauzale la maximum acceptabilă pentru întregul drept penal.

Trebuie să atragem atenția și asupra faptului că legătura cauzală în cazul cercetării și examinării în judecată a infracțiunilor cu o componentă materială, sancționate de legea penală prin indicarea în dispoziție a consecințelor ce pot surveni, infracțiuni care nu au o latură obiectivă complexă, prin indicarea circumstanțelor suplimentare, se stabilește, cu preponderență, în baza datelor obținute prin intermediul expertizei judiciare cu trimitere la științele naturii.

Astfel, să luăm, de exemplu, dispoziția de la art.145 alin.(1) din C. pen. RM – omorul unei persoane. Potrivit regulilor logicii normative, interdicția este instituită asupra săvârșirii oricărei acțiuni (inacțiuni) care ar duce la survenirea consecinței interzise. Se pare că, în situația determinării construcției teoretice a legăturii cauzale ca semn al laturii obiective, chestiunea de bază ține de determinarea momentului referitor la mecanismul

cauzării empirice, după care, prin intermediul stabilirii faptei ca element al complexului causal, este restabilită întreaga latură obiectivă a componenței de infracțiune.

Un anumit grad de complexitate prezintă problema referitoare la construcția teoretică a legăturii cauzale în dispozițiile legii penale a Republicii Moldova ce vizează infracțiuni cu o latură obiectivă complexă în prezența semnelor suplimentare. Așa, de exemplu, cum urmează a fi soluționată întrebarea cu privire la legătura causală în dispoziția de la lit.m) alin.(2) art.145 din C. pen. RM (omorul intenționat, săvârșit prin mijloace periculoase pentru viața sau sănătatea mai multor persoane) sau, altfel spus: de pe ce poziții este apreciată modalitatea „prin mijloace periculoase pentru viața sau sănătatea mai multor persoane”? În literatura de specialitate întâlnim două varietăți ale modalității de determinare a „mijloacelor periculoase pentru viața sau sănătatea mai multor persoane”. Prima – prin „armele și mijloacele cu ajutorul cărora a fost comisă crima de omor” [3, p.121-122]. Această modalitate, varietate de determinare a criteriului vizat, se prezintă a fi incompletă, nefundamentată: explicația este că indicarea la mijloacele și armele de comitere a infracțiunii nu reflectă de la sine legătura dintre recunoașterea modului de comitere a omorului ca fiind periculos pentru viața sau sănătatea mai multor persoane și reala pericolozitate socială a faptei comise. Utilizarea armelor și mijloacelor ce prezintă pericol pentru viața sau sănătatea mai multor persoane și pericolozitatea socială a faptei se află în dependență funcțională reciprocă, adică au un anumit determinativ comun, însă, de sine stătător, cu necesitate nu determină cauzalitatea și pericolozitatea. Mai mult ca atât, utilizarea anumitor arme sau mijloace nu vorbește nemijlocit despre faptul că a persistat pericolul iminent pentru viața sau sănătatea mai multor persoane.

Din acest considerent, este mult mai utilă utilizarea altui concept: mijloacele periculoase pentru viața sau sănătatea mai multor persoane constituie „o modalitate de cauzare a morții, care, pe lângă victima determinată, prezintă un pericol real și pentru viața altor persoane” [3, p.57]; altfel spus, determinăm modalitatea prin a expune posibilitatea cauzării prejudiciului caracteristic legăturii cauzale. Un atare procedeu de determinare vizează nemijlocit esența pericolului social al modalității de realizare a actului de omor.

Printr-o atare formulare a dispoziției legii penale, complicată și completată prin semne suplimentare, chestiunea cu privire la legătura causală nu mai poate fi cercetată cu utilizarea datelor altor științe, care nu au un caracter juridico-penal. În situația dată, este pe deplin posibil a se vorbi despre construcția teoretică normativă specială a legăturii cauzale în dreptul penal, adică despre o construcție specială utilă pentru soluționarea chestiunilor științifico-practice din domeniul dreptului penal. Într-adevăr, chestiunea referitoare la pericolozitatea socială a modalității omorului se soluționează pornind de la faptul dacă a persistat un pericol real pentru viața altor persoane, în afara victimei, persoană strict determinată. Aici este examinat mecanismul cauzării empirice, care a fost declanșat de către infractor; mai apoi, prin intermediul operațiunilor logice, este soluționată întrebarea juridică: a prezentat oare acest mecanism al cauzării empirice un pericol real pentru viața altor persoane, în afară de victima determinată, selectată? Dacă răspunsul este pozitiv, atunci răspunderea penală urmează să survină în baza normei respective

a legii penale. Modalitățile stabilirii legăturii cauzale, după cum s-a menționat anterior, sunt furnizate dreptului penal de către regulile logice ale inducției, însă acestea nu țin de o anumită știință, diferită de cele juridice, ci sunt doar o modalitate de a gândi, a cugeta. În același timp, nu poate fi negat nici faptul că modalitatea de gândire, cugetare poate figura și în calitate de știință de sine stătătoare. Anume în baza criteriilor juridice, adică în baza cercetării construcției juridico-penale a legăturii cauzale în procesul de cercetare și examinare în judecată a cauzelor penale prevăzute de art.145 alin.(2) lit.m) din C. pen. RM se stabilește „periculozitatea pentru viața sau sănătatea mai multor persoane”. De asemenea, la soluționarea acestei întrebări pot fi utilizate și criteriile teoriei obiective a cauzării adecvate.

În așa fel, în știința dreptului penal și în activitatea practică a organelor de drept există destul loc și pentru teoria legăturii cauzale adecvate. Regulile metodice prevăzute de alte teorii ale legăturii cauzale, care sunt respinse și recunoscute ca incorecte în cazul studierii legăturii cauzale în dreptul penal, ca argument fiind adusă *conditio sine qua non*, își găsesc reflectare în anumite dispoziții ale normelor legii penale și în practica aplicării acestora. Sub rezerva luării în considerare a exemplelor expuse, este necesar a recomanda studierea construcției legăturii cauzale și a posibilelor mecanisme ale cauzării empirice cu referire la fiecare articol din Partea Specială a Codului penal.

În ce ne privește, considerăm că pentru determinarea fenomenului sau fenomenelor-cauză ar fi mai exactă și mai utilă (deși nu perfectă) așa-numita teorie a condiției – *sine qua non*.

Potrivit acestei teorii, orice condiție, care nu poate fi legată de rezultatul produs, trebuie considerată ca fiind o cauză a acestuia, dacă a contribuit – indiferent în ce măsură – la producerea lui.

În alți termeni, toate condițiile care au o oarecare legătură cu rezultatul survenit sunt considerate cauze ale acestui rezultat – sunt echivalente cu cauzele – dacă au avut o contribuție, oricât de modestă, la producerea lui. Singura cerință impusă în acest sens fiecăreia în parte – pentru a i se recunoaște valoarea cauzală – este că fără ea rezultatul respectiv să nu se fi produs.

Pentru a se stabili care condiții – din ansamblul celor avute în vedere – au fost *sine qua non*, se folosește, practic, procedeul eliminării, ipotetice și succesive, a fiecărei condiții, spre a se verifica, în legătură cu fiecare în parte, dacă în lipsa ei rezultatul s-ar fi produs sau nu.

În cazul în care se va constata că, fără acea condiție, rezultatul n-ar fi survenit, atunci aceasta va fi socotită cauză a acelui rezultat.

În situația în care, dimpotrivă, se va ajunge la concluzia că rezultatul s-ar fi produs chiar și fără condiția luată în considerare, atunci acea condiție nu poate fi echivalentă unei cauze și trebuie exclusă din antecedenta cauzală.

În contextul expunerii teoriei legăturii cauzale adecvate în dreptul penal, ținem să evidențiem și momentul că raportul de cauzalitate se întrerupe atunci când, pe parcursul desfășurării procesului cauzal, intervine o energie independentă care produce ea însăși

rezultatul. O acțiune sau inacțiune poate fi considerată una dintre condițiile rezultatului survenit doar în măsura în care a contribuit la producerea acelui rezultat, chiar dacă între ea și urmarea produsă există o cât de mică legătură.

Această legătură necesară este însă frântă atunci când între acea acțiune sau inacțiune și rezultatul considerat s-a interpus o energie independentă care, prin intervenția sa, a generat ea însăși, singură și împreună cu altele ce i-au succedat, acel rezultat [7, p.167].

Edificator în acest sens este exemplul prezentat de savantul român V.Dongoroz, în care o persoană, fiind lovită de alta, fuge și, în timp ce traversa regulamentar strada, este accidentată și lovită de un autovehicul, prin nerespectarea regulilor de circulație. Fiind consultată de un medic, acesta stabilește că victimei, deși grav rănită, nu îi este pusă în pericol viața și îi permite să se întoarcă acasă, putând să consume orice aliment; ea însă consumă un aliment alterat, se intoxică în mod grav și încetează din viață după câteva ore [6, p.229].

În această succesiune de condiții care preced rezultatul letal, legătura cu aceasta din urmă s-a rupt din momentul în care victima a consumat alimentul alterat, așa încât în sarcina celui care a aplicat lovituri și a conducătorului auto imprudent se vor putea reține numai infracțiunile de lovire și, respectiv, de vătămare corporală din culpă.

Bibliografie:

1. Dobrinoiu V., Pascu I., Molnar I. și al. *Drept penal. Partea Generală*. București: Europa Nova, 1999. 576 p.
2. Dongoroz V. *Drept penal*. Reeditarea ediției din 1939. București: Asociația Română de Științe Penale, 2000, p.221-222.
3. *Большой юридический словарь* / Под ред. А.Я. Сухарева, В.Е. Крутских. Москва: ИНФРА-М, 2000. 244 p.
4. Ляпунов Ю.И. *Общественная опасность деяния как универсальная категория уголовного права*. Москва: Юридическая Литература, 1990. 173 p.
5. Светлов В.А. *Практическая логика: Учебное пособие* / Изд. 3-е. СПб.: ООО Росток, 2003, p.322-333.
6. Таганцев Н. С. *Русское уголовное право. Часть Общая: Лекции*. Москва, 1994. 380 p.
7. Трайнин А.Н. *Общее учение о составе преступления*. Москва: Госюриздат, 1957. 364 p.
8. Фейерабенд П. *Избранные труды по методологии науки* / Перевод с английского и немецкого А.Л. Никифорова. Общ. ред. И.С. Нарский. Москва: Прогресс, 1986. 542 p.

CONCEPTUL EXECUTĂRII CONSTRUCȚIILOR ÎN SECTORUL PRIVAT

THE CONCEPT OF THE EXECUTION OF CONSTRUCTIONS IN THE PRIVATE SECTOR

Snejana CIOCHINĂ, ORCID: 0000-0002-4838-642X

Svetlana PRODAN, ORCID: 0009-0009-4176-9485

Universitatea de Studii Europene din Moldova

CZU: 343.37:347.235

e-mail: avocat.snejana.c@gmail.com

e-mail: prodan.s@mail.ru

Considering the factor of the development of the national infrastructure sector and the executed constructions, it is important to outline the legal, technical-economic and organizational basis of the execution of the construction works, the permissive documentation regarding the execution of the constructions, and the quality of the executed constructions.

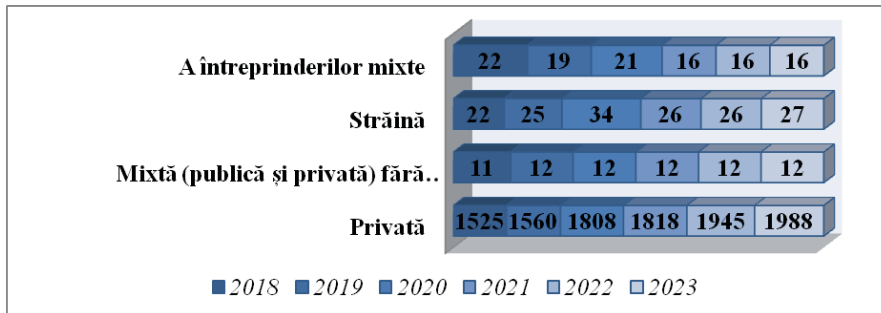
We believe that the research aims, first of all, to improve the legislation, the regulations in the construction sector; the legislative improvement within the public institutions tangential and decision-making in the construction field. Similarly, for the improvement of national legislation, it is important to analyze and collaborate with other international legislation and regulations that would contribute to the implementation of national legislative proposals and recommendations. Thus, we believe that in order to prevent and combat crime in the construction sector, it is necessary to implement new legislative changes through international collaboration in solving the problem addressed.

Keywords: authorization, construction, , national legislation, regulations, urban certificate.

INTRODUCERE

Având în vedere factorul dezvoltării sectorului infrastructurii naționale și a construcțiilor executate, este important de a contura baza juridică, tehnico-economică și organizatorică a executării lucrărilor de construcție, documentația permisivă privind executarea construcțiilor, și calitatea construcțiilor executate.

Astfel, potrivit studiului datelor statistice, indicate de *Direcția statistică investițiilor și construcțiilor*[1], la nivel național, și anume începând cu perioada anilor 2018 - 2023 în Republica Moldova a fost înregistrate organizații de construcții, pe următoarele forme de proprietate:

[1] Organizații de construcții înregistrate în Republica Moldova pe forme de proprietate în anii 2018-2023

Din acest considerent organizațiile de construcție sunt obligate să activeze în conformitate cu legislația care reglementează autorizația construcțiilor, avizarea proiectelor de construcție, documentația de urbanism prin aplicarea sistemului documentar normativ cu privire la executarea lucrărilor de construcție în sectorul privat. Astfel, unul din cel mai important factor decisivi al dezvoltării durabile în construcții reprezintă asigurarea calității construcțiilor și respectarea sistemului calității în construcții.

MATERIAL ȘI METODĂ

Asigurarea transparenței și condițiile emiterii actelor administrative, privind autorizarea executării lucrărilor de construcție, în Republica Moldova sunt reglementate de *Legea Nr. 163 din 09.07.2010 privind autorizarea executării lucrărilor de construcție* [2], și anume legiuitorul ne oferă noțiunea de "autorizației de construcție", fiind: "act, eliberat de către emitent, prin care se autorizează executarea lucrărilor de construcție în temeiul și cu respectarea certificatului de urbanism pentru proiectare și a documentației de proiect elaborate și verificate".

Conform datelor statistice, în lunile ianuarie-iunie a anului 2023 au fost eliberate 1,6 mii de autorizații de construcție pentru clădiri rezidențiale și nerezidențiale, fiind în descreștere cu 0,7% față de lunile ianuarie-iunie a anului 2022, astfel 1,1 mii de autorizații de construcții au fost eliberate pentru clădiri rezidențiale și 0,5 mii de autorizații de construcții au fost eliberate pentru clădiri nerezidențiale [3].

[3] Autorizații de construcții eliberate în Republica Moldova în perioada ianuarie-iunie 2023

Autorizații de construcții eliberate pentru clădiri	Total pentru perioada Ianuarie - Iunie 2023
Total, număr	1.598
Rezidențiale (inclusiv pentru colectivități)	1.078
Nerezidențiale	520
Mediul urban	692
Mediu rural	906

Totodată, legiuitorul în Legea nr.163, prevede noțiunea ”*certificatului de urbanism pentru proiectare*”, și anume: ”certificat de urbanism pentru proiectare, este act cu caracter reglementator, eliberat de către emitent, prin care se fac cunoscute solicitantului (beneficiarului) prescripțiile și elementele ce caracterizează regimul juridic, economic, tehnic și arhitectural-urbanistic al unui imobil/teren, stabilite prin documentația de urbanism și de amenajare a teritoriului, și care permite elaborarea documentației de proiect”[2]. La fel, este important de a specifica că emitentul în cazul eliberării autorizației de construcție și certificatului de urbanism pentru proiecte este autoritatea executivă a administrației publice locale. Astfel, prevederile Legii nr.163 sunt obligatorii pentru autorizarea executării lucrărilor de construcție de orice gen, destinație, categorie și tip de proprietate.

Legea nr.721 din 02.02.1996 privind calitatea în construcții [4], reglementează baza juridică și organizatorică de activitate a persoanelor fizice și juridice în domeniul construcțiilor și stabilește obligațiile și răspunderea lor cu privire la calitatea construcțiilor executate. În conformitatea cu art.9 din Legea nr.721, sistemul calității construcțiilor[4], reprezintă ansamblul de structuri organizatorice, răspunderi, regulamente, proceduri și mijloace, care concură la realizarea calității construcțiilor în toate etapele de concepere, proiectare, realizare, exploatare și postutilizare a acestora, fiind compus din: documentele normative în construcții; certificarea produselor folosite în construcții; acordurile tehnice pentru produse, procedee și echipamente noi în construcții; verificarea și expertizarea proiectelor și construcțiilor; licențierea societăților comerciale; atestarea specialiștilor cu activitate în construcții; conducerea și asigurarea calității în construcții; autorizarea și acreditarea laboratoarelor de analize și încercări în construcții; asigurarea activității metrologice în construcții; recepția construcțiilor; urmărirea comportării în exploatare și intervențiile în timp la construcții; postutilizarea construcțiilor; controlul de stat al calității în construcții.

Un aspect important în procesul sistemului calității construcțiilor îl reprezintă recepția construcțiilor, fiind reglementată de Legea Nr. 721 din 02.02.1996 privind calitatea în construcții și Hotărârea de Guvern Nr. 285 din 23.05.1996 cu privire la aprobarea Regulamentului de recepție a construcțiilor și instalațiilor aferente[5].

În conformitate cu, HG nr.285 din 23.05.1996, recepția constituie o componentă a sistemului calității în construcții și este actul prin care comisia de recepție declară că acceptă și preia lucrarea definitivă de construcție și instalațiile aferente acesteia, cu sau fără rezerve, și că aceasta poate fi dată în folosință [5]. Totodată, prin actul de recepție se certifică faptul că executantul și-a îndeplinit obligațiile în conformitate cu prevederile contractului și ale documentației de execuție, asumându-și, totodată, pentru lucrările executate răspunderea prevăzută de lege [5].

Recepția lucrărilor de construcție și a instalațiilor aferente acestora se efectuează atât la lucrări noi, cât și la intervențiile în timp asupra construcțiilor existente (reparații capitale, consolidări, reconstrucții, modificări, modernizări, extinderi etc.) [5], fiind realizată în două etape: Recepția la terminarea lucrărilor⇒Recepția finală la expirarea perioa-

dei de garanție. Astfel, lucrările de construcție și instalațiile aferente acestora, indiferent de forma de proprietate, tipul de proprietate sau destinație, recepția se organizează de către proprietari care au calitate de investitori.

În contextul legislației specificate ce reglementează domeniul construcțiilor, având a scop realizarea și exploatarea construcțiilor calitative. Rolul obținerii unor construcții de înaltă calitate, determină următoarele exigențe: rezistența și stabilitatea, siguranța în exploatarea construcțiilor .etc. Astfel, în această ordine de idei, în vederea apărării ordinii de drept, legea penală a Republicii Moldova prevede în **Capitolul X "Infrațiuni economice"**, norma care este consacrată răspunderii penale pentru **"Executarea necalitativă a construcțiilor"** stipulată în **art.257 Cod Penal al RM**[6].

Răspunderea penală cu privire la executarea necalitativă a construcțiilor, are ca obiect juridic special *relațiile sociale cu privire la conformitatea dării în folosință a construcțiilor cu cerințe de calitate* [7,p.314].

În opinia autorilor Brînza S și Stati V, construcțiile se consideră a fi în stare necalitativă dacă nu corespunde documentelor normative în construcții, elaborate de Organul național de dirijare în construcții, [7,p.314] prin care autorii se referă la Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale. La fel, autorii indică documentele normative în construcții, elaborate de Organul național de dirijare în construcții, au ca obiect concepția, calculul, proiectarea, execuția și exploatarea construcțiilor. Din acest considerent, documentele normative stabilesc în principal condițiile minime de calitate cerute construcțiilor, produselor și procedeele utilizate în construcții, precum modul de determinare și verificare a acestora [7,p.314].

Dacă se ne referim la controlul de stat al calității construcțiilor, potrivit pct.2 din Hotărârea Guvernului nr.360 din 25.11.1996 [8], calitatea construcțiilor de orice destinație, indiferent de forma de proprietate și sursa de finanțare, precum și lucrările de construcții, reconstrucții, modernizare și reparații capitale la construcțiile existente, producerea materialelor și articolelor pentru construcții sunt supuse controlului de stat. Controlul de stat se efectuează de ISC.

La fel potrivit datelor publicate de Agenția pentru Supraveghere Tehnică [9], rapoartelor privind executarea lucrărilor de construcție fără acte premise unele din adresele indicate fiind:

- str. Pietrarilor, 27, com.Bubuieci, sat.Bubuieci, mun. Chișinău, se execută un bloc locativ în lipsa actelor permise;
- str. Burebista, 22, mun. Chișinău, se execută bloc locativ în lipsa actelor permise de către SRL "Eurocons Grup";
- str. S. Murafa, 13, mun. Chișinău, se execută un bloc locativ în lipsa actelor permise;
- str. ValeaTrandafirilor, 4, mun. Chișinău, se execută un bloc locativ în lipsa actelor permise de către SRL "Eurocons Grup".

După părerea lui V.Stati [10,p.145], subiectul infracțiunii specificate la alin.(1) art.257 CPRM fiind: 1) persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins

vârsta de 16 ani; 2) persoana juridică (cu excepția autorității publice), specificând că în cazul persoanei fizică acesta trebuie să aibă una din următoarele trei calități speciale: 1) conducător al organizației de construcție; 2) conducător (diriginte) de șantier; 3) persoană cu funcție de răspundere care exercită controlul calității în construcții.

Astfel, un aspect important și primordial în realizarea controlului calității construcțiilor, îl reprezintă activitatea Agenției pentru Supraveghere Tehnică, având în gestionare Direcții de supraveghere tehnică teritoriale. Potrivit, prevederilor Regulamentului nr.114A din 17.04.2018 privind organizarea și funcționarea Direcției Supraveghere Tehnică din cadrul Agenției pentru Supraveghere Tehnică, unul din principalele domenii de activitate a direcției reprezintă, ”construcțiile și urbanism” [11]. Conform, pct.3.1 din Regulamentul nr.114A din 17.04.20218 [11], Direcția Supraveghere Tehnică realizează următoarele funcții și atribuții în domeniul construcțiilor și urbanismului, precum:

- respectarea planurilor urbanistice la amplasarea construcțiilor și amenajărilor în urbanism și amenajarea teritoriului;
- respectarea zonelor verzi și protejate la realizarea și exploatarea construcțiilor;
- respectarea legislației normative de către autoritățile administrației publice locale la eliberarea certificatelor de urbanism și autorizațiilor de construire/demolare;
- respectarea condițiilor stipulate în certificatul de urbanism la conceperea și proiectarea a construcțiilor;
- respectarea modului de avizare și coordonare a documentației de proiect;
- respectarea proiectelor în procesul executării lucrărilor de construire de către factorii implicați în realizarea construcțiilor;
- respectarea planurilor de amplasare (reparare) orizontală și verticală a construcțiilor și instalațiilor aferente la executarea construcțiilor;
- respectarea calității materialelor utilizate și a lucrărilor de construcție;
- respectarea completării documentației de execuție a lucrărilor de construcție;
- respectarea funcționării sistemului intern de dirijare și asigurarea a calității lucrărilor de construcții;
- respectarea termenilor declarați în declarația de începere a lucrărilor autorizate de construcție unde solicitantul (beneficiarul, proiectantul și antreprenorul) notifică termenele de încheiere a fazelor determinante și de recepție a construcției. La fel, Direcția Supraveghere Tehnică, în baza analizei criteriilor de risc, poate efectua controlul calității în construcții la diferite etape menționate în notificare (solicitare);
- respectarea cadrului legislativ-normativ la exploatarea fondului construit, respectarea prescripțiilor tehnice privind exploatarea construcțiilor și instalațiilor aferente;
- verificarea stării tehnice a construcțiilor aflate în exploatare și aprecierea gradului de uzură a obiectivelor;
- stabilirea gradului de avariere a construcțiilor și, în cazul în care construcțiile reprezintă pericol, interzicerea exploatării acestora. etc.

Din acest considerent atribuțiile principale privind controlul calității construcțiilor și executării calitative a construcțiilor este realizat de Direcția Supraveghere Tehnică.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Având în vedere ultimele implementări legislative în sectorul construcțiilor, Guvernul Republicii Moldova la 12 septembrie 2023 a aprobat Codul Urbanismului și Construcțiilor (CUC), [12] la inițiativa Ministerului Infrastructurii și Dezvoltării Regionale. Astfel, prezentul cod va reglementa: amenajarea teritoriului, autorizarea construcțiilor, executarea lucrărilor de proiectare și construcție, controlul calităților construcțiilor. La fel, noul cod va determina soluționarea mai multor lacune și abuzuri legislative importante domeniului construcțiilor.

Tot odată, Codul Urbanismului și Construcțiilor prevede anularea conceptului de autorizare tacită, fiind temeiul mai multor încălcări comise în sectorul construcțiilor sub acest aspect. De asemenea, codul prevede simplificarea procedurii privind emiterea a certificatului de urbanism pentru proiecte și autorizațiile de construcție în cazul localităților cu o populație de până la 3000 de locuitori, fiind estimat la 679 de localități/1,5 milioane de locuitori.

Astfel, soluțiile adoptate în proiectul Codului Urbanismului și Construcțiilor [13], vizează următoarele:

- statutul, obligațiile și responsabilitățile specialiștilor în domeniul activității de proiectare a construcțiilor, la fel și în domeniul executării lucrărilor de construcție, precum și obligațiile și drepturile investitorilor;
- reglementarea modului de recepție a construcțiilor;
- reglementări cu privire la Cartea tehnică a construcției;
- exploatarea și post-utilizarea construcțiilor;
- reglementarea a controlului de stat al calității construcțiilor;
- simplificarea procedurii obținerii actelor permissive în construcții. etc.

În același timp, codul va stabili statutul, obligațiile și responsabilitățile specialiștilor responsabili în domeniul construcțiilor, la fel va fi creat Registrul de stat al companiilor din domeniul urbanismului și construcțiilor, scopul determinant fiind gestionarea mai eficientă a domeniului construcțiilor și executării acestora în conformitatea cu standardele și legislația în construcții.

CONCLUZII

Aprobarea Codului Urbanismului și Construcțiilor (CUC), în primul rând va contribui la readucerea încălcărilor și infracțiunilor comise în sectorul calității construcțiilor executate, la fel importanța verificării calității construcțiilor va reduce riscul construcțiilor necalitative care în consecință pot pune în pericol viața oamenilor și a mediului înconjurător, cât și poate produce prejudicii deosebit de mari oamenilor care investesc în construcții.

Totodată, este necesar de a evidenția faptul că este indispensabil de a implementarea mai multe modificări a legislației și regulamentelor naționale cu privire la executarea lucrărilor de construcție, autorizație, actele permissive, controlul executării construcțiilor cât și controlul construcțiilor care se execută până la recepția finală a acestora și darea în exploatare.

Mai mult, dezvoltarea construcțiilor în sectorul privat determină o creștere considerabilă a infrastructurii naționale cât și în consecință executarea construcțiilor necalitative poate crea riscuri substanțiale pentru investitorii în construcții la fel poate produce primejdii majore atentate asupra populației și vieților umane.

Referințe:

1. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova , Date statistice privind organizații de construcții înregistrate în Republica Moldova pe forme de proprietate în anii 2018-2023, https://statistica.gov.md/ro/statistic_indicator_details/45 [Accesat la 04.09.2023].
2. Legea Nr. 163 din 09-07-2010 privind autorizarea executării lucrărilor de construcție, Publicat : 03-09-2010 în Monitorul Oficial Nr. 155-158 art. 549.
3. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, Date statistice privind eliberarea autorizațiilor de construcții în Republica Moldova pentru perioada ianuarie-iunie 2023, https://statistica.gov.md/ro/autorizatii-de-construire-eliberate-pentru-cladiri-in-ianuarie-iunie-2023-9801_60575.html [Accesat 09.09.2023].
4. Legea Nr. 721 din 02-02-1996 privind calitatea în construcții, Publicat : 25-04-1996 în Monitorul Oficial Nr. 25 art. 259.
5. Hotărârea Guvernului Nr.285 din 23-05-1996, cu privire la aprobarea Regulamentului de recepție a construcțiilor și instalațiilor aferente, Publicat : 28-06-1996, Monitorul Oficial Nr. 42-44 art. 349, modificat HG.327 din 17.04.18.
6. Codul Penal al Republicii Moldova, Publicat : 14-04-2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195, Modificat ,LP245 din 15.11.2018.
7. Brînza S., Stati V., Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 312.
8. Hotărârea Guvernului nr.360 din 25.11.1996 cu privire la controlul de stat al calității în construcții, Publicat în Monitorul Oficial nr.49-50/415 din 25.07.1996.
9. <https://ast.gov.md/member.php?l=ro&idc=337&t=/MEDIA/Constructii> [Accesat 10.09.2023].
10. Stati.V., Infrațiuni legate de executarea construcțiilor și exploatarea fondurilor de locuințe (art.257 și art.258 CP RM): Clarificarea unor concepte, Revista Studia Univeristatis Moldaviae, 2014 nr.8 (78).
11. Regulamentul nr.114A din 17 aprilie 2018, privind organizarea și funcționarea Direcției supraveghere tehnică Centru din cadrul Agenției pentru Supraveghere Tehnică, Aprobata prin ordinul Directorului agenției Ghenadie Sajin.
12. <https://gov.md/ro/content/mai-multa-ordine-si-viziune-planificarea-urbana-codul-urbanismului-si-constructiilor-aprobat> [Accesat la 11.09.2023].
13. <https://midr.gov.md/noutati/mai-multa-regula-si-viziune-in-domeniului-constructiilor-secretarul-de-stat-veaceslav-sipitca-a-prezentat-proiectul-codului-urbanismului-si-constructiilor> [Accesat la 11.09.2023].

INFRAȚIUNEA DE ȘANTAJ ÎN DREPTUL PENAL

THE CRIME OF BLACKMAIL IN CRIMINAL LAW

Dragoș STOLERU, ORCID: 0009-0001-7426-8427
Birou Vamal Oancea, România

CZU: 343.713:343(478)(094.4)

e-mail: stolerudragos@yahoo.com

Blackmail is one of the most complex and least studied crimes. The complexity of this phenomenon is reflected in the ambiguity of its understanding, in the inclusion of blackmail in the social communication processes that ensure power relations. Power, the ability to exert a decisive influence on the behavior of other people, based on blackmail, is often the basis of organized and corrupt crime. Blackmail ensures the involvement of those individuals in a criminal group who would not otherwise take part in its activities. Blackmail ensures the involvement of those individuals in a criminal group who would not otherwise take part in its activities. And unlike violence and bribery, incitement using the threat of disseminating compromising and other information is more latent.

This study considers the four elements of the crime of racketeering and provides an explanation for each element. It also analyzes the criminalization of the crime in the criminal law of the Republic of Moldova, but also in the legislation of other countries.

Keywords: *blackmail, criminal offence, incrimination, Penal Code.*

INTRODUCERE

Societatea se confruntă astăzi foarte frecvent cu infracțiunea de șantaj comisă de persoane sau organizații criminale. Care folosesc diferite metode pentru a intimida și a exercita controlul asupra victimelor.

Din timpuri imemorabile, societatea a experimentat șantajul. Această constrângere este cunoscută încă din Roma Antică, așa este cazul lui Marcus Licinius (responsabil cu stingerea incendiilor) care i-a însărcinat pe proprietarii caselor afectate să stingă incendiul. Istoria a continuat să evolueze și, astfel, fiecare epocă a experimentat această crimă cu o intensitate mai mare sau mai mică până ajunge în zilele noastre. În prezent, am observat o creștere considerabilă a șantajului datorită tehnologiei, criminalii au găsit diverse metode de a comite această infracțiune și de a profita de ea.

Răspunderea penală în cazul unei infracțiuni de șantaj apare numai dacă amenințarea era reală, adică victima avea motive să se teamă că aceasta va fi îndeplinită. Amenințarea cu omor sau vătămare corporală gravă este înțeleasă nu numai ca declarații directe care exprimă intenția de a folosi violență fizică împotriva victimei sau a altor persoane, ci și asemenea acțiuni de amenințare ale făptuitorului, cum ar fi, de exemplu, demonstrarea armelor sau obiecte care pot fi folosite ca armă.

Pentru a evalua realitatea amenințării, natura relației dintre făptuitor și victimă,

gravitatea motivului amenințării, identitatea amenințării, vârsta sau starea de sănătate a victimei, precum și percepția victimei și cei din jur care cunosc atât victima, cât și amenințarea sunt, de asemenea, importante.

INFRAȚIUNEA DE ȘANTAJ ÎN LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA

Infrațiunea de șantaj se săvârșește atunci când o persoană amenință o altă persoană cu dezvăluirea unor fapte sau situații din viața sa privată. Aceste evenimente pot implica familia sau cercul său social, cu intenția de a obține beneficii financiare sau de orice alt tip.

Art. 189 Cod penal al Republicii Moldova definește infrațiunea de șantaj în următorii termeni: *“cererea de a se transmite bunurile proprietarului, posesorului sau deținătorului ori dreptul asupra acestora sau de a săvârși alte acțiuni cu caracter patrimonial, amenințând cu violență persoana, rudele sau apropiații acesteia, cu răspîndirea unor știri defăimătoare despre ele, cu deteriorarea sau cu distrugerea bunurilor proprietarului, posesorului, deținătorului ori cu răpirea proprietarului, posesorului, deținătorului, a rudelor sau a apropiaților acestora”* [1].

După cum reiese din textul incriminator o proprietate integrală a șantajului este faptul că presupune o cerere specifică din partea făptuitorului. Mai mult, scopul principal al șantajului este tocmai dorința făptuitorului de a extrage de la victimă un comportament benefic.

Însa, pentru a se putea califica o acțiune ca infrațiune de șantaj, este nevoie de patru elemente:

Trebuie să existe o „cerere”. Cererea trebuie să fi fost, de asemenea, însoțită sau întărită (la momentul respectiv sau mai târziu) de o „amenințare”. În linii mari, o amenințare este orice amenințare, sau consecință sau acțiune implicită, care ar constrânge sau presa o persoană care nu dorește să accepte (cedeze) cererea.

Efectuarea unei „cereri cu amenințare(e)” trebuie să fi fost „nejustificată”. În linii mari, o cerere cu amenințare este întotdeauna nejustificată, cu excepția cazului în care atât formularea cererii a fost justificată în mod rezonabil, cât și întărirea ei cu „amenințarea” a fost adecvată, în opinia făptuitorului.

Trebuie să fi existat intenția făptuitorului de a obține un câștig pentru el însuși sau pentru altcineva sau de a provoca o pierdere cuiva. Nu orice cerere întărită de amenințări necorespunzătoare echivalează cu șantaj. Pentru a fi șantaj, cererea trebuie făcută cu scopul de a câștiga sau intenția de a provoca pierderi.

Valorile lezate prin comiterea infrațiunii sunt atât proprietatea, cât și libertatea și integritatea fizică a victimei.

Aceasta este o infrațiune intenționată, întrucât persoana responsabilă acționează în scop de profit, căutând un beneficiu în schimbul nedeazăuirii faptelor. Infracțorul profită de frica sau slăbiciunea victimei pentru a obține o recompensă.

Este o faptă penală căreia i se aplică pedepse diferite. Pedepsele pentru infrațiunea de șantaj depind de valoarea prejudiciată, precum și de modul în care a fost savarsită infrațiunea, de două sau mai multe persoane, cu aplicarea violenței nepericuloase pentru

viață sau sănătate, prin amenințare cu moartea, cu deteriorarea ori distrugerea bunurilor, împotriva donatorilor partidelor politice sau ai concurenților electorali, săvârșite de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală, săvârșite cu aplicarea armei sau a altor obiecte folosite în calitate de armă, ori însoțite de violență periculoasă pentru viață sau sănătate, săvârșite cu deosebită cruzime, urmate de dobândirea bunurilor cerute, soldate cu alte urmări grave. De asemenea, depinde și dacă infracțiunea a fost însoțită de răpirea proprietarului, posesorului sau deținătorului, a rudelor sau a apropiaților acestora.

În literatura juridică din Republica Moldova, a fost exprimată opinia potrivit căreia denumirea art.189 CP RM nu coincide cu conținutul textului incriminator. Or, în sensul dispoziției specificate la art.189 CP RM, șantajul comportă semnificația de extorcare [2, p.7-8], [3, p. 201], [4. p. 149-152]. O poziție similară este relevată și de către S.Crijanovschi [5, p. 124]. *Ad litteram* [6, p. 700] „a extorca” semnifică „a obține cu forța, prin amenințări, prin violență, prin șantaj” În același timp, prin șantaj se înțelege „constrângerea exercitată asupra cuiva, prin mijloace de intimidare sau amenințare, cu scopul de a dobândi în mod injust un folos pentru sine sau pentru alții [6, p. 1949]. În privința coraportului dintre extorcare și șantaj, în teoria dreptului penal sunt discutate opinii diferite. Pe de o parte, I.Hadîrcă precizează că singura diferență semnificativă dintre noțiunea de șantaj (din art.189 CP RM) și cea de extorcare (din art.217⁴ CP RM) constă în faptul că în cazul extorcării „este imposibil a extorca drepturi patrimoniale sau acțiuni patrimoniale”. Pe de altă parte, S.Crijanovschi și D.Moiseev atribuie șantajului un sens mai restrâns decât celui de extorcare; între aceste noțiuni existând un coraport de parte-întreg [5, p. 124].

ȘANTAJUL ÎN LEGISLAȚIA FRANȚEI ȘI A OLANDEI

Creșterea eficienței protecției juridice penale a relațiilor publice împotriva folosirii șantajului în Republica Moldova ar trebui să țină cont de experiența altor state. După cum remarcă principalul specialist în domeniul dreptului comparat, Rene David [7, p. 254-257]: „Dreptul comparat este util pentru a ne cunoaște mai bine legislația națională și pentru a o îmbunătăți.” Cercetarea juridică comparativă ne permite să analizăm diferite modalități de rezolvare a problemelor asociate cu amenințarea difuzării de informații incriminatoare. Și luarea în considerare a diferitelor tradiții juridice și caracteristici culturale va ajuta la o mai bună înțelegere a originii și dezvoltării unui astfel de fenomen precum șantajul.

Pentru cercetarea juridică comparativă, este necesar să se respecte următoarea secvență: determinarea prezenței, conținutului și locului conceptului de „șantaj” în legislația penală a statelor individuale (inclusiv analiza dispozițiilor de referință), identificarea elementelor, a căror latură obiectivă este asociată cu amenințările și constrângerea, inclusiv șantajul, evaluarea caracterului complet al protecției relațiilor publice împotriva șantajului în comparație cu legea penală actuală din Republica Moldova.

Având în vedere originea franceză a termenului central al lucrării, să începem cu dreptul penal francez.

Codul penal francez în art. 312-10, aflată în Secțiunea a II-a „Despre șantaj” din Cartea a treia „Cu privire la infracțiunile și contravențiile asupra proprietății”, conține următoarele prevederi: „Șantajul este primirea, prin folosirea unei amenințări, a dezvăluirii sau imputării unor fapte care ar putea prejudicial onoarea și respectul unei persoane, obligația sau renunțarea la obligație, sau informații secrete, sau valori mobiliare, bunuri materiale sau orice altă proprietate...” Articolul 312-12 stabilește răspunderea pentru tentativa de șantaj. După cum notează cercetătorii, răspunderea pentru tentativele de abatere, cum ar fi șantajul, este stabilită direct prin lege numai în cazuri rare.

În consecință, șantajul în Franța este identificat de legiuitor ca o infracțiune independentă împotriva proprietății și este o combinație de cereri și amenințări, al căror conținut este descris foarte cazuistic, precum și îndeplinirea efectivă a cererii de către victimă. Conținutul cerințelor este formulat foarte larg: de la transferul de proprietate până la furnizarea de informații confidențiale. Amenințările, dimpotrivă, sunt de natură foarte locală, deoarece sunt asociate doar cu cauzarea prejudiciului onoarei și respectului unei persoane.

Este de remarcat faptul că Codul penal francez conține o serie de elemente, a căror latură obiectivă include șantajul și care protejează de acesta o gamă mai largă de relații sociale decât legislația penală internă. De exemplu, art. 222-18 din Codul penal francez precizează că „o amenințare, îndeplinită în orice mod, de a comite o infracțiune sau contravenție împotriva unei persoane... dacă însoțește un ordin de îndeplinire a oricărei condiții.” Un alt punct important este protecția juridică împotriva efectelor șantajului și a altor amenințări ale funcționarilor publici, deci art. 443-3 stabilește răspunderea pentru „orice amenințări sau intimidare împotriva funcționarilor publici”, iar art. 434-8 stabilește pedepse pentru „orice amenințare sau orice act de intimidare cu intenția de a exercita presiuni...”.

Utilizarea șantajului în sectorul proprietății este, de asemenea, inclusă ca element separat în actualul Cod penal olandez din 1886. Astfel, art. 318 din Titlul XXIII „Extorcarea și șantajul” conține următoarea prevedere: „Persoana care, în scopul obținerii de câștiguri ilegale pentru sine sau pentru altcineva, obligă o persoană, prin amenințarea cu calomnie orală, defăimare calomnioasă sau dezvăluire de secrete, să renunțe la orice proprietate deținută în general sau parțial acestei persoane sau unui terț, sau să își asume o datorie, sau să renunțe la pretenții, sau să pună la dispoziție date cu valoare monetară în comerț, se face vinovat de șantaj...” vedem, în acest caz dispoziția este de caracter, deoarece conținutul amenințării este dezvăluit în baza prevederilor părții 1 a art. 261 (calomnie orală), partea a 2-a a art. 261 (defăimare calomnioasă), art. 272, 273 (dezvăluirea secretului). Conținutul cerințelor este în general similar cu cel specificat în Codul penal francez, doar că în locul informațiilor secrete sunt menționate date cu valoare monetară.

Legea penală olandeză conține, de asemenea, o infracțiune (Partea 2 a articolului 284, Secțiunea XVIII „Infracțiuni împotriva libertății personale”), care stabilește răspunderea penală a unei persoane „care, prin amenințare de calomnie orală sau defăimare

calomnioasă, obligă o altă persoană să acționeze, să se abțină de a acționa sau de a se supune la ceva.” „3 Acesta este, de fapt, un element separat de șantaj (deși termenul în sine, așa cum este definit la articolul 318, nu este utilizat), a cărui structură constă dintr-o amenințare de referință și o cerere, acoperind aproape toate opțiunile posibile. Un astfel de model, asociat cu identificarea unei compoziții generale separate a șantajului (chiar dacă termenul în sine este legat doar de atacuri la proprietate), pare demn de atenție.

CARACTERISTICILE JURIDICE PENALE ALE ȘANTAJULUI

Un element important al caracteristicilor juridice penale ale șantajului este luarea în considerare a sistemului de norme de drept penal legate de stabilirea răspunderii pentru folosirea șantajului. Reflectarea șantajului în diverse manifestări din legislația actuală trebuie analizată sistematic pentru a identifica tipare și specificul reglementării juridice penale a relațiilor relevante. Conceptul de „sistem”, în ciuda utilizării sale pe scară largă, nu are o definiție lipsită de ambiguitate. Ca suport, să luăm următoarea listă de proprietăți ale sistemului: 1. Prezența unui set de elemente; 2. Acțiunea unor conexiuni semnificative între elemente și (sau) proprietățile acestora; 3. O anumită organizare a elementelor; 4. Prezența proprietăților integrative, proprietăți pe care numai sistemul, și nu elementele acestuia, le posedă. În raport cu reflectarea șantajului în dreptul penal, elementele sistemului vor fi elementele corespunzătoare ale infracțiunilor care acoperă utilizarea șantajului, conexiunile semnificative și organizarea elementelor se manifestă în combinarea acestora într-un singur complex al părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova, iar o proprietate integratoare ar trebui să fie asigurarea securității individului, societății și statului împotriva folosirii șantajului. În plus, fiecare compoziție, fiind un element al unui sistem mai mare, este ea însăși o formațiune sistemică, incluzând caracteristicile corespunzătoare.

În plus, fiecare compoziție, fiind un element al unui sistem mai mare, este ea însăși o formațiune sistemică, incluzând caracteristicile corespunzătoare. În consecință, va trebui să determinăm caracteristicile de design ale compozițiilor în cazurile în care acestea includ șantajul ca metodă de comitere a unei infracțiuni. De menționat că șantajul se reflectă în dreptul penal în mai multe moduri. Prima este includerea șantajului ca metodă alternativă de comitere a unei infracțiuni, a doua este utilizarea unor concepte care includ utilizarea șantajului (de exemplu: amenințare, răspîndirea unor știri defăimătoare ori cu răpirea care ar putea aduce prejudicii semnificative drepturilor și intereselor legitime ale victimei sau rudele acesteia).

CONCLUZII

Considerăm că termenul „șantaj” trebuie înțeles în dreptul penal în sensul său filologic corespunzător, în concordanță cu înțelegerea șantajului la nivelul conștiinței juridice obișnuite. Ținând cont de cele de mai sus, șantajul în dreptul penal se propune a fi înțeles ca una dintre formele de amenințare, vizând crearea unui mediu care să oblige victima să comită o faptă benefică făptuitorului.

Referințe:

1. Codul penal al Republicii Moldova, *LP220 din 31.07.23, MO318-321/18.08.23 art.560; în vigoare 18.08.23*, Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138778&lang=ro#
2. BRÎNZA, S., STATI V. Calificarea infracțiunilor privind viața sexuală: controverse și soluții. În: *Revista Națională de Drept*, 2007, nr.5, p.7-8;
3. HADÎRCĂ, I. Răspunderea penală pentru infracțiunile săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora. Chișinău: CEP USM, 2008;
4. MOISEEV, D. Unele precizări privind accepțiunile juridice și extrajuridice ale conceptului de șantaj. În: *Revista științifică a USM „Studia Universitatis”, Seria „Științe sociale”*, 2007, nr.6, p.149-152;
5. CRIJANOVSCI, S. Aspecte teoretice și practice ale infracțiunii de șantaj. Chișinău: CEP USM, 2012;
6. DIMA, E. ș.a. Dicționar explicativ ilustrat al limbii române. Chișinău: ARC, 2007, p.700;
7. DAVID, R. Les grands systèmes de droit contemporains (droit comparé), *Revue internationale de droit comparé*, 17-1, 1965, p. 254-257

NEPROFESIONALISMUL MEDICAL PRIN PRISMA DREPTULUI PENAL

MEDICAL UNPROFESSIONALISM IN THE LIGHT OF CRIMINAL LAW

Constantin PISARENCO, ORCID: 0000-0001-5548-4653
Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 343.1:614.256:343.347

e-mail: constantin.pisarenco@gmail.com

In modern medical practice, the issues of professional liability of specialists for medical errors are becoming increasingly relevant. In the context of criminal law, this problem becomes especially acute, as it concerns not only the reputation and career of the doctor, but also the freedom of the individual. This article is a comprehensive analysis of medical unprofessionalism from the point of view of criminal law, relying on international and national legislative acts, judicial practice and scientific research in this area. The results obtained allowed us to conclude that at present medical unprofessionalism requires a comprehensive and multifaceted approach, where criminal law plays one of the key roles. Modern criminal legislation in the field of medicine needs modernization, taking into account technological progress, prevention, education and international standards.

Keywords: *medical unprofessionalism, criminal law, medical liability, judicial practice, medical errors, doctor's professional activity, medical ethics.*

В современной медицинской практике вопросы профессиональной ответственности специалистов за медицинские ошибки приобретают все большую актуальность. В контексте уголовного права, эта проблема становится особенно острой, так как касается не только репутации и карьеры врача, но и свободы личности. Настоящая статья представляет собой комплексный анализ медицинского непрофессионализма с точки зрения уголовного права, опираясь на международные и национальные законодательные акты, судебную практику и научные исследования в данной области. Полученные результаты позволили заключить, что в настоящее время медицинский непрофессионализм требует комплексного и многогранного подхода, где уголовное право играет одну из ключевых ролей. Современное уголовное законодательство в области медицины нуждается в модернизации, учитывая технологический прогресс, профилактику, образование и международные стандарты.

Ключевые слова: *медицинский непрофессионализм, уголовное право, медицинская ответственность, судебная практика, медицинские ошибки, профессиональная деятельность врача, медицинская этика.*

INTRODUCERE

Astăzi, când tehnologiile și tratamentul medical se dezvoltă cu o viteză incredibilă, cresc și așteptările pacienților în ceea ce privește calitatea îngrijirii medicale. Cu toate

acestea, în ciuda tuturor progreselor din domeniul științei medicale, rămâne o componentă care nu poate fi întotdeauna controlată sau prevăzută: factorul uman. Erorile medicale cauzate de lipsa de competență sau de neglijența specialiștilor pot duce la consecințe tragice pentru pacienți. În consecință, problema modului de evaluare și de reglementare a neprofesionalismului medical prin prisma dreptului penal devine deosebit de relevantă.

Erorile medicale reprezintă a treia cauză principală de deces în Statele Unite, ceea ce indică o problemă globală a neprofesionalismului medical [1]. Având în vedere acest lucru, societatea și statul se confruntă cu o dilemă: o simplă greșeală medicală este rezultatul unei erori inconștiente sau ar trebui să fie tratată ca o infracțiune penală?

Realizarea faptului că practica medicală poate cădea sub incidența dreptului penal necesită o analiză atentă și o abordare atentă. În primul rând, trebuie să se facă o distincție între cazurile în care eroarea se datorează unor complicații neașteptate sau unei reacții neprevăzute a pacientului și cazurile în care eroarea este rezultatul neglijenței sau al lipsei evidente de competență a medicului. În al doilea rând, trebuie avut în vedere faptul că urmărirea penală excesivă poate crea o atmosferă de frică și neîncredere în comunitatea medicală, ceea ce, la rândul său, poate afecta negativ calitatea asistenței medicale [2].

Prin urmare, studiul neprofesionalismului medical în contextul dreptului penal necesită o abordare delicată și multilaterală. Este important să se urmărească obținerea dreptății și protejarea drepturilor pacienților, menținând în același timp încrederea și sprijinul cadrelor medicale.

Scopul acestei lucrări este de a înțelege rolul dreptului penal în contextul neprofesionalismului medical. Printre obiectivele principale se numără analiza cauzelor și consecințelor erorilor medicale, studierea reglementărilor actuale ale dreptului penal în acest domeniu și identificarea unor posibile modalități de îmbunătățire a legislației.

MATERIAL ȘI METODĂ

A fost utilizat un ansamblu de metode pentru a analiza problematica neprofesionalismului medical în contextul dreptului penal. A fost realizată o analiză a legislației, a articolelor științifice și a practicii judiciare. A fost efectuată o analiză comparativă a legislației din diferite țări cu privire la aspectele privind răspunderea penală pentru erorile medicale. Studiul a utilizat metode precum metodele analitice, deductive și inductive, metode de analiză comparativă și istorică.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Neprofesionalismul medical, ca fenomen, a existat de când există practica medicală însăși. Cu toate acestea, o abordare juridico-penală a reglementării acestei probleme a început să apară în mod activ abia în ultimele secole.

Civilizațiile antice, cum ar fi Babilonul, aveau deja acte legislative care reglementau practica medicală. Codul lui Hammurabi, unul dintre cele mai vechi texte legislative cunoscute (aproximativ 1754 î.Hr.), conține articole care pedepsesc medicul care dăunează unui pacient [3].

În Europa medievală, în special odată cu dezvoltarea învățământului medical universitar, controlul practicii medicale a început să se înăsprească. Cu toate acestea, aplicarea sistematică a sancțiunilor penale pentru erorile medicale a devenit mai frecventă abia în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, când medicina a devenit tot mai științifică și mai standardizată [4].

În secolul al XX-lea, în special după cel de-al Doilea Război Mondial, țările dezvoltate au adoptat legi care nu numai că au reglementat practica medicală, dar au și incriminat anumite tipuri de erori medicale, în special cele rezultate din neglijență sau din acte intenționate [2].

Istoricul reglementării penale a erorilor medicale arată că, de-a lungul timpului, a existat o recunoaștere tot mai mare a necesității de a oferi protecție pacienților împotriva acțiunilor neprofesionale ale cadrelor medicale. Cu toate acestea, acest proces reflectă, de asemenea, și dificultatea de a găsi un echilibru între necesitatea de a proteja pacienții și riscul de a crea un climat de frică și incertitudine în rândul cadrelor medicale.

Medicina și dreptul penal sunt, la prima vedere, două domenii aparent distanțate, însă intersecția lor devine critică atunci când se pune problema protejării drepturilor și intereselor pacienților. Punctul central al acestei intersecții este conceptul de răspundere penală în medicină.

Dreptul penal este un ansamblu de norme care reglementează relațiile sociale în domeniul prevenirii și combaterii infracțiunilor, precum și stabilirea pedepselor pentru săvârșirea infracțiunilor prevăzute în legea penală [5]. În contextul practicii medicale, legea este menită să asigure siguranța pacienților prin prevenirea practicilor necorespunzătoare și a neglijenței din partea cadrelor medicale.

Conceptul de răspundere penală în medicină implică tragerea la răspundere a celor care au comis erori medicale care au avut ca rezultat consecințe majore, cum ar fi decesul sau vătămarea sănătății a unui pacient [6]. Aceste erori pot include lipsa de competență profesională, neglijența, actele săvârșite cu rea intenție.

Este important de reținut că nu toate erorile medicale atrag răspunderea penală. Pentru ca un profesionist din domeniul medical să fie găsit vinovat din punct de vedere penal, este nevoie, desigur, de probe care să demonstreze că acțiunile au fost intenționate sau legate de neglijență [2].

Abordarea problemei răspunderii penale în medicină este diferită de la o țară la alta. În unele jurisdicții, erorile medicale sunt abordate în contextul dreptului civil, unde persoanele vinovate pot fi obligate să plătească despăgubiri, fără însă a fi supuse răspunderii penale [7].

Uniunea Europeană (UE) nu dispune de un cadru juridic uniform privind răspunderea penală pentru erorile medicale, deoarece aceasta este în mare măsură o problemă ce ține de competența națională a fiecărui stat membru. Cu toate acestea, UE joacă un rol de armonizare a standardelor de activitate medicală și de protecție a drepturilor pacienților [8]. De asemenea, UE stabilește standarde și cerințe minime pentru a asigura calitatea și siguranța asistenței medicale pe întreg teritoriul UE.

În Regatul Unit, abordarea privind reglementarea erorilor medicale este axată pe îmbunătățirea calității asistenței medicale. Pe lângă răspunderea civilă, sistemul NHS dispune de proceduri interne pentru tratarea incidentelor și a erorilor. Dreptul penal se aplică numai în cazul infracțiunilor care pot fi calificate drept neglijență [9].

În SUA, erorile medicale sunt guvernate în principal de dreptul civil printr-un sistem de procese de răspundere profesională [2]. În ciuda acestui fapt, în unele cazuri de neglijență, medicii pot fi urmăriți penal.

În ultimii ani, în Federația Rusă a crescut răspunderea penală pentru erori medicale. În cazurile în care acțiunile sau omisiunile unui profesionist din domeniul medical au dus la decesul unui pacient sau la afectarea gravă a sănătății, medicii pot fi trași la răspundere penală [10].

România se bazează pe o reglementare strictă a activităților medicale. Dreptul penal se aplică în cazurile de neglijență sau de acte intenționate care au avut ca rezultat vătămarea pacientului. Asociațiile profesionale ale medicilor din România joacă, de asemenea, un rol important în reglementarea și monitorizarea practicii medicale [11].

Republica Moldova, la fel ca și România, are norme și reglementări stricte care reglementează practica medicală. Urmărirea penală pentru erori medicale rămâne rară, dar este posibilă, în special în cazurile de neglijență [12].

Dreptul penal a fost în mod tradițional un instrument al societății pentru a reglementa comportamentul cetățenilor în scopul prevenirii și combaterii infracțiunilor. În domeniul medical, acesta este utilizat pentru a monitoriza calitatea și siguranța practicii medicale și pentru a proteja drepturile pacienților [13].

Motivele pentru răspunderea penală includ, de obicei, încălcarea standardelor medicale stabilite, care are ca rezultat vătămarea sau decesul unui pacient. Aceste standarde se pot baza pe ghiduri clinice general acceptate, pe legislație sau pe etica profesională [14].

Elementul cheie al răspunderii penale este prezența intenției sau a neglijenței. Astfel, un medic care dăunează în mod intenționat unui pacient sau ignoră riscuri evidente poate fi tras la răspundere penală [15].

În plus, erorile medicale care rezultă din problemele sistemice ale unei instituții de sănătate, cum ar fi lipsa echipamentelor necesare sau lipsa de personal, pot constitui, de asemenea, motive de urmărire penală, mai ales dacă administrația a ignorat sau a permis cu bună știință apariția acestor probleme [16].

Pe plan mondial modern, necesitatea de a asigura o calitate ridicată a asistenței medicale este în creștere, ceea ce face ca aspectele legate de răspunderea cadrelor medicale să devină din ce în ce mai importantă. Cu toate acestea, aplicarea dreptului penal în cazul erorilor medicale și al lipsei de profesionalism conduce la o serie de probleme și provocări.

Erorile medicale pot apărea de la diverse cauze, inclusiv complexitatea diagnosticului, incertitudinea în aplicarea tratamentelor și eroarea umană. Cu toate acestea, sancționarea medicilor pentru erori făcute fără intenție sau neglijență poate duce

la un comportament „defensiv” [17]. Personalul medical începe să evite pacienții sau intervențiile riscante de frica unor posibile litigii sau anchete penale.

Un alt dezavantaj al aplicării dreptului penal în contextul unei erori medicale este potențiala scădere a deschiderii și transparenței în mediul medical. Medicii pot deveni mai puțin dispuși să își recunoască și să își analizeze greșelile, ceea ce, la rândul său, poate încetini procesul de îmbunătățire a calității asistenței medicale [18].

Cu toate acestea, nici evitarea completă a răspunderii penale nu este o soluție, deoarece ar putea duce la o lipsă de imbolduri pentru menținerea unor standarde înalte de practică medicală.

Aplicarea dreptului penal în cazul erorilor medicale se află în centrul dezbaterilor în multe țări din întreaga lume. Un aspect esențial al acestei dezbateri este dimensiunea etică a răspunderii penale.

În primul rând, trebuie să se înțeleagă că medicina este o adevărată artă atât științifică, cât și practică. Erori pot apărea și în cazul unui nivel ridicat de profesionalism [19]. Aplicarea dreptului penal medicilor care fac greșeli poate fi percepută ca fiind inechitabilă, în special dacă greșeala este lipsită de intenție sau de rea credință.

De asemenea, prin introducerea răspunderii penale se poate exercita presiune asupra medicilor, ale căror acțiuni devin mai puțin determinate de grija pentru sănătatea pacientului, ci de frica de o eventuală răspundere penală [20].

Confidențialitatea este, de asemenea, o problemă etică. Medicii pot deveni mai puțin dispuși să împărtășească informații despre greșelile lor sau ale colegilor lor, de frica urmării penale [24].

Cu toate acestea, pe de altă parte, unele erori apar din neglijență sau chiar din intenție. În aceste cazuri, urmărirea penală pare să fie mai etică, deoarece oferă o sancțiune corectă și previne alte infracțiuni [22].

Neprofesionalismul medical se află în centrul atenției la nivel mondial din cauza consecințelor sale asupra siguranței pacienților și a calității asistenței medicale. În timp ce dreptul penal este văzut ca un instrument de reglementare posibil, există și alte metode alternative de abordare a problemei.

Una dintre aceste metode este răspunderea civilă, care se concentrează mai degrabă pe despăgubiri decât pe stabilirea unei pedepse [2].

De asemenea, asigurările împotriva erorilor medicale le oferă medicilor posibilitatea de a-și asigura activitatea profesională împotriva riscurilor asociate erorilor medicale. În unele țări, acest lucru permite pacienților să primească despăgubiri fără a fi nevoiți să se adreseze instanțelor de judecată [23].

Cu toate acestea, există critici care atrag atenția că asigurarea împotriva erorilor medicale pot crește costul serviciilor medicale. Există, de asemenea, riscul ca medicii să efectueze teste și proceduri inutile de frica unor potențiale procese, o practică cunoscută sub numele de „medicină defensivă” [24].

Asistența medicală modernă recunoaște că prevenirea erorilor medicale este o abordare mai prioritară decât investigarea și sancționarea ulterioară a acestora. În acest

context, controlul preventiv și mecanismele de monitorizare devin elemente-cheie în asigurarea calității și siguranței serviciilor de asistență medicală.

Un astfel de mecanism este punerea în aplicare a standardelor și protocoalelor de tratament. Acest lucru contribuie la asigurarea faptului că medicii aplică metode sigure și recunoscute de diagnosticare și tratament, reducând la minimum riscul de erori [25].

Monitorizarea și analiza datelor îndeplinesc, de asemenea, un rol important. Sistemele de raportare a incidentelor permit instituțiilor medicale să colecteze în mod sistematic informații privind erorile, incidentele și evenimentele care au fost evitate la limită, iar apoi să analizeze aceste date pentru a identifica aspectele problematice și pentru a preveni repetarea lor [25].

Programele de acreditare și certificare reprezintă o altă metodă de control preventiv. Acestea asigură faptul că instituțiile medicale respectă anumite standarde de profesionalism [26].

Dreptul penal aplicat în domeniul medical impune o atenție deosebită. Trebuie reținut faptul că activitățile medicale implică riscuri și că nu toate rezultatele negative sunt rezultatul unor acțiuni neprofesionale. În procesul de îmbunătățire a reglementărilor de drept penal, ar trebui să se acorde atenție formulării clare a definiției erorii medicale [27], dezvoltării și punerii în aplicare a unor standarde clare de practică medicală, care să ajute la determinarea faptului că un cadru medical a comis efectiv o eroare cauzată de neprofesionalism [28], introducerii unui sistem de expertiză independentă [29], formării și dezvoltării profesionale a cadrelor medicale [30].

Domeniul medical este o activitate complexă și multidimensională, în care greșelile ar putea costa viața unei persoane. Reglementarea dreptului penal în acest domeniu are particularitățile sale, iar îmbunătățirea acestuia necesită o abordare de ansamblu. Principala atenție ar trebui acordată consolidării transparenței acțiunilor cadrelor medicale și îmbunătățirii programelor de formare pentru personalul medical.

Pacienții ar trebui să fie la curent cu toate acțiunile medicilor și cu toate riscurile asociate cu procedurile medicale. Dosarele medicale electronice disponibile pentru pacient pot facilita acest proces [31].

Aprofundarea și extinderea cursurilor de etică medicală și de siguranță a pacienților în instituțiile de învățământ va contribui la pregătirea specialiștilor care sunt capabili să prevină erorile și să acționeze în interesul superior al pacienților [32]. Organizarea periodică de cursuri privind răspunderea penală în domeniul medical poate crește gradul de conștientizare a cadrelor medicale cu privire la consecințele acțiunilor și deciziilor lor [33]. Investițiile în cercetarea privind etica medicală și răspunderea penală pot duce la dezvoltarea unor abordări mai eficiente pentru reglementarea practicii medicale [34].

În concluzie, reglementarea dreptului penal în domeniul medicinei ar trebui să fie echilibrată și bine gândită, ținând cont de interesele pacienților și ale comunității medicale. Îmbunătățirea acestui sistem este posibilă doar prin munca comună a legiuitorului, a instituțiilor de învățământ și a instituțiilor medicale.

Activitatea medicală a fost și va fi întotdeauna subiectul unei atenții speciale din partea societății și a legislației. Erorile în medicină pot avea urmări grave, motiv pentru care reglementarea penală în acest domeniu necesită o analiză și o corecție constantă [35].

Este important să existe o definiție clară și lipsită de ambiguitate a ceea ce este considerat o eroare medicală pentru a evita neînțelegerile în practica de aplicare a legii [36]. În opinia noastră, o astfel de definiție ar putea fi următoarea: „Neprofesionalismul unui cadru medical reprezintă absența sau prezența insuficientă a cunoștințelor, competențelor, calificărilor și standardelor etice, recunoscute oficial și prevăzute de legislație, necesare pentru îndeplinirea îndatoririlor lor profesionale. Acesta include, de asemenea, acte sau inacțiuni care contravin standardelor medicale și juridice stabilite și care pot avea ca rezultat prejudicii pentru sănătatea sau bunăstarea unui pacient.”

Răspunderea ar trebui să fie diferențiată în funcție de intenție sau neglijență, astfel se va lua în considerare diferența dintre acțiunile intenționate și neglijență [37].

În opinia unor autori, perfecționarea sistemului de asigurări împotriva erorilor medicale ar putea contribui la compensarea prejudiciilor morale ale pacienților, precum și la evitarea răspunderii penale a lucrătorilor medicali pentru erori comise [38].

Introducerea de cursuri și instruirii privind răspunderea penală pentru lucrătorii medicali ar contribui la creșterea gradului de conștientizare a posibilelor consecințe ale acțiunilor lor.

CONCLUZII

Comunitatea medicală se confruntă cu provocări considerabile, dintre care principala este lipsa de profesionalism medical. Această problemă în contextul dreptului penal dobândește o rezonanță specială, deoarece afectează nu numai responsabilitatea profesională a lucrătorilor medicali, ci și drepturile fundamentale ale pacienților la viață și la sănătate.

Studiul a arătat că:

1. Nu toate erorile medicale ar trebui calificate drept încălcări ale dreptului penal.
2. Definierea neprofesionalismului medical în legislație ca fiind absența sau prezența insuficientă a cunoștințelor, competențelor, calificărilor și standardelor etice, recunoscute oficial și prevăzute de legislație, necesare pentru îndeplinirea îndatoririlor lor profesionale. Acesta include, de asemenea, acte sau inacțiuni care contravin standardelor medicale și juridice stabilite și care pot avea ca rezultat prejudicii pentru sănătatea sau bunăstarea unui pacient.
3. Formarea și recalificarea profesioniștilor din domeniul sănătății pentru a include aspecte de drept penal vor contribui la reducerea la minimum a erorilor și la îmbunătățirea calității asistenței medicale.
4. Procesul de luare a deciziilor în domeniul legislației medicale ar trebui să fie transparent și să includă atât personalul medical, cât și membri ai societății civile.

Este important de remarcat faptul că neprofesionalismul medical necesită o abordare amplă, în care dreptul penal deține unul dintre rolurile cheie. Dreptul penal în do-

meniul medical trebuie actualizat, luând în considerare progresul tehnologic, formarea și standardele internaționale. Scopul principal este de a crea o abordare echilibrată, care să servească atât interesele comunității medicale, cât și ale societății în ansamblu.

Referințe:

1. MAKARY, M.A., DANIEL M. Medical error-the third leading cause of death in the US. *British Medical Journal*, 2016:353, i2139.
2. STUDDERT, D.M., MELLO, M.M., BRENNAN, T.A. Medical malpractice. *New England Journal of Medicine*, 2016:350(3), 283-292.
3. ROTH, M.T. *Law Collections from Mesopotamia and Asia Minor*. Scholars Press. 1995.
4. PETERS, P.G. *The quiet demise of deference to custom: Malpractice law at the millennium*. *Washington and Lee Law Review*, 2007:57, 163.
5. KADISH, S.H. *Encyclopedia of Crime and Justice*. New York: Free Press. 1983.
6. FENN, P., HERMANS, D., DINGWALL, R. *Doctors on trial: The transformation of medical liability in the late 20th century*. *Sociological Inquiry*, 1995:65(1), 84-100.
7. WEISMAN, R. *The Role of International Law in Intrastate Natural Resource Allocation: Sovereignty, Human Rights, and Peoples-Based Development*. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 2000:30(3).
8. HERVEY, T.K., McHALE, J.V. *European Union health law: Themes and implications*. Cambridge University Press. 2015.
9. QUICK, O. *Prosecuting “gross” medical negligence: manslaughter, discretion, and the Crown Prosecution Service*. *Journal of Law and Society*, 2006:33(3), 421-439.
10. SHISHKIN, S., KACEVICIUS, G., MURAUŠKIENE, L. *Healthcare systems in transition: Lithuania*. European Observatory on Health Systems and Policies. 2010.
11. GAVRILOVICI, C., OLSAVSZKY, V., MUNTEAN, A. *Medical malpractice in Romania: An overview*. *Medical Law International*, 2017:17(3-4), 158-174.
12. PANTEA, S. *Medical liability in the Republic of Moldova*. *Cureus*, 2014:6(10).
13. MORIARTY, J.P. *Criminal law and the medical profession: An uneasy coexistence*. *New England Law Review*, 2000:35(2), 299-322.
14. BRENNER, L.H. *Medical malpractice and the criminal law*. *Theoretical Medicine and Bioethics*, 2001:22(2), 143-159.
15. BERLIN, L. *Criminal and civil liability in the use of teleradiology*. *American Journal of Roentgenology*, 2007:189(2), 412-418.
16. BISMARCK, M.M., SPITTAL, M.J., STUDDERT, D.M. *Errors, near misses*

- and adverse events in the emergency department: what can patients tell us?* Canadian Medical Association Journal, 2006:175(4), 381-386.
17. WU, A.W., BOYLE, D.J., WALLACE, G., MAZOR, K.M. *Disclosure of adverse events in the United States and Canada: An update, and a proposed framework for improvement.* Journal of Public Health Research, 2019:4(3).
 18. KACHALIA, A., KAUFMAN, S.R., BOOTHMAN, R., ANDERSON, S., WELCH, K., SAINT, S., ROGERS, M.A. *Liability claims and costs before and after implementation of a medical error disclosure program.* Annals of Internal Medicine, 2010:153(4), 213-221.
 19. LEAPE, L.L. *Error in medicine.* JAMA, 1994:272(23), 1851-1857.
 20. BISHOP, T.F., RYAN, A.M., CASALINO, L.P. *Paid malpractice claims for adverse events in inpatient and outpatient settings.* JAMA, 2010:303(24), 2423-2429.
 21. GALLAGHER, T.H., WATERMAN, A.D., EBERS, A.G., FRASER, V.J., LEVINSON, W. *Patients' and physicians' attitudes regarding the disclosure of medical errors.* JAMA, 2003:289(8), 1001-1007.
 22. MELLO, M.M., STUDDERT, D.M., DESROCHES, C.M., PEUGH, J., ZAPPERT, K., BRENNAN, T.A., SAGE, W.M. *Effects of a malpractice crisis on specialist supply and patient access to care.* Annals of Surgery, 2007:246(5), 717-724.
 23. SAGE, W.M. *Medical liability and patient safety.* Health Affairs, 2004:23(4), 26-36.
 24. KESSLER, D., McCLELLAN, M. *Do doctors practice defensive medicine?* Quarterly Journal of Economics, 1996:111(2), 353-390.
 25. Institute of Medicine. *Crossing the Quality Chasm: A New Health System for the 21st Century.* National Academy Press. 2001
 26. LEAPE, L.L. *Reporting of adverse events.* New England Journal of Medicine, 2002:347(20), 1633-1638.
 27. WU, A.W. *Medical error: the second victim. The doctor who makes the mistake needs help too.* British Medical Journal, 2000:320(7237), 726.
 28. WHO. *Patient Safety Curriculum Guide: Multi-professional Edition.* World Health Organization. 2009.
 29. STUDDERT, D.M., MELLO, M.M., GAWANDE, A.A., GANDHI, T.K., KACHALIA, A., YOON, C., BRENNAN, T.A. *Claims, errors, and compensation payments in medical malpractice litigation.* New England Journal of Medicine, 2006:354(19), 2024-2033.
 30. BRENNAN, T.A., LEAPE, L.L., LAIRD, N.M., HEBERT, L., LOCALIO, A.R., LAWTHERS, A.G., HIATT, H.H. *Incidence of adverse events and negligence in hospitalized patients: results of the Harvard Medical Practice Study I.* Quality and Safety in Health Care, 1991:13(2), 145-151.
 31. DESROCHES, C.M., CHARLES, D., FURUKAWA, M.F., JOSHI, M.S.,

- KRALOVEC, P., MOSTASHARI, F., JHA, A.K. *Adoption of electronic health records grows rapidly, but fewer than half of US hospitals had at least a basic system in 2012.* Health Affairs, 2013:32(8), 1478-1485.
32. CRUESS, S.R., CRUESS, R.L., STEINERT, Y. (). *Role modelling-making the most of a powerful teaching strategy.* British Medical Journal, 2008:336(7646), 718-721.
33. LEAPE, L.L., SHORE, M.F., DIENSTAG, J.L., MAYER, R.J., EDGMAN-LEVITAN, S., MEYER, G.S., HEALY, G.B. *A culture of respect, part 2: creating a culture of respect.* Academic Medicine, 2012:87(7), 853-858.
34. Institute of Medicine (US) Committee on Quality of Health Care in America. *To Err is Human: Building a Safer Health System.* Kohn LT, Corrigan JM, Donaldson MS, editors. Washington (DC): National Academies Press (US); 2000. PMID: 25077248.
35. SOHN, D.H., SAVULESCU, J. *Medical malpractice and compensation in global perspective.* Routledge. 2017.
36. BRENNAN, T.A., LEAPE, L.L., LAIRD, N.M., HEBERT, L., LOCALIO, A. R., LAWTHERS, A.G., HIATT, H.H. *Incidence of adverse events and negligence in hospitalized patients.* New England Journal of Medicine, 1991:324(6), 370-376.
37. WACHTER, R.M., PRONOVOST, P.J. *Balancing “no blame” with accountability in patient safety.* New England Journal of Medicine, 2009:361(14), 1401-1406.
38. STUDDERT, D.M., MELLO, M.M., SAGE, W.M., DESROCHES, C.M., PEUGH, J., ZAPERT, K., BRENNAN, T.A. *Defensive medicine among high-risk specialist physicians in a volatile malpractice environment.* Jama, 2006:293(21), 2609-2617.

INFRAȚIUNEA DE TRAFIC DE FIINȚE UMANE – BAZE TEORETICE

THE CRIME OF TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS – THEORETICAL BASIS

Vadim SOLTAN, ORCID: 0009-0003-2372-1759

Serviciul Vamal al Republicii Moldova

CZU: 343.6:343.54:341.231.14

e-mail: vadimsoltan14@gmail.com

Every year, millions of men, women and children are trafficked around the world in conditions equivalent to slavery. Of these people, thousands are young women and girls lured, kidnapped or sold into forced prostitution and other forms of sexual servitude.

The relevance of the article consists in the study carried out on the analysis of the definition of the crime of trafficking in human beings, by studying the international legislation in force, as well as the national one; the involvement of international organizations regarding the eradication of human trafficking; the factors that cause people to become victims of traffickers; but also the efforts undertaken by the Republic of Moldova, through the institutions that have competences in the field of eradicating human trafficking.

Keywords: *human trafficking, crime, sexual exploitation, forced labor.*

INTRODUCERE

Traficul de ființe umane este o infracțiune și o încălcare gravă a drepturilor omului, care implică recrutarea, transportul, transferul, adăpostirea sau primirea de persoane prin forță, amenințare, fraudă sau alte mijloace pentru scopuri de exploatare, de obicei în scopuri comerciale. Exploatarea poate lua multe forme, inclusiv exploatarea sexuală, muncă forțată, sclavie modernă, traficul de organe, recoltarea de țesuturi corporale și altele.

Persoanele implicate în traficul de ființe umane adesea profită de vulnerabilitățile victimelor, cum ar fi sărăcia, lipsa educației, instabilitatea socială sau lipsa documentelor de identitate. Victimele traficului de ființe umane suferă adesea traume grave și încălcări ale drepturilor lor, iar combaterea acestui fenomen implică cooperarea între guverne, organizații non-guvernamentale și alte părți interesate pentru a preveni, combate și pedepsi traficanții și pentru a oferi asistență și protecție victimelor.

Pentru a combate traficul de ființe umane, guvernele, organizațiile non-guvernamentale și alte entități au adoptat legi și politici pentru prevenirea acestui fenomen, identificarea victimelor și aducerea traficantilor în fața justiției. De asemenea, există organizații care lucrează pentru asistența și recuperarea victimelor traficului de ființe umane și pentru sensibilizarea cu privire la acest fenomen.

Este important să înțelegem gravitatea traficului de ființe umane și să sprijinim eforturile de combatere a acestui fenomen pentru a proteja drepturile și bunăstarea celor mai vulnerabili membri ai societății.

Părțile implicate în lupta împotriva traficului de persoane se confruntă cu următoarele provocări principale: date limitate de cercetare, fluxuri mixte de imigranți, identificarea insuficientă a victimelor, teama de a coopera cu autoritățile, bariere culturale, cultură juridică limitată, lipsa și capacitatea redusă a personalului național.

Republica Moldova este o țară cu unele dintre cele mai ridicate rate de migrație, sărăcie și trafic de ființe umane cu toate că a atras o mulțime de finanțări și eforturi anti-traffic.

DELIMITĂRI CONCEPTUALE PRIVIND NOȚIUNEA DE TRAFIC DE FIINȚE UMANE

Legislația, politicile și strategiile actuale s-au dovedit inadecvate pentru a preveni sau a suprima traficul de ființe umane sau pentru a proteja drepturile omului a persoanelor traficate. Mai mult, în multe țări, polițiștii, guvernul și oficialii din domeniul imigrației ignoră, facilitează și chiar profită din acest comerț.

Traficul de femei a fost mult timp un subiect de preocupare internațională, dar a căpătat un nou sens în acest secol. Traficul nu mai este doar un termen rezervat pentru femei și fete forțate la prostituție. Conceptul modern de trafic este o combinație de definiții tradiționale de trafic și sclavie. Ca atare, traficul implică atât elementele de ispitire și înșelăciune din traficul tradițional, cât și exploatarea și practicile asemănătoare sclaviei din sclavia tradițională și munca forțată. Apariția acestui nou concept răspunde diversității practicilor de trafic din întreaga lume. De exemplu, băieții pakistanezi sunt vânduți pentru a deveni jockeys de cămilă în Dubai; copiii închiși în camere întunecate și umede fac brățări toată ziua în Mumbai, India; fetele adolescente vietnameze sunt vândute pentru prostituție în Bangkok, Thailanda; mexicanii surzi și muți sunt obligați să vândă bibelouri și să cerșească pe străzile din New York, S.U.A.; femeile nigeriene sunt vândute bordelurilor din Olanda și Italia; iar bărbații și femeile thailandeze sunt ținuți captivi, forțați să lucreze în atelierele din Comunitatea Insulelor Marianelor de Nord, întorcându-și toate profiturile către traficanții lor

Din punct de vedere istoric, traficul de ființe umane a fost definit în termeni de comerț cu femei și copii în vederea prostituției sau a altor „scopuri imorale”. Termenul „*trafic*” este, de asemenea, utilizat frecvent în mod interschimbabil cu „*contrabandă*” - mișcarea facilitată a migranților ilegali peste granițele internaționale pentru câștig economic, iar până în prezent, nu a fost niciodată definit cu exactitate în dreptul internațional [1].

În ciuda multor definiții divergente, există un acord că problema „*traficului de ființe umane*” implică două elemente cheie: recrutare / transport și muncă forțată sau practici asemănătoare sclaviei. Această legătură între transportul migranților și scopul transportului diferențiază „*traficul*” de „*contrabandă*” și plasează traficul printre practicile considerate „*forme moderne de sclavie*”. Mai mult, majoritatea experților sunt de acord

că traficul ar trebui definit ca implicând înșelăciune sau constrângere. Conform acestui punct de vedere, de exemplu, o femeie adultă care acceptă să migreze pentru muncă sexuală și își păstrează libertatea de mișcare și controlul substanțial asupra câștigurilor sale nu ar fi considerată, în general, o „persoană traficată”. Rețineți, totuși, că definiția traficului de femei utilizată de Organizația Internațională pentru Migrație (OIM) nu necesită înșelăciune sau constrângere, ci include „orice transport ilicit de femei migrante și / sau comerțul cu acestea în scopuri economice sau de altă natură”. În plus, unele ONG-uri susțin că „traficul” nu ar trebui definit în termeni de constrângere sau lipsă de consimțământ, în special în contextul industriei sexuale. Argumentul lor de bază este că munca sexuală este inerent exploatoare și, prin urmare, consimțământul sau controlul femeii asupra situației sale este irelevant. [2, p. 4].

Această definiție se bazează aproximativ pe definiția utilizată sau recomandată de raportorul special al ONU pentru violența împotriva femeilor, grupul pentru drepturile omului și Consiliul inter-agenții pentru femei al președintelui (Statele Unite). Acesta este utilizat pentru a oferi un cadru pentru discutarea problemei traficului și nu este neapărat recomandat ca definiție legală.

Directiva Uniunii Europene 2011/36 / UE, privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, protejarea victimelor sale, cu data de transpunere 6 aprilie 2013, definește traficul ca fiind o infracțiune gravă, săvârșită adesea în contextul criminalității organizate, o încălcare gravă a drepturilor fundamentale, care este interzisă în mod explicit de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene [3].

Articolul 2 din Directiva 2011/36 / UE definește infracțiunea privind traficul de ființe umane:

1. Statele membre iau măsurile necesare pentru a se asigura că următoarele acte intenționate sunt pedepsite: recrutarea, transportul, transferul, adăpostirea sau primirea de persoane, inclusiv schimbul sau transferul controlului asupra acestor persoane, prin amenințarea sau utilizarea de forță sau alte forme de constrângere, de răpire, de fraudă, de înșelăciune, de abuz de putere sau de poziție de vulnerabilitate sau de acordare sau primire de plăți sau beneficii pentru a obține consimțământul unei persoane care are controlul asupra altei persoane, în scopul exploatării.

2. O poziție de vulnerabilitate înseamnă o situație în care persoana în cauză nu are o alternativă reală sau acceptabilă decât să se supună abuzului implicat.

3. Exploatarea include, cel puțin, exploatarea prostituției sau alte forme de exploatare sexuală, muncă forțată sau servicii, inclusiv cerșetoria, sclavia sau practici similare cu sclavia, servitutea sau exploatarea activităților infracționale sau îndepărtarea organelor.

4. Consimțământul unei victime a traficului de ființe umane pentru exploatare, indiferent dacă este intenționat sau real, nu este relevant dacă a fost utilizat oricare dintre mijloacele prevăzute la alineatul (1) al Directivei.

5. Atunci când comportamentul menționat la alineatul (1) implică un copil, acesta este o infracțiune care se pedepsește cu traficul de persoane, chiar dacă nu a fost utilizat niciunul dintre mijloacele prevăzute la alineatul (1) al Directivei [4].

De remarcat este și definiția traficului de ființe umane din Protocolul de la Palermo, ce a fost rezultatul a doi ani de negocieri la Centrul ONU din Viena, pentru prevenirea criminalității internaționale. După lungi dezbateri dintre organizațiile religioase și feministe, pe de o parte, și ale apărătorilor drepturilor omului, pe de altă parte, au definit traficul de ființe umane ca: „*recrutarea, transportul, transferul, adăpostirea sau primirea de persoane, prin amenințarea sau utilizarea forței sau a altor forme de constrângere, de răpire, de fraudă, de înșelăciune, de abuz de putere sau de poziție de vulnerabilitatea sau acordarea sau primirea de plăți sau beneficii pentru a obține consimțământul unei persoane care deține controlul asupra altei persoane, în scopul exploatării.*”[5, p. 42]

FACTORII FAVORIZANȚI AI TRAFICULUI DE FIINȚE UMANE

Circumstanțele sociale și economice din țările de origine, cunoscute și sub numele de factori push, influențează victimele și exploatorii și facilitează săvârșirea traficului de ființe umane.

Potențialele victime ale traficului de ființe umane se confruntă cu circumstanțe personale nefaste, lipsă de educație, niveluri ridicate ale șomajului și niveluri de trai scăzute, discriminare de gen sau inegalități pe piața muncii; pot experimenta încălcări ale drepturilor omului și situații abuzive sau să fugă din zonele de conflict.

Factori de împingere

Există o serie de condiții sociale și economice care influențează atât acțiunile victimelor, cât și ale exploatare și facilitează apariția traficului de ființe umane. Dintre aceștia, mai mulți factori de împingere se găsesc în mediul local al victimelor și al traficanților, deoarece aceștia împărtășesc adesea același mediu național și cultural [6].

Traficanții încurajează victimele să întreprindă inițiative periculoase, adesea bazate pe promisiunile unei vieți mai bune.

Victimele traficului sunt întotdeauna persoane vulnerabile. Deși fiecare caz are propriile sale caracteristici dinamice și specifice, persoanele vizate de traficanți trăiesc de obicei în circumstanțe personale nefavorabile. Recrutorii folosesc în general aceste condiții complicate pentru a manipula victimele.

Este posibil ca victimele să se confrunte cu probleme familiale, lipsa oportunităților de angajare sau lipsa educației; alții se pot confrunta cu discriminări de gen (sau altele) sau inegalități pe piața muncii. În anumite cazuri, aceștia pot fi expuși unor situații violente și abuzive, iar alții pot experimenta încălcări sistematice ale drepturilor omului.

Copiii traficați sunt susceptibili de a fi expuși violenței domestice și / sau pot avea un venit familial foarte mic. În unele cazuri de trafic de copii, familia victimei joacă un rol activ: copiii sunt vânduți sau trimiși unor străini sau altor rude, care se ocupă de exploatarea lor în întreaga UE, obligându-i să fie abuzați sexual, să devină cerșetori sau spărgători și menținându-i lipsiți de hrană sau folosind constrângerea psihologică.

În unele cazuri, victimele traficului de ființe umane pot fugi din zonele de război sau din zonele de conflict.

Factori de atracție

Există o serie de factori care fac unele țări mai atractive pentru traficul de ființe umane decât altele. De exemplu, traficanții se referă adesea la standardele ridicate de viață și la calitatea vieții care caracterizează unele state occidentale, numeroasele oportunități de angajare, salariile ridicate și condițiile bune de muncă.

Există mai mulți alți factori care au puterea de a influența comportamentul atât al victimelor, cât și al infractorilor. Acești factori definesc contextul societal, juridic, politic și economic al țărilor de destinație ale victimelor traficului de ființe umane și pot servi drept factori de atracție.

Ca urmare a crizei economice, există o cerere crescută pentru servicii de muncă ieftine. Deși consumatorii creează cererea de produse și servicii, inclusiv sexul comercial, munca casnică și îngrijirea personală, doar câțiva dintre ei sunt conștienți de obligațiile contractuale și condițiile de muncă [7] ale angajaților. De exemplu, în țările în care prostituția este legală și reglementată, este posibil ca munca sexuală să fie afectată de cererea de forță de muncă ieftină.

Numeroasele comunități străine din diaspora stabilite în întreaga UE servesc drept puncte fierbinți pentru migranți, unde pot găsi rețele de rudenie și etnice, limbi și obiceiuri comune cu colegii de naționalitate [8].

Prezența acestor comunități străine în aproape toate orașele UE oferă sprijin logistic infractorilor străini implicați în traficul de ființe umane care deseori folosesc aceste locații, în special în timpul transportului și al adăpostirii victimelor lor.

Factori facilitatori

Toleranța socială sau lipsa conștientizării publicului pot crea un mediu mai permisiv pentru anumite infracțiuni [9]. În contextul traficului de ființe umane, o toleranță generală față de condițiile de exploatare - în special atunci când privește lucrătorii străini - poate facilita săvârșirea unor astfel de infracțiuni și poate crește probabilitatea exploatarea de către infractori.

Diferențele dintre legislația statelor membre facilitează foarte mult activitățile grupurilor de criminalitate organizată implicate în traficul de ființe umane. Prin abuzul de lacune legislative și de diferențe între legislația națională, infractorii pot identifica, reacționa și chiar anticipa noi oportunități pentru infracțiuni. Canalele legale sunt abuzate în special de traficanții de persoane pentru a aranja intrarea victimelor lor în UE; căsătoriile forțate între victimele UE și migranții din afara UE sunt aranjate pentru a-și legaliza șederea. Ori de câte ori se adoptă o definiție mai extinsă a traficului de ființe umane într-un stat membru, infractorii își mută rapid activitățile în țări în care există încă o legislație mai permisivă.

Grupurile de criminalitate organizată implicate în traficul de ființe umane calculează riscurile, recompensele și efortul implicat, atât în termeni absoluți, cât și în comparație cu alte activități [10]. Unul dintre motivele numărului mare de persoane traficate și exploatate este profitul extrem de ridicat implicat, împotriva riscurilor relativ

limitate. Traficanții de ființe umane încearcă în mod constant să optimizeze profiturile în raport cu riscurile și costurile operaționale. În timp ce reducerea costurilor afectează în primul rând condițiile de viață ale victimelor - care pot fi private de hrană sau pot fi ținute în condiții extrem de proaste - principalul risc pentru infractori este detectarea de către oamenii legii.

CADRUL LEGAL NAȚIONAL CU PRIVIRE LA INCRIMINAREA TRAFICULUI DE FIINȚE UMANE

Mai mulți factori economici, politici și sociali deficienți - cum ar fi deteriorarea economică, violența crescută, discriminarea și instabilitatea politică - au determinat Moldova să devină o sursă semnificativă pentru traficul de ființe umane [11].

Deși în anii 1990, Europa de Est a apărut ca o sursă substanțială de victime ale traficului de ființe umane [12, p. 173–188], Moldova a fost considerată a avea cele mai ridicate rate de victime ale traficului de personae [13]. Un studiu a comparat cele mai grav afectate țări de această problemă din Europa de Est, inclusiv Belarus, Bulgaria, Moldova, România și Ucraina, și a constatat că Republica Moldova a avut de departe cea mai mare prevalență a traficului de ființe umane în țările studiate [14, p. 175].

Republica Moldova rămâne țara de origine, într-o măsură mai mică - țară de tranzit. În ultimii ani s-au înregistrat cazuri când Republica Moldova era și țară de destinație. Zona geografică a țărilor de destinație pentru cetățenii noștri s-a schimbat în mod constant în ultimii ani, noile țări de destinație apărând, în timp ce altele dispar. Principalele țări de destinație (după numărul de victime) sunt încă Federația Rusă, Turcia, Ucraina, regiunea Ciprului de Nord și Emiratele Arabe Unite. În același timp, sunt menționate alte țări noi de destinație, cum ar fi Israel, Azerbaidjan, Austria, Norvegia, Elveția etc. Au fost raportate cazuri și în Uniunea Europeană și anume: Germania, Republica Cehă, Italia, România, Spania, Polonia, Franța, Grecia. În același timp, trebuie remarcat faptul că, potrivit statisticilor Ministerului Afacerilor Interne, în ultimii ani a crescut numărul victimelor exploatare în țară și în unitățile administrativ-teritoriale din stânga Nistrului.

Tocmai de aceea, Republica Moldova și-a consolidat, în ultimii ani, legislația în legătură cu infracțiunea de trafic de ființe umane.

Legislația actuală a țării se concentrează pe patru domenii:

- 1) protecția victimelor;
- 2) urmărirea penală a infractorilor;
- 3) prevenirea infracțiunii; și
- 4) parteneriatul părților interesate.

Spre deosebire de alte țări, măsurile legislative din Moldova rămân „*extrem de greoaie*”. Legile există, însă au efect limitat asupra acestui gen de infracțiune. Cu toate acestea, măsurile legislative rămân critice în combaterea traficului, iar legislația prezentată de guvern este adesea primul pas în a împinge aceste eforturi înainte. Prin urmare, este necesară o examinare amănunțită a legislației pentru a rezulta o scădere a traficului.

Un plan național pentru prevenirea și combaterea traficului de ființe umane („*Planul național*”) este creat, aprobat și distribuit de Parlamentul Republicii Moldova o dată la doi ani, în conformitate cu Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.

Ultimul Plan Național aprobat de Parlamentul Moldovei [15] a abordat perioada 2018-2023 [16] [17]. De altfel a reprezentat una dintre cele mai importante realizări din anul 2018, aprobarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a traficului de ființe umane pentru anii 2018-2023 și Planul de acțiuni pentru anii 2018-2020 privind implementarea acesteia, prin Hotărârea Guvernului nr. 461/2018, aliniată la prevederile Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova–Uniunea Europeană în perioada 2017-2019 și a Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018-2022 [18].

O altă realizare importantă în domeniu a fost criminalizarea noilor forme de trafic de ființe umane. Astfel, conform modificărilor la Codul penal, art.165 alin. (1) ”Traficul de ființe umane” au fost introduse noi forme de exploatare a victimelor: „însușirea ajutoarelor, indemnizațiilor sau prestațiilor sociale, al folosirii ilegale în testări sau experimente medicale ori științifice”, dar și actualizarea metodelor de recrutare a victimelor: „răpire; sustragerea, tăinuirea, degradarea sau distrugerea documentelor; ținerea în servitute, în scopul întoarcerii unei datorii; amenințare cu divulgarea informațiilor confidențiale familiei victimei sau altor persoane fizice sau juridice”.

De asemenea, la art. 206 alin. (1) ”Traficul de copii”, au fost introduse noi forme de exploatare a victimelor, de exemplu: însușirea ajutoarelor, indemnizațiilor sau prestațiilor sociale; folosirea ilegală în testări sau experimente medicale ori științifice; folosirea în calitate de mamă-surogat ori în scop de reproducere, adopția ilegală [19, 8].

Totodată, prin ratificarea instrumentelor internaționale, Republica Moldova s-a angajat să lupte împotriva traficului de persoane și, prin urmare, este monitorizată de evaluatori externi (Consiliul Europei Grupul de experți în combaterea traficului de ființe umane (GRETA), Departamentul de Stat al Statelor Unite ale Americii, Oficiul ONU pentru toxicomanie și (UNODC) etc) pentru a determina gradul de punere în aplicare a prevederilor acestor instrumente.

Rapoartele naționale sunt pregătite anual pentru a monitoriza realizarea obiectivelor planificate și a rezultatelor scontate, prevenirea și combaterea traficului de persoane și gestionarea riscurilor. Constatările și recomandările acestor rapoarte reflectă necesitatea consolidării politicilor naționale pentru următoarea fază de implementare.

Până în prezent, politica națională în acest domeniu a fost realizată în conformitate cu planurile naționale de prevenire și combatere a traficului de persoane aprobate de guvern (6 planuri puse în aplicare din 2001) și Strategia pentru sistemul național de referință pentru protecția și asistența victimelor și a potențialelor victime ale traficului de persoane (2009-2016), adoptată de Parlamentul Republicii Moldova.

Implementarea acțiunilor prevăzute în Planul național pentru 2014-2016, precum și Strategia sistemului național de referință pentru protecția și asistența victimelor și

potențialelor victime ale traficului de ființe umane (2009-2016), a fost finalizată în 2016. Monitorizarea și coordonarea activităților incluse în cele două documente de politici separate au relevat o serie de lacune, cum ar fi: suprapunerea eforturilor și a resurselor, perioade și indicatori de raportare diferiți, sisteme diferite de colectare statistică etc. În acest context, a fost necesar să se pregătească un document strategic unic care să acopere toate segmentele existente de dezvoltare a politicilor în acest domeniu. Astfel, pentru a încorpora obiectivele strategice ale Guvernului în lupta împotriva traficului de persoane, a armoniza și a consolida eforturile instituțiilor și organizațiilor competente, a fost elaborată Strategia națională pentru prevenirea și combaterea traficului de persoane pentru anii 2018-2023.

Obiectivul Strategiei naționale de prevenire și combatere a traficului de persoane pentru perioada 2018-2023 este dezvoltarea durabilă a sistemului național de prevenire și combatere a traficului de persoane prin paradigma 4P.

Strategia va asigura continuitatea politicii guvernamentale de reformare a cooperării naționale și transnaționale între organizațiile guvernamentale, neguvernamentale și interguvernamentale pentru a pune în aplicare măsuri care vizează prevenirea și combaterea traficului de persoane cu scopul promovării drepturilor victimelor și a presupuselor victime ale traficului de persoane și egalității de gen. De asemenea, strategia facilitează implementarea Planului național de acțiune pentru 2017-2019 pentru implementarea Acordului de asociere al Republicii Moldova - Uniunea Europeană și a Planului național de acțiune pentru drepturile omului pentru 2018-2022.

În plus, Republica Moldova este parte la Convenția Consiliului Europei privind combaterea traficului de ființe umane, Convenția ONU împotriva criminalității transnaționale organizate și Protocolul adițional privind prevenirea, suprimarea și pedepsirea traficului de ființe umane, în special femei și copii.

Țara este, de asemenea, parte la Convenția europeană privind asistența juridică reciprocă în materie penală, Convenția europeană privind exercitarea drepturilor copilului, Convenția Consiliului Europei privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale etc.

Prevederile actelor internaționale au fost transpuse în cadrul legal național prin adoptarea de către Parlamentul Republicii Moldova în octombrie 2005 a Legii privind prevenirea și suprimarea traficului de ființe umane [20] și, ulterior, elaborarea și aprobarea documentelor normative pentru punerea sa în aplicare.

Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 [21] definește traficul de persoane ca o infracțiune în articolul 165, intitulat „Traficul de ființe umane”, și articolul 206, intitulat „Traficul de copii”. Codul penal al Republicii Moldova conține, de asemenea, dispoziții privind infracțiunile legate de traficul de persoane, cum ar fi utilizarea rezultatelor muncii sau serviciilor unei persoane victime ale traficului de persoane (articolul 165¹), sclavia și condițiile similare sclaviei (articolul 167), munca forțată (articolul 168), scoaterea ilegală de copii din țară (articolul 207), recurgerea la prostituția practică de un copil (articolul 208²), proxenetismul (artico-

lul 220), publicitatea în scopul obținerii ilegale de organe, țesuturi și celule umane sau privind donarea ilicită a acestora (articolul 213¹), traficul de organe, tesuturi și celule umane (articolul 158), organizarea cerșetoriei (articolul 302), organizarea migrației ilegale (articolul 362¹).

La nivel național, au fost înființate și dezvoltate organe consultative pentru a monitoriza și coordona activitatea autorităților de stat, a organizațiilor neguvernamentale și a organizațiilor internaționale: Comitetul național pentru combaterea traficului de ființe umane, Consiliul coordonator al agențiilor de aplicare a legii responsabile pentru combaterea traficului de ființe umane din cadrul Procuraturii Generale, Grupul mixt pentru analiza riscurilor în combaterea criminalității transfrontaliere, a traficului de persoane și a migrației ilegale, comitetele teritoriale responsabile de combaterea traficului de persoane și a echipelor teritoriale multidisciplinare.

Au fost create, de asemenea, structuri de stat specializate: Centrul pentru Combaterea Traficului de Ființe Umane, Biroul Procurorilor Specializați din cadrul Parchetului pentru Combaterea Criminalității Organizate și Cazuri Speciale, Biroul Procurorilor Specializați al Sediului Procuraturii din Municipiul Chișinău, Grupul Național de Coordonare (sprijinit de surse externe până în august 2017) și Secretariatul permanent al Comitetului Național pentru Combaterea Traficului de Ființe Umane din cadrul Cancelariei de Stat.

Pe de o parte, victimele și potențialele victime ale traficului de persoane au primit asistență și protecție în cadrul Sistemului Național de Referință, care are ca scop asigurarea unei organizări optime a protecției și asistenței victimelor traficului de persoane, implementarea măsurilor de prevenire a traficului de persoane și consolidarea eforturilor tuturor persoanelor implicate în prevenirea și controlul cu acest fenomen. Pentru dezvoltarea Sistemului Național de Referire, au fost create, instruite și echipate echipe teritoriale multidisciplinare, centre de asistență și protecție pentru victime și potențiale victime ale traficului de persoane și șase centre de cazare regionale, care oferă servicii victimelor și potențialelor victime ale traficului de persoane, finanțate de la bugetul de stat.

Agențiile de aplicare a legii și-au consolidat treptat capacitatea și eforturile de investigare și urmărire penală a cazurilor de trafic. Evaluatorii internaționali au salutat eforturile depuse de agențiile de aplicare a legii către cooperarea internațională, în special introducerea dispozițiilor legale pentru înființarea echipelor comune de anchetă și inițierea creării acestora cu unele state.

Decretul nr. 1625 din 10 iunie 2015 [22] a ratificat Acordul de cooperare între Republica Moldova și Agenția Uniunii Europene pentru Cooperare în Justiție Penală (Eurojust) cu scopul consolidării cooperării dintre părți în lupta împotriva infracțiunilor grave, în special a criminalității organizate și a terorismului.

Instruirile oferite profesioniștilor din domeniul aplicării legii pe baza unei abordări multidisciplinare au fost extrem de apreciate, precum și eforturile depuse pentru investigarea și urmărirea penală a cazurilor penale, inclusiv a celor în care au fost implicați oficialii.

Armonizarea și sistematizarea datelor statistice este, de asemenea, un rezultat pozitiv important pentru analiza dinamicii și tendințelor traficului de persoane, precum și pentru monitorizarea stării lucrurilor în acest domeniu, care trebuie consolidată.

Pentru implementarea și monitorizarea eficientă a politicilor din acest domeniu, a fost elaborată o strategie de comunicare a Secretariatului permanent al Comitetului național pentru combaterea traficului de ființe umane, cu implicarea persoanelor, a căror misiune este de a asigura comunicarea interinstituțională între toți participanții la lupta împotriva traficului de ființe umane și vizibilitatea / transparența rezultatelor obținute. Site-ul www.antitrafic.gov.md a devenit un instrument eficient de comunicare / informare.

Realizările Republicii Moldova în acest domeniu au fost posibile și prin asistența tehnică internațională oferită prin diferite proiecte și prin sprijinul valoros al partenerilor de implementare, dar Guvernul trebuie să depună eforturi suplimentare pentru a asigura durabilitatea rezultatelor.

Trebuie remarcat faptul că există încă fenomene socio-economice care favorizează traficul de persoane, precum sărăcia, șomajul, violența în familie, corupția etc, precum și criza economică din țările de destinație.

REZUMAT

Traficul de ființe umane, în conformitate cu interpretarea avansată a instrumentelor internaționale, este cadrul care acoperă toate formele așa-numitei „noi” sclavii. Include exploatarea muncii și alte forme de sclavie, cum ar fi comerțul cu organe, cerșitul forțat, crima forțată, precum și diverse forme de trafic pentru exploatare sexuală. De asemenea, nu este doar o activitate criminală, ci constituie și o încălcare gravă a drepturilor omului. Singura modalitate de a menține atenția asupra victimelor este de a garanta că acțiunile întreprinse pentru combaterea traficului de ființe umane nu se reduc doar la o problemă a migrației, ordinii publice sau luptei împotriva criminalității organizate.

În urma studiului realizat avem a conchide că:

- există dovezi substanțiale și convingătoare că traficul de ființe umane reprezintă o problemă gravă cu consecințe adverse imediate și pe termen lung pentru pentru familii, comunități și societate în ansamblu;

- eforturile de prevenire a traficului de ființe umane în Republica Moldova sunt esențiale, dar în mare parte insuficient susținute, necoordonate și neevaluate;

- eforturile de prevenire, identificare și reacție la traficul de ființe umane din Republica Moldova necesită abordări colaborative care se bazează pe capacitățile de bază ale persoanelor și entităților dintr-o serie de sectoare;

- eforturile de abordare a traficului de ființe umane din Republica Moldova trebuie să facă față cererii și persoanelor care comit și beneficiază de aceste infracțiuni.

Referințe:

1. Informal Note by the High Commissioner for Human Rights, at Ad Hoc Committee on the Elaboration of a Convention against Transnational Organized Crime, 1 iunie 1999, A / AC.254 / 16, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/V99/845/67/PDF/V9984567.pdf?OpenElement>;
2. Human Rights Caucus, Recommendations and Comments on the Draft Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons (A / AC.254 / 4 / Add.3 / Rev.2), iulie 1999, p. 4; Testimony of Steven R. Galster, Director, Global Survival Network, before the Commission on Security and Cooperation in Europe (CSCE), 28 iunie 1999, www.hrlawgroup.org/site/program/traffic;
3. Directiva 2011/36/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 aprilie 2011 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia, precum și de înlocuire a Deciziei-cadru 2002/629/JAI a Consiliului, Disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0036>
4. EU Human Trafficking Data Collection 2018, Lancaster University, European Commission, Disponibil la: http://www.anip.mai.gov.ro/ro/docs/Publicatii%20internationale/20181204_data-collection-study%20Data%20Collection%20on%20TIP%20in%20EU%202018.pdf;
5. United Nations. (2000, 15 noiembrie). Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children. Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime. 2000, Disponibil: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ProtocolTraffickingInPersons.aspx> [Google Scholar];
6. Europol, Serious and Organized Crime Threat Assessment, <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/eu-serious-and-organised-crime-threat-assessment-socta-2013>;
7. Europol, Trafficking in Human Beings in the European Union, Knowledge Product, 2011, <https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/trafficking-in-human-beings-in-the-european-union-2011.pdf>;
8. Eurostat, Trafficking in Human Beings, Statistical Working Paper, 2014, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-working-papers/-/KS-TC-14-008>; Explanatory report of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings (CETS No. 197), <https://rm.coe.int/16800d3812>;
9. Uniunea Europeană: Consiliul Uniunii Europene, Decizia-cadru 2002/629 a Consiliului privind combaterea traficului de ființe umane, 2002/629 / JAI, 19 iulie 2002;
10. KARTUSCH, A. (2001). Anti-Trafficking Legislative Review Reference Guide. OSCE ODIHR <https://www.osce.org/odihr/23749>;

11. OSCE-Moldova. (2016). Misiunea OSCE în Moldova susține piesele de teatru pentru a sensibiliza traficul de ființe umane. Chișinău: OSCE;
12. MAHMOUD, T. O. și Trebesch, A. C. (2010). The economics of human trafficking and labor migration: micro-evidence from Eastern Europe. *Journal of Comparative Economics*, 38 (2), <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0147596710000028>;
13. Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 164-167 / 812 2 din 9 decembrie 2005 [Republica Moldova], nr. 241-XVI, 20 octombrie 2005. Disponibil: <http://www.refworld.org/docid/4c3d839f2.html>;
14. Raport național privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane pentru 2012, Comitetul Național pentru Combaterea Traficului de ființe umane Secretariat permanent, 17 iulie 2013. Disponibil: <http://www.antitrafic.gov.md/libview.php?l=ro & idc=30 & id=189 & t=/15>. Rapoarte / Rapoarte-naționale / RAPORT-NAȚIONAL-privind-prevenirea-și-combaterea-trafficului-în-ființe-umane-pentru-2012;
16. Raport național privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane pentru 2017, Comitetul Național pentru Combaterea 3 Traficului de ființe umane Secretariat permanent Disponibil: https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr07_148.pdf;
17. Raport National de realizare a politicii de prevenire si combatere a traficului de fiinte umane pentru anul 2018, Disponibil:https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_national_2018_coordonat_cu_infografic_revizuit_pe_intern.pdf;
18. Legea nr. 241 din 2010.2005, privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, publicata in Monitorul Oficial nr. 164-167, art. 812, versiune actualizata in baza LP 32 din 16.03.2018, MO126-132/20.04.2018 art.249, Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=107319&lang=ro#,
19. Cod nr. 986 din 18.04.2002, Codul Penal al Republicii Moldova, publicat in 14.04.2009, in Monitorul Oficial nr. 72-74, art. 195, Modificat prin *LP165 din 10.09.20*, *MO259-266/09.10.20 art.547*; în vigoare 09.11.20, Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=123534&lang=ro#,
20. Decretul nr. 1625 din 10 iunie 2015, privind promulgarea Legii pentru ratificarea Acordului de cooperare dintre Republica Moldova și Eurojust, Publicat : 19-06-2015 în Monitorul Oficial Nr. 150-159 art. 318, Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=77243&lang=ro;

INFRAȚIUNILE ÎMPOTRIVA UMANITĂȚII-ACCEPȚIUNI ȘI INTERFERENȚE JURIDICE

CRIMES AGAINST HUMANITY-LEGAL ACCEPTANCE AND INTERFERENCE

Liuba VASILIU, ORCID: 0009-0002-2355-9897
Univeristatea de Stat din Moldova

CZU: 343.337.5:327.88:341.322.5

e-mail: vasiliu.liuba@yahoo.com

The aim of this research is to analyse the legal content of crimes against humanity and the interferences with the crime of genocide and war crimes through the prism of national and international normative acts. The genesis of the concepts is presented, their correlation is analysed, as well as the defining criteria and the imprescriptibility of the acts.

Keywords: crimes against humanity, genocide, the Court, the ICC Statute, fundamental rights and freedoms, the Criminal Code, correlation, synonyms, genesis, imprescriptibility.

Scopul prezentei cercetări constă în analiza conținutului juridic al crimelor împotriva umanității precum și interferențele cu crima de genocid și crimele de război prin prisma actelor normative naționale și internaționale. Se prezintă caracteristica genezei a conceptelor; se analizează corelația acestora, precum și criteriile definiției și caracterul imprescriptibil al faptelor.

Cuvinte-cheie: crime împotriva umanității, genocid, Tribunal, Statutul CPI, drepturi și libertăți fundamentale, Cod penal, corelație, sinonime, geneză, imprescriptibilitate,

INTRODUCERE

Secolul XXI a oferit un nou impuls pentru dezvoltarea criminalității internaționale. S-a înregistrat o creștere a numărului de conflicte militare, acte de terorism și extremism și infracțiunile care sunt îndreptate împotriva păcii și securității omeniului, umanității. Acest lucru necesită dezvoltarea și îmbunătățirea legislației penale în sfera contracarării unor astfel de acte atât la nivel național, cât și la nivel internațional. Necesitatea acestora din urmă este departe de a fi întâmplătoare. Nu se poate vorbi despre această categorie de infracțiuni ca fiind o atingere adusă intereselor cetățenilor individuali sau ale statelor. Natura lor și pericolul social sunt de așa natură încât acestea pot constitui atât un pericol potențial, cât și un pericol real, amenințare pentru o gamă largă de țări și, prin urmare o amenințare la adresa stării de pace internațională și securitate a întregii comunități umane. Acesta este motivul pentru care chestiunea privind amenințările interstatale trebuie abordată problema implicării interstatale în combaterea acestor fenomene inumane, care au rădăcini internaționale puternice trebuie să fie abordată împreună. În termeni generali, aproape toți cei care aplică legea sunt familiarizați cu prevederile art. 135¹ din Codul penal al Republicii Moldova, care constă în unsprezece acte periculoase din punct de

vedere social. [1] Tocmai acest număr “suficient” pe care legiuitorul nostru a considerat necesar să îl incrimineze în cadrul actualului Cod penal, este foarte greu de justificat, chiar și prin raportare la diverse instrumente juridice internaționale existente în acest domeniu. Deoarece dacă la prima sursă demnă de luat în seamă care stabilește răspunderea pentru infracțiunile în cauză, și anume “Statutul Tribunalului Militar Internațional pentru judecarea pedepsirea principalilor criminali de război europeni recunoaștem imediat unele discrepanțe semnificative. Atunci când vorbim despre umanitate în cadrul dreptului penal, este necesar să ne referim la antagonistul său - inumanitatea, deoarece despre ea vom vorbi atunci când vom dezvălui esența faptelor penale din această categorie. Multe dicționare și enciclopedii nu conțin o interpretare direct a acestui concept și se referă la definiția “inuman”, indicând semnificații similare ale acestor termeni. Astfel, dicționarul explicative al limbii române definește termenul inuman ca fiind “cruzime nedemnă de un om; barbarie, ferocitate.” [2] pe când dicționarul explicativ al limbii ruse de S.I. Ozhegov interpretează cuvântul ca fiind “foarte crud, nemilos”. În același timp, vorbind despre originea cuvântului din această categorie, dicționarul etimologic al limbii ruse de O.A. Șapovalova definește, că “inuman este un cuvânt împrumutat din limba slavă veche, cuvânt care formează un calic al grecescului apanthrōpos. (aro “fără”, anthrōpos “om”) [3]. Dicționar explicativ modern al limbii ruse T.F. Efremova definește cuvântul “inuman” ca fiind necaracteristic pentru o ființă umană, pentru oameni; foarte crud, nemilos, lipsit de inimă, inuman. Exact în acest fel în așa fel se poate caracteriza criminalitatea ca acte împotriva umanității, dar în același timp și crimele împotriva securității umanității nu pot fi asociate cu aceste adjective. Esența însăși a diferențelor dintre aceste concepte în cadrul dreptului penal internațional este faptul că infracțiunile împotriva umanității sunt din ce în ce mai restrânse. [4] Infracțiunile împotriva umanității este o categorie mai restrânsă și mai specifică decât infracțiunile împotriva securității umanității. Și, conform practicii consacrate în știința de dreptului internațional, acestea, împreună cu infracțiunile de război sunt adesea formate într-un grup mai larg îndreptat tocmai împotriva securității umanității. Dar acest lucru este departe de a fi singura variantă existentă de construcție a normelor de drept penal care reglementează aceste relații sociale, iar lipsa unei abordări unitare a protecției și apărării lor este o sursă de contradicții. Lipsa unei abordări unitare a protecției și apărării acestora este o sursă de contradicții și de probleme de interacțiune între state pe tema în cauză. Este cu siguranță posibil să se afirme că o astfel de categorie își are locul și să ne referim la incorectitudinea traducerii originale a expresiei “crime împotriva umanității”, pentru a clarifica faptul că se face referire la populația lumii și nu a umanității, ar fi fundamental greșită. Cu referire la crimele împotriva umanității se definesc ca fiind acte criminale dacă sunt comise într-o sistematic sau pe scară largă și sunt provocate sau dirijate de către de către un guvern sau de către orice organizație sau grup. Printre acestea se numără: crimă intenționată; exterminarea persoanelor; tortura; înrobirea; persecuția din motive politice, rasiale, religioase sau etnice; discriminarea instituționalizată pe motive rasiale, etnice sau religioase, care implică încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, având ca rezultat

prejudicii grave pentru un segment al populației; deportarea arbitrară sau strămutarea forțată; și deportare sau transfer forțat; deportarea arbitrară sau transferul forțat al populației; detenția arbitrară; dispariția forțată a persoanelor; violul, prostituția forțată și alte forme de violență sexuală; alte acte inumane care cauzează daune grave integrității fizice sau psihice, fizice sau psihice sau mentală, a integrității fizice sau psihice, a sănătății, alte acte inumane care aduc atingere gravă integrității fizice sau mentale, sănătății sau demnității umane, precum mutilarea și vătămarea corporală grav. Cea mai extinsă formulare a crimelor împotriva umanității este cuprinsă în Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, la articolul 7, unde Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale oferă cea mai detaliată definiție a crimelor împotriva umanității. [5] Articolul 7 din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, în care sunt stabilite în mod clar criteriile pentru a distinge crimele împotriva umanității de infracțiunile penale obișnuite. Actele comise se caracterizează prin (1) gravitatea datorată obiectului infracțiunii - viața umană, sănătatea și inviolabilitatea sa fizică la scară masivă; 2) caracterul de masă, datorită numărului mare de victime; 3) prezența unui plan coordonat, adică o conștientizare a intenției autorului de a comite infracțiunea. existența unui plan coordonat, și anume conștiința acțiunilor comise; și 4) motivele, a căror listă detaliată este prezentată la alineatul (2) din prezentul articol. [6] Această categorie de fapte penale și- a găsit reflectarea sa în legislația penală națională prin introducerea art. 135¹, care prevede săvârșirea, în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac, a uneia dintre următoarele fapte: [7] a) supunerea sclaviei, traficului de persoane adulte sau traficului de copii; b) deportarea sau transferarea forțată, cu încălcarea regulilor generale de drept internațional, a unor persoane aflate în mod legal pe teritoriul unde a fost lansat atacul; c) arestarea sau altă formă de privare de libertate fizică cu încălcarea regulilor generale de drept internațional; d) torturarea unei persoane aflate sub paza făptuitorului sau asupra căreia acesta exercită controlul în orice alt mod, cauzându-i vătămări grave integrității corporale sau sănătății, dureri sau suferințe psihice, ce depășesc consecințele sancțiunilor admise de dreptul internațional; e) violul, exploatarea sexuală, constrângerea la prostituție, detenția ilegală a unei femei rămasă gravidă în mod forțat, în scopul modificării compoziției etnice a unei populații, sterilizarea forțată sau orice altă acțiune violentă cu caracter sexual; f) persecutarea unui grup sau a unei colectivități determinate, prin privare de drepturile fundamentale ale omului sau prin restrângerea exercitării acestor drepturi, pe motive de ordin politic, rasial, național, etnic, cultural, religios, sexual ori în funcție de alte criterii recunoscute ca inadmisibile în dreptul internațional; g) provocarea dispariției forțate a unei persoane, în scopul de a o sustrage de sub protecția legii, prin răpire, arestare sau deținere, la ordinul unui stat sau organizații politice ori cu autorizarea, sprijinul sau permisiunea acestora, urmate de refuzul de a admite că această persoană este privată de libertate sau de a furniza informații reale privind soarta care îi este rezervată ori locul unde se află, de îndată ce aceste informații au fost solicitate; h) aplicarea practicilor de apartheid; i) alte fapte inumane cu caracter similar ce cauzează cu intenție suferințe fizice sau psihice

grave ori vătămări grave integrității corporale sau sănătății persoanei, se pedepsește cu închisoare de la 10 la 20 de ani. Conținutul normativ autohton sistematizează unsprezece forme de infracțiuni distincte care sunt considerate crime contra umanității, care, la rândul lor, au fost divizate în două categorii (corespunzătoare alineatelor (1) și (2)), în dependență de gravitatea faptelor incriminate. Comparativ cu art.7 din Statutul Curții Penale Internaționale [8] s-a renunțat la definirea termenilor în finalul articolului, fără a se aduce astfel atingere principiului previzibilității și clarității legii. De asemenea, din textul Statutului CPI nu au fost preluate unele sintagme care nu au un sens clar în contextul legislației noastre. Cu titlu de exemplu ar putea fi menționată noțiunea de sclavaj sexual. Considerăm că nu este absolut necesar preluarea și incorporarea întocmai a prevederilor statutului CPI în legislația națională, aceste prevederi constituie un model general de criminalizare a faptelor incriminate și evident care urmărește unificarea legislației în domeniul dreptului penal. Totuși trebuie să stăruim să conformăm prevederile legale naționale cu obiectivele și conținutul prevederilor statutului CPI. Adoptarea Legii Republicii Moldova nr.64 din 04.04.2013 pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002, [9] a semnalat un moment crucial în procesul de criminalizare a infracțiunilor contra umanității în legislația penală națională. Prin intermediul acestui act legislativ, pentru prima dată s-a instituit răspunderea penală pentru săvârșirea infracțiunilor împotriva umanității. În acest perimetru de cercetare, ținem să clarificăm că crimele contra umanității, indiferent dacă sunt comise în timp de război sau în timp de pace, așa cum sunt definite în Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg din 8 august 1945 și confirmate prin rezoluțiile Adunării Generale a ONU 3 (I) și 95 (I) din 13 februarie 1946 și 11 decembrie 1946, evicțiunea prin atac armat sau ocupație și acte inumane care decurg din politica de apartheid, precum și crima de genocid, așa cum este definită în Convenția din 1948 pentru prevenirea și pedepsirea crimei de genocid, chiar dacă aceste acte nu constituie o violare a dreptului intern al țării în care au fost comise, sunt imprescriptibile în strictă corespundere cu prevederile de la art.1 lit.b) al Convenției asupra imprescriptibilității crimelor de război și a crimelor contra umanității. Infracțiunile împotriva umanității formează un grup de infracțiuni prevăzute la cap. I al părții speciale CP RM. Cu toate că genocidul, de fapt, constituie o variantă agravantă a infracțiunilor împotriva umanității (contează intenția de a distruge un grup, caracterul sistematic și de masă), jurisprudența internațională le consideră separate. Infracțiunile împotriva umanității se aseamănă, din punctul de vedere al laturii obiective, cu infracțiunile de război, însă diferența principală este împrejurarea că categoria infracțiunilor de război acoperă doar fapte ce au legătură cu conflictul armat, pe când infracțiunile împotriva umanității pot fi comise atât pe timp de pace, cât și pe timp de război. (art.135¹ CP RM). Unele țări alocă pentru crimele împotriva umanității un capitol separat, de exemplu, Republica Azerbaidjan, altele o consideră în cadrul unui articol separat în structura capitolului “Infracțiuni împotriva păcii și securității omenirii”, de exemplu Republica Belarus, în timp ce alții au consacrat-o în cadrul capitolului “Infracțiuni împotriva păcii și securității omenirii”. În cadrul infracțiunilor împotriva

persoanei prin definirea subsecțiunii relevante în conformitate cu “Infracțiuni împotriva umanității și împotriva umanității”, de exemplu Franța. [10] Există o mare varietate de componente, care dă naștere în sine la tot felul de dificultăți în ceea ce privește cooperarea între state în combaterea acestor infracțiuni. Cu toate acestea, atunci când este vorba de chestiuni controversate, este încă posibilă rezolvarea problemei, să se găsească un compromis și să se ajungă la un rezultat care să fie mai mult sau mai puțin satisfăcător pentru toți participanții la discuție. Dar ce rămâne de făcut, atunci când chestiunea cooperării nu poate, în principiu, fie nu poate exista, deoarece infracțiunile penale nu sunt încă reflectate în legislația penală a uneia dintre părți?. În aceste circumstanțe, una dintre principalele domenii de asigurare a protecției păcii și securității universale a omenirii este incriminarea faptelor deosebit de periculoase, care au dobândit deja un pericol social atât la nivel național, cât și internațional și care, fără îndoială, au consecințe grave. [11] În raportul Comisiei pentru crime de război a Națiunilor Unite 28 mai 1948 s-a oferit o caracterizare substanțială a crimelor împotriva umanității. În raport se menționa faptul că conceptul de “crime împotriva umanității” nu acoperă infracțiuni izolate. Pentru a deosebi o infracțiune obișnuită, sancționată în temeiul dreptului intern, de o crimă împotriva umanității în conformitate cu dreptul penal internațional, era necesar să fi avut loc un masacru în masă metodic. [12] Crimă împotriva umanității în cadrul dreptului penal internațional necesită faptul unei acțiuni metodice în masă caracterizată de o cruzime deosebită. Numai infracțiunile periculoase pentru comunitatea internațională, caracterizate prin acte criminale generalizate, sadice și multiple, și multitudinea de acte criminale sau prin faptul că sunt comise în momente și în locuri diferite. Modus operandi similar și modus operandi în momente și în locuri diferite, pot justifica intervenția altor state, în plus față de intervenția altor state decât pe teritoriul cărora au fost comise infracțiunile în cauză sau ai căror resortisanți au devenit victime. [13] Celebrul jurist N.N. Polyansky a atras atenția asupra faptului că denumirea de “crime împotriva umanității” conține o idee nobilă: în ciuda tuturor granițelor, teritoriale, naționale, de clasă, care divizează omenirea, există anumite cerințe care, cel puțin în viziunea întregii umanități, trebuie îndeplinite. Cerințe care, cel puțin în viziunea tuturor națiunilor / statelor civilizate, trebuie îndeplinite de om pentru a fi demn de a fi numit om, astfel încât, o ființă umană trebuie să îndeplinească aceste ecrințe pentru a primi distinctivul titlu de fi numit Om. [14] În hotărârile Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie (procurorul v. Drazen Erdemovic) și a Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda (Procurorul c. Jean-Paul Akayesu) atrag atenția asupra faptului că infracțiunile împotriva umanității sunt faptul că crimele împotriva umanității sunt “acte grave de violență care lovesc în cel mai important lucru pe care îl are o persoană: viața umană, libertatea, sănătatea. Aceste crime afectează mai mult decât individul, pentru că infracțiune penală este îndreptată împotriva unui singur individ, pe când atacul săvârșit în cadrul crimelor împotriva umanității în mod clar și evident neagă condiția și noțiunea de umanitate. [15] În preambulul Convențiilor de la Haga din 1899 și 1907 a fost inclusă o trimitere la Declarația lui F. Martens, care obliga statele, care au semnat și ratificat convențiile, să

adere la principiile universal recunoscute și normele de drept internațional universal recunoscute: “În cazurile care nu sunt prevăzute de reglementările adoptate de acestea, națiunile și beligeranții rămân sub protecția și funcționarea principiilor dreptului internațional. În cazurile care nu sunt prevăzute de regulamentele adoptate de acestea, nașiunile și beligeranții rămân sub protecția și aplicarea principiilor dreptului internațional, așa cum rezultă din obiceiurile stabilite între popoarele educate, din legile umanității și din dictatele conștiinței publice.” De fapt, acest lucru poate fi considerată una dintre primele referiri în dreptul internațional la termenul de “umanitate” sau din limba germană. “die Menschlichkeit”). Art. 1 din Convenția europeană privind imprescriptibilitatea crimelor împotriva umanității și a crimelor de război din 1974 [16] regăsim că orice stat contractant se angajează să ia măsurile necesare pentru ca prescripția să fie inaplicabilă urmării infracțiunilor următoare și executării pedepselor pronunțate pentru astfel de infracțiuni, în măsura în care aceste infracțiuni sunt susceptibile de pedeapsă în legislația națională: 1. crimele împotriva umanității, prevăzute în Convenție pentru prevenirea și pedepsirea crimei de genocid, adoptată la 9 decembrie 1948 de către Adunarea Generală a Națiunilor Unite; 2.a) infracțiunile prevăzute la art. 50 din Convenția de la Geneva din 1949 pentru ameliorarea situației răniților și bolnavilor din forțele armate de pe câmpul de luptă, la art. 51 din Convenția de la Geneva din 1949 pentru ameliorarea situației răniților, bolnavilor și naufragaților forțelor armate, la art. 130 din Convenția de la Geneva din 1949 privind tratamentul prizonierilor de război și la art. 147 din Convenția de la Geneva din 1949 privind protecția persoanelor civile în timp de război; b) orice încălcări similare ale legilor războiului în vigoare în momentul intrării în vigoare a prezentei convenții și a cutumelor de război existente în acel moment, care nu au fost prevăzute de dispozițiile mai sus menționate ale convențiilor de la Geneva, atunci când infracțiunea în speță este considerată deosebit de gravă fie din cauza elementelor sale materiale și internaționale, fie din cauza întinderii consecințelor sale previzibile; 3. orice altă infracțiune la legi și cutume din dreptul internațional, așa cum se va stabili în viitor și pe care statul contractant interesat le consideră, în termenii unei declarații făcute conform art. 6, ca fiind de natură analoagă celor prevăzute la paragraful 1 sau 2 al prezentului articol. Expulzarea prin atac armat sau ocupație și actele inumane care rezultă din politica de apartheid, precum și infracțiunea de genocid, astfel cum este definită în Convenția din 1948 privind prevenirea și combaterea / pedepsirea crimei de genocid, chiar dacă aceste acte nu constituie o încălcare a legislației interne, legislației naționale a țării în care au fost comise. [17] În conformitate cu art. 1 din Declarația privind azilul teritorial din 1967, adoptată prin Rezoluția 2312 (XXII) a Adunării Generale a ONU, dreptul de a solicita azil și de a se bucura de azil nu poate fi invocat împotriva oricărei persoane în privința căreia există motive temeinice de a crede că a comis o infracțiune împotriva păcii, o crimă de război sau o infracțiune împotriva umanității”. [18] O infracțiune împotriva păcii, o crimă de război sau o crimă împotriva umanității în sensul instrumentelor internaționale care au fost elaborate pentru a prevedea norme privind aceste infracțiuni Rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite nr. 3074 (XXVIII) din 1973

“Cu privire la principiile de cooperare internațională în ceea ce privește depistarea, arestarea, extrădarea și pedepsirea persoanelor crimele de război și crimele împotriva umanității” prevede că “crimele de război și crimele împotriva umanității, oricând și oriunde ar fi comise, vor face obiectul unei anchete. Ori de câte ori și oriunde au fost comise, vor face obiectul unor anchete, iar autorii acestor infracțiuni vor fi urmăriți penal. Autorii unor astfel de infracțiuni vor fi căutați, arestați, urmăriți penal și, dacă vor fi găsiți vinovați, pedepsiți” [19] Prin urmare, momentul săvârșirii infracțiunii nu afectează calificarea, care determină din punct de vedere juridic efectul retroactiv al Convenției din 1948, deoarece imprescriptibilitatea crimelor împotriva umanității este un principiu care trebuie respectat, și universal aplicabil. În acest sens nu putem omite interferența dintre crimele împotriva umanității și genocidul care prin textul Convenției din 1948 exclude, în esență, posibilitatea răspunderii personale a persoanelor implicate în organizarea și executarea genocidului din cauza prescripției, în timp ce posibilitatea răspunderii personale a persoanelor implicate în organizarea și executarea genocidului este exclusă din cauza prescripției. Pe când posibilitatea răspunderii politice a statului, daune financiare și teritoriale rămâne în vigoare. Din nefericire, aceasta este doar o mica parte din ceea ce pot realiza urmașii victimelor genocidului, o crimă ale cărei consecințe ireversibile persistă și astăzi. În ciuda dezacordurilor existente în cercurile politice și academice cu privire la problema în cauză, comunitatea mondială progresistă se îndreaptă spre spre recunoașterea și condamnarea faptelor de genocid din istorie. Genocidul armenilor, grecilor și asirienilor organizat și executat de autoritățile turcești otomane a fost recunoscut și condamnat de numeroase state și organizații internaționale influente, Parlamentul European și Uniunea Europeană. De exemplu, genocidul armenilor, grecilor și asirienilor a fost recunoscut și condamnat de multe state și organizații internaționale influente precum Parlamentul European, Consiliul Europei, Subcomisia ONU pentru Drepturile Omului. [20] Cu toate acestea, condamnarea genocidului nu ar trebui să fie exprimată doar ca o declarație de fapt istoric, excluzând posibilitatea unei evaluări juridice a acestor evenimente pe baza dispozițiilor Convenției pentru prevenirea și pedepsirea crimei de genocid din 1948, întrucât impunitatea unei crime generează permisivitate și facilitează comiterea de noi crime. Trebuie remarcat faptul că, de-a lungul istoriei, Convenția din 1948 nu numai că recunoaște că genocidul a cauzat mari pierderi umanității, dar nu conține nici dispoziții care să limiteze domeniul său de aplicare, spre deosebire de Convenția de la Viena care a intrat în vigoare mult mai târziu și care, în mod firesc, nu poate fi aplicată retroactiv. Este imposibil și nedrept să se califice distrugerea grupurilor naționale sau religioase în temeiul în temeiul legilor în vigoare la momentul comiterii lor, întrucât, înainte de adoptarea Convenției din 1948, nu exista nicio dispoziție legală care să prevadă răspunderea pentru genocid, care nu poate fi nu numai calificată, ci nici măcar comparată cu genocidul. Aceste fapte nu pot fi evaluate nici pe baza unei abordări formaliste a dreptului, calificând exterminarea în masă a unor popoare drept genocid, negând sau ignorând în același timp tragedia altor popoare doar pentru că aceste evenimente au avut loc într-o perioadă istorică diferită, denaturând astfel dreptul. Consecințele

grave ale genocidului nu ar trebui să rămână nepedepsite, consecințele genocidului asociate cu o reducere semnificativă a numărului unei națiuni (grup religios) ca urmare a exterminării în masă, a perturbării proceselor naturale de dezvoltare a acesteia, deportarea, provocarea de daune materiale și teritoriale. Acest lucru este evident și nu poate fi pus la îndoială. Prin urmare, pare a fi nelegitim și illogic să recunoaștem existența acestor consecințe și să negăm în același timp faptul genocidului ca fiind cauza apariției lor, ignorând existența unei legături de cauzalitate între act și apariția acestor consecințe. Astfel, aplicarea retroactivă a Convenției din 1948 va contribui la aplicarea corectă și uniformă a normelor de drept internațional privind responsabilitatea pentru genocid, în timp ce excluderea unei astfel de posibilități ar trebui să fie considerată negare a genocidului. [21] Politica de negare a genocidului ca eveniment istoric este condamnată pe bună dreptate de comunitatea internațională. Astfel, Adunarea Generală a UNPO a adoptat două rezoluții - Rezoluția nr. A/RES/60/7 din 21 noiembrie 2005 privind memoria lumii și Rezoluția nr. A/RES/60/7 Memoria Holocaustului din 26 ianuarie 2007. Rezoluția nr. A/RES/61/255 din 26 ianuarie 2007, Negarea Holocaustului, care condamnă fără rezerve orice negare a Holocaustului și solicită adoptarea unei rezoluții privind comemorarea Holocaustului. Cu toate acestea, lipsa unui mecanism de punere în aplicare a dispozițiilor Rezoluțiilor, și anume caracterul lor de recomandare, determină necesitatea stabilirii responsabilității pentru fapta comisă în cadrul dreptului internațional sau național. Suplimentar normelor internaționale convenționale, în dreptul internațional umanitar se aplică normele cutumiare. Spre exemplu potrivit normei 160, practica statelor stabilește că neaplicarea termenului de prescripție crimelor de război este valabilă atât în cazul conflictelor armate internaționale, precum și în cadrul conflictelor armate fără caracter internațional. În vederea asigurării implementării principiului cercetat în prezenta lucrare în ordinea juridică internă a statelor părți la tratatele internaționale, este necesar ca statele să adopte un cadru normativ intern relevant. Astfel se prezintă astăzi legislațiile penale ale majorității statelor, inclusiv a Republicii Moldova, or, articolul 60 (al. 8) al Codului Penal. [22] ”Prescripția tragerii la răspundere penală” prevede: ”Prescripția nu se aplică persoanelor care au săvârșit infracțiuni contra păcii și securității omenirii, infracțiuni de război, infracțiuni de tortură, tratament inuman sau degradant sau alte infracțiuni prevăzute de tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, indiferent de data la care au fost săvârșite.” Întru a justifica practic cele relatate mai sus, considerăm relevant procesul lui Adolf Eichmann, cunoscut ofițer nazist. Eichmann, numit ”arhitectul Holocaustului”, după ce a fost judecat în contumacie, a fost capturat în Argentina de către Serviciul de informații externe al Israelului, Mosad, în anul 1961, după 15 ani de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Fiind adus în Israel, Eichmann a pledat nevinovat invocând executarea ordinelor superiorilor. Suplimentar, acuzația a invocate termenul de prescripție de 15 ani, prevăzut de legea argentiniană, întru a fi eliberat de răspundere penală. Instanța a respins acest argument, argumentând că legislația argentiniană nu are forță juridică pentru Israel.⁴ La fel, instanța de judecată din Israel a abordat subiectul nu din punct de vedere a dreptului internațional, ci prin prisma dreptu-

lui izraelian, care nu conținea termeni de prescripție pentru crimele împotriva umanității și crimele de război. Eichmann a fost declarat vinovat pentru săvârșirea crimelor de război și crimelor împotriva umanității, a fost condamnat la moarte prin spânzurare și executat în anul 1962. [23] Pornind de la identificarea semnelor obligatorii ale infracțiunilor împotriva umanității, concluzionăm că lista faptelor cuprinse de lit. a)-i) art.135¹ CPRM nu este una exhaustivă, dat fiind sintagma folosită de legiuitor la lit.i) alin.(1) art.135¹ CP RM „alte fapte inumane cu caracter similar ce cauzează cu intenție suferințe fizice sau psihice grave ori vătămări grave integrității corporale sau sănătății persoanei”. Cercetând aprofundat norma juridico-penală prevăzută la alin.(1) art. 135¹ CP RM, am observat că faptele infracționale prevăzute la lit.a)-i) art. 135¹ CP RM vor constitui infracțiune împotriva umanității doar cu respectarea următoarelor condiții obligatorii impuse de lege: 1) existența unui atac generalizat și sistematic; 2) acest atac este lansat împotriva populației civile;

3) fapta prejudiciabilă este săvârșită în cunoștință de acest atac; 4) faptele enumerate la lit. a)-i) art.135¹ CP RM sunt a) inumane; b) cauzează suferințe fizice sau psihice grave ori vătămări grave integrității corporale sau sănătății persoanei; c) sunt săvârșite cu intenție. Cu privire la caracterul imprescriptibil al faptei vom menționa că realizarea conținutului principiului imprescriptibilității a crimelor împotriva umanității, deși suferă interpretări contradictorii și este subminată uneori de reticența statelor, constituie o condiție sine qua non în vederea reprimării universale a crimelor internaționale și asigurarea, în ultimă instanță, a individualizării răspunderii internaționale penale a persoanei fizice care a comis crime împotriva umanității. Din această perspectivă, reflectăm faptul că politicile și mecanismele elaborate la nivel internațional și național cu privire la combaterea infracțiunilor împotriva umanității reprezintă garanția și securitatea omenirii, și nicidecum o îngrădire a exercitării drepturilor, libertăților și intereselor legitime de către persoane, deoarece prin intermediul stabilirii cumulului de infracțiuni contra umanității, statul urmărește asigurarea securității omenirii.

Referințe:

1. Codul penal al Republicii Moldova, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002
2. <https://dexonline.ro/definitie/inumanitate>
3. Пшеничнов Илья, Преступления против человечества и человечности
4. Ibidem
5. <https://www.legal-tools.org/doc/759f54/pdf/>
6. Ibidem
7. Codul penal al Republicii Moldova, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002
8. <https://www.icc-cpi.int/16>
9. Ibidem

10. Пшеничнов Илья, Преступления против человечества и человечности
11. Ibidem
12. Иногамова-Хегай Людмила, Международные «преступления против человечности» и «преступления против человечества»: их соотношение.
13. Ibidem
14. ibidem
15. Ibidem
16. Convenția privind imprescriptibilitatea crimelor împotriva umanității și a crimelor de război din 25.01.1974, <https://lege5.ro/Gratuit/he2dkmzx/conventia-privind-imprescriptibilitatea-crimelor-impotriva-umanitatii-si-a-crimelor-de-razboi-din-25011974>
17. Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity, https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.27_convention%20statutory%20limitations%20warcrimes.pdf
18. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/territorial_asylum.shtml
19. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/warcrimes_principles.shtml
20. А. Н. Алои, Геноцид в XXI веке. Борьба с терроризмом, <file:///C:/Users/Vasiliu/Downloads/genotsid-kak-tyagchayshee-prestuplenie-protiv-chelovechestva.pdf>
21. Ibidem
22. Ibidem
23. Olga DORUL, Imprescriptibilitatea crimelor de război și crimelor împotriva umanității, 2017

OBIECTUL JURIDIC SPECIAL AL EXERCITĂRII ATRIBUȚIILOR ÎN SECTORUL PUBLIC ÎN SITUAȚIE DE CONFLICT DE INTERESE

THE SPECIAL JURIDICAL OBJECT OF THE EXERCISE OF DUTIES IN THE PUBLIC SECTOR IN A SITUATION OF CONFLICT OF INTERESTS

Iancu ZAPOROJAN, ORCID: 0009-0001-5573-1447
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 343.213:316.754.4

e-mail: zaporojiancu@gmail.com

The purpose of this article is to determine the special juridical object of the offenses of exercise of powers in the public sector in a situation of conflict of interests, which are provided by the art. 326¹ of the Criminal Code of the Republic of Moldova. In order to achieve this purpose, the following methods were applied: the formal (dogmatic) legal method; the systemic analysis method; the comparative legal method. With the help of the norms to which art. 326¹ of the Criminal Code of the Republic of Moldova refers, the special juridical object of the two offenses provided by this article was established.

Cuvinte-cheie: conflict de interese; obiectul juridic special al infracțiunii; relații sociale; valoare socială.

INTRODUCERE

Scopul articolului de față constă în determinarea obiectului juridic special al infracțiunilor de exercitare a atribuțiilor în sectorul public în situație de conflict de interese, care sunt prevăzute la art. 326¹ CP RM.

Stabilirea corectă a obiectului juridic special face posibilă determinarea: cercului de subiecți care iau parte la relațiile sociale protejate și care sunt titularii valorii sociale protejate; limitelor dintre conduita infracțională și cea care nu intră sub incidența dispoziției de incriminare; gradului prejudiciabil al faptei incriminate în această dispoziție; categoriilor și mărimii pedepsei aplicate pentru această faptă, etc.

Obiectul juridic special al infracțiunilor, care sunt prevăzute la art. 326¹ din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM), îl formează relațiile sociale cu privire la o anumită valoare socială specifică lezată sau periclitată în rezultatul săvârșirii acestor infracțiuni. Sarcina noastră este să stabilim care este această valoare socială specifică.

Se poate susține că locul unei anumite norme în partea specială a Codului penal al Republicii Moldova este stabilit de către legiuitor, ținând cont de protecția nu numai a obiectului juridic generic, dar și a obiectului juridic special. Obiectul juridic special al infracțiunilor, prevăzute la art. 326¹ CP RM, constituie, o parte, o fracțiune, o porțiune

a obiectului juridic generic al infracțiunilor care sunt specificate în Capitolul XV din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova. Așadar, obiectul juridic special al infracțiunilor, prevăzute la art. 326¹ CP RM, trebuie să derive, să decurgă, să rezulte din relațiile sociale cu privire la buna desfășurare a activității în sfera publică.

În partea specială a Codului penal al Republicii Moldova atestăm cazuri de derivație atipică a obiectului juridic special din obiectul juridic generic. Este cazul infracțiunilor prevăzute la art. 150¹, 155, 158 ș.a. din Codul penal al Republicii Moldova. Vorbim despre derivație atipică, deoarece infracțiunile, specificate în aceste articole, ar fi trebuit să aibă fie amplasate în alte capitole decât cel în care se află la moment. În procesul de stabilire a obiectului juridic special al infracțiunilor, prevăzute la art. 326¹ CP RM, urmează să deducem dacă aceste infracțiuni presupun derivația atipică a obiectului juridic special din obiectul juridic generic.

MATERIAL ȘI METODĂ

Pentru a fi realizate scopul și obiectivele sus-menționate, au fost aplicate următoarele metode: metoda juridică formală (dogmatică); metoda analizei sistemice; metoda juridică comparativă. Au fost analizate: doctrina penală relevantă; art. 326¹ CP RM; normele de referință din legislația extrapenală.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Art. 326¹ CP RM este o normă de referință. Obiectul juridic special al infracțiunilor, care sunt prevăzute de acest articol, poate fi stabilit numai dacă vom ține cont de prevederile Legii nr. 133 din 17.06.2016 privind declararea averii și a intereselor personale (în continuare – Legii nr. 133/2016).

În art. 11 al Legii nr. 133/2016 este prezentată o listă de principii generale de evitare a conflictelor de interese: „a) servirea interesului public cu imparțialitate și obiectivitate; b) asigurarea transparenței și a controlului public al activității; c) responsabilitatea individuală și exemplul personal.” [1] Prin aceasta se sugerează că evitarea conflictului de interese este cea mai eficientă modalitate de a nu fi admisă la cea mai timpurie etapă încălcarea principiilor enunțate mai sus. Anume evitarea conflictului de interese reprezintă baza, platforma, temelia pentru identificarea valorii sociale specifice pentru a cărei apărare a fost adoptat art. 326¹ CP RM.

În doctrina autohtonă, doar S. Brînza și V. Stati au stabilit obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM: „relațiile sociale cu privire la buna desfășurare a activității de serviciu în sfera publică, care este incompatibilă cu fapta persoanei publice sau a persoanei cu funcție de demnitate publică, care, în exercitarea atribuțiilor de serviciu, soluționează cereri, demersuri sau plângeri, adoptă un act administrativ, încheie un act juridic, ia o decizie sau participă la luarea unei decizii în vederea obținerii unui avantaj patrimonial a cărui valoare depășește 10000 de unități convenționale, pentru sine sau pentru o persoană apropiată în sensul al Legii nr. 133/2016, dacă conflictul de interese nu a fost declarat și soluționat în conformitate cu legislația privind declararea

și controlul averii și a intereselor personale.” [2] C. Chihai se alătură acestui punct de vedere.¹

Se poate observa că S. Brînza și V. Stati recurg la procedeul antitezei. Folosind expresia „care este incompatibilă cu fapta”, autorii caracterizează obiectul juridic special ca fiind opusul, antipodul, contrariul infracțiunii împotriva căreia este apărât acest obiect. În acest scop, S. Brînza și V. Stati reproduc, practic, întreaga dispoziție a alin. (1) art. 326¹ CP RM. Desigur, în acest mod, este redată individualitatea obiectului juridic special al infracțiunilor prevăzute de acest articol.

Totuși, în viziunea noastră, valoarea socială specifică, ocrotită contra infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM, poate fi stabilită fără a se recurge la construcții lexicale aglomerate.

Așa cum am menționat mai sus, art. 326¹ CP RM este o normă de referință. Potrivit alin. (10) art. 12 al Legii nr. 133/2016, „conflictul de interese consumat reprezintă fapta subiectului declarării de rezolvare a unei cereri/unui demers, de emitere a unui act administrativ, de încheiere directă sau prin intermediul unei persoane terțe a unui act juridic, de luare sau de participare la luarea unei decizii în exercitarea mandatului, a funcției publice sau de demnitate publică cu încălcarea prevederilor alin. (4) și (7).” [1] Se poate observa ușor că această definiție legislativă coincide, practic, cu dispoziția de la alin. (1) art. 326¹ CP RM. Excepție constituie acea parte a textului din alin. (1) art. 326¹ CP RM, în care este descris scopul infracțiunilor prevăzute de acest articol. Acest scop permite delimitarea infracțiunilor, prevăzute la art. 326¹ CP RM, de faptele care sunt specificate la art. 313² din Codul contravențional.

Dacă luăm în considerare toate condițiile evocate mai sus, s-ar putea afirma că obiectul juridic special al infracțiunilor, prevăzute la art. 326¹ CP RM, îl formează relațiile sociale cu privire la:

▸ evitarea conflictului de interese consumat (în cazul în care subiectul declarării are calitatea de persoană publică), care are drept scop obținerea, directă sau indirectă, a unui avantaj patrimonial a cărui valoare depășește 10000 de unități convenționale, pentru sine sau pentru o persoană apropiată în sensul Legii nr.133/2016 (în cazul infracțiunii prevăzute la alin. (1));

▸ evitarea conflictului de interese consumat (în cazul în care subiectul declarării are calitatea de persoană cu funcție de demnitate publică), care are drept scop obținerea, directă sau indirectă, a unui avantaj patrimonial a cărui valoare depășește 10000 de unități convenționale, pentru sine sau pentru o persoană apropiată în sensul Legii nr.133/2016 (în cazul infracțiunii prevăzute la lit. a) alin. (2)).

Astfel, obiectul juridic special al infracțiunilor, prevăzute la art. 326¹ CP RM, constituie o porțiune a obiectului juridic generic al infracțiunilor care sunt specificate în Capitolul XV din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova: relațiile sociale cu privire

¹ A se vedea: CHIHAI, C. Analiza juridico-penală a infracțiunilor de exercitare a atribuțiilor în sectorul public în situație de conflict de interese (art. 326¹ CP RM). În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe Sociale*. 2019. nr. 3. p. 160-178. ISSN 1814-3199.

la buna desfășurare a activității în sfera publică. Evitarea conflictului de interese consumat în corespundere cu principiile, enunțate în art. 11 al Legii nr. 133/2016, reprezintă, fără putință de tăgadă, o componentă a bunei desfășurări a activității în sfera publică.

Încheiem examinarea obiectului juridic special al infracțiunilor, prevăzute la art. 326¹ CP RM, cu analiza a structurii pe care o au relațiile sociale apărute împotriva infracțiunilor respective.

După părerea lui S. Brînza, „structural, relațiile sociale presupun trei elemente: 1) subiecte, 2) conținut și 3) obiect.” [4, p. 58]

În cazul infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM, subiectul relațiilor sociale, care sunt apărute contra acestor infracțiuni, este victima acestor infracțiuni, și anume – organizația publică în sensul Legii nr. 133/2016. Analiza alin. (1), (6) și (7) art. 7¹, alin. (6) și (7) art. 12, art. 13, alin. (2), (5), (5¹), (6) și (7) art. 14 ale Legii nr. 133/2016 arată că organizația publică participă la relațiile sociale prin intermediul conducătorului acesteia.

Nu putem fi de acord cu R. Berdilo, care consideră că făptuitorul și victima sunt subiecții relațiilor sociale apărute de o anumită normă penală din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova.² Făptuitorul poate fi subiect doar al raportului juridic penal de conflict. Săvârșind infracțiunea, acesta intră în conflict cu statul care are dreptul să-l tragă la răspundere penală, pentru a restabili ordinea de drept. În același timp, făptuitorul se află în afara relațiilor sociale ocrotite de anumită normă penală din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova. Subiect al acestor relații sociale este titularul valorii sociale în legătură cu care apar, se dezvoltă și se desfășoară astfel de relații. Cu alte cuvinte, este cel interesat în desfășurarea netulburată a relațiilor sociale la care participă. Făptuitorul are un cu totul alt scop: să împiedice, să curme, să întrerupă desfășurarea relațiilor sociale care sunt protejate de o anumită normă penală din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova.

Conținutul relațiilor sociale, apărute de o asemenea normă, este reprezentat de o facultate socială pe care o exercită victima infracțiunii. În cazul infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM, facultatea socială a organizației publice constă în interesul legitim al acesteia ca persoanele publice și persoanele cu funcție de demnitate publică, care activează în acea organizație, să-și îndeplinească atribuțiile de serviciu evitând conflictul de interese, în corespundere cu principiile enunțate în art. 11 al Legii nr. 133/2016.

În fine, obiectul relațiilor sociale, care sunt protejate împotriva infracțiunii prevăzute la art. 326¹ CP RM, este reprezentat de conduita subiecților care participă la aceste relații. Conduita poate fi, după caz, activă sau pasivă.

Conduita activă presupune că organizația publică și-a exercitat interesul legitim după cum prescrie legea. Un exemplu de conduită activă este cel de la lit. b) art. 13 al Legii nr. 133/2016. Potrivit acestei norme, conducătorul organizației informează „imediat Autoritatea Națională de Integritate despre situațiile în care persoanele ce activea-

² A se vedea: BERDILO, R. Obiectul juridic al infracțiunii prevăzute la art. 146 din Codul penal. În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe Sociale*. 2019. nr. 11. p. 119-130. ISSN 1814-3199.

ză în organizația publică pe care o conduce au admis conflicte de interese, în vederea sancționării acestora.” [1]

Conduita pasivă presupune că organizația publică s-a abținut să comită o acțiune, pentru a-și exercita interesul legitim după cum prescrie legea. Un exemplu de conduită pasivă este cel de la lit. a) art. 13 al Legii nr. 133/2016. Conform acestei norme, conducătorul organizației nu admite „cu bună știință ca persoanele ce activează în organizația publică pe care o conduce să-și îndeplinească atribuțiile de serviciu fiind în situații de conflict de interese real.” [1]

Un exemplu mai nuanțat este cel din alin. (7) art. 14 al Legii nr. 133/2016: „În cazul în care conducătorul organizației publice nu poate soluționa un conflict de interese real, acesta se adresează Autorității Naționale de Integritate.” [1] În acest caz, conduita pasivă a subiectului relațiilor sociale, care sunt protejate împotriva infracțiunii prevăzute la art. 326¹ CP RM, este urmată de conduita activă a acestuia.

CONCLUZII

1) art. 326¹ CP RM este o normă de referință. Interpretarea normelor, la care se referă acest articol, poate contribui la stabilirea, între altele, a obiectului juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM;

2) întrucât cele două infracțiuni, prevăzute la art. 326¹ CP RM, se deosebesc prin subiectul care le săvârșește, tocmai calitatea specială a acestuia trebuie să reprezinte criteriul care relevă diferența dintre obiectul juridic special al infracțiunii, prevăzute de alin. (1) art. 326¹ CP RM, și obiectul juridic special al infracțiunii specificate la lit. a) alin. (2) art. 326¹ CP RM;

3) evitarea conflictului de interese consumat în corespundere cu principiile, enunțate în art. 11 al Legii nr. 133/2016, reprezintă, fără putință de tăgadă, o componentă a bunei desfășurări a activității în sfera publică;

4) atestăm o derivație tipică a obiectului juridic special al infracțiunilor, prevăzute la art. 326¹ CP RM, din obiectul juridic generic al infracțiunilor specificate în Capitolul XV din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova.

Referințe:

1. Legea nr. 133 din 17.06.2016 privind declararea averii și a intereselor personale. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 245-246.
2. BRÎNZA, S., STATI, V. Exercițarea atribuțiilor în sectorul public în situație de conflict de interese: reglementarea răspunderii în Codul penal al Republicii Moldova. În: *Modern scientific challenges and trends: a collection scientific works of the International scientific conference (20th July, 2018)*. Warsaw: Sp. z o. o. “iScience”, 2018, p. 19-30. ISBN 978-83-949403-3-1.
3. BRÎNZA, Sergiu. *Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005. 675 p. ISBN 9975-70-414-X.

CAZUISTICA INFRAȚIUNILOR DE ÎMBOGĂȚIRE ILICITĂ

CASUISTRY OF CRIMES OF ILLICIT ENRICHMENT

Ivan UNGUREAN, ORCID:

*Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova,
Membru al Asociației Internaționale de Drept Penal*

CZU: 343.352

e-mail: ungureanivan@gmail.com

This paper aims to analyze the casuistry of crimes of illicit enrichment, through the paradigm of concrete and particular criminal cases to the concept, which involve new theoretical-practical development aspirations and interests, based on the comparative and analytic method.

The ostentatious and visible enrichment of public persons participating in the administration and allocation of public resources is a plausible explanation for those perceptions or realities regarding the need to strengthen efforts and develop criminal methods and procedures to combat illicit enrichment.

It is up to forensics, which, par excellence, has the role of analyzing the casuistry of crimes, to develop effective forensic methods and procedures with an understanding of the context that determined it, designed to create legal tools to be made available to the institutions responsible for the effective research of crimes of illicit enrichment.

Keywords: *casuistry; illicit enrichment; crime; research.*

Îmbogățirea ilicită a devenit o problemă majoră, iar lipsa unor mecanisme eficiente de prevenire și combatere a infracțiunii respective pune în vedere un ritm de mărire a proprietăților unor funcționari publici (persoane publice și/sau persoane cu funcție de demnitate publică) pe contul activităților desfășurate ilegal.

În acest cadru de criminalizare a infracțiunii de îmbogățire ilicită, premisa care a fundamentat această necesitate a fost anume faptul că fenomenul a existat, există și, la moment, a luat amploare. Adică faptele de natură prejudiciabilă erau fixate ca preexistente, doar că ele nu se intersectau cu limitele răspunderii penale, pe măsură ce acestea nu erau criminalizate. Deci, îmbogățirea ilicită este percepută de către societate ca un fenomen destul de prejudiciabil și destul de răspândit [1].

Evident, îngrijorările față de acest fenomen al îmbogățirii ilicite au mobilizat comunitatea, inclusiv științifică, care a procedat la reformarea sectorului și identificarea unor metodici și tehnici criminalistice, menite să sporească interacțiunea instituțională și cercetarea eficientă a infracțiunilor de îmbogățire ilicită. Această tendință face parte din arealul internațional de a transforma și adapta metodele și procedeele menite să creeze instrumente juridice care să fie puse la dispoziția instituțiilor responsabile de investigarea eficientă a infracțiunilor de îmbogățire ilicită. În mare parte acest aspect se datorează, pe de o parte, progresului și standardului internațional obținut, iar pe de altă parte,

dezideratului comunității în armonizarea cadrului național la acel standard care instituie preeminența dreptului subscris statului de drept și supremației legii [2].

Această lucrare își propune analiza cazuisticii infracțiunilor de îmbogățire ilicită, prin paradigma unor cauze penale concrete și particulare conceptului, care comportă noi năzuințe și interese teoretico-practice de dezvoltare, având la bază metoda comparativă și analitică.

Procesul cercetării oricărei fapte infracționale este determinat de conținutul și volumul informației inițiale, în baza cărora este pornită urmărirea penală și este efectuată stabilirea împrejurărilor care urmează a fi dovedite cu luarea în calcul a situațiilor concrete de urmărire penală stabilite, precum și practica organelor de urmărire penală pe marginea acestor categorii de infracțiuni. Situația de urmărire penală depinde de suficiența datelor, informațiilor inițiale, din care considerent ea poate fi denumită că situație de urmărire penală tipică (inițială)[3, p. 69].

Când abordăm chestiunea cercetării îmbogățirii ilicite, prima dificultate a organului de urmărire penală sau procurorului constă în a se pune de acord asupra a ceea ce se înțelege a conținutului și volumului informației inițiale și a înțelege din punct de vedere al modului practic particular (cazuistic) al acestor infracțiuni.

Susținem teza fundamentată de autorul M. Gheorghită că, cercetarea infracțiunii în tot ansamblul ei, nu este o activitate cognitivă teoretică, ci mai curând practică, strict reglementată de procedura penală. Legea nu numai că reglementează anumite acțiuni procesuale, dar și stabilește un anumit mod al întregii cercetări. Ea reglementează relațiile ofițerului de urmărire penală cu participanții la procesul penal, cu cetățenii, cu persoanele oficiale, cu instituțiile și organizațiile statale și nestatale, prevede succesiunea diferitelor acțiuni, ordinea îndeplinirii unor sarcini intermediare de cercetare, conferă un caracter obligatoriu unui complex de acțiuni care trebuie efectuate la o etapă sau alta a investigațiilor și limitează activitatea de cercetare într-un anumit cadru temporal și legal [4, pp. 411-420].

Studierea și generalizarea practicii a unor categorii de infracțiuni a permis reprezentanților științei să determine legitățile concrete de apariție și evoluare a infracțiunilor. Unii savanți au propus ca aceste date să fie întrunite în noțiunea de caracteristică criminalistică a infracțiunilor [5, p. 51].

Fiecare metodică particulară de cercetare a anumitei categorii de infracțiuni se bazează pe generalizarea experienței organelor de urmărire penală și are o structură unică, care asigură, în cea mai mare măsură, consecutivitatea respectivă, obiectivitatea, oportunitatea, deplinătatea activităților procesuale și tactice, care corespund etapelor de bază ale investigării cauzelor penale [6. p. 66]. Cu siguranță, această metodică particulară ar îngloba și cazuistica categoriei respective de infracțiuni.

Luând în considerație domeniul de cercetare, autorul I. Ungurean menționa că, structura caracteristicii criminalistice a infracțiunilor de îmbogățire ilicită cuprinde următoarele elemente: date cu privire la avere și proprietăți, date cu privire la cheltuieli, date cu privire la personalitatea infractorului și stilul de viață al acestuia, date cu privire la particularitățile și circumstanțele săvârșirii infracțiunii, date cu privire la prejudiciul

cauzat și recuperarea acestuia, încît să orientează procurorul sau organul de urmărire penală spre utilizarea mijloacelor de probă și altor instrumente legale la administrarea probelor, considerate a fi extrem de importante la etapa inițială a cercetării, precum și spre crearea unei baze probatorii adecvate pentru planificarea minuțioasă a întregii activități de cercetare ulterioară a infracțiunii.

În consecutivitatea aserțiunilor precizate, este important a evidenția situația cauzistică a infracțiunilor de îmbogățire ilicită care va fi reflectată din mai multe cauze penale, care sunt cunoscute autorului articolului, cu respectarea confidențialității și datelor cu caracter personal.

În speța I, „începerea urmăririi penale în baza art. 330² alin. (2) din Codul penal a fost dispusă de Procurorul General la 01 octombrie 2019. În Registrul de evidență a informațiilor despre infracțiuni al Procuraturii pentru Combaterea Criminalității Organizate și Cazue Speciale a fost înregistrată informația acumulată de organul de constatare al poliției privind deținerea de bunuri de către X care depășește substanțial veniturile declarate.

Procurorul General constată că, în perioada anilor 2014-2018 inclusiv, X a achiziționat bunuri imobile și mobile, automobile de lux, casă individuală de locuit și alte bunuri, valoarea cărora depășește cu cel puțin (.....) veniturile declarate în declarațiile de avere și interese personale pentru aceeași perioadă, extînd astfel o bănuială rezonabilă că acesta nu aveau cum să fie obținute licit.

Astfel, în perioada respectivă, X personal și prin intermediul unor terți a procurat și deținut bunuri care depășesc substanțial mijloacele dobîndite.

Punerea sub înviuire în baza art. 330² alin. (2) din Codul penal a lui X a fost la 01 noiembrie 2019. Se reține că, în perioada 2014-2018, X a declarat venituri (.....), iar în perioada vizată, X a indicat că nu a avut contractate careva credite și nu a beneficiat de remitențe prin intermediul sistemelor remiterii de bani. Potrivit informației indicate în Declarațiile de avere și interese personale, din bunurile declarate, în perioada de referință, X a dobîndit în proprietate (...). Subsidiar, conform datelor prezentate, se stabilește că, de către titular intenționat a fost diminuat valoarea unor bunuri procurate în perioada 2014-2018, fiind constatat că, la momentul obținerii dreptului de proprietate, valoarea medie era (...).

De asemenea, în perioada 2015-2018, X a avut mai multe deplasări (...), valoarea estimată a sejururilor fiind de cel puțin (...). Potrivit datelor publicate de Biroul Național de Statistică, cheltuielile medii de consum pentru perioada 2015-2018, suportate de persoană matură constituie 138 432 lei.

Fiind analizate proprietățile și activele deținute, luînd în calcul cheltuielile de consum suportate de X, cît și alte cheltuieli evidente, în raport cu veniturile declarate oficial ca deținute/obținute în perioada 2014-2018, denotă că proprietățile dobîndite sunt net superioare ca valoare mijloacelor deținute la aintrarea în exercitarea funcției și veniturile obținute în exercițiul funcției, fiind dstabilită o discrepanță în sumă de (...), din ce rezultă deținerea ilicită a unei părți din bunurile menționate.”

Cauza penală prenotată a fost expediată în judecată pentru a fi examinată în fond, fiind pendinte la instanța de judecată.

În speța II, „*începerea urmăririi penale în baza art. 330² alin. (2) din Codul penal a fost dispusă de Procurorul General la 11 noiembrie 2021. La 05 noiembrie 2021 în adresa Procuraturii Anticorupție din Procuratura Generală, la indicația adjunctului Procurorului General, au parvenit spre examinare materialele investigației jurnalistice publicate la 28 octombrie 2021.*

Punerea sub învinuire în baza art. 330² alin. (2) din Codul penal a lui X a fost la 09 februarie 2022. Se reține că, X avînd calitatea de persoană cu funcție publică, deține prin intermediul lui Y, bunul imobil, iar valoarea acestui bun imobil în cumul cu celelalte venituri obținute și proprietăți deținute de X și membrii familiei sale, depășesc substanțial mijloacele dobîndite legal.

În același context, X deține prin intermediul unor persoane interpuse o treime dintr-o afacere, și anume începînd cu martie 2020, Y fiind ruda lui X a devenit cofondaator cu cota (...) din capitalul statutar al Z.

Se constată că sumele investite de Y și sumele utilizate la procurarea terenurilor și suma utilizată la procurarea cotei-părți, nu puteau fi obținute licit, fiind o metodă de a tăinui mijloacele financiare obținute pe cale criminală, prin ce Y, acționînd cu intenție directă, a contribuit în calitate de complice la îmbogățirea ilicită comisă de X, prin acordarea de mijloace și instrumente și înlăturarea de obstacole, precum și a promis dinainte că îl va favoriza pe acesta, va tăinui mijloacele și instrumentele de săvîrșire a infracțiunii, urmele acestora și obiectele dobîndite pe cale criminală”.

Prin ordonanța procurorului din 30 martie 2023, X și Y sunt scoși de sub urmărire penală. Se reține că, este imposibil incriminarea faptului deținerii de către X prin intermediul lui Y a părții sociale, or probele administrate în cadrul urmăririi penale infirmă faptul că X sau Y ar fi contribuit financiar la procurarea unei părți din afacere, iar ulterior în mod fictiv au vîndut partea socială altei persoane. Mai mult, potrivit probelor acumulate nu a fost posibil de demonstrat faptul că X și Y ar fi efectuat careva investiții financiare considerabile în dezvoltarea afacerii. Potrivit raportului privind măsurile speciale de investigații efectuat de ARBI s-a constatat că investițiile efectuate ce au determinat dezvoltarea afacerii, au avut drept sursă altă companie.

În speța III, „*începerea urmăririi penale în baza art. 330² alin. (2) din Codul penal a fost dispusă de Procurorul General la 19 mai 2022. În perioada 2014-2021, X, acționînd cu intenție directă, aflîndu-se pe teritoriul Republicii Moldova și în alte locuri în proces de stabilire, exercitînd funcție publică, a deținut personal și prin intermediul unor terți, bunuri a căror valoare depășește substanțial mijloacele dobîndite.*

Punerea sub învinuire în baza art. 330² alin. (2) din Codul penal a lui X a fost la 25 mai 2022. Se reține că, X în perioada de timp 2014-2021, împreună cu membrii familiei, au declarat venituri în sumă de (...). Însă, X acționînd cu intenție directă, împreună și de comun acord cu alte persoane, aflîndu-se pe teritoriul Republicii Moldova și în alte locuri în proces de stabilire, a deținut personal și prin intermediul unor terți, bunuri (...).

Valoarea bunurilor care sunt deținute personal și prin terți constituie estimativ cel puțin (...), ceea ce depășește substanțial mijloacele dobândite de către X, împreună cu membrii familiei, pe parcursul exercitării funcției, aproximativ cu suma de (...), sumă calificată ca proporții deosebit de mari.”

Punerea sub învinuire în baza art. 42 alin. (5), art. 330² alin. (2) din Codul penal a lui Y a fost la 25 mai 2022. Se reține că, Y acționând în coparticipație cu X, cunoscând despre consecințele care pot surveni în rezultatul acțiunilor realizate de X și dorind realizarea acestora, a acordat sfaturi, a înlătura obstacole, precum și la favorizat pe X, inclusiv că va tăinui mijloacele sau instrumentele de săvârșire a infracțiunii, urmele acesteia sau obiectele dobândite pe cale criminală, precum și că va procura sau va vinde atare obiecte.

În acest sens, Y pe parcursul perioadei 2015-2022 a acordat sfaturi și ajutor lui X de a procura, deține, vinde bunuri pe teritoriul (...). Prin urmare, Y a investit pe parcursul anilor 2015-2022 bani într-un imobil, neavând de fapt careva activitate economică pe teritoriul acestui stat, adică neavând în acest sens mijloace bănești pentru procurarea acestuia, beneficiar efectiv al acestui imobil fiind de fapt X.

Totodată, Y acordând aceleși servicii lui X a procurat în anul 2021 cu bani care ar aparține de fapt lui X, partea socială a unei companii (...).

Drept urmare, doar valoarea bunurilor care sunt deținute prin terți, depășește substanțial mijloacele dobândite de către X, împreună cu membrii familiei, pe parcursul exercitării funcției publice (...).” Cauza penală prenotată este pendinte la procuratură.

Prin urmare, este important de concluzionat că cercetarea infracțiunilor de îmbogățire ilicită, este de o complexitate înaltă și se caracterizează prin implicarea tenace și hotărârită a procurorului și organului de urmărire penală, în care interacțiunea instituțională se răsfrânge în diferite domenii de activitate și a mai multor instituții publice naționale, cât și internaționale.

În principiu trebuie să fie reunite trei condiții pentru ca această interacțiune internațională să fie eficace. Prima condiție se raportează la instrumentele internaționale, în timp ce cea de-a doua se referă la cadrul juridic național, iar a treia este legată de disponibilitatea și de folosirea informațiilor și practicii. În ceea ce privește această a treia condiție, este fără îndoială cunoașterea practicilor judiciare și polițienești pentru a favoriza o cooperare rapidă, înțelegerea dimensiunii transnaționale a problemei, coordonarea intervenției și executarea cererilor, precum și depășirea diferențelor dintre sistemele judiciare ale diferitelor țări care participă la investigare.

Din descrierea spețelor cazuistice supuse cercetării, constatăm că cercetarea infracțiunilor de îmbogățire ilicită fiind axată nu pe orice abatere, ci pe creșterea substanțială a activelor ale persoanei cu funcție de răspundere, persoanei publice sau persoanei cu funcție de demnitate publică.

Totuși, din spețele de mai sus desprindem situația în care pornirea urmăririi penale, în timp, a fost destul de demult, însă nici un învinuit/inculpat nu a fost recunoscut vinovat și să fie tras la răspundere penală, ceea ce creează o problemă de calitatea probelor

administrare și aprecierea acestora sau încălcarea termenului rezonabil de exercitare a urmăririi penale și/sau judecare a cauzei penale.

În același timp, se observă că rolul și locul Procurorului General în pornirea urmăririi penale a infracțiunilor de îmbogățire ilicită este foarte mare, chiar dacă competența de începere a urmăririi penale în aceste categorii de infracțiuni ar aparține oricărui procuror sau organ de urmărire penală, în limitele legii, ceea ce creează percepția coordonării și chiar monitorizării acestui aspect din partea Procurorului General sau a Procuraturii Generale.

Un aspect extrem de contestat din cuprinsul acestor spețe este stabilirea, în lipsa oricăror probe sau informații ale altor organe naționale, cercului de persoane care sunt acuzate de complicitate sau implicare la comiterea acestei infracțiuni. Or, dacă se cunoaște că persoana care urmează a fi pusă sub învinuire ca și autor sau complice dispune de venituri și are o bază impozabilă, atunci nu își are rostul în general începerea urmăririi penale.

De aceea, autoritățile trebuie să purceadă imediat la defășurarea unor investigații financiare, fiind în înaintea sau în paralel cu începerea urmăririi penale, de natură a identifica toate bunurile și averile subiectului cercetat, inclusiv ale membrilor familiei ori a concubinului/concubinei, etc., pentru a evita o eventuală acuzație arbitrară sau tragere abuzivă la răspundere penală a persoanei, precum și omiterea tragerii la răspundere penale a persoanei.

Mai mult, spețele prenotate descriu foarte vag și estimativ valoarea eventualelor prejudicii sau creșteri de capital ilicit, fiind atribuite, pe de o parte, contrar chiar unor acte oficiale referitor la valoarea acestor bunuri, iar pe de altă parte, cu precădere în lipsa oricărei expertize care ar determina cu exactitate diferența substanțială.

Considerăm că o perspectivă reală la cercetarea infracțiunilor de îmbogățire ilicită este dispunerea din partea organului de urmărire penală sau procurorului a expertizei, în special financiară și/sau merceologice, care va permite de a determina exact veniturile, cheltuielile, corelația dintre venituri și cheltuieli, proprietățile și costul acestor proprietăți și tranzacțiile efectuate, precum și anumite încălcări ale legislației, inclusiv fiscale. Spre regretul nostru, din spețele descrise, organul de urmărire penală sau procurorul neglijează direct instituția expertizei și nu apelează la acest instrument important și valoros.

Referințe bibliografice:

1. БУРЛАКОВ, В. Н. Криминализация незаконного обогащения: теоретическая модель состава преступления. Санкт-Петербург: 2014. // [Accesat 25.09.2023] Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/kriminalizatsiya-nezakonnogo-obogascheniya-teoreticheskaya-model-sostava-prestupleniya> .
2. UNGUREAN, I. *Interacțiunea instituțională în cercetarea infracțiunilor de îmbogățire ilicită*. Conferința științifică națională a doctoranzilor dedicată ani-

- versării a 75-a a USM „Metodologii contemporane de cercetare și evaluare”, Chișinău. 2021, pp. 356-363. [Accesat 25.09.2023] Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/356-363_0.pdf.
3. СИДОРЕНКОЮ, В. Г. *Проблемы расследования уклонения от уплаты налогов с организаций*. Дис. ... канд. юр. наук. Краснодар, 2004. 189 с. [Accesat 25.09.2023] Disponibil: [:https://www.dissercat.com/content/problemy-rassledovaniya-ukloneniya-ot-uplaty-nalogov-s-organizatsii](https://www.dissercat.com/content/problemy-rassledovaniya-ukloneniya-ot-uplaty-nalogov-s-organizatsii).
 4. GHEORGHÎȚĂ, M., *Rolul ofițerului de urmărire penală la cercetarea criminalistică a infracțiunilor*, Chișinău, 2019, pp. 411-420. // [Accesat 25.09.2023] Disponibil: <https://juridicemoldova.md/7086/rolul-ofiterului-de-urmarire-penala-la-cercetarea-criminalistica-a-infraciunilor.html>.
 5. GHEORGHÎȚĂ, M. *Tratat de metodică criminalistică*. Chișinău: USM, 2015. 532 p. ISBN 978-9975-71-606-2
 6. BUSUIOC, N. Teză de doctor în drept „*Investigarea infracțiunilor de evaziune fiscală: cadrul procesual și tactico-metodologic*”. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridic. Politice și Sociologice, 2020. 232 p. [Accesat 25.09.2023] Disponibil: http://www.cnaa.md/files/theses/2020/55812/nadejda_busuioc_thesis.pdf.

CAUZE CARE ÎNLĂTURĂ CARACTERUL PENAL AL FAPTEI DAR NU SUNT PREVĂZUTE DE LEGEA PENALĂ

Gheorghe GLADCHI, ORCID: 0000-0001-9786-1111
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova

CZU: 343.222:343(478)(094.5)

e-mail: ggladchi@yahoo.com

This paper aims to analyze the causes that remove the criminal nature of an act but are not provided for by our penal law. The introduction of these causes in Chapter III of the current Penal Code is subject to debate in legal literature. These causes include: the victim's consent, the execution of legal provisions, the fulfillment of an obligation, the causing of harm during sports competitions, the execution of a special mission. Through the conducted study, the conditions necessary for their existence have been established, the common features of the analyzed circumstances and the causes that remove the criminal nature of the act, as provided by law, have been identified. The introduction of the analyzed circumstances in the respective chapter of the present Code is proposed, as these causes only have effects if specifically provided for and under the conditions established by law.

Cuvinte-cheie: răspundere penală, temeii, cauze care înlătură caracterul penal al faptei, consimțământul persoanei vătămate, executarea prevederilor legii, îndeplinirea unei obligații, cauzarea prejudiciului în timpul competițiilor sportive, executarea unei misiuni speciale.

În doctrina penală, în afară de cauzele care înlătură caracterul penal al faptei prevăzute de legea penală, sunt analizate și alte cauze care exclud pericolul social, fie vinovăția faptei, fie ilegalitatea acesteia, înlătură, deci, existența infracțiunii și, pe cale de consecință, exclud răspunderea penală. Introducerea cauzelor respective în capitolul al III-lea din Codul penal este discutabilă în știința dreptului penal. Din aceste cauze fac parte: consimțământul persoanei vătămate; executarea prevederilor legii (realizarea unui drept); îndeplinirea unei obligații; cauzarea prejudiciului în timpul competițiilor sportive; executarea unei misiuni speciale, numită și aflarea printre participanții la infracțiune, potrivit unei misiuni speciale. Ultima, din cauzele enumerate, este prevăzută de art. 38 din Codul penal al Republicii Belarus.

În literatura de specialitate, unii autori susțin că aceste împrejurări nu pot fi considerate drept cauze care înlătură caracterul penal al faptei, întrucât nu sunt reglementate de legislația penală, ci de legislația altor ramuri de drept (normele dreptului constituțional, administrativ, civil și altor ramuri de drept) [1, p. 222]. Totodată, niciuna dintre împrejurările respective nu sunt prevăzute drept cauze care înlătură caracterul penal al faptei în codul penal în vigoare, și, prin urmare, lipsește temeiul legal de excludere a răspunderii penale. Deci, în atare situație, poate fi vorba doar de luarea în vedere a acestora ca circumstanțe atenuante la stabilirea pedepsei, în condițiile în care acestea vor fi considerate astfel de instanța de judecată.

Chiar dacă, consimțământul persoanei vătămate, executarea prevederilor legii (realizarea unui drept) sau îndeplinirea unei obligații, nu sunt prevăzute expres de legea penală în calitate de cauze care înlătură caracterul penal al faptei, acestea nu pot să nu aibă importanță juridică penală în acele cazuri, când este vorba de rezolvarea problemei privind temeiul răspunderii penale, fie excluderea acesteia. Totodată, cel care aplică legea, bineînțeles, nu este în drept să indice direct aceste împrejurări la rezolvarea problemei privind răspunderea penală a făptuitorului, deoarece ele nu sunt prevăzute de legea penală. Însă, analizând conținutul juridic al împrejurărilor respective, pe baza normele altor ramuri de drept, cel care aplică legea „ajunge” la temeiul răspunderii penale, cel mai frecvent, la lipsa vinovăției penale (intenției, fie imprudenței). Prin urmare, aceste împrejurări se transformă indirect în cauze care au importanță juridică penală.

Consimțământul persoanei vătămate. Potrivit legii penale nu este considerată infracțiune distrugerea de către o persoană a bunurilor sale, privarea sa de viață sau cauzarea unei daune sănătății proprii. În acest context, se pune problema dacă poate fi considerată drept prejudiciabilă și infracțională încălcarea intereselor enumerate *supra*, nu de către titularul acestora, ci cu consimțământul lui ori la rugămintea sa.

Întrucât un astfel de consimțământ și mai ales rugămintea constituie un mod de dispunere în privința drepturilor sau valorilor individuale, consimțământul persoanei de a i se cauza, spre exemplu, daune proprietății sale, înlătură caracterul penal al faptei îndreptate împotriva patrimoniului, întrucât acesta constituie un mod de realizare a dreptului de proprietate. Astfel, consimțământul persoanei vătămate privind luarea unui bun mobil din posesia sa nu va fi calificată furt (art. 186 Cod penal), fiindcă nu s-a realizat fără consimțământul acesteia și astfel nu reprezintă o faptă prevăzută de legea penală.

În doctrina penală, majoritatea autorilor, absolut întemeiat, consideră că problema consimțământului victimei trebuie rezolvată, în principiu, la fel și în cazurile când persoana vătămată este de acord ca o altă persoană să săvârșească față de ea o faptă prevăzută de legea penală vizând alte valori sociale (sănătatea, integritatea corporală, libertatea, demnitatea, onoarea) de care persoana vătămată poate să dispună în mod legal [2, p. 285]. În măsura în care consimțământul dat nu are ca efect o sacrificare totală a dreptului în cauză sau nu este contrară ordinii publice ori bunelor moravuri. Astfel, nu va produce efecte consimțământul privind ținerea persoanei în cauză în stare de sclavie (art. 167 Cod penal al Republicii Moldova), întrucât în acest caz, este vorba de suprimarea totală a valorii sociale protejate (libertatea și demnitatea persoanei). Alt exemplu, potrivit art. 228 din Codul penal german, fapta prin care o persoană pricinuieste o vătămare corporală unei alte persoane cu consimțământul acesteia este considerată infracțiune numai dacă reprezintă o încălcare a bunelor maniere [3, p. 246].

Așadar, dacă lipsa consimțământului persoanei vătămate este o condiție de existență a infracțiunii, atunci existența unui astfel de consimțământ va face ca fapta să nu fie prevăzută de legea penală (lipsește tipicitatea), iar caracterul penal al faptei va fi înlăturat ca efect al lipsei prevederii în legea penală [4, p. 193].

Totodată, consimțământul persoanei vătămate nu produce efecte în cazul infracțiunilor contra vieții. Legea noastră penală consideră infracțiune privarea de viață a altei persoane nu doar cu acordul acesteia, ci și la dorința ei, indiferent de starea sănătății persoanei vătămate. În majoritatea sistemelor judiciare actuale (dreptul italian, francez, spaniol, elvețian etc.) se consideră că dreptul la viață este indisponibil, eutanasia fiind sancționată și în dreptul nostru ca omor consumat. În cazul lipsirii de viață la dorința persoanei (eutanasierei), art. 148 Cod penal al Republicii Moldova, dorința persoanei servește ca circumstanță care atenuază pedeapsa. „Atenuarea răspunderii penale în cazul acestei forme de omor se justifică prin faptul că lipsirea de viață se face la dorința victimei (sau a rudelor acesteia – în cazul victimei minore). În plus, lipsirea de viață este realizată din motive „sociale”, în vederea încetării suferințelor fizice ale unei persoane pe care o așteaptă o moarte apropiată” [5, p. 328].

Conform art. 22 alin. (2) Cod penal român, consimțământul persoanei vătămate nu produce efecte în cazul infracțiunilor contra vieții, precum și atunci când legea exclude efectul justificativ al acestuia. În acest caz textul legii exclude consimțământul în mod explicit, situație care este prevăzută și de art. 208 alin. (2) Cod penal român și de art. 209 alin. (3) Cod penal român privind traficul de persoane și respectiv, traficul de minori, când consimțământul persoanei victimă nu constituie cauză justificativă (care înlătură caracterul penal al faptei). Reținem, de asemenea, că și legiuitorul nostru exclude efectul justificativ al consimțământului persoanei vătămate prin folosirea sintagmei „*cu sau fără consimțământul acesteia*” în dispoziția art. 165 alin. (1) Cod penal, care se referă la prezența sau lipsa consimțământului persoanei vătămate de a fi traficată. Deci, în acest caz, consimțământul persoanei vătămate de a fi traficată nu înlătură caracterul penal al faptei și, respectiv, nu exclude răspunderea făptuitorului pentru săvârșirea infracțiunii de trafic de ființe umane.

Prin urmare, consimțământul persoanei de a i se pricinui o daună intereselor sale individuale înlătură caracterul penal al faptei și, pe cale de consecință, exclude răspunderea penală doar în anumite condiții.

1. Să fie săvârșită o faptă prevăzută de legea penală. Fără existența unei fapte prevăzute de legea penală nu se mai pune problema analizei existenței vreunei cauze care înlătură caracterul penal al faptei.

2. Persoana vătămată să fie titularul valorii sociale ce urmează a fi lezată, să poată dispune în mod legal de acea valoare sau drept în privința căruia și-a dat consimțământul să fie lezată sau pus în pericol. Din aceste valori și drepturi fac parte drepturile patrimoniale și personale. Dacă făptuitorul se află în eroare cu privire la titularul unui anumit drept, atunci problema răspunderii acestuia este rezolvată potrivit regulilor erorii de fapt.

3. Consimțământul persoanei poate fi valabil doar în limitele în care aceasta dispune de drepturile sale personale sau patrimoniale. Persoana vătămată nu poate consimți la săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală care să aibă ca obiect viața persoanei respective. În același timp, este de precizat că nici dispunerea de proprietate nu este nelimitată. Astfel, poate fi consimțită demontarea casei proprii, dar nu poate fi dat acordul

privind aruncarea în aer a acesteia, întrucât, în acest caz, pot fi lezate interesele altor persoane.

4. Consimțământul este valabil când provine de la o persoană care își dă seama de caracterul acțiunilor sale și are capacitatea de a-și manifesta voința și a-și dirija acțiunile, adică este responsabilă și are capacitatea de exercițiu. Dacă făptuitorul se află în eroare în privința capacității de exercițiu al persoanei care și-a dat acordul, atunci problema privind răspunderea penală va fi soluționată potrivit regulilor erorii de fapt.

5. Consimțământul trebuie să fie valabil exprimat, să nu fie viciat prin violență, dol sau eroare esențială. În situația când persoana vătămată, fiind amenințată cu aplicarea armei transmite bunurile sale infractorului, nu poate fi vorba de consimțământ ca cauză care înlătură caracterul penal al faptei. Consimțământul poate fi dat în orice formă (oral, scris, gesturi etc.), afară de cazul în care în lege se prevede o anumită formă. Consimțământul persoanei vătămate poate fi exprimat personal, dar este posibil să fie exprimat printr-un reprezentat.

6. Consimțământul trebuie să existe în momentul luării hotărârii de a săvârși fapta și pe toată durata desfășurării activității infracționale. Dacă persoana vătămată și-a dat acordul ulterior săvârșirii faptei, caracterul infracțional al faptei nu este înlăturat. Dacă persoana vătămată și-a dat inițial acordul, dar pe parcursul săvârșirii faptei a retras acest acord, continuarea săvârșirii faptei este nejustificată și poate fi infracțiune.

7. Consimțământul persoanei vătămate nu trebuie să urmărească atingerea unor scopuri sociale negative. Dacă partea vătămată consimte la lezarea sau punerea în pericol a valorii sociale (de care teoretic poate dispune) cu scopul de a aduce atingere altor valori sociale, atunci un astfel de acord nu este valabil, iar fapta este nejustificată [4, p. 194]. Așa de exemplu, va fi considerat ilegal consimțământul persoanei la producerea de vătămări asupra sa în scopul eschivării de la serviciul militar (art. 372 Cod penal). „În cazul în care acțiunea de mutilare este efectuată de o altă persoană (bineînțeles la solicitarea și, deci, cu consimțământul persoanei care este mutilată), aceasta va fi complice la infracțiunea prevăzută de art. 372 Cod penal. Complicele trebuie să cunoască scopul în care se face mutilarea” [6, p. 1208].

Consimțământul persoanei vătămate ca circumstanță care exclude răspunderea penală își are sediul de reglementare în Partea specială a Codului penal al Republicii Moldova. Un astfel de caz este prevăzut în alin (5) art. 212 din Codul penal privind răspunderea pentru contaminarea cu maladia SIDA, potrivit căruia, persoana care a săvârșit acțiunile prevăzute la alin. (1) sau (2) ale acestui articol, nu este pasibilă de răspundere penală dacă a comunicat din timp persoanei puse în pericol de a fi contaminată despre existența la primul a maladii SIDA sau dacă persoana pusă în pericol de a fi contaminată știa despre existența acestei maladii, dar benevol a săvârșit acțiuni ce au constituit pericol de contaminare. În acest caz, consimțământul persoanei vătămate poate fi considerat drept cauză care înlătură caracterul penal al faptei și, pe cale de consecință, exclude răspunderea penală a făptuitorului. Altă circumstanță care înlătură caracterul penal al faptei și, pe această cale exclude răspunderea penală, este *executarea prevederilor legii*. Atunci

când legea dispune că o anumită activitate trebuie îndeplinită, implicit, acea activitate nu poate fi socotită ilicită, întrucât ea nu este contrară dreptului, ci conformă lui [7, p. 369]. Cu alte cuvinte, fapta săvârșită de o persoană în executarea legii, în condițiile prevăzute de lege, nu poate constitui infracțiune.

Rațiunea necesității reglementării acestei cauze care înlătură caracterul penal al faptei este aceea că, o faptă nu poate avea caracter ilicit ca urmare a prevederii sale în norma penală, iar, pe de altă parte, aceiași faptă să fie considerată licită de către alte norme. Nu ar fi de conceput ca legea să prevadă posibilitatea exercitării unui drept, iar în același timp această posibilitate să fie înlăturată ca urmare a interzicerii [4, p. 191].

Această cauză care înlătură caracterul penal al faptei se regăsește în majoritatea legislațiilor penale europene. Astfel, art. 122-4 alin. 1 din Codul penal francez prevede că nu răspunde penal persoana care îndeplinește un act prescris sau autorizat prin dispoziții legale sau regulamentare. Dispoziții similare există în Codul penal italian (art. 51), Codul penal spaniol (art. 20 pct. 7), Codul penal român (art. 21 alin. (1) etc [3, p. 242].

Pentru ca executarea prevederilor legii să constituie o cauză care înlătură caracterul penal al faptei trebuie îndeplinite cumulativ mai multe condiții:

a) săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală. Dacă fapta comisă nu este prevăzută de legea penală, atunci nu se pune problema înlăturării caracterului penal al acesteia;

b) persoana să fie împuternicită la realizarea acestei fapte;

c) persoana care invocă cauza ce înlătură caracterul penal al faptei să fi comis fapta în executarea unui drept prevăzut de lege. Exercițarea dreptului respectiv poate fi prevăzută, de pildă, de: legi organice, legi ordinare, hotărâri ale Guvernului, hotărâri ale consiliului raional, local etc.;

d) exercițarea dreptului prevăzut de lege să fi avut loc în condițiile și în limitele legii. Exercițarea dreptului cu depășirea cadrului legal, cu rea-credință, nu mai poate constitui o cauză care înlătură caracterul penal al faptei;

e) conform circumstanțelor cauzei trebuie să fie stabilit temeiul faptic al săvârșirii unor astfel de acțiuni, care cauzează daune sau încalcă drepturile cuiva.

Doar fiind respectate aceste condiții, va putea fi invocată executarea prevederilor legii drept cauză care înlătură caracterul penal al faptei și, ca urmare, persoana nu va fi supusă răspunderii penale.

Îndeplinirea unei obligații impuse de lege sau de autoritatea competentă poate, de asemenea, să constituie o cauză care înlătură caracterul penal al faptei. Astfel, prin îndeplinirea unei obligații impuse de lege sau de autoritatea competentă (spre exemplu, de către reprezentanții organelor de menținere a ordinii de drept, de lucrătorii medicali sau de militari), destul de frecvent se aduce atingere intereselor legale ale cetățenilor, fiind chiar pricinuite daune. Aceste fapte nu pot fi considerate infracțiuni, întrucât exercițarea acestor profesii este legală și se realizează în limitele și în condițiile stabilite de lege.

În cazul îndeplinirii unei obligații, ar fi de neconceput ca, pe de o parte, neîndeplinirea acesteia, să conducă la sancționarea persoanei respective, iar, pe de altă parte,

respectarea acelei obligații (impusă de lege sau de autoritatea competentă) să constituie infracțiune. Într-o astfel de situație, persoana în cauză nu ar mai avea posibilitatea unei conduite conforme cu legea, pentru că în oricare din situații ea este pusă în postura încălcării uneia dintre normele respective [4, p. 191].

Îndeplinirea unei obligații ca cauză care înlătură caracterul penal al faptei este reglementată în legislațiile penale a mai multor state europene (Franța, Belgia, Italia, Spania, România etc.). Astfel, dispozițiile art. 21 Cod penal român privind executarea unui drept sau a îndeplinirii unei obligații au în vedere trei situații: a) executarea unui drept recunoscut de lege; b) îndeplinirea unei obligații impuse de lege și c) îndeplinirea unei obligații impuse de autoritatea competentă, în forma prevăzută de lege.

Pentru ca *îndeplinirea unei obligații impuse de lege* să constituie o cauză care înlătură caracterul penal al faptei trebuie respectate anumite condiții:

a) să se săvârșească o faptă prevăzută de legea penală;

b) fapta să fie săvârșită în îndeplinirea unei obligații impuse de lege. Între făptuitor și lege nu există un intermediar, încât persoana abilitată de lege acționează direct pentru aplicarea prevederilor legii;

c) îndeplinirea obligației trebuie făcută cu respectarea condițiilor și limitelor prevăzute de lege.

În cazul când toate dispozițiile impuse de lege sunt respectate, este imposibilă răspunderea penală. Îndeplinirea obligației cu depășirea cadrului legal, cu rea-credință, este pedepsită în mod penal.

Îndeplinirea unei obligații impuse de autoritatea competentă poate constitui o cauză care înlătură caracterul penal al faptei în următoarele condiții:

a) să se săvârșească o faptă prevăzută de legea penală;

b) fapta să fie săvârșită în îndeplinirea unei obligații impuse de autoritatea competentă.. Între făptuitor și lege se interpune o autoritate legitimă, de la care emană ordinul și care este îndreptată să dea ordine cu privire la situațiile în care urmează să se aplice legea, cât și cu privire la modul de aplicare a acesteia;

c) Îndeplinirea obligației să fie impusă în forma prevăzută de lege. Această condiție, alături de condiția ca îndeplinirea obligației să fie impusă de autoritatea competentă, reprezintă pentru făptuitor un indiciu de legalitate a faptei pe care o comite pentru aducerea la îndeplinire a obligației respective;

d) făptuitorul să fie competent a executa dispoziția primită;

e) îndeplinirea obligației să nu fie în mod vădit ilegală.

Cauzarea prejudiciului în timpul competițiilor sportive. Deși împrejurarea respectivă este aparent asemănătoare cu riscul întemeiat, între aceste două situații există deosebiri care împiedică aplicarea prevederilor art. 40 Cod penal când sunt cauzate daune sănătății în timpul competițiilor sportive. Astfel, un sportiv poate să-i cauzeze un prejudiciu coechipierului său în timpul antrenamentului. În atare situație, nu poate fi vorba despre un scop social-util, realizarea căruia reprezintă o condiție necesară a riscului întemeiat. În orice competiție sportivă, scopul spre care tinde sportivul, de regulă, constă

în obținerea rezultatului de care el personal este interesat. Un astfel de scop nu poate fi considerat social-util [8, p. 198].

De asemenea, este imposibil a prevedea rezultatul acțiunilor sportivului în diferite situații. Astfel, fotbalistul care cauzează un prejudiciu pe teren, în timpul jocului, obiectiv nu poate să ia toate măsurile necesare pentru prevenirea vătămării intereselor ocrotite de lege, să aibă în vedere și să ia în calcul, toate condițiile necesare privind legalitatea acțiunilor sale. Unele genuri de sport, în general, se bazează pe cauzarea daunei adversarului, cum ar fi boxul sau luptele. Așa dar, până în prezent, legislația nu a stabilit limitele în care cauzarea prejudiciului în timpul competițiilor sportive constituie infracțiune.

Executarea unei misiuni speciale. În timpul realizării activității speciale de investigații în vederea curmării și descoperirii infracțiunilor de către ofițerii de investigații ai subdiviziunilor specializate din cadrul autorităților abilitate în acest sens, destul de frecvent, sunt vătămate interesele ocrotite de legea penală. Aceste fapte nu pot fi considerate infracțiuni în situațiile în care activitățile respective sunt permise de lege și sunt executate în limitele cadrului legal și în condițiile stabilite de lege. Pentru determinarea legalității prejudiciului cauzat este necesar a recurge la lege (spre exemplu, Codul de procedură penală a Republicii Moldova, Legea nr. 59 din 29-03-2012 privind activitatea specială de investigații etc.), acte subordonate legii, regulamente și instrucțiuni care reglementează realizarea activităților profesionale respective. Dacă toate dispozițiile acestor acte sunt respectate, atunci răspunderea penală este imposibilă.

Potrivit art. 135 alin. (3) Cod de procedură penală, acțiunile de transmitere sau primire sub control a banilor, serviciilor ori a altor valori materiale sau nemateriale pretinse, acceptate, extorcate sau oferite, deși cad formal sub incidența infracțiunii, în mod separat nu constituie infracțiune și se realizează doar în scop de identificare a intențiilor și de verificare a sesizărilor cu privire la săvârșirea infracțiunii care a început până la sau în afara implicării organelor indicate la alin. (2). Precizăm, că în alin. (2) al articolului respectiv sunt indicate, în acest sens, subdiviziunile specializate ale Ministerului Afacerilor Interne și Centrului Național Anticorupție. În dispoziția alin. (4) din același articol se prevede că persoanele care realizează actul de transmitere sau primire a banilor, serviciilor ori a altor valori materiale sau nemateriale pretinse, acceptate, extorcate sau oferite nu poartă răspundere pentru acțiunile lor realizate sub controlul organelor abilitate.

În același timp, norme care reglementează activitățile respective se regăsesc și în alte legi. Astfel, în art. 14 din Legea nr. 50 din 22-03-2012 privind prevenirea și combaterea criminalității organizate, este definită *infracțiunea controlată* ca măsură specifică de combatere a criminalității organizate. Conform acestor reglementări, infracțiunea controlată reprezintă comiterea de către persoana încadrată controlat în grupul sau organizația criminală a unei fapte ce prezintă doar semne obiective ale unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, în mod controlat și dirijat de autoritatea prevăzută la art. 6 alin. (1), în scopul curmării sau descoperirii infracțiunilor grave, deosebit de grave sau excepțional de grave. Este de precizat că în art. 6 alin. (1) din prezenta lege se prevede că atribuțiile în domeniul prevenirii și combaterii criminalității organizate sunt exer-

citare de subdiviziunile specializate ale Ministerului Afacerilor Interne, Administrației Naționale a Penitenciarelor, Serviciului de Informații și Securitate, Centrului Național Anticorupție, Serviciului Vamal.

Executarea unei misiuni speciale este o cauză care înlătură caracterul penal al faptei și trebuie reglementată în Codul penal – unica lege penală a Republicii Moldova, care determină faptele ce constituie infracțiuni, stabilește temeiul și condițiile răspunderii penale și prevede pedepsele ce se aplică infractorilor. Aceste cauze nu produc efecte decât dacă sunt *anume prevăzute* și în *condițiile* stabilite de lege. Rațiunea reglementării acestei cauze care înlătură caracterul penal al faptei este aceea că, o faptă nu poate avea caracter ilicit ca urmare a prevederii sale în norma penală, iar, pe de altă parte, aceeași faptă să fie considerată licită de către alte norme.

Această cauză care înlătură caracterul penal al faptei este reglementată și în alte legislații penale. Astfel, art. 38 din Codul penal al Republicii Belarus prevede că nu este supusă răspunderii penale persoana, care, îndeplinind în conformitate cu legislația în vigoare, o misiune specială în vederea prevenirii, descoperirii sau curmării infracțiunii și acționând împreună cu alți participanți, este nevoită să săvârșească o infracțiune. Prevederile respective nu se aplică persoanei care a săvârșit o infracțiune gravă sau deosebit de gravă, îndreptată împotriva vieții sau sănătății persoanei.

Împrejurările analizate au trăsături comune cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei. În primul rând, fapta săvârșită în prezența acestor împrejurări, formal conține semnele unei infracțiuni prevăzute de legea penală, însă ea este realizată în condiții specifice care o transformă din faptă socialmente dăunătoare în activitate pozitivă sau neutră pentru interesele societății. În al doilea rând, oricare din cauzele respective se caracterizează prin condițiile sale de legalitate. Dacă aceste condiții sunt respectate întocmai, se exclude existența infracțiunii, iar făptuitorul nu va fi supus răspunderii penale.

Referințe:

1. БОРЗЕНКОВ Г. Н., КОМИССАРОВ В. С., КУЗНЕЦОВА Н. Ф. și al. *Уголовное право. Общая часть*. Под ред. Борзенкова Г. Н., Кузнецовой Н. Ф., Ткачевского Ю. М. Москва: Изд-во Московского ун-та, 1993. 368 p.
2. КОНДРАШОВА Т. В., în colab., *Уголовное право. Общая часть*. Отв. ред. И. Я. Козаченко и З. А. Незнамова. Москва: Изд. Группа ИНФРА*М-НОРМА, 1998. 516 p. ISBN 5-89123-081-X; ISBN 5-86225-408-0.
3. PĂVĂLEANU, V., *Drept penal general. Conform noului Cod penal*. București: Universul Juridic, 2012. 503 p. ISBN 978-973-127-708-0.
4. MITRACHE, C., MITRACHE, Cr., *Drept penal român. Partea generală*. Ed. a 4-a. București: Universul Juridic, 2022. 557 p. ISBN 978-606-39-0950-4.
5. BRÎNZĂ, S., STATI, V., *Tratat de drept penal. Partea specială*. Vol. I. Chișinău: Univ. de Stat din Moldova, 2015. 1326 p. ISBN 978-9975-53-468-0; ISBN 978-9975-53-469-7.

6. BRÎNZA, S., STATI, V., *Tratat de drept penal. Partea specială. Vol. II.* Chișinău: Univ. de Stat din Moldova, 2015. 1297 p. ISBN 978-9975-53-468-0; ISBN 978-9975-53-470-3.
7. DONGOROZ, V., *Drept penal: reeditarea ediției din 1939.* București: Asociația Română de Științe Penale, 2000, 772 p.
8. БАРЬШЕВА К. А., în colab., *Российское уголовное право. Общая часть.* Под ред. Г. А. Есакова. Москва: Проспект, 2021. 400 p. ISBN 978-5-392-34081-1.

NATURA JURIDICĂ A SANCTIUNILOR PREVĂZUTE DE LEGISLAȚIA REFERITOARE LA INTEGRITATE

LEGAL NATURE OF SANCTIONS PROVIDED BY INTEGRITY LEGISLATION

Gheorghe RENIȚĂ, ORCID: 0000-0003-2722-009X
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 343.352:343.241:343.35(478)

e-mail: gheorghe.renita@usm.md

Legislation related to integrity provides for several sanctions likely to be applied to a public agent in the case that he holds unjustified wealth. Namely, it is about: 1) release from the position held or termination of the mandate; 2) prohibition to exercise a public office and/or a position of public dignity for a period of three years; 3) confiscation of unjustified wealth. At the same time, the Criminal Code provides for liability for illicit enrichment. Under these conditions, the question of the parallelism between the non-criminal procedure and the criminal procedure was raised. In order to elucidate this aspect, it is indispensable, first of all, to clarify the legal nature of the sanctions provided by the integrity legislation. In this sense, the starting point is the Engel test.

Keywords: *unjustified wealth, substantial difference, public agent, integrity, sanctions.*

INTRODUCERE

În scopul cultivării integrității în sectorul public și formării climatului de toleranță zero la corupție în cadrul entităților publice din Republica Moldova, Parlamentul a adoptat mai multe acte normative, e.g., Legea nr. 132/2016 cu privire la Autoritatea Națională de Integritate, Legea nr. 133/2016 privind declararea averii și a intereselor personale, Legea integrității nr. 82/2017 etc.

În cazul în care se constată că un agent public, subiect al declarării, deține o avere nejustificată (i.e., care depășește 20 de salarii medii lunare pe economie dintre averea dobândită și veniturile obținute de către subiectul declarării împreună cu membrii familiei, concubinul/concubina pe parcursul exercitării mandatelor sau a funcțiilor publice ori de demnitate publică în aceeași perioadă), sunt aplicate următoarele sancțiuni și remedii, pe baza Legilor cu privire la Autoritatea Națională de Integritate și cu privire la declararea averii și a intereselor personale: (i) eliberarea din funcția deținută sau încetarea mandatului; (ii) interdicția de a exercita o funcție publică și/sau o funcție de demnitate publică pe o perioadă de trei ani; (iii) confiscarea averii nejustificate.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Care este natura juridică a acestor sancțiuni? Acest aspect a fost elucidat de Curtea Constituțională în Decizia nr. 41/2023 în contextul examinării unei excepții de

neconstituționalitate. În fața Curții Constituționale s-a invocat că se atestă o suprapunere a procedurii non-penale/administrative de control al averii și intereselor personale, reglementată de legislația integrității, cu procedura penală de cercetare a infracțiunii de îmbogățire ilicită (art. 330/2 din Codul penal), fapt care ar contravine Constituției.

De altfel, Comisia de la Veneția și OSCE/ODIHR au remarcat, în Opinia *amicus curiae* prezentată Curții Constituționale, că:

„39. O problemă care apare (...) este posibila suprapunere între Legea Republicii Moldova cu privire la Autoritatea Națională de Integritate (...) și Codul penal. Pentru a stabili dacă urmărirea penală a îmbogățirii ilicite urmărește un scop legitim și întrunește cerințele legalității, trebuie stabilită o distincție clară între procedura penală și cea non-penală privind elementele constitutive și aplicarea lor: quantumul diferenței substanțiale dintre valoarea bunurilor/proprietății și veniturile legitime, caracteristicile persoanelor supuse procedurii etc. În caz contrar, dacă se stabilește că procedurile au același efect și același câmp de aplicare din punct de vedere material și personal, pot apărea probleme privind caracterul previzibil, în mod rezonabil, al ingerințelor în respectarea principiilor legalității și *ne bis in idem*.

40. Prin urmare, este important să se clarifice dacă obiectivul articolului 330/2 din Codul penal se suprapune cu Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate, care urmărește stabilirea diferenței substanțiale dintre mijloacele dobândite și valoarea bunurilor obținute, precum și confiscarea bunurilor dobândite dincolo de veniturile legitime” [1].

Potrivit Curții Constituționale, aparent, ambele proceduri au ca obiect de control/cercetare averea/bunurile unui agent public. Totuși, Curtea a notat că scopul, metodele și sancțiunile aplicate în baza fiecărei proceduri au o natură juridică diferită [2].

În acest sens, Curtea Constituțională a subliniat că Legea privind declararea averii și a intereselor personale are drept scop instituirea măsurilor de prevenire și de combatere a îmbogățirii nejustificate, a conflictelor de interese, a stărilor de incompatibilitate, precum și a încălcării regimului juridic al restricțiilor și limitărilor în entitățile publice (articolul 1 alin. (2)), iar Autoritatea Națională de Integritate are misiunea de a asigura integritatea în exercitarea funcției publice sau a funcției de demnitate publică și prevenirea corupției prin efectuarea controlului averii și al intereselor personale și prin respectarea regimului juridic al conflictelor de interese, al incompatibilităților, restricțiilor și limitărilor (articolul 5 din Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate). Nici Autoritatea Națională de Integritate, nici inspectorul de integritate nu au la îndemână mijloace și metode de cercetare a infracțiunii, *i.e.* de îmbogățire ilicită, iar dacă în procesul verificării declarațiilor de avere și interese personale, precum și în procesul de control al averilor și intereselor personale se constată existența unei bănuieli rezonabile privind săvârșirea unei infracțiuni sau privind încălcarea legislației fiscale, la orice etapă a controlului, inspectorul de integritate sesizează organul de urmărire penală sau, după caz, Serviciul Fiscal de Stat și informează președintele Autorității (articolele 27 alin. (12) și 33 alin. (12) din Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate) [3].

După această clarificare, Curtea a trecut la analiza naturii juridice a sancțiunilor și remediilor stabilite în legislația referitoare la integritate. Ea a notat că acestea nu sunt catalogate de legislator ca având un caracter „penal”. Ele fac parte dintr-un ansamblu de măsuri menite să realizeze scopul legislației în discuție, adică să asigure integritatea în sectorul public și să-i determine pe agenții publici/angajații entităților publice să-și desfășoare activitatea profesională în strictă conformitate cu interesul public. Procedura de aplicare a acestor sancțiuni și remedii este una administrativă. Legislatorul califică sancțiunile prevăzute la articolul 34 alineatele (3) și (5) din Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate ca având un caracter disciplinar, menite să asigure integritatea în sectorul public (articolul 46 alin. (3) din Legea integrității), fiind aplicabile subiecților declarării averii și intereselor personale care îndeplinesc funcții publice sau funcții de demnitate publică și care sunt remunerați din banii publici [4].

Potrivit Curții Constituționale, eliberarea din funcția deținută sau încetarea mandatului și interdicția de a mai exercita o funcție publică și/sau o funcție de demnitate publică pe o perioadă de trei ani sunt caracteristice sancțiunilor aplicate, de obicei, în cadrul răspunderii disciplinare și urmăresc scopul să asigure respectarea de către persoanele vizate a normelor care reglementează relația lor de serviciu cu angajatorul. Pentru a-și consolida constatarea, Curtea Constituțională a făcut apel la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, în care s-a reținut că asemenea remedii nu intră în domeniul de aplicare al unei acuzații în materie penală (*Müller-Hartburg v. Austria*, 19 februarie 2013, § 42-49) [5].

Mai apoi, Curtea Constituțională a notat că lipsa caracterului penal al sancțiunilor prevăzute de legislația integrității poate fi dedus și din faptul că acestea se aplică doar unui grup restrâns de destinatari, la modul concret, persoanelor fizice, agenți publici care exercită o activitate într-o entitate publică și au obligația de a depune declarații de avere și interese personale. De exemplu, în cauza *Cătănciu v. România* (dec.), 6 decembrie 2018, § 39, Curtea Europeană a analizat dacă sancționarea pentru încălcarea regimului conflictelor de interese intra în sfera penală. Ea a reținut că măsurile analizate erau aplicabile doar persoanelor care exercită funcții publice. Astfel, Curtea Europeană a conchis că dispozițiile legale erau aplicabile numai unui grup cu statut special, fapt care a dat naștere unor îndoieli serioase cu privire la caracterul penal al acuzațiilor [6].

Mai mult, Curtea Constituțională a admis că, deși sancțiunile menționate par a fi relativ severe, ele nu pot fi incluse în sfera dreptului penal, deoarece: (i) nu pot fi înlocuite cu o pedeapsă privativă de libertate; și (ii) nu pot fi înscrise în cazierul judiciar (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Minel Florin Prina v. Romania* (dec.), § 58, 60). În același context, examinând măsura interdicției permanente de a ocupa funcții în sectorul justiției, Curtea Europeană a reținut că aceasta nu poate fi calificată ca o pedeapsă penală. Scopul interdicției de reangajare în sectorul justiției nu părea să aibă un caracter punitiv, ci urmărirea, mai curând, scopul de a asigura și păstra încrederea publicului în justiție. Chiar dacă interdicția în sine presupunea consecințe destul de grave, multe măsuri non-penale

cu caracter preventiv pot avea un impact substanțial asupra persoanei vizate (*Xhoxhaj v. Albania*, 9 septembrie 2021, § 245) [7].

Cu privire la măsura confiscării averii nejustificate, Curtea Constituțională a făcut trimitere la constatările Curții Europene din cauza *Gogitidze și alții v. Georgia* din 12 mai 2015. Curtea Europeană a observat că măsura confiscării proprietății dobândite în mod ilicit și a averii nejustificate dobândite în timpul ocupării funcției publice urmărea un scop compensatoriu și unul preventiv. Aspectul compensatoriu consta în obligația de a restabili partea prejudiciată în procedurile civile la statutul anterior îmbogățirii injuste a funcționarului public în discuție, prin întoarcerea proprietății dobândite în mod ilicit fie proprietarului de drept anterior, fie, în absența unei părți prejudiciate, statului. Scopul procedurilor civile *in rem* era să prevină îmbogățirea nejustificată prin corupția ca atare, trimitând un semnal clar oficialilor publici implicați în acte de corupție sau care doreau să se implice în astfel de acte că actele lor ilegale, care, deși au rămas nesancționate de sistemul de justiție penală, nu vor aduce un avantaj pecuniar pentru ei sau pentru familiile lor (§ 101, 102). Curtea Europeană a mai observat că, în lumina jurisprudenței sale bine stabilite, confiscarea bunurilor dispusă ca urmare a unei proceduri civile *in rem*, fără a implica stabilirea unei acuzații penale, nu are un caracter punitiv, ci unul preventiv și/sau compensatoriu și, astfel, nu ține de sfera penală (§ 126) [8].

În aceste condiții, dat fiind faptul că mecanismul reglementat de Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate și Legea privind declararea averii și a intereselor personale nu instituie o răspundere „penală”, ci are mai curând natura unei răspunderi disciplinare, Curtea Constituțională nu a întrevăzut vreo problemă de constituționalitate în aplicarea concomitentă a mecanismului penal și a celui non-penal destinate să combată fenomenul îmbogățirii ilicite [9].

Mai mult, Curtea Constituțională a observat că interdicția de a exercita o funcție publică și/sau o funcție de demnitate publică, reglementată de Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate și Legea privind declararea averii și a intereselor personale, și pedeapsa privării de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate, stabilită de articolul 330/2 din Codul penal, au câmpuri de aplicare diferite. În timp ce interdicția de a exercita o funcție publică și/sau o funcție de demnitate publică reglementată de Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate și Legea privind declararea averii și a intereselor personale nu face nicio deosebire între funcțiile publice și/sau funcțiile de demnitate publică care nu pot fi ocupate în viitor timp de 3 ani de către persoana sancționată, pedeapsa din Codul penal operează cu textele „anumite funcții” sau „o anumită activitate”. În acest sens, articolul 65 alin. (1) din Codul penal stabilește că privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate constă în interzicerea de a ocupa o funcție sau de a exercita o activitate de natura celei de care s-a folosit condamnatul la comiterea infracțiunii. Altfel spus, pedeapsa penală are o sferă mai îngustă de aplicare și vizează funcțiile sau activitățile de care s-a folosit condamnatul la comiterea infracțiunii. Totodată, Curtea a reținut că termenul pedepsei penale (de la 10 până la 15 ani) este mult mai aspru în raport cu sancțiunea disciplinară (3 ani) [10].

Din aceste considerente, Curtea Constituțională a repudiat argumentele autorului excepției de neconstituționalitate și a respins excepția ca inadmisibilă.

Această abordare nu a fost susținută de toți judecătorii Curții. Mai exact, au fost formulate două opinii separate. În prima opinie separată se arată că „este mai mult decât îndoielnică existența unei distincții clare între normele contestate care reglementează două proceduri concurente (una penală și alta non-penală). Elementele constitutive ale ambelor delictе, e.g. obiectul (combaterea și prevenirea corupției și a îmbogățirii ilicite), subiectul (persoana publică, persoana cu funcție de răspundere sau de demnitate publică), latura subiectivă (intenția), sunt, practic, identice. Chiar și conținutul laturii obiective este identic – dobândirea (deținerea) bunurilor a căror valoare depășește în mod substanțial veniturile obținute licit” [11]. În cea de-a doua opinie separată s-a menționat că natura juridică a unei sancțiuni nu depinde de calificarea acesteia într-un mod sau altul de legislația națională, dar de esența și gradul de severitate al pedepsei pe care riscă să o suporte persoana în cauză. S-a conchis că legislația nu prevede criterii clare și previzibile de delimitare a procedurii penale și a procedurii non-penale referitoare la îmbogățirea ilicită [12]. Așadar, în ambele opinii separate s-a pledat pentru declararea admisibilă a excepției de neconstituționalitate și, respectiv, examinarea ei în fond.

CONCLUZII

În consecință, dezbaterile referitoare la natura juridică a sancțiunilor prevăzute de legislația referitoare la integritate pot să continue. Totuși, cert este faptul că punctul de plecare îl va constitui testul *Engel* (denumit astfel după cauza eponimă *Engel și alții v. Olanda*, în care a fost inaugurată teoria conceptelor autonome) și circumstanțele particulare ale cazului.

Conform testului *Engel*, aplicat de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului și de către Curtea Constituțională, pentru a determina dacă o anumită acuzație/sancțiune are sau nu un caracter „penal” (în sensul articolelor 6 și 7 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului) trebuie avute în vedere următoarele criterii: (i) calificarea faptei conform dreptului național; (ii) natura juridică a încălcării; precum și (iii) gradul de severitate al sancțiunii de care este pasibilă persoana. Aceste criterii sunt alternative, și nu cumulative, fără a exclude însă o examinare deplină a acestora, atunci când analiza separată a fiecărui criteriu nu permite o concluzie clară cu privire la existența unei acuzații/sancțiuni în materie penală.

Prin prisma acestor criterii, și în funcție de circumstanțele particulare ale fiecărui caz, concluzia poate să varieze și, în cele din urmă, să încline balanța în partea constatării caracterului cvasi-penal al unor sancțiuni aplicabile în baza legislației referitoare la integritate (*i.e.*, interdicția de a exercita o funcție publică și/sau o funcție de demnitate publică pe o perioadă de trei ani, confiscarea averii nejustificate).

Cu privire la sancțiunea eliberării din funcția deținută sau a încetării mandatului, nu există niciun dubiu că ea are o natură pur disciplinară.

În schimb, cu privire la interdicția de a exercita o funcție publică și/sau o funcție de

demnitate publică pe o perioadă de trei ani, aceasta se poate suprapune, ca natură și prin scopul urmărit, cu pedeapsa prevăzută de Codul penal – privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate, care, de altfel, poate fi aplicată și pentru o perioadă mai scurtă decât trei ani. Argumentul precum că interdicția de a exercita o funcție publică și/sau o funcție de demnitate publică pe o perioadă de trei ani se aplică doar unui cerc strict determinat nu-i conferă, în mod automat, o natură civilă a sancțiunii în discuție. În acest context, în opinia concordantă a judecătorului Pinto de Albuquerque la hotărârea Curții Europene pronunțată în cazul *Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugalia*, pe care o susțin, acest argument „[i]gnoră o tradiție îndelungată de calificare ca infracțiune a faptelor care au un domeniu de aplicare personal limitat și care se referă doar la anumite persoane care se disting prin caracteristici personale sau profesionale speciale” [13]. Este vorba de infracțiunile cu subiect special (*delicta propria*) [14, p. 186]. Dar simplul fapt că o încălcare/sancțiune nu se referă decât la o anumită categorie profesională nu îi stabilește natura [15].

De asemenea, cu privire la confiscarea averii nejustificate, trebuie de remarcat că ea se dispune în lipsa unei comandări penale. Totuși, și confiscarea prevăzută de Codul penal poate fi dispusă, în unele cazuri, în lipsa unei condamnări. Spre exemplu, potrivit art. 106 alin. (4) din Codul penal, confiscarea specială se poate aplica chiar dacă făptuitorului nu i se stabilește o pedeapsă penală (e.g., a intervenit termenul de prescripție de tragere la răspundere penală, amnistia etc.). În astfel de situații, în lipsa unei cooperări eficiente între instituțiile implicate, este posibil ca aceleași bunuri să fie suspuse confiscării atât în baza Legii cu privire la Autoritatea Națională de Integritate, cât și în baza Codului penal. Ar putea să apară divergențe de abordare în privința bunurilor supuse confiscării și chiar hotărâri diametral opuse. Și cum se va pune în aplicare/executare confiscarea concomitentă a unor și acelorași bunuri? Un asemenea paralelism va genera incertitudine și insecuritate juridică.

Prin urmare, ar trebui regândită această concepție. Aici ar putea fi util testul măsurilor mai puțin intruzive. În baza acestui test urmează să fie alese măsurile legislative susceptibile să realizeze la fel de eficient scopul legitim urmărit și care să limiteze mai puțin drepturile fundamentale protejate, în comparație cu măsurile existente. Vom vedea ce va decide legislatorul.

Referințe:

1. Opinia Comisiei de la Veneția și a OSCE/ODIHR nr. 1096/2022 despre infracțiunea de îmbogățire ilicită. Disponibil: <https://shorturl.at/dxH68> [Accesat: 01.06.2023]
2. Decizia Curții Constituționale nr. 41 din 4 aprilie 2023 de inadmisibilitate a sesizării nr. 132g/2022 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 330/2 alin. (1) din Codul penal, a unor prevederi din articolele 100 alin. (4) și 296 alin. (2) din Codul de procedură penală și a articolului 34 alin. (2) din

Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 155-156/72 din 4 mai 2023.

3. *Ibidem*, § 37.
4. *Ibidem*, § 38.
5. *Ibidem*, § 39.
6. *Ibidem*, § 40.
7. *Ibidem*, § 41.
8. *Ibidem*, § 42.
9. *Ibidem*, § 43.
10. *Ibidem*, § 44.
11. Opinia separată a dlui judecător Vladimir Țurcan la Decizia Curții Constituționale nr. 41 din 4 aprilie 2023. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 155-156/72 din 4 mai 2023.
12. Opinia separată a dlui judecător Serghei Țurcan la Decizia Curții Constituționale nr. 41 din 4 aprilie 2023. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 155-156/72 din 4 mai 2023.
13. Concurring opinion of Judge Pinto de Albuquerque in Case of *Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal* [GC], 6 November 2018, ECHR. Disponibil: <https://bit.ly/2WjgGWx> [Accesat: 01.06.2023]
14. HALLEVY, G. *The Matrix of Derivative Criminal Liability*. Heidelberg, New York, London: Springer, 2012. 308 p. ISBN 9783642281051.
15. Concurring opinion of Judge Pinto de Albuquerque in Case of *Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal* [GC], 6 November 2018, ECHR. Disponibil: <https://bit.ly/2WjgGWx> [Accesat: 01.06.2023]

**НЕКОТОРЫЕ ВЫВОДЫ И РЕКОМЕНДАЦИИ О ПРЕДМЕТЕ
ПРЕСТУПЛЕНИЙ, ПРЕДУСМОТРЕННЫХ
СТ.290, СТ.291, СТ.292 УК РМ**

**SOME CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS ON THE MATERIAL
OBJECT OF CRIMINAL OFFENCES PROVIDED BY ART.290, ART.291,
ART.292 OF CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OD MOLDOVA**

*Лилия ГЫРЛА, ORCID: 0000-0002-4979-3027
Молдавского государственного университета*

CZU: 343.213:343(478)(094.4)

e-mail: liliagyrla@gmail.com

This scientific article is devoted to the criminal law analysis of firearms, their components, explosive devices and explosives from the point of view of their consideration as material objects of crimes committed in the field of their illicit trafficking (Art. 290, Art. 291, Art. 292 of the Criminal Code of the Republic of Moldova) . It has been proven that the main parts of firearms fall out of the legislator's field of vision, and the structure of Articles 290 and 292 of the Criminal Code of the Republic of Moldova should be revised in terms of systematizing the material objects of crimes.

In modern conditions, illicit trafficking in weapons, their components, explosive devices and explosives is an international crime, and, obeying the principle of universality in criminal law, the states parties to international conventions in the designated area are obliged to prosecute and punish all persons (organizers, instigators, authors and accomplices) at all stages (preparation, attempt, completed crime) of the commission of any crime in the sphere of illegal circulation of these items.

In turn, we analyzed the legislative experience of some countries of the Anglo-Saxon system of law (USA and India) in order to clarify and identify the features of the criminalization of illicit trafficking in weapons, their components, explosive devices and explosives in these states.

Keywords: *weapons; firearms; components of firearms; explosive devices; explosives; illicit trafficking.*

Данная научная статья посвящена уголовно-правовому анализу огнестрельного оружия, его составных частей, взрывных устройств и взрывчатых веществ с точки зрения их рассмотрения в качестве предметов преступлений, совершаемых в сфере их незаконного оборота (ст.290, ст.291 ст.292 УК РМ). Доказано, что основные части огнестрельного оружия выпадают из поля зрения законодателя, а структура ст.290 и ст.292 УК РМ должна быть пересмотрена в части систематизации предметов преступлений.

В условиях современности незаконный оборот оружия, его составных частей, взрывных устройств и взрывчатых веществ является преступлением междуна-

родного характера, и, подчиняясь принципу универсальности в уголовном праве, государства-участники международных конвенций в обозначенной сфере обязаны подвергать уголовному преследованию и уголовному наказанию всех лиц (организаторов, подстрекателей, исполнителей и пособников) на всех стадиях (приготовление, покушение, оконченное преступление) совершения любого преступления в сфере незаконного оборота указанных предметов.

В рамках нашего исследования мы подвергли семантическому анализу понятия «оружие»; «огнестрельное оружие»; «основные составные части огнестрельного оружия»; «боеприпасы»; «взрывное устройство»; взрывчатое вещество» в целях выработки единого понятийного аппарата, который бы в полной мере соответствовал бы содержанию уголовно-правовых запретов, содержащихся в Особенной части Уголовного кодекса Республики Молдова в сфере незаконного оборота огнестрельного оружия, основных составных частей, боеприпасов, взрывных устройств и взрывчатых веществ.

Возьмем за основу определение оружия, содержащееся в ч.(1) ст.129 УК РМ, согласно которому под оружием понимаются орудия, части или устройства, определенные как таковые положениями закона. Вместе с тем, в ч.(2) ст.129 УК РМ уточняется, что к оружию приравниваются предметы иного рода, которые могут быть использованы или были использованы для нападения. Учитывая то обстоятельство, что норма предусмотренная ч.(1) ст.129 УК РМ, бланкетная, нам необходимо обратиться к действующему законодательству в указанной сфере, которое сформировано из нескольких законов и подзаконных нормативно-правовых актов.

В соответствии с Законом Республики Молдова № LP130/2012 от 08.06.2012 *о режиме оружия и боеприпасов гражданского назначения*, **оружием** признается предусмотренные в категориях приложения 1 предмет или устройство, изготовленные или приспособленные, из которых дробь, пули или иные снаряды либо поражающие вещества независимо от их агрегатного состояния могут быть выпущены с помощью взрывного, газового или атмосферного давления либо других источников энергии [1].

В сравнительном контексте, в законодательстве Индии «**оружие**» обозначает изделия любого описания, разработанные или приспособленные в качестве оружия для нападения или обороны, и включают огнестрельное оружие, холодное и другое смертоносное оружие, а также части и оборудование для производства оружия, но не включает предметы, предназначенные исключительно для бытового или сельскохозяйственного использования, и оружие, которое является игрушечным, но которое можно превратить в исправное оружие [2]. В принципе, определение, предложенное индийским законодателем, юридически жизнеспособно и корректно с точки зрения законодательной техники. Более того, развернутая формулировка оружия, предложенная индийским законодателем, с точки зрения его целевого назначения (нападение или оборона), а также его перечня,

представляется, актуальнее, в сравнении с нашим законодателем. В частности, о правовом режиме оружий-игрушек ничего не говорится в действующем законодательстве Республики Молдова, а наш законодатель умалчивает ситуации, когда игрушечное оружие будет или нет признаваться оружием. Единственное упоминание мы встречаем об имитации оружия, используемое в Постановлении Пленума Высшей Судебной Палаты *о судебной практике по уголовным делам о хищениях* №23 от 28.06.2004, согласно которому, если виновный демонстрирует только оружие (предмет) или заведомо угрожает незаряженным оружием, либо с имитацией оружия (револьвер-мачете, или кинжал и т.п.), не намереваясь использовать их для причинения опасного вреда жизни и здоровью, действия будут квалифицированы (в при отсутствии иных отягчающих обстоятельств), по всем обстоятельствам дела, как разбой на основании ч.(1) ст.188 УК РМ, либо как шантаж на основании п.с) ч.(2) ст.189 УК РМ, либо как грабег (ст.187 УК РМ), если потерпевший осознавал, что ему угрожали незаряженным оружием или имитационным оружием [3].

Правовед Л.Ф. Рогатых указывает, что *«Целевое назначение всякого оружия – поражение живого организма, разрушение предметов материального мира. В общеупотребительном смысле под оружием понимается предмет, при помощи которого значительно усиливаются физические, мускульные возможности человека, стремящегося нанести поражение при нападении или обороне»* [4, с.13]. Объективное свойство любого оружия – *способность уничтожения, повреждения, разрушения, обладание поражающим эффектом заложено в самих предметах, неотделимо от них, обусловлено их внутренней природой, структурой и, как правило, придается этим предметам при их изготовлении* [5, с.32-33].

Категория «огнестрельное оружие». Согласно Протоколу *против незаконного изготовления и оборота огнестрельного оружия, его составных частей и компонентов, а также боеприпасов к нему, дополняющего Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности, огнестрельным оружием* является носимое ствольное оружие, которое производит выстрел пули или снаряда за счет энергии взрывчатого вещества. Положения Протокола не применяются в отношении *«старинного огнестрельного оружия»*, изготовленного до 1899 года включительно [6].

В свою очередь, **огнестрельное оружие** по смыслу Законом Республики Молдова № LP130/2012 от 08.06.2012 *о режиме оружия и боеприпасов гражданского назначения*, означает любое оружие со стволом, которое можно носить, предназначенное для производства выброса или могущее быть преобразовано для производства выброса дроби, пули или снаряда в результате сгорания метательного заряда; считается, что предмет может быть преобразован для производства выброса дроби, пули или снаряда в результате сгорания метательного заряда, если он имеет вид огнестрельного оружия и вследствие своей конструкции или материала, из которого был изготовлен, может быть преобразован для указанных целей; в целях

настоящего закона не включается в определение огнестрельного оружия оружие, предусмотренное в категориях С и D приложения 1 [1].

В дополнении отметим, что согласно ст.4 Закона Республики Молдова № LP147/2017 от 14.07.2017 *о режиме обычного вооружения и боеприпасов, специальных средств и военных устройств, принадлежащих Национальной армии и иностранным военным силам, законно находящимся на территории Республики Молдова, **обычное вооружение (обычное оружие)** – изготовленный или приспособленный предмет или устройство, из которого могут быть выпущены свинец, пуля или иной снаряд либо поражающее вещество в газовом, жидком или ином состоянии с помощью взрывного, газового или атмосферного давления либо посредством других источников создания давления [7].*

Отметим, что ответственность на основании ч.(1) ст.290 УК РМ как оконченное преступление наступает не только в случаях, когда предметом преступления является годное к функциональному использованию оружие, но и «*при совершении соответствующих действий в отношении неисправного либо учебного оружия, если виновный имел намерение и реальную возможность привести его в пригодное состояние*».

В соответствии с Положением *о режиме оружия и боеприпасов гражданского назначения*, утвержденным Приложением № 1 к Постановлению Правительства Республики Молдова №293 от 23 апреля 2014 г., в Главе XXXV *предусмотрен порядок регистрации наградного оружия и боеприпасов к нему*» [8]. Следует отметить, что основной уголовно-правовой и криминологической проблемой контроля и учета наградного оружия, по мнению правоведа А.И. Ширкина, является «*небрежное хранение наградного оружия приводит к трагедиям, совершению преступлений, нередки случаи самоубийства с использованием такого оружия, а также убийство других лиц вследствие неосторожного обращения с наградным оружием*» [9, с.21]. Цитируемый автор предлагает принять и реализовать комплекс мер, среди которых: ограничение перечня лиц, которые могут быть награждены оружием, оставив в нем только военнослужащих и сотрудников правоохранительных, государственных военизированных организаций; его вручение вручать только за совершение воинского подвига или за участие в борьбе с преступностью [9, с.21].

Категория «составные части оружия». Согласно Протоколу против незаконного изготовления и оборота огнестрельного оружия, его составных частей и компонентов, а также боеприпасов к нему, дополняющего Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности «*составные части и компоненты*» означают элементы, специально предназначенные для огнестрельного оружия и необходимые для его функционирования, включая ствол, корпус или ствольную коробку, затвор или барабан, ось затвора или казенник, сюда также относятся любые устройства, предназначенные или адаптированные для уменьшения звука, производимого выстрелом из огнестрельного оружия (*глушители*) [6].

Боеприпасами являются предметы вооружения и метаемое снаряжение, предназначенные для поражения цели и содержащие разрывной, метательный, пиротехнический или вышибной заряды либо их сочетание. Также, в Законе Республики Молдова № LP147/2017 от 14.07.2017 *о режиме обычного вооружения и боеприпасов, специальных средств и военных устройств, принадлежащих Национальной армии и иностранным военным силам, законно находящимся на территории Республики Молдова*, боеприпасы определены как совокупность, состоящая из патрона, метательного заряда, капсюля-воспламенителя и, по обстоятельствам, снаряда [7].

Под деталью огнестрельного оружия Закон Республики Молдова № LP130/2012 от 08.06.2012 *о режиме оружия и боеприпасов гражданского назначения* понимает любую часть или запчасть, специально изготовленная для огнестрельного оружия и имеющая важное значение для его функционирования, а именно: ствол, возвратный механизм, подвижная муфта, кожух, затвор или ствольная коробка, ударник или затвор, а также любое устройство, изготовленное или приспособленное для глушения шума, вызванного стрельбой из оружия [1].

К сожалению, замечаем, что наш законодатель упускает из виду в качестве предмета преступления, предусмотренного ст.290 УК РМ, *основные части огнестрельного оружия*, оборот которых, безусловно, характеризуется существенной вредоносностью, а действия по незаконному обороту основных частей огнестрельного оружия должен быть криминализован. К основным частям огнестрельного оружия относятся ствол, затвор, барабан, корпус, ствольная коробка.

На сегодняшний день, учитывая недостатки законотворчества, в тех случаях, когда в целях завладения огнестрельным оружием или боеприпасами похищены их составные части либо детали в комплекте, достаточном для сборки пригодных к использованию оружия либо боеприпасов, квалифицировать содеянное как оконченное преступление невозможно. По нашему мнению, было бы целесообразным также дифференцировать уголовную ответственность за действия по незаконному обороту огнестрельного оружия в отдельности, и огнестрельного **оружия совместно со специальными приспособлениями**. Так, правовед А.И. Ширкин относит сюда *«специальные средства для бесшумной стрельбы, прицелами (прицельными комплексами), приборами ночного видения и т.д., за исключением прицелов для охоты»* [9, с.10].

Взрывчатые вещества и взрывные устройства. Согласно ст.134⁴ УК РМ (Взрывное или иное смертоносное устройство), под взрывным или иным смертоносным устройством понимается: а) взрывное или зажигательное оружие или устройство, предназначенное или способное причинить смерть, тяжкое телесное повреждение или иной тяжкий вред здоровью либо существенный материальный ущерб; б) оружие или устройство, предназначенное или способное причинить смерть, тяжкое телесное повреждение или иной тяжкий вред здоровью либо существенный материальный ущерб посредством высвобождения, рассеивания или воз-

действия токсических химических веществ, биологических агентов или токсинов либо аналогичных веществ, радиации или радиоактивного материала. В доктрине под **взрывчатыми веществами** следует понимать химические соединения или механические смеси веществ, способные к быстрому самораспространяющемуся превращению — *взрыву*. Это тротил, аммониты, пластиты, дымный и бездымный порох, твердое ракетное топливо и т. п. [11] В современной науке уголовного права к **взрывным устройствам** относятся такие механизмы, которые предназначены для взрыва боеприпаса при определенном внешнем воздействии или в определенный момент. Взрывные устройства состоят из взрывчатого вещества и специального устройства, конструктивно предназначенного для производства взрыва. Это мины, торпеды, динамитные шашки и т. п., изготовленные в заводских условиях и самодельные. [12]

Помимо основных уголовно-правовых запретов в области пресечения и борьбы с незаконным оборотом оружия и боеприпасов к нему, его составных частей, взрывных устройств и взрывчатых веществ, Особенная часть Уголовного кодекса Республики Молдова содержит две уголовно-правовые нормы, криминализирующие как действия по обучению, так и действия по самообучению работы с оружием и боеприпасам к нему в террористических целях: ч.(2) ст.279¹ УК РМ; ч.((2¹)) ст.279¹ УК РМ; .(3) ст.279¹ УК РМ (Вербовка, обучение, прохождение обучения или оказание иной поддержки в террористических целях). По нашему мнению, такие нормы в Особенной части Уголовного кодекса Республики Молдова представляются прогрессивными и необходимыми в части уголовной политики в области предупреждения и борьбы с преступлениями террористического характера. Помимо того, считаем, что для усиления противодействия феномену терроризма и организованной преступности требуется продолжить замысел законодателя и ввести несколько уголовно-правовых норм со специальным субъектом.

Так, полагаем, будет оправданным введение отдельным квалифицирующим признаком дифференцированной уголовной ответственности за незаконный оборот оружия, его основных частей и специальных приспособлений, а также взрывных устройств и взрывчатых веществ в отношении: члена банды либо бандитского нападения (ст.283 УК РМ); лица, обучающегося самостоятельно или под руководством других лиц в террористических целях (ч.(2¹) ст.279¹ УК РМ); лица, организовавшего, руководящего незаконным военизированным формированием или участвующего в нем (ст.282 УК РМ); лица, создавшего либо руководящего преступной организацией (ст.284 УК РМ). Условием применения предлагаемого квалифицирующего признака является наличие в действиях субъекта уголовной ответственности элементов составов преступлений, предусмотренных ч.(2¹) ст.279¹; ст.282; ст.283; 284 УК РМ.

Результаты исследования:

1. Рекомендуются расширить круг предметов преступлений, предусмотренных ч.(1) ст.290 УК РМ, признав в качестве такового **основные части огнестрель-**

ного оружия. Криминализация указанного предмета преступления представляется неизбежной и очевидной в силу повышенной вредоносности содеянного и потенциальной возможности сборки полноценного огнестрельного оружия из основных его частей.

2. Предлагаем также дифференцировать уголовную ответственность за действия по незаконному обороту огнестрельного оружия *совместно со специальными приспособлениями* (специальные средства для бесшумной стрельбы; прицелы и прицельные комплексы; приборы ночного видения и т.д.). Удачным представляется криминализация такого деяния в качестве *квалифицирующего признака*.

3. Оправдывается введение отдельным квалифицирующим признаком дифференцированной уголовной ответственности за анализируемое деяние в отношении: члена банды либо бандитского нападения (ст.283 УК РМ); лица, обучающегося самостоятельно или под руководством других лиц в террористических целях (ч.(2¹) ст.279¹ УК РМ); лица, организовавшего, руководящего незаконным военизированным формированием или участвующего в нем (ст.282 УК РМ); лица, создавшего либо руководящего преступной организацией (ст.284 УК РМ). Условием применения предлагаемого квалифицирующего признака является наличие в действиях субъекта уголовной ответственности элементов составов преступлений, предусмотренных ч.(2¹) ст.279¹; ст.282; ст.283; 284 УК РМ.

4. Учитывая то обстоятельство, что вредоносность незаконного оборота взрывных устройств и взрывчатых веществ, по сравнению с незаконным оборотом огнестрельного оружия и боеприпасов, значительно выше, предлагается выделить незаконный оборот взрывчатых веществ и взрывных устройств в отдельный состав, таким образом, чтобы в ст.290 УК РМ предметом преступления было бы только огнестрельное оружие, его основные части, специальные приспособления к нему и боеприпасы, а в ст.292 УК РМ ввести в качестве предметов уголовно-правовой охраны только «*взрывные устройства*» и «*взрывчатые вещества*».

5. В свою очередь, уголовно-правовой запрет в части незаконного оборота «*радиоактивных материалов*» надлежит включить в диспозицию ст.295¹ УК РМ («Владение, изготовление или использование радиоактивных материалов или устройств либо ядерных установок»), дополнив диспозицию ч.(1) ст.295¹ УК РМ словами «*Производство, приобретение, переработка, хранение, перевозка, использование, приведение в негодность без соответствующего разрешения или любое другое незаконное действие по обороту*», а от нынешней законодательной формулировки «*Владение, изготовление или использование*» целесообразно будет отказаться, так как логично, что, являясь более емким выражением, «*любое другое действие по обороту*» поглощает их в себя.

6. В качестве государственных мер по предупреждению преступлений, совершаемых с применением оружия следует ужесточить политику выдачи и мониторинга наградного оружия (кем выдан? кому выдан? и за что выдан?)

Библиография:

1. Закон Республики Молдова № LP130/2012 от 08.06.2012 *о режиме оружия и боеприпасов гражданского назначения*. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2012, №222-227.
2. THE ARMS ACT, 1959 — It extends to the whole of India. https://www.mha.gov.in/sites/default/files/ArmsAct1959_030913_0_0_0.pdf
3. HOTĂRÎREA PLENULUI CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor nr. 23 din 28.06.2004 Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2004, nr.8, p.5. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=310
4. РОГАТЫХ Л. Ф. *Незаконный оборот оружия*: Серия “Современные стандарты в уголовном праве и уголовном процессе” / Науч. редактор проф. Б. В. Волженкин. СПб., 1998. 40 с. ISBN 5–89094–063–5
5. НАЙМАНБАЕВ М.Ж. *Профилактика правонарушений по незаконному обороту оружия*: Учебное пособие. - Актюбе: Актюбинский юридический институт МВД Республики Казахстан им.М.Букенбаева, 2017. - 78 с. ISBN 978-601-7944-20-9
6. Осуществление Протокола *против незаконного изготовления и оборота огнестрельного оружия, его составных частей и компонентов, а также боеприпасов к нему*, дополняющего Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности: сводная информация, полученная от государств Доклад Секретариата. Конференция Участников Конвенции Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности. Четвертая сессия Вена, 8-17 октября 2008 года. https://www.unodc.org/documents/treaties/organized_crime/COP3/CTOC_COP_2006_8_Rev_1_R_26_aug.pdf
7. Закон Республики Молдова № LP147/2017 от 14.07.2017 *о режиме обычного вооружения и боеприпасов, специальных средств и военных устройств, принадлежащих Национальной армии и иностранным военным силам, законно находящимся на территории Республики Молдова*. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2017, № 277-278
8. Официальный монитор Республики Молдова, 2014, № 104-109.
9. ШИРКИН А.И. *Уголовно-правовые и криминологические аспекты противодействия незаконному обороту оружия в Российской Федерации*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность: 12.00.08 – уголовное право, криминология, уголовно-исполнительное право. Казань, 2008, 24 с., с.21
10. ЛАУХИН В.Е. *Сущность и понятие оперативно-разыскного предупреждения криминальных взрывов* // Юридическая наука и практика: Вест-

- ник Нижегородской академии МВД России. 2014. №1 (25). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-i-ponyatie-operativno-razysknogo-preduprezhdeniya-kriminalnyh-vzryvov> (дата обращения: 14.08.2023).
11. БИКЕЕВ И.И. *Ответственность за незаконный оборот огнестрельного оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.08. - уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. Самара: 2000, 20 с., с.6.
 12. ВИШНЕВЕЦКИЙ К.В. *Основная характеристика взрывов и взрывных устройств*. В: Общество и право. 2011. №3 (35). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnaya-harakteristika-vzryvov-i-vzryvnyh-ustroystv> (дата обращения: 14.08.2023).

GENERALITĂȚI PRIVIND SUBIECTUL ACTIV AL INFRAȚIUNILOR LEGATE DE TRAFICUL DE DROGURI ÎN LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA ȘI A ROMÂNIEI

GENERALITIES ON THE ACTIVE SUBJECT OF DRUG TRAFFICKING CRIMES IN THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND ROMANIA

Ludmila DUMNEANU, ORCID: 0000-0002-0195-8267

Departamentul drept penal, USM

CZU: 343.575:343(478+498)(094.5)

e-mail: bpap.lspinu@gmail.com

Deosebim două categorii de subiecți ai infracțiunii. Subiectul activ săvârșește infracțiunea, pe când subiectul pasiv este cel asupra căruia se comite infracțiune.

În CP RM subiectul activ al infracțiunii este desemnat prin sintagma „subiectul infracțiunii”, iar subiectul pasiv al infracțiunii este desemnat prin sintagma „victima infracțiunii”. Înainte de toate, ne vom referi la subiectul activ al infracțiunilor legate de traficul de droguri / circulația de droguri, acesta de fapt constituie *obiectivele* acestei cercetări.

Scopul acestui demers este prezentarea tabloului cu referire la modelul prezentat de legea penală a Republicii Moldova și al României privind stabilirea calităților subiectului activ în contextul comiterii infracțiunilor legate de traficul de droguri.

Din perspectiva art. 21 CP RM, subiect activ al infracțiunilor prevăzute la art. 217¹, 217⁴ și 217⁶ CP RM este, în primul rând, persoana fizică responsabilă în sensul art. 22 CP RM.

Conform acestui articol, „[r]esponsabilitatea este starea psihologică a persoanei care are capacitatea de a înțelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum și capacitatea de a-și manifesta voința și a-și dirija acțiunile”.

Vârsta minimă de răspundere penală a subiectului activ al infracțiunilor prevăzute la art. 217¹, 217⁴ și 217⁶ CP RM variază: 14 ani (lit. a), b), c)-f) alin. (3) și lit. b) și d) alin. (4) art. 217¹, art. 217⁴, alin. (2) art. 217⁶ CP RM); 16 ani (alin. (1) și (2) art. 217¹, alin. (1) art. 217⁶ CP RM); 18 ani (lit. b¹) alin. (3) art. 217¹ CP RM).

Dispozițiile de la lit. d) alin. (3) art. 217¹ și lit. c) alin. (2) art. 217⁴ CP RM conțin formularea „cu folosirea situației de serviciu”. Aceasta înseamnă că subiectul activ al infracțiunilor, prevăzute de aceste norme, trebuie să aibă o calitate specială. De asemenea, posedă o calitate specială subiectul activ al infracțiunilor prevăzute la art. 217⁴ CP RM, atunci când aceste infracțiuni presupun sustragerea sub formă de delapidare a averii străine a drogurilor sau etnobotanicelor. În cazul subiectului activ al infracțiunilor legate de traficul de droguri / circulația de droguri, care sunt prevăzute

de legislația română, la persoana fizică se referă următoarele prevederi ale art. 113 CPR din 2009: „Minorul care are vârsta între 14 și 16 ani răspunde penal numai dacă se dovedește că a săvârșit fapta cu discernământ” (alin. (2)); „Minorul care a împlinit vârsta de 16 ani răspunde penal potrivit legii” (alin. (3)). Din alin. (2) art. 6 din Legea României nr. 143/2000 rezultă că subiectul activ al infracțiunii, prevăzute de această normă, posedă o calitate specială.

Așa cum am menționat *supra*, dispozițiile de la lit. d) alin. (3) art. 217¹ și lit. c) alin. (2) art. 217⁴ CP RM conțin formularea „cu folosirea situației de serviciu”.

Formulări similare sunt folosite în vederea desemnării unor circumstanțe agravante în legile penale ale altor state. De exemplu, conform pct. 3 alin. (2) art. 354a din Codul penal al Republicii Bulgaria, răspunderea pentru infracțiunea prevăzută la alin. (1) din acest articol se agravează dacă este săvârșită, *inter alia*, „de către un [...] funcționar, în legătură cu exercitarea funcției sale” [1]. Potrivit lit. b) alin. (2) secț. 176 din Codul penal al Ungariei, răspunderea pentru infracțiunea prevăzută la alin. (1) din acest articol se agravează dacă este săvârșită „de un funcționar public sau de persoana care are sarcini publice, care acționează în această calitate” [2]. În corespundere cu alin. 1° art. 369 din Codul penal al Regatului Spaniei, răspunderea pentru infracțiunea prevăzută la art. 368 din acest cod se agravează dacă „[v]inovatul este o autoritate, funcționar public, lucrător social, profesor sau educatori care a acționat exercitându-și atribuțiile, funcția, profesia sau ocupația” [3].

Revenind la analiza prevederilor legii penale moldave, consemnăm că formularea „cu folosirea situației de serviciu” este utilizată nu doar în dispozițiile de la lit. d) alin. (3) art. 217¹ și lit. c) alin. (2) art. 217⁴ CP RM, ci și în art. 327 și 335 CP RM. Aceasta înseamnă că, din perspectiva art. 118 CP RM, art. 327 și 335 CP RM constituie partea. Totodată, din perspectiva art. 118 CP RM, întregul este reprezentat de lit. d) alin. (3) art. 217¹ și de lit. c) alin. (2) art. 217⁴ CP RM. Drept urmare, respectând regula stabilită la alin. (2) art. 118 CP RM, în prezența acestei concurențe de norme, se va aplica exclusiv lit. d) alin. (3) art. 217¹ sau lit. c) alin. (2) art. 217⁴ CP RM. Nu va fi necesară aplicarea art. 327 și 335 CP RM.

În context, nu putem trece cu vederea opinia exprimată de A. Paladii și S. Cernomoreț: „Săvârșirea faptelor infracționale prin intermediul uzului situației de serviciu presupune că subiect al infracțiunii este o persoană angajată într-o organizație de stat sau nestatală. Ea poate fi, după caz, atât o persoană cu funcție de răspundere, cât și o persoană care nu are o asemenea funcție [...]. Astfel de persoane pot fi angajații în sfera medicinei, gospodăriilor de cultivare a plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, de producere sau de păstrare a acestor substanțe etc.” [4]. O idee similară este pusă la baza explicației din pct. 7.1 din Hotărârea Plenului CSJ nr. 2/2011: „Prin persoană care s-a folosit de situația sa de serviciu la comiterea infracțiunilor prevăzute la art. 217, 217¹, 217³ și 217⁴ Cod penal urmează a se înțelege persoana cu funcție de răspundere sau persoana care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală (art. 123, art. 124 Cod penal), precum și persoana

ale cărei atribuții de serviciu au legătură cu operarea cu droguri sau etnobotanice. De exemplu, în cadrul fabricării preparatelor medicamentoase, o astfel de persoană poate fi farmacistul, laborantul; în cadrul eliberării sau aplicării acestora – angajatul farmaciei, medicul, asistenta medicală; în cadrul pazei acestora – paznicul, expeditorul (sublinierea ne aparține – n.a.)” [5].

O astfel de interpretare este prea largă. Nu-și poate folosi situația de serviciu persoana care exercită funcții pur profesionale. Această concluzie rezultă din pct. 6.1 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 11 din 22.12.2014 cu privire la aplicarea legislației referitoare la răspunderea penală pentru infracțiunile de corupție: „[S]alariatul (angajatul) întreprinderii de stat sau municipale, al altor persoane juridice de drept public [...], în legătură cu fapta săvârșită, exercită numai funcții pur profesionale [...]. [Exercitarea atribuțiilor] pur profesionale [...] nu este producătoare de efecte juridice (adică, nu poate da naștere, modifica sau stinge raporturi juridice)” [6]. În context, V. Stati și R. Popov remarcă: „[...] [O]bligațiile profesionale trebuie deosebite de obligațiile de serviciu. [...] Activitate pur profesională constituie activitatea presupunând aplicarea cunoștințelor într-un anumit domeniu profesional sau a unor metode ori procedee profesionale” [7].

Cu această ocazie, remarcăm că nu este deloc întâmplătoare diferențierea în art. 13 din Legea României nr. 143/2000 a următoarelor două circumstanțe agravante: „persoana care a comis infracțiunea îndeplinea o funcție ce implică exercițiul autorității publice, iar fapta a fost comisă în exercitarea acestei funcții” (lit. a)); „fapta a fost comisă de un cadru medical sau de o persoană care are, potrivit legii, atribuții în lupta împotriva drogurilor” (lit. b)). Astfel, prima dintre aceste agravante presupune executarea unor obligații de serviciu, pe când cea de-a doua dintre aceste agravante presupune executarea unor obligații profesionale.

Referințe:

1. Codul penal al Republicii Bulgaria / coord.: T. Toader. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Bulgaria-RO.html
2. Codul penal al Ungariei / coord.: T. Toader. Disponibil: <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Ungaria-RO.html>
3. Codul penal al Regatului Spaniei / coord.: T. Toader. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Spania-RO.html
4. Paladii A., Cernomoreț S. Circulația ilegală a materialelor și utilajelor destinate producerii sau prelucrării substanțelor narcotice, psihotrope sau analogilor lor. În: Rolul societății și a organelor de drept în contracararea narcomaniei:
5. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 2 din 26.12.2011 cu privire la practica judiciară de aplicare a legislației penale ce reglementează circulația drogurilor, etnobotanicelor sau analoagelor acestora și a precursorilor. Disponibil: jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=251

6. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 11 din 22.12.2014 cu privire la aplicarea legislației referitoare la răspunderea penală pentru infracțiunile de corupție. Disponibil: jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=248
7. Stati V., Popov R. Unele precizări cu privire la înțelesul noțiunii „persoana publică” (alin. (2) art. 123 CP RM). În: Revista Națională de Drept, 2015, nr. 4, p. 12-22. ISSN 1811-0770.

CONCEPTUL CRIMEI CA MANIFEST BAZAT PE PROMOVAREA IDEILOR POLITICE

THE CONCEPT OF CRIME AS A “MANIFESTO” BASED ON THE PROMOTION OF POLITICAL CONCEPTS

Stela BOTNARU, ORCID: 0000-0002-9739-4338
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 343.9:323.285:343.326

e-mail:

Summary. It is a well-known fact that the criminals' motivation is a very complex phenomenon that includes financial, political, ideological, and philosophical aspects. One of the most severe crimes is based on the criminal's tendency to promote his own vision of the aspects related to the social, economic, and political order. The concept of crime as a “manifesto” describes the offenses committed by criminals for the promotion of their philosophy. Especially, the committing of political crimes manifests in the murder of the political leaders and their supporters. One of the examples of such crimes is the Russian political terrorism of the final XIX century. In this study, we aim to analyze the concept of political terrorism through the prism of criminology, criminals' intentions, causes, and consequences for the whole society.

Keywords: crime, politics, motivation, «manifesto», terrorism, history

Este un fapt binecunoscut că intenția infractorului în comiterea infracțiunii reprezintă un fenomen foarte complex, care include aspecte financiare, politice, ideologice și filosofice. Unele dintre cele mai grave infracțiuni se bazează pe tendința infractorului de a-și promova propria viziune asupra aspectelor legate de ordinea socială, economică și politică. Conceptul de crimă ca «manifest» descrie infracțiunile comise de infractori pentru promovarea filosofiei lor. Mai ales, săvârșirea infracțiunilor politice se manifestă prin comiterea infracțiunii de omucidere a liderilor politici și a susținătorilor lor. Unul dintre exemplele unor astfel de crime este terorismul politic rus al sfârșitului secolului XIX. În acest studiu, ne propunem să analizăm conceptul de terorism politic prin prisma criminologiei, intenției infractorului, cauzelor și consecințelor infractorilor pentru întreaga societate.

Cuvinte-cheie: crimă, politică, motivație, «manifest», terorism, istorie

Referindu-ne la conceptul crimei ca manifest bazat pe promovarea ideile politice remarcăm faptul că acesta se manifestă prin comiterea actelor de terorism politic care sunt caracterizate prin faptul că elementul subiectiv al infracțiunii este unul de ordin politic, actul de teroare este îndreptat împotriva statului, organelor sale sau reprezentanților săi, împotriva organizării sale politice sau formei de stat. Acesta are ca scop, ruperea relațiilor diplomatice, nimicirea sau înlăturarea din anumite funcții prin agresiune, a unor lideri politici și șefi de state, care nu mai au capacitatea de a influența

politica externă. Acest tip de terorism se deosebește de toate celelalte prin faptul că implică puterea politică ca instrument principal de menținere pe poziții.[1]

Spre deosebire de alte tipuri de terorism, cel politic se manifestă sub mai multe forme care de regulă, sunt determinate de mai mulți factori cum sunt, actorii, scopul, mediul, ținta acțiunilor teroriste, etc. De pildă, potrivit clasificării lui Constantin Onișoru[2], formele terorismului politic se încadrează în câteva categorii relevante: 1. terorismul explicit sau implicit pus în aplicare de majoritatea statelor cu regimuri totalitare; 2. terorismul exercitat de organizațiile politice extremiste (majoritatea organizațiilor teroriste din Europa și America Latină au la bază ideologii de natură comunistă, unele de natură neo-nazistă sau din sfera exclusivismului sau fundamentalismului)[3]; 3. terorismul practicat de persoane influente, grupuri de interese, grupuri de presiune, lobby, etc. 4. terorismul puterii discreționare, cunoscut ca terorism împotriva intelectualității și a gândirii libere, identificat astăzi în Coreea de Nord, Nigeria, etc.

Formele de manifestare ale terorismului politic sunt numeroase, pornind de la terorismul exercitat de organizațiile politice extremiste și până la terorismul practicat de persoane influente, grupuri de interese, etc. Obiectivele terorismului politic vizează în principal cucerirea puterii politice prin violență, opoziția la imperialism, lupta pentru reforme sociale, lupta pentru putere și influență, lupta pentru imagine, lupta pentru identitate, crearea și întreținerea stării de haos.[1]

Un exemplu elocvent al conceptului crimei ca manifest bazată pe ideile politice reprezintă terorismul revoluționar în Imperiul Rus, care s-a manifestat prin recurgerea sistematică la violență, prin comiterea actelor teroriste împotriva oficialilor și a reprezentanților puterii de stat de partidele și mișcările politice de stânga în a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului XX cu scopul realizării revoluției sociale în Imperiul Țarist.[4] În cadrul terorismului revoluționar în această perioadă de timp pot fi evidențiate convențional următoarele etape: 1) 1861–1866 terorismul perioadei „Marelor reforme” care se caracterizează prin radicalizarea studențimii; 2) 1877–1881 perioada confruntării între teroriștii populari și forțele guvernamentale; 3) 1904–1907 perioada luptei deschise între teroriști și forțele armate ale Imperiului. [4] [5].

Terorismul revoluționar s-a început de la propaganda pașnică suprimată de forțele guvernamentale, care a determinat recurgerea la agitație revoluționară soldată fără succes și urmată de teroare. Printre cauzele răspândirii ideologiei teroriste în Rusia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea pot fi menționate următoarele: creșterea contradicțiilor între reprezentanții puterii de stat și opoziție, revoluțiile din unele țări Europene, diminuarea rolului religiei în viața oamenilor[6], dominarea nihilismului manifestat prin negarea valorilor sociale, ineficiența metodelor legale în lupta cu terorismul, greșelile tactice a guvernării lui Alexandru al II-lea.

Astfel, membrii partidelor politice de stânga au apelat la propaganda ideilor revoluționare în rândul populației, eșecul căreia a determinat apelarea la acte de terorism ca mijloc de luptă cu ordinea politică existentă. Aici însă trebuie să facem o distincție dintre susținătorii mișcării revoluționare și a terorismului revoluționar, întrucât unii ide-

ologi, printre care și Bakunin, au susținut anume necesitatea organizării unei revoluții, nu și efectuarea unor acte teroriste.

Printre trăsăturile caracteristice terorismului revoluționar putem menționa prezența unui mare număr de femei participante în comiterea actelor de terorism, situație bazată pe faptul că acestea nu trezeau suspiciuni colaboratorilor organelor competente, un grad avansat de organizare, precum și componența multinațională a grupărilor teroriste,[6] susținerea financiară din partea nobilimii și aristocrației, nemulțumirea de actul de guvernare. Actele de terorism individual au fost îndreptate împotriva țarului, guvernatorilor, conducătorilor jandarmeriei, membrilor procuraturii militare, fiind justificate prin activitatea acestor funcționari publici.[7] Scopul principal al activității teroriștilor radicali era provocarea acțiunilor revoluționare, iar terorismul a fost văzut ca „regulator al regimului politic în țară”, la care se poate recurge în dependența de politica statală promovată de autoritățile publice sau ca o metodă de agitație pentru dezorganizarea clasei de guvernare în scopul de a o determina să meargă la anumite cedări în favoarea revoluționarilor. Teroriștii tindeau spre provocarea schimbărilor politice în țară prin eliminarea fizică a Țarului și a apropiaților acestuia, care trebuiau să ducă la destabilizarea întregului sistem de guvernare.[6] Drept exemplu a unui act terorist comis în cadrul mișcării terorismului revoluționar, considerăm oportun să menționăm omorul Țarului Alexandru al II-lea.

Contextul politico-social al domniei lui Alexandru al II-lea și istoricul tentativelor de omor a Împăratului.

După înfrângerea în Războiul din Crimeea (1853-1856), care diminuase considerabil forța de exprimare a Rusiei pe plan european, aceasta avea nevoie de noi reforme pentru ca statul să se adapteze condițiilor de modernitate. La început Alexandru al II-lea a introdus mici modificări printre care: anularea interdicției de a călători în străinătate, atenuarea cenzurii, eliberarea deținuților politici (printre care și cei 29 de decembriști supraviețuitori), desființarea iobăgiei, urmată de reforma administrativă, a justiției, a învățământului, cea financiară și apoi cea a armatei (1862-1874), fără careva schimbări în domeniul politic. Speranțele tot mai mari într-o schimbare, măsurile progresiste insuficiente, au produs frustrări și, în cele din urmă, au dus la crearea situației revoluționare în perioada anilor 1859-1861, urmată de tulburările din Polonia și Lituania (1863) suprimate cu cruzime. Toate aceste măsuri au prejudiciat nu numai prestigiul de care se bucura Alexandru al II-lea, ci prestigiul Rusiei înseși. După înăbușirea revoltelor din Polonia și Lituania, au reînceput mișcările protestatare în Rusia. Opoziția față de sistemul țarist a început să se intensifice în toamna anului 1861, când au avut loc revolte studentești în Moscova, Petersburg și Kazan, înăbușite de jandarmerie și armată.

Intensificarea protestelor și a luptei revoluționare a condus spre comiterea primei tentative de omor a țarului în aprilie 1866, de către Dmitri Karakozov, membrul ligii secrete, numită Cercul lui Iustin, executat pentru tentativa respectivă, care considera că prin înlăturarea țarului, starea socială din Rusia poate fi îmbunătățită. Unii istorici au văzut în insurecția poloneză și în prima tentativă de asasinat, două puncte de răscruce în

domnia lui Alexandru al II-lea, care au marcat sfârșitul marilor reforme, ba chiar începutul unei „contrareforme”. [8]

Comitetul executiv al organizației revoluționare populare „Narodnaia volya” apărută în 1879, din care au făcut parte revoluționari experimentați precum A.D. Mihailov, V.N. Figner, N.A. Morozov, S.L. Perovskaia, N.I. Kibalcici, l-au condamnat pe Alexandru la moarte în 26 august 1879 asumându-și executarea sentinței. [8]

Printre tentativele de omor ale Țarului poate fi menționată cea efectuată de emigrantul polonez Anton Berezovski în 1867 la Paris; de Alexander Solovyov în 1879 la Sankt-Petersburg; de Stepan Khalturin, care în februarie 1880 a declanșat o explozie în Palatul de Iarnă. [9] Ultima tentativă de omor a fost efectuată de cet. Râsakov, care a aruncat pachetul cu bombă sub copitele cailor care duceau trăsura Țarului urmată de o explozie. După ce Țarul a ieșit din trăsura un individ cu o figură arogantă, ce avea mâinile încrucișate pe piept, într-o atitudine voit defensivă, a aruncat o a doua bombă, chiar la picioarele lui Alexandru al II-lea. Când fumul s-a împrăștiat, cei prezenți l-au văzut pe Țar zăcând în zăpadă cu fața însângerată, încercând în zadar să-si târască picioarele zdrobite. La câțiva pași de el zăcea și asasinul Grinevițki, sfârtecat de explozie. Împăratul s-a stins din viață la 13 martie 1881 la ora 15:35. [8]

Referindu-ne la soarta teroriștilor care au organizat comiterea actului terorist respectiv, trebuie să remarcăm faptul că Râsakov, care a fost reținut la locul atentatului, a dezvăluit imediat numele complicilor săi. La data de 27 februarie a fost arestat conducătorul teroriștilor, Andrei Jeliabov, pe 3 martie a fost arestat Mihailov, pe 10 martie Sofia Perovskaia, iar peste 7 zile a fost arestat Nicolai Kibalcici. Cei șase au fost încarcerați în fortăreața Petru și Pavel și toți șase au fost găsiți vinovați și condamnați la moarte, în afară de Hesia Helfman, care era însărcinată. Pedepsa cu moartea acesteia a fost înlocuită cu închisoarea pe viață, însă Hesia Helfman a murit în închisoare după nașterea dificilă [40]. Chiar dacă s-au făcut numeroase apeluri pentru a le cruța viața, execuția a avut loc conform programului, vineri 3 aprilie 1881 prin spânzurare.

Analiza personalității infractorului

Trecând nemijlocit la analiza personalității infractorului, a cauzelor și factorilor care l-au determinat să comită infracțiunea considerăm oportun să începem cu caracteristica social-demografică a făptuitorului. Ignati Grinevițki era originar dintr-o familie nobilă, la momentul comiterii actului terorist avea 24 de ani, ceea ce arată că persoana respectivă, datorită vârstei sale tinere a fost ușor influențabilă, ceea ce a favorizat înrolarea acestuia în activitatea revoluționară. Grinevițki era student la Institutul de Tehnologie din Sankt-Petersburg, din care însă a fost exmatriculat din cauza absenței la ore. [10] Aname în timpul studiilor el a aderat la mișcarea revoluționară studențească. În 1879 s-a alăturat mișcării narodnicilor și, după ce a înțeles insuficiența „mersului în popor”, a intrat în organizația „Narodnaia volya”. În cadrul organizației respective Ignati se ocupa cu distribuirea literaturii ilegale, apoi a lucrat într-o tipografie ilegală. [11]

Remarcăm și faptul că infracțiunea respectivă a fost săvârșită premeditat, în participație, iar pericolul pe care aceasta l-a prezentat, evident a fost unul excepțional

de grav. Printre cauzele interne ale săvârșirii infracțiunii se numără susținerea idealurilor revoluționare, participarea la organizația „Narodnaia volya”, credința în idealurile promovate de aceasta. Particularitățile intenției infracționale și a motivului făptuitorului pot fi stabilite prin analiza testamentului acestuia pe care considerăm oportun să-l cităm: „Alexandru al II-lea trebuie să moară. Zilele lui sunt numărate. Eu sau altcineva va trebui să dăm ultima lovitură puternică, care va răsună în întreaga Rusie, în cele mai îndepărtate colțuri ale ei. El va muri și împreună cu el vom muri și noi, dușmanii lui, ucigașii lui. Acest lucru e necesar pentru libertate pentru că, prin acest gest se va clătina ceea ce unii numesc guvernare monarhică nelimitată, iar noi despotism... Ce va fi mai departe? Oare iubita noastră Patrie va mai avea nevoie de încă multe jertfe ale fiilor săi pentru eliberarea sa? Mă sperie gândul că vor mai fi încă multe. Însă ultima încheștare mortală cu despotismul, care cred că nu e foarte departe, va umple câmpiile de sânge ... însă vai, istoria ne arată că minunatul arbore al libertății necesită jertfe omenești. Eu nu voi mai participa la ultima luptă. Soarta m-a condamnat la o moarte timpurie și nu voi putea vedea victoria, nu voi putea să trăiesc măcar o zi, un ceas din această perioadă solemnă. Consider însă că prin moartea mea fac ceea ce trebuie să fac și mai mult nu-mi poate cere nimeni pe lume”. [8]

Observăm că cauza acestui atac terorist era lupta cu monarhia absolută, cu despotismul, cu guvernarea unipersonală a Țarului. Ignati Grinevițki considera că luptă pentru liberate și idealurile revoluționare, însă acesta nu conștientiza că terorismul și atentatele nu pot duce nici la libertate politică, nici la îmbunătățirea situației economice a maselor. [8] Trebuie să remarcăm faptul că Grinevițki conștientiza atât prejudiciabilitatea faptei comise, cât și urmările care vor surveni. Ignati remarca că acțiunile lui reprezintă doar începutul activității revoluționare, care va fi urmată de alți revoluționari. Atentatul asupra Țarului semnifica atentatul asupra puterii de stat și a întregului sistem de stat. Prin urmare, simbolismul actului terorist reiese anume din alegerea persoanei care urma să fie asasinată, prin aceasta manifestându-se lupta cu regimul guvernării unipersonale.

Grinevițki era descris de contemporani ca fiind un om bun la inimă, blând, rezervat, nepredispus la conflicte, credincios [11], ceea ce arată că Ignati nu era predispus la comiterea infracțiunilor violente. Ignati în activitatea sa era ghidat de sentimentul acut al dreptății, care l-a determinat să caute modalități pentru crearea lumii în care va triumfa justiția. [10] Printre cauzele externe a comiterii actului terorist putem menționa condamnarea lui Alexandru al II-lea la moarte în 26 august 1879 de „Narodnaia volya”. Factorul criminogen care l-a influențat pe Ignati Grinevițki în săvârșirea infracțiunii este factorul social, el nefiind de acord cu ordinea socială existentă, cu reformele sociale care mergeau foarte lent și nu produceau rezultate vizibile, cu autoritarismul dominant în societate.

Trebuie să remarcăm faptul că prinuciderea Țarului Alexandru al II-lea, teroriștii au privat țara de posibilitatea de a urma o cale democratică. Împăratul pregătea un decret privind adoptarea Constituției, însă succesorul său, Alexandru al III-lea, a refuzat promovarea reformelor constituționale ale tatălui său, iar țara a urmat calea reacției. Exemplul respectiv a arătat că prin atacurile teroriste nu pot fi atinse scopuri nobile.

Terorismul poate semăna doar frică și poate distruge potențialul uman al unui stat[10], însă acesta nu poate servi ca mijloc de promovare a reformelor sociale îndreptate spre liberalizarea sistemului politic.

Referindu-ne la explicarea conceptului terorismului revoluționar de teoria Noii Criminologii, observăm un protest față de ordinea politică și socială existentă în Rusia Țaristă la sfârșitul sec. XIX începutul sec. XX. Plus la aceasta, conceptul terorismului revoluționar arată anume aplicabilitatea practică a teoriei elaborate de R. Quinney, care se bazează pe conflictul între 2 segmente ale societății: nobilimea și susținătorii regimului țarist, pe de o parte, și revoluționarii care luptau pentru schimbarea ordinii de stat existente, pe de altă parte. Observăm promovarea intereselor nobilimii care exercita puterea de stat prin intermediul legilor promovate de aceasta. În perioada Imperiului Țarist și a monarhiei absolute întreaga putere de stat era concentrată în mâinile Țarului, de aceea putem să constatăm că mecanismul legitimității puterii de stat era absolut inaplicabil în acea perioadă de timp. Prin urmare, întreaga construcție a puterii de stat în Rusia Țaristă arată aplicabilitatea ideilor elaborate de R. Quinney, Ian Taylor, Paul Walton și Jock Young, care subliniau tendința de promovare a intereselor proprii de guvernanți în defavoarea celor guvernați. Plus la aceasta, în cadrul mișcării terorismului revoluționar este evidentă și reacția socială împotriva comiterii actelor de terorism, întrucât revoluționarii nu au fost susținuți de majoritatea populației, fiind condamnați atât de societate, cât și de justiția penală, majoritatea fiind condamnați la pedeapsa penală excepțională. Mai mult, observăm și faptul că apelarea la terorismul politic a fost absolut inutilă, fiind revoluționari, provocând pierderea mai multor vieți omenești, aceștia nu și-au atins scopul propus, provocând politica reacționară a Țarului.

Bibliografie:

1. Olaru M. Tipuri de terorism – particularități și factori determinanți <http://www.arduph.ro/domenii/diu-si-terorismul/tipuri-de-terorism-particularitati-si-factori-determinanti/>, accesat la 30 august 2023
2. Onișoru C., Terorismul politic. Teorie, tactici, contramăsuri. Revista Impact Strategic, Nr.1-2/2003. Citat după <http://www.arduph.ro/domenii/diu-si-terorismul/tipuri-de-terorism-particularitati-si-factori-determinanti/>, accesat la 31 august 2023
3. Onișoru C., Dimensiune geopolitică și geostrategică. Războiul terorist. Războiul împotriva terorismului. –București, Ed. AISM, 2002. p.254 ; 465 citat după <http://www.arduph.ro/domenii/diu-si-terorismul/tipuri-de-terorism-particularitati-si-factori-determinanti/>, accesat la 31 august 2023
4. Будницкий О. В. Терроризм в российском освободительном движении: идеология, этика, психология (вторая половина XIX — начало XX в.). М.: РОССПЭН, 2000. С. 9, 13.
5. Маньков А.В. Терроризм в России: исторические аспекты (вторая половина

- XIX – начало XX века) Вестник Чувашского Университета, 2018, nr. 4
<https://cyberleninka.ru/article/n/terrorizm-v-rossii-istoricheskie-aspekty-vtora-ya-polovina-xix-nachalo-xx-veka/viewer> , accesat la 31 august 2023
6. Суворов А.И. Политический терроризм в России XIX–начала XX веков. Истоки, структура, особенности // Социологические исследования. 2002. № 7.
 7. Пономарев Е. Г. Политический терроризм в России во второй половине XIX века, Общество и Право • 2012 • № 5 (42) <https://cyberleninka.ru/article/n/politicheskiy-terrorizm-v-rossii-vo-vtoroy-polovine-19-veka/viewer>, accesat la 30 august 2023
 8. Rusu A. N. Asasinarea lui Alexandru al II-lea, țarul reformator <https://www.historia.ro/sectiune/portret/articol/asasinarea-lui-alexandru-al-ii-lea-tarul-reformator> , accesat la 30 august 2023
 9. Гончарюк Д. Убийство Александра II прервало реформы в России <https://www.pnp.ru/social/ubiystvo-aleksandra-ii-prervalo-reformy-v-rossii.html> , accesat la 31 august 2023
 10. Горбач А., История царевубийцы Игнатия Гриневицкого, скромного террориста из-под Бобруйска <https://news.tut.by/society/501511.html?c> , accesat la 31 august 2023
 11. Игнатий Гриневицкий - биография, информация, личная жизнь <https://stuki-druki.com/authors/grinevickiy-ignatiy.php> Штуки-друки ©, accesat la 31 august 2023

DEZLEGAREA UNOR CHESTIUNI CONTROVERSATE PRIVIND CONCURSUL DINTRE SUSTRAGERE ȘI TĂIEREA ILEGALĂ A VEGETAȚIEI FORESTIERE

RESOLUTION OF SOME CONTROVERSIAL ISSUES CONCERNING THE CUMULATION BETWEEN APPROPRIATION AND ILLEGAL CUTTING OF FOREST VEGETATION

Serghei BRÎNZA, ORCID: 0000-0001-5937-3926
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 343.77:630:343(478)(094.4)

e-mail: decan.dreptusm@yahoo.com

The purpose of this article is to establish the hypothesis in which the offense, provided by the art. 231 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, can form cumulation with the appropriation of the resulting wood mass. The logical method and the systemic method were applied to achieve this purpose. The following results were obtained: the determination of the hypothesis in which becomes possible the real cumulation between the offense, provided by the art. 231 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, and one of the offenses provided by the art. 186-188, 190 or 191 of the Criminal Code of the Republic of Moldova; demonstrating the impossibility of the ideal cumulation between the offense, provided by the art. 231 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, and one of the offenses provided by the art. 186-188, 190 or 191 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, etc.

Cuvinte-cheie: tăierea ilegală a vegetației forestiere; sustragere; concurs real de infracțiuni; concurs ideal de infracțiuni.

INTRODUCERE

Scopul articolului de față este de a stabili ipoteza în care infracțiunea, prevăzută la art. 231 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM), poate să formeze concurs cu sustragerea masei lemnoase rezultate.

În vederea atingerii scopului propus, au fost formulate următoarele obiective: argumentarea clară, completă și convingătoare a semnificației scopului în care s-a aplicat munca umană asupra arborilor sau arbuștilor, în vederea calificării corecte a infracțiunilor săvârșite în privința acestor componente ale mediului înconjurător; stabilirea ipotezei în care devine posibil concursul real dintre infracțiunea, prevăzută la art. 231 CP RM, și una dintre infracțiunile prevăzute la art. 186-188, 190 sau 191 CP RM; demonstrarea imposibilității concursului ideal dintre infracțiunea, prevăzută la art. 231 CP RM, și una dintre infracțiunile prevăzute la art. 186-188, 190 sau 191 CP RM; analiza unor spețe din practica judiciară în vederea stabilirii temeiniciei (ne)reținerii la calificare a concursului dintre infracțiunea, prevăzută la art. 231 CP RM, și una dintre infracțiunile prevăzute la art. 186-188, 190 sau 191 CP RM.

MATERIAL ȘI METODĂ

În calitate de metode utilizate pentru realizarea scopului și obiectivelor propuse au servit metoda logică și metoda sistemică. Au fost analizate: art. 186-188, 190, 191 și 231 CP RM; reglementările conexe din legislația extrapenală; practica judiciară relevantă; doctrina penală relevantă.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În literatura de specialitate a fost exprimat următorul punct de vedere: „În unele cazuri, dacă tăierea arborilor și arbuștilor se face în scop de cupiditate, în vederea luării ilegale și gratuite a masei lemnoase rezultate, cele comise nu pot fi calificate în baza art. 231 CP RM. În această ipoteză, răspunderea urmează a fi aplicată conform art. 27 și art. 186-188, 190 sau 191 CP RM, pentru tentativa de sustragere. Însă, nu în orice condiții o astfel de faptă poate reprezenta tentativa de sustragere. Numai atunci când scopul în care s-a aplicat munca umană asupra arborilor sau arbuștilor (a nu se confunda cu scopul infracțiunii) s-a exprimat în includerea componentelor date în circuitul marfar, în procesul de producție, cele comise pot fi calificate potrivit art. 27 și art. 186-188, 190 sau 191 CP RM” [1, p. 1018-1019; 2, p. 1290; 3, p. 215; 4].²

În cadrul aceluiași lucrări, în continuare se afirmă: „Dimpotrivă, dacă scopul aplicării muncii umane asupra arborilor sau arbuștilor a constat în a restabili sau a păstra situația ecologică favorabilă pentru viața și activitatea omului, atunci cele comise formează fapta incriminată la art. 231 CP RM.” [1, p. 1018-1019; 2, p. 1290; 3, p. 215; 4] Precizăm că, în situația reflectată în această din urmă afirmație, nu se exclude concursul real dintre infracțiunea, prevăzută la art. 231 CP RM, și una dintre infracțiunile prevăzute la art. 186-188, 190 sau 191 CP RM. Un asemenea concurs îl atestăm atunci când, după tăierea ilegală a arborilor sau arbuștilor din fondul forestier ori din fondul ariilor naturale protejate de stat, făptuitorul sustrage masa lemnoasă rezultată.³

¹ Bineînțeles, realizarea scopului de cupiditate are ca efect aplicarea răspunderii pentru infracțiunile consumate prevăzute la art. 186-188, 190 sau 191 CP RM.

² De asemenea, doar art. 186-188, 190 sau 191 CP RM (fără invocarea art. 231 CP RM) urmează a fi aplicat atunci când făptuitorul sustrage acea masă lemnoasă care a fost tăiată – ilegal sau legal – anterior de către altcineva. În acest sens este relevantă speța următoare: C.V. a fost condamnat în baza lit. c) și d) alin. (2) art. 191 CP RM. În perioada 16.09.2016 - 21.06.2017, deținând funcția de pădurar al unui ocol silvic din raionul Orhei, având în administrare și gestionare masă lemnoasă încredințată în condiții legale, folosindu-se de situația de serviciu, a însușit ilegal: 68,3 m³ de lemn tare, pentru foc, în sumă de 37.565 lei; 29 m³ de lemn de cireș, pentru foc, în sumă de 13.050 lei; 5 m³ de lemn de arțar, pentru foc, în sumă de 2.250 lei; 13,2 m³ de lemn moale, pentru foc, în sumă de 4.620 lei; 2,4 m³ de lemn gater specia frasin calitatea III, în sumă totală de 4.656 lei; 13,9 m³ lemn de construcție din specia frasin, în sumă de 26.966 lei; 0,92 m³ de lemn din specia frasin, în sumă de 1.232,80 lei; 12,3 m³ de lemn tehnic din specia frasin, în sumă de 8.265,60 lei, cauzând astfel daune în mărime totală de 98.605,60 lei.*

* Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 25.06.2019. Dosarul nr. 1ra-710/2019. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=13903 [Accesat 30.06.2023]

³ Desigur, dacă subiectul infracțiunii prevăzute la art. 231 CP RM nu sustrage masa lemnoasă rezultată, acesta urmează să răspundă exclusiv în conformitate cu art. 231 CP RM.

Într-adevăr, după consumarea infracțiunii prevăzute la art. 231 CP RM, nu mai putem vorbi despre arbori sau arbuști priviți în calitate de componente ale mediului înconjurător. Vorbim despre masa lemnoasă care posedă caracteristicile obiectului material al sustragerii. În context, este util să apelăm la următoarea aserțiune: „Sub aspect social, obiectul material al sustragerii este constituit din bunurile în a căror creare este investită munca omului, prin care bunurile sunt detașate de starea lor naturală. Aspectul examinat este important mai ales în planul delimitării infracțiunilor contra patrimoniului, săvârșite prin sustragere, de unele infracțiuni ecologice (de exemplu, de infracțiunile prevăzute la art. 231, 233 sau 234 CP RM). [...] Dacă scopul în care s-a aplicat munca umană asupra componentelor materiale ale mediului înconjurător s-a exprimat în a include componentele date în circuitul marfar, în procesul de producție, atunci cele comise se califică potrivit normelor corespunzătoare cuprinse în Capitolul VI din partea specială a Codului penal.” [1, p. 584; 2, p. 826-827; 3, p. 112-113; 5] În prezența scopului de cupiditate, tăierea ilegală a arborilor sau arbuștilor reprezintă, fără doar și poate, un exemplu de aplicare a muncii umane în vederea beneficierii de calitățile utile ale acestor componente materiale ale mediului înconjurător. Tocmai de aceea, în cazul realizării scopului de cupiditate, vom atesta concursul real dintre infracțiunea, prevăzută la art. 231 CP RM, și una dintre infracțiunile prevăzute la art. 186-188, 190 sau 191 CP RM.

Totodată, este exclus concursul ideal dintre aceste infracțiuni. Or, nu este posibil ca scopul în care s-a aplicat munca umană asupra arborilor sau arbuștilor să se exprime concomitent atât în includerea componentelor date în circuitul marfar, în procesul de producție, cât și în restabilirea sau păstrarea situației ecologice favorabile pentru viața și activitatea omului. Cele două scopuri nu sunt compatibile, se exclud reciproc. În consecință, aceste două scopuri nu pot fi incidente în aceeași ipoteză din realitatea socială.

În mod regretabil, în practica judiciară nu se acordă nicio atenție scopului în care munca umană s-a aplicat asupra arborilor sau arbuștilor care fac parte din fondul forestier sau din fondul ariilor naturale protejate de stat. Aceasta deși un asemenea scop poate fi dedus din interpretarea anumitor prevederi ale Codului silvic al Republicii Moldova (în continuare – CS RM).

Astfel, din art. 2 CS RM rezultă că fondul forestier include nu doar păduri (incluse în amenajamentele silvice sau în Cadastrul funciar ca păduri), ci și plantațiile forestiere de pe terenurile destinate împăduririi, de pe terenurile afectate gospodăriei silvice ori de pe terenurile neproductive, care sunt incluse în amenajamentele silvice sau în Cadastrul funciar ca plantații forestiere.

În conformitate cu alin. (1) art. 14 CS RM, „pădurile Republicii Moldova [...] [au] în exclusivitate funcții de protecție a mediului înconjurător.” [6] Din această prevedere ar reieși că scopul aplicării muncii umane asupra arborilor sau arbuștilor din păduri constă exclusiv în restabilirea sau păstrarea situației ecologice favorabile pentru viața și activitatea omului. Însă, unele prevederi din alin. (3) art. 24 CS RM contrazic această supoziție. Potrivit literelor d)-f) din acest alineat, printre criteriile de gestionare dura-

bilă a pădurilor se numără: „[...] d) menținerea și consolidarea capacității productive a resurselor forestiere, contribuției lor în ciclurile mondiale de carbon; e) menținerea și stimularea funcțiilor producătoare ale pădurilor (produse lemnoase și nelemnoase); f) menținerea altor funcții și condiții socio-economice.” [6] De asemenea, din alin. (3) art. 36 CS RM, aflăm că „tăierile de produse principale se efectuează [...] și pentru folosirea rațională și oportună a volumului de masă lemnoasă exploatabilă.” [6]

Cât privește fondul forestier altul decât cel reprezentat de pădurile, nu există prevederi exprese din care ar rezulta că acesta ar avea funcția exclusivă de protecție a mediului înconjurător.

Referitor la fondul ariilor naturale protejate de stat, în alin. (5) art. 36 CS RM se menționează că „în cadrul unor arii protejate pot fi interzise orice tipuri de tăieri în conformitate cu regimul special de protecție a lor.” [6] Așadar, legiuitorul folosește sintagma condițională „pot fi interzise”, nu sintagma categorică „se interzic”. Într-adevăr, posibilitatea de recoltare a masei lemnoase într-o arie naturală protejate de stat este prevăzută, de exemplu, în pct. 9 din Anexa nr. 3 la Hotărârea Guvernului nr. 782 din 03.08.2000 pentru aprobarea regulamentelor-cadru ale parcurilor naționale, monumentelor naturii, rezervațiilor de resurse și rezervațiilor biosferei: „Rezervația de resurse are ca obiectiv: [...] aplicarea unui regim special de administrare și protecție a resurselor naturale, *care să limiteze parțial* (evid. ns.), iar după caz și total exploatarea valorilor naturale ale acestora; [...]” [7]

Din toate acestea deducem că, în anumite circumstanțe, este posibil ca scopul aplicării muncii umane asupra arborilor sau arbuștilor, care fac parte din fondul forestier sau din fondul ariilor naturale protejate de stat, să se exprime în includerea componentelor date în circuitul marfar, în procesul de producție.

Așa cum am susținut mai sus, în practica judiciară nu se acordă nicio atenție scopului în care munca umană s-a aplicat asupra arborilor sau arbuștilor care fac parte din fondul forestier sau din fondul ariilor naturale protejate de stat. Acest hiatus compromite precizia soluției de calificare.

De exemplu, R.N. a fost învinuit în baza lit. a) art. 231 CPRM. În fapt, la 09.09.2011, șeful Gărzii Forestiere Nisporeni, împreună cu șeful unui ocol silvic din raionul Nisporeni au efectuat un control inopinat la un canton din acest ocol, în care pădurar era R.N. În cadrul controlului au fost descoperite tăieri ilicite ale arborilor. S-a constatat că, în rezultatul acestor tăieri, a fost obținută o masă lemnoasă în volum de 56,33 m³. R.N. se afla în relații de prietenie cu L.I., care dispunea de tractor. Între aceștia a fost încheiată o înțelegere. Conform acesteia, atunci când cineva se adresa pentru a procura lemne, L.I. percepea bani pentru lemne, pe care ulterior îi transmitea lui R.N. Acesta din urmă transmitea banii în contabilitate și elibera factura pe numele lui L.I. Acesta, la rândul său, transporta lemnele către cumpărători. Tăierile ilegale de arbori au fost efectuate de B.S. și fiii acestuia. [8] Observăm că, în speța analizată, R.N. nu a avut rolul de autor al infracțiunii prevăzute la art. 231 CP RM. Sub acest aspect, soluția de calificare nu este exactă. Coautori ai infracțiunii în cauză sunt B.S. și fii acestuia. R.N. a avut rolul

de organizator sau de instigator al infracțiunii prevăzute la art. 231 CP RM. În ceea ce-l privește pe L.I., acesta a fost complice la infracțiune.⁴ Mai remarcăm că B.S. și fii acestuia au săvârșit sustragerea masei lemnoase rezultate în urma tăierii ilegale a arborilor. Deci, aceștia ar fi urmat să răspundă, de asemenea, în baza art. 186 CP RM. R.N. a avut rolul de organizator sau de instigator al infracțiunii de furt.

Totodată, subliniem că, în speța examinată, concursul infracțiunilor prevăzute la art. 186 și 231 CP RM ar fi fost posibil numai dacă scopul aplicării muncii umane asupra arborilor tăiați ilegal ar fi constat în restabilirea sau păstrarea situației ecologice favorabile pentru viața și activitatea omului. Dacă însă scopul în care s-a aplicat munca umană asupra arborilor tăiați ilegal s-ar fi exprimat în includerea componentelor date în circuitul marfar, în procesul de producție, atunci ar fi trebuit să se aplice exclusiv art. 186 CP RM.

Într-o altă speță, F.V. a fost condamnat în baza alin. (5) art. 191 și lit. a), b) art. 231 CP RM. Activând în calitate de șef al unui ocol silvic din raionul Telenești, fiind responsabil de protecția și paza vegetației forestiere, având în administrare bunurile materiale încredințate în temeiul funcției deținute, folosind situația de serviciu, acesta, în perioada decembrie 2008 - septembrie 2009, a ridicat ilegal de la pădurarul M.I. 198 m³ de lemn de foc și 3 m³ de manelă. Acest material lemnos a fost vândut mai multor persoane contra sumei de 73.440 lei. În aceeași perioadă, F.V. a ridicat ilegal de la pădurarul L.I. 86,5 m³ de lemn de foc din specii tari, 20 m³ de lemn de foc din specii moi și 3,22 m³ de lemn tehnologic din specii moi. Acest material lemnos a fost vândut către mai multe persoane contra sumei de 38.472 lei. Înainte de aceasta, la indicația directă a lui F.V., pădurarul M.I. a tăiat ilegal 94 de arbori din speciile de frasin, de carpen și de tei în volum de 58,40 m³. Materialul lemnos rezultat a fost vândut către mai multe persoane contra sumei de 16.735 lei. [9] Se poate ușor de remarcat că, în speța analizată, F.V. nu a avut rolul de autor al infracțiunii prevăzute la art. 231 CP RM. Sub acest aspect, soluția de calificare este inexactă. Autor al infracțiunii în cauză este M.I. În ceea ce-l privește pe R.N., acesta a avut rolul de organizator sau de instigator al infracțiunii prevăzute la art. 231 CP RM.

Lipsește indiciu că, în primele două episoade din ultima speță analizată, arborii ar fi fost tăiați ilegal. Odată ce materialul lemnos i-a fost încredințat lui F.V. în temeiul funcției deținute, deducem că arborii au fost tăiați legal. În aceste condiții, este întemeiată reținerea la calificare, în raport cu primele două episoade din ultima speță analizată, a art. 191 CP RM.

În cel de-al treilea episod, arborii au fost tăiați ilegal. Drept urmare, nu este cu putință ca materialul lemnos să-i fi fost încredințat lui F.V. în temeiul funcției deținute. Deci, în raport cu cel de-al treilea episod, nu este aplicabil art. 191 CP RM. Sustragerea masei lemnoase rezultate ar fi necesitat reținerea la calificare a art. 186 CP RM.

Totodată, accentuăm că, în cel de-al treilea episod, concursul infracțiunilor prevă-

⁴ Toate aceste persoane ar fi fost pasibile de răspundere în baza lit. b) art. 231 CP RM numai dacă mărimea daunelor produse ar fi depășit 500 de unități convenționale. În caz contrar ar fi trebuit să se aplice răspunderea contravențională.

zute la art. 186 și 231 CP RM ar fi fost posibil numai dacă scopul aplicării muncii umane asupra arborilor tăiați ilegal ar fi constat în restabilirea sau păstrarea situației ecologice favorabile pentru viața și activitatea omului. Dacă însă scopul în care s-a aplicat munca umană asupra arborilor tăiați ilegal s-ar fi exprimat în includerea componentelor date în circuitul marfar, în procesul de producție, atunci ar fi trebuit să se aplice exclusiv art. 186 CP RM.

CONCLUZII

Nu se exclude concursul real dintre infracțiunea, prevăzută la art. 231 CP RM, și una dintre infracțiunile prevăzute la art. 186-188, 190 sau 191 CP RM. Un asemenea concurs îl atestăm atunci când, după tăierea ilegală a arborilor sau arbuștilor din fondul forestier ori din fondul ariilor naturale protejate de stat, făptuitorul sustrage masa lemnoasă rezultată.

Totodată, se exclude concursul ideal dintre infracțiunea, prevăzută la art. 231 CP RM, și una dintre infracțiunile prevăzute la art. 186-188, 190 sau 191 CP RM. Aceasta deoarece nu sunt compatibile scopul de includere a arborilor sau arbuștilor în circuitul marfar, în procesul de producție, și, respectiv, scopul de restabilire sau păstrare a situației ecologice favorabile pentru viața și activitatea omului.

În practica judiciară nu se acordă nicio atenție scopului în care munca umană s-a aplicat asupra arborilor sau arbuștilor care fac parte din fondul forestier sau din fondul ariilor naturale protejate de stat. Acest hiatus compromite precizia soluției de calificare.

Referințe:

1. BRÎNZA, S., STATI, V. *Drept penal. Partea specială. Vol. I.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2011. 1062 p. ISBN 978-9975-53-028-6.
2. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p. ISBN 978-9975-53-468-0.
3. BRÎNZA, S., STATI, V. *Drept penal. Partea specială: Compendiu.* Chișinău: CEP USM, 2021. 370 p. ISBN 978-9975-158-47-3.
4. STATI, V. Infracțiuni prin care se încalcă regimul impus ecosistemelor terestre (art. 231 și 232 CP RM): analiză de drept penal. În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe Sociale.* 2011. nr. 3. p. 212-220. ISSN 1814-3199.
5. BRÎNZA, S. Noțiunea și semnele sustragerii: aspecte teoretice și practice. În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe Sociale.* 2014. nr. 8. p. 46-63. ISSN 1814-3199.
6. Codul silvic al Republicii Moldova nr. 887 din 21.06.1996. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr. 4-5.
7. Hotărârea Guvernului nr. 782 din 03.08.2000 pentru aprobarea regulamentelor-cadru ale parcurilor naționale, monumentelor naturii, rezervațiilor de resurse și rezervațiilor biosferei. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2000, nr. 102-105.

8. *Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 23.06.2015. Dosarul nr. Ira-715/2015.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=4503 [Accesat 01.07.2023]
9. *Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 04.04.2017. Dosarul nr. Ira-179/2017.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=8685 [Accesat 01.07.2023]

DESPRE OPORTUNITATEA DE TRANSPUNERE A UNEI INIȚIATIVE LEGISLATIVE A UNIUNII EUROPENE PRIVIND VIOLENȚA SEXUALĂ ȘI VIOLENȚA CIBERNETICĂ

ON THE OPPORTUNITY TO TRANSPOSE A LEGISLATIVE INITIATIVE OF THE EUROPEAN UNION ON SEXUAL VIOLENCE AND CYBER VIOLENCE

Vitalie STATI, ORCID: 0000-0003-1371-4961

Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 343.541:343.435:341.176(4)

e-mail: stativitalie71@gmail.com

The purpose of the article is to investigate the opportunity to implement in the legislation of the Republic of Moldova the Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council on combating violence against women and domestic violence, as well as formulating recommendations necessary to improve the quality of the criminal law of the Republic of Moldova. The comparative method, the logical method and the systemic method served as the methods used to achieve the above-mentioned purpose. As a result of this study: the possible implications of the Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council on combating violence against women and domestic violence on the legislation of the Republic of Moldova were revealed; analysis of the Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council on combating violence against women and domestic violence and highlighting the difficulties and advantages that could characterize its transposition into the legislation of the Republic of Moldova.

Cuvinte-cheie: violență sexuală; viol; consimțământ; constrângere; violență cibernetică.

INTRODUCERE

Scopul articolului rezidă în investigarea oportunității de implementare în legislația Republicii Moldova a Propunerii de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (în continuare – Propunerii), precum și în formularea de recomandări necesare îmbunătățirii calității legii penale, a unor norme extrapenale complementare, precum și a actelor de interpretare a legii penale.

Întru realizarea acestui scop, au fost trasate următoarele obiective: relevarea posibilităților implicații ale Propunerii asupra legislației Republicii Moldova; analiza Propunerii și evidențierea dificultăților și a avantajelor ce ar putea caracteriza transpunerea acesteia în legislația Republicii Moldova.

MATERIAL ȘI METODĂ

În calitate de metode utilizate pentru realizarea scopului și obiectivelor susmenționate au servit metoda comparativă, metoda logică și metoda sistemică. Au fost

analizate: art. 171, 172, alin. (3) art. 177, art. 346 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM); art. 78² din Codul contravențional al Republicii Moldova; Propunerea de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice; doctrina penală relevantă.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Adoptată la 08.03.2022, Propunerea comportă un vădit interes pentru țara noastră, luând în considerare statutul Republicii Moldova de stat candidat pentru aderare la UE. În esență, Propunerea are ca scop îndeplinirea obiectivelor Convenției de la Istanbul prin completarea legislației existente a UE și a statelor membre. În acest scop s-a sugerat, între altele, ca incriminarea violului să se bazeze pe orice lipsă a consimțământului victimei. În plus, Propunerea ia în considerare evoluțiile recente, cum ar fi violența cibernetică împotriva femeilor, care este reflectată foarte sumar în Convenția de la Istanbul.

Referitor la violența cibernetică, în Propunere nu se face o restrângere în funcție de genul sau sexul victimei. Cât privește violența sexuală, s-a propus ca aceasta să fie incriminată la nivelul UE numai atunci când este comisă împotriva femeilor. Această restrângere își are temeiul în alin. (1) art. 83 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (în continuare – TFUE). În conformitate cu această normă, care limitează competența de incriminare la nivel de UE, exploatarea sexuală poate viza doar femeile și copiii. Cât privește violul săvârșit asupra copiilor, precizez că prevenirea și combaterea acestuia reprezintă de mai mulți ani obiectul unei directive distincte a UE.¹

În art. 5 din directiva proiectată s-a recomandat ca definiția violului să aibă ca element cheie sintagma „act neconsimțit”, avându-se în vedere „un act care fie este efectuat fără consimțământul voluntar al femeii, fie presupune că femeia nu-și poate exprima liber voința din cauza stării sale fizice sau psihice (cum ar fi starea de inconștiență, intoxicația, somnul, boala, leziunea corporală sau dizabilitatea), făptuitorul profitând astfel de incapacitatea femeii de a-și exprima liber voința.” [1] În prezent, o asemenea abordare largă a lipsei de consimțământ a victimei de viol este consacrată în 13 state membre ale UE (Croația, Grecia, Finlanda, Slovenia etc.). În celelalte 14 state membre ale UE (Bulgaria, Cehia, Italia, România etc.), abordarea lipsei de consimțământ a victimei de viol nu diferă principial de cea din art. 171 CP RM (în coroborare cu alin. (3) art. 132² CP RM).

Înclinarea balanței în favoarea abordării înguste a lipsei de consimțământ a victimei de viol a dus la aceea că, la 06.06.2023, după mai mult de un an de discuții contradictorii, guvernele statelor membre ale UE au respins recomandarea de definire a noțiunii de viol, formulată în art. 5 din directiva proiectată. Aceasta deși, în ansamblu, Propunerea

¹ A se vedea: *Directiva 2011/92/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile și de înlocuire a Deciziei-cadru 2004/68/JAI a Consiliului*. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0093> [Accesat 03.07.2023]

de adoptare a directivei a fost susținută. În acest mod, s-a constatat că statele membre ale UE dețin suveranitatea deplină în ceea ce privește definirea în legislațiile lor interne a noțiunii de viol.

Probabil, acest „time-out” va determina amânarea pentru o anumită perioadă a discuțiilor privind eventuala revenire în Republica Moldova la concepția largă a actului sexual neconsimțit, care a fost propusă într-un proiect de lege² pe care l-am analizat.³ În acest sens, într-un raport al Comisiei juridice, numiri și imunități a Parlamentului Republicii Moldova din 22.07.2022, a fost stabilit dezideratul de redefinire a „noțiunii de consimțământ al victimei exprimat în cazul infracțiunilor ce atentează la libertatea și inviolabilitatea sexuală”. [2] Până la urmă, în Legea nr. 316/2022⁴, acest deziderat nu și-a găsit realizarea. Drept urmare, în contextul infracțiunilor prevăzute la art. 171 și 172 CP RM, este relevantă nu orice lipsă de consimțământ a victimei. Ca și până la intrarea în vigoare a Legii nr. 316/2022, înșelăciunea nu poate fi privită ca modalitate normativă a acțiunii adiacente din cadrul acestor infracțiuni.

Cele sus-menționate nu trebuie să ducă la ideea că art. 5 din directiva proiectată nu ar fi în genere util în vederea îmbunătățirii calitative a legii penale autohtone. Întrucât alin. (3) art. 132² CP RM lasă teren pentru anumite retușări, ca model pentru perfecționarea acestei norme ar putea servi dispoziția parag. 3 art. 5 din directiva proiectată: „Consimțământul poate fi retras în orice moment în timpul actului. Lipsa consimțământului nu poate fi combătută exclusiv prin tăcerea femeii, prin neîmpotrivirea verbală sau fizică a acesteia sau prin comportamentul sexual anterior al femeii.” [1]

A doua dintre propozițiile precitate ar trebui să completeze alin. (3) art. 132² CP RM, sporind astfel potențialul explicativ al definiției din această normă. Anterior am menționat că „dacă [...] victima și-a dat seama că orice împotrivire este inutilă sau că s-ar expune unui rău și mai mare (și, în consecință, nu a opus rezistență), fapta se va califica potrivit art. 171 CP RM. Aceasta deoarece cerința legii se referă la exercitarea constrângerii, nu la faptul dacă victima s-a împotrivit sau nu.” [3, p. 557] Din aceste considerente, nu doar lipsa de rezistență verbală sau fizică a victimei, ci și tăcerea acesteia sau comportamentul sexual anterior al victimei nu sunt suficiente pentru a confirma că victima a consimțit actul sexual. Actul sexual nu este consimțit dacă nu are la bază consimțământul liber exprimat al victimei. Consimțământul, exprimat de o victimă constrânsă sau de a cărei neputință se profită, nu este valabil.

² A se vedea: *Proiectul de Lege pentru modificarea unor acte normative (asigurarea drepturilor victimelor în cazul infracțiunilor privind viața sexuală)*. Disponibil: http://www.justice.gov.md/public/files/dir_elab_acte_norm/Proiect_21.02.2020.pdf [Accesat 03.07.2023]

³ A se vedea: BRÎNZA, S., STATI, V., COPEȚCHI, S. *Infracțiunile privind viața sexuală din perspectiva legii penale a Republica Moldova: aspecte de lege ferenda*. În: SSRN Electronic Journal. ISSN 1556-5068. Disponibil: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4217985 [Accesat 03.07.2023]

⁴ A se vedea: Legea nr. 316 din 17.11.2022 pentru modificarea unor acte normative (asigurarea drepturilor victimelor în cazul infracțiunilor privind viața sexuală și violența în familie). În: *Monitorul Oficial a Republicii Moldova*, 2022, nr. 394-400.

Din parag. 3 art. 5 din directiva proiectată rezultă că victima își poate modifica poziția referitoare la consimțirea actului sexual. Sintagma „comportamentul sexual anterior al femeii” denotă că, inițial, victima poate aproba actul sexual; ulterior însă, aceasta poate refuza să întrețină actul sexual. În context, apare întrebarea: în care condiții refuzul anulează consimțământul inițial de a întreține raportul sexual? În prima propoziție din parag. 3 art. 5 din directiva proiectată se menționează: „Consimțământul poate fi retras în orice moment în timpul actului. [...]” [1] Însă, această propoziție nu ia în considerare specificul infracțiunii prevăzute la art. 171 CP RM. Această infracțiune se consideră consumată din momentul începerii actului sexual. Din această cauză, propoziția precitată nu poate fi aplicată la interpretarea art. 171 CP RM; ea nu poate completa alin. (3) art. 132² CP RM. În contextul infracțiunii prevăzute la art. 171 CP RM, consimțământul poate fi retras în orice moment până la începerea actului sexual. Totodată, dacă victima nu a reușit din varii motive să-și retragă consimțământul până la începerea actului sexual, nu trebuie să se interpreteze că aceasta a consimțit tacit actul sexual. Așa cum am afirmat mai sus, comportamentul sexual anterior al victimei (și anume – aprobarea inițială de către ea a actului sexual) nu este suficient pentru a confirma că victima a consimțit actul sexual. Constrângerea victimei sau profitarea de neputința acesteia anulează indiscutabil orice aprobare premergătoare de către victimă a actului sexual.

În altă ordine de idei, în art. 6 din directiva proiectată este propusă incriminarea faptei de mutilare genitală feminină. Cineva ar putea să afirme că, în Republica Moldova, nu există condiții sociale pentru a incrimina o asemenea faptă. Într-adevăr, statisticile arată că mutilarea genitală feminină este săvârșită preponderent în unele state din Africa și din Asia.⁵ Cu toate acestea, țări ca Austria, Belgia, Cipru, Croația, Italia, Spania, Portugalia, Suedia etc. au incriminat deja mutilarea genitală feminină. Explicația constă în fenomenul migrației, datorită căruia în Europa a început să fie comisă tot mai des această faptă anterior necunoscută. Fenomenul migrației, deși într-o măsură mai redusă, afectează și Republica Moldova, care este tranzitată de către cetățenii unor state în care este mai des săvârșită faptă de mutilare genitală feminină. Un alt argument pentru incriminarea în Republica Moldova a faptei respective constă în Convenția de la Istanbul, care a intrat în vigoare în țara noastră la 01.05.2022. În art. 38 din această convenție se recomandă părților să ia măsurile necesare pentru a incrimina mutilarea genitală feminină. Este de reținut că o astfel de faptă este specificată într-o hotărâre a Guvernului recent adoptată.⁶ Odată ce în această hotărâre mutilarea genitală feminină este considerată formă a violenței sexuale, ar fi în firea lucrurilor ca în Codul penal al Republicii Moldova să apară un articol în care fapta respectivă să fie incriminată.

⁵ A se vedea: *Female genital mutilation (FGM)*. Disponibil: <https://data.unicef.org/topic/child-protection/female-genital-mutilation/> [Accesat 03.07.2023]

⁶ A se vedea: Hotărârea Guvernului nr. 223 din 19.04.2023 cu privire la aprobarea Metodologiei de lucru a echipei de intervenție în cazurile de violență sexuală și a Instrucțiunii de lucru a echipei de intervenție în cazurile de violență sexuală. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2023, nr. 176-178.

În alt context, în directiva proiectată se acordă o atenție considerabilă violenței cibernetice. În acest mod, sunt dezvoltate ideile conținute într-o rezoluție a Parlamentului European din 2021. Potrivit acestei rezoluții, se recomandă incriminarea următoarelor fapte: hărțuirea online; urmărirea cibernetică; încălcări ale vieții private legate de tehnologiile informaționale și de comunicare; înregistrarea și partajarea de imagini cu violuri sau alte forme de agresiune sexuală; controlul sau supravegherea de la distanță, inclusiv prin intermediul aplicațiilor de spionare pe dispozitive mobile; discursul de incitare la ură sexist; inducerea violenței autoprovocate, cum ar fi sinuciderea sau anorexia și leziunile psihice, etc.⁷

În art. 4 din directiva proiectată se propune ca, prin „violență cibernetică”, să se înțeleagă „orice act de violență, ce intră sub incidența acestei Directive, care este comis, asistat sau agravat parțial ori integral prin utilizarea tehnologiilor informaționale și de comunicare.” [1] În alte articole din același act se propune incriminarea unor forme concrete de violență cibernetică: distribuirea neconsimțită a materialului intim sau manipulat (art. 7); urmărirea cibernetică (art. 8); hărțuirea cibernetică (art. 9); incitarea cibernetică la violență sau la ură (art. 10).

Trebuie de menționat că unele dintre aceste fapte deja sunt prevăzute în legislația Republicii Moldova. Mă refer la:

- răspândirea informației cu caracter sexual, incluzând imagini și înregistrări cu conținut sexual, inclusiv prin intermediul tehnologiilor informaționale, în scop de răzbu-nare, ură, înjosire sau lezare a onoarei și demnității persoanei (alin. (3) art. 177 CP RM);
- instigare la ură sau violență, manifestată prin îndemnuri publice, diseminare a informației sau alte forme de informare a publicului, inclusiv prin intermediul mass-mediei, în formă scrisă, desen sau imagine, sau prin intermediul unui sistem informatic, împotriva unei categorii de persoane pe motive de prejudecată (art. 346 CP RM);
- persecutarea în mod repetat a unei persoane a căreia i s-a cauzat o stare de anxietate, frică pentru siguranța proprie ori a rudelor apropiate, fiind constrânsă să-și modifice conduita de viață, săvârșită prin: a) urmărirea persoanei; b) contactarea sau încercarea de a contacta prin orice mijloc sau prin intermediul altei persoane (art. 78² din Codul contravențional al Republicii Moldova).

Bineînțeles, prevederile corespunzătoare din directiva proiectată ar putea servi ca modele pentru perfecționarea acestor articole. În afară de aceasta, din directiva proiectată rezultă că urmărirea cibernetică ar trebui să atragă răspundere penală, nu răspundere contravențională. Aceeași concluzie reiese din art. 34 al Convenției de la Istanbul. În Austria, Bulgaria, Croația, Finlanda, Germania, Franța, Grecia, Italia, Olanda, Polonia, Portugalia, România etc., o astfel de faptă este sancționată penal. Nu în ultimul rând, S. Copețchi demonstrează într-o investigație „ineficiența răspunderii contravenționale pen-

⁷ A se vedea pentru detalii: *Rezoluția Parlamentului European din 14 decembrie 2021 conținând recomandări adresate Comisiei privind combaterea violenței pe criterii de gen: violența cibernetică (2020/2035(INL))*. Disponibil: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0489_RO.html [Accesat 03.07.2023]

tru săvârșirea actelor de persecuție” [4], prevăzute la art. 78² din Codul contravențional al Republicii Moldova. În consecință, consider că răspunderea pentru astfel de acte trebuie să fie prevăzută în Codul penal al Republicii Moldova, așa cum s-a preconizat inițial într-un proiect de lege din 2016.⁸

În cele din urmă, constat că hărțuirea cibernetică (art. 9 din directiva proiectată⁹) nu este sancționată în niciun fel în legislația Republicii Moldova. Presupunând, spre exemplu, primirea nesolicitată de victimă a unui material cu conținut sexual explicit, o asemenea faptă ar putea să se compare după gradul de pericol social cu infracțiunea prevăzută la art. 155 CP RM. Iată de ce, consider necesar să fie analizată oportunitatea de incriminare a faptei de hărțuire cibernetică.

CONCLUZII

Respingerea de către guvernele statelor membre ale UE a recomandării de definire a noțiunii de viol, formulată în art. 5 din directiva proiectată, va determina, cel mai probabil, amânarea pentru o anumită perioadă a discuțiilor privind eventuala revenire în Republica Moldova la concepția largă a actului sexual neconsimțit.

Întrucât alin. (3) art. 132² CP RM lasă teren pentru anumite retușări, ca model pentru perfecționarea acestei norme ar putea servi dispoziția parag. 3 art. 5 din directiva proiectată. A doua dintre propozițiile din acest paragraf ar trebui să completeze alin. (3) art. 132² CP RM, sporind astfel potențialul explicativ al definiției din această normă. În contrast, prima propoziție din parag. 3 art. 5 din directiva proiectată nu ia în considerare specificul infracțiunii prevăzute la art. 171 CP RM. Din această cauză, propoziția precitată nu poate completa alin. (3) art. 132² CP RM.

Este oportună incriminarea în legea penală autohtonă a faptelor de mutilare genitală feminină și de hărțuire cibernetică.

Prevederile art. 7, 9 și 10 din directiva proiectată ar putea servi ca paradigme pentru perfecționarea alin. (3) art. 177 și a art. 346 CP RM, precum și a art. 78² din Codul contravențional al Republicii Moldova. Răspunderea pentru actele de persecutare trebuie să fie prevăzută în Codul penal al Republicii Moldova, nu în Codul contravențional al Republicii Moldova.

⁸ A se vedea: *Proiectul de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative*. Disponibil: http://particip.gov.md/public/documente/139/ro_1472_Proiect-de-lege-VF.pdf [Accesat 03.07.2023]

⁹ Potrivit acestui articol, „statele membre trebuie să asigure că următoarele conduite intenționate sunt pedepsite ca infracțiuni: (a) inițierea împreună cu terții a unui atac îndreptat împotriva unei alte persoane, prin punerea la dispoziția unei mulțimi de utilizatori finali a unui material amenințător sau insultător, prin intermediul tehnologiilor informaționale și de comunicare, cu efectul de a provoca un prejudiciu psihologic semnificativ persoanei atacate; (b) participarea împreună cu terții la atacurile menționate la litera (a)”.*

* *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on combating violence against women and domestic violence*. Disponibil: [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2022/0066\(COD\)&l=en](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2022/0066(COD)&l=en) [Accesat 03.07.2023]

Referințe:

1. *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on combating violence against women and domestic violence*. Disponibil: [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2022/0066\(COD\)&l=en](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2022/0066(COD)&l=en) [Accesat 03.07.2023]
2. *Raportul Comisiei juridice, numiri și imunități a Parlamentului Republicii Moldova asupra Proiectului de lege privind modificarea unor acte normative (nr. 321 din 22.07.2022)*. Disponibil: <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/6151/language/ro-RO/Default.aspx> [Accesat 03.07.2023]
3. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p. ISBN 978-9975-53-468-0.
4. COPEȚCHI, S. Stalking-ul: concept, cadru normative, practică judiciară. În: *Prevenirea hărțuirii: realitate și soluții legislative, 26-27 noiembrie 2021, Chișinău*. Chișinău: CEP USM, 2022, p. 83-99. ISBN 978-9975-159-55-5.

RENUNȚAREA DE BUNĂ VOIE DE LA SĂVÂRȘIREA INFRAȚIUNII A COAUTORULUI

VOLUNTARY ABANDONEMENT OF THE COMMITMENT OF THE CRIMINAL OFFENCE OF THE CO-AUTHOR

Mariana GRAMA, ORCID: 0000-0002-2633-5381
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 343.237:343.85:343(478)(094.4)

e-mail: mariana.grama@usm.md

The article is dedicated to some aspects related to the voluntary abandonment of the commitment of the criminal offence in the case of the commission in participation, being, in particular, a co-author. Concerning the co-author, we observed that special legal norms are not contained in the Criminal Code of the Republic of Moldova, probably for the reason that in the case of voluntary abandonment of the criminal offence, the legislator considers that the same of rules qualification which are applied to the co-author. For the elaboration of the article, the existing doctrinal material, the national legislation and some normative sources of other states, relevant to the exposed subject, have been analyzed. The methods used are the analysis and synthesis of scientific and normative sources. As a result of the research, we can conclude that regarding the abandonment of the co-author from committing the crime, art.56 Criminal Code of the Republic of Moldova must be amended.

Keywords: *abandonement, author, co-author, criminal offence, criminal participation, voluntary renunciation.*

INTRODUCERE

Pentru a apăra valorile sociale și a preveni săvârșirea de noi infracțiuni legiuitorul utilizează diverse metode și măsuri. Printre ele sunt metode de constrângere, dar și prevederi care stimulează activitatea socială pozitivă a persoanei. La ele poate fi atribuită și instituția renunțării de bună voie la săvârșirea infracțiunii prevăzută în art.56 din Codul penal al Republicii Moldova. În alin.4 din acest articol este reglementată renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii comisă în participație a organizatorului, instigatorului și complicelui. Referitor la coautor, prevederi speciale nu se conțin, probabil, din motivul că în cazul renunțării de bună voie la săvârșirea infracțiunii, legiuitorul consideră că față de coautor se aplică aceleași reguli de calificare ca și față de autor.

MATERIAL ȘI METODĂ

Pentru elaborarea articolului a fost analizat materialul doctrinar existent, legislația națională și unele surse normative ale altor state, relevante subiectului expus. Metodele utilizate sunt analiza și sinteza doctrinei și a surselor normative.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii în comun poate fi considerată una dintre împrejurările ce influențează nemijlocit răspunderea penală a participanților. Mai mult, în cazul participației, renunțarea de bună voie comportă anumite particularități.

Spre deosebire de alte legislații, vedem că legislația penală a Republicii Moldova reglementează în mod special renunțarea de bună voie a participanților la săvârșirea infracțiunii. Condițiile și consecințele renunțării de bună voie care sunt fixate în art.56 alin.1-3 CP RM se extind și asupra renunțării în cazul participației penale.

În cadrul activității infracționale comune, renunțarea de bună voie se caracterizează prin faptul că la săvârșirea infracțiunii participă câteva persoane, iar intenția infracțională este realizată nemijlocit de către unul dintre ei – autorul. Anume aceasta naște particularități generale și specifice ale renunțării de bună voie a participanților.

La fel ca și în cazurile în care infracțiunea este comisă de o singură persoană, renunțarea participanților trebuie să fie *benevolă și definitivă*.

Reieșind din norma generală referitoare la renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii care se conține în art.56 din CP al RM, deducem *particularitățile generale* ale renunțării participanților ce au importanță pentru aprecierea activității lor:

- renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii a unuia dintre participanți nu liberează automat de răspundere penală pe ceilalți participanți;
- posibilitatea renunțării de bună voie a participantului depinde de comportamentul autorului;
- renunțarea de bună voie trebuie să se producă mai înainte ca executarea să se fi terminat [1, p.145-146].

Renunțarea de bună voie a participanților este posibilă la orice tip sau formă de participație penală, la orice etapă a activității infracționale, însă în mod obligator până la momentul survenirii rezultatului infracțional [2, p.440]. Trebuie avut în vedere și acel fapt că încetarea de bună voie a acțiunilor infracționale de către unul dintre participanții la infracțiune nu exclude pericolul social al activității infracționale continuată de către alți participanți. În conformitate cu principiile individualizării răspunderii penale și răspunderii penale personale, făptuitorii ce nu au renunțat la infracțiune sunt supuși răspunderii penale. Totodată renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii de către autor formează temei pentru a-l libera de răspundere penală, însă aceasta nu înseamnă că față de alți participanți nu se va aplica răspunderea penală.

Ceilalți participanți nu vor fi supuși răspunderii penale decât atunci când și în acțiunile lor se va stabili renunțarea de bună voie. Dependența renunțării de bună voie a participanților de comportamentul autorului decurge din faptul că prin acțiunile lui se realizează intenția tuturor celorlalți participanți. Aceasta determină și momentul până la care participanții au posibilitatea să renunțe de bună voie.

Particularitățile specifice ale renunțării de bună voie în cazul participației penale sunt condiționate de faptul săvârșirii în comun a infracțiunii, depind de tipul participantului și de forma participației.

Renunțarea autorului de a săvârși infracțiunea exclude răspunderea lui. Dar aceasta, după cum am menționat mai sus, nu exclude răspunderea celorlalți participanți. Însă sunt posibile cazuri când un alt participant renunță la activitatea infracțională. În cazurile date trebuie stabilit cum influențează renunțarea de bună voie personală a unuia dintre participanți asupra răspunderii celorlalți.

Art.56 alin.3 CP RM enunță: „*Persoana, care a renunțat de bună voie la ducerea infracțiunii până la capăt, este supusă răspunderii penale numai în cazul în care fapta săvârșită conține o altă infracțiune consumată*”.

Vedem că norma dată, care se referă și la autorul infracțiunii, nu-i solicită întreprinderea unor acțiuni suplimentare pentru a fi în prezența renunțării, dar atunci când o aplicăm organizatorului, instigatorului sau complicelui, regula suferă unele modificări, care pot fi explicate prin caracterul activității lor, deoarece, de obicei, ei comit acțiunile infracționale până la momentul când autorul începe executarea nemijlocită a infracțiunii (cu excepțiile referitoare la complice). Din acest motiv prin prevederile art.56 alin.4 CP RM legiuitorul solicită organizatorului, instigatorului și complicelui respectarea unor condiții suplimentare.

Deci, legiuitorul nu reglementează, în special, renunțarea de bună voie de la săvârșirea infracțiunii de către autor. Faptul dat îl considerăm justificat atunci când vorbim despre autorul nemijlocit, pentru că renunțarea în cazul lui poate fi analizată prin prisma prevederilor alin.1-3 art.56 CP RM, care se referă și la renunțarea în cazul când infracțiunea nu este comisă în participație.

Datorită unor aspecte specifice activității coautorului, însă, unele particularități ale renunțării de bună voie la săvârșirea infracțiunii de către acesta, totuși, ar trebui discutate.

Coautorul nu este definit de Codul penal al Republicii Moldova. Cu toate acestea, plecând de la noțiunea autorului, literatura de specialitate și unele norme legale, conchidem că, totuși există o definiție.

“Coautorul își aduce contribuția nu numai prin cooperarea sa cu acte materiale de executare la producerea rezultatului, dar există și o legătură subiectivă cu ceilalți coautori, anume intenția comună de a comite fapta respectivă “[3, p.69]. Legea penală a Republicii Moldova în art.44 definește participația simplă sau altfel spus, coautoratul.

Unele legi penale ale altor state expres definesc coautorul. De exemplu, Codul penal al României, în art.46 alin.2 pe lângă autor definește expres și coautorul. Potrivit acestei norme *coautori sunt persoanele care săvârșesc nemijlocit aceeași faptă prevăzută de legea penală* [4, p. 773]. Mai mult, autorul și coautorul sunt scoși în afara participanților la infracțiune care sunt prevăzuți în art.47 și 48 CP al României- instigatorul și complicelul. § 25 din Codul penal al Germaniei în alin.2 stipulează că *dacă fapta penală este săvârșită de mai multe persoane împreună, se pedepsește fiecare în calitate de autor (co-autor)*[5, p.904].

Vorbind despre renunțarea de la săvârșirea infracțiunii și reieșind din ipoteza că coautorului I se aplică aceleași reguli ca și autorului care a renunțat de bună voie la săvârșirea infracțiunii, atunci apar anumite întrebări.

Alin.art. 56 CP al RM specifică următoarele: “*Se consideră renunțare de bună voie la săvârșirea infracțiunii încetarea de către persoană a pregătirii infracțiunii sau încetarea **acțiunilor (inacțiunilor)** îndreptate nemijlocit spre săvârșirea infracțiunii, dacă persoana era conștientă de posibilitatea consumării infracțiunii*”.

Termenul “**acțiunilor (inacțiunilor)**” poate fi examinat prin prisma a două aspecte:

1) ori aici sunt incorporate toate acțiunile, care formează latura obiectivă a infracțiunii;

2) ori este vorba doar despre comportamentul unui participant concret (în cazul nostru, a coautorului).

Întrebarea este dacă ar fi suficient ca coautorul să-și înceteze acțiunile infracționale proprii sau este necesar ca să întreprindă anumite măsuri pentru ca și alți coautori să-și înceteze acțiunile (inacțiunile) infracționale. Întrebarea a apărut pentru că pot exista două variante:

1. ori coautorul a renunțat la partea lui de acțiuni pe care trebuia să le realizeze, dar ceilalți coautori au realizat intenția infracțională până la capăt;

2. ori coautorul care a renunțat la partea sa de infracțiune și a întreprins măsuri pentru a împiedica ducerea infracțiunii până la capăt de către alți coautori și în acest mod infracțiunea nu s-a consumat..

În primul caz, acțiunile (inacțiunile) sunt interpretate ca și o faptă integră, iar renunțarea unuia dintre coautori nu comportă trăsăturile instituției renunțării de bună voie de la săvârșirea infracțiunii.

În cel de al doilea caz, putem vorbi despre renunțare de bună voie de la săvârșirea infracțiunii.

În cazul participației complexe cu mai mulți coautori sau în cazul participației simple când coautorii s-au înțeles între ei care parte a acțiunii infracționale trebuie să o comită fiecare dintre ei (împărțirea rolurilor)-considerăm că nu poate fi vorba despre renunțare, pentru coautorul că ar trebui să întreprindă măsuri pentru întreruperea activității infracționale de către ceilalți participanți

Dacă coautorul a renunțat, dar este conștient că acțiunile sale fac imposibilă continuarea infracțiunii respective și din acest motiv nu a mai întreprins alte măsuri pentru a împiedica comiterea de mai departe a infracțiunii ar putea fi prezentă instituția renunțării de bună voie de la săvârșirea infracțiunii? Da, atunci ar fi posibilă prezența renunțării de bună voie, pentru că coautorul înțelege că prin renunțarea sa, împiedică continuarea activității infracționale.

Prevederile legale raportate la coautor nu provoacă întrebări doar atunci când toți coautorii renunță de bună voie de la săvârșirea infracțiunii. În alte cazuri, însă posibilitatea renunțării depinde de faptul dacă coautorul a comis deja careva acțiuni (inacțiuni) infracționale sau nu, iar dacă da - sunt acestea în legătură de cauzalitate cu rezultatul infracțional sau nu. La fel depinde și de numărul de coautori, pentru că dacă unul sau câțiva dintre coautori au renunțat la săvârșirea infracțiunii, iar restul continuă activitate

infracțională, este evident că cei care au renunțat nu este suficient să renunțe, adică să inacționeze, dar ar trebui să întreprindă anumite acțiuni pentru a împiedica comiterea infracțiunii de către ceilalți coautori.

Analizând unele legi penale străine vedem că acestea deosebesc: *desistarea și împiedicarea consumării infracțiunii*.

Desistarea trebuie să fie urmată de înștiințarea autorităților despre comiterea infracțiunii cu scopul împiedicării consumării ei sau împiedicarea de către însuși autor (coautor) a consumării infracțiunii.

§ 24 dn Codul penal al Germaniei prevede **Desistarea**. Potrivit normei date:

(1) *Nu se pedepsește pentru tentativă persoana care, în mod benevol, renunță la continuarea săvârșirii faptei sau împiedică consumarea faptei. Dacă fapta nu se consumă fără intervenția persoanei care s-a desistat, aceasta nu se pedepsește dacă se străduiește în mod benevol și serios să împiedice consumarea faptei.*

(2) *Dacă la săvârșirea faptei participă mai multe **persoane**, nu se pedepsește pentru tentativă persoana care împiedică în mod benevol consumarea faptei. Cu toate acestea, pentru a nu se aplica nicio pedeapsă, este suficient să se străduiască în mod benevol și serios să împiedice consumarea faptei, dacă fără intervenția sa fapta nu se consumă sau este săvârșită independent de contribuția sa anterioară.*

Potrivit prevederilor art.16 pct.2 și 3 din Codul penal al Spaniei [6, p.406]:

2. *Nu va răspunde penal pentru tentativă persoana care evită în mod voluntar să comită delictul, fie renunțând la executarea acțiunii deja începute, fie împiedicând producerea efectului, fără ca aceasta să fie exonerată de responsabilitate pentru faptele comise, dacă acestea au intrunit deja elementele constitutive ale altui delict sau abatere.*

3. *Atunci când în comiterea unei fapte intervin **mai mulți subiecți**, vor fi exonerați de responsabilitate penală acel sau aceia care renunță să execute acțiunea deja începută și împiedică sau au intenția să împiedice în mod hotărât consumarea faptei, fără ca aceștia să fi exonerați de responsabilitate pentru faptele comise, dacă acestea au intrunit deja elementele constitutive ale altui delict sau abatere.*

În conformitate cu prevederile din art. 34 din Codul penal al României **Desistarea și împiedicarea producerii rezultatului** [4, p.769].

(1) *Nu se pedepsește autorul care, înainte de descoperirea faptei, s-a desistat ori a încunoștințat autoritățile de comiterea acesteia, astfel încât consumarea să poată fi împiedicată, sau a împiedicat el însuși consumarea infracțiunii.*

(2) *Dacă actele îndeplinite până în momentul desistării sau împiedicării producerii rezultatului constituie o altă infracțiune, se aplică pedeapsa pentru această infracțiune.*

Putem vedea că legiuitorii străini utilizează în mai multe cazuri sintagma “*persoane*”, “*subiecți*” fără a specifica rolul lor în cadrul infracțiunii comise în participație.

CONCLUZII

Deci, am stabilit că reieșind din natura juridică a renunțării de bună voie la săvârșirea infracțiunii, în doctrina dreptului penal, dar și legislația penală întrebarea

despre renunțarea de către coautor nu are un răspuns clar. Sunt întâlnite câteva opinii divergente:

1. pentru ca coautorul să renunțe de la săvârșirea infracțiunii trebuie să înceteze fapta infracțională în general, fără ca să conteze dacă el și-a realizat partea lui din latura obiectivă sau nu;

2. este suficient pentru coautor să renunțe la partea lui din fapta infracțională;

3. împiedicarea consumării faptei altui coautor este obligatorie doar dacă între coautori au fost împărțite rolurile.

În viziunea noastră, pentru ca coautorul să fie recunoscut că a renunțat de bună voie la săvârșirea infracțiunii, atunci el, ca oricare alt participant la infracțiune trebuie să ia măsuri pentru a întrerupe activitatea infracțională în general, și nu doar a sa, cu alte cuvinte, să distrugă legătura de cauzalitate dintre acțiunile sale și rezultatul infracțional care ar fi trebuit să survină.

La fel, în art. 56 din Codul Penal al Republicii Moldova ar putea fi inclus un alineat în care ar fi specificate condițiile renunțării de bună voie de la săvârșirea infracțiunii de către autor și coautor.

Referințe:

1. GRAMA, M. *Participanții la infracțiune și particularitățile răspunderii lor*. Chișinău: CEP USM, 2004.202 p. ISBN 9975-70-328-3
2. КУЗНЕЦОВА, Н. Ф., ТЯЖКОВА, И.М. *Курс уголовного права. Общая часть*. Т.І. – Москва: Зерцало, 1999, с.440.
3. UNGUREANU, M.-E. *Participația penală*. București: Universul Juridic, 2017. 188 p. ISBN 978-606-673-973-3
4. Codul penal al României din 24 iulie 2009. În: CODEX PENAL. Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. Volumul IV. București: Editura C.H.Beck, 2018, 889 p. ISBN 978-606-18-0823-6
5. Codul penal al Germaniei Codul penal al Republicii Federale Germania din 13 noiembrie 1998. În: CODEX PENAL. Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. Volumul II. București: Editura C.H.Beck, 2018, 1095 p. ISBN 978-606-18-0819-9
6. Codul penal al Regatului Spaniei din 23 noiembrie 1995. În: CODEX PENAL. Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. Volumul V. București: Editura C.H.Beck, 2018, 995 p. ISBN 978-606-18-0824-3

RAȚIUNI ALE RE-CONSTITUȚIONALIZĂRII DEMOCRAȚIEI
ȘI A VALORILOR DEMOCRATICE¹

THE RATIONALE TO RE-CONSTITUTIONALISE THE DEMOCRACY AND
DEMOCRATIC VALUES

Rodica CIOBANU, ORCID: 0000-0001-6071-8178
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 342.34:342.51.001.76

e-mail: rodica.ciobanu@usm.md

This article, synthetically, discusses the issue of consolidating democracy through the identification of essential challenges to current political and legal institutions that call for action. In this regard, the separation of powers and the need to strengthen the mechanisms for ensuring compliance with the rule of law, including through specific examples such as political corruption, lack of integrity, etc. Indirectly, it suggests the major role of the constitutional authority in ensuring the reform and consolidation of democracy in the Republic of Moldova and increasing citizens' confidence in fundamental constitutional values.

Keywords: constitutionalization, democracy, governance, modernization, values

În prezent, democrația nu mai este un concept bine definit, însoțit de semnificații profunde, clare, cu încărcătură emoțională și cu idealuri spre care tind persoanele, statele și societățile. Democrația rămâne a fi considerată parte a discursului politic al promisiunii și nu al unei realități previzibile materializate. În același timp, democrația fiind o derivată a statului de drept, care se prezintă a fi din punct de vedere al analizei de conținut, mult mai concretă și cu un grad mult mai înalt de posibilități de evaluare a existenței într-un stat, dar însoțit și acesta de anumite suspiciuni, scepticism și criticism, ce generează revizuirii și reconceptualizări.

În opinia mai multor autori, în societățile contemporane se poate invoca o profanare a valorilor democratice și a ideii de democrație în sine în discursurile publice actuale și în condițiile unor lupte acerbe duse în campaniile electorale pentru a accede la guvernare. „Discursul democratic modern (...) o simplă înșiruire de metode prin care se câștigă și se menține puterea politică. În această ecuație, ideea de „drept” este folosită nu ca o trăsătură intrinsecă a ființei umane, ci, pur și simplu, ca instrument al puterii politice [1, p.28], menționează V. Pleșca.

¹ *Articol elaborat în cadrul proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe pritecția drepturilor omului”*

Diminuarea încrederii în politicieni este una dintre problemele majore ale timpurilor noastre, însoțită și de neîncrederea în democrație, subiect abordat pe larg în lucrarea *Contrademocrația – politica în epoca neîncrederei* [2], în care se constată deplasarea dezbaterilor în spațiul public spre penal, ceea ce indică juridicizarea vieții publice [3] dar și juridicizarea socialului, fapt ce impune re-discutarea democrației și consolidarea ei prin extindere și re-constituționalizare permanentă.

Similar legităților pieții, în cadrul politic competiția, concurența ar trebui ca mai devreme ori mai târziu să conducă la o conduită rațională, (și nu una de la un scrutin la altul, pentru unii de a se revanșa, pentru alți de a se menține la putere), deoarece într-o „societate în care conduita rațională constituie un avantaj, se vor dezvolta progresiv metode raționale, ce se vor răspândi prin imitație.” [4, p.467] Și atunci unul dintre primii pași importanți ar putea fi ca partidele politice nu doar să-și declare intenția de a acționa în conformitate cu principiile statului de drept și a democrației, dar și să se angajeze într-un efort real de **apropiere a guvernării de necesitățile și voința cetățenilor, de a promova democrația și de a respecta principiile statului de drept.**

Din 2019 a fost inițiată reformarea democratică a Republicii Moldova în vederea revenirii și respectării Constituției RM, în special Titlul I care înserează articolele cu referire la principii generale, accentuându-se necesitatea de a fi respectat art. 6 Separarea și colaborarea puterilor, dar și necesitatea reformării sistemului de justiție și acțiuni masive anticorupție. Pe marginea acestor priorități guvernarea actuală din Republica Moldova a fost susținută în totalitate de partenerii internaționali, susținere ce se prezintă și ca un semnal al gradului de încredere acordat în realizarea reformelor și consolidarea democrației și statului de drept. În rezultat au fost demarate acțiuni orientate spre materializarea obiectivelor asumate. Printre cele mai de amploare acțiuni extraordinare au fost cele orientate spre lupta cu corupția în sistemul judiciar, anunțată fiind „curățarea sistemului” printr-un exercițiu excepțional, unic și limitat în timp, care ar putea fi un pas important în direcția consolidării democrației și a valorilor democratice.

Luând în calcul faptul că „În Republica Moldova, opiniile privind necesitatea unei verificări complete sunt polarizate: opinia insistentă a majorității parlamentare, a reprezentanților comunității internaționale și a unor ONG-uri locale implicate în monitorizarea și susținerea procesului de reformă a fost că sunt necesare măsuri atât de radicale. Reprezentanții sistemului judiciar și ai procuraturii au susținut, în schimb, că verificarea completă propusă nu va atinge obiectivele declarate, ci ar supune judecătorii și procurorii individuali unui stres enorm, le va pune în pericol independența și va submina buna funcționare a sistemului judiciar” [5]. Comisia de la Veneția în cadrul celei de-a 134-a sesiune plenară atenționează asupra anumitor riscuri și „recunoaște că amploarea crizei din sistemul judiciar și presupusa (in)eficiență a organelor și a mecanismelor anticorupție existente sunt chestiuni de fapt care necesită o cunoaștere aprofundată a contextului național.” [5, p.6]

Asigurarea unor organe de autoadministrare (CSM și CSP) integre sunt un prim pas în direcția creșterii autorității și încrederii în sistemul de justiție, mai ales luând în con-

siderare accentele puse și de CEDO [6] pe rolul special al sistemului judiciar în societate. Importanța reușitei reformelor din sistemul de justiție, poate fi dedus cu ușurință din comunicarea prezentată la seminarul „Autoritatea puterii judiciare” de către Marta Cartabia, care este un argument mai mult decât plauzibil. „În timp ce organismele politice pot fi paralizate de diviziuni și lipsă de consens (...), instanțele judecătorești sunt obligate să decidă chiar și în cele mai sensibile situații. Aceste cazuri împing sistemul judiciar în fruntea dezbaterii publice și îl mențin mereu sub lumina reflectoarelor.” [7, p.386] Mai mult decât atât, sub egida acelorași considerente, care sunt invocate de CEDO, Pierre Manent în referințele sale cu privire la emanciparea dreptului susține că „Drepturile (...) sunt atribute ale oricărei ființe umane (...), ele sunt declarate și garantate de judecători tot mai independenți de ordinea politică sau care așa ar trebui să fie.” [8, p. 333]

Problemele în cauză nu sunt niște probleme specifice doar pentru Republica Moldova și nici nu sunt de absolută noutate. Încă, în secolele trecute, cei care au formulat principiile în cauză au înaintat și susținut opinii prin care stabileau reguli ale practicilor de guvernare și soluții pentru probleme similare. Spre exemplu pentru J. Lock [9] autoritatea legislativă este cea care acționează într-un anume fel, iar deținătorii acestei autorități trebuie să formuleze doar reguli generale, ei trebuie să guverneze prin legi promulgate și stabile, care nu trebuie modificate în cazuri singulare ori pornind de la interese particulare. De remarcat este și faptul că J.Lock susținea crearea celor trei puteri (legislativă, executivă și judecătorească) din necesitatea de a crea condiții favorabile eradicării fenomenului corupției, iar un loc aparte în acest exercițiu, este atribuit puterii judecătorești care este o instituție aleasă. Făcând trimitere la opinia expusă de către Kim Scheppele, cu referire la faptul că în unele țări europene criza statului de drept este mai mult una culturală decât una (i)legală, M. Cartabia [7] susține că a fost culturală înainte de a deveni (i)legală și (ne)constituțională, deaceia pentru a schimba lucrurile sunt necesare eforturi de consolidare a autorității judecătorești care înseamnă **reputație, considerație, respect, legitimitate și credibilitate**.

În acest sens, la Hayek identificăm suplimentar mențiunea că „angajamentele instituționale care să asigure că regulile generale primează întotdeauna în fața obiectivelor particulare ale deținătorilor autorității, chiar în cazul în care există o largă majoritate în favoarea unei anumite acțiuni, în timp ce alta, mult mai restrânsă, ar fi dispusă să adopte o regulă care interzice respectiva acțiune.” [4, p.425] În condițiile în care autoritatea legislativă este dirijată de alte formule de acțiune atunci se va ajunge la lipsa de eficiență a principiului separațiilor puterilor în stat, care se va manifesta ca un impediment decisiv în dezvoltarea socio-statală și în implementarea standardelor democratice în societate. Garanția menținerii echilibrului dintre puteri trebuie să se regăsească în Constituție, care trebuie să „limiteze și să guverneze, în ultimă instanță, acțiunile legislativului.” [4, p.409] . Constituția trebuie să împiedice orice acțiune arbitrară, și să demonstreze întotdeauna justetea intențiilor sale supunându-se regulilor generale de conduită.

O altă problemă de pe agenda modernizării politice, formulată ca prioritate, a fost stoparea traseismului politic, care chiar dacă blamat în societate, condamnat de la tribuna

Parlamentului totuși a fost un fenomen frecvent în activitatea Parlamentelor din ultimele legislaturi. În *Declarația Parlamentului RM cu privire la condamnarea faptelor de traseism și corupere politică* [10] este exprimată atitudinea deputaților care „condamnă cu vehemență acțiunile de traseism politic în Forul legiuitor al țării din întreaga perioadă a parlamentarismului Republicii Moldova. Condamnăm atât pe cei care s-au lăsat convinși, cât și pe cei care i-au acceptat. Aceste acțiuni, întemeiate pe acte de corupție, generează și amplifică fenomenul depravării politice.” Concomitent documentul indică pericolele fenomenului asupra guvernării manifestată prin tendința de subordonare a instituțiilor fundamentale ale statului, dar și necesitatea unei clase politice reformatoare, responsabile și morale, care să acționeze în interesul cetățenilor și a țării. Acestea se manifestă ca necesități imperative și urgente. În acest sens, Rezoluția [11] adunării Parlamentare a Consiliului Europei încă în 2015 a constatat că „Schimbarea apartenenței politice a unui parlamentar - sau a unui grup de parlamentari - în cursul unui mandat electoral național este un fenomen comun în multe state membre ale Consiliului Europei” și chiar dacă se recunoaște dreptul de exercitare liberă a mandatului, totuși se consideră că „mandatele sunt contracte morale între alegători și parlamentari, bazate pe principiile, valorile și opiniile susținute în manifestele electorale ale acestora. Prin urmare, schimbarea afilierii politice după alegeri ridică întrebări și critici - în special din punct de vedere etic și moral - legate de oportunismul politic, de potențialele amenințări la adresa încrederii publice în clasa politică și de disciplina internă a partidelor politice”. În analiza efectuată de Promo LEX [12], se arată că traseismul politic este un fenomen care poate fi înregistrat și în cele mai stabile democrații, dar acest fenomen devine periculos în condițiile în care acesta comportă elemente ale corupției politice și amenință stabilitatea instituțională. Constatarea experților este că pentru actualul Legislativ, comparativ celor precedente, traseismul politic nu este definitoriu. Cele indicate se regăsesc în decizii și acțiuni care au inițiat stoparea fenomenului în actualul legislativ.

În acest context, se prezintă justificată sesizarea Curții Constituționale de către Guvern în care se prezintă acțiuni de corupție a unui partid politic. Ca rezultat al examinării Sesizării Guvernului pentru verificarea constituționalității Partidului Politic Sor din 11 noiembrie 2022, Curte Constituțională, a admis sesizarea și a declarat neconstituțional partidul. Din conținutul hotărârii desprindem că „Statul este îndreptățit să ia măsuri preventive împotriva partidelor politice, pentru protecția democrației. Statul nu poate aștepta până când partidul politic va prelua puterea și va începe să întreprindă pași concreți pentru a implementa o politică incompatibilă cu standardele Convenției. Acolo unde pericolul acelei politici a fost stabilit în mod suficient și este iminent. [13, p.37]

Deaceia așa cum afirmă Hutt „problema cea mai urgentă cu care se confruntă cei ce doresc menținerea instituțiilor democratice este aceea a limitării procesului de vânzare-cumpărare a voturilor. [14, p.43] Iar modernizarea politică în acest din urmă caz este dependentă de modernizarea instituțiilor de stat prin: raționalizarea puterii asumate; prin diferențierea dintre structurile politice și de stat, dintre declarații politice și obligații instituționale, prin instituționalizarea normelor juridice și deontologice în acțiunea po-

litică; prin creșterea activismului politic al populației în vederea exercitării presiunii în cazul manifestării fenomenelor nocive ori a tendințelor nesănătoase.

Modernizarea înaintea către guvernare cerința de a produce schimbări, pentru care sunt necesare: competență, expertiză, dar și dorința de a produce schimbarea. Atunci când vorbim despre raționalizarea actului de guvernare în vederea realizării modernizării, avem în vedere o totalitate de măsuri și acțiuni asumate, conștientizate, dirijate și orientate, centrate pe schimbarea continuă și ireversibilă prin adoptarea de bune practici existente. Dar, așa cum avertizează Fukuyama, fiecare societate, stat se va confrunta cu provocări proprii, și trebuie să fim conștienți de faptul că nu există guvernări perfecte în lume, că incompetența guvernamentală este universală și că nu „există niciun mecanism automat care să producă un guvern curat și modern.” [15, p.205]

Literatura face diferență între câteva versiuni de realizare a modernizării guvernării și a instituțiilor de stat, printre care: *modelul continental*, *modelul anglo-saxon*, *modelul american*. În vederea implementării la nivel național a unuia dintre aceste modele teoretice de modernizare trebuie de constatat care ar fi contribuția și implicația a trei variabile: *factori interni*; *valorile culturale și instituțiile sociale*; *implicațiile politice - aceștea fiind factori ce vor simplifica înțelegerea contextului în care urmează a fi inițiată și realizată modernizarea, fie este vorba despre o democrație instabilă, fie un sistem autoritar dictatorial, fie o dictatură slabă, fie o perioadă de tranziție prin care se realizează reformarea și fortificarea instituțiilor, reconceptualizarea și reconstituționalizarea democrației și a statului de drept.*

Contextul relevă că fundalul de bază al vieții politice este cel al: instituțiilor stabile și valoroase, modele de comportament recurente, care persistă dincolo de mandatul individual al unor politicieni, ori al unor actori în instituții de drept, ori partide politice. Indiferent de constatări ori de modul în care este analizată modernizarea, rămâne valabil obiectivul comun prin care se urmărește constituirea sistemelor instituțional-statale funcționale (modernizate) ce activează în conformitate cu valorile democratice, ghidate de credința și convingerea în capacitatea persoanelor de a produce schimbări benefice/ pozitive și de a oferi modele comportamentale pentru societate, care sunt în esență reguli, norme, legi care permit, interzic, limitează, canalizează comportamentul uman și cel instituțional în concordanță cu Constituția și toate celelalte reglementări ce urmăresc protejarea drepturilor și libertăților fundamentale, a democrației și a valorilor democratice.

Bibliografie:

1. PLEȘCA, V. Reinventarea democrației. În: *Sfera Politicii*, nr. 5 (159) / 2011. Disponibil: <https://revistasferapoliticii.ro/sfera/159/art03-Plesca.php>.
2. ROSANVALLON, P. *Contrademocrația – politica în epoca neîncrederei*. București: Nemira, 2010.
3. În legătură cu judiciarizarea vieții publice a se vedea și PREDESCU, Ov., Mon-

- tesquieu și penalizarea vieții publice. În: *Legal Point* nr. 2/2016 și LAZĂR, A. Încrederea în autoritatea judiciară în contextul juridicizării vieții publice. În: *Revista procuraturii RM*, nr.2/2019
4. HAYEK, F.A *Drept, legislație și libertate*. Iași: Editura Universității „Al.I.Cuza”, 2013
 5. Opinia Comisie de la Veneția. Disponibilă: https://www.constcourt.md/public/files/file/comisia_venetia/2023/CDL-AD2023005.pdf.
 6. CEDO. *Baka contra Ungariei* [GC], nr.20261/12, §164, 23 iunie 2016. Disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-163113%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-163113%22]) }
 7. CARTABIA, M. Separarea puterilor și independența judecătorească: provocări actuale. În: *ProLege*, nr. 1/2018.
 8. MANENT, P. *Cum de putem trăi împreună*. București: Editura Humanitas, 2017.
 9. LOCK, J. *Al doilea tratat despre guvernământul civil*. București: Editura Antet, 2011.
 10. Hotărârea nr.84 din 11-06-2020. Publicat în: *Monitorul Oficial* nr.1530158 art.290 din 26-06-2020.
 11. Resolution 2037 (2015). Disponibil: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21550&lang=en>
 12. *Cînd traseismul politic devine periculos?* Studiu PromoLEX, Disponibil <https://promolex.md/23354-analiza-cand-traseismul-politic-devine-periculos/?lang=ro>.
 13. Hotărârea CC. nr.10 din 19.iunie 2023. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=828&l=ro>
 14. HUTT, W. H. *Politically Impossible ...?* London 1971. Disponibil: https://cdn.mises.org/Politically%20Impossible_2.pdf.
 15. FUKUYAMA, F. *Political order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the globalization of democracy*. New York: Farrar , Straus and Girou, 2014.

CONGRUENȚA SOLIDARITĂȚII SOCIALE CU RESPONSABILITATEA RECIPROCĂ A INDIVIDULUI ȘI A STATULUI

CONGRUENCE OF SOCIAL SOLIDARITY WITH THE MUTUAL RESPONSIBILITY OF THE INDIVIDUAL AND THE STATE

Ion GUCEAC, ORCID: 0000-0002-9497-4628
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 342.34:342.72/.74

e-mail: guceacion@gmail.com

The present study starts from the undeniable assumption that society and the state as its highest form of organization cannot exist if the individuals who compose it are not held accountable for their actions. In this context, the thesis that the scope and guarantee of freedom are directly proportional to the depth and inviolability of the principles of social responsibility is further developed. New arguments are put forward in support of the idea that the extent of a person's social freedom depends on the degree of responsibility of the individual. In a democratic society, the individual freely and independently determines his or her choices, and this possibility is the basis for responsibility, which finds legal expression and consolidation in the Constitution and the legislation in force, the extent and guarantee of freedom being directly proportional to the depth and inviolability of the principles of social responsibility. Finally, it is recommended that the Constitution of the Republic of Moldova be supplemented with rules on social solidarity and ways of ensuring it.

Keywords: *Constitution, democracy, freedom, accountability, responsibility, society, social solidarity, state.*

Din caracterul colectiv al societății și al democrației ca formă de organizare și funcționare a acesteia, rezultă în mod obiectiv existența unui anumit cadru, stabilit de societate, determinat de condițiile materiale și spirituale ale vieții și de situația socio-politică specifică. Din această perspectivă liberalul clasic John Suart Mill scria despre libertatea civilă ca fiind ”natura și limitele puterii ce poate fi exercitată în mod legitim de către societate asupra individului”. [1, p. 43]

Natura relațiilor dintre individ și stat rămâne a fi una din cele mai relevante chiar și la începutul secolului al XXI-lea. În acest context orice studiu „afectat organizării politico-etice a unei națiuni – de largi sau de restrânse proporții” este considerat ”trunchiat sau incomplet dacă nu este efectuat și în lumina raporturilor dintre stat și cetățenii săi”. [2, p. 308]

Fundamentul normativ al acestui aranjament este stabilit de Constituție, pentru care sunt inerente funcții orientate spre raționalizarea și stabilitatea relațiilor sociale pornind

de la ”ideea de a crea o sferă de libertate pentru fiecare în parte, în raport cu statul”. [3, p. 268] Nu întâmplător Mill era de părere că ”Lupta dintre Libertate și Autoritate este cea mai izbitoare trăsătură a acelor părți din istorie” pe care civilizația le-a cunoscut, în special în istoria Greciei, Romei și Angliei. La acea etapă prin libertate înțelegându-se ”protecția împotriva tiraniei conducătorilor politici”, [1, p. 43] conducătorii, cu mici excepții, aflându-se într-o poziție antagonistă față de popor, autoritatea lor fiind independent de aspirațiile celor conduși.

După cum se menționează în literatura de specialitate pentru ca un individ să fie liber, nu înseamnă că acesta poate obține tot ceea ce dorește, ci doar să aspire ”numai la ceea ce este realizabil”. [3, p. 34] Respectiv, amploarea și garanția libertății sunt direct proporționale cu profunzimea și inviolabilitatea principiilor responsabilității sociale. Chiar și liberalismul presupune o ordine dezirabilă care să se formeze ”numai în cazul în care anumite reguli de conduită corectă sunt în fapt respectate”. [5, p. 14] Ori după Rudolf Steiner, libertatea nu poate fi confundată cu facultatea de a alege după bunul plac una sau alta din două acțiuni posibile, întotdeauna existând ”un motiv cu totul precis pentru care, din mai multe acțiuni posibile, săvârșim o anumită acțiune”. [6, p. 5]

Forma socială de mișcare a materiei, care se dezvoltă în conformitate cu legile obiective ale progresului istoric, adică necesitatea istorică, nu exclude liberul arbitru, deoarece această necesitate însăși acționează ca o tendință care rezultă din cursul natural al istoriei. Însăși doctrina liberului arbitru este fundamentată pe ideea că Dumnezeu creînd omul l-a înzestrat cu liber arbitru, adică cu capacitatea de a alege singur, liber între bine și rău, capacitate de a se conduce singur și cu rațiune, aceste însușiri, însușiri pe care restul ființelor nu le au. Din această perspectivă Toma d Aquino era convins că liberul arbitru este ”o însușire a rațiunii și voinței, care alege binele sau răul”. [7, p. 329] O persoană este independentă în alegerea comportamentului, dintr-o varietate de opțiuni, și este responsabilă pentru opțiunea sa. Meditând despre acțiunea conștientă a omului, Steiner nu invoca libertatea în legătură cu libera determinare, ci în ”legătură cu libera necesitate”. [6, p. 6]

Încă la începutul secolului al XX-lea în doctrina juridică a fost promovată ideea potrivit căreia o societate, un stat nu pot să existe, dacă indivizii care îl compun nu sunt declarați răspunzători de faptele lor. Astfel principul responsabilității, nu numai că era conformat cu ideea justiției absolute, dar în același timp era recunoscut ”absolut esențial oricărei societăți”. [8] Cu cât sfera libertății sociale a unei persoane este mai largă, cu atât este mai mare responsabilitatea sa și invers, cu cât scara libertății este mai mică, cu atât mai puțină responsabilitate a individului, deoarece cu atât mai puține oportunități pentru ea de a alege una sau alta opțiune de comportament. Aceste două categorii (libertate și responsabilitate) se conformează reciproc, în sensul că amploarea și garanția libertății sunt direct proporționale cu profunzimea și inviolabilitatea principiilor responsabilității sociale. Într-o societate organizată în stat această responsabilitate se manifestă într-o formă juridică, mai ales dacă această alegere depășește autonomia individuală a unei persoane și afectează interesele altor persoane, anumite asociații ale acestora, societatea și statul ca organ al interesului general.

Se pare că semnificația metodologică primară este înțelegerea libertății voinței ca abilitatea de a lua decizii în cunoștință de cauză. Rezultă că liberul arbitru presupune, în primul rând, alegerea comportamentului și cunoașterea condițiilor în care va avea loc acest comportament. Libertatea, în sensul alegerii unui scop și a mijloacelor de realizare a acestuia, precum și o decizie liber luată de a acționa, diferă de arbitrar tocmai prin responsabilitatea subiectului libertății, care poate fi atât o persoană, cât și o societate, un stat. Noțiunea datoriei, consideră Steiner, exclude libertatea, fiindcă ”ea nu vrea să recunoască elementul individual, ci pretinde ca acesta să se supună unei norme generale”. [6, p. 64-65] În acest sens, responsabilitatea poate fi considerată o proprietate atributivă a libertății, care, în condițiile unei societăți organizate în stat, fără a-și pierde semnificația sociologică, dobândește calitatea răspunderii juridice a subiecților relațiilor constituționale și a altor relații juridice.

La începutul anilor 80 ai secolului al XX-lea în doctrina sovietică era promovată concepția ”legăturii inseparabile” dintre răspunderea juridică și stat: respectiv, cei care erau supuși răspunderii juridice trebuiau ”să suporte constrângeri prevăzute de sancțiunile juridice”. [9, p. 499] Potrivit doctrinei din România socialistă, ”Statul socialist stabilește un complex de măsuri și mijloace” în scopul prevenirii producerii unor fapte antisociale ”contrare prevederilor dreptului socialist”, iar când asemenea încălcări au loc, ”el aplică sancțiunile prevăzute de normele juridice”. [10, p. 430] Profesorul Mihai Bădescu constată că în doctrina juridică românească problema răspunderii juridice ca o categorie a dreptului a fost cercetată ”destul de rar”, fiind definite ”fie ca o obligație juridică, fie ca raport juridic de constrângere, fie ca situație juridică”. [11, p. 293] În opinia acestuia răspunderea juridică este un raport juridic de constrângere în al cărui conținut intră pe de o parte ”dreptul statului de a sancționa un comportament social ilicit”, iar pe de altă parte – ”obligația celui vinovat de un asemenea comportament” de a se supune sancțiunii aplicate. [11, p. 294] La rândul său, autorul Vasile – Sorin Curpăan consideră că din punct de vedere juridic, răspunderea ”presupune constatarea vinovăției unui subiect de drept care a săvârșit o faptă ilicită”, respectivul subiect de drept devinind responsabil pentru fapta sa. [12, p. 296]

Fără a intra în polemici privitor la noțiunea de răspundere, constatăm că responsabilitatea, considerată o categorie filosofică și sociologică, acționează ca o legătură între libertate și necesitate. Stricto sensu, responsabilitatea, examinată în calitate de categorie filosofică și sociologică, acționează ca o legătură între libertate și necesitate. Dacă libertatea este înțeleasă ca o necesitate cunoscută, iar comportamentul liber este considerat a fi în conformitate cu această necesitate, atunci responsabilitatea acționează ca un fel de garanție atât împotriva arbitrariului, cât și a inacțiunii. În acest caz vorba despre acțiunea realizată în conformitate cu o necesitate cunoscută.

Profesorul Mihai Bădescu consideră că având calitatea de principiu fundamental al dreptului, responsabilitatea presupune o atitudine conștientă reflectată într-un comportament care ”corespunde în cel mai înal grad cerințelor, necesităților sociale obiective”, această atitudine rezultând din dintr-un act de ”conștiință și voință” a individului. [11,

p. 291] Într-o altă opinie responsabilitatea implică ”existența factorilor intelectual (capacitatea de a-și da seama de actele sale) și volitiv (capacitatea de a fi stăpân pe actele și faptele proprii)”. [12, p. 363]

Dacă pornim de la idealul social, atunci într-o societate democratică, individul își determină în mod liber și independent opțiunile sale și această posibilitate stă la baza răspunderii, care își găsește exprimarea juridică și consolidarea în Constituție și legislația în vigoare. Deși epizodic, dar Constituția Republicii Moldova operează cu termenul ”responsabilitate” (Preambulul; art. 104, alin. (1); art. 107, alin. (1); art. 134, alin (3)) sau cu cel de ”răspundere” (art. 37, alin. (4); art. 45, alin. (2); art. 53, alin. (2); art. 56, alin. (2); art. 59¹, alin. (4), alin. (6); art. 71; art. 83, alin. (2); art. 92; art. 106¹). [13]

În unele cazuri, Constituția indică în mod expres motivele răspunderii. Astfel, articolul 59¹ (alin. (6)) din Constituția Republicii Moldova prevede că imixtiunea în activitatea Avocatului Poporului, ignorarea intenționată a sesizărilor și a recomandărilor acestuia, precum și împiedicarea sub orice formă a activității lui atrag răspunderea juridică în conformitate cu legea.

Constituția Republicii Moldova (Preambul) exprimă rolul și importanța răspunderii tuturor, menționând despre ”responsabilitatea și obligațiile noastre față de generațiile precedente, actuale și viitoare”. Raportată la tema de cercetare observăm că în această formulare constituțională, câteva aspecte demne de remarcat: responsabilitatea nu este asociată cu apariția unor consecințe negative pentru individ, aceasta acționează într-un sens pozitiv, baza socio-politică a acesteia fiind democrația, care acoperă toate sferele vieții publice și asigură o creștere a activității sociale a individului.

Responsabilitatea individului nu se manifestă în închipuiri și sentimente, ci în comportamentul său și conformitatea acestuia normelor de drept. Aici, însă, este necesar să subliniem încă o dată unul dintre aspectele problemei abordate supra: responsabilitatea este bilaterală. Nu numai individul este responsabil față de societate și pentru societate, ci și societatea din care face parte persoana respectivă, este responsabilă față de persoană. Responsabilitatea derivă din drepturile și îndatoririle individului în raport cu societatea și a societății în raport cu individul. În aceasta și constă diferența esențială dintre teoria democratică modernă și practica relației dintre societate și individ în regimul politic totalitar.

De regulă, responsabilitatea societății este ”legalizată” în persoana statului ca formă superioară de organizare a acesteia, prin consacrarea în Constituție a unor norme, al căror conținut este condiționat de principiul responsabilității reciproce cuprins în lozincă: „Dezvoltarea liberă a fiecăruia este condiția dezvoltării liberă a tuturor”. [14, p. 19]

Responsabilitatea statului față de persoană se poate manifesta: în mod direct; sub formă de principii cuprinse în Constituție; sub formă de obligații transmise diferitelor organe de stat; sub formă de garanții ale drepturilor și libertăților persoanei. Printre obligațiile statului, de obicei, se enumeră: apărarea și garantarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor; instituirea și aplicarea unor măsuri eficiente pentru dezvoltarea economică și protecția socială, de natură să asigure cetățenilor un nivel de trai decent.

În special, Preambulul Constituției Republicii Moldova subliniază că ”demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane” este valoare supremă, iar articolul 1 alin. (3) prevede că ”demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane ... reprezintă valori supreme și sunt garantate”, îndatorirea primordială a statului devenind respectarea și ocrotirea persoanei (art. 16 alin. (1)). În acest context este cazul să vorbim despre constituționalizarea principiului responsabilității juridice a statului, a autorităților și funcționarilor și publici, stabilirea limitelor acestei responsabilități și a mecanismul de implementare a acesteia.

În ce privește relația individ – societate – stat, în doctrina dreptului constituțional se menționează că individual ”are o valoare în sine” iar societatea și statul nu sunt decât ”instrumente pentru realizarea libertății lui”. Astfel, individul devine scopul oricărei structuri colective, inclusive al ”societății globale, politice și al statului”. [15, p. 69]

Reputatul jurist german Georg Jellinek, pornind de la gradul de implicare a individului în viața statului identifică următoarele tipuri posibile de statut juridic al acestuia în raport cu statul:

- statul pasiv (individul are obligația de a efectua prestații către stat, fără ca de aici să decurgă o obligație corelativă a statului; prestațiile statului (privind siguranța persoanei și a patrimoniului) se produc în interesul membrilor societății, însă nu ca expresie a unei obligații corelative obligațiilor indivizilor);

- statul negativ (libertatea individului față de stat; statul are obligația negativă de a se abține de la ingerințe în sfera libertăților individuale);

- statul activ (pretenții privind prestații din partea statului; constituie baza pentru ansamblul prestațiilor efectuate de stat în interesul indivizilor);

- statul civității active (constă în exercitarea drepturilor politice propriu zise, fiind vorba ... de prestații pentru stat). [16, p. 310]

În literatura de specialitate se menționează despre funcția de schimbare fundamentală a raporturilor dintre autoritatea de stat și cetățean. [15, p. 622] Această sugestie este inspirată de jurisprudența Curții Constituționale a României care încă în anul 1995 constata că intrarea în vigoare a Constituției din anul 1991 a schimbat fundamental relația dintre autoritatea de stat și cetățean, aspect care rezultă expres din scara valorilor supreme consacrate de art. 1 alin. (3) din Constituție (România este stat de drept, democratic și social, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic, reprezintă valori supreme și sunt garantate). [9]

Prin urmare, responsabilitatea poate fi definită ca o reflectare a naturii obiective a relației dintre individ și stat, între cetățeni, între aceștea și diverse structuri sociale din punctul de vedere al implementării conștiente a cerințelor reciproce impuse acestora, exprimate în lege sub formă de îndatoriri juridice. O astfel de înțelegere a responsabilității face posibilă reflectarea opulenței conținutului acestei categorii constituționale complexe, depășirea ideilor necorespunzătoare fie cu natura socială a societății, fie cu etapa modernă a constituționalismului național despre responsabilitate doar ca constrângere și

sanctiune. Concomitent, abordarea respectivă ne orientează spre cercetarea îndatoririlor constituționale ale statului și ale individului, al căror nivel de argumentare științifică nu satisface încă nevoile realității practice.

Aplicarea armonioasă a responsabilității reciproce a individului și a statului, sinteza individualului și a colectivului în organizarea și funcționarea societății crează condiții favorabile pentru eliminarea antagonismului social și asigurarea solidarității sociale ca esență a vieții în comun a oamenilor.

Este salutabilă în acest sens consacrarea solidarității ca principiu fundamental al statului. În calitate de exemplu servește consacrarea în constituțiile mai multor state a principiul solidarității sociale și a unor condiții pentru asigurarea acestuia. Astfel, Legea Fundamentală spaniolă (art. 2) stabilește că însăși Constituția se bazează pe unitatea indisolubilă a națiunii spaniole, recunoaște și garantează dreptul la autoguvernare al naționalităților și regiunilor din care este alcătuită și solidaritatea dintre acestea. [16] Statul român, conform Constituției (art. 4), are ca fundament unitatea poporului român și solidaritatea cetățenilor sai. [17] Constituția Belgiei (art. 7bis) dispune că în exercitarea competențelor care le revin, statul federal, comunitățile și regiunile urmăresc obiectivele dezvoltării durabile din punct de vedere social, economic și din punctul de vedere al mediului, ținând seama de solidaritatea dintre generații. [18]

Cu regret, textul Constituției Republicii Moldova nu operează cu noțiunea de solidaritate socială și nici nu conține prevederi care să asigure acest obiectiv important al societății contemporane. În opinia noastră este cazul ca și Constituția noastră să însereze norme referitoare la solidaritatea socială și căile de asigurare a acesteia, exemplu la acest capitol fiind constituțiile unor state membre ale Uniunii Europene.

Surse bibliografice:

1. STUART, Mill John. Despre libertate. București: Humanitas, 2005. 214 p. ISBN 973-50-0867-X.
2. VRABIE, G., BALAN, M. *Organizarea politico-etatică a României*. Iași, Institutul European, 2004, 375 p. ISBN 973-611-302-7.
3. POPA, V., POPEȚI, C., ADAMESCU, I. Drepturile omului. Concept, legislație, practica statelor. Editura Presa Universitară Română, Timișoara, 1994, 268 p., ISBN 973-96179-7-7.
4. POPA, V., POPEȚI, C., ADAMESCU, I. Drepturile omului. Concept, legislație, practica statelor, op. cit.,
5. Filosofia socială a lui F. A. Hayek. Volum coordonat de ILIESCU Adrian-Paul. Iași. Polirom, 2001, 216 p. ISBN 973-683804-8.
6. STEINER, Rudolf. Filosofia libertății. UNIVERS ENCICLOPEDIC GOLD, București, p. 232. ISBN 9786068162850.
7. THOMA DE AQUINO. Summa theologiae. Despre Dumnezeu. Editura Științifică, București, 2000, 471 p. ISBN: 973-44-0286-2.

8. Compendiu de drept și economie politică. Nr. 20. București, Institutul de arte grafice Carol Gobl, 1901.
9. Теория государства и права. Издательство Московского Университета, 1972, 523 p.
10. CETERCHI Ioan, LUBURICI Momciloo. Teoria generală a statului și dreptului. București, 1983, 452 p.
11. BĂDESCU, Mihai. Teoria generală a dreptului. Curs universitar. Ediția a 7-a, rev. și adăug. București, Editura hamangiu, 2022, 421 p. ISBN 978-606-27-2135-0.
12. CURPĂN, Vasile – Sorin. Tratat de drept constituțional român. Vol. I. ROVI-MED PUBLISHERS, BACĂU, 2011, 552 p. ISBN 978-606-583-210-7.
13. Constituția Republicii Moldova. Publicat : Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, Nr. 78.
14. GUCEAC Ion. Tratat elementar de drept constituțional. Chișinău, ÎS FEP ”Tipografia Centrală”, 2022, 574 p. ISBN 978-88554-060-5.
15. DĂNIȘOR, Dan Claudiu. Drept constituțional și instituții politice. Vol. I. Teoria generală. Craiova, Editura Sitech, 2006, 828 p. ISBN 978-973-746-249-7.
16. JELLINEK, G. System der subjektiven offentllichen Rechte, Tubingen, J.C.B. Mohr, 1919, p. 81-87. Apud. VRABIE, G., BALAN, M. Organizarea politico-etatică a României, op, cit., p. 310.

pagini web

17. Constituția Regatului Spaniei. În: Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA „Monitorul Oficial”, București, 2015. Disponibil: <https://codex.just.ro/> [Accesat:12.09.2023].
18. Constituția României. Disponibil: <https://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339> [Accesat:12.09.2023].
19. Constituția Regatului Belgiei. În: Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA „Monitorul Oficial”, București, 2015. Disponibil: <https://codex.just.ro/>[Accesat:12.09.2023].
20. Decizie nr.117 din 21 noiembrie 1995 privind asupra recursului declarat împotriva Deciziei Curții Constituționale nr.60 din 7 iunie 1995. Disponibil: https://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?id=16772 [Accesat:12.09.2023].

Cercetare realizată în cadrul proiectului Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului - 20.80009.1606.15

UNELE CONSIDERENTE PRIVIND INTERACȚIUNEA CURȚII CONSTITUȚIONALE CU PARLAMENTUL

SOME CONSIDERATIONS REGARDING INTERACTION OF THE CONSTITUTIONAL COURT WITH THE PARLIAMENT

Elena ARAMĂ, ORCID: 0000-0002-6406-3743
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 342.565.2:342.53:342.34

e-mail: aramaelena@gmail.com

The Constitutional Court and the Parliament are different institutions, according to their legal nature, the Parliament being a representative institution with legislative powers and the Constitutional Court – institution for controlling the constitutionality of legal acts. However, their activity intersects with the participation in the legislative process, which does not put the Parliament in a position of subordination to the Constitutional Court, but of ensuring respect for the Constitution, to which both must obey. The analysis of the jurisprudential practice of the Constitutional Court of the Republic of Moldova demonstrates the courageous position of the Court, which from being a negative legislator (Kelsen), sometimes resorts to the position of a positive legislator. The situation exemplified in the case of the exception of unconstitutionality when the Court issues some provisional solutions to protect the rights of people who have a case before a court. The Parliament informed through the Addresses about these provisional solutions and the need to make changes in the normative acts containing the contested provisions.

Keywords: Democracy, the rule of law, control of the constitutionality of laws, the exception of a unconstitutionality, Addresses sent to the Parliament.

Curtea Constituțională și Parlamentul sunt organe diferite după natura lor juridică, Parlamentul fiind organ reprezentativ cu atribuții legislative, iar Curtea Constituțională – un organ de control al constituționalității actelor juridice. Totuși, activitatea lor se intersectează prin participarea Curții Constituționale la procesul de legiferare, ceea ce nu pune Parlamentul în poziție de subordonare față de Curtea Constituțională, ci de asigurare a respectului față de Constituție, cărora, ambele organe trebuie să i se supună. Analiza practicii jurisprudențiale a Curții Constituționale a Republicii Moldova demonstrează poziția curajoasă a Curții, care din legiuitor negativ (Kelsen) recurge câte odată la poziția de legiuitor pozitiv. Această situație se exemplifică în cazul excepției de neconstituționalitate, când Curtea emite unele soluții provizorii pentru a proteja drepturile persoanelor ce au un dosar pe rolul unei instanțe judecătorești. Parlamentul este înștiințat prin intermediul Adreselor despre aceste soluții provizorii și necesitatea de a face modificări în actele normative ce conțin prevederile contestate.

Cuvinte-cheie: democrație, statul de drept, control al constituționalității legilor, excepția de neconstituționalitate, adrese trimise Parlamentului.

INTRODUCERE

Democrația, acest vis de aur al omenirii, cu toate criticile care i s-au adus – că este un cuvânt pompos pentru un lucru inexistent (J.-P. Sartre) [1], sau că este o stea moartă , a cărei lumină încă se vede, dar care s-a stins demult și definitiv [2] - continuă să fie un subiect actual atât pentru specialiștii din domeniul dreptului și politologiei, cât și pentru fiecare membru responsabil al societății. În acest context democrația și drepturile omului, statul de drept, justiție independentă, sunt subiecte interconectate și interdependente, ce se consolidează reciproc și fac parte din valorile fundamentale ale umanității. La noi, ca de altfel și în alte state aflate în tranziție, democrația se prezintă ca un proiect, realizarea căruia depinde de foarte mulți factori, extensiunea cărora și gradul lor de interacțiune a priori sunt încă puțin cunoscute și, în definitiv, greu de anticipat. Instituțiile pe care le consacră constituția nu sunt decât mijloace de întrupare a ei. Pentru ca aceste mijloace să fie eficiente trebuie de adăugat că democrația nu poate fi realizată fără un echilibru social, iar el nu poate fi atins și cu atât mai mult – păstrat - în absența educației în spiritul democratic, adică așa cum în mod magistral a enunțat primul președinte german ales democratic după primul război mondial Friedrich Ebert - Democrația are nevoie de democrați. Dacă între democrație și controlul de constituționalitate există legătură, atunci întrebarea este care este tipul acelei legături, este una de cauză și efect, de temporalitate sau de altă natură. Secretarul general al Consiliului Constituțional francez într-un interviu realizat în 2003 s-a exprimat în sensul că, mai degrabă, controlul de constituționalitate este un confort al democrației moderne, decât o condiție a democrației [3]. Să înțelegem că în sensul citat autoritățile publice democratice se pot relaxa, fiindcă au la îndemână controlul de constituționalitate? Desigur, în condițiile Franței, în care după perioadele tumultuoase ale Revoluției din 1789 instituțiile democratice s-au creat treptat, controlul de constituționalitate fiind introdus de abia conform Constituției din 1958, remarca secretarului general poate fi înțeleasă.

MATERIALE ȘI METODE

În perspectiva democratizării a fost adus în discuție conceptul parlamentarismului raționalizat, concept paternitatea căruia este atribuită lui Boris Mirkine-Guetzevitch și prin care se înțelege un parlamentarism ce nu permite instabilitate politică, volatilitate excesivă guvernamentală, un parlamentarism, ce nu sfidează Constituția. În acest sens relevante sunt relațiile dintre autoritățile publice. Este de notorietate publică faptul că există tentația naturală a fiecărui organ de a păstra sau chiar lărgi domeniul său de competență. La debutul activității Curții Constituționale de la noi s-au pus întrebări referitor la natura juridică a puterii acesteia, dacă controlul de constituționalitate este compatibil cu democrația, dacă nu cumva Curtea Constituțională își subordonează Parlamentul? Cu atât mai mult cu cât Curtea nu are la origine un vot popular similar celui cu care este investit Parlamentul. Acestor îngrijorări le-a răspuns chiar însăși Curtea, apreciind că puterea sa nu o poate înlocui pe cea a Parlamentului, că nu are putere de evaluare și decizie identică cu cea a Parlamentului, că doar veghează asupra conformității legii

cu Constituția, pentru a cenzura eventualele abuzuri ale legislativului și a face ca voința constituantei să prevaleze asupra voinței legiuitorului ordinar [4].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Analizând activitatea jurisprudențială a Curții Constituționale a Republicii Moldova, observăm că pas cu pas prin aplicarea principiilor generale, formulând obiective cu valoare constituțională s-a ajuns la lărgirea domeniului de competență a Curții Constituționale. Autorul francez Dominique Rousseau consideră că democrația are de câștigat prin instituirea controlului de constituționalitate, numind această formă a democrației democrație constituțională sau democrație continuă, ce nu se opune democrației electorale sau reprezentative, dar care o îmbunătățește, lărgind spațiul de participare a poporului la exercitarea puterii [5].

Cunoscutei fraze a lui Hans Kelsen că Curtea Constituțională este un legislator negativ, se poate adăuga astăzi, că ea este nu doar un legislator negativ, ci chiar unul pozitiv, deci pe drept cuvânt, poate fi calificată ca un actor al procesului legislativ, ca un veritabil colegiator.

Pe teren francez relațiile dintre organul de control al constituționalității și Parlamentul sunt calificate ca fiind privilegiate, este opinia autorului francez Jean-Luc Warsmann, președinte (în 2009) al comisiei legislative a Adunării Naționale a Franței. Participarea la procedura legislativă lasă loc pentru întrebarea, dacă nu înseamnă că au aceeași competență legislativă? Răspunsul ar fi unul negativ, căci organul de control al constituționalității nu se substituie legiuitorului, dar îl orientează pe legiuitor să se mențină în limitele constituționale. Totuși această orientare nu este una categorică, principalul fiind tendința de a se plia pe materia constituțională. Un exemplu interesant în această direcție o reprezintă cazul examinării de către Curtea Constituțională la 28 mai 1996 a sesizării Președintelui Republicii Moldova prin care se solicita interpretarea art. 93 alin. (2) în legătură cu faptul că Regulamentul nou al Parlamentului nu intrase încă în vigoare (deși fusese votat), dar Parlamentul avea nevoie de o procedură de votare în caz de reexaminare a legii trimise de către Președintele Republicii împreună cu obiectiile sale. Curtea Constituțională a interpretat alin. (2) al art.93 în sensul că Parlamentul își poate menține opțiunea dacă în cadrul reexaminării legii pentru acea opțiune s-au pronunțat deputații cu majoritatea de voturi, cerută pentru această procedură de către Regulamentul Parlamentului, dar acel număr *nu poate fi mai mic decât numărul de voturi cu care s-a votat legea înainte de a fi trimisă Curții Constituționale*. În acest caz Parlamentul până la intrarea în vigoare a noului Regulament a ținut cont de recomandarea Curții, dar de la data intrării în vigoare a Regulamentului modalitatea aleasă și votată de Parlament a fost alta și anume – procedura, *numărul de voturi erau aceleași și în cadrul votării obișnuite, și în cadrul reexaminării* [6]. Considerăm că în cazul dat relațiile au fost unele reciproc respectuoase, ieșind în evidență faptul că Parlamentul poate alege altă opțiune decât cea sugerată de Curtea Constituțională, dar care poate fi în mod necesar compatibilă cu Constituția.

Autorul francez Alexandre Viala a arătat că interpretarea judecătorului constituțional este supusă controlului Parlamentului. În loc să cenzureze textul pentru incompetență negativă Consiliul Constituțional al Franței a preferat să precizeze o noțiune prea vagă ca s-o pună în acord cu Constituția. Consiliul propune un model de interpretare a legii care este compatibilă cu Constituția. Aceste soluții sunt familiare și Curții Constituționale din Republica Moldova, în special atunci când formulează soluții provizorii, care în mod obișnuit sunt formulate atunci când este constatată neconstituționalitatea unei/unor norme juridice. Prin soluțiile provizorii se formulează o reglementare juridică care va sta la baza deciziilor organelor de aplicare a dreptului până la remedierea neconstituționalității constatate de Curtea Constituțională, scopul fiind evitarea unui vid legislativ pentru o mai bună protecție a drepturilor persoanei.

Nu ar trebui să existe o confruntare între organul reprezentativ suprem și organul de control al constituționalității, ci un *Modus vivendi* între Parlament și Curtea Constituțională. La noi în condiții de maturizare politică incipientă au fost și încercări de imixtiune în activitatea Curții și a se impune în fața Curții Constituționale prin intermediul unor deputați. Astfel în 2011 Curtea a calificat scrisoarea deschisă a unui deputat în Parlament, fost Președinte al țării, ca imixtiune în activitatea sa, deoarece având pe rol examinarea unei sesizări despre alegerea Președintelui, deputatul respectiv, nefiind parte la examinarea acesteia, îi indica Curții cum trebuie să decidă, adică făcea presiuni asupra Curții, amenințând voalat, că în caz contrar, adică dacă Curtea nu va decide în sensul indicat de el, decizia Curții va deschide calea uzurpării puterii în stat.

Societatea civilă prin organizațiile sale ajută la menținerea unui dialog indirect între Parlament și Curtea Constituțională, observând lipsa de coordonare a activității legislative, întârzierea preluării de către Parlament a argumentelor Curții, în special atunci când este vorba despre adresele Curții Constituționale, trimise Parlamentului. În 2022 (după 10 martie) asociația *Promo-Lex* a făcut un apel public către Parlament să execute integral adresele Curții Constituționale cu privire la dreptul electoral, arătând că din 2011-2022 au fost emise 7 adrese ale Curții în materie electorală, iar în proiectul de lege examinat în prima lectură se regăsește doar una [7]. Trebuie de spus că nu numai în materie de drept electoral, dar și în alte ramuri, instituții juridice adresele Curții Constituționale nu sunt integral executate de către Parlament, deși acesta se străduie să țină pasul. În argumentarea acestei concluzii pot fi aduse datele relevante din Raportul Curții Constituționale pe anul 2022 – la data prezentării Raportului - ianuarie 2023 - nu erau executate : în 2012 – 1 adresă, în 2014 – 1 adresă, în 2017- 1 hotărâre și 3 adrese, în 2018 – 1 hotărâre și 2 adrese, în 2019 – 3 hotărâri și 2 adrese, în 2020- 4 hotărâri și 3 adrese, în 2021- 7 hotărâri și 3 adrese, în 2022 – 4 hotărâri și 4 adrese [8]. Este de înțeles că adresele și hotărârile din 2022 încă nu fuseseră executate, căci Raportul era făcut la începutul anului 2023, dar pentru celelalte hotărâri și adrese neexecutate nu există justificare. Din 2020 până în 2022 inclusiv nu au fost executate de Parlament 11 hotărâri și 6 adrese, deci, în total la 17 solicitări ale Curții Constituționale Parlamentul nu a reacționat.

CONCLUZII

Analiza materialelor activității jurisprudențiale ale Curții Constituționale în ceea ce privește interacțiunile ei cu Parlamentul denotă că între Parlament și Curte există un dialog indirect prin intermediul hotărârilor de neconstituționalitate și adrese trimise Parlamentului spre executare, dialog care necesită ameliorări, ajustări, în special pe latura Parlamentului. În această direcție o atenție deosebită trebuie acordată soluțiilor provizorii, interpretării sub rezerva constituționalității, adică interpretării legii conforme cu Constituția.

Rolul jurisprudenței constituționale indubitabil sporește, ceea ce nu înseamnă că rolul Parlamentului descrește, ci că ambele autorități în beneficiul democrației trebuie să mențină un dialog sub constrângere constituțională, căci atât Curtea Constituțională, cât și Parlamentul datorează respect Constituției, că legiuitorul ca organ reprezentativ poate adopta orice lege, dar care să fie în acord cu Constituția.

Referințe:

1. Citat după: Malgorzata Kowalska, La democratie selon Sartre et la conjoncture ideologique actuelle. În: Les temps modernes, 2005, nr 4-6, p. 416.
2. G. Rist, Le developpement. Histoire d une croyance occidentale, 1996, p.377
3. La place du Conseil dans la democratie francaise (entretien avec monsieur Jean Eric Schoettl). Disponibil pe: https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/pdf/Conseil/entretiensg.html
4. Pentru un punct de vedere divergent: Jean-Marie Denquin, Que veut dire par la democratie? L essence, la democratie et la justice constitutionnelle // Jus politicum, nr 2, 2008. Disponibil: <https://shs.hal.science/halshs-03285710>
5. Dominique Rousseau La democratie continue: les fondements constitutionnels et instituons d une action continuelle des citoyens . Disponibil: https://confluen-cedesdroits-larevue.com/?p=726https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/pdf/Conseil/entretiensg.htm.
6. Mai pe larg în: Elena Aramă Controlul constituționalității legilor: istorie și actualitate. Chișinău: Museum, 2000, p. 47-48.
7. Disponibil pe: <https://promolex.md/21957-apel-public-asociatia-promo-lex-solicita-parlamentului-republicii-moldova-solutionarea-completa-a-adreselor-curtii-constitutionale-in-materie-electoral/?lang=ro>
8. Disponibil pe: https://www.constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/2023/h1_2023.01.05_rou.pdf

RELIGIOZITATEA PERSOANELOR PRIVATE DE LIBERTATE¹

RELIGIOSITY OF INCARCERATED INDIVIDUALS

Oleg PANTEA, ORCID: 0000-0002-8790-5472
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 342.731:343.81:343.85

e-mail: panteaoleg@gmail.com

În prezentul articol sunt descrise fundamentele juridice ale dreptului deținuților la libertatea conștiinței, gândirii și religiei, reflecții de drept național și internațional.

Totodată, a fost scosă în evidență valoarea aplicativă a acestui deziderat de libertate a religiei pentru realizarea scopului pedepsei privative de libertate – resocializarea persoanelor deținute și schimbarea comportamentală din una antisocială în una prosocială.

Cuvinte-cheie: culte religioase, deținuți, instituții penitenciare, libertatea religiei, libertatea conștiinței, resocializarea persoanelor private de libertate.

This article outlines the legal foundations of the rights of prisoners to freedom of conscience, thought, and religion, reflections on national and international law.

Additionally, it highlights the practical significance of religious freedom in achieving the objectives of incarceration - the rehabilitation of incarcerated individuals and the transformation of their antisocial behavior into prosocial conduct.

Keywords: religious cults, inmates, penitentiary institutions, religious freedom, freedom of conscience, rehabilitation of incarcerated individuals.

INTRODUCERE

Plasarea într-un loc de detenție a persoanei determină statul, prin intermediul autorităților competente, să asigure respectarea drepturilor și libertăților acestora, cu excepția celor de care este privat printr-o hotărâre judecătorească. Tendințele tot mai profunde de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană consfințește și întărește aceste drepturi prin documente ce au caracter internațional/ regional/ national, care sunt obligatorii pentru statele care le-au ratificat. Orice îngădire a drepturilor se poate face tot în contextul acestor acte normative.

Evidențiind problema drepturilor deținuților trebuie precizat de la început că acestea nu trebuie identificate sau confundate cu drepturile generale ale cetățenilor. Sunt drepturi care se nasc în exclusivitate la momentul izolării persoanei într-un penitenciar și se mențin pe toată perioada detenției, până la liberare. De exemplu, drepturi privind relațiile deținutului cu administrația penitenciarului (dreptul la alimentație, la îngrijire

¹ Articolul a fost elaborat în contextul Proiectului Instituțional "Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului" în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică "Drept Public Comparat și e-Guvernare", Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (cifra proiectului - 20.80009.1606.15).

medicală) sau ale relațiilor cu familia (dreptul la întreveneri, la pachete cu provizii, la corespondență).

Subiectul nostru de interes în lucrare reprezintă parte componentă a acestor drepturi și anume *libertatea confesională a deținuților*. În legislația Republicii Moldova acest deziderat este prevăzut în art. 207 din Codul de executare [1, art. 207], „Asigurarea libertății conștiinței și libertății profesionale a condamnaților” și Secțiunea 35 din Statutul executării pedepsei de către condamnați, „Confesiunea deținuților” [2, Secțiunea 35].

REZULTATE ȘI DISCUȚII.

Condamnatului îi este garantată prin lege libertatea conștiinței și libertatea confesională. El este în drept să profeseze orice religie, să nu profeseze nici o religie, să-și exprime liber convingerile religioase și să acționeze în conformitate cu ele, inclusiv să se alimenteze, din cont propriu, în conformitate cu religia profesată, în condițiile prevăzute de lege. Totodată, realizarea dreptului la libertatea conștiinței și libertatea confesională nu trebuie să contravină ordinii interioare a penitenciarului, regimului penitenciar, în același timp să nu lezeze drepturile și libertățile altor persoane.

Constituția Republicii Moldova reliefează în art. 31 „Libertatea conștiinței”, al. (2), „Culte religioase sunt libere și se organizează potrivit statutelor proprii, în condițiile legii” [3, art. 31]. Libertatea conștiinței cuprinde în structura sa atât libertatea gândirii și a opiniilor, cât și libertatea credințelor religioase. Garantarea lor prin Constituția Republicii Moldova, legea supremă a statului, nu face altceva decât să o plaseze la un nivel superior în categoria drepturilor și a libertăților fundamentale.

În condițiile instituțiilor penitenciare, libertatea de a-și manifesta religia sau convingerile nu poate face obiectul altor restrângeri decât cele prevăzute de legea execuțional-penală, pentru a asigura ordinea și regimul penitenciar, drepturile și libertățile altor persoane. Deținuții sunt liberi să-și schimbe religia, precum și să-și manifeste prin participarea la îndeplinirea ritualurilor. Ei nu pot fi constrânși să practice vreo religie sau să adopte vreo credință, să participe la reuniuni sau întruniri religioase, să accepte vizita unui reprezentant al unui cult sau al unei credințe religioase.

Statutul executării pedepsei de către condamnați [2, Secțiunea 35], stabilește că deținuții au dreptul:

- să participe la oficierea serviciilor divine;
- să folosească scripturile religioase și obiectele de cult;
- să primească literatură;
- să corespundeze cu adepții la idei;
- să desfășoare ritualuri religioase.

Toate acestea se desfășoară cu supravegherea strictă a personalului penitenciar, cu excepția spovedaniei bisericesti. Administrația penitenciarului, în măsura posibilităților, pune la dispoziția deținuților încăperi speciale și creează condițiile necesare pentru întrevenerile cu reprezentanții bisericilor și desfășurarea ritualurilor. Orice sistem penitenciar trebuie să asigure un minim de condiții necesare care trebuie respectate, pentru a li

se asigura deținuților fundamentul dezvoltării personalității și pentru resocializarea lor. Având în vedere că există mai multe culte religioase la care își au apartenența persoanele deținute, autoritățile penitenciare pun la dispoziție, de regulă, o cameră de rugăciuni pentru toate cultele, fiecare amenajându-și spațiul în funcție de necesități (cu respectarea strictă a regimului penitenciar). Mai ales, în condițiile supraaglomerării penitenciarelor asigurarea spațiilor separate pentru fiecare cult religios devine practic imposibilă. Nu putem vorbi, însă, același lucru despre Biserica Ortodoxă din Republica Moldova, în care prevalează numărul persoanelor private de libertate beneficiare (cam 80 % din toată populația penitenciară) și sunt amenajate spații separate (biserici/ paraclisuri) în fiecare instituție. Personalul din penitenciare este obligat să respecte și să asigure deținuților exercitarea drepturilor acordate de lege.

De subliniat că, activitatea confesiunilor religioase în instituțiile penitenciare nu ține doar de realizarea dreptului constituțional al condamnaților, ci este și una dintre formele de resocializare.

Dreptul la libertatea religioasă este consacrat și în art. 9 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale, „Libertatea de gândire, de conștiință și de religie”, „Orice persoană are dreptul la libertate de gândire, de conștiință și de religie. Acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerile, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea în mod individual sau colectiv, în public sau în particular, prin cult, învățământ, practici, îndeplinirea ritualurilor” [5, art. 9]. Merită de scos în evidență aici și Hotărârile C.E.D.O. pe cauzele de încălcare a libertății conștiinței și religiei în penitenciare: *Poltoratski c. Ucrainei și Kuznetsov c. Ucrainei, Jakóbski c. Poloniei*, §§42–55, unde Înalta Curte a constatat încălcarea art. 9 din Convenție prin interzicerea de către autoritățile penitenciare a vizitării de către un preot și interdicția de a lua parte la serviciile religioase disponibile pentru alți deținuți.

Obligația statului de a asigura libertatea religioasă în instituțiile penitenciare este reflectată și în Regulile penitenciare europene [6, pct. 29]. Regimul penitenciar trebuie să fie organizat astfel încât să permită deținuților să practice religia lor și să urmeze convingerile lor, să participe la slujbe sau la întruniri, să primească vizitele reprezentanților religiei lor și să aibă asupra sa cărți sau publicații cu caracter religios sau spiritual.

CONCLUZII

- Libertatea religiei este receptată la nivel intern prin intermediul Constituției Republicii Moldova și la nivel internațional prin Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, ceea ce conturează o protecție sporită acesteia.

- Realizarea acestui drept fundamental în instituțiile penitenciare este condiționată de respectarea regimului de detenție și a ordinii legale.

- Valoarea aplicativă a acestui drept al libertății de religie în raport cu persoanele deținute se manifestă prin contribuția la realizarea scopului pedepsei închisorii – schimbarea într-un comportament prosocial și resocializarea deținutului.

- Deținuții nu pot fi constrânși să practice vreo religie, să adopte vreo credință, să participe la reuniuni sau întruniri religioase, să accepte vizita unui reprezentant al unui cult sau al unei credințe religioase.

Referințe bibliografice:

1. Codul de executare al Republicii Moldova nr. 443 din 24.12.2004. Publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 34-35 din 03.03.2005. Republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 214-220 la 05.11.2010.
2. Statutul executării pedepsei de către condamnați, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 583 din 26.05.2006. Publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 91-94 din 16.06.2006.
3. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994. Publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 1 din 12.08.1994. Republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 78 din 29.03.2016.
4. Regulile penitenciare europene (Rec 2006)2, adoptate de Comitetul de Miniștri al CoE la 11.01.2006 (pct. 29). A se vedea: <https://rm.coe.int/16804c8d9a> (accesat 02.09.2023).
5. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (Roma, 4.XI.1950). A se vedea: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_roun (accesat la 03.09.2023).
6. Regulile penitenciare europene (Rec 2006)2, adoptată de Comitetul de Miniștri al CoE la 11.01.2006 (pct. 29). A se vedea: <https://rm.coe.int/16804c8d9a> (accesat 02.09.2023).

Articolul a fost elaborat în contextul Proiectului Instituțional ”Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului” în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică ”Drept Public Comparat și e- Guvernare”, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (cifru proiectului - 20.80009.1606.15).

LEGAL WRITING: TAKEWAYS FROM THE STUDY VISIT TO THE WILLIAM AND MARY LAW SCHOOL

SCRIEREA JURIDICĂ: CONCLUZII DIN VIZITA DE STUDIU LA ȘCOALA DE DREPT WILLIAM AND MARY

Natalia CRECIUN, ORCID: 0000-0002-1936-9137
Moldova State University,
Chisinau, Republic of Moldova

CZU:

e-mail: natalia.creciun@gmail.com

The paper presents a brief evaluation of the takeaways emerging from the academic life at William and Mary Law School, Williamsburg, Virginia, USA, focused primarily on the Legal writing course and on the supporting institutional mechanisms for improving the quality of higher education, and for enriching the professional background of future lawyers, under conditions of current global trends. The main findings result from on-site observing of the teaching-learning-evaluating process, through interactive and collaborative activities. As a general conclusion, the quality of legal higher education can be improved only through multidimensional and intersectoral synergies, including academia, civil society, public authorities, employers. Investments in human resources and in infrastructure, open mindedness in the teaching-learning-evaluating process in legal schools are part of the knowledge management and they really count.

Keywords: IRAC, knowledge management, legal writing.

Lucrarea prezintă o scurtă evaluare a concluziilor din viața academică la William and Mary Law School, Williamsburg, Virginia, SUA, focusate, în primul rând, pe cursul de Scriere juridică și pe mecanismele instituționale de sprijin pentru îmbunătățirea calității învățământului superior și pentru îmbogățirea experienței profesionale a viitorilor juriști, în condițiile tendințelor globale actuale. Principalele constatări rezultă din observarea la fața locului a procesului de predare-învățare-evaluare, prin activități interactive și colaborative. Cu titlu de concluzie generală, calitatea învățământului juridic superior poate fi îmbunătățită doar prin sinergii multidimensionale și intersectoriale, care să includă mediul academic, societatea civilă, autoritățile publice, angajatorii. Investițiile în resurse umane și în infrastructură, spiritul deschis în procesul de predare-învățare-evaluare în școlile de drept fac parte din managementul cunoștințelor și într-adevăr contează.

Cuvinte-cheie: IRAC, managementul cunoștințelor, scrierea juridică.

INTRODUCTION

The paper is developed in the context of the Institutional Project ‘Modernization of governance mechanisms focused on the protection of human rights’ within the Scientific Research Laboratory ‘Comparative Public Law and e-Governance’, Faculty of Law, State University of Moldova (project cypher - 20.80009.1606.15).

The work is based on the conviction that the modernization of the justice governance mechanisms, through the lens of the effective guarantee of the right to a fair trial, begins with a quality legal training (Arama E., 2022 [1]; Ciobanu R., 2021 [2], Negru A., 2019 [3]; Negru A., Creciun N., 2022 [4]; Creciun N., 2023 [5]).

The world of higher education becomes more and more exposed to current challenges, meaning that various multidimensional and intersectoral synergies need to be valued to ensure the adaptation to reality of the actors involved (students, teachers, administrative staff, partners, employers, etc.). Partnerships and wide collaboration in improving the policies and mechanisms of providing quality education on a large scale can substantially contribute to increasing the attractiveness of the process of lifelong learning and to shaping of those requirements that are necessary for being part of a global view on the purpose and possibilities of education itself. Knowledge sharing and co-curricular approach (Cepraga L., 2022 [6]) in the academic area are important elements of the knowledge management, inside and outside the institution.

THE PURPOSE AND THE OBJECTIVES OF THE PAPER

Teachers from several national universities – Moldova State University, Academy of Economic Studies of Moldova, Alecu Russo State University of Balti, Stefan cel Mare Academy of the Ministry of Internal Affairs, Comrat State University – benefited from a study visit to the William and Mary Law School, Williamsburg, Virginia, USA. The study visit has been organized and ensured by the National Center for State Courts (NCSC), in the context of implementing the ‘Strengthening Legal Research, Writing and Reasoning in Moldova’ Program, with the main objective to support the national Law Faculties to elaborate and provide a university course on legal writing.

Thus, *the purpose of the paper* is to argue that study visits and experience exchange are part of the knowledge management strategy in the university environment and meet the current requirements to the legal education area under conditions of good governance, primarily focused on the free development of human personality. Mutual learning and sharing knowledge, views, experience, help to shaping attitudes, developing, and improving skills, integrating in new spaces of communication, in terms of human rights, rule of law, democracy, freedom, peace and development.

The objectives of the paper are: a) to present briefly the several key moments of the legal education spirit at the William and Mary Law School; b) to evaluate the takeaways emerging from the academic life at ‘America’s first law school’, ‘a premier public research university widely recognized for its outstanding academic reputation, beautiful campus, and vibrant community’ [7]; c) to invite to open mindedness in the teaching-learning-evaluating process in legal schools, by encouraging the cross-cultural dimension of the knowledge management in legal schools.

METHODOLOGY

The main findings on the knowledge management in law schools synthesized in this paper result from on-site observing of the teaching-learning-evaluating process, through

interactive and collaborative activities. At the same time, for impact, study visits are not just for observing, but for comparing, analyzing, evaluating, questioning, applying, adapting, improving, designing as well. That is why, this paper is a form of fixing the advantages of experience exchange for encouraging synergistic partnerships between law schools, civil society, and employers, in order to develop skills for a more successful career and a better future, following the model of the NCSC's support of the program aimed at strengthening legal research, writing and reasoning at the Law Faculties in the Republic of Moldova.

FINDINGS, DISCUSSION

Legal writing is an essential formative course for law students. It is a 'fundamental and foundational course [...], because it [...] constructs the foundation for what lawyers do' and it is really challenging (Thompson D.I.C., 2021) [8, p.173]. The classes of legal writing are about shaping a way of thinking, and, for this reason, the interactive didactic methods and strategies are the most recommended. Students and teachers are engaged in activities that are much more associated to cooperation, mentoring and guidance, than to traditional form of delivering knowledge. Students are taught to think like lawyers and to write like lawyers: clear, concise, reasoned. They need to figure out that the judges or the lawyers, who are very often the recipients of the written legal acts, are very busy people. They will appreciate clear, concise, and reasoned texts, this kind of approach being a form of respect for their time and profession and an essential substrate of credibility of the author – legal professional.

Legal writing is a compulsory course at most Law Schools in the USA, and at William and Mary Law School as well, considering the impact on the initial training of future lawyers. At the beginning, in 2012, the course was provided by practicing lawyers, on the basis of a pass/fail test system. But since 2012 it is taught by full professors on the basis of a specific grading system. One of the reasons of such changes was the awareness of a need of a special methodology of teaching-learning-evaluating system for the legal writing course and of particular skills in legal research and reasonings.

The skills are trained step by step, through different types of assignments. Firstly, students are taught 'how to locate, read and analyze a statute', secondly – 'how to use cases to interpret an undefined term in a statute, thirdly – 'how to use a statutory interpretation framework to resolve an ambiguous statutory term' and finally – 'to apply the various skills [...] to analyze a state or federal statute' (Sancken L., Butler M., 2022) [9]. And skills can be consolidated only through continuous and hard practice.

Among different variations (FIRAC: facts, issue, rule of law, application, and conclusion (Motshabi K.B., Vinti C., 2019) [10]), IRAC and CRAC are universal methodologies for legal writing. IRAC and CRAC are the basic methodologies used in legal writing. IRAC seems to be 'the standard' (Termini M., 2022) [11], 'the classic legal reasoning form' (Thompson D. I.C., 2021) [12, p.183], the 'analytical paradigm [...]' [which] provides a highly beneficial basic approach to analysis and writing' (Trautman I.J. at

al., 2020) [13, p.317]. It proves ‘its usefulness as an analytical and organizational tool’ (Candlin C.N., 2002) [14, p.303]. Both IRAC and CRAC are acronyms: IRAC means Issue, Rule, Analysis/Application and Conclusion and CRAC means Conclusion, Rule, Analysis/Application and Conclusion. Both are indispensable for writing legal acts and the logic of construction of the analysis and of the argumentation is learnt and practiced during the classes at the Law School. It is very often emphasized that IRAC and CRAC are a way of thinking and those who understand the core logic of these methodologies use them in designing legal analysis in general, both in written and in oral discourses. Of course, it is important to distinguish the objective memorandum from the persuasive brief: the first one is usually presented to a lawyer and the appropriate method is IRAC; the second one is usually presented to the judge and the appropriate method is CRAC. Every element of the method used needs to be thought, written, revised, in a cyclical evaluative process. It can be a challenge even for experienced lawyers. Of course, students get to know the methodology by analyzing real or simulated cases, by resolving problems. With the advancement in studies, then in practical activity, IRAC and CRAC have a visible impact on the way of thinking and end up being used automatically.

Externships, legal clinics, moot courts. Beyond traditional classes, students at William and Mary Law School have very interesting outreach activities (externships, moot courts, legal clinics), which contribute to enhancing their practical skills and soft skills, as part of ‘experiential education’ (Kaplan R., 2021) [15, p.5-6]. ‘[E]xternships (also called “field placements” by the ABA) [...] are positions with organizations external to the law school’ and ‘[t]o earn credit, students must complete hours for the externship organization’ (Kaplan R., 2021) [16, p.6]. Externships are considered one of the most successful steps ‘of getting a student practice-ready as a first-year attorney’ (Gharakhnian A., at al., 2021) [17, p.171]. A complex analysis of the results of a survey distributed to lawyers across the USA, in 2014-2015, revealed that ‘new lawyers’, ‘successful lawyers’ ‘require some threshold intelligence quotient (IQ), [...] a favorable emotional intelligence (EQ) [...] [and also] some level of character quotient (CQ)’ (Gerkman A., Cornett L., 2016) [18, p.1]. These requirements can be achieved through experiential education, especially through externships.

Human resources are the most valuable ones. The first impression on the legal education spirit at William and Mary Law School was about the role and the value of people, of the community involved in the very well-organized teaching-learning-evaluating process. This first impression has not disappeared yet. The building itself, the accessibility, the huge and beautiful library, special spaces for individual and teamwork, the meditation room, state-of-the-art technologies, inspiring university campus – all these are examples that the infrastructure of the legal school counts. A high developed infrastructure is not the only key to performance and success. But a high developed infrastructure, adapted to the requirements of the academic community, combined with openness and friendly environment, are efficient mechanisms for ensuring and improving knowledge management in law schools.

MOLDOVA STATE UNIVERSITY (MSU)

MSU is one of the national universities targeted by ‘Strengthening Legal Research, Writing and Reasoning in Moldova’ Program, implemented by the NCSC. *Fundamental aspects of legal writing, research and reasoning* is a new course, provided since 2022 to second year students, Licence (Bachelor), 1st cycle. It is a great opportunity to focus our attention, efforts, and skills to improve legal writing through institutional mechanisms. This will contribute to the standardization of legal writing, from the viewpoint of formal logic, in terms of analysis, motivation and structuring. Improving legal writing is a pressing objective for all actors representing the legal professions (judges, prosecutors, lawyers, bailiffs, criminal prosecution officers, etc.) and the achievement of this objective begins with legal training, as part of a complex, consistent, and qualitative legal education. Some of the latest changes to the national procedural-criminal legislation, which aim to examine some categories of cases in the written procedure, without the participation of the parties, once again validate the degree of importance of the quality of the legal acts presented to the court for examination. The fate of concrete people, families, the business environment, etc., depend on the quality of legal documents (requests, references, complaints, court decisions, ordinances, indictments, expert reports). Thus, the inclusion of a special course in the academic plan of the national Law faculties, including the Law Faculty of the MSU is a current requirement for the higher legal education, fits the priority directions of sustainable development on this segment and is focused on the human being, on human rights, on the respect and development of the human personality, under conditions of the rule of law.

GENERAL CONCLUSIONS

The take-aways from the study visit to the William and Mary Law School are of a great variety. Some of the main ideas would be:

- The quality of legal higher education can be improved only through multidimensional and intersectoral synergies, including academia, civil society, public authorities, employers.
- Knowledge sharing in the academic area (through study visits, experience exchange, on-site observations, interactive and joint activities) is an important element of the knowledge management, inside and outside the institution, capable to improve the learning process and learning outputs, even to the extent of a turning point impact for the legal education, in terms of quality and performance.
- Legal research, writing and reasoning should be a basic course at the Law Faculties, due to its fundamental formative impact on future lawyers.
- IRAC, CRAC and other variations are indispensable, universal methodologies for legal writing and should be practiced in different ways, in order to help future lawyers to think and write like successful lawyers.
- Students and teachers should be taken out of the classic academic space and integrated in practical, simulated or real activities, from which the entire community

involved will benefit, according to the win-win model. Moot courts, legal clinics and externships are a great opportunity in this sense.

- Investments in human resources and in infrastructure is essential for creating a favorable and supportive environment for education and research, in terms of competitiveness, attractiveness, quality and performance.

As a lecturer involved in teaching *Fundamental aspects of legal writing, research and reasoning*, the most challenging (of course, beyond the level of load and effort required from the teacher) seems to be the capacity and the willingness to open mindedness: the logic has an indispensable connection with the law and legal thinking; but it far exceeds the legal framework; the logic is part of human being and thinking. For this reason, the analysis and argumentation methodologies simply must be accepted, as good friends, who will accompany us unconditionally in making the best legal and non-legal decisions.

ACKNOWLEDGEMENTS

We express our sincere gratitude to all those who supported the study visit on which this short paper is focused. We are grateful to the NCSC and William and Mary Law School, Williamsburg, Virginia, USA, and to Prof. Jennifer Franklin, Prof. Jennifer Stivenson, Olimpia Gribincea, Timothy Hughes, and Rachel Morley.

References:

1. ARAMĂ, E. Tendințe de standardizare în drept [Standardization trends in law.]. In: *European integration through the strengthening of education, research, innovations in Eastern Partnership Countries*, Ed. 2, May 16-17, 2022. Chișinău: 2022, Ed. 2, Part.2, pp. 126-130. Available: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/171352 [Accessed: 20.09.2023]
2. CIOBANU, R. Conceptualizarea mecanismelor de modernizare a guvernării axate pe drepturile omului [The conceptualization of mechanisms of governance modernization focused on human rights]. In: *Contextul multidimensional actual al guvernării și drepturilor omului în Republica Moldova [The current multidimensional context of governance and human rights in the Republic of Moldova]*. Chișinău: Tipografia Artpoligraf SRL, 2021, pp. 96-113. ISBN 978-9975-3498-3-3. Available: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/131321 [Accessed: 20.09.2023]
3. NEGRU, A. Retrospective, realități și provocări ale învățământului juridic [Retrospectives, realities and challenges of legal education]. In: *Realități și perspective ale învățământului juridic național: Culegerea comunicărilor [Realities and perspectives of the national legal education: Collection of communications]*, October 1-2, 2019. Chișinău: CEP USM, 2019, Vol.1, pp. 13-19. ISBN 978-9975-149-80-8. Available: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/117817 [Accessed: 20.09.2023]

4. NEGRU, A., CRECIUN, N. Capitalizing on justice in conditions of good governance. In: *Cogito. Multidisciplinary Research Journal*, vol.XIV, no.4, 2022, pp.77-99. Bucharest. ISSN 2068-6706. Available: https://cogito.ucdc.ro/COGITO_DECEMBER_2022.pdf [Accessed: 20.09.2023]
5. CRECIUN, N. Centralitatea utilizatorului serviciului justitiei prin prisma comunicarii judiciare [The centrality of the justice service user through the lens of judicial communication]. In: *State, security and human rights in the digital age: intern. sc. conf.*, Chisinau: CEP USM, vol.1, pp.101-109. ISBN: 978-9975-62-529-6. ISBN: 978-9975-62-530-2. Available: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/183330 [Accessed: 20.09.2023]
6. CEPRAGA, L. Abordarea cocurriculară din perspectiva învățământului universitar [The co-curricular approach from the perspective of university education]. In: *Dimensiuni onto-lingvistice și curriculare ale evoluției limbii franceze contemporane: in onorem Ion GUȚU [Onto-linguistic and curricular dimensions of the evolution of the contemporary French language: in onorem Ion GUȚU]*, Ed. 1, May 6, 2022. Chisinau: CEP USM, 2022, pp. 160-165. ISBN 978-9975-159-72-2. DOI: 10.5281/zenodo.6873884. Available : https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/170765 [Accessed: 20.09.2023]
7. About William & Mary Law School. Available: <https://law.wm.edu/about/> [Accessed: 20.09.2023]
8. THOMPSON, D.I.C. What We Do: The Life and Work of the Legal Writing Professor. In: *Journal of Law and Education*, 2021, vol.50, no.2, pp.170-225. Available: https://digitalcommons.du.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1119&context=law_facpub [Accessed: 20.09.2023]
9. SANCKEN, L., BUTLER, M. The Benefits of Integrating Statutory Construction and Analysis in a First-Year Legal Writing Course. In: *Proceedings*, vol.3, issue 1, University of Washington School of Law, 2022. Available: <https://digitalcommons.law.uw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1937&context=faculty-articles> (Google Scholar) [Accessed: 20.09.2023]
10. MOTHABI, K.B., VINTI, C. Observational critique of FIRAC as a tool for legal analysis. In: *Journal for Juridical Sciences*, 2019, vol44., no.2. Available: <https://journals.co.za/doi/abs/10.18820/24150517/JJS44.i2.Chron1> (Google Scholar) [Accessed: 20.09.2023]
11. TERMINI, M. Finding the right angle: lessons from Mathematics for the Legal Writing classroom. In: *The Journal of Legal Writing Institute*, Brooklyn Law School, 2022, vol.26. Available: <https://brooklynworks.brooklaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2415&context=faculty> (Google Scholar) [Accessed: 20.09.2023]
12. THOMPSON, D.I.C. What We Do: The Life and Work of the Legal Writing Professor. In: *Journal of Law and Education*, 2021, vol.50, no.2,

- pp.170-225. Available: https://digitalcommons.du.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1119&context=law_facpub [Accessed: 20.09.2023]
13. TRAUTMAN, L.J., TAYLOR, C.L., FORD, J., KORETZ, L.J., McMULLEN, A.L., ISOM, E., 2020. IRAC! IRAC! IRAC!: How to Brief Any Legal Issue. In: *Southern LJ*, 29, p.317. Available: https://www.researchgate.net/profile/Lawrence-Trautman-2/publication/324661501_Irac_Irac_Irac_How_to_Brief_a_Supreme_Court_Opinion/links/5e97bf9ba6fdcca7891c26a1/Irac-Irac-Irac-How-to-Brief-a-Supreme-Court-Opinion.pdf (Google Scholar) [Accessed: 20.09.2023]
 14. CANDLIN, C.N., BHATIA, V.K., JENSEN, C.H. Developing legal writing materials for English second language learners: problems and perspectives. In: *English for Specific Purposes*, 2002, vol. 21, Issue 4, pp.299-320. ISSN 0889-4906. Available: [https://doi.org/10.1016/S0889-4906\(01\)00029-1](https://doi.org/10.1016/S0889-4906(01)00029-1) (Google Scholar) [Accessed: 20.09.2023]
 15. KAPLAN, R.E. Externships' Role in Training Practice-Ready Lawyers. *William & Mary Law School Scholarship Repository. Popular Media*. 545, 2021. Available: https://scholarship.law.wm.edu/popular_media/545 [Accessed: 20.09.2023]
 16. KAPLAN, R.E. Externships' Role in Training Practice-Ready Lawyers (2021). *William & Mary Law School Scholarship Repository. Popular Media*. 545. Available: https://scholarship.law.wm.edu/popular_media/545 [Accessed: 20.09.2023]
 17. GHARAKHANIAN, A., LARMORE, C.Y., PARLETT-PELLERITI, C. Achieving externship success: an empirical study of the all important law schools experience. In: *Southern Illinois University Law Journal*, 2021, vol.45, pp165-232. Available: https://law.siu.edu/_common/documents/law-journal/articles-2021/winter-2021/1-larmore-formatted-ch.pdf (Google Scholar) [Accessed: 20.09.2023]
 18. GERKMAN, A., CORNETT, L. *Foundations for practice. The whole lawyer and the character quotient*. Educating tomorrow's lawyers. IAALS, 2016. Available: https://iaals.du.edu/sites/default/files/documents/publications/foundations_for_practice_whole_lawyer_character_quotient.pdf [Accessed: 20.09.2023]

The paper is developed in the context of the Institutional Project “Modernization of governance mechanisms focused on the protection of human rights” within the Scientific Research Laboratory “Comparative Public Law and e-Governance”, Faculty of Law, State University of Moldova (project cypher - 20.80009.1606.15).

ESENȚA REFORMEI SISTEMULUI DE ASISTENȚĂ SOCIALĂ (RESTART)

THE ESSENCE OF THE REFORM OF THE SOCIAL ASSISTANCE SYSTEM (RESTART)

Oxana CHISARI-LUNGU, ORCID: 0009-0006-8100-5939
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 364.62.001.73:340.133

e-mail: chisarioxana@gmail.com

The reform of the social assistance system, which is taking place in the Republic of Moldova, aims to improve the mechanisms for providing benefits and social services. At the current stage, the system of social services offered in the Republic of Moldova is uneven, which does not always identify potential beneficiaries. In order to identify the essence of this process, we established several objectives: establishing the negative aspects faced by the social assistance system at the current stage; highlighting the actions that need to be taken and identifying the expected results. To achieve these objectives, several research methods were used: synthesis, analysis, statistics.

Cuvinte-cheie: *asistență socială, prestații sociale, reformă, servicii sociale.*

INTRODUCERE

Un factor important de dezvoltare a unei societăți vizează bunăstarea membrilor ei și crearea unor sisteme viabile de asistență și asigurare socială. În calitate de elemente constitutive ale mecanismului de securitate socială, acestea au menirea de a proteja membrii unei societăți care la o anumită etapă nimeresc într-o situație de dificultate. Dacă asigurările sociale au drept scop protecția persoanelor aflate într-o situație de risc, care anterior au achitat contribuții de asigurări sociale, atunci sistemul de asistență socială are menirea de a proteja persoanele și familiile aflate în dificultate, care anterior nu au achitat contribuții de asigurări sociale. Atât sistemul de asigurări sociale cât și cel de asistență socială au suferit în ultimii douăzeci de ani mai multe schimbări, menite să fortifice calitatea prestațiilor și serviciilor sociale acordate.

MATERIAL ȘI METODĂ

Politicile în domeniul asistenței sociale sunt realizate de către Ministerul Muncii și Protecției Sociale [1]. La nivel teritorial, structurile competente au fost gestionate până la etapa actuală de către autoritățile administrației publice locale de nivelul II. Totodată, la moment, sistemul de asistență socială necesită reformare, având în vedere provocările cu care se confruntă. Deși în ultimii trei ani ponderea cheltuielilor pentru protecție socială a crescut în structura Bugetului Public Național (BPN) de la aproximativ 36% în 2021

la aproximativ 39% în 2023, această creștere s-a datorat exclusiv compensațiilor pentru creșterea prețurilor la energie, asigurate din Fondul de Reducere a Vulnerabilității Energetice (FRVE). Bugetul asistenței sociale, în accepțiunea explicată mai sus, a crescut de la 2,9 miliarde de lei în 2021 la 3,7 miliarde de lei în 2023, această creștere de 26% fiind mult mai lentă decât creșterea BPN, care a fost de 45% în aceeași perioadă. În rezultat, ponderea asistenței sociale în BPN a scăzut de la 3,6% în 2021 la 3,1% în 2023 [2]. Deși rata sărăciei absolute în Republica Moldova este de 24,5% [3], doar 2,8% din populație beneficiază de ajutor social și doar 11,7% de ajutor pentru perioada rece a anului (APRA). Indemnizația pentru copii și ajutorul social contribuie cu doar 4,1 puncte procentuale la reducerea sărăciei gospodăriilor cu copii [4]. Serviciile sociale incluse în Pachetul minim de servicii sociale (asistența personală, sprijinul familial și suportul monetar) nu acoperă cererile din partea populației. De exemplu, doar două treimi din cererile de acordare a asistenței personale sunt satisfăcute, ponderea persoanelor cu dizabilități severe ce beneficiază de asistenți personali variind semnificativ de la raion la raion. De asemenea, lipsa serviciilor sociale comunitare pentru copii constituie o problemă în prevenirea riscurilor de bunăstare a acestora. Numărul copiilor aflați în situație de risc a crescut substanțial în ultimii ani, de la 3743 de cazuri în 2017 la 8252 de cazuri noi în 2021 [5].

Acestea sunt doar câteva argumente de care s-a ținut cont la inițierea acestei reforme. Considerăm că la etapa actuală există mulți alți factori care condiționează schimbarea. Astfel, prestațiile de asistență socială sunt acordate de diverse instituții, nu întotdeauna se face distincția între prestații de asigurare socială și prestații de asistență socială, care au surse distinse de finanțare. Nu există o metodologie clară de acordare în mod uniform a prestațiilor de asistență socială, nu întotdeauna este înțeles scopul acestor plăți. Se identifică de asemenea, lipsa mijloacelor financiare suficiente la nivel local, care ar permite realizarea coerentă și calitativă a măsurilor de asistență socială promovate de către organele centrale de specialitate. Pe parcurs s-a identificat un proces de planificare arbitrală a serviciilor sociale, fără a ține cont de categoriile de beneficiari dintr-o anumită unitate administrativ-teritorială, iar procesul de planificare bugetară locală nu întotdeauna asigură o bună realizare a politicilor.

De asemenea, se atestă lipsa unei abordări strategice a planificării și dezvoltării resurselor umane în domeniul asistenței sociale, lipsa unui cadru de management al performanței, abordare neuniformă în stabilirea necesarului de personal (administrativ și la nivel de serviciu). Nu mai puțin important este și un sistem informațional integrat în domeniul asistenței sociale care să includă informații despre accesul la prestații și servicii sociale în profil teritorial și care să sprijine procesul decizional, care la etapa actuală lipsește.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În esență, reforma sistemului de asistență socială care se desfășoară la etapa actuală, presupune mai multe acțiuni menite să genereze efecte pozitive: crearea sistemului de asistență socială deconcentrat prin crearea Agențiilor Teritoriale de Asistență Socială; îmbunătățirea mecanismului de finanțare a asistenței sociale și redefinirea rolului fon-

durilor sociale; revizuirea clasificării serviciilor sociale și îmbunătățirea managementul calității; majorarea claselor de salarizare și implementarea unui cadru de management al performanței; digitalizarea sistemului de asistență socială. În vederea realizării reformei Parlamentul a adoptat Legea pentru modificarea unor acte normative (reforma sistemului de asistență socială „Restart”[6]. Acest act va intra în vigoare la 1 ianuarie 2024, cu excepția prevederilor care stabilesc temeiul pentru constituirea agențiilor teritoriale de asistență socială și care intră în vigoare la 1 octombrie 2023. În acest context, de la această dată se crează trei structuri administrative noi: Agenția pentru gestionarea serviciilor sociale cu specializare înaltă; Agenția teritorială de asistență socială și Structura teritorială de asistență socială.

Agenția pentru gestionarea serviciilor sociale cu specializare înaltă este o autoritate administrativă din subordinea Ministerului Muncii și Protecției Sociale, care gestionează serviciile sociale cu specializare înaltă în care Ministerul Muncii și Protecției Sociale are calitatea de fondator. La rândul lor, *Agenciile teritoriale de asistență socială sunt* autorități administrative din subordinea Ministerului Muncii și Protecției Sociale, care implementează direct și prin intermediul structurilor teritoriale de asistență socială politica de stat în domeniul asistenței sociale și acordă suport metodologic autorităților administrației publice locale de nivelul întâi și prestatorilor de servicii sociale publici și privați. La nivel raional vor activa *structurile teritoriale de asistență socială în calitate de subdiviziuni* ale Agenției Teritoriale de Asistență Socială, fără personalitate juridică, responsabile de implementarea serviciilor sociale. Astfel în urma reformei se preconizează ca sistemul de asistență socială din Republica Moldova să fie gestionat de către organele centrale de specialitate, prin intermediul structurilor deconcentrate în teritoriu. Aceste acțiuni sunt necesare în vederea promovării acțiunilor unitare în domeniul asistenței sociale, pe întreg teritoriul țării. De asemenea, în urma reformei Fondul de susținere a populației va activa în vederea finanțării compensării parțiale a cheltuielilor de transportare de peste hotare a cadavrelor persoanelor decedate, cetățeni ai Republicii Moldova, și pentru finanțarea cantinelor de ajutor social.

CONCLUZII

Reieșind din cele expuse, concluzionăm că reforma sistemului de asistență socială urmărește implementarea unei noi abordări a serviciilor sociale, se preconizează elaborarea unui alt Nomenclator al serviciilor sociale, aprobarea noilor standarde de calitate, acreditarea serviciilor, toate acțiunile având drept scop o mai bună funcționare a sistemului.

Referințe:

1. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 149, din 25.08.2021 cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Muncii și Protecției Sociale, ÎnMO al RM nr. 206-208 din 01.09.2021.

2. Reforma sistemului de asistență socială RESTART: pentru acces echitabil la servicii sociale de calitate, pag. 4. https://social.gov.md/wp-content/uploads/2023/05/Reforma-sistemului-de-asistenta-sociala_FINAL-1.pdf [Accesat: 10.09.2023].
3. Indicatorii sărăciei absolute pe Medii, Indicatori și Ani. SiteTitle (statistica.md).
4. https://statistica.gov.md/ro/analiza-saraciei-monetare-si-a-bunastarii-gospodariilor-cu-copii-9674_59479.html [Accesat: 05.09.2023].
5. Rapoartele statisticii anuale CER103, 2017-2021, ale MMPS.
6. <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelelegislative/tabid/61/LegislativId/6583/language/ro-RO/Default.aspx>. [Accesat: 05.09.2023].

LIBERTATEA INDIVIDUALĂ ȘI DEMOCRATIZAREA CUNOAȘTERII ÎN STATUL DE DREPT

INDIVIDUAL FREEDOM AND THE DEMOCRATIZATION OF KNOWLEDGE IN THE RULE OF LAW

Rodica NICHITA, ORCID: 0000-0002-0623-5578,
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 342.34:342.721:342.733(478)

e-mail: r.nichita2012@yandex.com

Într-un cuvânt, democrația modernă înseamnă înainte de toate, organizația libertății (Constantin Stere)

The rule of law in the contemporary period is subject to technological challenges, where artificial intelligence (AI) determines the participants involved in the educational process of education and training to capitalize on “the knowledge that is a click away” in order to outline and develop the honor and dignity of the being human, based on individual educational freedom. The orientation of the Republic of Moldova towards the European democratic value space allows the cultural and educational association and the integration of the value systems promoted by the European Union. The right to information and the right to education represent supreme values of the human being in the age of digital technologies, regardless of the principle of territoriality and state borders.

Cuvinte-cheie: *stat de drept, democratizarea cunoașterii, onoarea și demnitatea umană, libertatea individuală educațională, inteligența artificială.*

INTRODUCERE

Republica Moldova ca stat suveran, independent și democratic a apărut la 27 august 1991, în baza Declarației de Independență a Republicii Moldova și a Declarației de Suveranitate din 23 iunie 1990 (HCC4 – b/96). Odată cu adoptarea Constituției Republicii Moldova la 29 iulie 1994 care a intrat în vigoare la 27 august 1994, în art. 1 alin. 3 din Constituția Republicii Moldova, este consacrată că Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate. Aceste prevederi identifică esența statului de drept, reprezintă fundamentul moralității fără de care civilizația noastră nu ar fi existat, iar libertatea, egalitatea, demnitatea și independența națională reprezintă idei fundamentale a Constituției Republicii Moldova. Legea fundamentală proclamă Republica Moldova stat de drept democratic, în care dreptatea reprezintă o valoare supremă și este garantată. Statul de drept nu înseamnă numai o legalitate formală, care asigură

regularitatea și coerența în instaurarea și punerea în aplicare a ordinii democratice în țară, ci și o justiție bazată pe recunoașterea și deplina acceptare a personalității umane (HCC43/99).

La rândul său democrația reprezintă forma orânduirii politice, bazată pe recunoașterea principiilor suveranității, libertății și egalității cetățenilor. În statul de drept legile sunt aplicate după o ordine unică, consacrată în Constituție, conform căreia toate puterile în stat, legislativă, executivă și judecătorească își exercită atribuțiile în conformitate cu legislația în vigoare. Concepția statului de drept democratic este chemată să confirme prioritatea persoanei, adică să determine concret sfera de manifestare a libertății individului în care intervenția statului să fie legală, iar drepturile și libertățile omului să fie asigurate la maxim, unde statul răspunde față de cetățean și cetățeanul față de stat prin consolidarea și respectarea strictă a legii. Problema esențială a statului de drept democratic rezidă în interacțiunea statului cu persoana, iar soluționarea acestei probleme duce la ideea suveranității poporului, care în esență reprezintă o trăsătură importantă a statului de drept. Suveranitatea poporului semnifică faptul că numai poporul este sursa puterii totale de care dispune statul, conform prevederilor art. 2 alin. 1 din Constituția Republicii Moldova: „*Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative în formele stabilite de Constituție*”. Edificarea statului de drept democratic fără implicarea cetățenilor este imposibilă iar în procesul de dezvoltare a noilor relații democratice, principala condiție este relația dintre *stat-persoană-societate*.

Așadar, statul de drept reprezintă o valoare socială supremă care are drept scop de a contura principiul umanismului în relațiile statului cu cetățenii, de a garanta și proteja viața, sănătatea, onoarea, demnitatea și libertatea persoanei, fiind un instrument de combatere a birocrăției și egoismului, unde oamenii respectă legile și se implică în organizarea și funcționarea statului și tind spre un viitor fericit și o viață decentă.

În același timp, o condiție inerentă a edificării statului de drept o constituie democratizarea societății, și presupune necesitatea strictă a formării societății civile cu un grad înalt de cultură politică și juridică a populației, cât și a personalului aparatului de stat. Societatea civilă dezvoltată reprezintă fundamentul social al statului de drept, unde domină principiul libertății, activității culturale, sociale, economice și politice.

MATERIAL ȘI METODĂ

Conținutul și figura principală a societății reprezintă omul ca individ, personalitate, cu interesele și necesitățile lui individuale, a căror realizare liberă e posibilă doar în lipsa controlului politic. Aceste interese și necesități se realizează prin intermediul unor instituții sociale ca familia, instituțiile de învățământ, asociațiile culturale, științifice și altele. În același context, precizăm că o condiție importantă de care depinde statul de drept democratic constă în ridicarea nivelului de cultură politică și juridică a membrilor societății, a culturii democrației, participării politice, a culturii administrării și răspunderii reprezentanților puterii.

Principala condiție spre edificarea unui stat de drept viabil și durabil în Republica Moldova o constituie garantarea legalității, securității juridice, interzicerea arbitrariului, accesul la justiție în fața instanțelor judecătorești independente și imparțiale, inclusiv controlul judiciar al actelor administrative, respectarea drepturilor omului, nediscriminarea și egalitatea în fața legii (HCC4/2013). Garantarea și asigurarea reală a drepturilor și libertăților cetățenilor reprezintă un scop final al activității statului de drept, deoarece acesta este format pentru asigurarea intereselor societății în general și a fiecărui membru în parte. Realizarea drepturilor și libertăților cetățeanului presupune că fiecare om nu numai *de jure*, dar și *de facto* dispune de aceste drepturi și libertăți. De asemenea, poate în limitele juridice și politice, potrivit voinței sale să se folosească și să dispună de posibilități de apărare și să ceară de la organele competente restabilirea drepturilor lezate.

Cunoașterea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului este o condiție importantă pentru realizarea statului de drept unde onoarea, demnitatea umană, personalitatea și dreptatea reprezintă valori supreme. Nu se poate respecta corect ceea ce nu se cunoaște corect. Consider că în condițiile actuale, când se face tot mai evidentă respectarea drepturilor omului prin prisma alin.3 art.1 a Constituției Republicii Moldova coroborat cu art. 35 a Constituției Republicii Moldova – permite identificarea *democratizării cunoașterii*, învățării, educării, instruirii în sec. XXI. Conform art. 35 din Constituția Republicii Moldova, dreptul la învățătură reprezintă unul dintre cele mai importante drepturi sociale ale omului. Acest drept creează premisele necesare pentru afirmarea pleneră a personalității și a demnității umane, precum și pentru dezvoltarea întregii societăți. De nivelul potențialului intelectual al persoanei depinde nu numai promovarea persoanei pe scară socială și statutul ei social, dar și progresul societății în ansamblu, evoluția vieții economice, sociale și culturale (HCC27/1998).

Cunoașterea, de-a lungul evoluției istorice, s-a conturat la nivelul civilizației umane prin schimbări majore ce au permis dezvoltarea *statului-persoanei-societății*. Marile schimbări care s-au petrecut la nivelul civilizației umane pot fi încadrate în patru etape:

a. Prima revoluție industrială – sec. XVIII-lea – puterea *aburului*, ceea ce a dus la industrializarea și apariția tehnologiilor.

b. A doua revoluție industrială – sec. XIX-lea – cand apare o nouă formă de energie, *electricitatea*.

c. A treia revoluție industrială – sex. XX- lea – apar computerele și automatizarea, *informația*.

d. Astăzi vorbim despre a patra revoluție care schimbă raporturile legate de informație prin apariția *internetului*, sistemele *cyber – inteligența artificială* (AI).

Datorită acestor patru revoluții astăzi omenirea se află în fața unor schimbări unde nu există decât două variante: să te opui sau să te adaptezi. Cei care se află în procesul instructiv-educativ, indiferent de nivelul de învățământ (preșcolar, primar, gimnazial, liceal, universitar), sunt obligați să fie parte a procesului de schimbare pentru a asigura realizarea democratizării cunoașterii. Astăzi cunoașterea se află la un click distanță, ac-

cesibilă oricui. Asta schimbă modalitatea în care cel educat se raportează la cunoaștere. Faptul că am acces la cunoaștere când vreau și cum vreau este un factor pozitiv în dezvoltarea ființei umane, numai că odată cu această democratizare a cunoașterii, avem parte de un amestec de cunoaștere: *cunoaștere și pseudocunoaștere (fake – zonele necontrolate ale rețelelor sociale)*. Așadar apar riscuri pentru cel care este interesat în a se educa în condițiile democratizării și ale unui acces extraordinar la cunoaștere. Studiile de psihologie educațională arată că educația are drept scop formarea competențelor. Competența înseamnă un amestec de cunoștințe declarative (ce știi despre lucruri), cunoștințe procedurale (ce știi să faci) și valori care astăzi pot fi accesate ușor și care asigură accesul extraordinar la democratizarea cunoașterii. Psihologia ne spune că dacă ai valori, dacă ești conștient de ele și de rolul lor, apare sentimentul de „*viață cu sens*”, care este o condiție esențială a fericirii. Fericirea se află într-o strânsă interdependență cu libertatea individuală și libera dezvoltare a personalității umane, garantată de alin. 3 art. 1 a Constituției Republicii Moldova. De asemenea vom menționa că cel care educă este supus unor schimbări majore, fundamentale iar paradigma clasică ce contura o diferență netă între profesor și student (educator și cel care este educat), prin prisma volumului de cunoștințe nu mai este relevantă.

CONCLUZII

Rolul cadrului didactic în era digitalizării și a inteligenței artificiale este să învețe elevii și studenții să se raporteze corect la informație, să-și dea seama care informație este corectă și care informație este falsă. Astăzi lumea începe să gândească ceva în genul “de ce să mai învățăm din moment ce totul e la un click distanță?” și că “inteligența artificială oricum știe mai multe decât știm noi”. În contextul dezvoltării fără precedent a sistemelor de inteligență artificială, oamenii trebuie să învețe mai mult decât până acum pentru a se putea adapta mai ușor unui viitor extrem de volatil. Exact cum nici noi, nici altcineva, nu a putut prezice criza economică din 2008-2009, nu a putut prezice pandemia și nici războiul din Ucraina, adică tot felul de evenimente care au consecințe foarte mari, ne determină să schimbăm paradigma învățării prin prisma responsabilității, rațiunii și conștientizării ca elemente inalienabile liberei dezvoltări a ființei umane. Pornind de la cele enunțate mai sus, Constantin Stere în lucrarea sa „Curs de drept constituțional” (p. 514-641), susține: *libertățile individuale țin de interesul moral iar libertatea învățământului este parte componentă a libertății conștiinței, unde rațiunea și responsabilitatea sunt cele care permit dezvoltarea culturii juridice, politice și sociale. Cât privește procesul de predare a dreptului, acesta trebuie să fie asemănător cu cel al predării lecțiilor de morală care nu se limitează la expunerea regulilor de conduită pentru fiecare zi, ci își propune să dea și o lecție generală, arătând cum urmează să-și trăiască omul – viața*. În societatea contemporană, informația se confundă adesea cu învățarea, iar noi credem că dacă avem acces la informații, o să și învățăm. Nu e suficient să ai acces la informație, iar informația în esență, nu este învățare. Responsabilitatea ca element indispensabil a libertății individuale educaționale, presupune stabilirea

furnizorilor de educație prin intermediul mediilor de învățare (instituții de învățământ, conferințe, mese rotunde, conținut media și conținut științific), deoarece nu există un oficiu de protecție a consumatorului care spune *acesta este furnizorul bun de învățare – acesta nu este bun*. În acest caz intervin autoritățile publice prin intermediul cadrului normativ. Pentru a face față zilei de mâine, urmează să gândim educația pe care ne-o facem nouă înșine, iar pentru a crea o versiune mai bună despre noi, trebuie să fim mai responsabili, mai raționali și conștienți de provocările apărute în societate.

Referințe:

1. TĂNASE, A., SECRIERU, R., RUSU, L., & STRULEA, M. (2017). Compendiu al jurisprudenței Curții Constituționale a Republicii Moldova: (1995-2017).
2. GRECU, R. (2009). Stere în luptă pentru drepturile omului: concepția drepturilor și libertăților omului în opera juridică a lui Constantin Stere, Moldova. (2023).
3. Constituția Republicii Moldova: publicat: 29.03.2016 în Monitorul oficial, Nr. 78 art. 140 : modificate LP255 din 22.11.18 MO467-479/14.12.18 art. 786.
4. Redacția. (2023). ANALIZĂ Cele trei atitudini de învățare pe care adulții trebuie să le însușească, pentru o pregătire și o adaptare mai bune la viitorul tot mai volatil – Mircea Miclea. Edupedu.ro. <https://www.edupedu.ro/analiza-cele-trei-atitudini-de-invatare-pe-care-adultii-trebuie-sa-le-insuseasca-pentru-o-pregatire-si-o-adaptare-mai-bune-la-viitorul-tot-mai-volatil-mircea-miclea/> [Accesat la 25.08.2023]
5. DAVID, D. (2022). Noua educație și revoluția 4.0+. Dilema Veche. <https://dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/noua-educatie-si-revolutia-40-2222181.html> [Accesat la 10.09.2023]

AGRESIVITATEA ÎN SPORT VERSUS RĂSPUNDEREA JURIDICĂ: UNELE ASPECTE RELEVANTE

AGGRESSIVENESS IN SPORTS VERSUS LEGAL LIABILITY: SOME RELEVANT ASPECTS

Oleg TELEVCA, ORCID: 0000-0001-8410-7806
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 343.435:796:347.512

e-mail: oleg.televca@usm.md

In this article, we will refer to one of today's "fashionable" topics due to the existence and even growth of the phenomenon called "aggression in sports". Sport, like other areas of social life, is marked by this phenomenon. More than once I have heard of athletes being used as mercenaries in wars, settling accounts between criminal groups, filling their ranks with well-trained youths in gyms, even with performances in the fields in which they are trained. The material has an interdisciplinary character; given that it represents an analysis of different sources from the fields of sociology, psychology and law. The methods used are mainly analysis and synthesis.

Cuvinte-cheie: aggression, sports, violence.

INTRODUCERE

În acest articol, ne vom referi la una din temele astăzi "la modă" datorită existenței și chiar creșterii fenomenului numit "agresivitatea în sport". Sportul, ca și alte domenii ale vieții sociale este marcat de acest fenomen. Nu o dată am auzit despre sportivii utilizați ca mercenari în războaie, reglări de conturi dintre grupările criminale, care își completează rândurile cu tineri bine antrenați în sălile de sport, chiar și cu performanțe în domeniile în care sunt instruiți.

MATERIAL ȘI METODĂ

Materialul comportă un caracter interdisciplinar, dat fiindcă rezează o analiză a diferitor surse din domeniul sociologiei, psihologiei, dreptului. Metodele utilizate, preponderent sunt analiza și sinteza.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

D. Furtună în lucrarea sa *Homo Aggressivus* menționează că: "Agresivitatea este una dintre cele mai obișnuite trăsături umane, cu un impact incalculabil asupra istoriei noastre. Ea a provocat căderea unor imperii și ascensiunea altora, a generat genocide și crime și a curmat nenumărate vieți omenești. Agresivitatea nu este o închipuire teoretică, ci o realitate a vieții noastre, a tuturor fără excepție" [1, p.9].

Agresivitatea este caracteristică omului contemporan indiferent de starea socială, studii, nivel de cultură sau inteligență. Zilnic auzim despre certuri, crime, altercații, războaie etc. Agresivitatea din media, limbajul obscen din unele emisiuni sau articole de scandal, filme din care nu lipsesc scene sângeroase sau agresivități sexuale-toate acestea fac parte din oferta zilnică pe care noi, consumatorii de violență, o înghițim cu sau fără plăcere.

Intenția de a răni pe celălalt implică o consecință negativă pe care o suportă victima comportamentului agresiv chiar dacă acesta nu-și atinge finalitatea. Agresivitatea nu presupune în mod obligatoriu durere fizică, chiar dacă provoacă suferință. Agresivitatea se manifestă atunci când consecințele ce rezultă de pe urma unui comportament agresiv sunt percepute de către victimă ca fiind „aversive”. Ținând cont de acest lucru, sunt agresive nu doar atacurile fizice directe ci toate comportamentele care produc dezonoarea victimei, jena acesteia, imposibilitatea de a-și atinge scopurile.

Deseori, agresivitatea și violența sunt considerate sinonime, dat fiind că în unele surse ele par a defini aproximativ aceleași lucruri.

Există mai multe definiții ale agresivității. Baron A. și Richardson D. consideră că termenul de agresivitate se referă la toate formele de comportament ce urmăresc producerea suferinței unui alt organism viu, în condițiile în care acesta nu-și dorește un astfel de tratament [2; p.7].

După Bădescu D., Dungaciu D., Baltasiu R. [3, p.519] *agresiunea reprezintă actul limitării „drepturilor celuilalt”, „limitarea posesiunilor celuilalt” prin amenințare sau prin folosirea forței.*

Ce este violența? *”Violența definește utilizarea forței și a constrângerii de către un individ, grup sau clasă socială în scopul impunerii voinței asupra altora”*[4, p.20].

Definiția comună a violenței se aseamănă cu definiția psihologică a agresivității atunci când vorbim despre un comportament interpersonal al cărui intenție este de a produce un prejudiciu. Cele două definiții se diferențiază totuși când se referă la alte caracteristici ale noțiunilor în cauză. Fie că se manifestă persuasiv, fie că este defensivă, agresivitatea se poate adapta devenind indispensabilă supraviețuirii individului sau speciei, dar nu putem spune același lucru despre violență. Nimic nu poate justifica un act de violență. Toate comportamentele violente sunt și agresive, dar nu toate manifestările agresive sunt și acte violente [5; p.14-15]. De exemplu, conduita boxerului cu cât este mai agresivă, cu atât este mai performantă.

Este clar că nu există un consens universal al definiției violenței. Definițiile date acestui cuvânt ne arată care sunt valorile pe care societatea le cultivă și le protejează la un moment dat în timp, și pot îmbrăca conotații filosofice, juridice, sociologice, medicale și criminologice.

Violența descrie comportamente care nu sunt acceptabile în societate, care sunt dezaprobatate și sancționate prin norme care stabilesc nu atât regulile generale de conduită pentru individ în societate, cât pragul dincolo de care societatea trebuie să intervină pentru a menține ordinea și pentru a-și apăra valorile precum dreptul la liniște, familia, res-

pectul față de semeni ș.a. Violența umană, purtând cu sine latura negativă și potențialul oamenilor de vătămare, apare în toate mediile sociale, deseori are conotații criminale și are capacitatea de a se extinde. Violența interpersonală care cuprinde manifestările violente dintre indivizi se poate manifesta sub formă fizică, economică, psihologică, verbală sau sexuală [6; p.33].

Astfel, agresivitatea și violența în afara trăsăturilor comune, au și unele trăsături specifice. Agresivitatea are o arie de cuprindere mai amplă decât violența deoarece agresivitatea poate lua și forme nonviolente, nu orice comportament agresiv este și antisoci-al, nu orice comportament violent este automat și agresiv.

Trebuie menționat că nu există o definiție clară a violenței în sport. Există o serie de sensuri date violenței care vin să evidențieze unele manifestări deviate și agresive de pe teren sau arenele sportive. Trebuie ținut cont și de faptul că sportul tinde spre performanță, iar performanța este atinsă prin dezvoltarea unor mecanisme de agresivitate îndreptate spre reușită. Aceste strategii pot fi uneori foarte dure și pot contamina și spectatorii.

Cercetătorii din domeniul psihologiei sportului consideră că acțiunile din sport pot fi descrise ca acțiuni agresive și violente, iar lupta este deseori necruțătoare, în special în sporturile de contact (box, lupte, rugby etc) [1, p.207]. Chiar și cele mai frumoase tipuri de sport cum ar fi, de exemplu, patinajul artistic, atletica ușoară au în spate multe acte de suferință umană morală și fizică.

De exemplu, una dintre teoriile referitoare la originea apariției fotbalului consideră că primii jucători, la începutul secolului al XIV-lea, ar fi fost niște ucigași care se distrau lovind cu piciorul capetele desprinse de trup ale victimelor lor. Astfel spus, violența ar fi unul dintre părinții fondatori ai fotbalului [7, p.125].

Popoveniuc B. este de părerea că definițiile valabile în general pentru violența în societate, sunt inaplicabile în cadrul acestui cadru social particular care îl reprezintă sportul organizat. „Dacă definim violența ca folosirea nesancționată sau nelegitimă a forței fizice într-un mod vătămător sau distructiv, pe care eu o consider o definiție rezonabilă, atunci sporturile ne confruntă cu un paradox: meciurile de box și un număr de alte manifestări sportive implică o cantitate considerabilă de forță fizică ce este orientată către vătămarea interpersonală dar, cu toate acestea, nesancționată.” La fel, nu trebuie să uităm că sportul este singura formă de activitate în care violența este permisă „în mod civilizat” în lumea contemporană [8].

Istoria cunoaște multe cazuri în care sportivii admit comportament violent și agre-sează în contexte total diverite. Este cunoscut cazul celebrului fotbalist urugvayan Luis Suarez care în cadrul Campionatului Mondial de Fotbal din Brazilia din 2014 l-a mușcat de umăr pe Giorgio Chiellini, apărătorul selecționatei italiene. Ulterior, s-a descoperit că Suarez a mușcat cel puțin de 8 ori în cariera sa fotbalistică. Un incident similar a avut loc cu Mike Tyson, care în 1997 în timpul unui meci din Las Vegas a mușcat urechea opo-nentului său Evander Holyfield [1, p.208-209]. După cum vedem, uneori agresivitatea cultivată sportivilor poate ieși în afara limitelor competițiilor sportive.

Nu în ultimul rând trebuie să pomenim și despre agresivitatea suporterilor. Un exemplu ilustrativ de agresivitate cauzată de frustrare ni l-au oferit suporterii selecționatei României în meciul cu Bulgaria care, în prima pauză au aruncat mai multe fumigene către suporterii bulgari: „*Incidentul a izbucnit spre finalul primei reprize, când în sectorul ocupat de cei 300 de suporterii români, dinamoviștii și suporterii "Farului" Constanța erau cât pe ce să se ia la bătaie. Lucrurile nu s-au oprit aici, cu puțin timp înainte de a se fluiera pauza meciului, fanii României aprinzând mai multe fumigene care au fost aruncate către peluza în care se aflau suporterii bulgari. În tot acest conflict, jandarmii au intervenit în forță, suporterii români fiind loviți cu bastoane în timp ce pe fundal se auzeau strigătele rasiste ale bulgarilor: „țigani, țigani”*”. [<http://www.times.ro/national/huliganism-in-fotbal>][9]

Referitor la Republica Moldova, în ultima perioadă iese în evidență rivalitatea între suporterii echipelor de fotbal FC „Zimbru” Chișinău și „Milsami” Orhei, care a degenerat nu o singură dată în dezordini, acte de huliganism, ca urmare fiind întocmite mai multe procese verbale contravenționale, altele persoanele au fost reținute.

În perioada de după proclamarea independenței Republicii Moldova sunt cunoscute câteva cazuri care au avut impact sporit și pe arena internațională.

Valeriu Rotari, fostă autoritate criminală de la începutul anilor 90 a devenit proprietar al unei echipe de fotbal de amatori „Constructorul”, pe care în câțiva ani a reușit să o promoveze în eșalonul superior al fotbalului moldovenesc. La meciurile acestei echipe deseori erau observate persoane înarmate însoțite de bodiguarzi care făceau parte din lumea criminală.

În iarna anului 2000, Valeriu Rotari a fost asasinat, iar conducerea clubului a trecut în mâinile soției și a fiicei. În vara anului 2000 clubul de fotbal “Constructorul” a acces în cupele europene. În meciul disputat cu o echipă din Bulgaria, echipa noastră a pierdut cu scorul 0:8. După părerea prietenilor (din lumea criminală) lui Valeriu Rotari acest scor s-a datorat arbitrajului incorect. Astfel, ei au decis să-și facă singuri dreptate.

Mai târziu, în raportul meciului, delegatul a scris că arbitrul principal a fost agresat fizic de către reprezentanții echipei moldovenești, care i-au aplicat multiple lovituri asupra corpului și capului, iar întreaga echipă de arbitri a fost amenințată cu armele.

După acest incident, UEFA a aplicat sancțiunea de descalificare a clubului pentru meciurile internaționale pe o perioadă de 2 ani.

Într-un alt caz este vizat clubul “Roso” Anenii Noi. În meciul disputat în campionatul Moldovei (Divizia A) cu echipa “Politehnica” Chișinău, președintele clubului Mihail Macovei, nefind de acord cu acordarea penaltiului în poarta echipei sale, s-a urcat la volanul automobilului său de marca Audi 100, a intrat pe terenul de fotbal și s-a luat după arbitrul principal. Acest incident a fost obiectul discuțiilor despre fotbalul moldovenesc în toată lumea. Istoria s-a finalizat cu amendarea președintelui clubului “Roso” cu suma de 2000 dolari americani.

O întrebare care inevitabil apare în aceste cazuri este aceea, dacă în domeniul

sportului ar trebui să opereze aceleași condiții a răspunderii juridice ori dacă răspunderea disciplinară, specifică mișcării sportive este suficientă pentru a acoperi spectrul acțiunilor prejudiciabile săvârșite de participanții la competițiile sportive.

După părerea unor autori [10, p.254], aici trebuie să distingem 3 situații în funcție de care se poate angaja răspunderea juridică:

1. sportivul este victima unei acțiuni prejudiciabile săvârșite de un alt sportiv;
2. sportivul este victima unei acțiuni prejudiciabile săvârșite de organizator;
3. arbitrul sau spectatorul este victima unei acțiuni prejudiciabile.

În funcție de situație, în funcție de gradul de prejudiciabilitate al faptei, gradul și forma vinovăției, urmările prejudiciabile survenite, prezența sau absența legăturii de cauzalitate intervine unul sau alt tip de răspundere juridică: disciplinară, civilă, contravențională sau penală.

Mai mult, trebuie să ținem cont că vinovăția ca și concept general și vinovăția în sport au o diferită conotație. Mai trebuie să ținem cont și de faptul că doctrina operează și cu conceptul de normă sportivă pe lângă norma juridică. La fel, nu trebuie să uităm nici despre faptul că există mai multe teorii cu privire la fundamentarea răspunderii juridice în materie sportivă care se referă la cazul fortuit, forța majoră, riscul admisibil, consimțământ ș.a

CONCLUZII

Așadar, normele de drept își au locul în domeniul sportului raportate la diverse tipuri de raporturi juridice și diverse fapte cu diferit grad de prejudiciabilitate. Nu toate se referă la fapte comise cu agresivitate, însă și în acest caz sau, în special în aceste cazuri, federațiile de sport ar trebui să-și formeze cadre normative clare care ar reglementa orice situație ce poate să apară.

Referințe:

1. FURTUNĂ, D. *Homo Aggressivus*. Chișinău: S.n., 2018. 676 p.
2. BARON, A. A., RICHARDSON, D.R. *Human Aggression*. New York, Londra: Plenum Press, ediția a II-a, 1994. 419 p.
3. BĂDESCU, I., DUNGACIU, D., BALTASIU, R. *Istoria sociologiei. Teorii contemporane*. București: Eminescu, 1996, 703 p.
4. ZAMFIR, C., VLĂSCEANU, L. *Dicționar de sociologie*. București: Babel, 1993, 754 p. // <https://vignette4.wikia.nocookie.net/nccmn/images/1/1c/Dictionar-de-Sociologie-Catalin-Zamfir-Lazar-Vlasceanu.pdf/revision/latest?cb=20150813042511&path-prefix=ro>
5. PAHLVAN, F. *Comportamentul agresiv*. Iași: Institutul European, 2011. 259 p.
6. MIHAIU, S. *Criminalitatea violentă. Semnificații și implicații sociale*. București: Pro Universitaria, 2021. 231 p.
7. GAVRILUȚĂ, C., GAVRILUȚĂ, N. *Sociologia sportului. Teorii, metode, aplicații*. Iași: Polirom, 2010. 249 p.

8. https://www.researchgate.net/publication/274381941_Sportul_ca_violenta_institutionalizata
9. <https://civic.md/stiri/5796-comportamentul-agresiv-i-actele-de-violen-ale-suporterilor.html> 03.09.2023 ora 23.10
10. PUȚ, S., COSTAȘ, C. *Dreptul sportului*. București: Editura Hamangiu,2021. 391 p.

RELAȚIONAREA TEHNOLOGIILOR CU CADRUL DE ASIGURARE A DREPTULUI LA UN MEDIU SĂNĂTOS

RELATING TECHNOLOGIES WITH THE FRAMEWORK FOR ENSURING THE RIGHT TO A HEALTHY ENVIRONMENT

Veronica MOCANU, ORCID: 0000-0002-2487-2677
Universitatea de Stat Moldova

CZU: 341.231.14:504.06:004

e-mail: veronica.mocanu1985@gmail.com

On 8 October 2021, the UN Human Rights Council declared that having a clean, healthy, and sustainable environment is a human right, with 43 votes in favor and 4 abstentions. The measure was first debated during the 1990s, and the new resolution follows more than three decades of advocacy from various civil society groups. Undoubtedly, this decision is crucial, but the guarantee of this right cannot be achieved without actions to create an early legal, organizational and technical framework for the realization of the right to a healthy environment. Thus, this article proposes a review of the perspective actions needed to be taken from the perspective of ensuring the realization of the right to a healthy environment, especially considering the potential of information technologies proposed for consideration but also the legal context needed to be addressed and configured.

Cuvinte-cheie: dreptul la un mediu sănătos, dreptul la tehnologii de mediu, tehnologii, reglementare, accesibilitate, reziliență.

INTRODUCERE

Dreptul la un mediu sănătos s-a dezvoltat treptat începând cu anii 1970, când a fost menționat pentru prima dată în Declarația de la Stockholm din 1972. Primul său principiu prevede: „Omul are dreptul fundamental la libertate, egalitate și condiții adecvate de viață, într-un mediu de o calitate care să permită o viață demnă și bună”. Declarația de la Stockholm a fost un catalizator pentru recunoașterea dreptului la un mediu sănătos la nivelul mai multor jurisdicții naționale, dar și la nivel regional și internațional. Astăzi, potrivit raportului special al ONU, David Boyd, dreptul la un mediu sănătos „este inclus în tratatele regionale privind drepturile omului și în tratatele de mediu care leagă peste 120 de state. Se bucură de protecție constituțională în peste 100 de state și este încorporată în legislația de mediu a peste 100 de state. În total, 155 de state au stabilit deja recunoașterea legală a dreptului la un mediu sănătos și durabil”.

Primul articol al Rezoluției ONU recunoaște „dreptul la un mediu curat, sănătos și durabil ca un drept al omului care este important pentru exercitarea drepturilor omului”. După cum se detaliază mai jos, această formulare cuprinde diferitele expresii folosite pentru a face referire la acest drept. În plus, acesta notează că nu este un drept izolat, ci că este mai degrabă „legat de alte drepturi care sunt parte componentă a dreptului

internațional existent”. Textul încurajează, de asemenea, statele să ia măsuri prin construirea de capacități și punerea în aplicare a politicilor care să permită exercitarea acestui drept al omului.

După ce s-a ajuns la recunoașterea dreptului la un mediu sănătos în calitatea sa de drept fundamental, omenirea este pusă la o altă provocare și anume la cea de a identifica modalitățile și instrumentele posibile a fi utilizate în vederea asigurării realizării dreptului la un mediu sănătos în conformitate cu cadrul garantat de drept indispensabil al omului contemporan.

Tehnologiile sunt tot mai des abordate drept cadru de instrumentariu posibil a fi explorat în vederea asigurării dreptului la un mediu sănătos. Nu vom contesta această perspectivă, însă de comun cu aceasta vom readuce în vedere și abordările care indică că tehnologia este cea ce prejudiciază mediul și astfel distruge ideea unui drept fundamental la un mediu sănătos. Mai mult decât atât, reciprocitatea dintre tehnologie și mediu pot fi abordate și în format invers. Preocupările exagerate pentru mediu pot reprezenta cadru de stagnare pentru domeniul tehnologiilor în particular sau a dezvoltării în general. Și de aici apare dilema, cum asigurăm echilibru de balanțe între dezvoltarea tehnologică și dreptul la un mediu sănătos? Tehnologia propulsează sau stagnează procesul de realizare a dreptului la un mediu sănătos?

În calitate de răspuns la problemele formulate vom înainta spre validare ideea utilizării reglementărilor drept cadru de balanță între tehnologie și dreptul la un mediu sănătos. În susținerea ideii vom reține argumentele invocate de alți cercetători, care demonstrează că “reglementarea mediului poate promova inovarea tehnologică a industriilor bazate pe resurse” [1, p. 50], „reglementările de mediu determină întreprinderile să aplice tehnologia curată” [2, p. 5], „există o corelație pozitivă între reglementarea mediului și investițiile în cercetare și dezvoltare ale întreprinderilor de producție” [3, p. 28].

Dreptul la un mediu sănătos și dreptul la tehnologii de mediu

Chiar dacă își regăsește reflectarea în multiple documente internaționale și naționale dreptul la un mediu sănătos rămâne a fi un teren neexplorat, ori odată cu dezvoltarea perspectivelor de atingere asupra acestuia, apar și conotații care indică asupra contextului suplimentar propus spre respectare. Chiar dacă nu prezintă în format exhaustiv, prin prezentul articol vom reține că „dreptul la un mediu sănătos presupune în principiu dreptul de a trăi într-un mediu nepoluat, nedegradat de activități care pot afecta mediul, sănătatea, bunăstarea oamenilor și dezvoltarea durabilă; dreptul la cel mai ridicat nivel de sănătate, neafectat de degradarea mediului; accesul la resursele de apă și hrană adecvate; dreptul la un mediu de muncă sănătos; dreptul la condiții de locuit, de folosire a terenurilor și la condiții de viață într-un mediu sănătos; dreptul de a nu fi expropriati ca urmare a desfășurării activităților de mediu, cu excepția cazurilor justificate; dreptul la asistență în caz de catastrofe naturale și produse de om; dreptul de a beneficia de folosința durabilă a naturii și a resurselor acesteia; dreptul la conservarea elementelor reprezentative ale naturii” [4, p. 97].

Odată ce tehnologiile sunt văzute drept instrumente de asigurare a dreptului la un mediu sănătos, promovăm completarea accepțiunilor dreptului la un mediu sănătos cu perspectiva de a beneficia de tehnologii posibile a fi utilizate în vederea asigurării dreptului la un mediu sănătos. După cum am menționat deja, tehnologiile sunt adesea promovate drept instrumente posibile a fi utilizate în vederea asigurării dreptului la un mediu sănătos. Tehnologiile de mediu oferă soluții pentru reducerea aportului de materiale, reducerea consumului de energie și a emisiilor, recuperarea produselor secundare valoroase și minimizarea problemelor de eliminare a deșeurilor. Acestea cresc eficiența ecologică sau, cu alte cuvinte, „fac mai mult cu mai puțin”, sprijină aplicarea sistemelor de gestionare a mediului și ecologizează procesele de producție.

Tehnologiile, însă, de multe ori chiar dacă se manifestă drept eficiente, sunt remarcate și prin costuri ridicate. Astfel, întrebarea, care apare: Oare tehnologiile sunt accesibile tuturor? Și dacă nu, atunci ajungem la concluzia, precum că oamenii nu dispun de instrumente egale posibile a fi utilizate în vederea asigurării dreptului la un mediu sănătos. Mai mult decât atât, comparând eforturile de tehnologizare în diferite țări, și rezultatele atinse, constatăm că societățile statale au grad de asigurare diferit a dreptului la un mediu sănătos, chiar dacă acesta este acceptat în calitatea sa extinsă de drept fundamental. Având în vedere această prezumție, vom fi de părerea că dreptul la tehnologii de mediu, trebuie conservat drept un atribut a dreptului la un mediu sănătos, fiind promovată ideea echității, egalității și unicității în accesarea și beneficierea de posibilitățile acestora. Urmând reperul de soluții propus, vom fi astfel de părerea, că reglementările pot servi drept reper în vederea consolidării contextului egalitarist de asigurare a dreptului la un mediu sănătos. Astfel, tehnologiile de mediu, urmează a fi abordate drept elemente de infrastructură de bază necesare a fi furnizate și asigurate cadrului social sub monopolul și controlul statului, ori acesta în ultimă instanță reprezintă autoritatea care poate impune egalitatea și asigura realizarea echității sociale inclusiv în problemele legate de mediu. Pe de altă parte, în paralel cu promovarea sustenabilității inovațiilor de mediu și acoperirea financiară a costurilor legate de acestea, statele moderne trebuie să se preocupe și de promovarea accesibilității tehnologiilor de mediu, ori anume prin altfel de acțiuni se poate contribui la reinstaurarea echilibrului de balanțe și egalitate în asigurarea dreptului la un mediu sănătos.

Dreptul la tehnologii de mediu

Chiar dacă nu există abordări teoretice în vederea fundamentării conținutului dreptului la tehnologii de mediu, prin prezentul articol vom pleda pentru promovarea acestuia, ori acest instrument după cum am relatat mai sus reprezintă o formă valabilă de realizare și asigurare a dreptului la un mediu sănătos. Dreptul la tehnologii de mediu vom propune astfel a fi abordat drept perspectiva individului de a i se garanta și beneficia de posibilitatea de utilizare a tehnologiei în vederea asigurării dreptului la un mediu sănătos. Astfel, vom fi de părerea că dreptul la tehnologii de mediu urmează a fi înserat și promovat în legislație atât în calitatea sa de drept subiectiv individual alocat spre utilizare

cetățeanului cât și în calitatea sa de garanție oferită de stat drept mijloc posibil a fi utilizat în vederea asigurării dreptului la un mediu sănătos.

În aceeași ordine de idei vom propune utilizarea termenului „tehnologie” în format extins, având în vedere atât cadrul de echipamente, cât și infrastructura care asigură funcționarea acestora, considerând totodată și modul în care instalațiile sunt proiectate, construite, întreținute, exploatate și scoase din funcțiune, drept elemente care caracterizează termenul generic de „tehnologie”.

Dreptul la tehnologiile de mediu este un drept nou, puțin abordat, care apare ca rezultat a unor eforturi interdisciplinare și care încă nu este recunoscut. În cazul în care considerăm oportun potențialul dreptului la tehnologie în consolidarea dreptului la un mediu sănătos, vom fi de părerea că eforturile de consolidare a acestuia urmează a fi conjugate pornind de la cel puțin trei domenii, care îl configurează și anume: domeniul mediului, domeniul tehnologiilor și cadrul juridic.

În aceeași ordine de idei, atragem atenția asupra faptului că dreptul la tehnologie, spre deosebire de dreptul la tehnologia de mediu, nu este un context nou, ori cel dinții datează încă din 1948, fiind instituit ca răspuns la distrugerea masivă provocată de armele avansate din punct de vedere tehnologic în cel de-al Doilea Război Mondial. Acest drept al omului întruchipează una dintre cele mai profunde lecții pe care autorii Declarației Universale pentru Drepturile Omului le-au învățat din acest război: tehnologia trebuie să beneficieze umanitatea mai degrabă decât să-i dăuneze.

„Au trecut mai bine de șaptezeci de ani de la adoptarea Declarației Universale pentru Drepturile Omului, iar tehnologia a avansat într-un ritm rapid și a devenit mai importantă ca niciodată în viața noastră de zi cu zi. Cu toate acestea, în această eră a tehnologiei, dreptul la tehnologie rămâne obscur, latent și inefficient. Niciun alt drept al omului nu a primit atât de puțină atenție, iar dreptul la tehnologie a devenit într-adevăr „orfan” în regimul internațional al drepturilor omului” [5]. Considerăm că din perspectiva cadrului de mediu, dreptul la tehnologie poate fi valorificat și readus la viață.

Având în vedere apartenența dreptului la tehnologie de mediu la dreptul la un mediu sănătos, care de fapt este un drept fundamental al omului, vom considera în cele ce urmează că aceiași principii care sunt aplicabile dreptului la un mediu sănătos, în fond trebuie să direcționeze și dreptul la tehnologiile de mediu. Mai mult decât, atât, în definierea conținutului dreptului cercetat, o să insistăm asupra inspirației de natură fundamentală a dreptului la tehnologii de mediu în format dual. Ori pe de o parte acest drept este un atribut al dreptului la un mediu sănătos, iar pe de altă parte, acesta derivă din perspectivă evolutivă, din conținutul dreptului la tehnologie, conservat prin prevederile Declarației Universale pentru Drepturile Omului.

Această relaționare a dreptului la tehnologiile de mediu cu cadrul drepturilor fundamentale, ne ajută de fapt să configurăm perspectivele de dezvoltare a acestuia. Având în vedere noutatea dreptului, vom propune în cele ce urmează spre abordare cadrul de principii necesar a fi considerat în fundamentarea acestuia.

Principiile le regăsim în diferite sfere ale societății, ele putând fi, fără a le epuiza, economice, politice, juridice. Principiile generale ale dreptului, alături de principiile specifice unei ramuri, așa cum este dreptul mediului, asigură coerența dreptului și au o acțiune constructivă întrucât, fiind rodul experienței sociale, ghidează activitatea legiuitorului.

Constatam că, în prezent, prin globalizarea relațiilor economice și sociale, are loc o conjugare a principiilor, creând un cadru interdisciplinar. Astfel, vom fi de părerea că dreptul la tehnologiile de mediu, poate fi dezvoltat prin considerarea consecventă atât a principiilor dreptului, cât și a celor ce fundamentează dreptul mediului, dar și cele care orientează dezvoltarea tehnologiei.

Evoluția rapidă a principiilor dreptului mediului, arată că ceea ce azi reprezintă un principiu ori o normă fără forță juridică propriu-zisă, cu caracter de recomandare, poate deveni, sub imperiul necesității, text imperativ de drept internațional, mâine

Din perspectivă juridică, principiile care urmează să fundamenteze acest drept, urmează a fi racordate cu principiile generale ale dreptului, dar și cu principiile drepturilor fundamentale ale omului. Astfel, considerăm oportun a corela dreptul la tehnologii de mediu cu principiul universalității, egalității, libertății, securității.

Drepturile omului au un caracter general și universal, fiind recunoscute ca obiect de preocupare a tuturor statelor lumii. În acest context, universalitatea și egalitatea constituie principii constituționale fundamentale ce țin de recunoașterea drepturilor și libertăților omului. Comunitatea internațională tratează drepturile omului într-un mod global (universal), indisociabil, interdependent, echitabil și echilibrat, fapt pe care îl recomandăm spre considerare și în fundamentarea dreptului la tehnologii de mediu.

Ca principiu de orientare, egalitatea în drepturi este un principiu general al dreptului întâlnit în toate ramurile de drept. Conceptul de „egalitate” reprezintă un principiu potrivit căruia tuturor oamenilor li se recunosc aceleași drepturi și li se impun aceleași îndatoriri prevăzute de regula de drept. Subsecvent, dreptul la tehnologiile de mediu trebuie asigurat în mod egal tuturor. Iminența acestei imperativități, rezidă și din faptul că dreptul la un mediu sănătos de fapt este un drept care în sine determină dreptul la viață. Drept urmare, nu pot fi admise situațiile în care anumitor categorii de cetățeni, datorită veniturilor, sau capacităților de digitalizare, sau din alte motive li se asigură posibilități de supraviețuire iar alora nu. Astfel, politicile statale urmează a fi orientate în așa fel încât tehnologizarea și asigurarea dreptului la un mediu sănătos să corespundă condițiilor de egalitate.

„Dogma universal valabilă în societatea industrializată presupune că pentru a maximiza bunăstarea cetățenilor este nevoie să maximizăm libertatea individuală, respectiv oferirea unor multiple variante între care individul poate să aleagă, deoarece mai multe variante înseamnă mai multă libertate, iar mai multă libertate înseamnă stare de bine” [6, p. 34]. Drept, urmare, dreptul la tehnologiile de mediu trebuie să implice în sine posibilitatea cetățeanului de a alege între tehnologiile văzute de acesta drept cele mai oportune soluționării problemelor cu care se confruntă acesta. Problema care apare însă

în acest context se referă la conștientizarea realității. Este oare cetățeanul în putere să conștientizeze individual problemele de mediu și ce rol poate juca statul în acest context?. Aceasta este o altă întrebare la care urmează a fi găsite răspunsuri. Este îmbucurător însă, că la nivel european problema lipsei de informații în materie de mediu este identificată. Astfel Noua Agendă privind consumatorii europeni ¹ lansată de către Comisia europeană conține o secțiune dedicată tranziției verzi. În aceasta se menționează că „pentru a crea condiții favorabile pentru o adoptare optimă din punct de vedere social a noilor bunuri și servicii, precum și a noilor abordări în materie de consum, consumatorii au nevoie de informații mai bune și mai fiabile cu privire la aspectele legate de sustenabilitate ale bunurilor și serviciilor, evitându-se, în același timp, supraîncărcarea cu informații”. Respondenții participanți la consultarea publică au identificat lipsa acestor informații și îngrijorările lor în ceea ce privește fiabilitatea mențiunilor „ecologice” și a informațiilor privind produsele drept impedimente importante în calea unei acceptări mai largi a alegerilor de consum sustenabile. Inițiativa viitoare privind consolidarea rolului consumatorilor în vederea tranziției verzi intenționează să abordeze problema accesului consumatorilor la informații referitoare la caracteristicile de mediu ale produselor, inclusiv informații privind durabilitatea lor, potențialul lor de reparare sau de modernizare, precum și problema fiabilității și a comparabilității acestor informații. Aceasta va stabili cerințe generale care vor completa normele mai specifice cuprinse în legislația sectorială, de exemplu privind anumite produse sau grupuri de produse.

Pe de altă parte, în documentele europene se menționează despre perspectiva „protejării consumatorilor, de informațiile care nu sunt adevărate sau sunt prezentate într-o manieră confuză sau înșelătoare pentru a da impresia inexactă că un produs sau o întreprindere dăunează mai puțin mediului înconjurător, procedeu cunoscut sub numele de „dezinformare ecologică” [7]. Astfel, dreptul la libertatea alegerii tehnologiilor urmează a fi promovat și în format consolidat cu veridicitatea informațiilor despre tehnologii, ori altfel riscăm să creăm pseudo valori, care într-un final pot dezamăgi consumatorul de tehnologii de mediu, spre care ne orientăm.

Securitatea tehnologiilor de mediu se impune drept un alt aspect necesar a fi abordat, ori securitatea formează încrederea. Dreptul la tehnologiile de mediu trebuie să asigure cetățenilor atât securitatea fizică cât și emoțională și privată. Tehnologia nu trebuie să producă efecte negative asupra omului, chiar dacă aceasta urmărește un bine general valabil.

Exemplu în acest sens poate fi considerat cadrul automobilistic electric, care funcționează inclusiv în baza unui consum enorm de date. Este salutară inițiativa guvernelor de a promova utilizarea automobilelor electrice, în aceiași ordine de idei preo-

¹ **Noua agendă privind consumatorii** („agenda”) prezintă o viziune asupra politicii UE de protecție a consumatorilor pentru perioada 2020-2025, pornind de la Agenda consumatorului din 2012 (care expiră în 2020) și de la pachetul de măsuri „Noile avantaje pentru consumatori” din 2018, https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/consumers/review-eu-consumer-law-new-deal-consumers_en

cuparea care urmează a fi abordată este și cea legată de protecția consumatorilor de automobile electrice, prin a dezvolta și asigura infrastructura necesară circulației, securitatea în trafic, securitatea cibernetică, protecția datelor cu caracter personal, etc.

Vehiculele electrice au potențialul de a oferi multe beneficii societății, cum ar fi îmbunătățirea calității aerului în orașe, reducerea emisiilor de dioxid de carbon din transportul rutier (în funcție de sursa de energie electrică). Cu toate acestea, ele sunt foarte diferite de vehiculele convenționale și prezintă unele pericole de generație nouă. În mod clar, vehiculele electrice nu sunt în mod inerent nesigure și nici nu vor expune neapărat publicul la riscuri mai mari decât vehiculele cu motor cu ardere internă. Cu toate acestea, există întotdeauna potențialul de consecințe nedorite ori de câte ori este introdusă o nouă tehnologie. Verificarea prealabilă a potențialelor consecințe negative, combinată cu cadrul de control sporit, se poate impune drept parcurs ideal pentru legislator, în așa fel încât prin implementarea acestei soluții să se contribuie la îmbunătățirea calității de mediu și respectiv asigurarea dreptului la un mediu sănătos.

Din perspectiva relaționării dreptului la tehnologii de mediu cu dreptul din care face parte, dreptul mediului, vom fi de părerea că acestea sunt într-o relaționare reciprocă cu cel puțin următoarele: principiul prevenirii; principiul precauției; principiul prevenirii și controlul integrat al poluării; principiul răspunderii civile pentru daunele aduse mediului; principiul poluatorul plătește; principiul utilizării prudente și raționale a resurselor naturale; principiul integrării politicii de mediu în celelalte politici sectoriale; principiul dreptului la un mediu sănătos; principiul accesului la informație, al participării publicului la luarea deciziei principiul dezvoltării durabile. Astfel, prerogativa de a utiliza o anumită tehnologie pentru asigurarea dreptului la un mediu sănătos urmează a fi fundamentată pe aceleași principii pe care este fundamentat întreaga știință – dreptul mediului. Principiile de dreptul mediului sunt interconectate între ele, dar în același timp, sunt legate de principiile celorlalte ramuri de drept, precum și de principiile generale ale dreptului.

Urmând consecutivitatea propusă, vom fi de părerea că dreptul la tehnologiile de mediu urmează a fi fundamentat inclusiv în baza **principiilor care orientează dezvoltarea tehnologiilor**.

Abordarea cadrului tehnologic nu presupune abordarea tehnologiei, tehnologia este pentru oameni, aceștia sunt cei asupra cărora trebuie să ne axăm și respectiv atunci când abordăm dreptul la tehnologiile de mediu, nu ne propunem să cream cadru pentru utilizarea tehnologiilor, dar cadru pentru oameni.

Dezvoltarea tehnologiilor este ghidată de următoarele principii: asertivitate, simplitate, suportabilitate, sustenabilitate.

Principiile directe ar trebui să fie îndrăznețe și să nu ofere nicio alternativă. Nu există „dacă” în principiile directe... dacă nu riscante, dacă nu costisitoare etc. Un principiu călăuzitor afirmă un adevăr și cere ca toate comportamentele și deciziile să se conformeze. „Dacă” apare mai târziu, atunci când este necesară stabilirea unui cadru de excepții.

Simplitatea este un alt principiu care trebuie să orienteze dreptul la tehnologiile de mediu, tehnologiile propuse spre utilizare în vederea asigurării dreptului la un mediu sănătos trebuie să fie simple și accesibile, posibil a fi utilizate în afara unui cadru special de cunoștințe.

Tehnologiile propuse nu trebuie să producă maim ult rău decât bine, tehnologiile propuse spre utilizare în vederea asigurării dreptului la un mediu sănătos urmează a fi suportabile.

Sustenabilitatea este un alt principiu care trebuie să ghideze dreptul la tehnologiile de mediu. Tehnologiile oferite trebuie detașate de idea “one time use”. Importanța promovării sustenabilității tehnologiilor pentru mediu este menționată în mai multe documente de politici europene. Noul Plan de acțiune privind economia circulară prevede o serie de inițiative specifice de combatere a obsolescenței premature și de promovare a durabilității, a posibilității de reciclare și de reparare și a accesibilității produselor, precum și de sprijinire a acțiunilor întreprinderilor. În special, Inițiativa privind produsele sustenabile va urmări să facă din produsele sustenabile alegerea implicită, prin stabilirea de principii privind sustenabilitatea produselor și prin revizuirea Directivei privind proiectarea ecologică [8], extinzând domeniul său de aplicare pentru a include și alte produse în afară de cele cu impact energetic și îndeplinind obiectivul privind circularitatea.

Generalizând demersul științific realizat, menționăm că dreptul la tehnologii de mediu este un drept din noua generație de drepturi, care completează lista drepturilor contemporane și care urmează a fi considerat drept un instrument important în realizarea acțiunilor de sprijin a dreptului la un mediu sănătos.

Dreptul de mediu adaptat la cadrul de servicii publice

Având în vedere natura serviciilor, vom fi în continuare de părerea că dreptul la un mediu sănătos urmează a fi abordat pe de o parte în calitatea sa de drept, iar pe de altă parte în calitatea sa de serviciu public atribuit spre realizare exclusivă autorității statale. În contextul beneficierii de serviciile de mediu, indivizii, astfel urmează a fi abordați drept consumatori de servicii publice, garantând-li se astfel prerogativa de a alege, de a securiza, de a se informa și dreptul de a raporta situațiile de abuz și încălcare.

De ce trebuie să considerăm dreptul la un mediu sănătos drept o perspectivă a consumatorului? Odată cu dezvoltarea conceptului de drept a mediului, sunt intensificate eforturile orientate spre prestarea serviciilor de mediu, bunuri de mediu, inclusiv tehnologii de mediu. Prin afilierea serviciilor și tehnologiilor de mediu la cadrul de necesități a consumatorului și obligațiile impuse spre îndeplinire furnizorilor de servicii și bunuri, atingem satisfacția dorită în vederea realizării dreptului de mediu.

Pe lângă calitatea sa de atribut a dreptului la un mediu sănătos, tehnologiile de mediu, odată ce reprezintă instrumentariu oferit spre utilizare cetățenilor, urmează a fi abordate și prin prisma verificării compatibilității cu cadrul de necesități și garanții oferite consumatorului și spectru obligațional impus spre realizare furnizorilor de servicii și bunuri.

„Consumatorii din Europa demonstrează un interes crescând în a contribui personal la realizarea neutralității climatice, la prezervarea resurselor naturale și a biodiversității, precum și la reducerea poluării apei, aerului și solului” [9].

Provocarea este de a debloca acest potențial prin măsuri care să consolideze rolul consumatorilor, să îi sprijine și să le dea posibilitatea, indiferent de situația lor financiară, să joace un rol activ în tranziția verde, fără să le impună un stil de viață specific și fără să îi discrimineze din punct de vedere social. Accesul la produse sustenabile nu ar trebui să depindă de nivelul veniturilor sau de locul de reședință, ci ar trebui să fie o opțiune disponibilă tuturor, oferită prin prisma cadrului de servicii publice.

CONCLUZII

Relaționarea tehnologiilor cu cadrul de asigurarea dreptului la un mediu sănătos este evidentă. Dreptul la un mediu sănătos este dependent de tehnologie, reglementările pot restricționa sau pot impulsiona tehnologia. Prezenta lucrare înaintează ipoteza precum că tehnologia poate fi o oportunitate pentru drept, doar că această oportunitate urmează a fi asigurată în mod egal tuturor și alocată spre valorificare din perspectiva conservării calității de drept- dreptul la tehnologii de mediu.

Dreptul la tehnologii de mediu urmează astfel a fi abordat în calitatea sa de prerogativă universală, general valabilă și promovată de autoritatea statului. Instituționalizarea dreptului la tehnologie este o sarcină complicată, ori aceasta se manifestă nu doar prin decizii politice, dar și prin suport financiar și implicare. Vom fi însă de părerea că prin acordarea acestei posibilități cetățenilor se va putea contribui la crearea unui mediu responsabil, proactiv și orientat spre conservarea valorilor de mediu, dar și crearea unui cadru de partajare a responsabilităților, ori tehnologiile se propun a fi accesibile tuturor indiferent de vîrstă, gen, situație materială, etc.

Una dintre sarcinile dreptului este cea de prognosticare și inovare. Astfel, prin înserarea unor noi drepturi, întreprindem acțiuni de adaptare la cadrul actual de necesități. Cadrul actual de realități demonstrează faptul că cetățeanul are nevoie de tehnologie și el poate să-și asume rolul de utilizator sau consumator inclusiv în scopuri de autoconservare, statul însă este cel care trebuie să dezvolte politici care să acorde aceste posibilități în măsură egală tuturor cetățenilor săi. Ori tehnologia este propusă spre utilizare în scop de a asigura protecția mediului și drept urmare mediul trebuie să reprezinte o preocupare publică și nu una individualistă dictată de trend.

Având în vedere cele menționate, recomandăm dezvoltarea acțiunilor orientate spre instituționalizarea dreptului la tehnologii de mediu, dar și demararea acțiunilor de suport statale orientate spre asigurarea financiară și volițională a acestei perspective.

Referințe;

1. Yang, B.; Mai, C. The Impact of Uncertain Environmental Regulatory Policy on Optimal Plant Location and Anti-Pollution Technology Selection. *Ann. Reg.*

- Sci.* 2013, 50, 753–769. Disponibil: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00168-012-0520-6> . [Accesat: 01.08.2023]
2. Popp, D. International Innovation and Diffusion of Air Pollution Control Technologies: The Effects of NO_x and SO₂ Regulation in the US, Japan and Germany. *J. Environ. Econ. Manag.* 2006, 5, 46–71. Disponibil: <https://ideas.repec.org/a/eee/jeeman/v51y2006i1p46-71.html> [Accesat: 05.08.2023]
 3. Baker, E.; Shittu, E. Profit Maximizing R&D in Response to a Random Carbon Tax. *Resour. Energy Econ.* 2006, 28, 160–180. Disponibil: <https://ideas.repec.org/a/eee/resene/v28y2006i2p160-180.html> [Accesat: 09.08.2023]
 4. Trușcă, Petrică and Andrada Trușcă Trandafir. “Dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos în jurisprudența CEDO.” *Revista Transilvană de Științe Administrative* 11 (2009): 97-120. Disponibil: <https://www.semanticscholar.org/paper/Dreptul-fundamental-al-omului-la-un-mediu-sănătos-Trușcă-Trandafir/887c12d4fd59349cc1be9a2f7db763c152aab190> [Accesat: 04.08.2023]
 5. Sun, Haochen, The Fundamental Right to Technology (June 26, 2020). Disponibil: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3635947 [Accesat: 09.07.2023]
 6. Schwartz, Barry (2004). “5”. *The Paradox of Choice*. New York, United States: Harper Perennial. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/200552951_The_Paradox_of_Choice_Why_More_Is_Less Accesat [05.09.2023]
 7. Regulamentul privind informațiile privind durabilitatea. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32019R2088>
 8. Directiva UE privind protecția ecologică. Disponibil: <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12567-Sustainable-Products-Initiative>. Accesat [05.09.2023]
 9. Sondajul Eurobarometru special 501 (martie 2020) Atitudinile cetățenilor europeni față de mediu („Attitudes of European citizens towards the environment”). Disponibil: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getSurveydetail/instruments/special/surveyky/2257> Accesat [05.09.2023]

VERIFICATORII RAPOARTELOR DE EMISII A GEF – O NOUĂ INSTITUȚIE JURIDICĂ ÎN DREPTUL MEDIULUI AL REPUBLICII MOLDOVA

GEF EMISSIONS REPORT VERIFIERS – A NEW LEGAL INSTITUTION IN THE ENVIRONMENTAL LAW OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Pavel ZAMFIR, ORCID: 0000-0001-6772-5135
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 349.6:504.064.3:574(478)

e-mail: pavel.zamfir@yahoo.com

In the scope of implementation of the RM-EU Association Agreement and in conformity with para 97 of their National Action Plan, as well as for the fulfillment of the arrangements taking into account the new RM status of the EU candidate country, in order to reduce GHG emissions in a cost-effective and efficient way, it is necessary to accelerate the harmonization of national legislation with that of the EU standards, inclusive over the existing instruments for mitigating climate change, in particular, some provisions of Directive 2003/87/EC .

The elaboration and approval of a special Regulation, an effective regulatory framework will be created to regulate the process of verifying the reports of an installation operator, that generates GHG emissions, presented to the environmental authority, which must become an efficient and reliable tool in support of the control procedures and assurance of quality information provided on GHG emissions.

At the same time, the requirement of reliability, established with regard to institutions, can be violated by the operator, and the information included in the report may contain inaccuracies, irregularities and material non-conformities, the need to create a new legal institution is imposed - that of the report verifier submitted to facility operators, who must carry out the verification in the public interest, be impartial and independent of the operator or aircraft operator, as well as the responsible competent authorities.

Cuvinte cheie: emisii, clima, verificare, operator, poluare, armonizarea, legislația, gaze cu efect de seră, acreditare

Schimbările climatice, ca o problemă globală de mediu, recunoscută de majoritatea specialiștilor, reprezintă una dintre cele mai eminente amenințări în adresa naturii, sferei sociale și economice. Potrivit concluziilor Grupului interguvernamental de experți privind schimbările climatice (IPCC), încălzirea climei pe scară globală reprezintă un proces incontestabil și, cu regret cu perspective îngrijorătoare pentru actuala generație și, în mod special, pentru generațiile viitoare. Conform datelor obținute, se atestă o creștere substanțială ale temperaturilor medii globale ale apei, o topire intensă și extinsă a polilor, zăpezii și ghețarilor, precum și creșterea globală medie a nivelului oceanului planetar. Totodată, se estimează, că încălzirea, preponderent este generată

de emisiile de gaze cu efect de seră (GES), provenite din activități antropice umane. În decursul ultimilor 150 de ani, temperatura medie a crescut cu aproape 0,8°C în general și cu aproximativ 1°C în Europa. În context, consecințele încălzirii climei s-au resimțit, cu efect pronunțat, în vara anului curent, inclusiv prin temperaturi foarte înalte, atestate pentru prima oară și în Republica Moldova.

În lipsa unui plan, cu măsuri stringente și acțiuni cu caracter global de limitare a emisiilor de gaze cu efect de seră, se preconizează, că temperaturile globale vor crește cu 1,8, până la 4,0°C până în anul 2100, fapt care atestă majorarea temperaturii din perioada preindustrială cu peste 2°C, ceea ce prezumă probabilitatea unor schimbări climatice ireversibile și posibil catastrofice. [1]

Consecințele schimbărilor climatice sunt deja nu numai observate, dar devin tot mai ample și mai pronunțate. Se estimează, că fenomenele climatice extreme, inclusiv valurile de căldură, perioadele de secetă și de inundații, vor deveni mai frecvente și de intensitate tot mai mare. Aceasta condiționează un impact eminent asupra ecosistemelor naturale, sănătății umane, precum și asupra a resurselor naturale, în special celor de apă, totodată, majoritatea sectoarelor economiei (în special silvicultura, agricultura, turismul și construcțiile), vor suporta consecințe devastatoare.

Încălzirea globală implică două probleme majore pentru omenire:

- necesitatea reducerii imediate și drastice a emisiilor de GES în vederea stabilizării nivelului concentrației acestor gaze în atmosferă, care să împiedice influența antropică asupra sistemului climatic și să ofere posibilitatea ecosistemelor naturale să se adapteze în mod natural, pe de o parte, și,

- necesitatea adaptării la efectele și consecințele schimbărilor climatice, având în vedere, că acestea sunt deja vizibile și inevitabile (iar unele și ireversibile) din cauza inerției sistemului climatic, indiferent de rezultatul acțiunilor de reducere a emisiilor, pe de altă parte.

Cele mai recente date furnizate de savanți cu renume, denotă schimbări fără precedent în climatul mondial. Conform celui mai recent raport [2] (Al șaselea raport de evaluare) al Grupului interguvernamental privind schimbările climatice (IPCC), încălzirea globală provoacă schimbări tot mai mari și, în unele cazuri, ireversibile ale modelelor de precipitații, ale oceanelor și ale vânturilor în toate regiunile lumii. Creșterea temperaturilor și intensificarea fenomenelor meteorologice vor genera, de asemenea, costuri uriașe pentru economie și vor afecta capacitatea țărilor de a produce alimente. Cu toate acestea, potrivit oamenilor de știință, acțiunea umană poate schimba cursul evenimentelor. Reducerea imediată, rapidă și pe scară largă a emisiilor de gaze cu efect de seră și atingerea unui nivel net al emisiilor de CO₂ egal cu zero au potențialul de a limita schimbările climatice și efectele acestora.

Cu titlu de concluzie, schimbările climatice sunt catalogate ca prioritate și necesită stabilirea de acțiune stringente pentru a stopa efectele potențiale dăunătoare asupra ecosistemelor, biodiversității și mijloacelor de subsistență umană [3].

Astfel, se impune, în mod stringent, implementarea și urmărirea mecanismelor eficiente de dezvoltare a sectoarelor - cheie industriale, cu emisii majore de dioxid de carbon, care vor asigura o dezvoltare durabilă (verde) la nivel național și internațional, prin reducerea în mod semnificativ a emisiilor globale de GES.

În acest context, un rol primordial revine acțiunilor de reducere a cantităților de emisii de GES, provenite de la instalațiile staționare energointensive, care cad sub incidența Directivei 2003/87/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 octombrie 2003 de stabilire a unui sistem de comercializare a cotelor de emisii de GES în cadrul Uniunii (EU ETS) [4], prin participarea la piața EU de comercializare a cotelor de emisii de gaze cu efect de seră și care reprezintă una dintre cele mai eficiente măsuri, din punct de vedere al costurilor, care contribuie la reducerea emisiilor de GES, stimulează progresul tehnologic și inovația, promovează eficiența energetică, precum și contribuie la o mai bună calitate a aerului înconjurător prin utilizarea celor mai eficiente tehnologii disponibile și renunțarea la combustibilii fosili, ceea ce duce în final, la diminuarea concentrației și volumului altor poluanți atmosferici.

Pe lângă toate instrumentele existente de diminuare a schimbărilor climatice, schema UE de comercializare a cotelor de emisii (EU ETS), reglementată de Directiva 2003/87/CE, este lansată la nivel European cu scopul de a promova reducerea emisiilor de GES într-un mod rentabil și eficient, din punct de vedere economic, având la bază principiul „limitează și comercializează”.

Printre sarcinile de bază ale Directivei EU ETS, se numără creșterea nivelului de reducere a emisiilor de GES, generate de industria energointensivă, de producătorii de energie și de companiile aeriene, astfel încât să se contribuie la obținerea unor niveluri de reducere considerate necesare (dar nu și suficiente), din punct de vedere științific, pentru a evita schimbările climatice periculoase, și respectiv reducerea emisiilor de GES în UE cu cel puțin 40% până în 2030 (față de nivelurile din 1990).

Odată cu implementarea Directivei 2003/87/CE EU ETS, Uniunea Europeană urmărește și un alt scop - a conecta sistemele de comercializare a emisiilor de GES în diverse state-membre. Este de notat, că actualmente, conform Acordului de Asociere RM-UE, Republica Moldova urmează să transpună în legislația națională și să pună în aplicare doar o parte a EU ETS.

Astfel, potrivit Capitolului 17 „Politici climatice”, Anexa XII la Acordul de Asociere RM-UE, precum și pct. 97 din Planul Național de Acțiuni pentru implementarea acestuia, aprobat prin Hotărârea nr. 1472/2016 [5], Guvernul Republicii Moldova și-a asumat obligația de a pune în aplicare unele dispoziții de bază ale Directivei 2003/87/CE EU ETS, și anume:

- instituirea unui sistem pentru identificarea instalațiilor relevante și pentru identificarea gazelor cu efecte de seră (Anexele I și II);
- crearea unui sistem de monitorizare, raportare, verificare (MRV) și asigurare a punerii în aplicare și a unor proceduri de consultare publică (art. 9, 14–17, 19 și 21).

Monitorizarea eficace a emisiilor de gaze cu efect de seră, raportarea transparentă,

periodică, asociată cu verificări ale conformității datelor raportate, este esențială pentru urmărirea progreselor înregistrate în direcția îndeplinirii angajamentelor asumate de Republica Moldova în temeiul Acordului Climatic de la Paris și tratatelor internaționale la care face parte.

Deși, la moment, Republica Moldova are statut de stat – candidat la asociere, ea nu poate participa la piața de comercializare a cotelor de emisii de GEF în cadrul Uniunii. Prin urmare, având în vedere aspirațiile Republicii Moldova de aderare la UE, rezultă că după asociere, companiile naționale, activitatea cărora cad sub incidența Directivei 2003/87/CE și îndeplinesc condițiile stabilite pentru participarea la EU ETS, vor trebui să respecte întru totul obligațiile EU ETS. Având ca punct de reper obligațiile asumate în cadrul Acordului de Asociere RM-EU, actualmente urmează, ca autoritatea centrală pentru mediu să identifice instalațiile care cad sub incidența Directivei EU ETS.

Luând în considerație importanța calității factorilor de mediu, ecosistemelor, sănătatea populației, dar și responsabilitățile privind realizarea angajamentelor internaționale asumate de Republica Moldova, necesitatea transpunerii în legislația națională a unor prevederi din Directiva 2003/87/CE este condiționată nemijlocit și de următoarele acte normative:

➤ art. 2 din **Legea nr. 1515/1993 privind protecția mediului înconjurător [6]**, care constituie cadrul juridic de bază pentru elaborarea actelor normative speciale și instrucțiunilor în probleme aparte din domeniul protecției mediului;

➤ **Legea nr. 227/2022 privind emisiile industriale [7]**, care instituie cadrul normativ cu privire la prevenirea poluării provocate de activitățile industriale și economice, în vederea reducerii emisiilor în aer, apă și sol, inclusiv a generării de deșeuri, precum și controlul de mediu, promovarea și aplicarea celor mai bune tehnici disponibile pentru a se atinge un nivel înalt de protecție a mediului.

Deși legea enunțată supra nu definește noțiunea de **"operator"** (dar care este definită în Directiva 2003/87/CE EU ETS ca *"orice persoană care operează sau controlează o instalație sau, dacă legislația internă prevede astfel, căreia i-a fost delegată o competență economică decisivă asupra funcționării tehnice a instalației"*), art. 10 din lege pune în sarcina operatorilor un sir de obligațiuni, printre care;

- să dețină autorizația integrată de mediu pentru desfășurarea activității industriale și economice prevăzute în anexa nr. 1 sau autorizația de mediu pentru desfășurarea activității industriale și economice prevăzute în anexa nr. 2;

- să înregistreze la Agenția de Mediu activitatea industrială și economică prevăzută în anexa nr. 3 pe care o desfășoară și să aplice regulile generale obligatorii pentru această activitate;

- să elaboreze și să prezinte spre aprobare Agenției de Mediu Raportul privind situația de referință, atât pentru activitățile industriale și economice existente, cât și pentru cele care se află la etapa de închidere a amplasamentului;

- să raporteze anual Agenției de Mediu emisiile în aer, apă și sol ale oricăror substanțe poluante, transferurile în afara amplasamentului deșeurilor periculoase sau

nepericuloase pentru oricare dintre operațiunile de valorificare sau eliminare și transferurile în afara amplasamentului ale oricăror substanțe poluante prin apele uzate care sunt destinate epurării, în modul și în termenele prevăzute în Registrul național al emisiilor și al transferului de poluanți, aprobat de Guvern;

➤ **Hotărârea Guvernului RM nr.1277/2018 cu privire la instituirea și funcționarea sistemului național de monitorizare și raportare a emisiilor de gaze cu efect de seră și altor informații relevante pentru schimbările climatice [8].**

Scopul Regulamentului constă în instituirea și funcționarea unui mecanism de reglementare a Sistemului național **de monitorizare și raportare** a emisiilor antropice de gaze cu efect de seră și altor informații relevante pentru schimbările climatice și are următoarele obiective:

- asigurarea monitorizării și raportării transparente, exacte, coerente, comparabile și integrale a gazelor cu efect de seră către Secretariatul CONUSC, prin intermediul instrumentelor de raportare prevăzute în prezentul Regulament, inclusiv a acțiunilor întreprinse în vederea adaptării la consecințele schimbărilor climatice;

- monitorizarea și raportarea progresului înregistrat la nivel național în ceea ce privește respectarea angajamentelor asumate în cadrul CONUSC, Acordului de la Paris și deciziilor adoptate în temeiul acestora.

Totodată, unul din domeniile de aplicare ale Regulamentului reprezintă monitorizarea și raportarea emisiilor de gaze cu efect de seră care au loc pe întreg teritoriul țării și provin de la sectoarele și categoriile de surse și sechestrare cuprinse în inventarul național.

Analiza actelor legislativ-normative enunțate supra (în special a Legii Nr. 227/2022 privind emisiile industriale) denotă, că pentru transpunerea Directivei 2003/87/CE EU ETS (în special, a art. 14-17), este necesar de a întreprinde și alte acțiuni, la nivel legislativ și a consolida capacitățile instituționale ale autorităților de mediu. În special, se impune transpunerea **Regulamentului de punere în aplicare 2018/2067 al Comisiei din 19 decembrie 2018 privind verificarea datelor și acreditarea verificatorilor [9]** în temeiul Directivei 2003/87/CE a Parlamentului European prin elaborarea propriului Regulament. Astfel, prin acest act normativ secundar, Republica Moldova (în persoana autorităților de mediu) va asigura nu numai transpunerea unor reglementări importante ale UE privind reducerea (inclusiv monitorizarea și raportarea) de GEF, dar și va crea un cadru normativ efectiv de reglementare a procesului de verificare a rapoartelor unui operator sau ale unui operator de aeronavă, care trebuie să devină un instrument eficient și fiabil în sprijinul procedurilor de control și de asigurare al calității, furnizând informații pe care un operator sau un operator de aeronave le poate folosi pentru a-și îmbunătăți performanța în ceea ce privește monitorizarea și raportarea emisiilor.

Raportarea corectă, obiectivă și eficientă a datelor privind emisii de gaze cu efect de seră de către operator sau operatorul de aeronave este esențială pentru punerea în aplicare a Directivei 2003/87/CE. Pentru a se asigura funcționarea corespunzătoare a procesului de monitorizare și de raportare, îmbunătățirea continuă a performanței opera-

torului sau a operatorului de aeronave ar trebui să facă parte din activitățile de verificare desfășurate de verificator.

În condițiile în care un operator de instalații, care generează GEF este obligat să prezinte autorității de mediu un raport anual privind emisiile, un raport privind datele de referință sau un raport privind datele unei instalații nou-intrate, se prezumă, că veridicitatea tuturor datelor n-ar trebui să trezească dubii. Totodată, având în vedere, că cerința fiabilității, stabilită față de instalații poate fi încălcată de către operator, se impune necesitatea de a crea o nouă instituție de drept – cea a vericatorului de rapoarte prezentate ce către operatori de instalații.

În reflecția autorilor Regulamentului UE din 19 decembrie 2018 privind verificarea datelor și acreditarea vericatorilor, „**Vericator**” înseamnă o persoană juridică sau o altă entitate juridică care desfășoară activități de verificare în conformitate cu prezentul regulament și care este acreditată de un organism național de acreditare în conformitate cu Regulamentul (CE) nr. 765/2008 și cu prezentul regulament, sau o persoană fizică autorizată în alt mod.

Vericatorul de rapoarte trebuie să fie acreditat, adică atestat de către organul național de acreditare (în cazul Republicii Moldova ar fi Centrul Național de Acreditare („MOLDAC”), pentru faptul, că îndeplinește atât cerințele stabilite de standardele armonizate, precum și cerințele pentru a efectua verificarea raportului unui operator sau al unui operator de aeronave.

Vericatorul urmează să efectueze verificarea și să realizeze activitățile impuse cu scopul de a întocmi și furniza un raport de verificare, care să concluzioneze cu o asigurare rezonabilă, că raportul operatorului sau al operatorului de aeronave nu conține inexactități, neregularități și neconformități materiale.

Vericatorul trebuie să realizeze verificarea în interes public și să fie independent de operator sau de operatorul de aeronave și de autoritățile competente responsabile.

Pe parcursul verificării, vericatorul urmează să constate, dacă:

(a) raportul operatorului sau al operatorului de aeronave este complet și îndeplinește cerințele prestabilite;

(b) operatorul sau operatorul de aeronave a acționat în conformitate cu cerințele autorizației integrate de mediu și a autorizației de mediu și ale planului de monitorizare aprobat de autoritatea competentă, în cazul în care este vorba despre verificarea raportului de emisii al unui operator, și cu cerințele planului de monitorizare aprobat de autoritatea competentă, în cazul în care este vorba despre verificarea raportului de emisii sau a raportului privind datele tonă-kilometru al unui operator de aeronave;

(c) în cazul în care este vorba despre verificarea raportului privind datele de referință al unui operator sau a raportului privind datele unei instalații nou-intrate, operatorul a acționat în conformitate cu cerințele prevăzute în planul privind metodologia de monitorizare, aprobat de autoritatea competentă;

(d) datele din raportul operatorului sau al operatorului de aeronave nu conțin inexactități materiale;

(e) pot fi furnizate informații în sprijinul activităților privind fluxul de date, al sistemului de control și al procedurilor asociate ale operatorului sau ale operatorului de aeronave, cu scopul de a îmbunătăți performanța monitorizării și a raportării acestora.

Activitățile de verificare urmează a fi realizate în baza unui plan de verificare, inclusiv verificarea datelor din raportul operatorului, verificarea aplicării și punerii corecte în practică a metodologiei de monitorizare aprobate de autoritatea competentă în planul de monitorizare, verificarea metodelor aplicate pentru datele lipsă, confirmarea validității informațiilor utilizate pentru a calcula nivelurile de incertitudine stabilite în planul de monitorizare aprobat.

În cursul procesului de verificare, verificatorul poate efectua vizite la fața locului pentru a evalua funcționarea dispozitivelor de măsurare și a sistemelor de monitorizare, a lua interviuri, a executa activitățile impuse necesare, precum și pentru a colecta suficiente informații și dovezi care să-i permită să stabilească dacă raportul operatorului sau al operatorului de aeronave conține sau nu inexactități materiale.

În final, pe baza informațiilor colectate pe parcursul verificării, verificatorul emite pentru operator sau pentru operatorul de aeronave un Raport de verificare privind fiecare raport de emisii, raport privind datele tonă-kilometru, raport privind datele de referință sau raport privind datele unei instalații nou-intrate, care a făcut obiectul verificării. Raportul de verificare include cel puțin una dintre următoarele constatări:

(a) raportul este considerat satisfăcător în urma verificării;

(b) raportul operatorului sau al operatorului de aeronave conține inexactități materiale care nu au fost corectate înainte de emiterea raportului de verificare;

(c) domeniul verificării este prea limitat, iar verificatorul nu a putut obține suficiente dovezi pentru a emite un aviz de verificare, care să ofere o asigurare rezonabilă că raportul nu conține inexactități materiale;

(d) neregularitățile, luate individual sau agregate cu alte neregularități, nu oferă suficientă claritate și împiedică verificatorul să declare cu o asigurare rezonabilă că raportul operatorului sau al operatorului de aeronave nu conține inexactități materiale.

Armonizarea legislației privind verificarea rapoartelor operatorilor sau ale operatorilor de aeronave și acreditarea verificatorilor, este necesară pentru ca să se asigure că sarcina impusă operatorilor care emit o anumită cantitate de dioxid de carbon (CO₂) pe an, operatorilor de aeronave considerați emițători de dioxid de carbon, precum și resurselor disponibile ale Republicii Moldova, nu este disproporționată în raport cu obiectivele urmărite.

Cu titlu de concluzie, legiferarea instituției verificatorilor pentru verificarea rapoartelor operatorilor de instalații, care emit gaze cu efect de seră, în rezultatul elaborării și aprobării unui nou Regulament va constitui nu numai o reușită a procesului de armonizare a legislației de mediu, dar și va contribui esențial la deminuirea volomurilor de emisii de GES, iar în final, la o protecție și mai eficientă a mediului.

Referințe:

1. <https://www.greenfacts.org/en/climate-change-ar4/index.htm#4>
2. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2021/06/Fact_sheet_AR6.pdf
3. https://ro.wikipedia.org/wiki/Gaz_cu_efect_de_ser%C4%83#cite_note-9
4. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A02003L0087-20200101>
5. în Monitorul Oficial Nr. 103-108 din 31.03.2017.
6. în Monitorul Oficial Nr. 10 din 30.10.1993.
7. în Monitorul Oficial Nr. 326-333 din 21.10.2022.
8. în Monitorul Oficial Nr. 38-47 din 08.02.2019.
9. <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/RO/TXT/?uri=CELEX:32018R2067&qid=1694673183111>

CONTRIBUȚII ALE CURȚII CONSTITUȚIONALE LA PERFEȚIONAREA TEHNICII LEGISLATIVE

CONTRIBUTIONS OF THE CONSTITUTIONAL COURT TO THE ENHANCEMENT OF LEGISLATIVE TECHNIQUE

Oleg CHICU, ORCID: 0009-0000-8034-4740
Universitatea de Stat din Moldova

CZU:

e-mail: chicuoleg3@gmail.com

Legislative technique is an integral part of legal methodology and plays a crucial role in the legislative process. This article employs the logical analysis and synthesis methods of the decisions of the Constitutional Court of the Republic of Moldova to highlight its contribution to the legislative creation process. Through an analysis of several Constitutional Court decisions, the pivotal role it plays in refining legislative methodology becomes evident. The interpretations provided by the Court offer arguments to the Parliament for considering both political will and the intelligence demonstrated through an understanding of constitutional norms. This practice significantly contributes to maintaining the democratic path of the Republic of Moldova by ensuring that the laws adopted by the Parliament are in harmony with the Constitution.

Keywords: Legislative methodology, Constitutional Court decision, repeal, suspension of normative legal acts, revitalization of norms.

INTRODUCERE

Tehnica juridică este constituită dintr-un ansamblu de metode, mijloace, procedee folosite în procesul de elaborare, interpretare și realizare a dreptului cu scopul de a da eficiență juridică regulilor de comportament social. [1] Alți autori, mergând în principiu în aceeași direcție de gândire, punctează că tehnica juridică ține de procesele de elaborare, de realizare, de aplicare și de interpretare a dreptului [2].

Deci, tehnica juridică în sens instrumental este privită ca un mijloc pentru a atinge scopuri, ea servește adaptării mijlocului la scopuri pentru a realiza penetrarea eficientă a dreptului în viața socială pentru că se răsfrânge asupra câmpului juridic în integralitatea sa. Autori contemporani consideră că tehnica juridică este mai mult decât adaptarea mijlocului la scop, ea stă la originea transformărilor sociale, economice. Cum se poate împăca această afirmație cu fraza că tehnica juridică e mai mult voință decât inteligență?

MATERIALE ȘI METODE

Un posibil răspuns cu referire în special la o componentă a tehnicii juridice și anume la tehnica legislativă poate furniza analiza jurisprudenței Curții Constituționale a Republicii Moldova. Pentru atingerea acestui rezultat au fost utilizate metoda logică, în special analiza și sinteza și metoda comparativă, hotărârile Curții Constituționale fiind

vizualizate de pe site-ul oficial al Curții Constituționale a Republicii Moldova – const-court.md .

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Pe parcursul activității sale Curtea a clarificat multe întrebări cu privire la tehnica juridică. În primii 5 ani de activitate Curtea a fost sesizată cu multiple solicitări cu privire la interpretarea procesului de exercitare a atribuțiilor legislative. Acestea s-au referit la necesitatea interpretării unor norme constituționale ce vizau promulgarea legilor, procedura de reexaminare a legilor de către Parlament după restituirea lor Parlamentului de către Președinte, termenul pe care îl are Președintele republicii la dispoziție pentru a trimite spre reexaminare o lege, pe care nu a promulgat-o din motiv că avea anumite obiecții asupra textului normativ. [3] Curtea a stabilit că adoptarea unei legi parcurge 2 faze distincte: prima preliminară, ce cuprinde elaborarea proiectului, depunerii lui și dezbaterii acestuia în comisiile parlamentare, iar cea de a doua vizează dezbateră și luarea deciziei exclusiv în plenul Parlamentului. Procedura votării în faza adoptării deciziei este stabilită în limitele procedurii legislative obișnuite și ține de categoria legii: ordinară, organică sau constituțională. Dar această procedură nu se extinde și asupra procedurii legislative complementare, adică de reexaminare a proiectului legii, care trebuie s-o parcurgă legislativul după solicitarea Președintelui de a reexamina acel proiect. Curtea a atenționat asupra faptului că Parlamentul va crea mecanismul de dezbateră a proiectului de lege sub forma tranziției de la examinarea direcțiilor principale, concepțiilor de bază ale proiectului de lege la examinarea concretă a chestiunilor ce constituie esența, materia legii. [4]

Cu privire la votarea legilor în practică au apărut unele situații în care procedura nu era clară și atunci deputații s-au adresat Curții Constituționale care a arătat că votul odată consumat nu poate fi revizuit. O procedură de revizuire ar zădărnici procesul legislativ și ar compromite autoritatea legislativă și chiar securitatea statului, ar afecta securitatea raporturilor juridice. În această concluzie Curtea a folosit argumentul *A contrario*, arătând că dacă s-ar admite posibilitate revenirii după o perioadă de timp la voturile exprimate pentru adoptarea unor legi sau hotărâri s-ar discredita Parlamentul căruia să i se poată spune că nu reprezintă poporul, ci interese politice sau personale de moment. [5]

Așa cum am arătat, Curtea a reținut că, potrivit prevederilor Regulamentului Parlamentului, procedura legislativă este complexă și cuprinde atât avizarea proiectului de act legislativ de către comisiile permanente, Direcția juridică a Secretariatului Parlamentului și, după caz, a Guvernului și instituțiilor interesate, cât și etapa examinării acestuia în ședința plenară a Parlamentului . Având în vedere prerogativa Parlamentului de a fi unica autoritate legislativă, examinarea unui proiect de lege semnifică dezbateră acestuia în cadrul ședințelor în plen, în cursul căreia deputații au posibilitatea de a se pronunța asupra conceptului proiectului respectiv. [6] Din aceste considerente și ținând cont de etapele procedurii legislative, Curtea a stipulat că prevederea articolului 47 alin. (12) din Regulamentul Parlamentului, prin care se declară nule proiectele de acte legislative care nu au fost examinate în decursul unei legislaturi, este conformă prevederilor Constituției.

Pe de altă parte, potrivit articolului 63 alin. (4) din Constituție, proiectele de legi sau propunerile legislative înscrise pe ordinea de zi a Parlamentului precedent își continuă procedura în noul Parlament [7]. Această normă constituțională obligă expres noul corp legislativ să supună dezbaterilor proiectele de acte legislative care au fost înscrise pe ordinea de zi. Curtea a reținut că prevederea constituțională cuprinsă în articolul 63 alin. (4) vizează situația în care proiectele actelor legislative incluse pe ordinea de zi a plenului Parlamentului au fost aprobate în prima și, după caz, a doua lectură, dar nu au fost adoptate în lectură finală. Acesta este cazul legilor organice și al celor constituționale, pentru adoptarea cărora legea prevede două și, respectiv, trei lecturi. De asemenea, ținând cont de faptul că dreptul de inițiativă legislativă parlamentară este una dintre modalitățile de valorificare a rolului reprezentanților națiunii, norma statuată în Legea Supremă asigură tranziția între legislaturi și preluarea de către Parlament a proiectelor aflate la o etapă mai avansată și obligațiunea de a examina proiectele anterioare ajunse la etapa dezbaterilor în plenul Parlamentului precedent, prin aceasta legea constituțională a realizat o conciliere între eficacitatea procesului legislativ și valorificarea efortului depus de comisiile parlamentare și plenul Parlamentului în fazele anterioare. Astfel, dacă Parlamentul anterior a parcurs toate fazele necesare de examinare prealabilă pentru ca un proiect de lege sau o propunere legislativă să fie înscrise pe ordinea de zi, dar pentru varii motive nu le-a examinat în ședința sa plenară, această obligațiune revine noului Parlament. În acest context, Curtea a reținut că nulitatea proiectelor ce nu au fost adoptate, care cuprind și proiectele înscrise pe ordinea de zi, aprobate în prima lectură sau, după caz, în lectura a doua, dar care nu au fost adoptate în lectură finală, excedează prevederii articolului 63 alin. (4) din Constituție. Or, pentru astfel de cazuri, legiuitorul constituant a stabilit expres că aceste proiecte își continuă procedura legislativă. În acest sens, nulitatea proiectelor care nu au fost adoptate, deși au fost înscrise pe ordinea de zi a plenului Parlamentului, este contrară dispoziției articolului 63 alin. (4) din Constituție, norma contestată urmând a fi aplicată doar în privința proiectelor de legi care nu au fost examinate, nefiind incluse pe ordinea de zi a plenului Parlamentului. În același timp, Curtea a reținut că dreptul la inițiativă legislativă este de relevanță practică doar dacă proiectul de lege propus este introdus pe agenda Parlamentului pentru dezbateri și votare în mod public în ședința plenară.

Prin obligarea noului Parlament de a examina proiectele anterioare ajunse la etapa dezbaterilor în plenul Parlamentului precedent, Curtea a considerat că legea constituțională a realizat o conciliere între eficacitatea procesului legislativ și valorificarea efortului depus de comisiile parlamentare și plenul Parlamentului în fazele anterioare [8]. Astfel, dacă Parlamentul anterior a parcurs toate fazele necesare de examinare prealabilă pentru ca un proiect de lege sau o propunere legislativă să fie înscrise pe ordinea de zi, dar pentru varii motive nu le-a examinat în ședința sa plenară, această obligație revine noului Parlament.

O chestiune de primă mărime în ceea ce privește tehnica legislativă se referă la acțiune legii în timp, fiindcă de la data intrării ei în vigoare ea este adusă la cunoștință

destinatarii legii, cărora astfel li se poate cere respectarea ei. Curtea a fost sesizată cu interpretarea art. 76 din Constituție, interpretarea Curții s-a referit la inexistența legii până la data publicării ei. Legea publicată intră în vigoare: 1. la data publicării, inclusiv în cazul în care data nu este prevăzută expres în textul său; 2. La data prevăzută în textul ei, dar care nu poate fi anterioară publicării [9]. Efectul legii în timp este ghidat de principiul activității legii, potrivit căruia legea se aplică tuturor faptelor prevăzute de ea în timpul cât se află în vigoare până la abrogarea ei. Legea nu se aplică faptelor prevăzute de ea, dar săvârșite înainte de intrarea ei în vigoare, adică nu are efect retroactiv, ceea ce este cuprins în principiul neretroactivității legii, care este un principiu constituțional, iar excepția este de strictă interpretare. Încetarea acțiunii legii poate avea loc prin: 1. Expirarea termenului care a fost expres prevăzut; 2. Prin emiterea unui nou act normativ ce substituie actul normativ anterior; 3. prin stipularea expresă a legiuitorului despre abrogarea actului normativ în cauză [10].

Instituția suspendării acțiunii actului normativ a fost introdusă în jurisdicția constituțională a Republicii Moldova relativ recent și reprezintă o competență inovativă a Curții Constituționale. Astfel, potrivit completărilor operate, poate fi suspendată acțiunea actelor normative (sesizate în modul corespunzător la Curtea Constituțională) care afectează sau se referă la domeniile: a) suveranitatea și puterea de stat; b) drepturile și libertățile fundamentale ale omului; c) democrația și pluralismul politic; d) separația și colaborarea puterilor; e) principiile fundamentale privind proprietatea; f) unitatea poporului și dreptul de identitate; g) securitatea economică sau financiară a statului [11].

Curtea a introdus și noțiunea de revigorare a prevederilor legale în situația în care se declară neconstituțională o lege (prevedere legală) de abrogare, prevederile legale care au făcut obiectul abrogării revigorează, reintră în fondul activ al dreptului, continuând să producă efecte juridice până la intrarea în vigoare a noilor reglementări. Curtea a calificat acest caz ca fiind un efect specific al pierderii legitimității constituționale, sancțiune diferită și mult mai gravă decât o simplă abrogare a unui text normativ [12].

CONCLUZII

Interpretările analizate în acest articol date de Curtea Constituțională demonstrează că ele ajută într-un mod decisiv la perfecționarea procesului legislativ și la menținerea parcursului democratic al țării noastre. Atât Curtea Constituțională, cât și Parlamentul au obligația de a respecta Constituția care reprezintă sistemul de valori acceptat de societatea moldovenească. Rezultate analizei au vizat atât aspecte de formare a voinței ce urma să fie exprimată în texte normativ-juridice, cât și modalități de exprimare corectă a acestei voințe în ansamblul de acte normative adoptate de Parlament. Prin interpretările pe care le-a formulat Curtea a furnizat argumente Parlamentului de a folosi atât voința politică, cât și inteligența demonstrată prin cunoașterea sensului axiologic al normelor constituționale.

R e f e r i n țe:

1. Boris Negru, Alina Negru, Teoria generală a dreptului și statului. Chișinău, 2017, p. 461
2. Gheorghe Avornic, Elena Aramă, Boris Negru, Ruslan Costăș, Teoria generală a dreptului. Chișinău: Cartier, 2004, p. 298.
3. Mai pe larg în: Elena Aramă, Controlul constituționalității legilor: istorie și actualitate. Chișinău: Museum, 2000, p.45- 50.
4. Hotărârea Curții Constituționale nr. 26 din 13.X.1997. Hotărârile sunt citate de pe site-ul oficial al Curții Constituționale – constcourt.md
5. Hotărârea Curții Constituționale nr.8 din 06.IV. 2013
6. Hotărârea Curții Constituționale nr. 15 din 04.XII.2012.
7. Ibidem
8. Raport privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2012 https://www.constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte_2013/raport.CC.2012.ro.pdf
9. Hotărârea Curții Constituționale nr.32 1998.
10. Hotărârea Curții Constituționale nr.19, 1999
11. Legea nr. 82 din 18.04.2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (completarea Legii nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională și a Codului jurisdicției constituționale nr. 502-XIII din 16 iunie 1995. În: Monitorul Oficial din 20.04.2013, nr.91 art.296.
12. Hotărârea Curții Constituționale nr. 33, 2013.

ASPECTE JURIDICE ALE GUVERNĂRII ELECTRONICE

THE LEGAL ASPECTS OF ELECTRONIC GOVERNMENT

Ion MIHALAȘ, ORCID: 0000-0002-0178-2724
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 342.51:004(478):061.1 EU

e-mail: ion.mihalas@gmail.com

This article highlights the achievements and prospects of modernizing electronic services in the Republic of Moldova. We referred to some aspects related to the impact of information and communication technologies in the sphere of public administration, which is causing rapid and multiple transformations. We have also highlighted the strategic development lines of government, which at the level of our country are reflected in the following: the rendering of improved public services through the use of e-government, the promotion of the adoption of e-government services, the optimization of the use of ICT in government operations.

Keywords: *digitalization, information technologies, electronic services, AGE, MCloud, MPay, MSign, MPass, MNotify, MLog, MConnect, MPower, MCabinet.*

Odată cu demararea procesului de tranziție spre guvernarea electronică a Republicii Moldova, a fost pornit și procesul de ajustare a cadrului legislativ la noile realități. Astfel, pentru funcționarea platformelor electronice puse în aplicare a fost necesară asigurarea unei baze legale eficiente. În acest sens, atât la nivel european, cât și național au fost adoptate un șir de acte normative care stabilesc cadrul legal de acțiune al domeniului e-guvernării.

În prezent, la nivelul Uniunii Europene există un portofoliu complex de acte normative, adoptat în scopul de a sprijini domeniul guvernării electronice. Sub aspectul esenței tematiche a legislației UE pe segmentul e-guvernării, aceasta poate fi structurată convențional în jurul a câtorva subiecte principale: acte normative europene privind interconectarea registrelor companiilor privind protecția datelor cu caracter personal și a vieții private, privind e-achizițiile și e-facturare, privind cadrul de reglementare privind comunicațiile electronice, privind identificarea electronică și servicii de încredere, privind e-plățile, privind reutilizarea datelor, privind punctul unic de contact, privind informațiile personale și privind calificările profesionale.

În acest context, menționăm că la nivelul Uniunii Europene, domeniul guvernării electronice a avut o dinamică uimitoare în ultimii ani, fiind adoptate mai multe documente de politică publică în acest sens. Astfel, principalele documente strategice în domeniul e-guvernării dezvoltate la nivel european sunt: *Strategia pentru Piața Unică Digitală în Europa* [1], *Planul de Acțiune al UE privind guvernarea electronică* [2], *Strategia Europeană pentru interoperabilitate și Cadrul European de interoperabilitate* [3], *Programul Europa Digitală 2021-2027* [4].

În vederea realizării obiectivului de modernizare prin digitalizare a serviciilor publice, Republica Moldova a adoptat mai multe strategii și documente de politici privind reformarea administrației publice și modernizarea serviciilor publice. Printre acestea se numără: *Programul de reformare a serviciilor publice* [5], *Strategia privind reforma administrației publice* [6], *Planul de acțiuni pentru implementarea Strategiei privind reforma administrației publice* [7], *Planul de acțiuni privind reforma de modernizare a serviciilor publice* [8].

La 28 iulie 2011, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat *Legea privind ratificarea Acordului de finanțare dintre Republica Moldova și Asociația Internațională pentru Dezvoltare în vederea realizării Proiectului „e-Transformarea Guvernării”* [9]. Ulterior, în vederea realizării art. IV al Acordului, precum și a prevederilor *Concepției guvernării electronice* [10], prin Hotărârea Guvernului nr. 710 din 20.09.2011 [11] a fost aprobat **Programul strategic de modernizare tehnologică a guvernării (e-Transformare)**, care determină obiectivele principale ale procesului de e-transformare și prezintă o viziune consolidată asupra modernizării serviciilor publice. De asemenea, programul respectiv prevede sarcini clare în vederea eficientizării activității guvernării prin utilizarea tehnologiilor informaționale.

Printre obiectivele principale ale programului se numără: dezvoltarea sectorului public și a sectorului privat, inclusiv a mediului de afaceri, prin digitalizarea serviciilor publice, utilizarea tehnologiilor informaționale în vederea sporirii nivelului de transparență și eficiență a procesului de guvernare, creșterea calității serviciilor publice datorită digitalizării arhivelor și registrelor.

Strategia de reformă a administrației publice este bazată pe astfel de concepții precum *reingineria* și *digitalizarea*. Adoptând această strategie, Guvernul Republicii Moldova și-a stabilit obiectivul de digitalizare a serviciilor publice prestate de autoritățile administrației publice centrale. Pentru realizarea acestui obiectiv s-a propus creșterea continuă a numărului serviciilor publice supuse reingineriei și digitalizării, valorificând infrastructura guvernamentală existentă.

De asemenea, un alt element important prevăzut de strategie reprezintă dezvoltarea conceptului privind *Centrele universale de prestare a serviciilor publice* [12], care vor asigura o abordare mai integrată a deservirii beneficiarilor diferitor servicii. În aceeași ordine de idei, se va produce o utilizare mai eficientă a resurselor și sporirea calității de deservire, prin extinderea soluțiilor de ghișeu unic în desfășurarea activității de întreprinzător, dezvoltarea mecanismului de oferire a informațiilor și de prestare a serviciilor prin intermediul birourilor comune de informații și servicii, reutilizarea platformelor și serviciilor electronice guvernamentale, etc. În prezent funcționează circa 100 de centre, repartizate pe tot teritoriul Republicii Moldova.

Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană de asemenea tratează subiectul guvernării electronice și implementării e-serviciilor. Art. 21 din Acord prevede: „Cooperarea se va axa pe dezvoltarea administrației publice eficiente și responsabile în Republica Moldova, în scopul susținerii edificării statului de drept. Se

va acorda o atenție deosebită modernizării și dezvoltării funcțiilor executive, în scopul prestării serviciilor de calitate cetățenilor Republicii Moldova” [13].

Art. 22 din Acord prevede: „Cooperarea va cuprinde următoarele domenii: b) modernizarea serviciilor publice care include introducerea și implementarea Guvernării electronice, cu scopul sporirii eficienței prestării serviciilor cetățenilor și reducerii costurilor de gestionare a afacerilor”. Mai mult decât atât, cu statut de perspectivă, în cadrul cooperării cu Uniunea Europeană, se formulează și sarcina creării platformei pentru introducerea votului electronic și susținerea formelor de democrație participativă prin sisteme electronice, indiferent de locul în care cetățeanul se află în momentul desfășurării alegerilor. De asemenea, se planifică implementarea serviciilor electronice în educație, sănătate, protecție socială, precum și a tuturor serviciilor electronice obligatorii în Uniunea Europeană [14]. Menționăm că UE recomandă statelor-membre prestarea în format electronic a 20 de servicii publice on-line pentru cetățeni și mediul de afaceri [15].

Republica Moldova a adoptat un șir de acte normative în domeniul modernizării serviciilor publice, ca urmare a semnării unor acorduri de împrumut sau acorduri de finanțare cu diferiți parteneri de dezvoltare. Astfel, menționăm în context *Hotărârea Guvernului cu privire la unele măsuri de implementare a proiectului „Modernizarea serviciilor guvernamentale”*, nr. 354 din 10.06.2020 [16], care a fost aprobată drept urmare a semnării Acordului de finanțare cu Asociația Internațională pentru Dezvoltare și Acordului de împrumut semnat cu Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare în vederea realizării proiectului „Modernizarea serviciilor guvernamentale”. Republica Moldova a ratificat aceste acorduri prin *Legea nr. 25 din 01.03.2018* [17].

După cum am menționat anterior, fiecare serviciu electronic pus în funcțiune trebuie să aibă la bază un act normativ care să stabilească limitele de funcționare a acestui serviciu. Altfel spus, *Hotărârea Guvernului cu privire la un anumit serviciu electronic* reprezintă actul oficial prin care acest serviciu capătă valoare juridică. Astfel, serviciile electronice care sunt utilizate în prezent în Republica Moldova au următoarea bază legală: *Hotărârea Guvernului cu privire la serviciul guvernamental de plăți electronice (MPay)* [18], *Hotărârea Guvernului privind serviciul electronic guvernamental de jurnalizare (MLog)* [19], *Hotărârea Guvernului privind platforma de interoperabilitate (MConnect)* [20], *Hotărârea Guvernului privind serviciul electronic guvernamental integrat de semnătură electronică (MSign)* [21], *Hotărârea Guvernului privind serviciul electronic guvernamental de autentificare și control al accesului (MPass)* [22], *Hotărârea Guvernului privind platforma tehnologică guvernamentală comună (MCloud)* [23], *Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Conceptului serviciului guvernamental de notificare electronică (MNotify)* și a Regulamentului privind modul de funcționare și utilizare a serviciului guvernamental de notificare electronică (MNotify) [24], *Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Regulamentului privind utilizarea, administrarea și dezvoltarea Portalului guvernamental al cetățeanului (Mabinet)* [25], *Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Conceptului Sistemului informațional automatizat „Registrul împuternicirilor de reprezentare în baza semnăturii electronice” (MPower)* și a Regulamentului privind

modul de ținere a Registrului împuternicirilor de reprezentare în baza semnăturii electronice [26], etc.

Un șir de acte legislative și normative privind reglementarea procedurii de digitalizare a serviciilor publice, abordează aspectul de *interoperabilitate*. În acest sens menționăm: Programul strategic de modernizare tehnologică a guvernării (e-Transformare) [27], Legea cu privire la schimbul de date și interoperabilitate [28] și Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Programului privind Cadrul de Interoperabilitate [29].

Cadrul de interoperabilitate definește condițiile esențiale pentru o guvernare modernă și inovatoare. Acesta cuprinde astfel de noțiuni precum: interoperabilitatea sistemelor IT în sectorul public, reutilizarea și schimbul eficient de date, cadrul pentru optimizarea serviciilor, reutilizarea resurselor și a serviciilor, colectarea și publicarea automatizată a datelor guvernamentale deschise. **Legea cu privire la schimbul de date și interoperabilitate** reglementează raporturile în procesul schimbului de date între autorități și instituții care gestionează sau dețin sisteme informaționale de interes public.

Așadar, în pofida eforturilor statului de ajustare a cadrului normativ la realitățile dezvoltării digitale a serviciilor publice și implementării e-guvernării, cu siguranță acesta este insuficient pentru a acoperi multitudinea de aspecte care apar în activitatea cotidiană. Cadrul normativ necesită a fi actualizat și adaptat cu realitățile și provocările de moment. Actele normative și legislative adoptate trebuie să determine în mod cert limitele de acțiune ale unui anumit serviciu, fără a lăsa loc de interpretări. Prevederile ambigue și interpretabile pot genera probleme de funcționare a platformelor electronice care găzduiesc serviciile publice și în consecință pot determina reducerea nivelului de încredere al cetățenilor în guvernarea electronică.

Analiza complexă a cadrului legal actual al Republicii Moldova în domeniul e-guvernării, denotă faptul că acesta prezintă lacune semnificative, care determină evoluția lentă și fragmentată a serviciilor publice electronice. În special se remarcă câteva probleme esențiale asupra cărora legiuitorul ar trebui să intervină în mod prioritar: existența unor incoerențe terminologice cu referire la domeniul guvernării electronice, lipsa unor termene clare până la care toate serviciile publice relevante vor fi prestate inclusiv în format electronic, necesitatea ajustării și completării cadrului normativ privind interoperabilitatea sistemelor informatice ale administrației publice și a registrelor de date, lipsa unor mecanisme de sancționare a instituțiilor care nu respectă termenele de dezvoltare a serviciilor publice electronice și a registrelor de date interoperabile.

Referindu-ne la cele expuse mai sus, considerăm oportun a propune o modificare de *lege ferenda* în ceea ce se referă la stabilirea unor termene limită privind transferul serviciilor publice în format electronic. Astfel, este necesar ca legiuitorul să intervină prin adoptarea unor acte legislative care să prevadă care anume serviciu va fi digitalizat, până la ce dată și autoritatea responsabilă de realizarea acestui proces.

De asemenea, ar fi oportun ca actele normative să stabilească mecanisme de sancționare a instituțiilor și/sau funcționarilor care se fac responsabili de întârzierea în implementarea serviciilor electronice. Doar astfel va putea fi asigurat un control strict

și eficient asupra dezvoltării guvernării electronice. În același context, este necesar de ajustat cadrul legal și în ceea ce se referă la evaluarea gradului de satisfacție al beneficiarilor serviciilor electronice, astfel încât să poată fi asigurată o monitorizare eficientă a utilității acestor servicii. În acest sens, propunem ca platformele electronice să furnizeze beneficiarilor de servicii chestionare electronice, sondaje, formulare pentru propuneri/obiecții, etc. Doar prin asigurarea unei interacțiuni dinamice între stat și cetățean, serviciile publice vor putea fi dezvoltate în mod eficient.

În contextul celor menționate, propunem revizuirea terminologiei utilizate în actele normative și legislative care reglementează domeniul e-guvernării, pentru a exclude orice interpretare subiectivă sau aplicare diferențiată a normelor de drept, a nu crea confuzie și ambiguitate. Pericolul acestui factor constă în faptul că, la aplicare, terminologia utilizată neuniform poate provoca practici vicioase de interpretare a sensului normei, iar ca rezultat, pot apărea abuzuri din partea funcționarilor în procesul de aplicarea a reglementărilor date.

O altă propunere vizează elaborarea și adoptarea *Codului digital*, care ar avea rolul de a sistematiza și unifica reglementările din domeniul tehnologiei informației, ajustându-le la cerințele actuale. Acest lucru ar contribui indubitabil la armonizarea cadrului legislativ în domeniul digitalizării serviciilor publice.

Considerăm că realizarea în practică a acestor propuneri de *lege ferenda* va avea un șir de avantaje, sub aspect legislativ, dar și sub aspect administrativ, asupra dezvoltării serviciilor publice. Un prim avantaj l-ar constitui uniformizarea terminologiei juridice utilizate în legislația Republicii Moldova. De asemenea, aceste remanieri vor contribui considerabil la prevenirea erorilor, generate de problemele de interpretare a înțelesului termenului de *digitalizare a serviciilor publice* și a efectelor juridice ale acestuia.

Referințe:

1. Strategia pentru Piața Unică Digitală în Europa. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A52015DC0192> (accesat 14.09.2023).
2. Planul de Acțiune al UE privind guvernarea electronică. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A52016DC0179> (accesat 14.09.2023).
3. Strategia Europeană pentru interoperabilitate și Cadrul European de interoperabilitate. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC0744&from=EN> (accesat 14.09.2023).
4. Programul Europa Digitală 2021-2027. Disponibil: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0403_RO.html (accesat 14.09.2023).
5. Hotărârea Guvernului privind Programul de reformare a serviciilor publice, nr. 122 din 18.02.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 43-46.

6. Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Strategiei privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020, nr. 911 din 25.07.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 256-264.
7. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pe anii 2016-2018 pentru implementarea Strategiei privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020, nr. 1351 din 15.12.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 459-471.
8. Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Planului de acțiuni privind reforma de modernizare a serviciilor publice pentru anii 2017-2021, nr. 966 din 09.08.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 265-276.
9. Legea privind ratificarea Acordului de finanțare dintre Republica Moldova și Asociația Internațională pentru Dezvoltare în vederea realizării Proiectului „eTransformare a Guvernării”, nr. 173 din 28.07.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr. 131-133.
10. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la Concepția guvernării electronice, nr. 733 din 28.06.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr. 106-111.
11. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Programului strategic de modernizare tehnologică a guvernării (e-Transformare), nr. 710 din 20.09.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr. 156-159.
12. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la pilotarea centrelor unificate, nr. 322 din 10.11.2021. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2021, nr. 274-278.
13. Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele-membre ale acestora, pe de altă parte, ratificat prin Legea Republicii Moldova nr.112 din 02.07.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 185-199.
14. SÎMBOTEANU A. Unele reflecții asupra prevederilor Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană privind domeniul administrației publice. În: Teoria și practica administrării publice. Materialele Conferinței științifico-practice cu participare internațională. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2015, p.9.
15. CEBOTARU E. Implementările de e-servicii în Republica Moldova. În: Teoria și practica administrării publice. Materialele Conferinței internaționale științifico-practice. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2011, p. 144-145.
16. Hotărârea Guvernului cu privire la unele măsuri de implementare a proiectului „Modernizarea serviciilor guvernamentale”, nr. 354 din 10.06.2020. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2020, nr. 142-146.
17. Legea pentru ratificarea Acordului de finanțare dintre Republica Moldova și Asociația Internațională pentru Dezvoltare și a Acordului de împrumut dintre Republica Moldova și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvolta-

- re în vederea realizării proiectului „Modernizarea serviciilor guvernamentale”, nr. 25 din 01.03.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018 Nr. 105-107.
18. Hotărârea Guvernului cu privire la serviciul guvernamental de plăți electronice (MPay), nr. 712 din 23.09.2020. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2020, nr. 267-271.
 19. Hotărârea Guvernului privind serviciul electronic guvernamental de jurnalizare (MLog), nr. 708 din 28.08.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 261-267.
 20. Hotărârea Guvernului privind platforma de interoperabilitate (MConnect), nr. 211 din 03.04.2019. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2019, nr. 132-138.
 21. Hotărârea Guvernului privind serviciul electronic guvernamental integrat de semnătură electronică (MSign), nr. 405 din 02.06.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 147-151.
 22. Hotărârea Guvernului privind serviciul electronic guvernamental de autentificare și control al accesului (MPass), nr. 1090 din 31.12.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 4-8.
 23. Hotărârea Guvernului privind platforma tehnologică guvernamentală comună (MCloud), nr. 128 din 20.02.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 47-48.
 24. Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Conceptului serviciului guvernamental de notificare electronică (MNotify) și a Regulamentului privind modul de funcționare și utilizare a serviciului guvernamental de notificare electronică (MNotify), nr. 376 din 10.06.2020. În: Monitorul Oficial, 2020, nr. 149-151.
 25. Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Regulamentului privind utilizarea, administrarea și dezvoltarea Portalului guvernamental al cetățeanului, nr. 413 din 24.06.2020. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2020, nr. 161-164.
 26. Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Conceptului Sistemului informațional automatizat „Registrul împuternicirilor de reprezentare în baza semnăturii electronice” (MPower) și a Regulamentului privind modul de ținere a Registrului împuternicirilor de reprezentare în baza semnăturii electronice, nr. 375 din 10.06.2020. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2020, nr. 153-158.
 27. Programul strategic de modernizare tehnologică a guvernării - e-Transformare. Disponibil: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=340301> (accesat 14.09.2023).
 28. Legea cu privire la schimbul de date și interoperabilitate, nr. 142 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 295-308.
 29. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Programului privind Cadrul de Interoperabilitate, nr. 656 din 05.09.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 186-189.

PREZENTARE GENERALĂ A MECANISMELOR JURIDICE DE ELIMINARE A PROBELOR ÎN SISTEME DE DREPT COMUN ȘI DE DREPT CIVIL

OVERVIEW OF THE LEGAL MECHANISMS OF ELIMINATION OF EVIDENCE IN COMMON LAW AND CIVIL LAW SYSTEMS

Svetlana LEONTIEVA, ORCID: 0009-0005-2481-533X
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 343.14:341.211/.214(4):347

e-mail: leontievasvetlana58@gmail.com

This paper presents two models of eliminating of evidence that apply to common law and civil law states. The aim is to systematize the basic structures of the exclusionary rules and to identify the logic behind exclusionary rules, with a view to proposing a common uniform solution across Europe. At the same time, article analyses the mechanisms used to prevent information from becoming evidence in criminal proceedings. To carry out this research were used: the logical method, the comparative method, induction and deduction, which served to determine the common features and the determination of the common features and the regulatory measures of the rules of admissibility, the institutions of nullity and exclusion in different states. The results of this comparative review show that no single primary reason for excluding illegally obtained evidence can serve as the sole guiding principle for excluding illegally obtained evidence.

Cuvinte-cheie: admisibilitatea probelor, drept comparat, excluderea probelor, reguli de excludere.

INTRODUCERE

Principiul legalității procesuale impune respectarea dispozițiilor prevăzute de lege, în desfășurarea procesului penal. Aceasta înseamnă că întreaga activitate procesuală trebuie să se efectueze potrivit normelor prevăzute de legea de procedură penală, adică actele procesuale sau procedurale trebuie neapărat îndeplinite, iar îndeplinirea lor trebuie să se facă cu respectarea condițiilor substanțiale și de formă prevăzute de lege [5, p. 405].

În majoritatea ordinelor juridice europene, o obligație incontestabilă a instanțelor de judecată este să protejeze anumite drepturi fundamentale ale omului, chiar și cu prețul negării adevărului sau eliberării făptuitorului. În măsură în care statele devin tot mai capabile din punct de vedere tehnic să comită ingerințe mai profunde în sfera vieții private, respectarea drepturilor fundamentale devine tot mai periclitată și în anumite cazuri, constatarea faptelor nu poate fi considerată o valoare absolută și trebuie supusă anumitor limitări. Așadar, fiecare stat a introdus mecanisme legale care reglementează eliminarea a

probelor din cauze penale, care este considerat o reacție necesară la comiterea încălcărilor prevederilor legale de către autoritățile statului în procesul de acumulare a probelor.

MATERIAL ȘI METODĂ

Încălcările normelor de procedură penală pot fi sancționate în mai multe moduri: *Scopul* acestui articol este de a analiza sancțiunile procedurale care condiționează eliminarea a probelor (nulitatea și excluderea), funcționarea acestora în statele de drept comun și statele de drept continental. În concluzii urmează să prezintăm diferențe și puncte comune în domeniul excluderii informațiilor din cauzele penale în aceste două modele de proces penal.

Regulile de excludere a probelor sunt intens discutate în literatura de specialitate. Majoritatea studiilor analizează caracteristicile dreptului probator al uneia sau mai multor țări, caracteristicile lor, raționamente și consecințe aplicării. Cu toate acestea, doar în câteva lucrări a fost analizată posibilitatea generală de a identifica soluții armonizate între țări (în Europa și chiar în afara Europei) bazate pe o logică comună de excludere.

Pentru realizarea prezentei cercetări au fost folosite metode: metoda logică, metoda comparativă, inducția și deducția, care au servit la determinarea trăsăturilor comune și a determinării trăsăturilor comune și a măsurilor de reglementare a regulilor de admisibilități, instituțiilor nulității și excluderii în diferite state.

Dreptul penal comparat a adoptat o metodă de realizare a cercetărilor comparative bazată pe împărțirea sistemelor juridice ca aparținând familiei juridice anglo-saxone de *common law*, care este un model de procedură penală strict contradictorială, și sisteme care aparțin tradiției dreptului continental sau dreptului civil, care aplică modelul inchiuzitorial sau mixt de procedură penală [1, p. 3].

MECANISMELE ELIMINĂRII PROBELOR

Analizând literatura occidentală, am observat, că pentru eliminarea probelor nelocal sau ilegal administrate dintr-o cauză penală pot fi utilizate patru mecanisme diferite: reguli de excludere (care interzic acumularea anumitor probe sau colectarea lor într-un anumit mod); regulile de admisibilitate (care dictează ce tipuri de probe pot fi admise la proces), nulitatea acțiunilor procesuale (care tratează probele ca fiind inexistente, din cauza încălcării regulilor în acțiunile procesuale întreprinse de autoritățile statului) și în final evaluarea echității procedurilor de către un judecător, efectuată prin liberă apreciere.

În majoritatea sistemelor juridice, aceste mecanisme funcționează în comun – deși uneori la diferite etape ale procesului. Cu toate acestea, semnificația lor și modalitatea de aplicare diferă între statele de drept comun și statele continentale

În modelul anglo-saxon, există o schemă clară care permite eliminarea probelor inadmisibile în etapele succesive de evaluare și se bazează pe regulile statutare. În statele anglo-saxone, schema regulilor de admisibilitate se bazează pe patru fundamente: lista probelor admisibile, regulile de excludere și regulile de admisibilitate și etapa finală de efectuare a testul „justului echilibru” a procedurilor.

Legea admisibilității este definită ca legea care reglementează dacă o anumită probă trebuie să fie admisă în proces. Scopul acestor reguli este de a determina dacă să permită persoanei care stabilește adevărul să fie informată cu privire la o probă și să îi ofere posibilitatea de a o lua în considerație pentru a adopta decizie.

Excluderea probelor în sensul strict al cuvântului implică faptul că persoana care examinează faptele persoanei acuzate în vederea stabilirii vinovăției este protejată de substanța sau conținutul probei. Acesta este cazul, de exemplu, într-un proces în care există o bifurcare a rolurilor între judecătorul profesionist și juriu. Judecătorul decide asupra chestiunilor de admisibilitate și excludere. Evaluarea admisibilității probelor de către judecător are loc în mai multe etape (care pot fi numite drept „obstacole în calea admisibilității”, corespunzătoare unei serii de întrebări pe care judecătorul trebuie să le adreseze în timpul evaluării probelor): aspectul pozitiv, ulterior într-un aspect negativ și apoi din nou în pozitiv. Aspectul pozitiv presupune că probele sunt admisibile doar într-o anumită formă conform regulilor de întocmire a actului juridic. Această evaluare trebuie să se refere, de asemenea, la întrebarea dacă probele sunt relevante, iar probele irelevante sunt în mod concludent inadmisibile și nu trebuie să fie supuse următoarelor etape de evaluare. După această urmează evaluarea sub aspect negativ, ceea ce presupune că caracterul probelor poate duce la concluzie că ele se încadrează în regulile de excludere. În cazul aplicării regulilor de excludere, excluderea este automată. În ceea ce privește alte probe, care nu se încadrează în una dintre categoriile descrise mai sus, acestea sunt prezumtiv admisibile, dar pot fi excluse prin exercitarea puterii de liberă apreciere pentru a asigura dreptul la un proces echitabil. La această etapă, o evaluare a admisibilității poate avea loc și sub forma aplicării standardelor „soft”.

Cel mai bun exemplu al acestui mecanism de evaluare a probelor funcționează în ordinea juridică engleză, unde în baza art. 78 al Actului privind Poliție și Probele din 1984, în cazul în care instanța având în vedere toate împrejurările, inclusiv împrejurările în care au fost obținute probele, ajunge la concluzie că admiterea probelor (pe care acuzația își propune să se bazeze) ar avea un efect negativ asupra corectitudinii procedurii, instanța nu ar trebui să admită acest lucru. În etapa finală ar trebui analizate excepțiile de incluziune (din nou, o apreciere în aspect pozitiv). Numai după evaluarea pe trei niveluri, informațiile devin dovezi. În Statele Unite, o formulă similară se aplică la nivel federal, așa cum rezultă din regulile 403-415 din Regulile Federale de Probare.

Ca urmare, juriul sau judecătorul de fond examinează deja probele admisibile, atunci când se pronunță asupra vinovăției inculpatului. Într-adevăr, excluderea este mai răspândită în țările de drept comun, unde procesele cu participare juriului sunt mai frecvente decât în cazul continentului. În același timp, în calitate de stat membru al Consiliului European, Regatul Unit trebuie să se conformeze, de asemenea, standardelor stabilite de CtEDO în interpretarea Convenției Europene a Drepturilor Omului, pe care Regatul Unit le-a încorporat în dreptul intern prin adoptarea Actului privind drepturile omului în 1998.

Modelul continental de admisibilitate a probelor este mult mai simplu, fiind predominant de regula liberii apreciere a probelor. Cu toate acestea, mecanismul de eliminare

a probelor din cauză penală îmbracă o formă mixtă: se aplică atât reguli de excludere, nulități procesuale, cât și reguli de admisibilitate. Regulile de excludere sunt interdicții de toate tipurile care limitează puterea de a aduna sau de a folosi probe [7, p. 46]. Sursele acestor reguli sunt actele normative. Însă, nu toate regulile sunt expuse exhaustiv în actele normative, fiind lăsată marjă pentru aplicarea principiului liberei aprecieri a probelor bazată pe intimă convingere a judecătorului.

Aplicarea interdicțiilor privind utilizarea probelor este comună pentru modelul continental. Majoritatea proceselor din acele jurisdicții au o structură unitară conform căreia judecătorul profesionist examinează atât problemele de admisibilitate, cât și fondul cauzei. Procesele cu juriu există pentru cele mai grave infracțiuni, dar tind să fie relativ rare [4, p. 32]. Structura unitară presupune ca judecătorii au acces la toate probele, inclusiv probele asupra inadmisibilității cărora ei se pronunță. În plus, în majoritatea sistemelor continentale, cum ar fi Belgia, Franța și Germania, probele nu sunt prezentate exclusiv la proces. Toate probele care au fost acumulate pe parcursul etapei de urmărire penală se colectează în dosarul penal, care se transmite apoi către judecătorul de fond. În schimb, sisteme precum cel anglo-saxon și italian au o separare mai clară a dintre faza camerei preliminare și cea a examinării în fond ceea ce privește prezentarea probelor. De exemplu, declarațiile martorilor sunt colectate și prezentate în timpul procesului de examinare în fond, audierea este condusă de avocații ambelor părți. [4, p. 32].

Așadar, majoritatea sistemelor continentale tind să aibă reguli cu privire la modul în care pot fi utilizate probe. O interdicție a utilizării probelor implică faptul că judecătorii nu se pot baza pe probe viciate pentru a ajunge la un verdict și nu pot face referire la acestea atunci când motivează decizie adoptată.

La analiza sistemului de eliminare a probelor în statele continentale este important să reflectăm mecanismul nulităților. Jurisdicțiile inchizitoriale, cum ar fi Belgia și Franța, în mod tradițional a tratat erorile în efectuarea actelor de procedură ca „nulități” procesuale, ceea ce presupune că actul de procedură este lipsit de forță juridică. Există o procedură specială care permite anularea acțiunilor procesuale întreprinse de către autoritățile statului și a tuturor consecințelor acestora din materialele cauzei. Ca urmare a aplicării nulității, probele trebuie considerate inexistente sau pot fi recunoscute nule de drept, atunci când o încălcare a formalităților a avut ca efect lezarea intereselor părții în cauză. Nulitatea este un viciu al actului, ipotetic, în care o putere legitimă de a culege probe a fost exercitată într-un mod neconform legii.

În Franța, „nulitățile” procedurale sunt încă singurele temeuri legale pentru excluderea probelor [9, p. 205]. Însă, normele procedurale actuale ale Belgiei se referă la probele ilegal obținute se bazează pe sancțiunea procesuală a „nulității”, precum și a „excluderii” în sensul că probele sunt scoase fizic din dosarul cauzei în faza preliminară, și sancțiunii „interzicerii utilizării” în faza judiciară, în care probele rămân la materialele cauzei, dar actorilor procesului le este interzis să se bazeze pe probe pentru a ajunge la un verdict [7, p. 55].

Cu alte cuvinte, încălcările normelor procedurale de acumulare a probelor pot atrage nulitatea actului procedural. Totuși, declararea nulității actului procedural este supusă constatării discreționare, pentru a verifica dacă partea în cauză a suferit într-adevăr un prejudiciu procedural. Încălcarea unei prevederi nu conduce în sine la excluderea probelor. Mai întâi permite instanței să-și exercite puterea de apreciere pentru a declara nulitatea actului de procedură, iar apoi la rândul său permite instanței să facă inutilizabile în procesul penal probele obținute prin actul de procedură.

Însă, spre exemplu în Italia, nulitățile și regulile de excludere sunt sancțiuni diferite. Sancțiunea excluderii a fost introdusă numai pentru a completa instituția nulităților în domeniul probelor, deoarece s-a observat de fapt că regulile privind nulitățile au fost inadecvate pentru a aborda problema probelor colectate în mod necorespunzător [7, p. 57].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Realizând analiza literaturii de specialitate, am stabilit că în două modele diferite de proces penal există două etape în care funcționează regulile de admisibilitate. În modelul continental, corpul principal de reguli de probare trebuie aplicat în cursul procedurilor pregătitoare, în timp ce în statele de drept comun regulile de probare sunt concepute pentru a fi utilizate în proces. Drept urmare, majoritatea statelor continentale nu au prevederi statutare care să interzică utilizarea probelor obținute ilegal, în timp ce modelul anglo-saxon prevede multiple reguli de admisibilitate și prezentare a probelor la proces.

În al doilea rând, lipsa unor reguli statutare detaliate de admisibilitate este legată de rolul important al judecătorului în țările continentale. În modelul dreptului comun părțile hotărăsc asupra sferei și modului de prezentare a probelor, în condițiile prevăzute de lege.

CONCLUZII

Putem afirma că „excluderea probelor”, „interdicția utilizării” probelor și „nulitatea” exercită în principiu aceeași funcție: împiedică persoana care stabilește adevărul să ia în considerare probele și bazându-se pe acestea pentru a ajunge la un verdict. În general, jurisdicțiile de drept comun folosesc noțiunea de „excludere” în sensul strict de a proteja informatorul de informații contaminate, iar țările continentale reglementează în schimb utilizarea acesteia. În același rând putem conchide, că arbitrul final al admisibilității probelor în ambele familii juridice este judecătorul, care evaluează drepturile protejate în fiecare cauză. Referindu-ne la modelul continental de eliminare a probelor nu se poate afirma că există un mecanism complet de blocare a informațiilor pentru a nu deveni probe într-un proces penal.

Referințe:

1. DAMASKA Mirjam. Evidence Law Adrift. În *Yale: Yale University Press*, 1997. [Accesat 25.09.2023] Disponibil: <https://yalebooks.co.uk/book/9780300206043/evidence-law-adrift/>.

2. DAMASKA Mirjam. Evidentiary barriers to conviction and two models of criminal procedure: a comparative study. În *University of Pennsylvania Law Review*, n. 121, 1973. [Accesat 20.09.2023] Disponibil: <https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5123>
3. DAMASKA Mirjam. Free Proof and Its Detractors. *The American Journal of Comparative Law*, n. 3(43), 1995. [Accesat 23.09.2023] Disponibil: <https://www.semanticscholar.org/paper/Free-Proof-and-Its-Detractors-Damaška/a9a018098f0f4a2a001cdbc67ff5518adcac4472>.
4. Daniele M. și Calvanese E., 'Evidence Gathering' in RE Kostoris (ed), *Handbook of European Criminal Procedure* (Springer) 382.
5. Dongoroz V. și colaboratorii, *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român, Partea Generală, Volumul V, Ediția a II-a*, Ed. Academiei Române, București, 2003.
6. Y Ma, 'Comparative Analysis of Exclusionary Rules in the United States, England, France, Germany, and Italy' (1999) 22 *Policing* 280, 285.
7. Panzavolta M., Maes E., Mosna A. Streamlining the exclusion of illegally obtained evidence in criminal justice. [Accesat 25.09.2023] Disponibil: https://www.law.kuleuven.be/linc/english/research/Panzavolta_Streamlining_The_Exclusion_Of_Illegally_Obtained_Evidence_In_Criminal_Justice?fbclid=IwAR1A_Q6BOTGHvISaTm2y4Fbah0GTj2qt0GAkYDz7Aur42L7JteGH0yk_Pe0#page44.
8. *Police and Criminal Evidence Act 1984*. [Accesat 25.09.2023] Disponibil: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/contents>.
9. Thaman, "Fruits of the Poisonous Tree" in *Comparative Law* (n 8) 345;
10. Thaman, 'Balancing Truth Against Human Rights: A Theory of Modern Exclusionary Rules' (n 265) 410.

REMEDII ÎN CAZUL NEEXECUTĂRII CONTRACTULUI COMERCIAL INTERNAȚIONAL: CLAUZA PENALĂ VS DAUNE-INTERESE

REMEDIES FOR BREACH OF INTERNATIONAL COMMERCIAL CONTRACT: PENAL CLAUSE VS DAMAGES

Aurel BĂIEȘU, ORCID: 0000-0002-0218-446X
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 341.634:347.5:340.5

e-mail:aurel.baiesu@usm.md

This article is dedicated to the correlation between the penalty clause and damages, which are two remedies granted to the creditor to protect his interests in case of default by the debtor. Damages are the universal remedy known in all legal systems and instruments of uniform law, granted to the creditor of the unfulfilled obligation. But the parties can derogate from the legal regime established by the applicable law, concluding conventions regarding the conditions and extent of their liability. Such a convention is the penalty clause, found in most international commercial contracts, which is a contractual provision by which the parties assess the damage in advance, stipulating that the debtor, in case of non-fulfillment of the obligation, is to return to the creditor a sum of money or another good.

Keywords: *damage, penalty clause, compensation, non-performance of the obligation, recover of damages, contractual liability.*

INTRODUCERE

Principiul reparării integrale a prejudiciului, consacrat în toate sistemele juridice naționale și în dreptul uniform are ca efect faptul că sancțiunile care pot fi aplicate operatorilor comerțului internațional pentru neexecutarea sau executarea neconformă a contractului îi pot cauza cheltuieli considerabile, uneori disproporționate în raport cu gravitatea încălcării precum și cu interesul său economic în contractul dat. În contractele internaționale aceste pericole sunt agravate de riscurile sporite ce sunt aferente operațiunilor de comerț internațional, precum și de necunoașterea sau cunoașterea mai puțin temeinică a prevederilor legislațiilor străine care guvernează răspunderea contractuală, atunci când *lex contractus* este o lege străină. În aceste condiții, încheierea unor convenții privind răspunderea prezintă avantaje considerabile. Scopul convențiilor cu privire la răspunderea contractuală este de a specifica, a modifica sau a confirma regulile dreptului aplicabil contractului în materia răspunderii părților pentru neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a contractului. Regulile în această materie având un caracter pre-

ponderent supletiv, părțile pot deroga de la regimul juridic instituit prin lege, încheind convenții în ce privește condițiile și întinderea răspunderii lor.

Ideea care animă aceste convenții constă în aceea că părțile unui contract se înțeleg să deroge de la prevederile legale, care s-ar aplica în lipsa unor clauze contractuale speciale în acest sens, deoarece prevederile în cauză, fie că sunt necunoscute sau mai puțin cunoscute de una din părți (în special, în cazul în care *lex contractus* este o lege străină), fie că afectează substanțial interesele uneia sau ambelor părți. Caracterul contradictoriu al intereselor părților unui contract aduce la aceea că fiecare parte tinde să limiteze pe cât este posibil propria sa răspundere și, în același timp, să lărgască cât mai mult răspunderea cocontractantului. Ca rezultat, în virtutea principiului libertății contractuale, în practica comerțului internațional se încheie un număr considerabil de convenții referitoare la răspunderea pentru neexecutarea contractului, cuprinsul cărora variază în funcție de puterea economică și abilitățile de negociere ale părților.

I. Conceptul clauzei penale în dreptul comparat

În contractele de comerț internațional părțile foarte frecvent inserează clauza asupra sumei daunelor-interese (despăgubirilor) datorate de debitorul care nu și-a onorat obligațiile contractuale creditorului, numite *clauza penală* (*liquidated damages* – engl., *clause pénale* – fr., *Vetragsstrafe* – germ.).

Instituția clauzei penale este consacrată în toate sistemele juridice, atât în cele din dreptul continental (de tradiție romanistă), cât și în cele de *common law*.

În sisteme juridice de drept continental reglementările instituției în cauză sunt bazate pe principii similare. Clauza penală este o prevedere contractuală prin care părțile evaluează anticipat prejudiciul, stipulând că debitorul, în cazul neexecutării obligației, urmează să remită creditorului o sumă de bani sau un alt bun (art.947 (1) din Codul civil al Republicii Moldova; în continuare - C. civ. RM). Definiții similare se găsesc în majoritatea legislațiilor civile din țările dreptului continental.

Au fost întreprinse eforturi de unificare și perfecționare a reglementărilor în materia dată la nivel internațional. Comisia Națiunilor Unite pentru Dreptul Comerțului Internațional a elaborat un set de reguli uniforme asupra acestor clauze - *Uniforme Rules on Contract Clauses for an Agreed Sum upon Failure of Performance* (Reguli uniforme asupra clauzelor contractuale privind o sumă convenită pentru neexecutarea prestației) precum și proiectul unei legi uniforme în această materie [1]. Camera Internațională de Comerț le-a consacrat un ghid practic [2]. Dispoziții referitoare la clauza penală se conțin atât în ”Principiile UNIDROIT referitoare la contractele comerciale internaționale” (în continuare - Principiile UNIDROIT) [3], cât și în ”Proiectul Cadrului Comun de Referință al Dreptului Privat European”, elaborat în cadrul unor instituții academice din Europa, publicat în 2008 (în continuare – DCFR) [4].

În majoritatea țărilor dreptului continental clauzei penale i se recunoaște și funcția sancționatorie alături de cea compensatorie, instituindu-se uneori un control judiciar asupra clauzelor deosebit de oneroase. Conform acestei concepții, dacă debitorul nu-

și onorează obligația asumată, creditorul este îndreptățit la despăgubirile prevăzute de clauza penală, fără a trebui să dovedească existența și mărimea prejudiciului suferit. În sistemele menționate aplicarea clauzei penale este condiționată numai de dovedirea de către creditor a faptului că debitorul nu și-a executat sau a executat defectuos sau cu întârziere prestația asumată. Debitorul nu poate pretinde că creditorul a suferit un prejudiciu mai mare, mai mic sau nu a suferit nici un prejudiciu.

Astfel, Codul civil francez (în continuare – C. civ. fr.) în art.1231-5 alin.1 prevede: „atunci când convenția prevede că cel care nu o va executa va plăti o sumă anumită, nu se poate acorda celeilalte părți o sumă nici mai mare nici mai mică”. Această regulă este consacrată și în Principiile UNIDROIT (art.7.4.13.1) și în DCFR (art. III-3.712 alin.1): dacă contractul prevede că debitorul ce nu și-a onorat obligația va plăti o sumă anumită, această sumă va fi alocată creditorului independent de prejudiciul suportat efectiv.

Regula enunțată mai sus nu este absolută. În unele cazuri, quantumul despăgubirilor prevăzute de clauza penală poate fi ajustat la mărimea prejudiciului efectiv suferit de creditor prin neexecutarea obligației, sau prin majorare, sau prin reducere.

Sistemele de drept naționale au poziții diferite în ceea ce privește corelația dintre clauză penală și prejudiciul cauzat prin neexecutarea obligației. Reglementările în materia studiată consacrate în sistemul *common law* se deosebesc substanțial de cele din dreptul continental. Cea mai importantă deosebire constă în aceea că legislațiile sistemului *common law* clauzei cu privire la despăgubirile convenite anticipat pentru neexecutarea prestațiilor nu acceptă caracterul lor cominator (punitiv, de sancționare), refuzând, în principiu, să recunoască validitatea clauzelor care stabilesc anticipat despăgubiri mai mari decât prejudiciul suportat. Prima precizare care se impune în acest context este că în dreptul anglo-saxon se disting două noțiuni: *liquidated damages* (*despăgubiri liberatorii*) și *penalty* (*penalitate*). Reieșind din principiul general, conform căruia mijloacele juridice de apărare în dreptul civil pot avea numai caracter compensator, dar nu și sancționator, în *common law*, în cazul neexecutării obligațiilor contractuale, pot fi percepute numai sumele care sunt calificate ca *liquidated damages*, și nu pot fi acordate cele calificate ca *penalty*. O clauză este considerată ca fiind *penalty*, dacă ea prevede plata sumelor stipulate ca „amenințare”(in *terorem*) pentru cealaltă parte pentru a o forța să execute contractul. Dacă, însă, clauza reprezintă o „veritabilă încercare a părților de a evalua anticipat prejudiciul care va rezulta din neexecutarea contractului”, ea va fi considerată ca *liquidated damages*, chiar dacă suma stipulată nu este exact echivalentă prejudiciului suferit de creditor [5].

II. Ajustarea clauzei penale la prejudiciul efectiv

În situația în care mărimea penalităților prevăzute de clauza penală este în vădită neconcordanță cu mărimea prejudiciului efectiv, vom examina două ipoteze în ceea ce privește corelația dintre cele două remedii acordate creditorului pentru a-și apăra interesele în cazul neexecutării obligațiilor de către debitor: clauza penală și daunele-interese.

Prima ipoteză: penalitatea este vădit excesivă în raport cu prejudiciul efectiv. Art. 953 alin.(1) C.civ. RM prevede că în cazuri excepționale, luându-se în considerare toate împrejurările, instanța de judecată poate dispune, *la cererea debitorului*, reducerea penalității disproporționat de mari. La reducerea penalității, trebuie să se țină cont nu numai de interesele patrimoniale, ci și de alte interese, ocrotite prin lege, ale creditorului. Nu se admite reducerea penalității în cazul în care aceasta a fost stinsă prin executare benevolă. Nu se admite reducerea penalității pentru întârzierea executării obligației pecuniare în cazul în care rata penalității este egală sau mai mică decât rata legală aplicabilă conform art. 942. Prevederile citate sunt imperative: orice clauză care derogă de la dispozițiile prezentului articol în detrimentul debitorului este lovită de nulitate absolută.

Aceeași soluție o găsim în dreptul comparat. De exemplu, Codul civil francez (C. civ. fr.) în art.1231-5 alin.2 prevede că, judecătorul poate, *chiar din oficiu*, să modereze penalitatea astfel convenită dacă aceasta este vădit excesivă.

Codul civil german în §343 enunță că „atunci când este incomensurabil ridicată, ea poate fi redusă *la cererea debitorului*, la o sumă apropiată, prin hotărâre judecătorească. În aprecierea a ceea ce este apropiat, se ține cont de orice interes legitim al creditorului și nu numai de interesul său patrimonial”.

Regula consacrată în Principiile UNIDROIT și în DCFR este aceea că, indemnitatea poate fi redusă la o sumă rezonabilă dacă ea este evident excesivă în raport cu prejudiciul rezultat din neexecutare, chiar dacă există o stipulație contrară în contract (art.7.4.13, III:3.712 alin.2). În comentariile la art.7.4.13 articol se mai precizează că indemnitatea poate fi redusă dar nu suprimată, ceea ce s-ar întâmpla în cazul în care judecătorul ar acorda daune-interese în suma exactă a prejudiciului, neglijând voința părților. În literatură s-a estimat că puterea judecătorului de reducere a sumei indemnității are limite. El trebuie să respecte intenția părților de a descuraja neexecutarea și nu va micșora indemnitatea până la suma prejudiciului efectiv: tribunalul trebuie să stabilească o sumă intermediară [6].

A doua ipoteză: penalitatea este vădit inferioară în raport cu prejudiciul. Aici există două abordări, pe care le vom examina în continuare.

1) *Posibilitatea majorării cuantumului penalității.* Codul civil francez în art.1231-5 alin.2 prevede că, judecătorul poate, chiar din oficiu, să majoreze penalitatea astfel convenită dacă aceasta este vădit derizorie.

În articolul 7.4.13 al Principiilor UNIDROIT și III:3.712 DCFR se prevede doar posibilitatea reducerii indemnității, nu și a majorării ei. Mai mult decât atât, în comentariile la acest articol se specifică expres că indemnitatea nu poate fi majorată atunci când ea este inferioară prejudiciului efectiv.

Dar, în comentariile la art.7.1.6, care reglementează clauzele exoneratorii, se învederează și o altă ipoteză. Astfel, se precizează că debitorul nu va putea invoca o clauză ce prevede o indemnitate în sensul art.7.4.13, dacă ar fi vădit inechitabil să facă acest lucru [6]. Astfel, atunci când indemnitatea convenită este incomensurabil inferioară prejudiciului suferit, judecătorul sau arbitrul ar putea invalida o asemenea clauză, ca fiind ine-

chitabilă, astfel încât creditorul ar putea înainta o acțiune pentru daune-interese, cerând repararea integrală a prejudiciului efectiv suportat.

2) *Completarea penalității cu daune-interese (despăgubiri)*. Potrivit unor legislații naționale, clauza penală se completează cu daune-interese; în cazul în care suma prejudiciului se va dovedi a fi mai mare decât cuantumul penalității prevăzute de clauza penală, creditorul este îndreptățit să ceară despăgubire pentru prejudiciul neacoperit prin penalitate. Astfel, §340 (2) C. civ. germ. dispune că „dacă creditorul dispune de un drept de a acționa în daune-interese pentru neexecutare, el poate cere penalitatea ca sumă minimă a prejudiciului. El nu este lipsit de dreptul de a acționa în justiție pentru un alt prejudiciu”. Dispoziții similare se regăsesc în art.161(2) Codul obligațiilor elvețian.

Abordarea C. civ. RM este una flexibilă. Potrivit art.949, corelația între cuantumul penalității și mărimea prejudiciului efectiv suportat de creditor poate fi exprimată prin mai multe modalități. Ca regulă generală, creditorul poate pretinde repararea prejudiciului în partea neacoperită prin clauza penală (*clauza penală inclusivă*).

În cazurile prevăzute de lege sau contract, creditorul:

- poate cere sau despăgubiri, sau penalitate (*clauza penală alternativă*);
- poate cere repararea prejudiciului peste penalitate (*clauza penală punitivă*), ceea ce înseamnă că se plătește atât penalitatea cât și suma integrală a despăgubirilor în mărimea prejudiciului suportat;
- poate cere doar penalitatea (*clauza penală exclusivă*).

III. Modalitățile ajustării penalității la prejudiciul efectiv

În redacția nouă a articolului 953 C. civ. RM privind reducerea penalității este o modificare substanțială în raport cu reglementarea veche: reducerea penalității poate fi operată doar la cererea debitorului, i.e. instanța nu poate face acest lucru din oficiu.

Se cuvine de menționat că soluțiile în acest domeniu în dreptul comparat sunt diferite: C. civ. fr. prevede că instanța poate ajusta penalitatea din oficiu, C. civ. germ. – la cererea debitorului, Principiile UNIDROIT și DCFR nu specifică.

Ce se întâmplă dacă, clauza penală prevede penalități exorbitante și nu există cererea debitorului de reducere a clauzei penale?

În cauzele ce se ivesc din contractele cu consumatorii instanța trebuie să invoce din oficiu nulitatea unor clauze penale abuzive. Potrivit art. 1077 alin.(1) C. civ. RM sunt considerate abuzive (și prin urmare sunt lovite de nulitate absolută) clauzele care nu au fost negociate individual și au ca obiect sau efect: pct. 6) *solicitarea de la consumatorul care nu și-a executat obligația fără justificare a unei penalități disproporționate în raport cu prejudiciul cauzat prin neexecutarea obligațiilor contractuale*.

În alte contracte, adică cele fără participarea consumatorului, situația este mai delicată. În continuare, în baza studierii practicii judiciare și arbitrale, vom examina unele soluții posibile.

Una din modalitățile de compensare a prejudiciilor suportate prin executarea cu întârziere a obligațiilor este dobânda de întârziere. În acest context apare întrebarea despre corelația dintre clauza penală și dobânda de întârziere.

În dreptul nostru regula generală este aceea că creditorul poate să ceară, la alegere, fie dobânda de întârziere, fie penalitatea pentru întârziere conform clauzei penale (art.942 alin.(4) C. civ. RM). Această regulă, inserată în Codul civil modernizat, se pare că a pus capăt controverselor care existau în practică și în doctrină privind corelația dintre dobânda de întârziere și penalitățile pentru întârzierea executării prestațiilor stipulate în clauza penală. Cu toate că doctrinarii afirmau că dobânda de întârziere nu ar trebui să fie cumulată cu penalitățile prevăzute de clauza penală, întrucât acest lucru constituie o penalizare excesivă a debitorului, și Curtea Supremă de Justiție, la fel, descuraja un asemenea cumul [7], instanțele de judecată admiteau de cele mai dese ori un asemenea cumul. În prezent, în virtutea reglementărilor în vigoare, creditorul poate cumula dobânda de întârziere, calculată conform dispozițiilor legale, cu penalitatea calculată conform clauzei penale, doar atunci când respectiva clauză contractuală (numită clauză penală punitivă) prevede expres acest lucru (art.949 alin.(2) C. civ. RM).

În acest context se pune problema de ordin practic: cum trebuie să se înfățișeze o asemenea clauză penală punitivă. Dacă în contract există stipulații privind încasarea dobânzii de întârziere, într-o clauză, și stipulații privind penalități de întârziere, în altă clauză, putem oare vorbi despre clauză penală punitivă în acest caz?

IV. Jurisprudență

În *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.9 din 24.12.2010 privind aplicarea de către instanțele judecătorești a legislației ce reglementează modalitățile de reparare a prejudiciului cauzat prin întârziere sau executare necorespunzătoare a obligațiilor pecuniare, cu excepția celor izvorâte din contractul de credit bancar sau împrumut* sunt enumerate o serie vor criterii ce permit reducerea penalității stipulate în clauza penală:

”- situația financiară dificilă a debitorului; mărimea penalității depășește suma datoriei;

- mărimea excesivă a penalității;
- datoria a fost achitată;
- o întârziere neesențială în executarea obligației de rînd cu procentul înalt al penalității.

Este relevant faptul că legea nu prevede expres limita de reducere a clauzei penale. Sarcina instanței în această situație constă în aprecierea adecvată a coraportului dintre mărimea penalității stabilite și mărimea prejudiciului real suportat” [7].

Totodată CSJ enumeră o serie de criterii de care se poate conduce instanța pentru a nu reduce clauza penală: penalitatea solicitată e cu mult mai mică decât penalitatea pe care reclamantul era în drept s-o calculeze; datoria nu este achitată inclusiv pînă la examinarea cauzei în apel sau în recurs (neexecutare intenționată, tergiversare evidentă);

prejudiciul ce se cauzează creditorului este în permanentă creștere; debitorul n-a prezentat probe care ar confirma faptul imposibilității executării obligației de plată; penalitatea este stabilită de lege; penalitatea a fost deja plătită etc [7].

Practica judiciară și arbitrală nu este uniformă. Într-o cauză recentă din jurisprudența națională, în care între reclamant și pârât existau două contracte, ambele prevedeau o penalitate de 1% din suma datorată pentru fiecare zi de întârziere, prima instanță a încasat de la pârât în folosul reclamantului sumele respective. Instanța de apel, însă a reținut că penalitatea încasată de prima instanță este disproporționat de mare, inclusiv în raport cu mărimea datoriei contractuale, motiv din care a considerat oportună de a reduce penalitatea în baza contractului X de la 1% până la 0,15% pentru fiecare zi de întârziere și în baza contractului Y - de la 1% până la 0,1% pentru fiecare zi de întârziere. Colegiul civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție a casat decizia instanței de apel și a menținut hotărârea primei instanțe. Instanța de recurs a considerat că instanța de apel neîntemeiat a redus penalitatea în temeiul primului contract de la 1% până la 0,15%, întrucât perioada de întârziere este mică (17 zile) și nu se creează o situație dificilă pentru debitor. Totodată, instanța de apel, reducând penalitatea în temeiul celui de al doilea contract până la 0,1% pentru fiecare zi de întârziere, a creat un dezechilibru esențial între drepturile și interesele creditorului și ale debitorului, fiind favorizată partea care a încălcat prevederile contractului [8].

Într-o cauză examinată de Curtea de Arbitraj Comercial Internațional a Camerei de Comerț și Industrie a Republicii Moldova, în baza clauza contractuală conținută într-un Contractului de vânzare-cumpărare, care stipulează penalitatea de întârziere în mărime de 1% pentru primele 15 zile de întârziere și respectiv 2% pentru fiecare zi de întârziere ulterioară, reclamantul a solicitat încasarea penalității de întârziere în sumă de 352 264,7 în raport cu datoria contractuală în sumă de 46 430,00 lei. Cauza a fost examinată în absența pârâtului, care fiind legal citat în repetate rânduri, nu s-a prezentat în ședință. Tribunalul arbitral a constatat că, raportată la perioada unui an calendaristic, penalitatea de 1% este de natură să procure creditorului un folos patrimonial anual în mărime de 365 % (365 zile x 1%/zi) și respectiv 730% (365x2%/zi), ceea ce denotă caracterul disproporționat al clauzei penale comparativ cu eventualele prejudicii rezultate din neexecutarea obligațiilor și respectiv cu bunele practici comerciale.

Tribunalul arbitral a statuat că, situațiile juridice când clauzele contractuale creează aparența formală de legalitate, dar în esență afectează disproporționat interesele uneia din părți, contrar bunelor practici comerciale, intră în conținutul juridic al conceptului de ordine publică. Punând în balanță interesele creditorului de a obține plata penalităților prevăzute de clauza penală în felul în care a fost contractată cu interesele debitorului de a nu fi împovărat disproporționat de mult în raport cu prejudiciile rezultate din neexecutare, dar și cu interesul general de a se asigura un echilibru contractual just și echitabil, conform bunelor practici comerciale, tribunalul arbitral făcând uz de prevederile art.334 alin.1 Cod civil, coroborat cu art.328 alin.1 Cod civil, a constatat nulitatea absolută a

clauzei contractuale în cauză, în măsura în care depășește cuantumul maxim de 0,2% din suma scadentă, calculată pentru fiecare zi de întârziere.

În jurisprudența arbitrală comparată nu există o abordare unică în ceea ce privește invocarea ordinii publice ca temei de invalidare a unei clauze penale care prevede penalități excesiv de mari în raport cu prejudiciul suportat; în unele cazuri tribunale arbitrale rețin excepția de ordine publică pentru invalidarea clauzei penale în altele – nu. Într-o cauză [9], reclamantul, Chelsea Football Club Limited („Chelsea”), a încheiat un contract de muncă, guvernat de dreptul englez, pe cinci ani, cu pârâțul, fotbalistul Adrian Mutu („Mutu”), care a fost reziliat înainte de termen după ce Mutu a eșuat la un test antidrog. Chelsea a obținut câștig de cauză la Camera de Soluționare a Litigiilor a Federației Internaționale de Fotbal („FIFA”) pentru pierderile suferite ca urmare a încălcării contractului de către Mutu, fiindu-i alocată suma de €17,173,990 plus o dobândă 5% pe an. În hotărârea sa, tribunalul arbitral a calculat daunele pe baza sumelor pe care Chelsea le-a plătit efectiv pentru achiziționarea lui Mutu (22.5 milioane lire sterline), bonusul său de semnare (2.35 milioane lire sterline anual) și onorariul agentului (500,000 €). Mutu a contestat hotărârea la Curtea de Arbitraj pentru Sport („CAS”), care a respins recursul. Chelsea a solicitat apoi recunoașterea și executarea hotărârii la Tribunalul Statelor Unite pentru Districtul de Sud din Florida. Mutu s-a opus executării hotărârii, susținând că aceasta a încălcat ordinea publică, deoarece daunele din hotărâre au fost întemeiate pe o clauză penală contractuală excesivă (penalty clause). Tribunalul Districtual al Statelor Unite pentru Districtul de Sud al Floridei a confirmat premiul, respingând argumentul lui Mutu conform căruia hotărârea arbitrală contravine ordinii publice. Curtea a luat în considerare excepția de ordine publică a lui Mutu în temeiul articolului V(2)(b) a Convenției de la New York din 1958 privind recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine (NYC) [10]. Acesta a explicat că, ca principiu general, clauzele de penalizare contractuale sunt nule, fiind contrare ordinii publice, în cazul în care cuantumul penalităților stipulate nu este în mod rezonabil legat de daunele reale cauzate de o încălcare. Cu toate acestea, în speță, Curtea a constatat că suma acordată de CAS era în mod rezonabil legată de daunele reale suferite de Chelsea ca urmare a încălcării de către Mutu. Astfel, instanța a considerat că hotărârea arbitrală nu a încălcat ordinea publică și a trebuit să fie pus în aplicare în conformitate cu NYC.

În alte cazuri jurisdicțiile statale au respins cererile prin care s-a invocat încălcarea ordinii publice ca temei de refuz a executării unei hotărâri arbitrale străine, de exemplu, în cazul în care s-a susținut că penalitatea contractuală impusă de tribunalul arbitral în sumă de 40% din valoarea obligației contractuale principale a atins o sumă disproporționată [11].

CONCLUZII

În cazurile revizuirii sau invalidării clauzei penale de către organul de jurisdicție, vin în concurență două principii ale dreptului civil: principiul *pacta sunt servanda* și principiul echității. Clauza penală are forță obligatorie între părțile contractului și, în principiu, se impune să fie respectată întocmai atât de părți, cât și de instanțele de jude-

cată, indiferent de faptul dacă este egală, mai mică sau mai mare decât prejudiciul. În această accepțiune clauza penală prezintă și o funcție limitativă de răspundere, deoarece, de regulă, ea stabilește un nivel maxim al daunelor-interese (despăgubirilor).

În cazul disproporției vădite între penalități și prejudiciul efectiv, judecătorul exercită controlul asupra acestor clauze, sau în interesul debitorului, sau în interesul creditorului. Însă el trebuie să țină cont nu numai de prejudiciul efect suferit, dar și de finalitatea clauzei penale, atât ca instrument de evaluare anticipată a prejudiciului cât și ca instrument de sancționare. Totodată, judecătorul trebuie să exercite puterea sa de moderator, bazându-se pe principiul echității, încercând să realizeze un echilibru între interesele părților.

De remarcat că modificarea mărimii penalităților în cazurile examinate mai sus constituie o facultate, dar nu o obligație a instanței. Dacă instanța decide să modifice mărimea penalității, ea trebuie să motiveze decizia sa.

Revizuirea sau invalidarea clauzei penale de către organul de jurisdicție constituie o excepție de la principiul forței obligatorii a contractului în favoarea principiului echității.

În calitate de propunere *de lege ferenda*, recomandăm să se revină la redacția originală a reglementărilor din art.953 alin.(1), C.civ., și să se excludă cuvintele ”la cererea debitorului”.

Referințe:

1. Uniforme Rules on Contract Clauses for an Agreed Sum upon Failure of Performance (A/38/17, annex I), Accesat <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/fr/vol14-p277-279-f.pdf>
2. Guide to penalty and liquidated damages clauses, Chambre de Commerce Internationale, Publication No. 478, Paris, 1990, p.51 și urm.
3. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. [Accesat: 27.08.2023] Disponibil: <https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016>
4. Draft Common Frame of Reference [Accesat: 27.08.2023] Disponibil: http://www.transformacje.pl/wp-content/uploads/2012/12/european-private-law_en.pdf
5. TREITEL, G.H. *The Law of Contract*. London: Sweet & Maxwell/Steevens & Sons, 1999, p.929-937.
6. ROUHETTE, G., LAMBERTERIE I., TALLON D., WITZ C., *Principes du Droit Européen du Contrat*, Paris : Société de Législation Comparée, 2003, p.419.
7. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.9 din 24.12.2010 privind aplicarea de către instanțele judecătorești a legislației ce reglementează modalitățile de reparare a prejudiciului cauzat prin întârziere sau executare necores-

- punzătoare a obligațiilor pecuniare, cu excepția celor izvorâte din contractul de credit bancar sau împrumut// Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2011, nr.5.
8. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 22.07.2022 Dosarul nr. 2rac-66/22. [Accesat: 27.08.2023] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=67919
 9. Chelsea Football Club Ltd. v. Mutu, 849 F. Supp. 2d 1341 [Accesat: 27.08.2023] Disponibil: <https://casetext.com/case/chelsea-football-club-ltd-v-mutu>
 10. Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958). [Accesat: 27.08.2023] Disponibil: <file:///F:/Desktop/Main%20documents/Arbitraj%20Comercial%20International/new-york-convention-e.pdf>
 11. Guide du secrétariat de la CNUDCI sur la Convention pour la reconnaissance et l'exécution des sentences arbitrales étrangères (New York, 1958), p.264 [Accesat: 30.03.2022]. Disponibil: https://newyorkconvention1958.org/pdf/guide/2016_NYCG_French.pdf

INIȚIATIVA ANTRENĂRII VEHICULELOR EFICIENTE DIN PUNCT DE VEDERE ENERGETIC ÎN APLICABILITATEA CONTRACTULUI DE TRANSPORT RUTIER INTERNAȚIONAL DE MĂRFURI

Elena BAJUREA – OSTROFET, ORCID: 0009-0009-9911-5708
Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 341.241.8:656.135:629.3

e-mail: elena.bajurea.13@gmail.com

The purpose of this research has a deep meaning for the global efforts related to the protection of the environment. Hence, this paper will present the legal framework which settles the ways of inducting the ecological vehicles into various types of international road transport operations. This paper has the following aims: analysis of the regulatory framework in the matter of putting into circulation non-polluting and energy-efficient vehicles; description of the premises that generated the need to develop a legal framework adapted to efforts to reduce the high level of environmental pollution; presentation of the opportunities offered by the European Union for operators of international road transport of goods, in order to stimulate the involvement of environmentally friendly vehicles in international road transport of goods. The historical method and the method of legal reasoning were used during the preparation of the research. This paper reveals the importance of implementing this initiative in the applicability of the contract for the international carriage of goods by road.

Cuvinte-cheie: *directivă, finanțare, Uniunea Europeană, vehicul, transport.*

INTRODUCERE

Prezentul studiu abordează un subiect cu o importanță deosebită pentru tendințele lumii contemporane – oportunitatea antrenării în executarea obligațiilor ce izvorăsc din contractul de transport rutier internațional de mărfuri a vehiculelor nepoluante și eficiente din punct de vedere energetic. Respectiv, atât timp cât vehiculele antrenate într-o operațiune de transport rutier internațional de mărfuri corespund cerințelor de ordin ecologic și sanitar, se consideră propice implicarea acestora în executarea acestui contract.

Următoarele obiective ale lucrării pretind la demonstrarea eficienței și importanței implementării inițiativei menționate mai sus:

1. Analiza reglementării-cadru în materia punerii în circulație a vehiculelor nepoluante și eficiente din punct de vedere energetic;
2. Descrierea premiselor care au generat necesitatea elaborării unui cadru juridic adaptat la eforturile de diminuare a nivelului ridicat de poluare a mediului înconjurător;
3. Prezentarea oportunităților oferite de Uniunea Europeană pentru operatorii de transport rutier internațional de mărfuri, în vederea stimulării implicării autovehicule-

lor prietenoase mediului înconjurător în operațiunile de transport rutier internațional de mărfuri.

MATERIAL ȘI METODĂ

În procesul efectuării studiului în discuție, s-a operat cu metoda logico-juridică și cea istorică. Prima urmează a fi utilizată pentru interpretarea eficientă a normelor de drept care manifestă o valoare practică deosebită pentru prezentul studiu. Prin intermediul metodei istorice urmează a fi caracterizate premisele care stau la fundamentul adoptării actelor normative internaționale din domeniul studiat.

Similar circumstanțelor specifice de transportare a mărfurilor periculoase și a echipamentelor sub presiune, succesul integrării vehiculelor nepoluante și eficiente din punct de vedere energetic în operațiunile de transport rutier internațional de mărfuri nu ar fi reușit fără un cadru normativ adaptat la cerințele contemporane și care atestă un caracter imperativ. Așadar, actualmente pe teritoriul Uniunii Europene este în vigoare *Directiva 2009/33/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23.04.2009 privind promovarea vehiculelor de transport rutier nepoluante și eficiente din punct de vedere energetic* (în continuare – Directiva) [1]. Anume ea astăzi constituie **reglementarea-cadru** a domeniului supus analizei.

Adoptarea acestei Directive nu ar fi fost posibilă fără un număr impunător de premise:

1) Petrolul, deși este produsul energetic principal în Uniunea Europeană, constituie simultan o sursă majoră de emisii poluante;

2) Comunicarea Comisiei din 15 mai 2001 intitulată „O Europă durabilă pentru o lume mai bună: o strategie a Uniunii Europene pentru dezvoltarea durabilă”, prezentată la Consiliul European de la Göteborg din 15-16 iunie 2001, a identificat printre principalele obstacole în calea dezvoltării durabile emisiile de gaz de seră și poluarea rezultată din transport;

3) În Cartea verde a Comisiei privind transportul urban din 25 septembrie 2007 intitulată „Către o nouă cultură a mobilității urbane”, se indică sprijinul părților interesate pentru promovarea introducerii pe piață a vehiculelor nepoluante și eficiente din punct de vedere energetic, prin intermediul achizițiilor publice ecologice. Se afirmă că o abordare posibilă ar consta în internalizarea costurilor externe aferente funcționării vehiculelor care trebuie achiziționate, folosind drept criteriu de atribuire, pe lângă prețul vehiculului, costurile legate de consumul de energie, de emisiile de CO₂ și de emisiile de poluanți, care intervin pe toată durata de viață a vehiculului. În plus, achizițiile publice ar putea favoriza noile standarde Euro. Folosirea anticipată a vehiculelor curate ar putea, de asemenea, să amelioreze calitatea aerului în zonele urbane;

4) În raportul Grupului la nivel înalt CARS 21 din 12 decembrie 2005 s-a exprimat sprijinul în favoarea inițiativei Comisiei privind promovarea vehiculelor nepoluante și eficiente din punct de vedere energetic, cu condiția să se adopte o abordare integrată, neutră din punct de vedere tehnologic și bazată pe rezultate, care să implice constructorii

de vehicule, furnizorii de petrol sau de combustibil, personalul de întreținere, clienții sau șoferii și autoritățile publice.

Se reiterează că, șirul de premise este unul impunător, cele enunțate mai sus fiind doar rezumatul celor expuse de Comisie de la începutul secolului al XX-lea. Anume acești factori au determinat elaborarea și punerea în vigoare pe teritoriul Uniunii Europene a prezentei Directive.

Scopul prezentei directive este să stimuleze piața vehiculelor de transport rutier nepoluante și eficiente din punct de vedere energetic și în special – dat fiind că acest lucru ar avea un impact semnificativ asupra mediului – să influențeze piața vehiculelor standardizate produse în cantități mari, cum ar fi autoturismele, autobuzele, autocarele și camioanele, asigurând un nivel al cererii pentru vehicule de transport rutier nepoluante și eficiente din punct de vedere energetic suficient de ridicat pentru a încuraja producătorii și industria să investească și să dezvolte în continuare vehicule cu un consum redus de energie și cu emisii reduse de CO₂ și de alți poluanți. Tot ea abordează necesitatea oferirii sprijinului pentru statele-membre în vederea facilitării și structurării schimburilor de cunoștințe și de bune practici pentru a promova cumpărarea vehiculelor nepoluante și eficiente din punct de vedere energetic.

În vederea adaptării dreptului intern la cerințele acestei Directive, statelor-membre li s-a oferit o perioadă de timp până la 04.12.2010 pentru finalizarea procedurilor de transpunere. [2]

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Principalele criterii care se iau în considerare la calificarea unui autovehicul drept unul nepoluant și eficient din punct de vedere energetic sunt următoarele:

- 1) Consumul de energie;
- 2) emisiile de CO₂;
- 3) emisiile de NO_x, NMHC și particule. [3]

Aceste criterii sunt prevăzute de metodologia Directivei, în vederea calculării costului consumului energetic, al emisiilor de CO₂ și al emisiilor de poluanți pe durata de viață a vehiculului. Astfel, această metodologie stabilește modalitățile propriu-zise de calcul:

Costul operațional al consumului de energie pe toată durata de viață a vehiculului se calculează cu ajutorul următoarei metode:

- consumul de carburant pe kilometru se contorizează în unități de consum de energie pe kilometru;
- se utilizează o singură valoare monetară pentru fiecare unitate energetică;
- costul operațional al consumului de energie pentru un vehicul, estimat pe toată durata de viață a acestuia, se calculează prin înmulțirea kilometrajului total cu consumul de energie pe kilometru și apoi cu costul pe unitate energetică.

Costul emisiilor de CO₂ se calculează înmulțind kilometrajul pe durata de viață cu emisiile de CO₂ exprimate în kilogram pe kilometru și cu costul pe kilogram.

Costul emisiilor de poluanți se obține adunând costurile legate de emisiile de NO_x, NMHC și de particule. [4]

Astfel, în vederea încurajării operatorilor de transport de a reduce emisiile de substanțe dăunătoare menționate *supra*, precum și pentru a spori utilizarea energiei durabile, la data de 16.09.2021, Uniunea Europeană, prin intermediul **Direcției Generale Mobilitate și Transporturi** din cadrul Comisiei Europene, a anunțat lansarea programului - *”Transport: 7 miliarde EURO pentru proiecte-cheie de infrastructură: link-uri cheie-lipsă și transport verde”*. [5] În context, această propunere, care se încadrează în conținutul *”Mecanismului pentru interconectarea Europei (MIE)”*, pentru programul Transporturi pune la dispoziție **7 miliarde EUR pentru** proiecte care vizează infrastructuri europene de transport noi, modernizate și îmbunătățite. Majoritatea proiectelor finanțate în cadrul acestei cereri de propuneri vor contribui la creșterea sustenabilității rețelei globale de transport, punând UE pe calea cea bună pentru a îndeplini obiectivul *”Pactului verde european de reducere a emisiilor generate de transporturi”* cu 90 % până în 2050.

Apelul include următoarele propuneri:

✓ **5,175 miliarde EUR** pentru proiecte de infrastructură pentru TEN-T de **bază și cuprinzătoare** (căi ferate, căi navigabile interioare, porturi maritime și interioare, drumuri, terminale feroviar-rutiere și platforme logistice multimodale, noduri multimodale pentru călători, **aplicații inteligente și interoperabile pentru transport, mobilitate sigură și securizată, reziliența infrastructurii**);

✓ **1,575 miliarde EUR** pentru o nouă infrastructură pentru **combustibili alternativi** pusă în aplicare prin intermediul unei cereri de propuneri continue până în 2023 (inclusiv infrastructura de alimentare rapidă cu energie electrică și de realimentare cu hidrogen în rețeaua rutieră TEN-T);

✓ **330 de milioane EUR** pentru adaptarea **TEN-T la dubla utilizare civilă și de apărare** (pachetul pentru mobilitate militară).

Astfel, observăm că și pentru modernizarea și eficientizarea transportului rutier marfar sunt prevăzute granturi.

Candidații se pot înscrie ca reprezentanți ai unui sau mai multor state-membre, precum și din partea organizațiilor internaționale sau organismelor publice sau private stabilite într-un stat-membru al Uniunii Europene, cu acordul statului-membru în cauză.

În context, necesită a fi menționat faptul că Uniunea Europeană oferă un sprijin considerabil operatorilor de transport rutier internațional de mărfuri. Sprijinul se manifestă nu doar prin adoptarea unui cadru normativ eficient și fortificat, ci și prin oferirea posibilităților de dezvoltare, eficientizare, după cum prezintă și programul de granturi descris mai sus. În acest sens, merită a fi reiterat aportul programului *”MIE: Transport (Mecanismul pentru Interconectarea Europei prin programul Transport)”*. [6] Astăzi, acesta constituie principalul instrument de finanțare al UE pentru dezvoltarea unor rețele transeuropene de transport de înaltă performanță, durabile și interconectate, cu accent pe cele nouă coridoare ale rețelei centrale. Programul cofinanțează proiecte care sporesc multimodalitatea, îmbunătățesc infrastructura și promovează inovarea și noile tehnologii.

În cadrul programului MIE, **25,8 miliarde EUR** sunt disponibile pentru granturi din bugetul UE pentru perioada 2021-2027 pentru cofinanțarea proiectelor privind rețeaua transeuropeană de transport (TEN -T) în statele membre ale UE. MIE (2014-2020) a sprijinit până în prezent peste **1 000 de proiecte**, cu un total de **23,29 miliarde EUR în sectorul transporturilor**. [7]

CONCLUZII

Sumarizând cele expuse în cadrul acestei lucrări, este necesar a nominaliza importanța valorificării potențialului ecologic în domeniul transportului internațional rutier de mărfuri. Prezenta lucrare a demonstrat că există un număr extins de oportunități care permit operatorilor de transport rutier internațional de mărfuri să-și dezvolte activitatea prin intermediul vehiculelor nepoluante și eficiente din punct de vedere energetic. Uniunea Europeană sprijină și încurajează *activitatea verde* a operatorilor de transport rutier internațional de mărfuri de pe teritoriul statelor sale membre. Se subliniază că, actualmente, unul din obiectivele strategice ale Direcției Generale Mobilitate și Transporturi constă în a demonstra eficiența integrării vehiculelor cu emisie zero în transportul rutier internațional de mărfuri, precum și crearea unei infrastructuri inteligente pentru utilizarea acestor autovehicule. [8]

Mai mult decât atât, realizarea cu succes a planului strategic “*The 2Zero partnership*”, din cadrul căruia fac parte și obiectivele menționate mai sus, pe lângă faptul că va întreprinde acțiunile necesare pentru integrarea transportului durabil și va decarboniza sistemul de transport rutier, va avea și un impact major asupra forței inovatoare și a competitivității globale a economiei europene. Prin urmare, acest parteneriat strategic aduce o contribuție substanțială la creșterea numărului locurilor de muncă pe teritoriul întregului continent. [9]

Din aceste considerente, este deosebit de importantă implicarea activă a operatorilor de transport internațional rutier de mărfuri în ceea ce privește alinierea la prevederile Directivei.

Referințe:

1. Directiva 2009/33/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23.04.2009 privind promovarea vehiculelor de transport rutier nepoluante și eficiente din punct de vedere energetic [citată 29.08.2023] Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32009L0033>
2. Art. (11), alin. (1), din Directiva 2009/33/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23.04.2009 privind promovarea vehiculelor de transport rutier nepoluante și eficiente din punct de vedere energetic
3. Art. (5), alin. (2), din Directiva 2009/33/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23.04.2009 privind promovarea vehiculelor de transport rutier nepoluante și eficiente din punct de vedere energetic

4. Art. (6) din Directiva 2009/33/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23.04.2009 privind promovarea vehiculelor de transport rutier nepoluante și eficiente din punct de vedere energetic
5. *Comisia Europeană, Direcția Mobilitate și Transporturi*: © Uniunea Europeană, 2023 [citată 29.08.2023] Disponibil: https://transport.ec.europa.eu/news/transport-eu7-billion-key-infrastructure-projects-key-missing-links-green-transport-2021-09-17_ro
6. *Comisia Europeană*: © Uniunea Europeană, 2023 [citată 29.08.2023] Disponibil: <https://ec.europa.eu/inea/en/connecting-europe-facility/cef-transport>
7. *Comisia Europeană, Direcția Generală Mobilitate și Transporturi*: © Uniunea Europeană, 2023 [citată 29.08.2023] Disponibil: https://transport.ec.europa.eu/news/transport-eu7-billion-key-infrastructure-projects-key-missing-links-green-transport-2021-09-17_ro?etrans=ro
8. *2zeroemission – inițiativa Direcției Generale Mobilitate și Transporturi*: © Bruxelles, 2023 [citată 29.08.2023] Disponibil: <https://www.2zeroemission.eu/what-we-do/strategic-research-and-innovation-agenda-sria/>
9. *2zeroemission – inițiativa Direcției Generale Mobilitate și Transporturi*: © Bruxelles, 2023 [citată 29.08.2023] Disponibil: <https://www.2zeroemission.eu/what-we-do/strategic-research-and-innovation-agenda-sria/>

ASPECTE COMPARATIVE ALE LEGISLAȚIEI PRIVIND INSOLVABILITATEA TRANSFRONTALIERĂ ÎN MAREA BRITANIE ÎN COMPARAȚIE CU LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA

COMPARATIVE ASPECTS OF CROSS-BORDER INSOLVENCY LEGISLA- TION IN THE GREAT BRITAIN COMPARED WITH THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Cristina BANCU, ORCID: 0000-0002-6058-6555
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 347.736:340.5(410:478)

e-mail: cristina.bancu@usm.md

The institution of insolvency intervenes only in the event of a state of financial imbalance of the debtor's patrimony, in which the value of the passive elements is greater than the value of the active elements. In this article will be researched the comparative elements of crossborder insolvency legal framework in Great Britain and Republic of Moldova. The UK has extensive experience in the field of cross-border insolvency, being the epicenter of international business.

Keywords: cross-border insolvency, Great Britain, Republic of Moldova, European Union, France,

Instituția insolvabilității intervine doar în cazul unei stări de dezechilibru financiar al patrimoniului debitorului, în care valoarea elementelor pasive este mai mare decât valoarea elementelor active.

Potrivit art. 81 alin (1) TFUE, „Uniunea dezvoltă o cooperare judiciară în materie civilă cu incidentă transfrontalieră, întemeiată pe principiul recunoașterii reciproce a deciziilor judiciare și extrajudiciare. Această cooperare poate include adoptarea unor măsuri de apropiere a actelor cu putere de lege și a normelor administrative ale statelor membre.”

Articolul 114 TFUE autorizează adoptarea unor măsuri la nivelul Uniunii europene pentru armonizarea deplină sau parțială a legislațiilor naționale, fiind considerat drept justificarea legală pentru procesul european de armonizare legislativă în domeniul insolvenței [1].

Conform art. 252 Legea nr. 149/2012, *Dacă în alt stat a fost deschis un proces de insolvabilitate împotriva unui debitor care dispune de active pe teritoriul Republicii Moldova, executarea asupra activelor acestuia poate fi inițiată doar în cazul existenței unui acord bilateral între statul respectiv și Republica Moldova cu privire la insolvabilitatea transfrontalieră* [2]. Republica Moldova are un cadru relativ nou în comparație cu Marea Britanie, și o piață comercială mică din aceste considerente a fost

ales un stat dezvoltat în vederea preluării bunelor practici în domeniul insolabilității transfrontaliere.

Cadrul normativ din Marea Britanie în privința procedurii insolabilității este bogat și are o aplicabilitate practică vastă. În acest sens, distingem: Legea-model cadru UNCITRAL să aibă putere de lege; modificarea legislației britanice privind insolvența; chestiuni de procedură în Anglia și Țara Galilor; chestiuni de procedură în Scoția; avizele transmise registratorului companiilor; cooperarea între instanțele care își exercită competența în ceea ce privește insolvența transfrontalieră; neaplicarea secțiunii 388 din Legea privind insolvența Marea Britanie din 1986 [3]. Marea Britanie are o experiență vastă în domeniul insolabilității transfrontalieră, fiind epicentrul businessului internațional.

Tendențele de unificare al reglementării insolabilității transfrontaliere în dreptul european vs. Marea Britanie

Regulamentul (UE) 2015/848 al Parlamentului european privind procedurile de insolabilitate [4] (EIR) se bazează pe cinci principii cheie:

1) Competența de a deschide o procedură de insolabilitate este determinată de centrul intereselor principale al debitorului (CIP). Numai instanțele din statul membru în care debitorul își are CIP au competența de a deschide procedura principală.

2) În alte state membre, pot fi deschise proceduri secundare dacă debitorul are sediul în acel stat. Aceste proceduri sunt limitate, acoperind în general doar activele din acel stat membru.

3) Instanțele dintr-un stat membru au competență și pentru acțiunile strâns legate de procedura de insolabilitate deschisă în acel stat.

4) Fiecare stat membru aplică propriile legi în cazul procedurilor de insolabilitate deschise în teritoriul său, cu excepția unor circumstanțe limitate prevăzute în Regulamentul (UE) 2015/848.

5) Procedura de insolabilitate deschisă într-un stat membru este recunoscută automat în toate celelalte state membre și are efect acolo ca și cum ar fi fost deschisă în fiecare stat membru în parte.

Începând cu 31 decembrie 2020, instanțele din Marea Britanie nu mai sunt instanțe ale unui stat membru UE, iar legea engleză nu mai este aplicabilă în statele membre UE. Ca urmare, procedurile de insolabilitate deschise în limba engleză după această dată nu vor mai fi recunoscute automat în întreaga UE. Aceste schimbări produc consecințe semnificative, în special pentru procedurile de insolabilitate care implică Marea Britanie și alte state membre UE.

Efectele imediate ale pierderii recunoașterii automate a procedurilor de insolabilitate deschise în Regatul Unit în Uniunea Europeană sunt semnificative. Astfel, un mandatar englez care reprezintă un debitor va trebui să solicite recunoașterea procedurii engleze în fiecare stat membru al UE în care dorește să fie recunoscută. De asemenea, poate fi necesar să se deschidă proceduri locale de insolabilitate în mai multe state UE simultan. Această recunoaștere va depinde de legislația națională a fiecărui

stat membru și poate implica proceduri și costuri suplimentare pentru mandatarul englez.

Întrucât nu mai există recunoaștere automată, creditorii din UE pot acționa mai rapid în UE împotriva debitorilor din Regatul Unit, inclusiv prin executarea silite a bunurilor din UE sau prin deschiderea unei proceduri de insolvență principală în UE, dacă pot demonstra că centrul intereselor principale al debitorului se află într-un stat membru UE.

Regatul Unit a păstrat o versiune redusă a Regulamentul (UE) 2015/848 în legislația sa, însă aceasta nu are efect în UE. Astfel, procedurile de insolvență deschise în Regatul Unit în legătură cu debitorii care își au centrul intereselor principale în Marea Britanie pot continua, dar nu vor beneficia de recunoașterea automată în UE. Aceasta poate duce la situații de divergență între abordările instanțelor engleze și cele ale UE cu privire la anumite aspecte definite în EIR, cum ar fi centrul intereselor principale.

Pierderea recunoașterii automate a procedurilor de insolvență deschise în Regatul Unit în UE va avea un impact semnificativ asupra procedurilor transfrontaliere și va necesita eforturi suplimentare pentru recunoașterea și gestionarea acestor proceduri în cadrul UE.

Să presupunem că un debitor, în anticiparea ieșirii Marii Britanii din UE, și-a împărțit operațiunile în mod echitabil între Marea Britanie și Franța, având astfel activități în ambele jurisdicții. În cele din urmă, debitorul ajunge într-o situație de insolvență. În acest context, procedura principală de insolvență este deschisă în Anglia, cu argumentul că debitorul își are CIP în această țară. Cu toate acestea, la scurt timp după aceasta, o altă procedură principală de insolvență este inițiată în Franța, având la bază faptul că debitorul își are CIP-ul în Franța.

Practicianul în insolvență din Marea Britanie ar trebui, probabil, să solicite asistență sau recunoaștere (de exemplu, pentru administrarea activelor) din partea instanțelor din Franța și din alte state membre ale UE, în conformitate cu legislația națională a fiecărui stat în parte. Acest proces ar putea implica interacțiunea cu persoanele competente din statele relevante ale UE și poate presupune costuri și eforturi suplimentare. Totuși, există riscul ca această asistență să nu fie acordată, deoarece deja există o procedură principală deschisă în Franța, care va fi recunoscută automat în toate celelalte state membre ale UE.

Această situație poate crea complexitate și provocări pentru practicianul englez în insolvență în gestionarea procedurii într-o manieră transfrontalieră. Fiind vorba de două proceduri principale deschise în jurisdicții diferite pentru același debitor, există riscul ca asistența și recunoașterea să fie dificile de obținut și să necesite eforturi considerabile pentru a obține cooperarea din partea autorităților din Franța și din alte state ale UE. Cu toate acestea, comunicarea și colaborarea eficientă între practicienii din ambele țări vor fi esențiale pentru a gestiona cu succes aceste proceduri și pentru a asigura că interesele tuturor părților implicate sunt respectate.

În practică, aceste modificări pot avea următoarele consecințe:

- Capacitatea unui mandatar englez de a administra activele în cadrul UE poate fi afectată, ceea ce duce la necesitatea de a obține recunoașterea procedurii din Marea Britanie sau de a iniția proceduri locale suplimentare de insolvență în statele membre UE în care se găsesc activele debitorului. Acest lucru poate fi o schimbare semnificativă, având în vedere că anterior recunoașterea era automată și un mandatar din Marea Britanie putea să acționeze în întreaga UE în cadrul unei proceduri unice.

- Costurile implicate în obținerea recunoașterii procedurii din Marea Britanie în cadrul UE pot deveni excesiv de mari, ceea ce poate determina creditorii să se orienteze spre deschiderea procedurilor în statele membre UE înainte de a solicita recunoașterea procedurii din Marea Britanie. Întârzierile care pot apărea la începutul procedurilor pot duce, de asemenea, la diminuarea valorii activelor și la posibile pierderi financiare pentru creditorii implicați.

- În cazul în care există mai multe proceduri de insolvență deschise în legătură cu același debitor în statele membre UE, creditorii pot fi nevoiți să își depună cererile în toate aceste proceduri pentru a-și maximiza recuperarea. Această situație poate fi problematică, deoarece diferitele instanțe din statele membre pot avea abordări și decizii contradictorii cu privire la aceleași aspecte ale procedurilor. Astfel, este posibil ca instanțele să fie nevoite să coopereze pentru a evita recuperarea dublă sau alte probleme ce pot apărea în cadrul acestor proceduri transfrontaliere.

În ansamblu, noile schimbări legislative pot genera dificultăți în gestionarea eficientă a procedurilor de insolvență transfrontaliere și pot afecta creditorii care încearcă să-și recupereze creanțele din active situate în mai multe state membre UE. Comunicarea și colaborarea între practicienii în insolvență din diferite jurisdicții vor fi esențiale pentru a face față acestor provocări și pentru a asigura o administrare cât mai eficientă a procedurilor și o protecție adecvată a intereselor creditorilor.

Recunoașterea în Marea Britanie a procedurilor de insolvență a UE

Sistemul de recunoaștere a procedurilor străine de insolvență în Marea Britanie este deja avansat, mai ales în ceea ce privește procedurile deschise în afara UE. În Regatul Unit, s-a adoptat deja Legea-model UNCITRAL pentru insolvența transfrontalieră, ceea ce facilitează acordarea recunoașterii procedurilor străine din afara UE. Începând cu 31 decembrie 2020, un practician în insolvență dintr-un stat membru UE poate solicita recunoașterea unei proceduri de insolvență relevante în Anglia, fie ca procedură principală străină (dacă debitorul își are codul fiscal de identificare în acel stat), fie ca procedură străină neprincipală (dacă debitorul are un sediu în acel stat).

Dacă o procedură străină de insolvență este recunoscută în Marea Britanie ca procedură principală, toate acțiunile civile împotriva debitorului în Marea Britanie sunt suspendate, iar practicianul străin în insolvență poate fi investit cu administrarea și realizarea întregului sau a unei părți a patrimoniului debitorului din Marea Britanie. Acest practician străin în insolvență are dreptul să acționeze în fața instanței engle-

ze în conformitate cu legile engleze privind evitarea tranzacțiilor, inclusiv în ceea ce privește tranzacțiile subevaluate și preferințele.

Această recunoaștere facilitează cooperarea eficientă între practicienii în insolvență din diferite jurisdicții și asigură o administrare mai eficientă a procedurilor transfrontaliere. Astfel, procedurile de insolvență în UE care solicită recunoașterea în Marea Britanie pot beneficia de un sistem bine stabilit și oportunități mai largi pentru administrarea și recuperarea activelor debitorului în Marea Britanie.

Restructurări fără proceduri de insolvență – Scheme și planuri de restructurare

Începând cu 1 ianuarie 2021, schemele de aranjament nu mai sunt acoperite de EIR și, prin urmare, nu pot beneficia de recunoașterea automată în cadrul UE. Astfel, pentru a aplica schemele engleze în statele membre ale UE, va fi necesar un alt instrument de recunoaștere. Există mai multe opțiuni disponibile pentru recunoașterea acestor scheme în UE:

- **Convenția de la Haga [5]:** În absența EIR, unele scheme de aranjament pot fi recunoscute în cadrul UE pe baza Convenției de la Haga privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială. Totuși, instanțele din statele UE ar putea să suspende sau să respingă procedurile dacă scopul lor este de a recupera datoria în baza unui contract cu clauză de jurisdicție engleză, cerând astfel reclamantului să înceapă procedura în Anglia, unde efectul schemei engleze nu poate fi evitat.

- **Tratate bilaterale.** Anumite state membre ale UE au propriile legi sau tratate bilaterale cu Regatul Unit, care ar putea permite recunoașterea schemei engleze. Cu toate acestea, numărul acestor state este limitat, iar aplicarea acestor legi și tratate pentru schemele de aranjament nu a fost încă testată.

- **Regimul de la Roma.** Dacă părțile au ales legea engleză pentru a governa contractele lor, instanțele din statele UE sunt obligate să aplice această lege, chiar dacă nu mai este legea unui stat membru al UE. Dacă conform legislației engleze, o datorie a fost compromisă prin intermediul unei scheme, instanța dintr-un stat membru al UE ar trebui să recunoască acest compromis. Cu toate acestea, este important de menționat că situația diferă în cazul în care se susține că o procedură de insolvență străină a compromis o datorie conform legii engleze; în acest caz, datoria conform legii engleze rămâne neschimbată ca urmare a regulii din Gibbs.

În prezent, tribunalele din Marea Britanie examinează modul în care un plan de restructurare este tratat în mod diferit față de o schemă de aranjament, luând în considerare diferențele dintre cele două procese. Aceasta reprezintă un domeniu al dreptului în mișcare rapidă, deoarece se așteaptă ca numeroase companii internaționale să propună planuri și scheme de restructurare în Anglia ca răspuns la dificultățile cauzate de pandemia de COVID-19, și aceste proceduri ar trebui să fie eficiente în mai multe jurisdicții. Reacțiile tribunalelor la aceste propuneri pot influența formula pentru viitoarele restruc-

turări transfrontaliere și ar putea deschide calea pentru propuneri mai inovatoare, cum ar fi scheme multiple sau paralele în fiecare jurisdicție.

Deși este puțin probabil ca un tratat similar cu EIR să fie încheiat între Regatul Unit și UE în viitorul apropiat, există totuși speranța unor schimbări care ar putea îmbunătăți recunoașterea procedurilor engleze de insolabilitate în statele UE.

În primul rând, mai multe state din UE ar putea adopta Legea-model UNCITRAL [1]. Acest lucru nu ar asigura recunoașterea automată a procedurilor engleze de insolabilitate în statele UE, dar ar facilita cu siguranță procesul de recunoaștere a practicienilor englezi în insolabilitate și ar putea reduce costurile asociate cu solicitarea recunoașterii.

În al doilea rând, Regatul Unit a manifestat dorința de a adera la Convenția de la Lugano [6], care prevede recunoașterea și executarea automată a hotărârilor civile și comerciale pronunțate într-un stat contractant. Pe lângă UE, statele contractante sunt Elveția, Norvegia, Islanda și Danemarca. Dacă Regatul Unit ar deveni parte la această convenție, schemele de aranjament engleze ar fi recunoscute și aplicate în instanțele fiecărui stat contractant. În prezent, instanțele engleze analizează dacă aceeași recunoaștere ar fi aplicabilă și planurilor de restructurare, ținând cont de diferențele dintre acestea și schemele de aranjament.

În al treilea rând, legile naționale ale statelor UE pot evolua pentru a acorda o recunoaștere mai extinsă a procedurilor de insolabilitate deschise în statele din afara UE, inclusiv în piețe comerciale semnificative precum Singapore, Hong Kong și SUA, precum și Marea Britanie.

Cu toate acestea, în prezent și pe viitor, există incertitudine cu privire la modul în care afacerile transfrontaliere vor putea fi restructurate eficient sau să obțină protecție de la creditorii lor și cum vor gestiona practicienii în insolabilitate procedurile în mod eficient în beneficiul creditorilor.

Armonizarea legislației privind insolabilitatea în UE: noi gânduri asupra ideilor vechi în urma pandemiei de COVID-19

În ultimul deceniu, armonizarea legislației insolabilității în Uniunea Europeană (UE) a fost o prioritate majoră pentru instituțiile europene, însă acest demers a întâmpinat rezistență și a avut o evoluție lentă. Cu toate acestea, pandemia de COVID-19 a pus în evidență necesitatea unor măsuri urgente pentru a controla efectele devastatoare din punct de vedere economic și financiar. Astfel, guvernele din statele membre ale UE au fost nevoite să adopte strategii și legi interne în domeniul insolabilității pentru a face față situației generate de pandemie.

Interesant este că aceste măsuri luate de diverse țări europene în răspuns la pandemia COVID-19 arată o tendință de armonizare de jos în sus (adică, introdusă de statele membre), în ciuda lipsei de coordonare la nivelul UE. Aceasta indică că există o convergență către abordări comune în gestionarea problemelor legate de insolabilitate și restructurare.

CONCLUZIE

Rezumând cele expuse mai sus, putem afirma cu certitudine că Marea Britanie are o experiență vastă în domeniu insolabilității. În plan comparativ Republica Moldova are o evoluție a relațiilor comerciale transfrontaliere, în acest cadru normativ favorabil procedurilor de insolvență cu element transfrontaliere, în vederea protejării intereselor tuturor părților implicate, astfel protejând interesele creditorilor, dar și să aducă mai puțin efect debitorului. În acest sens, este stringent de menționat că este iminent elaborarea unui cadru normativ de implementare al art. 252 Legea nr. 149/2012, care va aduce clarificări aspectelor nereglementate din legislația insolabilității transfrontaliere și va clarifica situațiile de incertitudine ale creditorilor (investitori străini).

Referințe bibliografice:

1. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, în vigoare 01 decembrie 2009, Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_2&format=PDF, art. 81, accesat 10.08.2023. [Accesat: 05.08.2023]
2. Legea nr.149/2012 insolabilității, Monitorul Oficial al RM nr. 193-197 din 14.09.2012. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110177&lang=ro, accesat 10.08.2023. [Accesat: 05.08.2023].
3. UK Statutory Instrument. The cross-border insolvency regulations 2006. Disponibil: <https://www.legislation.gov.uk/ukxi/2006/1030/contents/made>. [Accesat: 05.08.2023].
4. Regulamentul (UE) 2015/848 al Parlamentului european privind procedurile de insolabilitate. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015R0848&from=ES> [Accesat: 05.08.2023].
5. Convenția privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială (convenția HCCH 2019 privind hotărârile judecătorești), Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/RO/legal-content/summary/convention-on-the-recognition-and-enforcement-of-foreign-judgments-in-civil-or-commercial-matters-hcch-2019-judgments-convention.html> [Accesat: 05.08.2023].
6. UNCITRAL Model law on international commercial arbitration, 1994, Disponibil: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/06-54671_ebook.pdf [Accesat: 05.08.2023].
7. Convenția privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L339/3, 21.12.2007. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX%3A22007A1221%2803%29> [Accesat: 05.08.2023].

**DREPTUL LA INTERNET CONSFINȚIT ÎN CONVENȚIA CoE
PRIVIND PROTECȚIA PERSOANELOR REFERITOR LA
PRELUCRAREA AUTOMATIZATĂ A DATELOR CU CARACTER
PERSONAL**

**THE RIGHT TO INTERNET ENSHRINED IN THE CoE CONVENTION
FOR THE PROTECTION OF INDIVIDUALS WITH REGARD TO
AUTOMATIC PROCESSING OF PERSONAL DATA**

*Corina CĂLUGĂRU, ORCID: 0009-0008-3035-0462
Universitatea de Stat din Moldova*

CZU:

e-mail:

The 20th century represented a century of great challenges for the international society. The two world wars resulted in a significant number of casualties among the population and endangered international peace and security on two occasions. On the other hand, the flip side of the coin offers a more optimistic perspective regarding the emergence of new institutions and mechanisms in International Law across various domains, which have radically altered the course of international relations. In the last 30 years, contemporary societies have been engaged in a continuous effort to develop and promote the use of information technologies. One of these actions is related to digitization and automation of human activities which are highly promoted, aiming to enhance human efficiency. The Council of Europe Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, signed on January 28, 1981, better known as “Convention 108,” is the only European convention with binding legal force at the international level in this field. It establishes principles for the protection of individuals concerning the automatic processing of personal data, which have been adopted in nearly all regions of the world.

Cuvinte-cheie: automatizare, convenție, digitalizare, societate internațională, tehnologii informaționale.

Secolul XX a reprezentat pentru societatea internațională un secol al marilor provocări. Cele două conflagrații mondiale au dus la înregistrarea unui număr impunător de victime în rândul populației și a pus în pericol pacea și securitatea internațională în două rânduri. La rândul său, cealaltă parte a monedei oferă o perspectivă mai optimistă în ce privește apariția unor noi instituții și mecanisme în dreptul internațional pe diverse segmente care radical au schimbat cursul relațiilor internaționale. Aceasta se referă atât la apariția organizațiilor internaționale cu caracter universal (Liga Națiunilor/Organizația Națiunilor Unite) cât și amplificarea procesului de codificare ale Dreptului Internațional Public ținând cont de noile tendințe de dezvoltare ale societății internaționale.

În ultimii 30 de ani, societățile contemporane sunt implicate într-o activitate continuă de dezvoltare și promovare a utilizării tehnologiilor informaționale. Foarte intens

sunt promovate acțiunile de digitalizare și automatizare a activității umane, astfel încât existența umană să fie eficientizată. Ca rezultat, constatăm că eforturile nu sunt în zadar, iar condițiile de trai într-adevăr s-au schimbat. Dacă, acum 30 de ani, utilizarea telefoanelor inteligente sau a dispozitivelor cu telecomandă părea utopică, astăzi acestea sunt o parte indispensabilă a activității umane.[7]

Însăși rolul și importanța internetului poate fi extrasă din declarațiile diverșilor exponenți ai puterii politice sau ale lumii „informaționale/digitale”. Președintele Parlamentului European, David Sassoli, a afirmat că „accesul la internet trebuie să fie recunoscut ca un nou drept al omului”. La rândul său, acest apel a fost reluat de pionierul internetului și fondatorul rețelei mondiale, Sir Timothy „Tim” Berners-Lee, și a fost completat de o analiză aprofundată a politicilor europene în materie de conexiune de către președintele Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, în cadrul unei dezbateri video ulterioare. [6]

Amploarea tendințelor noi în ce privește promovarea rolului internetului în cadrul ordinii juridice internaționale este o tendință firească pentru orice fenomen nou care a prins viață și încearcă și, totodată, înregistrează primii pași în consolidarea sa în cadrul sistemului existent al relațiilor internaționale. Astfel, în cadrul acestui proces de consolidare și dezvoltare a internetului un rol deosebit îl are cadrul legal internațional privind drepturile omului. Or, prin prisma acestui cadru juridic de o valoare inegalabilă pentru societate internațională și nemijlocit, prin prisma instrumentelor juridice de garantare a dreptului la libera exprimare și ale altor drepturi conexe sunt înregistrare acțiunile de pionierat în fundamentarea dreptului la internet în calitate de nou drept fundamental. Literalmente în cazul dat apare problema păstrării și prelucrării datelor cu caracter personal, limitarea libertății de exprimare, garantarea vieții private prin acțiuni de supraveghere din partea autorităților publice, etc. În cazul în care cadrul legal și normele privind drepturile omului sunt într-adevăr aplicabile mediului online, atunci nivelurile disproporționate de păstrare automată a datelor cu caracter personal, alături de caracterul insidios al formelor preventive de supraveghere online, implică o legislație adecvată și acceptabilă la nivel internațional. [1, pag. 8]

Convenția Consiliului Europei pentru protecția persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal, semnată la 28 ianuarie 1981, mai bine cunoscută sub numele de „Convenția 108”, este singura convenție europeană cu caracter juridic obligatoriu la nivel internațional în domeniul respectiv. [2] Aceasta stabilește principii de protecție a persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea automată a datelor cu caracter personal. Aceste principii au fost preluate în aproape toate regiunile lumii. Practic, Convenția 108 a Consiliului Europei este singurul act internațional cu caracter obligatoriu din lume privind protecția datelor, iar în viitorul previzibil este singurul tratat internațional care poate să pretindă cu adevărat că este considerat o convenție globală privind confidențialitatea. Aderarea aduce avantaje considerabile pentru țările care aderă, fără dezavantaje semnificative în practică. [4] De asemenea, convenția oferă asistență solidă țărilor care doresc să obțină o constatare de corespundere la *acquis*-ul comunitar

din partea UE și va continua să o facă în conformitate cu Regulamentul General privind Protecția Datelor (GDPR), al cărui considerent 105 afirmă că, în evaluarea corespunderii protecției datelor într-o țară terță, UE va „ține în mod deosebit... cont” de aderarea la Convenția 108. [5] Astfel, în 2017, Comisia Europeană a declarat că „Comisia încurajează aderarea țărilor terțe la Convenția 108 a Consiliului Europei și Protocolul său suplimentar”, deoarece acest lucru va „contribui la convergența către un set de standarde ridicate privind protecția datelor”. [3]

Este de remarcat că, pe lângă furnizarea de garanții referitoare la colectarea și prelucrarea datelor cu caracter personal, aceasta interzice prelucrarea datelor „sensibile” privind rasa, politica, sănătatea, religia, viața sexuală, cazierul judiciar etc. ale unei persoane, în absența măsurilor legale adecvate. Convenția consfințește, de asemenea, dreptul individului de a ști că informații despre el sunt stocate și, dacă este necesar, de a le corecta. [2]

În prezent, la Convenția 108 sunt parte 55 de state. Pe lângă cele 46 state membre ale CoE la această convenția au aderat 10 state care nu sunt membre al CoE (Argentina, Burkina Faso, Cabo Verde, Mauritius, Mexico, Maroc, Federația Rusă, Senegal, Tunisia, Uruguay). [2] Din cele expuse constatăm că a fost înregistrat un progres semnificativ la capitolul promovării acestui instrument internațional cu caracter obligatoriu și, în special, acest progres începe cu prima aderare în 2013 a unei țări care nu este membru al CoE.

În pofida acestui progres sunt exprimate opinii potrivit căruia Convenția 108 trebuie să își consolideze inițiativa de „globalizare”. În comparație cu cele 46 state membre ale CoE, 10 state care nu sunt membre al acestei organizații internaționale cu caracter regional reprezintă un număr mic pentru extinderea competenței teritoriale ale acesteia. Membrii și candidații potențiali non-europeni nu includ țări cu semnificație economică majoră, cu excepția Argentinei. În această ordine de idei, ajungem la concluzia că această convenție nu este suficient răspândită la nivel global. Toate aceste țări provin din Africa și America de Sud, fără a avea o țară din regiunea Asia-Pacific. [5]

Ulterior, ținând cont de noile tendințe în domeniul procesării și transmiterii informațiilor și datelor cu caracter personal, Convenția 108 a fost îmbunătățită. Aceasta s-a datorat faptului apariției necesității de a face față noilor provocări generate de dezvoltările considerabile care au avut loc de la adoptarea sa. Măsurile legale luate pentru a proteja indivizii în 1981, într-o perioadă în care nu exista Internetul, rețelele sociale, datele mari, obiectele conectate sau geo locația, s-au dovedit insuficiente în lumea interconectată actuală, în care datele personale au devenit obiectul unei adevărate lăcomii. Schimbările survenite în aceste decenii se referă la volumul de date prelucrate, varietatea actorilor, amploarea operațiunilor asupra datelor, valoarea economică atribuită datelor, amenințările la adresa datelor, disponibilitatea generală a datelor în timp și spațiu, etc. Astfel, la 10 octombrie 2018 la Strasbourg a fost semnat Protocolul cu privire la modificarea Convenției Consiliului Europei pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automată a datelor cu caracter personal. Protocolul, în calitate de instrument juridic,

de obicei, descrie schimbările sau amendamentele specifice legate de protecția datelor, confidențialitatea datelor și drepturile individuale în contextul prelucrării automate a datelor cu caracter personal. Protocolul abordează provocările la adresa protecției vieții private cauzate de utilizarea noilor tehnologii informaționale și consolidează mecanismul convenției pentru a asigura implementarea sa mai eficientă.

În contextul celor expuse, ajungem la o finalitate a ideii potrivit căruia atât Convenția CoE 108, cât și generația următoare de instrumente juridice care pot articula mai clar modul în care drepturile omului existente, cum ar fi libertatea de exprimare sau viața privată, ar trebui să fie garantate în cazul în care atât măsurile de supraveghere de stat, cât și formele comerciale de monitorizare, colectare și păstrare a datelor continuă pe traiectoria lor actuală, se află la începutul unei căi lungi, dar sigur, prodigioase pentru știința și practica dreptului internațional. [1, pag. 8]

Bibliografie::

1. Ben Wagner, Matthias C. Kettemenn, Kilian Vieth. Research Handbook on Human Rights and Digital Technology. Global Politics, Law and International Relations. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA, 2019. Pag. 8 ISBN: 978 1 78536 771 7.
2. Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (ETS No. 108) (21 January 1981). Available: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=108>. [Accessed: 5.08.2023].
3. European Commission ‘Communication From the Commission to the European Parliament and the Council – Exchanging and Protecting Personal Data in a Globalized World’ Brussels, 10.1.2017 COM(2017) 7 final. Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2017%3A7%3AFIN> [Accessed: 5.08.2023].
4. Graham Greenleaf. Balancing Globalization’s Benefits and Commitments: Accession to Data Protection Convention 108 by Countries Outside Europe’ (June 23, 2016). UNSW Law Research Paper No. 52. Available: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2801054. [Accessed 5.08.2023].
5. Graham Greenleaf. Data protection Convention 108 accession eligibility: 80 Parties now possible. Privacy Laws & Business International Report, 148. 2017. [citat 5.08.2023]. Disponibil: <file:///C:/Users/valentin.rosca/Downloads/SSRN-id3062415.pdf>.
6. Hendrik Mildebrath. Internet Access as a Fundamental right. Exploring aspects of connectivity. EPRS | European Parliamentary Research Service. Brussels, European Union, 2021. ISBN: 978-92-846-8371-0 Available: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/696170/EPRS_STU\(2021\)696170_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/696170/EPRS_STU(2021)696170_EN.pdf). [Accessed 20.08.2023].

7. Mocanu Veronica. Reglementarea serviciilor on-line de comunicații. Available: <https://juridicemoldova.md/6946/reglementarea-serviciilor-on-line-de-comunicatii.html> [Accessed 20.08.2023].
8. Protocol amending the Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (CETS No. 223) (10 October 2018). Available: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=223/> [Accessed 20.08.2023].

EGALITATEA DE REMUNERARE ÎNTRE BĂRBAȚI ȘI FEMEI : STANDARDE INTERNAȚIONALE ȘI REGIONALE

EQUAL PAY BETWEEN MEN AND WOMEN: INTERNATIONAL AND REGIONAL STANDARDS

Doina CAZACU, ORCID: 0000-0002-0425-189X
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 341.231.14:331.27:341.241.8

e-mail: doina.cazacu@usm.md

Inegalitatea salarială este o problemă persistentă și universală. De când au intrat în forța de muncă, femeile au fost în general plătite mai puțin decât bărbații. La un moment dat, inegalitatea salarială a fost o politică explicită în multe țări. Aceasta s-a bazat pe presupunerea că femeile nu aveau nevoie să câștige un „salariu de trai” deoarece soții lor erau „întreținătorii familiei”. Venitul femeilor a fost doar un supliment, ceea ce a creat un cerc vicios în ceea ce ține de locuri de muncă prost plătite, care justifică menținerea unor salarii mai mici pentru femei.

În pofida faptului că există un șir de reglementări la nivel internațional și regional în domeniul protecției drepturilor egale între bărbați și femei, în sfera muncii, constatăm și până în prezent că sunt sectoare și locuri de muncă în care sunt angajate mai multe femei decât bărbați, astfel că se observă că și salariile sunt semnificativ mai mici în comparație cu sectoare și locuri de muncă similare. Cu alte cuvinte, „munca unei femei” este mai ieftină decât „munca unui bărbat”.

Prezentul demers științific își propune să analizeze reglementările în domeniul drepturilor sociale, în special egalitatea de remunerare între femei și bărbați pentru aceeași muncă sau pentru o muncă de aceeași valoare, precum și dificultățile de punere în aplicare.

Cuvinte-cheie: remunerare, egalitate, femei, bărbați, nediscriminare.

Pay inequality is a persistent and universal problem. Since entering the workforce, women have generally been paid less than men. At one time, wage inequality was an explicit policy in many countries. This was based on the assumption that women did not need to earn a “living wage” because their husbands were the “breadwinners”. Women’s income was just a supplement, which created a vicious circle of low-paid jobs justifying the maintenance of lower wages for women.

Despite the fact that there is a series of regulations at international and regional level in the field of protection of equal rights between men and women, in the sphere of work, we still find that there are sectors and workplaces in which more women are employed than men, thus it is observed that wages are also significantly lower compared to similar sectors and jobs. In other words, “a woman’s work” is cheaper than “a man’s work”.

This scientific endeavor aims to analyze the regulations in the field of social rights, in particular equal pay between women and men for the same work or for work of the same value, as well as the difficulties of implementation.

Keywords: equality, equal pays, women, men, non-discrimination.

INTRODUCERE

Egalitatea de remunerare, se referă la principiul conform căruia oamenii care efectuează aceeași muncă sau muncă echivalentă ar trebui să primească aceeași remunerație, indiferent de sex, rasă, religie, naționalitate, orientare sexuală sau alte criterii. Aceasta este o problemă importantă în domeniul drepturilor omului, iar reglementările internaționale au fost dezvoltate pentru a promova și a proteja acest principiu.

Începând cu 1919, dreptul la egalitatea de remunerare a fost discutat în timpul pregătirii pentru înființarea Organizației Internaționale a Muncii[1] (în continuare – OIM), oamenii de știință au depus eforturi pentru a explora potențialele soluții la diferențele de remunerare între femei și bărbați. În anii 1980 s-a asistat la o explozie a cercetării economice privind determinarea salariilor și analiza sociologică a pieței și a structurii ocupaționale. Cauzele diferenței de remunerare între femei și bărbați au fost atribuite diferențelor în caracteristicile de productivitate ale bărbaților și femeilor, caracteristicilor întreprinderilor și sectoarele care angajează bărbați și femei, locurile de muncă deținute de femei și bărbați, numărul de ore dedicate muncii plătite și discriminarea în remunerare[2].

MATERIAL ȘI METODĂ

Convențiile Organizației Internaționale a Muncii, Declarația Universală a Drepturilor Omului, Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 1966, Convenția Națiunilor Unite privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor, Convenția privind drepturile persoanelor pentru dizabilități, Convenția Europeană a Drepturilor și Libertăților Fundamentale, Carta Socială Europeană, Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, precum și alte instrumente internaționale și regionale fac obiectul prezentei cercetări. Metodele utilizate în vederea realizării prezentei cercetări: metoda analitică, logicii formale, sistemică.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Convenția OIM privind remunerarea egală, 1951 (nr. 100), reprezintă un instrument internațional, care are drept scop eliminarea discriminării salariale, aceasta fiind esențială pentru realizarea egalității de gen și o componentă de bază a muncii decente [3].

De asemenea, Convenția nr. 100, la art.1, definește termenul de „remunerație“ care „cuprinde salariul obișnuit, de bază sau minim, și orice alte avantaje, plătite direct sau indirect, în bani sau în natură, de către patron muncitorului pentru munca prestată de acesta din urmă”. Expresia „egalitate de remunerare a mâinii de lucru masculină și a mâinii de lucru feminină pentru o muncă de valoare egală“, se referă la cuantumul remunerației fixat, fără discriminare în ceea ce privește sexul [3].

Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 1966 (în continuare -PIDESC), reprezintă un instrument al Organizației Națiunilor Unite, care recunoaște demnitatea inerentă tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile, care constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume)[4]. Articolul 3 al PIDESC cuprinde norme generale care se referă la dreptul egal pe care îl

au bărbatul și femeia de a beneficia de toate drepturile economice, sociale și culturale care sunt enumerate în Pact.

Potrivit art. 7 alin. (1) lit. a), (i) „statele părți la prezentul Pact recunosc dreptul pe care îl are orice persoană de a se bucura de condiții de muncă juste și prielnice, care să asigure îndeosebi un salariu echitabil și o remunerație egală pentru o muncă de valoare egală, fără nici o distincție” [4].

Termenul „remunerare” depășește noțiunea mai restrânsă de „salariu” pentru a include indemnizații suplimentare directe sau indirecte în numerar sau în natură plătite de angajator angajatului care ar trebui să fie într-o sumă echitabilă și rezonabilă, cum ar fi granturi, contribuții la asigurările de sănătate, alocații pentru locuințe și alimente și facilități de îngrijire a copiilor la prețuri accesibile [5].

Angajații ar trebui să primească o remunerație egală atunci când îndeplinesc aceleași locuri de muncă sau similare, dar remunerația lor ar trebui să fie egală chiar și atunci când munca lor este complet diferită, dar totuși de valoare egală atunci când este evaluată prin criterii obiective. Deși egalitatea între bărbați și femei este deosebit de importantă în acest context și chiar merită o referire specifică la articolul 7(a)(i), Comitetul reiterează că egalitatea se aplică tuturor lucrătorilor fără deosebire de rasă, etnie, naționalitate, migrație sau stare de sănătate, dizabilitate, vârstă, orientare sexuală, identitate de gen sau orice alt motiv. Măsura în care este atinsă egalitatea necesită o evaluare obiectivă continuă a faptului că munca este de valoare egală și dacă remunerația primită este egală. Ar trebui să acopere o selecție largă de funcții. Deoarece accentul ar trebui să se pună pe „valoarea” muncii, factorii de evaluare ar trebui să includă abilitățile, responsabilitățile și efortul cerut de lucrător, precum și condițiile de muncă. Ar putea fi bazat pe o comparație a ratelor de remunerare între organizații, întreprinderi și profesii [5].

Evaluarea obiectivă a posturilor este importantă pentru a evita discriminarea indirectă atunci când se determină ratele de remunerare și se compară valoarea relativă a diferitelor locuri de muncă. De exemplu, o distincție între munca cu normă întreagă și cea cu normă parțială – cum ar fi plata premiilor doar angajaților cu normă întreagă – ar putea discrimina indirect femeile angajate, dacă un procent mai mare de femei sunt lucrătoare cu fracțiune de normă. În mod similar, evaluarea obiectivă a lucrării trebuie să fie lipsită de prejudecăți de gen.

Remunerarea egală pentru munca de valoare egală se aplică în toate sectoarele. Acolo unde statul are influență directă asupra ratelor de remunerare, egalitatea ar trebui atinsă în sectorul public cât mai rapid posibil, asigurând o remunerație egală pentru munca de valoare egală în serviciul public la nivel central și local, precum și pentru lucrări publice sau în întreprinderi deținute integral sau parțial de stat [5, p. 12-14].

În observațiile Generale nr. 20 ale Comitetului ONU pentru drepturile economice, sociale și culturale, sunt enumerate și analizate toate formele de discriminare prevăzute la art. 2, alin 2) [6].

La nivel internațional, atunci când analizăm egalitatea de remunerare între bărbați și femei, de asemenea sunt aplicabile și Convenția OIM nr. 111 privind discriminarea

(angajarea forței de muncă și ocupația) din 1958) [7], Convenția nr. 183/2000 privind revizuirea Convenției asupra protecției maternității din 1952 [8], Declarația din 1998 privind principiile și drepturile fundamentale la locul de muncă [9] și Convenția Națiunilor Unite privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor [10], Convenția privind drepturile persoanelor pentru dizabilități [11].

La nivel regional, este important de a menționa Art. 14 al Convenției Europene a Drepturilor Omului (în continuare - CEDO) - Interzicerea discriminării „*Exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de prezenta Convenție trebuie să fie asigurată fără nicio deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație*” [12].

Deși CEDO nu reglementează expres relațiile de muncă, Curtea Europeană a Drepturilor Omului pe cazurile legate de relațiile de muncă indică, în sensul art. 14 „altă situație”, cum ar fi: calcularea vechimii de muncă a persoanei deținute care a prestat munci în penitenciar - Cauza *Stummer împotriva Austriei* (MC), 2011 (pct. 90) [13].

Carta Socială Europeană [14] reprezintă un instrument la nivelul Consiliului Europei care reglementează dreptul la muncă și garanțiile sociale ce decurg din acesta.

Articolul 20 din Carta Europeană Socială garantează dreptul la egalitate în toate etapele vieții de muncă - accesul la ocupare, remunerație și alte condiții de muncă, formare profesională, îndrumare și promovare și interzice concedierea și alte forme de prejudiciu pe motive de gen [14].

Principiul tratamentului egal al femeilor și bărbaților presupune absența oricărei discriminări pe motive de gen. Tratamentul egal excluzând orice discriminare, fie directă, fie indirectă [15].

Acceptarea Articolului 20 implică următoarele obligații pentru Statele Părți:

- obligația de a promulga acest drept în legislație [16];

- obligația de a lua măsuri legale menite să asigure eficacitatea acestui drept [16]. În acest sens, astfel de măsuri trebuie să prevadă nulitatea clauzelor din acordurile colective și contractele individuale care sunt contrare principiului; precum și pentru procedurile de apel adecvate în cazul încălcării dreptului și pentru protecția eficace a lucrătorilor împotriva oricăror măsuri de represalii (concediere sau alte măsuri) luate ca urmare a solicitării lor de a beneficia de drept.

- obligația de a defini o politică activă și de a lua măsuri practice pentru implementarea acesteia [16].

Potrivit Cărții Sociale Europene, art. E – nediscriminarea „*Respectarea drepturilor recunoscute în prezenta Cartă trebuie asigurată fără deosebire de rasă, sex, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, sănătate, apartenență la o minoritate națională, naștere sau orice altă situație*” [14].

În afară de art. E, și art. 20, Carta reglementează interzicerea discriminării în anumite sfere și art. de asemenea, art. 1.2 și art. 4.3. Art. 4.3. Cărții Sociale Europene garantează dreptul la salariu egal fără discriminare pe criterii de sex.

Art. 1.2 al Cărții prevede că statele părți „protejează efectiv dreptul lucrătorului de a-și câștiga existența într-o ocupație liberă”. Comitetul pentru Drepturile Economice și Sociale al Consiliului European, a interpretat prevederile art. 1.2., cerând statelor să interzică orice discriminare în muncă pe motive de sex, rasă, origine etnică, religie, dizabilitate, vârstă și orientare sexuală și pe alte „motive suspecte” care sunt recunoscute în dreptul UE și în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului ca constituind forme de discriminare cu un caracter deosebit de problematic [14].

Pentru Statele Părți la Cartă, care au acceptat atât art. 1§2, cât și art. 20, Comitetul examinează prin prisma cadrului general pentru garantarea egalității între femei și bărbați (drepturi egale, măsuri de protecție specifice, situația femeilor în ocupare și scheme de formare profesională, măsuri pentru promovarea șanselor egale) [17].

Este important de menționat art. G al Cărții, care reglementează excepțiile care „sunt necesare într-o societate democratică, pentru a garanta drepturile și libertățile altora, pentru a proteja ordinea publică, securitatea națională, securitatea publică sau bunele moravuri” [14]. În mod excepțional și sub rezerva unei interpretări stricte, anumite locuri de muncă și activități profesionale pot fi limitate la persoane de un anumit sex, dacă acest lucru se datorează naturii acestor locuri de muncă și activității sau a contextului și a condițiilor în care sunt desfășurate. O astfel de limitare poate fi conformă numai în ceea ce privește locurile de muncă/activitățile în care genul constituie o cerință profesională reală. Ca orice măsură care derogă de la drepturile garantate de Cartă, excepția trebuie interpretată restrictiv și nu depășește scopul legitim urmărit.

La nivelul Uniunii Europene (în continuare –UE), dreptul la egalitatea de remunerare între femei și bărbați pentru aceeași muncă sau pentru o muncă de aceeași valoare este unul dintre principiile fondatoare ale UE consacrate în Tratatul de la Roma [18]. În Tratatul privind funcționarea UE, art. 157 (ex-articolul 141 TCE), prevede că „Fiecare stat membru asigură aplicarea principiului egalității de remunerare între lucrătorii de sex masculin și cei de sex feminin, pentru aceeași muncă sau pentru o muncă de aceeași valoare”. De asemenea este reglementată egalitatea de remunerare, fără discriminare pe motiv de sex, care presupune ca:

(a)remunerația acordată pentru aceeași muncă plătită la normă să fie stabilită pe baza aceleiași unități de măsură;

(b)remunerația acordată pentru aceeași muncă plătită cu ora să fie aceeași pentru locuri de muncă echivalente [19].

Directiva 2006/54/CE a Parlamentului European și a Consiliului își propune să garanteze punerea în aplicare a principiului șanselor egale și al egalității de tratament între femei și bărbați în materie de încadrare în muncă și de muncă [20]. Directiva 2006/54/CE, făcând trimitere la jurisprudența constantă a Curții de Justiție, menționează că, pentru a aprecia dacă lucrătorii prestează aceeași muncă sau o muncă de valoare egală, trebuie să se cerceteze dacă acești lucrători pot fi considerați ca aflându-se într-o situație comparabilă, ținând seama de un ansamblu de factori, cum ar fi natura muncii, condițiile de formare și condițiile de muncă [20].

Articolele 21 și 23 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene interzic, de asemenea, orice discriminare pe criteriul sexului și consacră dreptul la egalitate de tratament între bărbați și femei în toate domeniile, inclusiv în ceea ce privește încadrarea în muncă, munca și remunerarea [21].

Pentru a monitoriza respectarea prevederilor privind egalitatea de remunerare, angajatorii sunt încurajați să furnizeze, la intervale periodice corespunzătoare, lucrătorilor și/sau reprezentanților acestora, informații corespunzătoare cu privire la egalitatea de tratament pentru bărbați și femei în cadrul întreprinderii. Aceste informații pot să conțină o sinteză referitoare la procentajele de bărbați și femei la niveluri diferite ale întreprinderii, remunerațiile și disparitățile salariale, precum și măsurile posibile de îmbunătățire a situației, în cooperare cu reprezentanții lucrătorilor [21, art.21].

Potrivit datelor Agenției Organizației Națiunilor Unite pentru promovarea egalității de gen și abilitarea femeilor (UN WOMEN), remunerarea inegală este o problemă persistentă și universală. În pofida progreselor semnificative în educația femeilor și a ratelor mai mari de participare a femeilor pe piața muncii în multe țări, reducerea diferenței de remunerare între bărbați și femei a fost prea lentă. Astfel că mai sunt necesari 257 de ani pentru a ajunge la paritatea economică [22].

CONCLUZII

Egalitatea în domeniul muncii rămâne a fi un subiect actual și odată cu dezvoltarea economică și progresul științific în întreaga lume, discrepanțele salariale se accentuează. Inegalitatea poate avea consecințe semnificative asupra societății, inclusiv creșterea decalajelor de avere, îngreunarea accesului la o viață decentă pentru cei cu venituri mai mici și creșterea tensiunilor sociale. Guvernele, organizațiile și societatea în ansamblu se străduiesc să abordeze această problemă prin politici de egalitate salarială, măsuri de combatere a discriminării și promovarea educației și pregătirii profesionale pentru toți.

Referințe:

1. Organizația Internațională a Muncii, Disponibil : <https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/lang--en/index.htm>, [Accesat:25.08.2023]
2. Cher Weixia Chen, The International Instruments on Gender Pay Equity, Disponibil: https://escholarship.org/content/qt1618k57q/qt1618k57q_noSplash_2bbd1066a27db06d1d1801dfc06a0949.pdf?t=lnpds1 , [Accesat:30.08.2023]
3. Convenția OIM nr. 100 din 29.06.1951 privind egalitatea de remunerare a mâinii de lucru masculine și a mâinii de lucru feminine, pentru o muncă de valoare egală, ratificată prin Hot. Parl. nr.610-XIV din 01.10.1999, în vigoare re pentru Republica Moldova din 23.03.2001, publicată în *Tratate internaționale*, 2001, vol. 27, Chișinău, 2001, p. 223
4. Pactul Internațional nr. 19 din 16-12-1966 cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, ratificată de către Republica Moldova prin Hotărârea Par-

- lamentului nr. 217-XII din 28.07.1990, Publicată: 30-12-1998 în Tratatul Internațional Nr. 1 art. 19,
5. General comment No. 23 (2016) on the right to just and favourable conditions of work (article 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), Disponibil:<https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=4slQ6QSmlBEDzFEovLCuW1a0Szab0oXTdImnsJZZVQfoUY19kME5pOqRbao%2BukB1Kzn1MMnQL24FFvtIIdk%2F%2FR%2FF0GthE%2BTiGSATb%2BUa3WMs0%2F%2BfVfQFg02%2BY%2FTVuqU> [Accesat:21.09.2023]
 6. Observațiile generale nr. 20 ale Comitetului ONU pentru drepturile economice, sociale și culturale, Disponibil: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=9&DocTypeID=1 [Accesat:15.08.2023]
 7. Convenția OIM nr. 111 privind discriminarea (angajarea forței de muncă și ocupația) din 1958, Disponibil: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_Ilo_Code:C111, [Accesat:25.08.2023]
 8. Convenția OIM nr. 183/2000 privind revizuirea Convenției asupra protecției maternității din 1952, Disponibil: <https://ism.gov.md/sites/default/files/document/attachments/Conventia%20nr.183%20-%202000%20privind%20revizuirea%20Convenției%20asupra%20protecției%20maternității%20din%201952.pdf>, [Accesat:21.09.2023]
 9. Declarația din 1998 privind principiile și drepturile fundamentale la locul de muncă, Disponibil: <https://www.ilo.org/declaration/lang--en/index.htm#:~:text=The%20ILO%20Declaration%20on%20Fundamental,our%20social%20and%20economic%20lives.> [Accesat:05.09.2023]
 10. Convenția Națiunilor Unite privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor , Disponibil:<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women> , [Accesat:13.08.2023]
 11. Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități, în vigoare pentru Republica Moldova din 2010, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=117839&lang=ro[Accesat:25.08.2023]
 12. Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ron , [Accesat: 02.09.2023]
 13. Cauza Stammer vs Austria, Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-105575%22%5D%7D>}, [Accesat:05.09.2023]
 14. Carta Socială Europeană (revizuită), online: <https://rm.coe.int/168047e170>, [Accesat:25.08.2023]
 15. CEDS, Concluziile XIII-5, Suedia, Articolul 1 din Protocolul additional, Disponibil: <https://rm.coe.int/rapport-swe-en/1680a1e707>, [Accesat:25.08.2023]
 16. CEDS, Concluziile XIII-3 (1995), Declarație de interpretare privind arti-

- colul 1 din Protocolul adițional, Disponibil: <https://rm.coe.int/16800cb5ec>, [Accesat:12.09.2023]
17. CEDS, Concluzii 2002, Declarație de interpretare privind articolele 1§2 și 20, Disponibil: [https://hudoc.esc.coe.int/#{%22fulltext%22:\[%222002%22\],%22sort%22:\[%22escpublicationdate%20descending%22\],%22escdctype%22:\[%22FOND%22,%22Ob%22\],%22escdcidentifier%22:\[%222002_163_04/Ob/FR%22\]}](https://hudoc.esc.coe.int/#{%22fulltext%22:[%222002%22],%22sort%22:[%22escpublicationdate%20descending%22],%22escdctype%22:[%22FOND%22,%22Ob%22],%22escdcidentifier%22:[%222002_163_04/Ob/FR%22]}) [Accesat:05.08.2023]
 18. Tratatul de la Roma, Disponibil: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/ro/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-rome>, [Accesat:20.08.2023]
 19. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (versiune consolidată), Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_2&format=PDF
 20. Directiva 2006/54/CE a Parlamentului European, Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006L0054>
 21. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF>, [Accesat:25.08.2023]
 22. Un Women Molodva, Tot ce trebuie să știi despre promovarea egalității salariale, Disponibil:<https://moldova.unwomen.org/ro/noutati-si-evenimente/noutati/2020/09/everything-you-need-to-know-about-pushing-for-equal-pay> [Accesat:25.08.2023]

CONCURENȚA NORMELOR PROCEDURALE NAȚIONALE ȘI STRĂINE ÎN LITIGIILE CIVILE CU ELEMENT DE EXTRANEITATE

THE COMPETITION OF NATIONAL AND FOREIGN PROCEDURAL RULES IN LITIGATIONS INCLUDING FOREIGN ELEMENT

Adriana DODON, ORCID: 0000-0002-4772-1177

Universitatea de Stat din Moldova

Chișinău, Republica Moldova

CZU: 341.98:347.922

e-mail: dodon_adriana@yahoo.com

The foreign element present in a legal relationship brought before a court determines the competent court to establish the law to be applied when judging the case. In this sense, we are not only referring to the substantive law that would govern the legal relationship, but also the procedural law that the court must be guided by when judging the case. The purpose of this article is to determine to what extent there is a correlation between the procedural law and the material law in the case of judging a litigation with an extraneous element and how a possible change of the competent court can change the solution of the merits. As objectives, we propose to analyze the basic rules both in the doctrine of private international law and the provisions of national legislation regarding the applicability of the procedural law of the forum when judging a case with an element of foreignness. When writing this study, the method of analysis and synthesis, the historical but also the comparative method, will be used.

Cuvinte-cheie: *element de extraneitate, norme conflictuale, lex causae, lex fori, lex voluntatis.*

INTRODUCERE

Actele de procedură pe care o instanță de judecată le îndeplinește la soluționarea unei cauze civile cu element de extraneitate sunt reglementate de legea forului. În dreptul internațional privat acest principiu este cunoscut ca *lex processualis fori*, care stabilește regula conform căreia normele de drept procesuale aplicabile sunt cele reglementate de țara a cărei instanță de judecată este investită cu competența de a judeca o cauză cu element de extraneitate chiar dacă nu toate elementele raportului juridic civil au caracter național.

În dreptul internațional privat principiul conform căruia actele procedurale ale instanței de judecată sunt guvernate de legea forului nu mai este pus la îndoială. Acest principiu care delimitează aplicabilitatea legii materiale de cea procesuală este unul din principiile fundamentale ale oricărui sistem de drept internațional privat [1, p. 69].

Pe de altă parte judecătorul este pus în situația să determine în cazul judecării unui litigiu cu element de extraneitate dacă o normă reprezintă o regulă de procedură sau una care guvernează fondul raportului juridic, cum ar fi de exemplu termenul de prescripție

extinctivă, care dă dreptul la înaintarea unei acțiuni civile. Aspectul dat este mai mult tratat în cadrul common law [2, p.189-190] decât în dreptul continental în cadrul căruia de principiu nu ar trebui să apară neclarități cu referire la normele procesuale și cele materiale.

Un caz interesant în studierea aplicabilității și diferențierii *lex fori* de *lex causae* îl reprezintă cauza *Re Cohn* 1945 [3], atunci când a fost pusă în discuție modalitatea de probare și stabilire a momentului morții comorienților și deschiderea succesiunii. În esență, speța vizează moartea în cadrul celui de-al Doilea Război Mondial în timpul unui bombardament aerian în Londra al unei femei și a fiicei sale domiciliată legal în Germania. În aceste circumstanțe s-a pus problema determinării care dintre cele două a supraviețuit una alteia. Potrivit legii engleze de la acea vreme (legea locului unde ambele au decedat) se prezumă că fiica și-a supraviețuit mama întrucât regula statuează că persoana mai în vârstă decedează prima. Pe de altă parte, potrivit legii germane (legea unde își aveau domiciliul legal ambele victime) stabilea că acestea au decedat concomitent și nici una dintre ele nu o poate moșteni pe alta. În acest caz judecătorul englez era pus în situația stabilirii legii aplicabile, deoarece în legea engleză prezumțiile sunt considerate reguli de ordin procedural și prin urmare sunt guvernate de *lex fori*. De aceea judecătorul englez trebuia să decidă dacă modalitatea de stabilire a momentului decesului era guvernată de *lex fori*, pe când efectele stabilirii decesului erau guvernate de legea domiciliului, adică de *lex causae*. În cele din urmă, speța *Re Cohn* a demonstrat faptul că prezumția de stabilire a momentului decesului unei persoane conform legii engleze constituie de fapt o prevedere de ordin procedural și ar fi fost o greșeală dacă era aplicată în acest caz. Prin urmare, legea aplicabilă succesiunii a fost legea germană cea care reprezenta legea materială [4, p. 131-132].

În acest sens, judecarea unei cauze cu element de extraneitate are loc potrivit legii procedurale a instanței care a fost investită cu competența de a judeca (*lex fori*), iar când ne referim la soluționarea fondului litigiului acesta este guvernat de legea aplicabilă (*lex causae*) determinată cu ajutorul normelor conflictuale.

Cadrul normativ național în materia dreptului procedural la judecarea cauzelor cu element de extraneitate

Potrivit art. 1 alin. (1) *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225/2003* (în continuare - *Codul de procedură civilă*) [5] judecarea cauzelor civile de către instanțele din Republica Moldova este stabilită de Constituția Republicii Moldova, de hotărârile și deciziile Curții Europene a Drepturilor Omului, de hotărârile Curții Constituționale, de prezentul cod și de alte legi organice.

În același timp, în procesele civile cu element de extraneitate, instanțele din Republica Moldova în conformitate cu prevederile art. 458 din *Codul de procedură civilă* aplică legea procedurală națională, dacă nu s-a dispus în mod expres contrariul.

Există și unele convenții și tratate internaționale care conțin prevederi asemănătoare, referitoare la aspecte ale aplicării acestui principiu, cum este Convenția de la Haga

privind procedura civilă din 1954 [6] unde la art. 14 prevede că autoritatea judiciară care procedează la executarea unei comisii rogatorii va aplica legea țării sale, în ceea ce privește formele de îndeplinit. Astfel, în materie civilă sau comercială, autoritatea judiciară a unui stat contractant va putea, conform dispozițiilor legislației sale, să se adreseze, prin comisie rogatorie, autorității competente a unui alt stat contractant pentru a-i cere să facă, în cadrul competenței sale, fie un act de cercetare, fie alte acte judiciare.

Este important a menționa că aplicarea legii procedurale a forului nu înseamnă în mod nemijlocit și aplicarea legii forului în partea ce ar reglementa fondul litigiului civil cu element de extraneitate. Pentru soluționarea în fond a litigiului deferit justiției se aplică normele conflictuale care vor determina legea materială aplicabilă, urmând ca judecătorul să decidă dacă aceasta este legea sa proprie sau o lege străină.

Aplicarea legii procedurale proprii de către instanțele de judecată naționale în soluționarea unei cauze civile cu element de extraneitate presupune aplicarea *Codului de procedură civilă* în cazul modalității de citare a părților reglementată de art. 100-109, termenele de procedură stabilite la art. 110-116, aspectele procedurale privind probele de la art. 117-160, dar și alte aspecte procedurale cum sunt pregătirea pricinii pentru judecată, dezbaterile judiciare, deliberarea și pronunțarea hotărârii, căile de atac.

Aplicarea principiului *lex processualis fori* se justifică pe faptul că procedura de judecată este o activitate exercitată de instanțele judecătorești în numele statului, care stabilește normele juridice aplicabile; actele de procedură sunt localizate pe teritoriul statului căruia aparține instanța de judecată; din considerente de utilitate publică [7, p. 327].

În *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica judiciară de examinare a pricinilor civile cu element de extraneitate nr. 3/2016* [8] se stabilește că instanțele de judecată la judecarea pricinilor civile cu element de extraneitate, se vor conduce de principiile de bază ale legiferării acestor categorii de pricini, făcând referire expresă la reglementările prevăzute de art. 454-466, Titlul IV, Capitolele XL și XLI din *Codul de procedură civilă*.

Pe de altă parte, textul din art. 458 alin. (1) din *Codul de procedură civilă* „dacă nu s-a dispus altfel în mod expres” sugerează că o astfel de excepție s-ar conține în tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte și care prevăd alte norme decât cele din Cod.

Cu toate că Republica Moldova nu a ratificat încă Convenția de la Haga din 30 iunie 2005 privind acordurile de alegere a forului [9], un proiect de lege [10] pentru modificarea *Codului de procedură civilă* a fost elaborat de către Ministerul Justiției.

Proiectul de lege are drept scop modificarea art. 462 alin. (1) din *Codul de procedură civilă* în sensul instituirii posibilității părților unui eventual proces civil cu element de extraneitate sau unui proces civil de acest fel deja pendinte să purceadă la alegerea unei alte instanțe competente să le judece cauza. Această modificare transpune prevederile art. 3 din Convenția de la Haga din 2005. În circumstanțele descrise,

observăm că proiectul de lege nu se limitează la instanțele de judecată ale statelor părți contractante ale Statutului conferinței de la Haga, așa cum de fapt prevede art. 3 lit. a) care utilizează noțiunea de instanță a Înaltei Părți Contractante (the courts of one Contracting State). Dacă în prezent prorogarea de competență este posibilă doar la faza premergătoare apariției unui eventual litigiu, părțile nu mai sunt ținute de o astfel de limitare și ar putea face uz de acest mecanism, inclusiv și în mersul procesului. În aceste circumstanțe instanța de judecată care potrivit dorinței părților nu mai este competentă să le judece cauze are nevoie de remedii procedurale, care i-ar permite să scoată de pe rol cauza dedusă judecării, lucru care de altfel se propune la art. 463 alin. (2) din *Codul de procedură civilă*.

Un astfel de acord urmează a fi întocmit în formă scrisă sau prin orice alt mijloc care ar face posibilă dovedirea acestuia. Totuși, prin acordul de alegere a forului nu se va putea deroga de la competența exclusivă a instanțelor de judecată statuată de art. 40 și cum se arată în proiectul de lege, nici de la art. 461 din același cod. Mai mult, art. 461 urmează a fi completat cu o prevedere nouă care instituie competența exclusivă în materia dreptului internațional privat asupra litigiilor ce se referă la contractele de asigurare, mai exact dacă riscul asigurat s-a produs pe teritoriul Republicii Moldova sau bunul asigurat se află pe teritoriul țării noastre.

În aceste circumstanțe, alegerea forului implică indirect și alegerea legii aplicabile judecării fondului. Aceasta ar fi o soluție întrucât instanța nou competentă determinată prin acordul de voință a părților este pusă în situația să aplice propriile norme conflictuale ceea ce determină o posibilă altă soluție la judecarea cauzei. Acest mecanism ar putea fi utilizat de către părți, evitând unele soluții potențial nefavorabile. Pe de altă parte un astfel de risc se reduce pe măsură ce legislațiile statelor cel puțin membre ale Uniunii Europene dispun de prevederi armonizate de drept internațional privat. În acest sens, nici Republica Moldova nu dispune de norme diferite, or în urma modificărilor recente ale Codului civil al Republicii Moldova nr. 1107/2002 (în continuare - *Codul civil*) [11] au fost preluate regulamentele comunitare.

Considerăm că un astfel de proiect de lege este binevenit și ar putea impulsiona relațiile economice ale statului și ar atrage investitorii străini, acordându-le acestora posibilități mai mari de manevră.

Revenind la reglementările actuale, odată ce instanțele din Republica Moldova se conduc de principiul *lex processualis fori*, prezintă interes modul în care reglementările procedurale interferează cu capacitatea și calitatea procesuală a părților, regimul de prezentare a probelor, mijloacele de probă, sarcina probei dar și aprecierea lor de către instanța de judecată, dar nu în ultimul rând obiectul și cauza acțiunii civile.

Dacă ne referim la capacitatea procesuală a părților unui litigiu civil cu element de extraneitate, constatăm că acesteia urmează să i se aplice legea personală a părților, or aceasta ține de statutul personal al subiectului de drept care are posibilitatea de a dobândi drepturi și de a-și asuma obligații și de a-și exercita dreptul subiectiv în justiție.

Capacitatea părților (cea de folosință și de exercițiu) ține de statutul personal al subiectului de drept, deoarece constituie o însușire proprie a reclamantului sau pârâtului, și deci nu trebuie supusă *lex processualis fori*, ci *lex personalis* al părților [12, p. 249]. Acest lucru este confirmat și de art. 455 alin. (1) din *Codul de procedură civilă*. Potrivit aceleiași prevederi legale, legea națională a cetățeanului străin este legea statului a cărui cetățenie o deține, iar în cazul în care persoana deține cetățenia mai multor state, legea lui națională se consideră legea statului în care își are domiciliul. Dacă cetățeanul străin are domiciliu în Republica Moldova, legea lui națională se consideră legea Republicii Moldova. În ceea ce privește persoana juridică se consideră că legea națională a acesteia este legea statului unde a fost fondată.

Calitatea procesuală se referă la posibilitatea unei persoane de a lua parte la un proces în calitate de reclamant sau pârât [7, p. 332], altfel spus calitatea activă sau pasivă a părților aparține titularilor drepturilor subiective ce formează obiectul litigiului, deci, ține de fondul litigiului [12, p. 249].

Drept urmare în conformitate cu art. 458 alin. (2) din *Codul de procedură civilă*, calitatea procesuală a părților se determină după legea care se aplică fondului raportului juridic civil litigios (*lex causae*).

În ceea ce privește legea aplicabilă regimului probelor, trebuie să menționăm că în dreptul internațional privat acestora li se aplică legi diferite. Pentru dovedirea unui act juridic se aplică legea locului unde a fost încheiat actul juridic sau de legea aleasă de părți în temeiul principiului *lex voluntatis*. Dovada stării civile și puterea doveditoare a actelor de stare civilă sunt reglementate de legea locului unde s-a încheiat înscrisul invocat. În partea ce ține de probele faptelor juridice, acestea sunt supuse legii locului unde s-au produs - *lex loci delicti commissi*, dar prin derogare de la această regulă este posibilă și aplicarea legii Republicii Moldova dacă ea admite și alte mijloace probatorii.

Sarcina probei se repartizează potrivit regulii conform căreia cine afirmă trebuie să dovedească - *qui dicit incumbit probatio*. Însă în ceea ce privește aprecierea probelor aceasta este reglementată de legea instanței de judecată care judeca cauza - *lex fori*, întrucât aceasta ține de formarea intimei convingeri a judecătorului așa cum dovedește și regula de la art. 458 alin. (6) din *Codul de procedură civilă*.

Totuși dacă ne referim la procedura de notificare a actelor procedurale de către instanțele din Republica Moldova cu toate că în art. 458 alin. (1) din *Codul de procedură civilă*, se menționează că instanța va aplica legea procedurală proprie, în particular, potrivit art. 104 alin. (2) din același cod și în același timp potrivit art. 15 lit. a) din *Convenția privind notificarea și comunicarea în străinătate a actelor judiciare și extrajudiciare în materie civilă sau comercială* [13] comunicarea actelor de procedură se face în conformitate cu legislația statului solicitat pentru notificarea ori comunicarea de acte întocmite în această țară și care sunt destinate persoanelor care se află pe teritoriul său.

Republica Moldova a ratificat Convenția în discuție prin *Legea nr. 13/2012* [14] unde potrivit rezervei formulate la art. 3 instanțele de judecată ale Republicii Moldova

pot hotărî asupra cauzei, deși nu a fost primită nicio dovadă privind notificarea sau comunicarea actelor pârâtului, dacă sunt întrunite toate condițiile menționate la acest art. 15 alin. (2) din Convenție. Potrivit art. 15 alin. (2) din Convenție, fiecare stat contractant are dreptul să declare că judecători săi, pot hotărî, deși nu a fost primită nici o dovadă care să ateste fie notificarea, fie comunicarea, fie înmânarea, dacă următoarele condiții sunt întrunite: a) actul a fost transmis potrivit uneia dintre modalitățile prevăzute de prezenta convenție; b) un termen pe care judecătorul îl va aprecia în fiecare caz și care va fi de cel puțin 6 luni și care s-a scurs de la data transmiterii actului; c) deși s-au făcut toate demersurile necesare pe lângă autoritățile competente ale statului solicitat, nici o dovadă nu a putut fi obținută.

Legea aplicabilă obiectului și cauzei acțiunii civile într-un proces civil cu element de extraneitate este determinată potrivit art. 458 alin. (2) din *Codul de procedură civilă* de legea care guvernează fondul litigiului *lex causae*.

Determinarea legii fondului raportului juridic litigios se face de judecător prin intermediul normelor conflictuale în virtutea elementului de extraneitate. Indiferent de natura raportului juridic litigios judecătorul va aplica mai întâi legea sa națională pentru a determina în final care lege este competentă să guverneze fondul raportului juridic, apelând la normele conflictuale naționale. În același timp, potrivit art. 2576 alin. (2) din *Codul civil* în caz de imposibilitate de a se determina legea aplicabilă litigiului pendinte, se aplică legea statului cu care raportul de drept privat cu element de extraneitate are legătura cea mai strânsă. Iar potrivit art. 2579 alin. (5) din *Codul civil* în cazul imposibilității de a stabili, într-un termen rezonabil, conținutul legii străine, cu toate că s-au luat măsurile necesare, se aplică legea Republicii Moldova.

Obiectul acțiunii civile poate fi guvernat și de legea forului care examinează litigiul dacă suntem în prezenta normelor imperative de aplicare imediată sau dacă intervine clauza de ordine publică.

CONCLUZII

Chiar dacă în esență materia dreptului internațional privat este una complexă datorită elementului de extraneitate prezent în cadrul unui raport juridic civil, *Codul de procedură civilă* a delimitat regulile când se aplică legea națională a instanței de judecată sau cea străină. În ceea ce privește aplicarea legii naționale a forului regula este că aceasta se aplică în materie de procedură și doar cu anumite excepții se va aplica legea procedurală a unui alt stat, în virtutea elementului de extraneitate. Cu toate că urmează a fi modificat Codul de procedură civilă prin proiectul de lege analizat mai sus, schimbarea instanței competente să judece cauza va determina automat și schimbarea *lex procesualis fori*, care în consecință determină și o altă soluție pe caz. Mai mult, proiectul de lege nu scrie care ar fi etapa judiciară maximă care le-ar da spațiu de manevră părților să decidă în privința competenței. Acest lucru ar putea avea și un risc în utilizarea nejustificată a resurselor administrative ale statului, dacă părțile între-

văd o potențială soluție nefavorabilă acestora, iar în final instanța națională va scoate cererea de pe rol.

Dacă ne referim la obiectul acțiunii civile, instanța de judecată va determina legea aplicabilă în dependență de legislația sa națională în virtutea normelor conflictuale proprii.

Referințe:

1. PANAGOPOULOS G. Substance and Procedure in Private International Law. În: Journal of Private International Law, nr. 1:1, p. 69-92 [Accesat 20.09.2023] Disponibil: <https://www.studocu.com/in/document/national-university-of-study-and-research-in-law/contract-law/substance-and-procedure-in-private-international-law/34575876>
2. BRIGGS A. The Conflict of Laws. Third Edition. Clarendon Law Series, Oxford University Press, 2013, 393 p;
3. Cauza Re Cohn 1945 | Conflict of Laws. [Accesat 20.09.2023] Disponibil: <https://uollb.com/blog/cases/re-cohn-1945-conflict-of-laws>
4. BRESLAUER W. Foreign Presumptions and Declarations of Death and English Private International Law. În Modern Law Review vol. 10, April 1947, p. 122-136 [Accesat 20.09.2023] Disponibil: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1468-2230.1947.tb00043.x>
5. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225/2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018 nr. 285-294;
6. Convenția de la Haga privind procedura civilă din 1954. [Accesat 20.09.2023] Disponibil: https://crjm.org/wp-content/uploads/2019/01/Cooperare-juridica-internationala_final-1.pdf
7. BABĂRĂ V. Drept internațional privat, Ed. a 4-a, rev. și ad. - Chișinău, 2013 - 450 p.;
8. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica judiciară de examinare a pricinilor civile cu element de extraneitate nr. 3/2016;
9. Convenția de la Haga din 30 iunie 2005 privind acordurile de alegere a forului. [Accesat 20.09.2023] Disponibil: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=98>
10. Proiect de lege pentru modificarea Codului de procedură civilă nr. 225/2003 (asigurarea implementării Convenției de la Haga privind acordurile de alegere a forului, încheiată la 30 iunie 2005) [Accesat 20.09.2023] Disponibil: <https://justice.gov.md/ro/content/proiectul-de-lege-pentru-modificarea-codului-de-procedura-civila-al-republicii-moldova-nr>
11. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107/2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 82-86;

12. BĂIEȘU V., CĂPĂȚÎNĂ I., *Dreptul Internațional Privat* Note de curs, Chișinău, 2000 - 324 p.
13. Convenția privind notificarea și comunicarea în străinătate a actelor judiciare și extrajudiciare în materie civilă sau comercială [Accesat 20.09.2023] Disponibil: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:22016A0322\(01\)&from=RO](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:22016A0322(01)&from=RO) (vizitat 12.08.2023);
14. Legea nr. 13/2012 pentru aderarea Republicii Moldova la Convenția privind notificarea și comunicarea în străinătate a actelor judiciare și extrajudiciare în materie civilă sau comercială. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 92;

Articol elaborat în cadrul proiectului „ Punerea în aplicare a normelor privind conflictele de legi în dreptul internațional privat”, Cifrul: 553.06.

ABUZUL DE DREPT PROCESUAL ÎN ARBITRAJUL INVESTIȚIONAL

ABUSE OF PROCESS IN INVESTMENT ARBITRATION

Sorin DOLEA, ORCID: 0000-0002-4454-2763
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 341.637:339.727.22:341.645.2

e-mail: sorin@dolea.md

Abuzul de drept procesual a fost invocat frecvent în fața tribunalelor arbitrale internaționale de către statul gazdă care încerca să respingă pretențiile bazate pe tratatele investiționale. Argumentul abuzului de drept procesual poate fi deosebit de relevant în cazurile în care investitorii au restructurat investițiile pentru a avea acces la protecția oferită de tratatul investițional. Acest articol analizează pe scurt aplicarea abuzului de drept procesual de către tribunalele arbitrale cu privire la restructurarea investițiilor în arbitrajul investițional.

Cuvinte-cheie: *abuz de drept procesual ; restructurare ; ratione temporis; admisibilitatea cererilor .*

Abuse of process has frequently been invoked before international arbitral tribunals by the host state seeking to reject claims based on investment treaties. The abuse of process argument may be particularly relevant in cases where investors have restructured investments in order to access investment treaty protection. This article briefly reviews the application of abuse of process by arbitral tribunals to investment restructuring in investment arbitration.

Keywords: *abuse of process; reorganization ; ratione temporis; admissibility of requests.*

INTRODUCERE

La 6 martie 2018, Curtea de Justiție a Uniunii Europene (“ CJUE ”) a hotărât în cauza *Achmea v. Republicii Slovace* [1] că TFUE exclude invocarea dispozițiilor din tratatele investiționale dintre statele membre ale UE care prevăd inițierea unui arbitraj de către un investitor al unui stat membru v. altui stat membru. La 2 septembrie 2021, CJUE a decis că „*Achmea*” se aplică și litigiilor investiționale intra-UE în temeiul Tratatului Cartei Energiei („TCE”).

În urma acestor decizii, statele membre UE au ridicat în mod regulat obiecții jurisdicționale în arbitrajele investiționale inițiate în temeiul tratatelor investiționale intra-UE sau în temeiul TCE de către investitori din alte state membre ale UE [3], iar Comisia Europeană a intervenit în mod regulat cu *amicus curiae* în astfel de dosare[4].

În acest context, unii investitori au luat în considerare restructurarea investițiilor pentru a menține protecția tratatului de investiții. Deși restructurarea investițiilor nu este ilegală în sine [5, para 332], este posibil ca eforturile de restructurare să nu obțină rezultatul dorit. După cum se discută mai jos, acest articol analizează aplicarea doctrinei abuzului de drept procesual în restructurarea investițiilor în cadrul arbitrajelor investiționale.

APLICAREA DOCTRINEI ÎN RESTRUCTURAREA INVESTIȚIILOR ÎN
ARBITRAJUL INVESTIȚIONAL

Abuzul de drept procesual poate apărea atunci când un drept procesual este exercitat în „*contradicție cu scopul urmărit*” în stabilirea aceluși drept [6, pp.764-765]. Unii autori afirmă că un abuz de drept procesual este un „abuz de drept” în contextul specific al drepturilor procedurale [7, p. 118]. În timp ce abuzul de drepturi se referă în general la exercitarea necorespunzătoare a oricărui drept legal, abuzul de drept procesual se concentrează în mod restrâns pe exercitarea necorespunzătoare a drepturilor procedurale [8, pp.2-8]. Dintre strategiile din ce în ce mai creative de soluționare a litigiilor adoptate de părțile la arbitrajele investiționale, identificarea unor adevărate cazuri de abuz de proces reprezintă, prin urmare, o provocare semnificativă pentru arbitri [9, p.2]. Principiul conform căruia un drept procesual legitim trebuie exercitat cu bună-credință stă la baza doctrinei abuzului de drept procesual în arbitrajele investiționale [10, p. 189]. Această doctrină este recunoscută în dreptul internațional și, de asemenea, acceptată ca principiu juridic în majoritatea sistemelor juridice [11 pp. 389-392].

Nicio definiție clară a abuzului de drept procesual nu a evoluat încă în jurisprudența arbitrajului investițional. În ceea ce privește restructurarea investițiilor, unele tribunale au considerat că în Cauza în care investitorul anticipează că statul gazdă va aplica anumite măsuri care le afectează investițiile (chiar dacă acele măsuri nu au fost încă aplicate), atunci restructurarea investițiilor are scopul unic de a beneficia de protecția tratatelor investiționale. Această conduită deseori se consideră drept abuzivă. [12, para 8(b)]. Statele gazdă au pus la îndoială în mod repetat *buna credința* investitorilor care au formulat pretenții în urma restructurării corporative [13, para 2.20], bazându-se pe principii precum „bună-credință” [14, para 8(b)] „neadmiterea abuzului de drept procesual” [15, para 59], „integritatea și securitatea arbitrajului investițional” [16, para 336-340] sau „abuzul de formă corporativă” [17, para 332].

În cauza *Philip Morris v. Australia*, de exemplu, tribunalul a stabilit un test pe două niveluri pentru menținerea obiecției privind abuzul de drept procesual. În primul rând, litigiul trebuia să fie previzibil la momentul restructurării. În al doilea rând, scopul restructurării trebuia să fie acela de a obține acces la mecanismul de soluționare a litigiilor investiționale din tratatul aplicabil [18, para 554].

În ceea ce privește standardul de previzibilitate, tribunalul a constatat că previzibilitatea se află între cele două extreme: o probabilitate foarte mare și nu doar o posibilă controversă [19, para 554]. În opinia tribunalului, „*un diferend este previzibil atunci când există o perspectivă rezonabilă [...] că o măsură care poate da naștere unei dispute investiționale se va materializa*” [20, para 554]. În aprecierea faptelor cauzei, tribunalul a concluzionat că „*la momentul restructurării, disputa care s-a materializat ulterior era previzibilă pentru reclamantă. Într-adevăr [...] era în mod rezonabil previzibil că va apărea o dispută*” [21, para 569].

În ceea ce privește scopul restructurării, tribunalul arbitral a respins motivele invocate de reclamantă cu privire la temeiul restructurării (motive de ordin fiscal) [22, para

580-584]. Tribunalul a remarcat că reclamantul nu a depus o mărturie convingătoare a martorului care să confirme rațiunea reclamantului conform căreia restructurarea a avut loc în scopuri fiscale și financiare, mai degrabă decât pentru accesul la protecția tratatului de investiții [23, para 583-584].

În cele din urmă, tribunalul arbitral a constatat că restructurarea a fost abuzivă, deoarece restructurarea a fost întreprinsă într-un moment în care disputa era previzibilă și a fost întreprinsă cu scopul de a obține acces la mecanismul de soluționare a disputelor investiționale [24, para 555].

A. Restructurarea investițiilor este întreprinsă în momentul în care disputa era previzibilă

Momentul restructurării este determinant în identificarea unui abuz de drept procesual. Dacă restructurarea are loc după ce disputa devine previzibilă, este probabil ca un tribunal arbitral să considere restructurarea ca fiind un abuz de drept procesual [25, para 143-144]. În Cauza în care restructurarea are loc înainte ca disputa să devină previzibilă, tribunalele au fost reticente în a identifica un abuz de drept procesual din partea investitorului [26, para 104].

În cauza *Gremcitel*, de exemplu, deși restructurarea a avut loc cu 1.123 de zile înainte de formularea pretențiilor în temeiul tratatului, tribunalul a constatat că, în fapt, măsurile care au dat naștere litigiului erau previzibile pentru reclamant [27, para 191]. În cauza *Alapli*, un membru al tribunalului a constatat că o restructurare care a avut loc cu 3.059 de zile înainte de data cererii (adică inițierea arbitrajului) a fost întreprinsă într-un moment în care disputa devenise deja previzibilă [28, para 410-417]. În aceeași ordine de idei, tribunalul în cauza *ST-AD GmbH* a considerat ca factori relevanți problema momentului în care a fost formulată cererea și a previzibilității litigiului [29, para 418].

În alte cauze, de exemplu, în *Mobil Corporation*, *ConocoPhillips* și *Tidewater*, tribunalele au considerat drept un fapt pertinent, investiția ulterioară a companiilor în Venezuela după restructurarea corporativă [30, para 198]. În special, tribunalele în cauzele *Tidewater* și *ConocoPhillips* au constatat că, deși restructurarea societăților în ambele cazuri a avut loc cu mai puțin de un an înainte de depunerea cererii de arbitraj, aceste restructurări nu au constituit un abuz de drept procesual. Aceasta deoarece măsurile expropriatorii luate de statul gazdă în legătură cu investițiile respective nu deveniseră previzibile; chiar dacă statul gazdă luase deja o serie de alte măsuri adverse investițiilor [31, para 278-279].

Unele tribunale au calificat previzibilitatea în termeni de „*probabilitate mare*” mai degrabă decât ca o simplă posibilă controversă [32, para 2.99]. De exemplu, în cauza *Pac Rim v. El Salvador*, tribunalul arbitral a stabilit în ce moment o schimbare de naționalitate poate deveni un abuz de procedură [33, para 2.96-2.100]. S-a constatat că:

„[...] linia de separare apare atunci când partea relevantă poate vedea o dispută reală sau poate prevedea o dispută viitoare specifică ca o probabilitate foarte mare și nu doar ca o posibilă controversă. În opinia Tribunalului, înainte de a se ajunge la această

linie de demarcație, în mod obișnuit nu va exista abuz de drept procesual.” [34, para 2.99]

A treia abordare a standardului de previzibilitate este un echilibru între „o probabilitate foarte mare” și „doar o posibilă controversă” [35, para 554]. Tribunalul din cauza *Phillip Morris v. Australia* a aplicat această abordare, afirmând că:

„[...] inițierea arbitrajului investițional constituie un abuz de drept (sau un abuz de procedură) atunci când un investitor și-a schimbat structura corporativă pentru a obține protecția unui tratat investițional într-un moment în care un diferend era previzibil. [36, para 585] De asemenea, o dispută este previzibilă atunci când există o perspectivă rezonabilă ca o măsură care poate da naștere unei revendicări în temeiul unui tratat se va materializa ” [37, para 585].

B. Restructurarea este motivată de dorința de a obține protecție în temeiul tratatului investițional

Investitorii pot decide să-și restructureze investiția din diverse motive [38, para 142]. Aceste motive sunt relevante pentru a evalua dacă o modificare a structurii corporative a investitorului constituie un abuz de drept procesual [39, para 570]. După cum a subliniat tribunalul în cauza *Philip Morris v. Australia*, dacă restructurarea poate fi justificată independent de posibilitatea de a depune o revendicare conform unui tratat, aceasta nu ar constitui, în mod normal, un abuz de drept procesual [40, para 570]. Cu toate acestea, examinând faptele acelei cauze, tribunalul a concluzionat că scopul principal, dacă nu singurul, al restructurării al reclamantului a fost de a obține protecție în temeiul tratatului cu privire la măsurile care făceau parte din obiectul arbitrajului [41, para 587]. Prin urmare, tribunalul arbitral a constatat că pretențiile investitorilor sunt inadmisibile [42, para 186]. Tribunalele din cauzele *Aven v. Costa Rica*, *Phoenix v. Republica Cehă*, *Aguas del Tunari v. Bolivia* și *Cervin Investissements v. Costa Rica* au adoptat o abordare similară [43, para 239-242].

Investitorii s-ar afla, de obicei, într-o poziție mai puternică într-un potențial viitor arbitraj cu statul gazdă, dacă ar dovedi că decizia de restructurare a investițiilor a fost determinată de alte motive decât de a beneficia de protecția tratatului investițional. De exemplu, în *Autopista*, [44, para 124-126] tribunalul a acceptat capacitatea de a obține finanțare ca o motivație legitimă pentru o restructurare corporativă sau pentru transferul unei investiții. În *Aguas del Tunari*, tribunalul a acceptat aranjamente fiscale benefice ca motivație legitimă pentru schimbarea naționalității investitorului [45, para 330-331]. Tribunalul a considerat că nu exista niciun temei pentru „susținerea unei acuzații de abuz de formă corporativă sau de fraudă” [46, para 331].

Pe lângă motivele care stau la baza deciziei investitorului de a-și restructura investiția, tribunalele arbitrale iau în considerare și alți factori atunci când hotărăsc cu privire la o obiecție de abuz de drept. De exemplu, unele tribunale arbitrale au examinat dacă, după restructurare, investitorul și-a continuat activitatea în țara gazdă [47, para 194] sau dacă, la momentul restructurării, investitorul a informat statul gazdă cu privire la decizia sa de a-și restructura investițiile [48, para 192-205].

Un număr de tribunale au sugerat că o structurare (sau restructurare) legitimă a unui tratat este, în principiu, acceptabilă. În cauza *Mobil*, tribunalul a reținut că:

„Scopul restructurării investițiilor lor în Venezuela printr-un holding olandez a fost acela de a proteja acele investiții v. încălcării drepturilor lor de către autoritățile venezuelene prin obținerea accesului la arbitrajul ICSID prin intermediul BIT. Tribunalul consideră că acesta a fost un obiectiv perfect legitim în ceea ce privește viitoarele dispute.” [49, para 192-205]

Hotărârile arbitrale în cauzele *Mobil*, *ConocoPhillips* și *Tidewater* sunt decizii destul de rare în care, în ciuda constatării că o restructurare a fost efectuată în principal pentru a accesa mecanismul de soluționare a disputelor investiționale prevăzut în tratatele aplicabile, tribunalele au respins intimații obiecțiile respective [50, para 204]. În fiecare dintre aceste decizii, tribunalele au considerat că a fost un scop „perfect legitim” de restructurare pentru a proteja investițiile în temeiul tratatului de investiții aplicabil [51, para 183-184].

CONCLUZII

Există diverse motive pentru care o companie poate alege să-și restructureze investițiile. Dacă restructurarea are loc înainte de orice încălcare a unui tratat de investiții, investiția restructurată va beneficia în general de protecție în temeiul tratatului investițional. Pentru investițiile care sunt restructurate în urma unei încălcări, un tribunal arbitral ar putea constata că nu are competență *ratione temporis*. Dacă restructurarea are loc înainte de apariția litigiului, dar când era deja previzibilă, pretențiile investitorilor pot fi considerate inadmisibile în aplicarea doctrinei abuzului de drept procesual. În plus față de momentul restructurării, motivele de bază ale investitorului joacă un rol important în evaluarea dacă restructurarea echivalează cu un abuz de proces.

Referințe:

1. *Achmea BV v. Republica Slovacă*, C-284/16, Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene, 6 martie 2018.
2. *Republica Moldova v. Komstroy*, C-741/19 (Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene (Marea Cameră), 2 septembrie 2021).
3. *Rockhopper și alții v. Republicii Italiene*, Cauza ICSID nr. ARB/17/14 (26 iunie 2019) (Decizia privind obiecția jurisdicțională intra-UE); *Landesbank Baden WÜRTTEMBERG ET AL v. Spaniei*, Cauza ICSID nr. ARB/15/45 (25 februarie 2019) (Decizia privind obiecția jurisdicțională „intra-UE”).
4. *Eskosol v. Italiei*, Cauza ICSID nr. ARB/15/50 (7 mai 2019) (Decizia privind cererea Italiei de reziliere imediată și obiecția de jurisdicție a Italiei bazată pe inaplicabilitatea Tratatului Cartei Energiei în litigiile intra-UE).
5. *Aguas del Tunari v. Republica Bolivia* (Cauza ICSID nr. ARB/02/3) (Decizia privind obiecțiile pârâului la jurisdicție), 21 octombrie 2005.
6. ASCENSIO, H. Abuse of Process in International Investment Arbitration. In:

- Chinese Journal of International Law*. 2014, Vol.13, pp. 764–765. ISSN 1540-1650.
7. BRANSON, J. The Abuse of Process Doctrine Extended: A Tool for Right Thinking People in International Arbitration. In: *Journal of International Arbitration*. 2021, Vol. 38, no.2, pp.187-214. ISSN 0255-8106.
 8. DE BRABANDERE, E., ‘Good Faith’, ‘Abuse of Process’ and the Initiation of Investment Treaty Claims. In: *Journal of International Dispute Settlement*. 2012, Vol.3, pp.1-28. ISSN 2040-3593.
 9. GAILLARD, E. Abuse of process in international arbitration. In: *ICSID Review*. 2017, pp. 1-21. ISSN 0258-3690.
 10. BRANSON, J. The Abuse of Process Doctrine Extended: A Tool for Right Thinking People in International Arbitration. In: *Journal of International Arbitration*. 2021, Vol. 38, no.2, pp.187-214. ISSN 0255-8106.
 11. *Tidewater Inc., Tidewater Investment SRL, Tidewater Caribe, CA, et al. v Republica Bolivariană Venezuela* (Cauza ICSID nr. ARB/10/5) Decizia privind jurisdicția, 8 februarie 2013.
 12. *Tidewater Inc., Tidewater Investment SRL, Tidewater Caribe, CA, et al. v Republica Bolivariană Venezuela* (Cauza ICSID nr. ARB/10/5) Decizia privind jurisdicția, 8 februarie 2013.
 13. *Pac Rim Cayman LLC v. Republicii El Salvador* (Cauza ICSID nr. ARB/09/12) Hotărâre, 14 octombrie 2016.
 14. *Tidewater Inc., Tidewater Investment SRL, Tidewater Caribe, CA, et al. v Republica Bolivariană Venezuela* (Cauza ICSID nr. ARB/10/5) Decizia privind jurisdicția, 8 februarie 2013.
 15. *Rompétrol Group NV v. României* (Cauza ICSID nr. ARB/06/3) Decizia privind obiecțiile preliminare ale pârâtului privind competența și admisibilitatea, 18 aprilie 2008.
 16. *Alpha Projektholding GmbH v. Ucrainei* (Cauza ICSID nr. ARB/07/16) Sentința, 8 noiembrie 2010.
 17. *Aguas del Tunari v.Republica Bolivia* (Cauza ICSID nr. ARB/02/3) (Decizia privind obiecțiile pârâtului la jurisdicție), 21 octombrie 2005.
 18. *Philip Morris Asia Limited v. Australia*, Cauza PCA nr. 2012-12, Hotărârea privind competența și admisibilitatea, 17 decembrie 2015
 19. *Philip Morris Asia Limited v. Australia*, Cauza PCA nr. 2012-12, Hotărârea privind competența și admisibilitatea, 17 decembrie 2015.
 20. *Philip Morris Asia Limited v. Australia*, Cauza PCA nr. 2012-12, Hotărârea privind competența și admisibilitatea, 17 decembrie 2015.
 21. *Philip Morris Asia Limited v. Australia*, Cauza PCA nr. 2012-12, Hotărârea privind competența și admisibilitatea, 17 decembrie 2015.
 22. *Philip Morris Asia Limited v. Australia*, Cauza PCA nr. 2012-12, Hotărârea privind competența și admisibilitatea, 17 decembrie 2015.

23. *Philip Morris Asia Limited v. Australia*, Cauza PCA nr. 2012-12, Hotărârea privind competența și admisibilitatea, 17 decembrie 2015.
24. *Philip Morris Asia Limited v. Australia* Cauza PCA nr. 2012-12, Hotărârea privind competența și admisibilitatea, 17 decembrie 2015.
25. *Phoenix Action Ltd v. Republicii Cehe* (Cauza ICSID nr. ARB/06/5), Hotărâre Arbitrală, 15 aprilie 2009.
26. *Mobil Corporation, Venezuela Holdings, BV, Mobil Cerro Negro Holding, Ltd., Mobil Venezolana de Petróleos Holdings, Inc., Mobil Cerro Negro, Ltd. și Mobil Venezolana de Petróleos, Inv.v. Republicii Bolivariene Venezuela* (Cauza ICSID ARB /07/27) 10 iunie 2010, Decizia privind competența.
27. *Renée Rose Levy și Gremcitel SA v. Republicii Peru*, Cauza ICSID nr. ARB/11/17, Hotărâre, 9 ianuarie 2015.
28. *Alapli Elektrik BV v. Republicii Turcia*, Cauza ICSID nr. ARB/08/13 , Hotărâre, 16 iulie 2012.
29. *ST-AD GmbH v. Republicii Bulgaria*, UNCITRAL, Cauza PCA nr. 2011-06, Hotărârea privind competența, 18 iulie 2013.
30. *Mobil Corporation, Venezuela Holdings, BV, Mobil Cerro Negro Holding, Ltd., Mobil Venezolana de Petróleos Holdings, Inc., Mobil Cerro Negro, Ltd. și Mobil Venezolana de Petróleos, Inv.v. Republicii Bolivariene Venezuela* (Cauza ICSID nr. ARB /07/27) Decizia privind competența, 10 iunie 2010.
31. *Tidewater Inc., Tidewater Investment SRL, Tidewater Caribe, CA, et al. v Republica Bolivariană Venezuela* (Cauza ICSID nr. ARB/10/5) Decizia privind jurisdicția, 8 februarie 2013.
32. *Renée Rose Levy și Gremcitel SA v. Republicii Peru* , *loc.cit .* , alin. 185-187; *Pac Rim Cayman LLC v. Republicii El Salvador*; Cauza ICSID nr. ARB/09/12, Decizia privind obiecțiile de jurisdicție ale pârâtului, 1 iunie 2012, para.2.99.
33. *Pac Rim Cayman LLC v. Republicii El Salvador* (Cauza ICSID nr. ARB/09/12) Hotărâre, 14 octombrie 2016.
34. *Pac Rim Cayman LLC v. Republicii El Salvador* (Cauza ICSID nr. ARB/09/12) Hotărâre, 14 octombrie 2016.
35. *Philip Morris Asia Limited v. Australia* Cauza PCA nr. 2012-12, Hotărârea privind competența și admisibilitatea, 17 decembrie 2015.
36. *Philip Morris Asia Limited v. Australia* Cauza PCA nr. 2012-12, Hotărârea privind competența și admisibilitatea, 17 decembrie 2015.
37. *Philip Morris Asia Limited v. Australia* Cauza PCA nr. 2012-12, Hotărârea privind competența și admisibilitatea, 17 decembrie 2015.
38. *Phoenix Action Ltd v. Republicii Cehe* (Cauza ICSID nr. ARB/06/5), Hotărâre Arbitrală, 15 aprilie 2009.
39. *Philip Morris Asia Limited v. Australia* Cauza PCA nr. 2012-12, Hotărârea privind competența și admisibilitatea, 17 decembrie 2015.
40. *Philip Morris Asia Limited v. Australia* Cauza PCA nr. 2012-12, Hotărârea pri-

- vind competența și admisibilitatea, 17 decembrie 2015.
42. *Philip Morris Asia Limited v. Australia* Cauza PCA nr. 2012-12, Hotărârea privind competența și admisibilitatea, 17 decembrie 2015.
 43. *Tidewater Inc., Tidewater Investment SRL, Tidewater Caribe, CA, et al. v Republica Bolivariană Venezuela* (Cauza ICSID nr. ARB/10/5) Decizia privind jurisdicția, 8 februarie 2013..
 44. *Autopista Concesionada de Venezuela, CA v. Republicii Bolivariene Venezuela*, Cauza ICSID nr. ARB/00/5, Decizia privind jurisdicția, 27 septembrie 2001.
 45. *Aguas del Tunari v. Republica Bolivia* (Cauza ICSID nr. ARB/02/3) (Decizia privind obiecțiile pârâtului la jurisdicție), 21 octombrie 2005.
 46. *Aguas del Tunari v. Republica Bolivia* (Cauza ICSID nr. ARB/02/3) (Decizia privind obiecțiile pârâtului la jurisdicție), 21 octombrie 2005.
 47. *Tidewater Inc., Tidewater Investment SRL, Tidewater Caribe, CA, et al. v Republica Bolivariană Venezuela* (Cauza ICSID nr. ARB/10/5) Decizia privind jurisdicția, 8 februarie 2013.
 48. *Mobil Corporation, Venezuela Holdings, BV, Mobil Cerro Negro Holding, Ltd., Mobil Venezolana de Petróleos Holdings, Inc., Mobil Cerro Negro, Ltd. și Mobil Venezolana de Petróleos, Inv.v. Republicii Bolivariene Venezuela* (Cauza ICSID ARB /07/27) 10 iunie 2010, Decizia privind competența
 49. *Mobil Corporation, Venezuela Holdings, BV, Mobil Cerro Negro Holding, Ltd., Mobil Venezolana de Petróleos Holdings, Inc., Mobil Cerro Negro, Ltd. și Mobil Venezolana de Petróleos, Inv.v. Republicii Bolivariene Venezuela* (Cauza ICSID ARB /07/27) 10 iunie 2010, Decizia privind competența.
 50. *Mobil Corporation, Venezuela Holdings, BV, Mobil Cerro Negro Holding, Ltd., Mobil Venezolana de Petróleos Holdings, Inc., Mobil Cerro Negro, Ltd. și Mobil Venezolana de Petróleos, Inv.v. Republicii Bolivariene Venezuela* (Cauza ICSID ARB /07/27) 10 iunie 2010, Decizia privind competența
 51. *Tidewater Inc., Tidewater Investment SRL, Tidewater Caribe, CA, et al. v Republica Bolivariană Venezuela* (Cauza ICSID nr. ARB/10/5) Decizia privind jurisdicția, 8 februarie 2013.

ASPECTE REGLEMENTATE DE CONVENȚIA ONU ASUPRA CONTRACTELOR DE VÂNZARE INTERNAȚIONALĂ DE MĂRFURI ÎN LEGĂTURĂ CU OBLIGAȚIA DE PREDARE A MĂRFII

ISSUES REGULATED BY THE UN CONVENTION ON CONTRACTS FOR THE INTERNATIONAL SALE OF GOODS IN CONNECTION WITH THE OBLIGATION TO DELIVER THE GOODS

Lilia GRIBINCEA, ORCID: 0000-0002-7371-5379

Universitatea de Stat din Moldova

Chișinău, Republica Moldova

CZU: 341.241.8:347.751:347.42

e-mail: lilia.gribincea@usm.md

The seller's obligations are regulated in the second chapter of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods signed at Vienna on 11 April 1980. Thus, the seller is obliged to deliver the goods, to transfer the property and, if it is the case, to provide the documents regarding the goods, in the conditions specified by the contract. In this article, I will refer to the obligation of the seller to deliver the goods in accordance with the provisions of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods signed at Vienna on 11 April 1980. In connection with the obligation to deliver goods, the Vienna Convention regulates three aspects, namely: the place of delivery of the goods; certain obligations of the seller; adjacent to the delivery and the time of delivery of the goods. Qualitative methods, based on content analysis, were used to develop the study.

Keywords: contract for the international sale of goods; the buyer's obligations; the seller's obligations; place of delivery of the goods; time to deliver the goods.

INTRODUCERE

Principala reglementare internațională a contractului de vânzare-cumpărare internațională o constituie Convenția Națiunilor Unite asupra contractelor de vânzare internațională de mărfuri de la Viena din 11 aprilie 1980. În prezent la Convenția de la Viena au aderat 96 de state [1]. O altă reglementare internațională este Convenția asupra prescripției în materie de vânzare internațională de mărfuri de la New York din 14 iunie 1974 modificată prin Protocolul de modificare a Convenției asupra prescripției în materie de vânzare internațională de mărfuri, de la Viena din 11 aprilie 1980 [2]. Unii autori numesc aceste două convenții dreptul vânzării internaționale [3]. Pe plan intern, în Republica Moldova, contractul de vânzare-cumpărare este reglementat de codul civil al Republicii Moldova.

Obiectivul propus la elaborarea studiului constă în analiza prevederilor Convenției Națiunilor Unite asupra contractelor de vânzare internațională de mărfuri de la Viena din

11 aprilie 1980 și ale codului civil al Republicii Moldova [4] referitoare la obligația vânzătorului de predare a mărfii. La elaborarea studiului, au fost folosite metode calitative, bazate pe analiza de conținut.

Contractul de vânzare-cumpărare internațională este principalul contract comercial internațional. Vom aduce doar câteva argumente. Unele contracte comerciale internaționale se vor încheia, în majoritatea cazurilor, după încheierea unui contract de vânzare-cumpărare internațională. Ne referim la contractul de transport internațional de mărfuri și la contractul de asigurare. Un acreditiv documentar și un incasso documentar se vor deschide doar în baza unui contract de vânzare internațională de mărfuri. Cambiile, în majoritatea cazurilor, sunt utilizate pentru efectuarea plăților în baza unui contract de vânzare internațională [5, p.334].

În legătură cu obligația de predare a mărfurilor, Convenția de la Viena reglementează trei aspecte, și anume: *locul predării mărfii, anumite obligații ale vânzătorului, adiacente predării și momentul predării mărfurilor.*

LOCUL PREDĂRII MĂRFURILOR

Părțile pot stabili în contract locul predării mărfii expres, prin inserarea unor clauze clauze explicite, dar și indirect, locul rezultând din alte clauze. De exemplu, locul de livrare este implicit în toate cazurile în care se adoptă drept condiții de livrare Regulile Incoterms, deoarece, odată cu înscrierea oricărei condiții, urmează să se stabilească și locul livrării mărfii. În situația în care a fost adoptată clauza *Ex Works*, locul de livrare va fi la sediul vânzătorului. Recomandăm ca și în asemenea situații să se precizeze adresa exactă a locului livrării mărfurilor, pentru evitarea apariției ulterioare a unor litigii între părți.

Convenția de la Viena asupra contractelor de vânzare internațională de mărfuri de la Viena din 11 aprilie 1980 acordă prioritatea prevederilor contractuale, vânzătorul fiind obligat să predea mărfurile la locul stabilit în contract. Dacă vânzătorul nu este ținut să predea mărfurile într-un loc special, conform Convenției de la Viena [1, art.31.], obligația de predare constă:

a) când contractul de vânzare implică transportul mărfurilor – în remiterea mărfurilor primului transportator pentru a le transmite cumpărătorului. După cum observăm, această soluție se aplică pentru situațiile în care contractul de vânzare implică transportul mărfurilor, fie că părțile au stipulat expres în contract, că transportul mărfurilor se va efectua de un transportator independent, fie că acest lucru rezultă din natura mărfii.

Din această prevedere nu rezultă obligația vânzătorului de a transporta marfa la destinație, dar numai obligația de a remite marfa primului transportator. Se consideră că marfa este remisă transportatorului atunci când marfa se află în posesia transportatorului. Doar remiterea documentelor referitoare la marfă transportatorului nu constituie remiterea mărfii;

b) când, în cazurile nevizate de precedentul alineat, contractul se referă la un bun individual determinat sau la un bun determinat prin caractere generice care trebuie pre-

levat dintr-o masă determinată sau care trebuie fabricat ori produs și când, în momentul încheierii contractului, părțile știau că mărfurile se găseau sau trebuiau fabricate într-un loc special – în punerea mărfurilor la dispoziția cumpărătorului în acel loc.

Această prevedere se aplică doar dacă sunt întrunite următoarele trei condiții: contractul de vânzare nu implică transportul mărfurilor, prevăzut la lit.a); contractul se referă la un bun individual determinat sau la un bun determinat prin caractere generice care trebuie prelevat dintr-o masă determinată sau care trebuie fabricat ori produs; în momentul încheierii contractului, părțile știau că mărfurile se găseau sau trebuiau fabricate într-un loc special.

Dacă sunt întrunite condițiile menționate, se consideră că vânzătorul trebuie să pună mărfurile la dispoziția cumpărătorului în acel loc special. Punerea mărfurilor la dispoziția cumpărătorului înseamnă că vânzătorul este obligat să îndeplinească tot ceea ce este necesar pentru a oferi posibilitate cumpărătorului să preia marfa, iar cumpărătorul trebuie doar să preia marfa.

S-a remarcat [6, p.36] că prevederile art.31, lit. b) se referă la ipoteza contractelor de vânzare-cumpărare care au ca obiect un bun individual determinat (de exemplu, un tablou comercializat într-o expoziție cu vânzare), un bun de gen care trebuie prelevat dintr-o masă determinată (de exemplu, o cantitate de cereale dintr-un depozit) sau un bun care „trebuie fabricat ori produs”, adică un bun viitor la care se referă și art.3 din Convenție (de exemplu, un lot de mobilă care urmează a fi produs într-o fabrică). În continuare autorii citați susțin că reglementarea dată acoperă și ipoteza în care la momentul încheierii contractului de vânzare-cumpărare, marfa este în curs de transport (tranzit) ca, de exemplu atunci când ea este încărcată pe vas și face obiectul unui conosament, deoarece în acest caz marfa capătă caracter de bun individual determinat, care se găsește într-un loc special. Riscurile asupra mărfii vândute în cursul transportului se transmit cumpărătorului, ca regulă, tot din momentul încheierii contractului [1, art.68];

c) în celelalte cazuri – în punerea mărfurilor la dispoziția cumpărătorului în locul în care vânzătorul avea sediul său la momentul încheierii contractului. Această soluție se aplică doar dacă nu sunt întrunite condițiile prevăzute de art.31, lit.a) și lit.b) și dacă părțile nu au stabilit prin contract locul predării mărfii. Deci, obligația vânzătorului de a pune mărfurile la dispoziția cumpărătorului în locul în care vânzătorul avea sediul său la momentul încheierii contractului se aplică doar ca o ultimă ipoteză. Dacă vânzătorul își schimbă sediul după momentul încheierii contractului, el este obligat să pună marfa la dispoziția cumpărătorului la vechiul sediu, dacă părțile nu convin altfel sau dacă din uzanțele stabilite între părți nu rezultă contrariul. Totuși, refuzul cumpărătorului de a prelua mărfurile de la noul sediu al vânzătorului trebuie efectuat cu bună-credință.

Pentru situația în care vânzătorul are mai multe sedii [1, art.10], se ia în considerare sediul care are cea mai strânsă legătură cu contractul și executarea sa, ținând seama de circumstanțele cunoscute sau avute în vedere de către părți în orice moment înainte de încheiere sau cu ocazia încheierii contractului. Dacă o parte nu are sediu, reședința sa obișnuită îi ține locul.

Odată cu executarea obligației de predare a mărfurilor, vânzătorul nu poartă răspundere pentru marfa dată. Instanțele în mod constant au adoptat soluții, conform cărora riscul deteriorării sau pieririi ulterioare a mărfii trece la cumpărător, cu excepția cazurilor în care aceste evenimente se datorează unui fapt al vânzătorului [1, art.67-69]. Dacă vânzătorul a predat marfa primului transportator, orice întârziere în livrarea mărfii o suportă cumpărătorul, care poate sau nu să prezinte o pretenție transportatorului.

În numeroase cazuri instanțele au aplicat prevederile art.31 al Convenției de la Viena pentru stabilirea locului livrării mărfii de către cumpărător în cazul rezilierii contractului potrivit art.81, pct.2 al Convenției. În acest sens s-a statuat, că dacă în contract este prevăzut altfel, cumpărătorul este obligat să restituie marfa la sediul vânzătorului.

ANUMITE OBLIGAȚII ALE VÂNZĂTORULUI, ADIACENTE PREDĂRII

Pentru situația în care contractul de vânzare-cumpărare implică transportul mărfurilor, obligația de predare a mărfii este însoțită, în funcție de împrejurări, de anumite obligații adiacente ale vânzătorului [1, art.32]. Astfel, dacă, în conformitate cu contractul sau convenția, vânzătorul remite mărfurile unui transportator și dacă mărfurile nu sunt clar identificate potrivit contractului, prin aplicarea unui semn distinctiv pe mărfuri, prin documentele de transport sau prin orice alte mijloace, vânzătorul trebuie să trimită cumpărătorului un aviz de expediție care specifică mărfurile. Din această reglementare rezultă că obligația revine vânzătorului doar în cazul în care mărfurile ce sunt remise transportatorului nu sunt clar identificate potrivit contractului.

De regulă, vânzătorul trebuie să remită mărfurile transportatorului clar identificate, deoarece [1, art.67, alin.2.] riscurile nu sunt transferate cumpărătorului cât timp mărfurile nu au fost clar identificate potrivit cu contractul, prin aplicarea unui semn distinctiv pe mărfuri, prin documentele de transport, printr-un aviz dat cumpărătorului sau prin orice alt mijloc. Prin urmare, vânzătorul este direct interesat de identificarea clară a mărfurilor.

Totuși, dacă mărfurile nu sunt clar identificate, vânzătorul trebuie să trimită cumpărătorului un aviz de expediție care specifică mărfurile. În lipsa unei mențiuni speciale în contract referitoare la avizul de expediție, acesta va fi expedit cumpărătorului în condițiile stabilite de art.27 al Convenției de la Viena.

O altă obligație adiacentă se referă la situația în care vânzătorul este ținut să ia măsuri pentru transportul mărfurilor. În acest caz el este obligat să încheie contractele necesare pentru ca transportul să fie efectuat până la locul prevăzut, cu mijloacele de transport adecvate împrejurărilor și în condițiile obișnuite pentru un astfel de transport. Această prevedere se aplică doar dacă vânzătorul este obligat să ia măsuri pentru transportul mărfurilor. Într-o speță, instanța a decis că prevederea „cu mijloacele de transport adecvate împrejurărilor și în condițiile obișnuite pentru un astfel de transport” nu obligă vânzătorul să utilizeze un mijloc de transport concret. Cumpărătorul nu a putut prezenta dovada că părțile au convenit asupra transportării mărfii cu un mijloc de transport concret, iar dreptul de a alege modalitatea de transport a revenit vânzătorului.

O altă obligație adiacentă ține de încheierea contractului de asigurare pe perioada transportului. Dacă vânzătorul nu este ținut să subscrie el însuși o asigurare pe timpul transportului, el trebuie să furnizeze cumpărătorului, la cererea acestuia, toate informațiile de care dispune și care-i sunt necesare încheierii acestei asigurări. Această obligație adiacentă survine doar dacă sunt întrunite următoarele două condiții: vânzătorul nu este obligat să subscrie el însuși o asigurare pe timpul transportului și să existe o solicitare din partea cumpărătorului.

MOMENTUL PREDĂRII MĂRFII

Momentul predării mărfii este reglementat de Convenția de la Viena [1, art.33] în același spirit de acordare a priorității voinței părților contractante. Dacă, potrivit contractului nu pot fi determinate data sau perioada de timp în care vânzătorul urmează să efectueze predarea mărfii, atunci el trebuie să predea marfa într-un termen rezonabil, calculat de la data încheierii contractului.

Conform textului, *vânzătorul trebuie să predea mărfurile:*

a) *dacă o dată este fixată prin contract sau determinată prin referire la contract, la acea dată.*

De regulă, părțile stabilesc data livrării mărfii în contract ca fiind o dată calendaristică. Însă, părțile pot stabili că predarea mărfii va avea loc peste 15 zile calendaristice de la Crăciun sau data livrării poate fi dedusă și din uzanțele consimțite de părți sau din obișnuințele care s-au stabilit între ele;

b) *dacă o perioadă de timp este fixată prin contract sau determinată prin referire la contract, în orice moment în cursul acelei perioade, în afară de cazul în care din împrejurări nu rezultă că alegerea datei revine cumpărătorului.* De regulă, părțile prevăd în contract partea care este în drept să fixeze data livrării în cadrul perioadei desemnate, iar prevederile Convenției se aplică doar în lipsa unei asemenea stipulări contractuale. S-a remarcat [6, p.36] că în acest caz dreptul de a stabili data exactă a predării, în cadrul perioadei de timp respective, aparține, de regulă, vânzătorului, convenția stabilind aplicarea principiului conform căruia, în caz de îndoială, contractul se interpretează în favoarea celui care se obligă (*in dubio pro debitori*).

De exemplu, dacă s-a convenit că livrarea mărfii va avea loc în luna iulie, vânzătorul poate preda marfa între 1 iulie și la 31 iulie, iar orice livrare după data de 31 iulie va constitui o încălcare a prevederilor contractuale.

Convenția acordă cumpărătorului dreptul de a alege data predării mărfii în cazul în care din împrejurări rezultă că alegerea datei revine cumpărătorului. O asemenea situație ar putea rezulta din aplicarea unui termen Incoterms, când părțile l-au desemnat prin contract și conform căruia obligația de transportare a mărfii revine cumpărătorului.

Partea căreia îi revine dreptul de a desemna data predării mărfii, trebuie să informeze cealaltă parte într-un termen rezonabil despre momentul exact al predării mărfii.

c) *în toate celelalte cazuri, într-un termen rezonabil, calculat de la data încheierii contractului.* În anumite cazuri, termenul de predare a lucrului vândut poate fi considerat

esențial de către cumpărător sau de ambele părți. Acest caracter este impus de destinația bunului sau prin voința părților. Caracterul esențial al termenului trebuie să rezulte din contract. El poate rezulta, însă, și din împrejurări care sunt cunoscute de ambele părți. De exemplu, lucrul vândut îl constituie o cantitate de brazi pentru pomul de Crăciun sau unele bunuri utilizate tradițional la anumite sărbători, de exemplu la Crăciun, Anul Nou, Sfintele Paști.

Noțiunea de termen rezonabil [6, p.40] trebuie apreciată în funcție de ceea ce constituie conduita comercială general acceptabilă în împrejurările date, ținând seama de natura mărfurilor și condițiile acesteia, de uzanțe și obișnuințe, precum și de obligația părților de a acționa cu bună-credință.

În toate cazurile în care îndeplinirea obligației de predare a mărfii depinde de un act sau un fapt al cumpărătorului, de exemplu deschiderea unui acreditiv documentar, obținerea unei autorizații de import, etc, termenul pentru executare începe să curgă din momentul în care cumpărătorul a îndeplinit acel act sau fapt. Dacă predarea bunului este condiționată de plata unui avans necesar pentru realizarea obiectului contractului, plata avansului respectiv constituie începutul curgerii termenului de predare.

În comerțul internațional, părțile utilizează mai multe modalități de stabilire a termenelor de livrare. Astfel, modalitățile de stabilire a termenelor de livrare pot fi sintetizate după cum urmează:

➤ *livrarea mărfii la o dată stabilită în contract sau într-o perioadă stabilită în contract;*

➤ *livrarea prin promptă expediție, ceea ce înseamnă expedierea mărfii în primele 15 zile de la încheierea contractului;*

➤ *livrarea mărfii îndată ce este gata sau îndată ce este posibil, un astfel de termen se poate referi la o marfă care urmează să fie fabricată fără, însă, să se poată depăși un termen de 45 de zile de la data încheierii contractului;*

➤ *livrarea la începutul lunii septembrie, se înțelege prima decadă din luna septembrie;*

➤ *livrarea la mijlocul lunii septembrie sau la sfârșitul lunii septembrie, se interpretează că termenul este în decada a doua, respectiv a treia a lunii septembrie;*

➤ *livrarea mărfii în termenul de ... sau de la ..., părțile stabilind un termen sau mai multe, după cum marfa se livrează o dată sau de mai multe ori.*

În cazul contractelor de vânzare internațională de mărfuri, cu modalitatea de livrare a mărfii în tranșe, termenul de livrare este stabilit pentru fiecare lot de livrare. În dependență de particularitățile obiectului contractului și a mijloacelor de transport, părțile pot specifica anumite toleranțe cantitative.

În concluzie, putem menționa că, reglementând obligația de predare a mărfii, Convenția Națiunilor Unite asupra contractelor de vânzare internațională de mărfuri de la Viena din 11 aprilie 1980, acordă prioritate prevederilor contractuale și oferă soluții pentru situațiile în care părțile au omis inserarea în contract a unor clauze care să prevadă obligațiile vânzătorului ce țin de predarea mărfii.

Surse bibliografice:

1. Convenția Națiunilor Unite asupra contractelor de vânzare internațională de mărfuri de la Viena din 11 aprilie 1980. Textul Convenției este disponibil: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-09951_e_ebook.pdf [Accesat: 15.09.2023]
2. Republica Moldova a aderat la Convenția asupra prescripției în materie de vânzare internațională de mărfuri de la New York din 14 iunie 1974 și la Protocolul de modificare a Convenției prin Hotărârea Parlamentului nr.1214-XIII din 25.06.1997.
3. Enderlein, Fritz and Maskow, Dietrich. *International Sales Law. United Nations Convention Contracts for the International Sales of Goods. Convention on the Limitation Period in the International Sales of Goods*. Oceana Publications. New York. London. Rome, 1992. ISBN 9780379204186, 0379204185.
4. Codul civil al Republicii Moldova Nr. 1107 din 06-06-2002. Publicat în Monitorul Oficial Nr. 66-75 art. 132, 01-03-2019.
5. Lilia GRIBINCEA. *Dreptul comerțului internațional. Tratat*. Chișinău: Reclama 2014. 888 p. ISBN 978-9975-58-027-4.
6. Sitaru, Dragoș-Alexandru; Buglea, Claudiu-Paul și Stănescu, Șerban-Alexandru. *Dreptul comerțului internațional. Tratat. Partea specială*. Editura Universul Juridic. București, 2008. ISBN/ISSN: 978-973-127-100-2/978-973-127-101-9

**UNELE CONSIDERENTE PRIVIND APORTUL
MECANISMELOR DE CONTROL ÎN APLICAREA
RĂSPUNDERII PRIVIND IMPLICAREA COPIILOR ÎN
CONFLICTELE ARMATE**

**SOME CONSIDERATIONS ON THE CONTRIBUTION OF CONTROL
MECHANISMS TO THE ENFORCEMENT OF ACCOUNTABILITY FOR THE
INVOLVEMENT OF CHILDREN IN ARMED CONFLICTS**

Virginia ZAHARIA, ORCID: 0000-0002-4822-026X

Universitatea de Stat din Moldova,

Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova

CZU: 343.41:341.176(4):341.231.14-053.2

e-mail: virginica.zaharia@yahoo.com

Drepturile și interesele copiilor sunt afectate în mod special de conflictele armate, meritând o protecție specială, fat fiind faptul, că în cadrul conflictelor armate au loc numeroase încălcări de drept internațional umanitar, care după gradul de pericol social pe care îl prezintă nu cedează acțiunilor calificate drept „încălcări grave” și sunt considerate infracțiuni de război. Societatea internațională nu poate tolera situația că aceste fapte ilicite rămân nepedepsite. Prin urmare, în doctrina dreptului internațional a apărut necesitatea răspândirii mecanismului de contracarare a încălcărilor serioase și pentru conflictele armate. [13]

Scopul de bază în materie a prezentei publicații constituie aspectele realizării răspunderii care survine pentru cei care încalcă interdicția utilizării copiilor în conflictele armate: pentru cei ce recrutează, precum și pentru statele care admit această încălcare. De asemenea, fixăm sarcina de a evalua aportul mecanismelor de control în aplicarea răspunderii privind copiii în conflictele armate. [9, p. 43-46] prin prisma obiectivului în vederea cercetării mecanismelor de aplicare a sancțiunilor de drept internațional și național în materia recrutării copiilor în război și evaluarea eficacității lor.

Cu părere de rău, practica demonstrează că deseori săvârșirea acestei infracțiuni rămâne nepedepsită. Or, la săvârșirea infracțiunii participă mai multe persoane, însă sunt pedepsite unități. În această ordine de idei, argumentăm teza, că atragerea la răspunderea internațională a persoanelor vinovate de implicarea copiilor în ostilități este o problemă stringentă sesizată de actorii internaționali, care actualmente a căpătat dimensiuni considerabile pe măsura dezvoltării politicii mondiale și relațiilor internaționale. Azi putem constata acel fapt că necătând la codificările multiple realizate în materia protecției generale și speciale a copilului în situația conflictelor armate, copilul rămâne a fi victima extrem de vulnerabilă.

Pe acest fundal, în contrast puternic cu aspirațiile societății internaționale legate de progresul considerabil atins în materia realizării agendei de lucru a statelor și organizațiilor internaționale preocupate de subiectul tratat, este faptul că în continuare au loc încălcări serioase, ce aduc atingere copiilor în situație de conflict armat.

Întru remedierea situației la zi în materia implicării copiilor în ostilități, omenirea este preocupată de crearea instrumentelor efective. Mecanismele care pot fi puse în aplicare începând cu a doua zi a unui conflict armat pentru a trata violările dreptului internațional umanitar comise eventual nu trebuie să aibă neapărat un caracter exclusiv judiciar.

Reconcilierea și prevenirea viitoarelor violări pot fi, de asemenea, prevăzute de mecanismele nonjudiciare, complementare procedurilor judiciare, precum o comisie a adevărului și reconcilierii, un sistem de reparații, ritualuri tradiționale, etc. Se pare, că acest tip de mecanisme nonjudiciare poate realiza aceleași scopuri ale justiției și ale pacificării sociale, precum munca tribunalelor, asigurând în același timp readaptarea și reintegrarea copiilor-soldați. [1]

Totodată, nu putem să nu semnalăm o serie de dificultăți întâmpinate în calea realizării instrumentelor de acest gen. Astfel, cele mai multe cazuri de violență asupra copiilor rămân invizibile. Copiilor le este frică să le semnaleze, iar adulții nu urmăresc cum trebuie cazurile declarate. Ca urmare a lipsei de informații și studii, guvernelor le este greu să elaboreze politici eficiente de prevenire. [3, p. 9]

Prin urmare, estimăm că orice mecanism de protecție a copiilor trebuie să aibă la bază 4 principii:

- Protecția copiilor;
- Prevenirea abuzurilor de orice gen asupra copiilor; Statele trebuie să militeze împotriva tuturor formelor de violență asupra copiilor. Scopul respectiv urmează să fie atins prin sensibilizare, educare, pregătire și dezvoltarea unor competențe pentru promovarea culturii non-violenței și pentru atingerea nivelului de toleranță zero. [3, p. 7]

La fel, statele trebuie să stabilească strategii de prevenire a violenței asupra copiilor. În acest sens, vor fi create sau ameliorate sistemele de notificare a cazurilor de violență, precum: urmărirea situației copiilor; participarea copiilor. [10, p. 81]

Setul de instrumente juridice oferit de dreptul internațional public, dar și cel umanitar, nu este unica armă în lupta contra încălcărilor de drept. Or, protecția copilăriei este la înălțimea investițiilor politice sau financiare consimțite de cei mai înalți actori ai societății internaționale. Astfel, pentru a oferi o protecție sporită copiilor în cadrul conflictelor armate este necesar de a da dovadă de pragmatism, or, fără asistența politică și financiară Convenția internațională privind protecția drepturilor copilului devine un instrument neefectiv. În acest sens, actorii societății internaționale au creat un șir de mecanisme mai mult sau mai puțin efective în materia aplicării răspunderii privind copiii în conflictele armate, dar întotdeauna binevenite în vederea reabilitării copiilor – victime ale conflictelor armate. Unul din cele mai reușite instrumente în acest sens sunt mecanismele de control. [11, p. 176-179]

Prin organizarea controlului asupra neimplicării copiilor în conflictele armate urmează să subînțelegem un sistem de metode de verificare a respectării obligațiilor convenționale destinate pentru acordarea statelor membre ale tratatelor internaționale de informații cu privire la îndeplinirea obligațiilor de către alți participanți, prevenirea și depistarea cazurilor de încălcare a lor. Controlul în ultimă instanță asigură securitatea internațională. [9, p. 43]

La momentul de față este acumulată o experiență destul de variată despre elaborarea, acordarea, implementarea în formă convențională și funcționarea diferitor măsuri, metodelor și mijloacelor concrete pentru realizarea îndeplinirii obligațiilor în materia protecției copiilor în conflictele armate. La ele se referă măsurile pe bază de colaborare, inclusiv inspecțiile la fața locului, realizate atât de grupele de inspectori naționali, precum și de cei internaționali, inclusiv cei ce prezintă organizațiile internaționale. [11, p. 176-179]

O particularitate a controlului internațional în dreptul internațional umanitar este faptul că fundamentul său juridic sunt normele ce se conțin în izvoarele convenționale privind protecția victimelor conflictelor armate, metodelor interzise de purtare a conflictelor armate, precum și dispozițiile tratatelor internaționale privind mijloacele de purtare a conflictelor armate. Convențiile de la Geneva și protocoalele adiționale prevăd mai multe forme organizatorice ale controlului:

- a) Ancheta realizată de părțile beligerante cu scopul identificării cazurilor de încălcare a normelor de drept internațional umanitar;
- b) Activitatea de control a Comisiei internaționale de stabilire a faptelor;
- c) Activitatea de control a statelor protectoare;
- d) Activitatea de control al Comitetului Internațional al Crucii Roșii. [12, p. 216]

Într-un șir de acte se preconizează crearea mijloacelor de control mixte, alcătuite din reprezentanți naționali, dar și internaționali.

Controlul în materie ar trebui să aibă cel puțin trei forme efective:

- 1) publicarea rapoartelor anuale de către guvernele care cunosc asemenea practici;
- 2) dezbaterile în forumurile naționale, precum și cele internaționale cu referire la subiectul utilizării copiilor în conflictele armate;
- 3) analiza și publicarea datelor prelucrate cu privire la numărul copiilor afectați de conflictele armate.

Cu siguranță, asigurarea controlului în materia protecției copiilor în conflictele armate corespunde intereselor tuturor statelor.

Tratatele de bază, ce constituie fundamentul securității urmează să acționeze în continuare în cadrul politicii internaționale, pornind de la necesitatea fortificării cooperării internaționale, activizarea eforturilor pentru contrapunerea problemelor actuale ale securității globale. Este important ca statele să simtă protecția sigură a intereselor naționale cu sprijinul societății internaționale și să poată conta pe ajutorul politic și moral din partea partenerilor și aliaților în situațiile care aduc atingere suveranității acestor state și prestigiului lor în viața internațională. [6, p. 57]

Urmând ideea, că este mai ușor să previi, decât să combați practicile utilizării copiilor în conflictele armate contemporane, comunitatea internațională a încercat fără succes să prevină recrutarea copiilor combatanți, în special de către națiunile africane. Cauza eșecului este probabil faptul, că reglementările internaționale sunt realizate cu dificultăți în aceste state, în special în cadrul războaielor civile, unde nu se face distincția între combatanți și persoanele civile. Suplimentar, uneori este chiar dificil de a identifica cine sunt copiii în aceste conflicte armate. În multe state africane, Angola și Mozambic, băieții și fetele deseori își asumă rolul adulților în societate atât pe timp de pace, precum și pe timp de război. Actorii locali, inclusiv părinții și membrii societății au fixat diferite rezultate în materia prevenirii copiilor soldați. Deseori lor le-au lipsit resursele necesare sau abilitățile de a preveni faptul utilizării active a copiilor în forțele armate. În alte cazuri, ei au fost ignoranți în vederea realizării drepturilor lor. Guvernele naționale, în general, nu au fost de ajutor în aceste circumstanțe, probabil deoarece ele sunt implicate activ în conflictele armate, cărora le dedică resursele necesare pentru a lupta. [7, p. 21-22]

Încetarea conflictului armat sau prevenirea recrutării copiilor de către forțele armate pot fi cele mai efective strategii pentru comunitatea internațională în vederea reducerii numărului de cazuri de antrenare a copiilor în acțiunile de luptă. Totodată, măsurile preventive sunt deseori insuficiente. În aceste cazuri, comunitatea internațională trebuie să facă uz de anumite metode centralizate, dar și descentralizate pentru a demobiliza și a reabilita copiii combatanți. [5, p. 19]

O practică absolut reușită este implementarea strategiilor de demobilizare și reabilitare folosite în Uganda, unde după terminarea războiului civil, guvernul a trebuit să facă față problemei reintegrării a 3000 copii soldați în sistemul școlar. Au fost multe dezbateri asupra chestiunii, dacă acești copii trebuie să fie școlarizați în continuare cu alți copii sau în academiile militare. În special, datorită dificultăților relevate de reintegrarea acestor copii în școli și efectul lor asupra altor copii, ei și-au continuat studiile în academiile militare. [8, p. 824]

Guvernul Ugandei colaborează cu organizațiile interguvernamentale și organizațiile internaționale, inclusiv ONU, pentru a asigura programe de asistență psihologică pentru copiii combatanți demobilizați, revenirea lor în sânul familiei și reintegrarea lor în societate. Aceste măsuri s-au soldat cu succes. [5, p. 21]

În calitate de metode centralizate au fost realizate strategii guvernamentale naționale: copiii depistați și salvați de pe câmpul acțiunilor de luptă sunt aduși la cel mai apropiat detașament al forțelor armate guvernamentale, ulterior ei sunt preluați de unul din centrele organizațiilor neguvernamentale aflate în mai multe orașe. Metodele centralizate au la bază ideea, că traumele suferite de copiii combatanți necesită îngrijiri specializate, individuale înainte ca aceștea să revină în familiile lor. În acest sens, copiilor le sunt acordate îngrijiri medicale, antrenarea lor în programele psihologice înainte de a fi reintegrați în mediul lor. Metodele centralizate sunt deseori percepute ca fiind periculoase, deoarece guvernele la fel au interes în utilizarea copiilor soldați. Din momentul în care guvernul este un participant activ la războiul civil, este dificil de a determina dacă

în el se poate de avut încredere, în sensul ajutorării membrilor părții adverse în conflict. [5, p. 21]

Metode descentralizate – organizațiile internaționale și strategiile organizațiilor ne-guvernamentale: Odată ce un copil este preluat de o organizație internațională sau de o organizație nonguvernamentală, aceste organizații stabilesc legăturile lui cu familia, ulterior reintegrează fostul soldat în mediul său. În acest sens sunt luați în considerație mai mult factori sociali și culturali. Totodată, centrele locale, create în acest scop, înfruntă probleme serioase de ordin financiar dar și lipsa resurselor umane. Astfel, Centrul World Vision de reabilitare a copiilor combatanți din nordul Ugandei deseori întreține un număr de copii ce de șase ori îi depășește capacitatea. [5, p. 21]

Un alt exemplu de demobilizare, reabilitare și reintegrare pentru tratamentul centralizat al copiilor soldați este Centrul Lhanguene din Mozambic, creat de Guvern împreună cu Salvați Copiii pentru a asista copiii care au fost atrași de Rezistența Națională a Mozambicului pentru a fi martori sau a participa la omoruri. Personalul centrului compus din medici, psihologi și asistenți sociali au lucrat cu copiii pentru ca aceștia să-și poată reîncepe viața în comunitate. [8, p. 824-825] Ca parte componentă a procesului de reabilitare a foștilor copii soldați, aceștia erau izolați social în Centrul Lhanguene și erau forțați să discute cu consilierii la subiectul atrocităților pe care le-au comis sau la care au fost martori în timpul războiului. Programul respectiv, însă, a eșuat, deoarece copiii fie nu doreau, fie nu puteau participa la el. Suplimentar, punerea accentului pe sănătatea mintală distrage atenția de la resursele necesare mai importante pentru reintegrarea foștilor copii soldați în societatea civilă. De asemenea, acest centru a fost utilizat deseori în calitate de instrument politic (pentru a da publicității atrocitățile comise de gruparea rebelă), precum și a scos în evidență ideea că copiii nu ar fi bineveniți în familiile și mediul lor. Necătând la aceste momente, Centrul Lhanguene a demonstrat că programele centralizate de reunificare familială au fost realizate cu succes. [5, p. 22]

În Angola, spre exemplu, copiii au avut de înfruntat o serie de probleme la etapa de reintegrare, datorită lipsei de resurse și instituții necesare în acest sens. Foștilor copii soldați le-au fost acordate ajutoare sub formă de haine, bani și hrană, dar după revenirea lor la locul de baștină ei au fost incapabili să revină la viața pe care au avut-o ani în urmă. Astfel, în lipsa programelor educaționale și vocaționale, mulți copii au sfârșit prin a ajunge în stradă sau în aservire. [5, p. 22]

În Sierra Leone foștii copii soldați au fost trimiși să lucreze în minele de diamante pentru plăți mizere, deoarece ei nu aveau alte oportunități economice după război. [5, p. 22]

În același timp, există pericole inerente procesului de reabilitare. În Afganistan, copiii care au fost antrenați în calitate de spioni de către autoritățile afganeze sovietice și au fost capturați de Mujahadin, au fost "reabilitați" și pregătiți în calitate de spioni pentru Mujahadin. [8, p. 825]

La fel, guvernele nu întotdeauna atrag atenția cuvenită activității serviciilor de reabilitare, în special dacă consideră copiii în calitate de prizonieri de război. Datorită

originilor recente ale obligației legale a statelor de a asigura activitatea serviciilor de reintegrare a copiilor victime ale conflictelor armate, informația este insuficientă. [8, p. 825]

În contextul acestor experiențe problematice, au fost propuse și create o serie de instrumente întru ameliorarea sorții copiilor afectați de ostilități. Unul din mecanismele efective în acest sens este Fondul Națiunilor Unite pentru Copii (UNICEF).

Născut după război pentru copiii celui de-al Doilea Război Mondial, UNICEF este astăzi prezent în circa 25 state implicate atinse de conflictele armate, având drept sarcină primordială de a acorda ajutor și de a contribui la instaurarea unui mediu protector pentru copiii. În acest scop UNICEF utilizează tot arsenalul de instrumente juridice existent în dreptul internațional contemporan, totodată pentru a ajuta efectiv copiii implicați în conflictele armate, și pentru a-i proteja de răul existent, organizația nu se poate mulțumi doar cu arbitrarea în spatele textelor internaționale care nu sunt deloc aplicate uneori. Realitatea situațiilor cu care se confruntă azi societatea internațională, de la Beslan la RDC, trecând prin Uganda, ne invită la realism. [2]

Reiterăm că potențialul Convenției cu privire la drepturile copilului în protecția copiilor victime ale conflictelor armate prin obligarea statelor părți la convenție să asigure asistența psihologică și reinserarea lor socială este o novație în sistemul normativ internațional. Principiul de bază pentru toate programele de recuperare și reintegrare a copiilor traumatizați pe urma războaielor este că acestea trebuie să fie realizate într-un mediu unde se asigură ocrotirea sănătății, autorespectul și demnitatea copilului. De la adoptarea Convenției, UNICEF a inițiat programe în Croația și Serbia pentru pregătirea profesioniștilor apți să identifice și să consilieze copiii care manifestă simptomele războiului. [8, p. 824]

În februarie 1999 UNICEF a prezentat Consiliului de securitate agenda sa pentru copii cu privire la pace și securitate, definindu-i prioritățile: încetarea utilizării copiilor soldați, protecția asistenței umanitare și personalului umanitar; susținerea acțiunilor contra minelor antipersonal; protecția copiilor de efectele sancțiunilor; asigurarea ca operațiunile de menținere a păcii să țină cont de copii și de necesitățile lor specifice; evidențierea insuficienței nepedepsirilor crimelor de război; promovarea sistemelor de alertă timpurie și de prevenire a conflictelor. [2]

Protecția oferită azi de UNICEF are loc în condițiile acțiunilor de luptă. Toți copiii, inclusiv cei strămutați în urma conflictului au, de asemenea, dreptul la serviciile de bază și au nevoie să aibă acces la îngrijirile de sănătate, educație, ajutor psihosocial și reinserare socială. În anumite circumstanțe se recurge la negocierea ”zilelor de liniște” și crearea culoarelor de securitate într-o zonă de conflict care permite a ajutama răniții și de a organiza campanii de vaccinare.

În anul 2004, în statele afectate de conflicte armate, UNICEF a putut împreună cu partenerii săi să vaccineze mii de copii contra poliomielitei în RDC, Somali, Sudan. Astfel pentru protecția copiilor în cadrul unui conflict armat este necesar uneori de a negocia direct cu beligeranții, de a-i convinge să deschidă coridoare, zone de pace. La fel, pentru

protecția copiilor și femeilor în conflictele armate, sunt create adăposturi bine amenajate, care permit copiilor sau tinerilor să ia parte la activități, precum sensibilizarea cu privire la protecția minelor, securitate etc. [2]

Protecția copiilor deplasați consistă în mod esențial în adăpostirea lor de atentatele fizice sau psihologice precum violența, violența sexuală, abandonul, tratamentele crude și degradante sau înrolarea în trupele armate.

Crearea primelor spații adaptate la necesitățile copiilor datează cu anul 1999 în Albania; ele vizau acordarea ajutorului integrat copiilor pe câmpul de refugiați. În acest sens, mii de copii kosovari au beneficiat de serviciile preponderent educaționale. Prin urmare, protecția copiilor implică realizarea sau susținerea programelor educaționale, școlilor chiar în inima conflictelor și continuarea programelor de alimentare, de vaccinare și ocrotire a sănătății.

UNICEF împreună cu CICR au consolidat conceptul zonelor spitale promovând ideea că atunci când un copil este prins în mijlocul unui conflict armat, acesta trebuie privit ca persoană aflată în zona de pace și, respectiv, locul unde se află copiii, vor fi considerate drept zone de pace. Ideea rezultă și din faptul, că ambele părți beligerante poartă reciproc grija copiilor afectați de conflictele armate. Această adaptare a conceptului zonelor de siguranță nu unui spațiu anume, ci unui grup specific al populației necesită o aplicare abstractă, dar și constructivă a dreptului internațional. Procedeuul respectiv implică o combinație a principiilor de drept internațional umanitar cu principiile protecției internaționale a drepturilor omului, [8, p. 818] în special principiul 8 al Declarației cu privire la drepturile copilului din 1959, care prevede: ”Copilul în toate circumstanțele trebuie să fie printre primii care primesc protecție și ajutor”. [4]

Declarația copiilor drept zone de pace și în consecință – încetarea focurilor pentru a permite evacuarea copiilor din Liban și Salvador la momentul respectiv a fost un pas important în desfășurarea umanitară a ostilităților. [8, p. 818]

Suplimentar la zonele de pace, organizațiile interguvernamentale au reușit să stabilească coridoare de liniște, ce reprezintă anumite căi pe care pot fi aduse celor ce au nevoie echipamente medicale, produse alimentare.

În anul 1989 în Sudan organizațiile internaționale au încercat să asigure o lună de pace, însă părțile – forțele guvernamentale și rebelii, nu au putut ajunge la un acord. [8, p. 819]

De asemenea, suplimentar, cooperarea statelor în materia protecției copiilor în situațiile de conflicte armate va combina instrumente regionale pertinente importante cum sunt:

- stabilirea normelor:
- evaluarea normelor în materia protecției copiilor în conflictele armate:
- stabilirea proceselor de monitorizare a angajamentelor:

Mai multe mecanisme asigură monitorizarea aplicării de către statele membre a angajamentelor față de drepturile omului. Organismele statutare ale Consiliului Europei (Adunarea Parlamentară și Comitetul de Miniștri) au creat diferite sisteme de su-

praveghere (pe țări, pe teme sau pe tratate de referință). Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și deciziile și concluziile Comitetului european al drepturilor sociale sunt exemple de mare importanță. O altă instituție independentă, Comisarul pentru drepturile omului al Consiliului Europei, contribuie considerabil la evaluarea situației din țările vizate. În rapoartele și activitățile sale, Comisarul este preocupat din ce în ce mai mult de problemele legate de drepturile copiilor. Organismele de monitorizare sunt încurajate să acorde o atenție particulară problemelor referitoare la drepturile copiilor. Programul ”Construirea unei Europe cu și pentru copii” va examina sistematic deciziile, rapoartele și recomandările referitoare la drepturile copiilor. [3, p. 19]

- **Elaborarea și dezvoltarea politicilor:** Activitățile din cadrul acestui instrument vizează activitatea organizațiilor interguvernamentale și ONG-urilor, care printre altele efectuează o analiză eficientă a cadrului juridic și instituțional la nivel național și local, identificarea bunelor practici și elaborarea metodelor și strategiilor naționale pentru protecția drepturilor copiilor; analiza politicilor de prevenire la nivel național și local, identificarea bunelor practici și elaborarea unor modele de politici de prevenire la nivel național și local. [3, p. 21]

- **Asistența tehnică și programele de cooperare:** La solicitarea statelor interesate, Consiliul Europei cooperează cu autoritățile naționale și oferă asistență mai ales în următoarele domenii: reformă legislativă, elaborarea politicilor și cadrelor instituționale, formarea profesioniștilor.

- **Sensibilizarea și activitățile de educare, pregătire și comunicare:** Presupune organizarea unor campanii informare asupra unor probleme specifice, cum este implicarea copiilor în conflictele armate contemporane; organizarea de activități și campanii la nivel național.

- **Mobilizarea celor 4 actori principali (cei 4 piloni): guvernele, parlamentele, autoritățile locale și ONG-urile.** Pe lângă cooperarea statelor propriu-zisă, la moment se impune și necesitatea cooperării organismelor regionale specializate cu cele universale, la fel, specializate. De exemplu, în cadrul programului ”Construirea unei Europe cu și pentru copii”, Consiliul Europei își propune acționarea în parteneriat cu alți actori, cum ar fi Uniunea Europeană și UNICEF. [3, p. 15]

Copiii nu sunt mini-persoane cu mini-drepturi. Programul pe 3 ani al Consiliului Europei ”Construirea unei Europe cu și pentru copii” vizează garantarea respectării drepturilor copilului peste tot și de către toți în Europa. [3, p. 3]

Din abordările prezentului paragraf, ajungem la concluzia că, datorită aplicării contemporane, practice și în anumite situații aplicarea cu succes a dreptului internațional umanitar cu privire la copiii civili, așteptarea comunității internaționale a fost ca incorporând prevederile legate de conflictele armate în Convenția cu privire la drepturile copilului, standardele în materie vor fi ridicate sau cel puțin menținute. Copiii trebuie să beneficieze de întregul „arsenal” de norme de drept internațional ce reglementează purtarea ostilităților și efectele lor asupra populației civile, în general.

Putem conchide, că principiile de bază ce urmează să fie aplicate includ: limitarea mijloacelor de purtare a conflictelor armate, trasarea distincției dintre populația civilă și cei ce participă la ostilități (în purtarea operațiunilor militare, toate eforturile trebuie depuse pentru protejarea populației civile), interdicția ca populația civilă să devină obiectul represiilor, transferărilor forțate sau alte atentate la demnitatea populației civile a unui stat. [8, p. 819].

Utilizarea copiilor soldați este o problemă globală, dar cu cele mai puternice interferențe la nivel local. Acest fapt implică o combinație de strategii care urmează să fie aplicate pe diferite nivele (de la mondial, la local) pentru a răspunde provocărilor noi ce apar în materia protecției internaționale a copiilor de efectele nefaste ale conflictelor armate.

Acțiunile întreprinse de guvernele naționale, statele străine, organizațiile internaționale și organizațiile neguvernamentale sunt un început admirabil, dar, din păcate, nu au oferit instrumentele necesare pentru soluționarea problemei utilizării copiilor soldați în conflictele armate contemporane. Prin urmare, astăzi societatea internațională este îndreptățită să aplice strategii combinate, centralizate și descentralizate pentru a răspunde efectiv noilor provocări la acest capitol.

Comitetul Internațional al Crucii Roșii, care acționează în favoarea victimelor conflictelor armate a fost întotdeauna sensibil la soarta copiilor pe timp de război. Începând cu Primul Război Mondial, în special, Comitetul a depus efortul maxim pentru a limita suferințele copiilor contribuind, pe de o parte, la codificarea protecției lor juridice, pe de altă parte – prin acționarea în țările afectate de conflictele armate.

În materia protecției copiilor combatanți, comunitatea internațională își propune drept scop primordial adoptarea măsurilor care ar fundamenta capacitatea colectivităților locale să minimizeze sau să prevină folosirea copiilor soldați. De exemplu, statele trebuie să implementeze în ordinea juridică națională standardele naționale și internaționale care reglementează vârsta minimă de recrutare. [10, p. 80-83]

Organizațiile neguvernamentale, grupurile religioase și societatea civilă pot juca roluri importante în stabilirea cadrului moral, care ar caracteriza participarea copiilor la conflictele armate ca fiind inacceptabilă.

O altă măsură preventivă este documentarea activă și timpurie a copiilor neacompaniați în zonele de ședere a refugiaților sau persoanelor deplasate.

Un moment important în consolidarea protecției speciale a copilului afectat de conflictul armat a devenit și crearea mecanismului atragerii la răspundere penală internațională a persoanelor vinovate. Astfel, Curtea Penală Internațională și-a început activitatea cu înaintarea acuzării privind recrutarea copiilor în conflict armat lui Thomas Lubanga Dyilo, iar Tribunalul special pentru Sierra Leone a acuzat zece persoane pentru săvârșirea acestei infracțiuni.

Toți actorii dreptului internațional, în special cei care sunt în mod obișnuit în contact cu copiii, particularii au sarcina primordială de a crea un mediu de securitate, favorabil liberei dezvoltări a copilului și de a minimaliza impactul conflictului armat asupra persoanei copilului.

Referințe:

1. Bădescu V. Aspecte privind implicarea copiilor soldați în conflictele armate. [On-line]: <https://www.google.md/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0CCMQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.unap.ro%2Fro%2Funitati%2Fcdiu%2FGL7%2520PROBLEMATICA%2520reprezentata%2520de%2520COPII%2520SOLDATI.doc&ei=qP1DVNe9K8b4Oq6RgIAC&usg=AFQjCNFcpCy8vuUy1czSJhK1knfR76y5lg&bvm=bv.77648437,d.ZWU>. (Vizitat la 03.05.2023).
2. Comitetul Internațional al Crucii Roșii. Protecția populației civile în perioada conflictului armat. A XXVI-a Conferință Internațională a Crucii Roșii, Rezoluția Nr.2. Geneva, 3-7 decembrie 1995. [On-line]: <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/resolution/26-international-conference-resolution-2-1995.htm>. (Vizitat la 21.05.2023).
3. Construirea unei Europe cu și pentru copii. DG III – Coeziune socială, Consiliul Europei. Atelierul de creație grafică al Consiliului Europei. Realizarea: Departamentul de Producție al Documentelor și Publicațiilor (DPDP). Publicat în România, august, 2007. 40 p. [On-line]: https://www.coe.int/t/dg3/children/other%20languages/Booklet_Romanian.pdf. (Vizitat la 26.07.2023).
4. Declarația Drepturilor copilului, proclamată prin Rezoluția 1386 (XIV) a Adunării Generale din 20 noiembrie 1959. [On-line]: http://www.childrights.md/files/07_Declaratia%20drepturilor%20copilului%201959.pdf. (Vizitat la 03.05.2023).
5. Goung Aarong. Preventing, Demobilising, Rehabilitating and Reintegrating Child Soldiers in African Conflicts. În: The Journal of International Policy Solutions, Spring, 2007, Vol.7. p.19-24.
6. Haruța Ana. Probleme actuale ale reglementării juridice a vânzării armelor în lumea contemporană. Teza de doctor în drept. Specialitatea: 12.00.10 – drept internațional public. Chișinău, 2011. 185 p.
7. Protocolul facultativ la Convenția cu privire la drepturile copilului, referitor la vânzarea de copii, prostituția copiilor și pornografia infantilă. Adoptat la New York la 25 mai 2000. Semnat de Republica Moldova la 08 februarie 2002. Ratificat prin Legea nr. 29-XVI din 22 aprilie 2007. [On-line]: <https://cnpac.md/uploaded/Amicel/files/legi/protocol.pdf>. (Vizitat la 06.04.2023).
8. Van Bueren Geraldine. The international legal protection of children in armed conflicts. În: International and Comparative Law Quarterly. Cambridge University Press, 1994, Nr. 43(4). p.809-826.
9. Zaharia V. Principiile organizării controlului în materia implicării copiilor în conflictele armate. În: Conferință științifică cu participare internațională, consacrată aniversării a 65-a a USM „Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea

- capacității de inovare”. Chișinău, 21-22 septembrie 2011. Rezumatele comunicărilor. Științe sociale, Vol.I. Chișinău: CEP USM, 2011, pp.43-46.
10. Zaharia V. Programe și strategii de reabilitare a copiilor afectați de conflictele armate. Perspective și realități. *Studia Universitatis, seria Științe Sociale, Universitatea de Stat din Moldova, nr.8 (58). (Categorie B), Chișinău, Editura: CEP USM, 2012, pp.80-83.*
 11. Захария В. Механизм ООН постоянного наблюдения и отчетности за положением детей в зонах вооруженных конфликтов. În: *Научно-практический журнал «Наше право», Специальное издательство «ЮНЕСКО», Nr.2, 2015, pp. 176-179.*
 12. Котляров И.И., Ходжабегова К.Л. *Международное гуманитарное право. Москва: Юнити-Дана, 2010. 143 p.*
 13. Шакуро Елена. Женщины и дети-беженцы в вооружённых конфликтах. În: *Белорусский журнал международного права и международных отношений, 2001, №3. [On-line]: <http://evolutio.info/ru/journal-menu/2001-3/2001-3-shakuro>. (Vizitat la 12.05.2023).*

REDUCEREA SUBSTANTELOR CARE DISTRUG STRATUL DE OZON PENTRU ASIGURAREA DEZVOLTĂRII DURABILE A ȚĂRII

PHASED REDUCTION OF THE OZONE DEPLETING SUBSTANCES FOR ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

Natalia ZAMFIR, ORCID: 0000-0001-6023-7091
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 341.241:504.3.054:502.131.1

e-mail: natalia.zamfir@usm.md

The substantial reduction of production and consumption, on a global level of ozone depleting substances is a remarkable success of the international community.

Incontestable, the efforts of the Montreal Protocol have been successful and the ozone layer has begun to recover, albeit slowly. If countries will continue to honor their commitments to the protocol, the ozone layer over Antarctica will recover by the middle of this century.

In order to harmonize the national legislation with EU environmental standards, should regulate prevention and reduction of ozone depleting substances and requirements for periodic checks to ascertain possible fugitive emissions of regulated substances are to be regulated in order to recover the ozone layer and protect the environment as a whole.

The ozone depleting substances reduction will contribute to maintaining the competitiveness of the economy by attracting foreign investments and will modernize the field through access to alternative technologies and innovations to ensure the sustainable development of the country.

Cuvinte-cheie: ozon, reducere, protecția, substanțe, ecosistemul, mediu, legea, tehnologii, standard, prevenire

Semnarea Convenției de la Viena privind protecția stratului de ozon (1985) și a Protocolului de la Montreal privind substanțele ce distrug stratul de ozon (1987) a servit drept bază pentru inițierea colaborării internaționale pentru salvarea stratului de ozon. Republica Moldova a ratificat Convenția pentru protecția stratului de ozon și Protocolul privind substanțe ce distrug stratul de ozon prin Hotărârea Parlamentului nr. 966/1996.

Succesul Protocolului se datorează, în primul rând, efortului depus de Părțile semnatare pentru elaborarea programelor naționale de suprimare și eliminare eşalonată a SDO. Incontestabil, eforturile Protocolului de la Montreal la ziua de astăzi s-au încununat de succes, și stratul de ozon, deși lent, a început să se restabilească. Dacă țările vor continua să-și onoreze obligațiunile asumate față de protocol, stratul de ozon de deasupra Antarcticii se va restabili către mijlocul secolului actual.

Obiectivele privind diminuarea emisiilor de substanțe care distrug stratul de ozon (în continuare - SDO) sunt stipulate în următoarele documente de politici: *Strategia de*

mediu pentru anii 2014-2023 [1] și Programul de suprimare eșalonată a hidroclorofluorocarburelor halogenate pentru anii 2016-2040 [2].

Programul de suprimare eșalonată a hidroclorofluorocarburelor halogenate pentru anii 2016-2040, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 856/2016, stabilește obiectivele și acțiunile necesare privind reglementarea, gestionarea, supravegherea și controlul utilizării hidroclorofluorocarburelor, în vederea realizării angajamentelor asumate de către Republica Moldova în cadrul Protocolului de la Montreal.

Fiecare Parte semnatară a Protocolului urmează să îndeplinească anumite obligațiuni: (i) respectarea orarului de îngheț și suprimare eșalonată a substanțelor ce distrug stratul de ozon și (ii) interzicerea comerțului cu non-părțile Protocolului de la Montreal.

Orarele de suprimare eșalonată a SDO pentru țările art. 5 diferă de orarele țărilor dezvoltate, ținându-se cont de faptul că țările în curs de dezvoltare nu au posibilitatea trecerii în termeni restrânși la utilizarea substanțelor noi și la tehnologii alternative.

Conform prevederilor Protocolului de la Montreal, în prezent în Republica Moldova este în curs de realizare eliminarea eșalonată a substanțelor care diminuează stratul de ozon, având drept obiectiv reducerea consumului de HCFC cu 97,5% către anul 2030. Reglementările cu privire la utilizarea HCFC sunt stabilite în *Legea nr. 852/2002 privind aprobarea Regulamentului cu privire la regimul comercial și reglementarea utilizării hidrocarburelor halogenate care distrug stratul de ozon* (în continuare - *Legea nr.852/2002*) [3].

În conformitate cu Programul de suprimare eșalonată a HCFC, cantitatea permisă pentru import a acestor substanțe este în continuă descreștere, urmând să atingă o reducere cu 67,5 % din nivelul de bază, către anul 2025.

Legea nr. 277/2018 privind substanțele chimice reglementează obligațiile persoanelor fizice și juridice care produc sau plasează pe piață substanțe sau amestecuri chimice, interdicțiile și restricțiile privind producerea, plasarea pe piață, importul, exportul și utilizarea substanțelor și amestecurilor chimice periculoase, condițiile de clasificare, etichetare și ambalare a substanțelor și amestecurilor chimice, crearea și menținerea unui registru al produselor chimice, procedura de autorizare a produselor chimice periculoase, obligațiile de raportare, controlul și alte aspecte cu privire la substanțele și amestecurile chimice. [4]

HG nr. 589/2018 cu privire la stabilirea mecanismului de repartizare a contingentelor anuale pentru importul hidroclorofluorocarburelor halogenate stabilește mecanismul de repartizare a contingentelor anuale pentru importul hidroclorofluorocarburelor halogenate și asigură realizarea prevederilor Programului de suprimare eșalonată a HCFC. [5]

Limitarea treptată a introducerii pe piață și consumului de SDO este identificată drept cea mai eficace modalitate de reducere a emisiilor de aceste substanțe pe termen lung, în conformitate cu direcțiile prevăzute în Strategia Națională de Dezvoltare "Moldova Europeană 2030", în scopul îmbunătățirii calității mediului și trecerii la o economie verde competitivă și care să creeze în același timp oportunități propice pentru noi locuri de muncă și o creștere durabilă până în 2030.

Cadrul normativ internațional și național reglementează diminuarea emisiilor de SDO, care va contribui la refacerea stratului de ozon (la nivelul existent anterior anului 1980) și la protejarea sănătății umane și a mediului. Succesul Protocolului de la Montreal se datorează, în primul rând, efortului depus de Părțile semnatare pentru elaborarea programelor naționale de suprimare și eliminare eşalonată a SDO.

Diminuarea stratului de ozon duce la creșterea radiației ultraviolete, în special UV-B, ceea ce reprezintă în continuare o amenințare serioasă pentru sănătate și pentru mediu. În mare parte, diminuarea stratului de ozon e cauzată de eliminarea în atmosferă a substanțelor chimice care sunt utilizate în echipamentele și instalațiile de refrigerare și climatizare, ș.a.

Deteriorarea stratului de ozon, cauzată de utilizarea SDO, provoacă următoarele consecințe:

- razele ultraviolete ale soarelui nu sunt filtrate corespunzător;
- crește frecvența bolilor de piele, cum ar fi dermatita, reacțiile alergice și melanoamele (cancer de piele), bolilor oculare, cum ar fi cataracta, infecții oculare etc.;
- deteriorarea sistemului imunitar uman, rezultând în boli autoimune și infecții cauzate de bacterii și virusuri.

La scară globală, cataracta este cauza principală a orbirii, cu o pondere de peste 43%. În anul 1998 s-au înregistrat 135 de milioane de persoane cu tulburare a vederii și 45 de milioane de orbi, dintre care, la circa 19,3 milioane de persoane cauza principală a orbirii este cataracta. Conform studiilor recente, în 2020 existau deja circa 100 de milioane de ochi cu cataractă, iar în următoarele două decenii, cel mai probabil, incidența acestei boli se va dubla. [6]

Cancerul de piele este răspândit la populația din Europa de Nord și foarte răspândit la populația din regiunile subtropicale ale Americii și Australiei. De exemplu, în Finlanda anual se înregistrează 50 de cazuri de carcinom basocelular la 100 000 de oameni, iar în Australia – 800 de cazuri la 100 000 de oameni. Studiile demonstrează că melanomul depinde de caracteristicile personale și genetice, precum și de expunerea la radiația UV. Anual pe glob se înregistrează 132 000 de cazuri de melanom. Conform datelor statistice ale Organizației Mondiale a Sănătății, dacă stratul de ozon se reduce cu 10% - se pot înregistra adițional 4 500 de cazuri de melanom. Studiile epidemiologice au demonstrat că toate cele 3 tipuri de cancer de piele țin de expunerea la soare, astfel refacerea stratului de ozon reprezintă un factor determinant în prevenirea acestei maladii. [6]

Totodată, radiația solară UV-B sporită, asociată cu reducerea stratului de ozon, are efecte nocive asupra ecosistemelor terestre prin acțiunea acesteia asupra plantelor, animalelor și microorganismelor. Efectele negative se manifestă prin formarea radicalilor liberi, leziunea ADN-ului și inhibiția parțială a procesului de fotosinteză la plante.

În Republica Moldova, procesul de degradare a ecosistemelor naturale are o influență semnificativă asupra diversității speciilor de plante și animale, cauzând declinul populațiilor acestora. Printre cauzele degradării se numără și creșterea radiației UV-B, care provoacă deteriorarea ADN-ului din celule. Un indicator semnificativ în

acest sens este creșterea numărului speciilor pe cale de dispariție incluse în edițiile Cărții Roșii: prima ediție includea 55 de specii; ediția a doua – 242 de specii, iar ediția a III-a - 427 de specii vulnerabile, periclitate și critic periclitare.

Dependența economiei de agricultură și implicit de resursele de sol determină acest domeniu drept unul important pentru dezvoltarea durabilă a țării. Având în vedere caracterul extensiv al exploatării terenurilor agricole și nivelul înalt al ocupării populației în activitățile aferente agriculturii, păstrarea resurselor de sol și protejarea acestora este imperativă. Astfel, realizarea măsurilor care vor contribui la restabilirea stratului de ozon, va avea un impact pozitiv asupra resurselor de sol, favorizând creșterea productivității agricole.

În acest context, utilizarea tehnologiilor moderne și a soluțiilor inovatoare pentru a trece la sisteme de răcire și de încălzire inteligente, sustenabile și eficiente din punct de vedere energetic, care pot genera economii bugetare și de energie pentru întreprinderi și cetățeni, și de asemenea, pot contribui la îmbunătățirea calității mediului și creșterea nivelului de bunăstare, oferind astfel și beneficii pentru societate în ansamblu.

Actuala Legea nr. 852/2002 a fost elaborată în temeiul Protocolului de la Montreal și prevede un șir de măsuri care contribuie la reducerea consumului de SDO, cum ar fi: introducerea procedurii de autorizare a importului, exportului sau reexportului HCFC, interzicerea importului unor substanțe reglementate, interzicerea importului echipamentelor și produselor ce conțin SDO. Între timp, legislația UE a fost completată cu *Regulamentul (UE) 1005/2009 privind substanțele care diminuează stratul de ozon* (în continuare - Regulamentul (UE) 1005/2009), prevederile căruia nu au fost transpuse în legislația națională. Necesită operarea modificărilor în Legea nr.852/2002 în scopul ajustării prevederilor cadrului normativ național la prevederile Regulamentului (UE) 1005/2009, transpunerea căruia a fost condiționată în Acordul de Asociere RM-UE.

O prevedere importantă care urmează a fi adusă în concordanță ține de stabilirea prevederilor referitoare la măsurile de precauție, care urmează a fi luate de către agenții economici în vederea reducerii la minimum a oricăror emisii fugitive de substanțe reglementate. Emisiile în aerul atmosferic a acestor substanțe cauzează poluarea mediului și distrugerea stratului de ozon.

O altă propunere de modificare ține de transferul dreptului de utilizare a cotei între agenții economici autorizați. Importatorii autorizați introduc pe piață sau utilizează în scopuri proprii substanțele reglementate și pot autoriza o altă întreprindere să-i exercite acest drept sau pot transfera întreg contingentul anual din grupa respectivă de substanțe chimice, oricărui alt importator al acestor substanțe, care la fel este autorizat. Această prevedere este binevenită și în cazul importatorilor de HCFC, cu atât mai mult că cantitățile de HCFC permise pentru import se micșorează de la an la an, iar procedura de import a unor cantități mici nu este rentabilă.

O altă problemă ține de termenul de valabilitate al autorizației. Conform Legii 852/2002, autorizația este valabilă timp de 90 de zile de la data eliberării. În ultimii ani, în contextul pandemiei COVID 19 și a stării de război din țara vecină, prin porturile căreia era importată marfa (în special portul Odessa), agenții economici nu reușeau să se

încadreze în acest termen și întâmpinau mari dificultăți. Astfel, se propune termenul de valabilitate al autorizației să fie stabilit pe durata întregului an pentru care este atribuit contingentul. Aducerea în concordanță a prevederilor acestor legi va contribui la facilitarea procedurii de import a SDO de către agenții economici.

Modificările operate urmează să reglementeze excepții de la interzicerea importului substanțelor reglementate, utilizate ca intermediari de sinteză și ca agenți de proces (*utilizate de pompieri*), pentru utilizări esențiale de laborator și analitice, pentru utilizări critice (*în domeniul militar*).

În scopul ajustării la standardele UE de mediu, urmează să fie reglementate cerințe de prevenire și reducere a emisiilor de substanțe reglementate și cerințe privind verificările periodice pentru a constata eventualele emisii fugitive de SDO în vederea recuperării stratului de ozon și protejării mediului ca întreg, bazate pe o abordare comună, ce va contribui la progresarea Republicii Moldova pe termen lung spre dezvoltarea economică durabilă și asigurarea respectării dreptului cetățenilor la un mediu sănătos.

Îndeplinirea cerințelor Protocolului de la Montreal poate duce la o dezvoltare socială a țării prin reducerea vulnerabilității asociate cu distrugerea stratului de ozon și la efecte sociale benefice, cum ar fi: (i) stare mai bună a sănătății și, ca urmare, diminuarea numărului de boli de piele și afecțiunilor oculare; (ii) diminuarea impactului asupra ecosistemelor și culturilor agricole; (iii) atragerea investițiilor străine și, ca urmare, obținerea beneficiilor pentru dezvoltarea locală și regională.

Referințe:

1. HG nr.301/2014 cu privire la aprobarea Strategiei de mediu pentru anii 2014-2023 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia. Monitorul Oficial Nr. 104-109 din 06.05.2014
2. HG nr.56/2016 privind aprobarea Programului de suprimare eșalonată a hidroclorofluorocarburilor halogenate pentru anii 2016-2040 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acestuia în anii 2016-2020. Monitorul Oficial Nr. 217-229 din 22.07.2016
3. Legea nr. 852/2002 privind aprobarea Regulamentului cu privire la regimul comercial și reglementarea utilizării hidrocarburilor halogenate care distrug stratul de ozon. Monitorul Oficial Nr. 54-55 din 18.04.2002
4. Legea nr. 277/2018 privind substanțele chimice. Monitorul Oficial Nr. 49-58 din 15.02.2019
5. HG nr. 589/2018 cu privire la stabilirea mecanismului de repartizare a contingentelor anuale pentru importul hidroclorofluorocarburilor halogenate. Monitorul Oficial Nr. 235-244 din 29.06.2018
6. Regulamentul (UE) 1005/2009 privind substanțele care diminuează stratul de ozon. Publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 286 din 31 octombrie 2009

RESPECTAREA PRINCIPIULUI EGALITĂȚII ÎN PROCESUL DE ACHITARE A PRIMELOR DE ASIGURARE OBLIGATORIE DE ASISTENȚĂ MEDICALĂ

COMPLIANCE WITH THE PRINCIPLE OF EQUALITY IN THE PROCESS OF PAYMENT OF COMPULSORY MEDICAL ASSISTANCE INSURANCE PREMIUMS

*Aliona CHISARI-RURAK, ORCID: 0000-0003-0764-6843
Universitatea de Stat din Moldova*

CZU:347.965:331.225:368.042

e-mail: chisarialiona@yahoo.com

The system of compulsory medical assistance insurance in the Republic of Moldova operates, in general, based on the principle of contribution, with service beneficiaries being obliged to pay medical insurance premiums. At the same time, there are categories of people for whom the Government has the quality of insurance. In this study, we propose to approach the principle of equality through the lens of the obligation to pay medical insurance premiums. In this context, we have established several objectives: the identification of the persons obliged to insure themselves individually, the establishment of the categories of persons for whom the Government has the capacity to be insured and the highlighting of the justifying and objective element in the process of applying the differentiated treatment in relation to the persons who pay the insurance premium. In order to carry out the research, multiple methods were used: analysis, synthesis, logic, comparison.

Cuvinte-cheie: *avocat, prima de asigurare, sistemul asigurărilor obligatorii de asistență medicală, tratament diferențiat.*

INTRODUCERE

Sistemul de asigurări obligatorii de asistență medicală în Republica Moldova este administrat de către Compania Națională de Asigurări în Medicină. Finanțarea se realizează, în mare parte, în baza primelor de asigurare medicală achitate de către asigurat, care de cele mai multe ori are și calitatea de persoană asigurată. Totodată, există situații în care calitatea de asigurat este atribuită Guvernului. Conform art. 4, alin. 4 din Legea 1585/1998 Guvernul are calitatea de asigurat pentru mai multe categorii de persoane neangajate, cu domiciliul în Republica Moldova și aflate la evidența instituțiilor abilitate. Printre acestea se evidențiază: persoanele cu dizabilități severe, accentuate sau medii și părinții, inclusiv adoptivi, care exercită în mod efectiv

creșterea și educarea a patru și mai mulți copii, pentru perioada în care cel puțin un copil are vârsta de până la 18 ani [1].

Totodată, legislația în vigoare exceptează din rândul persoanelor asigurate de către Guvern, subiecții obligați prin lege să se asigure individual. În acest context, Legea 1593/2002 prevede în Anexa nr. 2 categoriile de plătitori ai primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală în sumă fixă, care se asigură în mod individual. Printre acestea se evidențiază: mediatorii, notarii, avocații, executorii judecătorești, experții judiciari care activează în cadrul unui birou de expertiză judiciară, interpreții, traducătorii și administratorii autorizați, indiferent de forma juridică de organizare a activității, neangajați, care au obținut atestat, licență sau autorizație în modul stabilit de lege [2].

MATERIAL ȘI METODĂ

Analizând aceste prevederi legale, identificăm printre plătitorii care se asigură în mod individual și avocații. Astfel, Compania Națională de Asigurări în Medicină a obligat mai mulți avocați să achite prima de asigurare obligatorie de asistență medicală, neținând cont de gradul de dizabilitate al acestora. Considerând această abordare ilegală și neconformă prevederilor constituționale, mai mulți avocați cu grad de dizabilitate s-au adresat în instanța de judecată, ulterior fiind ridicată excepția de neconstituționalitate a mai multor prevederi din cadrul legislației din domeniu. Examinând aceste sesizări în urma conexării lor într-un singur dosar, Curtea Constituțională a recunoscut constituțional textul: „avocații” din punctul 2 al Anexei nr. 2 a Legii 1593/2002 în măsura în care nu se aplică în privința persoanelor cu dizabilități severe, accentuate sau medii care dețin o licență de avocat și în cazul persoanelor care asigură creșterea și educarea a patru și mai mulți copii care dețin licență de avocat[3]. Raționamentul acestei decizii rezultă din prevederile Constituției Republicii Moldova care garantează tuturor cetățenilor Republicii Moldova egalitatea în fața legii și autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială (art. 16), dar și a altor prevederi constituționale care vizează dreptul la asistență și protecție socială (art. 47), familia (art. 48), protecția familiei și a copiilor orfani (art. 49), ocrotirea mamei, copiilor și a tinerilor (art. 50), protecția persoanelor cu dizabilități (art. 51), restrângerea exercițiului unor drepturi sau a unor libertăți (art. 54) [4].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Analizând prevederile art. 23, alin 1 și a Anexei nr. 2 din Legea 1593/2002 evidențiem că mediatorii, notarii, avocații, executorii judecătorești, experții judiciari care activează în cadrul unui birou de expertiză judiciară, interpreții, traducătorii și administratorii autorizați, indiferent de forma juridică de organizare a activității, neangajați, care au obținut atestat, licență sau autorizație în modul stabilit de lege sunt obligați să se asigure în mod individual.

Totodată, în cazul persoanelor neangajate cu domiciliul în Republica Moldova, care au dizabilitate severă, accentuată sau medie și al persoanelor care asigură creșterea și

educarea a patru și mai mulți copii, Legea 1585/1998 prevede că acestea sunt asigurate de Guvern, din contul bugetului de stat.

Analizând aceste prevederi legale, apare întrebarea dacă mediatorii, notarii, avocații, executorii judecătorești, experții judiciari care activează în cadrul unui birou de expertiză judiciară, interpreții, traducătorii și administratorii autorizați, indiferent de forma juridică de organizare a activității, neangajați, care au obținut atestat, licență sau autorizație în modul stabilit de lege, care au un grad de dizabilitate sau educă patru și mai mulți copii, dintre care cel puțin unul are vârsta până la 18 ani, vor fi asigurați de către Guvern?

Analizând Hotărârea Curții Constituționale, evedențiem că în cadrul acesteia au fost abordați doar avocații. Curtea a considerat că deși este justificat ca legislatorul să aplice în mod diferențiat obligația de a achita prima de asigurare obligatorie de asistență medicală în funcție de veniturile persoanelor, rămâne important dacă autoritățile au ales categoriile care au venituri pe baza unui criteriu obiectiv și dacă la adoptarea deciziei autoritățile au stabilit un echilibru corect între principiile concurente. Cu privire la primul aspect, Curtea reține că, în această cauză, legislatorul a calificat profesia de avocat ca fiind generatoare de venituri și, prin urmare, nu există un scop legitim ca persoanele care exercită această profesie să fie asigurate de Guvern. Curtea admite că profesia de avocat poate fi generatoare de venituri. Totuși, pentru a stabili că profesia de avocat reprezintă un criteriu obiectiv care justifică tratamentul diferențiat, Curtea trebuie să verifice dacă legea prevede garanții pentru persoanele care exercită această profesie că vor încasa venituri în cuantum suficient care ar permite autorităților să le excludă din categoria persoanelor asigurate de Guvern. Astfel, potrivit Legii nr. 1260 din 19 iulie 2002 cu privire la avocatură, profesia de avocat este o profesie liberă și independentă, precum și că aceasta nu constituie activitate de întreprinzător (articolul 1 alin. 2). Avocatul acordă solicitanților asistență juridică calificată (articolul 8 alin. 1), munca lui fiind remunerată din contul onorariilor primite de la persoanele fizice și juridice (articolul 63 alin. 1), iar mărimea onorariilor se stabilește prin acordul părților contractante (articolul 63 alin. 2). De asemenea, Legea cu privire la avocatură prevede că, în funcție de starea materială a clientului, avocatul ar putea acorda asistență juridică în mod gratuit (articolul 5 alin. 5). Din conținutul normelor analizate, Curtea concluzionează că licența de avocat nu presupune și încasarea în mod automat a unor venituri pecuniare, încasarea acestora fiind dependentă, inter alia, de efortul fizic și intelectual (capacitatea de muncă) depus, de capacitatea avocatului de a avea clienți și a le presta acestora asistență juridică calificată. Prin urmare, deținerea de către o persoană cu dizabilități a licenței de avocat nu presupune și încasarea iminentă a unor venituri. Din acest punct de vedere, aceste persoane nu se deosebesc de persoana cu dizabilități care nu deține licența de avocat și respectiv această diferențiere nu are la bază un criteriu obiectiv [3].

Deși Curtea a abordat doar avocații, considerăm că legislația în vigoare urmează a fi modificată în soplul scutirii de plata primei de asigurare medicală și a mediatorilor, notarilor, executorilor judecătorești, experților judiciari care activează în cadrul unui

birou de expertiză judiciară, interpreților, traducătorilor și administratorilor autorizați, indiferent de forma juridică de organizare a activității, neangajați, care au obținut atestat, licență sau autorizație în modul stabilit de lege și care au un grad de dizabilitate sau educație patru și mai mulți copii, dintre care cel puțin unul are vârsta de până la 18 ani.

CONCLUZII

În concluzie, evidențiem că prezența gradului de dizabilitate condiționează excepția persoanei de la achitarea primei de asigurare obligatorie de asistență medicală, iar aplicarea diferențiată a reglementărilor legale fără a încălca principiul egalității presupune identificarea elementului obiectiv și justificativ.

Referințe:

1. Legea nr. 1585 cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală din 27.02.1998, MO al RM nr. 38-39 din 30.04.1998
2. Legea nr. 1593 cu privire la mărirea, modul și termenul de achitare a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală, MO al RM nr. 18-19 din 08.02.2003
3. https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_8_2023_72g_2022_rou.pdf
Hotărârea Curții Constituționale privind excepțiile de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 4 alin. (4) din Legea nr. 1585 din 27 februarie 1998, din articolul 23 alin. (4) din Legea nr. 1593 din 26 decembrie 2002 și punctul 10 al Regulamentului aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1246 din 19 decembrie 2018 (sesizările nr. 72g/2022, nr. 91g/2022 și nr. 110g/2022)
4. Constituția Republicii Moldova nr. 1 din 29.07.1994, MO al RM nr. 78 din 29.03.2016

Această comunicare științifică a fost elaborată în cadrul Proiectului de Stat: „Protecția consolidată a drepturilor pacientului în sistemul asigurărilor obligatorii de asistență medicală”. Cifru: 20.80009.0807.30, realizat în cadrul Centrului Interuniversitar de Drept Medical, Universitatea de Stat din Moldova.

CONTRACTELE-CADRU ÎN SISTEMUL ASIGURĂRILOR OBLIGATORII DE ASISTENȚĂ MEDICALĂ: SCURT ISTORIC AL PARCURSULUI REGULATORIU

FRAMEWORK CONTRACTS IN THE COMPULSORY MEDICAL ASSISTANCE INSURANCE SYSTEM: BRIEF HISTORY OF THE REGULATORY PATH

Nicolae SADOVEI, ORCID ID: 0000-0003-2169-1851
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 349.22:368.042:616-082

e-mail: nicolae.sadovei@gmail.com

On February 27, 1998, the adoption of Law No. 1585 on Compulsory Health Care Insurance provided the legal foundation for implementing a new healthcare access system – the compulsory health care insurance system for the country's population. Participants in the legal relationships of mandatory medical assistance insurance could use (or were obligated to use, as the case may be) the most significant legal instruments for accessing these services – the framework contracts within the respective insurance system. Over a span of 25 years, the legislator established four such instruments: the compulsory medical assistance insurance contract (2002 - 2008), the contract for the provision of medical services within the framework of compulsory medical assistance insurance (2002 – present), the contract for the release of medicines and/or medical devices compensated from mandatory healthcare insurance funds (2020 – present), and the contract for the delivery of medicines and/or medical devices compensated to pharmaceutical service providers (2021 – present).

Cuvinte-cheie: *contracte-cadru în asigurări, asigurări obligatorii de asistență medicală, parcurs regulatoriu, contracte operaționale, subiecți contractanți.*

INTRODUCERE

Parcursul istoric al raporturilor contractuale, integrate în sistemul asigurărilor obligatorii de asistență medicală, este destul de complex, în special fiind abordat prin prisma intereselor subiecților implicați: pe de o parte, este evident interesul social major al populației țării asupra asigurărilor de sănătate; pe de altă parte, nu trebuie eliminate nici interesul comercial sănătos al prestatorilor de servicii de asistență medicală, antrenați în acest sistem de asigurări. Legea specială în materia asigurărilor de sănătate din Republica Moldova – *Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală nr.1585 din 27.02.1998* [1] – este actul normativ care, din momentul adoptării, a parcurs un istoric fulminant de modificări și completări, fiind de departe cea mai modificată și completată lege din tot sistemul legislației din domeniul ocrotirii sănătății din Republica Moldova [2, p.40-45].

Conținutul inițial al Legii nr.1585/1998 (al legii speciale în sistemul asigurărilor obligatorii de asistență medicală), prin intermediul căreia în Republica Moldova au

fost puse bazele unui nou sistem juridic complex de accesare de către populația țării a asistenței medicale, stabilea două categorii de contracte-cadru, care se încheiau în cadrul operațional complex de funcționare al asigurărilor obligatorii de asistență medicală (în continuare – AsOAM): *contractele de asigurare obligatorie de asistență medicală și contractele de acordare a asistenței medicale (de prestare a serviciilor medicale) în cadrul asigurării obligatorii de asistență medicală*. Astfel, potrivit, prevederilor art.6 din Legea nr.1585/1998, între asigurat și asigurător se încheia un *contract de asigurare obligatorie de asistență medicală*, conform căruia asigurătorul se obliga să organizeze și să finanțeze asistența medicală necesară persoanei asigurate în volumul și de calitatea prevăzute în Programul unic al asigurării obligatorii de asistență medicală (în continuare – Program unic al AsOAM). În urma încheierii acestui contract, fiecărei persoane asigurate i se elibera o poliță de asigurare obligatorie de asistență medicală, în temeiul căreia persoana putea să beneficieze de întregul volumul de asistență medicală, prevăzut în Programul unic al AsOAM, și acordat de toate instituțiile medicale din Republica Moldova. Modelul contractului-tip de asigurare obligatorie de asistență medicală și modelul poliței de asigurare erau aprobate de Guvern. În ceea ce ține de cealaltă categorie de contracte, art. 7 din legea menționată mai sus stabilea că între asigurător și instituția medicală se încheia un *contract de acordare a asistenței medicale (de prestare a serviciilor medicale) în cadrul asigurării obligatorii de asistență medicală*, conform căruia instituția medicală se obliga să acorde persoanelor asigurate asistență medicală calificată, la fel în volumul și în termenele, prevăzute în Programul unic al AsOAM. Ca și în cazul primei categorii de contracte, modelul contractului-tip de acordare a asistenței medicale (de prestare a serviciilor medicale) în cadrul asigurării obligatorii de asistență medicală urma să fie aprobat de Guvern. Ulterior, pe parcursul anilor, legiuitorul a intervenit în conținutul materiei regulatorii prin două modalități: a excluderii unui contract din primele două, menționate mai sus, și a includerii a trei noi contracte în cadrul acestui sistem operațional de asigurări de sănătate. Astfel, istoricul parcursului regulatoriu în materie contractuală cunoaște patru contracte-cadru, care au operat sau continuă să opereze în sistemul AsOAM.

CONTRACTUL DE ASIGURARE OBLIGATORIE DE ASISTENȚĂ MEDICALĂ (2002 – 2008)

Chiar dacă prin Legea nr.1585/1998 era stabilită obligativitatea aprobării de către Guvern a contractului-tip de asigurare obligatorie de asistență medicală, Guvernul a intervenit, prin mecanisme regulatorii proprii, abea în anul 2002 când, prin anexa nr.2 la *Hotărârea nr.1432 din 07.11.2002* [3], a fost aprobat *Contractul-tip de asigurare obligatorie de asistență medicală*. Obiect al contractului de asigurare obligatorie de asistență medicală servea riscul asigurat, legat de cheltuielile pentru acordarea volumului necesar de asistență medicală, prevăzut în Programul unic al AsOAM. Aici se impune o precizare: riscul asigurat nu era doar obiect al contractului de asigurare; potrivit art.3 din Legea nr.1585/1998, respectivul risc asigurat era consacrat de către legiuitor, în mod direct,

drept obiect al asigurării obligatorii de asistență medicală. În virtutea prevederilor art.10 din Legea nr.1585/1998, asiguratul era obligat să încheie respectivul contract de asigurare obligatorie de asistență medicală cu agenția teritorială a Companiei Naționale de Asigurări în Medicină în calitate de asigurător și să achite primele de asigurare, în modul stabilit de lege și de contractul de asigurare obligatorie de asistență medicală. Astfel, drept subiecți contractanți serveau, pe de o parte, *asigurații*, în sensul cum erau aceștia definiți prin intermediul art.4 din Legea nr.1585/1998 (variantea inițială a textului legii) – angajatorii, autoritățile administrației publice locale și Guvernul, și, pe de altă parte, *asigurătorul*, în persoana agențiilor teritoriale ale Companiei Naționale de Asigurări în Medicină. Contractul dat se încheia pe un termen de doi ani. Acțiunea contractului de asigurare obligatorie de asistență medicală urma să fie suspendată dacă, după expirarea a două luni din data stabilită pentru achitare, conform legislației în vigoare, primele de asigurare nu ajungeau pe contul asigurătorului. Sancțiunea în cauză nu se extindea asupra situațiilor de urgență, care puneau în pericol viața persoanei asigurate. Acțiunea contractului urma să înceteze în cazul expirării termenului lui de valabilitate, lichidării sau reorganizării asiguratului, lichidării asigurătorului în modul stabilit de legislația în vigoare sau în temeiul unei hotărâri rămase definitive a instanței de judecată privind declararea nulității contractului. În ceea ce ține de răspunderea contractuală, pentru neachitarea la timp a primelor de asigurare, asiguratului i se puteau aplica amenzi, în conformitate cu legislația.

Respectivul contract a fost operabil în legislația privind sistemul asigurărilor obligatorii de asistență medicală pe parcursul anilor 1992 – 1998, ulterior legiuitorul a intervenit cu modificările de rigoare în conținutul Legii nr.1585/1998, excluzând acest contract din categoria contractelor-cadru, operaționale în sistemul AsOAM.

CONTRACTUL DE ACORDARE A ASISTENȚEI MEDICALE (DE PRESTARE A SERVICIILOR MEDICALE) ÎN CADRUL ASIGURĂRII OBLIGATORII DE ASISTENȚĂ MEDICALĂ (2002 – PREZENT)

Cel de-al doilea contract-cadru în sistemul AsOAM a parcurs, la fel ca și contractul cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală, un parcurs aproape identic sub raportul adoptării și punerii în aplicare a acestui act de natură convențională. Totodată este necesar, totuși, de a interveni cu o mențiune importantă, în opinia noastră: spre deosebire de primul contract, despre care am vorbit *supra*, acest contract reprezintă, în fond, cel mai important instrument de natură juridică convențională, servind, într-un anumit sens, drept cheie de boltă pentru buna organizare și funcționare a sistemului AsOAM ca atare. Contractul în cauză a fost, la fel, aprobat printr-un act emis de Guvern – prin *Hotărârea Guvernului nr.1636 din 18.12.2002 "Cu privire la aprobarea Contractului-tip de acordare a asistenței medicale (de prestare a serviciilor medicale) în cadrul asigurării obligatorii de asistență medicală"* [4]. Contractul-tip în cauză a fost aplicat în sistemul de contractare a asistenței medicale în cadrul AsOAM timp de aproape două decenii, până când Guvernul nu a aprobat o nouă hotărâre în acest

sens – *Hotărârea nr.770 din 09.11.2022 ”Cu privire la aprobarea Contractului-tip de acordare a asistenței medicale (de prestare a serviciilor medicale) în cadrul asigurării obligatorii de asistență medicală și modificarea unor hotărâri ale Guvernului”* [5]. Obiect al contractului în cauză îl constituia (și continuă să-l constituie și în ziua de azi) acordarea asistenței medicale de către prestator, în volumul și de calitate prevăzute de *Programul unic al asigurării obligatorii de asistență medicală, Normele metodologice de aplicare a acestuia și de contractul încheiat între părți*. Compania Națională de Asigurări în Medicină, în calitate de parte contractantă, este obligată prin lege să încheie cu prestatorii de servicii medicale și farmaceutice, selectați conform criteriilor de contractare aprobate, contracte de acordare a asistenței medicale (de prestare a serviciilor medicale) în cadrul asigurărilor obligatorii de asistență medicală. Pentru anul 2023, criteriile de contractare au fost aprobate prin *Ordinul comun al Ministerului Sănătății și al Companiei Naționale de Asigurări în Medicină nr.1236/295-A din 28.12.2022 “Privind aprobarea Criteriilor de contractare a prestatorilor de servicii medicale în sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală pentru anul 2023”* [6]. Criteriile de contractare stabilesc condițiile contractării prestatorilor eligibili în sistemul AsOAM în funcție de mijloacele financiare disponibile, politicile din domeniul ocrotirii sănătății și prioritățile sistemului de ocrotire a sănătății stabilite. Totodată, este important de a reține că criteriile respective stabilesc particularitățile contractării pe tipuri de asistență medicală– asistență medicală urgentă prespitalicească, asistență medicală primară, asistență medicală specializată de laborator, asistență medicală spitalicească, servicii medicale de înaltă performanță, îngrijiri medicale comunitare la domiciliu și servicii de îngrijire paliativă.

Procedura de încheiere a contractului de acordare a asistenței medicale (de prestare a serviciilor medicale) în cadrul AsOAM și determinarea termenului de valabilitate a contractului se desfășoară în conformitate cu prevederile *Criteriilor de contractare a prestatorilor de servicii medicale în sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală pentru anul respectiv* (în cazul nostru – pentru anul 2023). În cazul când survin modificări ale tarifelor la serviciile medicale pe parcursul perioadei de gestiune, asigurătorul și prestatorul contractant modifică volumul acestor servicii în limitele sumei contractuale. Totodată, contractul poate fi rezolvit de către părți pentru neonorarea obligațiilor contractuale, cu condiția notificării intenției de rezoluțiune cu cel puțin treizeci de zile înaintea datei de la care se dorește rezoluțiunea, atât din inițiativa asigurătorului, cât și din inițiativa prestatorului serviciilor medicale contractate.

CONTRACTUL PRIVIND ELIBERAREA MEDICAMENTELOR ȘI/SAU A DISPOZITIVELOR MEDICALE COMPENSATE DIN FONDURILE ASIGURĂRII OBLIGATORII DE ASISTENȚĂ MEDICALĂ (2020 – PREZENT).

Contractul în cauză a fost inclus în rândul contractelor-cadru din sectorul AsOAM prin *Legea nr.110 din 18.06.2020 pentru modificarea unor acte normative* [7]. Inițial, potrivit legiuitorului, contractul în cauză se încheia doar între asigurător și prestatorii de

servicii farmaceutice și prevedea eliberarea medicamentelor compensate din fondurile AsOAM. Conform contractului în varianta din anul 2020, expusă de către legiuitor, prestatorul se obliga să elibereze persoanelor înregistrate la medicul de familie medicamente compensate din fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală, iar asigurătorul se obligă să achite cheltuielile suportate de prestator pentru eliberarea acestor medicamente. Cu alte cuvinte, drept obiect inițial al contractului servea doar eliberarea medicamentelor compensate, dar nu și/sau a dispozitivelor medicale. Ulterior, prin *Legea nr.119 din 16.09.2021 pentru modificarea unor acte normative* [8], legiuitorul a extins dreptul persoanelor înregistrate la medicul de familie de a beneficia nu doar de medicamente compensate, ci și de dispozitive medicale, în înțelesul acestora, consacrat prin *Legea nr.102 din 09.06.2017 cu privire la dispozitivele medicale* [9]. Astfel, potrivit prevederilor art.7¹ din *Legea nr.1585/1998*, între asigurător și prestatorul de servicii farmaceutice se încheie un contract privind eliberarea medicamentelor și/sau a dispozitivelor medicale compensate din fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală, prin care prestatorul se obligă să elibereze persoanelor înregistrate la medicul de familie conform datelor din sistemul informațional al Companiei Naționale de Asigurări în Medicină, medicamente și/sau dispozitive medicale compensate din fondurile AsOAM, iar asigurătorul se obligă să achite costul medicamentelor și/sau al dispozitivelor respective. Contractul-tip privind livrarea medicamentelor și/sau a dispozitivelor medicale compensate către prestatorii de servicii farmaceutice a fost aprobat de către Guvern prin *Hotărârea nr.105 din 23.02.2022 cu privire la aprobarea mecanismului de negociere pentru includerea medicamentelor și/sau dispozitivelor medicale pentru compensare din fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală* [10]. Contractul în cauză are ca obiect livrarea de către furnizorul de medicamente și/sau dispozitive medicale, a medicamentelor și/sau a dispozitivelor medicale compensate către toate farmaciile și filialele prestatorilor de servicii farmaceutice, contractați de asigurător.

Ca și părți contractante, atât furnizorul, cât și asigurătorul sunt exonerate de răspundere pentru neîndeplinirea parțială sau integrală a obligațiilor contractuale, dacă aceasta este cauzată de producerea unor cazuri de impedimente care justifică neexecutarea obligației (diferite circumstanțe, care nu depind de voința părților). Partea care invocă clauza de impediment care justifică neexecutarea obligației este obligată să informeze imediat (dar nu mai târziu de zece zile calendaristice) celelalte părți despre survenirea circumstanțelor de impediment care justifică neexecutarea obligației. Respectiv, și rezoluțiunea raporturilor contractuale se poate efectua cu acordul comun al părților. În acest sens, partea inițiatoare a rezoluțiunii raporturilor contractuale este obligată să comunice, în termen de treizeci de zile calendaristice înainte de data preconizată a rezoluțiunii, celeilalte părți intențiile ei printr-o scrisoare motivată, iar partea înștiințată este obligată să răspundă la scrisoare în decurs de zece zile lucrătoare de la primirea notificării; în caz contrar, contractul se consideră rezolvit.

CONTRACTUL PRIVIND LIVRAREA MEDICAMENTELOR ȘI/SAU A DISPOZITIVELOR MEDICALE COMPENSATE CĂTRE PRESTATORII DE SERVICII FARMACEUTICE (2021 – PREZENT)

Identic ca și în cazul eliberării medicamentelor și/sau a dispozitivelor medicale compensate, contractul în cauză a fost inclus în rândul contractelor-cadru din sectorul AsOAM prin *Legea nr.119 din 16.09.2021 pentru modificarea unor acte normative* [8]. Potrivit prevederilor art.7² din *Legea nr.1585/1998*, între asigurător și furnizorul de medicamente și dispozitive medicale se încheie un contract prin care furnizorul se obligă să asigure existența în stoc a medicamentelor și/sau a dispozitivelor medicale compensate, precum și livrarea acestora către prestatorii de servicii farmaceutice contractați de asigurător.

Contractul-tip privind livrarea medicamentelor și/sau a dispozitivelor medicale compensate către prestatorii de servicii farmaceutice a fost aprobat de către Guvern prin *Hotărârea nr.106 din 23.02.2022 “Cu privire la prescrierea și eliberarea medicamentelor și dispozitivelor medicale compensate pentru tratamentul în condiții de ambulatoriu al persoanelor înregistrate la medicul de familie”* [11]. Contractul în cauză stabilește raportul juridic dintre asigurător și prestator în procesul eliberării pentru persoanele înregistrate la medicul de familie a medicamentelor și/sau dispozitivelor medicale compensate din fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală, părțile aplicând în acest scop prevederile *Regulamentului privind prescrierea și eliberarea medicamentelor și dispozitivelor medicale compensate pentru tratamentul în condiții de ambulatoriu al persoanelor înregistrate la medicul de familie* și ale altor acte normative.

Contractul dat se încheie pentru o perioadă de trei ani și este valabil începând cu data semnării lui de către părțile contractante, adică de către asigurător și prestator. Acțiunea acestuia se prelungește în mod automat pentru următorul termen consecutiv de trei ani, dacă părțile nu convin altfel. Totodată, și acest contract poate fi modificat sau rezolvit numai cu acordul ambelor părți. Rezolvirea contractului poate fi inițiată de către orice parte contractantă, prin notificarea scrisă cu treizeci de zile calendaristice înainte de data la care se solicită rezilierea, în cazul în care cealaltă parte nu-și execută obligațiile stabilite. În caz de faliment, dizolvare sau lichidare a uneia dintre părți, în caz de expirare a licenței sau acreditării prestatorului, contractul încetează de drept.

CONCLUZII

Istoricul parcursului regulatoriu al contractelor-cadru în sistemul asigurărilor obligatorii de asistență medicală cunoaște, sub aspectul derulării acestuia în timp, patru contracte importante, care au generat în timp și continuă să genereze efecte juridice importante. De la momentul adoptării, în anul 1998, a legii speciale în materia AsOAM – a Legii nr.1585/1998 – legiuitorul a intervenit, prin mecanisme regulatorii proprii, de mai multe ori, fie pentru a exclude din circuit o anumită categorie de contracte, fie pentru a pune în spațiul destinat reglementării acestui domeniu, alte contracte-cadru.

Referințe:

1. Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală, nr.1585 din 27.02.1998. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1998, nr.38-39. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=16154&lang=ro# (Accesat: 14.09.2023).
2. Pentru consultări a se vedea: SADOVEI, N., Prestatorii de servicii de sănătate în sistemul asigurărilor obligatorii de asistență medicală: scurt istoric al parcursului regulatoriu. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2022, nr.8 (158), p.40-45.
3. Hotărârea Guvernului nr.1432 din 07.11.2002 „Cu privire la unele măsuri pentru implementarea asigurărilor obligatorii de asistență medicală”. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.151-15. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=69883&lang=ro (Accesat: 14.09.2023).
4. Hotărârea Guvernului nr.1636 din 18.12.2002 ”Cu privire la aprobarea Contractului-tip de acordare a asistenței medicale (de prestare a serviciilor medicale) în cadrul asigurării obligatorii de asistență medicală”. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.178-181. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=30171&lang=ro# (Accesat: 14.09.2023).
5. Hotărârea nr.770 din 09.11.2022 ”Cu privire la aprobarea Contractului-tip de acordare a asistenței medicale (de prestare a serviciilor medicale) în cadrul asigurării obligatorii de asistență medicală și modificarea unor hotărâri ale Guvernului”. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr.363/373. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134126&lang=ro (Accesat: 14.09.2023).
6. Ordinul comun al Ministerului Sănătății și al Companiei Naționale de Asigurări în Medicină nr.1236/295-A din 28.12.2022 “Privind aprobarea Criteriilor de contractare a prestatorilor de servicii medicale în sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală pentru anul 2023”. Publicat pe pagina web: http://www.cnam.md/httpdocs/editorDir/file/Legislatie/ordine/2023/8/Criterii%20de%20contractare%202023_Ordin%20comun%20MS%20si%20CNAM%20nr_1236_295-A%20din%2028_12_2022.pdf (Accesat: 14.09.2023).
7. Legea pentru modificarea unor acte normative, nr.110 din 18.06.2020. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2020, nr.180-187. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122215&lang=ro (Accesat: 14.09.2023).
8. Legea pentru modificarea unor acte normative, nr.119 din 16.09.2021. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr.239-248. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128046&lang=ro (Accesat: 14.09.2023).
9. Legea cu privire la dispozitivele medicale, nr.102 din 09.06.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr.244-251. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138714&lang=ro (Accesat: 14.09.2023).

10. Hotărârea nr.105 din 23.02.2022 “Cu privire la aprobarea mecanismului de negociere pentru includerea medicamentelor și/sau dispozitivelor medicale pentru compensare din fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală”. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr.61-67. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130160&lang=ro (Accesat: 14.09.2023).
11. Hotărârea nr.106 din 23.02.2022 “Cu privire la prescrierea și eliberarea medicamentelor și dispozitivelor medicale compensate pentru tratamentul în condiții de ambulatoriu al persoanelor înregistrate la medicul de familie”. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr.61-67. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130165&lang=ro (Accesat: 14.09.2023).

Notă: Acest articol a fost elaborat în cadrul Proiectului “Protecția consolidată a drepturilor pacientului în sistemul asigurărilor obligatorii de asistență medicală”, cifra 20.80009.0807.30, Program de Stat (2020-2023), realizat în cadrul Centrului Interuniversitar de Drept Medical, Universitatea de Stat din Moldova.

**RĂSPUNDEREA JURIDICĂ CIVILĂ A PRODUCĂTORULUI DE
MEDICAMENTE PENTRU REACȚIILE ADVERSE
GRAVE ASOCIATE UTILIZĂRII PRODUSELOR
MEDICAMENTOASE DE UZ UMAN**

**CIVIL LEGAL LIABILITY OF THE DRUG MANUFACTURER FOR SERIOUS
ADVERSE REACTIONS ASSOCIATED WITH THE USE OF MEDICINAL
PRODUCTS FOR HUMAN USE**

Tatiana TABUNCIC, ORCID: 0000-0002-3127-0113
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 347.51:615.014:615.06

e-mail: tatiana.tabuncic@gmail.com

The objectives of the work are the analysis of the legal framework of the Republic of Moldova in order to establish the conditions under which the manufacturer of medicines for human use is obliged to repair the damage caused to the patient-consumer as a result of the adverse reactions he suffered during use.

The research methods applied in the present study are analytical and comparative. With the help of the analytical method, the normative framework of the Republic of Moldova in the given field was analyzed, and the comparative method allowed the comparison of legislation and jurisprudence with other states as is Italy.

The main results obtained can be summed up in the fact that the legislation of the Republic of Moldova has created a favorable legal framework for manufacturers of medicine for human use. Thus, it is a very difficult to incur liability for damages caused by their adverse reactions.

Cuvinte-cheie: *adversă, medicament, pacient, prejudiciu, reacție, răspundere.*

INTRODUCERE

Constituția Republicii Moldova [1], la art. 36 alin. 2 prevede că dreptul la ocrotirea sănătății este garantat, acesta fiind un drept fundamental al persoanei. Acest drept constituțional se realizează prin mecanismele reglementate de *Legea ocrotirii sănătății nr.411 din 28.03.1995* (în continuare – *Legea nr.411/1995*) [3] și *Legea nr. 1409 din 17.12.1997 cu privire la medicamente* (în continuare – *Legea nr.1409/1997*) [4]. Astfel, pentru ca cetățenii Republicii Moldova să beneficieze de asistență medicală de calitate (profilactică, diagnostică, terapeutică, recuperatorie), ei trebuie să aibă acces la medicamente de bună calitate. În scopul asigurării eficacității, calității și siguranței medicamentelor permise pe piața farmaceutică, Ministerul Sănătății al Republicii Moldova a emis *Ordinul nr. 358 din 12 mai 2017 cu privire la aprobarea Regulamentului privind efectuarea activității de farmacovigilență* [5]. Responsabil de implementarea acestui regulament este Agenția Medicamentului și Dipozitivelor Medicale (în continuare - AMDM) care

printre alte atribuții o are și pe cea de supraveghere a reacțiilor adverse ale medicamentelor (farmacovigilența).

MATERIAL ȘI METODĂ

În prezent medicamentele de uz uman constituie un produs indispensabil și răspândit pe scară largă, de care nimeni nu s-ar putea lipsi. La achiziționarea medicamentului, consumatorul, care nu este specializat în domeniul medical, mizează pe seriozitatea verificărilor efectuate de producătorii de medicamente și autoritatea competentă a statului.

Medicamentele sunt întotdeauna însoțite de un „prospect informativ”, documentul care potrivit pct.14 din *Ordinul Ministerului Sănătății al Republicii Moldova nr. 739 din 23.07.2012 cu privire la reglementarea autorizării produselor medicamentoase de uz uman și introducerea modificărilor postautorizare* (în continuare – *Ordinul MS RM nr. 739/2012*)[6], conține informații pentru consumator/pacient, printre care și descrierea reacțiilor adverse care se pot produce la utilizarea normală a produsului. Potrivit pct. 9 din *Ordinul MS RM nr. 739/2012*, prin *reacție adversă* se înțelege răspunsul nociv și nedorit, care apare la utilizarea unui medicament în doze, întrebuintat în mod normal la om pentru profilaxia, diagnosticarea sau tratamentul bolii sau pentru restabilirea, corectarea ori modificarea unor funcții fiziologice;

Medicamentele de uz uman sunt puse pe piața Republicii Moldova, numai după eliberarea *Certificatului de înregistrare a medicamentului* (CÎM) de către AMDM, eliberat pentru medicamentele care îndeplinesc condițiile de calitate, eficacitate și siguranță prevăzute în actele normative emise de Agenția Medicamentului și Dispozitivelor Medicale.

Certificatul de înregistrare a medicamentului practic garantează că medicamentul pus pe piață este un produs fără vicii. Dacă însă procedura de eliberare a certificatului de înregistrare a fost fraudată, atunci producătorul de medicamente de uz uman răspunde pentru efectele adverse potrivit prevederilor art. 2040-2046 din Codul civil al Republicii Moldova [2] care reglementează răspunderea pentru prejudiciul cauzat de un produs cu viciu, reglementări transpuse în legislația națională din *Directiva Consiliului Comunității Europene din 25 iulie 1985 de apropiere a actelor cu putere de lege și a actelor administrative ale statelor membre cu privire la răspunderea pentru produsele cu defect* (85/374/CEE)[7].

Apare întrebarea dacă producătorii de medicamente răspunde pentru prejudiciile cauzate pacientului-consumator de reacțiile adverse apărute la utilizarea unui medicament.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Producătorii de medicamente de uz uman beneficiază de o așa-zisă imunitate și nu răspund pentru prejudiciile cauzate de reacțiile adverse apărute la utilizarea acestora atunci când au fost puse pe piață cu respectarea tuturor procedurilor legale stabilite prin *Ordinul MS RM nr. 739/2012*. În jurisprudența unor state, precum cea din Italia,

judecătorii obligă producătorii de medicamente de uz uman să repare prejudiciul cauzat pacientului de reacțiile adverse apărute la utilizarea produsului. Astfel, în viziunea Curții Supreme din Italia, „companiile farmaceutice desfășoară o activitate tipic periculoasă, care este capabilă să producă riscuri sănătății consumatorilor de medicamente. Ele, fiind dotate științific și industrial pentru prevenire, trebuie să gestioneze cât mai bine acele riscuri și vor fi răspunzătoare pentru prejudiciul cauzat de substanțele conținute în medicamente, chiar dacă nu există nicio vină. Răspunderea producătorului de medicamente nu este exclusă de împrejurarea de a fi furnizat, prin intermediul prospectului informativ, informații cu privire la „nesiguranța” generică a produsului (Cass. 6007/2007). Dimpotrivă, este necesară o avertizare specifică care să permită consumatorului să conștientizeze apariția pericolului descris în prospectul informativ ca urmare a utilizării medicamentului.”[8] Deci, în opinia judecătorilor italieni, descrierea în prospectul informativ a reacțiilor adverse prezintă importanță pentru obligarea producătorului să repare prejudicial cauzat de reacțiile adverse. Curtea de Casație a Italiei și-a exprimat opinia asupra acestui subiect, cu sentința nr.6587/2019, prin care se precizează modul în care așa-numitul prospect trebuie să fie specific și detaliat, pentru a garanta dreptul consumatorului la autodeterminare și alegere. Astfel, în viziunea curții, „reacția adversă trebuie raportată în mod adecvat: orice informație privind posibilele reacții adverse ale medicamentului nu este suficientă pentru a evita răspunderea producătorului. Este necesar ca compania farmaceutică să efectueze monitorizarea și adaptarea constantă a informațiilor comerciale și terapeutice la stadiul de progres al cercetării. Firma farmaceutică care, în producția și comercializarea medicamentelor, nu respectă aceste metode de operare va fi obligată să plătească despăgubiri pentru prejudicii în cazul apariției unor reacții adverse care nu sunt raportate corespunzător” [9].

În jurisprudența italiană, atunci când se examinează litigii legate de solicitarea de prejudicii ca urmare a reacțiilor adverse ale utilizării de medicamente, este aplicat art.2050 din Codul civil italian care prevede că „oricine cauzează altora prejudicii prin desfășurarea unei activități periculoase, prin natura ei sau prin natura mijloacelor folosite, este obligat să plătească despăgubiri, dacă nu face dovada că a adoptat toate măsurile adecvate. măsuri pentru evitarea prejudiciului” [9]. Astfel, producătorii de medicamente de uz uman sunt calificați ca fiind cei care desfășoară o activitate considerată periculoasă, datorită naturii intrinseci a medicamentelor, produse cu proprietăți curative, dar și cu posibile reacții adverse. Prin urmare, în viziunea unor exponenți ai jurisprudenței italiene, aceștia trebuie să suporte riscul nocivității produselor puse în circulație, fiind în consecință obligați să despăgubească prejudiciul, atât material, cât și moral, față de pacientul-consumator care a suferit prejudicii grave în urma consumului de medicamente. Prin urmare, pacientul-consumator de medicamente căruia i-au fost provocate reacții adverse poate cere de la producător să înlăture sau măcar să reducă riscul apariției reacțiilor adverse, informând consumatorii în cel mai exhaustiv și complet mod, efectuând toate încercările necesare, sub sancțiunea obligației de a compensa prejudiciul suferit. Producătorul de medicamente este scutit de obligația de

a despăgubi prejudiciul numai când demonstrează că a adoptat toate măsurile adecvate pentru a evita reacția adversă [10].

CONCLUZII

Reieșind din cele analizate, constatăm că în jurisprudența italiană, judecătorii sunt cei care prin interpretarea extensivă a prevederilor art. 2050 din Codul civil italian obligă producătorii de medicamente să repare prejudiciul cauzat de reacțiile adverse apărute la utilizarea produsului. În Republica Moldova la moment nu există jurisprudență în domeniul dat și este greu de stabilit cum ar proceda judecătorul în astfel de situații. Riscul major este că atunci când un pacient este afectat de o boală rară ca rezultat al reacțiilor adverse ale administrării medicamentului, răspunderea producătorului nu va surveni. Explicația ar fi mai degrabă de ordin practic și economic decât de ordin etic și uman. Dacă producătorii de medicamente ar fi obligați să repare prejudiciul cauzat de reacțiile adverse, atunci aceștia ar fi puși în situația să stopeze activitatea de producere a medicamentelor, fiindcă riscul economic pentru ei ar fi prea mare care ar putea duce chiar la falimentarea acestora. Astfel, îngrijorarea este că judecătorul autohton va da prioritate activității economice, decât sănătății unui pacient care din o mie sau un milion a avut de suferit din cauza reacției adverse ale medicamentului.

În prezent nu există medicamente de uz uman care să fie lipsit de reacții adverse. Deși suntem în al III-lea milenium când progresul tehnico-științific pare să fi ajuns la apogeul său, apare fireasca întrebare de ce nu se inventează produse medicinale care să nu aibă nicio reacție adversă asupra pacientului-consumator. Ori omenirea încă nu este în stare de acest lucru, ori aceste produse medicinale sunt, dar nu există interesul anumitor entități de a nu fi aplicate pe scară largă. Știm cu toții că atunci când medicul prescrie pacientului un medicament care din start nu este lipsit de reacții adverse, tot acel medic este obligat să reducă efectul reacțiilor adverse prin prescrierea altui medicament și tot așa mai departe. Pacientul practic se pomenește într-un cerc vicios pe care nu-l poate rupe.

Este bine cunoscut cauzul metforminei, medicament antidiabetic, administrarea căruia o perioadă îndelungată de timp face ca pacientul să devină dependent de insulină. Producătorul metforminei, la momentul inventării produsului, știa bine despre aceste efecte adverse și evident a pus ulterior în circulație insulina pe care pacientul o va administra toată viața. Astfel, cercul se închide definitiv pentru pacientul diabetic care devine dependent de insulină pentru toată viața. Acest exemplu ne permite să înțelegem logica producătorilor de medicamente care sunt cele mai puternice corporații din lume și nu văd de ce nu ar trebui să fie obligate să repare prejudiciul cauzat de efectele adverse ale produselor sale.

Referințe:

1. *Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994*, în Monitorul Oficial nr. 1 din 12.08.1994, în vigoare din 27.08.1994;

2. *Codul civil al Republicii Moldova nr.1107 din 06.06.2002*, în Monitorul Oficial nr.82-86 din 22.06.2002 modernizat prin *Legea nr.133 din 15.11.2018 privind modernizarea Codului civil și modificarea unor acte legislative*, în Monitorul Oficial nr. 467-479 din 14.12.2018, intrat în vigoare la 01.03.2019;
3. *Legea ocrotirii sănătății nr.411 din 28.03.1995*, în Monitorul Oficial nr. 34 din 22.06.1995;
4. *Legea nr. 1409 din 17.12.1997 cu privire la medicamente*, în Monitorul Oficial nr. 52-53 din 11.06.1998;
5. *Ordinul Ministerului Sănătății al Republicii Moldova nr. 358 din 12 mai 2017 cu privire la aprobarea Regulamentului privind efectuarea activității de farmacovigilență* <<https://farmaciesociala.usmf.md/wp-content/blogs.dir/168/files/sites/168/2014/05/Ordinul-MS-358-din-12.05.2017.pdf>>
6. *Ordinul Ministerului Sănătății al Republicii Moldova nr. 739 din 23.07.2012 cu privire la reglementarea autorizării produselor medicamentoase de uz uman și introducerea modificărilor postautorizare*, în Monitorul Oficial nr. 254-262 din 14.12.2012;
7. *Directiva Consiliului din 25 iulie 1985 de apropiere a actelor cu putere de lege și a actelor administrative ale statelor membre cu privire la răspunderea pentru produsele cu defect (85/374/CEE)*, în Jurnalul Oficial al Comunităților Europene nr. 15/vol. 1 din 07.08.1985; <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:31985L0374>>.
8. *Danno da effetto collaterale dei farmaci: quando a pagare è il medico* <<https://www.dottnet.it/articolo/32527909/Danno-da-effetto-collaterale-dei-farmaci:-quando-a-pagare-%C3%A8-il-medico>>
9. *Codice Civile*, Testo del Regio Decreto 16 marzo 1942, n. 262 aggiornato con le modifiche apportate, da ultimo, dalla Legge n. 41/2023 <<https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2015/01/02/codice-civile>>
10. Filippo Rosina, *Farmaci con effetti indesiderati: chi è responsabile?* <<https://www.responsabilitacivileveneto.it/2019/06/28/farmaci-effetti-indesiderati-responsabile/>>.

BUNA-CREDINȚĂ ȘI REAUA-CREDINȚĂ. DELIMITĂRI CONCEPTUALE

GOOD FAITH AND BAD FAITH. CONCEPTUAL DELIMITATIONS

Elena ARAPU, ORCID: 0000-0001-8678-291X
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 347.441.62:347.23

e-mail:elenarapu@yahoo.com

The present article focuses its attention on defining, analyzing and delimiting two antithetical concepts: the good-faith and the bad-faith, both of which have a special theoretical, but also practical importance. The analysis of good faith, without the analysis of bad faith is a research error; and finally, can lead to obtaining an incomplete study. The importance of researching both the concept of good faith and the concept of bad faith is less felt when the conditions for applying good faith are met, and rather difficult if they are not met, at least partially, or in this case the question naturally arises - if good faith is not present, then what is? Bad faith? This question would be only a first argument in support of the study in question, but of course, the research process regarding the delimitation of these two concepts, highlights other aspects that are not to be neglected.

Cuvinte-cheie: bună-credință, concept, definiție, delimitare, rea-credință.

INTRODUCERE

Majoritatea studiilor doctrinare își concentrează atenția asupra analizei conceptului de bună-credință. Aceasta reprezintă în mare parte o consecință a faptului că anume buna-credință este recunoscută drept principiu fundamental al dreptului civil, și orice comportament al subiecților de drept civil este raportat anume la un comportament de bună-credință. Reaua-credință este lăsată mai în umbră și de cele mai dese ori percepută de la sine drept o construcție contrară bunei-credințe. Analiza mai detaliată, precum și încercarea de atribuire în unele situații practice concrete unele comportamente ca fiind de bună sau de rea-credință, determină necesitatea definirii, analizei și desigur delimitarea acestor două concepte aparent antitetice: cel de bună-credință și cel de rea-credință. Aparent, definirea bunei-credințe pare a fi suficientă pentru o eventuală identificare și a relei-credințe, însă în cazul în care nu sunt întrunite condițiile de aplicare a bunei-credințe, sau sunt întrunite parțial, apare necesitatea de evaluare a ambelor concepte de sine stătător.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Orice studiu se recomandă a fi realizat pornind de la normele legale existente. În acest sens, Codul civil modernizat face referiri atât la buna-credință cât și la reaua-credință, definind buna-credință.

Având ca reper art.I.-1:103 din Proiectul Cadrului Comun de Referință (DCFR) [1], Codul civil al Republicii Moldova, în varianta modernizată, definește buna-credință la art.11 alin (1) drept: „un standard de conduită a unei părți, caracterizată prin corectitudine, onestitate, deschidere și luarea în cont a intereselor celeilalte părți la raportul juridic.”[2, p.471]

Pentru început, desigur este necesar de a supune analizei formularea „standard de conduită”, care după DEX [3], reprezintă „o normă sau ansamblu de norme care reglementează calitatea, caracteristicile, forma etc. unui produs.” Prof. Sergiu Băieșu [4], concluzionează, că având în vedere această explicație, „standard de conduită” nu este altceva decât o normă sau ansamblu de norme care reglementează conduita unui subiect al raportului juridic civil, iar din cuprinsul art.11 alin. (1) Cod civil modernizat reiese că conținutul „standardului de conduită” include patru elemente, și anume: corectitudine, onestitate, deschidere și luarea în cont a intereselor celeilalte părți la raportul juridic. În mod cert acestea urmează a fi întrunite cumulativ, căci doar prezența tuturor atestă prezența unui comportament de bună-credință.

O analiză amplă a fiecărui element component al definiției buneicredințe poate fi regăsită în Comentariile Proiectului Cadrului Comun de Referință (DCFR)[1], fiind calificate drept sursă primară, întrucât au stat la baza formulării definiției buneicredințe în Codul Civil modernizat. [2, p.471]

Totuși, cuprinsul art.11 din Codul Civil modernizat, diferă de definiția dată de DCFR[1], care utilizează expresia compusă: „good faith and fair dealing” Legiuitorul nostru, a optat însă, pentru un termen general de bună-credință, compensând prin completarea normei cu atributul de „corectitudine”, termen ce provine din latinescul „correctus” și presupune însușirea de a fi corect, cinstit. [2, p.472]

Expunându-se pe marginea formulei compuse de „good faith and fair dealing” în sensul delimitării acesteia de formula simplă de „bună-credință”, comentariile DCFR[1], tâlmăcesc sensul buneicredințe, stabilind că numai dacă buna-credință nu este calificată altfel, aceasta se referă în general la o stare subiectivă a minții caracterizată prin lipsa de cunoaștere a faptului că o anumită situație aparentă nu este una reală, iar uneori normele din DCFR[1] utilizează „buna-credință” în acest sens subiectiv, spre exemplu, un rezultat anume, poate urma în mod exclusiv când un cumpărător a achiziționat bunurile cu bună-credință, fără a cunoaște de revendicările unui terț asupra mărfii. La fel, în cazul în care un reprezentant având autoritatea de a afecta drepturile legale ale unui reprezentat (așa-numita „reprezentare aparentă”) atunci când comportamentul reprezentatului îl induce pe terțul de bună-credință să creadă că reprezentantul are această autoritate. [2, p.472]

Deși nedefinit, atributul „onestitate”, urmează a-i fi atribuit sensul său obișnuit, iar, referințele din articolele ulterioare din cadrul DCFR[1], se fac deseori la comportamente *contrare* buneicredințe și diligenței, punându-se în discuție lipsa de onestitate, iar „înșelăciunea”, spre exemplu, fiind contrară buneicredințe și diligenței. Cu titlu de concretizare, se face totuși necesar a prezenta „sensul obișnuit” al „onestității”. Astfel,

termenul de „onestitate, provine din latinescul „*honestas*”, și presupune cinste, corectitudine, probitate. [2, p.472]

O altă caracteristică importantă a bunei-credințe și a diligenței, este identificată prin referința la „deschidere”, ce denotă un element de transparență în comportamentul unei persoane. [1], [2, p.472]

În interpretarea celui din urmă atribut, DCFR[1] menționează că luarea în cont a intereselor celeilalte părți, nu presupune că interesele celeilalte părți să prevaleze, ținându-se cont că pentru corespunderea cu acest atribut, în mod normal, va fi necesar numai un nivel de bază de luare în considerare. Astfel, partea unui raport juridic față de care există cerința de a acționa cu bună-credință și diligență, există așteptări să nu acționeze din rele intenții. Pornind din bune intenții, subiectul nu ar trebui, spre exemplu, să aibă dreptul de a exercita o cale de atac în cazul în care aceasta nu va beneficia nimănui, unicul scop fiind dăunarea celeilalte părți. Ce fel de considerație este necesară pentru interesele celeilalte părți, va depinde de circumstanțe, inclusiv de natura contractului. În multe contracte comerciale, drepturile și obligațiile părților vor fi atât de minuțios reglementate încât în cursul normal al evenimentelor, principiul de bună-credință va rămâne în întregime în fundal. [2, p.472-473]

După părerea Prof. Sergiu Băieșu [4], acest din urmă element, dar poate cel mai important, adică „luarea în cont a intereselor celeilalte părți la raportul juridic”, poate să-i permită judecătorului, în anumite circumstanțe, să aplice principiul bunei-credințe în detrimentul unui text de lege, care face în mod evident și disproporționat să afecteze interesele celeilalte părți a raportului juridic civil.

Art.11 al Codului civil continuă la alin. (2), cu un prim exemplu de comportament, care după legiuitorul stabilește că urmează a se considera contrar bunei-credințe, „ca o parte să acționeze în contradicție cu declarațiile pe care le-a făcut anterior sau cu comportamentul pe care l-a avut anterior în cazul în care cealaltă parte, în detrimentul său, s-a bazat în mod rezonabil pe acele declarații sau acel comportament.” Atragem atenția asupra faptului, că legiuitorul nu face referire la conceptul de rea-credință, dar utilizează expresia de ”contrar bunei-credințe”, fapt care permite a pune în discuție faptul dacă această formulare este una intenționată, și dacă poate fi atribuită unui comportament de rea-credință. Cert e că beneficiile protectoare ale bunei-credințe nu vor fi aplicate în acest caz, ori, legiuitorul pornind de la asigurarea respectării principiului de bună-credință, prin acest mecanism urmărește interzicerea unei părți de a acționa contrar unei aparențe create de aceasta prin declarațiile pe care le-a făcut anterior sau contrar comportamentului pe care l-a avut anterior, aparență pe care s-a bazat în mod rezonabil cealaltă parte. Legiuitorul vine deci să descurajeze atitudinea incoerentă a subiectului de drept, nepermițându-i să se răzgândească și să obțină careva avantaje în detrimentul celuilalt. Vizual se conturează două fațete: pe de o parte, incoerența celui ce a făcut anumite declarații sau a avut un anumit comportament, iar pe de altă parte, încrederea pe care a avut-o celălalt în aceste declarații sau acel comportament. Identificăm scenariul de comportament contrar bunei-credințe a celui care promite ceva și creează o aparență în acest sens

în care crede celălalt, scenariu în care legiuitorul intervine cu scopul de a proteja buna-credință și încrederea legitimă. Această normă pe de o parte, reprezintă un caz particular de aplicare a bunei-credințe, dar pe de altă parte se dorește atingerea unor scopuri supra, anume de a modela subiecților de drept comportamente coerente și rezonabile, astfel încât nimeni să nu fie tentat de a se contrazice în detrimentul celuilalt.[5, p.368]

Legiuitorul, fără a defini reaua-credință, totuși stabilește în anumite norme elementele care fiind întrunite atribuie comportamentul subiectului de drept, unuia de rea-credință. Aparent, fără definire, însă având în vedere situațiile particulare, în care legiuitorul stabilește anumite direcții ale unui comportament de rea-credință, acest vid legislativ este în totalitate acoperit. Ori, în cazul în care sunt întrunite elementele clar stabilite în norma particulară, nu este necesar de a supune comportamentul și testului de bună-credință, ținând cont de standardul de conduită stabilit de norma generală, art.11 alin.(1) Cod civil. Dificultăți de aplicare ar putea apărea în cazul în care nu există o reglementare pentru un caz particular de rea-credință, dar comportamentul subiectului nu poate fi încadrat în unul de bună credință. Anume aceste zone ” gri” permit a afirma că reaua-credință, nu este opusul în oglindă a bunei-credințe.

Spre, deosebire de situațiile în care legiuitorul operează cu expresii precum: ”contrar bunei-credințe”, ”contrar exigențelor bunei-credințe”, ”nu este de bună-credință”, unele norme fac referire în mod direct la conceptul de rea-credință, prin formulări corespunzătoare situațiilor supuse reglementării: ”de rea-credință”, ”cu rea-credință”, ”prin rea-voiață”.

După cum am menționat, supra, aceste observații, sunt importante a fi luate în vedere în procesul de evaluare a comportamentului subiectului. Buna-credință se prezumă, iar cel ce va invoca un comportament contrar bunei-credințe sau de rea-credință, va fi ținut să probeze prin transpunere, că anumite atribute ale standardului de bună-credință, nu au fost respectate, sau că dimpotrivă acțiunile subiectului corespund elementelor prezentate de legiuitor corespunzătoare unui comportament de rea-credință.

În vederea asigurării un nivel mai înalt de protecție principiului bunei-credințe, Codul civil a fost completat în procesul de modernizare cu anumite principii care reflectă comportamente evidente de rea-credințe. În acest sens, se bucură de reglementare expresă principiul *nemo auditur propriam turpitudinem allegans* — interdicția invocării comportamentului propriu ilicit sau de rea-credință, ce vine să responsabilizeze actorii circuitului civil și să limiteze abuzul de bună-credință. Acest principiu este un principiu de contrabalantă a celui de bună-credință, și urmărește scopul de a ridica principiul bunei-credințe la alt nivel de aplicabilitate, prin a nu permite absolutizarea lui, art.14 din Codul civil prezentându-se ca un veritabil comportament de rea-credință. Eventual, soluționării unui litigiu, judecătorul nu ar trebui să rămână pasiv față de acel ce se situează sub protecția principiului bunei-credințe, dar urmează să supună comportamentul justițiabilului testului principiului *nemo auditur propriam turpitudinem allegans*. Prin urmare, nici un subiect, nu poate invoca, la întemeierea pretenției sale, fapta ilicită sau de rea-credință care tot ea săvârșit-o sau la care a participat (Art.14 alin.(1)). Totodată,

nici un subiect nu poate obține un avantaj din comportamentul său ilicit sau de rea-credință (Art.11 alin.(2)). Scopul reglementării este de a nu admite situații în care propriul comportament ilicit sau de rea-credință să favorizeze subiecților de drept, prin obținerea anumitor avantaje, nu se poate admite ca tocmai fraudă, care este sancționată de normele de drept, să stea la baza exercitării unui drept subiectiv civil. [5, p.368-369]

Deci, se impune a se reconfirma că legiuitorul nu oferă o definiție și pentru conceptul de rea-credință, nefiind de fapt nici necesar, nici posibil, dar caracterizează în particular anumite comportamente, care urmează a fi tratate ca fiind de rea-credință.

Scenariile de rea-credință reglementate de legiuitor, sunt numeroase, dar scopul prezentului studiu nu este de analiza toate situațiile de rea-credință prevăzute de legiuitor, ci de a delimita conceptelor de bună-credință de cel de rea-credință. Cu toate acestea, urmare interpretărilor făcute, putem afirma că în cazul unui comportament de rea-credință, nu putem să vorbim de corectitudine, onestitate, deschidere și luarea în cont a intereselor celeilalte părți la raportul juridic, nu putem vorbi de bună-credință, nici atunci când „o parte acționează în contradicție cu declarațiile pe care le-a făcut anterior sau cu comportamentul pe care l-a avut anterior”, adică contrar bunei-credințe. (art.11 alin(2)). Și tocmai datorită situațiilor în care un comportament este contrar bunei-credințe, dar nu este tocmai de rea-credință, ne putem permite să afirmăm, că conceptele de bună-credință și cel de rea-credință, nu sunt antitetice.

DEX-ul, la definirea termenului de bună-credință, stabilește că „*în opoziție* cu reaua-credință, buna-credință, este convingere intimă a cuiva, că ceea ce face este bine, și presupune sinceritate, onestitate”, iar la definirea termenului de rea-credință utilizează antonimele atributelor ce definesc buna-credință, precum „atitudine necorectă”, „atitudine necinstită”. Se pare că buna-credință, uzual este prezentată drept o antiteză a dolului și fraudei, deci opusul relei-credințe, pentru că atât buna-credință, cât și reaua-credință își au izvorul într-un complex de fapte psihologice care toate, după cum se observă, sânt în antiteză unele față de altele. [6, p.31] Și totuși, în literatura juridică s-au formulat teorii care susțin că conceptele de bună-credință și de rea-credință, fiind două noțiuni juridice autonome și distincte, produc efecte juridice proprii, precum și teorii care susțin că conceptele de bună-credință și de rea-credință formează o unitate, cu două fețe diferite, iar reaua-credință, nu este decât o excepție a bunei-credințe, drept rezultat atunci când ne aflăm în prezența bunei-credințe înseamnă că reaua-credință este absentă. [6, p.30-33]

CONCLUZII

Susținem părerea că buna-credință și reaua-credință sunt două concepte juridice de sine stătătoare, cu „înfățișări diametral opuse una față de cealaltă” [6, p.33] Ori ele, presupun valori diferite, dar și mecanisme de formare specifice. [7, p.19] De remarcat că lipsa bunei-credințe nu marchează în mod automat prezența relei credințe, pentru că uneori acțiunea omului, în neconcordanță cu norma juridică sau cu norma morală, poate să aibă drept cauză o cunoaștere precară ori greșită a acestor valori. Alteori însă, prezența relei-credințe este evidentă, acestea fiind cazurile în care individul cunoaște valorile

juridice și morale impuse de societate, dar ele nu reprezintă repere pentru conștiința sa, ori când într-o situație dată nu dorește să le respecte. [7, p.18]

Referințe:

1. CHRISTIAN VON BAR, CLIVE, E. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Oxford: Oxford University Press, 2010, vol.1-6.
2. ARAPU, E. *Noțiunea de bună-credință în Codul Civil modernizat. În: Realități și perspective ale învățământului juridic național: Conferința științifică națională cu participare internațională, 01-02 octombrie 2019*. Chișinău: CEP USM, 2020, vol.1, p.470-474. ISBN 978-9975-149-79-2.
3. www.dexonline.ro, [Accesat:14.08.2023]
4. BĂIEȘU, S. *Buna-credință. Principiu fundamental al dreptului civil*. Disponibil: <https://juridicemoldova.md/5808/buna-credinta-in-drept-civil.html> / [Accesat:14.08.2023]
5. ARAPU, E. *Buna-credință în lumina Codului civil modernizat. În: Dezvoltări recente în dreptul obligațiilor: Conferință internațională științifico-practică, 4-5 octombrie 2018*. Chișinău: CEP USM, 2020, p.366-375. ISBN 978-9975-149-89-1.
6. GHERASIM, D. *Buna-credință în raporturile juridice civile*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1981.
7. COTEA, F.C. *Buna-credință. Implicații privind dreptul de proprietate*. București: Editura Hamangiu, 2007.

CONTRACTUL INTELIGENT UN CAPITOL NOU ÎN DREPTUL OBLIGAȚIONAL

SMART CONTRACT A NEW CHAPTER IN LAW OF OBLIGATIONS

Aliona CARA-RUSNAC, ORCID: 0000-0002-2026-2206
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 347.41:347.44:004.8

e-mail: cara_aliona@yahoo.com

This article aims to research the main issues of the smart contracts as a new era in the law of obligations. The smart contract has the capacity to disrupt the practice of the traditional contracting. The fundamental scope of the article is to analyze whether these are contracts in the legal sense and to describe their benefits and potential threats. The paper will outline two main directions, first that smart contracts are well managed by some classic principles of formation of the contract but in the same time there are some key particular issues associated with technology that makes a new brand contract in the obligational right domain.

Keywords: *contract inteligent, smart, blockchain, bitcoin, oracle, inovație, descentralizat, auto-executoriu*

INTRODUCERE

În prezentul studiu vor fi prezentate teoriile principale ale încheierii contractului inteligent (smart) și locul care îl ocupă sau încearcă să îl ocupe în cadrul dreptului obligațional. Vor fi cercetate aspectele contradictorii privind teoriile independenței sau dependenței contractului electronic de contractul clasic. Evoluția contractului inteligent (smart) este răspândite în țările dezvoltate fiind invadate diferite domenii solicitate de consumatori precum asigurările, transportul, comercial de avea acces online, ceea ce facilitează vitează încheierii contractelor, executării acestora și/sau încetarea acestora.

Contractele inteligente (smart) reprezintă unul din cele mai actuale subiecte. Formarea (încheierea) contractelor inteligente este un subiect separat ce trezește discuții aprinse în rândurile teoreticienilor și practicienilor. Această contribuție se concentrează în principal pe formarea de contracte smart (pe baza de blockchain). Problema crucială care trebuie analizată este dacă concepțiile juridice tradiționale ale formării (încheierii) contractelor sunt contestate de creșterea numărului de contracte inteligente (smart), provocarea și discuția care trezește interes în rândul doctrinarilor sunt dacă contractele inteligente (smart) sunt începutul unui sfârșit al formării (încheierii) contractului clasic? Și dacă dreptul obligațional este în principiu potrivit pentru formarea contractelor inteligente (smart) sau este iminent necesar de creat un cadru juridic care să răspundă provocărilor juridice cu care se confruntă clienții și dacă sunt caracteristici care contestă dreptul contractual tradițional, în cazul unei unui răspuns afirmativ, care sunt aceste caracte-

ristici? Acestea sunt câteva dintre chestiunile (provocările) la care această contribuție va încerca să răspundă prezentul studiu [1, pag. 134].

În acest studiu, contractele inteligente (smart) bazate pe blockchain și procesul de formare a contractelor vor fi analizate în detaliu și cercetate aspectele practice. Studiul cercetează de asemenea, posibilele zone de conflict între contractele inteligente (smart) și dreptul contractual tradițional în general.

Principalele note de argumentare privind contractele inteligente (smart) în domeniul juridic par să fie dacă sunt sau nu contracte în sens legal, dacă sunt o inovație perturbatoare în sistemul juridic și care sunt beneficiile și potențialele amenințări ale acestora. Acestea fiind spuse, domeniul juridic (statutul juridic) a acestora este încă destul de nou și redus în comparație cu impactul pe care îl pot avea contractele inteligente (smart) în viitor – chiar dacă literatura de specialitate crește rapid. Teoriile privind funcționarea contractele inteligente (smart) inclusiv conținutul acestora, sunt în dezvoltare și modificare rapidă în special pe forumuri dedicate domeniului blockchain sau bitcoin; necătând la acest fapt, acestea nu oferă o analiză aprofundată a problemelor juridice conexe și determinarea statutului juridic al acestui contract.

Autorii Gatteschi V. și alții au menționat că, "*Contractele inteligente (smart) ridică cu siguranță întrebări interesante cu privire la natura lor juridică. Se spune adesea că contractele smart existente nu sunt nici deosebit de inteligente (smart) și nici nu sunt contracte cu caracter obligatoriu din punct de vedere juridic* [2, pag. 1-16].". Orice discuție despre contractele inteligente (smart) și impactul lor asupra legislației contractuale de astăzi trebuie să înceapă cu identificarea unei definiții viabile a conceptului, elaborarea unui cadru normativ viabil și nemijlocit identificarea locului ce ocupă contractul inteligent în dreptul obligațional. Opiniile sunt foarte diverse privind "*independența*" acestui contract în cadrul contractelor, vom încerca să luminăm acest subiect și să demonstrăm "*împlinirea majoratului*" acestui contract.

Obiectivele generale ale elaborării inteligente a contractelor sunt de a satisface condițiile contractuale comune (cum ar fi termenii de plată, garanțiile, confidențialitatea și aplicarea), de a minimiza excepțiile atât rău intenționate, cât și accidentale și de a minimiza nevoia de intermediari de încredere, cum ar fi băncile sau alte tipuri de agenți [3, pag. 105].

Obiectivele economice asociate ale contractelor inteligente (smart) includ reducerea pierderilor de fraudă, a costurilor de aplicare și a altor costuri de tranzacție și se consideră că acestea pot oferi transparență deplină a tranzacției și să acorde în același timp un grad ridicat de confidențialitate [4, pag. 5]. Definiția lui Szabo [3, pag. 105] („fondatorul” contractului inteligent (smart)) a contractului inteligent în sens îngust a fost limitată la un „*cod de computer care este creat pentru a executa automat obligațiile contractuale la apariția unui eveniment declanșator sau acorduri a căror execuție este automatizată, de obicei printr-un program de calculator* [5, pag. 1082].”.

Profesorii Börding A., Jacobs Chr., Lange-Hausstein Ch. au definit „*contractul inteligent (smart) este un cod de computer care este operat de un computer și care se exe-*

cută și se auto-execută [1, pag. 134], existența unui fel de inteligență artificială nefiind o cerință [6, pag. 17].”.

Reieșind din definițiile enunțate prezumăm opiniile contradictorii privind natura contractului inteligent, există multe dezbateri și confuzii în jurul definiției conceptului de contracte inteligente (smart). Pentru contractele inteligente (smart) bazate pe blockchain, o dihotomie utilă poate fi distinsă între „codul contractului inteligent (smart)” – adică codul computerului care este stocat, verificat și executat pe un blockchain – și „contractul juridic smart” – ce completează sau poate chiar fi un înlocuitor pentru un contract clasic care aplică acea tehnologie [7]. În esență, un „contract inteligent (smart)” este o combinație între „codul contractului smart” și „limbajul juridic tradițional” [8, pag. 205].

Ceea ce a devenit evident este că termenul „contract inteligent (smart)” nu tot timpul caracterizează specificul acestui contract, fiind calificat după cum vom vedea destul de contrariat între caracteristicile de „inteligent” adică fiind calificat ca „neinteligent” [9, pag. 6]. Un contract inteligent (smart), în starea cunoscută în prezent, este independent de legea aplicabilă, fiind calificat ca un contract separat. Alegerea unui astfel de nume pentru conceptul de acord auto-executant, codificat pe computer nu are cea mai mare reputație, din cauza exacerba confuzia în jurul subiectului. Există totuși unele asemănări teoretice între contractele inteligente (smart) și contractele clasice, în măsura în care ambele „sunt raporturi juridice destinate reglementării interacțiunii dintre diferite entități” [10].

Tendințe de dezvoltarea tehnologiei Blockchain și a contractelor inteligente (smart)

Există contracte inteligente (smart) care funcționează fără tehnologia blockchain – astfel încât contractele inteligente (smart) pot exista fără aceasta [11, pag. 134-140]. Cu toate acestea, nu există nicio îndoială că principalul motiv pentru creșterea reală a contractelor inteligente (smart) este evoluția rapidă a tehnologiei blockchain. Această tehnologie permite contractelor inteligente (smart) să-și folosească întregul potențial de automatizare și de aceea acest capitol se va concentra pe acest tip de contracte inteligente (smart).

Republica Moldova a modificat cadrul normativ recent și a creat cadrul normativ prielnic pentru echivalarea utilizării monedei electronice ca echivalent al monedei a cărei valoare nominală o reprezintă, cu respectarea prevederilor Legii nr. 62/2008 privind reglementarea valutară și ale actelor normative care pun în aplicare prevederile legii respective [12]. Este un prim pas de a crea cadrul normativ necesar pentru a legaliza și crea un cadrul normativ prielnic pentru contractul inteligent (smart).

Bitcoin este o rețea de plăți inovativă și un nou fel de bani, care a proliferat această tehnologie, a condus la înființarea *ethereum*, care este o platformă blockchain mai sofisticată, care permite tranzacții mai complicate (dincolo de transferurile de valută sau bitcoini). Ethereum și-a dezvoltat propriul limbaj de codificare numit *Solidity* [13]. Teh-

nologia blockchain demonstrează cum ar putea fi configurată o rețea astfel încât, odată ce o tranzacție este pusă în mișcare, rețeaua să poată produce rezultate în mod autonom, fără intervenția directă a vreunei părți sau a vreunui intermediar [14, pag. 134].

Blockchain permite nu numai verificarea fiecărei tranzacții prin intermediul nodurilor (calculatoarele din lanț), dar și prin stocarea contractului într-un „bloc” și trimiterea acestuia către fiecare nod, face ca execuția să fie automată și, în principiu, imuabilă – permițând astfel „*digitizarea încrederii prin siguranța execuției*” și „*crearea eficienței prin îndepărtarea intermediarilor și a costurilor pe care aceștia le aduc tranzacțiile*”. Aceste caracteristici a contractelor inteligente (smart) sunt eficiente și utile devenind astfel atractive care folosesc tehnologia blockchain [15].

Există diverse opinii discutate privind aplicabilitatea contractelor inteligente (smart) bazate pe sistemul blockchain în practica de astăzi și în viitor. Implementarea contractelor inteligente în diferite domenii este larg răspândită, unul din domeniile inovative pe piață este domeniul transportului aerian și anume distribuirea despăgubirilor pentru daunele rezultate din exercitarea drepturilor pasagerilor companiilor aeriene, subiect ce este reglementat de Regulamentul nr. 261/2004 de compensare a zborului [16].

Aceste cazuri au loc în mod normal într-o relație între afaceri și consumator, care include o mare numărul de potențiali reclamanți pentru sume de compensare relativ mici. Criteriile de validitate a pretențiilor consumatorilor (întârziere sau anulare a zborului) sunt în principiu pur obiective, iar condițiile care declanșează despăgubirea pot fi verificate în mod fiabil de „*oracle*” sau surse externe. Totuși, compania Guggenheim Partners (o compania de investiție cu un capital de 315 mrd dolari SUA care investește în cripto monedă) [17], a cercetat că, acest simplu exemplu arată de asemenea, că nu este o cerere suficient de simplă pentru a fi determinată doar de simple criterii obiective, deoarece o companie aeriană nu trebuie să plătească nicio despăgubire în caz de forță majoră (a se vedea art. 5 alin. (3) din Regulamentul 261/2004 privind compensarea zborului), ceea ce reprezintă o provocare pentru automatizarea contractelor [17]. În acest sens, sunt domenii care sunt provocatoare pentru domeniul contractelor inteligente (smart).

Precum am menționat anterior, tehnologizarea și răspândirea contractelor inteligente (smart) a invadat mai multe domenii precum asigurare, transportul, comercial. Un exemplu elocvent și notoriu în domeniul comercial de utilizarea contractului inteligent (smart) este exemplul frigiderului „smart” (frigiderul comandă automat alimentele necesare). Principiul „*plățiți pe măsură ce conduceți*” care este discutat în industria asigurărilor este o altă sferă potențială de aplicabilitatea al contractelor smart bazate pe blockchain. În aceste cazuri, asiguratul încheie un contract de asigurare auto cu compania de asigurări. Contractul conține o clauză contractuală „*plățiți pe măsură ce conduceți*”, ceea ce înseamnă că, cu cât conduceți mai riscant, cu atât va fi mai mare va fi prima de asigurare pe care trebuie să o plătească asiguratul. Funcția de colectare a datelor este asigurată de computer (inteligenta artificială), astfel deținătorul poliței are o interfață blockchain, iar contractul smart de asigurare bazat pe blockchain ajustează automat valoarea primei de plătit în funcție de modul în care este condusă mașina

asigurată, astfel preluând cazurile de accidente și alte cazuri ce au cauzat ridicarea gradului de risc al asiguratului.

Etapele de încheiere a contractelor contractele inteligente (smart) bazate pe blockchain

Modul și metoda încheierii contractelor inteligente (smart) pot diferenția semnificativ – în funcție de trei aspecte diferite, care pot fi expuse după cum urmează:

- a. nivelul de automatizare a executării contractului inteligent (smart);
- b. gradul de separare dintre termenii de acord efectiv și codul executat;
- c. drepturile de custodie și/sau discreția contractului inteligent (smart) și executarea acestuia față de părți [18, pag. 4].

Luând în considerare, cele trei axe (condiții) menționate, se disting două tipuri diferite de contracte inteligente (smart) [11, pag. 147]. Prima categorie de contracte inteligente (smart) se disting prin faptul că, sunt încheiate „*unsmart*” (neinteligent) și doar executarea lor este „*smart*” (inteligent) – deci sunt „*pur*” auto-executive inteligent. Ele pot fi încheiate fie în afara lanțului, fie în lanț, dar chiar și în acest din urmă caz algoritmi sunt utilizați exclusiv ca un simplu instrument în formarea contractelor. Când descriem procesul real de formare a contractelor inteligente (smart) în lanț, conceptul poate fi bine explicat prin blocul Ethereum. Acest proces este după cum urmează: utilizatorul scrie mai întâi contractul în limbaj de codificare, după ce a descărcat software-ul Ethereum și a devenit parte a rețelei. Utilizatorul „propune” un anumit contract punându-l disponibil în sistem. Astfel, clientul poate să îl acceseze liber proiectul contractului prin exprimarea consimțământului asupra condițiilor contractuale, astfel fiind încheiat ulterior contractul fie prin neacceptarea condițiilor și respectiv neîncheierea contractului. Diferența esențială dintre contractul inteligent (smart) și contractul clasic este gradul de rigiditate la modificări, în primul caz suntem prezenți în cazul unui contract rigid cu caracteristici de neflexibilitate și neadaptabilitate la modificările ce pot apărea iar în cel de al doilea caz suntem prezenți la un contract ce poate suferi modificări în dependență de voința părților, în dependență de alți factori ce nu depind de voința părților și orice alte circumstanțe.

Contractul are propriul său număr de identificare și „*funcționează(e) ca entitate autonomă în cadrul sistemului, oarecum similar cu modul în care poate funcționa un site web pe internet*” [19, pag. 787]. Un alt utilizator poate „accepta contractul propus” comunicându-i acestuia. , de exemplu, prin acțiunea de executare a unei plăți. Utilizatorii și/sau oracolele blockchain pot comunica (conecta) ulterior cu contractul, de exemplu, informând că a fost livrat un pachet fizic, după care contractul va executa automat plata [19, pag. 787]. Contractul inteligent (electronic) având caracteristici cheie precum: este descentralizat, adică cu autocontrol, fără permisiune (adică oricine are hardware-ul potrivit) iar software-ul poate ajunge pe platforma trebuie să evite spam-ul, Ethereum va percepe un utilizator de Gwei¹ (unitatea lor) ca taxă pentru contracte, care va crește în

¹ Un Gwei este o subunitate a Ethereum-ului, folosită de obicei pentru a indica prețul unităților de Gas. 1 Ether = 1,000,000,000 Gwei (109).

funcție de complexitatea contractului. Uneori, așa cum sa menționat anterior, un contract inteligent (smart) va avea nevoie de informații din lumea exterioară pentru a-i permite să efectueze tranzacția (de exemplu, dacă contractul inteligent (smart) este o opțiune de acțiuni, va trebui să cunoască prețul acțiunilor, în vederea consolidării informației și executării nemijlocite a contractului). Blockchain-urile nu sunt conectate la Internet și astfel contractul nu poate verifica prețurile în sine. Are nevoie, așadar, de o sursă externă, de un „oracle”, care permit astfel contractelor mai multe aspecte, dar în același timp subminează și descentralizarea acestuia. Mai mult, ele introduc cerința de încredere pentru terțul care obține informațiile din sursa externă.

Autorii Durovic M., Janssen A., au cercetat și caracterizat aspectele de încheiere al contractului și executarea acestui contract inteligent (smart) în comparație cu contractele clasice. Ei menționau în cercetarea sa: „Tehnologia blockchain și aplicațiile sale sunt modalități de dezvoltare rapidă, iar în viitorul apropiat o altă categorie de contracte inteligente (smart) va vedea probabil lumina zilei: contractele inteligente (smart) care nu sunt doar executate inteligent (smart), ci și încheiate inteligent (smart) prin intermediul blockchainului – deci aici formarea contractului și executarea contractului sunt inteligente. Spre deosebire de prima categorie menționată de contractele inteligente (smart), tehnologia blockchain va fi folosită și pentru găsirea unei părți contractante (necunoscute anterior) și încheierea contractului care apoi va fi executat și automat. În acest sens, algoritmi nu sunt doar un instrument, dar acționează ca un fel de „agent artificial” în contextul formării unui contract între două sau mai multe părți contractante” [11, pag. 150]. În acest sens, chestiunile juridice pot fi destul de diferite de cealaltă categorie de contracte inteligente (smart) în special, dar nu numai, pentru formarea contractelor. Aceste exemple de fapt invocă și anumite chestiuni discutabile precum calitatea furnizorului platformei blockchain, dacă poate fi considerat ca un intermediar, sau cu alte cuvinte care activează ca un agent. O altă chestiune discutabilă este calitatea „algoritmului” dacă necondiționat poate fi considerat un agent independent (electronic), ori este egalat conceptului de agent electronic care este independent din punct de vedere juridic de creatorul său pentru acest tip de tehnologie.

Problematika reglementării juridice contractelor inteligente (smart) și încadrarea acestor reglementări în practică

Odată ce au fost analizate aspectele statutului juridic al contractului inteligent (smart), în continuare vom pune în discuție aspectele încheierii contractelor inteligente (smart). E și firesc de inițiat cercetarea acestui subiect prin determinarea legislației aplicabile, în vederea identificării potențialele probleme de drept internațional privat în găsirea dreptului intern aplicabil pentru a determina cerințele (clauzelor) precise pentru formarea (încheierea) contractului. Luând în considerare faptul că contractul inteligent (smart) a fost dezvoltat mai mult într-o țară bazată pe sistemul anglo-saxon – SUA (statul Delaware), respectiv am ales sistemul juridic anglo-saxon ca punct focal pentru această contribuție. Prin urmare, vom discuta dacă contractul inteligent (smart) corespunde și

este adaptabil unor cerințe (clauze) de drept comun pentru formarea unui contract valabil și legal, devenind obligatoriu, luăm în considerare și *acquis comunitar* după caz (de exemplu, pentru includerea și valabilitatea termenilor contractuali standard). În continuare vom analiza etapele încheierii contractului inteligent (smart) precum: oferta și acceptarea ofertei, capacitatea părților, cauza legală (după caz), consimțământ.

Încheierea contractului inteligent. Oferta și acceptarea ofertei.

Încheierea contractului ca etapă inițială nu diferă mult între contractele inteligente (smart) și contractele clasice (tradiționale), reieșind din faptul că, părțile urmează să își exprime consimțământul asupra unui set de condiții contractuale [20, pag. 306]. Condițiile ofertei și acceptării acesteia nu vor putea fi recunoscute drept impedimente (provocări) în calea recunoașterii contractelor inteligente (smart) ca fiind obligatorii din punct de vedere juridic. În primul rând, oferta și acceptarea, precum și conduita părților, sunt evaluate obiectiv [21]. Diferența esențială dintre contractul inteligent (smart) și contractul clasic fiind în faptul că părțile își transmit cheile private criptografice pentru a își asuma obligații printr-un contract inteligent (smart) bazat pe sistemul blockchain care este dovada unui angajament. Pe platforme precum Ethereum, una dintre părți trebuie să își posteze „contractul” (în lanț smart) pe blockchain, iar apoi este acceptat de cheia criptografică a celeilalte părți. Postarea „contractului” smart în lanț pe blockchain acționează ca o ofertă [11, pag. 151]. În funcție de circumstanțe, am putea încerca, de asemenea, să argumentăm că nu este diferit din punct de vedere conceptual de o reclamă și, prin urmare, doar o invitație de a trata. Cu toate acestea, deoarece „ofertantul” își postează „contractul” pe blockchain într-un computer binar, cod care specifică cu precizie clauzele tranzacției, acesta va fi considerat în mod regulat suficient de exact pentru a constitui o ofertă și nu doar o invitație la tratare [21].

Postarea de către părți al contractului inteligent pe blockchain și care nemijlocit îndeplinește cerințele pentru a fi o ofertă (în special identificarea condițiilor esențiale (*essentialia negotii*) a negocierii contractului), acesta este capabil de acceptare de către destinatar. Această acceptare poate fi efectuată inclusiv prin conduita părților, de exemplu prin executarea ulterioară a contractului. În acest sens, un exemplu de acceptare prin executare ulterioară include transferul controlului asupra unui activ digital către contractul inteligent (smart), acel activ digital poate fi: bani, criptomonede sau o reprezentare digitală a unui activ din afara mediului online (offline). Acțiunea de încărcare a activului în contractul inteligent (smart) oferă o comunicare fără echivoc de acceptare [21].

Prin urmare, acceptarea poate avea loc fie prin executare, fie prin autorizarea unui transfer prin utilizarea unei chei criptografice speciale (parolă). În oricare dintre cazuri există un act clar de acceptare fie prin semnătură (cheie criptografică personală), fie prin executare, cu respectarea clauzelor unui contract unilateral [21].

Cu referire la natura juridică al contractului, și anume reieșind din explicațiile anterioare și cu referire la faptul că, contractele inteligente (smart) în lanț cu caracter unilaterale. Ceea ce este caracteristic contractelor inteligente (smart) că sunt condiționale, adică

executarea obligațiilor depinde de îndeplinirea unei condiții, dacă se întâmplă A, îți vom da B și, astfel, pot fi acceptate ca executate obligațiile. În ansamblu, totuși, este evident că regulile privind oferta și acceptarea ofertei nu vor pune probleme fundamentale pentru formarea contractelor inteligente (smart), deoarece procedura de formare (încheiere) a unor astfel de acorduri găzduiește atât elemente de ofertă, cât și de acceptare.

Cert este faptul că, prevederile legale ale dreptului obligațional sunt aplicabile contractelor inteligente (smart) poate fi din nou ilustrată prin exemplul aparat automat. Inserarea banilor se califică ca fiind mod de încheiere a contractului, dar nu datorită funcționalității tehnice a automatului, ci pentru că se creează un „contract de ambalare – wrapper contract”, întrucât în majoritatea statelor legislația interpretează introducerea banilor ca acceptare valabilă a ofertei care a fost făcută de proprietarul automatului. În mod similar, atunci când activul digital este încărcat într-un contract inteligent (smart), se încheie un contract între cele două părți, deoarece acel act este o acceptare a ofertei făcute de un alt utilizator, indiferent că transferul efectiv al activelor se va face de către contractul inteligent (smart) [11, pag. 145].

Deși executarea contractului smart este automatizată, acesta necesită totuși exercitarea voinței părților contractante pentru ca acesta să devină efectiv. O astfel de intenție se manifestă în momentul în care o parte decide să încheie un astfel de acord în condițiile specificate în prealabil de ofertant [22, pag. 11]. Scopul acestei secțiuni este de a ilustra faptul că cerințele de ofertă și acceptare cerute pentru un contract valabil prin contract legea sunt satisfăcute în practica comună de formare a contractelor inteligente (smart).

Caracterul asemănător ambelor contracte este specificat prin prezența voinței, cu alte cuvinte voința lăuntrică a părților în vederea încheierii contractului. Asemănarea menționată este în concordanță cu dreptul obligațional din sistemul anglo-saxon privind formarea contractelor și, în mod deosebit, abordarea bazată pe teoria voinței, teoria dată a fost propusă cândva de teoreticieni precum *Pothier* sau *von Savigny* este baza teoretică de bază pentru contracte. Teoria voinței de fapt a fost expusă și în cazul *Scriven Bros & Co v Hindley*. În consecință, este necesar un consens *ad idem* – „o întâlnire a minților” – pentru ca contractul să fie încheiat [23].

Opinii sunt diferite vizavi de acest subiect consimțământului, în cadrul contractului inteligent (smart), fiind pe de o parte prezumat.

Dacă ambele părți citesc și înțeleg termenii înscriși în codul informatic, care este verificabil și de către un terț (instanțele sau tribunalele arbitrale prin utilizarea experților pentru a distila semnificația codului informatic), atunci nimic nu împiedică acea întâlnire, libertatea contractului, ca unul dintre pilonii dreptului contractual, impune ca părțile să fie libere să-și noteze târgurile în orice formă și în orice limbă doresc [24]. Limba aleasă poate fi chiar o limbă moartă ca latină sau un cod de calculator – atâta timp cât nu este o relație între afaceri și consumator (care va fi discutată separat mai târziu).

Mai mult, având în vedere adaptabilitatea trecută a dreptului contractual anglo-saxon la noile moduri de comunicare, cum ar fi: scrisorile sau telexul și comunicațiile instantanee, cum ar fi e-mailurile, se poate specula că același lucru se va extinde și la

contractele inteligente (smart) atunci când (sau dacă) utilizarea lor se va răspândi. Din cauze precum *Thornton v Shoe Lane Parking* (similar cu analogia cu automatele lui Szabo) se formează un contract în momentul în care monedele sunt introduse în aparat, iar faptul că procesele ulterioare au loc fără intervenția umană fapt ce nu exclude formarea (încheierea) unui contract.

În cauza *Software Solutions Partners Ltd vs. HM Customs & Excise*, s-a considerat că un „*mediu automat pentru formarea contractului*” poate considera un contract valabil [25]. Odată ce brokerul în acel caz a pus criteriile într-un software, software-ul urma să caute și să încheie contracte în numele brokerului, fără a mai fi nevoie de acțiune umană și s-a constatat că un contract a fost finalizat. Prin urmare, este foarte probabil ca formarea de contracte inteligente (smart) pe platforme precum Ethereum să fie organizată și recunoscută în lege ca formare valabilă a unui contract executoriu din punct de vedere legal.

Cu referire la consimțământ autorul a examinat în articolului *Consimțământul în cadrul contractelor încheiate în mediul online*[26, pag. 336-345], specificul consimțământului în cazul contractelor în mediul online, inclusiv în cazul contractului inteligent (smart).

Temeiurile nașterii raporturilor juridice în cadrul contractului inteligent (smart)

În relațiile comerciale, intenția de a crea raporturi juridice este prezumată în sistemul anglo-saxon și va trebui să fie infirmată de partea care susține că nu există o astfel de intenție. Prin urmare, contractele inteligente (smart) încheiate într-un cadru de afaceri intenția de a crea relații juridice va să fie presupus – indiferent dacă este o tranzacție între afaceri sau între afaceri și consumator. Din nou poate fi oferită o vedere mai nuanțată, iar Savelyev A. [22, pag.11] ajunge la concluzia că, prin încheierea unui contract smart, părțile contractante au intenția de a utiliza un sistem de reglementare alternativ și nu dreptul contractual tradițional și că, prin urmare, s-ar putea să nu existe o intenție adevărată de a crea relații juridice.

Autorii Werbach K. și Cornell N. [22, pag.382], de asemenea, că dacă rezultatul este în fapt același în substanță cu cel reglementat de „contractele obișnuite”, se poate (și trebuie) argumentat că natura relațiilor este aceeași. Partea inițială a argumentului este interesantă – până la urmă, faptul eliminării avocaților și instanțelor din ecuație este un avantaj al contractelor inteligente (smart), deci nu există intenție de relații juridice – ci pe bună dreptate respinsă. Părțile nu doresc să-și execute contractele în instanță, deoarece consideră că o astfel de executare va fi inutilă, deoarece contractul inteligent (smart) este garantat că va fi executat. Totuși, nu este același lucru cu a dori ca, în cazul în care contractele lor ajung în instanță, să nu fie menținute. La încheierea unui contract inteligent (smart), dacă oferta a fost acceptată, atunci a început și ea să fie executată. Pe baza acestui fapt, este foarte puțin probabil ca o parte rezonabilă să nu considere acest lucru ca un acord obligatoriu și executoriu [28, pag.11]”. Prin urmare, este aproape sigur că intenția de a crea relații juridice se va regăsi în majoritatea contractelor inteligente

(smart), în special în mediile comerciale. În orice caz, o parte precaută care dorește să se asigure că există intenția de a crea relații juridice poate face acest lucru prin „încheierea” codului într-un contract – un contract pe hârtie care recunoaște că contractul smart este un acord legal valid.

Capacitate civilă al subiecților contractului inteligent (smart)

Relațiile contractuale necesită ca părțile să aibă capacitatea de a încheia contracte. Ethereum și, de fapt, majoritatea celorlalte platforme blockchain disponibile, totuși, nu verifică capacitatea legală deplină. În schimb, în principiu, oricine poate deschide un cont fără a avea suficientă capacitate juridică pentru a face acest lucru. Întrucât contractele inteligente (smart) nu au mijloace de testare a capacității, acestea pot fi încheiate de minori, persoane aflate sub influența alcoolului sau a drogurilor sau orice altă persoană cu incapacitate. Prin urmare, oamenii cărora în lumea reală nu ar avea capacitatea de a încheia un contract ar putea să facă acest lucru pe platforma blockchain.

Totuși, dacă nu există capacitate, atunci o parte ar putea invalida transferul oricăror bunuri ex post – printr-o acțiune de îmbogățire fără justă cauză și din punct de vedere tehnic printr-o tranzacție inversă. Cel din urmă mod de a derula o tranzacție este problematic deoarece în domeniul pseudonimului utilizatorii cu șiruri criptografice de litere și numere aleatorii, este adesea dificil să identifici pe cine să dai în judecată. În plus, o tranzacție inversă poate derula doar din punct de vedere factual contractul, dar nu și din punct de vedere legal, deoarece o tranzacție nulă ar putea rămâne în blockchain, deoarece blocurile sunt imuabile.

Un alt aspect ce prezintă interes, dar interesantă, este că părțile contractante la un contract smart sunt, la nivel tehnic, nu oameni, ci doar chei private criptografice care reprezintă persoane individuale. Ar putea fi evitată o discuție despre capacitate dacă părțile nu sunt, din punct de vedere tehnic, oameni.? Nu chiar, ca și pentru contractele inteligente (smart) autonome, cheile private nu acționează de la sine, sunt „ghidați” de persoane.

Pe scurt, scopul secțiunii de mai sus a fost de a arăta că contractele smart sunt capabile, în virtutea flexibilității și adaptabilității dreptului contractual englez și a procesului însuși de formare a acestora, să fie formate ca contracte valabile din punct de vedere juridic. Cu toate acestea, firmele de avocatură tradiționale încă își sfătuiesc clienții că, din motive de certitudine, ar trebui creat un „înveliș” legal. Cea mai bună abordare va necesita probabil un proces explicit care să încorporeze cerințele legale pentru execuția electronică tradițională, non - contracte automate – ceva de genul a face clic pe un buton „Sunt de acord” înainte de lansare – în loc să se bazeze pe interpretări speculative ale regulilor de drept comun, favorabile contractelor.”

Astfel de hibridi „cod și contract”, care implică atât un contract inteligent (smart), cât și un contract pe hârtie, care îl recunoaște pe cel smart, sunt poate cea mai bună soluție intermediară. Întocmirea „încheierii” poate necesita mai mult decât „Accept că sunt obligat de rezultatul contractului smart”, deoarece o astfel de clauză ar putea fi ina-

plicabilă pentru incompletitudine sau incertitudine conform dreptului comun. Pe termen lung, având în vedere lumea afacerilor bazată pe eficiență, sistemul juridic ar trebui să creeze securitate juridică, astfel încât hibridele costisitoare „cod și contract” să poată fi evitate.

S-ar putea argumenta că, din moment ce contraprestația trebuie să fie doar suficientă din punct de vedere juridic, dar nu adecvat (echivalența contraprestației) în conformitate cu legislația engleză a contractelor, cerința contraprestației este îndeplinită de contractele smart, deoarece acestea, prin definiție, presupun un schimb de active digitale – astfel, în exemplul de mai sus, 10 Eth pentru o mașină. Deși argumentul este valid și, de fapt, instanțele au aplicat în mod vag (orice considerație va fi suficientă) cerința contraprestației în comparație cu cerința intenției de a crea relații juridice și așa cum este ilustrat de doctrina „beneficiului practic”, că cerința de considerație nu va reprezenta un obstacol serios pe calea contractelor inteligente (smart) pentru a fi valabile din punct de vedere juridic.

Cu toate acestea, Werbach K. și Cornell N. [27, pag.382], invocă un argument interesant, deoarece subliniază că contractele inteligente (smart) nu conțin un schimb de promisiuni, așa cum este de obicei cazul în contractele normale și care este o cerință pentru o contrapartidă valabilă. Ei își ilustrează argumentul printr-o analogie, care este cel mai bine citată în întregime: Dacă cineva echilibrează o găleată cu apă deasupra unei uși, el nu promite că va arunca apă asupra celui care deschide următoarea ușă. Mai degrabă, el a stabilit doar procesul mecanic prin care se va întâmpla asta. Într-un mod similar, un contract de transfer de un bitcoin la un astfel de eveniment nu este deloc o promisiune. Nu scrie „*Vă vom plăti un bitcoin dacă se întâmplă așa și așa*”, ci mai degrabă ceva de genul „*Veți fi plătit cu un bitcoin dacă se întâmplă așa*” și așa-numitul „contract smart” nu este un schimb de promisiuni sau angajamente. Crearea unui contract smart – în timp ce pune în mișcare anumite evenimente – nu obligă nicio parte [să facă] nimic. Nu se promite nimic prospectiv [22, pag.383].

Aceasta este cu siguranță o abatere de la tărâmul contractelor tradiționale. Dar această problemă nu îi împiedică pe autori să ajungă la concluzia că contractele smart sunt totuși contracte. Savelyev A. se întreabă dacă un contract smart nu este un contract pentru că nu conține nicio obligație, dar susține că o astfel de concluzie ar fi prea simplistă din mai multe motive. În primul rând, părțile își exprimă în continuare voința atunci când încheie un contract și sunt legate de rezultatul acțiunilor lor.

În al doilea rând, dreptul contractelor recunoaște anumite tipuri de acorduri care sunt executate instantaneu la momentul încheierii (contracte executate). Savelyev A. concluzionează că este probabil mai corect să afirmăm că principala consecință a încheierii unui contract inteligent (smart) nu este o aparență de „obligații” [22, pag.383], ci autolimitarea rezultată a unor drepturi prin mijloace tehnice [25].

Werbach K. și Cornell N. susțin că, deși astfel de angajamente ar putea să nu constituie promisiuni în sine, contractele smart sunt acorduri care pretind să modifice drepturile și obligațiile părților și că un acord poate fi considerat un contract chiar dacă nu lasă

nimic deschis de făcut sau executat [27, pag.383]. Pentru ei, contractele smart constituie acorduri actuale fără alte promisiuni de îndeplinit. Prin urmare, oricine susține că acest tip de contracte nu implică o „promisiune”, ci mai mult o garanție, îl împiedică să fie un contract și oferă o viziune nerealistă „idealistă” a dreptului contractual. O anumită considerație – beneficiu, drept sau prejudiciu, pierdere sau responsabilitate – va fi transmisă prin contracte smart care induc o promisiune reciprocă și, pragmatic, aproape întotdeauna va exista suficientă considerație.

În cele din urmă, un alt punct interesant ridicat în legătură cu contractele smart în lanț este că acestea sunt contracte unilaterale de natura că „*dacă X, atunci te vom plăti*”, și, prin urmare, contraprestația pentru astfel de contracte este în execuție. Acest lucru nu împiedică. cineva de la comiterea unei promisiuni de cadou către blockchain. O astfel de promisiune de cadou ar fi executată irevocabil în același mod ca și alte contracte inteligente (smart).

Autorii Durovic M., Janssen A. [29, pag. 147] au analizat în comparație contractul inteligent (smart) și revocarea donației (deși trebuie remarcată lipsa de autoritate în această problemă) privind asemănarea acestora. Nu orice contract inteligent (smart) este un contract, iar faptul că un cadou executat prin intermediul unui contract inteligent (smart) este irevocabil nu înseamnă că este valabil din punct de vedere juridic. Un donator care s-a răzgândit ar putea să solicite restituirea prin îmbogățire fără drept, deși faptul că darul este un fapt împlinit ar face mult mai greu recuperarea. Amalgamul de noțiuni, atât din punct de vedere conceptual, cât și din punct de vedere pragmatic, va fi prezentă în mod normal în contractele inteligente (smart) pentru a le face aplicabile din punct de vedere legal.

Cercetările expuse au arătat că contractele inteligente (smart) pot îndeplini cerințele pentru formarea contractelor și că problemele existente nu sunt de nerezolvat. Totuși, acest lucru nu înseamnă că nu există zone de conflict între contractele inteligente (smart) și dreptul obligațional tradițional în afara domeniului încheierii contractelor. Unele dintre ele vor fi subliniate în secțiunile următoare pentru a oferi o viziune mai largă asupra contractării inteligente.

CONCLUZIE

În prezenta cercetare au fost analizate aspectele ofertei și acceptării ofertei ale contractului inteligent (smart) prin prisma normele dreptului civil, au fost analizate aspectele încheierii și a intenției de a crea relații juridice și capacitatea părților. Au fost analizate aspectele capacității părților și a statutului al părților, algoritmi fiind utilizați exclusiv ca simple instrumente și nu ca „agenți artificiali” care nu doar execută, ci și încheie contracte.

Cadrul normativ este necesar de elaborat în Republica Moldova în privința contractelor inteligente (smart), au fost analizare și alte caracteristici ale contractelor smart care contestă dreptul obligațional tradițional dincolo de formarea (încheierea) contractelor în sine: natura fermă și auto-executivă a contractelor inteligente (smart) este în conflict cu

conceptul de contracte legale flexibile și executorii, precum și cu obiectivele, dintre contractele legale și contractele inteligente (smart) diferă considerabil. În plus, este dificil să se alinieze evaluarea automată ex ante a contractelor inteligente (smart) cu conceptul tradițional de drept al contractelor de hotărâri cu autoritate ex post. O altă provocare este că contractele inteligente (smart) „gândesc” în coduri de calculator, în timp ce contractele legale se bazează pe limbaj natural. Un aspect important cercetat a fost dreptul clientului de se retrage din obligațiile contractuale asumate în cadrul contractelor inteligente (smart).

Cu toate acestea, nu ar trebui să ne fie frică de provocări, iar dreptul obligațional va „supraviețui” contractelor inteligente (smart). Contractele inteligente (smart) nu prezintă nici sfârșitul formării contractelor așa cum îl cunoaștem, nici sfârșitul dreptului contractual ca atare. Considerăm absolut necesar de lua exemplul statelor SUA (Arizona, Nevada Vermont) și de a aproba o lege cadru ce va reglementa contractul inteligent.

Referințe:

1. BÖRDING A., JÜLICHER T., RÖTTGEN C., M. von SCHÖNFELD, *Neue Herausforderungen der Digitalisierung für das deutsche Zivilrecht: Praxis und Rechtsdogmatik*, (2017) Computer und Recht (CR), pag. 134; S. Bourque and S. Fung Ling Tsui, *A Lawyer's Introduction to Smart Contracts* (Lask: Scientia Nobilitat, 2014), pag. 4-23; C. Buchleitner and T. Rabl, *Blockchain und Smart Contracts*, (2017).
2. GATTESCHI V., LAMBERTI F., DEMARTINI CI., PRANDETA Ch., SANTAMARIA V. *Blockchain and smart contracts for insurance: is the technology mature enough?* Future Internet 2018, Disponibil: www.mmpi.com/journal/futureinternet, pag. 1-16. [Accesat: 05.08.2023]
3. SZABO N., *Smart contracts in Essays on Smart Contracts, Commercial Controls and Security*, 1994, Disponibil: <http://szabo.best.vwh.net/smart.contracts.html> [Accesat: 05.08.2023], pag. 105
4. BUCHLEITNER C., RABL T., *Blockchain und Smart Contracts*, *Ecolex* 01 (2017), pag. 4-14, pag. 5.
5. PAECH P., *The Governance of Blockchain Financial Networks*, LSE Legal studies working paper no 16/2017, pag. 1073-1110, pag. 1082. Marscusohn V., Contractele inteligente, o nouă etapă în cadrul dreptului contractelor? Disponibil: <https://www.juridice.ro/496182/contractele-inteligente-o-noua-etapa-in-cadrul-dreptului-contractelor.html>
6. JACOBS Chr., LANGE-HAUSSTEIN Chr., *Blockchain und Smart Contracts: Zivil- und aufsichtsrechtliche Bedingungen*, *ITRB* 2017, 10, pag. 13;
7. STARK J., *Making Sense of Blockchain Smart Contracts*, *Coindesk*, 2016
8. DJAZAYERI Alex., *Rechtliche Herausforderungen durch smart contract in: jurisPR-BKR* 12/2016 Anm. 1 (20.12.2016); Kaulartz M., *Herausforderungen*

- bei der Gestaltung von Smart Contracts*, Zeitschrift zum Innovations-und Technikrecht (InTeR) 201, 2016, pag. 205.
9. BUCHLEITNER C., RABL T., *Blockchain und Smart Contracts*, Ecolex 01 (2017), pag. 4-14, p. 6.
 10. LIM C., SAW T. J., SARGEANT C., *Smart Contracts: Bridging the Gap Between Expectation and Reality*, p. 11 July 2016, Oxford Business Law Blog.
 11. DUROVIC M., JANSSEN A., *The formation of smart contracts and beyond: shaking the fundamentals of contract law*, In monografia “Smart Contracts and Blockchain Technology: Role of Contract Law”, (L. DiMatteo, M. Cannarsa & C. Poncibo eds Cambridge University Press 2019) (forthcoming), pag. 134-140.
 12. Legea nr. 209/2022 pentru modificarea unor acte normative Monitorul Oficial nr. 246-250, (Legea nr. 114/2012 cu privire la serviciile de plată și moneda electronică (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 193–197, art. 661) Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132558&lang=ro [Accesat: 05.08.2023]
 13. Solidity pagină web, Disponibil: <https://solidity.readthedocs.io/en/develop/> [Accesat: 05.08.2023]
 14. CLIFFORD Chance, *Smart Contracts. Legal Agreements for the Digital Age*, Noiembrie 2017, Disponibil: <https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2017/06/smart-contracts-legal-agreements-for-the-digital-age.pdf> [Accesat: 05.08.2023]
 15. Dr. Jerry I-H HSIAO, *Smart Contract on the Blockchain*, Disponibil: <https://www.davidpublisher.com/Public/uploads/Contribute/5a4c99cc29890.pdf> p. 687. [Accesat: 05.08.2023]
 16. Regulation (EC) No 261/2004 of the European Parliament and of the Council of 11 Februarie 2004 establishing common rules on compensation and assistance to passengers in the event of denied boarding and of cancellation or long delay of flights, and repealing Regulation (EEC) No 295/91, Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32004R0261> [Accesat: 05.08.2023]
 17. Emily MASON, Guggenheim to launch. a new fund, with potential bitcoin exposure, Disponibil: <https://www.forbes.com/sites/emilymason/2021/06/02/guggenheim-to-launch-a-new-fund-with-potential-bitcoin-exposure/?sh=62057faa42fe> [Accesat: 05.08.2023]
 18. BOURQUE, S. FUNG LING Tsui S., *A Lawyer’s Introduction to smart contracts*. Lask, Scientia Nibilitat, 2014 pag.4-23, pag.4.
 19. ETjong Tjin Tai E., Force Majeure and Excuses in Smart Contracts (May 4, 2018). Tilburg Private Law Working Paper Series No. 10/2018, accepted version published in *European Review of Private Law* 2018/6, p. 787-904., Dispo-

- nihil: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3183637> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3183637>, pag. 787.
20. RASKIN M., *The Law and Legality of Smart Contracts*, Georgetown Law Technology Review 304 (2017, pag. 305-340), p. 306.
 21. SMIt v Hughes (1870) LR 6 QB 597, 28 Septembrie 2021, Disponibil: <https://www.lawteacher.net/cases/smith-v-hughes.php> [Accesat: 05.08.2023]
 22. SAVELYEV Alexander, *Contract Law 2.0: «Smart» Contracts As the Beginning of the End of Classic Contract Law*, pag. 11. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2885241 [Accesat: 05.08.2023]
 23. Scriven Bros & Co v Hindley [1913] 3 KB 564, Caz judecat de Înalte curte din Marea Britanie și Wales, (2021) <https://www.lawteacher.net/cases/scriven-bros-v-hindley.php?vref=1>, [Accesat: 25.08.2023]
 24. SZCZERBOWSKI J. J., *Place of Smart Contracts in Civil Law. A few comments on form and interpretation*, p. 335. Proceedings of the 12th Annual International Scientific Conference NEW TRENDS 2017. Publicat în: Private College of Economic Studies Znojmo, ISBN: 978-80-87314-90-6, ISSN: 2336-7431.
 25. Software Solutions Partners R. Ltd v HM Customs & Excise. Caz judecat de Înalte curte din Marea Britanie și Wales, 2007, 971, para. 67.
 26. CARA-RUSNAC A., *Consimțământul în cadrul contractelor încheiate în mediul online*, În: Realități și perspective ale învățământului juridic național, 1-2 octombrie 2019, pag. 336-345.
 27. WERBACH K., CORNELI N., *Contracts Ex Machina*, 2017, 67 Duke Law Journal 313-382 (2017), p. 382.
 28. CATCHLOVE P., *Smart Contracts: A New Era of Contract Use* (December 1, 2017). Accesibil online SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3090226>, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3090226>, p. 11.
 29. DUROVIC M., JANSSEN A., *The formation of smart contracts and beyond: shaking the fundamentals of contract law*, In monografia “Smart Contracts and Blockchain Technology: Role of Contract Law”, (L. DiMatteo, M. Cannarsa & C. Poncibo eds Cambridge University Press 2019) (forthcoming), pag. 134-162, pag. 147.

UNELE ASPECTE PRIVIND CONTRACTUL ELECTRONIC

SOME ASPECTS REGARDING THE ELECTRONIC CONTRACT

Natalia CHIBAC, ORCID: 0000-0003-3934-0777
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 347.44:004:339.1

e-mail: kibnat@rambler.ru

With the development of scientific and industrial progress, digital tools have become the aid of citizens and extend electronic commerce. Currently, electronic commerce is constantly expanding, and contracts concluded by electronic means are increasingly used by citizens due to the economic and temporal advantages compared to the classical way of contracting. In this article, some aspects of the electoral contract are analyzed to provide clarity in the current transactions and an analysis is made of the role of the intermediary, as a provider of information from the seller to the consumer (buyer). In the current normative acts, the role of the intermediary is estimated, and as a “bridge” between the seller and the consumer, it is necessary to establish certain requirements for the intermediary and ascertain “what” and “how” he will answer in the process of protecting the consumer in electronic transactions.

Keywords: *contract, consumer, electronic, intermediary, transactions.*

INTRODUCERE

Tehnologiile digitale acoperă astăzi multe domenii ale vieții umane, inclusiv comerțul. Acum este greu de găsit o persoană care să nu încheie contracte (tranzacții) în formă electronică, fie că este vorba despre achiziționarea de alimente, îmbrăcăminte, produse cosmetice, achiziționarea de diverse servicii – divertisment, excursii, turism, transport etc. Avantajele incontestabile ale utilizării instrumentelor digitale au contribuit la apariția unui nou tip de comerț – electronic. Logica dezvoltării progresului științific și industrial sugerează că, pe măsură ce instrumentele digitale se îmbunătățesc, sfera comerțului electronic se va extinde.

Astăzi, conform numeroaselor estimări ale experților, vânzarea la distanță este una dintre domeniile de afaceri cu cea mai rapidă dezvoltare și cele mai promițătoare.

În aceste condiții, reglementarea legală devine semnificativă, care vizează asigurarea eficienței socio-economice și a calității serviciului public cu privire la contractul electronic.

REZULTATEA ȘI DISCUȚII

Raporturile, care intervin în sfera vânzării electornice, sunt destul de bine reglementare în legislația Republicii Moldova. Procesul de adaptare a legislației Republicii Moldova cu legislația Uniunii Europene este în permanentă mișcare și, periodic sunt adoptate noi acte normative naționale. Unul din primele acte normative care a reglementat

comerțul electronic a fost Legea 284 din 22.07.2004 privind comerțul electronic[1], care transpune Directiva 2000/31/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 8 iunie 2000 privind anumite aspecte juridice ale serviciilor societății informaționale, în special ale comerțului electronic, pe piața internă (directiva privind comerțul electronic)[2]. Legea 284/2004 în art.4 a prezentat noțiunea de *contract electronic* – totalitatea documentelor electronice ce constituie contractul de drept civil, urmărind stabilirea, modificarea sau sistarea unor drepturi și obligații civile, al căror obiect îl pot constitui bunurile, lucrările sau serviciile[3].

Actele normative aprobate constituie una dintre cele mai importante garanții pentru protecția intereselor economice ale cetățenilor. Aceste acte normative au dat forță juridică tranzacțiilor și contractelor realizate în formă electronică, au stabilit procedura de încheiere a acestora, au fixat legislativ posibilitatea executării tranzacțiilor (contractelor) prin utilizarea tehnologiilor informaționale.

În 2019, au fost aduse modificări Codului civil al Republicii Moldova[4], care a „legitimizat” forma electronică a unei tranzacții (acord), împreună cu tranzacțiile efectuate pe hârtie. Este recunoscută ca una dintre modalitățile unei simple tranzacții scrise, în legătură cu care i se extind regulile de încheiere, modificare, încetare a unei simple tranzacții scrise. Astfel, a fost introdusă forma electronică a actului juridic în art.316 CC l RM, iar în art.318 CC al RM se stabilește că, actul juridic scris/autentic are formă electronică dacă se cuprinde într-un document electronic care întrunește condițiile legii. (2) Tipurile de semnături electronice care pot fi aplicate unui document electronic, gradul de protecție al fiecărui tip și valoarea lui juridică sunt determinate de lege. (3) Actul juridic scris se încheie în formă electronică dacă este semnat cu semnătura electronică avansată calificată a persoanei care încheie actul, dacă acordul părților sau legea nu prevede cerința de utilizare a unui alt tip de semnătură electronică.

De asemenea, în art.319 CC al RM au fost stabilite cerințele față de actul încheiat prin utilizarea mijloacelor electronice, prin care în cazul în care actul juridic este încheiat prin utilizarea oricărui mijloc electronic, iar persoana nu l-a încheiat prin semnătura electronică prevăzută la art. 318 alin. (3), se prezumă că consimțământul este al acelei persoane până când ea nu contestă existența lui. (2) Persoana nu poate contesta existența consimțământului doar pe motiv că el a fost transmis printr-un mijloc electronic dacă ea a acceptat utilizarea aceluși mijloc electronic printr-un act juridic încheiat anterior.

Totodată, Codul civil al Republicii Moldova[5] nu dezvăluie conținutul conceptului de „comerț electronic”. De asemenea, Legea nr.105 din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor[6] nu are o definiție a acestui termen. Totuși, legea oferă părților care încheie un contract de vânzare-cumpărare posibilitatea de a-l încheia de la distanță, fără a avea posibilitatea „cunoașterii fizice” a bunului. Cu toată că Legea 105/2003 nu prevede direct informația despre modul de prezentare a informației despre produs, totuși această informație despre produs poate fi transferată către consumator prin familiarizarea cu descrierea produsului în cataloage, broșuri, prin vizualizarea fotografiilor, familiarizarea

cu mostre de mărfuri, prin utilizarea televiziunii, serviciilor poștale și orice alte mijloace de comunicare.

De asemenea, în art.20¹ alin.1 al Legii 105/2003 stabilește așa noțiuni ca „...prin intermediul mijloacelor electronice, mijloacelor de comunicație la distanță, contractelor încheiate la distanță (comerț electronic), precum și orice alte forme de comerț neinterzise de lege...”

Care este relația dintre concepte precum „comerț electronic” și „vânzarea de bunuri de la distanță”?

Deoarece conținutul conceptului de „vânzare la distanță” în legislația este dezvăluit, este necesar să se afle ce ar trebui să fie înțeles prin conceptul de „comerț electronic”. Răspunzând la această întrebare, să ne întoarcem la normele recunoscute de drept internațional, în special, la Legea-model privind comerțul electronic, aprobată la 16 decembrie 1996 printr-o rezoluție a Organizației Națiunilor Unite[7]. Deși Legea-Model folosește termenul „comerț electronic”, legea nu îl definește.

Stabilind domeniul de aplicare al Legii-Model, Comisia ONU a pornit de la faptul că aceasta ar acoperi reglementarea tuturor relațiilor comerciale, atât contractuale cât și extracontractuale: furnizarea (schimbul) de bunuri; acorduri de distribuție; reprezentare comercială și relații de agenție; factoring; leasing; construcția de instalații industriale; furnizare de servicii de consiliere; inginerie; vânzare-cumpărare; investiții; finanțare; servicii bancare; asigurare; contracte de exploatare sau de concesiune; asociații în participațiune și alte forme de cooperare industrială sau de afaceri; transportul de mărfuri și pasageri pe calea aerului, maritim, feroviar sau rutier (articolul 1).

În același timp, această lege se aplică oricăror tranzacții de natură comercială denumite în lege, care sunt efectuate folosind schimbul electronic de date (SED) și alte mijloace de transmitere a datelor (pnct.150 din Ghid)[8]. Trebuie remarcat faptul că Comisia a pornit de la o înțelegere largă a SED, care include nu numai transmiterea de text în format liber prin mijloace electronice (Internet, telex, telefax), ci și transmiterea datelor într-un format standardizat de la un computer la o alta; transmiterea de mesaje electronice folosind standarde accesibile publicului sau proprietare (pnct. 7 din Ghid).

Astfel, conform Legii-model, conceptul de „comerț electronic” în conținutul său nu coincide cu conceptul de „vânzare la distanță a mărfurilor” din legislația republicii. În timp ce Legea-Model acoperă toate tipurile de tranzacții comerciale efectuate electronic, Legea 284/2004 și Legea 105/2003 prevăd posibilitatea efectuării tranzacțiilor de vânzare de la distanță, inclusiv prin mijloace electronice de comunicare. În acest context, dacă normele internaționale stabilesc reguli pentru toți participanții la activitățile de tranzacționare din spațiul digital, atât cetățeni, cât și persoane juridice, atunci Legea nr.105/2003 reglementează doar relațiile în domeniul protecției drepturilor consumatorilor-cetățeni.

Tehnologiile moderne, inteligența artificială nu pot asigura încă pe deplin securitatea tranzacțiilor (contractelor) încheiate în formă electronică. Odată cu dezvoltarea tehnologiei informației, crește și numărul acțiunilor ilegale comise pe internet în domeniul

comerțului. Prin urmare, problemele creării și îmbunătățirii mecanismelor legale care asigură protecția drepturilor consumatorilor devin relevante.

Un moment destul de important în raporturile electornice este legat de protecția consumatorului. Trebuie să menționăm faptul că, regulile stabilite prin actele normative sus-menționate se aplică în mod egal tuturor consumatorilor, inclusiv celor care efectuează tranzacții prin mijloace electronice de comunicare. Dar sunt oare consumatorii protejați în modul convenit și legal?!

Cunoaștem că, în Legea nr.105/2003 sunt prevăzute un șir de drepturi ale consumatorilor: a) dreptul de a primi bunuri (lucrări, servicii) la timp și de calitate corespunzătoare; b) dreptul la securitatea bunurilor (muncă, servicii); c) dreptul la informare despre producător (executor, vânzător) și despre bunuri (lucrări, servicii); d) dreptul la protecție judiciară.

De o importanță deosebită pentru consumatorii din comerțul electronic este dreptul de a primi informații suficiente și de încredere despre proprietățile produsului, despre producător, deoarece cu această metodă de vânzare a bunurilor, cumpărătorul neavând posibilitatea de a se cunoaște direct cu produsul sau proba și face o decizie bazată pe descrierea produsului propus de vânzător.

Cetățenii, participanții la tranzacții (contracte) la distanță au dreptul de a primi într-o formă clară și accesibilă informații privind producătorul (executor, vânzător) și modul de funcționare al acestuia, precum și bunurile vândute și proprietățile bunurile.

O caracteristică a obținerii de informații de către cumpărător, care încheie o tranzacție în formă electronică, este aceea că între vânzător și cumpărător există un *intermediar*. Conform prevederilor art. 4 al Legii nr.284/2004 *intermediar în raporturile aferente furnizării de servicii ale societății informaționale* – persoană fizică sau juridică care oferă subiecților raporturilor aferente furnizării de servicii ale societății informaționale servicii legate de organizarea și administrarea sistemelor informaționale și rețelelor de comunicații electronice în cadrul raporturilor aferente furnizării de servicii ale societății informaționale, inclusiv servicii de obținere, transmitere și stocare a informației în formă electronică (în continuare - intermediar). Prin prisma prevederilor legale intermediarul are un șir de drepturi și obligații față de vânzător și vag, în prevederile legale se observă răspunderea față de consumator. Astfel, conform art.13 alin.2 al Legii nr.284/2004 se prevede că, intermediarul este obligat să asigure integritatea și confidențialitatea comunicărilor transmise prin rețelele publice de comunicații electronice operate de intermediar și a informațiilor privind serviciile de comunicații electronice furnizate publicului de către intermediar, cu excepția cazurilor prevăzute de lege.

Totodată, conform prevederilor art.13 al Legii nr. 284/2004 în scopul asigurării schimbului de documente electronice și de comunicări electronice, furnizorii de servicii și destinatarii serviciilor se pot folosi, pe bază contractuală, de serviciile intermediarului în raporturi aferente furnizării de servicii ale societății informaționale legate de organizarea și administrarea sistemelor informaționale și rețelelor de comunicații electronice respective.

Și tot aici se prevăd unele obligații ale intermediarului cu vânzătorul. Astfel, intermediarul nu are dreptul:

- a) să divulge informația ce se conține în documentele sau comunicările electronice;
- b) să transmită unor terțe persoane documentele electronice, comunicările sau copiile acestora, inclusiv informația ce se conține în ele, dacă contractul încheiat cu furnizorii de servicii și destinarii serviciilor sau legea nu prevede altfel;
- c) să modifice conținutul documentelor ori comunicărilor electronice sau modul lor de utilizare, dacă contractul încheiat cu furnizorii de servicii și destinarii serviciilor sau legea nu prevede altfel.

Intermediarul nu este obligat să controleze sau să verifice autenticitatea comunicărilor, informațiilor și documentelor transmise, recepționate și stocate, precum și corespunderea lor legislației, dacă contractul încheiat cu furnizorul de servicii sau cu destinatarul serviciilor nu prevede altfel.

Și apare întrebarea: în ce măsură, în baza prevederilor expuse, poate fi protejat consumatorul?

În comparație, Legea privind protecția consumatorilor al FR[9], în ceea ce privește activitatea intermediarului a introdus un spectru larg de obligații și răspunderea intermediarului privind prejudiciul cauzat.

Conform preambulei din Legea FR se prevede că, proprietarul agregatorului de informații despre bunuri (servicii) (denumit în continuare proprietarul agregatorului) (владелец агрегатора информации о товарах (услугах) (далее - владелец агрегатора) [10] - o organizație, indiferent de forma juridică sau un antreprenor individual, care sunt proprietarii programului pentru calculatoare electronice și (sau) proprietarii site-ului și (sau) a paginii site-ului din rețeaua de informare și telecomunicații „Internet” și care oferă consumatorului cu privire la un anumit produs (serviciu) posibilitatea de a se familiariza simultan cu oferta vânzătorului (executor) și la încheierea unui contract de vânzare de mărfuri, precum și efectuarea unui avans pentru bunuri (servicii) specificate prin numerar sau transfer de fonduri către proprietarul agregatorului în cadrul formelor aplicabile de plăți fără numerar.

Având anumite competențe, legea a impus intermediarului aproape aceleași obligații ca și producătorului (vânzător) de a furniza informații consumatorilor despre ei înșiși. Conform prevederilor art.1.2. al Legii FR, dacă intermediarul este o persoană juridică, atunci este necesar să se indice numele companiei (numele), locația (adresa), modul de funcționare, în plus, numărul de înregistrare de stat al înregistrării privind crearea persoanei juridice. În cazul în care rolul de intermediar de informații este îndeplinit de un antreprenor individual, atunci numele său de familie, prenumele, patronimul, numărul înregistrării în înregistrarea de stat a unei persoane fizice ca antreprenor individual trebuie să fie plasat pe site.

De asemenea, intermediarul trebuie să furnizeze informații similare despre vânzător. Aceste informații ar trebui postate pe site-ul web (sau pagina web) a organizației intermediarului. Legea permite înlocuirea informațiilor despre vânzător (interpret) cu un

link către site-ul său. Atât intermediarul de informații, cât și vânzătorul sunt responsabili pentru acuratețea informațiilor. Dacă informațiile se modifică, vânzătorul este obligat să informeze intermediarul despre acest lucru, iar în termen de o zi informațiile de pe site-urile vânzătorului și ale proprietarului agregatorului trebuie modificate.

Totodată, Legea FR prevede măsuri speciale de răspundere a participanților la o tranzacție (acord) pentru furnizarea consumatorului de informații necorespunzătoare despre un produs (lucrare, serviciu). Mai mult, dacă încheierea tranzacției (acordului) a fost facilitată de intermediar, care a furnizat consumatorului informații false sau incomplete despre produs (serviciu) sau vânzător, atunci acesta este obligat să compenseze pentru pierderile suferite ca urmare a acestei încălcări. În același timp, el este eliberat de răspundere dacă informațiile specificate corespundeau informațiilor furnizate de vânzător, iar intermediarul nu le-a schimbat.

Totodată, Legea FR separă responsabilitățile intermediarului și ale vânzătorului, indicând că, intermediarul nu este responsabil pentru executarea contractului încheiat de consumator cu vânzătorul pe baza informațiilor furnizate de intermediar despre produs (serviciu), precum și încălcate drepturilor consumatorului ca urmare a transferului de bunuri de consum (servicii) de calitate necorespunzătoare și schimbului de bunuri nealimentare de bună calitate cu un produs similar. În astfel de cazuri, responsabilitatea revine în totalitate vânzătorului (executorului).

Astfel, răspunderea civilă a intermediarului este foarte limitată și, în conformitate cu Legea Federală, răspunderea este posibilă numai în două cazuri: pentru nefurnizarea informațiilor fiabile și complete despre produs, despre sine și despre vânzător (art. 12) și pentru includerea în contract a unor condiții inacceptabile care încalcă drepturile consumatorului (art.16).

Se pare că acest lucru nu corespunde raporturilor juridice efective de pe piața comerțului electronic [11, p.75-81]. Pe baza definiției intermediarului, dată în preambulul Legii RF, putem concluziona că acesta nu este doar un intermediar de informații între vânzător și consumator. Aceasta este o persoană care, cu ajutorul resurselor electronice furnizate, facilitează încheierea unei tranzacții (acord) și efectuează plăți fără numerar între participanți.

CONCLUZII

Fără îndoială, funcțiile îndeplinite de intermediar sunt necesare, utile și solicitate de piață. Cu toate acestea, este imposibil să nu observăm că aceștia nu sunt observatori și informatori nepasionați, ci participanți interesați din punct de vedere comercial în comerțul electronic. Succesul lor pe piața este determinat de obținerea de profit și realizarea a cât mai multe tranzacții (contracte) [11, p.75-81].

Reieșind din prevederile legale ale Legii FR cu privire la protecția consumatorului, vedem că legiuitorul moldav nu în măsură convenită protejează consumatorul.

Da, la ziua de astăzi avem noțiunea de comerț electronic - activitate de comerț, care presupune vânzarea bunurilor, executarea lucrărilor și/sau prestarea serviciilor.

lor, desfășurată prin intermediul mijloacelor electronice, mijloacelor de comunicație la distanță, contractelor încheiate la distanță, prevăzută în art.3 al Legii nr.231 din 23.09.2010 cu privire la comerțul interior[12], dar din păcate anumite prevederi legale ce ar permite consumatorului să se apere, în prezenta lege nu sunt prevăzute.

În ce măsură consumatorul poate să se ”apere” când a fost dus în eroare, informat ironat ș.a. Considerăm, că este necesar de a introduce în Legea nr.105/2003 noțiunea de intermediatorului de informații pentru consumatori și unul sau mai multe articole legate de obligațiile, dar și răspunderea intermediatorului pentru propria activitate.

Referințe:

1. Legea nr.284 din 22.07.2004 privind comerțul electronic. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 40-47 din 09.02.2018. Denimirea legii modificată în Legea privind serviciile societății informaționale. În baza Legii nr.60 din 17.03.2003 pentru modificarea unor acte normative (stimularea comerțului electronic). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.113-116 din 03.04.2023.
2. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 178 din 17 iulie 2000. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0031> [Accesat: 22.07.2023]
3. Noțiunea contract electronic a fost exclusă din respectiva lege în baza Legii nr.60 din 17.03.2003 pentru modificarea unor acte normative (stimularea comerțului electronic). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.113-116 din 03.04.2023.
4. Legea nr.133 din 15.11.2018 privind modernizarea Codului civil și modificarea unor acte normative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 467-479 din 14.12.2018.
5. Codul civil al Republicii Moldova nr.1107 din 06.06.2002. *Republicat: în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.66-75 din 01.03.2019.*
6. Legea nr.105 din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor cu modificările ulterioare. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.126-131 din 26.07.2003.
7. Legea model privind comerțul electroni, aprobată la 16 decembrie 1996 (În continuare Legea-model). Disponibil: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/ru/v1504119_ebook.pdf [Accesat: 24.07.2023]
8. Ghidul de adoptare. Disponibil: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/ru/v1504119_ebook.pdf [Accesat: 23.07.2023]
9. Закон РФ от 07.02.1992 N 2300-1 (ред. от 05.12.2022) “О защите прав потребителей” Доступно: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_

LAW_305/b9c49e21678597215e7d4570e60e3b72d6ca7312/ (În continuare –
Legea FR) [Просмотрено: 22.07.2023]

10. Analogic putem numi proprietarul agregatorului de informații ca intermediar.
11. НАЛЕТОВА М.М. *Электронная торговля и защита прав потребителей-участников электронной торговли*. Право, стр.75-81. Доступно: <https://cyberleninka.ru/article/n/elektronnaya-torgovlya-i-zaschita-prav-potrebiteley-uchastnikov-elektronnoy-torgovli> [Просмотрено: 12.07.2023]
12. Legea nr.231 din 23.09.2010 cu privire la comerțul interior. Republicată în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.230-237 din 01.10.2021 în temeiul art.II al.(9) al Legii nr.17/2021 pentru modificarea Legii nr.231/2010 cu privire la comerțul interior. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr.88-95, în vigoare 02.10.2021.

ÎNTINDEREA DREPTULUI DE SUPERFICIE NĂSCUT ÎN TEMEIUL LEGII ÎNTRE SUBIECȚII DE DREPT PRIVAT

THE EXTENT OF THE SUPERFICIES RIGHT CREATED BY LAW BETWEEN PRIVATE LAW SUBJECTS

Constanța OBADĂ, ORCID: 0000-0002-9291-5552
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 347.235:347(478)(094.4)

e-mail: constantaobada@gmail.com

The purpose of this paper is to highlight the limits to the exercise of the right of superficies established by law, or, the fact that the legislator has established a legal right of superficies in favour of certain subjects of law, does not mean that it does not have some limitations in its exercise. This paper has analysed and commented on the relevant articles on legal superficies and has also tried to clarify the issues relating to the constitution of legal superficies and the necessity of the constitution of legal superficies. Attention was specifically focused on the cases in which we are in the presence of a legal superficies and on the analysis of the need, on the part of the holders of the surface right, to carry out some additional actions for its creation and confirmation.

Cuvinte-cheie: Construcție, drept de superficies legală, drept de preemțiune, drept de proprietate, imobil.

Până a trece nemijlocit la analiza întinderii dreptului de superficies legal, ținem să menționăm că odată cu modificarea Codului Civil al Republicii Moldova, la 01.03.2019, de rând cu alte modificări importante, noțiunea de imobil a a suferit modificări esențiale. Astfel că, dacă anterior, potrivit art. 288, alin. (2) (al Codului Civil în redacția din 06.06.2002) bunuri imobile erau: terenurile, porțiunile de subsol, obiectele acvatice separate, *plantațiile prinse de rădăcini, clădirile, construcțiile și orice alte lucrări legate solid de pământ* (s.a.), precum și tot ceea ce, în mod natural sau artificial, este încorporat durabil în acestea, adică bunurile a căror deplasare nu este posibilă fără a se cauza prejudicii considerabile destinației lor, la moment, conform art. 459, alin. (2) Cod Civil al Republicii Moldova [1], *bun imobil se consideră, de regulă, terenul înregistrat în registrul bunurilor imobile sub număr cadastral distinct*. Prin urmare, calitatea de imobil (cu excepțiile prevăzute de lege) îi este recunoscută ”doar” terenului, iar construcția și alte lucrări legate solid de pământ sunt considerate parte componentă a acestuia, indiferent dacă aceste părți componente sînt sau nu sînt înregistrate în Registrul bunurilor imobile (în continuare - RBI) în mod separat (art. 460, alin.1, Codul Civil al Republicii Moldova).

Una din excepțiile de la regula potrivit căreia imobil este considerat doar terenul, iar construcțiile sunt părți componente ale acestuia, este situația în care proprietarul te-

renului și cel al construcției sunt persoane diferite. Ținând cont că, suntem o țară ex-sovietică, care a cunoscut perioade în care dreptul de proprietate al terenului era recunoscut doar statului, privații neputând deține în proprietate terenuri, ci doar construcții, situațiile în care pe proprietatea statului există construcțiile unor privați sunt extrem de multe. Astfel că, pentru ”a le da o haină juridică” acestor situații (și nu doar), legiuitorul a venit cu reușita idee de a institui în favoarea proprietarilor de construcții, un drept de suprafață legală. Prevederile privind suprafața legală a fost instituită și sunt cuprinse în Legea Republicii Moldova, privind punerea în aplicare a Codului Civil al Republicii Moldova, nr.1125 din 13.06.2002 [2], cu modificările de rigoare, care au intrat în vigoare la 1 martie 2019.

Astfel că, potrivit legii sus-menționate, prin efectul Legii Nr. 133 din 15.11.2018, privind modernizarea Codului civil și modificarea unor acte legislative s-a instituit un drept de suprafață legală, în toate cazurile în care: proprietarii terenului și cel al construcției sunt persoane diferite, indiferent de temeiul de naștere al dreptului de folosință asupra terenului (arendă, locațiune, etc.) sau chiar și în cazul în care proprietarul construcției nu are vreun drept de folosință asupra terenului. Acest lucru vine ca urmare a consacării și revenirii sau, mai bine zis, consolidării principiului ”suprafața solo cedit” în reglementările normative.

Dreptul de suprafață născut în temeiul legii, este reglementat, ținându-se cont de subiecții raportului juridic, astfel că întinderea acestuia diferă, în dependență de calitatea subiecților de a fi persoane private sau este vorba despre stat, sau unitățile administrativ-teritoriale. Indiferent însă, de calitatea subiecților, datorită existenței acestor prevederi, din partea proprietarului construcției nu este necesară nici o operațiune suplimentară pentru a constitui suprafața, aceasta fiind constituită perfect valabil, în temeiul legii, și fiind o excepție de la regula generală cuprinsă în art. 424 al Codului Civil (*Dacă legea nu prevede altfel, drepturile supuse înregistrării se constituie (s.a.), se transmit, se grevează cu drepturi reale, numai prin înregistrare în registrul prevăzut de lege (s.a.), pe baza actului sau faptului care întemeiază înregistrarea în condițiile legii*). Proprietarul construcției nu este nici măcar obligat să depună vreo cerere de înregistrare în Registrul bunurilor imobile a suprafaței, dreptul de suprafață născându-se, deplin drept, fără înregistrarea lui în registrul bunurilor imobile. Iar înregistrarea acesteia, în registrul bunurilor imobile, poate fi cerută de orice persoană interesată.

Ori de câte ori, subiecții raportului juridic de suprafață sunt privați, aplicăm art. 27 al Legii privind punerea în aplicare a Codului Civil, al Republicii Moldova, nr.1125 din 13.06.2002, cu modificările din 01.03.2019 (în continuare Legea nr.1125/2002), potrivit căruia ”Prin efectul Legii nr. 133/2018, din 1 martie 2019, se instituie drept de suprafață asupra terenului care aparține unei persoane, **alta decât statul sau unitatea administrativ-teritorială, în folosul proprietarului bunului imobil înregistrat separat în capitolul B (cu excepția construcțiilor provizorii) și al proprietarului bunului imobil înregistrat separat în capitolul C al registrului bunurilor imobile, dacă proprietarul bunului imobil respectiv, la data de 1 martie 2019, se află în una dintre următoarele situații: a) are un**

drept de posesie sau folosință asupra terenului, născut din lege sau contract, altul decât un drept de superficie; și b) nu are niciun drept asupra terenului.”

Cu toate acestea, faptul că dreptul de superficie s-a constituit în temeiul legii, nu oferă titularului dreptului de superficie drepturi nelimitate, astfel că, potrivit art. 28, alin. (1) al Legii nr.1125/2002, dreptul de superficie astfel constituit este unul pe un termen determinat.

În consecință, în cazul în care suntem în prezența unui drept de superficie legală născut în temeiul art. 27, alin. (1), lit.a), al Legii nr.1125/2002, la expirarea termenului prevăzut de actul juridic ori legea, care guverna dreptul de posesie și folosință al terenului, până la transformarea acestui drept în superficie legală (la 1 martie 2019, conform art.27), proprietarul terenului devine proprietar deplin al bunului imobil, care este înregistrat separat în capitolul B al Registrului bunurilor imobile. Un astfel de exemplu de naștere a unui drept de superficie legală, în temeiul art. 27, alin. (1), lit.a), al Legii nr.1125/2002, considerăm că, ar fi dreptul de posesie și folosință al unui teren agricol, născut din contractul de arendă în scopul sădirii de plantații multianuale care, conform legii, nu poate avea un termen mai mic de 25 de ani (dacă contractul nu prevede altfel). Prin urmare, dacă părțile, prin contract, nu a prevăzut un termen mai mare, atunci la expirarea a 25 de ani, proprietarul terenului devine, prin efectul legii, proprietar al plantațiilor înregistrate separat în capitolul B al registrului bunurilor imobile, stingându-se astfel, dreptul de superficie născut în temeiul legii.

Cu scopul de a reglementa mai desfășurat cazurile prevăzute de art. 27, alin. (1), lit.a), al Legii nr.1125/2002, și de a ușura aplicarea acestor prevederi, legiuitorul a adoptat Legea nr.155 din 20.07.2020 [3], pentru modificarea Legii cadastrului bunurilor imobile nr. 1543/1998 [4], intrată în vigoare la 11.10.20, prin care a fost introdus art. 40⁸ intitulat ”*Înregistrarea superficiei*”. Astfel că, potrivit art. 40⁸, alin. (7), lit. a), al Legii cadastrului bunurilor imobile, ”dacă proprietarul bunului imobil înregistrat separat la capitolul B are dreptul menționat *doar asupra unei părți din teren, superficia se va înregistra doar asupra acelei părți, potrivit planului geometric cu indicarea părții, recepționat în modul stabilit*”. De asemenea, potrivit aceleiași prevederi, este important ca, dreptul de posesie sau de folosință, indicat în art. 27, alin. (1), lit.a) al Legii nr.1125/2002, să fi existat la data de 1 martie 2019, chiar dacă la data depunerii cererii, acest drept s-ar fi stins. În mod firesc, ne apare întrebarea: Ce se are în vedere prin prevederea, din cadrul aceluiași articol, ”*Dreptul de posesie sau de folosință trebuie să existe la data de 1 martie 2019, chiar dacă la data depunerii cererii s-a stins.*”? Despre ce cerere ar fi vorba? Cererea de înregistrarea a dreptului de superficie? Dacă răspunsul este afirmativ, atunci, reiese că înregistrarea efectuată de către Serviciul Cadastru, ar avea doar un caracter constatator al superficiei legale, ca și cum ar fi o confirmare în plus a constituirii dreptului de superficie legală, la data de 1 martie 2019, în favoarea deținătorului de construcții pe terenul altuia.

În opinia noastră, la depunerea cererii de înregistrare a superficiei legale, dacă termenul indicat în actul juridic sau în lege referitor la dreptul de posesie și folosință asupra

terenului a expirat, Serviciul Cadastral ar trebui să refuze înregistrarea superficiei, deoarece aceasta s-a stins. Înregistrarea dreptului de suprafață, după expirarea termenului, ar putea fi făcută doar în temeiul unui contract de constituire a superficiei, încheiat între părți. Aceasta, nicidecum nu influențează și nu schimbă situația juridică de existență, la data de 1 martie 2019, a dreptului de suprafață legală. Acest lucru este foarte important, pentru că, ca urmare a expirării termenului, proprietarul terenului devine proprietar și al bunului imobil înregistrat separat la capitolul B, astfel imobilul înregistrat separat în capitolul B pierzându-și calitatea de a fi imobil și devenind parte componentă a terenului, proprietarul reîntregindu-și dreptul de proprietate asupra terenului și construcției.

Reieșind însă, din prevederile cuprinse în pct. 136⁴² din Instrucțiunea Nr. 112 din 22-06-2005, cu privire la înregistrarea bunurilor imobile și a drepturilor asupra lor [5], considerăm, totuși, că prin *”Dreptul de posesie sau de folosință trebuie să existe la data de 1 martie 2019, chiar dacă la data depunerii cererii s-a stins”*, s-a avut în vedere nu înregistrarea superficiei legale, ci înregistrarea construcției în capitolul B al RBI, pe numele unei alte persoane decât proprietarul terenului, dacă la data de 1 martie 2019, exista un act juridic sau o prevedere legală prin care constructorul deținea, pe un anumit termen, dreptul de posesie și folosință a terenului. Cât de corectă ar fi o asemenea abordare, urmează a fi analizat prin prisma mai multor aspecte.

Astfel, este important a se evidenția următoarele lucruri, pentru a putea susține că indubitabil, suntem în prezența unui drept de suprafață legală, în cazurile prevăzute de art. 27, alin. (1), lit.a), al Legii nr.1125/2002:

1) Să existe o construcție înregistrată în capitolul B sau C al Registrului bunurilor imobile; și

2) Să existe un act juridic sau lege, în temeiul căruia s-ar fi născut un drept de posesie și folosință până la 1 martie 2019, în favoarea proprietarului de construcție sau, chiar și să nu existe nici un drept asupra terenului deținut de proprietarul construcției. Prin urmare, momentul cheie, pentru nașterea unui drept de suprafață legală este existența unei construcții ce este înregistrată și aparține unui privat pe terenul deținut cu drept de proprietate de un alt privat.

Revenind la exemplul de mai sus, în cazul în care contractul de arendă nu este înregistrat în Registrul bunurilor imobile și plantația, la fel, nu este înregistrată în capitolul B al Registrului, suntem de părerea că, nu există și nu a luat naștere un drept de suprafață legală. Chiar dacă, de facto, există o plantație ce aparține unei persoane, pe terenul unei alte persoane, dreptului de suprafață, precum și înregistrarea plantației în RBI în favoarea unei alte persoane decât proprietarul terenului, va putea lua naștere numai ca urmare a încheierii, între părți, a unui contract de suprafață.

Per a contrario, un drept de suprafață legală există, dacă plantația ar fi fost înregistrată în registrul bunurilor imobile, în favoarea unei alte persoane decât proprietarul, chiar dacă proprietarul plantației nu ar avea nici un temei legal sau convențional de a folosi terenul. Este cazul prevăzut de art. 27, alin. (1), lit.b) a Legii nr.1125/2002. Ca exemplu, ar putea servi cazul în care, proprietarul de teren renunța la accesione și per-

mitea (eliberând o declarație autenticată notarial) terțului să-și înregistreze construcția pe numele său.

Astfel că, în cazurile prevăzute de art. 27, alin. (1), lit.b) a Legii nr.1125/2002, neexistând vreun act juridic între proprietari, prin care să stabilească termenul exercitării dreptului de folosință, proprietarul terenului și superficiarul sînt obligați să negocieze și să convină prin contract asupra termenului de existență a dreptului de suprafață, chiar dacă acesta s-a născut în temeiul legii. Prin urmare, Serviciul Cadastral va înregistra suprafața, dacă aceasta va fi cerută de către părți, doar după prezentarea actului justificativ care prevede durata suprafeței (art.40⁸, alin. 8 al Legii 1543/1998). Mai mult ca atât, potrivit art. art.40⁸, alin. (7), lit.b) al Legii 1543/1998, *”pentru înregistrarea suprafeței se va prezenta planul geometric (s.a.) al terenului cu indicarea părții din teren asupra căreia se instituie suprafața, semnat de proprietarul terenului și recepționat în modul stabilit, ori se va prezenta declarația autenticată notarial sau semnată în fața registratorului, prin care proprietarul terenului consimte că suprafața legală se instituie asupra întregului teren”*.

Putem afirma cu certitudine că, chiar dacă există o suprafață legală, legiuitorul ”forțază” părțile să încheie un contract prin care să stabilească termenul dreptului de suprafață, acesta neputînd exista nelimitat în timp. În asemenea cazuri, conform art. 28, alin. (3): *”[...] dispozițiile privind contractul de constituire a suprafeței se aplică în mod corespunzător contractului prin care se determină termenul dreptului de suprafață”*.

Prin urmare, părțile, la stabilirea termenului de existență a suprafeței născute în temeiul legii, vor trebui să încheie un contract, în formă autentică și să-l înregistreze, ulterior, în Registrul bunurilor imobile. Necesitatea încheierii contractului în formă autentică, reiese din prevederile art. 654, alin. (4), Cod Civil al Republicii Moldova, potrivit căruia *”Asupra dreptului de suprafață se aplică în modul corespunzător regulile dreptului de proprietate asupra imobilelor dacă legea nu prevede altfel.”*; în coroborare cu art. 323, Cod Civil al Republicii Moldova, potrivit căruia: *” Forma autentică a actului juridic este obligatorie: a) dacă actul juridic are ca obiect înstrăinarea bunurilor imobile sau grevarea acestora cu drepturi reale limitate, cu excepția cazurilor prevăzute expres de lege;[...]”*.

Legea, de asemenea, are grijă ca, proprietarul de teren să nu abuzeze de dreptul său de accesiune, stabilind că, superficiarul are dreptul de a cere ca termenul dreptului de suprafață să fie nu mai scurt decît durata de funcționare prezumată a construcției înregistrate ca bun imobil separat. În același timp, și proprietarul terenului are dreptul de a cere, ca termenul dreptului de suprafață să fie nu mai lung decît durata de funcționare prezumată a construcției înregistrate ca bun imobil separat. Părțile sunt nevoite să negocieze termenul suprafeței, iar în cazul în care nu ajung la un numitor, termenul va fi stabilit de către instanța de judecată, reieșind din toate aspectele cauzei.

În concluzie, chiar dacă și înainte de intrarea în vigoare a modificărilor Legii nr.1125/2002 referitoare la constituirea suprafeței legală, aveam art. 444, alin. (1) al Codului Civil al Republicii Moldova, în redacția din 06.06.2002, potrivit căruia dreptul de

superficie se năștea în temeiul unui act juridic sau **al unei dispoziții legale** (s.a), aceasta de fapt exista în foarte puține cazuri, mai curând datorită unor situații existente de facto, decât ca urmare a unei prevederi legale exprese în acest sens. Prin urmare, putem afirma că dreptul de superficie legală, a apărut odată cu modificarea Legii nr.1125/2002, reglementându-se detaliat cazurile de fapt existente și venind cu un efect de tranziție la aplicarea principiului *superficie solo cedit*.

Referințe:

1. *Codul civil al Republicii Moldova*. Nr.1107 din 6 iunie 2002. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86/661.
2. Legea Republicii Moldova, privind punerea în aplicare a Codului Civil al Republicii Moldova, nr.1125 din 13.06.2002. Monitorul Oficial Nr. 82 art. 663.
3. Legea Republicii Moldova, pentru modificarea Legii cadastrului bunurilor imobile nr. 1543/1998, nr.155 din 20.07.2020. Monitorul Oficial Nr. 229-233 art. 492
4. Legea Republicii Moldova, cadastrului bunurilor imobile nr. 1543 din 25.02.1998. Monitorul Oficial Nr. 44-46 art. 318
5. Instrucțiunea Nr. 112 din 22-06-2005, cu privire la înregistrarea bunurilor imobile și a drepturilor asupra lor. Monitorul Oficial Nr. 142 art. 487

SISTEMATIZAREA ELEMENTELOR ȘI EFECTELOR CONTRACTULUI COMERCIAL DE CONCESIUNE

SYSTEMATIZATION OF THE ELEMENTS AND EFFECTS OF THE COMMERCIAL CONCESSION CONTRACT

Alexandru CUZNEȚOV, ORCID: 0000-0002-2738-5620
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 347.74:35.07

e-mail: cuznetov_alexandru@yahoo.com

The evolution of human society has always been interdependent with scientific progress. Individuals, viewed in isolation or considered collectively, permanently under the influence of new socio-historical realities, formulated new requirements regarding their individual existence and that of the collective. And one of the new requirements that were put forward was - the concession. In the 16th century, in France, for the purpose of economic development, administrative bodies tried to use the work of individual entrepreneurs under their own control. Thus, in 1554, the first concession was offered to Adam de Craponny for the construction of a canal.

In this sense, for the European community the concession represents a legal institution already rooted in society, while for the Republic of Moldova the concession represents new contractual relations, which generate many more questions and ambiguities over the course of many years, and in some practical cases it has reached some uncertain and bizarre situations.

From this perspective, the matter analyzed is current and required in the legal relations within the commercial concession contract, especially since the concession appears as a contractual relationship between the state (through its representative bodies) and private investors in order to stimulate, attract and invest their capital in the national economy, later to be regulated by different normative acts.

Keywords: *Concession, commercial concession contract, elements, effects*

Este cunoscut faptul că a concesiona reprezintă dobândirea dreptului de a exploata anumite servicii publice sau anumite bunuri ale statului. Astfel, concesiunea totuși este o înțelegere ce aduce profit ambelor părți [1, p.36-38].

Termenul *concesiune* are o istorie îndelungată, la începuturi având înțelesul oferirii de drepturi de către suveran (prin sintagma *concessimus* (acordat) sau *damus et concedimus* (dă și se acordă)) [2, p.1Fochin N., 2019].

Considerăm, că pentru o sesizare mai aprofundă a contractului comercial de concesiune, este necesar de a fi analizat și sistematizat atât elementele cât și efectele contractului de concesiune.

Părțile, ca element al contractului de concesiune. Contractul de concesiune se în-

cheie între o autoritate publică, numită concedent, și o persoană privată (antreprenorul), numită concesionar [3, p.401].

În calitate de concedent apare Guvernul, reprezentat de organul administrației publice centrale împuternicit, în cazul concesionării terenurilor și altor resurse naturale, sau organele centrale de specialitate și autoritățile administrației publice locale, în cazul concesionării întreprinderilor de stat sau municipale, a altor obiecte economice.

Considerăm că o astfel de formulare privind sfera instituțiilor publice și autorităților publice care au calitatea de concedent este destul de confuză.

Mai oportun ar fi ca în cazul concesionării bunurilor publice ale statului sau a activităților și serviciilor de interes național în calitate de concedent să participe autoritățile administrației publice centrale, iar în cazul concesionării bunurilor proprietate publică ale unităților administrativ-teritoriale ori a activităților și serviciile publice de interes local în calitate de concedent să participe autoritățile administrației publice locale.

Concesionar poate fi orice persoană fizică sau juridică, antreprenor, cu orice formă organizatorico-juridică, exceptând întreprinderea de stat și cea municipală.

Obiectul contractului de concesiune a serviciilor publice îl constituie serviciilor publice de interes național sau local (transportul public, construcția și întreținerea străzilor, podurilor, tunelurilor, distribuția apei și a gazelor naturale, colectarea și depozitarea deșeurilor etc.).

În principiu, orice serviciu public poate fi concesionat, cu excepția serviciilor care presupun exercițiul suveranității de stat (de exemplu, apărarea națională, justiția, colectarea impozitelor etc.).

Obiectul concesiunii de bunuri sunt terenurile publice, cu excepția celor destinate ocrotirii naturii, de valoare istorico-culturală și cele ale fondului silvic, alte bunuri ale statului și ale autorităților publice locale. Majoritatea bunurilor se concesionează concomitent cu concesionarea serviciului public și ca un accesoriu al acesteia.

Termenul contractului de concesiune poate fi stabilit de către concedent sau de către ambele părți de comun acord, dar nu poate depăși perioada de 50 de ani.

La expirarea termenului concesionarul are dreptul preferențial de a prelungi contractul dacă au fost respectate clauzele lui.

Redevența constituie o sumă de bani plătită de către concesionar concedentului în schimbul încredințării exploatarea unui serviciu public, a unei activități economice sau a unor bunuri proprietate publică [4, p.87].

Redevența se stabilește în bani, în natură sau în formă mixtă sub formă de plăți de o singură dată (bonus), arendă, plăți pentru extracția resurselor naturale sau pentru fabricarea producției (royalty). Plățile bonus sunt sume fixe care se plătesc anticipat pentru concesionarea obiectului respectiv.

Royalty reprezintă plăți periodice ce se achită din momentul începerii extracției resurselor naturale sau fabricării producției, sub formă de defalcări din costul producției sau sub formă de taxe pe unitate de produs.

Forma și încheierea contractului de concesiune. Contractul de concesiune se încheie în formă scrisă, potrivit contractului-model.

În principiu, inițiativa concesiunii aparține autorităților publice centrale sau locale. Deși legea nu prevede în mod expres, considerăm că investitorii interesați pot propune atât concesiunea unui serviciu public existent, cât și organizarea și concesiunea unui nou serviciu public.

Inițiatorul concesiunii pregătește propunerea de concesiune, elaborează studiul de fundamentare tehnico-economică a oportunității concesiunii și clauzele obligatorii ale contractului de concesiune.

Autoritățile administrației publice centrale prezintă Guvernului spre examinare propunerea de concesiune, iar cele locale – autorităților reprezentative ale unității administrativ-teritoriale, care în termen prestabilit de legislație, iau decizia privind oportunitatea lor.

Ulterior, lista obiectelor propuse spre concesiune și clauzele obligatorii ale contractului, confirmate de Guvern, sunt aprobate de Parlament.

Aprobarea de către Parlament constituie temei pentru organizarea tenderelor internaționale și încheierea, în baza rezultatelor acestora, a contractelor de concesiune.

Dacă pentru un obiect al concesiunii există mai multe oferte, tenderele internaționale se vor organiza pe bază de concurs.

În cazul existenței doar a unui singur ofertant pentru obiectul concesiunii, încheierea contractului se negociază direct.

Datorită naturii sale duble (de drept privat și de drept public), contractul de concesiune produce *efecte specifice* în raport cu regulile de drept comun.

Aceste particularități se rezumă la posibilitatea concedentului de a modifica și rezilia în mod unilateral contractul.

Drepturile și obligațiile concedentului. Concedentul are următoarele obligații:

- să acorde concesionarului, la timp și în volum deplin, drepturile asupra obiectelor concesiunii;

- să predea concesionarului obiectele concesiunii în starea și termenele prevăzute în contract;

- să păstreze secretul comercial al concesionarului și să nu intervină în activitatea economică și operativă a acestuia.

Concedentul are dreptul să modifice în mod unilateral clauzele contractului de concesiune, în cazul în care apar circumstanțe deosebite de cele existente la data încheierii contractului.

Această posibilitate a concedentului se fundamentează pe dreptul său exclusiv de a constata modificarea interesului general și de a adapta serviciul public.

În măsura în care concedentul constată o modificare a interesului general, acesta poate să modifice, prin acte administrative, condițiile de desfășurare a serviciului public.

Deși legea nu specifică, considerăm că concedentul are dreptul să modifice în mod unilateral partea reglementară a contractului de concesiune.

Partea reglementară a contractului de concesiune cuprinde prevederile care se referă la organizarea, funcționarea și condițiile de exploatare a serviciului public.

Numai în acest caz poate fi justificată modificarea unilaterală a contractului de către concedent, fundamentată pe modificarea interesului general.

Clauzele financiare, referitoare la termen, la dreptul de răscumpărare nu se referă la partea reglementară a contractului și se modifică potrivit regulilor de drept comun.

Dacă modificarea unilaterală a clauzelor contractului cauzează prejudicii concesionarului, el are dreptul să ceară acoperirea acestor prejudicii, inclusiv a beneficiului nerealizat.

Este de menționat că, deși despăgubirea acordată trebuie să fie adecvată, ea nu trebuie să fie și prealabilă.

Concedentul are dreptul de a controla activitatea concesionarului. Controlul efectuat are ca scop verificarea modului în care este satisfăcut interesul general prin serviciul prestat de concesionar.

El are dreptul să primească sau să procure în mod prioritar o parte din producția fabricată de concesionar, dacă contractul nu prevede altfel.

Drepturile și obligațiile concesionarului. Concesionarul are dreptul:

- la independența activității economice și la organizare proprie;
- de a presta serviciul public sau de a exploata obiectul concesiunii;
- la răscumpărarea obiectului concesiunii la expirarea termenului contractului;
- de proprietate asupra produselor obținute ca urmare a exploatării obiectului concesiunii.

Concesionarul este obligat să realizeze personal serviciul public. Potrivit reglementărilor legale, transmiterea integrală sau parțială a obiectului concesiunii unor terți este interzisă.

Concesionarul este obligat să presteze serviciul public în regim de continuitate. În consecință, concesionarul nu va putea invoca excepția de neexecutare atunci când concedentul nu-și onorează obligațiile sale.

Concesionarul este obligat să acorde tuturor utilizatorilor posibilitatea de a beneficia de serviciul public și să aplice tarife egale utilizatorilor.

După încetarea contractului, concesionarul este obligat să restituie concedentului obiectul concesiunii.

Contractul de concesiune *încetează* la expirarea termenului, în cazul rezilierii lui înainte de termen, lichidării concesionarului, prejudicierii obiectului concesiunii sau când acesta devine inutilizabil.

Rezilierea anticipată a contractului de concesiune are loc în cazul încălcării condițiilor acestuia.

Concedentul are dreptul să rezilieze unilateral contractul atunci când consideră că modul în care este realizat serviciul public nu mai corespunde interesului general.

Referințe:

1. Al. Cuznețov. *Conceptualizarea contractului comercial de concesiune*, Revista Națională de Drept, nr.1, ianuarie 2017, p.36-38.
2. Н.И. Фокин. *Экономика: В начале было Слово*. În: <http://dictionary-economics.ru/art-9>
3. S.D. Carpenaru. *Romanian commercial law*. Bucharest: Universul Juridic, 2018, p.401.
4. A.Bloșenco. *Drept civil. Partea specială*. Chișinău: Cardidact, 2003, p.87.

TERMENUL DE PRESCRIȚIE ÎN ACȚIUNEA DE CONTESTARE A PATERNITĂȚII

LIMITATION PERIOD IN PATERNITY CONTESTATION CLAIM

Valentina CEBOTARI, ORCID: 0000-0002-0025-214X
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 347.63:347.922/924

e-mail: cebotarivalentina63@gmail.com

Legislation of the Republic of Moldova, concerning contestation of paternity, a long period of time is in contradiction with national judicial precedent and E.C.H.R. precedent. Family Code at art. 49 p. 2 provides limitation period of one year for contestation of paternity that begins from the moment when a person inscribed as father of a child or that wasn't inscribed, but knows that it is biological father of him, find out or had to find out about inscribing of paternity. National judicial precedent deems that limitation period of one year should be calculated not from the moment of inscribing of paternity, but from the moment when interested person found out or had to find out that marital status of a child is not according to reality. Judicial precedent of E.C.H.R. ascertained, in many cases, that right to contest paternity is a personal non-patrimonial right and it shouldn't be limited in time. Due to the fact that Republic of Moldova is a Europe Union candidate, we consider that notional normative acts must be brought in concordance with European legislation.

Cuvinte-cheie: filiație, paternitate, contestare, termen de prescripție

Doctrina juridică definește maternitatea și paternitatea ca fiind legătura de sânge dintre un copil și fiecare dintre părinții săi. Unul din principiile dreptului familiei proclamate în Constituția Republicii Moldova este ocrotirea de către stat a maternității și copiilor. Maternitatea asigură prelungirea neamului omenesc, satisfacerea tuturor necesităților fiziologice și emoționale ale copilului, dezvoltarea viziunii copilului asupra lumii, comunicarea, calitățile personale ale acestuia; paternitatea, la rândul ei, cuprinde totalitatea funcțiilor biologice, sociale, educative de bază îndeplinite de bărbat în raport cu copiii săi.

Legea nu prevede expres ocrotirea paternității, dar acest lucru reiese din conținutul art.48 alin.2 din Constituția Republicii Moldova „Familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între bărbat și femeie, pe egalitatea lor în drepturi și pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor” [1]

Conform prevederilor Codului Familii modalitatea juridică de stabilire a paternității este direct legată de starea civilă a mamei copilului; în cazul când aceasta este căsătorită - se prezumă că tată al copilului este soțul mamei, iar dacă mama nu este căsătorită – urmează procedura de recunoaștere benevolă sau de stabilire prin instanța de judecată a paternității.

Obiectivele prezentei cercetării sunt analiza stabilirii filiației copilului față de fiecare din părinții săi; a temeiurilor de contestare a paternității, cât și a necesității existenței în legislație a unui termen de prescripție pentru înaintarea acțiunii,

Articolul 7 alin.1 din Convenția privind drepturile copilului din 1989 prevede că copilul se înregistrează imediat după nașterea sa și are, prin naștere, dreptul la un nume, dreptul de a dobândi o cetățenie și, în măsura posibilului, dreptul de a-și cunoaște părinții și de a fi îngrijit de aceștia [2].

Prevederile respective sunt reflectate și în legislația națională, într-o manieră mai detaliată. Și, dacă, până la mijlocul secolului XX în mai multe țări stabilirea filiației copilului era diferită după cum acesta era născut în căsătorie sau în afara acesteia, astăzi atât actele normative internaționale, cât și cele naționale prevăd că copiii născuți în afara căsătoriei au aceleași drepturi și obligații față de părinții și rudele lor ca și cei născuți de la persoane căsătorite. Așadar, situația juridică a copilului născut în afara căsătoriei este egalată cu situația celui născut în căsătorie, dar asta nu înseamnă că tehnica juridică de înregistrare a nou - născutului nu diferă după cum mama este căsătorită sau are statut de celibatară, divorțată sau văduvă.

Codul familiei și Legea privind actele de stare civilă a Republicii Moldova amănunțit reglementează etapele înregistrării de stat a nașterii copilului nou născut, aceasta fiind o obligație a părinților și un punct important pentru apariția drepturilor și obligațiilor dintre părinți și copil. Datele despre mamă se înscriu în baza certificatului constatator de naștere pe care îl primește fiecare femeie care a născut într-o instituție medicală sau a fost asistată de un medic la naștere. În lipsa acestui document faptul nașterii copilului de către o anumită femeie se poate dovedi în instanța de judecată prin toate mijloacele de probă admise de lege.

Filiația față de tată a copilului născut de o mamă căsătorită se stabilește prin prezumția de paternitate. Prezumția este aplicabilă și în situațiile când copilul este născut timp de 300 de zile din momentul desfacerii căsătoriei, declarării căsătoriei nule sau decesul soțului mamei. „Prezumția de paternitate este acel mijloc legal de stabilire a filiației față de tată, care indică drept tată pe soțul mamei din căsătoria în timpul căreia copilul a fost conceput sau născut” [3, p.49]. Prezumția de paternitate se întemeiază pe faptul că căsătoria este monogamă, se încheie între un bărbat și o femeie care manifestă dragoste, afecțiune și respect unul față de altul și care au obligația morală și legală de fidelitate conjugală. Respectiv, femeia măritată nu poate să rămână gravidă decât de la soțul ei.

Prezumția de paternitate nu are un caracter absolut, pentru că legea permite să se facă dovada contrară acestei prezumții, în sensul că soțul mamei nu este tatăl copilului. Dar nu se poate spune nici că această prezumție este o prezumție relativă obișnuită, deoarece dovada contrară nu se poate face oricând, oricum și de orice persoană interesată [4, p.284].

În ce privește filiația copilului născut în afara căsătoriei legea prevede că aceasta poate fi stabilită prin recunoaștere, ceea ce presupune că tatăl copilului împreună cu

mama acestuia pot depune o cerere comună la organul de stare civilă atât după naștere cât și înainte de nașterea copilului. Recunoașterea benevolă a paternității poate fi efectuată, în unele cazuri expres prevăzute de lege și fără acordul mamei, dar în mod obligatoriu cu acordul autorității tutelare, aceasta având obligația să vegheze respectarea drepturilor copilului.

O altă modalitate prevăzută de lege este stabilirea paternității prin hotărâre judecătorească în cazul în care copilul este născut în afara căsătoriei și nu a fost recunoscut de către tată. Acțiunea poate fi pornită de către unul dintre părinți, de tutorele copilului sau de însuși copilul la atingerea majoratului. Cercetarea paternității este liberă, legea nu stabilește limitativ cazurile în care se poate porni acțiunea în justiție și nici careva termeni sau mijloace de probă.

Revenind la prima modalitate de stabilire a filiației față de tată menționăm că odată cu dezvoltarea metodelor de procreare umană medical asistate posibilitățile cunoașterii cu certitudine a părinților biologici a crescut mult. Și, dacă anterior prezumția de paternitate putea fi înlăturată în cazuri minimale, astăzi această posibilitate este foarte reală. Forța juridică a prezumției de paternitate și concordanța acesteia cu realitatea, deseori, este pusă la îndoială de soțul mamei dacă el se consideră în imposibilitate de a fi tatăl biologic al copilului. Prezumția de paternitate poate fi răsturnată pe calea formulării acțiunii în contestarea paternității în condițiile prevăzute de lege. Codul familiei în art.49 alin.2 prevede că cererea privind contestarea paternității poate fi depusă în instanța de judecată timp de un an din momentul când tatăl care este înscris în actele de naștere a copilului sau cel care se consideră tată biologic a aflat sau trebuia să fi aflat despre înscrierea privind paternitatea. Din această prevedere reiese că acțiunea în contestare a paternității este prescriptibilă, indiferent de faptul că are un caracter personal nepatrimonial. Legislația civilă prevede că acțiunile privind apărarea drepturilor personale nepatrimoniale se prescriu numai în cazurile expres prevăzute de lege. Contestarea paternității a fost privită, de-a lungul anilor, din punctul de vedere al ocrotirii interesului copilului starea civilă a căruia trebuia clarificată într-un termen cât mai rezonabil, și, care este mai presus de constatarea adevăratei proveniențe a acestuia.

Sfârșitul sec. XX și începutul sec. XXI este marcat prin axarea jurisprudenței europene, la care tindem să ne raliem, pe apărarea drepturilor omului la cel mai înalt nivel. Știința medicală mondială, cât și cea națională a înaintat și ea, având posibilitatea de a stabili proveniența copilului de la anumiți părinți cu o precizie exactă folosind expertize medico-legale, cum ar fi: serologică, HLA și ADN. Expertiza ADN este modalitatea de expertizare genetică cea mai completă și cu cel mai mare grad de probabilitate în cercetarea paternității. Trebuie de menționat că legiuitorul referitor la modalitățile de aplicare a tehnologiilor de asistare medicală a reproducerii umane, din start, a prevăzut niște măsuri asiguratorii pentru starea civilă a copilului născut prin aceste metode. Astfel, art. 49.alin. 3 din Codul familiei interzice contestarea paternității de către soțul care și-a dat acordul scris la fecundarea artificială sau implantarea embrionului soției.

Schimbarea relațiilor de familie, cum ar fi: divorțurile frecvente, creșterea numărului de naștere a copiilor în afara căsătoriei, aplicarea metodelor medical asistate de concepere a copiilor și altele au sporit interesul față de proveniența biologică a copilului.

Și aici a apărut conflictul de interes dintre părinții copilului înscrisi în actul de naștere și cei care se consideră părinți biologici ai copilului; respectiv și dreptul copilului de a-si cunoaște identitatea.

Conform legislației în vigoare dreptul de a contesta paternitatea o are și însuși copilul despre filiația căruia se discută. Dar și pentru el legiuitorul a stabilit termenul de prescripție pentru înaintarea acțiunii de un an de zile din momentul când copilul a împlinit majoratul.

Curtea Europeană pentru Drepturile Omului în practica sa a abordat problema aplicării termenului de prescripție în acțiunea de contestare a paternității ca fiind o încălcare a drepturilor omului. Astfel în cauza *Mizzi c. Maltei prin Hotărârea din 12 ianuarie 2006 Ct.E.D.O.* a reținut că presupusul tată nu a putut contesta paternitatea din cauza expirării termenului de prescripție de 6 luni. Curtea a analizat cauza atât din perspectiva art.6 (dreptul la un proces echitabil), cât și din perspectiva art.8 CEDO (dreptul la respectarea vieții private și de familie) și a observat ca existența termenului de prescripție pentru introducerea acțiunii în contestarea paternității are ca scop asigurarea securității juridice și protejarea interesului copilului de a-și cunoaște identitatea. Totuși acest scop nu ar trebui să prevaleze asupra dreptului tatălui de a putea contesta paternitatea și de a pune o povară excesivă pe umerii celui care nu este tată și, fiindu-i încălcat dreptul la un proces echitabil, totodată se admite o ingerință disproporționată în drepturile conferite de art.8 CEDO [4, p.290].

Practica judiciară din Republica Moldova sub influența deciziilor Ct.E.D.O. în Hotărârea Curții Supreme de Justiție nr.5 din 21.12.2015 afirmă că în cazurile de contestare a paternității termenul de prescripție de un an de zile prevăzut la art.49 alin.2 din Codul familiei se aplică din momentul când una din persoanele enumerate în alin.(1) enunțat (persoanele înscrise drept tată sau mamă sau persoanele care sunt mamă sau tatăl firească al copilului), au aflat că persoana înscrisă ca tată în certificatul de naștere al copilului nu este tatăl biologic al copilului[5, p.7].

Această decizie era una logică, urmărind scopul protecției interesului persoanei înscrise ca tată, cât și a interesului copilului. Dacă am admite că soțul mamei nu a știut la momentul înregistrării copilului că copilul nu este al său și a aflat acest lucru mai târziu, el are la dispoziție un termen de un an de zile pentru a contesta în instanța de judecată înscrisura despre tată care nu este conformă cu realitatea. Și, dacă el nu o face, conchidem că el tolerează lucrurile și nu dorește să schimbe nimic, ceea ce este în interesul copilului și a persoanei care nu este tată biologic, dar este un tată juridic.

În concluzie, considerăm că stabilirea filiației copilului față de părinți are ca efecte nu doar drepturi personale nepatrimoniale dar și patrimoniale cum ar fi obligația de întreținere și dreptul la moștenire, respectiv existența în legislație a unui termen de prescripție pentru contestare paternității ar putea fi rezonabilă.

Problema aplicării prescripției în acțiunile privind contestarea paternității legislativ nu a fost, înlăturată până în prezent. În martie 2023 Ministerul Justiției a înaintat un proiect pentru modificarea unor acte normative în care se propune abrogarea termenului de prescripție pentru acțiunea de contestare a paternității. Dacă va fi aprobată această propunere ne întrebăm nu va apărea o ingerință disproporționată pentru copilul a cărei stare civilă va fi incertă pentru o perioadă îndelungată? Evităm un răspuns categoric la această întrebare, dar amintim, că o lege este bună atunci când normele ei respectă balanța între interesul fiecărui subiect, interesul familiei și interesul societății.

Referințe:

1. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, în vigoare la 29.07.1994, Publicat: 29.03.2016 în Monitorul Oficial Nr.78 art.140, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136130&lang=ro
2. Convenția cu privire la drepturile copilului 20.11.1989, Adunarea Generală ONU, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>
3. M. Avram. Filiația. Adopția națională și internațională. Ediția a II-a. București: Editura ALL BECK, 2001,
4. M. Avram Drept civil. Familia. Ediția a 3-a, revizuită și adăugată. București: Editura Hamangiu, 2022. 806p.
5. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară de soluționare a cauzelor ce țin de atestarea provenienței copilului nr.5 din 21.12.2015 // Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2016, nr.2 pag.4
6. Codul familiei, adoptat prin Legea nr.1316-XIV din 26.10.2000.// monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.47-48/210 din 16.04.2001

APĂRAREA DREPTURILOR ȘI INTERESELOR CADRELOR DIDACTICE PRIN INTERMEDIUL INSTITUȚIEI PARTENERIATULUI SOCIAL

DEFENCE OF THE RIGHTS AND INTERESTS OF TEACHERS BY MEANS OF THE INSTITUTION OF SOCIAL PARTNERSHIP

Dorin JOSANU, ORCID: 0009-0003-4490-0086
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 342.7:349.22:331.105.44

e-mail: josanudorin.ilo@gmail.com

This article analyses the possibility of defending the rights and interests of teachers by means of their representatives – trade unions, within the social partnership. The article describes the forms of defence of the rights and interests of teachers and the place of civic defence. As an example of the rights and benefits granted to teachers through this means, the author of the article analyses the acting collective bargaining agreement, along with the conditions under which the teachers may benefit from these benefits. The method used in the research includes the analysis of the acting normative framework, including the domain related acts of social partnership and the synthesis of existing rights and guarantees, resulting from collective bargaining.

Keywords: *teaching staff, collective bargaining, rights, benefits, trade union organizations.*

INTRODUCERE

Legislația nu doar urmează să instituie și să recunoască anumite drepturi pentru participanții la raporturile juridice de muncă, ci și să asigure realizarea lor. În mod direct, asigurarea realizării drepturilor și intereselor de muncă are loc, ca și în întreg sistemul dreptului, cu ajutorul mecanismului coercitiv al statului. Pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime, sistemul prevede diferite forme și metode, or acestea, în măsură deplină sunt aplicabile și raporturilor juridice de muncă a cadrelor didactice. Cele mai răspândite, și, concomitent, considerate cele mai eficiente forme de apărare a drepturilor și intereselor legitime în cadrul relațiilor juridice de muncă sunt forma administrativă și forma judecătorească. Cu toate acestea, dreptul muncii cunoaște și alte forme de apărare a drepturilor și intereselor, de la autoapărarea lor și până la forme alternative, cum ar fi cea obștească, realizată în cadrul parteneriatului social: de către salariați – prin intermediul organizațiilor și centrelor sindicale sau alți reprezentanți aleși; și de către angajatori – prin intermediul organizațiilor patronale.

În altă ordine de idei, parteneriatul social reprezintă o asigurare a democrației în relațiile de muncă, precum și reflectarea extinderii împuternicirii acordate de legiuitor părților acestor raporturilor, în cadrul unei economii bazată pe relații de piață.

MATERIAL ȘI METODĂ

Pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime de muncă sunt utilizate mai multe forme, și anume: autoapărarea; forma administrativă (menționăm aici în special Inspectoratul de Stat al Muncii); forma judecătorească; forma jurisdicțională extrajudiciară (menționăm aici comisia de conciliere); forma judecătorească (sindicatul și patronatele).

În contextul prezentei analize, suntem interesați de acele posibilități de apărare a drepturilor, și mai ales a intereselor legale, pe care le oferă cadrelor didactice calitatea de membru a organizației sindicale și negocierile colective desfășurate de către acestea cu angajatorii, în cadrul cărora pot fi obținute mai multe garanții pentru cadrele de didactice în vederea îmbunătățirii condițiilor de muncă.

Cadrul de reglementare existent, care guvernează relațiile de parteneriat social în sfera muncii este unul format din mai multe acte normative, atât la nivel național, cât și de nivel internațional, Republica Moldova ratificând Convențiile Organizației Internaționale a Muncii care garantează dreptul la asociere și dreptul la purtarea negocierilor colective. Printre acestea, menționăm:

- Convenția nr. 87 din 1948, privind libertatea asocierii și protecția dreptului la organizare, ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 593 din 26.09.1995;
- Convenția nr. 98 din 1949, privind aplicarea principiilor dreptului de organizare și de purtare a tratativelor colective, ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 593 din 26.09.1995;
- Convenția nr. 154 din 1981 privind promovarea negocierilor colective, ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 994 din 15.10.1996.

Cadrul normelor internaționale este completat și prin Carta Socială Europeană (revizuită), ratificată prin Legea nr. 484 din 28-09-2001, care, în art. 6, stabilește modalitățile și obiectivele negocierilor și ale dialogului social.

Cadrul normativ intern este stabilit, inițial prin prevederile Codului muncii al Republicii Moldova, adoptat prin Legea RM nr. 154-XV din 28 martie 2003, care, conține un titlu aparte (nr. II) intitulat ”Parteneriatul social în sfera muncii”, și care, în art.15, definește parteneriatul social drept un sistem de raporturi stabilite între salariați (reprezentanții salariaților), angajatori (reprezentanții angajatorilor) și autoritățile publice respective în procesul determinării și realizării drepturilor și intereselor sociale și economice ale părților.

Dreptul la asociere și la purtarea negocierilor colective, pentru fiecare din partenerii sociali, este reflectat și în legile care determină statutul acestor parteneri – Legea sindicatelor (nr. 1129 din 07.07.2000) și Legea patronatelor (nr.976 din 11.05.2000).

Drept reprezentanți ai salariaților, la nivel de unitate, vor fi, fie organizația sindicală primară, fie alți reprezentanți aleși ai salariaților.

La nivelele superioare a dialogului social, la negocierile colective, la încheierea, modificarea sau completarea convențiilor colective, precum și la soluționarea conflictelor colective de muncă ce țin de încheierea, modificarea sau completarea acestora, interesele angajatorilor sînt reprezentate de patronate, iar a salariaților – de sindicate.

În această ordine de idei, menționăm că cadrele didactice, la nivel național de ramură, sunt reprezentate de Federația Sindicală a Educației și Științei din Republica Moldova.

Federația Sindicală a Educației și Științei din Republica Moldova este un centru sindical național-ramural, care întrunește, în baza liberului consimțământ, organizațiile sindicale din învățământ, știință și domenii conexe [1].

Conform statutului Federației, obiectivele acesteia constau în contribuția la apărarea drepturilor fundamentale ale membrilor săi: dreptul la muncă, la studii, la protecția social-economică etc., iar întru atingerea acestor obiective, Sindicatul: a) examinează și avizează proiecte de programe, de concepții și de strategii statale privind dezvoltarea social-economică a științei și învățământului, de acte legislative și normative ce reglementează raporturile de muncă, sociale, profesionale, de trai, sindicale; b) asigură coeziunea membrilor Sindicatului, realizarea dreptului la asociere, consolidarea și solidarizarea organizațiilor sindicale; c) solicită concursul organismelor internaționale: Organizația Internațională a Muncii (OIM), Internaționala Educației (IE), Confederația Internațională a Sindicatelor (CIS), etc., în cazul încălcării de către organele de stat a convențiilor, rezoluțiilor, a altor acte de drept internațional ratificate de Parlamentul Republicii Moldova.

Negocierea, medierea și concilierea sunt menționate drept instrumente de influențare utilizate de către sindicat pentru realizarea obiectivelor sale.

Cadrele didactice din cadrul instituțiilor educaționale, științifice de toate nivelurile, indiferent de forma juridică de organizare și tipul de proprietate, care recunosc și respectă Statutul Sindicatului, achită în modul stabilit cotizația de membru pot deveni membri ai Sindicatului.

În calitate de membru al Sindicatului, cadru didactic are mai multe drepturi, printre care, menționăm dreptul de a beneficia de stimulare, susținere morală și materială, asistență gratuită și înlesniri oferite de Sindicat, precum și de alte drepturi și înlesniri, printre care, specificăm cele negociate și incluse în actele parteneriatului social, în particular – în convenția colectivă de ramură.

Printre garanții suplimentare stipulate în convenția colectivă de ramură în vigoare (pentru anii 2021-2025), menționăm că: persoanele angajate pe o perioadă de terminată pe întregul an școlar, vor încheiat contractul individual de muncă pentru întregul an școlar 01 septembrie – 31 august, or acest fapt exclude încheierea contractului doar pînă la finele anului de studii, și are un impact benefic, inclusiv asupra îndemnizației de concediu ce urmează a fi primită de cadrul didactic; tinerilor specialiști nu li se va putea aplica perioada de probă, cu excepția angajării pentru predarea la o altă disciplină de studiu, decât cea certificată prin diplomă (anterior o normă analogică exista pentru tinerii specialiști, indiferent de ramură, și se conținea în cuprinsul Codului muncii al Republicii Moldova); acordarea unei îndemnizații în mărimea unui salariu mediu, în cazul survenirii unor situații, cum ar fi pensionarea, acumularea unui stagiu de muncă în cadrul instituției – fidelitate etc.; acordarea zilei libere cu menținerea salariului, în ziua de 01 iunie, pentru angajații care au copil în vîrstă de pînă la 12 ani etc.[2]

Sub incidența convenției colective cad cadrele didactice care sunt membri ai organizațiilor sindicale din domeniul public (semnatar al convenției din partea angajatorilor este Ministerul de resort), iar pentru cele din domeniul privat, angajatorii respectivi urmează să devină parte a convenției, sau să împuternicească Ministerul de resort negocierea și în numele lor. În altă ordine de idei, nu există un impediment pentru ca înlesnirile conținute în convenția colectivă, să fie negociate, și chiar și în măsură mai extinsă, și să fie incluse în contractele colective de muncă din cadrul unităților private de învățământ. Cadrele didactice care nu sunt membri ai organizațiilor sindicale, pot beneficia de garanțiile prevăzute în convenție, suplimentar la cele ce se conțin în actele normative statale, cu condiția că vor achita sindicatului o cotizație lunară de 1% din salariu, pentru perioada în care vor beneficia de aceste înlesniri.

Pentru prezenta cercetare au fost folosite metodele de analiză, sinteză și istorice, fiind analizate actele normative, precum și cele ale parteneriatului social în vigoare, precum și cele aplicabile până la moment. La fel, prevederile în vigoare au necesitat o sinteză și clasificare pe categorii de drepturi și interese.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Aderarea la organizația sindicală, sau cel puțin, împuternicirea acesteia, contra plății unei cotizații – ceea ce practic o ridică la un nivel apropiat calității de membru de sindicat (iar faptul că cotizația stabilită la moment, este aceeași ca și cotizația de membru de sindicat, practic determină salariatul ce va dori să beneficieze de garanțiile analizate, să devină membru de sindicat) oferă cadrului didactic posibilitatea de a se implica în negocierile colective și de a-și apăra, pe această cale, drepturile și interesele legitime.

Oferind rezultate pentru întreaga categorie de salariați, sau pentru o mare parte a ei, parteneriatul social se manifestă ca un mecanism eficient în apărarea drepturilor și promovarea intereselor de muncă colective a cadrelor didactice.

Discuția cu privire la oportunitatea aderării cadrului didactic la organizația sindicală, și utilitatea achitării cotizațiilor, care devin inevitabile în această situație, o considerăm relevantă, doar prin prisma evaluării acelor beneficii ce pot fi obținute de către angajați, de pe urma rezultatelor negocierilor colective, și care se pot manifesta prin adaosuri la salariu, plăți suplimentare, timp liber, și chiar zile libere suplimentare etc..

CONCLUZII

Negocierile colective care au loc între reprezentanții salariaților și ai angajatorului în domeniul educației au o bază legală bine asigurată, atât de norme interne, cât și internaționale, la care Republica Moldova a aderat, fapt care permite o organizare a procesului de negocieri, și o posibilitate de a purta un dialog social în vederea îmbunătățirii domeniului.

La fel, negocierile colective desfășurate în cadrul parteneriatului social, reprezintă un bun instrument ce poate fi utilizat pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă a cadru-ului didactic.

Convenția colectivă de ramură, în vigoare în prezent, reprezintă un produs al parteneriatului social, prin care, angajaților din domeniul educației (printre care, marea parte, anume cadrele didactice), li se pot stabili înlesniri suplimentare la cele acordate prin normele juridice conținute în actele legislative și cele subordonate legii, elaborate de autoritățile competente ale statului, or acest fapt, în mod direct consacără parteneriatul social, în persoana organelor sale în cadrul cărora se examinează solicitări de apărare a drepturilor și intereselor, și se desfășoară negocieri în urma cărora aceste solicitări pot fi satisfăcute, parțial sau chiar total, și în calitate de formă obștească de apărare a drepturilor și intereselor legitime.

În calitate de formă de apărare a drepturilor și, îndeosebi de promovare a intereselor, parteneriatul social are o caracteristică distinctivă, prin faptul că dreptul sau interesul apărut, de regulă, ține nu de o persoană în parte, ci de categorii de salariați, aducând totuși, beneficii pentru fiecare dintre cei care fac parte din această categorie.

În altă ordine de idei, organizațiile sindicale, prin atribuția sa de a exercita controlul obștesc asupra modului de respectare a legislației muncii, pot fi privite și ca o alternativă la forma administrativă de apărare a drepturilor salariaților, cu efect individual pentru acel salariat ce va sesiza eventuala încălcare a dreptului său.

Referințe:

1. Statutul Federației Sindicale a Educației și Științei din Republica Moldova. [online] [citat 22.09.2023]. Disponibil: <https://estu.md/media/documents/statut/statut-ro.pdf>
2. Convenție colectivă nr.332 din 11-12-2020 în domeniul educației pentru anii 2021-2025 (nivel de ramură). Publicată în Monitorul Oficial Nr. 332-342 din 11.12.2020.

PROBLEMATICA RELAȚIILOR DE MUNCĂ ALE PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ÎN SFERA MUNCII PE TERITORIUL EUROPEAN

THE ISSUE OF LABOR RELATIONS OF PERSONS WITH DISABILITIES IN THE SPHERE OF WORK ON THE EUROPEAN TERRITORY

Diana Mihaela MALINCHE, ORCID: 0009-0002-8261-9853
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 349.22:331.556:342.7(4)-056.26 e-mail: malinche.diana.mihaela@gmail.com

The right to work of disabilities people is provided by the Labor Code, both at the national level and throughout the European territory. The fundamental principles and the rights arising from the labor relations between employees and employers are common points of interest for the right to work laws in three reference countries for our study, Romania, France and last but not least, the Republic of Moldova. While in France disadvantaged people benefit from support and mediation from the statute in order to achieve optimal socio-professional integration or reintegration, the Romanian authorities focus mainly on the health and safety of the disabled employee during employment. Regarding the approach of the Chisinau authorities, they promote policies to keep disabled people in work and the increased protection of the rights of these people in unforeseen situations that endanger the stability of jobs, thus standing out, along with France and Romania for the increased interest in the protection of people with disabilities.

Cuvinte-cheie: dizabilitate, persoană cu dizabilități, drepturi, relații de muncă, discriminare, egalitate, protecția drepturilor

INTRODUCERE

Protecția drepturilor și principiilor fundamentale ale omului reprezintă unul dintre principalele obiective ale forurilor abilitate în acest domeniu, pe întreg teritoriul european. De netăgăduit este însă, importanța majoră acordată de organisme internaționale abilitate, respectării drepturilor persoanelor cu handicap, drepturi ce fac de altfel obiectul studiului nostru.

Pornind de la acest aspect, este important de precizat faptul că dreptul la muncă este un drept fundamental al omului, baza legislativă ce permite respectarea cu strictețe a acestuia fiind, în principal, Codul Muncii.

Codurile de muncă ale țărilor europene au în comun susținerea și respectarea principiilor fundamentale ale drepturilor salariaților, respectând totodată prevederile constituțiilor naționale.

Aceste principii nu rămân însă la stadiul de construcție teoretică, constituind doar un ideal de aplicare, ci sunt puse în practică cu scopul de a interpreta normele de legislație a muncii, de a contribui la soluționarea conflictelor în muncă, precum și de a ana-

liza orice variantă posibilă pentru a îmbunătăți aspectul juridic al raporturilor de muncă desfășurate între angajați și angajatori.

În cele ce urmează, vom prezenta succint principiile ce se regăsesc în codurile muncii ale mai multor țări, cu scopul de a evidenția importanța acestora în asigurarea unui echilibru constant în aplicarea normelor de drept al muncii și nu în cele din urmă, pentru a evidenția diferențele de aplicare dintre acestea, în vederea obținerii de progrese legislative menite să contribuie la dezvoltarea profesională a persoanelor ce fac parte din categorii cu risc social.

Problematika relațiilor de muncă ale persoanelor cu dizabilități în sfera muncii pe teritoriul Franței

Autoritățile franceze acordă o importanță majoră susținerii și apărării drepturilor persoanelor cu dizabilități transpunând acest scop în negocieri colective ce au loc între organizațiile sociale.

Astfel, organizațiile sindicale la nivel de ramură din Franța se întrunesc la fiecare trei ani, pentru a negocia măsuri care vizează integrarea profesională și menținerea în câmpul muncii a lucrătorilor cu handicap. Negocierea se referă în special la condițiile de acces la angajare, la formare și la promovare profesională, precum și la condițiile de muncă și menținerea persoanelor din categorii de risc social în muncă. Rezultatele obținute în urma negocierilor se transpun în contractul colectiv de muncă, asigurându-se în acest mod respectarea drepturilor persoanelor defavorizate, în egală măsură cu drepturile celorlalți salariați.

În ceea ce privește formarea profesională, Art. L5211-3 din Codul Muncii, face referire la existența unui program regional de acces la formare profesională pentru a răspunde nevoilor persoanelor cu dizabilități în vederea facilitării integrării lor profesionale.

Programul regional de calificare și formare profesională beneficiază de sprijinul familiilor persoanelor cu dizabilități, alături de serviciile sociale și medico-sociale de reabilitare, preorientare și reeducare profesională [1, Art. L5211-3].

Art. L561-1. din Codul Muncii francez definește salariatul cu handicap drept orice persoană care are capacitatea de muncă redusă în proporție de 30% ca urmare a producerii unui accident de muncă, a unor evenimente de război sau care suferă de o deficiență fizică, psihică, senzorială sau psihologică și care este recunoscut ca fiind apt pentru muncă [1, p. 303].

Similar cazuisticii României și a Republicii Moldova, salariatul francez cu handicap trebuie să se prezinte la comisia de expertiză medicală pentru a dobândi statutul de persoană cu dizabilitate. Comisia de examinare medicală evaluează persoana în cauză atât din punct de vedere al documentelor depuse de aceasta cât și din punct de vedere fizic, urmând ca ulterior scăderea capacității sale fizice să fie evaluată de o comisie medicală. Este lesne de înțeles faptul că statutul juridic de persoană cu handicap decurge din momentul în care comisia medicală constată o stabilizare suficientă din punct de vedere

medical a persoanei în cauză, urmând ca apoi dosarul persoanei recunoscute ca salariat cu handicap să fie transmis la Comisia de Orientare și Reclasificare Profesională pentru avizare.

Similar procedurii urmate în cele două țări de referință, persoanele cu dizabilități care nu lucrează, se înscriu în evidențele Agenției pe Ocupare a Forței de Muncă. În cazul autorităților franceze, dacă nu există un loc de muncă pentru persoana defavorizată, agenția pentru șomaj transmite către Fondul Național de Solidaritate dosarul persoanei în cauză pentru ca aceasta să beneficieze de prestații sociale, respectiv pentru a fi direcționat către piața muncii sau către ateliere protejate.

Observăm așadar, că pe toată durata încadrării în muncă, persoanele defavorizate beneficiază de sprijin și mediere din partea autorităților de profil, astfel încât integrarea sau reintegrarea socio-profesională a acestora să fie facilă și centrată pe nevoile salariatului.

Problematica relațiilor de muncă ale persoanelor cu dizabilități în sfera muncii pe teritoriul României

Persoanele cu dizabilități din sfera muncii au aceleași drepturi și obligații precum oricare alt salariat, relațiile de muncă fiind guvernate de principiul egalității de tratament.

Legislația muncii din România pune foarte mare accent pe combaterea discriminărilor directe sau indirecte în mediul profesional și asimilează acțiunile de discriminare ca fiind moduri de „discriminare prin asociere, hărțuire sau faptă de victimizare, bazată pe criteriul de rasă, cetățenie, etnie, culoare, limbă, religie, origine socială, trăsături genetice, sex, orientare sexuală, vârstă, handicap, boală cronică necontagioasă, infectare cu HIV, opțiune politică, situație sau responsabilitate familială, apartenență ori activitate sindicală, apartenență la o categorie defavorizată” [2, p. 2].

Deși Codul Muncii se aplică tuturor salariaților în mod egal, în unele cazuri, persoanele cu dizabilități beneficiază de drepturi suplimentare. Un exemplu în acest sens îl constituie perioada de probă stabilită la angajare care în cazul persoanelor fără probleme de sănătate este de cel mult 90 de zile calendaristice în timp ce în cazul salariaților cu handicap aceasta este de maximum 30 de zile calendaristice.

În ceea ce privește salarizarea, aceasta este stabilită în mod echitabil pentru toți salariații, fără discriminare. Suplimentar prevederilor enunțate în Codul Muncii, Legea-cadru nr. 153/ 2017 privind salarizarea angajaților din instituțiile publice prevede acordarea unui spor de 15% din salariul de bază pentru salariații cu grad de handicap grav sau accentuat.

De asemenea, în ceea ce privește concediul de odihnă, atât Codul Muncii cât și Contractul Colectiv de muncă la nivel național prevăd acordarea a cel puțin 3 zile în mod suplimentar persoanelor cu dizabilități.

Dacă în cazul politicilor franceze de protecție a drepturilor persoanelor cu dizabilități remarcăm preocuparea autorităților franceze pentru mediere și suport în vederea unei bune integrări în muncă a acestei categorii de risc, în cazul României observăm atenția

sporită a autorităților române pentru protecția și securitatea salariaților cu handicap în câmpul muncii.

Problematika relațiilor de muncă ale persoanelor cu dizabilități în sfera muncii pe teritoriul Republicii Moldova

Codul Muncii din Republica Moldova, spre deosebire de Legea nr. 53/ 2003 din România, este particularizat într-o oarecare măsură pe drepturile persoanelor cu dizabilități. Cu privire la acest aspect, legiuitorul prevede ca la negocierea contractelor colective de muncă să se țină seama de existența obligației angajatorului de îmbunătățire a condițiilor de muncă și a securității și sănătății în muncă a tinerilor și a persoanelor cu dizabilități.

De remarcat este faptul că legiuitorul Republicii Moldova interzice aplicarea perioadei de proba în cazul persoanelor cu dizabilități, în mod distinct de legislația românească ce reduce perioada de proba de la 90 de zile calendaristice la 30 de zile.

De asemenea, spre deosebire de Legea nr. 53/ 2003 adoptată la nivelul țării românești, Codul Muncii din Republica Moldova prevede majorarea duratei concediului de odihnă cu cel puțin 4 zile, spre deosebire de legislația românească ce prevede ca durata acestuia să fie suplimentată cu 3 zile. Mai mult decât atât, Art. 183 tratează un drept preferențial și anume menținerea persoanelor cu dizabilități la lucru în cazul reducerii numărului de personal, astfel:

”(1) În caz de reducere a numărului sau a statelor de personal, de dreptul preferențial de a fi lăsați la lucru beneficiază salariații cu o calificare și productivitate a muncii mai înaltă.

(2) În cazul unei egale calificări și productivități a muncii, de dreptul preferențial de a fi lăsați la lucru au:

a). salariații cu obligații familiale, care întrețin două sau mai multe persoane și/ sau un o persoană cu dizabilități; ... f). persoanele cu dizabilități de pe urma războiului și membrii familiilor militarilor căzuți sau dispăruți fără urmă; ... i). persoanele care s-au îmbolnăvit sau au suferit de boală actinică și de alte boli provocate de radiație în urma avariei de la Cernobîl; ... j). persoanele cu dizabilități în privința cărora este stabilit raportul de cauzalitate dintre survenirea dizabilității și avaria de la C.A.E. Cernobîl, participanții la lichidarea consecințelor avariei de la C.A.E. Cernobîl în zona de înstrăinare în anii 1986-1990; [3, p. 72-73].

Spre deosebire de situația din Franța și România, legislația Republicii Moldova are obiective pe termen lung în ceea ce privește protecția drepturilor persoanelor din categorii de risc. Mai specific, autoritățile basarabene promovează politici de menținere în muncă a persoanelor cu handicap chiar și atunci când se ivesc situații neprevăzute ce pun în pericol stabilitatea locurilor de muncă.

CONCLUZII

Observăm așadar, că deși toate cele trei Coduri ale Muncii amintite în cele de mai sus au în vedere combaterea discriminării și egalitatea de șanse în sfera muncii pentru

persoanele cu handicap, acestea adoptă abordări distincte. În timp ce legislația franceză se axează pe integrarea profesională a persoanelor cu dizabilități prin agențiile de șomaj, autoritățile române acordă unele facilități financiare sub forma de sporuri pentru persoanele afectate iar Republica Moldova susține aplicarea de drepturi preferențiale și asigurarea unui venit constant pentru oamenii cu handicap pe termen lung.

Ca și asemănare, toate cele trei țări amintite au în vedere garantarea sănătății și securității în muncă a salariaților defavorizate și dezvoltarea continuă a măsurilor de incluziune socio-profesională optimă pentru aceștia.

Referințe:

1. Code du travail, Codul Muncii al Franței, Paris, 2021;
2. Legea nr. 53/ 2003- Codul Muncii al României, București, 2003;
3. Codul Muncii al Republicii Moldova, Chișinău, 2003.

CONTRACTUL INDIVIDUAL DE MUNCĂ CU ZERO ORE DE MUNCĂ

ZERO HOUR EMPLOYMENT CONTRACT

Tatiana MIHAILOV, ORCID: 0000-0003-4527-3144
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 349.22:331.5:334.722

e-mail: mihailov.tatiana@gmail.com

The individual employment contract with zero working hours is a very atypical form of contract that is characterized, in particular, by the fact that the employment contract concluded between the parties does not specify a minimum number of hours that the employee should work for his employer, nor does it guarantee the existence of a specific salary. As a rule, the work duties are to be performed only after a prior request from the employer, and the employee's remuneration depends on the number of hours actually worked by the employee. Therefore, in this case, the daily presence of the employee at work is not necessary.

Cuvinte-cheie: angajator, contract atipic, flexisecuritate, normare a muncii, salariat.

INTRODUCERE

Contractul individual de muncă cu zero ore de muncă este o formă contractuală pronunțat atipică ce se caracterizează în special prin faptul că în contractul de muncă încheiat între părți nu este specificat un număr minim al orelor pe care salariatul ar trebuie să le muncească în favoare angajatorului său și nici nu este specificată garanția existenței unui salariu. De regulă, atribuțiile de serviciu urmează a fi exercitate doar după o solicitare prealabilă din partea angajatorului, iar remunerația salariatului depinde de numărul de ore efectiv lucrate de către acesta. Așadar, în acest caz nu este necesară prezența zilnică a salariatului la locul de muncă. O astfel de formă contractuală este desul de răspândită pe piața forței de muncă din Austria, Marea Britanie, Norvegia, Estonia și alte state din cadrul Uniunii Europene. Deși reprezintă o formă specifică de stabilire a relațiilor contractuale dintre salariat și angajator, acest tip de contract urmează a fi analizat și din perspectiva utilității și precarității pe care îl poartă pentru ambele părți contractuale, aspecte asupra cărora ne vom expune în continuare.

MATERIAL ȘI METODĂ

Contractul individual de muncă cu zero ore de muncă, intitulat în unele legislații și contractul de muncă on call (la solicitare), este o formă contractuală atipică care nu își regăsește o reglementare în legislația muncii a Republicii Moldova. Chiar și în legislația României, la momentul actual nu există o reglementare expresă a acestui tip de contract de muncă, deși a existat o inițiativă legislativă în acest sens. Proiectul de lege înaintat a definit contractul de muncă cu zero ore ca fiind „acel contract prin care angajatorul nu este obligat

să garanteze un număr minim de ore pe săptămână, iar angajatul poate să nu accepte munca în momentul care i se cere, programul de muncă fiind în întregime flexibil”[1].

Contractul individual de muncă cu zero ore este o formulă contractuală agreată mai mult de angajatori, decât de salariați, deoarece reprezintă un aranjament contractual cu un grad sporit de flexibilitate ce permite adaptarea rapidă la nevoile imprevizibile impuse de economia de piață. Totuși, efectele juridice pe care le produce un astfel de tip de contract sunt percepute în mod diferit atât de părțile contractante, cât și de partenerii sociali. Așadar, dacă e să ne referim la poziția susținută de majoritatea reprezentanților sindicali din diferite state, aceasta se rezumă la precaritatea unei astfel de forme contractuale pentru salariați, iar supraflexibilizarea raporturilor de muncă prin diverse forme contractuale pronunțat atipice creează serioase dificultăți în ceea ce privește aplicarea condițiilor demne de muncă pentru aceste categorii de salariați. Pe de cealaltă parte, organizațiile patronale în calitate de reprezentanți ai angajatorilor, promovează constant necesitatea flexibilizării continue a raporturilor de muncă prin adoptarea unor noi instrumente juridice, care ar permite la rândul său adaptarea nevoilor angajatorilor la condițiile imprevizibile impuse de piață.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Contractul individual de muncă cu zero ore de muncă chiar dacă are o reglementare expresă la nivelul mai multor state ale Uniunii Europene, totuși aceasta nu este una uniformă și prezintă distincții și particularități de la stat la stat.

În Marea Britanie, nu există o prevedere expresă cu privire la durata minimă de timp în care salariatul trebuie să se afle la locul de muncă și să efectueze o muncă în favoarea angajatorului său, precum nici nu există garanția unui timp de muncă minim pe săptămână sau lună. În ceea ce privește durata maximă a timpului de muncă ce poate fi instituit în baza unui astfel de contract de muncă, cu siguranță ca aceasta nu trebuie să depășească durata normală a timpului de muncă ce poate fi instituit în baza unui contract individual de muncă standard, adică în orice caz trebuie să fie mai mică de 8 ore pe zi.

Până în anul 2015, în Marea Britanie în conținutul contractului individual de muncă cu zero ore de muncă era inclusă clauza de exclusivitate, care limita salariatul care avea un astfel de contract să mai presteze munca și în folosul unui alt angajator, chiar dacă angajatorul inițial nu solicita intervenția salariatului pentru a presta o muncă în favoarea sa. O astfel de clauză a fost considerată drept una vădit abuzivă, ulterior fiind exclusă din acest tip de aranjament contractual, deoarece o astfel de clauză de exclusivitate are efecte disproporționate asupra salariatului comparativ cu protecția în domeniul concurenței oferită angajatorilor. [2,p.30]

În Olanda, contractul de muncă on call presupune existența a două formule juridice distincte, pe de o parte un acord preliminar, care nu este un contract de muncă, și în cazul în care salariatul este de acord să efectueze o muncă în favoarea unui angajator concret, se semnează propriu-zis un contract de muncă. Respectiv în cazul în care salariatul nu dă curs solicitărilor angajatorului, contractul temporar de muncă nu va fi semnat. Sistemul

de drept olandez reglementează în mod expres durata minimă de timp a unei intervenții. Astfel, aceasta nu poate fi mai mică de 3 ore, iar dacă este mai mică se păstrează obligația angajatorului de a achita salariul pentru fiecare solicitare pentru cel puțin 3 ore. [3]

Un exemplu de reglementare legislativă a numărului minim de ore pe care angajatorul trebuie să i le solicite salariatului în baza acestui tip de contract este legislația Germaniei unde legiuitorul menționează în mod expres că angajatorul trebuie să solicite intervenția salariatului pentru cel puțin 10 ore pe săptămână. În ceea ce privește limita maximă a timpului de muncă, în mod normal aceasta nu trebuie să depășească 8 ore pe zi.

Particularitățile acestui tip de contract se manifestă și prin modul de plată a salariaților angajați prin contracte de muncă cu zero ore. Regula generală ce operează în această materie este cea conform căreia salariații sunt remunerați proporțional numărului de ore efectiv lucrat, sau numărului minim de ore per intervenție stabilite la nivel de legislație, contract colectiv sau individual de muncă.

În ceea ce privește solicitarea de a se prezenta la locul de muncă aceasta trebuie adusă la cunoștința salariatului în prealabil, respectând un anumit interval de timp, care este stabilit fie prin lege, fie prin contractele colective și cele individuale de muncă. „Spre exemplu, în R.F. Germania această solicitare trebuie să îi parvină salariatului cu cel puțin patru zile înainte, cu menționarea orelor de muncă pe care i se va cere să le presteze, iar în sistemul spaniol notificarea trebuie făcută chiar și cu șapte zile înainte. Justificarea acestui termen lung cu care salariatul trebuie notificat constă în aceea că, cel mai adesea, salariații de acest tip execută simultan mai multe contracte on call, deserving mai mulți angajatori. Prestarea muncii lor nerealizându-se în mod regulat, este necesar să li se notifice din timp necesitatea intervenției, pentru a-și putea organiza programul de lucru” [4].

Contractul de muncă cu zero ore de muncă, ca și orice altă formă contractuală în baza căreia poate fi prestată o muncă, reprezintă o serie de avantaje și dezavantaje atât pentru angajatori, cât și pentru salariați.

Astfel dacă e să vorbim despre avantajele pe care le are această formă contractuală nouă, atunci cu certitudine putem menționa că pentru angajatori acest tip de contract permite suplimentarea rapidă și eficientă, pentru o perioadă scurtă de timp, cu personalul necesar, în perioadele supra-aglomerate, precum și economisirea resurselor financiare necesare pentru menținerea personalului în perioadele de activitate redusă. În ceea ce privește beneficiile pe care acest contract le poartă pentru salariați, putem menționa că orice formula flexibilă de muncă permite salariaților îmbinarea obligațiilor profesionale cu alt tip de obligații, cum ar fi cele familiale, de studii, etc. De asemenea, salariații încadrați în muncă cu un astfel de contract pot avea concomitent mai multe tipuri de contracte de muncă încheiate, de exemplu unul standard și unul cu zero ore, sau mai multe contracte on-call.

Cu privire la precaritatea acestui tip de contract în ceea ce privește atât salariații, cât și angajatorii, putem menționa că totuși dezavantajele se fac resimțite mai mult la nivelul salariaților. Primul și cel mai mare dezavantaj al acestui model contractual este faptul că nu există o stabilitate a locului de muncă a salariatului. „Faptul că angajatorul nu este

obligat să furnizeze continuu muncă lucrătorului, ci doar în condițiile în care apare o atare nevoie accentuează nivelul de instabilitate resimțit de aceștia din urmă” [5]. Mai mult ca atât, salariatul având un contract de muncă cu zero ore de muncă poate să nu aibă solicitări de intervenție din partea angajatorului și respectiv să nu aibă nici o sursă de venit. De regulă, acești salariați nu beneficiază de diverse investiții din partea angajatorilor pentru creșterea și formarea profesională, nu beneficiază de o promovare.

CONCLUZII

Contractul individual de muncă cu zero ore de muncă, făcând parte din categoria contractelor pronunțat atipice de muncă, la momentul actual, reprezintă o construcție juridică care bulversează conceptul clasic a unui contract individual de muncă. Absența reglementărilor cu privire la numărul minim de ore pe săptămână sau pe lună, precum și inexistența unui salariu minim prestabilit, creează o falsă impresie de precaritate absolută a acestui nou tip de aranjament contractual. Totuși, trebuie de avut în vedere că, apariția noilor forme în baza cărora poate fi prestată o muncă are drept scop primordial eradicarea completă a fenomenului muncii la negru. Și dacă contractul individual de muncă cu zero ore de muncă nu reprezintă unicul contract de muncă pe care salariatul îl are, atunci nu mai putem vorbi de o formă precară pentru salariat, ci de o formă contractuală în bază căreia acest salariat poate căpăta un venit suplimentar. Așa că flexibilizarea continuă a raporturilor de muncă, inclusiv prin creerea și reglementarea noilor construcții juridice, reprezintă o acțiune necesară și importantă pentru a putea face față provocărilor dictate atât de economia de piață, cât și de cerințele pieții forței de muncă. Important în acest sens ca reglementările noilor forme contractuale să nu fie ambigue și să țină cont de interesele ambelor părți contractuale.

Referințe:

1. *Proiect de lege pentru completarea art. 103 din Legea 53/2003 – Codul muncii*. Disponibil <https://www.antena3.ro/actualitate/schimbari-in-codul-muncii-contractul-de-munca-cu-zero-ore-propunere-psd-anagajati-romania-642771.html> (Accesat 14.09.2023)
2. *International Labour Organization, Non standard employment around the world: understanding challenges, shaping prospects*. Geneva, 2016, 375. Disponibil: https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_534326/lang--en/index.htm (Accesat 14.09.2023)
3. DIMITRIU R. *Tendințe de flexibilitate a raporturilor de muncă*. În: st. de drept românesc, an 20 (53), nr. 1–2, p. 252, BUCUREȘTI, ianuarie–iunie 2008.
4. *On-call agreement*. Disponibil: <https://www.blatterlegal.com/en/knowledge-base/labour-law/on-call-agreement/> (Accesat 14.09.2023).
5. MARICA M.-E. *Contracte de muncă atipice*. București: Universul Juridic, 2019, 413 p. ISBN 978-606-39-0407-3

GARANȚII LEGALE ACORDATE MEMBRILOR FAMILIEI PERSONALULUI DETAȘAT ÎN MISIUNELE DIPLOMATICE

LEGAL WARRANTIES GRANTED TO THE FAMILY MEMBERS OF THE STAFF SECONDED IN DIPLOMATIC MISSIONS

*Felicia PĂSCĂLUȚĂ, ORCID:
Universitatea de Stat din Moldova*

CZU: 349.22:347.441.62:341.74

e-mail: feliciapascaluta79@mail.ru

Amending the individual employment contract, by completing or revising at least one of its clauses, can, in principle, only be done with the consent of the contracting parties. Secondment can be defined as a temporary change of the workplace (and in some cases also of the specifics of the work) ordered by the employer, with the written consent of the employee, and the assignment of the latter to another unit with the aim of performing some work in its interest. Thus, secondment essentially represents a temporary and partial assignment of the individual employment contract. Taking into consideration the special category of employees who work within the system of diplomatic service institutions, they, as well as their family members, benefit from a series of guarantees and facilities.

Cuvinte-cheie: *cesiune, deplasare, detașare, serviciu diplomatic.*

Angajatorul și salariatul trebuie să execute cu bună-credință clauzele contractului individual de muncă, așa cum au fost ele negociate și redactate, pe toată perioada de valabilitate a acestuia. Totuși, se pot ivi situații pe parcursul executării contractului individual de muncă care vor dicta necesitatea modificării unor condiții esențiale ale acestui. Astfel, conform art. 68 alin. 2 din Codul muncii [1], se consideră modificare a contractului individual de muncă orice completare sau modificare care vizează cel puțin una din clauzele contractului individual de muncă prevăzute la art. 49 alin.1 din același Cod. Deci, modificarea contractului individual de muncă, prin completarea sau revizuirea a cel puțin uneia dintre clauzele sale, nu poate fi făcută, în principiu, decât cu consimțământul părților contractante [2, p.149]. În plus, trebuie de menționat că, în domeniul raporturilor juridice de muncă, este prevăzut art. 50 din Codul muncii, principiul general al inadmisibilității schimbării unilaterale a locului de muncă și a specificului muncii, cu posibilele derogări în anumite cazuri prevăzute expres de Codul muncii. Un caz de schimbare temporară a locului de muncă îl constituie detașarea salariatului. Conform art. 71-72 din Codul muncii, detașarea poate fi definită drept o schimbare temporară a locului de muncă (iar în unele cazuri și a specificului muncii) dispusă de către angajator, cu acordul scris al salariatului, și încadrarea acestuia din urmă la o altă unitate cu scopul executării unor lucrări în interesul acesteia. Astfel, detașarea, în esență reprezintă o cesiune temporară și parțială a contractului individual de muncă. Cesiunea este temporară în mod expres – această trăsătură fiind statuată

în textul art.71 alin. 1-3 din Codul muncii – și parțială prin deducție. În ce privește ultima trăsătură, menționăm că angajatorul cedent transmite angajatorului cesionar toate drepturile și obligațiile contractului individual de muncă al salariatului detașat, dar, primul este, oricum, ținut să păstreze locul de muncă (funcția) celui detașat și să-l reprimească în muncă pe data încetării detașării, chiar dacă revine înainte de termenul fixat inițial [3 p.41].

Pentru unele categorii de salariați, indicați în art. 302 Codul muncii, și anume cei care activează în cadrul misiunilor diplomatice și oficiile consulare ale Republicii Moldova, detașarea poate fi dispusă pe o perioadă mai mare decât cea indicată la art. 71 alin. (1), adică de pînă la un an.

Conform Legii nr.761 din 27.12.2001 cu privire la serviciul diplomatic [4], sistemul instituțiilor serviciului diplomatic este format din următoarele structuri:

- a) Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, cu statut de instituție centrală;
- b) misiunile diplomatice, inclusiv reprezentanțele permanente de pe lângă organizațiile internaționale, delegațiile și misiunile ad-hoc;
- c) oficiile consulare;
- d) alte unități, create în scopul asigurării activității instituțiilor serviciului diplomatic, inclusiv pentru instruirea și reciclarea personalului acestora.

În cazul respectiv, legea prevede o formă complexă denumită „*detașare prin transfer*”, un raport specific misiunilor diplomatice, ceea ce presupune trecerea temporară pe un termen de 3 ani sau, în cazul șefului de misiune diplomatică sau de oficiu consular, pe un termen de 4 ani, fie a diplomatului de carieră sau a diplomatului specializat, fie a membrului personalului administrativ-tehnic sau de serviciu angajat în cadrul Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene, la o misiune diplomatică sau la un oficiu consular în scopul exercitării unor atribuții de serviciu:

- a) fără menținerea funcției din care persoana a fost transferată (în cazul persoanelor detașate din cadrul Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene),
- b) sau cu suspendarea, pe durata detașării, din funcția deținută anterior (în cazul șefului de misiune diplomatică și diplomatului specializat, transferați din cadrul altor autorități sau instituții).

Detașarea respectivă se autorizează prin ordin al ministrului afacerilor externe și integrării europene.

În ceea ce privește drepturile acordate în perioada detașării, art.71 și 72 din Codul muncii reglementează drepturile la un nivel superior din perspectiva doar a salariatului, nu și careva drepturi și garanții acordate membrilor familiei lui, și anume:

- salariatul detașat are dreptul la compensarea cheltuielilor de transport și cazare, precum și la o indemnizație specială în conformitate cu legislația în vigoare, cu contractul colectiv și/sau cu cel individual de muncă, art. 71 alin. (4) din Codul muncii;
- dacă la noul loc de muncă condițiile de salarizare sau timpul de odihnă diferă de cele care beneficia salariatul la unitatea cedentă, salariatului i se vor aplica condițiile mai favorabile art. 72 alin. (4) din Codul muncii;

- salarizarea, în caz de detașare, va fi efectuată de unitatea cesionară. În caz că aceasta se află în imposibilitate de plată, obligația de retribuire a muncii prestate revine unității cedente cu dreptul la acțiune de regres împotriva unității cesionare art. 72 alin. (1) din Codul muncii.

Luînd în considerație categoria specială de salariați care activează în cadrul sistemului instituțiilor serviciului diplomatic, aceștea, cît și membrii familiilor lor beneficiază de un șir de garanții și facilități:

membrilor personalului misiunii diplomatice sau ai oficiului consular, precum și membrilor familiilor lor, care îi însoțesc în misiune, li se asigură *achitarea integrală a cheltuielilor de transport* (indiferent de mijlocul de transport utilizat) ce țin de plecarea în și revenirea din misiune, precum și, o dată pe an, a cheltuielilor ce țin de revenirea în țară în concediu. În cazul în care timpul necesar acestor deplasări depășește 24 de ore, li se achită integral cheltuielile de cazare. Costul cheltuielilor de transport pentru o persoană nu poate depăși costul mediu (în cazul în care există cîteva rute aeriene) al unui bilet de avion econom clasă;

achitarea *cheltuielilor de revenire în țară* se asigură membrului personalului misiunii diplomatice sau al oficiului consular, precum și membrilor familiei acestuia și în cazul decesului rudelor lor directe sau prin alianță de gradele I și II;

la plecarea în misiune și la întoarcerea în țară, membrilor titulari ai misiunii, precum și membrilor familiilor lor care îi însoțesc, li se achită *plata pentru transportarea bagajelor* (indiferent de mijlocul de transport utilizat) cu o greutate de 80 kg pentru fiecare persoană, dar nu mai mult de 240 kg pentru întreaga familie, cu excepția bagajelor transportate gratuit, conform normelor-limită stabilite de compania de transport;

modul de detașare, *normele de diurnă și cazare* a membrilor titulari ai misiunii și a membrilor familiilor lor, specificați la punctul 13 al prezentului Regulament [5], sînt reglementate de actele legislative și normative în vigoare cu privire la detașarea angajaților întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor din Republica Moldova. Membrii familiei angajatului beneficiază de norma diurnei din categoria I și plafonul de cazare A;

în cazul *reținerii întemeiate a colaboratorului și a membrilor familiei sale* în drum pe teritoriu străin, atestată de documente corespunzătoare (temeiuri motivate pot fi considerate accidente, defectarea transportului, îmbolnăviri, staționări imprevizibile la vamă sau alte cazuri de staționare forțată), acestora li se achită diurna și cazarea pentru toată perioada aflării în drum;

persoanele care însoțesc membrul titular, în perioada aflării acestuia în misiune vor fi specificate în ordinul ministrului afacerilor externe și integrării europene privind detașarea acestuia în misiune, cu indicarea vârstei și a gradului de rudenie. În cazul *nașterii copilului membrului titular al misiunii* în perioada aflării în misiune, membrul titular va informa în scris despre aceasta Direcția personal, legislație și contencios, care va completa ordinul ministrului afacerilor externe și integrării europene privind detașarea colaboratorului vizat în misiunea diplomatică prin includerea copilului ca membru al

familiei colaboratului doar în urma prezentării copieii certificatului de naștere a copilului (eliberat sau recunoscut pe teritoriul Republicii Moldova);

pentru perioada aflării în misiune, membrilor titulari ai misiunii, pe lângă salariul în monedă națională, li se acordă o *indemnizație de funcție neimpozabilă*, în valută străină. Cuantumul acestei indemnizații de funcție se stabilește pentru fiecare misiune în parte și se aprobă prin hotărâre de Guvern. La stabilirea cuantumului minim al indemnizației se va ține cont de indicii prețului de consum, indicii nivelului de trai, minimumul de existență și indicii costului vieții, calculați de instituțiile de specialitate pentru remunerarea lucrătorilor internaționali. Indemnizația în valută străină se calculează numai pentru perioada aflării în misiune peste hotare. Plata indemnizației se efectuează de la data trecerii frontierei Republicii Moldova până la data eliberării din funcție. Pentru perioada aflării membrului misiunii în Republica Moldova în concediu, la tratament medical în deplasări, indiferent de motiv, indemnizația în valută nu se plătește. În caz de spitalizare sau tratament ambulatoriu în țara de reședință a misiunii, titularului misiunii și/sau membrilor familiilor lor indemnizația în valută li se menține. Nu se menține indemnizația în valută străină titularului misiunii și/sau membrilor familiilor lor pentru perioada aflării în concediu de odihnă sau concediu fără plată;

în perioada aflării titularului misiunii și a soțului/soției în *deplasare de serviciu în țările terțe cu durata de o zi*, precum și în ziua plecării/sosirii în/din deplasare în țările terțe, indemnizația se achită în mărime de 50% din suma indemnizației pentru o zi. În celelalte zile de aflare în deplasare de serviciu în țările terțe, titularului misiunii și soției/soțului indemnizația în valută străină nu se menține. Cheltuielile de deplasare (diurnă, transport și cazare) a soției sau soțului șefului misiunii, care îl (o) însoțește în deplasarea de serviciu, din considerente protocolare, în țările terțe, în țara de reședință sau alte țări de acreditare, se achită din contul misiunii, cu permisiunea ministrului afacerilor externe și integrării europene;

în temeiul Legii cu privire la serviciul diplomatic (capitolul VI articolul 27 punctul 4), membrii titulari ai misiunii sînt *asigurați în străinătate cu locuință de serviciu*, în conformitate cu funcția deținută și numărul membrilor familiei care domiciliază împreună cu el;

la sosire în misiune, membrilor titulari ai misiunii, precum și membrilor familiilor lor care îi însoțesc peste hotare și se află la întreținerea membrului titular al misiunii, li se perfectează, din contul devizului de cheltuieli al misiunii, *polița de asigurare medicală în temeiul Legii cu privire la serviciul diplomatic art.27 alin.(2)*. În cazul în care contractul de asigurare medicală nu este încă încheiat, cheltuielile de *tratament în situații de urgență*, ce necesită acordarea neîntîrziată a ajutorului medical membrilor titulari ai misiunii și/ sau membrilor familiilor lor sînt suportate de misiune cu acordul Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene.

Referitor la *asigurarea cu pensii și protecția socială*, soției (soțului) membrului personalului misiunilor diplomatice sau al oficiilor consulare care îl însoțește pe parcursul aflării acestuia în misiune i se menține locul de muncă la instituția, organizația sau

întreprinderea în care este angajată (angajat), indiferent de tipul de proprietate, de forma juridică de organizare și de subordonare a acesteia. La cererea salariatului, angajatorul va suspenda în mod obligatoriu raportul de serviciu/ de muncă. Perioada de însoțire în misiune a soției (soțului) membrului personalului misiunilor diplomatice sau al oficiilor consulare se include în stagiul de cotizare, cu condiția achitării contribuțiilor de asigurări sociale de stat.

Pe lângă cele menționate anterior, plus valoare o constituie și negocierile asupra proiectului Acordului dintre Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Regatului Suediei privind angajarea la o muncă remunerată a membrilor de familie a membrului misiunii diplomatice sau oficiului consular. Actualitatea acordului rezidă în tendințele statelor de a crea mecanisme menite să asigure posibilitatea membrilor familiilor personalului misiunilor diplomatice și oficiilor consulare de a fi plasați în câmpul muncii în statele unde a fost detașat personalul respectiv. Prin astfel de Acorduri se asigură dreptul la muncă prevăzut de legislațiile statelor, pe de o parte și, se contribuie la protecția familiei, pe de altă parte.

Republica Moldova a încheiat/semnat tratate similare cu SUA, Polonia, Ungaria, Turcia, Portugalia, Franța, Germania, Canada, România și Regatul Belgiei și, se află în proces de negociere a unor noi acorduri bilaterale în acest domeniu cu Olanda și Spania.

Bibliografie:

1. Codul muncii al Republicii Moldova, adoptat prin Legea RM nr. 154-XV din 28 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 29.07.2003, nr. 159-162.
2. Virgil I. Câmpianu, Dreptul muncii, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1967.
3. Constantin Jornescu, Țășuli Zega, Delegarea, detașarea și transferul, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.
4. Legea nr. 761 din 27.12.2001 cu privire la serviciul diplomatic. Publicat : 02-02-2002 în Monitorul Oficial Nr. 20 art. 80
5. Hotărîrea Guvernului nr. 987 din 11.08.2003 despre aprobarea Regulamentului privind activitatea administrativ-financiară a instituțiilor serviciului diplomatic al Republicii Moldova peste hotare. Publicat : 19-08-2003 în Monitorul Oficial Nr. 182-185 art. 1031

RESPECTAREA DREPTULUI LA APĂRARE ÎN CADRUL PROCEDURII NOTARIALE PRIN COMUNICARE LA DISTANȚĂ

ESTEEMING RIGHT OF DEFENCE WITHIN NOTARY PROCEDURE THROUGH DISTANCE COMMUNICATION

Vitalii PISTRIUGA, ORCID: 0000-0002-2818-7159

Universitatea de Stat din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

CZU: 347.961.4:004:343.12

e-mail: pisvital@yandex.ru

The introduction into the legal framework of the notarial procedure through remote communication, especially in the field related to the authentication of legal documents, raises several questions from the perspective of the protection and defense of the rights of applicants for notarial deeds. The purpose of this paper is to draw special attention to the way of regulating the right of defense for situations when the notary will refuse to perform a notarial act through remote communication for various reasons. Even if the law is to be implemented in no more than 3 years after its publication with the elaboration of a normative framework for execution, this right is still the pillar of a democratic state and the rule of law, and the limitation in its exercise may lead to the violation of human rights. Using methods of comparison with the legal framework in other states, as well as those of interpretation and application of legal norms, we arrive at the risk situation that may arise if existing normative provisions will not be brought in accordance with the norms of the Constitution and international treaties at which the Republic of Moldova is a part of.

Cuvinte cheie: act notarial pe suport electronic, comunicare la distanță, dreptul la apărare, procedura notarială, refuzul notarului.

INTRODUCERE

Recent, la 23.06.2023 [1] au fost publicate modificările și completările în Legea privind procedura notarială [2]. *Inter alia* aceste modificări s-au referit la introducerea în Republica Moldova a actului notarial pe suport electronic, precum și a actului notarial întocmit prin comunicare la distanță. Având în vedere că cadrul legal nu a fost îmbunătățit cu definițiile acestor proceduri, ele nu sunt redate în prezentul articol. Este de observat că comunicarea la distanță presupune distanța între notar și solicitantul actului notarial, astfel încât lipsește un contact fizic între ei, precum și în cazul în care actul notarial este întocmit de către doi sau mai mulți notari - distanța între acești notari.

În conținutul prevederilor introduse au apărut și normele care afectează dreptul la apărare și accesul liber la justiție. *Prima facie* aceste norme parcă restricționează dreptul persoanelor de a-și apăra dreptul său încălcat prin accesul liber la justiție. În opinia autorului, această impresie este greșită, cu toate că există riscul de abuz, care urmează a fi examinat și exclus sau esențial diminuat din spațiul legal.

Ținând cont de mai multe riscuri existente, inclusiv cele tehnice, în mai multe state competențele notarului care pot fi exercitate prin comunicare la distanță sunt reduse la cele de importanță mică și cele unde soluțiile tehnice existente permit îndeplinirea eficientă de către notar a tuturor atribuțiilor stabilite prin lege (de ex., Federația Rusă). În final, în majoritatea statelor, inclusiv în mai multe state europene, procedura notarială de autentificare este exceptată din rândul actelor notariale care pot fi întocmite la distanță. Posibil, o singură excepție care recent a fost implementată în statele europene ține de autentificarea actelor de constituire a persoanei juridice [3].

Din numărul mic al statelor care au prevăzut această modalitate de comunicare pentru o listă mai mare de acte juridice care pot fi autentificate notarial, există o viziune clară de realizare cu mecanisme de protecție suficiente pentru a evita încălcarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor. În special, este vorba de acele soluții tehnice ce urmează a fi instrumentate de către notar.

Concomitent, a fost lărgită și lista de temeuri de refuz din partea notarului la îndeplinirea acestor acțiuni, fiind completate cu mai multe probleme tehnice ce pot apărea și îngreună asigurarea calității asistenței notariale din partea notarului, fapt care ar crea riscuri pentru circuitul civil, garantul securității căruia este notarul.

În final, este de observat că din mai multe opțiuni existente la nivel mondial, conceptul introdus în Republica Moldova trezește cele mai multe întrebări, dat fiind faptul că întocmirea actelor notariale prin comunicare la distanță a devenit obligația notarului, cu dreptul de a refuza în cazurile expres prevăzute în lege care includ și convingerea notarului. Iar refuzul notarului nu poate fi contestat.

MATERIAL ȘI METODĂ

Pentru a afla mai multe detalii privind fundamentarea acestor modificări legale apelați la nota informativă la proiect [4, p. 13-19]. Deci, identificăm că în partea ce ține de fundamentarea modului de exercitare a dreptului de apărare nu este indicat nimic, iar în linii generale este făcută trimitere la reglementările existente în legislația României, Rusiei, Georgiei și în special experiența Estoniei.

România

Legislația României în privința actelor notariale electronice este expusă în mare parte în Legea Nr. 589/2004 privind regimul juridic al activității electronice notariale [5]. Legislația României permite întocmirea actelor notariale prin comunicare la distanță, însă pentru a desfășura această activitate notarii urmează să creeze condiții tehnice necesare și după aceasta să obțină autorizația pentru efectuarea de acte notariale în forma electronică [5, art. 7-12]. Totodată, competența notarială care poate fi realizată în această formă este redusă și nu conține proceduri de autentificare a actelor juridice [5, art. 5].

Această lege nu conține careva temeuri de refuz suplimentare celor prevăzute în legea de bază, ci doar obligă notarul în termen de 24 de ore de la primirea cererii să expedieze motivele de refuz [5, art. 17 alin. (1)]. Legea României Nr. 36/1995 a notarilor publici și a activității notariale [6] nu conține o listă exhaustivă de temeuri pentru

a refuza întocmirea actului notarial, cu toate că unele temeuri generale le identificăm în art. 9 și art. 86, iar procedura de contestare este reglementată în articolele 140-145, 159. Comparând legislațiile Republicii Moldova și a României, Schin George Cristian relatează că ”...legiuitorul român a prevăzut o reglementare mai restrânsă a motivelor pentru care notarul public este în drept să refuze întocmirea actului notarial” [7, p. 15]. Procedura de contestare a încheierii notarului de respingere a cererii (refuz) există, iar persoana nemulțumită poate introduce plângere la judecătoria. *De facto*, plângerea urmează a fi depusă la biroul notarului, care a refuzat cererea, iar notarul va înainta această cerere împreună cu dosarul cauzei către instanța competentă [6, art. 159].

Cu toate că în România legislația privind activitatea electronică notarială există de mai mult timp, iar Uniunea Națională a Notarilor Publici din România a atins rezultate pozitive în introducerea tehnologiilor informaționale în activitatea notarială, însă până în prezent niciun notar nu a obținut autorizația pentru efectuarea de acte notariale în forma electronică.

Federația Rusă

Bazele legislației Federației Ruse privind notariatul [8] conțin norme privind acte notariale pe suport electronic și acte notariale la distanță [8, art. 44³]. Cu toate acestea, procedura notarială de autentificare poate fi finalizată cu un act notarial pe suport electronic, indiferent de modul de comunicare: cu prezența fizică sau prin comunicare la distanță. Este de observat că, numărul actelor notariale care pot fi îndeplinite la distanță se află în permanentă creștere, corespunzător soluțiilor tehnice implementate de către Camera Federală Notarială din Federația Rusă.

În același timp, examinând aspectul legat de refuzul notarului, observăm o listă cu mai multe temeuri de refuz [8, art. 48], inclusiv cu cele bazate pe condiții tehnice. Dacă nu există teme pentru refuz, notarul este obligat să îndeplinească actul notarial.

În cazul unui act notarial la distanță, notarul este obligat să întocmească decizia de refuz în decurs de 5 zile din ziua achitării onorariului notarului, în timp ce în celelalte cazuri decizia de refuz se întocmește în scris doar la cererea solicitantului, în decurs a 10 zile.

Procedura de contestare a deciziei de refuz a notarului este judiciară, persoana lezată în drepturi poate să se adreseze direct către instanța de judecată [8, art. 49]. La fel ca și în România, examinarea cererii se efectuează în procedura contencioasă.

Georgia

Legislația Georgiei nu conține o reglementare separată privind modul de îndeplinire a actelor notariale pe suport electronic sau celor la distanță. Cu toate acestea, observăm prevederi speciale în diferite articole [9, art. 19, 29 etc.] care permit notarului întocmirea unui act notarial prin comunicare la distanță, prin teleconferință, cu specificarea acțiunilor concrete ce urmează a fi întreprinse de către notar. Astfel, de ex., în cazul autentificării unei procuri cu utilizarea mijloacelor electronice de comunicare, în locul persoanei absente documentul este semnat de către o persoană împuternicită de către aceasta care se află fizic în fața notarului (similar cu procedura aplicată în cazul în care persoana nu poate semna personal din motiv de boală sau din alte motive), cu participa-

rea obligatorie a unui martor [9, art. 52]. Este permisă îndeplinirea actelor notariale cu participare a mai multor notari [9, art. 54 etc.]. Având în vedere că toate atribuțiile de verificare și stabilire a faptelor necesare pentru procedura respectivă urmează a fi garantate de către notar, legislația Georgiei nu conține vreo delimitare a competențelor care pot fi realizate prin comunicare la distanță și care nu, fiind lăsate la convingerea notarului. Drept consecință, chiar și competența notarială de autentificare a actelor juridice poate fi exercitată prin comunicare la distanță.

Toate actele notariale pot fi verificate electronic pe portalul <https://notary.reestri.gov.ge/public/>, fiind realizată și posibilitatea de descărcare a conținutului documentului, fapt care împiedică utilizarea în circuitul civil a unor acte notariale false.

Notarului din Georgia îi este interzis refuzul nemotivat în îndeplinirea actului notarial [9, art. 9]. Temeiurile de refuz sunt prevăzute în lege într-un mod neexhaustiv, cu toate că temeiurile generale le regăsim în Legea Georgiei cu privire la notariat [10, art. 52]. În același timp, o parte din decizii de refuz sunt examinate de către instanțele de judecată, iar o parte de către Ministerul justiției sau, la însărcinarea acestuia, de către Camera Notarială din Georgia [10, art. 53]. La examinarea cazurilor de contestare a deciziilor de refuz al notarului se aplică procedura administrativ-procesuală [9, art. 9].

Estonia

Actele notariale pot fi îndeplinite prin comunicare la distanță și în Estonia, informația generală în acest sens fiind descrisă pe <https://www.notar.ee/et/teabekeskus/kaugtoestus>.

În Estonia, orice act notarial poate fi îndeplinit prin comunicare la distanță (cu excepția căsătoriei și divorțului), prin intermediul portalului e-notar. Legea Estoniei privind autentificarea notarială [11, art. 38] reglementează modul de aplicare a girului notarial electronic și utilizarea semnăturii electronice de către notar pe actele notariale, iar legea Estoniei cu privire la notariat relatează că anumite acțiuni oficiale de verificare pot fi îndeplinite și la distanță [12, art. 36]. În cazul actului notarial întocmit prin comunicare la distanță, urmează a fi respectate mai multe cerințe tehnice, astfel în regulile notariale [13, § 12¹] au fost introduse cerințe față de forma pentru verificare la distanță. Legislația Estoniei relatează că procedura la distanță urmează a fi asigurată prin intermediul teleconferinței.

În partea ce ține de refuzul notarului, Legea cu privire la notariat [12, art. 41] conține norme generale care instituie obligația notarului de a refuza în cazul în care există vreun temei prevăzut de lege. Analogic prevederilor legale din Georgia, și în Estonia notarul urmează să aducă la cunoștința solicitantului decizia de refuz în formă scrisă în decurs de 3 zile. Legea privind autentificarea notarială detaliază temeiurile de refuz pentru această procedură, fără a specifica careva temeiuri speciale pentru cazul acordării asistenței notariale la distanță [11, art. 4], deoarece faptele ce urmează a fi certificate și verificate sunt identice. Cu toate acestea, Regulile notariale [13, § 12¹] relatează că notarul nu este limitat la temeiurile de refuz prevăzute de legea privind autentificarea notarială, fiind în stare să invoce și alte temeiuri.

Refuzul notarului poate fi contestat și pe cale extrajudiciară, avându-se în vedere că solicitantul poate pretinde notarului examinarea repetată a cererii respinse [12, art. 41].

Republica Moldova

În primul rând, urmează să atragem atenția că în Republica Moldova notarul este obligat să acorde asistența notarială solicitată și doar atunci când există vreun temei de refuz, în unele cazuri este obligat sau, în alte cazuri, are dreptul de a refuza.

În al doilea rând, observăm că nicio țară din cele menționate în nota informativă nu conține abordarea expusă în legislația Republicii Moldova privind reglementarea refuzului. Astfel, art. 8 din Legea privind procedura notarială [2] a fost completat în alin. (1), care conține temeuri obligatorii de refuz, cu lit. c¹) *nu sunt întrunite condițiile prevăzute la art.5¹*, iar acest din urmă articol conține norme generale privind actul notarial electronic și actul notarial întocmit prin comunicare la distanță. Concomitent, art. 8 a fost completat cu alin. (2¹) cu următorul conținut:

Suplimentar prevederilor alin.(2), notarul poate refuza întocmirea unui act notarial prin comunicare la distanță în cazul:

a) existenței dubiilor cu privire la certitudinea identificării solicitantului sau a altor participanți;

b) unei situații când, potrivit convingerii notarului, stabilirea voinței participanților sau explicarea conținutului și a efectelor juridice ale actului solicitat impune necesitatea prezentei fizice a participanților;

c) identificării unui risc ținând cont de natura, scopul actului sau valoarea acestuia.”

Este de observat că, aceste prevederi oferă notarului dreptul de a refuza întocmirea unui act notarial prin comunicare la distanță doar bazându-se pe intima convingere a notarului, care nu poate fi estimată nici într-un mod, precum și în cazul în care notarul identifică un anumit risc.

În fond, intima convingere a notarului se bazează pe logica de garantare a securității unui act juridic. Drept consecință, în cazul procedurii notariale de autentificare, intima convingere a notarului întotdeauna va pleda pentru a executa propriile atribuții cu prezența fizică a persoanei, astfel fiind diminuate semnificativ toate riscurile posibile.

În același timp, orice comunicare la distanță presupune riscuri tehnice, care nu pot fi nici negate, nici înlăturate în mod unipersonal de către notar. Tehnologiile contemporane permit crearea imaginii (aspect video) și repetarea vocii (aspect audio) care foarte greu pot fi detectate de către experții în domeniul cu ajutorul unei tehnici speciale, iar notarii nu sunt asigurați cu o asemenea tehnică.

În consecință, observăm că notarul va avea întotdeauna un temei pentru a refuza întocmirea unui act notarial prin comunicare la distanță.

În situația creată, bazându-se pe conceptul acordării obligatorii a asistenței notariale la solicitarea persoanei, ar fi consecventă și existența unei norme care ar proteja această persoană împotriva unui risc de abuz din partea notarului. Un drept de apărare ar fi cel de contestare a încheierii de refuz a notarului.

Anterior acestor modificări, dreptul la apărare al solicitantului a fost garantat, ca și accesul liber la justiție în contestarea unui asemenea refuz. Însă, articolul 8 a fost completat cu alin. (4), care statuează că *Decizia notarului de a nu întocmi actul notarial prin comunicare la distanță nu poate fi contestată*.

Cu toate că Lituania nu este regăsită pe lista statelor de la care s-au inspirat autorii proiectului legii, anume legile acestui stat conțin o prevedere similară, de interzicere a accesului liber la justiție pentru a contesta refuzul notarului.

Lituania

Ab initio, trebuie de concretizat că, competența generală a notarului din Lituania este una obligatorie. Astfel, la cererea solicitantului notarul este obligat să-i acorde asistența notarială solicitată, cu excepția cazului în care intervine vreun temei de refuz prevăzut de lege [14, art. 26]. Cu toate acestea, legea nu-l obligă, ci doar acordă dreptul notarului de a îndeplini actul notarial la distanță, cu unele excepții (aproape toate actele juridice pot fi autentificate de către notar și prin comunicare la distanță, cu excepția testamentelor) [14, art. 28¹], precum și în mod mixt [14, art. 28²], adică când unele persoane se află la distanță, iar alte persoane sunt prezente fizic în fața notarului.

Abordarea legiuitorului din Lituania se bazează nu pe obligația legală a notarului, ci pe decizia unipersonală a notarului, care urmează să asigure toate condiții necesare și să garanteze securitatea actului juridic autentificat. În acest context, notarul nu refuză îndeplinirea actului notarial, ci doar modul de comunicare de care are nevoie reieșind din circumstanțele fiecărui caz notarial concret. Protecția notarului împotriva unei acțiuni în justiție este îndreptată pentru a nu impune notarul la crearea condițiilor tehnice necesare - fapt care presupune cheltuieli disproporționat de mari pentru un notar în comparație cu onorariul ce îl va putea pretinde pentru actul notarial solicitat. Or, în caz contrar, notarul poate intra în faliment.

Notarul din Lituania este obligat să emită în scris decizia de refuz în decurs de 10 zile [14, art. 40], iar solicitantul o va putea contesta în instanța de judecată [14, art. 41]. Dacă contestația nu se referă la actul notarial, ci doar la acțiunile notarului, aceasta se examinează de Ministerul Justiției sau, după readresarea din partea Ministrului Justiției, de către Camera Notarială [14, art. 42], similar cum este și în Georgia [12, art. 41].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Ținând cont de legislațiile studiate și descrise *supra*, observăm următoarele:

1. Legislația unor țări nu face deosebire între competența notarului în privința actelor notariale cu prezența fizică și a celor prin comunicare la distanță. Într-o asemenea situație, statul sau camera notarială locală asigură notarul cu toate condițiile tehnice necesare, iar notarul este obligat să întocmească actul notarial. Temeiurile de refuz sunt similare indiferent de modul de comunicare, fiind suplinite doar cu imposibilitatea respectării cerințelor tehnice de către solicitant.

2. Legislația altor țări face o deosebire între competențele relatate. Astfel, notarul este obligat să acorde asistența notarială cu prezența fizică și doar este în drept să în-

deplinească actul notarial prin comunicare la distanță. Respectiv, notarul poate acorda asistența notarială prin comunicare la distanță doar atunci când poate asigura și garanta că vor fi respectate toate cerințele tehnice necesare, iar în rezultat vor fi respectate și obligațiile de bază de verificare și certificare necesare în cadrul unei proceduri de autentificare cu prezența fizică. Astfel, pentru a evita răspunderea patrimonială deplină a notarului, care poate duce la falimentarea acestuia, legiuitorul îi oferă un mecanism de protecție - refuzul de a comunica la distanță (dar nu refuzul de a întocmi actul notarial!), care nu poate fi contestat.

3. Combinația când competența notarului este una obligatorie inclusiv pentru comunicare la distanță și, în același timp, notarul este în drept de a refuza, iar acest refuz nu este supus unei căi de atac pe cale judiciară - cazul introdus în Republica Moldova - nu a fost depistată în alte țări.

Ca urmare a unui asemenea rezultat, apare întrebarea simplă: cum se corelează această restrângere a dreptului la apărare prin accesul liber la justiție din legea privind procedura notarială, cu prevederile Legii Supreme și ale tratatelor internaționale?

În primul rând, Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [5, art. 6] garantează dreptul al un proces echitabil, care include mai multe drepturi și libertăți fundamentale al omului, printre care este și dreptul la apărare și liberul acces la justiție. Convenția nu conține în mod expres nicio excepție de la aceste garanții, dar nici nu interzice statelor contractante de a introduce aceste excepții în legislația națională. Norma examinată nu interzice completarea cadrului legal autohton a unui stat membru cu imunități pentru anumite persoane în dorința de a împiedica urmărirea acestora în instanța, în acest scop fiind suficient doar ca scopul urmărit prin această excepție să fie unul legitim. Astfel, de ex., sunt cunoscute imunități parlamentare sau imposibilitatea urmăririi unor organizații internaționale [16, p. 219]. Unele restricții le-a putut invoca orice stat în mod unipersonal la aderare [16, p. 220-223]. Astfel, de ex., Republica Moldova a declarat că nu va putea asigura respectarea dispozițiilor convenției în ce privește omisiunile și actele comise de organele autoproclamatei republici nistrene pe teritoriul controlat efectiv de ele până la soluționarea definitivă a diferendului din această zonă [17, art. 1]. Vreo excepție de la prevederile acestei Convenții pentru cazul examinat în lucrarea dată nu a fost depistată nici în Convenția dată, nici în hotărîrea Parlamentului privind ratificarea acesteia.

În al doilea rând, Constituția Republicii Moldova garantează dreptul la apărare [18, art. 26] și accesul liber la justiție [18, art. 20]. Art. 54 din Legea Supremă, care reglementează condițiile aplicării unor restrângeri la exercitarea drepturilor și libertăților, prevede în mod expres că *nu se admite restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20-24*. Astfel, chiar dacă dreptul la apărare poate fi restrâns în anumite cazuri, accesul liber la justiție este exceptat de la o posibilă restrângere. Această poziție se repetă în art. 20 din Legea Supremă, care stipulează că *nici o lege nu poate îngrădi accesul la justiție*. Drept consecință, observăm că legislația autohtonă nu a realizat posibilitatea oferită de Convenția Europeană de a introduce unele excepții în mod expres în Constituție, ba nici nu a introdus unele posibile derogări în mod expres.

În speranța de a găsi aceste excepții în teoria națională, a fost consultat în acest scop comentariul la Constituție [19], însă nu a fost identificată nicio mențiune despre vreo posibilă derogare atât de la prevederile art. 20 [19, p. 101-104], cât și de la prevederile art. 54 [19, p. 216-221].

Cu toate acestea, nu putem trece fără observare că derogările, care sunt relatate la nivel internațional își găsesc reglementare și în legislația autohtonă, cu toate că normele constituționale interzic adoptarea acestora. Astfel, de ex., există imunitatea deputaților în Parlament, prevăzută de Legea despre statutul deputatului în Parlament [20, art. 9] *împotriva urmăririlor judiciare și garantarea libertății lui de gândire și de acțiune*.

În această ordine de idei, consider că putem admite și alte situații de derogare de la accesul liber la justiție, în cazul în care sunt întrunite condițiile prevăzute în art. 54 din Constituție [19]. În fond, toate cele 3 condiții prevăzute în Legea Supremă sunt întrunite, în cazul în care examinăm în mod corect refuz la întocmirea unui act notarial prin comunicare la distanță doar ca mod de comunicare și nu ca refuzul în fond de a întocmi un act notarial. În acest ultim caz este evident că persoana și va păstra dreptul de a apela la asistență notarială cu prezența fizică, nefiind afectată în acest mod existența însăși a dreptului. Iar în partea proporționalității cu situația care a determinat-o este evident că domeniul IT în Republica Moldova se află la etapa de dezvoltare nefiind în stare să acopere toate necesitățile pentru a garanta securitatea circuitului civil prin întocmirea actelor notariale la distanță. Deci, în cazul în care o atare restricție nu va fi introdusă, bunăstarea economică a țării, ordinea publică vor putea fi afectate prin apariția în circuitul civil a actelor vicioase, fapt care poate genera tulburări în masă a cetățenilor drepturile cărora vor putea fi lezate în acest mod, fiind diminuat nivelul de protecție a drepturilor existent la moment.

Discutând referitor la riscurile ce pot apărea și pe care notarul le poate invoca în temeiul art. 8 din Legea privind procedura notarială [2] observăm că, în fond, există un risc de prejudiciere ce rezultă din regimul juridic al documentului electronic. Astfel, de ex., conform art. 40 din Legea privind identificarea electronică și serviciile de încredere [21], *Toate exemplarele identice ale documentului electronic sunt considerate originale și produc aceleași efecte juridice. În cazul în care o persoană creează un document electronic și un document pe suport de hârtie semnat cu semnătură olografă, identice după conținut, ambele se consideră documente de sine stătătoare și originale*. Din aceste norme de drept rezultă că în cazul în care o creanță (de ex., de împrumut) rezultă dintr-un contract de împrumut întocmit în format electronic, iar o parte va pretinde transformarea acestui document electronic în cel pe suport de hârtie și notarul va executa această solicitare, în final vor exista 2 documente identice după conținut, ambele documente fiind de sine stătătoare și originale, de altfel spus, o creanță se va transforma în două creanțe! Iar în cazul în care, la cerere, notarul va multiplica documentul electronic în cauză, numărul creanțelor de sine stătătoare va crește în mod proporțional doar datorită efectelor juridice ale formei.

CONCLUZII

Este evident că, în Republica Moldova urmează să fie creat un cadru legal necesar pentru întocmirea actelor notariale pe suport electronic. Suplimentar, comunicarea atât între notari, cât și între notar și solicitant urmează a fi posibilă nu doar cu prezența fizică, cât și la distanță. Prima redacție a acestor norme deja a fost adoptată. Ținând cont de timpul necesar pentru punerea în aplicare a acestor norme, autorul consideră necesară ajustarea acestora pentru a nu provoca discuții legate de constituționalitatea unor dispoziții legale, precum și susține normalizarea conceptului de act notarial pe suport electronic ce urmează să se bazeze pe condițiile reale în care se află Republica Moldova. În opinia autorului, exemplul Estoniei nu este cel mai potrivit pentru Republica Moldova, ținând cont de nivelul de dezvoltare tehnologică, etapa de implementare a diferitor soluții tehnice și perspectivele de organizare a procesului de creare a sistemului informațional notarial.

Având în vedere că aceste norme urmează a fi aplicate de către notari, ar fi logic dacă dezvoltarea conceptului sistemului informațional de stat pentru evidența actelor notariale pe suport electronic ar fi fost pusă în sarcina anume a Camerei Notariale, dar nu a Ministerului Justiției cum este în prezent [1, art. X]. Păstrarea acestei competențe în sarcina Ministerului Justiției necesită identificarea mai multor resurse, inclusiv celor financiare, pentru elaborarea și menținerea acestui sistem, iar cheltuielile vor fi puse pe seama solicitanților de acte notariale, cum au spus și autorii legii adoptate [4, p. 18], cu toate că în cazul implicării mai multor persoane/autorități costul asistenței notariale va crește în mod semnificativ. Consider că, Camera Notarială are mai multe capacități și resurse, precum și un interes deosebit de creare și dezvoltare a sistemului informațional notarial, ceea ce îi va permite să execute această sarcină mult mai operativ, prin intermediul Centrului național de administrare a registrelor actelor notariale, prevăzut în art. 44 din Legea cu privire la organizarea activității notarilor [22] special în acest scop.

Referințe:

1. Legea Republicii Moldova pentru modificarea unor acte normative (dezvoltarea afacerilor la distanță în Republica Moldova), nr. 126 din 26.05.2023. În vigoare din 23.09.2023, cu unele excepții. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2023, nr. 210-212, art. 371.
2. Legea Republicii Moldova privind procedura notarială, nr. 246 din 15.11.2018. În vigoare din 01.03.2019, cu unele excepții. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2019, nr. 30-37, art. 89.
3. Directive (EU) 2019/1151 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 amending Directive (EU) 2017/1132 as regards the use of digital tools and processes in company law. Web page. [online] Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L1151&qid=1688045437967> [Accesat 20.06.2023].

4. Nota informativă la proiectul de lege cu privire la modificarea unor acte normative (desfășurarea afacerilor la distanță în RM). Web page. [online] Disponibil: <https://www.parlament.md/LegislationDocument.aspx?Id=60f2ddc7-b1a6-4053-9c97-f05f225486c1> [Accesat 01.09.2023].
5. Legea României Nr. 589/2004 privind regimul juridic al activității electronice notariale. În: *Monitorul Oficial al României nr. 1227 din 20.12.2004*. Web page. [online] Disponibil: <https://notari.pro/legea-589-2004/> [Accesat 01.09.2023].
6. Legea României Nr. 36/1995 notarilor publici și a activității notariale. În: *Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 237 din 19.03.2018*. Web page. [online] Disponibil: https://www.uniuneanotarilor.ro/files/legi/Legea_36_1995_republicata_11_04_2018.pdf [Accesat 01.09.2023].
7. SCHIN Gh. C. Regimul juridic al actului notarial în legislația Republicii Moldova și României. Rezumatul tezei de doctor în drept. Chișinău, 2021. Web page. [online] Disponibil: http://www.cnaa.md/files/theses/2021/57031/george_schin_abstract.pdf [Accesat 01.09.2023].
8. Основы законодательства Российской Федерации о нотариате, № 4462-1 от 11.02.1993. Доступно: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/3047> [Просмотрено 01.09.2023].
9. Ordinul Ministrului Justiției Georgiei privind aprobarea Instrucțiunii cu privire la modul de îndeplinire a actelor notariale, nr. 71 din 31.03.2010. Disponibil: https://www.notary.ge/res/docs/sakanonmdeblo/axali_aktebi/sanotaro_moqmedebata_instrucia_-_2914.pdf [Accesat 01.09.2023].
10. Legea Georgiei cu privire la notariat, nr. 2283 din 04.12.2009. Disponibil: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/90928?publication=20> [Accesat 01.09.2023].
11. Legea Estoniei privind autentificarea notarială din 14.11.2001. Disponibil: <https://refdb.ru/look/3936442-pall.html> [Accesat 01.09.2023].
12. Legea Estoniei cu privire la notariat din 06.12.2000. Disponibil: <https://www.riigiteataja.ee/akt/101032023010> [Accesat 01.09.2023].
13. Regulile notariale, adoptate de Ministrul Justiției al Estoniei, nr. 23 din 19.06.2009. Disponibil: <https://www.riigiteataja.ee/akt/125042023004> [Accesat 01.09.2023].
14. Legea Republicii Lituania cu privire la notariat, nr. I-2882 din 15.09.1992. Disponibil: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.BE3136A78E80/asr> [Accesat 01.09.2023].
15. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 04.11.1950, Roma. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115582&lang=ro [Accesat 01.09.2023].
16. CHARRIER J.-L., CHIRIAC A. Codul Convenției Europene a Drepturilor Omului. Chișinău: Balacron SRL, 2008. 724 p. ISBN 978-9975-100-40-3.
17. Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova privind ratificarea Convenției

- pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și a unor protocoale adiționale la această convenție, nr. 1298-XIII din 24.07.97. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr. 54-55, art. 502.
18. Constituția Republicii Moldova. Legea din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1.
 19. Constituția Republicii Moldova: comentariu. Chișinău: Arc, 2012. 576 p. ISBN 978-9975-61-700-0. Disponibil: https://constcourt.md/public/files/file/informatie_utilita/Comentariu_Constitutie.pdf [Accesat 01.09.2023].
 20. Legea Republicii Moldova despre statutul deputatului în Parlament, nr. 39-XIII din 07.04.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2005, nr. 59-61, art. 201.
 21. Legea Republicii Moldova privind identificarea electronică și serviciile de încredere, nr. 124 din 19.05.2022. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 170-176, art. 317.
 22. Legea Republicii Moldova cu privire la organizarea activității notarilor, nr. 69 din 14.04.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 277-287, art. 588.

PREJUDICIUL BIOLOGIC - O NOUĂ FORMĂ A PREJUDICIULUI NEPATRIMONIAL

BIOLOGICAL DAMAGE - A NEW FORM OF NON-PATRIMONIAL DAMAGE

Inna SOȚCHI, ORCID: 0000-0002-1953-1181
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 342.721:347.426

e-mail: inna.sotchi@sotchipartners.law
e-mail: inna.sotchi@spconsult.md.md

Any person who causes damage to another (including non-patrimonial damage) through an illegal act, committed with guilt, is obliged to repair it, being liable for the slightest fault. So, the four general conditions for the engagement of tortious civil liability are: the commission of an illegal act, the guilt of the perpetrator, the existence of a damage and the direct causation between the illegal act and the damage. In order to be in the presence of a biological damage, the legislator requires the existence of the injury to a supreme value such as the right to life and health. Although the basic principles and national legal provisions are similar to those of the analysed states, the judicial practice regarding the amount of damages awarded is different. This fact is due to the lack of a normative framework that would regulate the mechanisms for implementing the legal provisions regarding biological damage.

Cuvinte-cheie: *prejudiciu, sănătate, lezare, disfuncție, precedent.*

INTRODUCERE

În anul 2019 Codul civil al RM a fost republicat în MO nr. 66-75 din 1.03.2019 [1]. Capitolul II din Codul civil care reglementează apariția drepturilor și obligațiilor civile, modul de exercitare și apărare a acestora a fost modificat prin includerea unor noi instituții de drept cum ar fi prejudiciul biologic. Astfel, articolul 14 care reglementa prejudiciul a fost renumerotat cu 19, iar în componenta prejudiciul nepatrimonial a fost inclus prejudiciul biologic. Legiuitorul a definit prejudiciul biologic în nota informativă a proiectului de modificare a Codului Civil ca fiind „pierderea sau diminuarea unei capacități a corpului uman” [2].

În doctrina contemporană prejudiciul este clasificat în trei categorii: patrimonial, corporal și moral. [3. p. 697-702] Prejudiciul corporal rezultă din încălcarea drepturilor personale nepatrimoniale care definesc personalitatea fizică a unei persoane cum ar fi dreptul la viață, dreptul la sănătate, dreptul la integritate corporală, [4 p. 349]. Durerile fizice și psihice sunt considerate componenta morală a prejudiciului corporal. Prejudiciul biologic, ca formă a prejudiciului nepatrimonial, ar reprezenta crearea disfuncțiilor de ordin psiho-fizice persoanei, fiind astfel văzut ca o urmare negativă distinctă de prejudiciul moral. Acesta își are originea în faptul ilicit care transformă

o condiție normală, fiziologică, a victimei, într-una patologică, generându-i o stare de boală, respectiv o lezare a integrității fizice sau psihice. Efectul faptului ilicit este însoțit de un eventual prejudiciul patrimonial sau nepatrimonial.

MATERIAL ȘI METODĂ

Prejudiciul biologic poate fi solicitat prin instituția răspunderii delictuale civile care trebuie să întrunească următoarele elemente constitutive: existența unui prejudiciu, existența unui raport de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu, existența vinovăției celui ce a cauzat prejudiciul, constând în intenția, neglijența sau imprudența cu care a acționat.

Pe lângă condițiile sus-numite, persoana care se consideră vătămată în drepturi, trebuie să dovedească lezarea de o anumită gravitate a unei valori ce reprezintă un drept fundamental. Prin urmare, prejudiciul biologic poate fi solicitat în cazul violării dreptului fundamental la sănătate. Lezarea acestuia poate fi de natura fizică sau psihică. Integritatea fizică a persoanei poate fi afectată prin evenimente cu valențe traumatice care cauzează afecțiuni la nivelul exterior al corpului omenesc, ce duc la limitarea bunei funcționări a acestuia. Acest aspect poate fi probat prin mijloace specifice de probă cum ar fi (constatări medico-legale ori expertiză medico-legală). Evaluarea întinderii prejudiciului biologic de natură psihică urmează a fi efectuată având la bază atât evaluări medicale cât și alte probe, precum declarații de martori, care să certifice modificările de comportament ale victimei (expertiză psihologică).

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Prejudiciul biologic nu este definit în legislația RM, iar noțiunea doctrinară este una generică. Din acest considerent sunt necesare anumite criterii de referință pentru a determina existența acestuia [5]. Considerăm că situațiile descrise mai jos ar putea servi temeiuri pentru invocarea prejudiciului biologic:

- modificarea caracterelor morfologice ale persoanei - aspectului exterior;
- diminuarea posibilității de utilizare a propriului corp - eficienței psiho-fizice;
- reducerea capacității sociale, a aptitudinii de afirmare prin relaționarea cu alți indivizi;
- pierderea sau reducerea capacității generale de muncă, *damnum emergens* - reducerea cuantificabilă a veniturilor obținute înainte de fapta ilicită, *lucrum cessans* - pierderea șansei de a spori veniturile, prin ascensiune profesională;
- pierderea/lezarea dreptului de a își alege profesia;
- depunerea unui efort major în desfașurarea propriei activități, fără pierderea sau reducerea câștigului realizat.

Prejudiciul biologic la fel poate fi cauzat prin eroarea judiciară. În practică sunt frecvente situațiile când persoana a contractat anumite boli cum ar tuberculoză, infecția cu virusul HIV în cazul detenției sau condamnării ilegale. [6]. Alte forme de materializare a prejudiciului biologic cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire

penală, procuraturii și instanțelor judecătorești sunt migrenele ori tulburările somnului pe care le suferă persoana supusă acțiunilor respective. Prin rapoartele de expertiză psihologică deseori sunt constatate și alte efecte precum lezarea integrității psihice, dobândirea unui sindrom depresiv, anxietate, manii persecuției, sau altele asemenea.

În sfera prejudiciului biologic intră marea majoritate a daunelor nepatrimoniale: prejudiciul estetic, prejudiciul cu privire la viața de cuplu – consistând în sacrificiul diverselor manifestări ale vieții relaționale ca urmare a faptei ilicite, prejudiciul datorat diverselor disfuncționalități fiziologice ș.a.

Spre deosebire de jurisprudența limitată și lipsa prevederilor legale subordonate legii din țara noastră care ar permite implementarea eficientă a acestei novații legislative, există jurisdicții care se bucură de o vastă experiență legală și judiciară. În Italia Curtea Supremă de Justiție a Italiei, prin Decizia nr. 15733 din 17 mai 2022, a statuat că [7] prejudiciul biologic, constă în lezarea temporară sau permanentă a integrității psiho-fizice a persoanei (*supusă evaluării medico-legale*), care afectează negativ activitățile zilnice și aspectele dinamice-relaționale ale vieții persoanei vătămate. Potrivit legislației în materie de asigurare de răspundere civilă, valabilă în Italia în cazul în care prejudiciul constatat afectează în mod semnificativ aspecte specifice, documentate și verificate în mod obiectiv, de natură personală, dinamic-relaționale, cuantumul daunelor-interese, calculat conform prevederilor tabelului național unic, poate fi majorat de către judecător până la 30%, sub rezerva unei evaluări corecte și justificate a condițiilor subiective ale părții vătămate. Potrivit practicii judiciare italiene instanțele de judecată atunci când analizează problematica prejudiciului nepatrimonial (care include atât prejudiciul moral, cât și cel biologic), trebuie să constate existența, în fiecare caz în parte, a unei posibile concurențe (coexistențe) între prejudiciul biologic și cel moral.

Dacă instanțele de judecată constată existența prejudiciului moral și a celui biologic atunci cuantumul daunelor-interese urmează a fi determinat prin aplicarea tabelelor de la Milano, care prevăd soluția pentru ambele tipuri de prejudicii. Dacă sunt întrunite exclusiv condițiile pentru repararea prejudiciului biologic, se va proceda la majorarea cu 30% a cuantumului daunelor-interese, fără componenta morală a prejudiciului inclus în tabel.

Dreptul român nu reglementează expres prejudiciul biologic. Potrivit legislației României la fel ca și în legislația dreptul persoanei la integritatea fizică și psihică este garanta, iar atingerile aduse integrității ființei umane sunt permise doar în cazurile și în condițiile expres și limitativ prevăzute de lege. Pentru orice alt tip de ingerință adusă integrității corporale sau sănătății persoanei survine prejudiciul [8], care are o semnificație similară cu prejudiciul biologic reglementat de legislația RM.

Valorile ocrotite și compensate prin despăgubirea pentru prejudiciul biologic cauzat sunt protejate și de legislația României, în temeiul art. 252 din Codul Civil Român. Valorilor intrinseci ființei umane precum viața, sănătatea, integritatea fizică și psihică,

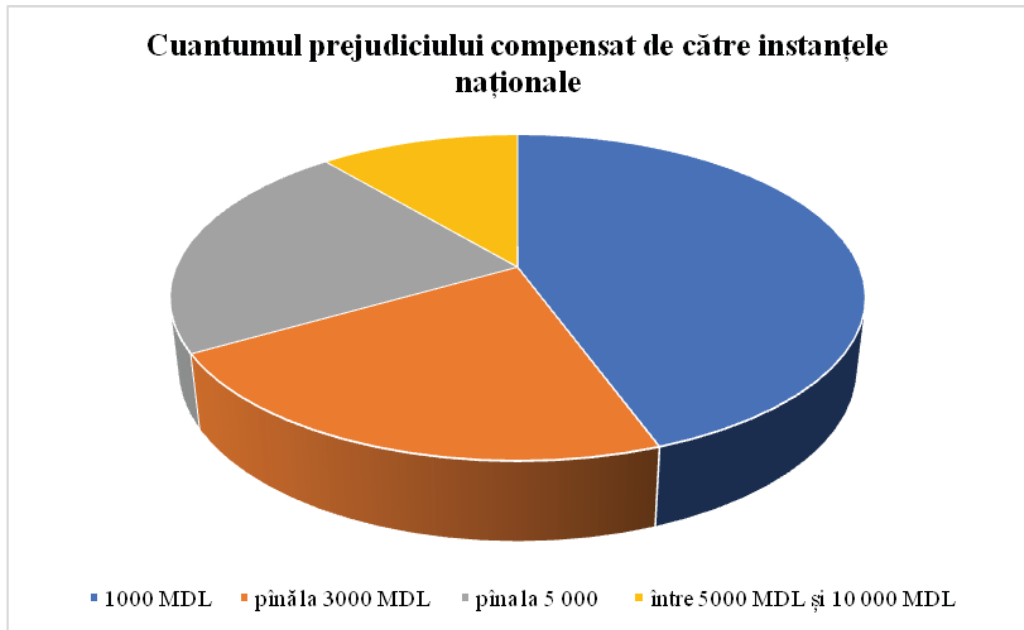
demnitatea, intimitatea vieții private, libertatea de conștiință, creație științifică, artistică, literară sau tehnică sunt garantate.

La nivelul Uniunii Europene nu există un act normativ care ar reglementa prejudiciul biologic, condițiile de existență sau modalitatea de cuantificare a acestuia din urmă. În jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene, se face distincția între prejudiciul moral și cel material. Totodată, se utilizează noțiunea de „prejudiciu adus sănătății”, „atingere adusă sănătății”, care se subsumează categoriei generice a prejudiciului nepatrimonial. În schimb, nu se folosește termenul de prejudiciu biologic. La fel, ca și în jurisprudența națională care stabilește drept element cheie existența legăturii de cauzalitate între fapta și lezarea sănătății, în hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene (în continuare C.J.U.E.), în cauza Fereydoun Mahmoudian împotriva Consiliului Uniunii Europene, susținut de Comisia Europeană, T-406/15, din 2 iulie 2019 [9] C.J.U.E. a stabilit că, certificatele medicale prezentate de reclamant, deși permit să se constate că acesta s-a confruntat cu unele probleme de sănătate în anii 2010 și 2016, acestea nu conțin niciun element care să indice că aceste probleme ar fi legate de actele în litigiu. În consecință, ele nu pot demonstra existența unei legături de cauzalitate și, prin urmare, cererea de reparare a prejudiciului întemeiat pe atingerea adusă sănătății reclamantului trebuie respinsă. În ceea ce privește *condiția caracterului real al prejudiciului*, potrivit jurisprudenței, răspunderea extra-contractuală a Uniunii nu poate fi angajată decât dacă reclamantul a suferit efectiv un prejudiciu real și cert. Reclamantului îi revine sarcina de a dovedi că această condiție este și, mai precis, de a prezenta probe concludente privind atât existența, cât și întinderea prejudiciului [10].

În ceea ce privește condiția referitoare la existența unei legături de cauzalitate între comportament și prejudiciul invocat, respectivul prejudiciu trebuie să fie rezultatul suficient de direct al comportamentului invocat, acesta din urmă trebuind să constituie cauza determinantă a prejudiciului, în condițiile în care nu există obligația de a repara orice consecință prejudiciabilă, chiar îndepărtată, a unei situații nelegale [11]. Prin urmare, condițiile și elementele constitutive ale prejudiciului biologic sunt similare în practica națională și cea internațională.

CONCLUZII

Lipsa cadrului normativ subordonat legii care ar defini mecanismele de implementare și aplicare a noilor prevederi incluse în Codul Civil al RM duce la existența unei practici naționale diferențiate. Spre exemplu din 9 cauze examinate, instanțele naționale au admis compensații diferite pentru situații similare.

La fel, părțile implicate în proces nu au identificat și prezentat mijloacele de probă cum ar fi constatări medico-legale, rapoarte de expertiză, care ar fi permis instanțelor naționale să admită cuantumul mai mari ale prejudiciului biologic invocat. Astfel lipsa cadrului normativ secundar care ar stabili modul de aplicare în practică a prevederilor legale ce țin de prejudiciul biologic este constituie un impediment în buna funcționare a acestui instrument.

Referințe:

1. https://www.legis.md/cautare/getResults?document_status=0&nr_doc=1107&datepicker1=&publication_status=+-+TOATE+-+&nr=&publish_date=&search_type=1&search_string=codul+civil;
2. <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/4180/language/ro-RO/Default.aspx;>
3. François Terré, Yves Lequette, Philippe Simler, Les obligations, Paris, Editions Dalloz - Sirey 3 Octombrie 2002 p. 697-702;
4. Liviu Pop, Ionuț-Florin Popa, Stelian Ioan Vidu, Drept Civil, Obligațiile, Ediția II-a revizuită și adăugită, București, Universul Juridic, 2020, p. 349;
5. <http://www.omnia-lex.eu/index.php/informatii-juridice/item/10-ce-se-%C3%AEn%C5%A3elege-prin-prejudiciu-biologic>
6. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-97848%22%5D%7D>

7. <https://www.studiolegalecoscia.it/civil-liability-and-damages/non-pecuniary-damage-independent-of-biological-damage/> , <https://www.studiolegalecoscia.it/wp-content/uploads/2022/09/Cass.-civ.-Sez.-III-Ord.-n.-15733-del-17.05.2022.pdf>;
8. Codul civil român, Legea nr. 287/2009
9. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=prejudiciu%2Badus%2Bs%25C4%2583n%25C4%2583t%25C4%2583%25C8%259Bii&docid=215683&pageIndex=0&doclang=ro&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=11147#ctx1>
10. Hotărârea din 16 septembrie 1997, Blackspur DIY și alții/Consiliul și Comisia, C-362/95 P, EU:C:1997:401, punctul 31 și jurisprudența citată; <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=186675&doclang=RO>
11. Hotărârea din 10 mai 2006, Galileo International Technology și alții/Comisia, T-279/03, EU:T:2006:121, punctul 130 și jurisprudența citată; <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=17DC4C5F9DF2DBC5DF7AAF2B181F6FAF?text=&docid=160044&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=581345>.

Această comunicare științifică a fost elaborată în cadrul Proiectului de Stat: „Protecția consolidată a drepturilor pacientului în sistemul asigurărilor obligatorii de asistență medicală”. Cifrul: 20.80009.0807.30, realizat în cadrul Centrului Interuniversitar de Drept Medical, Universitatea de Stat din Moldova.

**SINTEZA STANDARDELOR ÎN MATERIA JUDECĂRII *IN*
*ABSENTIA***

**SYNTHESIS OF THE STANDARDS IN THE MATTER OF JUDGMENT *IN*
*ABSENTIA***

Igor DOLEA, ORCID: 0000-0003-4094-6098
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 347.951.1:342.565.2:347.926

e-mail: idolea.irp@gmail.com

The addressed problem concerns the particularities of examining the criminal case in absentia. The European Court of Human Rights establishes certain standards in this matter, which are to be transposed into national jurisprudence. The standards outline some fundamental rules regarding the right to refuse to participate in one's own trial and the state's positive obligations in this regard, including due diligence to sufficiently inform the person of the brought charge. The burden of proof of notification rests with the authorities, the accused also having the obligation to take the necessary measures to not impede the receipt of the citations. The right to defense cannot be affected during the trial of the case in absentia, as well as the right to retrial.

Cuvinte-cheie: dreptul la apărare ,în absentia, reluarea procesului, obligații pozitive ,sarcina probei.

INTRODUCERE

Inovațiile normative în materia judecării *in absentia* produse în sistemul național determină amplificarea jurisprudenței, punctele de reper în acest sens fiind standardele Curții Europene a Drepturilor Omului. Obiectivul menționat a determinat scopul prezentului studiu, fiind utilizată metoda empirică de analiză a jurisprudenței Curții.

1. Drepturile care derivă din art.6. Curtea pornește de la raționamentul că judecarea cauzei *in absentia* nu implică în mod automat constatarea violării dreptului la un proces echitabil. Aceasta , deoarece procedurile în lipsa inculpatului nu sunt, în sine, incompatibile cu articolul 6 din Convenție , deoarece nici litera, nici spiritul articolului 6 nu împiedică o persoană să renunțe, expres sau tacit, la garanțiile procesului echitabil. Renunțarea trebuie stabilită de o manieră lipsită de echivoc, fiind însoțită de garanții minime comensurabile cu importanța sa. Renunțarea nu poate contraveni vreunui interes public [1]. Totuși, se va produce o afectare a dreptului în cazul în care o persoană judecată în lipsă ulterior nu poate să solicite atât în fapt, cât și în drept rejudecarea cauzei sale [2]. În cazul în care persoana este absentă de la procesul său aceasta continuă să se

bucure de garanțiile art.6, îndeosebi în ceea ce privește informarea acesteia despre natura și cauza acuzației, despre dreptul la apărare, la audiere a martorilor și despre beneficierea de serviciile unui interpret.

2. Informarea. În mod constant Curtea reamintește că articolul 6 § 3 litera (a) din Convenție conferă inculpatului dreptul de a fi informat, în detaliu, nu numai doar asupra cauzei acuzației, adică asupra faptelor pe care se presupune că le-ar fi comis și pe care se întemeiază acuzația, dar și despre caracterizarea juridică dată acelor fapte [3]. În acest sens rechizitoriul joacă un rol hotărâtor, odată ce este comunicat [4]. Prin urmare, în cadrul judecării *in absentia* instanțele naționale sunt chemate de a analiza, în primul rând, modul de informare a persoanei cu privire la procesul care urmează să se desfășoare și diligențele depuse în acest sens [5], ceea ce înseamnă că o atenție deosebită este acordată eforturilor depuse de către autorități în contactarea acuzatului, precum și modului de notificare [6]. La fel ar trebui să se depună eforturi pentru a rezolva informațiile contradictorii privind domiciliul unui învinuit [7]. În acest aspect nu vor fi suficiente nici cunoștințele vagi și informale despre proceduri, sau, spre exemplu, informarea privind procedurile prin intermediul unui jurnalist sau din presa locală [8]. Totodată, este în sarcina autorităților naționale să aprecieze dacă scuzele furnizate de învinuit pentru a-și justifica absența au fost valabile sau dacă probele de la dosar au condus la concluzia că absența era în afara controlului său [9], sau să se prezume că acesta/aceasta a renunțat la dreptul său de a se prezenta la proces și de a se apăra [10]. Curtea a arătat că nu poate fi considerată o renunțare la proces chiar și în cazul în care un acuzat este la curent cu procedurile în privința lui, dar este imposibil pentru el să participe la acestea, cum ar fi în cazul în care este deținut într-o altă țară [11]. O astfel de imposibilitate ar putea exista, de asemenea, în cazul în care există constrângeri privind părăsirea unui anumit teritoriu sau privind nerespectarea obligațiilor care decurg din serviciul militar. Totuși, când există un interes public de a urmări o crimă gravă, cum ar fi, spre exemplu, crima de război, iar persoana locuiește pe un teritoriu aflat în afara controlului autorităților, examinarea în lipsă nu ar fi în sine contrară [12].

3. Sarcina probei. Judecarea *in absentia* este acceptabilă în cazul în care un învinuit este conștient de procedurile împotriva sa, dar a ales să se sustragă, autorităților revenind sarcina să dovedească că persoana a avut intenția de a se eschiva de la justiție [13]. Acuzatului nu trebuie să-i revină sarcina de a dovedi că nu a intenționat să se sustragă justiției sau că absența sa a fost explicată printr-un caz de forță majoră. Totodată, este în sarcina autorităților naționale să aprecieze dacă scuzele furnizate de învinuit pentru a-și justifica absența au fost valabile sau dacă probele de la dosar au condus la concluzia că absența era în afara controlului său [14]. Cu alte cuvinte, înainte de a se putea spune că un învinuit a renunțat în mod implicit, prin comportamentul său, la un drept important prevăzut la articolul 6 din Convenție, trebuie să se demonstreze că acesta ar fi putut prevedea în mod rezonabil care vor fi consecințele comportamentului său [15]. Curtea Constituțională a Republicii Moldova consolidează standardul notând că persoana acuzată de comiterea unei infracțiuni nu trebuie să ducă întreaga sarcină a

probării faptului că nu a urmărit să se sustragă de la judecarea procesului sau că absența sa a fost provocată de o forță majoră [16]. Pe de altă parte, nu există nicio obligație de a permite o reexaminare atunci când persoana condamnată a contribuit, într-o măsură considerabilă, la crearea unei situații care a împiedicat-o să se prezinte în fața instanțelor [17]. La fel ar fi situațiile în care o persoană învinuită nu ia măsurile necesare pentru a asigura recepționarea unei notificări privind inițierea urmăririi penale [18], sau în cazul în care învinuitul, prin acțiunile sale, a creat o situație care l-a făcut să fie indisponibil de a fi informat și de a participa la judecată [19]. În acest sens Curtea Constituțională cheamă legiuitorul să descurajeze absențele nejustificate și să asigure desfășurarea rapidă și efectivă a procesului [20]. Lipsa de reacție din partea acuzatului nu trebuie să paralizeze procedura instanței [21].

4. Dreptul la apărare. În asemenea gen de proceduri o atenție deosebită la fel se atrage dreptului la apărare. La modul general, poziția Curții pornește de la raționamentul că nu există o încălcare a dreptului la un proces echitabil atunci când persoana a fost apărută de către un avocat pe care l-a mandatat în acest scop [22]. Așadar, existența unei posibilități pentru un acuzat de a-și prezenta apărarea în fața instanțelor naționale prin intermediul unui reprezentant legal va fi un factor relevant pentru a stabili dacă ar trebui să i se acorde posibilitatea de a obține o nouă examinare a fondului acuzației. Un învinuit nu pierde acest drept doar prin faptul că nu poate participa la o audiere în instanță [23], iar sancțiunile absenței nu pot fi disproporționale [24]. În acest aspect sunt necesare argumente relevante și suficiente pentru a justifica refuzul de a avea acces la un avocat la propria alegere [25]. Statul este obligat să pună la dispoziție un avocat din oficiu, iar plângerile cu privire la ineficiența apărării asigurate de un avocat din oficiu ar trebui să fie formulate în cadrul oricărei căi de atac. Faptul că avocatul a fost desemnat de un membru al familiei nu neapărat confirmă că acuzatul avea cunoștințe suficiente despre procedurile judiciare în curs de desfășurare sau că un membru al familiei a acționat conform instrucțiunilor sale [26].

5. Reluarea procesului. Curtea Europeană este preocupată și de examinarea respectării dreptului la redeschiderea procesului. În opinia Curții, va exista o negare a justiției doar dacă o persoană condamnată în cadrul unui astfel de proces nu poate obține ulterior de la o instanță o nouă examinare asupra fondului acuzației, în fapt și în drept [27]. Refuzul de a relua o procedură desfășurată în lipsa învinuitului, fără nicio indicație că acesta a renunțat la dreptul său de a fi prezent în timpul procesului, poate fi considerat ca o „negare flagrantă a justiției”, ceea ce face ca procedura să fie vădit contrară prevederilor articolului 6 sau principiilor consacrate de acesta. În circumstanțe specifice, o cerere de redeschidere a procedurii ar putea fi singurul mijloc prin care plângerea specifică ar putea fi formulată în fața instanțelor naționale [28]. Dreptul la redeschidere trebuie să fie unul efectiv. În acest sens este important să nu existe niciun obstacol obiectiv pentru a solicita redeschiderea [29]. Căile de atac extraordinare pot fi considerate eficiente atunci când, de exemplu, casarea unei hotărâri care a dobândit forță juridică este singurul mijloc prin care statul pârât poate remedia situația prin propriul său sistem juridic [30]. Existența

simplelor îndoieli cu privire la perspectivele de succes al unui anumit remediu, care nu este în mod evident inutil, nu constituie un motiv întemeiat pentru neaplicarea acesteia [31]. Referitor la forma procesuală aplicată, Curtea Europeană nu dă prioritate unui nou proces sau unei căi de atac, important fiind faptul ca remediu cerut să fie „eficient” atât în practică, cât și în drept [32]. Dreptul la rejudicare vizează fondul cauzei, persoana fiind în drept de a cere examinarea chiestiunilor de fapt și de drept, iar probele existente la dosar ar trebui să fie examinate în cadrul unei proceduri contradictorii. Acuzatul ar trebui să poată examina sau să fi examinat martorii care depun mărturie împotriva sa în cadrul procedurii în cauză [34]. În orice caz, instanțele naționale au obligația de a lua măsuri pozitive în acest scop, chiar și în cazul în care reclamantul nu a solicitat așa ceva [35]. De asemenea, un acuzat se poate întreba, de exemplu, dacă probele obținute în primul proces ar putea fi utilizate în noua procedură împotriva sa, spre exemplu declarațiile martorilor. În general, se așteaptă ca autoritățile să facă tot ceea ce este rezonabil pentru a asigura prezența martorilor [36]. Considerăm că acuzatul în procesul reluat are dreptul de a prezenta orice probă care nu a fost menționată în lista probelor din primul proces. Aceasta deoarece lipsa acestuia de la primul proces nu-l privează de dreptul la egalitatea armelor cu toate consecințele care derive din acest principiu.

În **Concluzie**: chiar dacă examinarea cauzei *in absentia* nu contravine standardelor unui proces echitabil, garanțiile articolului 6 din Convenție se mențin și în asemenea gen de proceduri. În acest aspect dreptul la reluarea procesului judecat *in absentia* este primar față de atribuțiile autorităților judiciare naționale de a refuza un nou proces. Chiar dacă în primul proces au fost comise anumite vătămări procesuale, procesul reluat, în principiu, le poate repara, astfel evitându-se violarea în final a art.6 din Convenție. Probele utilizate în primul proces sunt admisibile și pentru procesul reluat, menținându-se dreptul acuzatului de a prezenta și probe noi.

Referințe:

1. CtEDO, Sejdovic c. Italiei [MC], 1 martie 2006, par. 86; V.C.L. și A.N. c. Regatului Unit, nr. 77587/12 și nr. 74603/12, 16 februarie 2021, par. 201.
2. CtEDO, Colloza c. Italiei, nr. 9024/80, 12 februarie 1985, par. 29; Sejdovic c. Italiei, cit. *supra*, par. 82.
3. CtEDO, Pélissier și Sassi c. Franței [MC], nr. 25444/94, par. 51; Szabo și alții c. României, nr. 8193/06, 18 martie 2014, par. 49; Nevzlin c. Rusiei, nr. 26679/08, 18 ianuarie 2022, par. 136.
4. CtEDO, Kamasinski c. Austriei, nr. 9783/82, 19 decembrie 1989, par. 79,
5. CtEDO, Lena Atanasova c. Bulgariei, nr. 52009/07, 26 ianuarie 2017, par. 48.
6. CtEDO, Kolegovy c. Rusiei, nr. 15226/05, 1 martie 2012, par. 42; Gankin și alții c. Rusiei, nr. 2430/06, 31 mai 2016, par. 41.
7. CtEDO, Berestov c. Rusiei, nr. 17342/13, 18 mai 2021, par. 38-42.
8. CtEDO, Somogyi c. Italiei, nr. 67972/01, 18 mai 2004, par. 75.

9. CtEDO, Medenica c. Elveției, nr. 20491/92, 14 iunie 2001, par. 57; Sejdovic c. Italiei [MC], nr. 56581/00, 1 martie 2006, par. 88.
10. CtEDO, Colozza c. Italiei, cit. *supra*, par. 28.
11. CtEDO, Mariani c. Franței, nr. 43640/98, 31 martie 2005, par. 41.
12. CtEDO, Sanader c. Croației, nr. 66408/12, 12 februarie 2015, par.76.
13. CtEDO, Colozza c. Italiei, cit. *supra*, par. 28,30.
14. CtEDO, Sejdovic c. Italiei cit. *supra*, par. 88; Sanader c. Croației, cit. *supra*, par. 74.
15. CtEDO, Sejdovic c. Italiei cit. *supra*, par. 88; Iavarazzo c. Italiei (dec.), nr. 50489/99, 4 decembrie 2001; Jones c. Regatului Unit (dec.), nr. 30900/02, 9 septembrie 2003.
16. DCC nr. 138/2022, par. 29.
17. CtEDO, Medenica c. Elveției, cit. *supra*, par. 58.
18. CtEDO, Kattan c. României, (dec.), nr. 26850/11, 21 ianuarie 2014, par. 32.
19. CtEDO, Demebukov c. Bulgariei, nr. 68020/01, 28 februarie 2008, par. 57; Vyacheslav Korchagin c. Rusiei, nr. 12307/16, 28 august 2018, par.79.
20. DCC nr. 138/2022, par. 28.
21. DCC nr. 124 /2018, par. 23.
22. CtEDO, Medenica c. Elveției, cit. *supra*, par. 59; Dijkhuizen c. Olandei, nr. 61591/16, 8 iunie 2021, par. 59- 62.
23. CtEDO, Van Geyselhem c. Belgiei [MC], nr.26103/95, 21 ianuarie 1999, par. 34-36.
24. CtEDO, Demebukov c. Bulgariei, nr. 68020/01, 28 februarie 2008, par. 51.
25. CtEDO, Dvorski c. Croației [MC], nr. 25703/11, 20 octombrie 2015, par. 111.
26. CtEDO, Topi c. Albaniei, nr. 14816/08, 22 mai 2018, par. 54 .
27. CtEDO, Colozza c. Italiei, cit. *supra*, par. 29; Somogyi c. Italiei, cit. *supra*, par. 66; Medenica c. Elveției, cit. *supra*, par. 55.
28. CtEDO, Sobczyk c. Poloniei (dec.), nr. 73446/10, 25 august 2015), par. 40,48.
29. CtEDO, Sejdovic c. Italiei, cit. *supra*, par. 103.
30. CtEDO, Kiiskinen c. Finlandei (dec.), nr. 26323/95,1 iunie 1999.
31. CtEDO, Gherghina c. României (dec.) [MC], nr.42219/07, 9 iulie 2015, par. 86.
32. CtEDO, Baratta c. Italiei, nr. 28263/09, 13 octombrie 2015, par. 89.
33. CtEDO, Legea nr. 189 din 14.07.2022. În: M.O., 2022, nr. 235-236 art. 460.
34. CtEDO, Coniac c. României, nr. 4941/07, 6 octombrie 2015, par. 58.
35. CtEDO, Dănilă c. României, nr. 53897/00, 8 martie 2007, par. 41; Coniac c. României, cit. *supra*, par. 62.
36. CtEDO, Schatschaschwili c. Germaniei [MC], nr. 9154/10, 15 decembrie 2015, par. 117.

CONSECINȚELE NERESPECTĂRII UNOR TERMENE ÎN PROCESUL PENAL

CONSEQUENCES OF FAILURE TO COMPLY WITH TIME LIMITS IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Dumitru ROMAN, ORCID: 0000-0001-5322-8066
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 343.13/.14:347.991

e-mai: roman1dumitru@gmail.com

For the proper conduct of the criminal proceedings, the absolute majority of procedural deadlines must be relative (recommendatory), otherwise the sanction of forfeiture or nullity is unduly applied. For these reasons, Article 230 of the Criminal Procedure Code is to be supplemented. For the restoration of the omitted term, the existence of general rules, those of Article 234(1) of the Criminal Procedure Code, is sufficient, while forfeiture as a sanction to intervene is to be expressly regulated.

Keywords: *penalty of disqualification, invalidity, inadmissibility, procedural time limits, substantive time limits, absolute time limits, relative time limits, restoration of omitted time limits.*

INTRODUCERE

Pentru o bună desfășurare a procesului penal legea prevede anumite condiții de formă, care includ și termenele (intervale de timp). Reieșind din principiul legalității pentru nerespectarea acestor termene în procesul penal, pot surveni anumite consecințe. Datorită faptului că prin natura juridică și caracterul lor termenele sunt diverse, omiterea acestora trebuie sancționată tot prin diverse privațiuni. În legislația Republicii Moldova, în teorie și în practică nu există o divizare clară: care termene sunt absolute și care sunt relative (de recomandare)? În dependență de caracterul termenelor și consecințele nerespectării acestora trebuie să fie diferite. Problema dată n-a fost abordată în doctrina națională și urmărim scopul de a fortifica termenele de recomandare și de a limita termenele absolute.

Scopul cercetării consecințelor nerespectării anumitor termene în procesul penal este concretizat în abordarea și soluționarea următoarelor obiective ale comunicării:

- stabilirea consecințelor în cazul omiterii termenelor absolute și a celor relative (de recomandare);
- aprecierea oportunității decăderii procurorului din dreptul de a pune sub învinuire bănuitul, în cazul nerespectării anumitor termene;
- determinarea normelor juridice generale sau speciale, care urmează a fi aplicate la restabilirea termenului omis ori la decăderea dreptului de a înainta un recurs;
- elaborarea unor recomandări *de lege ferenda* în vederea perfecționării legislației procesual- penale, asigurându-se o divizare clară a termenelor de recomandare de cele absolute.

Metodele utilizate în analiza și abordarea problemei cercetate: logico-juridică, analizei și sintezei, inducției și deducției, comparării, empirică.

1. Definirea și clasificarea termenelor în procesul penal

Termene în procesul penal sunt intervale de timp în cadrul cărora sau după expirarea cărora pot fi efectuate acțiuni procesuale, art. 230 alin.(1) C.proc.pen. În doctrina românească termenul este definit astfel: „Intervalul de timp în cursul căruia se pot sau trebuie îndeplinite unele acte și măsuri procesuale sau procedurale ori acestea nu pot fi îndeplinite” [1, p. 578]. Fixarea unor termene în cadrul procesului penal, pe de o parte, are ca scop limitarea în timp a duratei unor măsuri procesuale (fără aceste termene măsurile privative sau restrictive de drepturi ar deveni arbitrare) și, pe de altă parte, împiedică tergiversarea desfășurării procesului penal, asigurând operativitatea acțiunilor cerute de justa soluționare a cauzei penale [2, p. 764]. Termenele se instituie deci într-un dublu scop: de a promova principiul operativității în procesul penal și de a asigura o anumită durată minimă necesară pentru ca activitatea procesuală să se poată desfășura în bune condițiuni [3, p. 466].

1.1. Termene procedurale și termene substanțiale. Această clasificare rezultă din conținutul legii. Astfel, Curtea Constituțională a Republicii Moldova în Decizia nr. DCC11/2018 din 09.02.2018 a menționat: „... prevederile art. 231 din Codul de procedură penală se referă la termenele procedurale care sunt instituite în considerarea unor drepturi și interese procesuale, reglementarea lor disciplinând activitățile ce se includ în sfera procesului penal, iar dispozițiile art. 233 din același cod vizează termenele substanțiale care garantează respectarea unor drepturi extraprocetuale, precum dreptul la libertatea individuală și siguranța persoanei” [4]. Termenele procedurale se deosebesc de cele substanțiale și prin modul de calculare.

1.2. Termene absolute (cominatorii) și termene relative (de recomandare). După efecte, termenele sunt *absolute* (cominatorii) sau *relative* (de recomandare). Termenele absolute atrag, în caz de nerespectare, consecințe referitoare la validitatea actului îndeplinit [3, p. 468]. În cazul celor relative (de recomandare), dacă sunt încălcate, pot surveni alte efecte, dar nicidecum nulitatea actului realizat peste termen.

1.3. Alte clasificări. După factorul care le stabilește, termenele sunt *legale* și *judiciare*. [1, p. 579] După caracter, termenele pot fi *peremptorii* și *dilatorii*. După sensul de calculare termenele pot fi de *succesiune* sau de *regresiune* [3, p. 468,469]. În raport cu durata lor, termenele pot fi: *pe ore, pe zile, pe luni, pe ani* sau *nedeterminate* [2, p. 767]. După modul cum sunt fixate, termenele pot fi *fixe, maxime* și *minime* [1, p. 580].

2. Efectele și sancțiunile în cazul nerespectării termenelor în procesul penal

În doctrina românească se menționează: „Mijloacele prin intermediul cărora actele procesuale și/sau procedurale îndeplinite în mod nelegal devin lipsite de valabilitate, sunt sancțiuni procedurale. În sfera noțiunii de „sancțiuni procedurale”, în sens larg, sunt cuprinse: *inexistența, decăderea, inadmisibilitatea, excluderea și nulitatea*, iar în sens restrâns, numai nulitatea ” [2, p. 773]. Pentru încălcarea unui termen relativ (de recomandare) procurorul poate fi **sancționat disciplinar** [3, p. 468].

Potrivit art. 230 alin. (2) C.proc.pen., în cazul în care pentru exercitarea unui drept procesual este prevăzut un anumit termen, nerespectarea acestuia impune pierderea dreptului procesual și nulitatea actului efectuat peste termen. Deci, legiuitorul moldovean a prevăzut sancțiunea **decăderii** și a **nulității**. Dar, în opinia noastră, această normă generală este aplicată neîntemeiat în practică, datorită faptului nereglementării exprese a termenelor relative și a celor absolute. Prin aplicarea art. 230 alin. (2) C.proc.pen., la orice încălcare de termen procedural se poate aplica efectul termenelor **absolute**, adică decăderea și nulitatea actului.

2.1. Decăderea procurorului din dreptul de a înainta învinuirea, nulitatea ordonanței de învinuire și pronunțarea unei sentințe de încetare

Prin Hotărârea din 23 octombrie 2006 Plenul Curții Supreme de Justiție a stabilit: „*Acest drept al bănuitului reiese și din stipularea art. 230 CPP că, dacă un drept procesual nu s-a exercitat într-un anumit termen, atunci el se consideră pierdut (dreptul procurorului de a-1 pune sub învinuire)*” [5], fiind omis termenul de 3 luni de aducere la cunoștință a ordonanței de punere sub învinuire bănuitului U.S. Astfel, U.S. a fost recunoscut prin ordonanță în calitate de bănuیت la 25 noiembrie 2004, ordonanța de punere sub învinuire a fost emisă la 20 decembrie 2004, dar a fost adusă la cunoștință la 02 noiembrie 2005, „*după ce a fost ridicată imunitatea acestuia ca deputat*” [5]. În alt caz, termenul de 3 luni a fost depășit cu o zi, dar s-a considerat totuși „*...încălcare esențială a legii procesual-penale, care afectează drepturile și interesele legitime ale persoanei*” [6, p. 705] și pierderea dreptului procurorului de a pune persoana sub învinuire (*inculpații L.A., C.A. și G.O. au fost recunoscuți în calitate de bănuїți la 03 februarie 2005, iar ordonanțele de punere sub învinuire au fost aduse la cunoștință acestora în prezența apărătorilor la 04 mai 2005*) [6, p. 705].

Ulterior, practica judecătorească, în acest sens, a fost constantă cu unele precizări privind momentul începerii curgerii termenului de 3 luni:

a) „*Deci, termenul de atribuire lui G.I. a statutului de bănuیت urmează a fi calculat de la 03.01.2013 – data emiterii ordonanței, prin care a fost pornită urmărirea penală*” [7];

b) „*... termenul de menținere a calității de bănuیت se calculează începând cu data emiterii actelor procedurale, prevăzute în art. 63 alin. (1) pct. 1)-3) Cod de procedură penală, iar în cazul constatării faptului că față de o persoană există anumite bănuїeli rezonabile cu privire la săvârșirea unei infracțiuni și în raport cu aceasta, sunt efectuate anumite acțiuni procedurale, care creează repercusiuni importante asupra situației persoanei. Potrivit alin. (1¹) art. 63 Cod de procedură penală, organele de urmărire penală au obligația să recunoască această persoană în calitate de bănuیت...* ” [8];

c) „*...consideră că argumentele instanțelor de fond privind necesitatea de a calcula începerea curgerii termenului de recunoaștere a lui D.S. în calitate de bănuیت de la data adoptării ordonanțelor de începere a urmăririi penale, adică 11 septembrie 2017 și, respectiv, 20 septembrie 2017, sunt neîntemeiate*” [9].

În opinia noastră, pentru decăderea procurorului din dreptul (atribuția) de al pune sub învinuire pe făptuitor, este necesară reglementare expresă în lege. Nu poate fi lăsată

această atribuție importantă a procurorului la discreția instanțelor judecătorești prin interpretarea unei norme generale.

2.2. Inadmisibilitatea probei și unele termene procedurale

Inadmisibilitatea unei probe pentru încălcarea unui termen trebuie corelată cu dispozițiile art.94 C.proc.pen. Astfel, reglementările probelor, mijloacelor de probă și ale procedeele probatorii pot prevedea anumite termene, iar încălcarea sau omiterea acestora trebuie apucată prin prisma art.94 alin.(1) pct.8) C.proc.pen. – *cu încălcări esențiale de către organul de urmărire penală a dispozițiilor prezentului cod*. Inadmisibilitatea unei probe, respectiv, nulitatea mijlocului de probă este decisă de către instanța de judecată în fiecare caz concret.

Prin interpretarea calificativului „**încălcări esențiale și neesențiale**” concluzionăm că nu oricare omitere a unui termen la administrarea unei probe este încălcare esențială. Astfel, audierea bănuțului B.A., noaptea (*în procesul-verbal de audiere a lui B.A. în calitate de bănuț se indică că audierea a început la 22:48 și s-a finalizat la 23:00 (f.d.21)*) [10], în lipsa apărătorului prin care a recunoscut comiterea faptei, a fost considerată ilegală.

În opinia noastră, omiterea altor termene, precum: imediat, dar nu mai târziu de 3 zile lucrătoare, art.151 alin.(7) C.proc.pen.; în termen de 24 de ore după expirarea termenului de autorizare; în termen de 48 de ore de la finisarea perioadei, art.132⁹ alin.(7), (15) C.proc.pen.; în termen de 24 de ore, art.128 alin.(4) C.proc.pen., etc., **nu constituie** o încălcare esențială.

3. Decăderea și restabilirea termenului omis

Pe lângă reglementarea generală, sancțiunea decăderii în legătură cu unele termene procedurale, este prevăzută expres la instituția apelului (art. 415 C.proc.pen.) și recursului ordinar (art. 432,449 C.proc.pen.) prin noțiunea **tardivitate**. Totodată decăderea poate fi înlăturată prin restabilirea termenului omis. Dacă persoana respectivă a omis termenul procedural din motive întemeiate, acesta poate fi restabilit, la cererea ei, prin hotărâre a organului de urmărire penală sau a instanței de judecată, în condițiile legii, art. 234 alin. (1) C.proc.pen. Această normă generală este confirmată prin norme speciale referitor la repunerea (restabilirea) termenului omis: apelul (art. 403 C.proc.pen.); recursul împotriva hotărârilor judecătorești pentru care nu este prevăzută calea de atac apelul (art. 439 C.proc.pen.); reluarea examinării cauzei penale (art. 465⁵ alin. (5) C.proc.pen.).

În multiple situații (art. 299-299², 311-313, 422, 454, 459, 464¹ C.proc.pen.) nu este reglementată expres restabilirea termenului omis. Logic, ar trebui aplicată norma generală, prevăzută în art. 234 C.proc.pen., dar în practică constatăm neaplicarea acestei norme procesuale.

Astfel, Curtea Supremă de Justiție în dosarul nr. 1ra-1949/2021 a stabilit: „... termenul de recurs are caracter imperativ, în sensul că depășirea lui atrage decăderea din dreptul de a exercita calea de atac, iar recursul declarat după expirarea termenului se consideră ca tardiv, deoarece legea procesual-penală **nu prevede posibilitatea de repunere în termen a recursului**” [11]. În dosarul nr. 1ra-1635/2020, deși apărarea a invocat:

„În temeiul contractului de asistență juridică încheiat cu B.N., avocatul C.M. urma să depună recurs în interesele inculpatului, însă din cauza că acesta suferea de o boală incurabilă și la 13 aprilie 2020 a decedat, pot fi calificate ca circumstanțe obiective, care au condiționat **omiterea termenului de declarare a recursului**” [12], Curtea Supremă de Justiție a decis inadmisibilitatea recursului ordinar, ca fiind depus peste termen.

Pentru restabilirea termenului omis, considerăm oportună aplicarea normelor generale, cele din art. 234 alin. (1) C.proc.pen., pe când decăderea ca sancțiune ce urmează să intervină trebuie să fie reglementată expres.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

1. Pentru decăderea procurorului din dreptul (atribuția) de a-l pune sub învinuire pe făptuitor, este necesară reglementare expresă în lege.

2. Pentru restabilirea termenului omis, este suficientă existența normelor generale, cele din art. 234 alin. (1) C.proc.pen., pe când decăderea ca sancțiune ce urmează să intervină trebuie să fie reglementată expres.

3. Pentru buna desfășurare a procesului penal majoritatea absolută a termenelor procedurale trebuie să fie relative (de recomandare), în caz contrar se aplică nejustificat sancțiunea decăderii sau nulității. Din aceste considerente, art. 230 C.proc.pen. urmează a fi completat.

Propunem completarea Codului de procedură penală:

a) Alineatul (2) din art. 230 C.proc.pen. se completează cu sintagma „în cazurile prevăzute de prezentul cod”;

b) Articolul 230 C.proc.pen. se va completa cu un nou alineat:

(2¹) „Încălcarea termenelor procedurale privind înaintarea plângerilor sau contestațiilor; exercitarea căilor ordinare și extraordinare de atac, aplicarea și prelungirea măsurilor preventive atrage pierderea dreptului procesual și/sau nulitatea actului efectuat peste termen”.

Referințe:

1. THEODORU, Gr., CHIȘ, I.P. *Tratat de Drept procesual penal*. Ediția a 4-a. București: Hamangiu, 2020.
2. NEAGU, I., DAMASCHIN, M. *Tratat de procedură penală. Partea generală*. Ediția a 3-a, revizuită și adăugită. București: Universul Juridic, 2020.
3. VOLONCIU, N. *Tratat de procedură penală*. Partea generală. Vol. I. București: Paideia, 1996.
4. Decizia nr. DCC11/2018 din 09.02.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 4g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 231, 233 și 308 alin.(3) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Disponibil: file:///C:/Users/roman/Downloads/110957.pdf [Accesat: 15.08.2023]
5. Dosarul nr. 4-1re-150/06, Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție din 23

- octombrie 2006. Disponibil: <file:///C:/Users/roman/Downloads/3L-1-L1T-P1-T1-D1-41RE-150-2006-005.pdf> [Accesat: 15.08.2023]
6. Jurisprudența Curții Supreme de Justiție în materie penală (2008-2010). Culegere/ col. red.: Gurschi, C., Botezatu, R., Dolea, I. et al. Chișinău: S.n., F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2012.
 7. Dosarul nr. 1ra-530/2018, Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 14 martie 2018. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=10712 [Accesat: 15.08.2023]
 8. Dosarul nr. 1ra-350/21, Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 13 aprilie 2021. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18560 [Accesat: 15.08.2023]
 9. Dosarul nr. 1ra-784/2022, Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 20 septembrie 2022. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=21743 [Accesat: 15.08.2023]
 10. Dosarul nr. 1ra-925/12, Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 07 februarie 2012. Disponibil: <file:///C:/Users/roman/Downloads/3L-1-L1T-P1-T3-D1-1RA-925-2012-15.pdf> [Accesat: 23.08.2023]
 11. Dosarul nr. 1ra-1949/2021, Decizia Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție din 10 noiembrie 2021. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=19940 [Accesat: 16.08.2023]
 12. Dosarul nr. 1ra-1635/2020, Decizia Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție din 16 decembrie 2020. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=17647 [Accesat: 16.08.2023]

CONSTATAREA TEHNICO-ȘTIINȚIFICĂ A SPECIALISTULUI-CRIMINALIST – FORMĂ DE APLICARE A CUNOȘTINȚELOR SPECIALIZATE ÎN PROCESUL PENAL

TECHNICAL-SCIENTIFIC REPORT OF THE FORENSIC SPECIALIST- MEANS OF APPLICATION OF SPECIALIZED KNOWLEDGE IN THE PENAL PROCESS

Gheorghe GOLUBENCO, ORCID: 0000-0001-7920-9760
Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

Dragoș-Mihai CHIOTICI, ORCID: 0000-0002-9956-0029
Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
București, România

CZU: 343.983.2:343.13(478)(094.4)

e-mail: golubenco.gheorghe@yahoo.com)
e-mail: chioticid@yahoo.com)

The present work deals with the problems referring to the research activities carried out by the forensic specialist in the penal process, especially the technical-scientific reports, the difference between these reports and the judicial expertise – both of them being forms of application of specialized knowledge in the penal process. Arguments are brought in favour of the idea that unlike the expert, the specialist is the one, who by law, gives assistance to the criminal investigation authority or the court more than contributes to actually providing evidence. Suggestions de lege ferenda are made regarding modifying and completing art. 87 and art. 141 of the Penal Procedure Code of the Republic of Moldova.

Cuvinte-cheie: *constatare tehnico-științifică, cunoștințe specializate, expert judiciar, specialist.*

INTRODUCERE

Rezultatele finale ale probatoriului pe cauzele penale depind, în mare parte, de aplicarea în acest proces a realizărilor științei și tehnicii moderne, a cunoștințelor specializate în investigarea infracțiunilor. O varietate de aplicare a astfel de cunoștințe este promovată de către specialiștii criminaliști în procesul de asistență tehnico-criminalistică a organului de urmărire penală în cadrul colectării și examinării materialelor de probă. Perfecționarea căilor de utilizare a cunoștințelor acumulate de specialiștii criminaliști în cadrul diverselor activități procedurale constituie cea mai bună modalitate de sporire a eficacității urmăririi penale, în ansamblu. În acest context, trebuie de menționat că în procesul penal contemporan aplicarea cunoștințelor specializate se realizează în câteva forme, una dintre ele fiind constatarea tehnico-științifică a specialistului criminalist în activitatea de investigare a infracțiunilor. Legiuitorul, prin prevederile de la alin. (2)

art. 93 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova (în continuare - CPP) [1], a acordat constatările tehnico-științifice ale specialistului valoare probantă, efectuarea lor dispunându-se de către procuror, organul de urmărire penală, organul de constatare sau instanța de judecată prin ordonanță sau încheiere „în cazul în care există pericol de dispariție a unor probe sau de modificare a unor situații de fapt și este necesară explicația de urgență a unor fapte sau circumstanțe ale cauzei” [1, art. 139]. Prin urmare, spre deosebire de expertiză, care se dispune pentru constatarea, clarificarea sau evaluarea circumstanțelor ce pot avea importanță probatorie pentru cauză [1, art. 142], în cadrul constatărilor emenate de la specialist se fac doar explicații ale circumstanțelor cauzei, adică acestea nu necesită efectuarea unor cercetări propriu-zise.

MATERIAL ȘI METODĂ

În opinia noastră, termenul *explicarea*, folosit de legiuitor, semnifică activități ce constau în „ajungerea la o concluzie, la înțelegerea unui lucru”, în „motivarea și justificarea unor acțiuni, vorbe” [2, p. 358] etc., adică o formă de cunoaștere care nu poate să nu fie legată de procesul de cercetare atât la nivel practic, cât și teoretic. Aceasta înseamnă că pentru a „explica” ceva uneori vor fi folosite metode general-științifice (analiză, sinteză, observare, inducție, deducție ș.a.), însă aceste cercetări nu vor urmări scopul de a dobândi noi date factice, ci doar pentru a explica acelea pe care le deține organul de urmărire penală sau instanța de judecată, accesibile percepției nemijlocite. În caz contrar, explicația va fi determinată doar de cunoștințele subiectului respectiv, rămânând subiectivă și, deci, nu va putea pretinde la autenticitate și adevăr. Însă, având în vedere că probatoriul totdeauna constituie un proces de stabilire a adevărului obiectiv, raportul de constatare, evoluând în calitatea sa de probă, prezintă și o măsură de atingere a acestui adevăr. Deci, explicațiile specialistului oricum vor prezenta un rezultat al cercetării obiectelor, documentelor, a locului concret al faptei etc., fără a se recurge la utilizarea de echipamente și instrumente de laborator, în scopul soluționării unor chestiuni ce interesează părțile în proces și instanța de judecată.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Diferența dintre aceste două genuri de cercetare – a expertului și specialistului constă în competența lor în procesul penal. Specialistul este un subiect al procesului cu funcții deosebite de cele ale expertului (principalul pentru expert – obținerea unor noi date (probe); principalul pentru specialist – acordarea de ajutor în realizarea acțiunii procesuale concrete, prezetarea de informații emenate din experiența și cunoștințele sale specializate. Specialistul, de regulă, rezolvă mai cu seamă sarcini auziliare cu caracter diagnosticator ce nu necesită aplicarea tehnicii instrumentale de laborator, iar expertului îi revine preponderent sarcina soluționării tuturor problemelor identificatoare ce poartă caracter probator.

Însă diferențe dintre aceste două forme de aplicare a cunoștințelor specializate pot fi observate și la reglementarea structurii rapoartelor în care se fixează rezultatele lor, statutul procesual al subiecților, dacă părțile în proces pot cere efectuarea lor etc.

Uneori se crede că constatarea tehnico-științifică poate fi dispusă atât la faza de până la începerea urmăririi penale, cât și în cadrul urmăririi penale, dacă efectuarea expertizei nu este obligatorie. Alți practicieni, din contra, susțin ideea că organul de urmărire penală ar trebui să dispună doar expertize, deoarece prin numirea constatării tehnico-științifice sau medico-legale există pericolul restrângerii drepturilor părților în procesul penal, care sunt lipsite de posibilitatea de a face observații cu privire la întrebările adresate specialistului, de a cere modificarea lor, de a cere recuzarea lui sau de a solicita câte un specialist recomandat de fiecare dintre părți etc.

De altfel, constatările tehnico-științifice pot fi realizate doar de un specialist, atribuit, conform Capitolului IV din Codul de procedură penală, la *alte persoane participante la procesul penal* și care, în virtutea alin. (1) art. 87 CPP, sunt persoane chemate pentru a participa la efectuarea unor acțiuni procesuale în cazurile prevăzute de Codul de procedură penală, care nu sunt interesate în rezultatele procesului penal. Rezultă că specialist, inclusiv care face și constatările tehnico-științifice, este doar persoana chemată pentru a participa la efectuarea unei acțiuni procesuale și doar în cazurile expres prevăzute de Codul de procedură penală.

De menționat că, potrivit alin. (3) art. 141 CPP, în cazul participării specialistului la efectuarea procedurilor probatorii, rezultatele constatărilor tehnico-științifice și medico-legale se includ în procesul-verbal al acțiunii respective. Prin urmare, doar dacă pe loc specialistul nu poate face concluzii privind rezultatele constatărilor tehnico-științifice și medico-legale, el, conform alin. (3) din același articol, consemnează rezultatele constatării tehnico-științifice sau medico-legale într-un raport aparte. Oricum, legea procesual penală a Republicii Moldova nu prevede o formă sau un conținut expres pentru acest raport care, însă, necesită a fi formulat ca prelungire și aprofundare a constatărilor începute în cadrul acțiunii de urmărire penală, realizată cu participarea specialistului și doar în cazurile prevăzute de legea procesual penală.

Din cele menționate rezultă că specialistul poate face o concluzie, fie nemijlocit în procesul-verbal al acțiunii procedurale, fie într-un raport separat, dar oricum, ca continuare a celor constatate în cadrul acțiunii procedurale la care a participat.

Aici însă trebuie de menționat că în cazul în care concluziile specialistului vizează identificarea unui obiect sau persoană, se cere și o anumită demonstrație, ilustrare care poate fi realizată doar într-un raport aparte, anexat la procesul-verbal. Asemenea argumentare nu poate fi expusă în procesul-verbal care, după cum menționează și prof. M. Gheorghiuță, „nu va include explicațiile, interpretările asupra faptelor, fenomenelor descoperite, presupunerile ofițerului de urmărire penală, ale altor participanți cu privire la mecanismul de formare a urmelor descoperite, la originea și apatenența uneltelor găsite etc. Procesul-verbal conține descrierea celor descoperite și nicidecum explicarea lor” [3, p. 65]. Urmare a celor menționate, considerăm că conținutul alin. (3) al art. 141 CPP trebuie precizat și completat după cum urmează: „În cazul participării specialistului la efectuarea procedurilor probatorii de către organul de urmărire penală, rezultatele constatărilor tehnico-științifice și medico-legale se includ în pro-

cesul-verbal al acțiunii respective sau, după caz, într-un raport separat, anexat la procesul-verbal”.

Deci, în astfel de cazuri specialistul alcătuiește raport în scris cu toate argumentările și demonstrațiile necesare a concluziei de identificare a obiectelor, uneltelor sau persoanelor după diversele urme descoperite la fața locului, anexat la procesul-verbal al acțiunii respective, la fel ca și fotografiile sau înregistrările audio-video, schița etc., ceea ce exclude necesitatea emiterii unei ordonanțe de dispunere a astfel de constatări.

Totodată, dacă așa-zisul specialist nu este antrenat la efectuarea acțiunii procedurale, el, de fapt, nu este specialist judiciar în sensul procesual, nefiind în drept să facă explicații unor fapte sau circumstanțe ale cauzei, să realizeze constatările tehnico-științifice sau medico-legale, deoarece, în virtutea definiției stabilite la alin. (1) art. 87 CPP, el nici formal nu va putea fi identificat ca specialist și atribuit la categoria de *alte persoane participante la procesul penal*, care în exclusivitate ar avea dreptul să efectueze sau să participe la acțiunile procesuale în cadrul procesului penal.

La fel, dacă pretinsul specialist este antrenat la efectuarea acțiunii procedurale, însă nu într-un caz expres prevăzut de Codul de procedură penală, explicațiile și concluziile acestuia, în virtutea alin. (1) art. 87, alin. (1) art. 93, alin. (1) pct. 4) art. 94 CPP, sunt lovite de nulitate, neavând calitatea admisibilității ca probe în procesul penal și nu pot fi puse la baza sentinței sau a altor hotărâri judecătorești, întrucât, pe de o parte, nu au fost dobândite în modul stabilit de Codul de procedură penală, pe de alta, sunt obținute de o persoană care nu are dreptul să efectueze acțiuni procesuale în cauza penală. Oricum, opinia expusă de specialist nu substituie concluzia expertului.

Prin urmare, constatarea tehnico-științifică sau medico-legală constituie o activitate de cunoaștere prin cercetare și explicare a unor fapte sau circumstanțe ale cauzei, consemnată în procesul-verbal al acțiunii procedurale sau într-un raport anexat la acesta, realizată în cazurile prevăzute de Codul de procedură penală de către un specialist ce posedă cunoștințe și deprinderi specializate pentru acordarea de ajutor, expunere de explicații și formulare de concluzii ce pot servi drept probe într-un proces judiciar.

Cu alte cuvinte, specialistul este o persoană care, în condițiile legii, mai mult acordă ajutor organului de urmărire penală sau instanței la realizarea sau planificarea acțiunii procedurale decât contribuie la administrarea propriu-zisă a probatoriului.

Astfel, în cazul în care se depistează anumite obiecte, care se pretind a fi arme, droguri, documente sau bani falși, dacă până la pornirea urmăririi penale organul de urmărire penală are necesitatea de anumite explicații ale unor fapte sau circumstanțe ale cauzei, inclusiv în scopul cercetării, evaluării, stabilirii calității și cantității acestora și formulării raportului de constatare tehnico-științifică, pentru a asigura legalitatea și admisibilitatea concluziilor specialistului, este necesar, întâi de toate, a antrena specialistul respectiv, fie pentru cercetarea la fața locului și ridicarea pretinselor obiecte, fie pentru cercetarea ulterioară a acestora.

Rolul specialistului este de a examina pe loc aceste obiecte și de a formula explicațiile sale prealabile, incluse în cuprinsul procesului-verbal al acțiunii procedurale, că

acestea sunt arme, droguri, documente sau bani falși, confirmând astfel bănuiala rezonabilă, necesară pentru pornirea imediată a urmăririi penale. În așa mod, se vor asigura prevederile legale și nu va putea fi pusă la îndoială admisibilitatea concluziilor specialistului. Tot cu ajutorul specialistului, în cadrul examinării inițiale, se face o analiză expresă a substanțelor descoperite și din această masă, presupusă a fi droguri, se pot extrage doar mostre, care urmează a fi expediate la cercetările de expertiză realizate cu tehnica instrumentală de laborator.

Concluzia că activitatea specialistului este premergătoare dispunerii expertizei rezultă și din prevederile pct. 5) alin. (5) art. 87 CPP *Obligațiile specialistului*, conform cărora specialistul este obligat „să aplice toate cunoștințele și deprinderile sale speciale pentru acordarea de ajutor organului care efectuează acțiunea procesuală la *descoperirea, fixarea sau excluderea probelor*, la aplicarea mijloacelor tehnice și a programelor computerizate, la formularea întrebărilor pentru expert, să dea explicații referitor la problemele ce țin de competența sa profesională”.

Totodată, trebuie observat că în rândul acțiunilor de colectare a mijloacelor materiale de probă, prezentat mai sus, nu regăsim elementele *examinării și ridicării probelor*, în care specialistul acordă ajutor semnificativ organului de urmărire penală. În opinia noastră, aceste activități trebuie logic să urmeze după fixarea probelor, de aceea înaintăm propunerea ca punctul 5 al alineatului (5) din articolul 87 CPP să fie completat cu elementele sus-indicate, după cum urmează: „să aplice toate cunoștințele și deprinderile sale speciale pentru acordarea de ajutor organului care efectuează acțiunea procesuală la *descoperirea, fixarea, examinarea, ridicarea sau excluderea probelor*, la aplicarea mijloacelor tehnice și a programelor computerizate, la formularea întrebărilor pentru expert, să dea explicații referitor la problemele ce țin de competența sa profesională”.

CONCLUZII

Din cele expuse observăm că constatarea tehnico-științifică a specialistului criminalist constituie o activitate de cunoaștere prin cercetare și explicare a unor fapte sau circumstanțe ale cauzei, consemnată în procesul-verbal al acțiunii procedurale sau într-un raport anexat la acesta, realizată în cazurile prevăzute de Codul de procedură penală de către o persoană ce posedă cunoștințe și deprinderi specializate pentru acordarea de ajutor, expunere de explicații și formulare de concluzii ce pot servi drept probe într-un proces judiciar.

Spre deosebire de constatarea tehnico-științifică, expertiza judiciară, care este o altă formă de aplicare a cunoștințelor specializate, prezintă o activitate practică aplicată privind efectuarea unor cercetări metodice cu aplicarea de cunoștințe specializate și procedee tehnico-științifice, dispusă în cazurile în care se impune necesitatea *constatării, clarificării sau evaluării* circumstanțelor ce pot avea importanță probatorie pentru cauza judiciară. Legea procesual penală a Republicii Moldova nu reglementează structura raportului de constatare tehnico-științifică. Configurativ, acesta urmează să aibă o compartimentare la fel ca și raportul de expertiză: introductivă, expozitivă și de concluzii.

Prin urmare, se impun completări și precizări în Codul de procedură penală al Republicii Moldova.

Referințe:

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 122-XV din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003. nr. 104-110. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110260&lang=ro
2. Dicționarul explicativ al limbii române. Ed. a II-a. București: Univers Enciclopedic, 1998. 1192 p. ISBN 973-9243-29-0
3. GHEORGHITĂ, M. *Tactica cercetării la fața locului*. Chișinău: „Angela Levința”, 2004. 70 p. ISBN 9975-9788-3-5

GARANȚIILE PROCESUALE ALE AGENTULUI SUB ACOPERIRE

PROCEDURAL SAFEGUARDS FOR THE UNDERCOVER AGENT

Artiom ENI, ORCID: 0000-0003-1775-5074
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 343.132:343.163:343.575

e-mail: artiomeni@yahoo.com

The status of the subject of criminal proceedings implies the existence of rights and obligations, on the basis of which this subject exercises a procedural function and participates in the criminal procedural legal relations. The logical, systemic and grammatical method of researching the legislation in this field allows to identify the volume of rights and obligations enforceable against the undercover agent in order to establish his procedural guarantees and the limits of the functional powers of the procedural subject. Therefore, we aimed to identify the rights and obligations, the procedural guarantees that the undercover agent acquires, once the special investigative measure in the form of an undercover investigation is ordered, organized and carried out.

Cuvinte-cheie: atribuții, identitate, investigație sub acoperire, funcție procesuală, garanție, statut procesual.

INTRODUCERE

Categoria de subiecți ai procesului penal este diferită de cea pe care o cunoaște dreptul penal [1, p. 75].

În conformitate cu prevederile art. 1 alin. (1) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003 (în continuare – CPP), procesul penal prezintă activitatea organelor de urmărire penală și a instanțelor judecătorești cu participarea părților în proces și a altor persoane, desfășurată în conformitate cu prevederile prezentului cod [2, art. 1].

În literatura de specialitate se menționează că pentru a deține calitatea de subiect al procesului penal se cer a fi întrunite cumulativ următoarele condiții:

- 1) exercitarea funcției procesuale;
- 2) prezența statutului procesual penal, adică a totalității de drepturi și obligații;
- 3) participarea la raporturile juridice procesuale penale [3, p. 103].

În lumina acestor condiții, putem defini noțiunea de subiect al procesului penal ca fiind organele și persoanele care exercită o funcție procesuală, sunt titulari de drepturi și obligații suficiente pentru realizarea interesului procesual și apar în raporturile de drept procesual penal în condițiile prevăzute de Codul de procedură penală.

Prin prisma criteriilor evaluate *supra*, statutul agentului sub acoperire se circumscrie sistemului subiecților procesului penal, fiind investit cu drepturile și obligațiile care îi sunt opozabile în vederea exercitării atribuțiilor sale funcționale.

Volumul drepturilor și obligațiilor funcționale ale agentului sub acoperire implică viabilitatea unor garanții procesuale ale agentului, pentru garantarea securității juridice a statutului său, atunci când participă la raporturile juridice procesual penale.

MATERIAL ȘI METODE

Studiul dezvoltat are la bază analiza cadrului normativ pertinent investigației sub acoperire, și anume: Codul de procedură penală, nr. 122 din 14.03.2003, Legea privind activitatea specială de investigație, nr. 59 din 29.03.2012 (în continuare – Legea ASI), precum și doctrina relevantă în care s-a abordat statutul agentului sub acoperire.

Sub auspiciul metodei logice, de analiză și sinteză, metodei sistemice și gramaticale de cercetare a literaturii de specialitate și a cadrului normativ se propune identificarea garanțiilor procesuale ale agentului sub acoperire sub imperiul cărora scopul și sarcinile investigației sub acoperire ar fi realizate cu depășirea împotrivirilor ce rezultă din mediul operativ al investigației și garantarea securității agentului sub acoperire.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Agentul sub acoperire ca subiect procesual contribuie la administrarea probelor în cadrul urmăririi penale, prin acumularea datelor și informațiilor pentru descoperirea faptului existenței infracțiunii, deci exercită o funcție procesuală. Unele dintre atribuțiile acestuia sunt stabilite de prevederile art. 136-138 CPP RM și ale art. 30 din Legea privind activitatea specială de investigație, nr. 59 din 29.03.2012. Totodată, acesta participă la raporturile juridice procesual penale, și anume – este subiectul nemijlocit care efectuează măsura specială de investigație sub formă de investigație sub acoperire, fiind în raport de subordonare cu procurorul care a autorizat-o, punând la dispoziția acestuia în totalitate datele și informațiile obținute, având un interes procesual comun, ceea ce ne permite să conchidem că agentul sub acoperire se atribuie la grupul procesual al acuzării, contribuind la realizarea funcției de acuzare în procesul penal.

Potrivit art. 6 pct. 20 CPP, *investigator sub acoperire* este persoană oficială care exercită confidențial activitate specială de investigații, precum și altă persoană care colaborează confidențial cu organele de urmărire penală.

Alte prevederi normative cu caracter procesual penal nu definesc noțiunea de investigator sub acoperire, însă atât art. 136 alin. (4) CPP, cât și art. 30 alin. (4) din Legea ASI, stabilesc cercul de persoane care pot fi desemnate în calitate de investigator sub acoperire. Astfel, investigatorii sub acoperire sunt angajați, special desemnați în acest scop, din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, Serviciului de Informații și Securitate, Centrului Național Anticorupție, Departamentului instituțiilor penitenciare al Ministerului Justiției ori sunt persoane antrenate pentru efectuarea unei măsuri speciale de investigații concrete.

În contextul prevederilor prenotate, rezultă că investigator sub acoperire în cadrul procesului penal poate fi un ofițer de investigații, special desemnat în acest scop, din cadrul instituțiilor enumerate *supra* sau poate fi o altă persoană antrenată pentru efectuarea investigației sub acoperire.

Potrivit art. 12 alin. (1) din Legea ASI, ofițerul de investigații are următoarele drepturi:

a) să efectueze măsurile speciale de investigații potrivit competenței și în limitele legii;

b) să stabilească relații cu persoanele care și-au dat consimțământul de a colabora, în mod confidențial, cu subdiviziunile specializate;

c) să utilizeze sistemele informaționale ce asigură realizarea sarcinilor activității speciale de investigații;

d) să folosească, pe parcursul efectuării măsurilor speciale de investigații, în bază de contract sau prin acord scris, încăperile de serviciu, locuințele, mijloacele de transport, bunurile întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor, unităților militare, precum și alte bunuri ale persoanelor fizice și juridice;

e) să fie instruit inițial și continuu.

Potrivit alineatului (3) al aceluiași articol, ofițerul de investigații are dreptul să refuze executarea indicațiilor scrise ale procurorului, ale ofițerului de urmărire penală dacă acestea sunt ilegale sau dacă există circumstanțe reale ce pun în pericol viața și sănătatea ofițerului.

În aceeași ordine de idei, în art. 11 din Legea ASI e stipulat că ofițerul de investigații are următoarele obligații:

a) să respecte drepturile și interesele legitime ale persoanei;

b) să întreprindă, în limitele competenței, toate măsurile în vederea apărării drepturilor și libertăților omului, protecției tuturor formelor de proprietate ocrotite de lege pentru asigurarea securității statului și a ordinii publice;

c) să execute ordonanțele ofițerului de urmărire penală, indicațiile scrise sau ordonanțele procurorului și încheierile instanței de judecată;

d) să informeze alte autorități care efectuează activitatea specială de investigații despre faptele ilicite devenite cunoscute, ce țin de competența acestor autorități, și să le acorde ajutorul necesar;

e) să respecte regulile de conspirație la exercitarea activității speciale de investigații;

f) să respecte confidențialitatea datelor cu caracter personal ce au devenit cunoscute în timpul efectuării măsurii speciale de investigații;

g) să respecte proporționalitatea dintre dreptul lezat și necesitatea măsurii ce se efectuează [4, art. 11, 12].

Observăm că drepturile și obligațiile stabilite pentru ofițerii de investigație poartă o semnificație generală pentru agentul sub acoperire.

Analizând cadrul normativ concludent investigației sub acoperire, nu am găsit o reglementare expresă a drepturilor și obligațiilor speciale ale agentului sub acoperire. Însă am încercat deducerea acestora pornind de la reglementările generale ale investigației sub acoperire cuprinse în prevederile art. 136, art. 137 CPP și ale art. 30 din Legea ASI, interpretate în coroborare cu prevederile art. 11 și art. 12 din Legea ASI.

Printre altele, urmează a fi notate prevederile art. 136 alin. (2) CPP și ale art. 30 alin. (2) din Legea ASI, potrivit cărora investigația sub acoperire se dispune prin ordonanță, în care se vor indica următoarele :

- 1) măsura specială de investigații autorizată;
- 2) perioada pentru care a fost autorizată măsura specială de investigații;
- 3) identitatea atribuită investigatorului sub acoperire, precum și activitățile pe care acesta le va desfășura;
- 4) persoana sau persoanele supuse măsurii speciale de investigații ori datele de identificare ale acestora, dacă sunt cunoscute.

Totodată, potrivit art. 137 alin. (3) CPP, identitatea investigatorului sub acoperire este cunoscută numai procurorului și poate fi dezvăluită numai cu acordul scris al investigatorului și în conformitate cu Legea cu privire la secretul de stat. Iar potrivit alin. (4), în cazul în care există pericol real pentru viața și sănătatea investigatorului sub acoperire, precum și în cazurile descoperirii identității acestuia, procurorul îl retrage imediat din misiunea sub acoperire.

Subsecvent, în art. 136 alin. (8) CPP și în art. 30 alin. (8) din Legea ASI se relevă că, pentru motive întemeiate, investigatorul sub acoperire poate fi audiat în condițiile Legii cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal.

Prin urmare, cadrul normativ citat permite stabilirea următoarelor drepturi speciale ale agentului sub acoperire, și anume: dreptul de a lua cunoștință cu ordonanța de dispunere a investigației sub acoperire, de a fi informat despre fapta, persoana sau persoanele în privința cărora se dispune investigația sub acoperire, dreptul la instruire inițială și continuă despre scopul, sarcinile și metodele investigației sub acoperire propriu-zise, la protecția confidențialității datelor cu privire la identitatea reală a investigatorului sub acoperire, la includere în programul de protecție în condițiile Legii cu privire la protecția martorilor și altor participanți la proces, nr. 105 din 16.05.2008, dreptul de a refuza executarea indicațiilor scrise ale procurorului, dacă acestea sunt ilegale sau dacă există circumstanțe reale ce pun în pericol viața și sănătatea agentului sub acoperire.

În opinia profesorului Gheorghică Mateuț, utilizarea investigatorilor sub acoperire este subordonată următoarelor condiții: a) să existe indicii temeinice și concrete că s-a săvârșit sau că se pregătește săvârșirea unei infracțiuni; b) să privească o faptă care să figureze în lista de infracțiuni conținută de lege; c) să fie necesară; d) să fie autorizată cu respectarea procedurii legale [5, p. 172].

Respectarea cumulativă a condițiilor care încuviințează investigația sub acoperire reprezintă un fundament care oferă agentului sub acoperire o garanție esențială a legitimității activității sale în cadrul urmăririi penale.

Astfel, desemnarea lui potrivit legii, autorizația procurorului, durata măsurii speciale de investigație, instruirea inițială și continuă, interacțiunea pe parcursul activității sale cu membrii grupului de urmărire penală le considerăm ca fiind garanții procesuale menite să asigure securitatea agentului și realizarea scopului și sarcinilor investigației propriu-zise.

Protecția confidențialității datelor cu privire la identitatea reală a agentului reprezintă o garanție procesuală importantă atât din perspectiva securității agentului, cât și din perspectiva acumulării eficiente a datelor cu privire la infracțiuni din mediul operativ al investigației.

Procurorul are dreptul să cunoască adevărata identitate a investigatorului sub acoperire, cu condiția să respecte secretul profesional [6, p. 42].

Tot el se pronunță de îndată, prin ordonanță motivată, autorizând activitățile desfășurate sau, după caz, retrăgând autorizația acordată, în condițiile legii. Procurorului i se oferă un loc central, atât din perspectiva autorizării recurgerii la această procedură particulară, cât și din cea a controlului utilizării ei [7, p. 10].

Conform art. 137 alin. (3) CPP, identitatea investigatorului sub acoperire este cunoscută numai procurorului și poate fi dezvăluită numai cu acordul scris al investigatorului și în conformitate cu Legea cu privire la secretul de stat.

Garanția de protecție a identității investigatorului sub acoperire este asigurată și de Codul de procedură penală; or, informația cu privire la identitatea reală a acestuia constituie secret de stat, divulgarea căreia poate cădea sub incidența art. 344 din Codul penal al Republicii Moldova.

CONCLUZII

Identificarea specificului investigației sub acoperire, ordinea de dispunere și realizare a acesteia, a drepturilor și obligațiilor agentului sub acoperire este necesară pentru cunoașterea statutului procesual al subiectului în mod obiectiv, precum și pentru elucidarea acelor garanții care ar crea un mediu sigur pentru agent în activitatea desfășurată în condițiile legii.

Prin urmare, investigația sub acoperire aduce rezultate scontate doar atunci când agentul sub acoperire își cunoaște drepturile sale, beneficiază de toate garanțiile procesuale și acestea sunt respectate de către procuror și toți membri grupului de urmărire penală, când limitele și sarcinile investigației sub acoperire îi sunt cunoscute și clare.

Referințe:

1. VOLONCIU, N. *Drept procesual penal*. București, 1972, p. 75.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr. 122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 248-251/699. În vigoare din 12.06.2003.
3. DOLEA, I., ROMAN, D., SEDLEȚCHI, Iu., VÎZDOAGĂ, T., ROTARU, V., CERBU, A., URSU, S. *Drept procesual penal*. Ed. a 3-a, rev. și completată. Chișinău, 2009, p. 103.
4. Legea privind activitatea specială de investigație, nr. 59 din 29.03.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 113-118/373. În vigoare din 08.12.2012.

5. MATEUȚ, Gh. Investigatorii sub acoperire. Utilizarea lor în timpul actelor premergătoare. În: *Revista Dreptul*, 2005, nr. 1, p. 172.
6. BĂRĂSCU, A. *Protecția martorilor – necesitate în combaterea mării criminalități*. București, 2007, p. 42.
7. SUIAN, M. Unele aspecte privind folosirea investigatorilor sub acoperire și a colaboratorilor. În: *Penalmente Relevant*, 2016, nr. 2, p. 10.

NOVAȚIA REDESCHIDERII PROCEDURILOR JUDICIARE LA NIVEL NAȚIONAL PE CALEA REVIZUIRII PROCESULUI PENAL – COMPETENȚA AGENTULUI GUVERNAMENTAL

THE INNOVATION OF THE RE-OPENING OF JUDICIAL PROCEEDINGS AT THE NATIONAL LEVEL BY REVIEWING THE CRIMINAL PROCESS - COMPETENCE OF THE GOVERNMENTAL AGENT

Dumitru OBADĂ, ORCID: 0009-0009-6113-5471

Ministerul Justiției,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 341.231.14:354.51:343.158

e-mail: dimitru.obada@justice.gov.md

The scientific research is focused on the issue of reopening judicial proceedings at the national level when the European Court of Human Rights has notified the Government of an application. In particular, the legal mechanisms available to the Government Agent, which can be used in civil proceedings, and the normative novation operated in criminal proceedings are analysed. The author concludes on the necessity and advisability of regulating the institution of revision in criminal proceedings, which can be used by the Government to ensure the purposes of the principle of restitutio in integrum. The new legal provisions introduced into the Code of Criminal Procedure at the request of the Government Agent strengthen the normative toolbox available to the State to take a proactive stance in the process of dealing with an application to the European Court and, above all, to restore fundamental human rights and freedoms.

Cuvinte-cheie: agent guvernamental, drepturile omului, revizuire, restitutio in integrum, redeschidere a procedurilor judiciare.

Reexaminarea sau redeschiderea procedurilor judiciare la nivel național reprezintă o manifestare și o transpunere practică clasică a principiului *restitutio in integrum*, care are drept scop primordial restabilirea situației preexistente violării drepturilor omului, fiind, în principal, o măsură de redresare cu caracter individual. Reglementarea procedurilor redeschiderii proceselor judiciare la nivel național se află circumscrisă domeniului „marjei de apreciere” a statelor membre ale Consiliului European, semnată de Convenția europeană a drepturilor omului. De altfel, trebuie punctat faptul că Convenția europeană, prin conținutul său, nu impune expres părților contractante obligația de a institui, la nivel național, mecanisme legale care ar permite redeschiderea procedurilor judiciare, însă existența unor asemenea posibilități de multe ori se dovedește a fi singurul remediu care poate pune în valoare principiul *restitutio in integrum*. Un număr mare de state membre ale Consiliului European au dezvoltat cadrul legal național creând mecanisme care permit redeschiderea procedurilor judiciare, altele, însă, pe cale jurisdicțională, au dezvoltat jurisprudența bazându-se pe cadrul normativ existent. Problematika redeschiderii procedurilor ca parte a *restitutio in integrum* a făcut obiectul *Recomandării Comitetului*

de Miniștri al Consiliului Europei R(2000)2 privind reexaminarea sau redeschiderea cazurilor individuale la nivel național [1, p. 4].

De fiecare dată când Curtea de la Strasbourg constată o violare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, sub imperiul articolului 41 din Convenție, este împuternicită să acorde o satisfacție echitabilă justă. În cazul în care Curtea decide să ofere o compensație materială, acest fapt va determina, corespunzător, obligația necondiționată a statului respondent de a vira, în cel mult 3 luni de la pronunțarea hotărârii, suma datorată în contul reclamantului. Adițional plății compensațiilor materiale, măsurile cu caracter individual pot cere ca partea prejudiciată să fie repusă, în măsura în care acest fapt este posibil, în situația juridică preexistentă violării drepturilor sale garantate de Convenție. Spre exemplu, unde Curtea a constatat o încălcare pe terenul articolului 8 manifestată prin refuzul autorităților de a asigura un contact suficient dintre părinte și copilul aflat în custodia publică, statul respondent va fi ținut să faciliteze vizite și contacte mai frecvente; într-un caz de deportare, sub rezerva violării articolului 3 sau 8 din Convenție, eliberarea neîntârziată a unui permis de ședere va fi obligatorie. Măsurile cu caracter individual, intrinseci principiului *restitutio in integrum*, presupun redeschiderea procedurilor judiciare la nivel național. O asemenea măsură se impune, în mod prioritar, în cazul procedurilor penale, în timp ce problemele de ordinul procedurilor civile adesea pot fi remediate prin acordarea compensațiilor financiare. Însă o sentință de condamnare necesită a fi casată, sau dispusă o rejudicare, în două situații distincte: în primul rând, când Curtea a constatat inechitatea procedurilor pe terenul articolului 6 din Convenție sau, în cel de-al doilea caz, când Curtea constată că dreptul substanțial penal național nu este compatibil cu rigorile convenționale [2, p. 57-58].

Potrivit memorandumului explicativ la *Recomandarea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei R(2000)2 privind reexaminarea sau redeschiderea cazurilor individuale la nivel național*, practica organelor Convenției a demonstrat că reexaminarea unui caz, inclusiv redeschiderea procedurilor, este de cea mai mare importanță, în primul rând, în domeniul dreptului penal. Scopul acestor criterii suplimentare este de a identifica acele situații excepționale în care obiectivele de garantare a drepturilor individului și de punere în aplicare efectivă a hotărârilor Curții prevalează asupra principiilor care stau la baza doctrinei *res judicata*, în special asupra principiului securității raporturilor juridice, în pofida importanței incontestabile a acestor principii. *Recomandarea* nu abordează problema de a stabili cine ar trebui să fie împuternicit să ceară redeschiderea procedurilor sau reexaminarea cauzei. Având în vedere că obiectivul de bază al recomandării este de a asigura o protecție adecvată a victimelor anumitor încălcări grave ale Convenției constatate de Curte, logica sistemului implică faptul că persoanele interesate ar trebui să aibă dreptul de a depune cererile necesare la instanța competentă sau la un alt organ național. Având în vedere tradițiile diferite ale părților contractante, în recomandare nu a fost inclusă, totuși, nicio dispoziție în acest sens [3].

Raportând rigorile principiului *restitutio in integrum* procedurilor penale, aferent redeschiderii proceselor în care au fost pronunțate hotărâri devenite definitive și irevo-

cabile, ținem să evidențiem faptul că, până în septembrie 2023, unica cale de a desființa o hotărâre irevocabilă, în cazul comunicării unei cauze de către Curte, era recursul în anulare.

Articolul 453 alin. (1) din Codul de procedură penală stipulează expres că hotărârile irevocabile pot fi atacate cu recurs în anulare în scopul reparării erorilor de drept comise la judecarea cauzei, în cazul în care un viciu fundamental în cadrul procedurii precedente a afectat hotărârea atacată, inclusiv când Curtea Europeană a Drepturilor Omului informează Guvernul Republicii Moldova despre depunerea cererii.

Potrivit alin. (2) și alin. (3) (abrogate) ale art. 452 din Codul de procedură penală, recursul în anulare putea fi declarat la Curtea Supremă de Justiție, în termen de 6 luni de la data rămânerii irevocabile a hotărârii judecătorești sau, în cazul în care cererea a fost comunicată Guvernului Republicii Moldova de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, de la data comunicării ei. Subiecții care puteau valorifica acest instrument de retractare erau: Procurorul General și adjuncții lui; inculpatul, în ce privește latura penală și latura civilă, iar în cazul sentințelor de achitare sau de încetare a procesului penal acestea puteau fi atacate și în ce privește temeiurile achitării sau încetării procesului penal; partea vătămată, în ce privește latura penală; apărătorul sau reprezentantul lor legal.

În acest context ținem să evidențiem faptul că, Agentul guvernamental nu avea posibilitatea de a valorifica căile extraordinare de atac în cazul în care Curtea comunica o cauză Guvernului și din conținutul cererii formulate de reclamant, al materialelor dosarului național rezulta evident existența încălcării drepturilor garantate de Convenție.

Pe de altă parte, legiuitorul a reglementat posibilitatea intervenirii Agentului guvernamental în procesele civile pentru retractarea hotărârilor judecătorești irevocabile, care determinau existența continuă a încălcării, spre exemplu, a dreptului la un proces echitabil și protecția proprietății, consacrate de art. 6 și art. 1 din Protocolul 1 la Convenție.

Potrivit art. 447 și art. 449 din Codul de procedură civilă, Agentul guvernamental poate depune o cerere de revizuire în cazul în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului sau Guvernul Republicii Moldova a inițiat o procedură de reglementare pe cale amiabilă într-o cauză pendinte împotriva Republicii Moldova; sau dacă Curtea a constatat, printr-o hotărâre, fie Guvernul Republicii Moldova a recunoscut, printr-o declarație, o încălcare a drepturilor sau libertăților fundamentale care poate fi remediată, cel puțin parțial, prin anularea hotărârii pronunțate de o instanță de judecată națională. În prima situație, revizuirea poate fi declarată în interiorul termenului de derulare a procedurii de reglementare pe cale amiabilă la Curte; în cel de-al doilea caz, revizuirea se declară în termen de cel mult 6 luni de la pronunțarea hotărârii sau deciziei Curții Europene a Drepturilor Omului [4, art. 447].

Acest mecanism oferă libertatea de acțiune și adoptarea unei poziții proactive a Guvernului și reacționarea promptă la situația încălcării drepturilor omului din momentul comunicării cererii de către Curte. Respectiv, prin introducerea de către Agentul guvernamental a unei cereri de revizuire în procesul civil poate fi soluționată, în procedură necontencioasă, cauza pendinte, în cadrul procedurii de soluționare amiabilă prevăzute

de art.39 din Convenție, fiind eventual desființată hotărârea judecătorească irevocabilă, care continuă să producă efecte negative în sfera drepturilor reclamantului, inclusiv fiind acordată o satisfacție echitabilă potrivit rigorilor art.41 din Convenție.

În rezultatul acestor acțiuni, de regulă, Curtea, în virtutea principiului subsidiarității și efectelor *restitutio in integrum*, emite o decizie de radiere a cauzei preluate spre examinare, fiind evitată situația pronunțării unei hotărâri defavorabile Republicii Moldova.

Pe de altă parte, lipsa posibilității de a solicita desființarea unei hotărâri judecătorești irevocabile în procesul penal determina o poziție dependentă a Agentului guvernamental de voința și opinia Procuraturii de a introduce o cerere de recurs în anulare în situația comunicării unei cereri de către Curte. Pentru a oferi mijloace proactive și eficiente capabile să întrerupă încălcarea continuă a drepturilor omului în procesul penal și pentru a acorda satisfacții echitabile reclamantului, Agentul guvernamental a promovat ideea modificării și completării legii procesual penale prin reglementarea unui instrument, care ar oferi posibilitatea redeschiderii procedurilor penale la nivel național și, eventual, rejudecării cauzelor penale în spiritul standardelor unui proces echitabil, consacrat de art.6 din Convenția europeană a drepturilor omului.

În consecință, prin *Legea nr. 246 din 31.07.2023*, în vigoare din 01.09.2023, a fost abrogată Secțiunea 1 din Capitolul V al Părții speciale a Codului de procedură penală, fiind exclus recursul în anulare în calitate de cale extraordinară de atac; totodată, a fost modificată și completată Secțiunea 2 din același capitol, care reglementează instituția revizuirii procesului penal.

Potrivit noilor reglementări, stipulate în art. 458–460 din Codul de procedură penală, hotărârile judecătorești irevocabile pot fi supuse revizuirii atât cu privire la latura penală, cât și cu privire la latura civilă, la cererea Agentului guvernamental, în cazurile în care:

- Curtea Europeană a Drepturilor Omului a informat Guvernul Republicii Moldova despre depunerea unei cereri din care se deduce existența unui viciu fundamental în cadrul procedurii precedente, care ridică dubii temeinice privind corectitudinea soluției din hotărârea atacată (poate fi cerută oricând de la informarea Guvernului până la pronunțarea hotărârii definitive de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului);
- Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat, printr-o hotărâre, sau Guvernul Republicii Moldova a recunoscut, printr-o declarație, o încălcare a drepturilor sau libertăților fundamentale, care poate fi remediată, total sau parțial, prin casarea hotărârii atacate (poate fi cerută în termen de 6 luni de la data rămânerii definitive a hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului) [5, art. 458-460].

Novăția normativă operată în legea procesual penală vine să consolideze instrumentariul regulatoriu de care poate face uz Agentul guvernamental și, în spiritul principiului subsidiarității aplicării Convenției europene a drepturilor omului, acesta poate interveni eficient pentru asigurarea respectării drepturilor omului depășind efectele *res judicata* ale hotărârilor judecătorești injuste, redeschiderea procedurilor judicare și, pe cale de consecință, pentru asigurarea finalităților *restitutio in integrum*.

Referințe:

1. *The legal framework for the re-examination and re-opening of criminal proceedings following the finding of a violation by the European Court of Human Rights: an assessment of the legal framework of Albania*. Council of Europe, © 2017. Disponibil: <http://www.rm.coe.int/assessment-fairness-of-criminal-proceedings/16808b7c68> [Accesat: 12.09.2023]
2. RAINEY, B., McCORMICK, P., OVEY., C. *The European Convention on Human Rights*. 8th Edition. Oxford University Press, 2021. 711 p.
3. *Recommendation No. R (2000) 2 of the Committee of Ministers to member states on the re-examination or reopening of certain cases at domestic level following judgements of the European Court of Human Rights*. Council of Europe, © 2019. Disponibil: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2f06 [Accesat: 12.09.2023]
4. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 285-294, art. 436, cu modificările și completările ulterioare. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138883&lang=ro# [Accesat: 12.09.2023]
5. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 248-251, art. 699, cu modificările și completările ulterioare. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138876&lang=ro# [Accesat: 12.09.2023]

ARGUMENTAREA SOLUȚIILOR JURIDICE CA PARTE A RĂSPUNSULUI STATULUI LA INFRAȚIUNILE MOTIVATE DE PREJUDECATĂ

JUDICIAL REASON-GIVING AS PART OF THE STATE'S RESPONSE TO BIAS CRIMES

Alexandru NEGRU, ORCID: 0009-0003-4971-6261
Universtatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 343.43:316.647.8:347.53

e-mail: alecsn05@gmail.com

The objective of this work, was the need to understand if the judicial reason giving, is an effective remedy for the creation of a state response mechanism to violent phenomenon motivated by prejudice. For this, we resorted to: the positioning of the phenomenon of the Prejudice Motivated Offenses (CMP) on the Allport scale, the analysis of international documents establishing fundamental rights, the analysis and synthesis of the techniques used by the ECtHR in the matter of art. 2,3,8 with 14 ECHR, comparing the mechanism to combat the CMP phenomenon established by law 111 of 21.04.2023, with the mechanism established by ECtHR jurisprudence. In conclusion, we established two aspects. In common law systems, the judicial reason giving has amply demonstrated that it is an effective mechanism in combating the CMP phenomenon. In continental law systems, the tool of the judicial reason giving, is used with reserve. The legislator gets involved slowly in the regulation of the phenomenon of CMP. The judges, determined by the fear of exceeding the “will of the legislator”, risk forming a narrow way of thinking, losing sight of the need to restore the imbalance caused by the CMP.

Cuvinte-cheie: *argumentare juridică, criterii protejate, inegalitate factuală, indicatori de prejudecată, infracțiuni motivate de prejudecată, discriminare, drept viu, mecanism compensator, obligații pozitive, prejudecată, scala Allport, ură.*

INTRODUCERE

La 03.07.2022 a intrat în vigoare Legea pentru modificarea unor acte normative, nr. 111 din 21.04.2022 (în continuare Legea nr.111, 2022) prin care se operează o serie de modificări în Codul penal al RM și în Codul contravențional ale Republicii Moldova. Revirimentele legislative aduse prin actul normativ enunțat presupun extinderea de la 4 la 15 a criteriilor de vulnerabilitate protejate de legislația penală și contravențională, în raport cu fenomenele infracționale determinate de prejudecăți. La fel, noua lege penală și cea contravențională recunosc conceptul victimelor prin asociere, punând accent pe forul interior al făptuitorului și nu pe ceea ce este sau nu este victima infracțiunilor motivate de prejudecată (în continuare – IMP), precum și instituționalizează ideea posibilității comiterii IMP din motive multiple, unul dintre care este și cel de prejudecată. Astfel, legislația penală și cea contravențională ale țării

au fost aliniate la standardul impus, în special, de prevederile art. 2 și 3 din CEDO combinate cu art. 14 din CEDO.

Pentru ca aceste concepte să-și facă un loc în Codul penal și în Codul contravențional a fost nevoie ca proiectul de lege să stea în Parlament mai mult de 6 ani [1], ca Republica Moldova să fie condamnată în cel puțin 3 cazuri răsunătoare la CtEDO [2-4], ca RM să fie vizată de o cerere particulară [5] în fața CERD al ONU în rezultatul examinării căreia să se constate încălcarea de către autorități a art. 6 din Convenția Internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială [6, art. 6], de 5 rapoarte ale Comisiei Europene împotriva Rasismului și Intoleranței pe marginea situației din RM [7], precum și de eforturi conjugate ale partenerilor de dezvoltare orientate spre promovarea diversității și egalității [8].

Modul chinuit prin care aceste concepte și-au făcut loc în Codul penal și în Codul contravențional, alături de statisticile triste privind combaterea IMP în Republica Moldova specificate în raportul ECRI din 23.03.2018 [7, pct. 28, 41], ne fac să intuim persistența unei rezistențe în raport cu ele.

Formele speciale de realizare a justiției, una dintre care este și rigoarea de argumentare juridică a hotărârilor judecătorești, au menirea de a spori forța actului judecătoresc prin facilitarea înțelegerii acestuia și, implicit, prin acceptarea lui de către membrii societății. Așa cum afirmă unii autori, datoria de a motiva apare într-o democrație ca o încercare de a reconcilia faptul pluralismului cu idealul nostru de toleranță [9, p. 768-785].

În acest context, pentru autor a constituit o provocare de a înțelege dacă motivarea și argumentarea juridică a actelor de dispoziție emise poate constitui un remediu efectiv la atenuarea acestei rezistențe, precum și la acceptarea acestor concepte, astfel ca ele nu doar să obțină un loc în legislație, ci să dobândească o veritabilă recunoaștere în societate și o implementare în jurisprudența națională.

Scopul prezentei cercetări constă în estimarea ponderii pe care tehnicile de argumentare juridică și, implicit, de motivare a hotărârilor judecătorești emise pe marginea fenomenelor ce constituie IMP o pot avea la înțelegerea pericolului prezentat de acestea și, respectiv, la crearea unui mecanism de răspuns statal orientat spre combaterea lui.

Ne-am propus să atingem scopul enunțat prin realizarea următoarelor obiective: 1) estimarea naturii juridice a IMP; 2) identificarea factorilor ce justifică distingerea IMP în raport cu alte infracțiuni, precum și sancționarea particulară a acestor fenomene; 3) elucidarea modului în care modul de anchetare și urmărire a IMP răspunde dreptului subiectiv al victimelor acestor infracțiuni; 4) sintetizarea bunelor practici jurisprudențiale care au determinat modelarea și conceptualizarea fenomenului IMP prin efortul de motivare a actelor judecătorești de dispoziție; 5) abordarea critică și comparată a conceptului de IMP stabilit în legislația actuală; 6) elucidarea factorilor care au permis abordarea jurisprudențială a fenomenului IMP de CtEDO și a celor care au împiedicat o abordare similară în Republica Moldova.

Metodele de realizare a obiectivelor și materialele utilizate

Mecanismele și tehnicile pe care le-am utilizat la realizarea obiectivelor propuse au constat în cercetarea și analiza documentelor internaționale edificatoare de drepturi fundamentale (DUDO, CEDO, Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială), a actelor, rapoartelor și recomandărilor emise de organisme internaționale și regionale (OSCE, UE, ECRI, FRA) în scopul identificării unui concept consolidat al IMP, dar și a naturii juridice specifice a acestui bloc de infracțiuni.

Ne-am propus să distingem care sunt necesitățile particulare ale victimelor IMP, prin analiza standardelor impuse de Decizia–Cadru 2008/913/JAI a Consiliului din 28 noiembrie 2008 privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal [10], precum și de Directiva UE de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității [11].

Justificarea necesităților sociale, care impun un tratament distinct al IMP, în comparație cu alte infracțiuni atât în faza de anchetă, cât și în cea judiciară, precum și necesitatea preluării mecanismului compensator elaborat de CtEDO [12], în vederea înlăturării unor inegalități factuale, ne-am propus să o realizăm prin analiza conceptului de evoluție a prejudecăților în societate, elaborat de filosoful G. Allport și de discipolii săi, care au încercat să distingă „rădăcinile ostilității” [13, p. 146-147] între anumite grupuri ale societății și au sesizat că între prejudecată și discriminare există o legătură intrinsecă.

Obiectivul de sintetizare a bunelor practici jurisprudențiale, care au determinat modelarea și conceptualizarea fenomenului IMP prin efortul de motivare a actelor judecătorești de dispoziție, ne-am propus să-l atingem prin analiza practicii CtEDO pe marginea art. 2,3,8 combinate cu art. 14 din CEDO.

În continuare, pornind de la cunoștințele și informațiile acumulate în rezultatul aplicării metodelor enunțate mai sus, ne-am propus ca prin compararea mecanismului de combatere a IMP stabilit prin Legea nr. 111 /2022 cu mecanismul ce se desprinde din jurisprudența CtEDO să evaluăm capacitatea acestuia de a răspunde la fenomenul determinat de prejudecată cu unele propuneri *de lege ferenda* în vederea îmbunătățirii acestuia.

Elucidarea factorilor care au permis abordarea jurisprudențială a fenomenului IMP de CtEDO, precum și a factorilor care au împiedicat o abordare similară în Republica Moldova, ne-am propus s-o realizăm prin analiza generică a tuturor conceptelor și informațiilor dezvoltate în acest studiu.

Rezumatul rezultatelor atinse și evidențierea unor soluții de ordin practic

În rezultatul cercetării efectuate, am constatat că IMP nu este o singură infracțiune, ci un concept umbrelă care înglobează orice infracțiune ce este determinată de un motiv de prejudecată.

Noțiunea de prejudecată este definită ca fiind o părere, idee preconcepută (și adesea eronată) pe care și-o face cineva asupra unui lucru, adoptată, de obicei, fără cunoașterea directă a faptelor sau impusă prin educație, societate; prejudeț, prejudiciu [4].

Gordon Allport a definit prejudecata ca fiind „un sentiment, favorabil sau nefavorabil, față de o persoană sau un lucru, înainte de, sau nefiind bazat pe experiența reală” [33, p. 16]. Potrivit scalei elaborate de Allport [33, p. 14-15], într-o societate fenomenele determinate de prejudecată pot evolua astfel încât cea mai ușoară și mai frecventă formă de manifestare a prejudecăților este antilocuția (vorbirea de rău – crearea unei imagini negative unui întreg grup social, iar discursul instigator la ură este una din dintre formele cele mai grave ale acestui fenomen). Următoarea treaptă este constituită din fenomenul evitării (nu presupune neapărat intenție, nici careva prejudiciu direct, dar poate implica vătămarea psihologică determinată de excluderea socială). Treapta următoare pe scala Allport este constituită de discriminare. Discriminarea presupune acțiuni și comportamente intenționate orientate spre dezavantajarea membrilor unui grup social, spre împiedicarea acestora să-și atingă obiectivele, să obțină educație sau locuri de muncă etc. Această treaptă este succedată de treapta care are tangența mai mare cu latura penală, fiind constituită din atacul fizic determinat de prejudecată (IMP). În final, ultima și cea mai periculoasă formă de exprimare a prejudecăților este constituită din exterminare. Exterminarea presupune acțiunile orientate spre lichidarea fizică sau îndepărtarea unui grup social sau a unei mari părți a acestuia (exemplele de exterminare pot fi genocidul cambodgian, soluția finală din Germania nazistă, genocidul din Rwanda, genocidul armean și genocidul popoarelor native din America de Nord).

IMP sunt fenomene sociale care reprezintă una dintre cele mai periculoase forme de exteriorizare a intoleranței. Fenomenele care constituie IMP sunt un indiciu al lipsei toleranței într-o societate, dar și un indicator că intoleranța atinge cote periculoase în respectiva societate.

Ca reacție la fenomene tot mai îngrijorătoare de exprimare a naționalismului agresiv, rasismului, șovinismului, xenofobiei, antisemitismului și extremismul violent, prin efortul OSCE (decizia CM al OSCE nr. 4/03 din 2003 [15, pct. 8-9]) se atenționează statele aferent fenomenelor crimelor de „ură”.

Ulterior termenul *ură* este înlocuit cu termenul *prejudecată*, întrucât ultimul definește mai exact și mai amplu fenomenul care se vrea a fi combătut. Recurgerea la termenul „prejudecată” la definirea acestui concept de infracțiuni a fost motivată pe faptul că prejudecata are un sens mai amplu decât ura, iar un motiv bazat pe prejudecată necesită numai existența unei forme de intoleranță față de o caracteristică personală [16].

Studierea documentelor emise sub auspiciul OSCE, a documentelor normative ale UE [10, 11], dar și a jurisprudenței CtEDO, demonstrează că răspunsul pe care statele sunt obligate să-l dea fenomenului IMP presupune cel puțin: a) instituirea unui cadru normativ adecvat care ar evidenția și incrimina acțiunile violente determinate de prejudecată pe măsura pericolului acestora; b) desfășurarea unor anchete efective orientate spre demascarea eventualelor motive de prejudecată atunci când speța prezintă indicatori de prejudecată.

La fel, în cadrul cercetării am stabilit că judecătorii europeni au dezvoltat mecanismul de combatere a IMP pe platforma obligațiilor ce revin statelor în baza art. 2,3,8

combinat cu art. 14 din CtEDO. Am mai constatat că în urma unui efort de motivare, CtEDO interpretează normele enunțate ca impunând statelor obligația de a distinge crimele determinate de prejudecată de alte crime, atât la etapa de calificare, de investigare [3, par. 82; 21, par. 113; 4, par. 37], de stabilire și executare a pedepsei [17, par. 217-220], dar chiar și după devenirea definitivă a unei eventuale hotărâri [18, par. 114]. Argumentul prezentat în susținerea acestei poziții este că examinarea cazurilor de violență și brutalitate care rezultă din atitudini discriminatorii de pe o poziție de egalitate cu cauzele care nu au astfel de conotații ar însemna să fie ignorată (să se închidă ochii la) natura specifică a unor acte cu efecte deosebit de distructive pentru drepturile fundamentale. A nu face diferență între modul în care sunt abordate situații fundamentale diferite poate constitui un tratament nejustificat, care contravine art. 14 din Convenție [21, par. 113; 4, par. 37].

Tot din analiza jurisprudenței CtEDO deducem că mecanismul de combatere a IMP are o sorginte eminentă jurisprudențială, acesta fiind conceput și dezvoltat grație aplicării teoriei dreptului viu. Datorită acestei teorii, CtEDO a lărgit sfera criteriilor protejate aplicând același mecanism de protecție în vederea combaterii fenomenelor ce constituie IMP bazate pe criteriu de dizabilitate [19], pe criteriu de convingeri politice [20], pe criteriu de ură homohobă [21] sau de ură transfobă [22], pe criteriu de gen [23] sau pe criteriu de ură religioasă [24].

Analiza comparativă a soluțiilor date de CtEDO și de Marea Cameră în cauza Nachova [31, par. 107] ne-a relevat că, în contextul unui efort de responsabilizare a statelor și de sporire a mecanismului de protecție contra fenomenelor IMP, Camera a propus chiar ca în caz de identificare a indicatorilor de prejudecată să se recurgă la o inversare a sarcinii probațiunii, astfel ca statelor să le revină obligația de a demonstra că faptele agenților lor nu au fost discriminatorii și, implicit, bazate pe prejudecăți. Marea Cameră a temerat această tendință, menționând că inversarea sarcinii probațiunii poate avea loc doar în anumite cazuri particulare. Totuși, s-a reținut că indicatorii de prejudecată impun, în temeiul aplicării art. 2 combinat cu 14 din CEDO, o obligație de inițiere și derulare a unei anchete efective și diligente în vederea dezvoltării eventualelor motive de prejudecată din spatele unui act violent.

Grație modului de argumentare juridică al CtEDO, mecanismul de răspuns al statului contra fenomenelor care constituie IMP a fost profund îmbunătățit. În acest sens putem enumera, instituirea obligației de anchetare și evidențiere a motivelor de prejudecată din spatele fenomenelor care constituie IMP [25, 21]; mărirea numărului de circumstanțe care pot constitui indicatori de prejudecată, instituirea conceptului de victimă prin asociere [27, par. 65-66]; recunoașterea posibilității existenței motivelor multiple la comiterea infracțiunii, unul dintre care să fie prejudecata [28, par. 69-71] și, nu în ultimul rând, ridicarea standardului de anchetă ce urmează a fi implementat în scopul dezvoltării motivului de prejudecată la un nivel nu mai scăzut decât obligațiile de procedură ce revin statelor în baza art. 2 și 3 din CEDO [21, par. 113; 3, par. 82].

Studierea modificărilor operate prin Legea nr. 111/2022 demonstrează că s-a reușit instituirea unui concept unitar al IMP. Astfel, s-a creat norma definiție de la

art. 134/21. Această modificare creează premisa ca normele speciale să facă trimitere la noțiuni definite în partea generală. Un aspect pozitiv al normelor analizate este recunoașterea unei varietăți detaliate de criterii protejate (printre care: gen, identitatea de gen, orientare sexuală, vîrstă, stare de sănătate). La fel, norma enunțată instituie necesitatea de axare pe forul interior al făptuitorului și nu pe ceea ce reprezintă sau nu reprezintă victima (e important ce credea făptuitorul despre victimă și nu ceea ce este victima în realitate). Conceptul național recunoaște posibilitatea existenței victimelor prin asociere. La fel, conceptul IMP instituit de norma enunțată cuprinde atât faptele care vizează persoana, cât și cele care vizează bunurile unei persoane ce cade sub unul dintre criteriile protejate. De asemenea, se instituționalizează posibilitatea comiterii IMP din mai multe motive. Această prevedere are menirea de a exclude eventualele erori determinate de încetarea investigării persistenței motivului de prejudecată, în cazul stabilirii unui motiv „la vedere”.

Noul mecanism stabilit de Lgea nr. 111/2022 prevede instituirea circumstanțelor agravante calificative pentru un grup mult mai mare de infracțiuni. Deja la 37 componente de infracțiuni este instituită circumstanța agravantă calificativă „din motive de prejudecată”. Incluziunea circumstanței agravante calificative pentru o serie vastă de infracțiuni va avea menirea să descurajeze semnificativ acest fenomen. Or, pedeapsa stabilită de regulă la alineatul 2 al unui articol din Partea specială a Codului penal este mai severă decît cea de la primul alineat. Se constată astfel că o asemenea abordare este conformă standardului de la art. 3 alin. (1) din Decizia 2008/913/JAI din 28 noiembrie 2008 [10], dar și cu pct. 23 din RPG nr. 7 ECRI [32, pct. 18-21].

A contrario, se constată o tendință neînțeleasă a legiuitorului de a exclude, prin Legea nr. 316 din 17.11.2022 (în vigoare din 09.01.2023), circumstanța agravantă calificativă „pe motive de prejudecată” din componentele de infracțiune ce vizează infracțiunile cu caracter sexual (art. 171, 172, 173 CP). Or, prin Legea nr. 111/2022, la alin. (2) din articolele înverdate se includea circumstanța agravantă calificativă „din motive de prejudecată”. Astfel, în redacția actuală a Codului penal (după intrarea în vigoare a Legii nr. 316/2022), în cazul constatării comiterii infracțiunilor prevăzute la art. 171-173 CP ca fiind săvârșite din motive de prejudecată, OUP, acuzatorul și instanța au doar remediul oferit de aplicarea combinată a art. 77 alin. (1) lit. d) CP cu art. 134/21. Aceasta presupune că după 09.01.2023 o infracțiune sexuală, comisă din motive de prejudecată, în lipsa altor circumstanțe agravante calificative, va putea fi calificată doar la alineatul 1 al art. 171-173 și nu la alineatul (2), așa cum era posibil după intrarea în vigoare a prevederilor Legii nr. 111/2022.

Considerăm că această stare de fapt prezintă riscul neexecutării corespunzătoare de către Republica Moldova a uneia dintre obligațiile ce-i revin în virtutea art. 3 combinat cu art. 14 din CEDO, și anume – obligația de a distinge faptele comise cu o motivație de prejudecată de faptele care nu au o astfel de conotație, prin sancționarea mai aspră a primelor în raport cu cele din a doua categorie.

Modificarea legislativă de genul celei operate la art. 171-173 CP prin Legea nr. 316 din 17.11.2022 riscă să nu fie conformă cu standardul regăsit la pct. 17 și la art. 9 alin. (3) lit. b) din Directiva 2012/29/UE [11].

Mai mult, o asemenea abordare a victimelor violenței sexuale, în raport cu victimele altor infracțiuni comise cu aplicarea violenței „simple”, poate sugera un tratament discriminatoriu și un îndemn ascuns la comiterea violenței sexuale. Or, situația unui făptuitor care aplică, de exemplu, violența prevăzută la art. 152 CP, pe motive de prejudecată, va fi mai grea decât cea a unui făptuitor care aplică aceeași formă de violență din motive de prejudecată, inclusiv cu violarea victimei. Or, în primul caz, fapta se va califica conform art. 152 alin. (2) lit. j) CP (de la 5 la 7 ani închisoare), iar în al doilea caz fapta se va califica conform art. 171 alin. (1) CP (de la 3 la 7 ani închisoare) [29, pct. 14] cu reținerea art. 77 CP. În condițiile în care faptele sunt de o gravitate și de un pericol social vădit diferit, sancționarea lor cu același maxim, chiar și în condițiile reținerii motivului de prejudecată, este inadmisibilă.

În acest sens apreciem că o intervenție legislativă la art. 171-173 CP, în sensul reintroducerii la alineatul (2) al acestor articole a circumstanței agravante „din motive de prejudecată”, este strict necesară.

În legislația penală nu este instituit un mecanism de „siguranță” care să se îngrijească de faptul că autoritățile naționale fac distincție între IMP și alte infracțiuni la momentul aplicării instituțiilor ce presupun liberarea de răspundere penală sau liberarea de pedeapsă penală. Urmează să recunoaștem că ar fi zadarnice orice eforturi de incriminare a IMP, de anchetă efectivă a faptelor care implică astfel de fenomene, în condițiile în care la individualizarea pedepsei va fi posibil ca autorii unor asemenea infracțiuni să fie eliberați de răspundere penală sau absolviți de pedeapsă [17, par. 110, 154-157, 168].

În acest sens, lipsa unor reglementări care ar limita posibilitatea de aplicare a instituției liberării de răspundere penală (art. 55,57,58-59 și art. 59/1 CP), a instituției de liberare de pedeapsă penală (art. 90, 90/1, 91, 92 CP) sau a mecanismelor care înlătură răspunderea penală ori consecințele condamnării (art. 107-109 CP) în raport cu autorii infracțiunilor motivate de prejudecată, poate implica riscuri de violare a Convenției.

O asemenea observație este cu atât mai viabilă, cu cât normele specificate stabilesc mecanisme ce împiedică aplicarea lor unor anumite categorii de infracțiuni sau pentru anumiți subiecți speciali.

Constatăm că o altă parte slabă a conceptului promovat prin Legea nr. 111/2022 este lipsa totală a unor reglementări de procedură, adică stabilite în Codul de procedură penală.

Astfel de prevederi ar trebui să consacre necesitatea de acordare a unui tratament compensator victimelor IMP. Necesitatea unei astfel de abordări este determinată de imperiozitatea înlăturării unor inegalități factuale, precum și de reechilibrarea dreptului acestora de acces la justiție.

Apreciem că introducerea în art. 58 alin. (4) CPP a sintagmei „victimei infracțiunii din motive de prejudecată” va oferi accesul tuturor victimelor IMP la o serie de mecanisme și facilități care pot asigura efectiv reechilibrarea dreptului lor de acces la justiție,

perturbat de faptele și experiențele suportate de acestea. Or, la moment, de această posibilitate beneficiază doar victimele infracțiunilor grave și deosebit de grave comise din motive de prejudecată [30, art. 58].

O altă îmbunătățire a cadrului normativ procesual penal, care ar fi putut fi adus sub imperiul Legii nr. 111/2022 este instituționalizarea rigorilor de anchetă efectivă recunoscute deja prin jurisprudența CtEDO. Cel puțin două prevederi din Codul de procedură penală ar fi putut suporta îmbunătățiri. Astfel, introducerea în art. 20 alin. (3) CPP a sintagmei „infracțiunilor comise din motive de prejudecată”, iar în art. 6 din CPP a unei noțiuni definiții a termenului „indicator de prejudecată” ar contribui la responsabilizarea OUP și a instanțelor la examinarea cauzelor respective în termene restrânse, precum și ar contribui la înțelegerea și, implicit, respectarea obligațiilor de procedură ce revin statului în temeiul art. 14 din CEDO, anume – de a demasca un eventual motiv de prejudecată din spatele unei fapte infracționale.

CONCLUZII

În concluzie am constatat că într-un sistem de drept comun (jurisprudențial), argumentarea judiciară și-a demonstrat cu prisosință eficiența în combaterea fenomenului IMP, creând un întreg concept și lărgind aplicarea acestuia la diferite forme de prejudecăți.

În sistemele de drept continental (care presupun ideea de legiferare foarte riguroasă), persistă opinia că soluția litigiului se regăsește în lege (mai ales în domeniul penal), dar mai ales că această soluție exista în lege, chiar înainte de apariția lui. În astfel de sisteme de drept, ideea că judecătorul ar fi capabil, prin instrumentul argumentării judiciare, să acopere lacune legislative sau inegalități factuale, nu este văzută cu ochi buni. Ori se invocă că o asemenea sarcină este a legiuitorului.

Partea negativă a acestui sistem este că legiuitorul poate fi inert sau greoi în reacțiile sale la schimbările ce pot avea loc în societate. O altă latură negativă a unui astfel de sistem este că judecătorii săi, în tendința de a nu se abate de la „voința legiuitorului”, riscă să-și formeze o modalitate îngustată de gândire, pierzând din vedere necesitatea de restabilire a dezechilibrului cauzat de comiterea unor infracțiuni determinate de prejudecată.

Totuși, exprimăm speranța că sub imperiul caracterului obligatoriu al jurisprudenței CtEDO, judecătorul național, ca prim judecător al Convenției, va trebui, mai devreme sau mai târziu, să abordeze o modalitate de argumentare judiciară, circumscrisă nevoii de respectare a drepturilor fundamentale, contribuind astfel la dezvoltarea dreptului, mai ales atunci când legiuitorul tace, iar lipsa de reacție riscă să determine violarea unor drepturi garantate de Convenție.

Referințe:

1. Proiectul de lege nr. 301 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Codul penal art.77, 134/14, 135/1 ș.a.; Codul contravențional art.43,

- 46/1, 46/2, ș.a.), Înregistrat în Parlamentul RM la 01.07.2016, adoptat în lectură finală la 21.04.2022. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2022, nr. 164-169. Disponibil: <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/3349/language/ro-RO/Default.aspx> [Accesat: 01.09.2023]
2. CTEDO, Eremia vs RM, cererea nr. 3564/11, Hotărârea CtEDO din 28 mai 2013, definitivă la 28.08.2013. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-119968%22%5D%7D> [Accesat: 01.09.2023]
 3. Munteanu vs. RM, cererea nr. 34168/11, Hotărârea CtEDO din 26 mai 2020, definitivă la 26.08.2020. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22itemid%22:%5B%22001-202554%22%5D%7D> [Accesat: 01.09.2023]
 4. Genderdoc-M și MD vs. RM, cerere nr. 23914/15, Hotărârea CtEDO din 14 decembrie 2021, definitivă la 12.03.2022. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22itemid%22:%5B%22001-213896%22%5D%7D> [Accesat: 01.09.2023]
 5. Salifou Belemvire vs. Republic of Moldova, CERD/C/94/D/57/2015. Disponibil: <https://juris.ohchr.org/casedetails/2713/en-US> [Accesat: 01.09.2023]
 6. Convenția Internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, nr. 78 din 21/12/1965. Disponibil: <https://www.ohchr.org/fr/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-elimination-all-forms-racial> [Accesat: 01.09.2023]
 7. Rapoartele Comisiei Europene contra Rasismului și Intoleranței: 28.11.1998, 28.06.2002, 16.12.2007, 20.06.2013, 23.03.2018. Disponibil: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/republic-of-moldova> [Accesat: 01.09.2023]
 8. Proiectul COE privind Consolidarea diversității și egalității. Disponibil: <https://www.coe.int/ro/web/chisinau/enhancing-diversity-and-equality> [Accesat: 01.09.2023]
 9. RAWLS, J. The Idea of Public Reason Revisited. In: *The University of Chicago Law Review*, vol. 64, 1997, no. 3, pp. 768-785. Disponibil: <https://www.jstor.org/stable/1600311> [Accesat: 01.09.2023]
 10. Decizia-Cadru 2008/913/JAI a Consiliului din 28 noiembrie 2008 privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal.
 11. Directiva UE 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului.
 12. CtEDO, Taddeucci și McCall vs Italia cererea nr. 51362/09, Hotărâre din 30 iunie 2016.
 13. ALLPORT, G. The Nature of Prejudice In: *Political Psychology*, 1991, vol. 12, no. 1.

14. Dicționar Explicativ al Limbii Române (ediția a II-a revăzută și adăugită), Academia Română, Institutul de Lingvistică. București: Univers Enciclopedic Gold, 2009.
15. Decizia Consiliului Ministerial al OSCE nr. 4/03, Maastricht, 2 decembrie 2003. Disponibil: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/3/19382.pdf> [Accesat: 01.09.2023]
16. Legi privind infracțiunile motivare de ură: Ghid Practic. Publicat de Oficiul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului din cadrul OSCE, în anul 2009. Disponibil: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/f/36428.pdf> [Accesat: 01.09.2023]
17. CtEDO, Makuchyan și Minasyan vs Azerbaijan și Ungaria, cererea nr. 17247/13, Hotărâre din 26 mai 2020.
18. CtEDO, Cauza Sabalic vs Croația, cererea nr. 50231/13, Hotărâre din 14.01.2021.
19. CtEDO, Dordevic vs Croatia, cererea nr. 41526/10, Hotărâre din 24 iulie 2012.
20. CtEDO, Virabyan vs. Armenia, cererea nr. 40094/05, Hotărâre din 2 octombrie 2012.
21. CtEDO, M.C. și A.C. împotriva României, cererea nr. 12060/12, Hotărâre din 12 aprilie 2016.
22. CtEDO, Identoba și alții vs Georgia, cererea nr. 73235/12, Hotărâre din 12.05.2015.
23. CtEDO, B.S. vs Spania, cererea nr. 47159/08, Hotărâre din 24.07.2012.
24. CtEDO, Milanović vs Serbia, cererea nr. 44614/07, Hotărâre din 14.12.2010.
25. CtEDO, Menson vs Regatul Unit, cererea nr. 47916/99, Decizie din 06/05/2003.
26. CtEDO, Bekos și Koutropoulos vs Grèce, cererea nr. 15250/02, Hotărâre din 13 decembrie 2005.
27. CtEDO, Škorjanec vs Croatia, cererea nr. 25536/14, Hotărâre din 28 martie 2017.
28. CtEDO, Balázs vs Ungaria, cererea nr. 15529/12, Hotărâre din 20 octombrie 2015.
29. HP CSJ nr. 17 din 07.11.2005 cu modificările ulterioare. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=349 [Accesat: 01.09.2023]
30. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 248-251, art.699.
31. CtEDO, Nachova și alții contra Bulgariei, cererea nr. 43577/98 și nr. 43579/98, Hotărâre din 26 februarie 2004.
32. Recomandarea de Politică Generală nr. 7 ECRI, privind Legislația Națională pentru lupta contra rasismului și discriminării rasiale, adoptată la 13.12.2002 modificată la 07.12.2017.
33. ALLPORT, G.W. *The Nature of Prejudice*, 1954. Disponibil: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.188638/mode/2up> [Accesat: 01.09.2023]

ANALIZA MODIFICĂRILOR LEGISLATIVE VIZÂND PROCEDURA ABREVIATĂ

ANALYSIS OF LEGISLATIVE CHANGES CONCERNING THE ABBREVIATED PROCEDURE

*Sanda ȚONCU, ORCID: 0000-0002-8381-0484
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Moldova*

CZU: 343.13/14:340.133

e-mail: sanda.toncu@yahoo.com

We emphasize that the research of the simplified procedure of the trial of criminal cases based on the evidence administered during the criminal investigation phase in the domestic criminal procedural doctrine gained an impetus through Law no. 66 of April 5, 2012, implemented from October 27, 2012, which supplemented the Criminal Procedure Code with art. 364/1, thus regulating the trial procedure of the criminal case based on the evidence administered during the criminal investigation phase. This procedure represented a new way of judging criminal cases through a simplified procedure, opening new ways and perspectives for scientific research. Over the years, in the period 2012-2023, the criminal procedural law, regarding the abbreviated procedure, did not have sufficient and clear regulations, substantially complicating the activity of the courts, leaving without adequate coverage a wide spectrum of questions on the side concerned. It should be noted that currently, the multiple loopholes of the criminal procedure law regarding the procedure for adjudicating criminal cases based on the evidence administered in the criminal investigation phase provided for in art. 364/1 of the Code of Criminal Procedure are not removed, and the legislative amendments dated February 15, 2018 and April 14, 2023 are insufficient, lacking legal reasoning and late.

Cuvinte-cheie: *procedură abreviată, procedură simplificată, procedură pe baza probelor.*

INTRODUCERE

Evidențiem că în doctrina procesual-penală autohtonă cercetarea procedurii simplificate a judecării cauzelor penale pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală a căpătat un imbold prin Legea nr. 66 din 5 aprilie 2012, pusă în aplicare din 27 octombrie 2012, care a completat Codul de procedură penală cu art. 364/1, fiind astfel reglementată procedura de judecare a cauzei penale pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală [1]. Această procedură a reprezentat o nouă modalitate de judecare a cauzelor penale prin procedură simplificată, deschizând noi căi și perspective pentru cercetările științifice [2, p. 15].

De-a lungul anilor, în perioada 2012-2023, legea procesual penală vizând procedura abreviată nu a avut parte de reglementări suficiente și clare, îngreunând substanțial activitatea instanțelor de judecată, lăsând fără acoperire corespunzătoare un spectru larg de întrebări în latura vizată. Oricum, actualmente, lacunele multiple ale legii de procedu-

ră penală nu sunt înlăturate, iar modificările legislative date cu 15 februarie 2018 și 14 aprilie 2023 sunt insuficiente, lipsite de raționamente juridice și întârziate.

MATERIAL ȘI METODĂ

Metodologia cercetării științifice se întemeiază pe metoda dialectico-materialistă, din care derivă și alte metode particulare, utilizate în cercetarea științifică realizată: istorică, logico-juridică, logico-formală, comparativă, gramaticală, precum și observarea, descrierea, modelarea etc.

În procesul de elaborare a articolului au fost aplicate acte normative internaționale, s-a pus accentul pe prevederile Constituției Republicii Moldova, ale Codului de procedură penală, pe doctrina procesual-penală. Nu în ultimul rând s-a ținut cont și de prevederile Hotărârilor Curții Constituționale a Republicii Moldova, de cele ale Plenului Curții Supreme de Justiție.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Prin Legea nr. 15 din 15 februarie 2018, pusă în aplicare din 09 martie 2018, art. 364/1 din Codul de procedură penală a fost completat cu dispoziții ce vizează dreptul părții vătămate, părții civile și al părții civilmente responsabile de a lua cuvânt în cadrul dezbaterilor judiciare [3].

Astfel, prin legea enunțată alin. (5) art. 364/1 din Codul de procedură penală a fost completat în final cu textul „Dacă în ședință participă partea vătămată, partea civilă și partea civilmente responsabilă, cuvânt în dezbateri li se oferă și acestora”.

Modificările de rigoare au avut ca imbold Hotărârea Curții Constituționale nr. 9 din 09 martie 2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 364/1 din Codul de procedură penală (judecata pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală) [4].

Drept urmare a pronunțării hotărârii reținute, Curtea Constituțională a observat, pe bună dreptate că, potrivit tezei a doua a alineatului (5) art. 364/1 din Codul de procedură penală, dezbaterile judiciare se compun din discursurile procurorului, apărătorului și ale inculpatului, care pot lua încă o dată cuvântul în formă de replică, deși articolul 62 alin. (1) subpct. 9) din Codul de procedură penală stabilește că, în scopul susținerii cererii sale, partea civilă dispune de dreptul de a pleda în dezbateri judiciare referitor la acțiunea sa civilă. Astfel, în partea ce ține de participarea părții civile la dezbaterile judiciare, se constată o neconcordanță între prevederile Codului de procedură penală, motiv pentru care Curtea a formulat și o Adresă Parlamentului în vederea înlăturării deficiențelor constatate [4, § 57].

În Adresa Curții Constituționale nr. PCC-01/156g-9 din 09 martie 2017, apelată Parlamentului, s-a indicat, printre altele, că în procesul de examinare a sesizării Curtea a constatat reglementări incoerente în Codul de procedură penală în partea ce ține de participarea părții civile la dezbaterile judiciare în cadrul judecării cauzei pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală. În particular, Curtea a observat că, deși articolul 62 alin. (1) subpct. 9) din Codul de procedură penală stabilește că, în scopul

susținerii cererii sale, partea civilă dispune de dreptul de a pleda în dezbateri judiciare referitor la acțiunea sa civilă, totuși dispozițiile articolului 364/1 alineatul (5) dispun că dezbaterile judiciare se compun doar din discursurile procurorului, apărătorului și ale inculpatului, care pot lua încă o dată cuvântul în formă de replică. Prin urmare, se atestă o neconcordanță între dispozițiile art. 62 alin. (1) subpct. 9) și dispozițiile art. 364/1 alin. (5) din Codul de procedură penală, creându-se confuzii privind dreptul părții civile de a pleda în dezbateri judiciare. În acest context, Curtea subliniază necesitatea legiferării aspectelor identificate în vederea excluderii carențelor existente [5].

Prin Legea nr. 245 din 31 iunie 2023, pusă în aplicare din 02 august 2023, art. 364/1 din Codul de procedură penală a fost completat și modificat cu mai multe dispoziții ce vizează modificarea cercului persoanelor beneficiare de această procedură, excluderea persoanelor deferite justiției pentru săvârșirea infracțiunilor excepțional de grave, excluderea dispozițiilor privind procedeele de aplicare a sancțiunii penale, modificarea modalității de contestare a sentinței emise în cadrul procedurii sumare în dependență de statutul procesual al persoanei etc. [6].

În continuare vom analiza completările și modificările enunțate, precum și vom expune poziția fermă cu referire la necesitatea completării și modificării art. 364/1 din Codul de procedură penală; or, redacția actuală creează multe neconcordanțe și interpretări diferențiate.

Completări și modificări intervenite prin Legea nr. 245 din 31 iunie 2023, pusă în aplicare din 02 august 2023:

1) la alineatul (1), după cuvântul „inculpatul” se introduc cuvintele „persoană fizică”;

2) articolul se completează cu alineatul (1/1) cu următorul cuprins: „(1/1) Judecarea cauzelor penale privind infracțiunile pentru care legea prevede pedeapsa cu detențiune pe viață nu poate avea loc pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală”;

3) alineatul (2) se completează cu textul „, iar din probele administrate în faza de urmărire penală rezultă suficiente date cu privire la vinovăția inculpatului”;

4) alineatul (8) se abrogă;

5) articolul se completează cu alineatele (10) și (11) cu următorul cuprins:

„(10) Sentința adoptată în condițiile prezentului articol poate fi atacată cu recurs, invocându-se doar erorile procesuale și măsura de pedeapsă stabilită. Partea vătămată poate ataca cu recurs sentința, invocând doar erorile procesuale.

(11) Recursul se judecă de către instanța ierarhic superioară în conformitate cu prevederile art. 447 și 448”.

Analiza completărilor și modificărilor intervenite prin Legea nr. 245 din 31 iunie 2023 o vom face în rândurile ce urmează.

1) Odată cu introducerea sintagmei „persoană fizică” în art. 364/1 alin. (1) din Codul de procedură penală, s-a purces la modificarea cercului persoanelor beneficiare de această procedură, fiind exclusă din cercul enunțat persoana juridică. Modificările enunțate au venit în urma completării și modificării cadrului legal procesual-penal vizând

„Procedura privind acordul de recunoaștere a vinovăției”, precum și completării Codului de procedură penală cu „Procedura privind acordul judiciar de interes public”. În felul acesta, în urma modificărilor intervenite prin Legea nr. 245 din 31 iunie 2023, Acordul de recunoaștere a vinovăției este o tranzacție încheiată între procuror și învinuitul persoană fizică sau juridică care și-a exprimat acordul de a-și recunoaște vina și acceptă încadrarea juridică a faptei, precum și forma de executare a pedepsei, în schimbul unei pedepse reduse. Tot în urma modificărilor intervenite prin legea reținută, în legea procesual penală a apărut opțiunea de a încheia „Acordul judiciar de interes public”, care este o tranzacție publică încheiată între procuror și reprezentantul legal sau reprezentantul desemnat al persoanei juridice, prin care ultimul recunoaște faptul comiterii infracțiunii, încadrarea juridică a faptelor și se angajează să execute obligațiile stabilite în acordul judiciar de interes public în schimbul renunțării de către procuror la transmiterea cauzei penale în instanța de judecată. Astfel, persoana juridică poate să aleagă una dintre cele două opțiuni procesuale enunțate pentru a beneficia de un tratament sancționar diferențiat.

2) Prin completarea art. 364/1 din Codul de procedură penală cu alineatul (1/1) cu următorul cuprins: „(1/1) Judecarea cauzelor penale privind infracțiunile pentru care legea prevede pedeapsa cu detențiune pe viață nu poate avea loc pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală”, s-a purces la excluderea persoanelor deferite justiției pentru săvârșirea infracțiunilor excepțional de grave din cercul persoanelor beneficiare de această procedură. În felul acesta, în urma modificărilor intervenite prin Legea nr. 245 din 31 iunie 2023, cadrul legal autohton a fost aliniat la prevederile similare din Codul de procedură penală al României. Este de reținut că prevederile art. 349 alin. (2) din Codul de procedură penală al României în redacția actuală (în vigoare de la 01 februarie 2014) stipulează următoarele: „Instanța poate soluționa cauza numai pe baza probelor administrate în faza urmăririi penale, dacă inculpatul solicită aceasta și recunoaște în totalitate faptele reținute în sarcina sa și dacă instanța apreciază că probele sunt suficiente pentru aflarea adevărului și justa soluționare a cauzei, cu excepția cazului în care acțiunea penală vizează o infracțiune care se pedepsește cu detențiune pe viață” [7]. Codul de procedură penală al Federației Ruse, conform dispozițiilor art. 314 alin. (1), la fel condiționează aplicarea procedurii de recunoaștere a vinovăției doar pentru faptele sancționate cu o pedeapsă ce nu depășește 10 ani privațiune de libertate [8]. În felul acesta, modificările intervenite prin Legea nr. 245 din 31 iunie 2023, pe bună dreptate, sunt întârziate dar binevenite.

3) Odată cu completarea dispozițiilor art. 364/1 alin. (2) din Codul de procedură penală cu textul: „, iar din probele administrate în faza de urmărire penală rezultă suficiente date cu privire la vinovăția inculpatului” s-a purces la a se pune accent pe faptul că procedura în cauză se aplică doar pe temei de nereabilitare; or, sentința pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală în esență reprezintă o sentință de condamnare sau de încetare pe temeiuri de nereabilitate, întrucât se emite doar în condițiile în care vinovăția inculpatului în săvârșirea infracțiunii este confirmată prin ansamblul de probe administrate în faza de urmărire penală. Modificările enunțate, pe bună dreptate, sunt

binevenite, dar vin în contradicție cu prevederile art. 364/1 alin. (7) din Codul de procedură penală; or, legiuitorul a permis adoptarea sentinței pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală, inclusiv în cazul adoptării sentinței de achitare (art. 390 CPP RM). Poziție similară este expusă în pct. 28 din HP CSJ nr 13 din 16.12.2013 cu privire la aplicarea prevederilor art. 364/1 din Codul de procedură penală de către instanțele judecătorești [9].

4) Prin excluderea prevederilor art. 364/1 alin. (8) din Codul de procedură penală, legiuitorul, pe bună dreptate, a purces la excluderea dispozițiilor nonprocesuale; or, prevederile excluse au făcut parte de norme materiale. În acest sens, vom relata că, conform opiniei Curții Constituționale, art. 364/1 alin. (8) din Codul de procedură penală este o norma care face parte din categoria normelor de drept substanțial și nu din categoria celor de procedură penală. La această concluzie s-a ajuns avându-se în vedere criteriul scopului normei și criteriul rezultatului la care conduce norma [10, §25]. Așadar, modificările menționate sunt agreabile și vin în spiritul realizării principiilor de tehnică legislativă.

5) Odată cu completarea dispozițiilor art. 364/1 din Codul de procedură penală cu un nou alineat: „(10) Sentința adoptată în condițiile prezentului articol poate fi atacată cu recurs, invocându-se doar erorile procesuale și măsura de pedeapsă stabilită. Partea vătămată poate ataca cu recurs sentința, invocând doar erorile procesuale”, s-a purces la modificarea modalității de contestare a sentinței emise în cadrul procedurii sumare în dependență de statutul procesual al persoanei. Dispozițiile în cauză au fost aliniat la prevederile din procedura prevăzută la Capitolul III din Codul de procedura penală – „Procedura privind acordul de recunoaștere a vinovăției”. Considerăm că modificările în vigoare sunt benefice și oportune, venind să elibereze o povară mare de dosare puse pe seama instanțelor de judecată de nivelul doi și trei, fiind lăsate doar cele două grade de jurisdicție, accelerând procesul de examinare propriu-zis.

CONCLUZII

Este de reținut că, actualmente, lacunele multiple ale legii de procedură penală vizând procedura de judecare a cauzelor penale pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală, prevăzută la art. 364/1 din Codul de procedură penală, nu sunt înlăturate, iar modificările legislative datate cu 15 februarie 2018 și cu 14 aprilie 2023 sunt insuficiente, lipsite de raționamente juridice și întârziate.

Referințe:

1. ȚONCU, S. *Judecata pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală*: Monografie. Chișinău, 2022. 192 p. ISBN 978-9975-3527-7-2
2. Legea nr. 66 din 05 aprilie 2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova, nr. 122-XV din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 155-159, art. 510.

3. Legea nr. 15 din 15 februarie 2018 pentru completarea articolului 364/1 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr. 122-XV din 14 martie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 77-83, art. 164.
4. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 9 din 09 martie 2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 364/1 din CPP (judecata pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală). Disponibil: <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=632> [Accesat: 20.09.2023]
5. Adresa Curții Constituționale a RM nr. PCC-01/156g-9 din 09 martie 2017 Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=adrese&docid=114> [Accesat: 20.09.2023]
6. Legea nr. 83 din 14 aprilie 2023 pentru modificarea unor acte normative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 15 din 02.05.2023, art. 240.
7. Codul de procedură penală al României: nr. 135 din 01 iulie 2010. În: *Monitorul Oficial al României*, nr. 486 din 15 iulie 2010. Disponibil: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/268195> [Accesat: 20.09.2023]
8. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации, №. 174-ФЗ от 18 декабря 2001г. Disponibil: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/d0622d680378b0b2dc5c8c9a2389f1507b5e48b1/ [Accesat: 20.09.2023]
9. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la aplicarea prevederilor art. 364/1 CPP de către instanțele judecătorești”, nr. 13 din 16.12.2013. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=346 [Accesat: 20.09.2023].
10. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova, nr. 85 din 09.07.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 97g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din art. 64 al. (3) CP]. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=378078> [Accesat: 20.09.2023].
11. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr. 122-XV din 14 martie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 104-110/447, pp. 4-208; republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 248-251/699, pp. 3-120.

UNELE REFLEXII PRIVIND PROBELE ȘI EXIGENȚELE ÎNAINȚATE FAȚĂ DE ACESTEA ÎN CADRUL PROCESULUI PENAL

SOME REFLECTIONS REGARDING THE EVIDENCE AND REQUIREMENTS ADVANCED AGAINST IT IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Denis URSU, ORCID: 0009-0005-7868-0258
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 343.14:343.13(478)(094.4)

e-mail: denis.ursu.com@gmail.com

The purpose of this study is the brief exposition of the results obtained following the research of the concept of evidence in the criminal process, as well as the admissibility requirements submitted to them. Among the outlined objectives, both the definition of the concept of evidence in the criminal process and the analysis of its characteristic features are identified. The present study is based on the application of general methods of scientific knowledge, such as: analysis and synthesis, induction and deduction, comparison and observation.

Cuvinte-cheie: *admisibilitate, relevanță, concludență, utilă, suficiență, veridicitate, probă.*

INTRODUCERE

Chestiunile cu privire la probatoriul penal, esența și natura juridică a probelor rămân a fi un subiect aprig de discuție în doctrina procesual penală pe tot parcursul perfecționării procesului penal. Relevanța continuă a subiectului abordat este determinată de natura juridică a procesului penal, care este menit să stabilească cu ajutorul probelor diverse împrejurări și fapte în legătură cu infracțiunea săvârșită – activitate procesual penală fundamentală în cadrul căreia se adoptă hotărâri în cauza examinată.

Probele asigură realizarea practică a principiilor și normelor procesual penale care, așa după cum rezultă din art. 1 alin. (2) din Codul de procedură penală [1], garantează protejarea persoanei, societății și a statului de infracțiuni, precum și protejarea persoanei și a societății de faptele ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere în activitatea lor legată de cercetarea infracțiunilor presupuse sau săvârșite, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nicio persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată.

Antrenate în proces în concordanță cu exigențele legislației procesual penale, probele asigură respectarea strictă a ordinii procedurale în derularea procesului penal. Aceasta se realizează prin dezvăluirea promptă și completă a circumstanțelor infracțiunii, identificarea și tragerea la răspundere penală a persoanelor ce se fac responsabile de comiterea acesteia, asigurarea unui proces judiciar echitabil și prin aplicarea corectă a normelor procesual penale. Astfel, conchidem că într-un final valoarea probelor se rezumă la cali-

tatea cercetării și soluționării cauzei, legalitatea și temeinicia hotărârii adoptate, indiferent de etapa procesului penal.

Asigurarea admisibilității probelor în cadrul procesului penal reprezintă una dintre cele mai importante sarcini ale etapei de urmărire penală. Aplicarea unor metode inadmisibile de colectare a probelor în procesul de investigare a infracțiunii poate ulterior atrage după sine: tragerea ilegală și neîntemeiată la răspundere penală; aplicarea măsurilor procesuale de constrângere, inclusiv a celor ce limitează drepturile constituționale ale persoanei, iar în unele cazuri în general la condamnarea neîntemeiată a acuzatului. Admiterea încălcărilor de un alt caracter, în legătură cu nerespectarea procedurii formale de obținere a probelor, pot atrage violarea dreptului acuzatului la apărare, care este un drept inserat sub formă de principiu al legislației procesual penale și care în mod automat ar urma să ducă la excluderea utilizării unor asemenea probe în procesul probator. Chestiunea inadmisibilității probelor este permanent în vizorul doctrinarilor procesualiști și al practicienilor grație valorii sporite a acestei instituții în cadrul stabilirii tuturor circumstanțelor cauzei și soluționării fondului acesteia în acord cu normele procesuale ghidate de un principiu mai general, și anume – echitatea procedurii. Totodată, atenția sporită asupra ei se datorează faptului că, deși art. 94 din Codul de procedură penală [1] stabilește că nu pot fi admise ca probe și, prin urmare, se exclud din dosar, nu pot fi prezentate în instanța de judecată și nu pot fi puse la baza sentinței sau a altor hotărâri judecătorești, indicând expres împrejurările în care aceste date au fost obținute care atrag neadmiterea lor, totuși, unele formulări sunt destul de imprecise și lasă loc de interpretare extensivă. Privit drept garanție procedurală a drepturilor și libertăților persoanei, dreptul la un proces echitabil, într-o societate democratică, este cel care asigură supremația dreptului și protecția individului împotriva posibilelor abuzuri ale autorităților judiciare. Subsumate acestuia pot fi enumerate unele principii fundamentale ale procesului penal, și anume: prezumția de nevinovăție, care raportat la regimul probator, este regula care reglementează sarcina probațiunii, precum și aflarea adevărului în realizarea scopului procesului penal, ceea ce presupune cunoașterea completă și exactă a faptelor în materialitatea lor, precum și a persoanei care le-a săvârșit, în vederea tragerii acesteia la răspundere penală.

Totodată, legalitatea procesului penal consacrată în art. 7 din Codul de procedură penală [1] este principiul fundamental, potrivit căruia desfășurarea întregului proces penal are loc în acord cu dispozițiile legale în materie, atât naționale, cât și a celor ce derivă din tratatele internaționale ratificate, fapt ce presupune că întreaga activitate procesuală trebuie să se efectueze conform normelor prevăzute de legea procesual penală, adică actele procesuale sau procedurale să fie îndeplinite cu respectarea condițiilor de formă și fond prevăzute de lege. În același timp, urmează a fi respectat și principiul loialității administrării probelor care derivă din jurisprudența Curții Europene, principiu care interzice utilizarea oricărei strategii sau manopere care are ca scop administrarea, cu rea-credință, a unui mijloc de probă sau care are ca efect provocarea comiterii unei infracțiuni în vederea obținerii unui mijloc de probă, dacă prin aceste mijloace se aduce atingere demnității persoanei, drepturilor acesteia la un proces echitabil sau la viața privată.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Probele sunt definite în art. 6 alin. (1) pct. (33) din Codul de procedură penală [1] drept elemente de fapt, dobândite în modul prevăzut de acest cod, ce servesc la constatarea împrejurărilor care au importanță pentru justa soluționare a cauzei penale. La rândul său, art. 93 alin. (1) din Codul de procedură penală stabilește că probele sunt elemente de fapt dobândite în modul stabilit de acest cod, care servesc la constatarea existenței sau inexistenței infracțiunii, la identificarea făptuitorului, la constatarea vinovăției, precum și la stabilirea altor împrejurări importante pentru justa soluționare a cauzei. La fel, legislația procesuală stabilește că în calitate de probe în procesul penal se admit elementele de fapt constatate prin intermediul anumitor mijloace de probe pe care le enumeră. În același timp, art. 94 din Codul de procedură penală stabilește datele care nu pot fi admise ca probe și, prin urmare, se exclud din dosar, nu pot fi prezentate în instanța de judecată și nu pot fi puse la baza sentinței sau a altor hotărâri judecătorești.

Probele în cadrul procesului penal reprezintă o modalitate de obținere a informațiilor cu privire la circumstanțele faptice ce au importanță pentru justa soluționare a cauzei penale. În cazul în care informațiile referitoare la circumstanțele ce urmează a fi probate nu vor fi exprimate în forma prevăzută de legislația procesual penală, acestea nu vor constitui probe în cauza penală examinată. Astfel, doar informațiile privitoare la circumstanțele faptice care îmbracă forma prevăzută de legislația procesual penală reprezintă probe și doar atunci când acestea au importanță pentru cauza penală [2, p. 134].

Probe nu sunt faptele în sine (de exemplu, prezența prejudiciului cauzat prin infracțiune), ci informațiile cu privire la astfel de fapte care se conțin în sursele de probă sau, altfel spus, mijloacele de probă. Probe în cadrul cauzei penale întotdeauna sunt acele informații ce au importanță pentru cauză, acestea se conțin, de exemplu, în declarațiile persoanelor audiate, concluziile experților, obiectele și documentele ridicate și examinate. De aceea, urmează să distingem între conceptul de probă, adică purtătorul ei fizic sau material, și sursa procedurală.

Faptul că organul de urmărire penală sau instanța de judecată dispune de anumite obiecte sau documente ce conțin informații cu privire la infracțiune încă nu semnifică că această informație a căpătat statutul de probă în cadrul cauzei. Aceste informații trebuie să fie fixate în ordinea prevăzută de legislația procesual penală printr-un mijloc de probă, altfel spus – într-o sursă procedurală, de exemplu: într-un proces-verbal de cercetare la fața locului, de audiere, al altor acțiuni procesuale, în ordonanța sau încheierea de recunoaștere a obiectului în calitate de corp delict, în raporturile de expertiză judiciară etc. Însuși procesul de fixare a probelor în cadrul actelor procedurale necesită îndeplinirea acțiunilor procesuale și respectarea strictă a procedurii de consemnare a acestora prevăzute de legislația procesual penală. Astfel, drept urmare a acestor acțiuni, informația obține statut de probă în cadrul cauzei penale. Probă reprezintă informația, iar izvorul procesual al probei sau mijlocul de probă reprezintă forma în care sunt fixate aceste informații.

Semnificația probelor în cadrul procesului penal constă în faptul că cu ajutorul acestora se stabilesc circumstanțele cuprinse în obiectul probatoriului și într-un ase-

menea mod cu o perspectivă sporită se constată împrejurările în care a fost săvârșită infracțiunea.

Conchidem că dispoziția conceptuală care se află la baza definirii conceptului de probă procesual penală este concluzia despre faptul că probele pot apărea doar în calitate de mijloc prin intermediul cărora urmează a fi stabilită prezența sau absența circumstanțelor ce urmează a fi dovedite în cadrul procesului penal, precum și a altor circumstanțe ce au importanță pentru soluționarea cauzei penale. Prin urmare, este inadmisibilă utilizarea probelor pentru soluționarea oricăror altor sarcini și scopuri în cadrul procesului penal. În această ordine de idei, caracteristicile gnoseologice fundamentale și natura procesuală a probelor urmează să fie în mod inevitabil subordonate scopului prestabilit, și anume – pentru folosirea acestora în calitate de mijloace de stabilire a prezenței sau absenței împrejurărilor ce urmează a fi determinate în procesul penal, precum și a altor circumstanțe ce au o semnificație primordială în cauza penală.

Urmare a celor relatate, conchidem că datorită faptului că comiterea infracțiunii, desfășurarea urmăririi penale și judecarea cauzei au loc în intervale de timp diferite, organul de urmărire penală, pentru cunoașterea tuturor circumstanțelor cauzei și pentru stabilirea cu certitudine a celor întâmplate, urmează să desfășoare o activitate cognitivă bazată pe colectarea și cercetarea urmelor infracțiunii, administrând mijloacele de probă relevante în baza cărora instanța de judecată va soluționa fondul cauzei penale.

Pe lângă faptul că legislația procesual penală determină noțiunea de probă, aceasta prevede și un șir de exigențe cărora aceasta urmează să corespundă pentru a putea servi drept probă în cadrul procesului penal. Astfel, art. 95 alin. (1) din Codul de procedură penală [1] stabilește că sunt admisibile probele pertinente, concludente și utile administrate în conformitate cu acest cod. Aceste concepte sunt numite uneori proprietăți ale probei, determinând caracteristicile juridice ale acesteia.

Menționarea faptului că fiecare probă urmează să dispună de trei semne sau proprietăți obligatorii, adică relevanța, concludența și utilitatea, trebuie înțeleasă drept condiție că în cazul în care lipsește cel puțin una dintre acestea, atunci nu există însuși proba. Doar în cazul unui răspuns pozitiv simultan referitor la relevanța, concludența și utilitatea informațiilor despre fapte și despre forma procesuală a acestora se poate afirma că subiectul înzestrat cu atribuții de dovedire dispune de probe.

Probele procesual penale care dispun de semnele admisibilității, relevanței, concludenței, utilității și veridicității reprezintă mijloace ale procesului probator în aceeași măsură atât la etala de urmărire penală, cât și la etapa de judecare a cauzei. Respectiv, în opinia noastră, este inadmisibilă abordarea unor autori precum că toate probele trebuie delimitate în două categorii, denumind unele pur și simplu probe, iar altele probe verificate în instanță, denumite și probe judecătorești [3, p. 5].

Potrivit art. 95 alin. (2) din Codul de procedură penală, chestiunea admisibilității datelor în calitate de probe o decide organul de urmărire penală, din oficiu sau la cererea părților, ori, după caz, instanța de judecată. Astfel, din norma enunțată rezultă că aprecierea admisibilității probelor în cursul procesului penal se realizează în două etape.

Prima etapă are loc în momentul obținerii probelor corespunzătoare în rezultatul desfășurării acțiunilor procesuale. La această etapă, organul de urmărire penală, desfășurând o anumită acțiune procesuală de colectare a probelor, în momentul percepției directe a informațiilor obținute, le apreciază din punctul de vedere al pertinentei și poate să recunoască unele informații drept impertinente în raport cu circumstanțele cauzei examinate.

A doua etapă de apreciere a admisibilității probelor are loc atunci când în procesul examinării cauzei se adoptă hotărâri referitoare la stabilirea circumstanțelor cu caracter juridic și material bazate pe probe procesual penale.

În literatura de specialitate, unii autori împărtășesc opinia potrivit căreia fiecare probă trebuie să fie caracterizată de următoarele trăsături: pertinentă, concludentă și veridicitate, iar în ansamblu – suficiență [4, p. 152]. Această poziție în general este agreată și la nivel legislativ, fiindcă art. 101 alin. (1) din Codul de procedură penală stipulează că fiecare probă urmează să fie apreciată din punctul de vedere al pertinentei, concludenței, utilității și veridicității ei, iar toate probele în ansamblu – din punctul de vedere al coroborării lor. Așadar, instituția admisibilității probelor reflectă o anumită preferință a legiuitorului, care se confruntă cu o selecție dintre stabilirea adevărului cu orice preț și o disponibilitate conștientă de a reduce probabilitatea atingerii acestuia pentru a restrânge riscul condamnării unei persoane nevinovate, precum și pentru a limita domeniul restrângerii drepturilor constituționale ale persoanei [5, p. 5].

Urmare a unei analize minuțioase a opiniilor prezentate anterior, ajungem la concluzia, că admisibilitatea probelor reprezintă o trăsătură a probelor care le caracterizează din punctul de vedere al legalității sursei datelor despre circumstanțele faptice, precum și a modului de obținere și fixare a datelor nominalizate în ordinea stabilită de legislația procesual penală, de subiecții abilitați în rezultatul realizării acțiunilor procesuale desfășurate cu respectarea ordinii procesuale ce determină forma acestor acțiuni. Conținutul acestei trăsături a conceptului de probă procesual penală are la bază următoarele reguli: 1) referitor la subiectul abilitat propriu-zis să efectueze acțiuni procesuale în scopul obținerii probelor; 2) despre sursa corespunzătoare de informații care constituie conținutul probei; 3) despre acțiunile procesuale corespunzătoare utilizate întru obținerea probelor; 4) despre ordinea procedurală corespunzătoare de desfășurare a acțiunilor procesuale utilizate drept mijloc de obținere a probelor.

Potrivit art. 6 pct. 34) din Codul de procedură penală, pertinente sunt probele care au legătură cu cauza penală. În teoria procesului penal lipsește o viziune unică cu privire la determinarea pertinentei probelor drept trăsătură a acestora. Motivul absenței unei abordări unanime a pertinentei probelor constă în faptul că cercetătorii interpretează diferit esența și conținutul acestei categorii procesuale.

Astfel, unii autori afirmă că pertinenta probelor reprezintă capacitatea acestora, exteriorizată prin conținutul său, să servească drept mijloc de stabilire a împrejurărilor ce au importanță pentru soluționarea cauzei [6, p. 40]. În mod special, Cleiman L.V. susține că pertinenta probelor reprezintă o proprietate juridică obligatorie care reflectă capaci-

tatea probei de a determina în mod direct sau indirect circumstanțele care urmează a fi dovedite grație legăturilor obiective dintre acestea [7, p. 11].

Alți cercetători determină pertinenta probelor drept semn sau trăsătură care indică prezența conexiunii căutate dintre informația probatorie și circumstanțele ce urmează a fi probate [8, p. 148]. În același timp, se remarcă caracterul obiectiv al acestei conexiuni [9, p. 325], care poate fi de natură cauză-efect, condiționat, spațio-temporal etc. Astfel, autorii Gromov N.A. și Zaițeva C.A. afirmă că pertinenta probelor reprezintă o proprietate interioară inerentă probei, care reflectă legătura obiectivă dintre datele faptice și împrejurările cauzei cercetate care au fost dobândite de purtătorul acestora, adică mijlocul de probă în rezultatul interacțiunii cu faptul cercetat și care grație acestei împrejurări este apt de a indica spre acest fapt [10, p. 64]. Alți cercetători atrag atenția asupra faptului că pertinenta este o trăsătură obiectivă inerentă organic probelor, nu însă o trăsătură juridică a acestora. După cum afirmă Cocoreva L.D. și Cuznețova N.P., această trăsătură obiectivă se remarcă prin prezența unei legături semnificative inerente dintre conținutul probei și al circumstanțelor ce necesită a fi dovedite, datorită căreia aceste date sau informații pot servi întru stabilirea adevărului [11, p. 121]. Alți doctrinari, dimpotrivă, consideră pertinenta drept exigență prevăzută de lege potrivit căreia în calitate de probă pot servi doar faptele care au tangență cu cauza [12, p. 25].

Unii procesualiști caracterizează condiția pertinentei probelor fără a indica capacitatea lor de a stabili prin conținutul lor circumstanțele cercetate în cauză [13, p. 121]. În această ordine de idei, Mihailovskaia I.B. concluzionează că este necesară distingerea chestiunilor privind pertinenta probelor și determinarea valorii probei pentru cauza examinată. Aceasta afirmă că a stabili valoarea probei înseamnă a determina în mod precis și clar care anume fapte sunt stabilite prin această probă, precum și care este raportul dintre aceste fapte și faptul principal [14, p. 598].

Includerea în definiția pertinentei probelor a trăsăturii precum capacitatea de a permite stabilirea împrejurărilor și faptelor importante pentru soluționarea cauzei nu corespunde pe deplin înțelegerii esenței acestei categorii procesuale. În opinia noastră, un neajuns al concepției includerii în determinarea pertinentei probelor este indicarea la capacitatea acesteia de a stabili circumstanțele și faptele cercetate pe cauză, fiindcă aceasta reprezintă în mod inevitabil identificarea acestei categorii după acest criteriu cu alte trăsături ale probelor, și anume – suficiența acestora. Astfel, identificarea aptitudinilor unei anumite probe de a fi admisă drept mijloc de probă se realizează în cursul soluționării chestiunii privind suficiența acestora întru soluționarea justă a cauzei penale [15, p. 15]. Prin urmare, pertinenta probelor nu poate fi determinată prin prisma capacității de stabilire a faptelor și circumstanțelor cercetate prin conținutul acestora, întrucât trăsătura suficienței probelor caracterizează acest aspect.

Potrivit art. 6 pct. 35) din Codul de procedură penală, concludente sunt probele pertinente care influențează asupra soluționării cauzei penale. Astfel, sunt concludente probele care prin conținutul lor au o influență esențială și care determină adoptarea unei anumite soluții cu privire la fondul cauzei penale examinate. Totodată, în acord cu preve-

derile art. 6 pct. 36) din Codul de procedură penală, utile sunt probele concludente care, prin informațiile pe care le conțin, sunt necesare soluționării cauzei. Prin urmare, sunt utile probele care sunt indispensabile întru soluționarea fondului cauzei; ar fi inutile probele în situația în care în cauză sunt numeroși martori care relevă aceeași informație privind la circumstanțele cauzei examinate, grație împrejurărilor în care aceștia se aflau.

Soluționarea chestiunii privind suficiența probelor atât în doctrină, cât și în practică, este asociată cu anumite dificultăți [16, p. 25]. În doctrină nu există o unitate în abordarea conceptului de suficiență a probelor. Unii autori atribuie suficienței probelor proprietatea prelucrării predominant în mod logic a informațiilor faptice în corespundere cu legitățile gândirii [13, p. 193]. Alți autori determină suficiența probelor drept convingerea în faptul că a fost realizată o cercetare cuprinzătoare, completă și obiectivă a circumstanțelor cauzei [17, p. 85]. Într-o altă opinie, prin suficiență a probelor se înțelege totalitatea probelor pertinente, admisibile, veridice necesare întru stabilirea împrejurărilor comiterii infracțiunii în corespundere cu realitatea obiectivă produsă și adoptarea unor hotărâri întemeiate în procesul examinării și soluționării cauzei [18, p. 30]. Condiția admisibilității probelor interzice utilizarea probelor obținute cu încălcarea ordinii procedurale. Astfel, admisibilitatea probelor în cadrul procesului penal este determinată în mod direct de necesitatea respectării prevederilor constituționale, a legislației procesual penale, a actelor internaționale la care Republica Moldova este parte și care sunt aplicabile procesului penal. În același timp, unii procesualiști consideră conceptul suficienței probelor identic cu limitele probării [19, p. 122]. Astfel, cauza unor asemenea diverse abordări se găsește în absența unei abordări metodologice potrivite privind soluționarea chestiunii privind suficiența probelor în cadrul procesului penal.

Aprecierea suficienței probelor, dinul punct de vedere al esenței acesteia, la toate etapele procesului penal este aceeași. Totodată, are tangență cu intima convingere a organului de urmărire penală și a instanței de judecată în ceea ce ține de veridicitatea informațiilor obținute referitor la circumstanțele obiectului probatorului, precum și la alte circumstanțe și fapte ce au importanță pentru soluționarea cauzei penale. În această ordine de idei, conchidem că suficiența probelor în cadrul procesului penal reprezintă cerința care se exprimă în prezența unui sistem al pertinentei, concludenței și utilității probelor, obținute în rezultatul cercetării sub toate aspectele, complete și obiective a circumstanțelor cauzei și a ansamblului de probe colectate, care în mod credibil stabilesc toate împrejurările cauzei ce formează obiectul probatorului, precum și a altor împrejurări care au importanță pentru justa soluționare a cauzei.

Într-o opinie, trăsătura veridicității probelor în cadrul procesului penal are o natură subiectivă care se manifestă în certitudinea probelor condiționată de verificarea minuțioasă a acestora și este în raport de dependență față de stabilirea pertinentei și admisibilității care asigură posibilitatea utilizării acestora în cadrul procesului probator [20, p. 85]. În procesul probator, determinarea veridicității fiecărei probe are o importanță deosebită, fiindcă anume în rezultatul stabilirii veridicității se ajunge la concluzia dacă o anumită probă corespunde sau nu realității. La rândul său, recunoașterea veridicității

probelor este una dintre condițiile ce permite stabilirea vinovăției sau nevinovăției persoanei în comiterea infracțiunii, precum și a circumstanțelor comiterii acesteia.

Conchidem că acțiunile desfășurate întru stabilirea veridicității oricărei probe urmează a fi examinate în contextul aprecierii probelor care se realizează pe tot parcursul procesului probator. Această activitate conduce la pătrunderea în esența probei și în consecință este strâns conexă de verificarea probelor. Atât verificarea, cât și aprecierea probelor în procesul probator se intersectează organic între ele. În acest sens, pe bună dreptate se remarcă că unele trăsături ale probelor, veridicitatea și, în unele cazuri, relevanța și admisibilitatea sunt pasibile verificării și aprecierii; restul, adică forța probantă și suficiența, se supun doar aprecierii, fiindcă pentru aceasta nu sunt necesare careva acțiuni practice de verificare [6, p. 80]. Urmează de remarcat faptul că aprecierea veridicității probelor este inseparabilă de verificarea acestora; prin urmare, recunoașterea probelor drept veridice reprezintă rezultatul unei verificări anterioare. Astfel, în doctrina procesual penală se menționează trei metode tradiționale de verificare a probelor care sunt destul de eficiente și aplicabile întru stabilirea veridicității oricărei probe: analiza și cercetarea conținutului fiecărei probe din punctul de vedere al integralității, consistenței și coerenței logice a acesteia; compararea probelor pentru identificarea coincidenței sau inconsecvenței; descoperirea de noi probe, preferabil din diverse surse procesuale cu privire la aceleași circumstanțe ale cauzei [21, p. 7].

CONCLUZII

Probe nu sunt faptele în sine de (exemplu, prezența prejudiciului cauzat prin infracțiune), ci informațiile cu privire la astfel de fapte care se conțin în sursele de probă sau, altfel spus, mijloacele de probă. Probe în cadrul cauzei penale întotdeauna sunt acele informații ce au importanță pentru cauză; acestea se conțin, de exemplu, în declarațiile persoanelor audiate, concluziile experților, obiectele și documentele ridicate și examinate. De aceea, urmează să distingem între conceptul de probă, adică purtătorul ei fizic sau material, și sursa procedurală.

Condiția admisibilității probelor interzice utilizarea probelor obținute cu încălcarea ordinii procedurale. Astfel, admisibilitatea probelor în cadrul procesului penal este determinată în mod direct de necesitatea respectării prevederilor constituționale, a legislației procesual penale, a actelor internaționale la care Republica Moldova este parte și care sunt aplicabile procesului penal.

Admisibilitatea probelor constituie un element al formei procesuale care semnifică totalitatea condițiilor prevăzute de legislație întru realizarea acțiunilor procesuale, întru stabilirea succesiunii acestora, a ordinii fixării și consemnării acțiunilor procesuale, a termenelor procesuale etc. Importanța reglementării instituției admisibilității probelor este determinată de faptul că aceasta stabilește procedura de cunoaștere a circumstanțelor de fapt ale cauzei, ținându-se cont atât de prezența sarcinilor procesului penal, cât și de prioritatea relativă a acestora. Așadar, instituția admisibilității probelor reflectă o anumită preferință a legiuitorului care se confruntă cu o selecție dintre stabilirea adevărului cu

orice preț și o disponibilitate conștientă de a reduce probabilitatea atingerii acestuia pentru a restrânge riscul condamnării unei persoane nevinovate, precum și pentru a limita domeniul restrângerii drepturilor constituționale ale persoanei.

Referințe:

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr. 122 din 14 martie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.
2. *Уголовно-процессуальное право: Учебник.* / Под редакцией Э.К. Кутуева. Санкт-Петербург: Фонд Университет. 2019. 584 с. ISBN 978-5-6040481-9-1
3. КОСТЕНКО, Р.В. *Оценка уголовно-процессуальных доказательств.* Москва: Юрлитинформ, 2010. 152 с. ISBN 978-5-93295-593-2
4. *Уголовный процесс: Учебник.* / Под ред. И.Л. Петрухина. Москва: Проспект, 2001. 520 с. ISBN 5-900984-11-7
5. КИПНИС, Н.М. *Допустимость доказательств в уголовном судопроизводстве.* Москва: Юристь, 1995. 128 с. ISBN 5-7357-0061-8
6. ОРЛОВ, Ю.К. *Основы теории доказательств в уголовном процессе: Научно-практическое пособие.* Москва: Проспект, 2000. 138 с. ISBN 5-8369-0086-8
7. КЛЕЙМАН, Л.В. *Установление относимости доказательств при расследовании преступлений: Автореферат диссертации кандидата юридических наук.* Омск, 2001.
8. ГРОМОВ, Н.А. *Уголовный процесс России: Учебное пособие.* Москва: Юристь, 1998. 552 с. ISBN 5-7975-0094-9
9. ЯКУПОВ, Р.Х. *Доказывание в уголовном процессе. Уголовный процесс: Учебник для вузов.* Москва: Зерцало. 1998. 448 с.
10. ГРОМОВ, Н.А., ЗАЙЦЕВА, С.А. *Оценка доказательств в уголовном процессе.* Москва: Приор, 2002. 128 с. ISBN 5-7990-0729-8
11. КОКОРЕВ, Л.Д., КУЗНЕЦОВ, Н.П. *Уголовный процесс: доказательства и доказывание.* Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1995. 272 с. ISBN 5-7455-0868-X.
12. КАЗ, Ц.М. *Доказательства в советском уголовном процессе.* Саратов: СГУ, 1968. 104 с.
13. ФАТКУЛЛИН, Ф.Н. *Общие проблемы процессуального доказывания.* Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1976. 206 с.
14. *Доказывание в уголовном процессе. Часть III. Учебно-методические материалы.* Красноярск: Краснояр. гос. ун-т. 1998. 1094 с.
15. КУДИН, Ф.М., Костенко, Р.В. *Достаточность доказательств в уголовном процессе.* Краснодар: КГАУ, 2000. 159 с.

16. ЗАЖИЦКИЙ, В. *Оценочные понятия в уголовно-процессуальном законе: язык и стиль*. Советская юстиция, 1993, №. 13.
17. БЕЛКИН, Р.С. *Собирание, исследование и оценка доказательств. Сущность и методы*. Москва, 1966.
18. УЛЬЯНОВА, Л.Т. О достаточности доказательств. В: Вестник МГУ. Серия 12: *Право*. 1974, № 6.
19. КОРНЕВ, Г.П. *Методологические проблемы уголовно-процессуального познания*. Нижний Новгород: Нижегородская академия Министерства Внутренних Дел РФ, 1995. 194 с. ISBN: 5-88840-001-7
20. КАРЯКИН, Е., МИРОНОВ, В. К вопросу о взаимосвязи достоверности с иными свойствами доказательств. *Уголовное право*, 2004, № 3.
21. БРИЗИЦКИЙ, А., ЗАЖИЦКИЙ, В. *Относимость и достоверность доказательств в уголовном суде-производстве*. В: *Советская юстиция*, 1982, №. 3.

RECONSIDERAREA CONCEPTULUI DE *CONFLICT DE COMPETENȚĂ* ÎN CAUZELE DE CONTENCIOS ADMINISTRATIV

RECONSIDERATION OF THE CONFLICT OF JURISDICTION CONCEPT ÎN ADMINISTRATIVE LITIGATION CASES

Elena BELEI, ORCID: 0000-0003-0618-5360
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 342.92:347.922

e-mail: elena.belei@usm.md

The objective of this article is to emphasize the fact that in the national legal reality, with different types of procedures regulated by different laws and specialized judges within the same court, there are internal conflicts of jurisdiction conditioned by the substance of the dispute. In particular, we refer to administrative disputes and common law civil disputes in which a public authority is the defendant. Without being able to deny their existence, the concern of the doctrine is to identify the most optimal solutions either as de lege ferenda proposals or as ways to standardize judicial practice. The competence to address internal conflicts of jurisdiction conditioned by the substance of the dispute must be staged according to their complexity: firstly, the judge himself/herself will appreciate his/her own competence, secondly, the president of the court is obliged to rule on the matter; thirdly, the hierarchically superior court must be invested with the competence of addressing internal conflicts of jurisdiction conditioned by the substance of the dispute in order to optimize the duration of the examination, to set up and strengthen the judicial practice regarding this sensitive aspect.

Cuvinte-cheie: *cauză de drept comun, conflict intern de competență, contencios administrativ, declinare de competență, inadmisibilitate.*

INTRODUCERE

În justiția non-penală a Republicii Moldova una dintre cele mai inepuizabile probleme, atât prin vechime, cât și prin dificultate, este cea a competenței după materie. Multitudinea și diversitatea cauzelor civile *lato sensu* au determinat amplificarea felurilor de proceduri civile și au condiționat specializarea judecătorilor. Câteva decenii în urmă justiția civilă se efectua doar în procedură civilă generală pe acțiuni civile și în procedură specială. Ulterior au început să apară diverse categorii ale procedurilor de control [1, p. 44-46].

Procedura în contencios administrativ la început a fost mai mult declarativă [2], ulterior a fost particularizată în Legea nr. 793/2000 [3]. Din 01.04.2019 încercăm să aplicăm consecvent Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116/2018 (în continuare – Cadm) [4].

Însă scopul acestei mici cercetări este un aspect practic al delimitării competenței după materie în interiorul aceleiași instanțe de judecată, în cadrul căreia activează jude-

cători specializați. Chiar dacă statul nostru și-ar putea permite crearea și asigurarea unei bune funcționări a mai multor instanțe specializate, problema delimitării competenței după materie oricum ar exista.

MATERIAL ȘI METODĂ

Problema privind competența se acutizează în procedura contenciosului administrativ, care trebuie delimitată de procedura civilă pe acțiuni civile, numită deja tot mai frecvent procedură civilă de drept comun.

Bineînțeles că în acest scop urmează de clarificat cum va trebui să procedeze un judecător de contencios administrativ dacă i se distribuie o cerere de chemare în judecată care în mod evident este de drept comun, de exemplu, este de partaj de avere între două persoane fizice, jurisdicția teritorială nefiind pusă la îndoială.

Codul administrativ oferă o soluție procesuală foarte clară – judecătorul printr-o încheiere nesusceptibilă de recurs își declină competența și remite președintelui de instanță dosarul spre redistribuire aleatorie (art. 199 alin. (2) Cadm). Asta însemnând *prima facie* că judecătorul însuși *ex officio* își apreciază propria competență după materie.

În al doilea rând, președintele instanței este obligat să aprecieze cărei specializare i se atribuie cauza: este ea de contencios administrativ sau este o cauză civilă de drept comun. O asemenea prerogativă pentru președintele de instanță este prevăzută deocamdată doar în Codul administrativ, ea referindu-se și la situațiile inverse, când judecătorilor de drept comun li se distribuie acțiuni în contencios administrativ (art. 199 alin. (3) Cadm).

Iar utilizarea noțiunii „conflict de competență” în asemenea situații deranjează grav adepții interpretărilor *ad litteram*. Pe bună dreptate, doctrina procesuală clasică și legiuitorul moldav utilizează conceptul conflictul de competență doar între instanțe. Dar această abordare este deja depășită de realități și de dinamica relațiilor sociale generatoare de litigii. Conflicte de competență se pot produce în interiorul unei instanțe, dacă aceasta constă din judecători specializați, cum este, de exemplu, judecătoria municipiului Chișinău. Și în instanțele unde judecători nu sunt așa de mulți și specializarea de contencios administrativ nu este într-atât de distinctă o atare confuzie tot se poate produce, doar că soluția pare a fi mai simplă, comportând mai mult caracter tehnic. Judecătorul care examinează cauze de drept comun și cauze de contencios administrativ trebuie să clarifice de sine stătător în ce procedură va examina o cerere sau alta: fie regulile procesuale din Codul administrativ, fie normele clasice de procedură civilă din Codul de procedură civilă (în continuare – CPC) [5], între acestea existând suficiente diferențe procedurale.

Constatăm, cu regret, că nu există deocamdată soluție procesuală pentru situația în care președintele de instanță nu este de acord cu încheierea judecătorului de contencios administrativ de declinare a competenței, considerând totuși că respectiva cauză este și trebuie examinată anume în contencios administrativ. Reamintim că încheierea

respectivă – de declinare a competenței conform art. 199 Cadm – nu este susceptibilă de recurs. Cu toate acestea, nu credem că un atare conflict de prerogative în interiorul instanței ar trebui proliferat. Soluția ar fi ca președintele instanței să poată să ceară opinia instanței ierarhic superioare, care în esență va soluționa un conflict de competență după materie prin act care nu se supune niciunei căi de atac. Bineînțeles că acest conflict de competență este în interiorul unei instanțe, dar de la asta el nu este mai puțin important.

Aici trebuie să punctăm că unele cauze civile sunt foarte dificil de calificat dacă sunt de drept comun sau de contencios administrativ.

Nu întotdeauna calitatea de pârât a unei autorități publice denotă dacă acțiunea este de contencios administrativ. Autoritățile publice suficient de frecvent sunt subiecți de drept civil, adică interacționează cu persoanele de pe principii de egalitate, participând la raporturi juridice civile clasice. În art. 2 alin. (3) Cadm expres este menționat că *prevederile prezentului cod nu se aplică: a) raporturilor juridice de drept privat la care participă autoritățile publice*. Asupra modului de delimitare a acestor categorii de litigii vom reveni detaliat în alt studiu.

Calitatea de pârât în contencios administrativ nu revine în mod exclusiv doar autorităților publice. Dacă activitatea unui subiect de drept este calificată ca activitate administrativă, litigiul va fi de contencios administrativ, chiar dacă pârâtul nu este o autoritate publică. Exemple în acest sens sunt unele instituții publice (gen, Agenția Servicii Publice), sau asociații ale liberilor profesioniști (gen, Uniunea Avocaților, Uniunea Națională a Executorilor Judecătorești).

Iar litigiile generate de contractele administrative în genere încă nu au niciun reper stabil în practica judiciară națională. Putem exemplifica fără a pretinde caracter exhaustiv următoarele contracte ca fiind administrative:

- Contract de administrare fiduciară (Legea nr. 121/2007 [6]);
- Contract de locațiune/arendă sau în superficie a terenurilor proprietate publică (Legea nr. 121/2007);
- Parteneriat public-privat (Legea nr. 179/2008 [7]);
- Contract de concesiune de lucrări și contract de concesiune de servicii (Legea nr. 121/2018 [8]);

Iată de ce delimitarea litigiilor private de litigiile de contencios administrativ actualmente este extrem de dificilă și conflictele interne de competență după materie există indiferent de faptul dacă este scrisă sau nu undeva această nouă noțiune juridică.

Stringența soluționării conflictelor interne de competență după materie este de o importanță mai mare decât disputele terminologice.

Chintesența conflictelor interne de competență după materie în contencios administrativ rezultă din prevederea art. 2 alin. (3) lit. a) Cadm, potrivit căreia *prevederile prezentului cod nu se aplică: a) raporturilor juridice de drept privat la care participă autoritățile publice*. Judecătorii și președinții instanțelor, dar și instanțele ierarhic su-

perioare, de fapt, vor trebuie să înceapă a dezvolta în practică cum delimităm dreptul administrativ de dreptul civil, în cazurile în care statul și unitățile administrativ-teritoriale în persoana diferitor autorități publice sunt acționate în judecată.

Este mult mai important să găsim cea mai justă cale procesuală de a le soluționa. Prevederea actuală (art. 199 Cadm) este insuficientă ca soluție procesuală. Considerăm că și instanța ierarhic superioară trebuie investită cu această prerogativă.

Și asta pe lângă faptul că se conturează o practică mai puțin demnă de soluționare a conflictului intern de competență după materie utilizând inadmisibilitatea acțiunii. Nu putem susține ideea că un judecător de contencios administrativ va putea face inadmisibilă o cerere de chemare în judecată, care în esență este de drept comun, folosindu-se de art. 207 alin. (2) Cadm. Primul risc, pe care trebuie să-l semnalăm pentru a-l evita, este că actualmente acest articol lasă impresia că temeiurile de inadmisibilitate nu sunt prevăzute exhaustiv de lege și judecătorul poate utiliza orice alt temei pe care îl crede potrivit pentru a face o acțiune inadmisibilă. (2) *Acțiunea în contencios administrativ se declară inadmisibilă în special când*: Sintagma **în special când**, ne permite să admitem că mai există temeiuri de inadmisibilitate, neprevăzute de lege, fapt pe care îl considerăm flagrant greșit și în disonanță cu regula că statul poate institui norme de natură să ordoneze accesul liber la justiție, dar acestea trebuie să fie clare, previzibile și să nu afecteze dreptul în esența sa. *Curtea Europeană menționează că accesul la justiție poate fi limitat, în special prin instituirea condițiilor de admisibilitate, domeniu în care statul se bucură de o anumită marjă de apreciere. Aceste limitări trebuie să urmărească un scop legitim, asigurându-se o proporționalitate între interesul persoanei și scopul legitim urmărit (Guérin contra Franței, 29 iulie 1998, § 37). Totuși, limitările nu trebuie să reducă la zero esența acestui drept. Regulile de procedură au scopul de a asigura o bună administrare a justiției și, în special, a asigura securitatea raporturilor juridice, iar cei implicați în proceduri trebuie să se aștepte ca aceste reguli să fie aplicate (Miragall Escolano ș.a. contra Spaniei, 25 ianuarie 2000, § 33) [9].*

Al doilea risc procesual derivă din utilizarea foarte frecventă a lit. e) alin. (2) art. 207 Cadm, potrivit căreia *reclamantul nu poate revendica încălcarea, prin activitatea administrativă, a unui drept în sensul art. 17.*

Iarăși fără a pretinde enumerare limitativă considerăm că lit. e) alin. (2) art. 207 Cadm se va aplica dacă:

- este exclus controlul judecătoresc în procedura contenciosului administrativ, cu excepția lit. a) alin. (3) art. 2 Cadm;
- reclamantul pretinde un drept care nu este prevăzut de lege și nici nu poate fi dedus din prevederi legale;
- dreptul pretins, desi prevăzut de lege, nu aparține reclamantului;
- reclamantul nu este afectat prin activitate administrativă (de ex., pârâțul nu-i subiect de drept administrativ sau actul nu este act administrativ etc.).

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Substituirea regulii declinării de competență după materie prin inadmisibilitatea acțiunii conform lit. e) art. 207 Cadm este o pseudosoluție foarte nedemnă și profund nerespectuoasă în raport cu justițiabilii. Să ne închipuim unde am ajunge dacă am aplica întotdeauna instituția inadmisibilității pentru situații de lipsă de competență după materie în contencios administrativ (art. 207 alin. (2) lit. e) Cadm).

De exemplu, un judecător de contencios administrativ face inadmisibilă printr-o încheiere recurabilă o cerere de chemare în judecată de drept comun (art. 207 alin. (1) lit. e) Cadm). Dacă încheierea se menține de către instanța de recurs, ea exclude posibilitatea adresării repetate în judecată a aceluiași reclamant cu aceeași acțiune (art. 207 alin. (3) Cadm).

Dacă înțelegem că interdicția din alin. (3) art. 207 Cadm se referă doar la cauzele de contencios administrativ, atunci justițiabilul poate depune repetat aceeași acțiune **în aceeași instanță** (!), sperând că ea va ajunge la judecătorul de drept comun. De ce trebuie să facem într-atât de dificilă accesarea la justiție într-o instanță mare cu diferite specializări, pe care un justițiabil poate să nu le distingă foarte bine?

Trebuie să reamintim că cererile sunt distribuite aleatoriu prin intermediul Programului Integrat de Gestionare a Dosarelor, iar riscul erorilor tehnice persistă.

Soluția este doar în concretizarea legislativă a conceptului de conflict intern de competență și a prerogativelor de soluționare a acestuia.

Această problemă este foarte ușor de rezolvat, fie pe cale legislativă, fie prin reconsiderarea în practică a conceptului de conflict intern de competență după materie.

Dacă conflictul intern de competență după materie nu este soluționat de către judecător și de către președintele instanței, problema juridică deja va lua o amploare mult mai mare și soluțiile vor fi mult mai dificil de găsit.

Să presupunem că un judecător de contencios administrativ a soluționat după regulile Codului administrativ o acțiune civilă, a pronunțat o hotărâre și cauza în mod firesc a ajuns în instanța de apel la completul de contencios administrativ. Cum trebuie să procedeze judecătorii instanței de apel dacă consideră că respectiva cauză nu trebuia soluționată în contencios administrativ? Va putea completul de contencios administrativ al Curții de Apel să facă uz de instituția declinării de competență similar judecătorilor din fond?

Art. 231 alin. (2) Cadm prevede că *pentru procedura în apel se aplică corespunzător prevederile cap. II din cartea a treia, dacă din prevederile prezentului capitol nu rezultă altceva.*

În esență, asta semnifică că dacă completul competent pentru examinarea apelurilor în contencios administrativ constată din start sau pe parcursul examinării că instanța de fond greșit a soluționat o cauză conform Codului administrativ, atunci va trebui să-și declinare competența și să remită președintelui de instanță dosarul spre redistribuire aleatorie.

Adică, președintele instanței de apel va trebui să soluționeze conflictul intern de competență după materie și dacă consideră că litigiul e de contencios administrativ – să-l

remită înapoi completului de contencios administrativ, iar dacă consideră că litigiul e de drept civil – să-l remită spre soluționare completului de drept comun. Doar că nuanțarea vine din faptul că avem deja o hotărâre pronunțată în privința căreia instanța de apel are diferite împuterniciri în contencios administrativ (art. 240 Cadm) și în dreptul comun (art. 385 CPC). Dacă apelul este judecat de către completul de contencios administrativ, nu există nici o șansă pentru trimiterea la rejudecare în fond (art. 240 alin. (2) Cadm – *instanța de apel nu este în drept să trimită cauza spre rejudecare în instanța de fond*). Dacă apelul va fi judecat de către completul de drept comun, posibilitatea casării hotărârii cu trimitere la rejudecare în fond se va baza pe art. 385 lit. d) și 388 lit. i) CPC – *cauza a fost examinată cu încălcarea competenței jurisdicționale*.

Pentru a evita aceste complicații procesuale, care într-un final afectează justițiabilii, durata procedurilor, costurile și cheltuielile, compromis finalitățile, este mult mai simplu să renunțăm la orgolii și să recunoaștem că un conflict intern de competență după materie poate fi soluționat în funcție de dificultatea sa de către judecătorul căruia i s-a repartizat cauza spre examinare, de către președintele instanței și de către instanța ierarhic superioară. În ultimul caz este necesar să renunțăm la clișeu că un conflict de competență ar putea să existe doar între instanțe. Jurisprudența națională demonstrează că sunt mai simple conflictele între instanțe – pentru că sunt mai mult de ordin teritorial, decât cele din interiorul acestora – pentru că se referă la delimitările după materie.

CONCLUZII

În concluzie, conflictele de competență după materie sunt extrem de complicate și considerăm că formarea unei practici judiciare constante în privința acestora este o stringență. Delimitarea litigiilor de drept civil în care sunt implicate autoritățile publice de litigiile de contencios administrativ în care sunt implicate și alte entități care desfășoară activitate administrativă este un deziderat al timpurilor noastre. Specializarea judecătorilor în interiorul unei instanțe duce inevitabil la conflicte interne de competență după materie. Competența soluționării acestora trebuie etapizată în funcție de complexitatea conflictului intern de competență după materie:

În primul rând, judecătorul însuși își va aprecia propria competență.

În al doilea rând, președintele instanței este obligat să se expună.

În al treilea rând, instanța ierarhic superioară trebuie investită cu soluționarea conflictelor interne de competență după materie pentru a optimiza durata examinării, a forma și consolida practica judiciară referitor la acest aspect sensibil.

Referințe:

1. BELEI, E. ș.a. *Drept procesual civil. Partea generală*. Chișinău. Lexon, 2016. 461 p.
2. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova din 1964, abrogat în 2003. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=286228>

3. Legea contenciosului administrativ, nr. 793/2000, abrogată în 2019. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=112184&lang=ro#
4. Codul administrativ al Republicii Moldova, nr. 116/2018. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=16072&lang=ro#
5. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, nr. 225/2003. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138883&lang=ro#
6. Legea privind administrarea și deetimizarea proprietății publice. nr. 121/2007. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137574&lang=ro#
7. Legea cu privire la parteneriatul public-privat, nr.179/2008. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138425&lang=ro#
8. Legea cu privire la concesiunile de lucrări și concesiunile de servicii, nr. 121/2018. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138437&lang=ro#
9. Hotărârea Curții Constituționale nr. 14/2012. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=7843&lang=ro

DETERMINAREA REȘEDINȚEI OBIȘNUITE A COPILULUI POTRIVIT CONVENȚIEI ASUPRA ASPECTELOR CIVILE ALE RĂPIRII INTERNAȚIONALE DE COPII DE LA HAGA DIN 25 OCTOMBRIE 1980

DETERMINATION OF CHILD'S HABITUAL RESIDENCE ACCORDING TO THE HAGUE CONVENTION ON THE CIVIL ASPECTS OF INTERNATIONAL CHILD ABDUCTION OF OCTOBER 25, 1980

Igor COBAN, ORCID: 0000-0003-1934-9352
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 347.91:343.549:341.24-053.2

e-mail: coban.igor@gmail.com

The Hague Convention on the civil aspects of international child abduction of 25 October 1980 represents a viable mechanism for the situation of returning children to their country of origin in the event of an international abduction.

The goal of present study is to reveal the meaning and essence of the concept of "child's habitual residence" in order to disclose the procedural particularities of the instruments provided by the HCCH 1980 Child Abduction Convention, so that the interest of the children's, which seeks protection from the harmful effects of wrongful removal and retention across international boundaries, were protected efficiently.

In this regard, present study proceeded to identify the defining criteria of "child's habitual residence" through HCCH 1980 Child Abduction Convention, the detailed analysis of interpretation of High International Courts, such as: European Court of Human Rights and European Court of Justice, through its cases.

No less important attention was paid to internal regulations by analyzing the relevant provisions of the Civil Code of the Republic of Moldova in determining the notion of the child's usual residence.

Cuvinte-cheie: reședință obișnuită a copilului, răpire internațională de copii, proces civil.

Introducere. *Convenției asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii de la Haga din 25 octombrie 1980 a instituit un mecanism viabil și eficient de protecție a intereselor copiilor pentru situația returnării copiilor în țara de origine în cazul unei răpiri internaționale. Scopul acestei proceduri este de a proteja, pe plan internațional, interesul superior al copilului în orice litigiu privind încredințarea sa, împotriva efectelor dăunătoare ale unei deplasări sau neînapoieri ilicite, în vederea garantării imediate a înapoierii copilului în statul reședinței sale obișnuite, precum și de a asigura protecția dreptului de vizitare [1, p. 334].*

O problemă practică delicată este totuși clarificarea noțiunii de reședință obișnuită a copilului, deoarece Convenția de la Haga nu definește clar sensul acestui termen. Iar instanțele judecătorești naționale se pot pronunța cu privire la legalitatea mutării

reședinței copilului doar după ce vor stabili reședința obișnuită a copilului. Motiv din care determinarea reședinței obișnuite a copilului reprezintă piatra de temelie în cadrul procedurii de soluționare a litigiilor civile legate de constatarea răpirii internaționale de copii și înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite.

Scopul prezentei cercetări constă în determinarea noțiunii „reședință obișnuită a copilului” prin prisma *Convenției asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii de la Haga din 25 octombrie 1980*, care se va asigura prin identificarea aspectelor definitorii și examinarea caracterelor esențiale ale categoriei respective.

Noțiunea „reședință obișnuită a copilului” nu este definită în cadrul *Convenției asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii de la Haga din 25 octombrie 1980*, motiv din care aceasta trebuie stabilită de către autoritățile competente în fiecare caz pe baza elementelor de fapt. Totuși, considerăm că aceasta reprezintă o noțiune autonomă și ar trebui să fie interpretată în lumina obiectivelor Convenției de la Haga, decât în temeiul raționamentelor dreptului intern. Deși aparent prevederile dreptului intern nu reprezintă temei de calificare a reședinței obișnuite a copilului în sensul prelevării reglementărilor dreptului intern asupra dreptului internațional, totuși considerăm că reglementările interne au importanță dacă sunt analizate în sensul producerii efectelor juridice prescrise de reglementările internaționale.

Reieșind din cele menționate mai sus, considerăm că este relevant să cercetăm noile reglementări ale Codului civil al Republicii Moldova în această materie. Astfel, Codul civil al Republicii Moldova modernizat, spre deosebire de reglementările anterioare, operează cu termenul „reședință obișnuită”. Astfel, actualmente art. 38 alin. (1) din Codul civil al Republicii Moldova conține următoarea reglementare: ***domiciliul persoanei fizice este locul unde aceasta își are reședința obișnuită***. Iar alin. (2) al aceluiași articol încearcă să dea o apreciere a reședinței obișnuite, după cum urmează: ***reședința obișnuită demonstrează o legătură apropiată și stabilă a persoanei fizice cu locul vizat***. Prin urmare, la determinarea reședinței obișnuite urmează să se ia în considerare toate elementele de fapt în legătură cu locul aflării acesteia, în special durata prezenței persoanei în locul vizat. Mai mult ca atât, apreciem că sunt relevante atât condițiile, cât și motivele prezenței persoanei într-un anumit loc.

Observăm că prevederile Codului civil al Republicii Moldova modernizat indică asupra faptului că la determinarea reședinței obișnuite urmează să fie luat în considerare și un *element subiectiv*: ***legătura apropiată***, care ar fi de natură sentimentală. Astfel, reședința obișnuită trebuie să denote întâi de toate legătura apropiată și stabilă a persoanei cu acel loc, întruchipând confortul copilului, liniștea sufletească a acestuia, accesul la toate condițiile de viață, care în cele din urmă determină necesitatea aflării copilului anume în acel loc.

Totuși, optăm pentru acordarea unei atenții deosebite *elementului obiectiv*, și anume: ***regularitatea și durata*** prezenței persoanei într-un anumit loc.

În acest sens, instanțele de judecată urmează să stabilească regimul juridic al aflării copilului în acel stat: *temporar* sau *permanent*; care este motivul, de exemplu: *la trata-*

ment sau în legătură cu exercitarea atribuțiilor de serviciu, fără intenția de a se stabili la trai permanent în acel stat etc. Important este ca instanța de judecată să poată să-și formeze convingerea obiectivă cu privire la legătura permanentă a copilului cu acel habitat, astfel încât acesta să formeze mediul lui ambiant obișnuit.

Atunci când se vorbește despre stabilirea reședinței obișnuite a unui copil cu o vârstă fragedă, dificultatea crește pe măsură ce este greu de constatat cu care habitat copilul are o legătură conștientă – obiectivă, astfel încât de apreciat care mutare îi va afecta confortul emoțional și psihic, fără ca să-i prejudicieze dezvoltarea lui armonioasă.

Actuală este și situația copiilor care dețin dublă cetățenie, provenind din părinți ce au format o familie fiind cetățenii unor state diferite. În acest caz, copilul poate să petreacă timp în egală măsură atât într-un stat, cât și în altul, deoarece părinții acestuia au legături afective: bunei, frați și alte rude apropiate atât în statul solicitant, cât și în cel solicitat. Este posibil ca pe parcursul călătoriilor copilului dintr-un stat în altul părinții să se adreseze la medici, atât într-un stat, cât și în altul – astfel să se creeze aparența unei legături cu un anumit loc, reieșind din necesitatea beneficierii de un anumit serviciu medical. De menționat că cetățenia copilului, de rând cu alte elemente, constituie o caracteristică ce poate contribui la stabilirea reședinței obișnuite, dar nu un criteriu infailibil. Anume din aceste considerente stabilirea reședinței obișnuite a copilului este extrem de dificilă. Primordială ar fi, probabil, **intenția părinților** de a se stabili într-un anumit loc, însă în procesele de judecată, reieșind din contradicționalitatea intereselor, fiecare parte invocă evident ceea ce este în favoarea sa și nu exteriorizează adevăratele planuri ale familiei.

Numeroase cazuri din statele contractante ale *Convenției asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii de la Haga din 25 octombrie 1980* au ca obiect: determinarea reședinței obișnuite a copiilor. Totuși, trebuie să se țină cont de faptul că, întrucât reședința obișnuită este o noțiune de fapt, ar putea exista diferite considerații care trebuie să fie luate în considerare la momentul determinării reședinței obișnuite a unui copil în sensul Convenției.

După cum am menționat deja, o definiție juridică dată de convenții care ar face claritate în procesul de determinare a reședinței obișnuite nu există. Totuși, prin prisma practicii CtEDO privind examinarea cauzelor de răpire internațională de copii în sensul Convenției de la Haga din 1980, putem deduce unele reguli statuate cu caracter de principiu, cum ar fi faptul că noțiunea de reședință obișnuită impune a se avea în vedere intenția părților de a se stabili într-un anumit stat. Această intenție se materializează prin elemente factuale, precum:

- achiziționarea unei locuințe care să constituie domiciliul familiei;
- înscrierea copilului în cadrul unei instituții de învățământ sau educative și frecventarea acesteia;
- integrarea copilului în comunitatea locală;
- obținerea de către părinți, sau cel puțin de către unul dintre aceștia, a unui loc stabil de muncă;

– și alte elemente care denotă intenția părinților de a avea (evident, împreună cu copilul lor) un loc de trai statornic.

Prezintă interes și poziția Curții de Justiție a Uniunii Europene, care a statuat în Hotărârea sa din 2 aprilie 2009 C-523/07 [2, p. 52]: conceptul de *reședință obișnuită*, prevăzut de *Regulamentul nr. 2201/2003 din 27 noiembrie 2003 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești* trebuie interpretat ca acel loc care reflectă un anumit grad de integrare a copilului în mediul social și familial. În acest sens, trebuie luate în considerare în special durata, frecvența, condițiile și motivele șederii pe teritoriul unui stat membru, mutarea familiei în acel stat, naționalitatea copilului, locul și condițiile frecventării cursurilor școlare, cunoștințele lingvistice și relațiile sociale și de rudenie ale copilului în statul respectiv.

Constatăm rolul primordial al instanțelor judecătorești naționale în ceea ce privește stabilirea reședinței obișnuite a copilului, ținându-se cont de toate circumstanțele specifice fiecărei spețe în parte.

Stabilirea reședinței obișnuite este extrem de importantă de la începutul și pînă la finalizarea procesului ce privește înapoierea copilului. Aceasta se datorează în primul rînd faptului că statul unde copilul și-a avut reședința obișnuită devine stat solicitant; prin urmare, apare competența autorităților acestui stat de a se adresa către organele competente ale statului solicitat cu privire la înapoierea copilului. În cele din urmă, un alt moment extrem de important ține de finalitatea procesului, căci în cadrul judecării cauzei de către statul solicitat, într-un proces de judecată autoritatea competentă urmează să stabilească dacă copilul trebuie înapoiat sau lăsat acolo unde se află, astfel fiind posibilă situația în care instanța de judecată să stabilească că în realitate reședința obișnuită a copilului nu este în statul solicitant, ci în statul solicitat, iar partea care cere înapoierea nu a probat legătura copilului cu statul solicitant. În același timp, mai există și posibilitatea în care statul nu va putea stabili cu exactitate reședința obișnuită a copilului, și atunci soluția instanței, reieșind din interesul superior al copilului, va fi ca acesta să nu fie înapoiat în statul solicitant, reieșind din prezumpția că acesta este integrat în mediul statului solicitat.

Stabilirea „reședinței obișnuite a copilului” are importanță și pentru determinarea autorității competente, în sensul *Convenției asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii de la Haga din 25 octombrie 1980*, de a stabili circumstanțele ce pot servi drept excepție în sensul art. 13 al Convenției: *la aprecierea împrejurărilor vizate în acest articol, autoritățile juridice sau administrative urmează să țină seama de informațiile puse la dispoziție de **autoritatea centrală sau orice altă autoritate competentă a statului în care se află reședința obișnuită a copilului** privitor la situația sa socială.*

În acest sens, competența autorității împuternicite potrivit *Convenției asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii de la Haga din 25 octombrie 1980* urmează reședința obișnuită a copilului, astfel încât, în caz de schimbare a „reședinței

obișnuite a copilului” în alt stat contractant, sunt competente autoritățile din statul noii reședințe obișnuite. Deși Convenția nu prevede noțiunea de „menținere a competenței”, ar trebui să se țină seama de faptul că o schimbare a reședinței obișnuite a copilului nu înseamnă că măsurile deja luate încetează. Aceste măsuri rămân în vigoare până la momentul la care, dacă este necesar, sunt adoptate alte măsuri adecvate de către autoritățile din statul contractant în care copilul își are noua reședință obișnuită.

În cazul în care reședința obișnuită a copilului se schimbă dintr-un stat contractant în altul, într-un moment în care autoritățile primului stat contractant sunt sesizate cu o cerere de adoptare a unor măsuri de protecție (și anume, pe parcursul procedurilor în curs), Raportul explicativ [3] sugerează că principiul *perpetuatio fori* nu se aplică și, prin urmare, competența se transferă autorităților din statul contractant în care copilul își are noua reședință obișnuită. Când se întâmplă astfel, ar putea să fie avută în vedere aplicarea dispozițiilor privind transferul de competență.

În cazul în care reședința obișnuită a copilului se schimbă dintr-un stat contractant într-un stat necontractant, în cursul procedurilor asociate unei măsuri de protecție principiul *perpetuatio fori* nu se aplică. Totuși, art. 5 din Convenție va înceta să mai fie aplicabil din momentul schimbării reședinței obișnuite a copilului. Prin urmare, nimic nu împiedică autoritățile statului contractant să-și păstreze competența în temeiul normelor proprii care nu intră sub incidența Convenției (și anume, în afara domeniului de aplicare a acesteia). Cu toate acestea, este important de reținut că, în acest caz, alte state contractante nu sunt obligate prin Convenție să recunoască măsurile care ar putea fi adoptate de această autoritate.

După cum am menționat anterior, este posibilă situația în care „reședința obișnuită a copilului” nu poate fi determinată; în asemenea cazuri, instanța își poate declara competența în baza prezenței copilului pe teritoriul statului solicitat. Cu toate acestea, considerăm că înainte de a reveni la această prevedere, instanța competentă trebuie să încerce să identifice „reședința obișnuită a copilului”. Astfel, Curtea de Justiție a UE menționează: simpla prezență fizică a copilului într-un stat membru, ca regulă alternativă de stabilire a competenței față de prevederile articolului 8 al Regulamentului, nu este suficientă pentru a stabili reședința obișnuită a copilului. Trebuie făcută distincția între reședința obișnuită și simpla prezență. Prezența unui copil într-un stat membru stabilește, de asemenea, proximitatea față de instanțele de judecată de acolo, însă această relație nu are aceeași calitate ca reședința obișnuită. Prin urmare, art. 13 al Regulamentului nr. 2201/2003 conferă instanțelor de judecată ale statului membru în care este prezent copilul numai o competență reziduală, care încetează dacă poate fi stabilită reședința obișnuită în alt stat [4, p.12].

Potrivit prevederilor art. 293¹ Cod de procedură civilă al Republicii Moldova, **competentă** să examineze cererea privind înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite și cea privind exercitarea dreptului de vizitare a copilului, în conformitate cu *Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii de la Haga din 25 octombrie 1980*, este Curtea de Apel Chișinău.

Concluzionând asupra relevanței stabilirii reședinței obișnuite a copilului în cadrul procesului de înapoiere a acestuia, ajungem la ideea că interesul superior al copilului prevalează totuși și în situațiile în care copilul va petrece o perioadă impunătoare de timp din momentul răpirii sau neînapoierii pe teritoriul statului solicitat. Unica excepție care este admisă și de prevederile art. 12 al *Convenției asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii de la Haga din 25 octombrie 1980* este cazul când copilul deja s-a integrat într-un alt mediu. Motiv din care se impune **celeritate sporită** în examinarea unor astfel categorii de cauze civile. Dar și această situație tolerată de reglementarea internațională este una subiectivă, deoarece *de facto* se instituie prezumția că înapoierea tardivă la fel poate influența negativ copilul. Or, este puțin probabil ca la trecerea unui an de zile copilul să nu se integreze în noul său mediu.

Referințe:

1. COBAN, Ig. Natura juridică și particularitățile procedurii de înapoiere a copilului și a exercitării dreptului de vizitare a copilului. În: *Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, 10-11 noiembrie 2022*. Chișinău: CEP USM, 2022. 414 p. ISBN 978-9975-62-472-5
2. *Evoluția și activitatea Curții de Justiție în 2009* de Vassilios Skouris, președintele Curții de Justiție. Disponibil: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2010-05/ra09_activite_cour_final_ro.pdf [Accesat: 29.09.2023]
3. Explanatory Report by Elis a Pérez-Vera. Disponibil: <https://assets.hcch.net/docs/a5fb103c-2ceb-4d17-87e3-a7528a0d368c.pdf> [Accesat: 29.09.2023]
4. *Ghid practic în domeniul cooperării în cauzele transfrontaliere cu minori*, p. 12. Disponibil: (https://inm-lex.ro/fisiere/d_1812/Brosura%20CSM%203%20GHID%20MINORI%20-%20Interior%20BT%2010.03.2017.pdf) [Accesat: 29.09.2023]

VERIFICAREA INTEGRITĂȚII JUDECĂTORILOR ÎN ORDINE DISCIPLINARĂ

THE VERIFICATION OF THE INTEGRITY OF JUDGES IN DISCIPLINARY MATTERS

Natalia GAVRILENCO, ORCID: 0000-0002-3820-8021
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 347.962.3:341.24

e-mail: natalita.gavrilenco@gmail.com

This article explores the importance of verifying judges' integrity in disciplinary proceedings. It emphasizes the crucial role of this process in maintaining public trust in the judicial system, ensuring the rule of law, and preventing corruption. The article discusses the relevant legal framework, international norms, and evaluation methods. It also introduces the concept of "vetting" for assessing judges' ethical and financial integrity. The need for a new regulation that reflects recent changes in the judicial system and ensures transparency in the selection and promotion of judges is emphasized. Ultimately, ensuring judges' integrity is vital for a credible justice system in the Republic of Moldova.

Keywords: disciplinary order, Evaluation methods, Judicial system, Public trust, Verification of judges' integrity.

INTRODUCERE

Sistemul judiciar este o componentă esențială a unei societăți democratice, asigurând aplicarea legii și protejarea drepturilor individuale. Pentru a menține încrederea publicului în acest sistem, este crucial să se asigure integritatea judecătorilor și să se trateze cu seriozitate orice abateri disciplinare. În acest articol ne propunem să explorăm importanța verificării integrității judecătorilor în ordine disciplinară, subliniind motivele esențiale pentru o justiție credibilă.

Verificarea integrității judecătorilor în ordine disciplinară reprezintă un aspect fundamental în menținerea încrederii publice în sistemul judiciar și în asigurarea statutului de drept. Această procedură este importantă pentru garantarea independenței și imparțialității judecătorilor, precum și pentru prevenirea corupției și abuzurilor în cadrul sistemului judiciar. În cadrul cercetării, vom examina legislația în vigoare și instrumentele utilizate de către legiutorul moldav pentru verificarea integrității judecătorilor, vom prezenta și vom analiza implicațiile acestora, urmărind să formulăm concluzii relevante pentru întreaga comunitate juridică.

MATERIAL ȘI METODĂ

În procesul de elaborare a articolului se face referire la Legea privind selecția și evaluarea performanțelor judecătorilor, nr. 147 din 09.06.2023, la Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor, nr. 178/2014 și la alte reglementări legale re-

levante. Se menționează norme internaționale, cum ar fi Principiile de Bază privind Independența Sistemului Judiciar, Principiile de la Bangalore privind Conduita Judiciară și Convenția Națiunilor Unite împotriva Corupției, care stabilesc principii și standarde privind integritatea judecătorilor.

Se descriu procedurile specifice de evaluare a integrității judecătorilor, inclusiv criteriile și indicatorii de evaluare, procedura de evaluare a eticii profesionale și alte aspecte legate de evaluare.

Dintre metodele utilizate se enumeră: verificarea documentară, analiza comparativă, observarea și problematizarea. Aceste materiale și metode sunt utilizate pentru a se asigura că evaluarea integrității judecătorilor este un proces riguros și obiectiv, care contribuie la menținerea integrității și independenței sistemului judiciar.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Norme internaționale recomandate referitoare la evaluarea integrității judecătorilor

Necesitatea de a asigura și de a întări integritatea în rândul judecătorilor este unanim recunoscută și menționată în aproape toate documentele internaționale de bază care se referă la sistemul judiciar.

Principiile de Bază privind Independența Sistemului Judiciar [1] subliniază că judecătorii trebuie să fie persoane integre și competente, cu o educație și pregătire juridică adecvată. Orice procedură de selecție a judecătorilor trebuie să prevină numirile lor în funcții judiciare pe baza unor criterii necorespunzătoare. Discriminarea pe baza de rasă, sex, religie, opinii politice sau alte motive, precum originea națională sau socială, avere, naștere sau statut, este strict interzisă, cu excepția cerinței ca un candidat la funcția de judecător să fie cetățean al țării respective, care nu este considerată discriminatorie.

În ceea ce privește promovarea, principiile subliniază că aceasta trebuie să se bazeze pe factori obiectivi, cum ar fi capacitatea, integritatea și experiența.

Principiile de la Bangalore privind Conduita Judiciară din 2002 [2] subliniază în mod clar că integritatea este esențială pentru exercitarea corectă a funcției judiciare. Oficiul Națiunilor Unite privind Drogurile și Criminalitatea (ONU DC) dezvoltă conceptul de integritate, evidențiind că aceasta implică onestitatea și moralitatea juridică. Judecătorii trebuie să acționeze în mod onorabil și în conformitate cu funcția lor, evitând fraudarea, înșelăciunea și minciuna. Integritatea nu poate fi divizată în grade și este necesară în mod absolut pentru sistemul judiciar.

Convenția Națiunilor Unite împotriva Corupției [3] stabilește că unul dintre obiectivele sale este promovarea integrității, responsabilității și buneii gestionări a afacerilor publice și a proprietății publice. Statele sunt încurajate să faciliteze raportarea actelor de corupție de către funcționarii publici și să ia măsuri disciplinare împotriva celor care încalcă codurile sau standardele. Convenția subliniază, de asemenea, importanța consolidării integrității și prevenirii corupției în sistemul judiciar, menționând că măsurile adoptate în acest sens pot consolida independența și autoritatea sistemului judiciar.

Astfel, integritatea și independența sistemului judiciar nu sunt valori contradictorii, ci se pot întări reciproc, și trebuie să fie menținute și promovate în mod corespunzător în cadrul sistemelor de justiție la nivel global.

Noțiunea „integritate” în sistemul judiciar implică mai multe aspecte interdependente, și anume: conflicte de interese/incompatibilități, plăți neoficiale/cadouri, stabilirea de Coduri de conduită/evaluarea comportamentului lipsit de etică, declarații de avere/interese.

În prezent, evaluarea integrității judecătorilor se efectuează de către **Colegiul pentru selecția și evaluarea judecătorilor**, creat în temeiul Legii, privind selecția și evaluarea performanțelor judecătorilor nr. 147 din 09.06.2023 [4], care se subordonează Consiliului Superior al Magistraturii (CSM). Astfel, constatăm că de curând prin modificarea legii s-a creat un Colegiu unic de selecție și evaluare a judecătorilor.

Colegiul activează în componența a nouă membri, dintre care cinci judecători și patru reprezentanți ai societății civile, toți fiind selectați prin concurs public de CSM. Procedura și criteriile de evaluare a judecătorilor sunt prevăzute expres în legea specială. Judecătorii sunt supuși evaluării ordinare a performanțelor o dată la 5 ani.

Evaluarea ordinară a judecătorului este evaluată în baza următoarelor variabile:

- a) competența profesională, care are o pondere de 50% din totalul evaluării;
- b) competența organizatorică, care are o pondere de 20% din totalul evaluării;
- c) integritatea, care are o pondere de 30% din totalul evaluării [5].

Îndeosebi, ne vom referi la și vom analiza componenta integrității judecătorului. Integritatea este evaluată în baza următorilor indicatori:

- a) respectarea eticii profesionale;

În acest sens, va fi evaluată respectarea de către judecător a prevederilor Codului de etică al judecătorului, în măsura în care aceasta nu constituie abatere disciplinară. Acest indicator este evaluat în baza notei informative a INSPECȚIEI JUDICIARE în ceea ce privește verificările efectuate și plângerile primite cu privire la judecătorul vizat, asistării la ședințele judiciare ale judecătorului sau audierii înregistrării audio a cel puțin cinci ședințe judiciare alese aleatoriu de către membrul Colegiului [6, p. 3];

- b) numărul sancțiunilor disciplinare aplicate în perioada supusă evaluării în temeiul art. 4 alin. (1) lit. a), d), e), f), l), m1), n) din Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor, nr. 178/2014;

În acest sens, vor fi luate în considerare abaterile disciplinare constatate de către COLEGIUL DISCIPLINAR în perioada supusă evaluării. Acest indicator este evaluat în baza informației primite de la Colegiul disciplinar [6, p. 3].

- c) neimplicarea în activități politice;

Implicarea în activități politice poate compromite independența unui judecător. Când judecătorii sunt văzuți ca fiind parte a unui partid sau a unei agende politice, încrederea publicului în sistemul de justiție poate fi subminată. Un judecător trebuie să fie neutru și imparțial în luarea deciziilor. Dacă se implică în politica activă, există riscul ca această imparțialitate să fie pusă sub semnul întrebării, ceea ce poate avea un impact negativ asupra calității deciziilor judiciare.

d) reputația profesională;

În acest sens, va fi luată în considerare opinia generală despre judecător, precum și autoritatea judecătorului în sectorul justiției. Acest indicator este evaluat în baza opiniei scrise a președintelui instanței în care activează judecătorul, deținerii de către judecător a funcțiilor în organele de administrare sau de promovare a intereselor judecătorilor și din alte surse, cum ar fi, spre exemplu, mass media [6, p. 3].

e) integritatea financiară.

De menționat că odată cu reforma justiției inițiată în 2021 s-a pornit cu o viziune de evaluare extraordinară a integrității etice și financiare a judecătorilor și procurorilor, așa-numitul proces de vetting.

În vederea reglementării etapei de evaluare extraordinară a integrității etice și financiare a judecătorilor și procurorilor (în continuare numit și „full vetting” sau „vetting”), urmează a fi elaborat și adoptat un nou Proiect de lege, care va cuprinde detalii despre: subiecții evaluării, instituțiile ce vor fi implicate în procesul respectiv, procedura de evaluare, efectele promovării și eșuării procesului de evaluare, procedura de contestare ș.a. Evaluarea propusă va viza:

1) Judecătorii și procurorii din cadrul instanțelor superioare din sistemul judecătoresc și al procuraturii, al procuraturilor specializate, precum și cei din funcțiile de conducere din toate instanțele și procuraturile din țară (așa cum este detaliat dezvoltat în secțiunea despre ”subiecții evaluării”);

2) Judecătorii și procurorii din cadrul altor instituții (Judecătoria Chișinău, Procuratura Chișinău, judecătorii și procurorii care doresc să fie promovați în funcțiile de conducere sau în instanțele superioare etc. – se analizează oportunitatea ca această categorie de subiecți să fie evaluați extraordinar, direct de către CSM/ CSP și colegiile noi (în componente noi, după evaluarea (vetting-ul) lor), și, respectiv, capacitate cu noi instrumente de verificare și acces la resursele de date necesare). Acest lucru ar evita situațiile de blocaj al sistemului judecătoresc, dar și ar permite să pună treptat în funcție mecanismele interne de vetting [7].

Elaborarea unui nou Regulament pentru criteriile, indicatorii și procedura de evaluare și selecție, numire și promovare a judecătorilor este o necesitate iminentă, avându-se în vedere noile modificări realizate recent. Aceste modificări au adus cu sine schimbări semnificative în sistemul judiciar și cer o revizuire și actualizare a normelor și procedurilor existente.

În concluzie, noile modificări aduse sistemului judiciar au creat o necesitate imperioasă pentru elaborarea unui nou Regulament care să reflecte schimbările și să asigure că selecția, numirea și promovarea judecătorilor sunt corecte, transparente și bazate pe criterii clare și obiective. Acest nou Regulament ar trebui să fie dezvoltat cu consultarea și implicarea părților interesate, precum și să fie supus unei revizuirii periodice pentru a se asigura că rămâne relevant și eficient în contextul schimbărilor continue din sistemul judiciar.

Pentru ca un sistem judiciar să funcționeze eficient, publicul trebuie să aibă încredere. Când există suspiciuni cu privire la integritatea judecătorilor sau când aceștia sunt

implicați în scandaluri disciplinare, această încredere poate fi subminată. Prin urmare, verificarea integrității judecătorilor în ordinea disciplinară contribuie la restabilirea încrederii publice în justiție.

Deoarece Legea nr. 178/2014 reglementează răspunderea disciplinară a judecătorilor, inclusiv categoriile abaterilor disciplinare comise de aceștia, sancțiunile disciplinare și procedura de examinare a cauzelor disciplinare, este esențial ca noul Regulament să țină cont de aceste aspecte.

În cazul acordării calificativului „insuficient” în urma efectuării evaluării ordinare, judecătorul este supus evaluării extraordinare în termenul stabilit de Colegiul pentru selecția și evaluarea judecătorilor, care nu poate fi mai mic de un an. Acordarea calificativului „insuficient” la două evaluări consecutive constituie temei pentru eliberarea din funcție a judecătorului.

Potrivit Legii cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorului, se regăsește expres că nerespectarea prevederilor art. 7 alin. (2) din Legea nr. 325 din 23 decembrie 2013 privind evaluarea integrității instituționale reprezintă o abatere disciplinară a judecătorului. Această abatere corespunde cu obligația judecătorului cuprinsă în art. 15 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 544 din 20.07.1995: „să respecte prevederile art. 7 alin. (2) din Legea nr. 325 din 23.12.2013 privind evaluarea integrității instituționale”. Acesta din urmă are următorul conținut:

„(2) Agenții publici au obligația:

- a) să nu admită manifestări de corupție;
- b) să denunțe imediat organelor competente orice tentativă de a fi implicați în acțiunile prevăzute la lit. a);
- c) să denunțe imediat influențele necorespunzătoare, să declare cadourile și conflictul de interese în conformitate cu legislația;
- d) să cunoască și să respecte obligațiile ce le revin conform politicilor anticorupție naționale și sectoriale prevăzute la art. 5;
- e) să respecte cerințele specifice de integritate profesională pentru activitatea agenților publici în cadrul entității publice, care i-au fost aduse la cunoștință;
- f) să îndeplinească măsurile incluse în planul de integritate adoptat în urma evaluării integrității instituționale”.

Nu am găsit cazuri în practica organelor disciplinare din Republica Moldova cu privire la această abatere.

Prin *agent public* se înțelege persoana încadrată într-o entitate publică și care exercită o funcție publică, o funcție publică cu statut special, o funcție de demnitate publică, este angajată în cabinetul persoanei cu funcție de demnitate publică sau prestează servicii de interes public, precum și alesul local.

Evaluarea integrității instituționale este una dintre măsurile de control al integrității în sectorul public prevăzute de art. 25 alin. (3) lit. b) și de art. 33 din Legea integrității, nr. 82/2017. Potrivit art. 29 din legea citată, această măsură constă în evaluarea externă a riscurilor de corupție din cadrul entității publice în vederea: identificarea riscurilor de

corupție cu ajutorul metodelor analitice și practice (testarea integrității profesionale), descrierea factorilor care determină riscurile identificate și consecințele lor, înaintarea recomandărilor pentru diminuarea lor.

CONCLUZII

Integritatea judecătorilor este o componentă esențială a sistemului judiciar, recunoscută în normele internaționale, cum ar fi Principiile de Bază privind Independența Sistemului Judiciar și Principiile de la Bangalore privind Conduita Judiciară.

În Republica Moldova, evaluarea integrității judecătorilor se realizează prin Colegiul pentru selecția și evaluarea judecătorilor, subordonat Consiliului Superior al Magistraturii, iar criteriile de evaluare sunt definite în legea specială.

Evaluarea integrității judecătorilor se bazează pe mai mulți indicatori, inclusiv respectarea eticii profesionale, numărul sancțiunilor disciplinare, neimplicarea în activități politice, reputația profesională și integritatea financiară.

Este esențial ca un nou Regulament să fie elaborat și adoptat pentru a reflecta schimbările recente din sistemul judiciar și pentru a asigura selecția, numirea și promovarea judecătorilor pe baza criteriilor clare și obiective.

Referințe:

1. Rezoluția 40/146 din 13 decembrie 1985, Adunarea Generală a salutat principiile și a invitat guvernele „să le respecte și să le ia în considerare în cadrul legislației și practicilor lor naționale”. Disponibil: <https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/basicprinciples-on-the-independence-of-the-judiciary/> .
2. Rezoluția 2006/23, adoptată în cadrul celei de-a 41-a ședințe plenare din 27 iulie 2006. Disponibil: https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/Crime_Resolutions/2000-2009/2006/ECOSOC/Resolution_2006-23.pdf.
3. Rezoluția 58/4 a Adunării Generale din 31 octombrie 2003. Disponibil: https://www.unodc.org/res/ji/import/international_standards/united_nations_convention_against_corruption/united_nations_convention_against_corruption.pdf .
4. Legea privind selecția și evaluarea performanțelor judecătorilor, nr. 147 din 09.06.2023. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2023, nr. 204-207, art. 364. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137518&lang=ro
5. Art. 7 din Legea privind selecția și evaluarea performanțelor judecătorilor, nr. 147 din 09.06.2023. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2023, nr. 204-207, art. 364.
6. SANDUȚA, V. *Integritatea judiciară – problema-cheie în reformarea justiției*. Chișinău, 2020.
7. Concept privind evaluarea extraordinară a integrității judecătorilor și procurorilor, 2023. Disponibil: https://csp.md/sites/default/files/2021-11/Proiect%20Concept_EEJP_15_11_2021.pdf

CONCEPTUL DE AUTORITATE PUBLICĂ ÎN CODUL ADMINISTRATIV

THE CONCEPT OF PUBLIC AUTHORITY IN THE ADMINISTRATIVE CODE

Ina JIMBEI, ORCID:
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 35.07:342.9(478)(094.4)

e-mail: ina.jimbei@usm.md

Although the Administrative Code of the Republic of Moldova has already been in force for three years, in practice there is still controversy and confusion regarding the notion of public authority according to the Administrative Code, as well as the correlation between public authority and related concepts, public institution, public legal person.

In what follows, we will determine and explain the legal criteria on the basis of which an entity can be qualified as a public authority under the Administrative Code of the Republic of Moldova. It has to be: an organisational structure or body established by law or other regulatory act, to act under public authority, and to have the purpose of achieving a public interest.

Cuvinte-cheie: *autoritate publică, criterii, regim de putere publică, instituție publică, interes public.*

INTRODUCERE

Deși Codul administrativ al Republicii Moldova [1] are deja 4 ani de aplicabilitate, în practică încă sesizăm polemici și confuzii referitoare la noțiunea de autoritate publică conform Codului administrativ, precum și corelația dintre autoritatea publică și concepțiile conexe în special cu instituția publică.

În ceea ce urmează vom determina criteriile legale în baza cărora o entitate poate fi calificată în calitate de autoritate publică conform Codului administrativ al Republicii Moldova.

Ceea ce trebuie să avem în vedere de la bun început este că Codul administrativ este o lege- cadru care se aplică tuturor entităților care cad sub incidența acesteia. Excepții pot fi doar atunci când sunt întrunite criteriile prevăzute la art. 2 din Codul administrativ. Potrivit art. 2 din Codul administrativ, se admite aplicarea normelor speciale derogatorii în domeniile specifice de activitate administrativă (1) dacă această reglementare este absolut necesară și (2) nu contravine principiilor Codului administrativ [2].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

După cum deja e larg cunoscut, Codul administrativ al Republicii Moldova este de inspirație germană. În special vorbim despre două legi germane: *Verwaltungsverfahrensgesetz* (Legea privind procedura administrativă); *Verwaltungsgerichtsordnung* (Codul de procedură a instanțelor administrative) [3].

Evident că și conceptul de autoritate publică din Codul administrativ al Republicii Moldova are la bază concepția germană că norma de drept trebuie să fie abstractă. Nu este sustenabil să elaborezi norme „foarte concrete”. În primul rând, nu e posibil să acoperi toate situațiile care s-ar putea ivi, iar în al doilea rând, atunci când apar situații care nu au fost prevăzute se poate crea un impas în aplicarea legii.

Ținând cont de această idee, noțiunea de autoritate publică este formulată sub forma unor criterii care fiind întrunite cumulativ ne vor permite să calificăm o anumită entitate în calitate de autoritate publică conform Codului administrativ al Republicii Moldova.

Potrivit art. 7 din Codul administrativ, autoritate publică se consideră orice structură organizatorică sau organ instituită/instituit prin lege sau printr-un alt act normativ, care acționează în regim de putere publică în scopul realizării unui interes public.

Sigur, într-un șir de situații nu avem nevoie de a face testul criteriilor din Codul administrativ, deoarece calitatea entității este stabilită în actele care le reglementează activitatea, ba chiar, în unele cazuri, în Constituție.

De exemplu, în Constituția Republicii Moldova, în Titlul II intitulat *Autoritățile Publice*, sunt enumerate următoarele: Parlamentul, Președintele Republicii Moldova, Guvernul, administrația publică, administrația publică centrală de specialitate (ministerele), autoritățile sătești și orășenești, consiliul raional etc.

Un alt exemplu, potrivit art. 75 din Legea cu privire la achizițiile publice, nr. 131 din 03.07.2015, Agenția Națională pentru Soluționarea Contestațiilor este o **autoritate publică autonomă** și independentă față de alte autorități publice [4].

Totuși, în cazul anumitor autorități nu se specifică concret că sunt autorități publice.

De exemplu, potrivit Statutului Agenției Servicii Publice aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 314/2017 privind constituirea Agenției Servicii Publice (Statutul ASP), Agenția este o **instituție publică**, fondată de Guvern, care delegă exercitarea funcției de fondator Cancelariei de Stat [5].

În astfel de situații vom aplica „testul criteriilor” conform articolului 7 din Codul administrativ al RM pentru a clarifica dacă entitatea în cauză poate fi considerată o autoritate publică.

Deci, pentru ca o entitate să fie autoritate publică nu este necesar ca o lege sau fondatorul ei, prin act de constituire, să o declare autoritate publică .

Vom lua ca exemplu două instituții publice pe care le vom trece prin testul susmenționat: Agenția Servicii Publice și Muzeul Național de Istorie.

Conform art. 307 alin. (1) din Codul civil, instituția publică este persoană juridică de drept public care se constituie în baza unui act emis de autoritatea publică și care este finanțată, integral sau parțial, de la bugetul acesteia din urmă [6].

Din cele expuse mai sus este clar că nu putem pune semnul egalității între noțiunea de „instituție publică” și cea de „autoritate publică”.

Mai mult ca atât „instituția publică” este o formă de organizare juridică a persoanei juridice, pe când „autoritat publică” este o noțiune autonomă de drept public.

Cu toate acestea, în funcție de îndeplinirea condițiilor prevăzute la art. 7 din Codul administrativ, instituția publică poate fi calificată în calitate de autoritate publică.

Potrivit art. 7 din Codul administrativ, testul de verificare a îndeplinirii condițiilor pentru ca entitatea să fie calificată în calitate de autoritate publică este următorul:

Entitatea:

1. este o structură organizatorică sau organ instituit/instituită prin lege sau alt act normativ;
2. acționează în regim de putere publică;
3. are ca scop realizarea unui interes public.

Agencia Servicii Publice (ASP)

1. Structură organizatorică sau organ instituit prin lege sau alt act normativ

În primul rând, atestăm că nu este necesar ca autoritatea să fie persoană juridică sau să aibă o anumită formă concretă de organizare. Poate fi orice structură organizatorică, adică ansamblul posturilor, al subdiviziunilor organizatorice și al relațiilor dintre acestea, astfel constituite și reglementate încât să asigure premisele organizatorice necesare obținerii performanțelor prestabilite [7, p. 341].

În continuare, ASP a fost constituită prin Hotărârea Guvernului nr. 314/2017 privind constituirea Agenției Servicii Publice, deci prima condiție este îndeplinită.

2. Acționează în regim de putere publică

Potrivit art. 8 din Codul administrativ, regimul de putere publică reprezintă ansamblul competențelor prevăzute de lege în vederea realizării sarcinilor autorităților publice, care le conferă posibilitatea de a se impune cu forță juridică obligatorie în raporturile lor cu persoane fizice sau juridice.

De exemplu, unul dintre domeniile de competență a ASP este înregistrarea de stat a persoanelor juridice, filialelor și reprezentanțelor acestora și a persoanelor fizice întreprinzători individuali (Statutul ASP, pct. 7, alin. 5)).

Potrivit art. 179 alin. (1) din Codul civil, persoana juridică se consideră constituită în momentul înregistrării ei de stat, dacă legea nu prevede altfel.

Dacă ASP va refuza fondatorilor înregistrarea de stat a unei persoane juridice, aceasta din urmă pur și simplu nu va putea activa.

Astfel, condiția impunerii cu forță obligatorie în raporturile lor cu persoane fizice sau juridice este cu siguranță împlinită.

3. Scopul: realizarea unui interes public

Conform art. 13 din Codul administrativ, interesul public vizează ordinea de drept, democrația, garantarea drepturilor și a libertăților persoanelor, precum și obligațiile acestora, satisfacerea necesităților sociale, realizarea competențelor autorităților publice, funcționarea lor legală și în bune condiții.

Potrivit pct. 2 din Statutul ASP, Agenția este o instituție publică, [...] a cărei activitate are scopul de a facilita și eficientiza procesul de prestare a serviciilor publice.

De asemenea, potrivit pct. 6 din Statutul ASP, Agenția are misiunea de a coordona și de a organiza activitățile orientate spre asigurarea implementării politicilor publice în domeniile de competență stabilite de Statut.

În plus, în art. 8 din Statutul ASP se prevede că funcțiile ASP țin de prestarea și modernizarea serviciilor publice în domeniile de competență stabilite de Statut.

Constatăm că și condiția ce ține de realizarea unui interes public este îndeplinită.

Muzeul Național de Istorie

Conform Legii muzeelor, nr. 262 din 07.12.07 (art. 6), muzeele pot fi înființate în calitate de instituții publice sau private [8].

Muzeul Național de Istorie este o instituție publică al cărei fondator este Ministerul Culturii (Hotărârea nr. 147 din 25.08.2021, pct. 5).

În acest caz nu este necesar să trecem foarte detaliat testul, având în vedere că muzeul, cu siguranță, nu acționează în regim de putere publică. Conform Legii muzeelor, muzeul este o instituție de cultură, aflată în serviciul societății, care achiziționează, conservă, cercetează și valorifică, în special prin expunere, patrimoniul material și imaterial în scopul cunoașterii, educării și al recreerii publicului larg.

Astfel, Muzeul Național de Istorie reprezintă ca formă de organizare, ca și Agenția Servicii Publice, o instituție publică. Însă aceasta nu este autoritate publică, deoarece nu întrunește criteriile prevăzute la art. 7 din Codul administrativ.

CONCLUZII

Concluzia este că, atunci când trebuie să calificăm o entitate ca fiind sau nu autoritate publică, nu contează cum este „numită” ea în lege sau în alte acte normative (cu excepția când legiuitorul îi da calificarea de autoritate publică expres), ceea ce contează e ca autoritatea să întrunească condițiile prevăzute de art. 7 din Codul administrativ.

De asemenea, nu trebuie să facem confuzie între conceptul autonom de autoritate publică din Codul administrativ și forma de organizare a persoanei juridice: instituția publică. O instituție publică poate să fie sau să nu fie autoritate publică dacă întrunește sau nu condițiile descrise mai sus. În orice caz, aceasta va rămâne ca formă de organizare: instituție publică.

Referințe:

1. Codul administrativ al Republicii Moldova, nr. 116 din 19.07.2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 309-320, art. 460.
2. Aplicarea normelor speciale la suspendarea actelor administrative. Disponibil:

- <https://www.bizlaw.md/aplicarea-normelor-speciale-la-suspendarea-actelor-administrative-individuale> [Accesat: 13.09.2023]
3. Despre ce e Codul administrativ al Republicii Moldova. Disponibil: <https://www.bizlaw.md/despre-ce-e-codul-administrativ-al-republicii-moldova> [Accesat: 13.09.2023]
 4. Legea cu privire la achizițiile publice, nr. 131 din 03.07.2015. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2015, nr. 197-205, art.402.
 5. Hotărârea Guvernului privind constituirea Agenției Servicii Publice, nr. 314/2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 162-170, art. 396.
 6. Codul civil al Republicii Moldova, nr. 1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 82-86, art. 661.
 7. ZORLENTAN, T., BURDUS, E., CAPRARESCU, G. *Managementul organizației*. București: Editura Economica, 1998, p. 341.
 8. Legea muzeelor, nr. 262 din 07.12.2007. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr. 7-17/42 .

REGLEMENTAREA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ A PROCEDURII CU PRIVIRE LA ÎNCASAREA CREAŢELOR PECUNIARE NECONTESTATE

REGULATION IN THE EUROPEAN UNION OF THE PROCEDURE REGARDING THE COLLECTION OF UNDISPUTED PECUNIARY CLAIMS

Ilona JOSANU, ORCID: 0009-0009-4682-6709
Universitatea de Stat din Moldova,
Chişinău, Republica Moldova

CZU: 347.275:347.91:061.1 EU

e-mail: ilonajosanu@yahoo.ca

In this article the author analyses the European Union legal framework which serves as basis for the courts to order collection of undisputed pecuniary claims. The author highlights that the simplification of the existent judicial procedures represents one of the main objectives of administration of justice, according to which the courts shall have the right to rule in a faster and less formal way on claims undisputed by the debtor. In this way, the creditors shall be granted an efficient, rapid, and fair procedural tool to obtain satisfaction of their claims in cases which, due to lack of dispute and actual recognition of the submitted claim by the debtor, would be rational and time wise not to pass through all the stages of a formal classical judicial process. The used research methods include: the analysis of the provisions of the European Union legal framework and synthesis of the domain-related existing judicial practice.

Keywords: *claim, court, creditor, debtor, judicial proceedings.*

INTRODUCERE

Procedurile judiciare simplificate, în cadrul cărora instanța de judecată, în mod mai rapid și lipsit de formalități judiciare, ordonă încasarea creanțelor pecuniare incontestabile, sunt cunoscute nu doar dreptului autohton, dar și al altor țări, atât celor din sistemul dreptului continental, cât și celor din sistemul dreptului anglo-saxon. Existența și dezvoltarea procedurilor judiciare simplificate se datorează, în special, necesității obiective de economie a timpului și mijloacelor financiare, asigurării unei soluții judiciare rapide și eficiente pentru soluționarea pretențiilor bazate pe probe documentare certe și necontestate de către debitor.

În prezent, cadrul comunitar al Uniunii Europene stabilește obiectivele și direcțiile de bază ale simplificării procedurilor judiciare. Următoarele acte constituie baza de decizie european privind simplificarea procedurilor judiciare:

1) Recomandarea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei nr. R (84) 5 din 28.02.1984 cu privire la principiile procedurii civile pentru ameliorarea funcționării justiției [1];

2) Regulamentul (CE) nr. 1896/2006 al Parlamentului European și al Consiliului

din 12 decembrie 2006 de instituire a unei proceduri europene de somație de plată (publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene la 30.12.2006, L 399/1) [2];

3) Regulamentul (CE) nr. 861/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 de stabilire a unei proceduri europene cu privire la cererile cu valoare redusă (publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene la 31.07.2007, L 199/1) [3].

MATERIAL ȘI METODĂ

Sunt analizate prevederile cadrului comunitar al Uniunii Europene ce stabilesc ordinea simplificată de încasare a creanțelor pecuniare necontestate: Recomandarea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei nr. R (84) 5 din 28.02.1984 cu privire la principiile procedurii civile pentru ameliorarea funcționării justiției; Regulamentul (CE) nr. 1896/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 decembrie 2006 de instituire a unei proceduri europene de somație de plată; Regulamentul (CE) nr. 861/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 de stabilire a unei proceduri europene cu privire la cererile cu valoare redusă.

La elaborarea materialului au fost aplicate următoarele metode: metoda logicii juridice formale, analiza juridică, analiza juridică comparativă, precizarea, interpretarea și sinteza.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Recomandarea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei nr. R (84) 5 din 28.02.1984 cu privire la principiile procedurii civile pentru ameliorarea funcționării justiției este primul act care a stat la temelia conceptualizării procedurilor judiciare simplificate la nivel de Uniune Europeană. În acest act, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, statuând asupra importanței cruciale, într-o societate democratică, de a sigura accesul la justiție conform art. 6 al Convenției europene pentru protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale, a declarat că unele reguli de procedură judiciară în vigoare în statele membre ale Uniunii Europene pot constitui un obstacol în calea justiției efective, deoarece nu mai sunt adaptate nevoilor societății moderne, și, uneori, ar putea fi chiar utilizate abuziv și în scop de târăgănare a procedurilor judiciare. Totodată, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, recunoscând necesitatea de a asigura actul de justiție calitativ și păstrarea garanțiilor procesual-juridice prevăzute de legislație pentru justițiabili, a constatat necesitatea ca procedura civilă să devină mai simplă, mai flexibilă și să fie realizată în termeni mai scurți, astfel ca justițiabilii să aibă acces la proceduri simplificate mai rapide și eficiente. Ca urmare, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a recomandat guvernelor statelor membre ale Uniunii Europene: forma simplificată a actului de inițiere a procedurii judiciare; suprimarea ședințelor de judecată sau ținerea unei singure ședințe de judecată; desfășurarea procedurii judiciare exclusiv în scris sau, după caz, exclusiv oral; interzicerea sau limitarea ridicării anumitor excepții sau apărări; administrarea liberă a probelor; dispunerea expertizei judiciare *ex officio* sau la cererea părților și, preferabil,

la etapa pregătirii cauzei; rolul activ al judecătorului în desfășurarea procesului și în administrarea probelor.

Aceste recomandări și-au găsit realizare nu doar în actele comunitare regulatorii ulterioare (procedura europeană cu privire la somația de plată și procedura europeană cu privire la cererile cu valoare redusă), preluate de statele membre ale Uniunii Europene, dar și prin instituirea de proceduri simplificate sau îmbunătățirea procedurilor judiciare existente deja în sistemului național al țărilor respective: procedura sumară (Summary Judgment) în Marea Britanie, dar și în Statele Unite ale Americii; procedura sumară (Kort geding) în Țările de Jos; procedura ordonanței de plată – în România, Franța; procedura în ordonanță – în țările din fosta Uniune Sovietică (Republica Moldova, Ucraina, Federația Rusă, Bielorussia etc.); o multitudine de proceduri speciale (procédures particulières) în Franța: procedura de soluționare a cauzelor urgente, procedura de examinare unipersonală de către judecător a cauzei la cererea părții (les ordonnances sur requête), procedura ordonanței de a efectua o acțiune (l'injonction de faire); în Germania – formele simplificate de proceduri judiciare: procedura bazată pe documente scrise (Urkunden- und Wechselprozess) și procedura sumară privind emiterea ordonanței de plată (Mahnverfahren); în Austria – procedura în ordonanță austriacă (Mahnverfahren); procedura de interdicție în Italia.

Prin Regulamentul (CE) nr. 1896/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 decembrie 2006 de instituire a unei proceduri europene de somație de plată a fost instituită procedura europeană de somație de plată. Obiectivul general al procedurii europene de somație de plată constă în simplificarea, accelerarea și reducerea costurilor litigiilor transfrontaliere referitoare la creanțele pecuniare necontestate. Prin această procedură la fel a fost realizată asigurarea liberei circulații a somațiilor europene de plată în toate statele membre prin stabilirea unor standarde minime conform cărora nu este necesară vreo procedură intermediară de recunoaștere a executării în statul membru. Regulamentul se aplică tuturor țărilor membre ale Uniunii Europene, cu excepția Danemarcei.

Conform art. 2 al Regulamentului (CE) nr. 1896/2006, procedura europeană de somație de plată se aplică în materia civilă și comercială în litigiile transfrontaliere, indiferent de natura instanței. Nu se poate recurge la acest tip de procedură pentru soluționarea litigiilor de natură fiscală, vamală sau administrativă, nici pentru răspunderea statului pentru acțiuni sau omisiuni comise în exercitarea puterii publice. La fel, sunt excluse de la aplicarea Regulamentului: regimurile matrimoniale; falimentele, concordatele și alte proceduri similare; asigurările sociale; creanțele care decurg din obligații necontractuale, cu excepția situațiilor în care acestea au făcut obiectul unui acord între părți sau există o recunoaștere a datoriei sau se referă la datorii lichide care decurg din proprietatea comună asupra unui bun.

La procedura europeană de somație de plată, conform art. 4 al Regulamentului (CE) nr. 1896/2006, se poate recurge pentru recuperarea creanțelor pecuniare lichide și exigibile la data la care se introduce cererea de somație europeană de plată.

Analizând ordinea procesuală de emitere a somației europene de plată, distingem următoarele etape procedurale ale acesteia: (i) intentarea procedurii europene de somație de plată; (ii) examinarea cererii; (iii) emiterea somației europene de plată; (iv) comunicarea sau notificarea somației europene de plată pârâtului; (v) opoziția la somația europeană de plată (etapă facultativă); (vi) executarea somației europene de plată.

În somația europeană de plată, pârâtul este informat că: (i) somația a fost emisă doar pe baza informațiilor furnizate de reclamant și nu a fost verificată de către instanță; (ii) somația va deveni executorie cu excepția cazului în care va face opoziție în modul prevăzut de art. 16 al Regulamentului (CE) nr. 1896/2006; (iii) în cazul depunerii opoziției, procedura va continua în fața instanțelor competente din statul membru de origine în conformitate cu normele de procedură civilă de drept comun, cu excepția cazului în care reclamantul a cerut în mod expres ca procedura să fie încetată.

Regulamentul (CE) nr. 1896/2006 acordă o atenție deosebită acțiunii de comunicare corespunzătoare a somației de plată pârâtului, astfel că instanța de judecată trebuie să se asigure de recepționarea de către pârât a somației de plată, conform normelor legislației naționale.

În cadrul aceluiași demers de simplificare a procedurilor judiciare civile în cazul deferirii instanței de judecată a creanțelor pecuniare presupus incontestabile, prin Regulamentul (CE) nr. 861/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 de stabilire a unei proceduri europene cu privire la cererile cu valoare redusă a fost instituit un tip specific de procedură civilă. Această procedură reprezintă o alternativă la procedurile clasice stabilite de statele membre ale Uniunii Europene și, conform prevederilor art. 2 al Regulamentului (CE) nr. 861/2007, în această procedură pot fi soluționate litigii civile sau comerciale în cauze transfrontaliere, atunci când valoarea cererii, fără a se lua în considerare dobânzile, cheltuielile și alte costuri, nu depășește 2000 Euro în momentul primirii formularului de cerere de către instanța de judecată competentă.

Procedura europeană cu privire la cererile cu valoare redusă se desfășoară conform următoarelor etape: (i) intentarea procedurii; (ii) corectarea și/sau rectificarea cererii (etapă facultativă); (iii) derularea procedurii și notificarea pârâtului; (iv) încheierea procedurii; (v) contestarea hotărârii (etapă facultativă); (vi) executarea hotărârii.

Menționăm că, conform art. 9 al Regulamentului (CE) nr. 861/2007, instanța este obligată să opteze pentru cele mai simple și mai puțin oneroase mijloace de obținere a probelor, iar în calitate de probe, în procedura europeană cu privire la cererile cu valoare redusă, pot fi încuviințate probele sub formă de depoziții scrise ale martorilor, ale experților sau ale părților.

Regulamentul (CE) nr. 1896/2006 nu doar că prevede o ordine procedurală simplificată de examinare a pretențiilor pecuniare incontestabile, dar și elimină procedura de exequatur, fapt despre care se conține mențiunea expresă la art. 20, astfel că o somație europeană de plată este recunoscută și are o valoare executorie în celelalte state membre ale Uniunii Europene. Somația europeană de plată devenită executorie se execută în aceleași condiții ca și o hotărâre executorie luată în statul membru de executare. Refuzul

executării somației europene de plată este reglementat la art. 22 al Regulamentului (CE) nr. 1896/2006. Astfel, la cererea pârâtului, instanța competentă din statul membru de executare refuză executarea în cazul în care somația europeană de plată este incompatibilă cu o hotărâre pronunțată sau cu o somație emisă anterior în orice stat membru sau într-o țară terță, cu condiția ca:

(a) hotărârea pronunțată sau somația emisă anterior să privească aceleași părți într-un litigiu având același obiect;

(b) hotărârea pronunțată sau somația emisă anterior să îndeplinească condițiile necesare recunoașterii acesteia în statul membru de executare;

(c) incompatibilitatea să nu fi putut fi invocată în cursul procedurii judiciare în statul membru de origine;

(d) dacă pârâtul a plătit reclamantului suma stabilită în somația europeană de plată.

Regulamentul (CE) nr. 1896/2006 precizează expres asupra inadmisibilității reexaminării în fond a somației europene de plată în statul membru de executare.

Conform Regulamentului (CE) nr. 861/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 de stabilire a unei proceduri europene cu privire la cererile cu valoare redusă, contestarea hotărârii emise în ordinea procedurii europene cu privire la cererile cu valoare redusă este o etapă facultativă, pârâtul având dreptul să solicite controlul jurisdicțional al acestei hotărâri pe următoarele temeuri: (i) formularul de cerere sau citația la dezbateri orală i-au fost comunicate sau notificate printr-o metodă fără dovada primirii de către el personal; (ii) comunicarea sau notificarea nu au fost efectuate în timp util pentru a-i permite să-și pregătească apărarea; sau (iii) pârâtul nu a putut să conteste cererea din motive de forță majoră sau ca urmare a unor circumstanțe extraordinare survenite independent de voința sa, cu condiția ca, în oricare dintre aceste cazuri, el să fi fost acționat în mod prompt.

Hotărârea judecătorească pronunțată în cadrul procedurii europene cu privire la cererile cu valoare redusă are autoritatea de lucru judecat și nu poate face, sub nicio formă, obiectul unei reexaminări pe fond, în statul membru în care se solicită executarea ei.

CONCLUZII

Procedurile judiciare cu privire la încasarea creanțelor pecuniare necontestate se bucură de reglementare procesual civilă simplificată, îndreptată spre satisfacerea cât mai rapidă și eficientă a pretențiilor creditorului, față de care debitorul nu înaintează obiecții. Izvoarele de drept comunitar ale Uniunii Europene în materie de proceduri simplificate enumerate *supra* sunt și izvoare de drept procesual civil național ale statelor membre ale Uniunii Europene. Conform prevederilor Regulamentului (CE) nr. 1896/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 decembrie 2006 de instituire a unei proceduri europene de somație de plată, instanța de judecată, la momentul recepționării cererii creditorului, nu o analizează din punctul de vedere al temeiniciei acesteia: dacă cererea de eliberare a ordonanței judecătorești îndeplinește cerințele formale, atunci instanța emite ordonanța fără examinarea fondului pretențiilor creditorului. În acest concept, soarta

procesului depinde, de fapt, de acțiunile debitorului, care va depune obiecțiile sale în termenul stabilit de legislație sau de către instanța de judecată.

Astfel, procedurile europene simplificate, fiind un instrument procesual civil rapid și flexibil, au un rol preventiv important în asigurarea sarcinii preventive a dreptului, prin care fapt se contribuie la siguranța și buna desfășurare a relațiilor civile.

Referințe:

1. Recomandarea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei nr. R (84) 5 din 28.02.1984 cu privire la principiile procedurii civile pentru ameliorarea funcționării justiției. [online] Disponibil: <https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2021/05/RECOMMENDATION-No.-R-84-5.pdf> [Accesat: 22.09.2023]
2. Regulamentul (CE) nr. 1896/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 decembrie 2006 de instituire a unei proceduri europene de somație de plată. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, 30.12.2006, L 399/1. [online] Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2006/1896/oj> [Accesat: 22.09.2023]
3. Regulamentul (CE) nr. 861/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 de stabilire a unei proceduri europene cu privire la cererile cu valoare redusă. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, 31.07.2007, L 199/1. [online] Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/ALL/?uri=CELEX%3A32007R0861> [Accesat: 22.09.2023]

**РАССМОТРЕНИЕ СУДАМИ ТРЕБОВАНИЙ ОРГАНОВ
ПОЛИЦИИ, НАЛОГОВЫХ ОРГАНОВ И СУДЕБНЫХ
ИСПОЛНИТЕЛЕЙ В ПОРЯДКЕ ПРИКАЗНОГО
ПРОИЗВОДСТВА**

**EXAMINATION BY THE COURTS OF POLICE, FISCAL AUTHORITIES
AND BAILIFFS OF REQUESTS SUBMITTED IN WRIT PROCEEDINGS**

*Василий КРЕЦУ, ORCID: 0009-0006-4760-0961
Государственный Университет Молдовы*

*Илона ЖОСАНУ, ORCID: 0009-0009-4682-6709
Государственный Университет Молдовы*

CZU: 347.97/.99:351.74:351.713

e-mail: ilonajosanu@yahoo.ca

In this article the authors analyse the procedural aspects of the examination by the courts of the requests submitted through writ proceedings by police, the State Fiscal Service regarding the collection of expenses related to the search for the defendant or the debtor or of his assets or of the child taken from the debtor on the basis of a court decisions, as well as the expenses of keeping the assets seized from the debtor and the assets of the debtor evicted from his residence. The authors highlight the existence of theoretical and practical issues regarding the examination by the courts in the writ procedure of these type of requests and the lack of specific domain regulations and the authors launch proposals to ensure the coherence of the legal norms in writ proceedings for the related category of claims. The used research methods include: the analysis of the provisions of acting civil procedure laws, the analysis and synthesis of the existing judicial practice in the field of collection of this category of expenses through writ proceedings.

Keywords: *bailiff, court, fiscal authority, police, writ, writ proceedings.*

ВВЕДЕНИЕ

Главой 35 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова «Приказное (упрощенное) производство» предусмотрена возможность рассмотрения требований органов полиции или Государственной налоговой службы о взыскании расходов по розыску ответчика или должника или его имущества либо ребенка, отобранного у должника на основании судебного решения, а также расходов, связанных с хранением имущества должника, на которое наложен арест, и с хранением имущества должника, выселенного из занимаемого им помещения.

В предлагаемой статье авторы подвергают детальному анализу порядок рассмотрения судами требований органов полиции, налоговых органов и судебных исполнителей в порядке приказного производства, раскрывают неурегулированные теоретическо-практические вопросы и формулируют предложения по усовершенствованию действующего законодательства.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Авторами проанализированы соответствующие положения Гражданского процессуального кодекса Республики № 225 от 30.05.2003, Исполнительного кодекса Республики Молдова № 443 от 24.12.2004, Налогового кодекса Республики Молдова № 1163 от 24.04.1997, Закона № 59 от 29.03.2012 о специальной розыскной деятельности, а также предписания Постановления Правительства Республики Молдова № 886 от 23 сентября 2010 года «Об утверждении Положения о порядке определения размера сборов за совершение актов судебного исполнителя и издержек исполнительного производства», имеющие непосредственное отношение к порядку рассмотрения судами требований органов полиции, налоговых органов и судебных исполнителей в порядке приказного производства.

При разработке материала, авторы использовали следующие методы: формально-юридический метод, технико-юридический анализ, сравнительно-правовой анализ, конкретизация, толкование и синтез.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ИХ ОБСУЖДЕНИЕ

Гражданский процессуальный кодекс Республики Молдова [1] устанавливает 17 (семнадцать) видов требований, на основании которых может быть выдан судебный приказ. На данный момент перечень является исчерпывающим и расширительному толкованию не подлежит. Гражданский процессуальный кодекс Республики Молдова не содержит правило о возможности выдачи судебного приказа на основании синтагмы «и в других случаях предусмотренных иными законами». В связи с этим, следует отметить, что в юридической литературе аргументированно предлагается расширить перечень требований, по которым допускается выдача судебного приказа [2, с. 22]. Расширение перечня требований, по которым допускается выдача судебного приказа, необходимо в целях значительного облегчения и ускорения процесса защиты прав заинтересованных лиц [3, с. 152].

Гражданский процессуальный кодекс Республики Молдова в п. «f» ст. 345 предусматривает и требование органа полиции, налогового органа, судебного исполнителя о взыскании расходов по розыску ответчика или должника или его имущества либо ребенка, отобранного у должника на основании судебного решения, а также расходов, связанных с хранением имущества должника, на который наложен арест, и с хранением имущества должника, выселенного из занимаемого им помещения.

Следует отметить, что, в соответствии с п. «f» ст. 345 ГПК РМ, выдача судебного приказа возможна, если заявлено требование о взыскании расходов, понесенных соответствующими субъектами в связи с осуществлением:

а) розыскной деятельности по розыску лиц судебной инстанцией, органами полиции, налоговым органом или судебным исполнителем;

б) розыскной деятельности по розыску имущества лиц, обязанных по осуществлению определенных платежей или передаче этого имущества уполномоченным лицам;

в) деятельности по хранению имущества лиц, указанных в законе.

Розыскная деятельность представляет собой процедуру, проводимую компетентными органами по установлению места нахождения обвиняемого, подсудимого, уклоняющегося от явки в суд, осужденного, уклоняющегося от исполнения приговора; по обнаружению лиц, бежавших из мест лишения свободы; лиц, пропавших без вести, а также по выявлению ответчика, должника по категориям дел, предусмотренных законом или по обнаружению имущества, разыскиваемого по решению правоохранительных органов.

Законодательством особо регулируется область специальной розыскной деятельности, которая в соответствии со ст. 1 Закона Республики Молдова № 59 от 29 марта 2012 «О специальной розыскной деятельности» [4], представляет собой процедуру негласного и/или гласного характера, проводимую компетентными органами с использованием или без использования технических средств в целях сбора информации, необходимой для предупреждения и борьбы с преступностью, обеспечения безопасности государства, общественного порядка, защиты прав и законных интересов лиц, раскрытия и расследования преступлений.

В соответствии со ст. 11 Закона Республики Молдова о специальной розыскной деятельности, розыскной офицер имеет разнообразные обязанности, в том числе: исполнять постановления офицера по уголовному преследованию, письменные указания или постановления прокурора и определения судебной инстанции (п. «с» ст. 11). Так, согласно ст. 109 ГПК РМ, если не известно место нахождения ответчика по искам, предъявляемым в интересах государства, о взыскании алиментов, о возмещении вреда, причиненного увечьем или иным повреждением здоровья либо связанного со смертью лица, судебная инстанция обязана объявить розыск ответчика (ч. 1). Если не известно место нахождения ответчика при рассмотрении дел, иных чем указанные в части (1), судья может объявить розыск ответчика через уполномоченные органы не иначе как после внесения заинтересованным лицом суммы, необходимой для розыска (ч. 2).

Основанием розыска ответчика по делу могут быть обстоятельства, которые препятствуют дальнейшему развитию процесса из-за неучастия ответчика по делу. Или могут быть общие требования по обеспечению возможности ответчику участвовать в деле или предъявление истцом таких требований, которые не могут быть разрешены в судебном заседании без присутствия ответчика.

По гражданским делам розыск ответчика допускается: 1) при подготовке дела к судебному разбирательству; 2) в процессе судебного разбирательства гражданского дела; 3) в ходе исполнения судебного решения (розыск должника). Определение о розыске ответчика выносится судебной инстанцией, принявшей дело к своему производству.

Розыск ответчика в соответствии с ч. 3 ст. 109 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова производится, прежде всего, органами полиции. Полномочие и обязанность органов полиции по розыску ответчика предусмотре-

ны Законом Республики Молдова о специальной розыскной деятельности. В соответствии с ч. 3 ст. 109 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова, розыск ответчика осуществляется и налоговыми органами. Налоговый кодекс Республики Молдова, принятый Законом Республики Молдова № 1163-XIII от 24.04.1997 года с последующими изменениями и дополнениями [5], не устанавливает полномочия и не предусматривает обязанность налоговых органов по розыску ответчиков. Об этом ничего не говорится в ст. 134 Налогового кодекса Республики Молдова «Права Государственной налоговой службы и налоговых служащих» и в ст. 136 Налогового кодекса Республики Молдова «обязанности Государственной налоговой службы и налоговых служащих». В связи с этим, представляется необходимым внести в Налоговый кодекс Республики Молдова соответствующие изменения в целях приведения его в соответствии с Гражданским процессуальным кодексом Республики Молдова.

Обязанность налоговых органов по розыску ответчика на основании определения судебной инстанции, по нашему мнению, должна распространяться на все случаи судебного рассмотрения гражданских дел, связанных с нарушением налогового законодательства (ст. 147 Налогового кодекса Республики Молдова). Кроме того, налоговые органы, в соответствии с п. «10» ч. 1 ст. 134 Налогового кодекса Республики Молдова, вправе предъявлять в компетентные судебные инстанции иски к налогоплательщикам:

а) о признании сделок недействительными и взыскании полученных по таким сделкам средств;

б) о признании регистрации предприятия, организации недействительной в случае нарушения установленного порядка их создания или несоответствия учредительных документов требованиям законодательства и о взыскании полученных ими доходов;

с) о ликвидации предприятия, организации по установленным законодательством основаниям и о взыскании полученных ими доходов.

Также, налоговые органы вправе предъявлять другие иски в соответствии с законодательством – например, в соответствии с ч. 4 ст. 199 Налогового кодекса Республики Молдова, если физическое лицо не допускает в свое жилище или место пребывания для наложения ареста на имущество, налоговый служащий делает отметку об этом в акте. В таком случае Государственная налоговая служба предъявляет иск в суд. Вынесенное судебной инстанцией решение о принудительном исполнении налогового обязательства исполняется в соответствии с гражданским процессуальным законодательством.

По остальным гражданским искам, предъявляемым в интересах государства, о взыскании алиментов, о возмещении вреда, причиненного увечьем или иным повреждением здоровья либо связанного со смертью лица, розыск ответчика следует возлагать на органы полиции. Изложенное в ходе анализа указанного законодательства позволяет сделать вывод о том, что, в настоящее время, существует не-

согласованность норм, предусмотренных Гражданским процессуальным кодексом Республики Молдова и Налоговым кодексом Республики Молдова, в отношении взыскания расходов по розыску ответчика или должника или его имущества либо ребенка, отобранного у должника на основании судебного решения, а также расходов, связанных с хранением имущества должника, на которое наложен арест, и с хранением имущества должника, выселенного из занимаемого им помещения.

В части 3 ст. 109 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова усматривается некоторая неясность (неточность) в определении обязанности органов полиции и налоговых органов по розыску ответчика, вызванная синтагмой «розыск ответчика производится... органами полиции или налоговыми органами». Из данного нормативного положения абсолютно непонятно, когда розыск ответчика осуществляет орган полиции, а когда налоговые органы. Налоговым кодексом Республики Молдова и Законом Республики Молдова о специальной розыскной деятельностью также не уточняются случаи или категории гражданских дел, по которым ответчик разыскивается органами полиции или налоговыми органами.

Равно следует отметить, что все требования о взыскании расходов по розыску ответчика или должника, розыску или хранению имущества, розыску и хранению транспортного средства, а также расходов по розыску ребенка, отобранного у должника подведомственны суду в порядке приказного производства.

ВЫВОДЫ

Приказное производство определяется как упрощенная, бесспорная процедура рассмотрения судами требований взыскателя о взыскании денежной суммы или об истребовании имущества от должника в целях защиты бесспорного права взыскателя. Приказное производство также определяют и как документарное производство, ибо, в отличие от других видов гражданского судопроизводства, оно осуществляется без проведения судебного разбирательства по делу, без вызова в судебную инстанцию сторон, т.е. должника и взыскателя, и без заслушивания их объяснений по существу дела. Очевидность и бесспорность требования ясно должна вытекать из приложенных к заявлению о выдаче судебного приказа документов, которые делают излишним судебное разбирательство, вызов и опрос сторон об обстоятельствах, имеющих значение для дела.

Приказное производство возбуждается не иском, а заявлением. В обязательном порядке в заявлении указываются документы, подтверждающие обоснованность требования взыскателя, и, что не менее обязательно, указывается перечень прилагаемых документов и сами документы. Непредставление документов, подтверждающих требования кредитора, является основанием отказа в принятии заявления (п. «с» ч. 1 ст. 348 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова).

Документы, прилагаемые к заявлению о выдаче судебного приказа, зависят от основания требования. К заявлению по требованию органа полиции, налого-

вого органа или судебного исполнителя о вынесении судебного приказа на взыскание судебных расходов, обусловленных розыском ответчика или должника, его имущества или транспортного средства либо ребенка, отобранного у должника по решению суда, хранением арестованного имущества или имущества должника, выселенного из занимаемого им жилого помещения, должны быть приложены документы, подтверждающие факт розыска ответчика (должника), имущества или ребенка, наличие понесенных расходов и размер указанных расходов.

Особое внимание следует обратить на документы, связанные с определением размера денежной суммы, подлежащей взысканию с должника в пользу кредитора. Например, при разрешении требования судебного исполнителя о взыскании расходов, обусловленных розыскными действиями или хранением имущества, и определении размера денежной компенсации, должны применяться положения, изложенные в Постановлении Правительства Республики Молдова № 886 от 23 сентября 2010 года «Об утверждении Положения о порядке определения размера сборов за совершение актов судебного исполнителя и издержек исполнительного производства» [6]. Согласно указанному Положению № 886 от 23 сентября 2010 года, сумма требования определяется в виде полного размера стоимости выполненных розыскных действий или мер по охране имущества (п. 15, подп. 5 главы III Положения).

Требование взыскателя и обстоятельства, на которых оно основывается, а также документы, подтверждающие обоснованность этого требования – основная (главная) часть заявления о взыскании расходов. Неукоснительное выполнение требования о перечне прилагаемых документов имеет особое практическое значение, потому что приказное производство, как было ранее отмечено, является документарным производством, в котором судебная инстанция решает вопрос о защите субъективного права взыскателя исключительно на основании представленных документов.

Ссылки:

1. Гражданский процессуальный кодекс Республики Молдова, № 225 от 30.05.2003. Опубликован: 03.08.2018. В: *Официальный монитор Республики Молдова*, 2003, № 285-294 статья № 436 [online] Доступно: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138883&lang=ru [Просмотрено: 14.09.2023]
2. ЧЕРЕМИН, М.А. *Приказное производство в российском гражданском процессе*. Москва, ООО «Городец-издат», 2001. 172 с.
3. РЕШЕТНИКОВА, И.В., ЯРКОВ, В.В. *Гражданский процесс. (Краткие учебные курсы юридических наук)*. 7-е издание, перераб. Москва: Норма: Инфра-М, 2016. 304 с.

4. Закон о специальной розыскной деятельности, № 59 от 29.03.2012. В: *Официальный монитор Республики Молдова*, 2012, № 113-118 статья № 373 [online] Доступно: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=123543&lang=ru# [Просмотрено: 14.09.2023]
5. Налоговый кодекс Республики Молдова, № 1163 от 24.04.1997. В: *Официальный монитор Республики Молдова*, № 62 статья № 522 [online] Доступно: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138569&lang=ru [Просмотрено: 14.09.2023]
6. Постановление Правительства Республики Молдова № 886 от 23 сентября 2010 года об утверждении Положения о порядке определения размера сборов за совершение актов судебного исполнителя и издержек исполнительного производства. В: *Официальный монитор Республики Молдова*, 2010, № 191-193 статья № 977 [online] Доступно: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128908&lang=ru [Просмотрено: 14.09.2023]

VÂNZAREA BUNURILOR ÎN PROCEDURA DE EXECUTARE SILITĂ

SALES OF GOODS IN ENFORCEMENT PROCEDURE

Oxana NOVICOV, ORCID: 0000-0002-4909-1383
Universitatea de Stat din Moldova, doctorandă

Roman TALMACI, ORCID: 0000-0002-1423-4591
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 347.457:347.23:347.952

e-mail: oxnovicov@gmail.com
e-mail: executortalmaci@gmail.com

Foreclosure involves the pursuit of assets and income in order to restore the creditor's rights. Most often, the pursued assets will be sold by the bailiff in order to satisfy the creditors from the money obtained. This process is often arduous, causing the debtor to resist. The authors analyzed the regulations of the Enforcement Code of the Republic of Moldova that apply to the forced sale of goods. The article identifies the ways of organizing the forced sale of goods, depending on the nature of the good, and also analyzes the procedures applicable to each type of sale. The authors pay special attention to the organization of forced auctions, identifying certain problematic regulatory aspects and analyzing their practical applicability.

Keywords: creditor, foreclosure, auctions, sale.

Potrivit art. 1 din Codul de executare [1], procedura de executare are sarcina de a contribui la realizarea drepturilor creditorilor recunoscute printr-un document executoriu prezentat spre executare, în modul stabilit de lege.

În mod evident, această sarcină nu poate fi realizată altfel decât prin aplicarea mecanismelor de constrângere a debitorului și urmărirea silită a patrimoniului lui.

Totodată, potrivit principiului umanismului, prevăzut la art. 5 din Codul de executare, modul și condițiile de punere în executare a documentelor executorii se stabilesc pe principiul respectării drepturilor omului și nu pot avea ca scop pricinuirea de suferințe fizice și morale sau de prejudicii materiale.

O serie de alte norme legale și principii constituționale garantează ca executarea silită să fie realizată prin metoda minima intervenției necesare. Astfel, în art. 16 din Constituția Republicii Moldova [2] se prevede că „respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului. Toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială”. Articolul 46 din Constituție stabilește: „Dreptul la proprietate privată, precum și creanțele asupra statului sunt garantate”, iar articolul 54 stipulează: „În Republica Moldova nu pot

fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului”.

Astfel, executarea silită este un proces care balansează între imperativul executării drepturilor creditorului, fără însă a afecta, în mod nejustificat, drepturile debitorului. Realizarea acestei sarcini ridică o serie de probleme atât de aplicare practică a legii, cât și de interpretare a ei.

Or, executarea silită întotdeauna este o intervenție în drepturile unei persoane (debitor), pentru a restabili drepturile altei persoane (creditor).

Aducerea la îndeplinire a unei obligații este realizată prin una sau mai multe modalități de executare silită, aplicate consecutiv sau concomitent.

Potrivit art. 74 din Codul de executare, modalitățile de executare silită sunt următoarele:

- a) urmărirea mijloacelor bănești (inclusiv în valută străină) în numerar ale debitorului;
- b) urmărirea mijloacelor bănești (inclusiv în valută străină) de pe conturile bancare ale debitorului;
- c) urmărirea bunurilor debitorului prin aplicarea sechestrului pe bunuri și prin vânzarea sau administrarea lor silită;
- d) urmărirea salariului, pensiei, bursei și altor venituri ale debitorului;
- e) urmărirea mijloacelor bănești (inclusiv în valută străină) și bunurilor debitorului care se află la terți;
- f) ridicarea de la debitor și predarea către creditor a obiectelor indicate în documentul executoriu;
- g) alte măsuri prevăzute de lege.

După cum vedem, toate modalitățile enumerate la acest articol vizează patrimoniul debitorului – mijloacele bănești, alte bunuri, veniturile debitorului.

Suntem de părere că această enumerare nu este una exhaustivă; or, Codul de executare prevede și alte modalități de executare silită, care nu se conțin în enumerarea citată *supra* (cum ar fi urmărirea unor drepturi ale debitorului), însă nu vom insista asupra acestui aspect în prezenta lucrare.

La lit. c) art. 74 din Codul de executare, drept una dintre modalitățile de executare silită se indică vânzarea bunurilor debitorului.

Potrivit art. 88 din Codul de executare, care stabilește că urmărirea bunurilor debitorului constă în sechestrarea, în ridicarea și în vânzarea lor, vânzarea apare drept element final al urmăririi bunurilor. Privită din această perspectivă, vânzarea bunurilor este cea mai intruzivă măsură în dreptul de proprietate al debitorului, efectul acesteia fiind scoaterea din proprietatea debitorului a unui bun.

Anume din acest considerent e imperios necesar ca această procedură să fie cât mai clar reglementată, iar normele ce o conturează să elimine arbitrarul sau discreționarul excesiv în organizarea și realizarea vânzării silite.

Potrivit prevederilor Codului de executare, bunurile sechestrate se vând, de regulă, la licitație sau prin organizații comerciale specializate, în bază de contract de comision.

Formula utilizată de legiuitor lasă impresia că ar mai exista, în afara celor două forme de vânzare expres indicate, încă altele careva. Într-adevăr, Codul de executare prevede încă câteva modalități de vânzare a bunurilor în cadrul executării silite, însă acestea sunt de o aplicabilitate limitată, corelată sau determinată **de natura bunurilor vândute.**

Ne referim în acest sens la următoarele reglementări specifice pentru:

✓ **vânzarea bijuteriilor și obiectelor din aur** – potrivit art. 125 din Codul de executare, bijuteriile și alte obiecte de aur, de argint, de platină și de metale din grupa platinei, din pietre prețioase și din perle, fragmentele din aceste obiecte, ridicate de la debitor, se vând prin intermediul organizațiilor specializate în achiziționarea obiectelor de valoare de la populație.

Ca și excepție, legea prevede că, în prezența acordului ambelor părți, bunurile enumerate mai sus, cu excepția celor prevăzute de lege, pot fi predate creditorului în contul achitării datoriei la prețul convenit de ei, care nu poate fi mai mic decât prețul determinat de organizația specializată. Această normă oferă părților o soluție mai avantajoasă, din punct de vedere financiar, de valorificare a bunurilor – or, vânzarea acestor bunuri către magazinele specializate ar însemna un preț cu mult sub cel de piață și ar stinge mai puțin din creanța debitorului, lucru care nu este nici în interesul debitorului, nici al creditorului;

✓ **vânzarea valorilor mobiliare** – același articol 125 din Codul de executare prevede că valorile mobiliare sechestrate se vând în conformitate cu reglementările legale privind circulația valorilor mobiliare. Astfel, și pentru aceste bunuri avem proceduri de vânzare distincte, diferite de cele comune – licitația și magazinul în comision;

✓ **vânzarea bunurilor ce fac parte din patrimoniul organizațiilor de stat sau al întreprinderilor de stat** incluse în programul de privatizare – potrivit reglementărilor Codului de executare, acestea se vând de către organele centrale de specialitate ale administrației publice sau de autoritățile administrației publice locale în modul stabilit pentru privatizarea patrimoniului public, sub controlul executorului judecătoresc, cu virarea mijloacelor financiare, obținute din vânzare, la contul executorului judecătoresc în mărime suficientă pentru acoperirea creanței și a cheltuielilor de executare.

O altă metodă alternativă de vânzare a bunurilor este cea reglementată de alin. (5) art. 125 din Codul de executare. Aceasta oferă debitorului posibilitatea de a-și vinde bunul la un preț liber negociat, alegându-și de sine stătător cumpărătorul. Această metodă este o modalitate de realizare a executării silite cu un grad mult mai mic de intruziune și cu șanse sporite oferite debitorului de a-și vinde bunul la un preț cât mai mare. Toate acestea, bineînțeles, se pot realiza doar dacă debitorul este de bună credință și suficient de responsabil și implicat.

Astfel, potrivit normei menționate *supra*, cu cel puțin 5 zile înaintea desfășurării licitației, se admite vânzarea de către debitor a bunurilor sechestrate la un preț care să

nu fie mai mic decât valoarea stabilită în procesul-verbal de sechestrul sau în raportul de evaluare.

Pentru ca debitorul să-și poată valorifica acest drept, legiuitorul îi impune 4 condiții:

– vânzarea să fie făcută cu cel puțin 5 zile înainte de data desfășurării licitației. Această limitare este necesară pentru a nu admite tergiversarea procedurii de executare și pentru a determina debitorul la acțiuni mai prompte și operative;

– prețul vânzării să fie egal cu sau mai mare decât cel stabilit prin procesul-verbal de sechestrul sau raportul de evaluare. Este o condiție dictată de rațiuni financiare și de necesitatea recuperării complete a creanței. În plus, aceasta motivează suplimentar debitorul, avându-se în vedere că, în cazul vânzării prin licitație, prețul de expunere la vânzare va fi cel puțin cu 20% mai mic. Totodată, această condiție ferește creditorul de tertipuri și simulări ale unor tranzacții efectuate de debitor cu scopul evitării executării silită.

Aceeași normă juridică indică că, în cazul în care suma urmărită este mai mare decât prețul de vânzare a bunului propus de debitor și/sau dacă, în cererea de participare la licitație, cel puțin un participant oferă un preț mai mare decât cel la care debitorul intenționează să vândă bunul, executorul judecătoresc poate refuza debitorului vânzarea de sine stătătoare a bunului [1];

– mijloacele bănești obținute din vânzare vor fi depuse direct la contul executorului judecătoresc. Este o măsură prudentială, pentru a se evita riscul ca mijloacele bănești ajunse în posesia debitorului să fie utilizate altfel decât pentru stingerea creanței puse în executare silită;

– autentificarea contractului de vânzare-cumpărare se efectuează doar dacă există confirmarea executorului judecătoresc că suma echivalentă prețului vânzării este depusă la contul său. Și această condiție reprezintă o măsură de precauție, pentru a nu se admite trecerea dreptului de proprietate de la debitor la cumpărător înainte ca mijloacele bănești să fie în contul curent special al executorului judecătoresc.

Depășind analiza succintă a metodelor alternative de vânzare a bunurilor în procedura de executare silită, vom analiza procedurile clasice de vânzare silită a bunurilor – vânzarea prin comision (consignație) și vânzarea la licitație.

Vânzarea în baza contractului de comision este reglementată la art. 143 din Codul de executare, al cărui titlu „Vânzarea bunurilor mobile prin organizații comerciale” indică fără vreun echivoc că această modalitate de vânzare la fel are o arie de aplicabilitate limitată. Această modalitate de vânzare a bunurilor va fi aplicată doar bunurilor mobile – piese de mobilier, tehnică, mijloace de transport, bunuri de uz casnic etc.

Normele ce reglementează acest tip de vânzare se conțin în Regulile comerțului de consignație, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr. 1010 din 31.07.1997 [3]. Autorii Comentariului la Codul de executare (Cartea I) menționează: „La întocmirea contractului de comision, se vor aplica reglementările din actul normativ indicat *supra*, corelate cu prevederile Codului de executare. Termenele și frecvența revizuirii prețului, moda-

litatea de afișare a acestuia, precum și de expunere a bunurilor spre vânzare, remunerarea convenită comisionarului etc. sunt aspecte reglementate de Hotărârea Guvernului nr. 1010/1997. Totodată, acestea vor fi adaptate prevederilor (...), care stabilesc termene specifice pentru transferul sumelor obținute din vânzarea bunurilor, dar și anumite reglementări aparte pentru procedura de reevaluare – cum ar fi obligativitatea prezenței executorului judecătoresc la reevaluarea bunului, informarea debitorului și creditorului despre data, ora și locul efectuării reevaluării, pentru a le oferi posibilitatea de a participa la acestea, informarea părților procedurii de executare despre efectuarea reevaluării. Aceste reglementări specifice derivă din faptul că bunurile expuse spre vânzare în comision nu sunt proprietatea executorului judecătoresc, corespunzător se impune necesitatea asigurării transparenței modului de vânzare a lor” [4].

Punctele 10–23 ale acestor Reguli indică o serie de condiții specifice pentru primirea spre vânzare în magazin, în baza contractului de comision, a diverselor categorii de bunuri. Pentru a efectua vânzarea în bune condiții, executorul judecătoresc urmează să se asigure că toate aceste condiționalități au fost îndeplinite.

Reglementările respective, chiar dacă din 1997, când au fost adoptate, au fost actualizate și modificate, necesită, credem, anumite ajustări terminologice și conceptuale, pentru a răspunde mai bune actualității.

În ceea ce privește licitațiile de vânzare silită, potrivit reglementărilor Codului de executare, acestea se realizează prin metoda strigării, cu creșterea prețului. Articolele 125-143 din Codul de executare descriu în detaliu procedura de executare – procedură pe care nu o vom analiza pas cu pas, ci vom insista doar asupra unor aspecte ce generează dificultăți sau practici distorsionate de aplicare.

Un aspect, care în mod surprinzător a devenit temei al unor soluții judiciare discutabile, este reglementarea ce se conține la alin. (1) art. 126 din Codul de executare: „Dacă actele de aplicare a sechestrului asupra bunurilor nu au fost contestate în termenul prevăzut la art. 118 alin. (5) din prezentul cod, executorul judecătoresc este obligat să inițieze, în cel mult 10 zile, procedura de vânzare a bunurilor sechestrate”.

Această prevedere legală are drept scop să ferească creditorul de tergiversări nejustificate ale procedurii de executare silită. Nicidecum legiuitorul nu a conceptualizat această normă drept o modalitate de a absolvi” debitorul de răspundere, prin imposibilitatea demarării licitației, dacă din data expirării termenului de contestare a procesului-verbal de sechestrul au trecut mai mult de 10 zile.

Raționamentele reflectate în unele acte ale instanței de judecată [5], care duc la concluzia respingerii demersului de confirmare a licitației pe motivul inițierii vânzării după 10 zile, sunt opace și, în opinia autorilor, afectate de vicii fundamentale de interpretare juridică. În speța indicată *supra* instanța de judecată constată nerespectarea termenului de 10 zile de către executorul judecătoresc și inițierea vânzării bunului după 2 ani și 9 luni de la momentul sechestrului. În continuare argumentarea oferită de instanța de judecată este următoarea: „În această ordine de idei, judecătorul consideră că executorul judecătoresc ... nu a respectat procedura de organizare și desfășurare a licitației și nici

procedura de transmitere a dreptului de proprietate asupra bunurilor imobile creditorului, fapt ce duce la concluzia de a respinge demersul executorului judecătoresc ... privind confirmarea încheierii nr. ***** de transmitere a bunului în contul achitării parțiale a datoriei” [5]. Reținem că instanța de judecată nu invocă nicio normă care ar fundamenta **concluzia desființării actelor procesuale de numire, efectuare a licitației**. Prin refuzul confirmării transmiterii bunului în contul achitării datoriei sau al vânzării prin licitație instanța desființează un act procesual, care, potrivit art. 3 al Legii 113/2010, beneficiază de prezumția legalității. În același sens, vom menționa că la alin. (3) art. 163 din Codul de executare se prevede că actele de executare întocmite de executorul judecătoresc, legale în fond, nu pot fi anulate pe motive formale.” Or, urmărirea bunurilor debitorului peste 2 ani de la sechestrarea bunurilor rămâne a fi legală, din moment ce acesta nu a utilizat acest timp pentru stingerea obligațiilor sale, iar creanța creditorului este stabilită prin document executoriu.

Ținem să menționăm că și aplicarea prevederilor art. 113 din Codul de procedură civilă pentru termenul menționat mai sus o vedem nejustificată; or, art. 113 prevede că „**Dreptul de a efectua actul de procedură** încetează odată cu expirarea termenului prevăzut de lege ori stabilit de instanța de judecată. Nerespectarea termenului atrage după sine decăderea din dreptul de a efectua actul de procedură, dacă legea nu prevede altfel”, pe când art. 126 operează cu noțiunea de „obligație” a executorului judecătoresc. Tratarea termenului prevăzut de art. 126 din Codul de executare drept termen procesual absolut, care are ca și consecință decăderea dintr-un drept, este, de fapt, o acțiune care ricoșează în drepturile creditorului; or, anume drepturile sale vor fi limitate sau chiar aduse la imposibilitatea executării prin aplicarea improprie a efectelor decăderii vis-a-vis de acest termen.

Or, prin analogie, nerespectarea termenului prevăzut, spre exemplu, de alin. (41) art. 43 CPC („Instanța este obligată să remită instanței competente dosarul în termen de 5 zile de la data la care încheierea de strămutare a cauzei devine irevocabilă”) ar putea fi tratată drept o imposibilitate de a strămuta dosarul în cea de-a 6 sau a 7-a zi.

O atare tratare a termenului de la art. 126 din Codul de executare lipsește de sens procedura de executare și întoarce o garanție destinată creditorului contra acestuia.

În doctrina românească se menționează că „termenele imperative privesc obligații procesuale ale părților, iar nu ale instanței de judecată ori ale altor participanți la proces (cum ar fi, de pildă, expertul care nu a depus raportul de expertiză în termenul reglementat de art. 336 NCPC, împotriva căruia nu poate opera decăderea). Rațiunea invocată este aceea conform căreia decăderea afectează dreptul procesual al părții, deci nu își va găsi aplicare în ipotezele când altă persoană trebuia să îndeplinească actul de procedură (spre ex.: organele de executare silita) sau întârzierea este provocată chiar de către cealaltă parte” [6].

Referitor la modul în care se face publică licitația, vom menționa că modalitatea reglementată de art. 129 Cod de executare este de o eficiență redusă. Or, publicațiile media (ziarele de nivel raional ori național) nu mai sunt o sursă de informare solicitată

în prezent. La fel, Monitorul Oficial este o publicație cunoscută și citită doar de un cerc relativ îngust de persoane. Publicațiile în acesta sunt destul de costisitoare, însă nu oferă o arie largă de informare, ceea ce reduce șansele vânzării în condiții optime de preț și transparență.

Această situație ar putea fi îmbunătățită prin plasarea anunțurilor de organizare a licitațiilor pe pagina web a UNEJ. În acest mod, toate anunțurile ar fi reunite într-o singură sursă, lucru ce ar face comod pentru potențialii cumpărători căutarea bunului dorit pentru procurare. În plus, această modalitate de plasare a anunțului ar face comodă vizualizarea la distanță a bunului, precum și căutarea bunurilor aplicând diverse criterii de filtrare a anunțurilor.

Un alt aspect controversat legat de reglementarea procedurilor de vânzare la licitație ține de prevederile alin. (1¹) art. 140 din Codul de executare: „Pentru vânzarea unui bun vor fi organizate cel mult 3 licitații.”. Această limitare își are, într-o anumită măsură, justificarea; totuși credem că ar fi necesar să fie reglementată și posibilitatea vânzării bunului prin licitație în scădere – oferind încă o șansă creditorului pentru a-și vedea executată creanța.

Deficiențele indicate *supra*, precum și multiplele dubii ce planează asupra licitațiilor de vânzare silită a bunurilor, ar putea fi substanțial reduse prin aplicarea unor metode inovative de organizare a acestor licitații. Ne referim aici la licitațiile electronice de vânzare a bunurilor – soluții ce reprezintă o extrem de reușită îmbinare a tehnologiilor cu dreptul, oferind un instrument de lucru util pentru executorii judecătorești și proceduri transparente și sigure pentru cumpărători.

Ideea implementării unei asemenea platforme de vânzare se conține în obiectivul 3.3.7 al Strategiei privind asigurarea independenței și integrități sectorului justiției pentru anii 2022-2025 și în Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia [7]. O propunere de proiect în acest sens a fost elaborată cu suportul partenerilor europeni (proiectul comun al Consiliului Europei și CEPEJ) și prevede modificarea Codului de executare pentru implementarea licitațiilor electronice, bazate pe selecția câștigătorului licitației fără implicarea factorului uman.

La fel, proiectul prevede excluderea interacțiunii executorului judecătoresc cu participanții la licitație – atât la etapa înregistrării, cât și la etapa licitării nemijlocite. În acest mod, pot fi înlăturate suspiciunile legate de intervenții în cursul desfășurării vânzării.

Apreciem drept progresistă această abordare, considerând că ea ar scoate numeroase presiuni de pe executorii judecătorești la etapa vânzării și ar feri părțile procedurii de arbitriar atât la etapa vânzării, cât și la etapa confirmării rezultatelor licitației.

Ca și **concluzie**, procedura de vânzare a bunurilor, fiind miezul majorității executărilor silite, ar trebui să beneficieze de reglementări mai suplă și clare, dar și de proceduri moderne, eficiente, ferite de arbitriar, care ar asigura cea mai scurtă și fezabilă cale de realizare a drepturilor creditorului.

Referințe:

1. Codul de executare al Republicii Moldova, nr. 443 din 24.12.2004. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr. 214-220.
2. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1, art. 1: Data intrării în vigoare: 27.08.1994. ISBN 978-9975-77-168-9
3. Hotărârea Guvernului nr. 1010 din 31.07.1997 privind aprobarea Regulilor comerțului de consignație. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr. 79-80.
4. BELEI, E., BUDĂI, N., PRUTEANU, V., STRATULAT, Gh. *Comentariul Codului de executare. Cartea I*. Chisinău, 2021. <https://rm.coe.int/comentariu-codul-de-executare-final/1680a2cf49>
5. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/46a0c43a-f0a7-4e27-969b-119b99b5676c
6. TABARCA, M. *Drept procesual civil*. Vol. I. *Teoria generală*. Ed. București: Universul Juridic, 2013.
7. Strategia privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129241&lang=ro

CONFLICTUL DE INTERESE

CONFLCIT OF INTEREST

Andrian FETESCU, ORCID: 0009-0006-7881-855X
Universitatea de Stat din Republica Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 343.353:347.99:343(478)(094.4)

e-mail: fetescuandrian@gmail.com

The very term "interest" itself represents the concern of the individual to achieve a success, a advantage of any kind to satisfy certain personal needs. To understand more well the notion of personal interest is necessary, in advance to understand the differences between the notions of public interest and personal interest. Therefore, by "public interest" is meant that interest which involves the guarantee and respect by the state authorities of the rule of law and constitutional democracy, a rights, freedoms and fundamental duties of citizens, as well as satisfaction community needs.

Cuvinte-cheie: integritate, conflict de interese, subiect al declarării, interes personal.

Infrațiunea de conflict de interese a fost introdusă în Codul penal al Republicii Moldova din 18.08.2002 în vederea alinierii legislației penale moldovenești la standardele europene privind protejarea integrității funcționarilor publici, a mediului concurențial, calității serviciilor, prevenirea conflictelor de interese, garantarea independenței și imparțialității prestatorilor de servicii adiționale. Infrațiunea de conflict de interese este incriminată la art. 326¹ din Codul penal al Republicii Moldova.

Prin incriminarea conflictului de interese se urmărește înlăturarea oricărei suspiciuni cu privire la conduita funcționarului public sau a celui de demnitate publică care este chemat să îndeplinească un act sau să participe la luarea unei decizii în virtutea atribuțiilor sale de serviciu.

Incriminarea conflictului de interese este un răspuns la semnalele tot mai dese din partea societății civile, dar și ale organismelor și instituțiilor internaționale cu privire la impactul pe care faptele comise cu încălcarea normelor deontologice cu acest specific îl produc. Reglementări care privesc conflictul de interese se găsesc și în legislația statelor membre ale Uniunii Europene (România, Austria, Belgia, Cipru, Finlanda, Franța, Lituania, Polonia, Spania și Ungaria).

Prin conflict de interese, în sensul Codului penal, se înțelege *fapta persoanei publice care, în exercitarea atribuțiilor de serviciu, a soluționat cereri, demersuri sau plângeri, a adoptat un act administrativ, a încheiat, direct sau prin intermediul unei persoane terțe, un act juridic, a luat o decizie sau a participat la luarea unei decizii în vederea obținerii, directe sau indirecte, a unui avantaj patrimonial a cărui valoare depășește 10000 de unități convenționale, pentru sine sau pentru o persoană apropiată în sensul Legii nr. 133/2016 privind declararea averii și a intereselor personale, dacă conflictul*

de interese nu a fost declarat și soluționat în conformitate cu legislația privind declararea și controlul averii și a intereselor personale.

Conflictul de interese, îndeosebi în sectorul public, dar și în cel privat au generat în ultima perioadă motive de preocupare pe plan internațional, formând obiectul unor strategii specifice. Reglementările penale și administrative au urmărit susținerea integrității funcționarilor publici și luarea deciziilor în mod dezinteresat în instituțiile guvernamentale și publice.

Cu titlu de exemplu, menționăm că în art. 13 din Codul model de conduită pentru funcționarii publici, anexat la Recomandarea nr. 10/2000 a Comitetului Miniștrilor al Consiliului European, conflictul de interese pentru funcționarul public se consideră că se naște atunci când acesta are un interes personal care influențează sau pare să influențeze îndeplinirea atribuțiilor sale oficiale cu imparțialitate și obiectivitate. Interesul personal al funcționarului public include un beneficiu, un avantaj pentru sine sau în favoarea familiei sale, a părinților, a prietenilor sau a rudelor apropiate, sau a persoanelor ori organizațiilor cu care funcționarul public a avut relații politice sau de afaceri. De asemenea, interesul personal se poate referi și la orice obligație financiară sau civilă pe care funcționarul public o are.

Legea nr. 133/2016 cu privire la declararea averii și a intereselor personale în art. 2 definește conflictul de interese ca situația în care subiectul declarării are un interes personal ce influențează sau ar putea influența exercitarea imparțială și obiectivă a obligațiilor și responsabilităților ce îi revin potrivit legii. Potrivit aceluiași articol, interesul personal este orice interes material sau nematerial al subiectului declarării ce rezultă din activitățile sale în calitate de persoană privată, din relațiile sale cu persoane apropiate sau cu persoane juridice și alți agenți economici, indiferent de tipul de proprietate, din relațiile sau afiliațiile sale cu organizații necomerciale, inclusiv cu partidele politice și cu organizațiile internaționale.

Totodată, la art. 12 al Legii 133/2016 cu privire la declararea averii și a intereselor personale legiuitorul a evidențiat trei tipuri de conflicte de interese, și anume:

- Conflict de interese potențial
- Conflict de interese real
- Conflict de interese consumat.

Este de evidențiat că situația de conflict de interese real apare în cazul în care subiectul declarării este chemat să rezolve o cerere/ un demers, să emită un act administrativ, să încheie direct sau prin intermediul unei persoane terțe un act juridic, să ia o decizie sau să participe la luarea unei decizii în care are interese personale sau care vizează persoane ce îi sunt apropiate, persoanele fizice și juridice cu care are relații cu caracter patrimonial și care influențează sau pot influența exercitarea imparțială și obiectivă a mandatului, a funcției publice sau de demnitate publică.

Prin urmare, desprindem cu ușurință că din definiția conflictului de interese rezultă că pentru existența unui conflict de interese real trebuie să fie întrunite cumulativ trei condiții:

1) persoana să fie subiect al declarării în corespundere cu art. 3 al Legii 133/2016;
2) subiectul declarării este chemat să rezolve o cerere/ un demers, să emită un act administrativ, să ia o decizie sau să participe la luarea unei decizii în care are interese personale sau care vizează persoane ce îi sunt apropiate, persoanele fizice și juridice cu care are relații cu caracter patrimonial;

3) semnarea actelor ce influențează sau pot influența exercitarea imparțială și obiectivă a funcției publice a mandatului sau a funcției de demnitate publică.

Astfel, obligativitatea depunerii declarației privind conflictul de interese real la Autoritatea Națională de Integritate se justifică doar în cazul în care emiterea actului administrativ influențează sau poate influența îndeplinirea imparțială a funcției publice a mandatului sau a funcției de demnitate publică și nu *in abstracto*.

Conflictul de interese consumat reprezintă fapta subiectului declarării de rezolvare a unei cereri/unui demers, de emitere a unui act administrativ, de încheiere directă sau prin intermediul unei persoane terțe a unui act juridic, de luare sau de participare la luarea unei decizii în exercitarea mandatului, a funcției publice sau de demnitate publică cu încălcarea prevederilor alin. (4) și (7).

Prin urmare, evidențiem că legiuitorul a prevăzut trei tipuri de conflicte de interese, însă pentru a evita răspunderea pentru încălcarea regimului juridic al conflictelor de interese, subiecții declarării aflându-se în situația unui conflict de interese real trebuie să-l declare conform art. 12 alin. (4) al Legii 133/2016 cu privire la declararea averii și a intereselor personale, potrivit căruia în cazul apariției unui conflict de interese real, subiectul declarării este obligat să informeze șeful ierarhic sau organul ierarhic superior imediat, dar nu mai târziu de 3 zile de la data constatării, despre conflictul de interese în care se află, să nu rezolve cererea/demersul, să nu emită actul administrativ, să nu încheie, direct sau prin intermediul unei persoane terțe, actul juridic, să nu ia sau să nu participe la luarea deciziei în exercitarea mandatului, a funcției publice sau de demnitate publică până la soluționarea conflictului de interese. Iar alin. (5) al aceluiași articol statuează că informarea despre apariția unui conflict de interese real se va face până la soluționarea cererii/demersului, emiterea actului administrativ, încheierea, directă sau prin intermediul unei persoane terțe, a actului juridic, participarea la luarea deciziei sau luarea deciziei și va lua forma unei declarații scrise ce trebuie să conțină date despre natura conflictului de interese și despre modul în care acesta influențează sau poate influența îndeplinirea imparțială și obiectivă a mandatului, a funcției publice sau de demnitate publică.

Mai mult decât atât, este de menționat că unii subiecți trebuie să declare conflictul de interese real la Autoritatea Națională de Integritate, și anume acei subiecți care nu au nici șef ierarhic superior, nici organ ierarhic superior, aceștia fiind, conform alin. (7) din art. 12 al Legii 133/2016, Președintele Republicii Moldova, Președintele și deputații Parlamentului, Prim-ministrul, membrii Guvernului, Procurorul General, președintele Consiliului Superior al Magistraturii, președintele Consiliului Superior al Procurorilor, deputații Adunării Populare a unității teritoriale autonome Găgăuzia, președinții de raioane, consilierii locali, primarii și alți conducători ai organizațiilor publice. Acești

subiecți sunt obligați să informeze Autoritatea Națională de Integritate imediat, dar nu mai târziu de 3 zile de la data constatării, despre orice situație de conflict de interese real în care se află, în modul stabilit la alin. (5).

Președintele/Vicepreședintele Autorității Naționale de Integritate, precum și inspectorii de integritate sunt obligați să informeze Consiliul de Integritate imediat, dar nu mai târziu de 3 zile de la data constatării, despre conflictul de interese real în care se află.

În practica judiciară națională s-a conturat deja o jurisprudență constantă a situațiilor privind respectarea regimului juridic al conflictului de interese. Astfel, în cauza *Ambros Alexandru vs Autoritatea Națională de Integritate*, Curtea Supremă de Justiție prin decizia din 16 octombrie 2020 a menționat că inspectorul de integritate a stabilit cu certitudine că Ambros Alexandru s-a aflat în conflicte de interese la data de 28 aprilie 2015, 4 septembrie 2015 și 22 decembrie 2015, în momentul luării deciziei de semnare a documentelor contabile de executare a contractelor de achiziții încheiate cu S.R.L. „Aledex-Info”, și anume – a ordinelor de plată nr. 558 din 28 aprilie 2015, nr. 1236 din 4 septembrie 2015 și nr. 1883 din 22 decembrie 2015. 12 Or, intimatul Ambros Alexandru, deținând calitatea de subiect al declarării și aflându-se în exercițiul funcției, avea prezent interesul personal rezultat din relația cu persoana apropiată – soția, Svetlana Ambros, unicul fondator al firmei SRL „Aledex Info”, de la care au fost achiziționate bunuri în sumă totală de 103 702, 84 lei.

Față de aceste împrejurări, argumentele instanțelor ierarhic inferioare cu referire la faptul că semnarea actelor contabile reprezintă în esență o acțiune tehnică și că Alexandru Ambros, la semnarea ordinelor de plată nominalizate, a urmărit exclusiv interesul Primăriei mun. Ungheni de a nu rămâne debitor cu obligații neexecutate în raporturile contractuale încheiate, nu pot fi reținute ca întemeiate în situația prezenței interesului personal rezultat din relația cu persoana apropiată (soția), care s-a dovedit a fi unicul fondator al firmei S.R.L. „Aledex Info”.

În cauza *Maxim Vasile vs Autoritatea Națională de Integritate*, instanța de apel a relatat că Maxim Vasile, în calitatea sa de președinte al raionului Ștefan-Vodă, avea un interes personal de a abroga dispoziția nr. 126-a din 08 octombrie 2019 emisă de către fostul președinte de raion Iurie Moiseev, prin care s-a dispus organizarea concursului de atribuire a serviciilor regulate raionale de transport. Or, acesta până la accederea în funcția de președinte de raion a deținut funcția de director al S.A. „BTA-7” și prin cererea depusă la data de 28 octombrie 2019 către Iurie Moiseev a solicitat amânarea concursului respectiv.

De asemenea, instanța de apel a evidențiat că interesul personal material al subiectului declarării, îndreptat spre îmbunătățirea stării financiare a persoanei juridice S.A. „BTA-7”, prin emiterea dispozițiilor în cauză, în consecință a influențat la exercitarea imparțială și obiectivă a mandatului său de președinte de raion.

În acest sens urmează a fi subliniat faptul că semnarea dispoziției nr. 99-a din 24 august 2020 prin intermediul unei persoane terțe este demonstrată prin oferirea posibilității lui Vladimir Baligari să semneze respectiva dispoziție. Interesul personal al lui Maxim

Vasile în emiterea/semnarea dispoziției nr. 99-a din 24 august 2020 cu privire la acceptarea atribuirii spre deservire a unor servicii regulate de transport rutier de persoane în trafic raional rezultă din activitățile sale în calitate de persoană privată, care anterior a avut calitatea de administrator al Societății.

Mai mult ca atât, cererea depusă anterior de Maxim Vasile în calitatea sa de administrator al S.A. „BTA-7”, a avut ca scop amânarea organizării concursului de atribuire a dreptului de deservire a serviciilor regulate raionale de transport, prin care fapt, ulterior, în calitatea sa de președinte al raionului Ștefan-Vodă, a abrogat dispoziția nr. 126-a din 08 octombrie 2019 anulând în acest sens concursul respectiv. De asemenea, instanța de apel a subliniat că Maxim Vasile până la data de 06.12.2019 a avut calitatea de administrator al S.A. „BTA-7”, iar de la data de 02.09.2020 până în prezent figurează în calitate de membru al Consiliului Societății pe Acțiuni; astfel, emiterea/semnarea dispoziției menționate vizează persoana juridică cu care Maxim Vasile are relații patrimoniale.

În concluzie, conflictul de interese reprezintă acea situație în care persoana care exercită o funcție de demnitate publică sau o funcție publică are un interes personal de natură patrimonială, care ar putea influența îndeplinirea cu obiectivitate a atribuțiilor care îi revin, potrivit legii.

Bibliografie:

1. Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate nr. 132 din 17.06.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 245-246.
2. Legea cu privire la declararea averii și a intereselor personale, nr. 133 din 17.06.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.245-246.
3. Legea integrității, nr. 82 din 25.05.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr.229-243.
4. Codul penal al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 72-74, art. 195.

DECLARAREA INADMISIBILITĂȚII ACȚIUNII ÎN CONTENCIOSUL ADMINISTRATIV ȘI REFUZUL DE A PRIMI CEREREA DE CHEMARE ÎN JUDECATĂ CA EFECTE PROCESUALE DUBLATE

DECLARING THE ACTION INADMISSIBLE IN THE ADMINISTRATIVE LITIGATION AND THE REFUSAL TO RECEIVE THE SUMMONS REQUEST AS DOUBLE PROCEDURE EFFECTS

*Alexandru PRISAC, ORCID: 0000-0003-0954-7670
Universitatea de Studii Europene din Moldova
Chișinău, Republica Moldova*

CZU: 342.9:347.91/.95

e-mail: alexandrprisac@yahoo.com

In this article, two effects of the violation of the rules of the court's general jurisdiction were analyzed: the declaration of the inadmissibility of the action in the administrative litigation and the refusal to receive the summons request. These two procedural effects may have other grounds for their birth, but they have been analyzed from the perspective of the violation of the rules of general competence because they have the most tangents between them and to prove that they are essentially the same.

In order to prove the similarity of these two procedural effects, both the provisions of the Administrative Code of the Republic of Moldova and the provisions of the Civil Procedure Code of the Republic of Moldova were analyzed. The introduction of the notion of declaring the action inadmissible in administrative litigation into the Administrative Code of the Republic of Moldova was criticized. Finally, it was proposed to exclude it from the Administrative Code of the Republic of Moldova.

Cuvinte-cheie: cerere, indamisibilitate, judecată, proces, refuz.

INTRODUCERE

Dispozițiile art. 5 alin. (1) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova [1] stipulează că orice persoană interesată este în drept să se adreseze în instanță judecătorească, în modul stabilit de lege, pentru a-și apăra drepturile încălcate sau contestate, libertățile și interesele legitime. Reglementări similare există în orice stat democratic. Este de remarcat că prevederile privind accesul la justiție sunt stipulate pornind de la competența generală. Astfel, potrivit art. 5 alin. (1) din Codul de procedură civilă al României [2], „Judecătorii au îndatorirea să primească și să soluționeze orice cerere de competența instanțelor judecătorești, potrivit legii”. Deci, implicit în lipsa prevederilor privind competența generală, Codul de procedură civilă al României în prevederile principiului accesului la justiție stipulează expres că nu poate fi primită nicio cerere spre examinare de către instanța de judecată. În acest sens, literatura română de specialitate menționează că în aplicarea principiului dat „jude-

cătorul acțiunii este și judecătorul excepției”, instanța investită cu soluționarea cererii principale rezolvă și excepția de necompetență, fie prin respingerea ei și rezolvarea în fond a litigiului, fie prin admiterea ei și – declarându-se necompetentă – trimite dosarul instanței competente sau altui organ cu activitate jurisdicțională competent [3, p. 222]. Însă în legislația Republicii Moldova astfel de impedimente se învederează în – Codul de procedură civilă – alin. (1) art. 169 lit. a) „Refuzul de a primi cererea de chemare în judecată” și în Codul administrativ – alin. (2) art. 207 lit. e) „Declararea inadmisibilității acțiunii în contenciosul administrativ”.

Importanța acestor două categorii procedurale pornește de la interdependența lor cu dreptul de acces la justiție consacrat în art. 6 CEDO. Atât declararea inadmisibilității acțiunii în contenciosul administrativ, cât și refuzul de a primi cererea de chemare în judecată pe motivul încălcării competenței generale, exclud posibilitatea adresării repetate în judecată a aceluiași reclamant, cu aceeași acțiune împotriva aceluiași pârât, cu același obiect și aceleași temeuri. În aceste două cazuri, legiuitorul a prevăzut implicit imposibilitatea de a avea acces la o instanță de judecată, ceea ce impune ca organul legislativ să fie suficient de atent în reglementarea acestor două temeuri de necompetență pentru a nu aduce atingere dreptului de acces la justiție.

MATERIAL ȘI METODĂ

Rezultatele lucrării au fost obținute în urma utilizării următoarelor metode de cunoaștere: sinteza, analiza și comparația. Cea din urmă a contribuit la evidențierea particularităților declarării inadmisibilității acțiunii în contenciosul administrativ și ale refuzului de a primi cererea de chemare în judecată în doctrina autohtonă și a altor state.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Circumstanțele care stau la baza refuzului de a primi cererea de chemare în judecată constituie o premisă de exercitare a dreptului la acțiune. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova prevede un temei de refuz de a primi cererea de chemare în judecată legat de nerespectarea regulilor competenței generale. Acesta este prevăzut în art. 169 alin. (1) lit. a) CPC, care prevede: Judecătorul refuză să primească cererea de chemare în judecată dacă cererea nu urmează a fi judecată în instanță judecătorească în procedură civilă.

Temeiul de refuz de a primi cererea de chemare în judecată stipulat în art. 169 alin. (1) lit. a) CPC poate fi aplicat de la etapa intentării procesului civil. Facem astfel de concretizare, fiindcă în literatura de specialitate este menționat că nu toate temeiurile de refuz în primirea cererii de chemare în judecată pot fi aplicate de către judecător la faza intentării procesului. Motivul este evident – unele temeuri de refuz rezultă din circumstanțele invocate și probate de către partea adversă. De exemplu, art. 169 alin. (1) lit. b) și d) CPC [4, p. 33]. Astfel, judecătorul urmează inițial să dea o calificare corectă a competenței generale a organului jurisdicțional care este împuternicit să examineze pretenția înaintată de reclamant. Judecătorul urmează să aibă toată pregătirea corespunzătoare în vederea

deosebirii fiecărui fel de competență generală în care se regăsesc regulile delimitării împuternicirilor organelor de jurisdicție la soluționarea litigiilor civile.

Este de remarcat că temeiul stipulat în art. 169 alin. (1) lit. a) CPC nu se referă doar la prevederea unor consecințe pentru eronata delimitare a competenței generale a instanței de judecată față de alte organe jurisdicționale. Prevederile menționate se referă și la aplicarea efectului – refuzul de a primi cererea de chemare în judecată atunci când cerința urmează a fi examinată în procedura penală, contravențională sau în procedura jurisdicției constituționale. Inadmisibilitatea respectivă nu există în virtutea competenței generale, dar este impusă de caracterul de drept comun al procedurii civile [5, p. 553]. Caracterul respectiv rezidă în faptul că procesul civil, ca obiect al dreptului procesual civil, cuprinde orice activitate ce presupune examinarea și soluționarea anumitor divergențe ce nu conțin o problemă legată de o anumită procedură specială. Obiectul procesului civil constituie toate cauzele privind apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei care nu urmează a fi examinate într-o altă procedură expres prevăzută de lege (de ex.: procesual penal sau contravențional). Determinarea cauzelor ce sunt examinate în ordinea procedurii civile, are loc prin excluderea cauzelor ce urmează a fi soluționate în alte proceduri prevăzute de lege (de ex.: cauzele penale și contravenționale) [6, p. 19-20]. Deci, prevederile art. 169 alin. (1) lit. a) CPC conțin în sine două motive de a refuza primirea cererii de chemare în judecată, însă doar unul se referă la încălcarea competenței generale.

Declararea inadmisibilității acțiunii în contenciosul administrativ întemeiată pe faptul încălcării competenței generale este stipulată în art. 207 alin. (2) lit. e) din Codul administrativ al Republicii Moldova [7], care prevede: „Acțiunea în contencios administrativ se declară inadmisibilă, în special, când reclamantul nu poate revendica încălcarea, prin activitatea administrativă a unui drept în sensul art. 17 din Codul administrativ al Republicii Moldova”. În cazul acestui temei de declarare a inadmisibilității acțiunii în contenciosul administrativ, instanța de judecată se delcară necompetentă în urma verificării competenței sale. Necompetența dată presupune că instanței de judecată i-a fost deferită o pretenție cu privire la un drept încălcat sau libertate stabilit/stabilită de lege căruia/căreia nu i s-a adus atingere prin activitatea administrativă (art. 17 din Codul administrativ) sau, în general, reclamantul nu invocă încălcarea unui drept. Activitatea administrativă, conform art. 5 din Codul administrativ al Republicii Moldova, reprezintă totalitatea actelor administrative individuale și normative, a contractelor administrative, a actelor reale, precum și a operațiunilor administrative realizate de autoritățile publice în regim de putere publică, prin care se organizează aplicarea legii și se aplică nemijlocit legea. Deci, prin aplicarea metodei excluderii, dacă dreptul vătămat sau libertatea reclamantului nu este atinsă prin toate actele enumerate în art. 5 din Codul administrativ al Republicii Moldova, instanța de judecată nu va fi împuternicită în sensul competenței generale de a examina acțiunea înaintată de reclamant.

Însă cel mai mult la acest subiect ne-a atras atenția faptul că în legislația Republicii Moldova sensul *refuzului* de a primi cererea de chemare în judecată și al declarării

inadmisibilității acțiunii în contenciosul administrativ în temeiul art. 207 alin. (2) lit. e) din Codul administrativ al Republicii Moldova au același sens din punctul de vedere al menirii fiecărei soluții procesuale date de instanța de judecată pe parcursul procesului și al efectelor procesuale pe care le produc. Cu alte cuvinte, declararea inadmisibilității acțiunii în contenciosul administrativ în toate temeiurile stipulate în art. 207 alin. (2) din Codul administrativ al Republicii Moldova cuprinde două categorii procesuale camufluate, dar redenumite într-o altă modalitate. Acestea sunt: refuzul și restituirea cererii de chemare în judecată.

Ne argumentăm această opinie pornind de la cele două efecte pe care le produce declararea inadmisibilității acțiunii în contenciosul administrativ la faza intentării procesului civil, care sunt identice celor produse de refuzul și restituirea cererii de chemare în judecată. Potrivit art. 207 alin. (3) și (4) din Codul administrativ al Republicii Moldova, declararea acțiunii ca inadmisibilă în contenciosul administrativ produce următoarele două efecte:

1) în baza temeiurilor specificate la alin. (2) lit. a)–e) – *exclude* posibilitatea adresării repetate în judecată a aceluiași reclamant cu aceeași acțiune. Acest efect este similar efectului refuzului de a primi cerea de chemare în judecată, deoarece, potrivit art. 169 alin. (3) CPC, refuzul judecătorului de a primi cererea de chemare în judecată exclude posibilitatea adresării repetate în judecată a aceluiași reclamant, cu aceeași acțiune împotriva aceluiași pârât, cu același obiect și aceleași temeiuri;

2) în baza temeiurilor specificate la alin. (2) lit. f) – h) – *nu exclude* posibilitatea adresării repetate în judecată a aceluiași reclamant cu aceeași acțiune. Acest efect este similar efectului restituirii cererii de chemare în judecată, deoarece, potrivit art. 170 alin. (4) CPC, restituirea cererii de chemare în judecată nu exclude posibilitatea adresării repetate în judecată a aceluiași reclamant, cu aceeași acțiune, împotriva aceluiași pârât, cu același obiect și aceleași temeiuri dacă reclamantul a lichidat încălcările.

În contextul celor evidențiate *supra*, menționăm că privitor la noțiunea de declarare a inadmisibilității acțiunii în contenciosul administrativ s-a admis o inadvertență legală prin utilizarea unor sintagme cu același înțeles (refuzul și restituirea cererii de chemare în judecată), ceea ce nu e permis din punctul de vedere al tehnicii legislative. Astfel, conform art. 54 alin. (1) lit. c) din Legea cu privire la actele normative, nr. 100 din 22-12-2017 [8], textul proiectului actului normativ se elaborează cu respectarea inclusiv a următoarei reguli: terminologia utilizată este constantă, uniformă și corespunde celei utilizate în alte acte normative, în legislația Uniunii Europene și în alte instrumente internaționale la care Republica Moldova este parte [...].

Mai mult, în Dicționarul Explicativ al Limbii Române cuvântul „inadmisibil” are următorul înțeles: „Care nu poate fi admis, primit, acceptat” [9]. Deci, sensul acestui cuvânt nici nu e apropiat posibilității adresării repetate în judecată a aceluiași reclamant cu aceeași acțiune în cazurile stipulate în art. 207 alin. (2) lit. f) – h) din Codul administrativ al Republicii Moldova. Acest din urmă efect este propriu restituirii cererii de

chemare în judecată în temeiul art. 170 alin. (4) CPC, dar nu inadmisibilității acțiunii ce exclude adresarea repetată în judecată a aceluiași reclamant cu aceeași acțiune.

CONCLUZII

În ansamblu, noțiunea „inadmisibilitate a acțiunii” este specifică pentru Codul de procedură civilă al României, în care în art. 132 alin. (4) se prevede: „Dacă instanța se declară incompetentă și respinge cererea ca inadmisibilă întrucât este de competența unui organ fără activitate jurisdicțională sau ca nefiind de competența instanțelor române, hotărârea este supusă numai recursului la instanța ierarhic superioară”. Deci, în sistemul de drept procesual al Republicii Moldova a fost utilizată permanent și este încă folosită sintagma „refuz în primirea cererii de chemare în judecată” în cazul încălcării regulilor de competență generală. Însă cuvintele „inadmisibilitatea acțiunii” sunt un așa-numit „transplant legislativ” nepotrivit preluat din Codul de procedură civilă al României. Deci, la prima vedere aceste două categorii ar părea diferite, însă în esență sunt aceleași doar că se dublează termenologic.

Pornind de la cele menționate, propunem *de lege ferenda* de a fi modificate prevederile art. 207 alin. (2), (3) și (4) din Codul administrativ al Republicii Moldova, astfel încât cazurile stipulate în alin. (2) lit. a)–e) să fie soluționate prin refuz de a primi cererea de chemare în judecată, iar cazurile stipulate în alin. (2) lit. f) – h) să fie soluționate prin restituirea cererii de chemare în judecată.

Referințe:

1. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, nr. 225 din 30 mai 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 111-115, art. 451.
2. Codul de procedură civilă al României. Lege: nr. 134 din 1 iulie 2010. În: *Monitorul Oficial al României*, 2015, nr. 247.
3. DELEANU, I. *Noul Cod de procedură civilă: comentarii pe articole*. Vol 1. București: Universul Juridic, 2013. 838 p. ISBN 978-606-673-013-6
4. BELEI, E., BORȘ, A., CHIFA, F. [et al.]. *Drept procesual civil. Partea specială*. Chișinău: S. n., 2016. 492 p. ISBN 978-9975-4072-2-9
5. PRISAC, A. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*. Chișinău: Cartier, 2019. 1316 p. ISBN 978-9975-139-79-3
6. PRISAC, A. *Drept procesual civil. Partea Generală*. Chișinău: Cartier, 2013. 372 p. ISBN 978-9975-79-849-5
7. Codul administrativ al Republicii Moldova: nr. 116 din 19 iulie 2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 309-320, art. 466.
8. Legea cu privire la actele normative, nr. 100 din 22 decembrie 2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 7-17, art. 34.
9. dexionline.ro, © 2004-2023. Disponibil: <https://dexionline.ro/definitie/inadmisibil>. [Accesat: 08.08.2023]

CONTESTAREA ACTELOR EXECUTORULUI JUDECĂTORESC

CHALLENGE OF THE BAILIFF'S ACTS

Veaceslav BOTNARI, ORCID: 0000-0002-9251-8880
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 347.924:347.952

e-mail: vbotnari@mail.ru

The purpose of this paper is to study the remedies provided by law for the parties in a civil enforcement procedure to defend their rights. Like any other activity, the actions of the people involved in the enforcement procedure, including the bailiff, may sometimes infringe the rights of other persons. For these reasons there must be provided an efficient mechanism to those who claim the violation of their rights by the acts or actions/inactions of the bailiff. In order to achieve the above mentioned goal of this paper, the author has thoroughly study normative provisions and opinions of the national researchers dedicated to this subject. It was established that the parties and participants of the enforcement procedure as well as affected third parties can challenge the actions and documents of the bailiff in court, which has the authority to cancel it. This is an adequate remedy that offers sufficient security for all the involved parties.

Cuvinte- cheie: contestație, creditor, debitor, executor judecătoresc, executare silită.

INTRODUCERE

Potrivit art. 120 din Constituția Republicii Moldova [1], „**Este obligatorie respectarea sentințelor și a altor hotărâri definitive ale instanțelor judecătorești, precum și colaborarea solicitată de acestea în timpul procesului, al executării sentințelor și a altor hotărâri judecătorești definitive**”.

Dincolo de preocupările interne pentru executarea hotărârilor judecătorești, Curtea Europeană a Drepturilor omului a stabilit în jurisprudența sa [2], încă în anul 1979, că aceasta nu garantează drepturi teoretice sau iluzorii, ci drepturi eficiente și practice.

Întru executarea acestei obligații fundamentale pentru funcționarea unui stat de drept a fost instituită prin lege o procedură complexă care urmează a fi pusă în aplicare de persoane special abilitate în acest sens, pentru ca hotărârile judecătorești să fie real executate.

Astfel, în Republica Moldova hotărârile judecătorești cu caracter civil sunt executate în conformitate cu prevederile Codului de executare [3] de către executori judecătorești numiți în funcție în conformitate cu legea.

Procedura de executare silită nu urmărește scopul exclusiv de a executa o hotărâre judecătorească făcând abstracție de impactul acțiunilor necesare, ci, din contra, potrivit art. 5 din Codul de executare, este ghidată de principiul umanismului – „*Modul și condițiile de punere în executare a documentelor executorii se stabilesc pe principiul respectării drepturilor omului și nu pot avea ca scop pricinuirea de suferințe fizice și morale sau de prejudicii materiale*”.

Codul de executare, dar și alte legi, prevede anumite garanții de care se bucură participanții la procedura de executare, inclusiv debitorul, și care vor trebui să fie respectate, în primul rând, de către executorul judecătoresc care este persoana prin intermediul căreia forța coercitivă a statului se pune în aplicare pentru executarea hotărârilor judecătorești civile.

Ca și oricare altă activitate, acțiunile persoanelor implicate în procedura de executare silită, inclusiv ale executorilor judecătorești pot uneori să afecteze drepturile persoanelor, motiv pentru care celor care pretind încălcarea unui drept prin actele sau acțiunile/inacțiunile executorului judecătoresc le-a fost oferită posibilitatea să ceară instanței de judecată verificarea legalității acestor acte sau acțiuni/inacțiuni.

MATERIAL ȘI METODĂ

În procesul de examinare a temei puse în discuție au fost supuse unei analize temeinice în special prevederile Capitolului XIV din Codul de executare, care au fost interpretate în mod sistemic luându-se în considerare și prevederile relevante ale altor norme din aceeași lege, precum și din alte acte normative. La fel, au fost studiate și opiniile unor doctrinari autohtoni care au abordat subiectul cercetat.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Potrivit art. 161 Cod de executare, *actele de executare întocmite de executorul judecătoresc sau acțiunile/inacțiunea acestuia pot fi contestate de către părți și de alți participanți la procesul de executare, precum și de terții care consideră că prin actele de executare sau acțiunile/inacțiunea executorului judecătoresc le-a fost încălcat un drept recunoscut de lege.*

În primul rând trebuie să remarcăm două aspecte principiale:

a) Executarea hotărârii judecătorești constituie o etapă obligatorie a procesului civil și, respectiv, realizarea acesteia prin derogare de la cadrul legal poate constitui o ingerință în art. 6 CEDO – dreptul la un proces echitabil.

b) La etapa de executare silită, instanța deja a statuat asupra dreptului material litigios, astfel încât rolul instanței la această etapă este doar de a efectua un control de supraveghere a legalității atunci când este sesizată și doar cu privire la aspectul specific al sesizării. Astfel încât procedura de contestare a actelor executorului judecătoresc se încadrează în categoria procedurilor denumite în doctrina procedural civilă ca fiind proceduri de control [4, p. 37,46].

Bineînțeles, faptul că actele și acțiunile executorului judecătoresc pot fi contestate în instanța de judecată este pozitiv apreciat de justițiabili și în același timp cu mai puțin entuziasm de către executorii judecătorești. Justițiabilii, atât părțile, cât și alți participanți în procedura de executare silită, precum și terții, prin intermediul acestui mecanism, reușesc să-și apere drepturile de care ar putea fi lezați, cu sau fără intenție, în cadrul procedurii de executare silită. În același timp, executorii pot fi siguri că actele acestora pot fi contestate și eventual anulate doar prin intermediul instanței judecătorești, dar nu și prin

intermediul oricăror altfel de organe administrative sau profesionale, ceea ce constituie o garanție solidă privind lipsa oricăror imixțiuni arbitrare în procesul de executare silită a hotărârilor judecătorești.

În așa fel, instituirea mecanismului de control judiciar a actelor și acțiunilor/inacțiunilor executorului judecătoresc este unul necesar și binevenit, care asigură un echilibru rezonabil între necesitățile tuturor celor implicați în acest proces.

Procedura de control judiciar a actelor, acțiunilor și inacțiunilor executorului judecătoresc își are sediul în principal în Capitolul XIV din Codul de executare (art. 161-163), dar fiind completată cu reglementări ce se conțin și în alte articole din același cod sau din alte coduri și legi, cum se va arăta în continuare.

Potrivit art. 161 din Codul de executare, sunt în drept să conteste actele, acțiunile și inacțiunile executorului judecătoresc părțile procedurii de executare, alți participanți la procesul de executare, precum și terții care consideră că prin actele de executare sau acțiunile/inacțiunea executorului judecătoresc le-a fost încălcat un drept recunoscut de lege.

Conform art. 43 din Codul de executare, părți în procedura de executare sunt creditorul și debitorul, sunt creditorii intervenienți, reprezentanții, specialiștii, experții, interpreții și martorii asistenți (art. 42). Statutul procesual al acestora fiind în mare parte reglementat în art. 44 – 59 din Codul de executare.

Prin noțiunea „*terți*” expusă în art. 161 alin.(1) din Codul de executare, urmează să înțelegem oricare persoană care nu face parte din categoria participanților la procedura de executare, însă, în același timp, trebuie să limităm acest cerc nedeterminat de persoane la cele care „*consideră că prin actele de executare sau acțiunile/inacțiunea executorului judecătoresc le-a fost încălcat un drept recunoscut de lege*”.

Contestația poate fi depusă de subiecții sus-enunerați atât personal cât și prin reprezentanți. În acest caz însă, trebuie să se țină cont de prevederile art. 50 din Codul de executare, potrivit cărora *împuternicirea de reprezentare dă dreptul de a efectua toate actele legate de procedura de executare, cu excepția celor ... de contestare a actelor executorului judecătoresc, ... , despre care se va menționa expres în procura eliberată de reprezentat, sub sancțiunea nulității*. Considerăm că în sensul prezentei norme noțiunea „*actele executorului judecătoresc*” trebuie interpretată în sens larg și include actele, acțiunile și inacțiunile executorului judecătoresc.

Obiect al controlului judiciar în procedura de executare sunt: actele de executare întocmite de executorul judecătoresc, acțiunile și inacțiunile acestuia.

Potrivit art. 65 alin. (1) din Codul de executare, *la îndeplinirea atribuțiilor și a îndatoririlor sale legate de punerea în executare a documentelor executorii, executorul judecătoresc emite încheieri, întocmește procese-verbale și alte acte de procedură*. La categoria altor acte de procedură putem menționa borderourile de calcul al cheltuielilor de executare, somații, demersuri adresate instanțelor sau altor entități etc.

În scopul interpretării corecte a noțiunii de acte de executare trebuie să facem distincția dintre acte care constituie, modifică sau sting drepturi și obligații pentru

participanții sau terții procedurii de executare de actele care de sine stătător nu constituie, modifică sau sting drepturi și obligații. Drept exemplu putem oferi demersurile adresate instanței sau borderoul de calcul al cheltuielilor de executare care nu produc efecte prin ele însele. În cazul demersului privind aplicarea interdicției de a părăsi țara, acest demers în mod distinct de actul instanței nu produce niciun efect pentru debitor. În cazul borderoului privind calculul procedurii de executare acesta produce efect doar în baza încheierii prin care persoana se obligă la achitarea sumelor indicate în borderou.

În consecință, actele de acest gen sunt preparatorii și pot fi contestate doar împreună cu actul de bază care creează un drept sau o obligație pentru persoana vizată.

Potrivit art. 163 alin. (1) din Codul de executare, contestația se depune împotriva „debitorului sau creditorului”. Alegerea între aceste două opțiuni este evidentă atunci când contestația se depune de una dintre părți. În celelalte cazuri considerăm că ea trebuie înaintată împotriva ambelor părți ale procedurii de executare. În același timp, executorul judecătoresc poate avea calitatea de intervenient accesoriu, fie că este atras la cererea părților sau din oficiul instanței.

Din exigențele art. 163 alin. (3²) din Codul de executare rezultă că și executorul judecătoresc poate avea calitatea de pârât atunci când se contestă cuantumul onorariului sau al cheltuielilor de executare ale executorului judecătoresc; reclamația se înaintează împotriva acestuia. Autorii Comentariului Codului de executare [5, p. 357], la opinia cărora ne alăturăm, consideră că executorul judecătoresc urmează să aibă calitatea de pârât și atunci când obiect al contestației este inacțiunea executorului judecătoresc. Potrivit sursei menționate, o asemenea soluție este necesară avându-se în vedere că actul judecătoresc emis pune obligații în sarcina executorului judecătoresc, adică acesta este nemijlocit afectat prin încheierea pronunțată de instanța de judecată.

Termenul general de contestare a actelor, acțiunilor sau inacțiunilor executorului judecătoresc este de 15 zile de la data săvârșirii lor ori a refuzului de a săvârși anumite acte, dacă legea nu prevede altfel (art. 162 alin. (1) din Codul de executare). Acest termen poate fi repus în condițiile Codului de procedură civilă. Mai trebuie menționat că termenul de contestare este un termen de procedură dar nu de prescripție și, respectiv, respectarea acestuia este verificată nu doar la solicitarea părții interesate, ci și din oficiul instanței.

În cadrul unor articole separate pot fi prevăzute termene speciale de contestare a unor acte de executare, cum ar fi:

Art. 66 alin. (2) din Codul de executare – *„Încheierea executorului judecătoresc este executorie de drept din momentul emiterii și poate fi contestată, în termen de 10 zile de la data comunicării,...”* – respectiv, încheierile emise de executorul judecătoresc urmează a fi contestate în termen de 10 zile.

Art. 65 alin. (5) din Codul de executare – *„Încheierea privind refuzul corectării actelor poate fi contestată în instanță de judecată în decursul a 5 zile de la comunicare...”* – în acest caz, legea prevede un termen distinct anume pentru contestarea acestui tip de

încheieri și, fiind o normă specială, urmează a fi aplicată cu prioritate față de termenele prevăzute la art. 66 alin. (2) sau la art. 162 din Codul de executare.

O altă situație este reglementată în art. 118 alin. (5) Cod de executare – „*Procesul-verbal de sechestrare și/sau de ridicare a bunurilor poate fi contestat în instanță de judecată în termen de 7 zile de la data întocmirii sau comunicării lui, după caz*”.

Cu toate că a trecut deja o perioadă considerabilă de la pronunțarea Hotărârii Curții Constituționale nr. 8 din 05.04.2019, însă, având în vedere că ultima propoziție din art. 161 alin. (1) și din art. 162 alin. (2) din Codul de executare încă, se afișează la accesarea textului legii, considerăm oportună reiterarea faptului că aceste două propoziții au fost declarate neconstituționale.

Contestația împotriva actelor, acțiunilor sau inacțiunilor executorului judecătoresc se depune în instanța judecătorească din circumscripția unde executorul judecătoresc își are sediul, iar omisiunea de a respecta normele de competență va genera sancțiunea prevăzută de art. 170 alin. (1) lit. b) sau de art. 267 alin. (1) lit. b) din Codul de procedură civilă (în continuare – CPC) [7], în dependență de etapa procesuală la care se constată.

La data realizării acestui studiu, contestațiile împotriva actelor și acțiunilor executorilor judecătorești nu se impun cu taxă de stat. În același timp, este de menționat că situația se va schimba din 01.01.2024 odată cu intrarea în vigoare a Legii taxei de stat, nr. 213 din 31.07.2023 [6]. Potrivit noilor reglementări, contestatarul va fi obligat la plata taxei de stat în mărime de 250 lei.

Instanța de judecată va examina contestațiile cu privire la procedura de executare silită în mod unipersonal, dar atunci când consideră necesar poate dispune prezența participanților în ședință. Cu ocazia examinării cauzei, instanța va realiza acțiunile necesare la faza intentării și pregătirii cauzei în mod similar cu aceleași faze în procedură generală, dar cu excepțiile stabilite. De exemplu, la faza pregătirii instanța nu va cita participanții în ședință dacă nu va considera necesar acest fapt, instanța poate atrage în proces pe executorul judecătoresc, care în acest fel devine obligat să prezinte copia autenticată pentru corespunderea cu originalul de pe procedura de executare și explicațiile sale etc.

Sarcina probațiunii în cauzele privind contestarea actelor și acțiunilor în cadrul procedurii de executare este pusă în seama reclamantului (art. 163 alin. (2) din Codul de executare). Cu alte cuvinte, se instituie o prezumție de legalitate a actelor și acțiunilor executorului judecătoresc. La fel, actele executorului judecătoresc legale în fond nu pot fi anulate doar pe motive formale, fapt expres menționat în alin. (3) din același articol. Pentru garantarea respectării acestei ultime dispoziții legale a fost reglementată o situație specială de aplicare a temeiului de scoatere de pe rol în baza art. 267 lit. a) CPC, și anume – omisiunea de a adresa o cerere către executorul judecătoresc în temeiul art. 65 alin. (3) din Codul de executare pentru corectarea erorilor materiale sau formale. Susținem opinia autorilor Comentariului Codului de executare [5, p.356-357], potrivit căreia procedura reglementată la art. 65 alin. (3) din Codul de executare nu poate fi considerată o procedură prealabilă, însă prevederile menționate vor trebui aplicate în modul în care

au fost reglementate. În același timp, considerăm că în măsura în care ele pot constitui temei pentru scoaterea de pe rol în temeiul art. 267 alin. (1) lit. a) CPC, urmează să i să permită instanței și restituirea contestației la etapa intentării în baza art. 170 lit. a) CPC, fiind astfel optimizate eforturile instanței și ale participanților la proces; or, art. 267 CPC permite de a corecta omisiunea aplicării art. 170 CPC după acceptare spre examinare a unei cereri pe rolul instanței judecătorești.

Instanța de judecată după examinarea contestației va pronunța o încheiere în ordinea art.269-270 CPC, care poate fi contestată cu recurs.

Este evident că în cadrul procedurii de executare silită, având în vedere existența unor părți cu poziții contrare, este posibilă aplicarea cu rea-credință a mecanismului de control al actelor și acțiunilor executorului judecătoresc pentru a zădărnici eforturile privind executarea documentului executoriu. Din aceste considerente Codul de Executare a prevăzut anumite garanții și mecanisme pentru a combate asemenea fenomene. În primul rând, contestarea actului executorului judecătoresc nu suspendă executarea acestuia, dacă legea nu prevede altfel, cum ar fi, de exemplu în situația prevăzută la art. 126 alin. (2) din Codul de executare. Într-o altă ordine de idei însă, este oferit dreptul celeilalte părți ca în cazul respingerii contestației să poată cere de la reclamant repararea prejudiciului cauzat prin întârzierea executării, iar când contestația a fost depusă cu rea-credință, obligarea la plata unei amenzi judiciare în mărime de la 10 la 30 de unități convenționale.

Astfel, procedura de contestare a actelor, acțiunilor sau inacțiunilor executorului judecătoresc oferă un echilibru rezonabil pentru toți participanții implicați.

CONCLUZII

În concluzie la cele abordate mai sus putem constata că legislația autohtonă oferă un mecanism viabil care este suficient de adaptat necesităților de asigurare a respectării drepturilor participanților și terților în cadrul procedurii de executarea silită a hotărârilor judecătorești civile. Existența unor divergențe conceptuale semnalate în cadrul prezentei lucrări nu diminuează din aplicabilitatea acestei instituții și pot servi doar pentru îmbunătățirea în viitor a respectivelor prevederi.

Referințe:

1. Constituția Republicii Moldova. În: *Registrul de stat al actelor juridice* [bază de date online]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136130&lang=ro# [Accesat: 05.09.2023]
2. Hotărârea CtEDO din 09.10.1979 în cauza Airey v. Irlanda [online]: cererea nr. 6289/73. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-57420&filename=CASE%20OF%20AIREY%20v.%20IRELAND.docx&logEvent=False> [Accesat: 05.09.2023]
3. Codul de Executare al Republicii Moldova; nr. 443 din 24.12.2004. În: *Registrul de stat al actelor juridice* [bază de date online]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136130&lang=ro#

- legis.md/cautare/getResults?doc_id=122067&lang=ro [Accesat: 05.09.2023]
4. *Drept Procesual Civil. Partea Generală: Manual.* / Coord. Elena BELEI. Chișinău: [s.n.], 2016. ISBN 978-9975-4072-9-8
 5. BELEI, E., BUDĂI, N., STRATULAT, Gh. *Comentariul Codului de Executare al Republicii Moldova*, 2021.
 6. Legea taxei de stat, nr.213 din 31.07.2023 În: *Registrul de stat al actelor juridice* [bază de date online]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138534&lang=ro [Accesat: 05.09.2023]
 7. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, nr. 225 din 30.05.2003. În: *Registrul de stat al actelor juridice* [bază de date online]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110220&lang=ro [Accesat: 05.09.2023]

PARTICULARITĂȚILE AUDIERII PERSOANEI ÎN PRIVINȚA CĂREIA SE SOLICITĂ INSTITUIREA MĂSURILOR DE OCROTIRE JUDICIARE

THE PARTICULARITIES OF HEARING OF THE PERSON REGARDING WHICH THE ESTABLISHMENT OF JUDICIAL PROTECTION MEASURES IS REQUESTED

Dionis BRÎNZĂ, ORCID: 0000-0003-3428-5350
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 347.926:347(478)(094.4)

e-mail: dionis.brinza95@gmail.com

The procedure for hearing the person in respect of whom the judicial protection measure was requested comes to transpose provisions of the UN Convention on the rights of the person with disabilities. The hearing of the person in respect of whom judicial protection measures were requested is mandatory.

In this paper we will examine the particularities of hearing the nominated person. Thus, it is worth mentioning that the legislator has established for the procedure of hearing the person in respect of whom the judicial protection measure was requested, specific features that are not found in other civil cases. Among the main particularities are the possibility of the person in respect of whom the judicial protection measure was requested, of being accompanied by another person, of hearing that person at the place of his / her stay, etc.

Cuvinte-cheie: *audiere, locul de aflare a persoanei, măsuri de ocrotire judiciare, persoană care însoțește, ședință închisă.*

INTRODUCERE

Instituirea procedurii privind măsurile de ocrotire a adus mai multe inovații în cadrul procesului civil. Una dintre aceste inovații se referă la particularitățile audierii persoanei în privința căreia se solicită instituirea, reînnoirea, modificarea sau revocarea măsurilor de ocrotire judiciare. O influență esențială asupra procedurii de audiere nominalizate o are art. 12 alin. (4) al Convenției ONU din 13 decembrie 2006. Potrivit acestei norme, orice măsură luată în privința capacității juridice a persoanei trebuie să fie proporțională cu starea persoanei și să fie luată în conformitate cu voința, preferințele și sentimentele persoanei.

Prin urmare, procedura audierii persoanei nominalizate vine să transpună în legislația națională prevederile Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități din 13 decembrie 2006.

Scopul prezentei lucrări este determinarea particularităților și a modului de audiere a persoanei fizice în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciară.

Atingerea scopului propus presupune realizarea următoarelor **obiective**: determinarea procedurii de audiere a persoanei în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciare; stabilirea locului de audiere a persoanei în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciară; determinarea modului și a conținutului audierii persoanei în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciară.

PARTICULARITĂȚILE AUDIERII

Reieșind din prevederile Codului civil al Republicii Moldova și ale art. 12 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, la examinarea chestiunilor ce țin de măsurile de ocrotire, instanțele de judecată trebuie să respecte drepturile, voința, sentimentele și preferințele persoanei [1, art. 12 alin. (4)]. Prevederi similare se conțin și în Recomandarea nr. R (99) 41 din 23 februarie 1999 a Comitetului Miniștrilor Statelor Membre privind Principiile privitoare la protecția juridică a adulților incapabili.

Pentru a determina cerințele stabilite în actele internaționale prenotate, este necesar de a-i oferi persoanei în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire posibilitatea de a se expune asupra cererii înaintate și asupra măsurii de ocrotire solicitate. În acest sens, legiuitorul a stabilit obligativitatea audierii respectivei persoane. Astfel, potrivit art. 308 alin. (1) CPC, *în cazul examinării cererii prevăzute la art. 302 alin. (1), instanța de judecată audiază persoana fizică. Aceasta poate fi însoțită de altă persoană pe care a ales-o, care nu va avea calitatea de reprezentant în proces.*

Legislația procesual civilă nu prevede în ce fază are loc audierea persoanei nominalizate. Însă, dat fiind faptul că respectiva acțiune procesuală ține de examinarea cauzei în fond, audierea persoanei în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciare urmează să aibă loc în faza dezbaterilor judiciar. Iar pentru a se respecta principiul contradictorialității, audierea persoanei nominalizate are loc după darea explicațiilor de către petiționar.

Legislația procesual civilă prevede că audierea persoanei în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciară are loc în ședință închisă. Considerăm că raționamentele stabilirii ședinței închise se datorează necesității protecției persoanei și a datelor confidențiale ale acesteia, cum ar fi datele care se referă la secretul medical, date referitoare la comportamentul și starea respectivei persoane etc. Instanța de judecată poate stabili că la ședința de audiere a persoanei în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciară să participe și alte persoane, care, potrivit art. 94 alin. (1) din Codul civil, sunt în drept să depună cerere de instituire a măsurilor de ocrotire judiciare, cum ar fi soțul, concubinul, membrii familiei etc.

Totodată, la ședința de audiere a persoanei în privința căreia se solicită instituirea măsurilor de ocrotire judiciare participă în mod obligatoriu avocatul acesteia, care va fi informat despre timpul și locul audierii.

Persoana fizică în privința căreia se solicită instituirea măsurilor de ocrotire judiciare poate solicita instanței de judecată ca audierea sa să aibă loc în regim individual, ceea ce presupune fără ceilalți participanți. Însă persoana fizică în privința căreia se

solicită instituirea măsurilor de ocrotire judiciare va putea fi însoțită de o persoană pe care a ales-o personal. În acest sens, urmează a fi determinat dacă avocatul persoanei va participa la o astfel de ședință; or, legislația procesual civilă nu ne dă răspuns la această întrebare, aceasta reprezentând o lacună a legii. După cum ne-am expus anterior [2, p. 317-319], în respectivele cauze prezența avocatului care să reprezinte persoana în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciare este obligatorie. Participarea obligatorie a avocatului reprezintă o garanție a respectării drepturilor persoanei la orice etapă și acțiune procesuală. Astfel, considerăm că avocatul urmează să participe în mod obligatoriu la o astfel de ședință de audiere individuală.

Cu toate acestea, instanța de judecată, analizând toate circumstanțele cauzei, poate să dispună ca persoana nominalizată să fie audiată în prezența celorlalți participanți la proces.

Potrivit art. 308 alin. (4) CPC, *dacă consideră necesar, instanța de judecată poate desfășura audierea persoanei fizice în prezența medicului care o tratează sau în prezența altei persoane pertinente*. Așadar, instanța de judecată, la desfășurarea audierii persoanei în privința căreia se solicită instituirea măsurilor de ocrotire judiciare, poate să invite medicul psihiatru care o tratează sau altă persoană care poate acorda asistență psihiatrică la audierea persoanei cu dizabilități. Această măsură procesuală va permite audierea mai eficientă a persoanei. Medicul psihiatru având abilități și aptitudini speciale de a comunica mai eficient cu persoana care suferă de deficiențe mintale.

Scopul audierii persoanei în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciare este ca persoană să-și expună poziția asupra cererii de instituire a măsurii de ocrotire judiciare. În acest sens, instanța de judecată are obligația legală de a depune toate eforturile posibile pentru a constata dorințele și sentimentele persoanei fizice privind cererea supusă examinării, folosind metodele de comunicare care corespund stării și situației persoanei audiate [3, art. 308 alin. (5)].

Necesitatea audierii respectivei persoane este dictată în primul rând de obligativitatea respectării dreptului persoanei la un proces echitabil. Una dintre garanțiile dreptului la un proces echitabil fiind necesitatea de a-i acorda persoanei posibilitatea de a se expune asupra cererii înaintate în privința sa.

La fel, necesitatea audierii persoanei în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciare este dictată de garanția prevăzută la art. 12 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități. Potrivit normei prenotate, orice măsură luată în privința capacității juridice a persoanei trebuie să respecte drepturile, voința și preferințele persoanei, să fie proporționale și adaptate la situația persoanei. Prevederi similare se conțin și în art. 92 alin. (2) din Codul civil al Republicii Moldova, care stipulează că, *măsura de ocrotire judiciară trebuie să fie individualizată și proporțională gradului în care, în urma unei boli mintale sau deficiențe fizice, mintale sau psihologice, persoana nu își poate conștientiza acțiunile ori exprima voința*. Legislația civilă mai prevede că, la luarea oricărei decizii care vizează persoana în privința căreia este instituită o măsură de ocrotire sau interesele patrimoniale ale acesteia, instanța de

judecată, autoritatea tutelară și persoana însărcinată cu ocrotirea vor acorda prioritate dorințelor și sentimentelor persoanei ocrotite, exprimate de sine stătător sau, la solicitarea acesteia, cu ajutorul persoanei de încredere. Dorințele și sentimentele persoanei ocrotite vor avea prioritate, chiar dacă sunt susceptibile de a expune persoana ocrotită unui anumit risc, cu excepția cazului în care ea se expune unui risc grav ce nu poate fi diminuat prin întreprinderea anumitor măsuri suplimentare [4, art. 65 alin. (6)].

Prin urmare, audierea persoanei în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciare va permite identificarea voinței, sentimentelor și preferințelor respectivei persoane, din prima sursă. Astfel, audierea persoanei în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciare va permite instituirea unei măsuri proporționale cu starea persoanei și care corespunde voinței, sentimentelor și preferințelor respectivei persoane.

În cazul în care, din cauza bolii sau deficiențelor mintale, fizice sau psihologice, persoana nu este în stare să comunice, instanța de judecată prin încheiere va constata imposibilitatea comunicării cu respectiva persoană, prin aceasta încetând audierea. Despre imposibilitatea comunicării cu persoana în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciare instanța de judecată va face o mențiune în partea descriptivă a hotărârii judecătorești [5].

Audierea persoanei se desfășoară la sediul instanței de judecată. În cazul în care persoana se află într-o instituție medicală, instituție de tratament, instituție socială sau altă instituție de acest fel, audierea persoanei se desfășoară în cadrul respectivei instituții. Totodată, potrivit art. 308¹ CPC, *în cazul în care prezența persoanei nu este posibilă din motive obiective, instanța de judecată asigură audierea acesteia la locul aflării ei*. Astfel, din norma prenotată rezultă că instanța de judecată este obligată să se deplaseze și să audieze persoana la locul aflării sale dacă există motive obiective care fac imposibilă prezența persoanei la sediul instanței. Această normă fiind o garanție împotriva arbitriului la instituirea măsurii de ocrotire judiciare.

Cu toate că legislația procesual civilă prevede cu titlu imperativ obligativitatea audierii persoanei în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciare, în practică se întâlnesc situații când instanța de judecată examinează cauza și instituie măsura de ocrotire judiciară fără a audia persoana. Așadar, în cadrul examinării cauzei instanța de judecată a constatat că *persoana în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire, în ședința de judecată nu s-a prezentat. Conform Raportului de expertiză extrajudiciară, acesta nu poate participa în ședința de judecată la momentul actual* [6]. O astfel de soluție este totalmente greșită, reprezentând o încălcare directă a art. 308¹ CPC. Indiferent ce prevede raportul de expertiză, instanța de judecată trebuie să întreprindă toate acțiunile posibile pentru audierea persoanei, inclusiv deplasarea la locul aflării respectivei persoane.

O problemă actuală care poate apărea în practică se referă la faptul dacă este posibilă audierea persoanei în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciare

prin intermediul tehnologiilor informaționale de comunicare, cum ar fi teleconferința. Considerăm că audierea persoanei prin intermediul tehnologiilor informaționale de comunicare, nu este posibilă; or, art. 308¹ CPC prevede expres cu titlu imperativ că persoana se audiază la locul aflării ei.

O altă problemă științifică pe care ne propunem să o examinăm în prezenta lucrare se referă la statutul juridic al persoanei care însoțește persoana în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciară. Din prevederile art. 308 alin. (1) CPC rezultă că respectiva persoană nu este reprezentant. La fel, respectiva persoană nu are calitatea de participant la proces, deoarece aceasta nu are un interes față de obiectul cererii. Respectiva persoană are sarcina de a susține moral persoana în privința căreia se solicită instituirea măsurilor de ocrotire judiciare și de a o asista la expunerea voinței, sentimentelor și dorințelor. Această persoană are drept sarcină de a crea o legătură psihologică cât mai trainică între persoana în privința căreia se solicită instituirea măsurilor de ocrotire judiciare și instanța de judecată. Statutul juridic al persoanei care însoțește persoana în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciară este analogic statutului juridic al pedagogului care asistă martorul minor în conformitate cu art. 218 CPC.

CONCLUZII

Din cele expuse *supra* conchidem că legiuitorul a stabilit obligativitatea audierii persoanei în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciară. Audierea respectivei persoane va permite instituirea unei măsuri proporționale cu starea persoanei și care corespunde voinței, sentimentelor și preferințelor respectivei persoane.

În cazul în care, din motive obiective, este imposibil de a comunica cu persoana instanța de judecată va emite o încheiere prin care va constata imposibilitatea comunicării cu persoana, respectivă.

Audierea persoanei în privința căreia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciară se desfășoară, de regulă, la sediul instanței de judecată, însă audierea poate avea loc și la sediul instituției de tratament sau social în care este internată persoana. Iar în cazul în care audierea persoanei la sediul instanței de judecată nu este posibilă din motive obiective, instanța de judecată este obligată să se deplaseze și să audieze persoana la locul de aflare a acesteia.

Referințe:

1. Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, adoptată la New York la 13 decembrie 2006. Ratificată prin Legea nr. 166 din 09.07.2010. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr. 126-128/428
2. BRÎNZĂ, D. Dreptul la asistență juridică al persoanelor supuse măsurii de ocrotire judiciară. În: *Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”*. Chișinău 2022.

3. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 285-294.
4. Codul civil al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 82-86.
5. Hotărârea Judecătorei Ungheni nr. 2p/s-28/2023 din 13.04.2023.
6. Hotărârea Judecătorei Hâncești (sediul Ialoveni) nr. 2p/s-33/22 din 29.12.2022.

REFLECȚII JURIDICE ASUPRA PROCEDURII ȘI TERMENULUI DE ELIBERARE A TITLULUI EXECUTORIU

LEGAL REFLECTIONS ON THE PROCEDURE AND DEADLINE FOR THE ISSUANCE OF THE ENFORCEABLE TITLE

*Mihaela CĂPĂȚÎNĂ, ORCID: 0000-0003-3795-8768
Universitatea de Stat din Moldova*

CZU: 347.95:347.91/.95(478)(094.4)

e-mail: capatinamihaela2@gmail.com

The stability of social relations requires a quick and efficient resolution of the conflicts that naturally arise between the subjects of the civil and economic circuit, conflicts that often take the form of legal disputes. The court examination of a case does not represent its finality, the execution procedure of the judgment often constitutes the most complex and time-consuming stage of the civil process. Even though the legislator does not expressly regulate the procedure for issuing the enforceable title and the deadline for issuing such a document, these actions involve a series of subtleties. Due to the lack of explicit regulations or inconsistent jurisprudence, these aspects create several obstacles in practice.

Cuvinte-cheie: hotărâre definitivă, termen de executare, titlu executoriu, creditor, debitor, procedură de executare silită.

INTRODUCERE

Stabilitatea relațiilor sociale necesită o soluționare rapidă și eficientă a conflictelor care apar în mod firesc între subiecții circuitului civil și economic, conflicte care adesea îmbracă forma litigiilor judiciare. Sarcina procedurii civile este de a oferi certitudine unei situații incerte. Soluționarea de către instanța de judecată a unei cauze nu reprezintă și finalitatea acesteia, procedura de executare a hotărârii reprezentând de cele mai multe ori cea mai complexă și de durată etapă a procesului civil. Un aspect nu mai puțin important în vederea demarării procedurii de executare a unei hotărâri se referă la acțiunile întreprinse de părți în urma obținerii unei hotărâri definitive, dar până la intentarea procedurii de executare silită.

Scopul prezentei lucrări constă în determinarea procedurii de eliberare a titlului executoriu și a termenului de eliberare a acestuia, ca acțiuni intermediare între faza judiciară și extrajudiciară a procesului civil.

Pentru atingerea scopului propus, urmează să realizăm următoarele **obiective**: să determinăm instanța competentă să elibereze titlul executoriu, modul/forma de sesizare a instanței, persoana competentă, termenul de eliberare și modul de calculare a acestuia.

Procedura de eliberarea a titlului executoriu

Potrivit art. 10 din Codul de executare al Republicii Moldova, *executarea silită reprezintă un ansamblu de măsuri, prin care creditorul își realizează, prin intermediul exe-*

culatorului judecătoresc, cu concursul organelor de stat abilitate, drepturile recunoscute printr-un document executoriu, dacă debitorul nu-și îndeplinește benevol obligațiile.

Din conținutul normei menționate observăm că executarea silită a unei hotărâri intervine doar atunci când debitorul nu-și îndeplinește obligațiile stabilite printr-o hotărâre definitivă în mod benevol, iar creditorul solicită executarea silită a acesteia. Pentru intentarea procedurii de executare silită nu este necesar doar ca hotărârea judecătorească să devină definitivă, legiuitorul stabilind și alte cerințe, astfel încât să fie asigurat un echilibru între drepturile și interesele creditorului și ale debitorului.

Urmează să remarcăm faptul că, atât Codul de procedură civilă, cât și Codul de executare nu conțin careva reglementări cu privire la procedura de eliberare a titlului executoriu, termenul de eliberare a acestuia, competența instanței de judecată vis-a-vis de cererea de eliberare a titlului executoriu, precum și cu privire la termenul benevol care urmează a fi acordat debitorului în vedere executării hotărârii, până la intentarea procedurii de executare silită.

Deși acțiunile realizate de către participantul la raportul juridic, aferente soluționării cauzei în mod definitiv și până la intentarea procedurii de executare silită, par a fi neînsemnate, de corectitudine a acestora totuși depinde eliberarea titlului executoriu și intentarea procedurii de executare silită, fără impedimente de procedură ulterioare.

Astfel, eliberarea titlului executoriu de către instanța de judecată are loc la cererea creditorului, după rămânerea definitivă a hotărârii, cu excepția hotărârilor care se execută imediat, prevăzute de art. 256 din Codul de procedură civilă.

Potrivit art. 12 alin. (1) din Codul de executare, *titlul executoriu se eliberează creditorului la cerere, de către prima instanță, după rămânerea definitivă a hotărârii.* În pofida faptului că norma din Codul de Executare menționată nu stabilește careva rigori cu privire la respectiva cerere, este evident faptul că acesta urmează să respecte prevederile generale din Codul de procedură civilă cu privire la forma cererilor înaintate în instanța de judecată. Cu alte cuvinte, respectiva cerere trebuie să fie în formă scrisă, inclusiv în formă electronică, și depusă de către o persoană împuternicită, fie de însuși creditorul, fie de reprezentantul acestuia. Atât prevederile legale, cât și practica judiciară existentă, nu instituie careva cerințe speciale în privința modalității de depunere a cererii de eliberare a titlului executoriu; respectiv, aceasta poate fi depusă fie direct la sediul instanței, fie prin scrisoare terestră, dacă vorbim de document semnat olograf, sau prin intermediul poștei electronice, dacă vorbim de document electronic semnat cu semnătură electronică.

Un alt aspect important se referă la instanța competentă să elibereze titlul executoriu. Astfel, cererea de eliberare a titlului executoriu urmează a fi adresată instanței de fond, indiferent dacă hotărârea acesteia a fost menținută de către instanța de apel sau de recurs. Raționamentul pentru care legiuitorul a optat pentru o astfel de soluție creează în practică mai multe inconsecvențe; or, deși titlul executoriu urmează a fi eliberat imediat ce hotărârea a devenit definitivă, prima instanța va elibera respectivul titlu executoriu numai după ce cauza se va întoarce în instanța de fond (în sens de clădire administrativă).

Dacă în privința cererii de eliberare a titlului executoriu legiuitorul instituie doar exigența cu privire la formă și persoană, o cu totul altă situație desprindem din analiza jurisprudenței existente, prin care se tratează subiectul eliberării titlului executoriu, modalitățile de realizare a eliberării.

Dat fiind faptul că art. 12 alin. (1) din Codul de executare, utilizează sintagma „titlul executoriu se eliberează...”, instanța de judecată în aprecierile oferite a făcut distincție între înțelesul noțiunii de eliberare și a noțiunii de expediere. Așa cum principiul *ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus* stabilește că, dacă legea nu distinge, nici părțile nu trebuie, este viabil și contrariul potrivit căruia în situația în care legiuitorul a făcut distincția și părțile trebuie să țină cont de această distincție [1]. În acest sens, atestăm o practică prin care instanțele de judecată la cererea de eliberare și expediere a titlului executoriu indică asupra necesității prezentării fizice la sediul instanței a creditorului, fie a reprezentantului împuternicit, în vederea ridicării titlului executoriu a cărui eliberare o solicită.

Raționamentele pentru care Curtea Supremă de Justiție a statuat asupra necesității prezenței fizice a creditorului sau a reprezentantului acestuia se referă la necesitatea verificării împuternicirilor persoanei care solicită eliberarea titlului, precum și la necesitatea protocolării eliberării respectivului act. Instanța supremă considerând că transmiterea prin intermediul oficiului poștal, la adresa creditorului sau a reprezentantului acestuia, nu certifică faptul că titlul executoriu va fi recepționat anume de către reprezentantul ce are împuternicirile corespunzătoare în acest sens.

Un alt motiv pentru care acestui aspect îi este oferită o abordare atât de conservată derivă și din evidența strictă a documentelor executorii eliberate, ca documente generatoare de drepturi și obligații și ca instrument legal de demarare a procedurii de executare silită a unui act judecătoresc.

Potrivit jurisprudenței recente a Curții Supreme de Justiție, transmiterea prin poștă a titlului executoriu, în mod normal, nu asigură faptul recepționării documentului executoriu de către creditor, precum și integritatea acestuia. Garanția recepționării poate fi asigurată prin transmiterea titlului executoriu contra semnătură persoanei corespunzătoare; or, din momentul transmiterii actului de către colaboratorii instanței riscul pierderii sau deteriorării trece asupra creditorului, reprezentantului acestuia [2].

Deși *supra* am indicat despre faptul că cererea cu privire la eliberarea titlului executoriu poate fi depusă și în format electronic, cu regret titlul executoriu nu poate fi eliberat într-un astfel de format; or, modificările operate la Codul de procedură civilă prin Legea nr. 17 din 2018 nu prevăd acest fapt, iar Codul de executare în reglementările sale actuale la fel nu prevede o astfel de posibilitate [3].

Termenul de eliberare a titlului executoriu

Un alt aspect, nu mai puțin important, asupra căruia urmează să ne expunem se referă la termenele în interiorul cărora urmează a fi soluționată chestiunea privind eliberarea titlului executoriu. Deși legea nu prevede un termen de eliberare a titlului exe-

cutoriu, instanța de judecată va elibera titlul executoriu de îndată ce a parvenit cererea. Tergiversarea eliberării titlului executoriu va determina încălcarea dreptului la executare în termen rezonabil [4].

După un simplu calcul matematic, eliberarea titlului executoriu de către instanța de fond nu va fi posibilă mai devreme 45 de zile lucrătoare, din momentul pronunțării deciziei instanței de apel, acordate de legiuitor în vederea motivării actului decizional adoptat, deși expedierea dosarului și recepționarea acestuia la fel necesită timp.

Dat fiind faptul că legiuitorul condiționează eliberarea titlului executoriu numai de statutul definitiv al hotărârii instanței de judecată, cu excepția cazurilor de executare imediată, considerăm necesară modificarea Codului de procedură civilă, prin adăugarea unui nou alineat la art. 255. Prin respectiva modificare s-ar permite creditorului de a solicita instanței de fond eliberarea titlului executoriu, în baza dispozitivului deciziei adoptate, semnat și ștampilat de către instanța de apel, cu mențiunea că respectivul dispozitiv a fost comunicat și debitorului, în contradictoriu cu care, din momentul recepționării dispozitivului și cererii creditorului de executare a hotărârii, începe să curgă termenul de executare benevolă a hotărârii judecătorești. Prin operarea unei astfel de modificări s-ar pune capăt practicii existente în prezent, care este una formală și de durată și care nu este compatibilă cu esența dreptului la executarea hotărârii în termen rezonabil.

În contextul analizei efectuate, prezintă interes și faptul că legiuitorul nu prevede modul în care urmează să reacționeze instanța de judecată la cererea de eliberare a titlului executoriu, în situația în care termenul de executare benevolă nu a expirat.

Potrivit jurisprudenței Curții Constituționale, până la reglementarea de către Parlament a termenelor de executare benevolă, înainte de transmiterea documentului executoriu pentru executare silită, se va aplica termenul de 15 zile de la rămânerea definitivă a hotărârii pentru executarea benevolă, similar termenului prevăzut de art. 60 alin. (3) din Codul de executare; în cazul hotărârilor cu executare imediată prevăzute la art. 256 din Codul de procedură civilă, acest termen se va calcula de la data pronunțării și, prin urmare, în situațiile prevăzute de art. 15 alin. (2) din Codul de executare, instanța de judecată va expedia din oficiu titlul executoriu spre executare numai după expirarea termenelor respective [5].

Având în vedere Hotărârea Curții Constituționale, este evident faptul că, până la operarea de către legiuitor a modificărilor legislative cu privire la termenul de executare benevolă, instanța de judecată nu poate invoca nerespectarea respectivului termen de către creditor sau lipsa dovezii privind recepționarea hotărârii definitive de către debitor, motiv pentru care de respectarea acestor aspecte urmând să se asigure executorul judecătoresc la momentul înaintării cererii de intentare a procedurii de executare de către creditor.

Totodată, conex celor constatate, Curtea Constituțională a atras atenția asupra faptului că, în urma pronunțării Hotărârii nr. 1 din 15 ianuarie 2013, a fost emisă și o adresă, prin care s-a reținut necesitatea instituirii unei obligații în sarcina creditorului de a soma debitorul asupra executării benevole a documentului executoriu până la intentarea procedurii de executare silită, adresă care până în prezent nu a fost executată.

Având în vedere raționamentele care au stat la baza hotărârii Curții Constituționale, menționăm că respectivele nu doar că se pliază conceptului de drept la un proces echitabil, dar și fac o delimitare clară dintre executarea benevolă și termenul în care aceasta poate fi efectuată și executarea silită, care apare doar în urma sesizării organului execuțional de către creditor, ca urmare a neexecutării de către debitor în mod benevol a creanțelor sale.

În contextul celor relatate, menționăm oportunitatea modificării Codului de procedură civilă, prin instituirea obligației de eliberare a titlului executoriu numai în urma expirării termenului de executare benevolă, care ar trebui să fie calculat din momentul în care debitorul a cunoscut real și efectiv despre hotărârea ce-l obligă la achitare și despre faptul că creditorul solicită fără echivoc respectiva achitare. Modificarea în cauză se impune din două raționamente: în primul rând, forța coercitivă a statului urmează a fi declanșată numai în urma neonorării efective de către pârâtul debitor a obligațiilor sale și, în al doilea rând, demararea procedurii de executare reprezintă demararea tuturor pârgھیilor existente și reglementate de Codul de executare în vederea executării silită a hotărârii și care în mod clar aduc atingere intereselor debitorului, motiv pentru care la executarea silită urmează a se purcede numai în situația în care este absolut clar că în mod benevol nu poate fi executată creanța.

CONCLUZII

Urmare a studiului realizat, este absolut evident faptul că, deși legiuitorul nu reglementează expres procedura de eliberare a titlului executoriu și termenul de eliberarea a respectivului act, aceste acțiuni presupun o serie de subtilități, care, fie din lipsa de reglementări exprese, fie din cauza unei jurisprudențe neuniforme, creează mai multe disensiuni în practică.

Având în vedere acest fapt, în mod indubitabil susținem poziția potrivit căreia, atât Codul de procedură civilă, cât și Codul de executare ale Republicii Moldova urmează a fi modificate, în sensul reglementării exprese a procedurii de eliberare a titlului executoriu, a formei acestuia, cu instituirea formei electronice care s-ar plia dezideratelor stabilite în Strategia privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025, precum și reglementării termenelor de eliberare a titlului executoriu, urmare a expirării termenului benevol de executare a hotărârii de către debitorul înștiințat în mod real și efectiv cu privire la solicitarea creditorului de executare benevolă a hotărârii devenite definitive.

Referințe:

1. BABIN, C. Titlurile executorii nu se transmit prin poștă, ci trebuie să fie ridicate personal (sau de către reprezentant) de la instanța care le eliberează. În: *Juridice Moldova*, 2022.

2. Decizia Curții Supreme de Justiție nr. 3ra-62/22 din 8 iunie 2022.
3. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr. 17 din 05.04.2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 142-148/277. În vigoare din 01.06.2018.
4. *Manualul Judecătorului pentru cauze civile*/ Mihai Poalelungi, Svetlana Filincova, Iulia Sîrcu [et al]; Ed. a II-a. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013.
5. Hotărârea Curții Constituționale nr. 39 din 14.12.2017.

NUMIREA ARBITRILOR ÎN PROCEDURA DE ARBITRAJ INTERNAȚIONAL. ASPECTE NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE

APPOINTMENT OF ARBITRATORS IN INTERNATIONAL ARBITRATION PROCEEDINGS. NATIONAL AND INTERNATIONAL ASPECTS

*Serghei COVALI, ORICID:
Universitatea de Stat din Moldova*

CZU: 341.63:341.645.2

e-mail:

This article covers the basics as well as the unusual situations that occurs in the process of appointing arbitrators in international arbitration. It will focus on relevant Moldovan law and international practices from foreign courts or arbitral institutions. The process of appointing arbitrators deals with the number of arbitrators (one, free or maybe an even number), the procedure of appointing a single arbitrator, the procedure of appointing a tribunal of three arbitrators (and how the presiding arbitrator is appointed), the procedure of appointing the members of the tribunal in the case of multiple claimants or multiple respondents, etc.

Cuvinte-cheie: procedură arbitrală, instituție arbitrală, arbitru, tribunal.

INTRODUCERE

În procedurile arbitrale nu există un cod de procedură detaliat care să reglementeze fiecare etapă în mod specific, deoarece întreaga procedură se bazează pe principiul discreției acordate tribunalului.

Naționalitatea arbitrului de asemenea reprezintă o considerație importantă în procesul de selecție. Legea Model expres interzice discriminarea pe bază de naționalitate în procesul de numire al arbitrilor [1]. Cu toate acestea, comentarii Legii Model menționează faptul că la alineatul (1) se afirmă în mod explicit că nicio persoană nu poate fi limitată **prin lege** pentru a fi numită arbitru pe baza naționalității sale. Cu toate acestea, părțile (sau asociațiile comerciale ori instituțiile de arbitraj, după caz) au dreptul să stabilească astfel de restricții bazate pe naționalitate dacă consideră că este necesar în scopurile procedurii arbitrale [2].

Numărul arbitrilor

Procesul de constituire a tribunalului arbitral implică luarea a mai multor decizii importante. Cel mai des se optează pentru un tribunal format din trei arbitri, în care doi sunt numiți de părți, iar arbitrul președinte este ales de arbitrii numiți sau de către instituția arbitrală. Totuși, unele instituții arbitrale prevăd procedura cu arbitru unic pentru cauzele mici de complexitate redusă (*small claims*) [3]. Alte instituții arbitrale stabilesc întotdeauna un arbitru unic în cazul în care nu există un acord între părți, cu excepția

situațiilor în care natura litigiului impune clar necesitatea constituirii unui tribunal format din trei arbitri [4].

(a) Număr par sau impar de arbitri

Legea Model prevede la art. 10 faptul că părțile sunt libere să stabilească numărul de arbitri, fără a impune careva restricții. Prevederea menționată implicit reglementează faptul că părțile sunt, de asemenea, libere să aleagă un număr impar de arbitri (adică doi, patru etc.) și, prin urmare, nu sunt restrânse la un număr par [5]. Unele state însă au prevăzut interdicții exprese privind selectarea unui tribunal format dintr-un număr par de arbitri, cum ar fi Franța [6]. Rațiunea care justifică un număr impar este evitarea impasurilor inutile în situațiile de dezacord între arbitrii numiți de părți.

Deși, potrivit legislației unor state, nu este interzis, părțile ar trebui foarte responsabil să considere riscurile asociate cu un tribunal format dintr-un număr par de arbitri.

Mai rare sunt cazurile cu un tribunal format din doi arbitri numiți de părți și un arbitru „*umpire*”. Această construcție este specifică instituțiilor arbitrale engleze și constă în faptul că toate deciziile sunt luate de doi arbitri numiți de părți, iar în caz de blocaj decizional instituția arbitrală numește un arbitru „*umpire*” care va interveni numai în cazurile de impas decizional.

Actualmente, chiar și în Anglia sistemul cu arbitru *umpire* devine tot mai rar, mulți practicieni considerându-l învechit și impracticabil [7].

(b) Arbitrul unic

44% din arbitrajele ICC în clauzele arbitrale părțile aleg procedura cu un arbitru unic [8]. Un singur arbitru generează costuri arbitrale mai mici, fapt extrem de important luându-se în considerare onorariile arbitrilor în arbitrajele comerciale internaționale. În al doilea rând, procesul este mai eficient și mai rapid.

(c) Tribunal format din trei arbitri

În majoritatea arbitrajelor internaționale de dimensiuni rezonabile există un tribunal format din trei arbitri. Un astfel de tribunal are avantajul de a permite fiecărei părți (atât într-un context cu două părți, cât și cu mai multe părți implicate) să-și aleagă arbitrul.

De asemenea, în cazurile internaționale, un tribunal format din trei persoane permite o combinație de arbitri cu diverse origini naționale, juridice și lingvistice. În mod similar, acest lucru este în concordanță cu aspirațiile procesului arbitral internațional de a furniza un mecanism de rezolvare a disputelor cu neutralitate internațională, având un tribunal capabil să înțeleagă atât procedurile cât și alte argumente prezentate de ambele părți.

Prin rolul său de interpret cultural, arbitrul desemnat de către respectiva parte poate și ar trebui să contribuie la asigurarea faptului că aceste argumente vor fi înțelese și evaluate adecvat în timpul deliberărilor tribunalului.

I. Procedura de numire al arbitrilor

Reieșind din principiul de autonomie de voință a părților, procedura de numire a arbitrilor este prevăzută de clauza arbitrală a părților ori de regulile instituției arbitrale selectate de părți.

(a) Procedura de numire al arbitrilor în tribunal format din trei arbitri

Adesea numirea arbitrilor [11] de către părți are loc odată cu înaintarea cererii arbitrale sau a notificării privind intenția de a porni procesul arbitral de către reclamant. Prin notificare sau cererea arbitrală pârâtului i se acordă un termen rezonabil prevăzut de regulile instituției arbitrale sau de lege pentru numirea propriului arbitru. Dacă pârâtul nu desemnează arbitrul său în termenul prevăzut, reclamantul are dreptul să solicite instituției arbitrale să numească un arbitru în locul părții. Al treilea arbitru este numit de către cei doi arbitri, de către părți sau de către instituția arbitrală, în dependență de regulile instituționale alese și de situația specifică dintr-o anumită clauză arbitrală.

(b) Procedura de numire a arbitrilor președinte

În practică, arbitrul președinte poate fi ales de către:

1. Părți, prin negocieri;
2. Co-arbitri nominalizați de părți;
3. Instituția arbitrală sau de către asociațiile din diferite industrii [12];
4. Instanța de judecată, în cazul arbitrajului ad-hoc în care părțile nu au ales o autoritate de numire.

Potrivit datelor statistice ICC, în anul 2020 au avut loc 40 de nominalizări de către părți și 227 de către co-arbitri [13].

(c) Procedura de numire a arbitrilor unic

În cazul unui arbitru unic, selecția arbitrilor se realizează prin intermediul unui compromis dintre părți. Acestea trebuie să atingă un consens cu privire la un singur candidat, în caz contrar, instituția arbitrală va fi responsabilă de numire.

Părțile implicate în dispute internaționale adesea reușesc să ajungă la un acord cu privire la identitatea unui singur arbitru. Sugestia că eșecul de a se înțelege asupra unui arbitru președinte este „inevitabil” sau că este „rar” să se ajungă la un acord în privința unui arbitru președinte este greșită, așa cum o demonstrează atât experiența practică, cât și dovezile empirice [14].

(d) Procedura de numire a arbitrilor în procedura arbitrală cu mai multe părți

Potrivit art. 12 (6) și (8) din ICC Arbitration Rules, 2021, în cazul în care există mai mulți reclamânți sau mai mulți pârâți, iar disputa trebuie să fie examinată într-un complet din trei arbitri, reclamânții multipli, împreună, și pârâții multipli, împreună, vor numi un arbitru. În absența unei nominalizări comune conform articolului 12(6) și în situația în care toate părțile nu sunt în măsură să convină asupra unei metode pentru constituirea tribunalului arbitral, Curtea poate numi fiecare membru al tribunalului arbitral și va desemna pe unul dintre ei să acționeze în calitate de președinte. În astfel de cazuri, Curtea va avea libertatea să aleagă orice persoană pe care o consideră potrivită să acționeze în

calitate de arbitru. Aceeași metodă este aplicată și de către LCIA, conform articolului 8 din LCIA Arbitration Rules.

Referințe:

1. Legea Model UNCITRAL cu privire la arbitrajul comercial internațional, art. 11 (1).
2. Ilias Bantekas, Hamad Bin Khalifa University, Qatar, Pietro Ortolani et. al. *UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. A Commentary*. Cambridge University Press, 2020, p. 189.
3. Ca exemplu, London Maritime Arbitration are un regulament separat în baza căruia se judecă procedurile mici (small claims). Aceste tipuri de litigii întotdeauna se judecă un arbitru unic.
4. 2021 ICC Arbitration Rules, art. 12 (2).
5. Ilias Bantekas, Hamad Bin Khalifa University, Qatar, Pietro et. al. *UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. A Commentary*. Cambridge University Press, 2020, p. 180.
6. Article 1451(2) of the French Code of Civil Procedure, provide that even where the parties' express agreement provides for an even number, an additional arbitrator shall be appointed lest the agreement is invalid and the award set aside. Equally, Austrian CCP, art. 586(1); Italian CCP, art. 809; Portuguese AL, art. 8(1); Romanian CCP, art. 586(1); Saudi AA, art. 13; Spanish AA, art. 12; Hungarian AA, art. 13(1), (2).
7. Gary Born. *International Commercial Arbitration*. Wolters Kluwer, 2014, p. 2771.
8. ICC DISPUTE RESOLUTION 2020 STATISTICS. Disponibil: <https://nyiac.org/wp-content/uploads/2021/09/ICC-Dispute-Resolution-2020-Statistics.pdf>
9. Gary B. Born. *International Commercial Arbitration*. Wolters Kluwer, 2014, p. 2771.
10. Chapter 11 Impartiality and Independence of Arbitrators'. In: Julian D. M. Lew, Loukas A. Mistelis, et al. *Comparative International Commercial Arbitration*. Kluwer Law International, 2003, pp. 255 – 273.
11. Se folosește și termenul „nominalizarea arbitrului”
12. Ca exemplu, Grain and Feed Trade Association (GAFTA) sau The Federation of Oils, Seed and Fats Associations (FOSFA) din Londra, care au propriile regulamente de arbitraj în industriile comerțului de cereal, grâne, semințe și ulei.
13. ICC DISPUTE RESOLUTION 2020 STATISTICS. Disponibil: <https://nyiac.org/wp-content/uploads/2021/09/ICC-Dispute-Resolution-2020-Statistics.pdf>
14. Gary Born, p. 2874.

PARTICULARITĂȚILE REPARTIZĂRII SARCINII PROBAȚIUNII ÎN DEPENDENȚĂ DE FELUL DE PROCEDURĂ

THE PARTICULARS OF ALLOCATING THE DUTY OF PROBATION DEPENDING ON THE TYPE OF PROCEDURE

Felicia CHIFA, ORCID: 0000-0003-2672-9724
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 343.14/.15:347.91/.95

e-mail: chifa.felicia@gmail.com

An essential condition for issuing a valid and well-founded judicial decision is the establishment of crucial circumstances relevant to the case, which are determined through the process of evidence. The fair resolution of a case always on the accurate identification of the subject matter of evidence and the verification of significant facts. In this context, the burden of proof represents the obligation assigned to a participant in the legal process to substantiate specific factual circumstances. The general rule governing the allocation of the burden of proof, which dictates that each party must substantiate the circumstances they invoke as the basis for their claims and objections, entails certain intricacies in different types of procedures, and even in the adjudication of specific case types, alternative rules for allocating the burden of proof are established.

Keywords: *circumstance, fact, probation, proof, burden of probation.*

Din literatura de specialitate, dar și din legislație, rezultă regula generală de determinare a sarcinii probațiunii, care prevede că fiecare parte trebuie să dovedească circumstanțele pe care le invocă drept teme al pretențiilor și obiecțiilor sale, dacă legea organică nu dispune altfel. Dacă e să ne referim la timp, sarcina probațiunii, inițial, revine reclamantului. În cazul excepțiilor invocate de pârât, pentru a combate pretențiile reclamantului, sarcina probei revine pârâtului, deoarece el este cel care face o susținere înaintea judecătorului, transformându-se, astfel, în reclamant în raportul probatoriu – *in excipiendo reus fit actor*. Când pârâtul depune o acțiune reconvențională, el se transformă în reclamant atât în instanță, cât și în raportul probatoriu, iar reclamantul din cererea de chemare în judecată va avea sarcina probei, după ce pârâtul și-a dovedit susținerile. Prin urmare, fiecare parte, atunci când invocă un fapt nou în sprijinul pretenției sau apărării sale, trebuie să-i dovedească existența [1, p. 52].

Regula generală privind repartizarea sarcinii de probațiune este expusă și în art. 118 alin. (1) CPC, conform căruia *fiecare parte trebuie să dovedească circumstanțele pe care le invocă drept teme al pretențiilor și obiecțiilor sale, dacă legea nu dispune altfel.*

Din moment ce reclamantul a făcut dovada afirmațiilor sale, pârâtul este obligat să iasă din pasivitate. Codul de procedură civilă actual prevede, în art. 131 alin. (6), norma care „obligă” pârâtul să iasă din pasivitate; altfel, dacă acesta nu neagă faptele afirmate de reclamant, el nu trebuie să le dovedească. Dar dacă pârâtul neagă pretențiile recla-

mantului, atunci reclamantul trebuie să le dovedească. Dacă, în motivarea negării sale, pârâtul se bazează pe anumite circumstanțe, atunci sarcina probei trece la el. În general se creează impresia că partea care a declarat prima dată existența anumitor circumstanțe nu este obligată să dovedească existența acestora, decât dacă cealaltă parte furnizează instanței probe convingătoare ale absenței acestora [2, p. 60]. Considerăm că regula prevăzută în art. 123 alin. (6) CPC este, de fapt, este o reflectare a regulii generale. Prin urmare, se poate afirma cert că sarcina probațiunii se împarte între reclamant și pârât. Totodată, trebuie de remarcat că, deși sarcina probațiunii e împărțită între părți, dacă ambele vor fi pasive, atunci, cel care va suferi consecințele negative va fi reclamantul, deoarece lui îi va fi respinsă acțiunea, iar situația pârâtului va rămâne neschimbată.

Modalitatea de repartizare a sarcinii probațiunii depinde de felul de procedură civilă. Prin *felul de procedură civilă* urmează să înțelegem modul de intentare, examinare și soluționare a cauzelor civile, determinat de categoria și specificul dreptului sau de interesului legitim ce urmează a fi protejat.

În acest context, menționăm că repartizarea sarcinii probațiunii în literatura de specialitate și în legislație este raportată la procedura în *acțiuni civile*: fiecare parte trebuie să dovedească circumstanțele pe care le invocă drept temei al pretențiilor și obiecțiilor sale, dacă legea organică nu dispune altfel.

Trebuie să relevăm că, în legislația procesuală, judecătorul, deși are un rol diriguitor, totuși are obligația de a soluționa just cauza, ceea ce prezumă stabilirea unui adevăr judiciar; altfel spus, va fi considerat ca și existent doar ceea ce a fost probat. În acest sens, judecătorul participă în cadrul probațiunii prin unele acțiuni concrete, contribuind la facilitarea probării faptelor importante pentru soluționarea justă a cauzei. Astfel, inițial, instanța va stabili normele de drept aplicabile, din care rezultă faptele ce vor fi incluse în obiectul probațiunii, iar, potrivit art. 118 alin. (5) CPC, *instanța judecătorească (judecătorul) este în drept să propună părților și altor participanți la proces, după caz, să prezinte probe suplimentare și să dovedească faptele ce constituie obiectul probațiunii pentru a se convinge de veridicitatea lor*. Totodată, judecătorul, la necesitate, contribuie la adunarea probelor prin acceptarea cererii de reclamare a acestora, când partea e în imposibilitate de a o prezenta, iar pe tot parcursul procesului participă la cercetarea probelor și, în final, la aprecierea lor. La fel, judecătorul poate relua examinarea cauzei chiar și după pledorii, dacă va considera că unele circumstanțe nu au fost clarificate (art. 234 alin. (2) CPC). Observăm că judecătorul, chiar având în general un rol diriguitor, participă prin acțiuni clar reglementate de Codul de Procedură civilă în cadrul probațiunii. Considerăm că rolul judecătorului corespunde unui echilibru între contradictorialitate și legalitate.

Procedura în *contencios administrativ* are ca regulă generală prevederea de la art. 93 din Codul administrativ, conform căreia fiecare participant probează faptele pe care își întemeiază pretenția, iar prin derogare de la această regulă, fiecare participant probează faptele atribuite exclusiv sferei sale de activitate. De menționat că actualul Cod administrativ a schimbat regula privind repartizarea sarcinii probațiunii, care a fost prevăzută

în art. 24 alin. (3) al Legii contenciosului administrativ, unde se stipulează că sarcina probațiunii în acțiunea de anulare a actelor administrative, prin care au fost lezate drepturile unei persoane, este pusă pe seama pârâtului, iar în materie de despăgubiri revine ambelor părți.

Actualmente, instanța va ține cont de faptul că ambele părți își vor proba argumentele, astfel instanța, examinând cauza în contencios administrativ, a afirmat că, *cu referire la solicitare privind declararea nulității semnăturii arhitectului-șef interimar al mun. Chișinău de pe documentația de proiect, instanța o consideră neîntemeiată; or, contrar prevederilor art. 93 din Codul administrativ, de către reclamant nu au fost prezentate probe sau argumente justificative în acest sens. Totodată, instanța notează că, potrivit art.93 din Codul administrativ, fiecare participant probează faptele pe care își întemeiază pretenția. În speța dată, reclamantul a eșuat să probeze suportarea cheltuielilor de judecată, din care considerente pretenția acestuia privind încasarea cheltuielilor de judecată se respinge ca neîntemeiată [3].*

Comparativ cu acțiunea civilă, în contencios administrativ judecătorul are un rol activ în cadrul probațiunii și poate cerceta starea de fapt din oficiu. Articolul 194 din Codul administrativ prevede că în procedura în prima instanță se soluționează din oficiu probleme de fapt și de drept. Totodată, conform art. 216 din Codul administrativ, pentru pregătirea dezbaterilor judiciare, judecătorul sau, în cazul instanței colegiale, judecătorul raportor efectuează următoarele acțiuni: a) clarifică circumstanțele ce trebuie probate și indică probele suplimentare, care trebuie prezentate de către participanți în termenul stabilit expres de instanța de judecată; b) solicită, la cerere sau din oficiu, probele necesare examinării complete și soluționării juste a cauzei de contencios administrativ printr-o încheiere, în care este stabilit termenul-limită de prezentare a acestora; instanța stabilește felul și volumul cercetărilor și nu este legată nici de expunerile participanților, nici de cererile lor de reclamare a probelor (art. 22, 219 din Codul administrativ). Totodată, instanța poate solicita pârâtului și celorlalți participanți la proces referințe cu privire la acțiunea în contencios administrativ – atât la cerere, cât și din oficiu, precum și probele necesare examinării complete și soluționării juste a cauzei de contencios administrativ (art. 216 din Codul administrativ), poate să solicite informații și să solicite acte și dosare (art. 87 din Codul administrativ). Iar în cazurile de nerespectare a obligației de prezentare a probelor, partea poate fi sancționată. Rolul activ al judecătorului este justificat prin prisma specificului procedurii în contencios administrativ, care are ca scop asigurarea respectării drepturilor și a libertăților prevăzute de lege ale persoanelor fizice și juridice, ținându-se cont de interesul public și de regulile statului de drept.

Procedura specială este deosebită de celelalte, inclusiv prin regulile care se referă la probe [4, p.22]. Reieșind din specificul acesteia – lipsa unui litigiu de drept și a două părți cu interese contrare –, putem afirma că sarcina probațiunii îi revine, în general, petiționarului și doar subsidiar – persoanei interesate. Subsidiar, pentru că nu vor fi consecințe negative directe ale neaprobării faptelor afirmate de ei în respectivul proces. Trebuie menționat, în plan comparativ, art. 294 CPC al Ucrainei, care stipulează că jude-

cătorul poate să reclame probe din propria inițiativă în procedura specială [5]. Reclama-rea are ca scop de a examina pe deplin și obiectiv circumstanțele cauzei [6, p. 540].

În procedurile speciale de constatare nu există părți cu interese contrarii, așa încât este imposibil să se vorbească despre aplicarea deplină a principiului egalității procesuale a părților și a contradictorialității. Scopul participării petiționarului, dar și al persoanei interesate este clarificarea tuturor circumstanțelor și cercetarea probelor care confirmă prezența sau absența faptelor ce necesită de a fi stabilite [7, p. 267] Faptele ce vor trebui probate reies din specificul procedurii speciale concrete,

Procedura de aplicare a măsurilor de protecție în cazurile de violență în familie este una specifică, astfel fiind și normele ce se referă la probațiune. Este o procedură menită să asigure protecția victimelor; prin urmare, acestea sunt solicitate să furnizeze informații cu privire la circumstanțele actului de violență, intensitatea acestuia, durata, consecințele suferite și alte aspecte relevante, care evidențiază necesitatea instituirii măsurilor de protecție. Declarația victimei este suficientă pentru adoptarea ordonanței de protecție, în caz de pericol iminent de comitere a violenței fizice. La cererea instanței de judecată, organul de asistență socială sau poliția pot fi solicitate să prezinte un raport de evaluare privind familia în cauză și presupusul agresor. De asemenea, instanța de judecată poate solicita și alte documente necesare pentru soluționarea justă a cauzei. Observăm că cerințele pentru sarcina probațiunii și suficiența probelor sunt diferite de alte proceduri. Totodată, este de menționat că judecătorul are un rol activ în vederea soluționării acestor cereri.

În procedura privind *suspendarea și retragerea actelor permissive ce vizează activitatea de întreprinzător*, autoritățile și instituțiile abilitate prin lege să emită acte permissive în domeniul activității de întreprinzător pot cere, în cazurile prevăzute de lege, suspendarea sau, după caz, retragerea actelor permissive ce vizează activitatea de întreprinzător. În asemenea cazuri, acestea vor fi obligate să probeze: faptele ce atestă încălcarea de către întreprinzător a condițiilor de desfășurare a activității prevăzute de lege; faptul că întreprinzătorului i-au fost notificate toate încălcările constatate, modul de remediere a deficiențelor identificate și că întreprinzătorul nu a remediat, în termenul stabilit, aceste deficiențe, precum și alte fapte care, în conformitate cu prevederile legii, servesc drept temei pentru sistarea valabilității sau, după caz, retragerea licenței/actului permisiv. Aceste fapte pot fi diverse, în dependență de circumstanțele concrete ale cauzei.

Procedurii în ordonanță îi este caracteristic faptul lipsei litigiului de drept, motiv din care aceasta este considerată a fi un fel al procedurii civile necontencioase. Or, existența acestui litigiu cu privire la un drept care se manifestă prin obiecțiile debitorului duce la anularea ordonanței judecătorești, potrivit art. 353 CPC, și la oferirea posibilității de a examina pretenția creditorului împotriva debitorului în procedură de examinare a acțiunii civile. Procedura în ordonanță este alternativă acțiunii civile, iar alegerea procedurii ține doar de voința persoanei care depune cererea [8, p. 26].

Totodată, în privința sarcinii probațiunii este aplicabilă regula generală de repartizare, astfel creditorul fiind obligat să depună probele pe care le deține împreună cu cere-

rea de eliberare a ordonanței; ulterior, debitorul, dacă prezintă obiecții, va trebui și să le probeze. Creditorul va dovedi, în primul rând, faptul că cerința lui se include în una dintre pretențiile prevăzute de Codul de procedură civilă pentru emiterea ordonanței. Dacă acesta nu va dovedi încadrarea în unul dintre temeiurile prevăzute exhaustiv la art. 345 CPC, această cauză nu va fi examinată în ordonanță. Ulterior, va fi necesar de a dovedi însăși pretenția. Codul de procedură civilă impune, totodată, obligatoriu probarea respectării procedurii prealabile, dar și a faptului că debitorul nu este în afara jurisdicției instanțelor judecătorești ale Republicii Moldova.

În decursul a 10 zile de la primirea copieii de pe ordonanță, debitorul este în drept să înainteze, prin intermediul oricăror mijloace de comunicare ce asigură veridicitatea obiecțiilor și primirea lor la timp, în instanța care a eliberat ordonanța, obiecțiile sale motivate împotriva pretențiilor admise, anexând probele ce le confirmă. Depunerea obiecțiilor nu este o obligație a debitorului. Dar în cazul în care debitorul decide să iasă din pasivitate, el are sarcina de a proba obiecțiile sale, care se referă nemijlocit la legalitatea și/sau temeinicia pretențiilor creditorului reflectate în ordonanță. Simplul dezacord cu pretențiile nu va fi suficient. Debitorul poate proba pretențiile doar prin mijloace de probă admise de procedura în ordonanță, care limitează probațiunea la înscrieri. Aceste fapte trebuie probate de către debitor, așa încât să creeze dubii suficiente judecătorului, din care acesta ar deduce necesitatea probării pretențiilor și a obiecțiilor într-un proces contradictoriu, adică în acțiunea civilă.

Procedura în insolvență. Legea insolvenței [9] conține prevederi cu referire la sarcina probațiunii în diferite etape ale procedurii de insolvență, astfel: „La etapa intentării procedurii, instanța de insolvență desemnează candidatura administratorului provizoriu, a administratorului insolvenței sau a lichidatorului, propusă de debitor sau de creditorul care a inițiat procedura. În cazul în care debitorul sau creditorul nu prezintă candidatura administratorului/ lichidatorului până la intentarea procedurii, instanța este în drept să numească, în mod aleatoriu, orice persoană din lista administratorilor și a lichidatorilor. În situația în care numirea administratorului sau a lichidatorului s-a efectuat contrar procedurii stabilite, desemnarea este susceptibilă de anulare, la cererea oricărui participant la proces. Sarcina probațiunii revine părții care s-a opus desemnării” (art. 63 alin. 4). În cazul contestării creanțelor, dacă o creanță este contestată de unul dintre creditori, creditorul a cărui creanță se contestă poate aduce dovezi și își poate exercita alte drepturi, pentru a contracara contestațiile. Dacă creanța este întemeiată pe un titlu executoriu sau pe o hotărâre judecătorească, sau pe o hotărâre arbitrală definitivă, sarcina probei contrare aparține contestatarilor (art. 144 alin. 6).

În procedurile considerate *proceduri de control*, în care instanța verifică legalitatea unui act (hotărâre/încheiere), emis de alt organ, neexaminând fondul, sarcina probațiunii e ghidată de principiile regulii generale, doar că nu se vor proba faptele care au generat litigiul, ci doar faptele care fac ca actul emis de alt organ să fie ilegal, deci, în principiu, există o prezumție de legalitate, iar ilegalitatea trebuie dovedită de către părât.

În concluzie, putem afirma că pentru a proba faptele și circumstanțele importante pentru soluționarea justă a cauzei, trebuie să analizăm regulile stabilite pentru examinarea felului de procedura aplicabil respectivei cauze.

Referințe:

1. FODOR, M. *Considerații asupra reglementării probelor în noul Cod de procedură civilă*. In: Dreptul, 2011, nr.12, p. 52. ISSN 1018-0435
2. СИЛЮК, И. Новое в арбитражном процессе: изменения, которые никого не оставят равнодушными. В: *Корпоративный юрист*, 2010, № 12, с. 60-61. ISSN 2311-0090
3. Hotărârea Judecătorei Chișinău din 9 iunie 2022. Dosarele nr. 3-4605/2019, nr. 2-19190127-12-3-29112019-1. [online]. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/b848c0cf-f5bb-4c34-af66-30a171877e5f [Accesat: 24.09. 2022]
4. CREȚU, V. Schiță istorică a procedurii civile speciale. În: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova*, 2002, nr. 6, p. 22.
5. Гражданский процессуальный кодекс Украины от 18.03.2004. [online]. Disponibil: http://kodeksy.com.ua/ka/grajdanskij_protseual_nij_kodeks_ukraini/statja-363.ht [Accesat: 25.09. 2021]
6. БИЧКОВА, С.С. *Цивільний процесуальний кодекс України*: Науково-практичний коментар / . та ін. ; за заг. ред. С.С. Бичкової. [2-ге вид., допов. і переробл.]. Київ: Атіка, 2010, с. 540-541. ISBN 978-966-326-275-8
7. КРЕЦУ, В. Рассмотрение судами дел об установлении фактов, имеющих юридическое значение. В: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe juridice*, 2005, № 8, с. 267.
8. ШУЛЕЙКО, Е., ЗАБЛОЦКАЯ, К. Приказное производство в хозяйственном процессе В: *Вестник Высшего Хозяйственного Суда Республики Беларусь*, 2007, № 11, с. 26. ISSN 2519-4437
9. Legea insolvabilității, nr. 149 din 29-06-2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 193-197, art. 663. ISSN 2587-389 X; E-ISSN: 2587-3903

NULITATEA DESFACERII CĂSĂTORIEI

NULLITY OF MARRIAGE DISSOLUTION

Mariana-Alina ZISU, ORCID: 0000-0003-2778-3749

Consilier juridic, membru al Comisiei Metodologice și de Îndrumare Profesională a Asociației „Colegiul Consilierilor Juridici Suceava”,

membru al Comisiei Metodologice și de Îndrumare Profesională a Federației „Ordinul Consilierilor Juridici din România”

Andreea CORSEI, ORCID: 0000-0001-5688-3701

Asistent universitar la Universitatea „Petre Andrei” din Iași, Prodecan al Asociației „Colegiul Consilierilor Juridici Suceava”, secretar general al Federației

„Ordinul Consilierilor Juridici din România”

CZU: 347.624:347.44.82

e-mail: stefanoaia.mariana@yahoo.com

e-mail: office.corsei@yahoo.co.uk

The marriage is, par excellence, concluded intuitu personae, its annulment appearing naturally only in certain carefully regulated scenarios. Most legislation promotes a derogatory regime from the common law rules regarding the error-vice of consent in the matter of marriage.

In the related subsections, we set out to expose the Romanian law's view on the error in the matter of marriage, as well as the error on the substantial qualities of the person - vice of consent in comparative law.

Therefore, the French doctrine suggests the courts referred to a nullity action to assess the possible repercussion of the discovery of the error on the couple's life and to pronounce the nullity only if the joint life of the spouses has become unbearable, in analyzing the determining nature of the error on the essential quality it is necessary to the purpose of marriage is taken into account at the time of assessment: the building of a life together that involves respecting the obligations of fidelity and mutual help.

Cuvinte- cheie - căsătorie, nulitate, putativă, viciu de consimțământ

INTRODUCERE

Dintre toate actele juridice care marchează existența unei ființe umane, niciunul nu e mai important decât cel al căsătoriei. Universală în spațiu și constantă în istorie, căsătoria este, în același timp diversă în funcție de spațiul geografic și variabilă în raport cu timpul. Ea reprezintă însăși originea familiei [1, p. 232].

Legiuitorul român a prevăzut prin dispoziții imperative condițiile de fond și de formă pentru încheierea căsătoriei. Act juridic solemn, căsătoria nu poate fi încheiată oricum. De asemenea viitorii soți sunt obligați să facă dovada îndeplinirii unor condiții de fond expres prevăzute de dispozițiile civile aplicabile în această materie.

Verificarea de către delegatul de stare civilă a actelor depuse de viitorii soți și a

eventualelor opoziții la căsătorie, precum și prezumția de bună credință constituie în principiu garanțiile unei căsătorii valabile.

În scopul nerespectării condițiilor de fond și de formă cerute de lege pentru încheierea valabilă a unei căsătorii, sancțiunea care intervine este nulitatea căsătoriei.

S-a pus problema dacă în afara cazurilor expres prevăzute de lege mai există și alte cazuri de nulități (virtuale). Astfel, literatura de specialitate și practica judiciară admite alte două cazuri de nulitate:

- căsătoria fictivă;
- căsătoria între persoane al căror sex nu este diferențiat.

Prin derogare de la dreptul comun, legea poate admite ca valabilă și căsătoria încheiată cu nerespectarea vârstei cerute de lege (dacă soțul care nu avea 18 ani i-a împlinit între timp sau dacă soția a rămas însărcinată sau a dat naștere unui copil).

Nerespectarea sau neîndeplinirea altor cerințe de fond sau de formă cerute de lege, în afara celor menționate, nu duce la nulitatea căsătoriei, ci doar la tragerea la răspundere disciplinară a delegatului de stare civilă (de exemplu încheierea căsătoriei înainte de împlinirea termenului de 10 zile).

Efectele retroactive ale nulității retroactive sunt înlăturate față de soțul de bună credință (prin reglementarea căsătoriei putative).

Nulitatea nu produce efecte față de copiii rezulanți dintr-o căsătorie care a fost desființată.

Ca și în dreptul comun, nulitatea poate fi de două feluri:

- a) nulitate absolută
- b) nulitate relativă.

Însă între aceste două feluri de nulități există unele deosebiri în ceea ce privește distincția (în dreptul familiei, în cazul nulității absolute, căsătoria poate fi menținută prin confirmare de către pări, în unele cazuri).

CAZURILE DE NULITATE ABSOLUTĂ A CĂSĂTORIEI

Sanctiunea nulității absolute a căsătoriei intervine în următoarele cazuri:

A. căsătoria a fost încheiată cu nerespectarea dispozițiilor legale cu privire la vârsta matrimonială (18 ani la bărbați și 16 ani la femei ori în mod excepțional 15 ani);

Totuși această nulitate poate fi acoperită, în următoarele cazuri:

- soțul care nu avea vârsta legală la căsătorie, a împlinit-o până la constatarea nulității;

- soția a rămas însărcinată;

- soția a dat naștere unui copil, până la constatarea nulității.

B. căsătoria a fost încheiată de o persoană deja căsătorită

Această nulitate are drept scop apărarea principiului monogamiei căsătoriei.

Conform prevederilor aplicabile căsătoriei, este oprit să se căsătorească bărbatul care este căsătorit sau femeia care este căsătorită.

Cea de-a doua căsătorie este lovită de nulitatea absolută, chiar dacă prima căsătorie a încetat sau a fost desfăcută prin divorț după data încheierii celei de-a doua.

Declararea nulității absolute a căsătoriei pentru bigamie presupune întrunirea cumulativă a două condiții:

- existența unei căsătorii anterioare a unuia dintre soți, neîncetată sau nedesfăcută prin divorț;

- cea de-a doua căsătorie s-a încheiat conform legii.

O situație deosebită intervine în cazul în care soțul unei persoane declarată moartă s-a recăsătorit și după aceasta, hotărârea declarativă de moarte s-a anulat, căsătoria cea nouă rămâne valabilă.

Însă, dacă soțul celui declarat mort a fost de rea-credință, atunci cea de-a doua căsătorie este nulă prin bigamie.

C. căsătoria încheiată între persoane care sunt rude în gradul prohibit de lege

Este oprită căsătoria între rudele în linie dreaptă, precum și între cele în linie colaterală până la gradul al patrulea inclusiv. Dar pentru motive temeinice, căsătoria între rudele în linie colaterală de gradul al patrulea este permisă (însă doar după ce au obținut încuviințarea prealabilă).

D. căsătoria încheiată între cel care adoptă sau ascendenții lui pe de o parte și cel adoptat ori descendenții lui pe de altă parte

Doctrina și jurosprudența evidențiază faptul că este oprită căsătoria între cel care înfiază sau ascendenții lui pe de o parte și cel înfiat sau descendenții acestuia, pe de altă parte.

E. căsătoria încheiată de o persoană aflată în stare de alienație sau debilitate mintală, precum și lipsită vremelnic de discernământ

Căsătoria încheiată în situațiile prevăzute este lovită de nulitate absolută doar dacă boala psihică a existat înainte de încheierea căsătoriei.

Dacă starea de alienație sau debilitate mintală a survenit după încheierea căsătoriei, ea poate constitui doar motiv de divorț, formulat de oricare dintre soți.

Chiar dacă unul dintre soți a cunoscut boala psihică a celuilalt soț la încheierea căsătoriei, sancțiunea intervenită este tot cea a nulității absolute.

Nulitatea absolută intervine și în cazul lipsei vremelnice a discernământului unui soț, doar dacă căsătoria a fost încheiată în acest timp (a absenței discernământului).

F. căsătoria încheiată cu lipsa consimțământului soților

Codul civil stabilește în mod expres faptul că este valabilă doar căsătoria care se încheie prin consimțământul viitorilor soți.

G. căsătoria încheiată cu nerespectarea cerințelor de formă privitoare la caracterul solemn al căsătoriei și la publicitatea căsătoriei

Viitorii soți trebuie să fie prezenți împreună în fața ofițerului de stare civilă, la sediul serviciului de stare civilă, pentru a-și da consimțământul în mod public. În aceeași zi

cu primirea declarației de căsătorie, ofițerul de stare civilă va dispune publicarea acesteia prin afișarea în extras, într-un loc special amenajat, la sediul Primăriei unde urmează să se încheie căsătoria.

I. căsătoria încheiată în cazul lipsei diferenței de sex

Căsătoria este lovită de nulitate absolută atât atunci când este încheiată între persoane de același sex, cât și atunci când sexul nu este suficient precizat (hermafroditism).

J. căsătoria încheiată fictiv

Atunci când căsătoria a fost încheiată în alte scopuri, în afara celui de a întemeia o familie, ea este considerată fictivă. Sancțiunea care intervine este cea a nulității absolute, însă ea poate fi acoperită prin stabilirea de raporturi conjugale normale între părți și prin întemeierea unei familii reale [2, p. 75].

Așadar, fictivitatea căsătoriei poate fi dovedită cu orice mijloc de probă, fiind o stare de fapt; însă în doctrină s-a arătat că, în ciuda posibilităților largi în materie de probațiune și a faptului că poate fi demonstrată de orice persoană interesată, în majoritatea situațiilor invocarea fictivității rămâne numai la îndemâna soților, ei putând urmări astfel eludarea dispozițiilor legale privitoare la căsătorie, deoarece, practic, trebuie dovedită înțelegerea frauduloasă prealabilă încheierii căsătoriei; de regulă, aceasta este verbală, ceea ce atrage dificultatea probei, cu atât mai mult cu cât cerințele de solemnitate și publicitate au fost respectate [3, p. 50].

CAZURILE DE NULITATE RELATIVĂ A CĂSĂTORIEI

Nulitatea relativă intervine atunci când consimțământul a fost viciat prin eroare, dol sau violență.

1. Eroarea

Căsătoria fiind un act juridic „intuitu personae”, eroarea poate fi doar cu privire la identitatea fizică a celuilalt soț. Doar acest caz constituie o cauză de nulitate relativă a căsătoriei.

2. Dolul

Dolul este o formă de eroare, însă dacă în primul caz eroarea era spontană, în acest caz ea este provocată prin mijloace, manopere violente.

Pentru ca dolul să constituie motiv de anulare a căsătoriei, trebuie să fi fost determinant la manifestarea consimțământului celuilalt, în vederea încheierii căsătoriei.

Frecvent dolul apare sub forma „dol prin reticență”, care constă în omisiunea cu bunăștiință a unui soț da a-i comunica celuilalt soț elementele de fapt esențiale în ceea ce privește formarea consimțământului acestuia.

De exemplu: deși unul din soți suferea de o boală psihică (debilitate, alienație mintală) a prezentat celuilalt soț un certificat prenupțial fals, care ascundea acest lucru constituie o formă de dol. Trebuie să se probeze însă că soțul și-a cunoscut boala gravă și că în mod voit nu a comunicat-o celuilalt soț.

De asemenea constituie motiv de anulare relativă a căsătoriei ascunderea stării de gravitate de către viitoarea soție, necomunicarea de către unul din viitorii soți a neputinței patologice de a procrea sau de a realiza actul sexual.

În aceste cazuri dovada în fața instanței judecătorești trebuie făcută de soțul făcută victimă.

3. Violența

Violența reprezintă amenințarea fizică sau psihică a unei persoane în scopul de a o determina să încheie o căsătorie.

Însă, datorită procedurii de încheiere a căsătoriei este mai greu să se demonstreze acest viciu de consimțământ.

La fel ca și în dreptul comun violența exercitată trebuie să aibă un anumit grad de intensitate și de gravitate, care să-l pună pe cel în cauză de a nu se putea opune căsătoriei.

Actele de violență trebuie analizate atât obiectiv cât și subiectiv, ținând cont de cerințele conjuncturale ale victimei, cât și de starea psihică în care se află.

EFACTELE NULITĂȚII CĂSĂTORIEI

*Căsătoria poate fi declarată nulă numai prin hotărâre judecătorească.
Nulitatea căsătoriei trebuie cerută pe calea acțiunii, neputând fi declarată dacă a fost invocată prin mijlocul excepției.*

Ambele feluri de nulitate produc aceleași efecte, adică desființează cu efect retroactiv căsătoria, ea producând consecințe nu numai pentru viitor, ci și pentru trecut.

Astfel drepturile și obligațiile personale și patrimoniale dintre soți sunt considerate că nu au existat în trecut, iar pentru viitor ele încetează.

CĂSĂTORIA PUTATIVĂ

În cadrul căsătoriei putative, soțul de bună-credință păstrează calitatea de soț dintr-o căsătorie valabilă. În reglementările civile se precizează că soțul care a fost de bună-credință la încheierea căsătoriei, declarată nulă sau anulată, păstrează până la data când hotărârea judecătorească rămâne definitivă, situația unui soț dintr-o căsătorie valabilă.

În această materie, prin buna-credință se înțelege faptul că acea persoană nu a cunoscut cauza nulității căsătoriei.

Buna-credință trebuie să existe în momentul încheierii căsătoriei, căci în funcție de acest moment se apreciază condițiile de validitate ale căsătoriei. Reaua-credință survenită după acest moment nu are influență asupra putativității căsătoriei.

În ceea ce privește dovada relei-credințe, se aplică regula din dreptul comun, conform căreia cel care o invocă are obligația de a o proba. Dovada se face cu orice mijloc de probă. Beneficiul căsătoriei putative poate fi invocat de soțul de bună-credință în cadrul procesului declanșat pentru desființarea căsătoriei.

1. Efectele căsătoriei putative

1. Ambii soți sunt de bună-credință.

Când ambii soți sunt de bună-credință, desființarea căsătoriei produce efecte numai pentru viitor.

Prin urmare, până la data rămânerii definitive a hotărârii judecătorești prin care se declară nulitatea căsătoriei, soților le este recunoscută această calitate. În virtutea acestui beneficiu, până la această dată, căsătoria își produce efectele cu toate drepturile și obligațiile personale care decurg din aceasta. În consecință, încălcarea obligației de fidelitate în această perioadă reprezintă adulter iar soțul care și-a schimbat numele prin căsătorie va reveni la numele anterior. În ceea ce privește relațiile patrimoniale, bunurile dobândite în timpul căsătoriei sunt bunuri comune [4, p. 65]. De asemenea, între soți a existat obligație de întreținere valabilă. În cazul decesului unuia dintre soți înainte de declararea nulității căsătoriei, celălalt soț are vocație succesorală.

De asemenea, soțul care, la data încheierii căsătoriei, nu a avut vârsta de 18 ani, a dobândit capacitate deplină de exercițiu. Dacă declararea nulității căsătoriei intervine înainte de vârsta majoratului, el își menține capacitatea deplină de exercițiu, deoarece capacitatea nu se poate pierde decât în cazurile și în condițiile expres prevăzute de lege.

Astfel, comunitatea de bunuri a existat deoarece bunurile au fost dobândite în timpul căsătoriei; în cazul în care unul dintre soți decedează până la data rămânerii definitive a hotărârii declarative a nulității căsătoriei, celălalt soț are dreptul la moștenirea lăsată de defunct.

2. Numai unul din soți este de bună-credință.

Soțul de bună-credință păstrează această calitate până la data desființării căsătoriei. Pornind de la această afirmație decurg următoarele consecințe:

- obligația de sprijin moral a existat numai în privința soțului de bună-credință;
- dacă acest soț și-a schimbat numele prin căsătorie, nu-l mai poate purta după desființarea ei;
- soțul de bună-credință care a dobândit capacitatea deplină de exercițiu prin încheierea căsătoriei, acesta păstrează capacitatea deplină și după declararea nulității căsătoriei;
- soțul de bună-credință beneficiază de comunitatea de bunuri;
- de asemenea, soțul de bună-credință beneficiază de obligația de întreținere;
- dacă soțul de rea-credință decedează, până la desființarea căsătoriei, soțul de bună-credință are dreptul la moștenirea defunctului.

3. Relațiile dintre părinți și copii.

Desființarea căsătoriei nu produce efecte cu privire la situația legală a copilului, iar dreptul de moștenire există între părinți și copii.

CONCLUZII

În final, putem afirma că în contextul actual „familia ar putea fi comparată cu o construcție sau cu un edificiu pe care trecerea timpului a pus-o la pământ... și se impune acum a o reconstrui. (...) Este absolut indispensabilă reconstrucția familiei. Dacă nu este un ordin, reprezintă cel puțin o necesitate” [5]. Instituția căsătoriei pare că pierde

teren în fața altor forme de conjugalitate, numărul pactelor civile și al uniunilor homosexuale cunoscând un trend ascendent, însă „criticată, zeflemisită, devalorizată, amenajată, înlocuită, căsătoria (...) rezistă, totuși, tuturor acestor șocuri. Descumpănită sau bucuroasă, dar întotdeauna renăscând” [6, p. 1].

Referințe:

1. „Familia este o formă socială de bază, întemeiată prin căsătorie, și care constă din soț, soție și din descendenții acestora” - DEX, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1975. Etimologic, cuvântul „familie” provine din latinescul familia(ae), care în dreptul român reprezintă grupul de persoane libere și al sclavilor supuși puterii lui pater familias și care locuiau în același domus. Jakota, M., *Drept roman*, vol. II, Ed. Fundației Chemarea, Iași, 1993, p. 232.
2. Boroî, G., Anghelescu, C.A., *Curs de drept civil. Parte generală*, ediția a 2-a revizuită și adăugită, Editura Hamangiu, București, 2012, p. 75.
3. Albu, I., *Dreptul familiei*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975, p. 50.
4. Avram, M., *Drept civil. Familia*, Editura Hamangiu, București, 2013, p. 65.
5. Labbée, X., *Reconstruire la famille: le droit commun du couple*, în *Petites affiches* no 254/20.12.2007, www.lextenso.fr
6. Sabine Melchior-Bonnet în Catherine Salles, Sabine Melchior-Bonnet (coord.), *Histoire du mariage*, Editura Robert Laffont, Paris, 2009, p. 1.

Surse bibliografice:

1. BOROÏ, G., ANGHELESCU, C.A., *Curs de drept civil. Parte generală, ediția a 2-a revizuită și adăugită*, Editura Hamangiu, București, 2012. 75p.
2. ALBU, I., *Dreptul familiei*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975. 50p.
3. AVRAM, M., *Drept civil. Familia*, Editura Hamangiu, București, 2013. 65p.
4. JAKOTA, M., *Drept roman*, vol. II, Ed. Fundației Chemarea, Iași, 1993. 232p.
5. MELCHIOR-BONNET ÎN CATHERINE SALLES, S., *Histoire du mariage*, Editura Robert Laffont, Paris, 2009. 1p.
6. LABBÉE, X., *Reconstruire la famille: le droit commun du couple*, în *Petites affiches* no 254/20.12.2007. Disponibil: www.lextenso.fr [Accesat: 01.11.2023]

**RATIONALIZING THE ROLE OF THE UNIVERSITY AS AN
ACTOR OF THE AGRICULTURAL INNOVATION ECOSYSTEM**

**RAȚIONALIZAREA ROLULUI UNIVERSITĂȚII CA ACTOR AL
ECOSISTEMULUI DE INOVAȚIE AGRICOLA**

Veronica PRISACARU, ORCID: 0000-0002-2952-6888
Moldova State University,
Chisinau, Republic of Moldova

Tatiana IVANOVA, ORCID: 0000-0002-9831-4969
Czech University of Life Sciences, Prague

CZU: 338.43:001.895:378.4

e-mail: veronica.prisacaru@usm.md

The goals of the research were the following: elucidation of the concept of the innovation ecosystem and of the importance of the agricultural innovation ecosystem; highlighting the role of the universities as innovation ecosystems` actors; synthesis of the cutting-edge innovative approaches in the agricultural field and, on this basis, formulating recommendations for curriculum improvement. In order to achieve the mentioned goals, the following research methods were applied: synthesis of the conceptual approaches and of some practical studies related to the research object, opinion survey, inductive method, analysis, generalization, systematization, formulation of reasoning and recommendations. As a result of the research, the directions of intervention in the agricultural undergraduate degree programs were identified in order to facilitate the exercise by the professional educational service providers of the role of active and effective actors of the innovation ecosystem.

The research was carried out within the project "Predictive approaches to increasing the quality of skills in agricultural higher education based on the partnership with the business environment", No. 20.80009.0807.41, contracting authority - National Agency for Research and Development.

Keywords: *agriculture, curriculum, education, innovation ecosystem, skills.*

INTRODUCTION

Ensuring the economic and social prosperity of each state represents a mission both important and difficult, by virtue of the numerous factors involved. However, in the current context in which economic activities are carried out, marked by globalization, internationalization and, in particular, by the rapid development of information technologies, innovative approaches to technological and managerial processes are imposed as an imperative of the time and an indispensable factor of the success. In these circum-

stances, the need to focus efforts on the creation and effective functioning of innovation ecosystems is becoming more and more common.

It is considered that the concept of innovation ecosystem was first addressed by Adner in his work “Match your innovation strategy to your innovation ecosystem” published in Harvard Business Review in 2006. According to the author’s opinion, innovation ecosystems represent collaborative arrangements through which the firms combine their individual offerings into a coherent, customer-oriented solution [1].

Due to the growing interest in the given subject, the innovation ecosystem has been approached in an impressive number of scientific publications. By synthesizing 303 papers, the authors Granstranda and Holgerssonb selected 120 most frequently cited papers. Definitions of the innovation ecosystem were identified in 22 of them. By excluding overlaps, 21 definitions were established, having 7 different themes of defining components: actors, artifact, collaboration/complements, competition/substitute, activities, institutions, co-evolution/co-specialization [2]. Among the definitions analyzed by the authors mentioned above, the one proposed by Walrave et al. can be highlighted as having optimal relevance, according to which the innovation ecosystem represents „a network of interdependent actors who combine specialized yet complementary resources and/or capabilities in seeking to (a) co-create and deliver an overarching value proposition to end users, and (b) appropriate the gains received in the process” [3].

As previously noted, the significance of creating an innovation ecosystem in any field of activity is undeniable. Implicitly, the necessity of the innovation ecosystem for agriculture is indisputable, in the context of the environmental problems, but also of concern for food safety, as its proven advantages are mentioned: productivity, profitability, sustainability [4].

It is predicted that by 2050, the world’s population will reach 9.6 billion inhabitants, which will generate an increase in the demand for agricultural products by about 70%, while the area of available land will increase by only 5%. Under these conditions, the world community’s concern for food security is natural and justified.

However, increasing the volume of agri-food products is often associated with adverse effects on the environment. Thus, according to some estimates, agricultural activities generate about 24% of greenhouse gas emissions and up to 60% of biodiversity losses [4].

Based on the above, it is obvious that the priorities of the innovation ecosystem in agriculture consist in developing effective resources management tools in compliance with the principles of sustainable development. Operating with these priorities is up to each actor of the innovation ecosystem. An innovation ecosystem, in its turn, includes universities, government, corporations, startup accelerators, venture capitalists, private investors, foundations, entrepreneurs, mentors and media [5]. Therefore, the extent to which the innovation ecosystem will contribute to the economic and social prosperity of the state and the protection of the environmental resources will depend on the quality of the involvement of each participant of the system, as well as on the synergy of

their efforts. Universities, as institutions that provide qualified workforce, represent an extremely important element of the innovation ecosystem, due to the following roles exercised in this regard:

- provide the necessary skills for effective resources` management in the existing context and taking into account the future trends in the development of the technologies;
- create a specific way of thinking, oriented towards flexibility, permanent search for solutions, continuous adaptation to the turbulent exogenous environment, intransigence in achieving objectives, etc.;
- promote the latest achievements in production and management technologies among producers, through activities related to lifelong learning;
- establish and maintain effective relations of cooperation with the business environment in order to exchange information and innovative products, but also to carry out, through joint efforts, some training, research and innovation activities.

Based on the above, we conclude on the significance of the continuous connection of the objectives and mission of each higher education institution to the requirements that come from the real sector and which, in turn, require the permanent updating of the study programs offered by the institutions in terms of quality and the transformation of each institution into an active and effective actor of the innovation ecosystem.

MATERIAL AND METHOD

The methodological support of the research consisted of:

a) the synthesis of conceptual approaches and some practical studies related to the conceptualization of the innovation ecosystem, the role of the agricultural innovation ecosystem, the most publicized innovations at the current stage with reference to the rationalization of technological processes and digitization in agriculture;

b) the opinion survey carried out between May and August 2021 on a sample of 108 students from 5 agricultural undergraduate degree programs within the State Agrarian University of Moldova;

c) the opinion survey of the representatives of the business environment carried out in the periods May-August 2021 and March 2022 on a sample of 55 people using the structured thematic interview method;

d) analysis, induction, generalization, systematization, formulation of reasoning and recommendations regarding the necessary interventions in undergraduate degree programs aimed at improving the quality of the educational offer of the institutions as active and effective actors of the innovation ecosystem.

A series of scientific and analytical publications related to the researched subject, as well as the results of the opinion surveys, served as research material.

The limitations of the research refer to the low representativeness of the samples included in the opinion surveys.

RESULTS AND DISCUSSIONS

The need to develop innovative skills related to professional tasks is confirmed by both students and employers. In order to assess student satisfaction with the quality of the educational offer, in 2021 an opinion survey was conducted on a sample of 108 students from 5 agricultural undergraduate degree programs within the State Agrarian University of Moldova. The description of the student opinion survey sample is presented in table 1.

Table 1

The description of the student opinion survey sample

The agricultural undergraduate degree programs	The number of students involved in the survey, pers.	The share of involved students in the survey by undergraduate degree programs, %
Agronomy	52	48,1
Plant protection	8	7,4
Selection and genetics of the agricultural crops	6	5,6
Animal husbandry	13	12
Food safety	29	26,9
Total	108	100

Source: developed by the author

As a result of the evaluation of the students' opinions regarding the quality of the knowledge offered by the institution, it was found that, even if the majority of the respondents advocated the qualifications "excellent" or "good", 8.4% of the students evaluated them with the qualifications "satisfactory" or "poor". With reference to practical skills, 9.3% of respondents selected the qualifier "satisfactory" or "poor".

Implicitly we can mention that approx. 13% of the students involved in the opinion survey evaluated the research and innovation activity carried out by them with the qualifications "satisfactory" or "poor". In this context, we can also specify the fact that 3.8% of the respondents are of the opinion that the skills offered by the educational institution do not correspond to the requirements of the labor market.

Interviewing the representatives of the business environment more actively involved in educational activities within examined programs made it possible to ascertain a higher appreciation given by them to the quality of the targeted programs compared to that offered by the students. However, if theoretical knowledge is valued more highly by them, about 18% of respondents evaluated the practical skills with the qualification "satisfactory". Regarding the extent to which the skills offered correspond to the demands of the labor market, 39% of the respondents are considering that they correspond only partially.

The need to increase the quality of study programs is also confirmed by the su-

uggestions offered by both groups of respondents on this subject. By systematizing them (table 2), we can deduce the following: the need to study innovations in related fields is recognized by the absolute majority of respondents, being mentioned by 92% of students and 95% of business representatives. An analogous situation can also be seen in the opinion of the respondents regarding the significance of studying ecological production technologies, which are supported by 87% of students and 91% of representatives of the business environment. Another important direction of program development mentioned by both groups of respondents is the development of the agricultural digitization skills. At the same time, only 25% of students and 57% of business representatives could highlight certain innovative approaches in the reference fields, most frequently referring to conservative agriculture, biological methods of plant protection, the use of drones in monitoring the technological processes. Based on the last statement, we deduce the superficial knowledge of the latest trends in the development of the sectors concerned.

Table 2

The opinions of students and representatives of the business environment regarding the directions for improving study programs

The directions for improving study programs proposed by the respondents	The share of students involved in the survey who advocated for the respective direction, %	The share of representatives of the business environment involved in the survey who advocated for the respective direction, %
Studying innovations in agriculture	92	95
Application of ecological production technologies	87	91
Acquiring agriculture digitization skills	75	78
Highlighting certain innovative approaches focused on process, product or management	25	57

Source: developed by the author

On the basis of what has been stated, we deduce that the permanent updating of the curriculum content in relation to the trends in the reference fields represents a requirement increasingly recognized by the target groups of the professional education. On the other hand, there is insufficient knowledge of the latest directions of innovative approach to the fields of reference. In this context, a synthesis of the most publicized innovations in agricultural production that are recommended to be addressed within the agricultural undergraduate degree programs is presented below, these being systematized into two basic categories:

- Innovations focused on technological production processes;
- Innovations aimed at the digitization of crop and animal production processes.

It is remarkable that the most of the innovations addressed by the specialists are also related to environmental protection concerns. Thus, in a publication of the CropLife International association [6], among the innovations aimed at saving the planet we distinguish some related to crop production technologies, namely:

a) use of bio pesticides - biological plant protection products obtained from natural substances. Being combined with conventional chemical products, bio pesticides contribute to increasing the yield, being reduced the damage caused to the environment. At the same time, they have the property of facilitating the development of many leaves and healthy roots in plants, thus contributing to the absorption of a larger volume of carbon from the air and its fixation in the soil.

b) formulation of plant protection products – establishing the combination of various compounds by adding, to the active ingredient, a plant protection product in order to increase their effectiveness and safety. The need for that approach arises from the emergence of the new invasive species as a result of climate change. Formulations help to reduce the toxicity and volatility of a plant protection product. In this sense, scientists use the biodegradable ingredients obtained from renewable sources. Among the latest achievements is “microencapsulation” - a type of formulation in which the action of an active ingredient can be triggered in a specific way: by temperature, exposure to the sun, etc.

c) application of inoculants on seeds (bacterization of seeds) - represents a natural method that contributes to increasing the productive potential of leguminous crops as a result of ensuring a nitrogen supplement. Specialists have identified a number of benefits of using inoculants, namely:

- reduction of production costs as a result of saving fertilizers;
- easier overcoming of the previous growth conditions by the culture;
- reduction of weeds;
- environment protection.

d) Seed treatment with plant protection products – is a measure applied before sowing. Its benefits include:

- protection from pests and diseases;
- earlier sowing of crops;
- increasing production yield;
- environment protection;
- reduction of production costs as a result of the reduction of the number of treatments with plant protection products from the vegetation, as well as the number of passes with the tractor.

Along with those mentioned above, we can also identify other innovative approaches to crop production processes that ensure economic and ecological efficiency at the same time. Among them, a special place belongs to conservative agriculture. The conservative farming system is one of the most publicized recently. According to the FAO definition, it

promotes minimal soil disturbance, maintaining a permanent soil cover and diversifying plant species [5]. Therefore, the respective system is based on three basic principles:

1. Minimal mechanical soil disturbance or its total absence through the application of No-tillage practices;
2. Permanent maintenance of the soil surface covered with mulch from plant residues and/or cover crops with an active root system;
3. Diversification of crop species [6].

Another important direction for improving agricultural production consists in the digitization of related processes. Digitization refers to the adoption of information communication technologies, including the Internet, mobile technologies and devices, and the analysis of data used to improve the generation, collection, exchange, aggregation, combination, analysis, access, search and presentation of digital content, including for the development of services and applications [7].

It is undeniable that digital technologies contribute to increasing the efficiency of the agricultural production. Thus, they help producers to use physical, natural and human capital more efficiently, as well as to reduce the costs related to the interaction with the supply, sales and financial markets, by reducing the time consumption and the cost of transmitting enormous volumes of information over large distances [8]. At the same time, through the comparative analysis of the agriculture digitization index in different countries, we find the existence of a substantial gap between the respective indicator in the Republic of Moldova and other countries of the European space (figure 1).

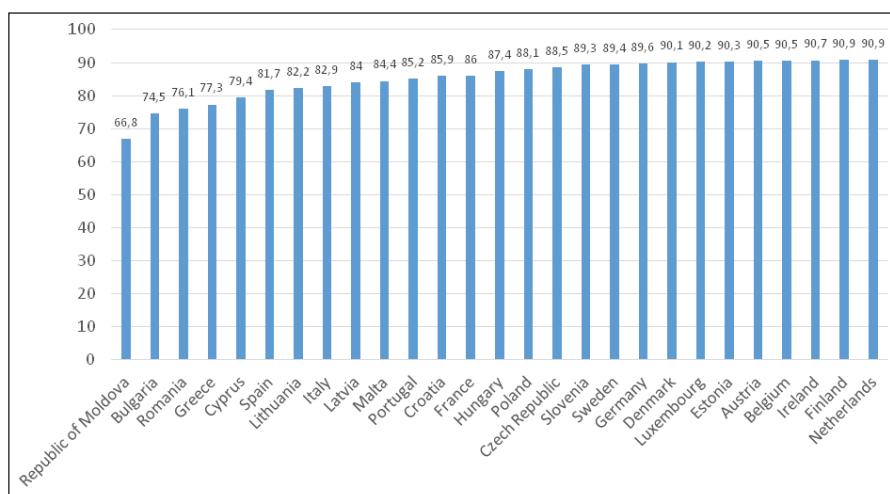

Fig. 1. The agriculture digitization index in Europe, 2021

Source: [4]

Referring to the publication of the CropLife International association, we identify, among the innovations stated as being meant to save the planet, the “Big Data” system, stating that it involves a large amount of information, which can be analyzed to reveal

trends and patterns. In this context, the authors specify that the agricultural data are generally represented from images of fields from satellites and drones, to data processed by sensors embedded on farm machinery. Another wide-ranging digital innovation mentioned in the publication is represented by mobile diagnostic applications that can be used on a smartphone or tablet and are intended to help producers to obtain and record various data from the field. In this context, it is stated that annual harvest losses caused by weeds can reach up to 40%. Unfavorable climate change facilitates the increase in the number of pests. At the same time, consumers are demanding a reduction in pesticides. Diagnostic applications enable the solution of the mentioned problems, helping producers to protect water, soil and biodiversity [9].

A recent publication by the Organization for Economic Co-operation and Development highlights 17 digital tools relevant to modern agriculture. The brief reflection of their content and systematization by areas of use is shown in table 3.

Table 3

Recommended digital tools for modern agriculture

Digital tools for general use	Digital tools for crop production	Digital tools for animal production
<i>Controlled Traffic (Entry Precision Adjustment)</i> - controlled traffic farming is a system that limits all car loads to the smallest possible area of permanent traffic lanes.	<i>Harvest sensors (data collection)</i> - help farmers improve the crop conditions by measuring the plant water potential, the yield, the stage of the development (maturity), the nutrient levels, the pest and disease infections, and the various morphological factors such as biomass, leaf area and plant and organ distribution.	<i>Accelerometers (data collection)</i> - are electromagnetic devices that measure the acceleration forces. In combination with digital systems, the accelerometers generate data that are processed by algorithms to interpret the animal movement that signals behavioral patterns. These animal behaviors include feeding, watering, walking, standing, sitting, and lying down.
<i>Distributed accounting technologies (decision support tool)</i> – are digital ledgers shared by several entities operating in a distributed network. In agriculture they can be used to certify the food exports, to track inputs and transparency of the food chains, to store and monitor the results.	<i>Variable rate technology (precision input adjustment)</i> – allows the materials (seeds, fertilizers, chemicals, irrigation water, etc.) to be dosed differently across a field without manually changing equipment rate settings or having to make multiple passes over a work area.	<i>Automatic heat detection (data collection)</i> - can be used to identify the pre-mating heats of cows to be artificially inseminated during the mating period and those that have aborted.

<p><i>Auto Guidance/GPS/GNSS (Precision Equipment)</i> – are relatively inexpensive navigational aids known as visual parallel tracking devices for manual steering used by operators to view their position relative to previous passes and to recognize the need to make heading adjustments if a measured geographic position deviates from the intended track.</p>	<p><i>Satellite/drone images (data collection)</i> - involves the use of unmanned aerial vehicles (drones) that help farmers to monitor crops located on large areas.</p>	<p><i>Digital pasture management tools (data collection, precision equipment)</i> – typically these include pressure sensors, plate meters and probes, the latter being commonly used to measure the temperature and other attributes of animal health. Satellite and drone imagery are also considered digital tools for rangeland management.</p>
	<p><i>Soil maps (decision support tool)</i> – are a product of digital soil mapping (also known as predictive mapping) that aims to create the database and georeferenced soil maps at different scales.</p>	<p><i>Milking robot (precision equipment)</i> – refers to automatic milking systems that involve the use of a camera with sensors that determine whether the cow needs to be milked based on the time of the previous milking and other information.</p>
	<p><i>Telemetry (precision equipment)</i> – is an information system designed to provide data on irrigation parameters over the course of a year, taking into account various meteorological parameters.</p>	<p><i>Precision scales (data collection)</i> – are automatic platform scales equipped with sensors. Recently such scales have been used for chickens and turkeys.</p>
	<p><i>Yield maps (decision support tool)</i> - allow continuous visualization of the crops in the fields using the data from sensors and other tools associated with geospatial coordinates.</p>	<p><i>Livestock tracking (decision support tool)</i> – involves the use of wireless connected technologies and other sensors (such as GNSS collar) for the geographic tracking of the grazing animals.</p>
	<p><i>Yield monitors (data collection)</i> – with the help of sensors mounted on the harvesters, the amount of grain passing through the combine is measured in real time.</p>	<p><i>Virtual fence (data collection)</i> – are digital fence systems that replace the traditional physical barrier with an acoustic stimulus.</p>

Source: developed by the author based on [7]

Thus, based on the data in table 3, we find out that there is a varied range of digital tools, capable of contributing to increasing the economic and ecological efficiency of agricultural production due to their high precision, the contribution to increasing labor productivity, the ability to provide the necessary framework for sustainability of the resources and other benefits.

The rapid pace of technical-scientific progress comes with permanent updates and upgrades of applied production technologies as well as digital tools relevant to each sector. Vocational education institutions, as actors of the innovation ecosystem, have the mission to be aware of the latest innovations, to reflect them in the curricular content and to ensure the necessary skills to apply them in practical activity.

CONCLUSIONS

The creation and effective functioning of innovation ecosystems is an important factor of the development and prosperity of each state at the current stage. Implicitly, the need for the innovation ecosystem for agriculture is indisputable, in the context of environmental problems, but also of concern for food safety, as its proven advantages are mentioned: productivity, profitability, sustainability.

The priorities of the innovation ecosystem in agriculture consist in developing effective resources management tools in compliance with the principles of the sustainable development. Operating with these priorities is up to each actor of the innovation ecosystem, including universities. The latter are called to provide adequate skills to future managers and specialists by continuously connecting the content of the study programs to the requirements of the sectors.

By investigating the opinion of students and agricultural business environment representatives, we find out that, even if the need for innovative approaches in the reference fields is recognized, the latest trends are insufficiently known by both parties. Based on the synthesis of a series of publications on the topic of innovations in agriculture, the following subjects were identified recommended for inclusion in the agricultural undergraduate degree programs:

I. Innovative approaches to production technologies: the use of bio pesticides; the formulation of plant protection products; application of inoculants on seeds (bacterization of seeds); seed treatment with plant protection products; application of the conservative system of agriculture;

II. Digitization of crop and animal production processes, including:

a) Application of digital tools for general use: controlled traffic; distributed accounting technologies; automatic guidance/GPS/GNSS;

b) Application of digital tools in crop production: harvesting sensors; variable rate technologies; satellite/drone images; soil maps; telemetry; yield maps; yield monitors;

c) Application of digital tools in animal production: accelerometers; automatic heat detection; digital pasture management tools; milking robot; precision scales; livestock tracking; virtual fence.

References:

1. ADNER, R. Match your innovation strategy to your innovation ecosystem. In: *Harvard Business Review*, 2006, Vol. 84 (4), pp. 98-107. ISSN: 0017-8012
2. GRANSTRANDA, O., HOLGERSSON, M. Innovation ecosystems: A conceptual review and a new definition. In: *Technovation*, 2020, Vol. 90-91. <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2019.102098> [Accessed on June 12, 2022]
3. WALRAVE, B., TALMAR, M., PODOYNITSYNA, K.S., GEORGES, A., ROMME, L., VERBONG, G. A multi-level perspective on innovation ecosystems for path-breaking innovation. In: *Technological, Forecasting and Social Change*, 2018, Vol. 136, pp. 103-113. ISSN: 0040-1625
4. MINISTRY OF AGRICULTURE AND FOOD INDUSTRY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA, ADMA, USAID, SWEDEN SVERIGE. *Roadmap for digital transformation in agriculture*. 2022. <https://maia.gov.md/sites/default/files/Documente%20atasate%20Advance%20Pagines/Tehnologiile%20Viitorului%20C3%AEn%20Agricultur%C4%83.pdf> [Accessed on June 18, 2022]
5. FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS. *Conservation Agriculture*. <https://www.fao.org/conservation-agriculture/en/> [Accessed on July 25, 2022]
6. RURAC, M., ZBANCĂ, A., BALTAG, G., BACEAN, I., CAZMALÎ, N., BOSTAN, M. *Agricultura conservativă – soluție indispensabilă pentru conservarea solului și adaptarea la schimbările climatice*, 2021. http://www.ucipifad.md/wp-content/uploads/2018/12/brosura_Agricultura-conservativ%C4%83-%E2%80%93-solu%C8%9Bie-indispensabil%C4%83_2021.pdf [Accessed on August 19, 2022]
7. MCFADDEN, G., CASALINI, F., GRIFFIN, T., ANTON, G. The Digitalisation of Agriculture: A Literature Review and Emerging Policy Issues. In: *OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers*, 2022, no. 176. <https://www.oecd.org/publications/the-digitalisation-of-agriculture-285cc27d-en.htm6> [Accessed on August 10, 2022]
8. WORLD BANK GROUP. *Open Knowledge Repository. What's Cooking: Digital Transformation of the Agrifood System*. 2021. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/35216> [Accessed on December, 26, 2022]
9. CROPLIFE INTERNATIONAL. *7 innovations that could save our planet*, 2020. <https://croplife.org/news-views/plant-science-post/?filter=investment-innovation> [Accessed on July 15, 2022]

ANALIZA COMPARATIVĂ A SISTEMULUI PUBLIC DE PENSII ȘI A SUSTENABILITĂȚII ACESTUIA ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI ÎN ROMÂNIA

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PUBLIC PENSION SYSTEM AND ITS SUSTAINABILITY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND ROMANIA

Elena NIREAN, ORCID: 0000-0002-2593-5836
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

Oana CÎMPIANU, ORCID:
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași,
România

CZU: 330.322.011:369(478)

e-mail: e.nirean@gmail.com
e-mail: oana.cimpianu@uaic.ro

The purpose of the research is to analyze the sustainability of the public pension system in the Republic of Moldova and its future assurance through the perspective of reducing inequities, adapting to the social insurance system and strengthening the sustainability of the public pension system. The results of the research refer to the analysis of the dynamics of the number of pension beneficiaries and the size of the pension in the Republic of Moldova. The study of the reasons and possibilities for employing pensioners in the labor field allowed the identification of a number of informally employed elderly people. The legislative changes were identified and/or analyzed at the level of the retirement period by gender, the contribution period, as well as the possibilities of reducing the retirement period for certain categories of beneficiaries. The ways to reduce inequities in the pension system and its connection to social insurance principles were identified, as well as strengthening its sustainability from the perspective of providing confidence on the part of individuals and economic agents in order to carry out the mandatory breakdowns in the social insurance budget fund and reducing tax evasion.

Cuvinte-cheie: *contribuabili, pensie, pensionari, povară de pensionare, sistem de pensii public, sistem de pensii privat.*

INTRODUCERE

Pensia este un drept acordat la solicitare și are la bază plata contribuției de asigurări sociale pe o perioadă minimă de timp, prevăzută de legislație în raport cu data nașterii solicitantului [1].

Sistemul de pensii este un sistem de protecție socială pentru persoanele asigurate, fondat cu scopul de a oferi prestații sociale în vederea asigurării unui trai decent persoanelor aflate în incapacitate (din cauza vârstei, invalidității, pierderii întreținătorului de familie) [2].

Există cel puțin două motive de implicare a statului în asigurarea unui sistem de pensii fie în calitate de gestionar, sau în calitate de regulator. În primul caz, angajații, din diverse motive, nu gândesc strategic la bătrânețe atunci când sunt tineri sau sănătoși, astfel, se pomenesc în situația în care este prea târziu pentru ei pentru a întreprinde unele măsuri în vederea autoasigurării. În al doilea caz, unii membri ai societății pot avea un comportament economic nechibzuit și consumă atunci când sunt tineri cât de mult posibil, fără a face careva economii de viitor. În acest context, se justifică implicarea statului la un plan de pensii [3].

În Republica Moldova, potrivit Legii nr. 156 din 14.10.1998 [4], cu modificările ulterioare, se stabilește cadrul legal al funcționării sistemului public de pensii, precum și interacțiunea acestuia cu sistemul public de asigurări sociale și cu alte mecanisme statale de protecție socială a populației. Scopul acestei legi constă în asigurarea unui sistem de pensii echitabil și sustenabil, care să garanteze un trai decent pentru beneficiarii de pensii. În conformitate cu Legea menționată, dreptul la pensie este valabil permanent, nu poate fi cedat, total sau parțial.

Sistemul de pensii din România este structurat pe 4 Piloni de pensii [5]:

1. **Pilonul I** - sistemul public de pensii
2. **Pilonul II** - fondurile de pensii administrate privat
3. **Pilonul III** - pensiile facultative
4. **Pilonul IV** – pensiile ocupaționale.

Pilonul I. Sistemul public de pensii este reglementat de Legea nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice, cu modificările și completările ulterioare. Sistemul public de pensii este de tip redistributiv, bazat pe solidaritate intergenerațională și funcționează pe baza principiului contributivității, conform căruia fondurile de asigurări sociale se constituie pe baza contribuțiilor datorate de persoanele fizice și juridice, participante la sistemul public, drepturile de asigurări sociale cuvenindu-se pe temeiul contribuțiilor de asigurări sociale plătite.

În România, începând cu data de 1 ianuarie 2016, sistemul de pensii militare de stat nu mai face parte din sistemul public de pensii, fiind reglementat ca sistem independent prin Legea nr. 223/2015 privind pensiile militare de stat, cu modificările și completările ulterioare.

Pilonul II. Sistemul de pensii obligatorii administrate privat este reglementat prin Legea nr. 411/2004 privind fondurile de pensii administrate privat, cu modificările și completările ulterioare.

Pilonul II este obligatoriu pentru: persoanele în vârstă de până la 35 de ani, care sunt asigurate potrivit prevederilor art. 6 alin. (1) din Legea nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice, cu modificările și completările ulterioare, și contribuie la sistemul public de pensii. Sunt facultative pentru: persoanele în vârstă de până la 45 de ani, care sunt deja asigurate și contribuie la sistemul public de pensii.

Baza de calcul, reținerea și termenele de plată a contribuției la fondul de pensii administrat privat sunt aceleași cu cele stabilite pentru contribuția de asigurări sociale. La momentul începerii activității de colectare, respectiv, în anul 2008, cuantumul contribuției a fost de 2% din baza de calcul. Pentru anul 2022, cota de contribuție aferentă fondurilor de pensii administrate privat este de 3,75% (art. II din OUG nr. 82/2017 pentru modificarea și completarea unor acte normative).

Participarea la Pilonul II este obligatorie pentru anumite categorii de vârstă, pe când în cadrul Pilonului III este facultativă pentru toți angajații.

Pilonul III. Sistemul de pensii facultative este reglementat prin Legea nr. 204/2006 privind pensiile facultative, cu modificările și completările ulterioare. Colectarea contribuțiilor la sistemul de pensii facultative administrate privat se face începând cu luna iunie 2007. Suma, reprezentând contribuțiile la fondurile de pensii facultative, este deductibilă pentru fiecare participant din venitul salarial brut lunar sau venitul asimilat acestuia, în limita unei sume reprezentând echivalentul în lei a 400 de euro într-un an fiscal.

Pilonul IV. Sistemul de pensii ocupaționale este reglementat prin Legea nr. 1/2020 privind pensiile ocupaționale, cu modificările și completările ulterioare.

Potrivit actelor legislative în Republica Moldova și în România există următoarele

Fig. 1. Categoriile de pensii în Republica Moldova și în România

Sursa: elaborată de autori în baza [4,6].

În Republica Moldova mărimea pensiilor se stabilește și se achită de către organele de asigurări sociale care au dreptul de control asupra autenticității actelor ce confirmă stagiul de muncă și venitul asigurat, eliberate de organele abilitate. Modul de organizare a activităților privind stabilirea și plata pensiilor se stabilește de Guvern.

Vârsta de pensionare pentru bărbați este de 63 de ani, iar pentru femei, în prezent, constituie 59 de ani și 6 luni.

Cuantumul pensiei pentru limita de vârstă, precum și cea reexaminată, se determină astfel:

1. Pensia pentru limita de vârstă se determină după formula [7]:

$$P = 1,35\% \times T_t \times V_{av},$$

unde: P – cuantumul pensiei calculate;

1,35% – rata de acumulare pentru anii de cotizare, realizați după 1 ianuarie 1999, calculată în procente;

T_t – stagiul total de cotizare, ani;

V_{av} – venitul mediu lunar asigurat valorizat.

Calculul se efectuează reieșind din rata de acumulare de 1,35%, venitul mediu lunar asigurat, valorizat conform prevederilor art. 8, și stagiul de cotizare realizat.

2. Pensia pentru limita de vârstă se reexaminează după formulele:

$$Pr = P + Pn$$

$$Pn = 2,0\% \times T_n \times V_{av},$$

unde: Pr – cuantumul pensiei reexaminată;

P – cuantumul pensiei calculate;

Pn – cuantumul pensiei pentru stagiul de cotizare realizat după stabilirea/reexaminarea pensiei calculate după reexaminare;

2,0% – rata de acumulare pentru anii de cotizare realizați după stabilirea dreptului la pensie pentru limita de vârstă;

T_n – stagiul de cotizare realizat după stabilirea/reexaminarea pensiei pentru limita de vârstă, ani;

V_{av} – venitul mediu lunar asigurat valorizat, determinat pentru perioada de activitate după stabilirea/reexaminarea pensiei pentru limita de vârstă.

Bărbații trebuie să înregistreze stagiul complet de cotizare de 34 de ani pentru a beneficia de o pensie completă. În cazul femeilor stagiul complet de cotizare, constituie în prezent, 32 ani și 6 luni.

La 1 aprilie 2023 pensiile și unele prestații sociale de stat au fost indexate cu 15%. Cuantumul pensiei minime pentru limită de vârstă după indexare constituie 2 620,62 de lei, cu aproximativ 342 de lei mai mult decât în anul 2022. Indexarea cu 15% s-a efectuat din contul creșterii procentuale a veniturilor proprii ale bugetului asigurărilor sociale de stat în anul 2022 comparativ cu anul 2021.

În condițiile unui stagiul incomplet de cotizare, asiguratului i se acordă pensia calculată, care nu poate fi mai mică decât pensia minimă diminuată proporțional stagiului de cotizare realizat la momentul stabilirii pensiei, fiind individual pentru fiecare pensionar.

În România, precum și la nivel internațional, una dintre provocările ultimelor decenii a reprezentat-o sistemul pensiilor de stat, acesta și-a arătat limitele. Există o discrepanță majoră între efort și recompensă sau, altfel spus, între responsabilitățile și drepturile individului. Acest dezacord evident este agravat de scăderea ratei de fertilitate concomitent cu creșterea speranței de viață datorită progreselor medicinei. Aceasta înseamnă că un număr tot mai restrâns de persoane active susțin financiar un număr tot mai mare de pensionari [8].

MATERIAL ȘI METODĂ

Cercetarea a fost efectuată în baza datelor oficiale oferite de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, Casa Națională de Asigurări Sociale, Serviciul Fiscal de Stat, Institutul Național de Statistică din România, Casa Națională de Pensii Publice din România, Ministerul Muncii și Solidarității Sociale din România, Secretariatul General al Guvernului din România, Comisia Europeană, a datelor din literatura de specialitate, precum și potrivit bazei normative și legislative aferente temei de cercetare. Datele acumulate au contribuit la efectuarea calculelor în vederea analizei stării actuale a sistemului public de pensii din Republica Moldova și din România, precum și în vederea efectuării unui studiu de apreciere a eficienței modificărilor legislative în ceea ce privește sistemul public de pensii și asigurarea sustenabilității acestuia. În calitate de metode au fost utilizate analiza calitativă, cantitativă statică și dinamică, sinteza, abstracția științifică, metoda statistică, metoda tabelară, metoda grafică, calculul analitic, metode economico–matematice, inducția și deducția.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Dreptul la pensie îl au asigurații cu domiciliu în Republica Moldova, precum și persoanele care, la data stabilirii pensiei, nu au calitatea de asigurat, dar îndeplinesc condițiile prevăzute de prezenta lege. El se exercită, în condițiile legii, prin sistemul public de asigurări contra riscurilor sociale reprezentate de pierderea capacității de muncă sau de pierderea susținătorului [4].

Atât în Republica Moldova, cât și în România se observă o reducere dinamică a numărului de pensionari. Astfel, dacă în anul 2020 erau înregistrați 696011 beneficiari de pensii pe diferite grupe de vârstă, apoi în anul 2022 numărul acestora s-a redus până la 674948 persoane, potrivit datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova.

Dacă e să analizăm numărul pensionarilor pe categorii de pensii, cel mai mare număr se atestă la categoria pentru limita de vârstă, 520,9 mii persoane în anul 2022, din care 360,1 mii persoane sunt femei și 160,8 mii persoane sunt bărbați (Tab. 1).

Tabelul 1

Numărul de pensionari după categoria pensiei și pe sexe
în Republica Moldova și în România

Categorია pensiei	2020			2021			2022		
	Am- bele sexe	Fe mei	Băr bați	Am- bele sexe	Fe mei	Băr bați	Am- bele sexe	Fe mei	Băr bați
Republica Moldova									
Total pensionari pe cat- egorii, inclusiv:	696,0	449,8	246,2	686,2	442,6	243,6	674,9	433,6	241,3
-pensie pentru limita de vârstă	524,5	370,0	154,5	522,8	365,1	157,7	520,9	360,1	160,8
-pensie pentru limita de vârstă în cazul pensiilor anticipate	5,4	-	5,4	2,1	-	2,1	1,3	-	1,3
-pensie de dizabilitate	126,2	63,5	62,7	122,2	61,8	60,4	113,9	57,8	56,1
-pensie de urmaș	12,7	10,1	2,6	12,4	9,7	2,7	12,9	10,2	2,7
-alte categorii de pensii	27,2	6,2	21,0	26,7	6,0	20,7	25,9	5,5	20,4
România									
Total pensionari pe cat- egorii, inclusiv:	4940	2683	2257	4884	2633	2251	4800	2487	2213
-pensie pentru limita de vârstă	3874	2244	1630	3867	2231	1636	3824	2204	1620
-pensie anticipată	16	9	7	13	8	5	9	6	3
-pensie anticipată parțială	87	44	43	93	48	45	93	49	44
-pensie de dizabilitate (invaliditate)	470	208	262	428	191	237	404	182	222
-pensie de urmaș	493	178	315	483	155	328	470	146	324

Sursa: elaborat de autori în baza datelor Biroului Național de Statistică a Republicii Moldova [9] și ale Casei Naționale de Pensii Publice din România [10].

Din datele Tabelului 1 putem observa că în Republica Moldova numărul de pensionari pentru limita de vârstă în anul 2022 față de anul 2020 s-a redus cu 3,6 mii persoane, iar față de anul precedent 2021 cu 1,9 mii persoane. În reducere este și numărul pensionarilor cu dizabilități – cu 12,3 mii persoane și, respective, cu 8,3 mii persoane. Numărul beneficiarilor pensiei de urmaș s-a majorat în anul 2022 în comparație cu anii precedenți cu 0,2 mii persoane și, respective, cu 0,5 mii persoane.

La nivelul disparităților pe sexe putem identifica că în numărul total de pensionari ponderea cea mai mare este ocupată în anul 2022 de femei 64,25%, iar cota bărbaților a fost, respective, de 35,75%.

În profilul teritorial se atestă o concentrare mai mare a pensionarilor în zona de nord a țării (29,12% în anul 2022). În municipiul Chișinău sunt înregistrate 23,29% din pensionari în anul 2022, ponderea cărora s-a majorat cu 0,44 p.p. față de anul 2020 și cu 0,29 p.p. față de anul 2021. În zona de sud a țării se află cel mai mic număr de pensionari – 96859 persoane în anul 2022, cu 1328 persoane mai puțin față de anul 2020 și cu 735 persoane mai puțin în comparație cu anul 2021.

În România, cel mai mare număr de pensionari se atestă la categoria pentru limita de vârstă – 3824 mii persoane în anul 2022, dintre care 2204 mii persoane sunt femei și 1620 mii persoane sunt bărbați. Numărul de pensionari a scăzut cu 84 mii persoane în decembrie 2022 față de aceeași perioadă a anului precedent și cu 140 mii persoane față de decembrie 2020. Din datele Tabelului 1 se observă că numărul pensionarilor din România care beneficiază de pensie anticipată a scăzut cu 40% în 2022 față de 2020, iar al celor cu pensie anticipată parțială a crescut cu 8% în 2022 față de 2020 și cu 0,6% față de 2021. O reducere ușoară de 15% este și în cazul pensiilor de invaliditate și de doar 5% în cazul pensiei de urmași.

Procesul de îmbătrânire demografică s-a accentuat în ultimii ani în toate țările Europei. Potrivit datelor oferite de Institutul Național de Statistică al României, la data de 1 iulie 2022 aproximativ 3,18 milioane de copii cu vârsta între 0 și 14 ani au domiciliul în România, fiind depășiți numeric cu 672000 de către cei cu vârste peste 65 de ani. Îmbătrânirea demografică s-a accentuat comparativ cu 1 iulie 2021, prin creșterea (cu 0,2 puncte procentuale) ponderii populației vârstnice (de 65 de ani și peste) și prin scăderea ușoară (cu 0,1 puncte procentuale) a ponderii persoanelor tinere (0-14 ani).

Ca și în cazul Republicii Moldova, la nivelul diferențelor pe sexe putem identifica că în cadrul tuturor anilor ponderea cea mai mare din numărul total al pensionarilor este ocupată de femei, respectiv aproximativ 58% pe perioada celor 3 ani studiați, probabil și datorită vârstei mai mici de pensionare a femeilor, dar și a faptului ca din populația națională adultă un procent în valoare de 51,1% îl ocupă femeile.

Potrivit Hotărârii Guvernului Republicii Moldova cu privire la indexarea și majorarea prestațiilor sociale, nr. 197/2022, cu luarea în calcul a ratei inflației la sfârșitul anului 2022, exprimată prin majorarea indicelui prețurilor de consum în luna decembrie a anului 2022 față de aceeași lună a anului precedent, la 1 aprilie 2022 pensiile și unele prestații sociale s-au indexat cu 13,94% [11].

Tabelul 2

Mărimea pensiei pe categorii de beneficiari în Republica Moldova și în România

Categorii	Anii			Abateri ±, anul 2022 față de anii:	
	2020	2021	2022	2020	2021
Republica Moldova (MDL)					
Total pe categorii	1901,1	2104,5	2578,5	+677,4	+474,0
Pentru limita de vârstă	1843,0	2067,5	2595,3	+752,3	+527,8
De dizabilitate	1430,5	1516,4	1736,9	+306,4	+220,5
De urmaș	1005,9	1518,7	1848,5	+842,6	+329,8
Pentru vechime în muncă	967,1	1006,5	1118,4	+151,3	+111,9
Pentru unele categorii de angajați din aviația civilă	8694,5	9949,2	10946,0	+2251,5	+996,8
Participanți la lichidarea avariei de la Cernobâl	3766,1	3984,6	4314,5	+548,4	+329,9
Militari în termen și membrii lor de familie	1647,0	1754,7	1897,1	+250,1	+142,4
Angajați din domeniul culturii	1424,9	1518,7	1724,5	+299,6	+205,8
Pentru limita de vârstă în cazul pensiilor anticipate	3076,9	2855,1	2959,6	-117,3	+104,5
Alte categorii	4854,3	5184,9	5704,9	+850,6	+520,0
România (RON=MDL)					
Total pe categorii	1403 RON 5725,36 MDL	1557 RON 6622,70 MDL	1732 RON 6989,31 MDL	+329 RON +1263,95 MDL	+175 RON +366,61 MDL
Limita de vârstă	1573 RON 6419,10 MDL	1737 RON 7388,33 MDL	1929 RON 7784,29 MDL	+356 RON +1365,19 MDL	+192 RON + 395,96 MDL
Pensia anticipată	1806 RON 7369,92 MDL	2170 RON 9230,10 MDL	2470 RON 9967,44 MDL	+664 RON ++2597,52 MDL	+300 RON +737,34 MDL

Pensia parțială anticipată	1297 RON 5292,80 MDL	1564 RON 6652,47 Mdl	1788 RON 7215,30 MDL	+491 RON +1922,5 MDL	+224 RON +562,83 MDL
Invaliditate	716 RON 2921,85 MDL	748 RON 3181,62 MDL	794 RON 3204,11 MDL	+78 RON +282,26 MDL	+46 RON +22,49 MDL
Invaliditate - gradul I	585 RON 2387,27 MDL	624 RON 2654,18 MDL	677 RON 2731,97 MDL	+92 RON +344,7 MDL	+53 RON +77,79 MDL
Invaliditate - gradul II	743 RON 3032,03 MDL	786 RON 3343,25 MDL	844 RON 3405,88 MDL	+101 RON +373,85 MDL	+58 RON +62,63 MDL
Total pe categorii	1403 RON 5725,36 MDL	1557 RON 6622,70 MDL	1732 RON 6989,31 MDL	+329 RON +1263,95 MDL	+175 RON +366,61 MDL
Limita de vârstă	1573 RON 6419,10 MDL	1737 RON 7388,33 MDL	1929 RON 7784,29 MDL	+356 RON +1365,19 MDL	+192 RON + 395,96 MDL

Sursa: elaborat de autori în baza datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova [9] și ale Casei Naționale de Pensii Publice din România [10].

*Notă: valuta RON (leul românesc) a fost adaptată de autori la valuta MDL (leul moldovenesc) în conformitate cu cursul valutar mediu anual anunțat de Banca Națională a Republicii Moldova pentru fiecare an de analiză.

Calculule efectuate în Tabelul 2 confirmă majorarea mărimii pensiei la toate categoriile de beneficiari în anul 2022 comparativ cu anii precedenți.

În Republica Moldova, cuantumul pensiei minime după indexare a constituit în anul 2022: - pensie pentru limita de vârstă – 2278,80 lei; - pensie de dizabilitate: în cazul unei dizabilități severe – 1709,10 lei; în cazul unei dizabilități accentuate – 1595,16 lei; în cazul unei dizabilități medii – 1139,40 lei.

Pe parcursul anului 2022, de către Casa Națională de Asigurări Sociale a Republicii Moldova au fost implementate un șir de acte legislative în scopul creșterii gradului de protecție socială a populației. De la 01 ianuarie 2022 a fost modificat art. 9 din Legea nr. 156/1998 privind sistemul public de pensii, fiind instituită o categorie nouă de pensie, pensie anticipată pentru carieră lungă. Astfel, în cazul bărbaților, pensia anticipată pentru carieră lungă se acordă dacă confirmă stagiul de cotizare de 39 ani, iar în cazul femeilor stagiul de cotizare constituie de la 01 ianuarie 2022 - 35 ani 06 luni; de la 01 iulie 2022

– 30 iunie 2023 – 36 ani; de la 01 iulie 2023 – 30 iunie 2024 – 36 ani 06 luni; de la 01 iulie 2024 – 37 ani [12].

Calcululele efectuate în Tabelul 2 ne confirmă majorarea mărimii pensiei medii la toate categoriile de beneficiari în anul 2022 comparativ cu anii precedenți și în România. Observăm că cea mai mare creștere o avem la pensiile anticipate și anticipate parțiale. Majorarea în medie este făcută aproximativ în mod egal pe perioada celor doi ani, cu excepția pensiilor anticipate la care în anul 2021 a fost o creștere mai mare.

Pentru a asigura funcționarea unui sistem de pensii sustenabil, în primul rând din punct de vedere financiar, este necesar de a stimula rămânerea cât mai îndelungată a persoanelor în câmpul muncii. În acest sens, prin intermediul politicilor statului se vor aplica măsuri pro-active pe piața muncii, care abordează îmbătrânirea populației, incluse atât în conceptul de reformare a sistemului de pensii, cât și în Programul Național pentru ocuparea forței de muncă pe anii 2022-2026 [12] și în Programul național strategic în domeniul securității demografice în Republica Moldova 2011–2025 [13]. Pentru că doar printr-o abordare complexă a problemelor sociale va fi posibil de asigurat bunăstarea populației.

Reducerea dinamică a numărului de contribuabili în Republica Moldova a generat modificarea raportului dintre numărul acestora și numărul pensionarilor în perioada anilor 2020-2022. Reducerea numărului contribuabili a fost cauzată în cea mai mare parte de lichidarea agenților economici insolvăbili preponderent din sectorul agrar.

În vederea asigurării sustenabilității financiare a sistemului de pensii vor fi redistribuite tarifele contribuțiilor de asigurări sociale în vederea aplicării cotei echitabile de participare cu contribuții ale plătitorilor (2/3 angajat – 1/3 angajat).

O măsură este susținerea trecerii graduale la vârsta de pensionare standard (pentru femei – la 62 de ani și pentru bărbați – la 65 de ani), cu 6 luni anual începând cu 01.01.2017. Majorarea graduală a vârstei de pensionare și majorarea stagiului necesar de cotizare de la 30 de ani la 35 de ani vor provoca o creștere semnificativă a contribuției lor la finanțarea sistemului de pensii.

În prezent, în Republica Moldova stagiul mediu de cotizare al femeilor este mai mic cu 25% decât cel al bărbaților; drept consecință, femeile au o pensie mai mică în raport cu cea a bărbaților. Revizuirea graduală a stagiului total de cotizare va înlătura această discriminare, dat fiind faptul că femeile constituie 70% din numărul beneficiarilor sistemului de pensii.

Un indicator principal al viabilității sistemului de pensionare, format pe principiul solidarității generațiilor, este coeficientul poverii de pensionare care depinde de raportul dintre numărul plătitorilor contribuțiilor de pensii și numărul beneficiarilor de pensii. Cu cât mare este numărul persoanelor ocupate și mai mic numărul pensionarilor, cu atât mai înaltă este stabilitatea sistemului de pensionare.

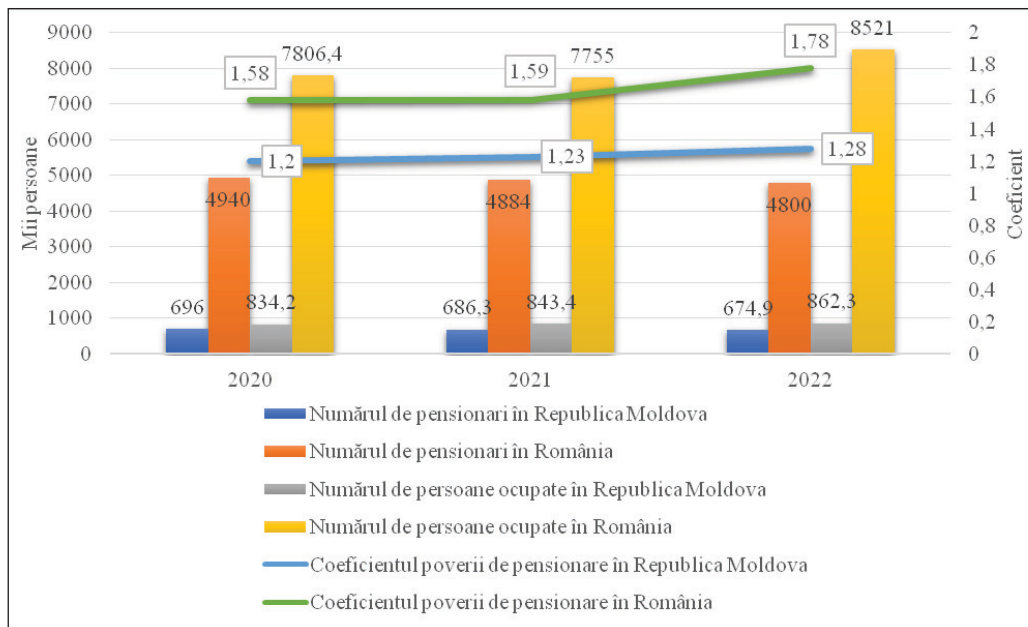

Fig. 2. Coeficientul poverii de pensionare în Republica Moldova și în România

Sursa: Calculat și elaborat de autori în baza datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova [9] și a Institutului Național de Statistică din România [14].

Din rezultatele calculelor expuse în Figura 2 constatăm sporirea sustenabilității sistemului de pensionare în anul 2022 comparativ cu anii precedenți atât în Republica Moldova, cât și în România, dat fiind faptul că se majorează în dinamică numărul de persoane ocupate, concomitent cu reducerea numărului de pensionari.

Este evident că valoarea numărătorului și a numitorului din cadrul acestui raport, depinde, în mare măsură, atât de procesele demografice, cât și de cele social-economice ce au loc în țară. Dacă numărul pensionarilor este practic stabil (legislația ce stabilește dreptul de a beneficia de pensie, de regulă, nu se schimbă deseori), atunci numărul angajaților (plătitori ai contribuțiilor de pensii) este o mărime mult mai variabilă, îndeosebi în economiile reformatoare, și depinde, în mare măsură, de condițiile economice și de situația pe piața muncii.

Sistemul public de pensii nu va mai fi durabil din cauza, printre altele, evoluțiilor demografice: reducerea natalității și creșterea speranței de viață. Îmbătrânirea populației a fost mai rapidă decât s-a prevăzut, iar criza financiară și economică a avut un impact dramatic asupra bugetelor, piețelor de capital și întreprinderilor. Conform Comisiei Europene, raportul de dependență economică a persoanelor vârstnice se va dubla: în timp ce în prezent există patru persoane de vârstă activă pentru fiecare persoană cu vârsta mai mare de 65 de ani, până în 2060 vor exista doar două persoane de vârstă activă pentru

fiecare persoană cu vârsta mai mare de 65 de ani [10]. Una dintre soluțiile la criza sistemului public de pensii în România a fost introducerea schemelor de pensii private, bazate pe acumulare de fonduri, astfel au fost creați pilonii de pensii II, III, IV.

CONCLUZII

Baza acordării pensiilor o constituie defalcările în bugetul asigurărilor. Potrivit modificărilor din anul 2022, baza lunară de calcul pentru fiecare salariat nu poate fi mai mică decât salariul minim lunar pe țară stabilit de legislație, proporțional timpului lucrat și contribuția de asigurări sociale calculată la baza lunară de calcul pentru fiecare salariat cu timp de muncă parțial sau regim de activitate redusă nu poate fi mai mică de 25% din contribuția de asigurări sociale calculată la salariul minim lunar pe țară.

Analiza situației privind sistemul public de pensii denotă faptul că problema privind pensiile mici, corelarea slabă dintre mărimea pensiilor și mărimea contribuțiilor și durabilitatea firavă a sistemului în general sunt consecințele unor probleme fundamentale ale țării. Acestea țin de înrăutățirea situației demografice, de fenomenul migrației și de economia informală, de rata scăzută a ocupării și a salariilor.

În condițiile îmbătrânirii populației se poate prognoza o creștere semnificativă a poverii persoanelor contributive pentru întreținerea unui pensionar. Astfel, dacă la etapa actuală pentru întreținerea unui pensionar contribuie aproape 1,3 contribuabil (Fig. 2), atunci în dinamică acest indicator probabil se va majora. La nivelul Uniunii Europene la un pensionar revine circa 3-4 contribuabili. Această situație este extrem de riscantă și face ca asigurarea cu pensie de către sistemul public actual de asigurări sociale să fie foarte volatilă la micile schimbări demografice, economice, sociale și politice.

Majorarea vârstei de pensionare, prevăzută de reforma pensiilor, a avut impact asupra structurii beneficiarilor de pensie. Astfel, alături de faptul că în numărul pensionarilor predomină la moment, pensionarii după limita de vârstă, se majorează și ponderea pensionarilor de incapacitate de muncă. Majorarea vârstei de pensionare și, respective, a stagiului de cotizare va oferi cetățenilor posibilitatea să rămână activi în câmpul muncii. Aceasta înseamnă o bătrânețe activă, precum și o pensie mai mare.

Atenuarea presiunilor asupra veniturilor sistemului public de pensii poate fi atinsă fie prin majorarea contribuțiilor de asigurări sociale și/sau prin majorarea bazei de calcul a acestor contribuții. În Republica Moldova există potențial pentru utilizarea ambelor instrumente. Angajatorul achitând angajaților salariu și alte recompense, este obligat să calculeze și să rețină contribuții individuale de asigurări sociale de stat în cuantumul stabilit prin Legea bugetului asigurărilor sociale adoptată anual.

Atât România, cât și Republica Moldova au încercat prin diferite măsuri să îmbunătățească eficiența sistemului public de pensii. Dacă în cazul Republicii Moldova s-a încercat majorarea vârstei de pensionare, precum și a stagiului de cotizare prin reangajarea pensionarilor, în cazul României s-a încercat alinierea la statele mult mai dezvoltate prin creșterea vârstei de pensionare și reformarea sistemului public de pensii prin crearea Pilonului II de pensii. Introducerea măsurilor sus-menționate au avut caracter

obligatoriu în ambele state. Odata cu înființarea Pilonului II (pensii private obligatorii) a avut loc și introducerea Pilonului III (pensii private facultative), iar prin Legea nr. 1/2020 s-a creat și Pilonul IV (pensii private ocupaționale). Prin acești piloni populația poate economisi suplimentar, în conturi individuale, în vederea pensionării. Declinul demografic deosebit de accentuat nu mai poate susține un sistem de pensii de stat bazat exclusiv pe redistribuție și solidaritate intergenerațională.

În vederea asigurării sustenabilității sistemului public de pensii moldovenesc și sporirii credibilității populației, recomandabil ar fi crearea pilonului II, după exemplul României, ce oferă un spațiu larg de manevră în gestiunea sistemului de asigurări sociale pentru stat, dar și mai multă libertate pentru asigurați. În acest sens este necesar de a fi creat cadrul legal și cadrul instituțional necesar. Experții pe politici publice independenți la fel promovează necesitatea pilonului II. Putem concluziona că pilonul II este pasul următor în reforma pensiilor, care poate avea multiple scenarii și multiple constrângeri și a cărei implementare în Moldova încă nu a fost supusă unei analize aprofundate.

Referințe:

1. MARINESCU, R.T. *Finanțe publice: modele de analiză și studii de caz*. București: Editura Economică, 2009. 384 p. ISBN 978-973-709-447-6
2. BOTNARI, N. și al. *Finanțe*. Chișinău: Editura ASEM, 2010. 423 p. ISBN 978-9975-75-537-5
3. ARGESANU, N.R. Politici din sfera protecției sociale și sustenabilitatea lor în contextul constrângerilor bugetare. În: *Policy of social protection sphere and their sustainability in the context of budgetary constraints*. MPRA nr. 47800, publicat la 27 iulie 2013.
4. Legea privind sistemul public de pensii, nr. 156 din 14.10.1988. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1988, nr. 111 – 113, art. 683. Modificat la 1.01.2023.
5. <https://mmuncii.ro/j33/index.php/ro/2014-domenii/protectie-sociala/pensii>
6. Legea privind sistemul unitar de pensii publice în România, nr. 263/2010, cu modificările ulterioare.
7. *Tot ce trebuie să știți despre pensii în Republica Moldova*. <https://www.delucru.md/articles/tot-ce-trebuie-sa-stii-despre-pensii-in-republica-moldova> Accesat 06.09.2023 [Accesat: 16.08.2023]
8. DRĂGAN, M. Reziliența în planificarea regională – aspecte conceptuale și metodologice. https://www.researchgate.net/publication/311452414_REZILIENȚA_IN_PLANIFICAREA_REGIONALA_-_ASPECTE_CONCEPTUALE_SI_METODOLOGICE [Accesat: 20.08.2023]
9. www.statistica.gov.md [Accesat: 16.08.2023]
10. <https://www.cnpp.ro>

11. Hotărârea Guvernului cu privire la indexarea și majorarea prestațiilor sociale, nr. 197/2022.
12. <https://social.gov.md/wp-content/uploads/2023/04/Programul-national-de-ocupare-a-fortei-de-munca-2022-2026.pdf> [Accesat: 18.08.2023]
13. https://mecc.gov.md/sites/default/files/document/attachments/program_national_strategic_in_domeniul_securitatii_demografice_2011-2025.pdf [Accesat: 18.08.2023]
14. <https://insse.ro/cms/> [Accesat: 26.08.2023]

RECONSIDERAREA CONȚINUTULUI, SCOPULUI ȘI DOMENIILOR DE INVESTIGARE A AUDITULUI DE MARKETING

RECONSIDERING THE CONTENT, PURPOSE AND FIELDS OF RESEARCHING OF THE MARKETING AUDIT

*Ala TABARCEA, ORCID: 0000-0001-7300-1491
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova*

CZU: 657.6:339.138

e-mail: tabarcea.ala@gmail.com

The categories of companies that request the audit service are recorded in the specialized literature of marketing, being specified economic agents, mainly of medium and large size, who are looking ways to increase sales; they want a management reorganization in the result changes in the market situation; understanding that the marketing activity is not capitalized on maximum and want to improve marketing efficiency. In order to correctly explain the content, the purpose, the objectives and the fields of researching of the marketing audit, we have proposed as an objective, the thorough examination of the many points of view, formulated by authors and practitioners from abroad and from our country: or, given the number imposing "writings" with the marketing audit as the object of analysis, from the beginning we also fell into the trap of a theoretically induced error; considering that the authors opinions regarding its approach, content and consistency can constitute faithful theoretical and practical benchmarks both for students and practitioners.

Keywords: *marketing audit, marketing auditor, psychological bias, „respectexpert”, strategic marketing planning.*

INTRODUCERE

În literatura de specialitate sunt consemnate categoriile de firme care solicită serviciul auditului de marketing, fiind specificați agenții economici, preponderent de talie medie și mare, unde există funcții și departamente de marketing și care caută modalități de majorare a vânzărilor; își doresc o reorganizare a managementului în rezultatul modificării conjuncturii pieței și/sau creșterea afacerii; conștientizează că activitatea de marketing nu este valorificată la maximum și își doresc eficientizarea activității de marketing.

Pentru a explica corect conținutul, scopul, obiectivele și domeniile de investigare ale auditului de marketing, ne-am propus ca obiectiv examinarea minuțioasă a numeroaselor puncte de vedere, formulate de autori și practicieni din țara noastră și din străinătate: or, dat fiind numărul impunător de „scrieri”, având ca obiect de analiză auditul de marketing, din start am căzut și noi în capcana unei erori teoretic induse, considerând că opiniile autorilor diferă în ceea ce privește abordarea, conținutul și consistența acestuia, lucru care a fost infirmat ulterior.

MATERIAL ȘI METODĂ

Demersul metodologic utilizat în conceperea acestui articol a avut ca fundament conținutul lucrărilor reputaților autori autohtoni și străini și metodele de cercetare: analiza și sinteza, inferențele inductivă și deductivă.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În 1959, Asociația Americană de Management publică un materialul despre auditul de marketing cu titlul „Analyzing and Improving Marketing Performance”/„Analizarea și îmbunătățirea performanței activității de marketing, Raportul nr. 32”. Astfel, auditul de marketing, a fost menționat, pentru prima dată, ca etapă importantă a planificării strategice a organizației [1, p. 16]. Or, „auditul de marketing ca idee datează de la începutul anilor 1950. Rudolph Dallmeyer, un fost director în Booz Allen & Hamilton, își amintește că a efectuat audituri de marketing încă din 1952”.

Mai târziu, în anul 1967, și Philip Kotler în „Marketing Management: Analysis, Planning, and Control” atribuie auditului de marketing un capitol consistent. Cu toate acestea, abia în anii 1970 agitați de crize sistemice începe să pătrundă în conștientizarea managementului companiilor mari, dar cu un grad scăzut de sofisticare metodologică. În 1977, Kotler, Gregor și Rogers, prin articolul „The Marketing Audit comes of Age”/„Auditul de marketing devine major”, aduc o contribuție imensă în dezvoltarea auditului de marketing. Definiția și particularitățile auditului de marketing formulate de către acești trei autori în 1977 au fost mai târziu preluate de alții: Brownlie (1993) în publicația „The Marketing Audit: A Metrology of Explanation”, ulterior (1996) emițând opinia, importantă, din punctul nostru de vedere, dar sfruntat ignorată până în prezent de majoritatea: **„în practică există confuzii cu privire la modul în care trebuie condus auditul de marketing”**. *Ca ilustrare justificativă: dacă doi contabili realizează un audit, ei apelează la aproximativ aceeași metodologie, spre deosebire de doi auditori de marketing care vor recurge la concepții/metodologii diferite despre procesul de audit.*

Aubrey Wilson definește auditul de marketing ca fiind „o metodă autoadministrată de identificare și realizare a modului de utilizare a resurselor de marketing” [2, p. 1]. Mai mult, acesta consideră că auditorul e obligat să folosească mai multe liste de referință pentru a culege datele, iar mai târziu să compare rezultatele cu punctele de referință (standarde) elaborate în cadrul industriei sau companiei.

Bruno Camus (1982) în publicația „Audit marketing” interpretează auditul ca o metodă de control strategic, implementând conceptele: auditul gestiunii, auditul pieței și auditul strategic (al rezultatelor economice și de marketing) și definește auditul de marketing ca fiind „examinarea profesională precisă și exactă a unei situații” care „trebuie să constituie un ajutor în fundamentarea deciziilor pe baza unui studiu exploratoriu și explicativ al trecutului și prezentului, util pentru viitor” [3, p. 43]. Pornind de la rolul planificării strategice în cadrul firmei, Camus menționează că rolul auditului de marketing este următorul:

- de a emite recomandări prealabile punerii în aplicare a politicii de marketing a firmei;
- de a utiliza mijloace de control și urmărire a modului de implementare a politicii de marketing;
- de a elabora strategii și tactici de consolidare sau de repliere/retragere [3, p. 129].

David Parmerlee (2000) consideră auditul ca o componentă a management marketingului și înglobează termenul „marketing management audit” ca etapă a planificării de marketing, vizând trei probleme fundamentale:

- Viziunea firmei și abordarea pieței pe care acționează;
- Valoarea serviciilor/produselor desfăcute;
- Eficiența/rentabilitatea acțiunilor desfășurate.

Potrivit autorului, „auditul de marketing este un instrument prin care se măsoară valoarea, riscul și eficiența eforturilor de marketing. Considerat a fi diferit de cercetarea surselor primare și secundare de date, auditul de marketing crește eforturile de dobândire a datelor ce vizează performanța firmei și perspectiva viitorului prin prisma trecutului și prezentului” [4, p.8]

Michael Baker (2008) tratează auditul de marketing prin prisma auditului planificării strategice de marketing, fiind interpretat ca o metodă de analiză a manierei în care s-a realizat procesul planificării strategice de marketing, cu scopul identificării recomandărilor privind ameliorarea situației.

Manualul lui Kotler din 2009 conturează conținutul auditului de marketing ca „analiză periodică, comprehensivă, sistematică și independentă a mediului de marketing al unităților strategice ale companiei, ale obiectivelor, strategiilor și acțiunilor concrete ale acestora cu scopul de a determina oportunitățile și amenințările și a recomanda un plan de acțiune pentru a îmbunătăți performanțele companiei” [5, p. 696].

„Auditul de marketing constă în specificarea, culegerea, măsurarea, analiza și interpretarea datelor și informațiilor referitoare la mediul intern și extern al organizației, cu scopul de a identifica punctele forte și slabe ale acesteia, oportunitățile și riscurile specifice mediului extern” – o definiție regăsită și în cartea de „Marketing” a coordonatorului Virgil Balaur, concretizând eforturile Catedrei de Marketing a Academiei de Studii Economice din București [6, p. 535].

„Ca o sinteză a diverselor puncte de vedere, auditul de marketing este un instrument prin care se verifică periodic abordarea strategică de marketing a companiei, este un instrument de evaluare și control al performanței de marketing.”, susțin Cetină I., Dumitru I. și Rădulescu V. din Târgu Jiu [7, p. 113-120].

Auditul de marketing este analizat și de alți specialiști în marketing din România, cum ar fi Constantin Florescu, Luigi Dumitrescu ș.a. C. Florescu, spre exemplu, consideră că auditul de marketing este o evaluare sistematică a modului de utilizare a resurselor de marketing ale întreprinderii și presupune culegerea, măsurarea, analiza și interpretarea informațiilor referitoare la mediul extern și intern al întreprinderii. Auditul conține atât o componentă de natură internă ce se focalizează asupra cercetării variabilelor aflate

sub controlul direct al firmei (auditul intern), cât și o componentă de natură externă, cuprinzând analiza ansamblului de factori exogeni firmei ce îi influențează activitatea în mod permanent (auditul extern). De asemenea, C. Florescu arată care sunt cele trei scopuri de bază ale auditului:

1) înțelegerea în detalii și în profunzime a situației interne a firmei și a mediului extern al acesteia;

2) evaluarea obiectivă a performanțelor trecute și a activităților actuale;

3) identificarea clară a ocaziilor și amenințărilor viitoare [8].

Auditul de marketing este, deci, o activitate destul de complexă, care trebuie realizată permanent de către administratorii companiei sau periodic – de către o terță persoană, prin care sunt supuse investigației atât mediul intern, cât și cel extern. De asemenea, auditul de marketing poate fi interpretat ca o punte ce leagă trecutul, prezentul și viitorul companiei [9].

Generalizând, pentru a putea expune judicios conținutul auditului de marketing, consideram indicată și potrivită formularea răspunsurilor la următoarele întrebări (generalizare enunțată studenților):

1. Ce reprezintă auditul de marketing?: *Activități de evaluare, recapitulare și evaluare, investigare, examinare, cercetare, expertiză, diagnostic, instrument, etapă a planificării strategice de marketing, metodă autoadministrată, metodă de control, ajutor în fundamentarea deciziilor, studiu exploratoriu și explicativ.*

2. Cum realizăm auditul de marketing (cum evaluăm) și care sunt cerințele față de acest proces?: *Complet, sistematic, independent și periodic, netendențios, echidistant, precis și exact.*

3. Ce evaluăm (care sunt dimensiunile audiate)?: *Misiunea, viziunea, obiectivele, strategiile, tacticile, planurile de marketing, planificarea strategică de marketing, mediul extern, situația internă, eficiența, rentabilitatea, performanța, valoarea, riscul și eficiența eforturilor de marketing, disfuncțiile și cauzele ineficienței, trecutul și prezentul, perspectiva viitorului prin prisma trecutului și prezentului, utilizarea mijloacelor de control, urmărirea modului de implementare a politicii de marketing etc.*

4. Cu ce scop evaluăm?: *Identificarea domeniilor care ridică probleme, factorii care influențează pozitiv sau negativ activitatea de marketing, identificarea ocaziilor și amenințărilor viitoare.*

5. Cu ce scop identificăm daturile conturate la întrebarea precedentă?: *Pentru a nu admite/contracara impactul distructiv și direcționa resursele către zone, care ar spori cifra de afaceri și profitabilitatea companiilor; pentru a ameliora eficacitatea de marketing, fundamenta strategiile de marketing; pentru a consilia, a sprijini fundamentarea deciziilor și pentru a recomanda acțiuni corective.*

Sunt doar câteva abordări, care la prima vedere sunt distincte din punctul de vedere al conținutului, pentru că pun accentul pe anumite detalii (știm că judecățile autorilor sunt diferite, deși nu ar trebui să fie astfel, pentru că studiază același demers științific), iar în condițiile în care nu există nicio valoare de adevăr cu care să putem compara

judcățile acestor autori, suntem și noi supuși biasului psihologic catalogat de Daniel Kahneman ca **insensibilitate față de lărgimea perspectivei** (este clar că abordările/răspunsurile ar trebui să fie diferite, dar nu sunt, ceea ce inspiră că un factor/dat care ar trebui să afecteze judecata este neglijat). În condițiile în care ne angajăm și noi să formulăm o interpretare coerentă și, cel mai important, justă a auditului de marketing, raționând asupra probabilității că ne va reuși acest lucru, involuntar judecăm această probabilitate bazându-ne pe similitudinea dintre „creația” noastră și un stereotip sau pattern: în cazul nostru formularea conceptului de către Kotler ca cea mai potrivită. Ne-am format impresii/concluzii coerente (când am reflectat pentru prima oară asupra procesului de auditare, luându-ne mult timp să le schimbăm), fiind afectați de biasul confirmaționist, nesocotind probele contradictorii ori interpretându-le distorsionat.

Dimensiunile de investigare ale auditului de marketing, complementare sau independente, vizează examinarea auditului structural sau auditul gestiunii de marketing și auditul conjunctural sau auditul pieței.

Auditul gestiunii de marketing/potențialul de marketing al întreprinderii presupune cercetarea și investigarea tuturor componentelor structurale de natură comercială și de marketing susceptibile de a afecta rezultatele companiei. Scopul acestuia: recenzarea, verificarea, determinarea eficienței mijloacelor de marketing, evaluându-se fiecare participant și acțiune a strategiilor și tacticilor de marketing, identificându-se atuurile și slăbiciunile de marketing.

Auditul gestiunii de marketing/potențialul de marketing se bazează pe surse interne ale companiei: documente contabile; plan de marketing periodic; fișier client; fișier furnizor; fișier servicii post-vânzare; statistici comerciale; statistici logistice și fișe de stoc; rapoarte ale vânzătorilor; suporturi de promovare; suporturi de comunicare internă; suporturi de comunicare externă; suporturi de formare a personalului comercial și administrativ; corespondență cu clienții (sugestii, reclamații etc.); modele explicative.

Auditul conjunctural se realizează și permite conștientizarea impactului pe care mediul direct (clienți, utilizatori, consumatori, intermediari, furnizori) și cel indirect (conjunctura economică, antropologică, psiho-sociologică, politica, cultura etc.) o produc asupra prezentului și viitorului companiei.

Indiferent de domeniul de investigare, auditorul va căuta pârghii de depășire a obstacolelor capabile să crească rentabilitatea și eficiența tuturor sferelor de marketing, iar toți responsabilii, fără a ține seama de poziția în ierarhia și structura companiei, își vor concentra atenția și eforturile spre riscurile potențiale, aferente competențelor, precum și deciziilor personale.

Acesta este conținutul pe care îl găsim în diverse articole și în literatură de specialitate, dar care, din punctul nostru de vedere, pliază doar pe aspecte normative: „auditorul va căuta pârghii de depășire a obstacolelor”, „se vor concentra spre riscurile potențiale”, „vor identifica soluții de remediere” etc., dar fără să se precizeze demersurile concrete de realizare. De asemenea, se anticipează că, odată realizat, auditul de marketing va asigura o probabilitate mai mare de identificare a evoluțiilor ulterioare ale

piețelor și produselor, va spori capacitatea antreprenorului de a face față schimbărilor, din care se deduce și consecvența – alocare mai eficientă a resurselor organizationale în funcție de oportunitățile pieței. În asemenea circumstanțe, noi deslușim „intervenția” iluziei predicției valide și cea a măiestriei, care afectează atât antreprenorul, cât și auditorul, la fel și ignorarea barierei: lipsa de cunoștințe și aptitudini manifestată la personal, inclusiv din departamentul de marketing și la nivelul organizațional superior. Desigur, oportunități pe piață pot apărea oricând, astfel că, indiferent de calitatea auditului, alocarea eficientă a resurselor/identificarea recomandărilor privind ameliorarea situației (Baker)/planul de acțiune pentru a îmbunătăți performanțele companiei (Kotler) vor depinde și de alți factori, precum: experiența, potențialul inovativ/profesionalismul și cel de moralitate/imparțialitate/obiectivitate, gradul de responsabilitate și libertate a auditorului, gradul în care angajații sunt încurajați să fie cooperanți cu auditorul etc. Un audit nu garantează „sporirea eforturilor de obținere a datelor ce vizează perspectiva viitorului prin prisma trecutului și prezentului” (Parmerlee), nici corectitudinea „acțiunilor corective destinate a ameliora eficacitatea de marketing” (Kotler, Dubois). Acesta nu poate garanta nici faptul că o oportunitate sau un risc major vor fi detectate de specialiști la timp. Vor fi capabile persoanele responsabile de control să indentifice erorile planificării strategice de marketing, de exemplu: de strategie, tactică, buget sau vor insista asupra respectării orbești a planului/„punctelor de referință (standarde) elaborate în cadrul industriei sau companiei?” (Wilson).

Așa cum am specificat la început, lipsa de diferențe majore în discursurile „judecătorilor” teoreticieni, evidențiază că scopul final al auditului de marketing realiază la elaborarea unor strategii și tactici de marketing eficiente și la zăpsirea celor care nu dau rezultate, în congruență cu problemele reale ale companiilor. Totuși, dacă o întreprindere n-a fost capabilă s-o facă până la identificarea strategiei și a tacticilor de marketing care dau rezultate și a celor ineficiente, care-i certitudinea/probabilitatea că o va face după (situație în care vorbim de un audit intern)? În cazul unui audit extern, expertul se angajează să analizeze dacă strategia și tacticile considerate sunt bine poziționate în lumina oportunităților și problemelor cu care se confruntă compania, concluzionând că un obiectiv (de creștere a vânzărilor cu 20%, spre exemplu) este prost declarat sau bine proclamat, dar neadecvat, raportat la resurse, oportunități și riscuri. Admitem că piața totală nu a înregistrat o creștere, iar concurența a fost acerbă. Întrebarea ce se impune: Avem nevoie de un auditor pentru a pune la îndoială obiectivul de creștere a vânzărilor și necesitatea de identificare a creșterii în altă dimensiune? Reușește un auditor extern (când afirmă că un obiectiv de creștere este corect) să demonstreze dacă factorul de decizie a ales cea mai bună strategie pentru a realiza acea creștere? Care este garanția că auditorul angajat va fi un respectoexpert (am preluat termenul de la Daniel Kahneman, autorul cărții „Noise: un defect al judecății umane”), imun la efectele de noise și care se ghidează de reguli și algoritmi echitabili, lipsiți de tendențiozitate sau nediscriminatorii? Care e certitudinea că colectarea datelor de către auditori nu se va baza doar pe date și opinii asupra celor auditați/observați/testați (spre exemplu, clienții

firmei)? Abordarea devine periculoasă dacă excludem din aritmetica analizei agenții de vânzări, personalul de marketing sau alte părți ce pot atribui semnificații diferite factorilor care afectează selectarea unui producător/produs de către un client. În funcție de produs, **clienții** îi ierarhizează: 1. calitatea serviciilor de asistență tehnică; 2. livrare promptă; 3. răspuns rapid la nevoile lor. **Agenții de vânzări** – 1. reputația companiei; 2. răspuns rapid la nevoile clienților; 3. serviciile de asistență tehnică. **Cei care planifică o strategie de marketing**: 1. prețul și calitatea produsului; 2. răspuns rapid la nevoile clienților. Evident, există o lipsă de consonanță între preferințele clienților și concluziile vânzătorilor și cele ale planificatorilor de marketing. Cum ajunge auditorul de marketing la un consens? Nu găsim în literatura de specialitate trasee logice și pragmatice de contracarare a dezacordurilor: consensul, chiar dacă va fi „găsit”, va purta amprenta subiectivismului și lipsei profesionalismului auditorului.

De asemenea, în literatura de specialitate se analizează raportul constatare *versus* audit, acțiunii de auditare, invocându-se următoarele:

- auditul necesită analiză judicioasă din partea auditorului, judecăți de valoare, prevederi impuse prin regulamente (prescripții), recomandări;
- auditarea implică riscul unei evaluări subiective determinate de diverse competențe și comportamente;
- totuși, bilanțul diagnosticilor face ca auditorul să emită opinii și să dea indicații, acestea din urmă conturând deciziile responsabililor companiei;
- în procesul de luare a deciziilor e necesară comunicarea/colaborarea auditor - client, inclusiv în cazul în care (chiar dacă) clienții sunt cei care raționează și iau decizii;
- în contextul constatării, care poate fi: globală (totalitatea mijloacelor de marketing) și punctuală (un serviciu, un bun, o campanie publicitară, o zonă geografică, un intermediar), se conchide că misiunea auditului **nu constituie o misiune de consiliere**. Această abordare ajunge să se contrazică cu cea a autorilor care descriu evoluția funcției de audit. Din punctul lor de vedere, „auditorul nu mai este un expert în puncte slabe, el devine acum un consilier intern, preocupat de viitorul companiei”.

În literatura de specialitate este consemnată și diferența dintre auditul de marketing și controlul de marketing: „auditul de marketing este o operație excepțională, destinată să stabilească un bilanț critic al practicilor, al metodelor și instrumentelor utilizate de către o companie, în timp ce controlul de marketing este o procedură integrată planului de marketing și aplicată în permanență, fără întrerupere”. Din punctul nostru de vedere, **distincțiile reale se canalizează pe următoarele:**

1. Entitate responsabilă: un audit de marketing poate fi realizat și de către cadre independente, din afara companiei, spre deosebire de controlul de marketing, efectuat de către personalul gestionar al companiei;

2. Frecvență de desfășurare: mai mică pentru auditul de marketing, dar care trebuie aplicat în permanență și fără întrerupere, fiind o activitate destul de complexă, desfășurată permanent (neîncetat) de către managerii întreprinderii sau periodic (regulat, repetitiv) – preferat de către o terță persoană;

3. *Diferențe ce țin de avantajele și dezavantajele ambelor procese;*

4. *Câmp de acțiune: teoretic, nu există niciun domeniu/sector dintr-o companie care să nu constituie obiect al auditului. Totuși, profunzimea analizei poate să fluctueze în funcție de cunoștințele/abilitățile auditorului, pentru că atât domeniile investigate, cât și tehnicile de audiere devin din ce în ce mai complexe. Auditul de marketing acoperă controlul de marketing, evaluând utilizarea mijloacelor de control, respectiv rezultatele acestuia.*

CONCLUZII

În ultimă analiză, cu toate că filosofia auditului de marketing a fost cercetată în cadrul mai multor lucrări, sub aspect teoretic și conceptual, nu se poate susține că există o abordare practică sau o reprezentare desfășurată a modului exhaustiv în care s-ar putea de fundamentat și realizat auditul de marketing. Conținutul regăsit în literatura de specialitate pliază doar pe aspecte normative, fără să se precizeze demersurile concrete de realizare. Găsim și abordări care descriu evoluția funcției de audit ce se contrazic în totalitate. Totuși, cea mai gravă problemă derivă din faptul că activitatea/demersul de auditare este una/unul bruiată/bruiat de noise, adevăr incontestabil, care va constitui obiectul cercetării într-un alt articol pretins a fi științific.

Referințe:

1. RĂDULESCU, V. *Auditul în marketing – abordări conceptuale și operaționale*. București: Pro Universitaria, 2013, 126 p. ISBN 978-606-647-570-9
2. WILSON, A. *The marketing Audit Handbook – tools, techniques & checklists*, Kogan Page, London, 2002. 294 p. ISBN 0749437359
3. CAMUS, B. *Audit marketing*, Les edition d'organisation, 1988. 158 p. ISBN 978-2-7081-0873-8
4. PARMERLEE, D. *Auditing Markets, Products, and Marketing Plans*. NTC Business Books, Chicago, 2000. 240 p. ISBN 978-065-800-1338
5. KOTLER, Ph., KELLER, K.L. *Marketing Management*, 13-th edition. Pearson International Edition, 2009. 812 p. ISBN 978-0-13-210292-6
6. BALAURE, V. (coordonator) *Marketing*. București: Uranus, 2002. 631 p. ISBN 9739021751
7. CETINĂ, I. DUNITRU, I. RĂDULESCU, V. Locul și rolul auditului de marketing în procesul planificării strategice de marketing. În: *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu. Seria Economie*, 2010, nr.4, p. 113-120. ISSN 1844 – 7007
8. CHILDESCU V. Auditul de marketing în aspect conceptual. În: *Conferința tehnico-științifică a colaboratorilor, doctoranzilor și studenților, 15-23 noiembrie 2013*, vol. 3, p. 427-430 / Univ. Tehn. a Mold. Chișinău: Tehnica-UTM, 2014. 471 p.
9. <https://sloanreview.mit.edu/article/the-marketing-audit-comes-of-age/>

**PARTICULARITĂȚILE SERVICIILOR MEDICALE
DIN CADRUL PROGRAMULUI UNIC AL ASIGURĂRII
OBLIGATORII DE ASISTENȚĂ MEDICALĂ DIN REPUBLICA
MOLDOVA**

**THE PARTICULARS OF MEDICAL SERVICES UNDER THE UNIQUE
PROGRAM OF MANDATORY MEDICAL ASSISTANCE IN THE REPUBLIC
OF MOLDOVA**

Tatiana TOFAN, ORCID: 0009-0005-9098-7922
Universitatea de Stata din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Aliona SERBULENCO, ORCID:
Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie "Nicolae Testemițanu"
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 338.465:368.042:616-082(478)

e-mail: tataianatofan@yahoo.com
e-mail: aliona.serbulenco@usmf.md

The topic of medical services included in the Single Program of Mandatory Medical Assistance Insurance (PU of AOAM) was and remains an important topic, addressed by politicians, civil society, but also a research topic, taking into account the multiple aspects, which meets. Thus, in the specialized literature, there are multiple studies analyzing the PU of the AOAM, but until now no study has been carried out regarding the cost of the Single Program (PU) of the AOAM, with all the medical services included in it! Currently, there is no document that would explicitly stipulate the spectrum of medical services, fully or partially covered by the AOAM, in accordance with certain needs of the population. The purpose of the research consists in the analysis of the Single Program of Mandatory Medical Assistance Insurance from the perspective of the structure, the inclusion of medical services in it, the distribution and use of financial resources, resulting from the observance of the principles of mandatory medical assistance insurance, through the lens of the social responsibility of citizens, for the improvement quality, access and equity of the population of the Republic of Moldova to health services. The conclusions and recommendations for different actors with decision-making power could favor the consolidation and strengthening of the capacities of the National Medical Insurance Company for a sustainable activity, through the fair distribution of financial resources, based on the real needs of the population, and improving the quality of medical services, but and by ensuring the financial protection of the population against additional and informal payments in the system.

Keywords: *Mandatory Medical Assistance Insurance, Unique Program, compensated drugs, insured person, National Medical Insurance Company.*

INTRODUCERE

Sistemul Asigurărilor Obligatorii de Asistență Medicală (AOAM) în Republica Moldova a fost introdus în a.2004, finanțat de stat, cu un pachet de beneficii gestionat de un singur cumpărător, Compania Națională de Asigurări în Medicină (CNAM), cu scopul de a spori stabilitatea financiară a sistemului sănătății și de a garanta accesul la serviciile medicale și protecția cetățenilor de riscurile financiare, în accederea spre serviciile de sănătate. [1, p.7] Mai multe reforme în sistemul sănătății (de la crearea CNAM) au avut ca scop îmbunătățirea eficienței, reducerea inegalităților sociale și sporirea protecției financiare a grupurilor vulnerabile. În perioada anilor 2004-2017, Guvernul Republicii Moldova s-a angajat să aloce anual, cel puțin, 12% din bugetul de stat pentru sănătate. [1, p.7] În pofida creșterii cheltuielilor publice în timp, cota plăților de buzunar pentru sănătate rămâne înaltă, la nivelul de 46% în 2016 (OMS, 2019). Elaborarea de politici suferă din cauza lipsei dovezilor fiabile și abilităților de a utiliza dovezile la măsurarea impactului social asupra celei mai sărace pătri ale populației, iar organizațiile de pacienți nu se implică activ în definitivarea și implementarea politicilor. [1, p.7]

Tema serviciilor medicale incluse în Programul Unic al Asigurării Obligatorii de Asistență Medicală (PU al AOAM) a fost și rămâne un subiect important, abordat de politicieni, de societatea civilă, dar și un subiect de cercetare, ținând cont de multiplele aspecte, pe care le întrunește. Astfel, în literatura de specialitate, sunt multiple studii de analiză a PU al AOAM, dar până în prezent nu s-a efectuat nici un studiu privind costul Programului Unic (PU) al AOAM, cu toate serviciile medicale incluse în acesta! La ora actuală, nu există nici un document ce ar stipula explicit spectrul de servicii medicale, acoperite deplin sau parțial de către AOAM, în corespundere cu anumite necesități ale populației. [1, p.7]

Scopul cercetării constă în analiza Programului Unic al Asigurării Obligatorii de Asistență Medicală (PU al AOAM) din perspectiva structurii, includerii serviciilor în acesta, a distribuției și utilizării resurselor financiare, prin prisma responsabilizării sociale, pentru îmbunătățirea calității, accesului și echității populației din Republica Moldova la serviciile de sănătate.

Pentru a atinge acest scop ne-am trasat următoarele obiective de cercetare:

- 1) Studiarea actelor normative în vigoare privind principiile sistemului autohton de asigurare obligatorie de asistență medicală.
- 2) Analiza Fondurilor Asigurării Obligatorii de Asistență Medicală pentru perioada 2015-2019.
- 3) Identificarea mecanismelor existente de protecție financiară a populației asigurate din Republica Moldova.
- 4) Studiarea acoperirii populației cu servicii medicale și a accesului la pachetul PU al AOAM.
- 5) Elaborarea recomandărilor pentru fortificarea capacităților de aplicare a instrumentelor de monitorizare a executării bugetului AOAM și privind mecanismele de ajustare a cheltuielilor pentru prestatorii de servicii medicale.

METODE ȘI MATERIALE APLICATE

Studiul prezent a fost realizat în baza datelor statistice oficiale, a Rapoartelor CNAM, a datelor oficiale ale Ministerului Sănătății (MS), a Rapoartelor statistice ale Agenției Naționale pentru Sănătate Publică (ANSP) și ale Ministerului Finanțelor (MF). La fel, au fost studiate Rapoartele Organizației Mondiale ale Sănătății (OMS), analizate studiile și cercetările științifice autohtone și internaționale, pe subiectul de interes, precum și literatura de specialitate și actele normative în vigoare, cu referire la obiectivele de cercetare.

Pentru a atinge scopul și obiectivele cercetării, am selectat perioada aa.2015-2019, pentru a caracteriza sistemul autohton de sănătate în condiții de activitate obișnuită, deoarece anii 2020-2021 au fost anii, în care nu numai sistemul autohton, dar întregul glob a fost cuprins de pandemia COVID-19, or, toate resursele, preponderent, au fost concentrate și direcționate pentru stoparea răspândirii și tratamentul doar a unei infecții – COVID-19. Respectiv, cercetarea s-a realizat în câteva etape:

➤ *La prima etapă*, a fost îndeplinit studiul secundar, de analiză a cadrului legislativ și normativ, care reglementează realizarea și implementarea PU al AOAM. La fel, s-au analizat datele statistice ale principalilor indicatori de sănătate ai populației din Republica Moldova. Am studiat literatura de specialitate și cercetările efectuate în Republica Moldova privind subiectul de interes, rapoartele OMS.

➤ *La etapa a doua* a fost realizat studiul descriptiv retrospectiv, după volumul eșantionului, selectiv. Pentru efectuarea studiului, au fost selectate aleatoriu raioanele din trei zone ale Republicii Moldova:

Nord: Edineț, Soroca, Sângerei;

Centru: Orhei, Ungheni, Nisporeni;

Sud: Căușeni, Cimișlia, Cantemir.

S-au selectat cinci servicii medicale, din diferite domenii de asistență medicală, pentru a studia accesul populației din aceste teritorii administrative la serviciile respective, comparând datele cu datele oficiale la nivel de țară. Selecția serviciilor a fost aleatorie, punând accent pe serviciile care au impact medical și socio-economic asupra populației din țară:

1) Prescrierea medicamentelor compensate – din asistența medicală primară (AMP);

2) Asistența medicală spitalicească chirurgicală programată - din asistența medicală spitalicească (AMS);

3) Investigații prin rezonanța magnetică nucleară (RMN) – servicii de înaltă performanță (ȘIP);

4) Servicii de îngrijiri medicale la domiciliu (ȘİMD);

5) Servicii de promovare a sănătății și educație pentru sănătate.

➤ *La etapa a treia* s-a efectuat analiza și prezentarea rezultatelor, compararea cu datele statistice, inclusiv, după teritorii administrative și după grupe de populație, sex și vârste. În baza concluziilor conchise, s-au elaborat recomandări, pentru diferiți actori cu putere de decizie.

Suportul metodologic al cercetării științifice se bazează pe abordarea sistemică și utilizarea diverselor metode, cele mai frecvente fiind: normativă, statistică, biostatistică, grafică și dinamică.

De asemenea, au fost utilizate și alte metode de cercetare, cum ar fi: sinteza, analiza, compararea, observația, inducția și deducția.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Asigurarea obligatorie de asistență medicală (AOAM) reprezintă un sistem autonom garantat de stat de protecție financiară a populației în domeniul ocrotirii sănătății prin constituirea, pe principii de solidaritate, din contul primelor de asigurare, a unor fonduri bănești destinate pentru acoperirea cheltuielilor de tratare a stărilor condiționate de survenirea evenimentelor asigurate (maladie sau afecțiune). Sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală oferă cetățenilor posibilități egale în obținerea asistenței medicale oportune și calitative [2]. În Republica Moldova, sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală este gestionat de către Compania Națională de Asigurări în Medicină, iar sarcina de bază a acesteia este de a acoperi cheltuielile sistemului de sănătate, pentru tratamentul și profilaxia maladiilor persoanelor asigurate. De remarcat este faptul, că cele mai multe servicii medicale sunt consumate de către copii și bătrâni, grupuri sociale, care nu achită personal primele de asigurare. Plătitorii de prime din salariu utilizează serviciile medicale relativ mai puțin. Când aceștia nu vor mai activa în câmpul muncii, cheltuielile pentru tratament vor fi suportate de către viitorii angajați. Potrivit datelor din rapoartele CNAM, omul în perioada copilăriei și la vârsta de pensionare folosește un volum de servicii medicale, costul cărora este cel puțin la nivelul contribuțiilor sale în perioada activă a vieții sociale. Respectiv, cu cât vom fi mai mulți în SAOAM, cu atât mai multe servicii și medicamente asigurate vom avea, instituții medicale mai performante și lucrători medicali mai bine plătiți. Calitatea serviciilor depinde direct de contribuțiile noastre în sistemul de asigurare obligatorie de asistență medicală.

Principiile de organizare și funcționare a asigurării obligatorii de asistență medicală sunt următoarele: [www.cnam.md]

- **principiul unicității**, potrivit căruia statul organizează și garantează sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală bazat pe aceleași norme de drept;

- **principiul egalității**, potrivit căruia tuturor participanților la sistemul de asigurare obligatorie de asistență medicală (plătitori de prime de asigurare obligatorie de asistență medicală, prestatori de servicii medicale și beneficiari de asistență medicală) li se asigură un tratament nediscriminatoriu în ceea ce privește drepturile și obligațiile prevăzute de lege;

- **principiul solidarității**, potrivit căruia plătitorii primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală achită contribuțiile respective în funcție de venit, iar persoanele asigurate beneficiază de asistență medicală în funcție de necesități;

- **principiul obligativității**, potrivit căruia persoanele fizice și juridice au, conform legii, obligația de a participa la sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală, iar drepturile de asigurări medicale se exercită corelativ cu îndeplinirea obligațiilor;

• **principiul contributivității**, potrivit căruia fondurile de asigurări medicale se constituie pe baza primelor de asigurare achitate de către plătitorii stabiliți de legislație;

• **principiul repartiției**, potrivit căruia fondurile de asigurări obligatorii de asistență medicală realizate se redistribuie pentru plata obligațiilor ce revin sistemului asigurării obligatorii de asistență medicală, conform legii;

• **principiul autonomiei**, potrivit căruia sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală se administrează de sine stătător, în baza legii, iar prestatorii de servicii medicale care acordă asistență medicală în sistemul respectiv activează pe principii de autofinanțare și nonprofit.

Reforma finanțării sistemului de sănătate din Republica Moldova s-a lansat la începutul anului 2004, odată cu introducerea asigurării obligatorii de asistență medicală (AOAM). De atunci, AOAM a devenit un mecanism durabil de finanțare. [3].

Implementarea AOAM a influențat pozitiv nivelul de finanțare și relațiile dintre subiecții de bază din sistemul de sănătate. Finanțarea serviciilor medicale, prin intermediul mecanismului de AOAM, are ca scop protecția față de riscurile financiare, asociate cu serviciile de sănătate, echitatea, în ceea ce privește utilizarea și distribuția acestora.

Sistemul de sănătate al Republicii Moldova este organizat conform principiilor de acces universal la serviciile medicale de bază, iar prin combinarea primelor, sub formă de contribuții salariale, și transferurilor bugetare într-un singur fond de acumulare, contribuie la asigurarea echității și solidarității în cadrul sistemului.

Rata persoanelor care dețin asigurare obligatorie este în creștere, constituind 87,7% (în 2019) [4 ,p.3]. Volumul serviciilor cuprinse în Programul unic a fost extins pe parcursul ultimilor ani, prin includerea îngrijirilor medicale la domiciliu și a celor paliative, precum și a unui număr mai mare de medicamente compensate (de la 54 de denumiri comune internaționale (DCI) la 153 în a.2020) [5]. Mijloacele fondurilor AOAM, destinate protecției financiare a populației în domeniul ocrotirii sănătății, sunt constituite, preponderent, din prime AOAM și transferuri bugetare. [6].

În sistemul de asistență medicală al Republicii Moldova s-a reușit consolidarea și prioritizarea asistenței medicale primare, începând cu anii 1990. Raționalizarea serviciilor specializate dublate rămâne, în continuare, o provocare cheie, cu care se confruntă sistemul sănătății din Moldova. [3].

Alte provocări includ: deficitul de lucrători medicali (în special în mediul rural) și îmbunătățirea echității în finanțarea și accesul la asistență medicală, prin reducerea plăților neformale și suplimentare.

Programul Unic (PU) reprezintă un pachet universal de servicii, care ar satisface adecvat necesitățile populației determinate de: tendințele demografice, morbiditatea caracteristică populației Republicii Moldova, prioritățile în sănătatea publică; garanțarea echității, accesului la servicii medicale esențiale, sigure și calitative, precum și de asigurare a continuității asistenței medicale, cu accent pe grupurile defavorizate și pe grupurile de risc; corespunderea cu gradul de utilizare a serviciilor medicale de către populația asigurată și cu perspectivele de organizare a serviciilor eficiente și efi-

ciente, în raport cu costul, orientate spre prevenirea și depistarea precoce a maladiilor și afecțiunilor [7].

PU al AOAM cuprinde lista maladiilor și stărilor, care necesită asistență medicală, și stabilește necesitățile populației de servicii medicale, raportate la capacitățile sistemului de sănătate, în limita mijloacelor Fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală (FAOAM) aprobate pe anul respectiv. Serviciile medicale, pentru beneficiarii AOAM, sunt prestate de către prestatorii de servicii medicale, publici și privați, nemijlocit contractați și plătiți de CNAM.

Legea Fondurilor Asigurării Obligatorii de Asistență Medicală (FAOAM) este un act legislativ anual, prin care se aprobă totalitatea veniturilor, cheltuielilor și surselor de finanțare, destinate pentru realizarea funcțiilor și gestionarea sistemului de asigurări obligatorii de asistență medicală și care stabilește reglementări specifice acestor fonduri, pentru anul bugetar respectiv.

Principiile, care stau la baza încheierii contractelor cu prestatorii de servicii medicale, repartizarea mijloacelor pe tipuri de asistență medicală, particularitățile de contractare ale tipurilor de asistență medicală, prevăzute în PU, și prestatorilor de servicii medicale sunt stabilite prin Criteriile de contractare ale instituțiilor medico-sanitare în cadrul sistemului asigurării obligatorii de asistență medicală, aprobate anual prin ordinul comun al MS și CNAM, în baza sumelor aprobate în Legea FAOAM, pentru anul respectiv [8, p.25].

Persoanele încadrate în sistemul de asigurare obligatorie de asistență medicală beneficiază de toată gama de servicii, oferite la toate nivelurile de asistență medicală (urgentă prespitalicească, primară, specializată de ambulator, spitalicească, serviciile medicale de înaltă performanță, îngrijirile comunitare și la domiciliu) prevăzute în PU al AOAM. Totodată, pentru asigurarea accesului universal la servicii medicale, asistența urgentă prespitalicească și cea primară sunt acordate gratuit atât persoanelor asigurate cât și celor neasigurate.

Persoanele neasigurate, în cazul maladiilor social-condiționate, precum: tuberculoza, afecțiunile oncologice, psihiatrice, HIV/SIDA, maladii infecțioase, beneficiază de servicii gratuite, inclusiv la nivel de asistență medicală specializată de ambulator și de cea spitalicească. [9].

Evoluția indicatorilor macroeconomici pentru anii 2015-2019 atestă un trend în creștere a produsului intern brut (PIB), precum și a cheltuielilor mijloacelor bugetului public național (BPN), inclusiv, a cheltuielilor aferente ocrotirii sănătății de la 6,5 mlrd. lei în anul 2015 la 8,6 mlrd. lei în anul 2019. Totodată, ponderea cheltuielilor pentru ocrotirea sănătății (inclusiv FAOAM) în cheltuielile BPN denotă o scădere a ratei de la 14 % în 2015 la 13,1% în a.2019, iar ponderea cheltuielilor pentru ocrotirea sănătății (inclusiv FAOAM) în PIB - o diminuare de la 4,5 % (2015) la 4,1 % (2019). [5].

În Republica Moldova, FAOAM reprezintă o importantă sursă de finanțare a întregului sistem de ocrotire a sănătății.

Prin urmare, sistemul de asigurare obligatorie de asistență medicală reprezintă un sistem garantat de stat de apărare a intereselor populației în domeniul ocrotirii sănătății, prin constituirea unor fonduri bănești, destinate pentru acoperirea cheltuielilor de tratare a stărilor condiționate de survenirea evenimentelor asigurate. Constituirea FAOAM se face din primele de asigurare obligatorie de asistență medicală în cotă procentuală, achitate de angajați, precum și de persoanele fizice în sumă fixă, din transferuri de la bugetul de stat și din alte venituri.

Analiza dinamicii veniturilor FAOAM, prin evaluarea ponderii acestora în PIB și în totalul veniturilor BPN pe perioada 2015-2019 denotă o constantă, variind între 3,5% - 3,6 % în PIB și 11,0% - 11,2% în BNP figura 1.

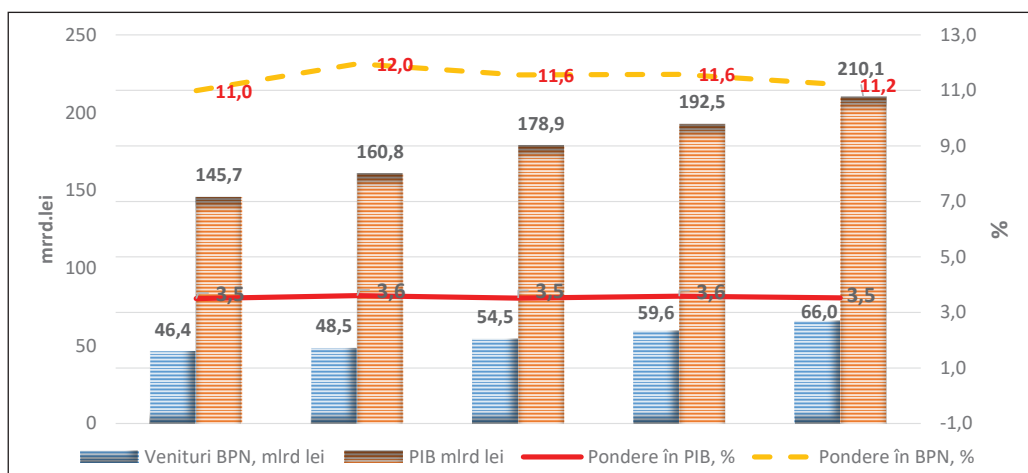

Figura 1. Evoluția veniturilor FAOAM, 2015-2019, mlrd. lei, %

Sursă: www.mf.gov.md [10]

Analiza efectuată referitor la evoluția veniturilor și cheltuielilor FAOAM pentru anii 2015-2019 atestă un trend în creștere atât a veniturilor cât și a cheltuielilor FAOAM.

La finele anului 2019 veniturile au fost acumulate cu 50,8% mai mult comparativ cu anul 2015. În structura veniturilor, mai mult de jumătate o constituie veniturile proprii, 63,1% din veniturile totale ale FAOAM, urmate de transferurile de la bugetul de stat 36,9% [10].

Pe parcursul ultimilor ani este tot mai evidentă tendința de majorare constantă a ponderii veniturilor proprii și, respectiv, de diminuare a ponderii transferurilor curente cu destinație generală, încasate de la bugetul de stat, pentru asigurarea medicală a categoriilor de persoane asigurate de Guvern.

Astfel, pe parcursul anilor 2015-2019 primele de AOAM, în totalul veniturilor FAOAM, s-au majorat de la 56,4% (2015) la 62,4% (2019). Respectiv, pentru asigurarea medicală a categoriilor de persoane asigurate de Guvern, în totalul veniturilor FAOAM,

pe parcursul perioadei similare s-a inversat, micșorându-se de la 42,0% (2015) la 35,6% (2019), figura 2.

Potrivit cadrului normativ în vigoare, în fondul pentru achitarea serviciilor medicale curente (fondul de bază) sunt direcționate anual nu mai puțin de 94% din veniturile FAOAM. Astfel, în perioada aa.2015-2019, cheltuielile fondului de bază, destinate achitării serviciilor medicale și farmaceutice, acordate în conformitate cu contractele încheiate, au constituit 95,1% (2015), majorându-se la 97,9% (2019) din totalul cheltuielilor FAOAM, fiind în creștere cu 2 434,1 mln. lei față de anul 2015. Cheltuielile fondului de bază sunt urmate de cheltuielile fondului de administrare (1,4% (2015) și 1,0% (2019) și fondului de dezvoltare (3,0% (2015) și 0,7 % (2019) [10].

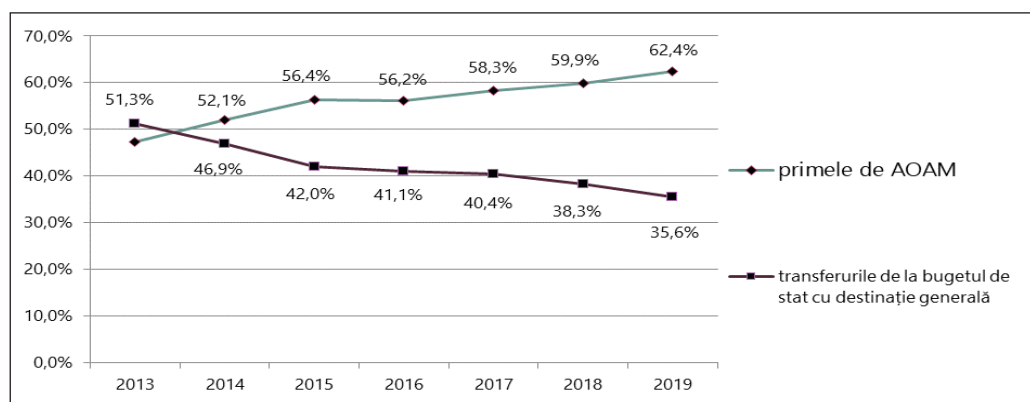

Figura 2. Evoluția ponderii primelor AOAM și a transferurilor bugetare cu destinație generală, 2013-2019, %

Sursă: elaborat de autor, în baza Rapoartelor anuale privind executarea FAOAM [5]

Pentru asigurarea realizării programelor naționale de sănătate, și creșterea calității vieții pacienților, a fost instituit fondul măsurilor de profilaxie, căruia îi revine 1% din mijloacele FAOAM. [11].

În pofida prevederilor în vigoare, mijloacele fondului măsurilor de profilaxie în perioada anilor 2015-2019 au înregistrat o executare semnificativ de redusă, fiind atinse cotele maxime de 0,3% din totalul cheltuielilor FAOAM doar la finele anului 2015 și, respectiv, la finele anului 2019, iar pe parcursul anilor 2016-2018 se denotă o executare și mai mică (0,1-0,2%).

Fondul pentru achitarea serviciilor medicale curente (fondul de bază) este destinat pentru acoperirea cheltuielilor necesare realizării Programului unic al AOAM, prin acordarea serviciilor medicale sub forma unui pachet universal, care ar satisface adecvat necesitățile populației în domeniul ocrotirii sănătății. Evoluția mijloacelor financiare executate ale fondului de bază, inclusiv pe tipuri de asistență medicală, în perioada anilor 2015-2019 este reflectată în tabelul 1.

Tabelul 1

Evoluția cheltuielilor fondului de bază, 2015-2019, mil.lei, %

Indicatori	2015		2016		2017		2018		2019	
	executat, mil.lei	executat, mil.lei	% majorării	executat, mil.lei	% majorării	executat, mil.lei	% majorării	executat, mil.lei	% majorării	
Fondul pentru achitarea serviciilor medicale curente (fondul de bază), mii lei, total:	4 899,6	5 570,2	113,7	6 162,9	110,6	6 586,4	106,9	7 333,7	111,3	
<i>inclusiv:</i>										
Asistență medicală urgentă prespitalicească	428,1	456,6	106,7	544,1	119,2	561,6	103,2	613,7	109,3	
Asistență medicală primară	1 525,2	1 729,2	113,4	1 876,7	108,5	1 885,5	100,5	2 112,1	112,0	
<i>Servicii medicale în asistenta primară</i>	<i>1 245,5</i>	<i>1 304,3</i>	<i>104,7</i>	<i>1 352,8</i>	<i>103,7</i>	<i>1 377,5</i>	<i>101,8</i>	<i>1 516,2</i>	<i>110,1</i>	
Medicamente compensate	279,7	424,9	151,9	523,9	123,3	508,0	97,0	595,9	117,3	
Asistență medicală specializată de ambulator	360,3	389,2	108,0	423,6	108,8	504,6	119,1	712,2	141,1	
Asistență medicală spitalicească	2 401,2	2 827,7	117,8	3 118,1	110,3	3 368,4	108,0	3 620,3	107,5	
Servicii medicale de înaltă performanță	176,9	158,8	89,8	191,2	120,4	209,3	109,5	213,5	102,0	
Îngrijiri medicale comunitare și la domiciliu	7,9	8,7	110,1	9,2	105,7	57,0	619,6	61,9	108,6	

Sursa: datele CNAM [5]

Potrivit datelor analizate, se constată, în anul 2019 (comparativ cu anul 2015), majorarea alocațiilor aferente tuturor categoriilor de servicii medicale, finanțate din fondul de bază, de la 120,7% pentru serviciile medicale de înaltă performanță, până la 783,5% pentru serviciile de îngrijiri medicale comunitare și la domiciliu [5].

Majorarea cheltuielilor pentru acordarea serviciilor de îngrijiri medicale comunitare și la domiciliu - de mai bine de șapte ori se explică prin faptul că, începând cu anul 2018, în cadrul îngrijirilor medicale comunitare și la domiciliu au fost integrate serviciile de sănătate mintală și cele de sănătate prietenoase tinerilor, anterior atribuite la asistența medicală primară.

Pe parcursul anilor 2015-2019 se denotă menținerea ponderii fiecărui tip de asistență în totalul fondului de bază. Ilustrarea structurii fondului de bază, după tipuri de asistență medico-sanitară, în perioada anilor 2015-2019, se expune în figura 3.

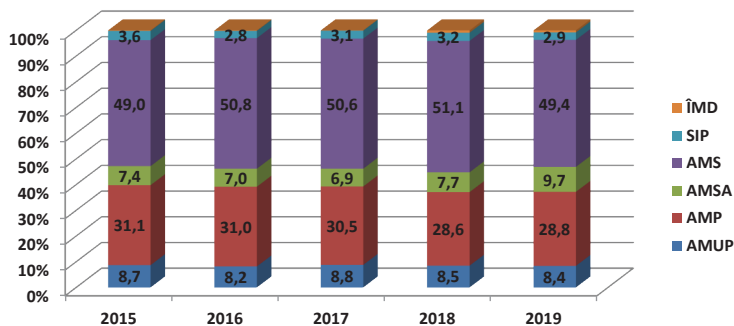

Figura 3. Structura fondului de bază, după tipurile de asistență medico-sanitară, 2015-2019, %

Sursa: elaborat de autor, în baza datelor CNAM [5]

Transferurile de la bugetul de stat pentru asigurarea obligatorie de asistență medicală a anumitor categorii de persoane sunt divizate în transferuri pentru asigurarea unor categorii de persoane neangajate, transferuri pentru compensarea veniturilor ratate ale FAOAM.

Guvernul are calitatea de asigurat pentru persoanele neangajate, cu excepția persoanelor obligate prin Legea nr.1585/1998 să se asigure în mod individual (copii 0-18 ani, pensionari, gravide, șomeri înregistrați, etc.). Conform prevederilor actuale, suma transferurilor din bugetul de stat în FAOAM pentru asigurarea categoriilor de persoane neangajate, se stabilește anual prin Legea bugetului de stat, reprezentând suma aprobată a transferurilor din bugetul de stat în FAOAM pentru anul precedent, indexată cu indicele prețurilor de consum pentru anul precedent.

Este de precizat, că prevederile date se aplică începând cu anul 2018. Analiza evoluției acestui tip de transfer în perioada anilor 2015-2019 atestă o majorare a mijloacelor executate, figura 4.

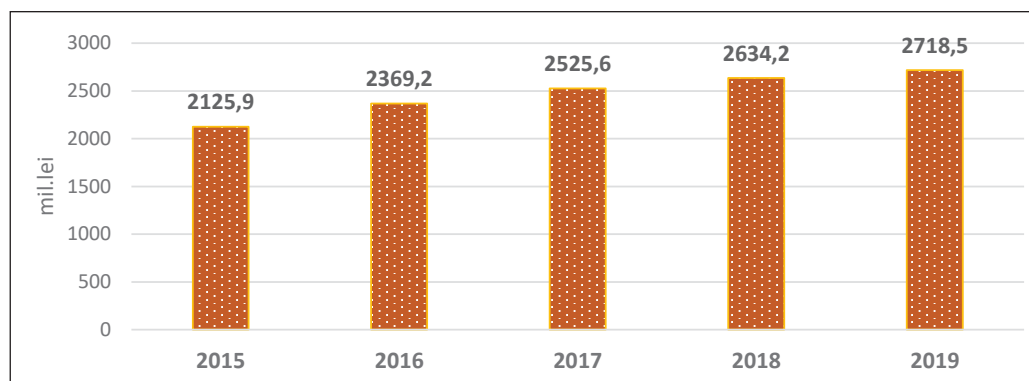

Figura 4. Evoluția transferurilor de la BS către FAOAM pentru asigurarea unor categorii de persoane neangajate, pentru care Guvernul are calitatea de asigurat, 2015-2019, mil. lei
Sursă: Rapoartele anuale privind executarea FAOAM [5]

Conform legislației în vigoare, până la 1 decembrie 2017, contribuția financiară a Guvernului pentru asigurarea medicală a categoriilor de populație neangajate a constituit „o cota procentuală a cheltuielilor din bugetul de stat, dar nu mai puțin de 12,1%”. De fapt, această prevedere legală nu a fost întotdeauna respectată de Ministerul Finanțelor (MF) și a fost întotdeauna subiectul dezbaterilor controversate dintre MSMPS și MF, dar în mare parte, în Parlament, pe parcursul procesului de elaborare a bugetului anual. În pofida modificărilor respective a prevederilor legale, nu a fost atins nivelul de acoperire de către Guvern a primelor AOAM pentru categoriile respective de persoane.

Potrivit datelor analizate se atestă, că primele de AOAM în formă de contribuție procentuală, achitate din mijloacele salariaților și angajatorilor, pentru o persoană angajată, în anul 2019 au constituit 5 310,79 lei, sau cu 2 059,13 lei (+63,3%) mai mult com-

parativ cu anul 2015 (3 251,66 lei), pe când Guvernul pentru asigurarea unei persoane în anul 2019 a achitat doar 1 606,99 lei sau cu o creștere de doar 336,69 lei (+26,5%) comparativ cu anul 2015 (1 270,30 lei) [12].

Totodată, este necesar de menționat, că în anul 2015 Guvernul a transferat pentru asigurarea unei persoane de 2,6 ori mai puțin față de suma achitată de angajator și salariat, iar în anul 2019 Guvernul a transferat de 3,3 ori mai puțin, ceea ce reprezintă respectiv 31,3% și 39,6% din mărimea primei de asigurare obligatorie de asistență medicală, în sumă fixă de 4056 lei, care se menține din anul 2014 [12].

Respectiv, prin neactualizarea cadrului legal aferent modului de calculare a transferurilor de la bugetul de stat, pentru asigurarea de către Guvern a persoanelor neangajate, precum și aplicarea în continuare a formulei existente, nu se asigură stabilitatea sistemului AOAM și nu se permite evaluarea nivelului de acoperire a costurilor suportate, la acordarea serviciilor medicale către pacienți.

Potrivit prevederilor Legii ocrotirii sănătății nr.411/1995, articolul 7, alineatul (41), CNAM realizează programe cu destinație specială în domeniul ocrotirii sănătății, din contul transferurilor de la bugetul de stat, prevăzute pentru realizarea programelor naționale de ocrotire a sănătății.

Astfel, pentru realizarea programelor naționale și speciale în domeniul ocrotirii sănătății, în special “Controlul și profilaxia diabetului zaharat”, din contul bugetului de stat, în perioada anilor 2015-2019, au fost executate mijloace către FAOAM. Analiza evoluției acestor transferuri în perioada anilor 2015-2019 redată în figura 5.

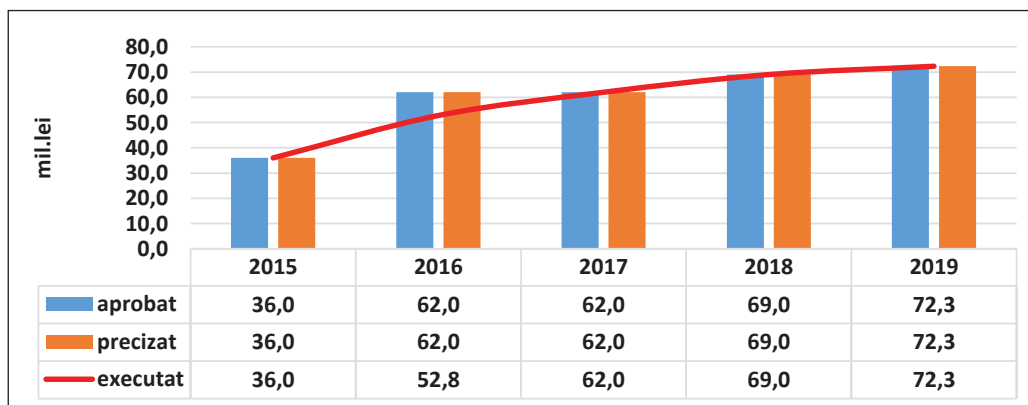

Figura 5. Evoluția transferurilor de la BS pentru realizarea programelor naționale (pentru controlul și profilaxia diabetului zaharat), 2015-2019, mil. lei

Sursă: Rapoartele anuale privind executarea FAOAM [12]

Totodată, începând cu anul 2015, în veniturile FAOAM au fost planificate și executate transferuri de la bugetul de stat pentru realizarea proiectului “Modernizarea sectorului sănătății”. Executarea transferurilor respective pe perioada anilor 2015-2019 este redată în tabelul 2.

Datele tabelului demonstrează o scădere a executării transferurilor de la bugetul de stat pentru realizarea proiectului ”Modernizarea sectorului sănătății” în a. 2015 35,1 mil. lei la 22,1 mil. lei în a.2019 [12].

Tabelul 2

Executarea transferurilor de la bugetul de stat pentru realizarea proiectului ”Modernizarea sectorului sănătății”, 2015-2019, mil. lei

Tipul transferului	Executat în anul				
	2015	2016	2017	2018	2019
Transferurile de la bugetul de stat pentru realizarea proiectului “Modernizarea sectorului sănătății”	35,1	90,0	4,6	24,0	22,1

Sursă: Rapoartele anuale privind executarea FAOAM [12]

Crearea mecanismelor de protecție a pacienților în raport cu prestatorii de servicii și a unui cadru concurențial adecvat, reprezintă una din principalele probleme ale sistemului de sănătate.

În pofida introducerii AOAM în 2004 și sporirea continuă a cheltuielilor publice pentru domeniul sănătății, măsura în care populația este protejată împotriva consecințelor financiare ale unei stări proaste de sănătate nu s-a îmbunătățit pe atât de mult pe cât s-a dorit [13, p.38].

Plățile din buzunar constituie o sursă majoră de venituri pentru prestatorii de servicii medicale și persistența plăților informale în aceste venituri este îndeosebi de îngrijorătoare, deoarece cei neasigurați trebuie să achite mai multe plăți din buzunar, decât cei asigurați. Această ordine a lucrurilor are clare implicații asupra protecției financiare, deoarece o mare parte din cei neasigurați sunt din grupuri vulnerabile [14 ,p.58].

Cu toate acestea, cele mai mari costuri pentru cetățenii moldoveni sunt costurile achitate pentru produsele farmaceutice: cheltuielile pentru medicamente reprezintă 73,1% din toate cheltuielile achitate din buzunar în 2010 [15]. Serviciile spitalicești sunt al doilea cel mai mare determinat al cheltuielilor catastrofale pentru toate quintilele, cu excepția celei mai bogate. Principalul accent al politicii de sănătate cu privire la protecția financiară s-a concentrat pe îmbunătățirea volumului de cuprindere cu AOAM, în timp ce raza de cuprindere era constrânsă de realitățile fiscale, ceea ce înseamnă că compensarea produselor farmaceutice în cadrul AOAM a rămas una limitată. Raza limitată de cuprindere și provocările induse de plățile informale pentru profunzimea acoperirii cu AOAM poate duce la reducerea volumului de acoperire perceput de populație, ceea ce este un factor ce afectează substanțial îmbunătățirea volumului de cuprindere, în care cei angajați pe cont propriu trebuie să fie încurajați să-și cumpere polițe de asigurare de sine-stătător [3].

Atingerea echității în finanțare este un obiectiv notoriu al politicii Guvernului moldovenesc, exprimat clar în Strategia de dezvoltare a sistemului sănătății în perioa-

da 2008-2017. Din aceste motive, populația neangajată este acoperită de AOAM prin contribuțiile bugetare, pe când contribuțiile salariale proporționale acoperă majoritatea populației ocupate în câmpul muncii. Scopul urmărit este cel de a obține acoperirea universală în cadrul AOAM.

Totuși, această politică încă nu și-a atins impactul dorit și n-a îmbunătățit acoperirea scontată [13, p.46]. Cu toate acestea, dinamica evoluției ne arată, că procentul acoperirii crește anual, deși treptat. Principala provocare în atingerea obiectivului de echitate în finanțarea sănătății ține de volumul exuberant al plăților din buzunar, care au constituit 44,9% din cheltuielile totale pentru sănătate în 2010, și de faptul că proporția acestora nu s-a modificat nici după introducerea AOAM în 2004. Cota plăților achitate din buzunar pentru asistența medicală de ambulator sau în condiții de staționar este destul de mică, însă finanțarea generală a sistemului nu poate fi considerată drept progresivă, până la atingerea nivelului în care mult mai multe cheltuieli pentru sănătate vor fi preplătite. Plățile informale reduc transparența, majorează barierele de acces și sporesc povara financiară. Acestea în mare parte sunt regresive și afectează mai mult cele mai sărace gospodării [13,p.56].

Incidența cheltuielilor catastrofale pentru sănătate în Republica Moldova este cea mai înaltă în regiunea europeană a OMS. Este mai înaltă decât în așa state ca Kyrgyzstan și Ucraina, unde plățile de buzunar reprezintă o cotă similar de înaltă a cheltuielilor curente pentru sănătate [16, p.12].

Pachetul de beneficii finanțat de stat (pachetul CNAM) este definit în PU al AOAM, elaborat de MS și aprobat de Guvern. Acoperirea cu servicii variază în funcție de statutul de asigurat/neasigurat. Toată populația, indiferent de statutul de asigurat, are dreptul la servicii finanțate de stat: [5]

- asistența medicală urgentă prespitalicească și asistența medicală primară;
- programe de screening;
- medicamente pentru anumite boli;
- medicamente psihotrope și anticonvulsivante și medicamentele cu administrare pe cale orală pentru diabetul zaharat;
- servicii spitalicești pentru persoanele cu tuberculoză, psihoze și alte tulburări mintale și de comportament, alcoolism și narcomanie, afecțiuni oncologice și hematologice maligne confirmate, HIV/SIDA și sifilis, și alte maladii infecțioase.

Toate celelalte servicii medicale, finanțate de stat, sunt disponibile doar persoanelor asigurate de CNAM.

Medicamentele prescrise pentru administrare ambulatorie (medicamente compensate), acoperite de CNAM, sunt incluse într-o listă determinată de MS și CNAM. Lista medicamentelor compensate a fost extinsă în timp, de la 54 de denumiri comune internaționale (DCI) în 2007, până la 148 în 2018. Majoritatea acestor medicamente sunt supuse co-plăților procentuale de 30%, 50% sau (din 2018) 70%. În 2019, aproximativ jumătate din medicamentele acoperite sunt supuse co- plăților procentuale de 30% și 50% [17]. Cheltuielile legate de compensarea medicamentelor din listă se efectuează

din contul mijloacelor FAOAM. Totodată, acoperirea cheltuielilor pentru medicamentele compensate din FAOAM se realizează în cadrul subprogramului ”Asistența medicală primară”, prin stabilirea sumei fixe a acestora [18].

Cheltuielile efective ale FAOAM pentru medicamentele compensate, în anul 2019 au constituit 598 994,1 mii lei, fiind de 2,14 ori mai mult comparativ cu anul 2015. Respectiv, pe parcursul anului 2019, de medicamente compensate au beneficiat cu +41% mai multe persoane față de anul 2015 (590 mii persoane). Totodată, se constată, că cheltuielile pentru un beneficiar s-au majorat de la 600,2 lei în anul 2016 la 719,54 lei în anul 2019, figura 6.

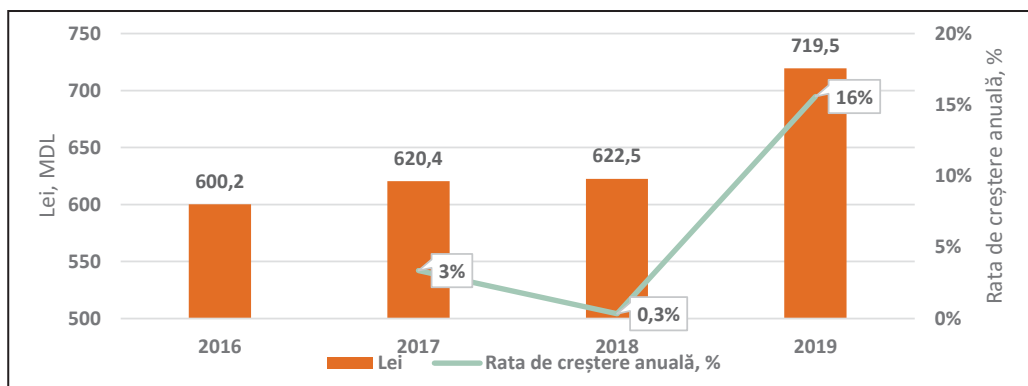

Figura 6. Evoluția cheltuielilor medicamentelor compensate pentru un beneficiar, 2016 –2019, %

Sursa: Datele CNAM [5]

Cât privește cheltuielile pentru un beneficiar de medicamente compensate, în cele 9 teritorii administrative selectate în cercetare, se constată, că acestea pe parcursul anilor 2017-2019 sunt cu mult mai mici comparativ cu cele medii pe țară, redate în figura 7.

Datele denotă, că cheltuielile pentru un beneficiar de medicamente compensate în teritoriile administrative selectate oscilează: în anul 2017 de la 368,26 lei în raionul Cantemir la 476,88 lei în raionul Cimișlia, ceea ce constituie respectiv cu 40,6% și 23,1% mai puțin comparativ cu cele medii pe țară (620,4 lei). În anul 2018 de la 400,12 lei în raionul Cantemir până la 528,41 lei în raionul Cimișlia, ceea ce constituie respectiv cu 35,7% și 15,1% mai puțin comparativ cu cele medii pe țară (622,5 lei). Iar în anul 2019 de la 447,32 lei în raionul Sângerei până la 586,50 lei în raionul Cimișlia, ceea ce constituie respectiv cu 37,8% și 18,5% mai puțin comparativ cu cele medii pe țară (719,5 lei).

Gradul de informare privind prescriere medicamentelor compensate de către medicul de familie, de asemenea, nu este un factor care să crească accesul la medicamente compensate. O parte semnificativă dintre cetățeni sunt eligibili pentru medicamente compensate, dar nu le primesc. Cauza principală, pentru care nu primesc medicamente

compensate, este pentru că medicul nu a prescris asemenea medicament (39%), urmată de faptul, că nu cunoștea că poate beneficia de compensare (18%), iar 16% considerau, că nu se compensează preparatele pentru maladia respectivă [4].

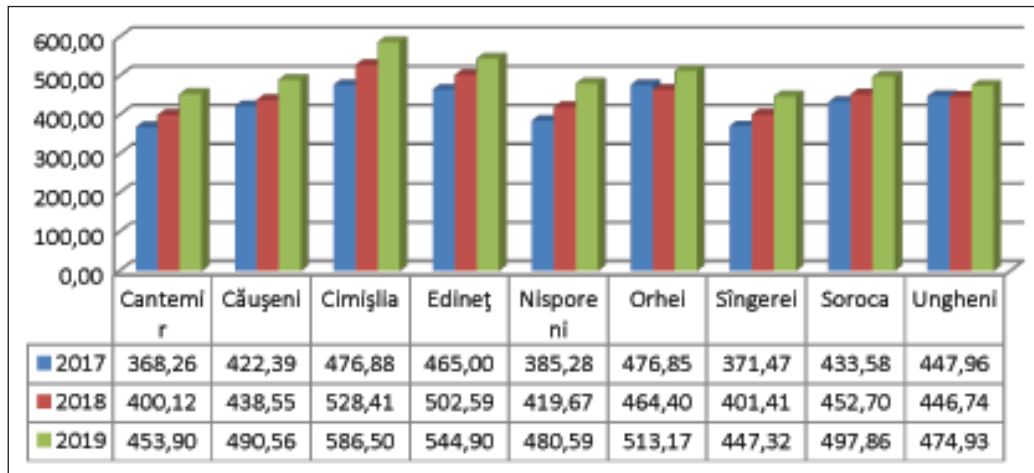

Fig. 7. Evoluția cheltuielilor medicamentelor compensate, pentru un beneficiar, 2017 –2019, MDL

Sursa: elaborat de autor, în baza datelor CNAM [12]

În practica medicului de familie, una din activitățile specificate în PU al AOAM, pentru asistența medicală primară, este activitatea de consiliere, *promovarea stilului sănătos de viață, educația pentru sănătate*, în prevenirea și combaterea factorilor de risc.

Astfel, pentru susținerea acestor tendințe, prin asigurarea realizării programelor naționale de sănătate, și creșterea calității vieții pacienților, a fost instituit fondul măsurilor de profilaxie, căruia îi revine 1% din mijloacele FAOAM.

Consiliul coordonator comun al MS/CNAM stabilește prioritățile de finanțare din fondul măsurilor de profilaxie (FMP), pentru anul de gestiune. Analizând planul precizat și cheltuielile FAOAM, pe perioada aa.2015-2019, constatăm, că în timp ce FAOAM are o tendință continuă de creștere a sumelor planificate, de la 5260,1 mln lei (a.2015) la 7709,8 mln lei (a.2019), adică cu aproximativ 32%, rata planificată a fondului măsurilor de profilaxie înregistrează o descreștere amenințătoare [12]. Dacă în a.2015 planul precizat al FMP constituia 0,96%, atunci în a.2016 – 0,3%; a.2017 – 0,09%; a.2018 – 0,19% și tocmai în a.2019 - 0,35%, dar, departe de valoarea specificată în actele normative în vigoare.

De menționat, că FMP, pe parcursul perioadei analizate, nu numai că a fost în descreștere, dar a înregistrat și curențe de neexecutare a planului precizat, cu excepția a.2017. Pe când în a. 2015 planul FMP a fost executat la 25%, în a. 2016 – 14,12%; în a. 2018 – 91%; în a.2019 - executarea a constituit 81,4%, fiind planificate cu 23,8 milioane lei mai puțin decât în a.2015 [12].

Deși CNAM declară că se realizează activități profilactice din fondul de bază (AMP), în Raportul de executare a FAOAM nu sunt reflectate cheltuielile suportate în acest sens, iar aceasta nu oferă posibilitatea de informare a publicului și de evaluare a activităților realizate și a cheltuielilor suportate, pentru componenta profilactică. Astfel, dacă pentru activitățile de promovare a sănătății și educația pentru sănătate în a. 2015 – s-au alocat total 9507,3 mii lei, ceea ce a constituit 74% din sumele FMP executate în anul respectiv, atunci, ulterior, sumele alocate au fost în descreștere semnificativă, așa ca în anul 2019, pentru aceste activități să fie alocate 0 (zero) lei (tabelul 3.)

Tabelul 3

Evoluția finanțării activităților de educație pentru sănătate și promovare a sănătății, din FMP a FAOAM, 2015 -2019, mln lei, %

Anul	Suma planificată pentru FMP, mii lei	Suma executată a FMP, mii lei	Sumele alocate pentru activități de educație pentru sănătate și promovarea sănătății, mii lei	Ponderea cheltuielilor pentru activitățile de educație pentru sănătate și promovarea sănătății din FMP executat, %
2015	50800	12900	9507,3	74%
2016	17700	2500	854,1	34%
2017	6000	6000	960,9	16%
2018	13000	11800	820,4	7%
2019	27000	22000	-	-

Sursa: elaborat de autor, în baza datelor Companiei [12]

Asistența medicală spitalicească (AMS) se efectuează în conformitate cu normele metodologice de aplicare a PU al AOAM, aprobate de MS și CNAM și se acordă persoanelor asigurate, în cazul maladiilor și stărilor menționate în PU, de către instituțiile medico-sanitare spitalicești, contractate de către CNAM.

Au fost analizate datele despre **asistența medicală spitalicească chirurgicală programată** în cele 9 raioane selectate, în baza datelor obținute de la CNAM, generate din aplicația Sistemului Informațional ”Evidența și raportarea serviciilor medicale în sistemul DRG”, pe perioada aa.2015-2019.

În perioada raportată, numărul total al cazurilor tratate de intervenții chirurgicale programate, pe țară, este în creștere – de la 60670 (a.2015) la 75872 (a.2019), ceea ce semnifică o sporire de 1,25 ori, comparativ cu anul 2015. La fel, în creștere este numărul

rul total de cazuri tratate de intervenții chirurgicale programate, pe raioane, de la 8377 (a.2015) la 9713 (a.2019), echivalentul la 1,16 ori mai mult decât în a.2015.

În raioanele Sângerei, Cantemir, Cimișlia este o tendință constantă de diminuare a operațiilor programate. Dacă e să comparăm datele între spitalele de același nivel (conform clasificăției MS): Sângerei, Cantemir, Cimișlia, Nisporeni – atestăm, că la Nisporeni, numărul intervențiilor programate, pe tot parcursul perioadei de referință, este cel mai mare, decât în celelalte raioane similare. Dacă în a.2015 la Nisporeni valoarea depășea în mediu de 2 ori numărul total al celorlalte spitale, atunci în a.2019 de aproximativ 5 ori mai mult s-a operat la Nisporeni decât la Cantemir, de 7,2 ori mai mult decât la Cimișlia și de 14,2 ori mai mult decât la Sângerei, figura 8.

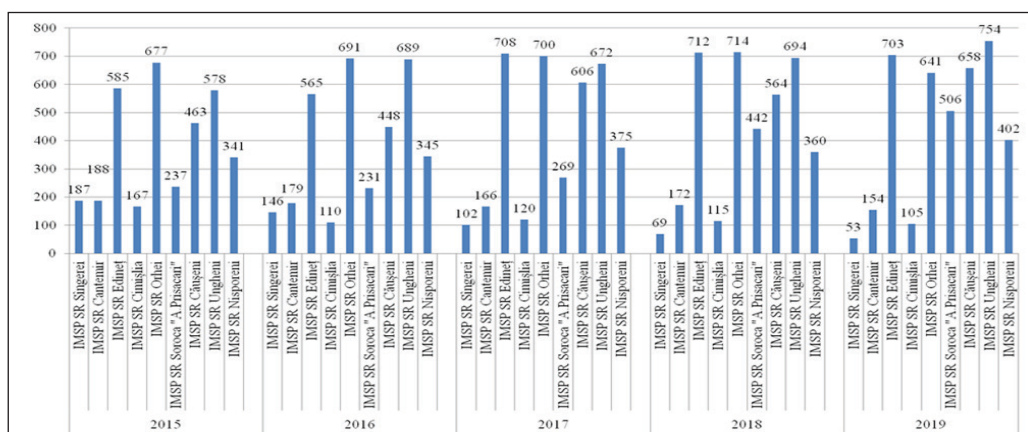

Figura 8. Evoluția intervențiilor chirurgicale programate, pe raioane, 2015-2019, abs.

Sursa: elaborat de autor, în baza datelor Companiei

Ce ține de spitalele de nivelul 2: Edineți, Orhei, Soroca, Căușeni și Ungheni - la Ungheni se înregistrează o creștere constantă în timp – de la 578 de intervenții în a.2015 la 754 în a.2019. Cel mai mic indice în perioada de referință l-a fixat în a.2015 spitalul din Soroca, care a avut doar 237 de operații planificate. În a.2019 spitalul din Soroca, la fel, înregistrează cel mai mic număr de intervenții chirurgicale programate, comparativ cu celelalte spitale din grup.

Pentru a analiza structura intervențiilor chirurgicale programate, în cele nouă raioane selectate, după diagnosticul principal la externare și după apartenența pe sex a persoanelor operate, a fost analizat anul 2019, deoarece, datele statistice pentru fiecare an în parte, nu conțin diferențe esențiale în structura patologiilor, care necesită intervenție chirurgicală, la nivel de raion, și care, în fond, caracterizează activitatea chirurgicală.

În toate raioanele selectate, numărul anual al intervențiilor planificate, după patologia chirurgicală, este mic și foarte mic, comparativ cu media pe țară.

Serviciile de îngrijiri medicale la domiciliu (SÎMD), analizând datele CNAM pentru perioada aa.2015-2019, se constată, că numărul prestatorilor de servicii în cauză s-a

diminuat, de la 160 (a.2015) la 145 (a.2019), inclusiv, cu 14 prestatori publici și unul privat, tabelul 4.

Tabelul 4

Servicii de îngrijiri medicale comunitare și la domiciliu, 2015-2019, abs.

ÎMD	Anul 2015	Anul 2016	Anul 2017	Anul 2018	Anul 2019
Nr. prestatori	160	147	143	148	145
<i>IMS Publici</i>	146	134	131	136	132
<i>IMS Privajați</i>	14	13	12	12	13
Beneficiari (persoanele asigurate)	2 419 871	2 188 714	2 225 566	2 248 365	2 245 119
Suma contractată (mii MDL)	6 031,9	6 506,4	6 520,9	7 053,8	6 970,2
Suma efectuată (mii MDL)	6 417,1	6 609,1	7 098,6	7 296,6	7 459,2
Cost unei vizite de ÎMD, MDL	91,44	91,44	131,59	137,25	137,25

Sursa: Datele CNAM [12]

Costul unei vizite pentru serviciul de îngrijire medicală la domiciliu crește în perioada aa.2015-2019 de la 91,44 MDL la 137,25 MDL, adică cu aproximativ 46 MDL (+33,4%).

Datele obținute de la ANSP, ne-a permis să suprapunem (pentru verificare cu datele CNAM) numărul de vizite executate, în perioada aa.2015-2019, în plus, numărul beneficiarilor de servicii ÎMD.

S-a constatat, că în unele teritorii ale aceluiași raion, serviciile de ÎMD, sunt insuficiente (Orhei, Căușeni, Cimișlia, Nisporeni, Edineț). Totodată, numărul beneficiarilor este foarte mic, raportat la populația raionului, dar, posibil, și la numărul celor, care necesită aceste servicii. Nu este clar cine și cum estimează necesitățile reale de servicii ÎMD, care, ulterior sa fie negociate cu CNAM și, repartizate, după capacitățile prestatorilor (publici și privați) din teritoriul administrativ, reieșind și din careva indicatori de performanță, care la moment nu sunt elaborați de instituțiile competente.

Diagnosticul beneficiarului de ÎMD ne-ar indica, aproximativ, argumentarea sau necesitatea numărului de vizite per persoană, pentru a judeca intervalul de la 9,4 vizite per persoană până la 52 vizite și mai mult, în mediu, per persoană. Se constată, că nici CNAM și nici ANSP nu duce o evidență exhaustivă privind beneficiarii de servicii ÎMD și calitatea acestor servicii (prin monitorizarea unor indicatori măsurabili),

ca urmare, nici analiza comprehensivă a acestor servicii nu poate fi realizată după structura: vârstei, sexului, diagnosticului, cost-eficienței serviciilor, starea în dinamică, satisfacția, etc.

În scopul acordării serviciilor medicale de înaltă performanță (SÎP) din fondul de bază a fost alocată în anul 2019 suma de 220 888,0 mii lei, fiind contractate 49 instituții medico-sanitare (9 republicane, 6 municipale, 2 departamentale, 6 raionale și 26 private) [12].

Contractarea serviciilor medicale de înaltă performanță a fost efectuată după principiul „per serviciu”. Suma valorificată a constituit 213 475,5 mii lei, cu 4 127,3 mii lei mai mult în comparație cu anul 2018, fiind efectuate circa 632 mii de investigații, în creștere cu 18,2 mii față de anul de comparație (peste 613,7 mii).

Astfel, se observă o continuă creștere a numărului investigațiilor de înaltă performanță prestate, care la rândul lor sunt corelate direct cu suma alocațiilor acordate. Se constată o majorare a numărului de servicii medicale prestate, per total, în baza tehnologiilor înalt specializate, cele mai multe servicii fiind din grupul Investigații genetice (ARN, ADN, agenți patogeni în materialul biologic), deși în comparație cu anul 2018 acestea s-au redus cu peste șapte mii investigații sau cu circa 11,2%.

Analizând datele privind acordarea serviciilor medicale de înaltă performanță și, anume, *Imagistica prin Rezonanță Magnetică (IRM/RMN)* pe perioada aa.2015-2019, am constatat următoarele.

Pe parcursul ultimilor 5 ani, de către CNAM au fost contractați 11 (aceiași) prestatori de servicii IRM, dintre care 2 – publici (IMSP Institutul de Medicină Urgentă și IMSP Centrul Republican de Diagnostică medicală) și 9 privați. Datele generale, privind numărul total de investigații RMN, contractate de către CNAM, în perioada aa.2015-2019, atestă o diminuare a numărului total de investigații RMN. Dacă (conform datelor obținute de la CNAM) în a.2015 s-au efectuat 19505 investigații prin RMN total, atunci către a.2019 – 16399, adică cu 3106 investigații mai puțin.

În același timp, analiza datelor, obținute de la ANSP (unde raportează și instituțiile private), cu privire la datele statistice privind investigațiile prin rezonanță magnetică, relevă creșterea numărului de investigații prin RMN de la 37256 (a.2015) la 58592 (a.2019), adică necesitatea reală a populației în aceste servicii este ca minimum de 1,6 ori mai mare.

Astfel, dacă raportăm suma totală, contractată de CNAM pentru RMN, la numărul total de servicii prestate, în anul respectiv, obținem, costul aproximativ al unei investigații prin RMN, redate în figura 9.

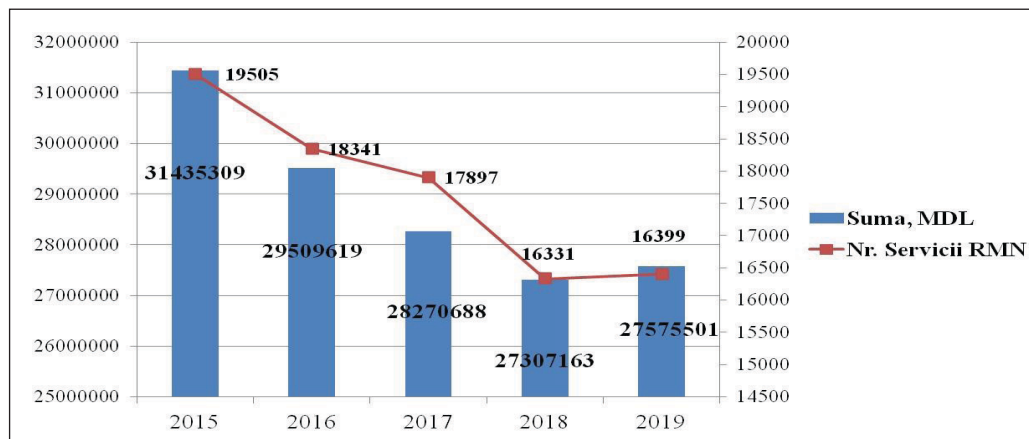

Figura 9. Numărul total de investigații RMN și sumele alocate de CNAM, 2015-2019, abs., MDL

Sursa: elaborat de autor, în baza datelor Companiei [12]

În a.2019, s-a înregistrat un decalaj mare între valorile medii a prețurilor la RMN a prestatorilor publici și celor privați. Cel mai mic preț mediu înregistrat este de 1468 lei [12].

Desigur, este practic imposibil, de a compara aceste valori, când nu dispunem de informația detaliată a serviciilor RMN și a costurilor lor (de exemplu, RMN a creierului sau a coloanei vertebrale; cu sau fără contrast; RMN a regiunii lombare sau a coloanei vertebrale integral, ș.a.m.d.). Informația accesibilă de la CNAM nu permite analiza investigațiilor RMN după: de la ce specialist este îndreptarea, pacient urgent sau programat; după criteriul de vârstă; după sex; după diagnosticul prezumptiv (până la investigație); după RMN (pentru justificarea investigației)); după bugetele planificate și executate, pentru fiecare prestator.

În această ordine de idei, nu avem o claritate, care sunt criteriile, clare și transparente, de contractare pentru prestatorii de servicii prin RMN, la momentul negocierii CNAM cu respectivii actori. La fel, nu este clar, cum se estimează cost-eficiența serviciilor RMN, dacă nu este o evidență strictă a îndreptărilor (Forma 027e), după numărul de identitate din buletin, care să excludă dublările investigației, fie prin trimitere de la diferiți specialiști, fie trimiteri repetate într-o perioadă de timp de un an (pentru investigația similară), și cât de justificată este repetarea RMN. Ipotetic, am putea presupune, că fără această evidență, o persoană asigurată ar putea face abuz de aceste investigații.

Din numărul total de RMN, efectuate anual populației din Republica Moldova, marea majoritate sunt executate în instituțiile medico-sanitare private. Rata acestora cuprinde limita de la 79,7% (2015) la aproximativ 85% (2019).

Analiza datelor privind numărul persoanelor, din cele nouă raioane selectate, care au avut acces la investigațiile prin RMN, la diferite organe, în perioada analizată, indiferent de statutul asigurat sau neasigurat, cu diferite patologii, indiferent de vârsta persoanei (copil sau matur) a fost imposibilă, deoarece nici CNAM și nici ANSP nu dețin așa evidență, sau, nu este transparentă pentru publicul larg.

CONCLUZII

În urma cercetărilor realizate putem constata următoarele:

1. Odată cu implementarea în Republica Moldova a AOAM în a.2004, au fost create bazele unei economii de piață în domeniul sănătății, prin modificarea mecanismului de finanțare și contractare a instituțiilor medicale, prestatoare de servicii medicale. AOAM au ca scop îmbunătățirea eficienței, reducerea inegalităților sociale și sporirea protecției financiare a grupurilor vulnerabile, prin realizarea principiilor de organizare și funcționare: egalității, unicității, solidarității, obligativității, contributivității, repartiției, autonomiei.

2. Aprobarea și implementarea PU al AOAM, până în prezent, nu a avut niciodată o evaluare exhaustivă a tuturor componentelor, per fiecare serviciu medical, pentru a scoate în evidență accesul populației, de facto, la serviciile incluse în pachet, pornind de la necesitățile populației în aceste servicii, costul real al lor, cost-eficiența, impactul socio-medical, economico-financiar. Respectiv, nu se cunoaște costul real al pachetului de servicii al PU al AOAM.

3. Actualmente nu există nici un document ce ar stipula explicit spectrul de servicii medicale, acoperite deplin sau parțial de către AOAM, în corespundere cu anumite necesități reale ale populației.

4. Una din cele mai importante constrângeri cu care se confruntă sistemul medical național este asigurarea cu resurse financiare suficiente. În perioada anilor 2015-2019, ponderea cheltuielilor pentru ocrotirea sănătății în PIB a înregistrat o reducere de la 4,5% (2015) până la

4,1%, (a.2019) și diminuarea de la 14,0% până la 13,1% a ponderii cheltuielilor pentru ocrotirea sănătății în cheltuielile BPN. Anual FAOAM are o tendință de creștere continuă a sumelor planificate, cu aproximativ 32%. Totodată, pe parcursul aa.2015 - 2019, reieșind din necesitățile acoperirii cheltuielilor necesare realizării PU al AOAM, veniturile suplimentare au fost direcționate în fondul pentru achitarea serviciilor medicale curente (fondul de bază).

5. Concomitent, și sumele din contul fondului măsurilor de profilaxie au fost direcționate către fondul de bază. Astfel, rata planificată a fondului măsurilor de profilaxie înregistrează o descreștere amenințătoare, de la 0,96% la 0,35%. Neconcordanța între cadrul legislativ și cel normativ, determină riscul neatingerii scopurilor FMP, ceea ce indică formalitatea planificării și realizării măsurilor din contul acestuia. Pentru activitățile de promovare a sănătății și educația pentru sănătate, în anul 2019, CNAM nu a alocat nimic, (0)MDL.

6. Guvernul Republicii Moldova s-a angajat să aloce anual, cel puțin, 12% din bugetul de stat pentru sănătate. Real se atestă o tendință de reducere a nivelului de acoperire de către Guvern a primelor AOAM. Pe parcursul ultimilor ani este tot mai evidentă tendința de majorare constantă a ponderii veniturilor proprii și, respectiv, de diminuare a ponderii transferurilor curente cu destinație generală, încasate de la bugetul de stat, pentru asigurarea medicală a categoriilor de persoane asigurate de Guvern. Respectiv, atestăm o relație invers proporțională dintre transferurile de la bugetul de stat și veniturile acumulate din primele de AOAM și alte venituri.

7. În pofida creșterii cheltuielilor publice în timp, cota plăților de buzunar pentru sănătate rămâne înaltă, la nivelul de 46% în 2016 (OMS, 2019). Protecția financiară este insuficientă în Republica Moldova, în comparație cu multe state din Europa, inclusiv țările unde plățile de buzunar reprezintă o cotă similar de înaltă a cheltuielilor curente pentru sănătate.

8. Criteriile de contractare ale instituțiilor medico-sanitare, în cadrul sistemului AOAM, nu fac referință la o metodologie transparentă de selectare a prestatorilor de servicii medicale, precum și nu setează careva indicatori de performanță sau eficiență, căror trebuie să le corespundă prestatorii. La baza contractării prestatorilor de servicii medicale de către CNAM și a repartizării acestor servicii medicale în teritorii, nu stau careva criterii clare, concrete, estimate și analizate (pentru fiecare teritoriu administrativ separat) sau careva indicatori/date statistice justificatoare, care ar asigura, ulterior, repartizarea argumentată, transparentă și echitabilă, atât a serviciilor medicale, cât și sumelor alocate de către CNAM.

9. Există rezistența la transparență (la toate nivelele sistemului de sănătate). Rolul ONG-urilor, OSC-urilor este extrem de important în buna guvernare generală a sistemului de sănătate, însă participarea acestora limitată la etapa de implementare a politicilor de sănătate, este un domeniu ce trebuie abordat în continuare. Organizațiile de pacienți nu se implică activ în definitivarea și implementarea politicilor. Participarea sporadică, adesea formală și limitată a societății civile în procesul decizional înseamnă, de fapt, nesoluționarea necesităților grupurilor vulnerabile și sub-reprezentate, interes public neprotejat, iar funcțiile Guvernului neîndeplinite.

Referințe:

1. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, *Accesul populației la serviciile de sănătate. Rezultatele studiului în gospodării*, 2017.
2. Legea nr. 1585 din 27-02-1998 cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală.
3. *Analiza strategiei de dezvoltare a sistemului de sănătate în perioada 2018-2017 în Republica Moldova*, Chișinău, 2020.
4. Centru PAS, *Barometru de sănătate a populației Republicii Moldova 2019*, Chișinău, 2020.

5. Guvernul RM, CNAM, *Raport anual privind executarea fondurilor Asigurării Obligatorii de Asistență Medicală*, 2019.
6. Hotărârea Curții de Conturi nr.43/2019 „*Cu privire la Raportul auditului financiar asupra Raportului Guvernului privind executarea fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală în anul 2018*”.
7. ETCO C. et al., *Asigurarea obligatorie de asistență medicală din Republica Moldova: realizări și perspective*. Chișinău, 2011.
8. Hotărârea Guvernului nr.1387 din 10.12.2007 „*Cu privire la aprobarea Programului unic al asigurării obligatorii de asistență medicală*”.
9. Legea nr. 1585 din 27-02-1998 cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală.
10. <http://www.mf.gov.md> evoluția indicatorilor macroeconomici (accesat 27.11.22)
11. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.594/2002 despre aprobarea Regulamentului cu privire la modul de constituire și administrare a fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală.
12. <http://www.cnam.md/?page=129&> (accesat 28.11.22)
13. JOWETT M, SHISHKIN S., *Extinderea acoperirii populației în schema națională de asigurări în medicină în Republica Moldova: opțiuni strategice*. Copenhaga, 2010.
14. RICHARDSON E et al., *Acoperirea asigurării medicale și accesul la asistența medicală în Moldova. Politici de sănătate și planificare*, 27(3):204-212, 2012.
15. Ordinul MS și CNAM nr. 600/320 din 24.07.2015 cu privire la mecanismul de includere a medicamentelor pentru compensare din fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală.
16. OMS, „*Noi dovezi privind gradul de protecție financiară în domeniul sănătății din Republica Moldova*”, OMS, 2019.
17. Ordinul MSMPS și CNAM nr.754/236A din 15 iunie 2018 „*Cu privire la aprobarea maladiilor prioritare pentru care urmează a fi depuse dosare spre evaluare a medicamentelor în scopul includerii spre compensare din FAOAM pentru anul 2018*”.
18. Hotărârea Guvernului nr.1372 din 23.12.2005 „*Cu privire la modul de compensare a medicamentelor în condițiile asigurării obligatorii de asistență medicală*”.

INNOVATION IN BUSINESS AS A COMPETITIVE ADVANTAGE

INOVAȚIA ÎN AFACERI CA AVANTAJ CONCURRENTIV

Eudochia JOMIR, ORCID: 0000-0001-6556-6409

ASEM, Chisinau, Republic of Moldova

CZU: 339.1:001.895:339.137.2

e-mail: eudochia.jomir@ase.md

The objective of this study is to increase the understanding of the concept of innovation in business as one of the most important ways of achieving competitive advantage. The global context of competitive business, with its changing environment, has accelerated the need for organizations to develop ideas, solutions, processes and products. Today, organizations remain committed to achieving defined goals of maximizing profits, being competitive and remaining sustainable in the market, innovation representing a necessary process of renewal in business, a generic activity associated with survival and growth. Innovation is at the heart of contemporary economic rhetoric in terms of developing and achieving competitiveness.

Keywords: *business innovation, competitiveness.*

INTRODUCTION

In an ever-changing world, organizations need to face more and more challenges, adapt to a new economic context, which has led to many transformations in the business environment. Any organization, regardless of ownership and field of activity, is forced to constantly respond to these challenges or threats, as they operate in a complex, dynamic world, often with a high level of uncertainty. This fact, in turn, requires entrepreneurs, managers to change the development strategy, adapting it to the new conditions. In many cases, the new strategy is influenced by the need for innovation, in terms of new products and services and in terms of process organization [1, p. 68].

Innovation, as a concept refers to the process of creating new ideas, products, or methods to turn changes into opportunity in terms of process innovation and business competitiveness. Often, innovating involves approaching an existing idea or product from a new perspective with the goal of improving it.

In an academic content with reference to the definition of *competitiveness*, we can highlight the following aspects:

1. Competitiveness is a field of economic theory
2. Competitiveness analyzes economic factors and policies
3. Competitiveness determines a state's ability to develop and maintain an environment favorable to sustainable economic development.
4. Competitiveness maintains processes favorable to the more active involvement of enterprises in the creation of added value.
5. Competitiveness produces more welfare for people [2, p. 42].

There is no future growth for a company, and risks losing competitiveness and disappearing from the market if it fails to keep up with the new market requirements and cannot build an efficient innovative business strategy.

MATERIAL AND METHOD

The results of the research outlined in the present article were obtained by using traditional research methods: investigation, synthesis, systematization analysis of scientific/specialized literature, both theoretical and applied, in a traditional format, as well as in form of e-publications, in the fields of innovational business and competitiveness. All these methods have contributed to promoting the research and highlighting the most important milestones of the research.

RESULTS AND DISCUSSION

Innovation is one of the most important ways of achieving competitive advantage. The phrase “adapt or die” for businesses to achieve success in today’s modern world, it’s a universal truth. For example, the massive expansion in technological advancements in the past decade - because of this extreme growth, businesses have been forced to adapt and expand more than ever before. The increasing need for growth and change also provides a great deal of opportunity for businesses and companies cannot afford to stay afloat if they do not embrace innovation and change. Here are three critical factors on the importance of innovation as a key part of owning a successful business:

1. *Innovation grows the business.* Business growth means, ultimately, increasing the profits. Successful innovation adds value to the business in order to increase the profits.

2. *Innovation positions the business ahead of the competition.* With globalization and a rapidly changing market, there are more competing businesses than ever before. Innovative thinking can help to predict the market and keep up with customer needs.

3. *Innovation helps to take advantage of new technologies.* Technology (especially artificial intelligence) is evolving faster than ever before, which means that there may be new, more efficient technologies to make better products, to optimize services, or to track performance with analytics. By taking advantage of these new technologies for process innovation, it will become possible to optimize your business and gain a competitive advantage over your competitors [3].

In order to drive business growth, it’s crucial to stay relevant in changing times, and differentiate from the competition, business leaders must be able to think creatively and embrace innovation into their business models. This doesn’t mean that a willingness to innovate is the only ingredient for success, however: leaders must also have a solid understanding of how to go about bringing that innovation to life [4].

Business innovation is the act of introducing something new to a company—whether it’s a new product, a new market strategy, a new method, and so on— in order to reinvigorate the company and promote new value and growth. Innovation is all about

business leaders coming up with creative ideas, and then using strategic planning and decision-making to implement the new business ideas successfully. When a business innovates, it can either improve its existing products, processes, or methodologies, or it can create new ones from scratch. There isn't just one way to innovate—in fact, there are three distinct approaches that big and small businesses use to introducing something new. Each model involves innovating a different aspect of the organization:

1. *Revenue-model innovation*: This involves business owners looking at their revenue model for places to innovate the products and services that they offer, the prices of their products and services, and the customers they target. When organizations choose revenue-model innovation, they may choose, for example, to create innovative products, stop selling certain products, make changes to their supply chain, sell to new customers, or change the prices of their offerings.

2. *Business-model innovation*: This involves business owners looking at their overarching business model for places to implement innovative solutions: their business processes, their business strategy, their mission statement, the technologies they use, and the businesses that they partner with. When organizations choose business-model innovation, they may choose to create a strategic alliance with another business, to update the software that they use, to accept venture capital financing, or to go from selling at a physical storefront to selling online.

3. *Industry-model innovation*: This involves business owners looking at their industry model for places to innovate: the industry they currently work within and what potential industries they could transition to. When organizations choose industry-model innovation, they may choose, for example, to market their product to an entirely different industry or even to create a new industry to align with their mission and products. [3] No matter what aspect of your organization you choose to innovate upon or the strategy you choose to use, a key component of the process will include the free flow of creative problem solving and new ideas. To execute the innovation process successfully on a large scale, you'll need a strong innovation team and the ability to inspire those team members to think outside of the box [5].

Every year, Boston Consulting Group (BCG) releases the *Most Innovative Companies ranking*. Based on a survey of over 1,000 innovation executives polled in Dec. 2022 and Jan. 2023, BCG assessed a company's performance on four dimensions:

- Global mindshare: the number of votes received from all global innovation executives
- Industry peer view: the number of votes received from executives in a company's own industry
- Industry disruption: the Diversity Index (Herfindahl-Hirschman) of votes across industries
- Value creation: total shareholder return, including share buybacks, over the 3-year period from Jan. 2020 through Dec. 2022 [6].

Tablel

The Most Innovative Companies in 2023 in the world

Rank	Company	Industry
1	Apple	Technology
2	Tesla	Transportation & energy
3	Amazon	Technology
4	Alphabet	Technology
5	Microsoft	Technology
6	Moderna	Healthcare
7	Samsung	Technology
8	Huawei	Technology
9	BYD Company	Transportation & energy
10	Siemens	Transportation & energy

Source: developed by the author after [6]

The innovation-ready leaders are consistently establishing new revenue streams, entering new markets and delivering new products by using tools such as artificial intelligence, portfolio planning and mergers and acquisitions to outpace others in the global market.

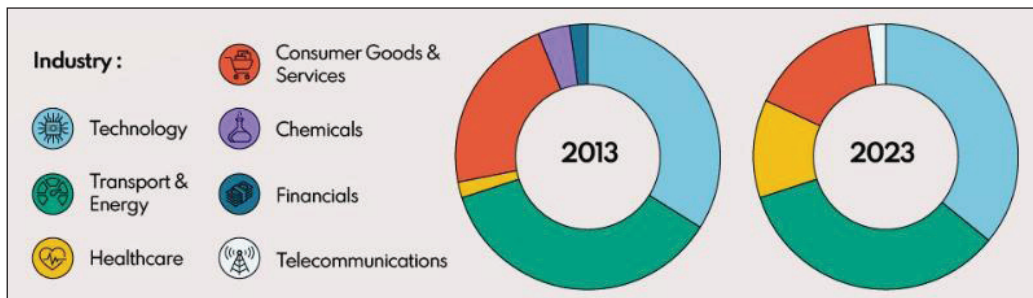

Fig. 1. Ranking „The Most Innovative Companies in the world” changes over the past decade

Source: [6]

Analyzing Figure 1, we notice that the top 3 innovative industries Technology, Transport&Energy, Customer Goods&Services have remained the same over 10 years. For a real, reliable partnership between innovation and technology transfer structures and research providers, it is necessary to support cooperation with research, education, innovation and the business environment, the use of consulting services, to meet the demand for innovative products and to be competitive

In the Republic of Moldova, The Top 5 Most Innovative Companies in 2023 are:

- *Fagura* – Impactful Initiative of the Year (The Fagura team is developing an innovative P2P lending platform in Southeast Europe);
- *Salt Edge* – The most innovative product (Salt Edge has created a platform that connects business with thousands of banking institutions in the world);
- *Bloomcoding* – The Rising STARTup (Bloomcoding is an online coding school for kids)
- *Omnis* – the best service innovation ((Omnis is an innovative platform that simplifies insurance management);
- *FusionWorks* – the special prize of the jury (FusionWorks is a leading company providing remote employment solutions) [7].

From 41 unique participants, 33 of these companies are residents of the Moldova Innovation Technology Park, showcasing the thriving tech ecosystem in the country.

CONCLUSION

Increasing the role of business innovation in developing competitiveness must be based on: Increasing the competitiveness of the research and innovation system, including in terms of efficiency, performance, and connecting it to the needs of the national economy; Establishing an environment favorable to innovation and promoting a clear and realistic policy in the field, starting from the stimulation of research-development and innovation activities; Promoting a systemic approach to innovation, in the context of the relationships and interests of all actors participating in this process: universities, research institutions, businesses, financiers and, last but not least, the state.

References:

1. EMILIAN, V. Aspecte teoretice privind modelele de afaceri și provocările transformării inovatoare a acestora în condițiile actuale. În: „*Economica*”, 2023, nr. 1 (123), p. 67-77. ISSN 1810-0136
2. BELOSTECINIC, G., GUȚU, C., BRAGOI, D. Competitiveness of the republic of moldova: some trends and challenges. În: *Culegere de articole științifice la Conferința științifică internațională „Competitivitate și Inovare în economia cunoașterii”*, Ediția a XXII-a, 25-26 septembrie 2020, Chișinău, p. 40-51. e-ISBN 978-9975-75-985-4, Available: chrome-extension://efaidnbmnnpkcbajpcglclefindmkaj/https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/40-51.pdf, [Accessed: 01.09.2023].
3. Why Innovation Is Essential for Business Success [online], Available: <https://www.masterclass.com/articles/why-innovation-is-essential-for-business-success> [Accessed: 04.09.2023]
4. The Importance of Innovation in Business Success [online], Available: <https://>

- graduate.northeastern.edu/resources/importance-of-innovation/ [Accesed: 04.09.2023]
5. 3 Types of Innovation Changing the Future of Business [online], Available: <https://graduate.northeastern.edu/resources/types-of-innovation/>, [Accesed: 31.08.2023]
 6. Ranked: The Most Innovative Companies in 2023 [online], Available: <https://www.visualcapitalist.com/most-innovative-companies-2023/>, [Accesed: 06.09.2023]
 7. Moldova Innovation Awards Held in Chisinau [online], Available: <https://wnisef.org/medias/moldova-innovation-awards-held-in-chisinau/>, [Accesed: 07.09.2023]
 8. URBANCOVÁ, H. Competitive Advantage Achievement through Innovation and Knowledge. In: *Journal of Competitiveness*, 2013, no. 5 (1), p. 82-96 <https://doi.org/10.7441/joc.2013.01.06>. Available: <https://www.cjournal.cz/index.php?hid=clanek&cid=127> [Accesed: 10.09.2023]
 9. Elkana Timotius. The role of innovation in business strategy as a competitive advantage: Evidence from Indonesian MSMEs. In: *Problems and Perspectives in Management*, 2023, no. 21(1), pp. 92-106. doi:10.21511/ppm.21(1).2023.09
 10. AMIT, R., ZOTT, C. Creating value through business model innovation. In: *MIT Sloan Management Review*, 2012, vol. 53, no. 3, pp. 41-49.
 11. RADU (BENDIC), M. *Managerial dimensions of creative-innovative processes in small and medium enterprises*. PhD thesis, Valahia University of Targoviste, 2020. **Acknowledgement:** This paper is part of the research of the project within the state programme “Shaping innovative business in the context of regional competition” with the number 20.80009.0807.42.

REENGINEERING ORGANIZAȚIONAL CA OPORTUNITATE DE DEZVOLTARE A AFACERILOR

ORGANIZATIONAL REENGINEERING AS AN OPPORTUNITY FOR BUSINESS DEVELOPMENT

Liubovi PRODAN-ȘESTACOVA, ORCID: 0009-0007-3828-487X
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

Octavian FRUNZĂ, ORCID: 0009-0005-8053-9827
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 334.72:005.591.4

e-mail: liubovi.prodan.sestacova@usm.md
e-mail: octavian_frunza@yahoo.com

The business environment is becoming more and more competitive, the transformations and possibilities of modern technologies increasingly lead to the realization of a business in a constrained, economic, social, ecological paradigm, which exploits less resources (human, natural and energetic). All these objectives can be offset by a rational, thoughtful, economical, responsible and technological business approach. In this way, contemporary business exposes itself to a continuous revision of the way of doing things through reengineering of organizational infrastructure and processes where gaps, discrepancies, inefficiencies and organizational losses are hidden. Through a correct and rational modeling of contemporary organizations, one can extract unexpected dividends and exponential gains from existing businesses, gain competitive position in the market and at the same time comply with social and ecological standards, rules and requirements.

Keywords: *business process, change, reengineering, strategy.*

INTRODUCERE

Mediul de afaceri contemporan se află într-un ritm de schimbare continuu. Factorii politici, economici, socioculturali și tehnologici aduc presiune continuă și de o natură deosebită asupra afacerilor contemporane. Acestea sunt silite să se acomodeze la o nouă realitate de activitate într-o epocă tehnologică și digitală, dar și să corespundă noilor standarde și responsabilități impuse de autoritățile publice în dimensiunile sociale, culturale și ecologice. Afacerile contemporane nu mai pot activa în paradigma veche, unde era un mediu liber de realizare cu o exploatare necontrolabilă a resurselor de producere, materiale, umane și energetice. Acest model de lucru este depășit de posibilitățile tehnologiilor moderne nou-apărute (de tip tehnologic și digital), care esențial schimbă potențialul și posibilitățile organizaționale ale afacerilor contemporane [1]. În lumea tehnicilor și tehnologiilor moderne, aceste sarcini sunt indispensabil legate de orice afacere contemporană și de dezvoltarea sa strategică; în așa mod, ele nu mai pot exista efectiv și

eficient pe termen lung fără o reorganizare radicală a infrastructurii și/sau a proceselor organizaționale interne. Orice afacere modernă trebuie să-și revizuiască și să-și re-conceapă activitatea și modelul său de realizare și organizare, care trebuie să fie bazat pe tehnologii moderne și digitale, exploatare eficientă de infrastructură și resurse [2], dar și pe structura organizațională schimbată prin re-engineering organizațional care garantează o perspectivă de dezvoltare pentru afacerile contemporane.

MATERIAL ȘI METODĂ

Reengineering este o schimbare organizațională definită ca o *regândire fundamentală și o re-proiectare radicală a afacerii pentru a genera îmbunătățiri esențiale în rezultatul eficienței organizatorice*.

Reengineering ca instrument de schimbare poate fi îndreptată în orice dimensiune a organizației:

- revizuirea proceselor organizaționale
- schimbarea de infrastructură (fizică sau tehnologică), astfel să aducă o eficiență sporită și neașteptată a afacerii.

Reengineering *proceselor organizaționale* este considerată una dintre principalele metode aplicate în modernizarea afacerilor contemporane, dar și reengineering infrastructurii este o acțiune deosebită și tehnologic necesară pentru afacerile contemporane și ea de asemenea duce la schimbări de procese organizaționale.

Business Process Reengineering (BPR) este perceput ca o strategie de management, care se concentrează pe analiza și *re-proiectarea* fluxurilor de lucru și a proceselor din cadrul unei organizații, menită să ajute afacerea să-și regândească în mod fundamental modul în care ea își desfășoară activitatea pentru a menține sau îmbunătăți produsele și serviciile prestate în sistemul de reducere a costurilor operaționale și pentru evitarea riscurilor asociate cu procesele exercitate [3, p. 6].

Trebuie menționat faptul că în procesul schimbării organizaționale sunt supuse transformării forțate elementele sistemului celor 4 diviziuni de bază ale organizației (*Producere; Personal; Finanțe; Marketing*) și 3 componente interne ale fiecărei diviziuni: *individul, colectivul și organizarea proceselor corespunzătoare*. În așa mod, sensul oricărei schimbări organizaționale este: de a aduce beneficii sau calitate celor cointeresați (clienți, furnizori, creditori, investitori, acționari, proprietari etc.); depășirea crizei organizaționale interne și de diferită natură (organizațională, structurală, managerială, economică, politică etc.); reacția justificată la mediul extern (inclusiv perceperea benevolă și impusă de factori externi ca politica, modificări legislative, fiscale etc.).

Dar, *sensul Reengineering-ului organizațional* (ca parte a Teoriei Schimbării Organizaționale) este de a îndeplini această schimbare în patru condiții de bază, și anume:

- 1) să aibă un caracter *fundamental*;
- 2) să fie un proces de *schimbare radicală*;
- 3) să se concentreze pe *reconfigurarea proceselor organizaționale*;

4) sa asigure obținerea unor rezultate *spectaculoase*.

În așa mod, *Reengineering-ul* are sarcina de schimbare radicală a organizației în infrastructură sau/și a proceselor organizaționale, care în rezultat trebuie să satisfacă o poziție revoluționară de producere care asigură rezultate exponențiale, executată de cel mai optimal și efektiv Sistem de Procese Organizaționale (SPO) și, totodată, să dezechilibreze sistemul static existent, pentru a îndrepta organizația la poziția ei nouă de eficiență.

Programatorul american Paul A. Strassmann a conceput că esența reengineering-ului este de a depista lacunele procesuale organizaționale în afaceri, remodelarea lor în cel mai optimal mod, depistarea și eliminarea excesului recent de cheltuieli și de personal într-o metodă acceptabilă pentru organizație [4]. Pentru realizarea acestei sarcini Paul A. Strassmann, presupune că organizația trebuie să folosească tot potențialul propriu, dar și instrumentele tehnologice și ideologice care vin din exterior și să le găsească aplicație deosebită pentru realizarea sarcinilor sale operaționale, procesuale și organizaționale în atingerea unui efect exponențial de realizat.

În lucrarea sa „*The Roots of Business Process Reengineering*” din 1995, programatorul Paul A. Strassmann notează: „Pentru a înțelege întreaga semnificație a oricărei tendințe, trebuie să obțineți o percepție a forțelor care au generat-o. Este o abordare simplificată și ușoară să atribui tehnologiei sau ideologiei rolul de „cauză” a dezvoltării istorice. Deoarece tehnologia și ideologia se presupune că sunt inventate, ele sunt ca o magie care nu necesită explicații suplimentare. După cum văd eu, tehnologia și ideologia devin acceptabile ca urmare a schimbărilor în structura economică și socială, dar nu invers” [4].

Deci, ca instrument de schimbare organizațională prin *Business Process Reengineering*, Reengineering-ul presupune: remodelarea proceselor organizaționale într-un mod fundamental pentru obținerea unui model organizat maximal eficient, dar și de descoperire și atragere a inovațiilor de diferită natură ce vin din exterior și găsirea modului de aplicare a acestora în afacere.

Reengineering-ul oferă managerilor un algoritm ușor, dar și greu de realizat, deoarece presupune *rejectarea (respingerea)* tuturor proceselor existente și recomandă *constituirea unei noi forme de procesare organizațională a afacerii existente în baza unor idei complet deosebite*. Inventatorul proiectelor de îmbunătățire a vieții *Dymaxion™*, R. Buckminster Fuller (1895- 1983), percepea reengineering-ul ca o idee că „nu poți schimba niciodată lucrurile esențial luptând cu realitatea existentă. Pentru a schimba ceva radical, construiește un nou model care face ca modelul existent să fie depășit”.

Este de așteptat ca noul business-model astfel proiectat să scoată afacerea pe o *poziție de avangardă a productivității sale din perspectivele noilor procese organizaționale, dar și tehnicilor noi de aplicare a inovațiilor nou- apărute și de schimbare a infrastructurii organizaționale*.

Ca tehnică instrumentală, re-engineering-ul este îndreptat către potențialele schimbări în toate procesele sale structurale și organizaționale elaborate, implementate, dar și dobândite în interiorul său de funcționare.

Această problemă de *Business Process Reengineering* a fost studiată anterior de Michael Martin Hammer (1948 – 2008) și James Champy (născut în 1942), în cartea lor „*Reengineering the Corporation: A manifesto for Business Revolution*” (1993), unde re-engineeria este definită ca regândirea fundamentală și reproiectarea radicală a proceselor de afaceri pentru a genera îmbunătățiri majore în măsurile critice de performanță, cum ar fi *costul, calitatea, serviciul și viteza (timpul)* [5].

Astfel, implică revizuirea și reproiectarea proceselor existente la toate nivelurile structurale ale organizației și modul de exercitare a acestora și, totodată, de a lua în considerare modul de îmbunătățire a lucrurilor în sine, prin metoda ignorării tuturor tradițiilor și modelelor în care se gestiona afacerea anterior, în schimbul dezvoltării unui nou proces organizațional de afacere, care realizează *un salt înainte în performanță* [6, p. 25-37].

Reconfigurarea companiei prin Business Process Reengineering (BPR) trebuie să țină cont de cele trei forțe care influențează și mișcă afacerea, și anume: sistemul de Forțe 3C. Sistemul de forțe 3C a schimbat caracteristicile organizaționale ale afacerilor moderne.

Forța 1C – Customers (clienții) – se caracterizează cu postulatul: „*puterea trece în mâinile clientului*”. Clieții au așteptări de: ofertă; produse și servicii deosebite (și chiar individualizate); preț; calitate; viteză; comunicație; alegere; deservire și postdeservire;

Această forță creează o nouă dimensiune interactivă între *producător și client*, unde producătorul este forțat să se realizeze sub influența cerințelor generate de clienți.

Forța 2C – Competitions (concrența) – se caracterizează prin schimbări în dimensiunile: preț, calitate, comodate, timpul și viteza de producere, individualitate.

Forța 3C – Changes – schimbările tehnologice și sociale au generat schimbări cardinale în toate domeniile și dimensiunile de activitate umană. Schimbările contemporane traversează o cale de metamorfoză deosebită de cele precedente bazate mai mult pe evoluție [5].

Astfel, sub presiunea schimbărilor sociale și tehnologice se schimbă: presiunea concurențială, viteza de schimbare a fenomenelor, ciclul de viață a produselor și serviciilor (adeseori până la câteva luni), timpul de lansare a proiectelor (și adeseori proiectul se transformă în proces de producere sau prestare de serviciu).

În așa mod, trebuie schimbată paradigma succesului din: „*Nu Ce Facem!*”, dar „*Cum Facem!*” Reengineering-ul se percepe ca o metodă drastică de resetare a afacerii, propune un *model de schimbare radicală, de reinventare* a acesteia și susține că Noua Întreprindere trebuie să fie astfel proiectată încât:

- să aibă o *organizare* destul de *flexibilă*, pentru a se putea adapta rapid la evoluțiile pieței;
- să fie destul de *lejeră*, pentru a putea învinge concurenții în domeniul prețurilor;
- să fie destul de *inventive*, pentru a putea păstra avantajul față de competitori;
- să fie destul de *motivate*, pentru a asigura clienților produse și servicii la un nivel calitativ superior;

- să fie inteligentă, pentru a putea deveni “best-in-class”.

Deci, Reengineering-ul este un instrument de schimbare forțată și discretă a lucrurilor în organizație, are drept țel revizuirea și resetarea organizației, generează schimbări majore și aduce dividende exponențiale și nicidecum nu se înscrie în paradigma *kaizen*, ce se referă la efectuarea de schimbări într-un mod treptat, planificat, liniar, continuu și sistematic.

Paradigma Reengineeringei se realizează prin schimbarea și modificarea forțată și reactivă a infrastructurii sau/și a proceselor în cadrul unei organizații.

Sensul de Reengineering al afacerii se reflectă în două etape principale:

1) determinarea tipului optimal sau chiar ideal al afacerii active ca perspectivă de dezvoltare (aici se presupune reprojectarea radicală pentru o exploatare eficientă a infrastructurii existente și remodelarea radicală a business-proceselor organizaționale);

2) determinarea celei mai optimale modalități (din punctul de vedere al resurselor existente), de a transpune afacerea existentă în afacerea teoretic determinată ca optimală sau ideală.

Realizarea acestor două etape se bazează pe capacitățile individuale și deosebite ale managementului schimbării. Acest management trebuie să includă persoane *erudite, descoperitoare, îndrăznețe, persistente, perseverente, puternice, dar cel mai important trebuie să fie creativ*, deoarece Reengineeringul este un proces de descoperire și invenție.

Creativitatea se consideră pilonul Reengineering-ului organizațional, ea are un conținut pragmatic (dar nu bazat pe inspirație), este orientată spre rezultate (și nu pe procese), este delimitată în timp (și nu este liberă de realizat), este tehnologică (și nu este incontrolabilă și imprevizibilă).

Abordarea afacerii prin *gândire creativă* ajută managementul schimbării să genereze mulțimi de idei și soluții, corelate cu perspectivele organizaționale într-un mod strategic și eficient:

1. Pentru *Reengineering de infrastructură*, este un exercițiu de a vedea lucrurile de producere altfel, de a proiecta modele noi și deosebite de infrastructură, de a împrumuta idei neobișnuite și revoluționare din domenii similare sau străine, de a descoperi noi căi neordinare de optimizare a resurselor fizice și de producere, de a vedea sau a descoperi perspectivele inovatorii ale tehnologiilor și sistemelor informaționale și digitale moderne și corelarea acestora la strategia și potențialul organizației.

2. Pentru *Reengineering al proceselor organizaționale*, este o remodelare a organizației prin revizuirea proceselor organizaționale într-un mod deosebit și cu eficiență sporită, dar cel mai mare efect îl poate avea nu doar reprojectarea radicală a proceselor de afaceri, dar și tehnici neașteptate de a trece careva procese peste granițele sale funcționale sau organizaționale, pentru a accelera sau a scăpa de executarea acestora.

Rezultatul- cheie este că organizația obține perspective de a genera îmbunătățiri majore în măsurile critice de performanță, cum ar fi costul, calitatea, serviciul, timpul și viteza.

Reengineering-ul este un proces de dezechilibrare a unui sistem organizat pentru a-l aduce într-o poziție nouă organizațională cu perspective de a obține un rezultat de eficiență exponențială sporită. *Această schimbare este un proces complicat și este o reacție naturală la provocările și problemele care apar în mediul contemporan de afaceri, plin de surprize și riscuri organizaționale.* Un management incompetent al schimbării dintr-o organizație poate iniția schimbări de reengineering *într-un timp nepotrivit, într-o direcție greșită și cu metode incorecte.* Toate acestea pot distruge proiectele noi inițiate sau chiar pot distruge toată organizația dezechilibrată în perspectiva noilor așteptări.

Pe parcursul întregului proces de schimbare trebuie de avut în vedere atât nevoia schimbării, vectorul ei conturat de probleme și provocări specifice afacerii examinate și atitudinea celor afectați de ea (DE CE? și CINE?), dar și de a avea în vedere criteriul de lansare a schimbării prin reengineering de infrastructură sau procese, prin BPR (CUM? și CÂND?) [7, p. 6].

Reengineering-ul, ca proces de schimbare, presupune metode și tehnici de organizare/reorganizare și perfecționare care implică să asigure *funcționarea proceselor organizaționale* în cele mai bune condiții, corespunzătoare potențialului afacerii, exigenței piețelor și tehnologiilor actuale, dar și viitoare.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Pentru a percepe mai detaliat acest proces de schimbare, autorii propun de a efectua cercetarea analitică a procesului de Reengineering Organizațional și de a-l prezenta în formă de model matematic.

Afacerea este un exercițiu de realizare în mod organizat și eficient a proceselor de producere și / sau prestare servicii. De caracterul și organizarea proceselor alese depinde rezultatul și efectul productiv al afacerii examinate. Procesele organizaționale interne (folosite pentru realizarea producției sau serviciilor) se pot reflecta ca un **Sistem de Procese Organizaționale (SPO)**, care integrează toate procesele posibile din cele 4 diviziuni principale pe care se bazează orice organizație: producere, personal, finanțe, marketing.

Fiecare diviziune, la rândul său, are un șir de **Procese Individuale Organizaționale (PIO)** de executat - p_n . Astfel, vom nota PIO din diviziunile organizației:

1. Procesele individuale din diviziunea Producere, $PIO_{\text{producere}} - p_n^{\text{producere}}$;
2. Procesele individuale din diviziunea Personal, $PIO_{\text{personal}} - p_n^{\text{personal}}$;
3. Procesele individuale din diviziunea Finanțe, $PIO_{\text{finanțe}} - p_n^{\text{finanțe}}$;
4. Procesele individuale din diviziunea Marketing, $PIO_{\text{marketing}} - p_n^{\text{marketing}}$;

unde n – numărul procesului singular de executat din diviziunea examinată.

În Figura 1 sunt prezentate schematic diviziunile unei organizații și proceselor organizaționale incluse.

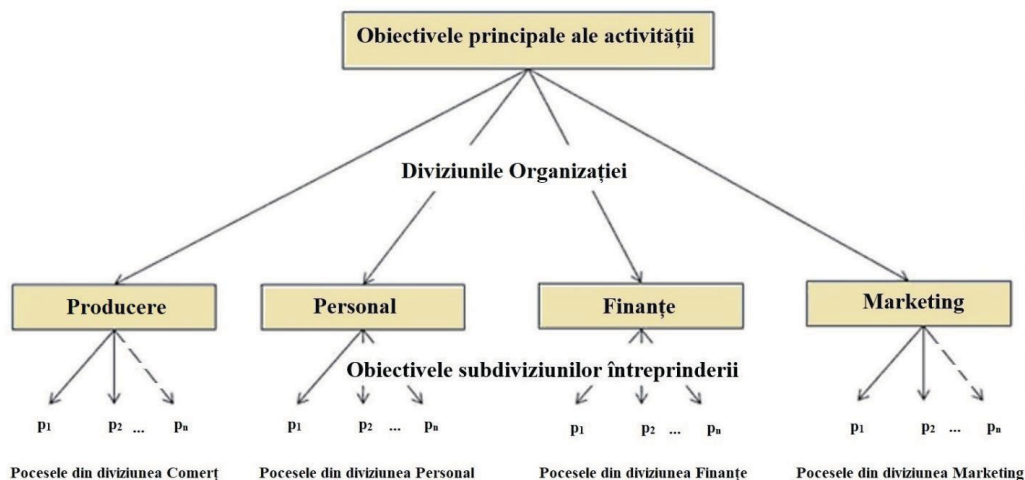

Fig. 1. Schema subdiviziunilor unei organizații și a proceselor organizaționale incluse

Sursa: elaborată de autori

În așa mod, se formează un SPO, care include un set de „elemente-procese individuale” din toate diviziunile organizației (PIO), care trebuie să se afle în relație de conexiune și interdependență efectivă și care formează o anumită integritate logică de realizare organizațională.

Este important de menționat faptul că pentru atingerea randamentului maximal pentru un SPO examinat nu este neapărat (dar câteodată chiar și principal) ca randamentele Proceselor Individuale Organizaționale incluse să aibă măsură de eficiență diferențiată și în așa mod PIO pot să lucreze la maxime diferite de eficiență, pentru a obține o eficiență maximală și echilibrată pentru tot SPO.

Coborând în mod imaginar la noțiunea unui oarecare Proces Individual din Organizație-PIO, care este un element singular al SPO, ajungem la concluzia analitică matematică, că efectul maximal al activității unei organizații este soluția optimală a sistemului de ordinul „n” ce integrează toate procesele singulare din organizație într-un mod efectiv. La alegerea unui SPO pentru realizarea unei afaceri, acesta trebuie să tindă la cel mai optimal Sistem de Procese Organizaționale, $SPO_{max\ efect}$, care în exercițiul său de funcționare, poate aduce organizația la maxima sa de efect: e_{max} = efect maximal (Formula (1)).

$$SPO = \begin{cases} P1\ producere & P2\ producere & P3\ producere \dots & Pn\ producere \\ P1\ personal & P2\ personal & P3\ personal \dots & Pn\ personal \\ P1\ finanțe & P2\ finanțe & P3\ finanțe \dots & Pn\ finanțe \\ P1\ marketing & P2\ marketing & P3\ marketing \dots & Pn\ marketing \end{cases} \Rightarrow SPO_{max\ efect} \Rightarrow e_{max} ;$$

unde: P_n – Procese Individuale din diviziunile Organizației

Sursa: elaborată de autori

Deoarece organizația este dirijată de factorul uman, există o mulțime de soluții și abordări pentru realizarea și conducerea uneia și aceleiași afaceri. Se presupune că diferite echipe de afaceri cu diferiți membri și potențial de profesionalism, dar și cu diferiți conducători pot realiza unul și același obiectiv organizațional în diverse metode cu diverse soluții și, respective, cu diferite eficiențe și efecte. Această mulțime de soluții organizatorice ale afacerii este limitată de posibilitățile de realizare a genurilor de activitate, potențialul întreprinderii, profesionalismul membrilor din echipă, potențialul de gândire sistemică și creativă a managementului, de factorilor externi și interni ce acționează asupra afacerii etc.

În așa mod, există o mulțime P de procese cu elementele sale incluse – SPO_n , care pot fi folosite pentru realizarea uneia și aceleiași afaceri:

$$P = \{SPO_1, SPO_2, SPO_3, \dots, SPO_n\}$$

unde: P – mulțimea Sistemelor Proceselor Organizaționale;

SPO_n – elementele mulțimii P, care prezintă mulțimea sistemelor de procese organizaționale

posibile cu diferite efecte și eficiență;

n – numărul elementelor (proceselor) posibile din mulțimea P.

Orice SPO_n are aceleași obiective organizaționale necesare pentru afacerea examinată, dar se caracterizează cu o realizare individuală și personalizată în exercițiul său de executare (Fig. 2).

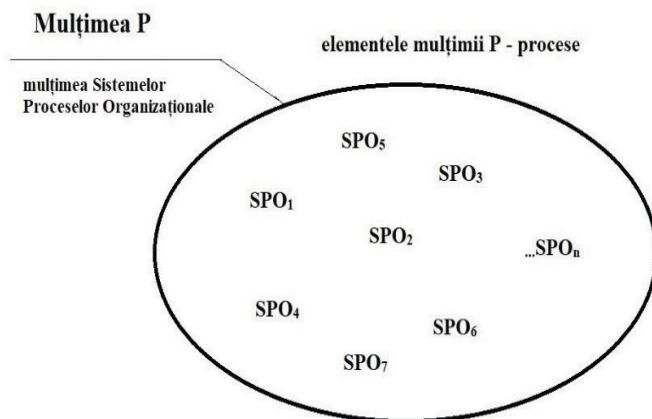

Fig. 2. Mulțimea P cu elemente SPO

Sursa: elaborată de autori

Să examinăm analitic și să prezentăm grafic relația unui element al mulțimii P cu efectul de producere al unei organizații.

Sub Efect de Producere vom înțelege orice eficiență organizațională, care se poate atinge în Organizație cu toate instrumentele sale posibile (de producere, resurse, ergonomie, strategie, comunicație etc.) și în orice dimensiune ale Organizației.

Perceperea clasică a *eficienței unei organizații* este creșterea vânzărilor și obținerea suplimentară a venitului din vânzări, dar eficiența organizației se mai atinge și prin diminuarea cheltuielilor (de orice natură), creșterea calității prin îmbunătățirea utilajului și condițiilor de muncă (ergonomia), optimizarea proceselor, ... și până la schimbarea genului de activitate. Schimbările provocate în toate aceste dimensiuni de obicei produc un efect pozitiv și fac organizația mai eficientă.

Analagic cu *Teoria Marginalistă a Economiei*, există tendința de ascendență sau descendență a ratei efectului (eficienței) unei afaceri (prin referirea la valoarea ei marginală a efectului produs) în corelație cu un sistem determinat de procese organizaționale ce o formează.

Prezentăm aceasta printr-o funcție simplă (unudimensională) *Gauss, Funcția Afacerii A_n bazată pe un careva SPO_n , element al mulțimii P determinat și numit simplu „ p -proces”*.

Funcția $A_n = f(p)$ (Fig. 3) reflectă corelația unui proces din *Mulțimea P* al organizației (ca variabilă) și impactul funcțional de realizare al acestuia asupra efectului generat de organizație.

Cu alte cuvinte, *Funcția Afacerii A_n* , este una dintre funcțiile efectului unei organizații, având drept variabilă un careva proces $p = SPO_n$, ales din *Mulțimea P* . Se presupune că la realizarea unui careva SPO_n vom observa o deviere de valoare a efectului de producere așteptat, adică orice proces SPO_n include o dispersie a sa funcțională, care formează o deviere continuă a eficienței sale de realizat.

Pentru perceperea reală a acestui efect, se subînțelege că la realizarea în practică a unui SPO_n determinat va fi necesar de executat o mulțime de PIO ce îl formează. Și deoarece ele sunt executate de oameni care pot face greșeli, PIO nu pot fi executate ideal, de aceea tot timpul este premis de a realiza aceste PIO într-o manieră de o calitate scăzută, care, la rândul său, în corelație cu alte elemente din sistem, vor produce un dezechilibru organizațional, care va micșora efectul așteptat al SPO_n .

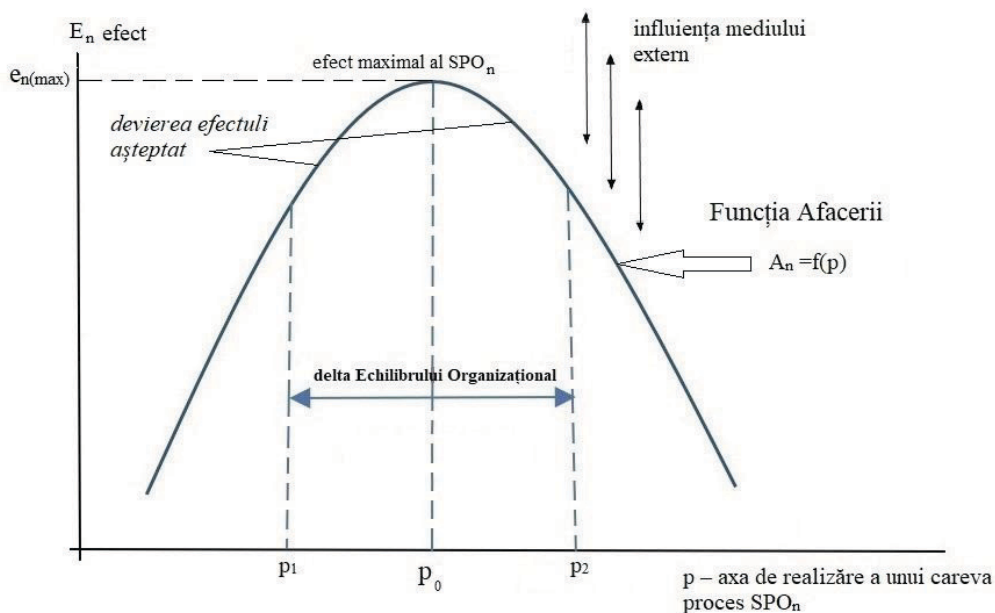

Fig. 3. Modelul grafic al Funcției Afacerii în baza variabilei unui oarecare SPO_n

Sursa: elaborată de autori

unde: $A_n = f(p)$ – Funcția Afacerii A_n formată în baza unui SPO_n determinat care este un careva element al mulțimii $P = SPO_1, SPO_2, SPO_3, \dots, SPO_n$;

axa p – axa de realizare a unui careva proces SPO_n;

p_0 – cel mai optimal punct al acestui Sistem de Proces Organizațional, SPO_{n(max efect)}

unde se realizează efectul maximal al Organizației;

axa E_n – axa efectului de activitate a Organizației (eficiența organizațională);

$e_{n(max)}$ – efect maximal al Organizației; eficiența maximală a Organizației generată de SPO_{n(max efect)};

Din punct de vedere matematic, *Efectul* unei organizații - e_n este găsirea diferențialei funcției de afaceri unde ea își schimbă valoarea în creștere sau descreștere, cu variabila SPO_n, ce o formează.

Analizând prezentarea grafică a Funcției de Afaceri: $A_n = f(p)$ putem analiza derivata acestei funcții. Pentru cazul Funcției de Afacere $A_n = f(p)$ ea își atinge valoarea sa maximală în punctul p_0 :

Formula 3

$$A_n = f(p_0) = e_{n(max)};$$

În așa mod, pentru atingerea e_{max} , derivata acestei funcții în punctul limită p_0 , trebuie să fie egală cu zero, astfel:

Formula 4

$$e_{\max} \implies f'(p_0) = \lim_{p \rightarrow p_0} \frac{f(p) - f(p_0)}{p - p_0} = \lim_{\Delta p \rightarrow 0} \frac{\Delta f(p)}{\Delta p} = 0 ;$$

Din Figura 3, graficul funcției, vom examina segmentul $[p_1; p_2]$, definit ca *delta Echilibrului Organizațional*. Acest segment presupune Dispersia (abaterea) Proceselor Individuale Organizaționale de la acel PIO_n excelent al unui careva SPO_n maximizat și de bază examinat, ce produce schimbare admisibilă de la valoarea efectului maximal al afacerii.

Cu alte cuvinte, realizarea de PIO_n ale unui careva SPO_n poate cu ineficiența sa cauzală organizațională afecta și, respectiv, poate aduce la o abatere admisibilă de efect organizațional, dar care totodată va fi acceptat de toată organizația din factorii obiectivi de a fi suportați, ca de exemplu: instabilitatea temporală a eficienței factorului uman, ineficiență creată de amortizarea resurselor operaționale sau a mijloacelor fixe, reparos tehnic de deservire sau defectare a utilajelor, timp de acomodare la relații și funcții forțate de schimbări organizaționale, eficiență diferențială a subdiviziunilor organizației, factori neprevăzuți de influență din exterior etc. În orice caz, orice organizație tinde să-și îndeplinească Procesele sale Individuale Organizaționale în limitele acestui segment admisibil și suportat de afacerea examinată.

Vom numi acest segment *Echilibru Organizațional (EO)*, care este prezentat în Figura 4.

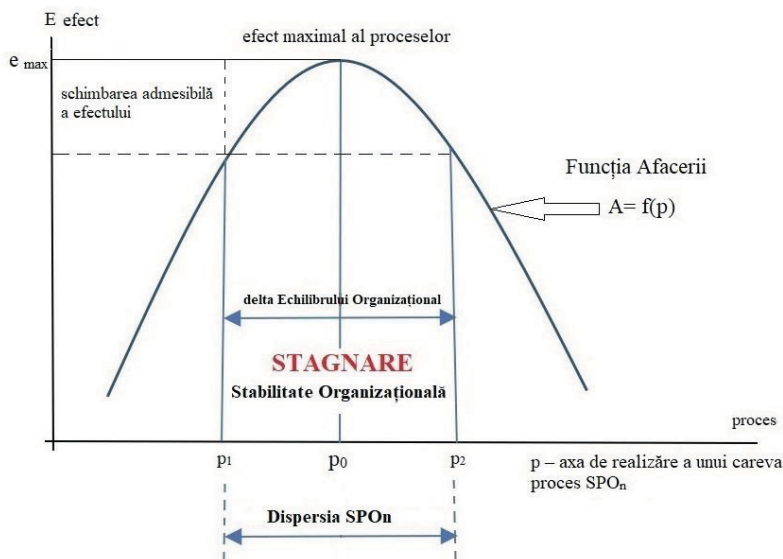

Fig. 4. Modelul grafic al Echilibrului Organizațional al unei Funcții de Afacere

Sursa: elaborată de autori

În limitele segmentul $[p_1; p_2]$, organizația presupune că generează efect maximizat într-un timp și o poziție de piață bine determinată.

Echilibrul Organizațional (EO) este dispersarea admisibilă a unui SPO_n și poate fi caracterizat ca un segment de Stabilitate Organizațională sau Stagnare, în sensul său pozitiv de funcționare.

EO sau „liniște funcțională” este caracterizată de o stare, în care sistemul funcționează relativ eficient, fără a depune eforturi suplimentare de reorganizare a proceselor funcționale interne. Cu alte cuvinte, lucrurile deja merg relativ bine și sistemul organizațional nu mai are nevoie de a depune efort special în reorganizarea proceselor executate.

Această stare se mai poate caracteriza și cu regula *Pareto*, 80/20 – când afacerea este organizată în efectul său rațional și destul de eficient (aprox. 80%), când sistemul nu mai aplică eforturi speciale pentru a obține cele 20% de efect suplimentar.

Să examinăm felurile și caracteristicile de *echilibru organizațional posibil* și generate de diferite SPO_n prin prisma *echilibrului Nash* și principiile *Pareto*, 80/20. Vom încerca să găsim *diferite soluții de efecte ale unei organizații*, care se pot genera în baza a două SPO_n diferite.

La analiza acestei probleme se propune de examinat un sistem de elemente dezordonate, care trebuie organizate și aranjate într-un mod eficient ca să se obțină un EO, astfel ca: „cel puțin două elemente asemănătoare din organizație să fie amplasate alături una de alta” (caracterele elementelor asemănătoare sunt prezentate simbolic ca elemente de „culoare albă” și elemente de „culoare neagră”; sistemul, trebuie de organizat în așa mod ca cel puțin două elemente de aceeași culoare să se afle alături una de alta, ca să se formeze un *Echilibru Organizațional*).

După cum s-a menționat, EO este determinantă de starea strategică, când niciun element organizațional plecând de la poziția strategică obținută nu are niciun avantaj de câștigat, schimbând de unul singur strategia sau procesul de funcționare.

Să elaborăm o diagramă de aranjare a elementelor examinate (cu condiția determinată în problema organizațională) în două combinații-soluții diferite de EO (Fig. 5):

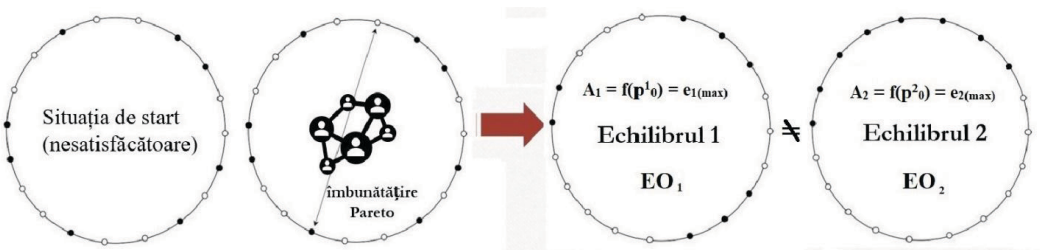

Fig. 5. Modelul echilibrelor organizaționale prin prisma teoriei *Echilibrul Nash*

Sursa: elaborată de autori

Așadar, din Figura 6 se vede că există cel puțin două soluții calitative de Echilibre Organizaționale care au două efecte diferite – $e_{1(max)}$ și $e_{2(max)}$, dar și cu efecte măsurabile diferite.

Deoarece Echilibrul 2, evident este mai de preferat organizat decât Echilibrul 1, atunci se poate de prezentat:

Formula 5

$$A_1 = f(p^1_0) = f(SPO_1) = e_{1(max)} < A_2 = f(p^2_0) = f(SPO_2) = e_{2(max)}$$

Aplicând principiul corespondenței și principiul complementarității, putem cu certitudine afirma că: dacă o organizație are cel puțin 2 soluții/opțiuni de efecte cu mărimi diferite, atunci ea poate avea și o mulțime de soluții de efecte și cu mărimi diferite, limitate de potențialul ei organizatoric și de influența exterioară a factorilor care determină mediul ei de funcționare.

În așa mod, Funcția Generală a Afacerii A_G a unei organizații, care va prezenta mulțimea posibilităților organizaționale, poate avea o mulțime de soluții cu efecte diferite de aceea, este mai corect de a prezenta Funcția Generală a Afacerii $A_G = f(P)$, ca o mulțime de funcții, care include în ea toate funcțiile A_n particulare, printr-o funcție Gauss 2-dinimensională având drept variabile nu un element -proces particular „n” ca la funcția A_n , dar toată mulțimea P cu elementele ei incluse: $P = SPO_1, SPO_2, SPO_3, \dots, SPO_n$, care generează diferite efecte organizaționale (Fig. 6).

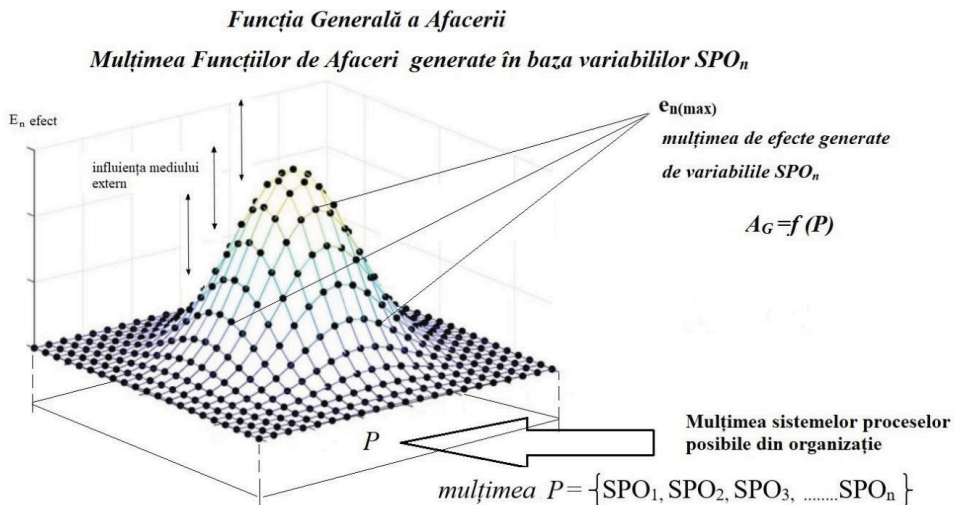

Fig. 6. Modelul bidimensional al Funcției Generale al unei Afaceri, generată de variabilele mulțimii Sistemelor Proceselor Organizaționale posibile

Sursa: elaborată de autori după [8]

Astfel, este evident că Funcția Generală a Afacerii A_G generează o mulțime de soluții de efecte $e_{n(max)}$, care și corespund soluțiilor Mulțimii funcțiilor de afaceri particulare A_n (generate fiecare în parte de variabila ei particulară – SPO_n și PIO_n).

Întrucât aceste soluții organizaționale sunt separate în esența sa fizică (deoarece organizația este dirijată de factorul uman și există o mulțime de soluții și abordări pentru realizarea și dirijarea uneia și aceleiași afaceri în sisteme absolut diferite de procese organizaționale), ele nu pot fi corelate una cu alta în sensul funcției continue (cum e prezentat în grafic, Fig. 6); în așa mod, Funcția Generală de Afacere A_G , are o mulțime de soluții discrete (obținute prin salturi la schimbări de SPO_n) și ea poate fi prezentată numai ca o funcție discretă și cu o mulțime de soluții discrete $e_{n(max)}$.

Funcțiile definite numai în anumite puncte ale variabilelor sale se numesc funcții discrete, dar valorile soluțiilor ale acestor funcții se obțin *numai prin salturi unitare și discrete*.

Formula matematică a funcției discrete definite, pentru cazul nostru A_G , este:

$$A_G = f |P| = f |n * P|$$

unde: P – mulțimea Sistemelor Proceselor Organizaționale, $P = SPO_1, SPO_2, SPO_3, \dots, SPO_n$;

n – număr Natural, corespunde numărului de elemente ale proceselor posibile din mulțimea P;

În Figura 7 sunt prezentate schematic *soluțiile discrete* ale Funcției Generale a Afacerii A_G , care ne arată ce efecte produce organizația în baza mulțimii P care include toate SPO_n posibile în organizație.

Funcția Generală a Afacerii A_G ca funcție discretă și cu o mulțime de soluții discrete $e_{n(max)}$

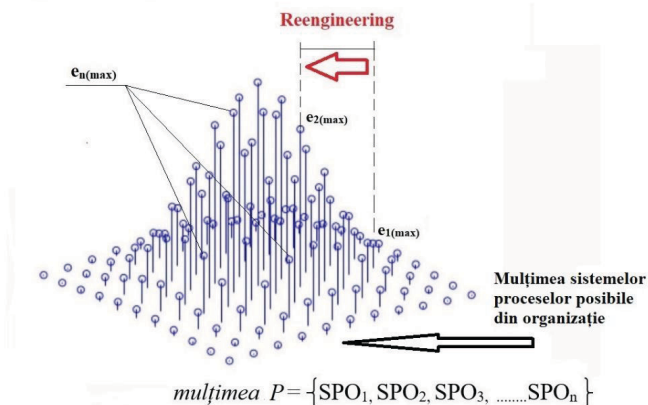

Fig. 7. Modelul bidimensional al Funcției Generale a unei Afaceri, cu soluții discrete generate de variabilele mulțimii Sistemelor Proceselor Organizaționale posibile

Sursa: elaborată de autori

CONCLUZII

Astfel, este conturată perceperea grafică și analitică că Reengineering-ul într-o organizație este o schimbare absolută a Sistemului Proceselor Organizaționale existent, cu un nou Sistem de Procese Organizaționale, pentru atingerea discretă (prin salt) a unei noi și exponențial crescute maxime de efect de producere.

Deducem că Reengineering-ul este o existență alternativă organizațională a unei afaceri, dar nicidecum nu prezintă o funcție de îmbunătățire continuă care se poate obține cu instrumentele managementului calității totale. El prezintă trecerea din stările multiple ale funcției generale ale afacerii cu caracter discret, având la bază soluții și procese fundamental diferite în maxima sa diferențială.

În cazul Reengineering-ului afacerii, în diferite puncte ale limitelor sale de efect, procesele (care au caracter variabil), pot să se repete sau să se suprapună în careva măsură (de ex.: calitativ, cantitativ, într-o formă asemănătoare sau ca o relație de derivată de ordin diferit), dar mai des aceste procese funcționează în sisteme organizaționale discrete și incomensurabile.

Cercetarea analitică a Reengineering-ului organizațional induce un instrument de modelare matematică a acestui proces. El ne permite din punct de vedere analitic să facem o prezentare a unui proiect de reengineering organizațional. Este clar că mulțimea proceselor posibile de reengineering este limitată de posibilitățile fizice și potențialul afacerii. Dar însăși conștientizarea modelului matematic analitic descoperă un potențial ascuns de putere și ne face să purcedem *la căutări de noi și noi procese posibile*.

Este evident că aceste noi procese de reorganizare a afacerii existente nu sunt neapărat reflectate în esența de a genera procese ce duc numai la creșterea *efectului de vânzare*, dar pot fi aplicate și pentru:

- 1) diminuarea cheltuielilor organizaționale (aplicând *regula de decizie minimax sau maximin* în toate diviziunile organizației);
- 2) structurarea logică de funcționare organizațională;
- 3) regândirea paradigmei de calitate și control;
- 4) ieșirea în afara granițelor de producere și organizare (*step outside of lines*);
- 5) transferul de procese în afara organizației și transferul de atribuții procesuale și productive de diferită natură, cum ar fi: outsourcing, autodeservire, autocontrol etc.

Prin aplicarea tehnicilor managementului creativității (de ex.: benchmarking, brainstorming, Blue Ocean Strategy, CRAFT, ТРИЗ etc.), se poate descoperi un set de procese de reorganizare ascunse care se vor încadra în matricea proceselor posibile din organizație.

Folosind *instrumentul analitic matematic prezentat în corelație cu perceperea funcționării organizației*, se poate calcula valoarea estimativă a efectului așteptat în toate dimensiunile posibile organizaționale. În așa mod, această analitică ne permite să prezentăm în mod util și clar Funcția Generală a Afacerii și din ea, prin analiză și sinteză, să deducem cel mai eficient proces organizațional.

Astfel, reengineering-ul organizațional este o soluție pentru a garanta o prosperare organizațională într-un mediu care evoluează rapid. Un management al schimbării de succes este impus să genereze reorganizări fundamentale în afaceri, să împuternicească oamenii implicați și să se asigure că aceștia își execută obligațiile într-un mod corect și eficient: iau decizii și lansează strategii de re-engineering care vor conduce organizația la un viitor prosper.

Referințe:

1. ШВАБ, К., ДЭВИС, Н. *Технологии Четвертой промышленной революции*. Серия: Top Business Awards, Жанр: Ведение бизнеса. Москва:, Бомбора, 2018. 320 с. ISBN: 978-5-04-095268-7
2. ШВАБ, К. *Четвертая промышленная революция*. Серия: Top Business Awards. Москва: Эксмо, 2021. 208 с. ISBN: 978-5-699-90556-0
3. KHODJAEV, A. *Business Process Re-engineering Manual*. Tashkent: UNDP, 2021. Disponibil: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/uz/BPR-Manual_designed---Eng---final.pdf [Accesat: 20.10.2022]
4. STRASSMANN, P.A. *The Roots Of Business Process Reengineering*, June 1995. Disponibil: pe <http://pubs.strassmann.com/reeng/roots.html> [Accesat: 18.10. 2022]
5. ХАММЕР, М., ЧАМПИ, Д. *Рейнжиниринг корпорации: Манифест революции в бизнесе*, Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2011. 288 с. ISBN: 5-902862-08-6
6. FALETI, O.K., SHIIWUA, M. *Reengineering: A New Paradigm Shift for Organizational Repositioning*. In: *International Journal of Modern Perspectives of Development and Society*, 2012, Vol. 2, no. 1, pp. 25-37. ISSN: 2315-5787. [Accesat: 28.10.2022]
7. Managementul Schimbărilor în Organizațiile Publice, Programul Operațional Sectorial „Creșterea Competitivității Economice” co-finanțat prin Fondul European de Dezvoltare Regională, 2011. Disponibil: pe Suport curs Managementul schimbărilor publice în organizațiile publice, 2011.pdf (gov.ro) [Accesat: 07.09.2023]
8. Two-Dimensional Monte Carlo Filter for a Non-Gaussian Environment, disponibil pe
9. Electronics | Free Full-Text | Two-Dimensional Monte Carlo Filter for a Non-Gaussian Environment (mdpi.com) [Accesat: 19.01.2023]

DIRECȚIILE PERFECTIONĂRII CONTABILITĂȚII ÎN INSTITUȚIILE MEDICALE PRIVATE

DIRECTIONS FOR IMPROVING ACCOUNTING WITHIN PRIVATE MEDICAL INSTITUTIONS

Maria BOGOI, ORCID: 0000-0003-3393-104X
Moldova State University,
Chisinau, Republic of Moldova

CZU: 657.47:614.253.2

e-mail: tinevschi@mail.ru

On the way management accounting is organized and some opinions regarding the improvement of management accounting in private medical institutions, a series of proposals can be made aimed at improving the methodology for calculating the cost per calculation object. The establishment without difficulties of some efficiency indicators of the economic unit's activity based on production costs, the operative calculation of the unit's final results, the establishment of the patrimony situation and the preparation and timely presentation of the annual financial statements.

Keywords: *production costs, direct costs, indirect costs, accountability centers, products and services costing, product costing methods.*

INTRODUCERE

Economia de piață este de neconceput fără existența contabilității moderne, bine organizate conform legislației în vigoare.

Legea contabilității și raportării financiare [1] prevede multe modificări profunde și referitor la organizarea muncii contabilității. În primul rând, se are în vedere creșterea autorității și responsabilității muncii contabile. Totodată, crește și rolul contabil în luarea deciziilor.

Beneficiile vieții pe care le primim ca urmare a funcționării sistemului de asistență medicală sunt exprimate sub formă de servicii, care nu reprezintă un produs material în sensul economic al cuvântului, ci beneficii unice. La rândul său, oferta de servicii medicale, adică comportamentul medicilor, depinde de prețul forței de muncă, de utilizarea diferitelor tehnici și tehnologii pentru tratament și diagnostic, de resursele investite, de dezvoltarea relațiilor de piață.

Contabilitatea în entitățile medicale private are diferite particularități specifice. Problemele contabilității în diferite ramuri ale economiei naționale sunt obiectivul cercetătorilor din Republica Moldova, însă aceste probleme încă nu au fost studiate în entitățile medicale private.

De asemenea, statul este garantul calității serviciilor acordate populației de către instituțiile și întreprinderile medico-sanitare și farmaceutice, indiferent de tipul de proprietate, forma juridică de organizare și subordonarea administrativă, care este asigurată

prin evaluarea și acreditarea capacităților acestor entități pe bază de standarde elaborate și aprobate de Ministerul Sănătății, conform prevederilor Legii privind evaluarea și acreditarea în sănătate, nr. 552 din 18.10.2001 [2].

SINTEZA LITERATURII (opțional)

Structura sistemului de sănătate este formată dintr-o serie de instituții medicale publice și private, dar și de alte agenții și autorități publice implicate în procesul de prestare, finanțare, reglementare și administrare a serviciilor de sănătate. Majoritatea instituțiilor din sistemul de sănătate sunt publice; totuși, un șir de servicii medicale sunt prestate de către sectorul privat (preponderant furnizori de servicii specializate de ambulator, laboratoare de diagnostic, farmacii și, mai rar, instituții din medicina primară și spitalicească), care de asemenea pot fi contractate de către Compania Națională de Asigurări în Medicină. Există și alte instituții medicale private subordonate altor autorități publice decât Ministerul Sănătății, care sunt finanțate de la bugetul de stat prin intermediul autorităților respective și de asemenea pot fi contractate de către Compania Națională de Asigurări în Medicină [3].

În Republica Moldova poate fi observată creșterea cerinței pieței pentru serviciile medicale private de calitate. Analistii prognozează o creștere a industriei, iar din 2020 veniturile globale pentru sectorul medical au crescut substanțial.

Oferta pentru serviciile medicale de calitate este mai accentuată, iar companiile din Republica Moldova ar putea să se confrunte cu următoarele provocări:

- Apariția rapidă a utilajelor performante ce vor reduce costurile variabile, dar vor majora investițiile efectuate. Companiile care au stabilit din start prețurile în bază de cost plus marjă într-o perioadă scurtă se confruntă cu apariția concurenței ce dispune de utilaj mai performant ce reduce din costuri, astfel încât consumatorii pot profita de prețuri competitive, mai avantajoase;
- Atragerea celor mai buni specialiști și a personalului calificat. Din cauza numărului limitat de cadre medicale competente și profesioniste pe piața locală, reprezentanții industriei continuă lupta pentru talente și încearcă să atragă cel mai bun personal oferind condiții mai bune angajaților;
- Optimizarea funcțiilor de vânzări și eficientizarea acestora. Odată cu creșterea nivelului concurenței serviciilor medicale de calitate, atragerea veniturilor din vânzări pentru companie devine o provocare mai accentuată etc.

MATERIAL ȘI METODĂ

Actuala metodologie de contabilitate și calculație a costurilor de producție într-un singur circuit, care are în vedere colectarea și repartizarea acestora după destinația lor – pe articole de calculație – nu permite reflectarea distinctă a cheltuielilor după natura lor economică.

Acest fapt îngreunează identificarea cu ușurință a căilor de reducere a costurilor și, îndeosebi, a cheltuielilor materiale de producție care în economia noastră dețin o

pondere destul de însemnată, stabilirea fără dificultăți a unor indicatori de eficiență ai activității unității economice care au la bază costurile de producție, calculul cu operativitate a rezultatelor finale ale unității, stabilirea situației patrimoniului și întocmirea și prezentarea la termen a situațiilor financiare anuale (bilanțul, contul de profit și pierdere etc.) care se cer a fi publicate.

Orice proces de producție sau prestare de servicii necesită consumul anumitor resurse materiale, de muncă și informații. În conformitate cu *Indicațiile metodice privind contabilitatea costurilor de producție și calculația costului produselor și serviciilor*, costurile de producție reprezintă resurse exprimate valoric și consumate pentru fabricația produselor/prestarea serviciilor [4].

În gestionarea corectă a costurilor de producție o importanță deosebită are clasificarea acestora, care trebuie să corespundă sarcinilor contabilității manageriale, deoarece acest fapt contribuie direct la calcularea costului produselor fabricate sau al serviciilor prestate. Astfel, în conformitate cu *Indicațiile metodice privind contabilitatea costurilor de producție și calculația costului produselor și serviciilor*, în dependență de modul de includere în costul de producție, costurile de producție se clasifică în:

1) *Costuri directe* – reprezintă costuri care pot fi atribuite unui anumit obiect de calculație în mod direct fără calcule intermediare. În secțiile ortopedice ale clinicilor stomatologice acestea includ: salariile personalului medical direct implicat în producerea produselor dentare, contribuțiile de asigurări sociale de stat obligatorii și primele de asigurare obligatorie de asistență medicală calculate din salariile personalului medical, materialele utilizate la producerea produselor dentare, prestarea serviciilor (medicamente, instrumente medicale mici etc.), alte costuri directe.

2) *Costuri repartizabile* – reprezintă costuri care pot fi atribuite unui anumit obiect de calculație, doar după calcule intermediare de repartizare. În cadrul secțiilor ortopedice ale clinicilor stomatologice unele materiale se includ în costul produselor dentare fabricate sau al serviciilor prestate după calcule intermediare de repartizare.

3) *Costuri indirecte de producție* – reprezintă costuri legate de gestiunea și deservirea subdiviziunilor de producție ale entității. În secțiile ortopedice ale clinicilor stomatologice costurile indirecte sunt legate de organizarea prestării producerii, se referă la activitatea secțiilor stomatologice în ansamblu, acestea fiind: costurile de întreținere a personalului de conducere a secției, personalului de întreținere, închiriere a spațiilor, încălzire, iluminare, alimentare cu apă, servicii de comunicații, întreținere etc. Acestea nu pot fi atribuite direct unui anumit produs sau serviciu.

Contabilitatea costurilor de producție este condiționată de metoda de calculație a costului produselor fabricate/serviciilor prestate. Folosirea oricărei clasificări a metodelor de calculație a costului produselor fabricate/serviciilor prestate invocă apariția anumitor elemente în contabilitatea costurilor de producție. După cum s-a menționat anterior, specificul activității secțiilor ortopedice ale clinicilor stomatologice impune aplicarea metodei pe comenzi, deoarece producerea protezelor dentare se realizează prin comenzi individuale.

Contabilitatea costurilor în secțiile ortopedice ale clinicilor stomatologice se organizează și se conduce cu ajutorul conturilor din cadrul clasei 8 a Planului general de conturi contabile, și anume [5,6]:

– contul sintetic 811 „*Activități de bază*”, la care în unele clinici stomatologice se deschid aceleași subconturi, care au fost prevăzute anterior în Planul de conturi contabile: 8111 „*Costuri de materiale*”; 8112 „*Costuri privind retribuirea muncii*”; 8113 „*Contribuții pentru asigurările sociale și primele pentru asigurarea obligatorie de asistență medicală*”; 8114 „*Costuri indirecte de producție*”;

– contul sintetic 812 „*Activități auxiliare*”, folosit pentru generalizarea informației privind costurile activităților auxiliare, în caz dacă entitatea dispune de secții auxiliare;

– contul sintetic 821 „*Costuri indirecte de producție*”, destinat contabilizării costurilor aferente deservirii și gestiunii subdiviziunilor de producție ale entității. În cadrul unor entități stomatologice, la contul 821 „*Costuri indirecte de producție*” se deschid subconturi care au fost prevăzute anterior în Planul de conturi contabile.

Deschiderea subconturilor pentru înregistrarea costurilor de producție pe feluri de costuri (materiale, retribuirea muncii etc.), dar nu pe obiecte tradiționale (secții, subdiviziuni etc.), complică localizarea costurilor de producție pe centre de responsabilitate și sporește volumul de muncă pentru ținerea evidenței.

Astfel, pentru organizarea contabilității costurilor de producție o însemnătate mare are acomodarea conturilor contabilității de gestiune care ar prezenta informația privind costurile pe locuri de apariție și centre de responsabilitate. În acest context, apare problema alegerii nomenclatorului conturilor analitice. Planul general de conturi contabile nu prevede anumite subconturi pentru desfășurarea conturilor 811 „*Activități de bază*” și 812 „*Activități auxiliare*”, ceea ce permite secțiilor ortopedice ale clinicilor stomatologice organizarea evidenței analitice în funcție de necesitățile informaționale.

În medicina stomatologică costurile de materiale dentare utilizate în producerea protezelor dentare reprezintă primul element al costurilor directe. Materialele dentare reprezintă baza pentru fabricarea de proteze dentare, diverselor tipuri de lucrări stomatologice și servicii medicale ale secțiilor ortopedice, constituind cea mai importantă parte din costurile de materiale ale clinicilor stomatologice.

Conform Standardului Național de Contabilitate „*Stocuri*”, costurile indirecte de producție cuprind costurile aferente gestiunii și deservirii subdiviziunilor (secțiilor) de producție [5]. Costurile indirecte de producție ale clinicilor stomatologice cuprind costurile aferente deservirii și conducerii secțiilor ortopedice, altor subdiviziuni, care nu pot fi incluse în mod direct în costul produselor fabricate, serviciilor prestate și se repartizează conform anumitor principii. Examinarea practicii unor clinici stomatologice ne permite să evidențiem următorul nomenclator al articolelor costurilor indirecte de producție: costuri privind reparația și întreținerea mijloacelor fixe cu destinație productivă; amortizarea immobilizărilor necorporale cu destinație productivă; amortizarea mijloacelor fixe cu destinație productivă; uzura obiectelor de mică valoare și scurtă durată cu destinație productivă; întreținerea personalului de conducere și de deservire al subdiviziunilor de

producție; contribuții pentru asigurările sociale de asigurare obligatorie de asistență medicală; întreținerea pazei și cheltuieli privind asigurarea securității antiincendiale din subdiviziunile de producție; costuri legate de deplasările personalului de producție în scopul perfecționării; alte costuri indirecte de producție.

În practică, nomenclatorul articolelor costurilor indirecte de producție poate fi extins sau micșorat, în dependență de ponderea fiecărui articol în totalul costurilor de producție, specificul entității. Fiecare entitate urmează să-și aleagă o bază de repartizare a costurilor indirecte de producție [6]. Totalul costurilor indirecte de producție acumulate la nivelul unei secții se repartizează pe tipuri de produse fabricate (proteze dentare) în cadrul secției respective prin înregistrarea contabilă:

Debit contul 811 „Activități de bază”, subcontul „Secția ortopedică”;

Credit contul 821 „Costuri indirecte de producție”.

În cazul aplicării metodei de calculație a costului pe comenzi, costurile de producție acumulate se identifică și se acumulează pe fiecare comandă. La finisarea lucrărilor de fabricare a protezelor dentare în secțiile ortopedice ale clinicilor stomatologice în contabilitate se reflectă înregistrarea contabilă:

Debit contul 216 „Produse”;

Credit contul 811 „Activități de bază”, subcontul „Secția ortopedică”.

Astfel, în rezultatul cercetării metodologiei de contabilizare a costurilor de producție în cadrul secțiilor ortopedice ale clinicilor stomatologice au fost remarcate următoarele particularități [6]:

- casarea costurilor de materiale stomatologice în debitul contului 811 „Activități de bază”, subcontul „Secția ortopedică” din contul 211 „Materiale”, subconturile corespunzătoare se efectuează conform normelor de consum, doar pentru lucrările tehnico-dentare efectuate efectiv și primite de către pacienți [6];

- pentru a asigura evidența operativă a mișcării materialelor stomatologice este rezonabil ca la eliberarea acestora în procesul de producție să nu fie casate la contul 811 „Activități de bază”, subcontul „Secția ortopedică”, dar la subconturile corespunzătoare deschise pentru contul 211 „Materiale”. În acest caz, pentru a asigura controlul, entitatea va dispune de informații operative privind consumul de materiale și stocul de materiale, atât la depozit, cât și în secția ortopedică;

- se pot forma stocuri de produse în curs de execuție, care trebuie evaluate după metoda normativă sau la valoarea materialelor consumate;

- pentru evidența costurilor pentru remedierea rebuturilor sau pentru determinarea valorii rebutului definitiv este necesar de-a utiliza contul „Rebut din producție”;

- pentru evidența mișcării semifabricatelor și determinarea costului semifabricatelor din producție proprie se utilizează contul „Semifabricate din producție proprie” [7].

CONCLUZII

Pentru a realiza această propunere, sistemul informațional contabil de calculație a costurilor de producție poate fi organizat în două variante, și anume:

1. Folosirea în întregul sistem de evidență a cheltuielilor și de calculație a costurilor, a structurii pe elemente, grupate pe destinații și în cheltuieli directe și indirecte cu ajutorul conturilor de calculație a planului de conturi general.

2. Determinarea costului efectiv al unui anumit produs, al unei comenzi sau al unor semifabricate, care în prima fază de calculație va primi cheltuieli cu caracter direct, ordonate tot după natură economică.

Referințe:

1. Legea contabilității și raportării financiare, nr. 287 din 15.12.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 1-6. Data intrării în vigoare 01.01.2019.
2. Legea privind evaluarea și acreditarea în sănătate, nr. 552 din 18.10.2001. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2001, nr. 155-157.
3. ȚURCANU, G., DOMENTE, S., BUGA, M., RICHARSON, E. Republic of Moldova. Health system review. In: *European Observatory on Health System and Policies*, 2012, vol. 14, no. 7, p. 151. ISSN 1818-6127
4. Indicații metodice privind Contabilitatea costurilor de producție și Calculația costului produselor și serviciilor. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 233-237(4551-4555).
5. Planul General de Conturi Contabile. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 233-237(4551-4555).
6. Standardul Național de Contabilitate „STOCURI”. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 233-237(4551-4555).
7. LUȘMANSCHI, G., BOGOI, M. Abordările privind contabilitatea costurilor de producție în cadrul clinicilor stomatologice. În: *Studia Universitatis. Seria „Științe exacte și economice”*, 2018, nr. 7/ 117, p. 105-110.

DETERMINAREA CERCULUI DE SUSPECȚI ÎN CADRUL URMĂRIII PENALE ÎN IPOSTAZA INFRAȚIUNILOR DIN SFERA FINANCIAR BANCARĂ ȘI NEBANCARĂ

DETERMINATION OF THE CIRCLE OF SUSPECTS WITHIN THE CRIMINAL PROSECUTION OF CRIMES IN THE BANKING AND NON-BANKING FINANCIAL FIELD

Dumitru CUCU, ORCID: 0000-0001-8766-5707

Universitatea de Stat din Moldova

Chișinău, Republica Moldova

CZU: 343.123:343.37:343.5

e-mail: dumitru.lawyer@gmail.com

This scientific item covers aspects related to the investigation of banking and non-banking financial crimes. In the content of this article, several ways are analyzed to determine the persons suspected of committing crimes in the financial sphere. Regarding the determination of the circle of subjects, the criminal prosecution body is to apply to the investigation both open criminal prosecution actions and secret criminal prosecution actions (special investigative measures), as described below. Thus, the author of this material tried to make a delimitation and selection of criminal prosecution actions, which are more effective in investigating this type of crime. It is to be taken into consideration that the criminal investigation actions and the special investigation measures presented in this article are not exhaustive and any other investigations are welcome, but will be highlighted in other scientific research.

Cuvinte-cheie: piață financiară, piață bancară, piață nebancaară, credit, investigator sub acoperire, politică de creditare, fraudă.

Scopul prezentei lucrări constă în aplicarea mijloacelor și metodelor de investigare criminalistică pentru conturarea, îngustarea cercului de persoane suspecte în fraudarea instituțiilor de creditare, prin aplicarea unui complex de măsuri tactice criminalistice, întru atingerea scopului procesului penal, la general, și, în particular, aflarea adevărului obiectiv. Inclusiv scopul lucrării rezidă elaborarea inițială a potențialilor făptași implicați în actul penal de fraudare (manipulare) a pieței financiare.

Metodica cercetării unor categorii de infracțiuni este compartimentul final al criminalistici și reprezintă un sistem științific fundamentat de recomandări privind utilizarea prevederilor teoretice generale, mijloacelor și metodelor tehnicii criminalistice, tezelor și procedeele tacticii criminalistice la cercetarea, descoperirea și prevenirea unor categorii concrete de infracțiuni [1].

În opinia notoriului savant criminalist Mihail Gheorghiuță, criminalistica, ca și orice altă știință de sine stătătoare, elaborează metode proprii de cunoaștere a realității (faptele reale) aplicând și metode din diverse domenii ale științei contemporane [2. p. 27].

Din nefericire, doar instrumentele specifice dreptului penal pot limita tendința de fraudare a instituțiilor de credit [3, p. 9].

Convențional, în Republica Moldova piața financiară se conturează în tipul de bancară și nebancară. Această distincție vizează autoritățile centrale de supraveghere a piețelor financiare, Comisia Națională a Pieței Financiare fiind autoritatea care supraveghează piața financiară nebancară și Banca Națională a Moldovei fiind autoritatea centrală care reglementează și supraveghează piața financiară bancară [4].

Or, încălcarea regulilor de creditare și acordare a împrumuturilor, în special prin neglijarea cerințelor de lichiditate, prudență, poate genera șocuri, dezechilibre, instabilitate, crize în sistemul financiar-bancar sau nebancar care, la rândul său, poate evolua în incapacitatea de plată a băncilor (riscuri sistemice), riscul de lipsă a lichidităților. Incapacitatea de plată a unei bănci din sistemul bancar al statului generează pe cale de consecință tensionarea întregului sistem bancar, instabilitate și presiune pe restul băncilor din cadrul sistemului care ca finalitate se poate transforma în colaps financiar-bancar (reacție în lanț) [5].

În sistemul bancar al Republicii Moldova, activitatea de creditare a agenților economici este condiționată și de obiectivele pe care le urmărește:

- acumularea și redistribuirea temporară a mijloacelor bănești pe piața financiară;
- creditarea economiei în scopul creșterii veniturilor bănești;
- acordarea de credite și de mijloace bănești suplimentare în economie pentru menținerea agenților economici;
- punerea în circulație a instrumentelor de credit;
- dezvoltarea evaluării proceselor investiționale în scopul creditării etc.

Baza pentru formarea și dezvoltarea proceselor de creditare, precum și caracteristicile lor, o constituie **politica de creditare**. Cu ajutorul acestei politici băncile comerciale din Moldova efectuează plasamente profitabile a pasivelor în diverse produse de creditare cu condiția consolidării portofoliului de clienți și optimizării riscurilor financiare.

Politicele de creditare a băncilor comerciale din Republica Moldova, *inter alia*, vizează:

- satisfacerea cererii de credit din societate;
- prevenția (riscurilor de credite neperformante) combinată cu diligența [6];

Un rol central în prevenirea creditelor neperformante revine autorității centrale de supraveghere care este Banca Centrală, în Republica Moldova fiind Banca Națională a Moldovei și Comisia Națională a Pieței Financiare în domeniul creditării nebancale. Rolul acestor autorități de reglementare, autorizare și supraveghere constă în emiterea actelor regulatorii în domeniile strict atribuite și controlul, monitorizarea, intervenirea, sancționarea participanților pieței [7].

În activitatea ofițerului de urmărire penală o importanță esențială au cunoștințele și experiența în domeniul criminalisticii, care îl ajută să caute, să aleagă și să înțeleagă mai bine informația de care are nevoie sau pe care deja a obținut-o. Cunoștințele și experiența

profesională mai sunt și o condiție a activizării imaginației, care îl va ajuta să restabilească evenimentul infracțiunii în formă de caracteristică criminalistică a acestuia [8].

Infracțiunile din domeniul financiar-bancar și nebanancar comportă anumite trăsături proprii doar lor. Derivând din practica organelor de urmărire penală, aceste tipuri de infracțiuni sunt săvârșite de un cerc de subiecți din mediul intelectual, care dețin un anumit minim de cunoștințe în domeniu sau cu vaste experiențe în domeniul financiar contabil, de administrare sau de business. Potrivit regulii generale a obiectului probațiunii stipulate în art. 96 din Codul de procedură penală, organului de urmărire penală îi revine sarcina și obligația de a dovedi circumstanțele specifice faptelor penale financiar bancare [9].

Abordând metoda modelării la investigarea infracțiunii prevăzute de art. 239 din Codul penal, trebuie avut în vedere aspectul că la creditarea sau obținerea unui împrumut de la o instituție de credit (fie bancă sau entitate nebancaară) de multe ori participă un cerc mai larg de participanți. Organului de urmărire penală îi revine sarcina de a stabili și modela întreaga schemă infracțională (prin semne grafice sau cu ajutorul softurilor de calculator), precum funcționarii bancari care, contrar cadrului normativ, au acceptat debursarea creditului și legătura lor cu potențialii beneficiari sau garanți.

În linii mari, categoria de observații se aplică cu semnificația percepției premeditate și consecvente a unui obiect sau fenomen în vederea cunoașterii acestuia și a elementelor ce îl particularizează. Drept una dintre principalele forme de cunoaștere a realității lumii materiale, observația se caracterizează prin natura sa deliberată și, în prealabil, orientată. Percepția imediată, originală și consecventă constituie forma inițială esențială a procesului de identificare a obiectelor, fenomenelor și faptelor cu semnificații criminalistice [10].

Afacerile entităților reglementate ale sistemului financiar sunt afaceri cu un înalt grad de risc, antrenând economiile unui mare număr de persoane.

Acordul Basel II permite băncilor să opteze între un model de bază (standard, simplificat), în care calculul pornește în principal de la factori cantitativi, și mai multe modele modele avansate, care pun accentul pe factorii calitativi ai portofoliului și permit adaptarea în funcție de necesități pentru fiecare bancă în parte [11, p. 101, 103].

O deosebită importanță prezintă versiunile elaborate în baza declarațiilor suspectului referitor la circumstanțele infracțiunii, scopurile și modalitățile comiterii ei, la alibiul bănuitului [12, p. 329]. Indiferent de poziție, recunoaștere integrală /parțială sau de contestare, bănuitului, învinuitului i se va solicita să declare tot ce știe despre fapta comisă [13, p. 395]. Un aspect important urmează a fi punctat pe procedeele relatării libere și consecutive a faptelor.

Tactica obținerii declarațiilor suspectilor în cadrul investigațiilor penale ale crimelelor din sfera financiar-bancaară și nebancaară urmează a fi nuanțată și adaptată la specificul acestor infracțiuni. Or, în final pentru organul de urmărire penală este important de a stabili adevărul pe caz și numai bănuitului sau învinuitului de regulă îi sunt cunoscute cel mai bine detaliile și obiectivele fixate la săvârșirea faptei penale. În această situație un rol-cheie în aceste audieri îl joacă intuiția organului de urmărire penală.

În acest context savanții din domeniul psihologiei conchid următoarele aspecte importante.

Astfel, psihologul american David Mayers vorbește despre importanța cunoștințelor (învățării) inconștiente. Aceasta înseamnă că ceea ce cunoști, dar de fapt nu cunoști despre un fenomen, aspect, de regulă are o influență mai mare decât ar avea o închipuire despre acesta.

Cunoștințele (învățarea) inconștiente, indiferent la trăsăturile sale subtile, în esență pot forma, contura niște stereotipuri destul de flexibile.

Acumularea de experiență și **cunoștințele tacite** ocupă un rol destul de important în procedeele de audiere a suspectilor în crimele financiare. Gândirea academică și motivarea ne ajută să înțelegem de ce anumite persoane obțin succes în activitatea profesională.

Cunoștințele tacite rezidă în cunoașterea neaccentuată, care s-a acumulat de-a lungul experienței, însă nu intenționat. Dicționarul de filosofie ne informează că cunoștințele tacite de regulă nu sunt accesibile conștientului – sunt intuitive. Cunoștințele tacite – sunt cunoștințe metodice. Didiferența constă în aceea că cunoașterea explicită răspunde la întrebare prin *știi ce este, iar* cunoașterea tacită – prin *știu cum* [14].

Este evident că organul de urmărire penală nu poate deține cele mai ample și aprofundate cunoștințe din domeniul finanțelor și circulației mijloacelor financiare în amplul mega circuit. Anume aspectele legate de cunoștințele tacite, experiența cotidiană și profesională deseori fac ca organul de urmărire penală să se poată orienta în labirintul financiar.

Începând procesul de adunare a datelor, ofițerul de urmărire penală nu cunoaște cu exactitate din timp la care rezultat final vor conduce aceste informații și, firește, nu are imaginea deplină a caracteristicii criminalistice a evenimentului infracțional. Această particularitate a activității de cunoaștere generează anumite dificultăți la adunarea, selecția și evaluarea informației obținute, de aceea apare necesitatea de a elabora și a verifica o mare diversitate de versiuni vizând natura sau valoarea anumitor fapte, circumstanțe și relațiile dintre ele [15].

Totuși, evoluția tehnologiei informației și a sistemelor informatice aflată în pronunțată accesivitate și-a pus amprenta asupra tuturor domeniilor vieții sociale, economice, civile etc., influențând decisiv progresul umanității. Acest adevărat „*cyberspațiu*” oferă, pe lângă multiplele avantaje, posibilitatea săvârșirii de infracțiuni într-o altfel de modalitate decât cea tradițională [16].

Trebuie să se țină cont de faptul că la moment finanțele și circulația finanțelor la scară largă sunt integrate în sistemele electronice informatice. Aici urmează să facem recurs la detaliile din psihologie prezentate de notoriul savant David Mayers în privința cunoștințelor tacite și intuiției de care trebuie să facă uz organul de urmărire penală. Desigur acest aspect nu trebuie să fie elementul definitoriu în inițierea și parcurgerea investigațiilor financiare.

Însă urmează a fi luat în calcul că pentru organul de urmărire penală și cel de investigații speciale de cele mai deseori investigațiile sunt perturbate și sabotate prin

aspectul de secret comercial și/sau secret bancar. Dacă să ne referim la politicile de creditare a băncilor, de regulă ele se prezintă ca secret bancar.

Din raționamentele de secret bancar și dispunând de mijloace sofisticate de protecție a informației bancare, instituțiile financiare de regulă nu sunt cooperante cu organul de urmărire penală. În practica internațională a organelor de urmărire penală se recurge la infiltrarea agenților sub acoperire sau a ofițerilor sub acoperire în instituțiile de creditare.

Conduita agentului sub acoperire, care înglobează în sine regulile de comportament ale agentului în activitatea specială de investigație, face parte din categoria tacticii și metodicii de investigație sub acoperire. În consecință, în primul rând urmează să definim conceptul de investigație sub acoperire și cel de agent sub acoperire, pentru a elucidă toate particularitățile conduitei acestui subiect în procesul de acumulare a datelor despre infracțiune.

Infiltrarea operativă în organizațiile criminale reprezintă introducerea unui colaborator titular sau a unei persoane care colaborează în mod confidențial cu organele investigativ-operative în mediul infracțional (grup, organizație criminală) sau la obiective (întreprinderi, organizații, instituții) în scopul colectării informațiilor despre persoane, fapte și împrejurări de interes operativ și al îndeplinirii altor misiuni operative în vederea realizării sarcinilor activității operative de investigație. Infiltrarea operativă posedă un caracter complex, îmbrăcând forma unei operațiuni speciale ce include măsuri organizaționale, tactice, tehnice, materiale de investigație operativă, de securitate etc., precum și de perfectare a actelor de identitate necesare și a altor documente de acoperire. Operațiunea specială de infiltrare operativă se realizează pe etape, fiind precedată de desfășurarea altor măsuri operative de investigații, precum chestionarea, culegerea de informații, urmărirea, experimentul operativ și, după caz, alte măsuri necesare infiltrării operative.

În literatura de specialitate autohtonă s-a abordat destul de nuanțat această măsură specială de investigație. Investigația sub acoperire reprezintă o măsură specială de investigații, a cărei realizare este bazată pe infiltrarea conspirată a ofițerului subdiviziunii specializate (sau a confidentului) în structurile criminale sau în rândurile funcționarilor unor organizații, firme, întreprinderi etc., în scopul culegerii datelor și informațiilor despre persoanele, faptele și circumstanțele care prezintă interes din punctul de vedere al activității speciale de investigații, influenței asupra unor persoane, precum și în scopul participării conspirate la alte acțiuni ce țin de soluționarea (sau de crearea condițiilor pentru soluționarea) sarcinilor activității speciale de investigații.

Infiltrarea operativă urmează a fi considerată nu doar în sens restrâns, ca un proces de infiltrare, penetrare în scopul strângerii informației, dar și ca rezultat intermediar sau finit în următoarele modalități:

- fortificarea poziției în obiectul de infiltrare;
- accesul la informația ce prezintă interes operativ;
- crearea circumstanțelor ce contribuie la obținerea informației de către persoanele infiltrate;
- efectuarea măsurilor de căutare și cercetare;

- identificarea persoanelor și faptelor ce prezintă interes operativ;
- stabilirea contactului (relațiilor de încredere) cu anumite persoane identificate; culegerea informației operative;

- efectuarea altor măsuri în scopul soluționării sarcinilor.

Infiltrarea operativă poate fi realizată prin următoarele două modalități:

1) *introducerea confidentului* (ofițerului operativ sau a colaboratorului) în obiectul de interes operativ sau în mediul apropiat acestuia;

2) *racolarea (recrutarea) agentului* din membrii obiectului de interes operativ.

Etapele racolării sunt următoarele:

- 1) studierea clandestină a persoanei;
- 2) verificarea informației colectate;
- 3) identificarea sau crearea unei baze de recrutare ori găsirea unei modalități de consolidare a acestei baze;

- 4) stabilirea relațiilor confidentiale;

- 5) implicarea treptată într-o cooperare secretă sau după evaluare și verificare, propunerea directă de recrutare și începerea pregătirii recrutului.

În acest sens, sunt aplicate anumite modalități de racolare, în dependență de caz. Aici, modalitățile de racolare reprezintă „*totalitatea mijloacelor de influență fizică sau morală asupra unei persoane pentru a o implica într-o cooperare secretă în rolul unui agent*”. Există trei metode de a exercita presiuni asupra unei persoane: metoda *convinșerii*; metoda *sugestiei*; metoda *constrângerii* [17].

Într-o altă ordine de idei, criminaliștii din Federația Rusă conchid că la investigarea infracțiunilor din segmentul financiar-bancar urmează a fi luate în calcul și cauzele care au facilitat acordarea ilegală a creditului sau împrumutului, precum și factorii care se referă la gradul de vinovăție a persoanelor implicate, printre care:

- Lacunele legislative în domeniul creditării sau reglementarea defectuoasă a procedurii de examinare și acceptare a unui credit sau împrumut;

- Nerespectarea condițiilor și cerințelor care sunt inserate în actele normative fie ale autorității de reglementare sau în actele corporative interne;

- Acceptarea creditelor și împrumuturilor în situația de prezentare a dosarului de creditare incomplet sau defectuos format;

- Verificarea superficială a solicitanților de credite și împrumuturi (persoane fizice sau juridice) fără studierea detaliilor din istoria creditară;

- Emiterea deciziilor de acordare a creditelor de către subiectul necorespunzător al instituției de credit;

Acordarea creditelor sau împrumuturilor fără existența garanțiilor personale sau reale adecvate [18, p. 281-282].

Organul de urmărire penală, de regulă, trebuie să fie specializat în investigarea acestor tipuri de infracțiuni. Având specialitatea necesară și dezvoltate aptitudinile, urmează să țină cont de recomandările tactice descrise și practica pozitivă a organelor de investigații.

Referințe:

1. GHEORGHITĂ, M. Noțiunea, obiectul și sarcinile metodicii criminalistice. În: *Materialele Conferinței „Promovarea drepturilor omului în contextul integrării europene: teorie și practică”*. Chișinău, 2013, p. 89-95. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/89-95_6.pdf
2. GHEORGHITĂ, M. *Tratat de Criminalistică*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017. 872 p. ISBN 978-9975-53-834-3
3. SORESCU, L. *Insolvența bancară în dreptul comerțului internațional*: Monografie. București: Universul Juridic, 2010. ISBN 978-973-127-222-1
4. Legea privind Comisia Națională a Pieței Financiare, nr. 192-XIV din 12.11.1998 (în vigoare 04.03.1999).
5. Legea cu privire la banca națională, nr. 548-XIII din 21.07.1995 (în vigoare 12.10.1995); Legea privind activitatea băncilor, nr. 202 din 06.10.2017 (în vigoare 01.01.2018).
6. ȘESTACOVSCAIA, A., STRECHI, M. Politica băncilor comercial privind creditarea întreprinderilor în Republica Moldova. În: *Anuarul Științific al Institutului de Relații Internaționale*, 2007, nr. 5. ISSN 1857-1840
7. Legea cu privire la piața de capital, nr. 171 din 11.07.2012.
8. GHEORGHITĂ, M. *Rolul ofițerului de urmărire penală în cercetarea criminalistică a infracțiunilor*. Disponibil: https://juridicemoldova.md/7086/rolul-ofițerului-de-urmarire-penala-la-cercetarea-criminalistica-a-infracțiunilor.html#_ftnref1
9. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr. 122 din 14-03-2003; Hotărârea Băncii Naționale a Moldovei cu privire la aprobarea Regulamentului cu privire la tratamentul riscului de credit pentru bănci potrivit abordării standardizate, nr. 111 din 24.05.2018 (în vigoare 30.07.2018).
10. DORAȘ, S. *Criminalistica*. Chișinău: Cartea Juridică, 2011. ISBN 978-9975-53-015-6.
11. PIPEREA, Gh. *Insolvența: legea, regulile, realitatea*. Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-973-1911-10-6
12. GHEORGHITĂ, M. *Tratat de Criminalistică*. Chișinău, 2017, p. 329. ISBN 978-9975-53-834-3
13. DORAȘ, S. *Criminalistica*. Chișinău: Cartea Juridică, 2011, p. 395. ISBN 978-9975-53-015-6
14. MYERS, D. *Intuition its Powers and Perils*. University Press, 2012.
15. GHEORGHITĂ, M. *Rolul ofițerului de urmărire penală în cercetarea criminalistică a infracțiunilor*, 2020. <https://juridicemoldova.md/7086/rolul-ofițerului-de-urmarire-penala-la-cercetarea-criminalistica-a-infracțiunilor.html>
16. TALPĂ, B. *Scurtă incursiune în caracteristica criminalistică a infracțiunilor*

- informatice*, 2020. <https://juridicemoldova.md/6987/scurta-incursiune-in-caracteristica-criminalistica-a-infracțiunilor-informatice.html>
17. ROMAN, D., ENI, A. *Caracteristica conduitei agentului sub acoperire în activitatea specială de investigație*, 2020. <https://juridicemoldova.md/7446/caracteristica-conduitei-agentului-sub-acoperire-in-activitatea.html>
18. КОРШУНОВ, О.Н., СТЕПАНОВ, А.А. Курс Криминалистики, в трех томах. Том III. Санкт-Петербург, 2004. ISBN 5-94201-327-6

IMPACTUL SINERGETIC ASUPRA CREĂRII DE VALOARE ÎN FUZIUNI ȘI ACHIZIȚII

THE SYNERGIC IMPACT ON VALUE CREATION IN M&A

Ecaterina ULIAN, ORCID: 0000-0001-6105-1221
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 334.758

e-mail: ecaterina.ulian@usm.md

In this paper the author has made a critical analysis of the impact of synergies on value creation in the process of business growth through mergers and acquisitions. Qualitative analysis methods were applied in the research, such as the monographic method, comparison, synthesis. The research carried out allowed to conclude that it is not the synergies that create value, but their sources. The process of evaluating the synergistic effect in value creation is complex, and the results obtained must be considered with caution by decision-makers, considering the asymmetry of information from both the position of the acquiring company and the target company.

Cuvinte-cheie: *fuziuni și achiziții, performanță, efect sinergetic.*

INTRODUCERE

Creșterea organică în timp a afacerilor nu mai este un obiectiv al companiilor. În special marile companii preferă modelul de creștere prin consolidare, adică prin fuziuni și achiziții. Analiza strategică și evaluarea potențialului sinergiei sunt principalele probleme care fac obiectul expertizei.

Interesul pentru cercetarea acestui fenomen sporește pe măsură ce jumătate din fuziunile și achizițiile încheiate eșuează sau nu obțin rezultatele scontate. Un alt aspect, care este subiectul acestei cercetări, este compatibilitatea companiilor care intenționează să fuzioneze, de care depinde succesul integrării și amploarea efectului sinergetic.

MATERIAL ȘI METODĂ

Din perspectivă economică și financiară, sinergia reprezintă un fenomen care, de regulă, apare în contextul operațiunilor de fuziuni și achiziții, manifestându-se prin probabilitatea de creare de valoare ca consecință a proceselor de integrare. Cele mai multe opinii vizează aspectele tipologiei și metodologiei evaluării sinergiei. Rezultă că nu s-a ajuns la un consens privind metodologia evaluării ex-ante a sinergiei create în procesul de fuziune sau achiziție.

În contextul elucidării problemei enunțate au fost consultate lucrări științifice, care abordează impactul sinergiilor în crearea de valoare: Dutordoir M. ș.a. (2014) [1]; Hitt M.A. ș.a. (2012) [2]; Shaver J. Myles (2006) [3, p. 962-976]; Kumar S. și Bansal L.K. (2008) [4, p. 1531-1543]; Fiorentino R. și Garzella St. (2013) [5]. Cercetarea aces-

tui fenomen în literatura de specialitate a permis să deducem că fuziunile și achizițiile (M&A) sunt considerate un instrument al strategiei corporative de creștere, având ca obiective principale: a) creșterea eficienței companiei; b) maximizarea capitalizării și a valorii companiei; c) creșterea potențialului de resurse de natură diferită. Totodată, acestea sunt considerate un instrument al strategiei deținătorilor de capital (proprietarilor), care au ca obiectiv maximizarea capitalului investit în companie. De menționat că teoria sinergiei este considerată atât de către cercetători, cât și de practicieni, drept cea mai justificată empiric.

Referindu-ne la conceptul de sinergie asociat fuziunilor și achizițiilor, trebuie să menționăm că acesta se manifestă când două entități au certitudinea că integrarea (fuziunea) le oferă mai multe avantaje decât în situația în care desfășoară activitate independent. „Fuziunile și achizițiile generează valoare din combinarea sinergetică între o entitate-cumpărător și o companie-țintă” [6]. Sinergia în cazul unei tranzacții M&A poate fi de trei tipuri (Fig. 1).

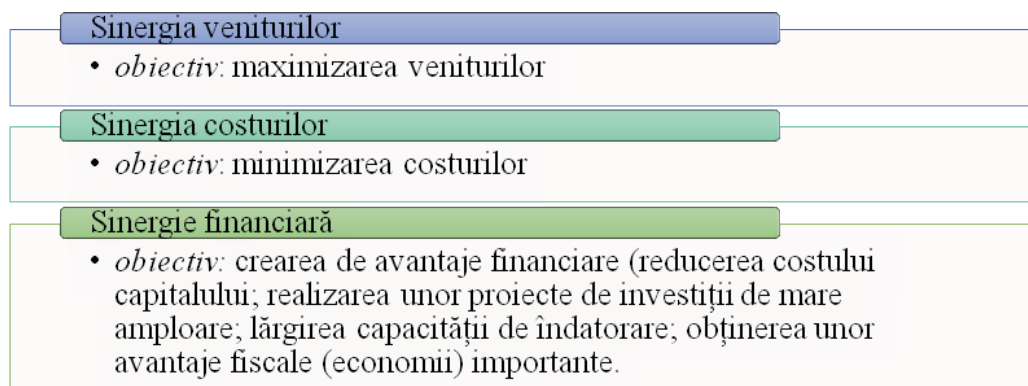

Fig. 1. Clasificarea sinergiei M&A în funcție de sursele acestora

Sursa: Bousquet, Julien (2017). *Sinergies Valuation in M&A. Practical Application in Financial Institutions* [7 p. 11]

O altă clasificare a sinergiei generate de fuziuni și achiziții este delimitarea acestora în *a)* operațională și *b)* financiară [4]. De fapt, primele două tipuri din Figura 1 se încadrează în categoria sinergiei operaționale. Feldman, E. și Hernandez, Ex. propun o clasificare a sinergiilor în funcție de sursele acesteia: *a)* interne; *b)* puterea pieței; *c)* surse relaționare; *d)* de rețea și *e)* non-piață. În același timp, nu trebuie de ignorat modul de interacționare a tipurilor de sinergie [6]. În procesul de interacționare, acestea pot genera co-sinergii (când se completează reciproc) și dis-sinergii (când se substituie).

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În procesul de reorganizare sau consolidare prin fuziuni sau achiziții companiile își propun obiective, care vizează mai multe tipuri de sinergii, de aceea este important

de evaluat efectul fiecărui tip de sinergie. Efectul sinergetic cumulat al tuturor tipurilor de sinergie este determinantul rezultatului financiar final (efectul) al tranzacției și performanței financiare a acesteia. Astfel, valoarea totală creată (performanța) fuziunii sau achiziției se determină ca suma tuturor tipurilor de sinergie.

În același timp, există factori de risc care minimizează performanța pentru părțile participante la tranzacție de fuziune / achiziție:

- 1) acțiuni conștiente ale managerilor companiei-cumpărător (a căror motivare este explicată prin teoria „orgoliului” – hubris theory);
- 2) evaluarea incorectă a sinergiilor și riscurilor în etapa de planificare și pregătire a tranzacției;
- 3) erori în timpul și imediat după încheierea tranzacției;
- 4) deficiențe în planificarea și organizarea proceselor de post-integrare a companiei.

CONCLUZII

Sinerghiile nu creează valoare, ci sursele acesteia. Considerat un instrument de a evalua posibilele oportunități de creștere, efectul sinergetic al fuziunilor și achizițiilor trebuie abordat cu prudență de către decidenți. Metodele aplicate în evaluarea sinergiei nu permit luarea în considerare a tuturor factorilor care o generează. Aceasta se explică prin teoria asimetriei de informații. Este foarte dificil de estimat cu un grad înalt de precizie fluxurile de numerar realizate de către o tranzacție de fuziune sau achiziție.

Referințe:

1. DUTORDOIR, M., ROOSENBOOM, P., VASCONCELOS, M. Synergy disclosures in mergers and acquisitions. In: *International Review of Financial Analysis*, Vol. 31, pp. 88-100, ISSN 1057-5219, 2014 Disponibil: <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2013.09.005>.
2. HITT, M.A., KING, D.R., KRISHNAN, H., MAKRI, M., SCHIJVEN, M., SHIMIZU, K., and ZHU, H. Creating Value Through Mergers and Acquisitions: Challenges and Opportunities. In: *Management Faculty Research and Publications*, 2012, no. 124.
3. SHAVER, J.M. *A Paradox of Synergy: Contagion and Capacity Effects in Mergers and Acquisitions*. 2006, *AMR*, **31**, 962-976 Disponibil: <https://doi.org/10.5465/amr.2006.22527468>
4. KUMAR, S. and BANSAL, L.K. The impact of mergers and acquisitions on corporate performance in India. In: *Management Decision*, 2008, Vol. 46, no. 10, pp. 1531-1543. <https://doi.org/10.1108/00251740810920029>
5. FIORENTINO, R. and GARZELLA, S. *The Synergy Valuation Models: Towards the Real Value of Mergers and Acquisitions*. In: *International Research Journal of Finance And Economics*, 2013, issue 124, ISSN: 1450-2887. Dispo-

nihil: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2195551> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2195551>

6. FELDMAN, E. and HERNANDEZ, E. Synergy in Mergers and Acquisitions: Typology, Lifecycles, and Value. In: *Forthcoming, Academy of Management Review*, 2021. Disponibil: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3816956> sau <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3816956>
7. BOUSQUET, J. *Sinergies Valuation in M&A. Practical Application in Financial Institutions*, 2017, p. 11.

ИНОВАЦИИ ПРИ ЗАМЕЩЕНИИ ЖИДКИХ УГЛЕВОДОРОДОВ КАК ОСНОВА ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА НА БЛИЖАЙШИЕ ДЕСЯТИЛЕТИЯ

INNOVATIONS IN THE SUBSTITUTION OF LIQUID HYDROCARBONS AS THE BASIS OF THE ENERGY SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA FOR THE COMING DECADES

Andrei DAMASCAN, ORCID: 0009-0008-7237-5684
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 338.23:620.9:001.895(478)

e-mail: a.damascan@gmail.com

This article examines the importance and role of innovations in ensuring the energy security of small countries deprived of natural resources in the form of any hydrocarbons, including the Republic of Moldova, which are in the situation of a net importer of all types of hydrocarbons. Based on the triune concept of strategic development of the member states of the European Union, which provides for ensuring the energy security of their countries by increasing the reliability of supplies, availability of energy and availability of the necessary energy in sufficient quantities, described earlier by the author in his previous scientific papers and reports, this article examines the mutual influence of the transition to alternative carbon-free energy sources, through innovative technologies for the Republic of Moldova, as the only way to energy independence in terms of the quality and type of energy sources used. It is proposed to consider a little described or debated, unlike natural gas and electricity, part of the hydrocarbons imported into the country, which are liquid hydrocarbons, in the context of consumption sources and alternatives for them based on innovative discoveries and research both in the field of application and transformation of energy types to fulfill the task of a source of consumption.

Ключевые-слова: ВИЭ, водород, жидкие углеводороды, концепция энергетической безопасности, энергетическая трансформация.

ВВЕДЕНИЕ

В мире, внимание к собственной энергетической безопасности всегда имело приоритетное значение для тех стран, которые зависели от импорта определенного вида энергоносителей и в, частности, углеводородов. Напомню, что Концепция энергетической безопасности Европейского Союза ориентирована на достижение трех целей: безопасной, доступной и устойчивой энергии. Утверждаю, что эти три вышеуказанных элемента энергобезопасности не могут быть достигнуты одновременно и в равной степени. Судите сами... «Безопасные поставки» не могут обеспечить низкую цену по причине того, что безопасность всегда требует повышенных затрат и, зачастую, требуют использования, мягко говоря, экологически «неустойчивых»

типов энергии. Примером является импорт нефтепродуктов в Молдову. «Дешевая энергия», в основном, не бывает экологически «устойчивой» (по крайней мере пока, если речь идет о больших объемах) и, скорее всего, сопровождается рисками поставок. Как пример, возьмите поставки электроэнергии из Украины или от Молдавской ГРЭС. А местные источники энергии: не светит солнце – нет энергии, обмелела река – меньше энергии от ГЭС, нет ветра – новые проблемы.

«Устойчивая» или «зеленая» энергия, в том числе от ВИЭ, соответственно, не может быть дешевой и создает риски надежности поставок, поскольку не может обеспечивать определяющую долю в энергобалансе. Если это так, то официальная политика, декларирующая три указанные цели одновременно, либо будет неэффективной, либо бессознательно отдает приоритет одной цели в ущерб другим, порождая системный конфликт. Зачем это делать, если сознательно можно отдать приоритет одному из элементов, в крайнем случае, одновременно стараться повысить роль двух других? Нет ископаемых источников энергии – прямой путь к поиску самых эффективных источников устойчивой энергии. При этом, в Европе феноменом являлось то, что даже те страны, которые обладали определенным видом ископаемых ресурсов, например, углем, добровольно отказывались от его использования, в пользу углеводородов, в частности природного или сжиженного газа, ради сохранения собственных ископаемых ресурсов, но в большей степени – ради сохранения климата путем сокращения вредных выбросов. Были и другие цели: «например, накануне Первой мировой войны Уинстон Черчилль принял историческое решение о замене угля из месторождений в Уэльсе нефтью из Персии в качестве топлива для кораблей британских ВМС и добился того, что британский флот по быстроходности стал превосходить немецкий» \ВЭД\ Но сейчас цели другие и именно эти «страны-отказники», ищут сознательно, наиболее эффективные способы развития устойчивой энергетики. Особняком в этом случае стоит отказ от развития атомной энергетики на основе урана или плутония, которая при контроле за периодом полураспада атома предвещает колоссальную экономию энергетических ресурсов. При совершенствовании технологий, экологичность данного источника энергии в десятки раз превышает те выбросы, которые возникают в процессе сжигания углеводородов. Однако страх зависимости от поставщика сырья для атомной станции и непредсказуемости поведения собственников мест захоронения радиоактивного материала, на фоне текущих инцидентов на атомных станциях, ограничивает развитие этого направления ядерной энергетики не только в малых странах, тем более таких как Молдова, но и в крупных странах, как, например, Германия. Как было сказано выше: «Дешевая энергия, в основном, не бывает экологически «устойчивой». По крайней мере – пока!

Но, что показательно, отказ от применения жидких углеводородных энергоносителей на основе нефти идет крайне неохотно и потребление нефти, как основы для нефтехимической промышленности и транспорта, к 2040 году достигнет своего пика. В Республике Молдова, также, ежегодно, медленно, но неуклонно, шел прирост

потребления жидких углеводородов. В последние годы эта тенденция сохраняется в Молдове в пользу дизельного топлива, несмотря на популяризацию своих товаров компаниями-производителями электромобилей, рост применения электротранспорта в городах, совершенствование сельскохозяйственной и другой техники на основе дизельных двигателей, снижающих потребление углеводородного топлива, депопуляцию страны. При этом, после 2021 года активно рассматривается вопрос как альтернативных поставок в Республику Молдова природного газа, так и электроэнергии, но вопрос альтернативных источников поставок жидких углеводородов, а тем более альтернативных видов топлива или источников энергии для единиц, выполняющих свою миссию на основе углеводорода в жидкой форме, не рассматривается в широких масштабах и остается уделом узкого круга специалистов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

Материалами для исследования послужили личные наблюдения автора и публикации в широкой доступности в научно-технических изданиях. Применение найдено двум группам методов научного познания: методы эмпирического исследования и методы теоретического исследования. Из методов эмпирического исследования применены 2 метода: сравнение и измерение. Что касается теоретических методов исследования, то применен метод абстрагирования в переплетении с методом анализа и синтеза.

1. Краткий анализ рынка поставок и потребления жидких углеводородов в Молдове за последние 10-15 лет

В ОТЧЕТЕ о мониторинге безопасности снабжения электроэнергией и природным газом (Приложение № 1 к Постановлению Правительства № 454 от 21 июня 2017 г.) приведен «Энергетический баланс», рассчитанный только для правобережья Республики Молдова (без Приднестровья) [1], как пример – за доступный год (2015), представленный на рис. 1. Отмечено, что в общих поставках первичной энергии в страну, нефтепродукты и природный газ являются преобладающими ресурсами (35% и, соответственно, 34,7%). Природный газ на 100% импортируется из России («Газпром»), а нефтепродукты из Румынии, Болгарии, России и других стран.

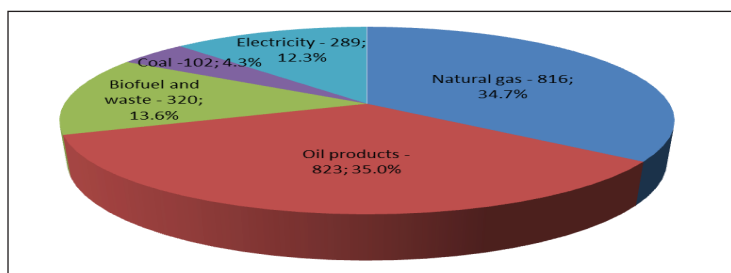

Рис. 1. Общие поставки первичной энергии в разрезе форм энергии (1000 т.у.т.; %)

Ситуация на 2023 год, с точки зрения поставки природного газа, сильно изменилась в сторону диверсификации поставок и ликвидации монополии «Газпрома» на поставку природного газа в правобережную часть Республики Молдова. А вот ситуация с нефтепродуктами претерпевает серьезные трансформации, которые пока не оформились в новую модель. Де факто, одни экспортёры в Республику Молдова сменяют других или перераспределяют доли рынка поставок нефтепродуктов. Так, например, на молдавском рынке моторного топлива сегодня не присутствуют Россия или Беларусь. Однако квота поставок из Румынии, за их счет, растет. Из-за импорта первичных энергетических ресурсов общая энергетическая зависимость Республики Молдова очень высока и составляет порядка 88%. При этом, «на уровне конечного потребления энергии, нефтепродукты представляют преобладающую долю (38,1%)», что отражено на рис.2.

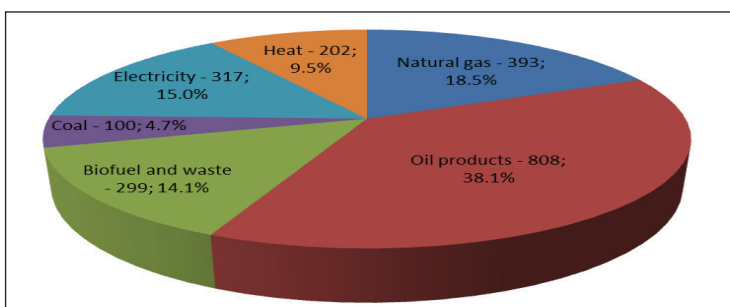

Рис. 2. Общее конечное потребление энергии в разрезе энергетических форм (1000 т.у.м.; %)

Конечное потребление энергии по секторам демонстрирует, что 9,9% энергии потребляется промышленностью, 30,5% транспортом и не менее 57,5% энергии – другими секторами (Рис. 3).

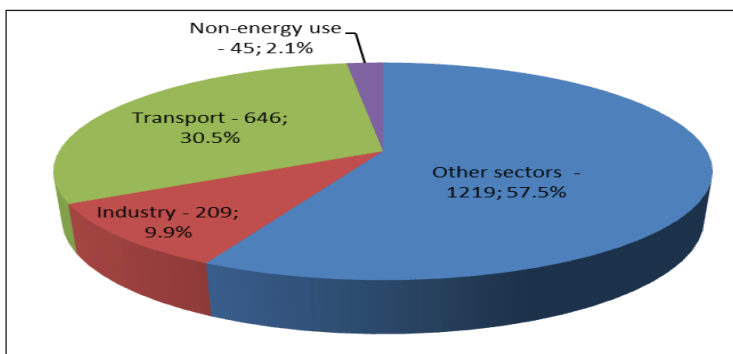

Рис. 3. Общее конечное потребление энергии по секторам (1000 т.у.м.; %)

С учетом того, что в Молдове надземный, водный и воздушный транспорт практически использует только жидкие углеводороды, за исключением городских троллейбусов и электробусов, а плюс еще то, что в долю потребления «других секторов» относится сельскохозяйственное производство, которое строится в основном на выполнении работ дизельными двигателями, то можно с уверенностью говорить, что на 2023 год жидкие углеводороды являются топливом номер один в Молдове. Конечно, дополнительным аргументированным нехарактерным феноменом зимнего сезона 2022-2023 года является потребление мазута для нужд Кишинёвских ТЭЦ, входящих в АО «Termoelectrica», но на будущее его можно рассмотреть только как резервное топливо, на случай перебоев с поставками природного газа.

2. Альтернативы для трансформирования энергетического сектора в целях выполнения задач по источникам потребления жидких углеводородов

«Накопившаяся критическая масса из целого комплекса технологических инноваций как на стороне производства, так и на стороне потребления энергии ведет к постепенной глубокой трансформации всего энергетического сектора» [2]. Для маленькой Молдовы, с ее относительно небольшим потреблением энергии в индустриальном секторе, объемы потребления жидкого топлива в бытовом секторе, транспорте, сельском хозяйстве являются существенными, но не равны среднему потреблению на аналогичные цели в других странах Восточной Европы. Размер потребляемой энергии здесь не высок, но требует кардинального изменения или перехода в другую энергосистему (трансформацию), которая уравнивала бы возможности Молдовы по выработке этой энергии и ее потреблению. Нужен затяжной прыжок в мир новых технологий или так называемый энергопереход. «С технологической точки зрения, энергопереход – глобальная трансформация энергосистем, состоящая из четырех элементов – энергоэффективности и так называемых «трех D»¹² – декарбонизации (decarbonization), децентрализации (decentralization) и диджитализации (digitalization – цифровизация)» [3]. Молдова может стать полигоном для такого энергоперехода, если примет для себя твердое решение прийти в новую реальность вместе с ведущими странами мира или даже раньше других развитых стран. Задачи при этом разделяются, и то, что недоступно в части совершенствования или изобретения новых транспортных средств, а также повышение эффективности транспортных средств (снижение массы, применение композитных материалов, повышение аэродинамических свойств, модернизация ДВС, рост эффективности ДВС и трансмиссии, внедрение цифровых систем управления, гибридизация) и наконец, выпуск автомобилей, локомотивов, тракторов, кораблей и даже летательных аппаратов на альтернативных источниках энергии (топлива), останется за пределами прямого влияния Республики Молдова. Зато выработка новых видов носителей энергии или скорее видов топлива,

выработка электроэнергии на основе ВИЭ или других видов топлива, применение такого вида топлива и энергии в конкретных технических устройствах, транспортных средствах и т.д. остается неприкосновенной прерогативой и сознательным выбором граждан страны и ее Правительства. Мы понимаем, что природный газ – это один из наиболее противоречивых компонентов происходящих трансформаций энергосистемы с самыми низкими выбросами CO_2 при сжигании и возможностью легкого перехода всех транспортных средств, кроме летательных аппаратов, на компрессированный природный газ. Однако, хотя рост спроса на газ в прогнозном периоде до 2035-2040 года ожидается во всех мировых сценариях, во всех регионах мира, исключением станут страны Европейского союза. Причина понятна в свете событий последних двух лет. Поэтому, для Молдовы доступным источником энергии будущего, как с точки зрения ее производства, так и потребления, должна стать электрическая энергия. «В последние десятилетия происходит ускоренная структурная перестройка энергопотребления – переход с прямого использования топлива на самый универсальный (или безальтернативный для многих процессов) и эффективный энергоноситель – электроэнергию, идет активная электрификация всех секторов потребления» [3].

Мы можем проследить синергетическое двухсекторное развитие производства энергоносителей (например, зеленого водорода) как отдельного вида топлива или топлива будущего из связанных видов топлива (например, аммиак), так и источником для выработки электроэнергии в союзе с другими возобновляемыми источниками энергии, при котором идет радикальное удешевление и стремительное распространение технологий производства электроэнергии и тепла на солнечных, ветровых электростанциях, за счет использования биогаза и других нетрадиционных возобновляемых источников энергии (НВИЭ). Это один из ключевых элементов энергоперехода. Современная трансформация энергетических рынков во многом обусловлена именно коммерчески эффективным развитием НВИЭ и повышением их КПД.

С одной стороны, транспортный сектор, на который, например, в мире, в 2016 г. приходилось 60% от мирового спроса на жидкие топлива, к 2040 г. по-прежнему будет доминировать в секторальном разрезе спрос на жидкие топлива. Другой вопрос, что понижающее давление на спрос будет оказываться как политическими ограничениями, так и как межтопливной конкуренцией, которую Молдова может создать, внутри себя, самостоятельно, регулируя акцизы, налоги и сборы на разные виды товаров. С другой стороны, декларируемый развитыми странами энергопереход, который подразумевает, в дополнение к технологическому прогрессу инновационного сценария, более жесткие требования государственной энергетической политики в сфере декарбонизации, в том числе в развивающихся странах, влияет на спрос на жидкие топлива в транспортном секторе, который за счет замещения экологичными альтернативами будет падать. В итоге, мы должны не только наблюдать ускоренный трансфер технологий производства электрического и гибридного

транспорта и ускорение прогресса в сфере удешевления батарей, рост топливной эффективности, но и активно внедрять любые передовые технологии в Молдове. Наша страна лишена залежей собственных углеводородов, поэтому конкуренция электромобилей с традиционным транспортом, использующим ДВС, или с модифицированным ДВС, но на новом виде топлива (водород, аммиак, гексан и т.д.) становится одним из ключевых факторов формирования топливной корзины сектора дорожной, железнодорожной и водной транспортировки в мире, включая Молдову, во многом определяя все дальнейшее развитие мирового рынка нефти и нефтепродуктов. Как следствие, у Молдовы есть прямой интерес к развитию как производства собственной электроэнергии, альтернативных видов топлива, так и транспортной отрасли на безуглеводородной основе. Остановимся подробнее на электротранспорте.

Необходимо осознать, что рост конкурентоспособности электротранспорта и, как следствие, его доли в общем парке транспортных средств, влияет не только на потребление нефтепродуктов, но и на перспективы потребления других альтернативных видов топлива там, где это возможно. Принципиальный момент состоит в том, что уже на данном этапе технологического развития приобретение и использование электромобиля полностью конкурентоспособно в большинстве регионов мира по стоимости владения автомобилем с традиционными нефтяными топливами. Снижение потребления 100% импортируемых нефтепродуктов скажется положительно не только на энергетической безопасности Молдовы, но и даст перспективы развития новой парадигмы для Республики Молдова, как экологически чистого региона и, возможно, станет той изюминкой, ради которой люди будут стремиться жить в Молдове.

Другим привлекательным видом топлива, вырабатываемым на основе электроэнергии, является водород. Водород – это самое энергоемкое и легкое вещество из всех видов топлива. Его производство, в чистом виде, не относится к инновациям – он производился миллионами тонн еще в советские времена, когда его использовали для производства аммиака для получения азотных удобрений. ДВС с небольшими изменениями могут работать на водороде и при этом все технические препятствия, столько десятилетий казавшиеся непреодолимыми, пройдены за считанные годы, и теперь вопрос только в экономической целесообразности для массового потребителя. Опыт Японии, Кореи и ряда других стран показал, что километр пробега на водороде выходит не дороже бензина. 4 кг водорода, закачанного в баллон, хватает примерно на 800 км пути обычного седана. Если отвлечься от автомобилей и обратить внимание на энергообеспечение более крупных стационарных объектов, например, жилых или промышленных комплексов, населенных пунктов, то вся идеология водородной энергетики строится на ее связке с другими источниками энергии. Например, с возобновляемыми гидроэлектростанциями, ветряными, солнечными электростанциями или с крупными атомными электростанциями. Производство такой энергии идет в одном режиме, а тратится она потребителями

в другом режиме, поэтому, когда есть излишки энергии, ее можно тратить на получение водорода даже из обычной воды методом электролиза. Молдова не лишена источников выработки электроэнергии для собственных нужд в достаточном количестве, но проблема в том, что большинство из них рассчитаны на горение углеводородов (газа, мазута, печного топлива). И если мы говорим об устойчивой энергетике, то нелишне напомнить, что любое высокотемпературное горение вызывает в воздухе реакцию взаимодействия кислорода и азота с образованием оксидов. По этой причине получать электричество с помощью сжигания любого топлива не самый экологичный способ. А тем более углеводородного, которое сгорает с выделением выбросов углекислого газа в атмосферу. Вот здесь нелишними будут любые инновационные подходы и решения. Какие, например? Чтобы решить проблемы с выбросами в атмосферу, нужно прекратить сжигать топливо и снизить градус его потребления до комнатной температуры. В этом могут помочь топливные элементы. Напомню, что топливный элемент – это электрохимическое устройство, которое преобразует химическую энергию водорода в электрическую. Возвращаясь к устойчивой энергетике для Молдовы, подчеркиваю, что применение водорода в топливных элементах является самым экологичным. Разные топливные элементы используют водород при разных температурах и могут быть более или менее привередливы к его чистоте. Низкотемпературные топливные элементы работают на чистом водороде, а высокотемпературные вполне удовлетворяются синтез-газом с высоким содержанием водорода. Чистый воздух стоит денег, но стоит и усилий, которые будут прикладываться и это значит, что в ближайшие десятилетия может измениться сама концепция энергопотребления человеком.

3. Экономический анализ основ трансформации и перехода на инновационные источники производства энергии

Безусловно, мы осознаем что, в лучшем случае только половина из запущенных в мире «зеленых» водородных проектов будет реализована до 2035 года. Развитие других ВИЭ идет давно и полным ходом в мире, но при этом подавляющему большинству проектов потребуются господдержка и Молдова не станет исключением. Зная, что чистая водородная энергетика требует огромных капиталовложений, существует проблема, связанная с недостатком ключевого сырья – чистой воды. У Республики Молдова есть выход к Дунаю и относительно свободные земли на юге Молдовы для размещения различных типов производств электроэнергии и других видов топлива. По оценкам экспертов, для производства одной тонны водорода методом электролиза необходимо девять тонн воды. При этом она требует специальной подготовки и очистки. Например, чтобы подготовить одну тонну деминерализованной воды, пригодной для электролиза, нужно две тонны обычной воды. Таким образом, чтобы произвести тонну водорода понадобится 18 тонн воды. Что касается инвестиций, то важен результат, который будет выражаться в конкурен-

госпособной цене водорода и вырабатываемой электроэнергии. В связи с тем, что за последние пять лет стоимость технологии электролиза упала на 40 процентов и продолжает снижаться, Молдова уже сейчас должна искать партнера для перехода на собственные источники безуглеродного топлива или энергии. Повторюсь, что у нас нет в стране источников нефти или газа, а вот Bloomberg NEF прогнозирует, что к 2050 году «зеленый» водород при цене доллар за килограмм станет выгоднее газа на мировых рынках и сможет конкурировать с самым дешевым углем. Но это через 30 лет, а пока путь превращения водорода в главный энергоноситель планеты только начинается и должен пролегать через Молдову. Дальнейшим вариантом трансформации станет электроэнергия и одним из ее главных потребителей станут электромобили. Теперь чуть подробнее.

Рассмотрим затратную часть при эксплуатации электромобилей. При очень аккуратной и экономичной езде легковой электромобиль может тратить до 15 кВт·ч энергии на 100 км пути. Но в реальных условиях средний расход в смешанном цикле оказывается около 20 кВт·ч, а если это SUV вроде Audi e-tron или Jaguar i-Pace, то расход доходит до 25 кВт·ч. Цена электроэнергии на сегодня в распределительных сетях составляет 2,47 лей за 1 кВт\час. Значит, по условному расходу энергии (топлива) на 100 км пути мы получаем стоимость: $2,47 \times 25 = 63,75$ лей.

При аналогичных затратах автомобиль с ДВС тратит минимум около 6 литров. Цена топлива без акциза сегодня составляет около 15 лей за 1 литр. Т.о., расход составит $15 \times 6 = 80$ лей. Следовательно, экономические предпосылки для приобретения электромобилей у потребителей, конкретно в Молдове, уже имеются.

Давайте определим, насколько можно снизить потребление углеводородного топлива в Молдове и что для этого могла бы сделать власть. Для предварительных оценочных выводов влияния парка электромобилей на экономику предположим, что в Молдове ситуация будет и должна развиваться следующим образом:

1. Стимулирование закупок электромобилей и общая мировая тенденция к ним приведут к тому, что к 2040 году в Молдове на 1 легковой автомобиль с ДВС будет приходиться либо гибридный, либо электромобиль. «Доля энергоэффективного транспорта в Республике Молдова показывает тенденцию к росту за последние пять лет. Так, в 2018-2022 гг. в Республике Молдова было зарегистрировано более 27 тысяч электрических и гибридных автомобилей. Такие данные приводит Агентство по энергоэффективности на основе информации, предоставленной Агентством государственных услуг»[4].

2. По данным Государственного реестра транспорта, на начало 2022 года в Республике Молдова насчитывалось почти 1,13 млн транспортных средств [5]. Из 1128697 транспортных средств в нашей стране 716905 автомобилей, 55317 тракторов, 51457 мотоциклов, 21076 автобусов. Остальные единицы являются другими транспортными средствами. Количество автомобилей в Молдове растет из года в год. Например, за 2021 год было зарегистрировано 6 818 новых автомобилей.

3. Учитывая вышеприведенные цифры, предположим, что к 2040 году в Молдове будет около 350 000 автомобилей, которые не используют углеродное топливо в полном объеме и они, соответственно, заменят такое же количество авто с ДВС. Для простоты расчета предположим, что все эти транспортные средства передвигаются на бензине. Таким образом, трактора и автобусы в расчет пока не попадут, хотя перспективы замены автобусов на электробусы очень обнадеживают. Что касается замены коммерческого транспорта с ДВС на электромобили, процесс начался с транспортных средств малой грузоподъемности. Теперь есть предпосылка к гипотетическому расчету, насколько снизится спрос на бензин или другое углеводородное топливо, которое молдавские компании импортируют. Итак, считаем, что на долю электротранспорта придется $(350000/1\ 128\ 697) \times 100 = 31\%$.

4. По данным НАРЭ, за первые 6 месяцев 2022 года «было импортировано 411 902,708 тонн нефтепродуктов, из них 307493,266 дизтоплива и 78758,627 тонн бензина. (http://logos.press.md/1448_03_2). При сравнении с предыдущим 2021 годом есть падение потребления бензина, что говорит о том, что в сегменте бензина военные действия на Украине не влияли на импорт-экспорт и поэтому могут быть приняты к расчету. Среднегодовое потребление бензина примем как 150 000 тонн. Следовательно, экономия бензина при импорте в случае отказа от него к 2040 году может составить: $150000 \times 31\% = 46500$ т.

5. При наших принятых ранее 15 л за 1 литр топлива, при средней плотности бензина АИ-92 равной 0,735 г/литр, экономия при импорте и дальнейшем расходе при сгорании составит:

А) В денежном выражении в ценах 2023 года –

$$46500 \times 1000 / 735 \times 1000 \times 15 = 948979592 \text{ лея или почти } 50\ 000\ 000 \text{ евро.}$$

В) С учетом средней теплоты сгорания 1 кг бензина в 44000 кДж это составит во внесистемной единице измерения работы или количества произведенной или потребленной энергии – Киловатт-час, которая используется для измерения потребления электроэнергии в быту и на предприятиях. Киловатт-час равен количеству энергии, потребляемой устройством мощностью один киловатт в течение одного часа. Отсюда $1 \text{ кВт}\cdot\text{ч} = 1000 \text{ Вт} \cdot 3600 \text{ с} = 3600 \text{ кДж}$. Т.о., необходимая энергия или расход энергии составит:

$$46500 \times 1000 \times 44000 / 3600 = 568\ 333\ 333 \text{ кВт}\cdot\text{ч}$$

6. Какова же будет экономия в энергии при замене автомобилей с ДВС на электромобили? Расчет можно произвести через КПД соответствующих двигателей. Для бензиновых ДВС это – 30-35%. Для электродвигателей – 80-90%. Возьмем для расчета как соотношение КПД и получаем расход энергии:

$$35/90 \times 568333333 = 221\ 018\ 519 \text{ кВт}\cdot\text{ч. (221 млн. кВт}\cdot\text{ч или } 221019 \text{ МВт}\cdot\text{ч)}$$

7. Годовая экономия на углеводородном топливе вызовет потребность в дополнительной выработке и передаче в сеть вышеуказанных 221 млн. кВт/ч. Но

для Молдовы это абсолютно сильная цифра уже сейчас. По данным Национального бюро статистики РМ, правобережная Молдова за 2021 год выработала, самостоятельно, 1131 млн. кВт/час электроэнергии. и при этом потребила 4128 млн. кВт/час электроэнергии [6]. Еще в 2020 году объем энергии, выработанный ВИЭ, составил 81,4 млн. кВт/час, зафиксировав рост в 20,6% по сравнению с 2019 годом. Такие данные содержатся в отчете Национального агентства по регулированию в энергетике о деятельности в 2020 г. [7]. Необходимые дополнительно 221 млн. составят необходимый рост производства электроэнергии в $221/1131*100=19,5\%$.

Учитывая усилия Правительства РМ за последние несколько лет, за период до 2040 года вполне достижима цифра роста выработки электроэнергии только из ВИЭ до необходимого уровня потребления с ростом числа электромобилей. При этом, аккумулятором энергии и дополнительным альтернативным источником энергии, заменяющим углеводородное топливо, может стать водород. А при сохранении необходимости в углеводородном топливе, в частности природном газе, внимание следует обратить на биогаз, вырабатываемый из отходов жизнедеятельности и пожнивных остатков.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Уже сегодня технический потенциал ВИЭ в Молдове составляет 65029 МВт/час [8]. И эта цифра будет расти ежегодно, что позволит сделать процесс перехода к устойчивой энергетике необратимым. «Средняя себестоимость такой энергии составляет около 91,5 евро за 1 МВт/час для потребителей при напряжении 0,4 кВ.» [9]. Если к этому прибавить всевозможные инновации в области производства, сохранения и рационального использования энергии, которые ежедневно появляются в мире, задача Молдовы состоит в том, чтобы с одной стороны не пропустить важные технические решения для повышения энергетической безопасности государства, а с другой стороны – стимулировать всеми способами их внедрение повсеместно. Также, интересен подход к получению новых видов топлива в виде водорода или его использование в качестве аккумулятора для хранения энергии. Рассмотренный в данной статье подход к решению задачи снижения импорта углеводородного жидкого топлива есть небольшой вклад в общее стремление к поиску собственного пути решения глобальных задач трансформации энергии и снижения энергозависимости от источников энергии и видов топлива, которые не доступны внутри страны и держат страну в зависимости от импорта.

Ссылки:

1. Энергетика (gov.md)
2. ХУХЛЫНДИНА, Л.М., ЧИЖ, А.М. *Энергетическая безопасность в системе национальной безопасности государства*. УДК 620.9.

3. ЧИЖ, А. Стратегии обеспечения энергетической безопасности в начале 21-го века. В: *Международные отношения*, 2015, № 4.
4. <https://liktv.org/v-2022-godu-v-moldove-udvoilos-kolichestvo-jelektromobilej/>
5. <https://point.md/ru/novosti/auto/v-moldove-naschityvaetsia-1-13-mln-mashin-i-pochti-1-mln-voditelei/>
6. https://statistica.gov.md/ru/statistic_indicator_details/14/
7. https://infomarket.md/ru/pwengineering/v_moldove_proizvodstvo_elektroenergii_iz_vozobnovlyaemyih_istochnikov_energii_v_2020_g_sostavilo_814 mln_kvt_ch_uvelichivshis_na_206_po_sravneniyu_s_2019_g
8. EES ЕАЕС. Мировая энергетика - Энергетический профиль Молдовы
9. <https://invest.gov.md/ru/sectors/renewable-energy/>
10. БЫКОВА, Е.В., МИХАЛЕВИЧ, А.А., ПОСТОЛАТИЙ, В.М. [и др.]. *Методические подходы к решению проблемы энергетической безопасности Молдовы и Беларуси*; Акад. наук Молдовы, Ин-т энергетике, Нац. Акад. наук Беларуси [и др.]. Кишинев: Типография Академии Наук Молдовы, 2010. ISBN 978–9975–62–275–2
11. ВОРОПАЙ, Н.И., СЕНДЕРОВ, С.М. *Энергетическая безопасность: сущность, основные проблемы, методы и результаты исследований*. Семинар проводится при поддержке Российского гуманитарного научного фонда (проект № 10-02-14031г) Издание осуществлено при финансировании ИНИ РАН Москва – 2011.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

THEORETICAL ASPECTS OF THE HIGHER EDUCATION PERFORMANCE

Елена ЦАРЮК, ORCID: 0009-0006-5849-8413
Технический Университет Молдовы,
Кишинев

CZU: 378.013.42

e-mail: elena.tariuc@doctorat.utm.md

The basic objective of the article is to perform a bibliographic synthesis of the conceptualization of the higher education performance. In order to achieve the proposed objective, the following research methods were used: analysis, synthesis, generalization, systematization, formulation of reasonings. As a result of the study, conclusions are formulated about the need to consider the higher education performance from the point of view of the social component, since the functioning of the ecosystem depends on effective interaction between participants in the educational process: employers and society.

Keywords: *educational ecosystem, employers, social component, higher education performance.*

ВВЕДЕНИЕ

Основной целью деятельности организаций в области высшего образования является обеспечение воспроизводства человеческого капитала, т.е. воспроизводства интеллектуальных ресурсов, связанных с достижением высокой производительности труда, развитие научных исследований, а также вклад в общественное благосостояние и прогресс страны. При этом, понятие „результативность высшего образования” трактуется по-разному.

В рамках образовательной экосистемы целесообразно рассматривать „результативность” или „performance” с точки зрения разных составляющих процесса деятельности организаций в области высшего образования, таких как:

- педагогической составляющей, через целенаправленную подачу знаний и уровнем полученных знаний, компетенций, навыков, соответствующих определенным профессиональным областям;
- социальной составляющей, связанной с взаимодействием между участниками образовательного процесса для удовлетворенности субъектов образовательных отношений, работодателей и общества в целом;
- организационно-управленческой, учитывающей организацию, координацию и планирование деятельности в достижении целей управления образованием на основе использования имеющихся ресурсов (кадровых, материальных, финансовых, интеллектуальных);

– экономической составляющей, через соотношение затраченных ресурсов на проведение обучения к полученным результатам. Эти аспекты связаны с финансированием и управлением финансовыми ресурсами учебного заведения.

Цель данной статьи заключается в концептуализации понятия „результативность высшего образования” в рамках образовательной экосистемы.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

Для достижения поставленной цели произведен анализ целого ряда научных работ по исследуемой тематике. Выполнен обзор целого ряда научных работ по исследуемой тематике и предложено рассмотреть результативность высшего образования в инновационной экосистеме с точки зрения разных составляющих процесса деятельности организации в области высшего образования. При этом использованы методы исследования: анализ, синтез, обобщение, систематизация, формулировка выводов и умозаключений.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ИХ ОБСУЖДЕНИЕ

Само понятие „результативность”, согласно онлайн-словаря «Dictionary.com, представляет собой результат, достаточный для достижения поставленной цели [1], другими словами: факт получения запланированного и ожидаемого результата деятельности.

В словаре толкования методических терминов и понятий, под результативность понимают высокий уровень достижения поставленной цели [2, с. 314].

Терминологический словарь в области управления качеством высшего образования раскрывает понятие „Результативность (Performance)” как степень реализации запланированной деятельности и достижения запланированных результатов [3].

В западной литературе термин „performance” очень широко используется. На русский язык его можно перевести как показатель деятельности, результат, результативность [4].

Понятие „performance” появилось еще в конце XV века (между 1485–1495 гг.) в значении „выполнение, достижение чего-либо” [5]. Оксфордский словарь английского языка определяет „performance” как действие или процесс выполнения какой-либо задачи или функции [6]. Кембриджский словарь бизнес-терминов рассматривает понятие „performance” как категорию того, насколько успешны инвестиции, компания и т.п., и какую прибыль они приносят [7].

Рассмотрим это понятие с точки зрения научных публикаций, посвященных данной тематике. А.В. Бондаренко и А.В. Ключев рассматривают определение „результативность”, анализируя мнения таких авторов, как П. Друкер, М.Х. Мескон, М. Альберт и Ф. Хедоури, Э. Дж. Долан, А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулин, Ю.В. Первалов, И.Э. Гимади, В.В. Добродей, В.В. Ковалев, Д. Хан, А.В. Старикова и сводят результаты исследований в таблицу 1 [8,9, с. 538].

В выводе к рассматриваемой таблице авторы утверждают, что подавляющее большинство определений не являются в строгом смысле определенными и конкретными.

А.В. Ключев демонстрирует новый подход к представлению категории „результативность”: „уже не как отношение „факта” и „плана”, а как отношение между „процессом” и поставленной перед ним „целью”. Насколько выстроенный „процесс” соответствует той „цели”, для достижения которой он выстраивался” [9, с. 546]. Понятие „ресурсы” автор предлагает трактовать в самом широком смысле слова (денежные средства, время, человеческий капитал, основные средства, оборотные средства и др.) – все то, что может быть использовано для реализации „процесса”, направленного на достижение поставленной „цели” (рис. 1). Ключев подчеркивает, что „цель” должна быть как минимум однозначно понятна, чтобы относительно этого понимания можно было планировать и выстраивать соответствующую деятельность (процесс и ресурсы).

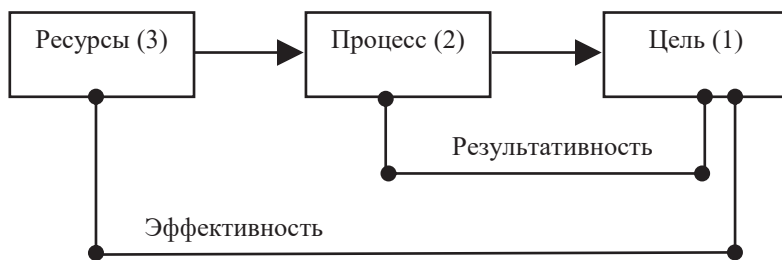

Рис. 1. Модель А.В. Ключева к понятию „результативность”

Источник: [9, с. 546]

В итоге автор приходит к выводу, что „результативность” – это степень достижения поставленной цели. Можно утверждать, что в основании данной модели лежит не сама деятельность, а ее „цель”, которую можно четко сформулировать, после – „результативность”, которая отражает главное – ее соотношение с достигнутыми в ходе реализации процесса результатами. Возможность подобрать форму измерения результативности даже в тех случаях, когда конечная цель деятельности имеет абстрактную формулировку, делает эту модель универсальной.

Таблица

Определение понятия „Результативность”

Автор	Определение понятия „Результативность”
П. Друкер	является следствием того, что „делаются нужные, правильные вещи (doing the right things). И первое, и второе одинаково важно...”. Следствие определенных процессов, выполнения функций, задач, достижение целей

М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури	не только соотношение между объемом и затратами, но и категория, которая предусматривает учет дополнительных параметров – выполнение обязательств, адаптивность и развитие
Э. Дж. Долан	достижение поставленных целей с наименьшими издержками и ошибками
А.Д. Шермет, Р.С. Сайфулин	величина, которая характеризует степень деловой активности
Ю.В. Перевалов, И.Э. Гимади, В.В. Добродей	степень достижения основных целей, что характеризуется количественными показателями, которые в свою очередь отображают цели без учета экономичности их выполнения
В.В. Ковалев	величина, которая отображает прибыльность, динамичность, выполнение целей, экономичность использования экономического потенциала
Д. Хан	умение правильно наметить, что делать
А.В. Сериков	одно из свойств эффективности. Способность процесса давать нужный результат
ISO 9000:2000	степень реализации запланированной деятельности и достижения запланированных результатов

Источник: [9, с.538]

В англоязычных работах, как было отмечено выше, с таким же значением используется термин „performance”. По мнению Н. Неели, С. Адамс, М. Кеннерлей, этот термин отражает все аспекты деятельности предприятия, он сочетает в себе категории „эффективность” и „результативность” [10, с. 202]. Н. Слакс утверждает, что термин „performance” одновременно обнаруживает взаимосвязь с производительностью посредством анализа ключевых целей достижения результативной деятельности [11].

С.Ю. Шевченко, А.А. Иванов, анализируя трактовки термина „performance” иностранными учеными, утверждают, что этот термин толкуется ими по-разному: одни считают, что „результат деятельности” есть следствие взаимодействия категорий эффективности и результативности; другие связывают его достижение с параметрами качества, производительности, времени разработки продукции, третьи основываются на этимологических и словарных формулировках термина „performance”, определяя его как намеренное действие, фактические итоги, результаты или достижения [12, с. 66].

Обзор экономической литературы по определению понятия „результативность” показал, что в настоящее время отсутствует однозначное толкование данного понятия. Будем исходить из того, что „результативность” является весьма широким понятием, которое охватывает одновременно все организационно-экономические, управленческие и производственные аспекты. Это понятие включает оценку до-

стижения любой цели, вне зависимости от того, к какой функциональной области она относится. Более того, результативность – это обширный термин для всех понятий, которые описывают прогресс организации в достижении поставленных целей.

Целью деятельности организаций в области высшего образования является обеспечение воспроизводства человеческого капитала, т.е. воспроизводства интеллектуальных ресурсов, связанных с достижением высокой производительности труда, развитие научных исследований, а также вклад в общественное благосостояние и прогресс страны [13, с. 367].

Вообще история возникновения „результативности высшего образования” началась в XX в. начале XXI в., когда для многих стран возникла необходимость пересмотра приоритетов в образовании. Так, в США интерес к результативности высшего образования начал расти после принятия закона о высшем образовании (Higher Education Act) в 1965 году, который был направлен на строгий мониторинг образовательных результатов и качества учебных программ. В Великобритании акцент на результативность высшего образования усилился после внедрения системы оценки качества обучения и рейтингов университетов. В Германии, России стали активно обсуждать проблемы результативности высшего образования, особенно в контексте болонского процесса, который ставил целью повышение мобильности студентов и качества образования.

Сегодня многие ученые рассматривают результативность высшего образования в форме совокупности компетенций, приобретенных выпускниками организации высшего образования, при этом совокупности компетенций ориентированы на профессиональные стандарты и основаны на приоритете адекватности образовательных результатов потребностям общества и рынка труда. Сформированность совокупности компетенций выступает важнейшим критерием оценки результативности обучения в вузе, так считают Л.А. Косолапова и Т.В. Шеремета, при этом соотносят совокупность знаний, умений, навыков и представлений, освоенных обучаемыми на момент измерения к количеству правильно освоенного материала на уровне понимания и применения [14, с. 62].

„Высшее образование выполняет экономически значимые функции, результативность которых проявляется в определенных внешних эффектах”, – так утверждает И.Н. Молчанов. К внешним факторам автор относит: подготовку высококвалифицированного персонала, что находит отражение в росте производительности общественного труда; увеличение численность работающих со средними и высокими доходами, что проявляется в повышении уровня и качества жизни населения; усиление роли научных кадров вузов в развитии фундаментальных и прикладных научно-исследовательских работ, что положительно влияет на инновационную активность организаций [15, с. 407–408].

В исследовании, разработанном Организацией экономического сотрудничества и развития (Organization for Economic Co-operation and Development) „Обра-

зование на пересечении труда и общества” подчеркивается важность сотрудничества между высшим образованием, индустрией и обществом в целом. В статье «Enhancing Employability: The Role of Universities in Achieving Economic Growth” группа бразильских авторов Maicon Donizete Andrade Silva и Neusa Sousa Rêgo Ferreira утверждает, что организация экономического развития и сотрудничества между индустрией и университетами должна быть на высоком уровне. Обсуждаются виды и типы практик, которые университеты могут применять для улучшения трудоустройства выпускников и сотрудничества с индустрией для содействия экономическому росту [16].

Оценка того, насколько учебные заведения сотрудничают с индустрией и работодателями, может быть важным аспектом результативности высшего образования и способствовать адаптации к новым тенденциям в экономике и развитию инноваций. Европейские ученые признают, что высшее образование должно обеспечивать выпускников необходимыми знаниями, умениями и навыками через адаптацию учебных программ к реальным потребностям рынка труда и развитие навыков, которые востребованы работодателями [17].

Анализируя связь между высшим образованием и экономическим развитием, ученые азиатско-тихоокеанского региона рассматривают результативность высшего образования, которое ориентировано на реальные потребности рынка труда, дабы выпускники были успешно трудоустроены и способствовали развитию экономики [18].

Changone Kim, Sang-Hyeok Park и Byung-Moon Seol анализируют роль университетов в региональных инновационных экосистемах и утверждают, что активное взаимодействие университетов с индустрией и предприятиями способствует созданию устойчивых и динамичных инновационных сред [19].

Инновационные образовательные среды, или инновационные образовательные экосистемы, как их стали называть в последнее время, представляют собой сочетание образовательных технологий и ресурсов, которые обеспечивают индивидуальный подход и образовательную траекторию для личностного развития субъектов образовательной среды на основе эффективных форм взаимодействия её компонентов. С одной стороны, обучающиеся получают огромный перечень знаний и навыков при применении эффективных методик обучения за счет взаимодействия с внешней средой. С другой стороны, рынок также получает выпускников с компетенциями, отвечающими запросам экономики и общества [20, с.12-15].

На сегодняшний день не существует единого устоявшегося определения понятию „результативность” или „performance” высшего образования. На основе анализа определений этого понятия выявлены различия лишь в способах достижения целей высшего образования определяемых системой управления человеческими ресурсами, процессами организации или социальной значимостью системы. Поэтому считаем, что в развитии образовательных экосистем целесообразно рассматривать „результативность” или „performance” с точки зрения социальной

составляющей, так как функционирование экосистемы зависит от эффективного взаимодействия между участниками образовательного процесса, работодателями и обществом. И в этом случае сама экосистема будет способна влиять на внешнюю действительность и впоследствии трансформировать ее динамичным образом, т.е. сыграет решающую роль в подготовке высококвалифицированных кадров, адаптированных к реальным потребностям рынка труда.

ВЫВОДЫ

В результате исследования сформулирован вывод о необходимости рассматривать понятие „результативность” или „performance” высшего образования с точки зрения разных составляющих процесса деятельности организаций в области высшего образования: педагогической, социальной, организационно-управленческой, экономической. Однако в рамках развития инновационной образовательной экосистем наиболее значимо рассматривать данное понятие с точки зрения социальной составляющей процесса деятельности организаций, так как функционирование образовательной экосистемы зависит от эффективного взаимодействия между участниками образовательного процесса, работодателями и обществом.

Ссылки:

1. Dictionary.com. Доступно: <https://www.dictionary.com/>
2. АЗИМОВ, Э.Г., ЩУКИН, А.Н. *Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам)*. Доступно: http://linguistics-online.narod.ru/olderfiles/1/azimov_e_g_shukin_a_n_novyy_slovar-21338.pdf [Просмотрено: 09.08.2023]
3. Краткий терминологический словарь в области управления качеством высшего и среднего профессионального образования. Доступно <https://1292.slovaronline.com/> [Просмотрено: 09.08.2023]
4. Русский многоязычный онлайн-словарь. Доступно <https://www.multitran.com/> [Просмотрено: 09.08.2023]
5. Доступно: <http://dictionary.reference.com/browse/performance> [Просмотрено: 09.08.2023]
6. Оксфордский словарь английского языка. Доступно: www.oxforddictionaries.com/ru/определение/английский/performance [Просмотрено: 12.08.2023]
7. Кембриджский словарь бизнес-терминов. Доступно: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/business-english/performance> [Просмотрено: 15.08.2023]
8. БОНДАРЕНКО, А.В. *О сущности понятий результативность и эффективность в экономике*. Режим доступа: http://www.rusnauka.com/16_NPRT_2012/Economics/10_111530.doc.htm [Просмотрено: 25.08.2023]
9. КЛЮЕВ, А.В. Сущность, отношения и возможности совместного ис-

- пользования понятий «результативность» и «эффективность» В: *Вестник УрФУ. Серия: Экономика и управление*, 2017, Том 16, № 4, с. 532-555.
10. NEELY, A., ADAMS, C., KENNERLEY, M. *The Performance Prism: The Scorecard for Measuring and Managing Business Success*. London: Prentice Hall, 2002, p. 393. Доступно: https://www.researchgate.net/publication/265453886_The_Performance_Prism_The_Scorecard_for_Measuring_and_Managing_Business_Success
 11. SLACK, N. *Operations management*. 6th ed. Pearson Education Limited, 2010, p. 686. Доступно: https://archive.org/details/operationsmanage0000slac_u0j7/page/n9/mode/2up
 12. ИВАНОВ, А.А., ШЕВЧЕНКО, С.Ю. Многокритериальная оценка концепций измерения результативности в управлении предприятием. В: *Вестник ЮУрГУ. Серия: Экономика и менеджмент*, 2014, Том 8, с. 66–75.
 13. НИКОЛАЕВ, А.В. Роль высших учебных заведений в воспроизводстве человеческого капитала. В: *Экономические науки : Научно-информационный журнал / гл. ред. А. В. Мещеров*, 2009, № 1(50), с.367-371.
 14. КОСОЛАПОВА, Л.А. Использование современных технологий оценивания результативности обучения в вузе в контексте компетентностного подхода. В: *Международный научно-исследовательский журнал*, 2016, № 5(47). Доступно: <https://research-journal.org/archive/5-47-2016-may/ispolzovanie-sovremennykh-texnologij-ocenivaniya-rezultativnosti-obucheniya-v-vuze-v-kontekste-kompetentnostnogo-podxoda> (Просмотрено: 07.08.2023)
 15. МОЛЧАНОВ, И.Н. Формирование и оценка потенциала сферы образования в современной России. В: *Гуманитарные и социальные науки*, 2014, № 2, с. 406-410.
 16. Maria Abádia da Silva, Maicon Donizete Andrade Silva, Neusa Sousa Rêgo Ferreira. Governing by numbers: Organisation for Economic Co-Operation and Development's policy for basic education. In: *Revista Brasileira de Educação*, 2022, no 27(2). Доступно: https://www.researchgate.net/publication/367140171_Governing_by_numbers_Organisation_for_Economic_Co-Operation_and_Development's_policy_for_basic_education
 17. HALIBAS, A.S., МЕНТАВ, S., АІ-АТТИЛІ, А., АЛО, В., СОРДОВА, R. and CRUZ, M.E.L.T. A thematic analysis of the quality audit reports in developing a framework for assessing the achievement of the graduate attributes, In: *International Journal of Educational Management*, 2020, Vol. 34, no. 5, pp. 917-935.
 18. НАО, Iie, WEN, Wen. When sojourners return: Employment opportunities and challenges facing high-skilled Chinese returnees. In: *Журнал миграции в Азиатско-Тихоокеанском регионе*, 2016, Vol. 25(1). Доступно: <https://doi.org/10.1177/0117196815621806>
 19. Changone Kim, Sang-Hyeok Park and Byung-Moon Seol. *The role of*

universities for the change of a network structure in the regional business ecosystem. Доступно: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/APJIE-04-2018-044/full/html>

20. ИЗОТОВА, А.Г., ГАВРИЛЮК, Е.С. Экосистемный подход как новый тренд развития высшего образования. В: *Вопросы инновационной экономики*, 2022, Том 12, № 2, с. 1211-1226.

**SISTEMUL BUGETAR – COMPONENTA PRINCIPALĂ A
FINANȚELOR PUBLICE, ROLUL ȘI IMPORTANȚA ACESTUIA
ÎN DOMENIUL ECONOMIC**

**THE BUDGET SYSTEM IS THE MAIN COMPONENT PART OF PUBLIC
FINANCES, IT'S ROLE AND IMPORTANCE IN THE
ECONOMIC FIELD**

Sofia SCUTARI, ORCID: 0000-0002-3122-6761

*Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova*

Tatiana SÎRBU, ORCID: 0000-0002-7764-5451

*Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova*

CZU: 336.14

e-mail: scutarisofia5@gmail.com
e-mail: tatianadiaconus@gmail.com

This article describes the role and importance of the budget system in the Republic of Moldova, which has a direct impact on the national economy. The budget system represents a set of public budgets that assess revenues and expenditures and their adjustment to obtain valuable effects.

Following the research of the budget system, the authors analyze the role of public finances, as well as the similarities and differences with private ones.

At the same time, in order to assess the evolution of the development of the budget system in the Republic of Moldova, we will resort to the examination of the revenues and expenses of the national public budget for the years 2018-2022.

The author also analyzes the budget deficit that causes the increase in inflation, the currency crisis, difficulties in paying the foreign debt and other elements that negatively influence the process of macroeconomic stabilization. Based on this analytical approach, the author highlights the most pressing problems that stand in the way of the efficient operation of the given sector, offering recommendations for improving the collection of revenues and the use of expenses.

This article will be useful for teachers, students and researchers in public administration bodies dealing with the sciences of public finance.

Keywords: *public authorities, national public budget, expenses, deficit, surplus, public finances, budget system, revenues.*

INTRODUCERE

Finanțele publice constituie un compartiment important de dezvoltare a fiecărui stat. Atingerea punctului primordial în acest domeniu ne permite să vorbim despre un stat dezvoltat puternic absolut în toate domeniile: social, politic, economic, financiar etc.

Actualmente, finanțele publice reprezintă un sector însemnat pentru toate statele lumii și este o ramură a economiei care evaluează veniturile și cheltuielile autorităților publice și ajustarea acestora pentru a obține efecte valoroase și a evita problemele ce apar în activitatea financiară.

Finanțele publice includ niște relații economice, care apar în procesul constituirii și repartizării fondurilor bugetare și extrabugetare ale autorităților publice centrale și locale și ale altor instituții de drept public, denumite generic fonduri de resurse financiare publice.

1. TEORETIZĂRI PRIVIND FINANȚELE PUBLICE

Această știință a apărut și s-a dezvoltat odată cu apariția statului, de aceea actualmente sistemul relațiilor economice este de neînchipuit fără stat și societate.

În prezent, datorită cercetărilor efectuate și studiilor întocmite de-a lungul anilor, abordările despre finanțe au devenit una dintre principalele componente ale științei despre economie și una dintre cele mai importante științe din programa de instruire a economiștilor contemporani.

Se cunoaște din literatura de specialitate că comuna primitivă nu a cunoscut statul. În perioada timpurie, existau diferite funcții publice, ca: organizarea muncii în comun, supravegherea respectării obiceiurilor și a ritualurilor religioase. De aici și se pornesc etapele de practici păgubitoare pentru finanțele publice. Cu timpul, diviziunea socială a muncii a condus la creșterea productivității muncii, divizarea societății în clase, apariția proprietății private, dezvoltarea schimbului etc.

Mai târziu, când a început să se dezvolte economia de schimb, statul folosea resursele bănești sub formă de metale prețioase (aur, argint) pentru acoperirea cheltuielilor publice. Din acest moment se poate vorbi despre apariția primelor elemente de finanțe (impozite, taxe, împrumuturi).

Feudalismul constituie o etapă deosebit de valoroasă în evoluția și dezvoltarea societății omenesti. În orânduirea feudală relațiile marfă-bani au cunoscut o mai mare amploare decât în sclavagism, însă ele n-au devenit prioritare. Ca urmare, pentru paza hotarelor fiecărei țări, ducerea de războaie, întreținerea curții domnești, precum și pentru alte scopuri, statul a continuat să utilizeze mai larg prestațiile în muncă și darurile în formă naturală [1].

Vărsarea impozitelor percepute era făcută cu întârziere, fapt ce pune bugetul statului în stare deficitară, fiind nevoit să apeleze la avansuri de la propriii săi încasatori. Aceștia aveau, deci, interesul de a vărsa impozitele cât mai târziu posibil, transformându-se în creditorii autorității centrale și beneficiind de dobânzile aferente. Însă pentru acoperirea cheltuielilor statului feudal, veniturile în formă bănească aveau o importanță relativ redusă.

Mai apoi, în orânduirea capitalistă producția de mărfuri devine relevantă, relațiile bănești dobândesc o largă dezvoltare, iar acoperirea cheltuielilor publice și menținerea aparatului de stat se bazează totalmente pe utilizarea mijloacelor bănești.

În orânduirea socialistă, statul folosește o mare parte din venitul național în scopul îndeplinirii funcțiilor și sarcinilor sale. Totodată, se menține producția de mărfuri și schimbul mijlocit de bani, însă prelevarea unei părți din venitul național la fondurile ce se constituie în economie și repartizarea acestora se fac tot prin intermediul banilor.

În evoluția sa istorică, finanțele publice au îmbrăcat forma valorică, bănească, dar în fiecare dintre aceste orânduri ele au îndeplinit un anumit rol. În practica curentă și în literatura de specialitate se folosesc mai multe expresii care fac parte din familia cuvântului „finanțe”:

Fig. 1. Expresii care fac parte din familia cuvântului „finanțe”

Sursa: elaborată de autor în baza materialelor din [2]

Finanțele au rol important în activitatea economică, socială și politică a statului. Termenul „finanțe” provine de la cuvântul “finis” din limba latină, care în traducere înseamnă „termen de plată”. De la acest cuvânt au derivat apoi cuvintele „financio”, „financias” și „financia pecuniaria”, care au circulat de-a lungu anilor sub traducerea de „plată în bani” [3].

Se consideră că aceste cuvinte latinești provin de la noțiunea *finance* folosită în Franța în secolele XV-XVI, care avea mai multe înțelesuri, și anume: sume de bani, resurse bănești, venit al statului, iar *les finances* se valorează cu gospodaria publică, patrimoniul statului.

Ulterior, cuvântul „finanțe” a căpătat semnificația de relații bănești, mijloace bănești, operațiuni bănești, metode de gestionare a banului public etc.

Un aport în studierea finanțelor publice a adus marele cercetător Paul Leroy Beaulieu, care menționează că știința financiară „este știința veniturilor publice și a utilizării acestor venituri”.

Util pentru cercetarea în cauză este afirmația cercetătorului Louis Troabas, care consideră că finanțele publice au ca obiect regulile fundamentale, organele și procedurile care permit colectivităților publice îndeplinirea tuturor atribuțiilor lor cu ajutorul mijloacelor financiare cu condiția esențială ca aceste reguli și procedee să se aplice “într-un regim de drept public”. În continuare menționează că știința finanțelor publice analizează și expune procedeele care permit colectivităților publice să-și îndeplinească atribuțiile lor cu ajutorul mijloacelor financiare [4].

Rolul important al finanțelor publice constă în integrarea eficientă și operativă în viața economică, având ca scop satisfacerea nevoilor socioeconomice, redistribuirea veniturilor pe baza unor criterii echitabile și stimulative, randamentul investițiilor și asigurarea creșterii economice.

Relațiile financiare au existat în toate orânduirile social-economice, statul fiind ca o instituție suprastructurală care a folosit diferitele categorii financiare în scopul consolidării și dezvoltării bazei economice a orânduirii respective, după cum urmează:

Comuna primitiva	<ul style="list-style-type: none"> • Munca în comun • Repartizarea în comun
Sclavagism	<ul style="list-style-type: none"> • Separarea statului pe economie • Apariția banilor • Dezvoltarea economiei de schimb
Feudalism	<ul style="list-style-type: none"> • Elementele de finanțe-visteria statului • Relații marfă - bani în stadiu incipient
Capitalism	<ul style="list-style-type: none"> • Domină producția de mărfuri • Dezvoltarea relațiilor bănești și acoperirea nevoilor publice
Socialistă	<ul style="list-style-type: none"> • Producția de mărfuri de la întreprinderi de stat și cooperatiste • Schimbul mijlocit de bani

Fig. 2. Orânduirile social-economice ale finanțelor publice

Sursa: elaborată de autor în baza surselor bibliografice din [5]

În concluzie am putea menționa că concepțiile specialiștilor despre finanțele publice sunt destul de diverse și au evoluat continuu. În această evoluție se conturează două etape distincte: prima corespunde capitalismului ascendent, iar cea de-a doua corespunde dezvoltării monopolurilor.

2. ASEMĂNĂRI ȘI DEOSEBIRI ÎNTRE FINANȚELE PUBLICE ȘI CELE PRIVATE

După cum s-a menționat mai sus, se cunosc două categorii principale de finanțe: publice și private.

Finanțele publice sunt asociate cu statul, unitățile administrativ-teritoriale și alte instituții de drept public, pe când finanțele private sunt asociate cu întreprinderile economice, băncile și societățile de asigurare private. Între finanțele publice și cele private există unele asemănări și deosebiri, după cum sunt descifrate în Tabelul 1.

Tabelul 1

Asemănări și deosebiri între finanțele publice și cele private

Asemănări
Atât finanțele publice, cât și cele private se confruntă cu echilibrul financiar.
Operează cu categorii financiare pe bază de monedă, credit, împrumut.
Acționează în baza reglementărilor legislative și normative.
Au un cadru organizatoric.

Deosebiri	
Finanțele publice	Finanțele private
Resursele financiare publice necesare realizării funcțiilor și atribuțiilor statului se procură de la persoanele fizice sau juridice prin niște măsuri prevăzute de constrângere și într-o proporție mai mică pe baze de contract. Această parte din venitul persoanelor fizice și juridice la bugetul statului este obligatorie, fără contraprestație și este nerambursabilă.	Resursele necesare realizării funcțiilor și sarcinilor întreprinderilor private se procură de la persoanele fizice și juridice numai pe bază de contract. Întreprinderile private, pentru completarea resurselor proprii, își procură resursele financiare de pe piață, pe bază de contract, în condițiile rezultate din confruntarea cererii și ofertei de capital de împrumut.
Statul poate influența asupra monetei naționale în care se constituie fondurile publice și se efectuează operațiunile de plăți și încasări.	Întreprinderile private nu pot influența în mod legal asupra monetei pe care și ele o folosesc.
Finanțele publice sunt folosite în scopul satisfacerii nevoilor statului.	Finanțele private sunt puse în slujba realizării de profit de către întreprinzătorii individuali.
Gestiunea finanțelor publice este supusă dreptului public.	Gestiunea financiară a întreprinderilor private urmează regulilor dreptului comercial.

Sursa: elaborat de autor în baza materialelor [6,7]

Sistemul bugetar reprezintă o componentă integrantă a sistemului de finanțe publice ale statului și constituie bugetul public național, după cum este descris în figura de mai jos.

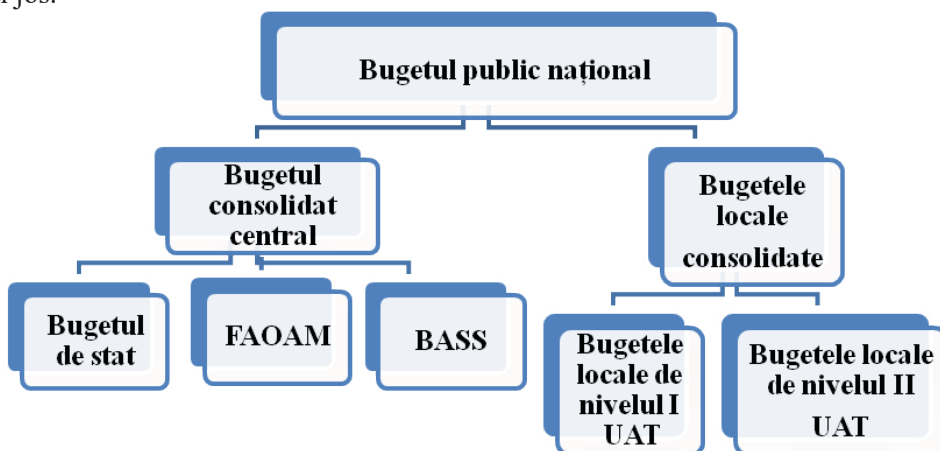

Fig. 3. Structura bugetului public național

Sursa: elaborată de autor în baza materialelor din [8]

Ca elemente independente, bugetul de stat și bugetele locale formează bugetul consolidat. Bugetul public național reprezintă un concept de mare semnificație pentru economia fiecărei țări. Procesul bugetar este un proces decizional, democratic și de larg impact public atât la nivel macro, cât și la nivel micro, care se manifestă atât pe plan economic cât și pe plan social. De la o țară la alta elementele procesului bugetar prezintă anumite diferențieri în structura sistemului bugetar, dar și unele elemente comune.

3. ETAPELE PROCESULUI BUGETAR

Procesul bugetar, sau ciclul bugetar, poate fi definit ca ansamblul de activități și operațiuni integrate coerent și orientate spre același scop, care derulează pe etape, fiind așezate într-un orar strict și bine determinat.

În practică, în țările democratice din punct de vedere economic, social și politic procesul de parcurgere a etapelor procesului bugetar se realizează prin intermediul instituțiilor publice. Această practică de organizare și funcționare a instituțiilor publice, care participă la elaborarea procesului bugetar, asigură prevenirea abuzului de putere din partea unei entități în cauză.

Procesul bugetar este procesul care începe cu elaborarea bugetului și se finalizează cu aprobarea raportului despre executarea lui și efectuarea auditului de către Curtea de Conturi, pentru anul bugetar respectiv. Aceste etape ale procesului bugetar le prezentăm în figura ce urmează.

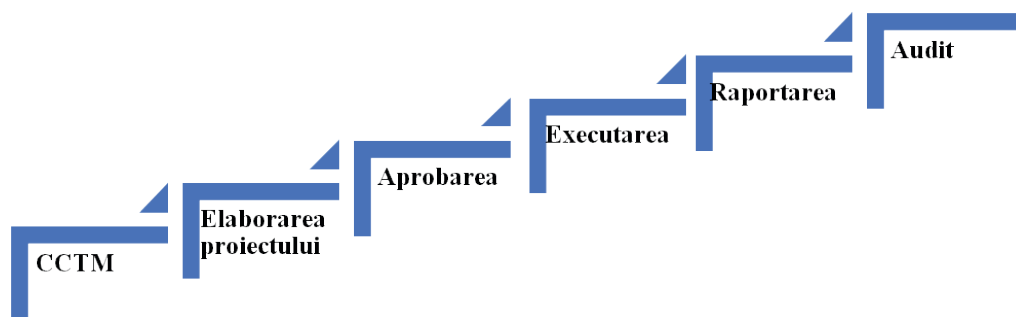

Fig. 4. Etapele procesului bugetar

Sursa: elaborată de autor în baza materialelor bibliografice din [6]

Astfel, procesul bugetar constituie un factor important în reglarea macroeconomică și în asigurarea finanțelor publice.

Bugetul prezintă un act de previziune administrativă și, în același timp, este un tablou comparativ al veniturilor și cheltuielilor publice aferente perioadei la care se referă.

4. ANALIZA VENITURILOR, CHELTUIELILOR EXCEDENTULUI (DEFICITULUI) BUGETULUI PUBLIC NAȚIONAL ÎN ANII 2018-2022

În procesul elaborării bugetului public național, o problemă importantă este stabilirea nivelului optim al echilibrului bugetar. Nivelul mijloacelor financiare depinde

în mare măsură de mărimea produsului intern brut realizabil în perioada dată. Astfel, cu cât mai mare este produsul intern brut, cu atât mai mari sunt posibilitățile de constituire a fondurilor de resurse financiare. Fluxurile financiare prezentate prin principalii indicatori macroeconomici contribuie la menținerea unui echilibru bugetar. În Tabelul 2 prezentăm dinamica principalilor indicatori macroeconomici, care demonstrează situația financiară reală în Republica Moldova pe anii 2018-2021.

Tabelul 2

Dinamica Produsul Intern Brut din Republica Moldova în anii 2018-2022

Anii	2018	2019	2020	2021	2022
Produsul Intern Brut	192509,0	210378,0	206378,0	242078,0	272200,0
Prețuri curente, mil. lei					

Sursa: elaborat de autor în baza surselor [9,10]

Datele din Tabelul 2 reflectă faptul că în anul 2019 Produsul Intern Brut a avut o creștere de 1,09% față de 2018, iar în anul 2020 a fost în descreștere față de 2019 cu 4,0 mil.lei. În anul 2021 PIB înregistrează o creștere cu 17,27% mai mult față de anul 2020 și cu 12,4% față de anul 2022.

În continuare vom analiza dinamica veniturilor, cheltuielilor, excedentului (deficitului) bugetului public național în anii 2018-2022 (Tab. 3).

Tabelul 3

Dinamica veniturilor, cheltuielilor, deficitului bugetului public național în anii 2018-2022

Indicatori	2018	2019	2020	2021	2022
Veniturile (mil.lei)	57.995,9	62.949,2	62 650,0	77 373,1	91471.7
Ponderea în PIB, %	30.2	29.92	31,4	32.0	37,8
Cheltuielile (mil.lei)	59.608,9	65.975,6	73 269,8	82 013,6	99693.8
Ponderea în PIB, %	30.4	31.3	36,7	33,9	41.21
Excedentul (deficitul) (mil.lei)	-1.613,0	-3.026,4	-10 619,8	-4 640,5	- 8222.1
Ponderea în PIB, %	- 0.9	-0.2	-5,3	-1,9	-3.39

Sursa: elaborat de autor în baza surselor [9,10]

Analizând datele din Tabelul 3 constatăm că în perioada anilor 2018-2022 veniturile la bugetul public național au fost în creștere. Cheltuielile la fel au fost în creștere. Executarea BPN în perioada anilor 2018-2022 s-a încheiat cu un deficit.

Deficitul bugetar depinde, în mare parte, de venit. Atunci când nivelurile veniturii sunt scăzute bugetul este deficitar din cauza plăților guvernamentale, care sunt mai mari decât încasările realizate din colectarea impozitului pe venit.

CONCLUZII

În urma analizei efectuate concluzionăm deficitul bugetar provoacă creșterea inflației, criza valutară, dificultăți la achitarea datoriei externe și alte elemente ce influențează negativ asupra procesului de stabilizare macroeconomică. Analiza deficitului bugetar trebuie să ocupe un loc deosebit în cadrul elaborării politicii bugetar-fiscale, în vederea asigurării echilibrului financiar public.

De aceea, sunt necesare reforme structurale profunde pentru a ajusta deficitul bugetar și a asigura o creștere economică sănătoasă, pe termen mediu și lung, întru echilibrarea sistemului bugetar.

Referințe:

1. MOVILEANU, El. *Finanțe: Suport de curs*. Colegiul Național de Comerț al ASEM. Chișinău, 2018.
2. <https://www.scribd.com/document/377112891/rolul-finantelor-publice-in-sistemul-economiei-contemporane> [online][Accesat: 12.05.2023]
3. <https://administrare.info/domenii/economie/9523-etimologia-%C5%9Fi-sensul-cuv%C3%A2ntului-%E2%80%9Efinan%C5%A3e%E2%80%9D>. [Accesat: 11.05.2023]
4. HOANȚĂ, N. *Economie și finanțe publice*. București: Polirom, 2000. ISBN 973-683-459-X
5. <https://drive.google.com/drive/folders/11zhzYQrzgcIkUU5u>. ITrvE8YHePofdh5THE ROLE OF PUBLIC FINANCES IN THE ECONOMY.
6. SCUTARI, S. *Finanțele Publice: Suport de curs*. Chișinău: Tipografia Academiei de Studii Economice din Moldova, 2021. ISBN 978-9975-155-18-2
7. VĂCĂREL, I., BISTRICEANU, Gh.D., BERCEA, F. *Finanțe publice*. Ediția a VI-a. București: Editura Didactică și Pedagogică R.A, 2007. ISBN 978-973-30-1998-5
8. Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale, nr. 181 din 25 iulie 2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 223-230, art. 519.
9. *Rapoarte de activitate a Biroului Național de Statistică pentru anii 2018-2022*. [online] Disponibil: <https://www.statistica.md>. [Accesat: 22.02.2023]
10. Anuarul statistic 2019. pdf [online]. Disponibil: <https://statistica.md>. [Accesat: 22.01.2020]

PERFEȚIONAREA MANAGEMENTULUI FINANTELOR PUBLICHE PRIN DEZVOLTAREA SISTEMULUI DE ACHIZIȚII PUBLICHE DURABILE

IMPROVING THE MANAGEMENT OF PUBLIC FINANCES THROUGH THE DEVELOPMENT OF THE SUSTAINABLE PUBLIC PROCUREMENT SYSTEM

*Maria PAPANA, ORCID:
Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova*

*Irina CIBOTARIU, ORCID:
Universitatea Ștefan del Mare din Suceava,
România*

CZU: 336.13:005:351.712

e-mail: mariaplaton97@gmail.com

The concept of sustainable public procurement is a relatively recently developed one, but increasingly present, both at the legislative level and in the practice of the procurement process. Sustainable development and the promotion of innovation represent development priorities both globally and for the Republic of Moldova. The main objective of public procurement is for the procurement to bring considerable benefit to society in view of long-term sustainable development, not only on the basis of the lowest price. Although laudable, current developments cannot fully address the main social, economic and environmental challenges. The Republic of Moldova demonstrates a clear commitment to support sustainable and innovative public procurement, both politically and in those reflected in different support mechanisms. At the same time, the national innovation system remains in its infancy.

The research theme focuses on improving the management of public finances through the development of the sustainable public procurement system

Cuvinte-cheie: *achiziții publice durabile, finanțe publice, inovare, management.*

INTRODUCERE

Conceptul de achiziții publice durabile este unul relativ recent dezvoltat, dar tot mai prezent, atât la nivel legislativ, cât și în practica procesului de achiziție. Republica Moldova demonstrează un angajament clar de susținere a achizițiilor publice durabile și inovative, atât pe plan politic, cât și în cele reflectate în diferite mecanisme de susținere. În același timp, sistemul național de inovare rămâne în faza incipientă. În acest sens, la moment, este evidentă incapacitatea sistemului de achiziții publice în forma și cu caracteristicile actuale de a sprijini dezvoltarea economică durabilă și incluziunea socială în Republica Moldova, prin intermediul bunei guvernări și pentru bunăstarea cetățeanului. Reforma sistemului de achiziții publice este una dintre direcțiile-cheie de modernizare

a sectorului administrativ al Republicii Moldova. Creșterea eficienței acestei instituții reprezintă condiția de bază pentru asigurarea unei creșteri economice stabile. Astfel, aspectele legate de evaluarea eficienței și sustenabilității sistemului de utilizare a fondurilor publice prezintă un interes sporit[1, p. 8].

MATERIAL ȘI METODĂ

Pe parcursul lucrării au fost folosite o gamă diversă de metode, precum: analiza, sinteza, inducția, deducția, observația, generalizarea, abordarea metodologică complexă și sistemică a conceptelor economice contemporane. În cadrul studiului au fost folosite diverse metode de cercetare, inclusiv statistice, cum ar fi analiza regresională și de corelație, precum și analiza economică și financiară, metoda scenariilor și evaluării experților, analiza comparativă.

Scopul și sarcinile formulate au determinat utilizarea unor modalități și instrumente de cercetare pentru a oferi o imagine amplă și aprofundată asupra temei cercetate, printre care:

- documentarea, respectiv accesarea și studierea bibliografiei generale și de specialitate, autohtone și străine, pentru fundamentarea științifică a demersului de cercetare;
- analiza în dinamică, analiza structurală și interpretarea datelor, utilizând tabele și figuri, pentru a evidenția diferite evoluții.

Documentarea teoretică a oferit o imagine clară asupra teoriilor științifice emise și fundamentate în domeniul achizițiilor publice.

Urmărind ca cercetarea să întrunească un contur cât mai complex al obiectului investigat, în calitate de bază metodologică a studiului ne-au servit metode general recunoscute: analiza competenței, analiza sistematică structural funcțională, dialectică, analiza și sinteza istorică, istorico-logică, juridică, alte metode științifice utilizate în economie.

Metodologia cercetării include conceptele teoriei achizițiilor publice, conceptul de eficacitate a sistemului economic național, cercetările savanților din țară și de peste hotare în domeniul gestionării achizițiilor publice durabile utilizând sistemul informațional automatizat.

Pentru a atinge acest obiectiv, am folosit metoda dialectică a cunoașterii științifice și o serie de metode generale și specifice de cercetare științifică, care sunt interconectate și aplicate în mod consecvent în conformitate cu logica generală a analizei: sinteza teoretică, analiza și sinteza, analiza sistematică și analiza statistică.

Culegerea informațiilor necesare s-a efectuat prin metoda observației științifice. Prelucrarea informației s-a realizat cu aplicarea metodei discriptive, iar formularea concluziilor – prin sintetizarea studiilor de caz analizate.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Administrația publică are precondiția de a satisface interesele publice ale cetățenilor prin intermediul prestării serviciilor publice. Achizițiile publice reprezintă acel instru-

ment care oferă autorităților publice posibilitatea de a realiza interesul general. De aceea, în dependență de cum își face lucrul administrația publică depinde gradul de dezvoltare a societății, precum și gradul de satisfacție a populației [1, p.37].

În activitatea sa, administrația publică trebuie să se bazeze pe principiile eficienței, continuității, echității, adaptabilității, cuantificării și neutralității. Astfel, pentru o bună gestionare a politicilor publice, este necesar de a respecta și aplica corect și coerent aceste principii, precum și de a implica util următoarele funcții manageriale: previziune, organizare, antrenare și coordonare [2, p. 66].

La momentul actual, sistemul național de achiziții publice a trecut prin evaluări externe și interne, fiind identificată o mare parte din eșecurile aferente domeniului.

Reieșind din neajunsurile și deficiențele determinate în urma evaluării, proiectul de cercetare urmărește să se axeze pe principalele direcții de perfecționare a managementului finanțelor publice prin dezvoltarea sistemului de achiziții publice durabile.

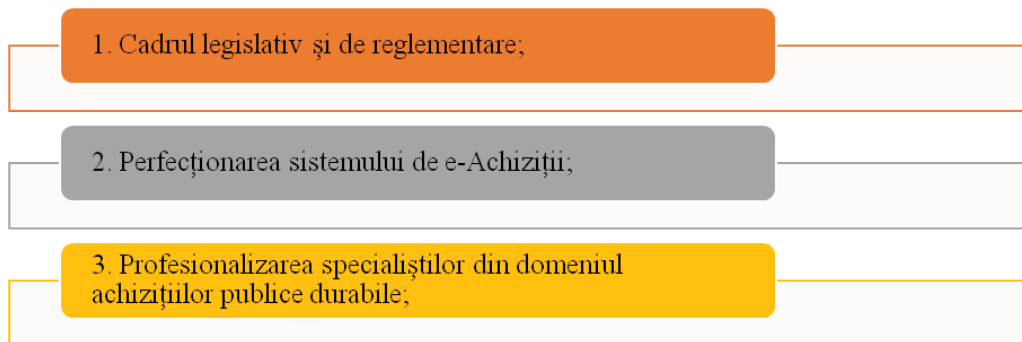

Fig. 1. Direcțiile de dezvoltare a achizițiilor publice durabile

Sursă: elaborată de autor

Prima direcție ține de cadrul legislativ și de reglementare, acesta vizează alinierea completă a cadrului juridic în domeniul achizițiilor publice durabile la Directivele Uniunii Europene și implementarea măsurilor nerealizate din Strategia anterioară, care ține în special de domeniul concesiunilor și parteneriatului public-privat. Totodată, conform rapoartelor de evaluare a legislației naționale, au fost identificate curențe și deficiențe de aplicare a legislației la modul de gestionare a politicii în domeniul achizițiilor publice durabile.

Actualul cadru normativ asigură descrierea derulării procedurilor de achiziție, dar nu și calitatea documentației de atribuire în sensul obținerii performanței. Respectiv, sistemul de achiziții publice nu este orientat spre satisfacerea necesităților prin atingerea obiectivelor și indicatorilor autorităților, dar este perceput ca un instrument de executare a fondurilor primite.

Dezvoltarea sustenabilă și promovarea economiei verzi reprezintă priorități de dezvoltare pentru Republica Moldova. Acestea își găsesc reflectare în principalele docu-

mente de politici ale Guvernului Republicii Moldova, în special în Strategia Națională de Dezvoltare Moldova 2030 [3].

În principiu, prima direcție are cu adevărat aspirații mari de a dezvolta sistemul național de achiziții publice durabile din Republica Moldova și cuprinde un set de măsuri vaste ce țin de cadrul de reglementare și cadrul instituțional. Această direcție va oferi un nou impuls sistemului de a se moderniza și a fi fiabil conform noilor tendințe și bunelor practici ale comunității europene.

A doua direcție este orientată spre sporirea gradului de digitalizare și transparentizare a sistemului de achiziții publice durabile și cuprinde acțiuni pentru îmbunătățirea și/sau perfecționarea sistemului de e-Achiziții.

Problema esențială ține de neconcordanța actuală a sistemului de e-Achiziții cu conceptul tehnic reglementat de Hotărârea Guvernului nr. 705/2018, ceea ce presupune că sistemul nu dispune de multe funcționalități descrise care să acopere în totalitate procesele ciclului de achiziții publice [4]. În același rând, lipsesc platforme electronice acreditate de achiziții care asigură o interfață între autoritățile contractante și operatorii economici pe parcursul întregului ciclu electronic de achiziții publice.

Printre neajunsurile importante în sistemul de e-achiziții sunt:

- inexistența mecanismului de asigurare a interoperabilității sistemului electronic cu servicii electronice guvernamentale;
- lipsa specialiștilor calificați responsabili de desfășurarea procedurilor de achiziții publice durabile;
- lipsa unui mecanism de asigurare a confidențialității datelor cu secret comercial și de criptare a documentelor;
- imposibilitatea participării operatorilor economici nerezidenți cu semnătura electronică a statului pe care îl reprezintă;

Astfel, pentru dezvoltarea cadrului sistemului de e-Achiziții, se propun măsuri necesare care vor asigura:

- dezvoltarea unui sistem capabil să integreze toate funcționalitățile ce vor acoperi întregul proces conform cadrului normativ;
- integrarea mecanismului de interacțiune a actorilor implicați în managementul și monitorizarea achizițiilor publice;
- creșterea nivelului de transparență;
- accesul general al tuturor părților interesate;
- instituirea unui mecanism eficient și integrat de monitorizare a procedurilor de achiziții publice;
- comunicarea exclusivă prin intermediul tehnologiilor informaționale ca modalitate de schimb de date între autoritatea contractantă și operatorul economic;
- eliminarea tuturor barierelor existente în ceea ce ține de participarea operatorilor economici străini;
- generarea, colectarea, compilarea și analiza a informațiilor privind sistemul de achiziții publice.

Ultima direcție are în compartiment cele două direcții descrise anterior și formează o combinație de acțiuni ce vine să pregătească sistemul de achiziții publice durabile pentru a accepta acele obiective stabilite la fiecare direcție și de a ajuta implementarea corespunzătoare și consecutivă a acestora. Așadar, această direcție se referă la profesionalizarea specialiștilor din domeniul achizițiilor publice prin certificarea, instruirea continuă atât a autorităților contractante, cât și a operatorilor economici și, totodată, prin promovarea mecanismului de organizare a furnizorilor de servicii de achiziții publice durabile.

Din acest considerent, profesionalizarea specialiștilor de achiziții publice reprezintă un proces important pentru punerea în aplicare a legislației și, totodată, pentru organizarea conformă a procedurilor de achiziții publice.

Ministerul Finanțelor își propune să elaboreze un astfel de mecanism de calificare a specialiștilor și funcționarilor din domeniul achizițiilor publice prin intermediul certificării acestora. La etapa incipientă, cadrul legislativ reglementează formal existența unui astfel de mecanism care urmează a fi pus în aplicare odată cu aprobarea Regulamentului privind certificarea specialiștilor din domeniul achizițiilor publice. Este de menționat că, în conformitate cu prevederile art. 10 lit. e) din Legea nr. 131/2015 privind achizițiile publice, responsabilitatea de dezvoltare și organizare a mecanismului de certificare a persoanelor din cadrul autorităților contractante îi revine Agenției Achiziții Publice [5]. Totodată, în conformitate cu pct. 10.2.1. din Planul de acțiuni al Ministerului Finanțelor [6], proiectul pentru aprobarea Regulamentului cu privire la certificarea profesională a specialiștilor în domeniul achizițiilor publice se află la etapa de definitivare.

Ca urmare, această direcție își propune nu doar să dezvolte un mecanism de certificare, ci să atragă un interes deosebit și instruirilor continue care să favorizeze analiza întregului sistem de achiziții publice durabile, atingând aspectele ce țin de: achiziții publice durabile, integritate în achiziții, sistemul de e-achiziții, fraudă, corupție și practici anticoncurențiale și alte tematici actuale (șomajul, criza economică, inflația etc.).

CONCLUZII

În practica globală, achizițiile publice durabile ca mecanism de perfecționare a managementului finanțelor publice devin din ce în ce mai răspândite. Pentru a implementa cu succes principiile achizițiilor publice durabile în Republica Moldova, este necesară, în primul rând, îmbunătățirea legislației în domeniul achizițiilor publice, precum și acordarea atenției componentei de mediu a țării. Rezumând cele expuse, putem afirma că autoritățile și întreprinderile pot și trebuie să contribuie la realizarea obiectivelor de dezvoltare durabilă în calitate de contractant în procesul de achiziții publice. Durabilitatea achizițiilor publice presupune nu doar achiziția de produse ecologice, dar și adoptarea deciziilor de cumpărare durabile, adoptarea unui sistem de management durabil al lanțului de provizionare prin sporirea transparenței utilizării fondurilor publice.

Toate aceste argumente susțin necesitatea adoptării unui nou model de sistem al achizițiilor publice, inclusiv prin elaborarea mecanismului teoretic, metodologic și apli-

cativ pentru a realiza cu succes obiectivele dezvoltării durabile 2030. Prin acest mecanism se va contribui la perfecționarea managementului finanțelor publice, la sporirea eficienței satisfacerii nevoilor publice concomitent cu soluționarea unor probleme sociale, precum diminuarea șomajului, diminuarea sărăciei și oferirea soluțiilor de achiziții inovatoare prietenoase mediului.

Referințe:

1. Simpozion științifico-practic internațional. *Achiziții publice durabile: provocări și oportunități*, 1-2 octombrie 2021, p. 8. ISBN 978-9975-158-89-3
2. FLOREA, V. *Managementul serviciilor publice*. Timișoara: Eurostampa, 2008, p. 66 ISBN: 978-973-687-705-6
3. Proiectul de lege a Strategiei Naționale de Dezvoltare (SND) Moldova 2030 aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.377/2020. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2020, nr. 153-158.
4. Hotărârea Guvernului nr.705/2018 cu privire la aprobarea Conceptului tehnic al Sistemului informațional automatizat „Registrul de stat al achizițiilor publice” (MTender). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 309-320.
5. Legea privind achizițiile publice, nr. 131/2015. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2015, nr. 197-205.
6. Planul de acțiuni al Ministerului Finanțelor pentru anul 2022.

Acest articol este realizat în cadrul CONFERINȚEI ȘTIINȚIFICE NAȚIONALE CU PARTICIPARE INTERNAȚIONALĂ „INTEGRARE PRIN CERCETARE ȘI INOVARE”, DEDICATĂ ZILEI INTERNAȚIONALE A ȘTIINȚEI PENTRU PACE ȘI DEZVOLTARE 9-10 noiembrie 2023

PARTICULARITĂȚILE ETICII DIGITALE ÎN ACTIVITATEA BANCARĂ

THE PARTICULARS OF DIGITAL ETHICS IN BANKING ACTIVITY

Ivan LUCHIAN, ORCID: 0000-0002-8683-7228

Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

Angela FILIP, ORCID: 0000-0003-2359-860X

Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 336.71:17:004

e-mai: luchian_ivan@mail.ru
e-mail: filip77@mail.ru

Banking ethics is a specific form of professional ethics in the financial field, which regulates the correct behavior of banking institutions and their employees. During the evolution of the banking activity, the corresponding adjustment of the norms of banking ethics took place continuously. Thus, during the deepening digitization of banking activity, a new form of ethics of a digital nature is implemented. The purpose of this work is to examine the specific aspects of the application of digital ethics in the banking sphere. For this purpose, the opinions available in open sources of information were examined and their synthesis was carried out, as well as the related conclusions were formulated. Digitization offers banks a complex of benefits, but this process requires the development and implementation of specific norms of behavior of banking institutions related to the correct and safe collection and use of customer data, which form the concept of digital ethics.

Keywords: banking ethics, digital ethics.

INTRODUCERE

Etica bancară este o formă specifică de etică economică, care reprezintă un complex de reguli și norme morale legate de comportamentul lucrătorilor bancari, atât la nivel individual, cât și la nivel colectiv [1, p. 92].

Unii experți sunt de părere că etica bancară este o formă de etică profesională în domeniul financiar, care există simultan de principiile universale ale moralității în forma normelor specifice de comportament uman în activitățile bancare [2, p. 92].

Cercetătorii Poorna Chandran K.R. și Deepa Ittimani Tholath susțin următoarele: „Comportamentul etic al băncilor promovează avantajul competitiv al firmei, reputația și imaginea, păstrarea angajaților calificați și onești, optimizarea resurselor umane, extinderea bazei de clienți și a profitabilității și îmbunătățirea practicilor de responsabilitate socială” [3, p. 2366].

La momentul de față una dintre caracteristicile activității bancare moderne constituie aprofundarea digitalizării, care prin esență reprezintă conversia datelor într-un

format digital odată cu adoptarea tehnologiei [4]. Acest proces oferă băncilor un complex de beneficii, principalele fiind lărgirea funcționalității și confortului pentru clienți a deservirii, fortificarea controlului și securității proceselor tehnologice bancare [5].

Simultan, acest proces impune elaborarea și implementarea unor norme specifice de comportament al instituțiilor bancare legate de colectarea și folosirea corectă și sigură a datelor clienților, care formează conceptul de etică digitală.

MATERIAL ȘI METODĂ

Scopul cercetării rezidă în examinarea aspectelor specifice ale aplicării eticii digitale în sfera bancară. Întru atingerea acestui scop au fost examinate opiniile disponibile în sursele deschise de informare și s-a realizat sinteza acestora, fiind formulate concluziile aferente.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Expertul Andreea Gorbatai definește *etica digitală* drept „ramura eticii referitoare la setul de reguli și îndrumări morale care guvernează comportamentul interpersonal între indivizi și/sau companii care este mediat de tehnologia informatică, fie în interiorul unei companii, fie, mai larg, în piețe și societate” [6].

În continuare el menționează că acest gen de etică este legat de colectarea, conectarea sau vânzarea datelor, precum și de tratarea diferită a diverselor grupuri de persoane cu un anumit nivel de vulnerabilitate determinat de caracteristicile lor socio-demografice sau de alți factori. La fel, este vorba de influența asupra comportamentului uman, care formează dependență sau viziuni neînțelepte în mediul digital prin intermediul tehnologiei, precum și alte activități dubioase desfășurate prin exploatarea slăbiciunilor și părtinirilor umane.

Reprezentanții companiei Avande au definit etica digitală ca „aplicarea sistematică a valorilor tehnologiei digitale pe tot parcursul ciclului său de viață pentru a se asigura că este respectuoasă față de indivizi, responsabilă social, conștientă de mediu și bine guvernată” [7].

Autorii Mansur Jakob și Roman Regenbogen, la rândul lor, propun folosirea noțiunii *etica datelor*, care se preocupă de studierea și evaluarea problemelor morale legate de folosirea datelor, algoritmilor și practicilor aferente pentru elaborarea soluțiilor corecte de natură morală. Este vorba de o atitudine atentă față de obligațiile morale în colectarea, protecția și utilizarea datelor structurate și nestructurate, care pot avea o influență negativă asupra persoanelor și comunităților. Etica datelor include elaborarea și susținerea conceptelor de comportament corect, transparentă și protecția acțiunilor legate de aplicarea inteligenței artificiale cu privire la datele generale și cu caracter personal [8].

În același rând, Mansur Jakob și Roman Regenbogen au afirmat: „Studiul Avande Digital Ethics din 2020 a constatat că 70% dintre firmele de servicii financiare intenționează să-și crească investițiile în etica datelor în următorii ani. Un sondaj HWZ din 2022 privind etica digitală în Elveția a arătat că 80% dintre participanții din indus-

trii au sau lucrează la o strategie de date axată pe etica datelor. Aceste rezultate arată că investițiile mari în etica datelor sunt considerate ca un răspuns la riscurile digitale tot mai mari” [8].

Promovarea eticii datelor se bazează pe următoarele principii [8]:

- *Stabilirea principiilor de etică a datelor* orientate spre asigurarea corectitudinii și reprezentativității, depunerea efortului de reducere a părtinirii neintenționate, utilizarea datelor de calitate și în context adecvat;

- *Asigurarea transparenței* prin crearea unei abordări comune a eticii datelor și elaborarea unui plan de comunicare;

- *Asigurarea confidențialității datelor* prin neadmiterea colectării ilegale sau ne-etice de informații personale, precum și stocarea informațiilor de identificare personală într-o bază de date securizată;

- *Asigurarea protecției și securității* prin implementarea sistemelor/proceselor de date fiabile și rezistente împotriva riscurilor interne și externe, monitorizarea eficientă a accesului la date și a procedurilor de notificare a încălcării, utilizarea și prelucrarea datelor într-o manieră imparțială și etică;

- *Asigurarea responsabilității angajaților* pentru munca lor, precum și luarea în considerare a impactului pe termen lung asupra instituției bancare.

Gestiunea eticii datelor prevede următoarele [8]:

- Stabilirea unei structuri de administrare solidă și transparentă a eticii datelor;

- Constituirea unui consiliu cu funcții consultative de etică pentru probleme fundamentale;

- Determinarea responsabilităților procesului și descrierea rolurilor;

- Explicarea și promovarea principiilor de etică a datelor;

- Instruirea și împuternicirea angajaților;

- Consultarea sau luarea deciziilor în cazuri sensibile de utilizare.

Drept caz particular al eticii digitale poate fi considerată etica inteligenței artificiale (IA), care reprezintă un complex de principii morale și tehnici destinate să asigure dezvoltarea și utilizarea responsabilă a tehnologiei IA [9].

Utilizarea IA în activitatea bancară a generat mai multe provocări etice, inclusiv părtinire algoritmică, riscuri de securitate, încălcări ale confidențialității și lipsă de transparență [10, 11]:

- Prejudecățile algoritmice apar atunci când sistemele bazate pe AI învață și reprodus părtinirile admise în bazele de date pentru antrenament, ceea ce poate conduce la decizii incorecte și la rezultate discriminatorii.

- Riscurile de securitate provin din vulnerabilitățile sistemelor IA la atacuri rău intenționate, care pot afecta operațiunile și pot conduce la pierderi financiare. În plus, dacă datele stocate de aceste sisteme nu sunt securizate corespunzător, ar putea fi expuse hackerilor sau altor actori rău intenționați.

- De asemenea, sunt posibile încălcările confidențialității, dacă sistemele IA procesează sau stochează date personale fără permisiune.

- Lipsa transparenței creează o problemă de „cutie neagră” în care este foarte complicat de determinat modul în care sistemele IA iau decizii.

- Existența posibilității ca sistemele AI să producă rezultate nedrepte sau inconsecvente din cauza lipsei de înțelegere a contextului uman și a considerațiilor etice.

- Existența posibilității folosirii IA în scopuri rău intenționate, cum ar fi tranzacțiile frauduloase. Sistemele financiare activate de inteligența artificială pot permite modificări rapide și nedetectabile ale datelor financiare, care ar putea fi utilizate pentru câștiguri ilicite.

Expertul Marcin Frackiewicz a examinat *problemele etice ale neobanking-ului*, adică a activității bancare desfășurate doar pe cale digitală [12]:

- *Problema incluziunii financiare* are în vedere că implementarea acestui concept în masă poate să excludă din deservirea bancară clienții cu o cultură informațională și înzestrare tehnică insuficientă.

- *Problema confidențialității și securității datelor* are în vedere că băncile dețin informații financiare sensibile, potențialul de încălcare a datelor și de utilizare abuzivă este o amenințare reală.

- *Problema înlocuirii locurilor de muncă* reiese din faptul că băncile respective se bazează în mare măsură pe automatizare și inteligență artificială, iar nevoia de angajați scade, ceea ce atinge aspectele responsabilității sociale a acestor bănci digitale.

CONCLUZII

Procesul de adâncire a explorării spațiului informațional și implementarea tehnologiilor digitale de către băncile comerciale necesită elaborarea unui cod de conduită specific acestui domeniu, cu denumirea generală de etică digitală. Etica digitală este aplicabilă la nivel general pentru activitățile bancare în spațiul cibernetic, precum și pentru anumite segmente separate.

Referințe:

1. LUCHIAN, I. Evoluția și problemele actuale ale eticii bancare. În: *Analele Institutului Național de Cercetări Economice*. Ediția a IV-a. 2014, nr. 1, p. 92-96. ISSN 1857-3630; ISBN 978-9975-4326-6-5
2. FETINIUC, V., LUCHIAN, I. Banking ethics: main conceptions and problems. In: *Annals of The University of Petroșani, Series Economics*, 2014, no. 14 (1), pp. 91-102. ISSN 1582-5949
3. POORNA, Ch. K.R., DEEPA, Th. Digital revolution in banking services and ethical aspects: a review. In: *Journal of Positive School Psychology*, 2022, Vol. 6, no. 5, pp. 2364 – 2370. ISSN: 2717-7564
4. *What are the advantages of digitalization in banking?*, <https://www.hcl-tech.com/technology-qa/what-are-the-advantages-of-digitalization-in->

FINANCIAL POTENTIAL OF BALANCED DEVELOPMENT OF REGIONS OF UKRAINE

POTENȚIALUL FINANCIAR AL DEZVOLTĂRII ECHILIBRATE A REGIUNILOR UCRAINEI

Nadiia DAVYDENKO, ORCID: 0000-0001-7469-5536
State Tax University, Irpin, Kyiv region, Ukraine

Natalia MOCANU, ORCID: 0000-0002-8523-1080
Moldova State University State University of Moldova

Andrei BOTEZATU, ORCID:
Universitatea Tehnică a Moldovei

CZU: 330.4:336.02(477)

e-mail: davidenk@ukr.net
e-mail: mocanunatalia@gmail.com
andrre2011@yahoo.com

The purpose of the article is to study the level of financial potential of the regions of Ukraine and to determine the strategic direction of its increase.

The research used the following methods of scientific research: theoretical generalization, scientific abstraction, system analysis, dialectical method of cognition (for researching the theoretical foundations of the financial potential of regions); system-structural analysis (when determining the system of indicators for assessing the financial potential of regions); graphic (to illustrate research results).

The financial potential of the region is the basis of its economic development. According to the method of grouping the economic development of regions, it was established that Ukraine is characterized by a significant disproportion in the development of its regions, in the presence of about 14 regions with rather low financial potential. Precisely, therefore, the primary provisions in the development of regional programs and regional policy should be stabilizing measures for the economic development of these regions.

Keywords: *economical development; financial potential; financial resources; region.*

INTRODUCTION

The need for effective processes of decentralization, balanced development of the regions of Ukraine in modern conditions is determined by the need to increase the financial well-being of citizens, full and timely financing of the functions of local self-government bodies, stimulation of the development of financially capable territorial entities based on the principles of democracy and cohesion. This will make it possible to strengthen regions, strengthen their real influence on economic processes and reduce inequality in society.

Decentralization processes make it possible to generate larger amounts of own financial resources, to attract grant funds for the implementation of social and economic projects from state and foreign funds, but the effectiveness of these processes is significantly reduced due to the imbalance in the development of individual regions and inequality in their financial support [1].

Considering the above, the chosen research topic is relevant and takes into account the existing challenges of today.

Financial resources play an important role in ensuring various aspects of the development of the region, including investments, infrastructure projects, social programs, education, scientific research and others.

METHODOLOGY

The research used the following methods of scientific research: theoretical generalization, scientific abstraction, system analysis, dialectical method of cognition (for researching the theoretical foundations of the financial potential of regions); system-structural analysis (when determining the system of indicators for assessing the financial potential of regions); graphic (to illustrate research results).

RESULTS AND DISCUSSIONS

According to M.A. Kovalenko, the financial potential of the region combines both spatial and temporal characteristics and simultaneously concentrates three levels of connections and relations: the past — a collection of accumulated resources; modern — the level of practical application of available opportunities and resources; the future — orientation towards development by following per under changes in the economic and financial systems [2].

The financial potential of the region is the basis of its economic development. In the research of O. Demyanchuk [3], using the method of macroeconomic assessment, the main trends in the development of the regions of Ukraine were determined. According to the method of grouping and evaluation of the coefficient of differentiation of the economic development of regions, it was established that Ukraine is characterized by a significant disproportion in the development of its regions, with about ten regions with rather low financial potential. Therefore, the primary provisions in the development of regional programs and regional policies should be measures to stabilize the economic development of these regions and support the implementation of all state reforms at the regional level, which will ensure the effective use of both existing and potential financial resources, organizational and managerial components of the financial potential of the regions of Ukraine.

Analyzing the statements of scientists regarding the concept of “financial potential of the region”, based on the hierarchical structure of the term “potential”, we will present the relevant genealogy of this concept (Fig. 1).

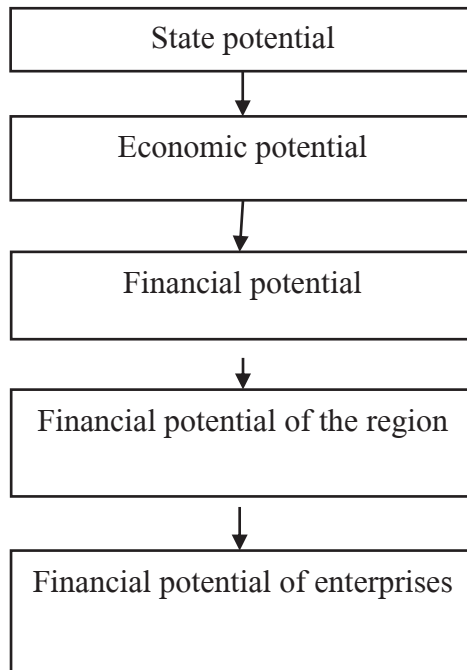

Fig. 1. The genesis of the concept of “financial potential”*

Sources: compiled by the authors.

Financial potential is a type of economic potential, forms a functionally related family of procedural and operational financial potentials, including: budgetary, fiscal, monetary, investment, innovative, savings, etc.

Thus, financial potential, as a component of economic potential, is distinguished by a specific feature of financial relations in the economy.

Many factors affect the scope of the region’s financial potential, including public-political, industrial, financial-economic, institutional, innovative, infrastructural, social-demographic, etc. [4].

Assessing their value is quite a difficult task, since, on the one hand, the composition and significance of these factors are different for different regions, and, on the other hand, the applied expert, rating, or point assessment methods are mostly subjective in nature. In addition, it is practically impossible to determine the trends in the development of the investment potential of local territorial associations about to with concerning to the stock of available opportunities for investment resources, since currently the domestic methodology of statistical accounting and reporting of territorial communities is at the stage of formation, and the objects of statistical observation are only regions [5].

We will analyze the level of financial potential of the regions of Ukraine. It should be noted that the data of official statistics make it possible to determine the value of the

aggregate financial potential as the difference between the volume of gross regional product and the volume of final consumption (Table).

Table

Regions of Ukraine with aggregate financial potential for 2012-2020*

Indicator	Number of Ukrainian regions								
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
The size of the potential: up to 1 billion hryvnias.	1	1	2	-	2	2	1	1	2
1 - 20 billion hryvnias.	2	1	4	7	6	2	3	2	4
20 – 50 billion hryvnias	2	3	2	2	-	-	-	-	1
50 – 100 billion hryvnias	2	-	1	1	3	2	2	3	1
more than 100 billion hryvnias	-	-	-	-	-	1	1	1	-
A total of regions	7	5	9	10	11	7	7	7	8
Specific weight, % to the total amount	29	21	38	41	46	29	29	29	33

Source: own calculations based on the data from [<http://www.ukrstat.gov.ua/> [6]]

According to table 1 calculations of the aggregate financial potential of the regions of Ukraine indicate that during the analyzed period there is a general tendency to increase the number of regions that had an aggregate financial potential for their development.

The most important issue of local self-government bodies should be the regulation of disparities in the development of Ukraine’s regions [7]. The development of tactical programs to stabilize the development of the economy for the regions that suffer the most from Russia’s war on the territory of Ukraine and the industrial decline of production should be the primary basis in the development of their socio-economic programs for the following budget periods.

CONCLUSION

Based on the conducted research, it can be stated that the financial potential of the region is the basis of its economic development. Thus, using the specified method of macroeconomic assessment, we determined the main trends in the development of the regions of Ukraine. According to the method of grouping the economic development of regions, it was established that Ukraine is characterized by a significant disproportion in the development of its regions, in the presence of about 14 regions with rather low financial potential. Precisely, therefore, the primary provisions in the development of regional programs and regional policy should be stabilizing measures for the economic develo-

ment of these regions. As well as promoting the implementation of all state reforms at the regional level, which will ensure the effective use of both existing and potential financial resources, organizational and managerial components of the financial potential of the regions of Ukraine.

References:

1. DAVYDENKO, N., BURIK, M. *Development of the financial potential of the regions of Ukraine in conditions of decentralization*. Kyiv: Comprint, 2019. 248 p.
2. KOVALENKO, M.A. *Finances of the region*. 2010. Kherson: Oldi-plus. 312 p.
3. DEMYANCHUK, O.I. The financial potential of the regions of Ukraine as the basic basis of their stable economic development. In: *Scientific notes of the National University “Ostroh Academy”*. Series: *Economy*, 2014, Vol. 27. pp. 73–78. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2014_27_15.pdf [Accessed: 22 October 2023]
4. STORONYANSKA, I.Z. etc. *Socio-economic situation of united territorial communities: West vs Center: scientific and analytical edition*. Lviv: State University “Institute of Regional Studies named after M.I. Dolishnyo National Academy of Sciences of Ukraine”, 2019. 64 p.
5. BORONOS, V.G. *Methodological principles of managing the financial potential of the territory: monograph*. Sumy: Sumy State University, 2011. 310 p.
6. *Gross regional product*. – [Electronic resource] – URL: <http://www.zt.ukrstat.gov.ua/StatInfo/Poiasn/nacpoasn.htm> [Accessed: 15 October 2023]
7. DAVYDENKO, N., BURIK, A. Factors influencing the financial potential of agricultural entities. In: *Business Navigator*, 2022, Vol. 2(69), pp. 115-119.

CONTEMPORARY TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF MARKETING PROMOTION TECHNOLOGIES

TENDINȚE CONTEMPORANE ÎN DEZVOLTAREA TEHNOLOGIILOR DE PROMOVARE ÎN MARKETING

Boris CORETCHI, ORCID: 0000-0001-8841-4838

*State University of Moldova
Chisinau, Republic of Moldova*

Alexandr CEAIKOVSKII, ORCID: 0000-0003-2233-1225

*State University of Moldova
Chisinau, Republic of Moldova*

CZU: 339.138:004

e-mail: boris.coretchi@usm.md

e-mail: alexandr.ceaikovskii@usm.md

Over the past few years, there has been an intense growth in internet commerce and the introduction of information technology into all areas of human activity. More and more companies are trying to bring their business online. To accomplish these tasks, traditional marketing, phone calls and face-to-face meetings are no longer enough. Every company is required to develop tools that can be implemented into the online environment. The push that has forced companies into the internet format has spawned in itself a new trend in marketing – e-marketing.

Keywords: *internet, online, marketing, targeting, digital marketing.*

INTRODUCTION

Most important reasons why e– marketing is currently at the center of attention for companies of all sizes representing all spheres of activity are the following:

1. The „migration” of consumers to digital channels;
2. The possibility of targeting;
3. The ability to collect and process vast amounts of information about consumers and, based on this, offer them proposals that are fully adapted to their tastes and needs.

When it comes to the „migration” of consumers to digital channels, it is certainly incorrect to say that the era of „traditional” (TV, print, and outdoor) advertising has ended. For instance, print advertising remains the main means of communication for a significant portion (56%) of luxury brands. Nonetheless, the trends are quite clear – the consumer spends more and more time in the digital environment.

THE MATERIALS AND METHODS

A diverse range of materials and methods was employed to conduct this study and present relevant results and conclusions, encompassing statistical data, previous studies, methods of analysis and synthesis, as well as comparative methods, among others.

RESULTS AND DISCUSSIONS

Research conducted by Nielsen revealed that on average, a U.S. citizen over the age of 18 spent over 11 hours a day in any electronic environment or with an electronic device (researchers included television, radio, the Internet, smartphones, gaming consoles, and other devices). Of course, this does not always involve complete immersion; often electronic devices are simply on while a person is engaged in some activity. However, considering the modern pace of life, 11 hours – even if not entirely immersed – in an electronic environment is a gigantic figure.

Consumers are „plugged in” to the digital environment constantly, even while in motion: despite all prohibitions and restrictions, approximately 9% of all people driving a car use a mobile phone (talking or texting) at any given moment. Obviously, the proportion of passengers using public transportation is even higher. And if we consider the realistic prospect of the emergence of driverless cars in the near future, it is possible that the era of outdoor advertising is indeed drawing to a close: drivers and passengers will be equally immersed in the electronic environment and are unlikely to pay attention to billboards. Considering companies such as Tesla, Apple, and Google actively participating in the development of autonomous transportation, the discussion should not be about the project’s realism, but rather its timeline for realization.

Analyzing the statistics of online commerce in Moldova for the year 2022, it is noteworthy that clothing and accessories, services, and cosmetics were the most sought – after products.

The print circulation and internet audit bureau published a study of the Moldovan internet space in 2022. According to the presented data, Moldnet accounted for 1.13 million users who accessed it from desktop computers and 1.5 million from mobile phones. In the former case, 53% of visitors were female; in the latter, 52%.

In terms of age, 41% of all visitors were young people aged 15 to 30. 37% represented the age group of 31 to 50, and 22% were older.

Regarding income: 4% earn over 15,000 lei per month, of which 58% are men and 42% are women. 13% of users earn between 8,000 and 15,000, while 28% earn between 4,000 and 8,000. The majority (55%) have incomes of less than 4,000 lei per month per family member.

A third of visitors hold higher education degrees (among them, 58% are women). The same number of people graduated from secondary and vocational schools, while another 34% have primary education or are still studying.

By occupation, most internet visitors – 19% – are students/schoolchildren. They are followed by specialists and chief specialists (14%). In third place are retirees (9%), along with small business owners and freelancers. 8% are engineering and technical workers. 59% of visitors (668.000) are from the Chisinau region, with 327.000 from the city itself. 25% (284.000) represent the North with its center in Balti, and 16% (180.000) are from the South, including the Autonomous Territorial Unit of Gagauzia.

In the past year, Moldovan online commerce registered 682.000 online shoppers from desktops and laptops, of which 55% were women and 45% were men.

The most popular items that people plan to purchase in the next 12 months (based on search engine statistics) include: clothing and accessories; services; cosmetics and beauty care products; smartphones and other gadgets; books, films, music; tourism services and bookings; software; cinema and theater tickets; home appliances; computers, etc.

Presently, the popularity of using e-marketing tools is growing increasingly. Every year brings new directions, changing clients' attitudes towards different platforms. Therefore, the task of each company is constant monitoring of trends and the preferences of its customers.

The most popular directions in e-marketing include:

1. Using various platforms

By being able to analyze which platform is currently at the top, companies will find it easier to establish communication with their customers. This knowledge will help them understand which social network their clients spend most of their time on.

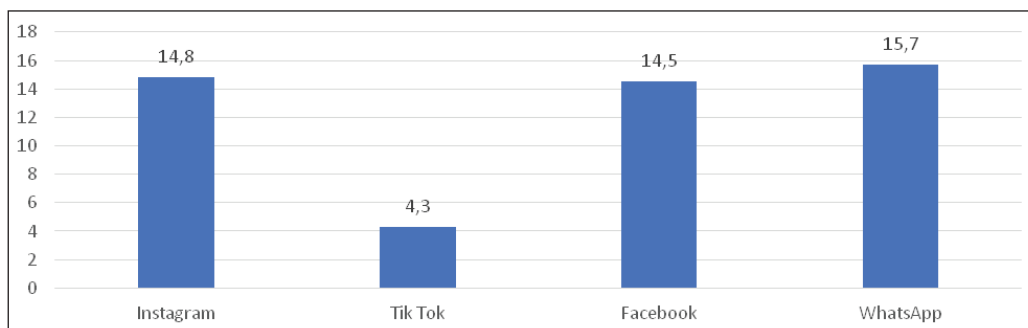

Fig. 1. Social Media Reach for the year 2022

Source: [4]

Analyzing global data among applications popular with customers, we observe that WhatsApp holds the top spot (15.7%). Instagram is in second place (14.8%). Facebook (14.5%) and TikTok ranks last (4.3%). However, it is important to note that TikTok has gained momentum in popularity over the past couple of months, with a 71% increase in reach.

When it comes to download numbers, the rankings are as follows:

First place: TikTok;

Second place: Instagram;

Third place: Facebook;

Fourth place: WhatsApp [2].

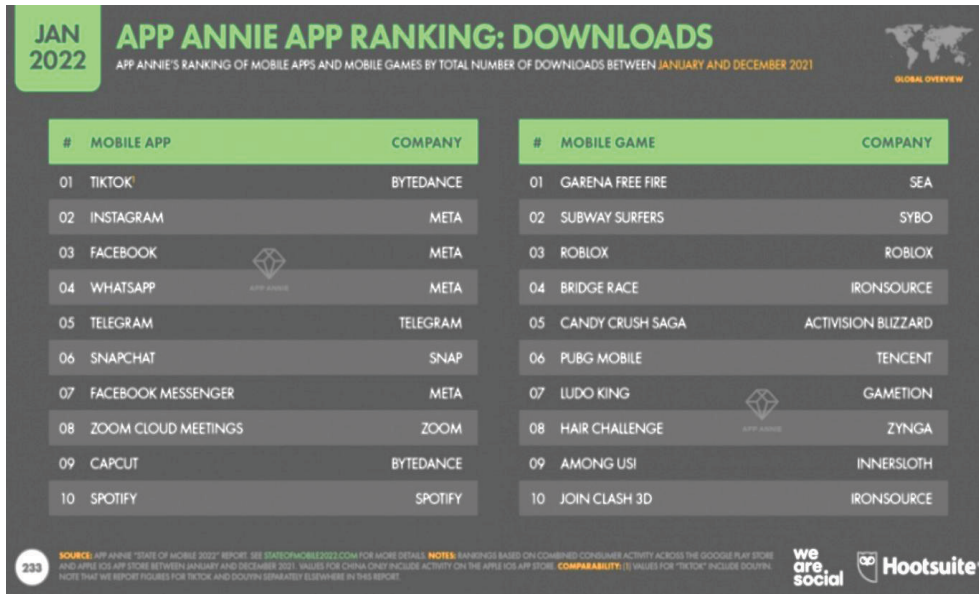

Fig. 2. Application Download Dynamics for the year 2022

Source: [2]

Download dynamics are a substantial metric because they indicate how interested customers are in an application and its standing within society. As previously mentioned, TikTok has gained popularity among people, which means many companies might begin promoting themselves through this platform to capture new audiences.

Another significant metric is the coverage of new users. On Instagram, the reach increased by 21% in 2022, totaling approximately 250 million new users. The overall user count reached 1.5 billion individuals. This metric should be considered if companies intend to market themselves through any social network.

Regarding TikTok’s reach, more than 650 thousand new users joined in 2022. 57% of all TikTok users are 18 years old and above. This metric is important to consider when a company aims to attract a specific segment of the population.

The next platform, YouTube, has a total user count of 2.5 billion people. On one hand, this platform has a large user base, but on the other hand, it’s challenging to stand out due to high competition.

After determining these metrics, a company should choose the platform that will provide the best coverage and yield the highest potential audience [2].

2. Utilizing social commerce

21st century, the age of technologies striving to make people’s lives easier. Companies endeavor to shift all their sales to social media, thereby allowing customers to make purchases without leaving their homes, ultimately saving time. Social commerce is a

relatively new concept, so one of the company’s tasks is to instill customer trust in online purchases. To achieve this, it is necessary to create a convenient, clickable website that provides all the information about the product or service.

Businesses can interact with customers through:

1. Click – through links;
2. Ordering products via direct messages;
3. Product catalogs on Instagram [3].

Analyzing the provided image, we observe that the customer is offered the choice of suit color and size. By simply pressing a button, the order can be placed directly through Instagram.

Advantages of social commerce for businesses:

- Minimal actions to make a purchase. To acquire a service or product, customers need to perform only a few simple actions (contact the seller directly or order through a website).
- Purchasing through social networks.
- Competition. As this field is relatively new, the number of competitors is minimal [3].

3. Conducting Live Broadcasts

Lately, the video format has become more popular than photos. This trend is due to the fact that people find it easier to absorb information through videos as they appear more accessible and comprehensible. When a company hosts live streams, it directly engages with subscribers, meaning the potential audience. This fosters trust and reliability.

Engaging the audience through live streams is perceived as active involvement in the process, making people feel like part of the team. Typically, during live broadcasts, individuals tend to learn more about the product, which significantly increases their desire to purchase it. Therefore, this tool can become a flagship strategy for numerous businesses.

4. Posting Short Video Clips

As we have already established, people prefer video content over reading text.

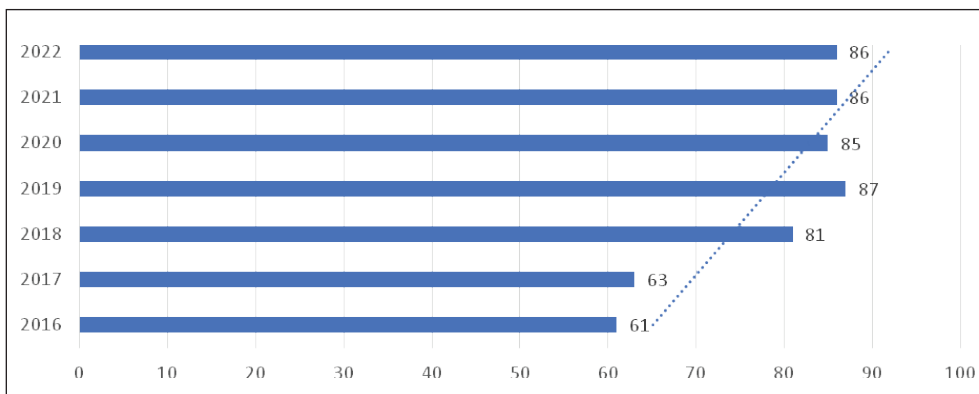

Fig. 3. Dynamics of Video Content Popularity Growth

Source: [4]

Analyzing this graph, we can see that starting from 2019, video content gradually began gaining popularity. People started consuming more information through videos rather than text. Currently, video content holds a leading position and is a sought-after element among users. However, there are nuances to consider. Long videos with monotonous introductions might not capture much interest from users. They tend to prefer simplified information that precisely conveys what's important and captivates their attention.

One advantage of short videos is the minimal time required for their production. The process is relatively straightforward; the key is selecting a suitable topic that resonates with the audience. TikTok is one of the main platforms that has developed this concept. Users create short videos that can be both educational and informative. Subsequently, we can see that this concept has been adopted by Instagram and YouTube.

5. Recording Podcasts

Podcasts are becoming increasingly popular. They offer an ideal way to delve into popular topics with invited experts. Additionally, this format can be consumed anywhere – during commutes, while working – as the audience doesn't need to focus on visual content; the emphasis is on the audio track. For example, in the photography industry, a podcast could feature an invited photographer discussing the intricacies of the field and addressing common questions. In this way, important information about a product can be effectively communicated in a short span of time [5].

Another advantage is that people can choose the type of podcast that interests them. This could be historical podcasts, music-related ones, podcasts about arts, and so on. When people access a particular podcast, they are interested in that topic, and advertisers can take advantage of this by including a link to their website, allowing people to learn more about them.

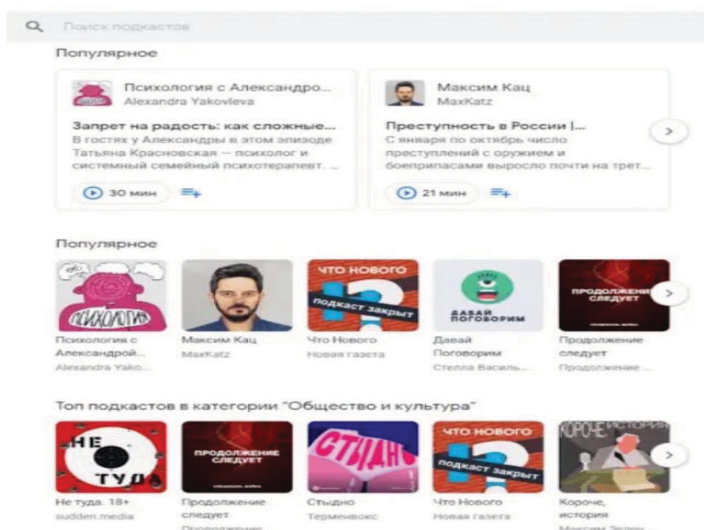

Fig. 4. Compilation of Podcasts by Themes

Source: [5]

Podcasts can be produced for different platforms. These might include dedicated podcast apps, YouTube, TikTok, Instagram. Each platform holds its own significance, and they can be mixed with each other. For example, a podcast on YouTube can be both heard and watched. In a podcast app, listeners are presented with audio-only content. And in TikTok and Instagram, short excerpts from the general podcast can be shared, engaging the audience and encouraging them to listen to the entire podcast.

Targeting is another benefit, allowing for a focus solely on market segments that match specific criteria, making it more efficient in market coverage. Traditional advertising in the press and on television might reach a broad audience, which is its indisputable advantage. However, modern consumers have become accustomed to tailored offers and are disinterested in content that doesn't resonate with them. Consumers want control over content and feel discomfort with unwanted marketing. For instance, during a television show break, a viewer might see commercials portraying them as simultaneously young and active, sick and in need of treatment, diabetic but eating cookies and candies, spending day and night with friends but changing diapers for a child, and so on. It's evident that, in each specific situation, at least some of this advertising (and the advertising budget) is either wasted at best or potentially alienating the potential customer at worst. At such a broad scale, the advertiser has almost no way of knowing who will watch the advertisement; only quantitative indicators can be estimated.

CONCLUSION

The use of digital marketing tools takes targeting to a fundamentally different level, avoiding contact with uninterested audiences and focusing only on those people and businesses who are potential customers. Digital marketing enables targeting based on personal attributes, interests, and areas of activity, thereby not solely relying on demographic characteristics for audience selection.

The ability to gather and process a large amount of customer information and make recommendations according to their preferences and needs is relatively new but has already proved its effectiveness. Modern marketing analytics tools, „big data,” provide comprehensive customer information (demographic and behavioral characteristics, brand relationships, stages in the purchase decision – making process, past queries and searches, viewed offers from other brands, etc.). This allows making the most relevant offer to the customer at a specific moment in the most convenient way for them. What modern consumers expect is for companies to know and cater to their interests and preferences and provide the necessary information and service level at a convenient time and place. People get upset when they receive „irrelevant information,” which they interpret as „lack of attention.” For instance, some online stores keep sending discount offers for children's items, even though their children have already started school.

Digital marketing has gained widespread acceptance mainly because, as mentioned earlier, achievements in digital technologies are being used to enhance the relevance and efficiency of traditional marketing tools, both in online and offline environments.

References:

1. ХРУЦКИЙ, В.Е. *Современный маркетинг. Настольная книга по исследованию рынка*. Москва: Финансы и статистика, 2004. 335 с.
2. *Динамика скачивания приложений за 2022 год*. <https://www.sostav.ru/publication/we-are-social-i-hootsuite-52472.html>
3. *Социальная коммерция как инструмент взаимодействия с клиентом*. <https://ag.marketing/blog/ru/socialnaya-kommerciya-dlya-biznesa/>
4. *Динамика роста популярности видео контента* <https://vc.ru/marketing/585780-trendy-digitalmarketinga-na-2023-god-podborka-click-ru>
5. *Подборка подкатов по тематикам* <https://vc.ru/marketing/585780-trendy-digital-marketinga-na-2023-god-podborka-click-ru>

ALGORITM INTEGRAT PENTRU EVALUAREA DECIZIILOR ÎN CONTEXTUL INOVAȚIONAL

INTEGRATED ALGORITHM FOR DECISION EVALUATION IN AN INNOVATIVE CONTEXT

Boris COREȚCHI, ORCID: 0000-0001-8841-4838
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

Igor PRISAC, ORCID: 0000-0002-1421-7708
Universitatea Divitia Gratiae,
Chișinău, Republica Moldova

Ioan G. POP, ORCID: 0000-0003-4880-1387
Universitatea Emanuel din Oradea,
Romania

CZU: 005.53:001.895

e-mail: boris.coretchi@usm.md

e-mail: prisacigor@gmail.com

e-mail: igh.pop@gmail.com

The purpose of this paper is to identify an efficient methodology and process for evaluating decisions in the context of economic and innovative security, by providing a practical and theoretical approach for making complex and interconnected decisions in various domains of an economic entity.

Research Methodology: *This article proposes an innovative methodology for decision evaluation within the economic and innovative environment, involving a comprehensive analysis conducted by multiple experts on several operational variants of an entrepreneurial activity.*

Conclusions: *Through a proposed algorithm and specific indicators, each variant is evaluated, and the results are transformed and compared in a matrix, generating a final assessment of each optimal option. This process provides a detailed perspective on preferred and undervalued variants, serving as a foundation for decision-making in complex economic activity environments.*

The timeliness and importance of the subject are reflected in the necessity for a global, integrated, and balanced vision of strategic decisions. This interdisciplinary and comprehensive approach becomes increasingly important in the context of global challenges such as climate change, economic and social sustainability, and their interdependence. The evolution and refinement of these evaluation methods are essential to support sustainable, balanced, and beneficial development for society as a whole.

The originality *of the papers lies in the application of a complex mix of approaches, including transdisciplinary, systematic, and synergistic methods. This combination brings a fresh*

perspective to idea generation, innovation, and decision-making processes, highlighting their impact on economic, social, and ecological security.

Keywords: *algorithm, economic decisions, economic security, economic and innovative environment, complex decision-making process.*

INTRODUCERE

Generarea de idei și inovații reprezintă o manifestare complexă a capacității umane de a crea și de a gândi în moduri multiple. Oricare ar fi domeniul sau sfera de activitate, această abilitate necesită o intersecție între pregătirea profesională, educația continuă și o serie de trăsături intelectuale.

Deși educația este un fundament esențial în dezvoltarea gândirii creative, nu reprezintă un garant al generării de idei. Pe lângă cunoștințele dobândite, factori precum logica și intuiția autorului joacă un rol vital în apariția ideilor. Totuși, esențialul în procesul de generare a ideilor și inovațiilor este gândirea originală, o abilitate care se diferențiază de gândirea predefinită, tiparul de gândire al unui robot sau al unei logici programate.

Omul creativ este capabil să navigheze între două forme de gândire: cea comună, tipic umană, cunoscută sub denumirea de gândire șablon, și cea ceva mai unică și specifică autorilor potențiali de idei inovatoare, adică gândirea atipică. Aceasta din urmă este capacitatea de a jongla între aceste moduri de gândire care permite explorarea și generarea de idei originale. Un exemplu ilustrativ în această privință este dat de Charles Darwin și biologul Alfred Russel Wallace, care au dezvoltat teoria evoluției.

Dezvoltarea inovațiilor în țările avansate se bazează, în special, pe mijloace investite în cercetare și dezvoltare. În formarea fundamentului respectiv, statul joacă un rol important, participând activ, cu propriile investiții, la susținerea proceselor de obținere a cunoștințelor și creare de tehnologii noi [1]. Gândirea atipică se distinge adesea prin abilitatea de a explora posibilități laterale și soluții neconvenționale, renunțând la teorii sau tipare preconcepuate. Ea poate apărea în mod aleatoriu sau în urma lipsei gândirii șablon.

Această diversitate și complexitate în generarea de idei demonstrează că nu există un model fix sau o cale prestabilită pentru a dezvolta idei inovatoare. Fiecare individ abordează acest proces în moduri diferite, evidențiind natura incertă și plină de surprize a apariției ideilor.

MATERIAL ȘI METODĂ

Pentru a efectua această cercetare și a evidenția rezultatele și concluziile într-un mod inovator, a fost utilizată o gamă diversificată de materiale și metode. Acestea au inclus nu doar date statistice și studii anterioare, ci și abordări inovatoare, cum ar fi metodele de analiză și sinteză avansate, precum și tehnici comparative moderne. Integrarea elementelor inovatoare a avut rolul de a oferi o perspectivă mai completă și progresistă în cadrul acestei cercetări, consolidând astfel fundamentul rezultatelor și concluziilor prezentate.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Inovația reprezintă rezolvarea unei probleme tehnice sau a organizării muncii pentru a îmbunătăți eficiența, perfecționa tehnologia sau raționaliza soluțiile existente. Procesul inovațional presupune următoarele aspecte:

- 1) cererea pentru investiții trebuie să fie prezentă;
- 2) susținerea activităților inovative în sectorul antreprenorial;
- 3) asigurarea inovațiilor cu o bază de cercetare științifică solidă;
- 4) colaborări inovative internaționale;
- 5) profesionalism în domeniul inovațional;
- 6) inovații în sectorul serviciilor de stat și municipale;
- 7) inovații la nivel regional;
- 8) elaborarea structuri științifico-practice pentru elaborarea unui program-arbore.

Există necesitatea unei structuri științifico-practice dedicate pentru elaborarea și implementarea inovațiilor.

Crearea unei instituții științifico-practice, axate pe susținerea proceselor inovaționale în Republica Moldova, va juca un rol esențial în elaborarea unei strategii inovaționale pe termen lung (Fig. 1).

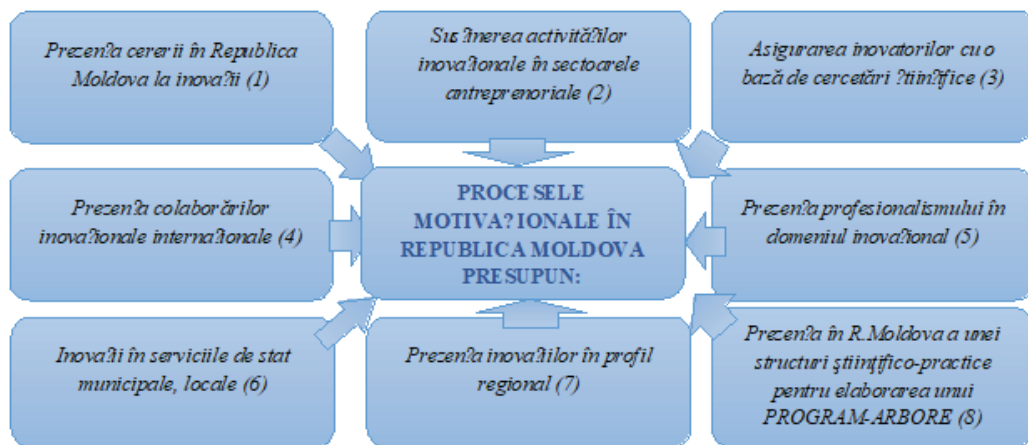

Fig. 1. Schema-bloc „Organizarea proceselor inovaționale în Republica Moldova”

Sursa: elaborată de autori

Instituirea unei instituții științifico-practice, propusă să fie numită convențional „Moldova Inovațională” (MI), ar trebui să aibă în responsabilitate calitatea programelor educaționale în diversele niveluri de învățământ și să propună modalități de evaluare a cunoștințelor științifice și practice ale absolvenților. De asemenea, MI ar trebui să dezvolte politici inovaționale pe termen scurt și lung pentru Republica Moldova, să organizeze evenimente științifice naționale și internaționale pe teme inovaționale și să susțină necesitatea finanțării activităților inovaționale. Instituția ar trebui să contribuie la impli-

care mediului de afaceri în activități inovatoare, să coordoneze educația continuă și să contribuie la creșterea competitivității economice a Republicii Moldova.

Procesul inovației în Republica Moldova reprezintă un aspect de importanță crucială pentru țară și poate fi analizat în contextul a opt blocuri distincte, dintre care primul este prezența cererii pentru inovații în țară. Este esențial ca atunci când cererea lipsește, chiar și o ofertă generoasă de inovații poate fi redusă la teorii utopice. În plus, guvernul și sectorul businessului au roluri importante în promovarea inovațiilor.

Al doilea aspect crucial se referă la susținerea activităților inovatoare în sectoarele antreprenoriale. Guvernul poate susține aceste procese, dar nu poate impune inovațiile sectorului privat. În schimb, businessul joacă un rol-cheie în implementarea inovațiilor, oferind sprijin financiar și organizând manifestări publicitare pentru inovațiile în curs de dezvoltare.

Continuând, asigurarea inovatorilor cu o bază solidă de cercetare științifică reprezintă un alt element esențial. Cunoștințele teoretice și practice, împreună cu o comunicare eficientă între domeniul teoretic și cel aplicativ, sunt cruciale pentru generarea de idei și inovații. Guvernul poate contribui la crearea unei baze instituționale clare, care să susțină atât cercetarea teoretică, cât și cea aplicativă.

În plus, colaborările internaționale în domeniul inovației sunt esențiale în era globalizării. Diferențele în infrastructura inovatoare și neuniformitatea cererii de produse inovatoare reprezintă motive importante pentru colaborarea internațională.

Este de asemenea crucială prezența profesionalismului în domeniul inovator. Cunoștințele teoretice adânci trebuie combinate cu expertiza practică pentru a dezvolta idei și inovații. Personalul implicat în activități specifice poate identifica probleme ce pot servi ca stimulente pentru generarea de idei inovatoare.

Continuând, inovațiile trebuie să fie orientate spre rezolvarea problemelor locale, specificul și nevoile fiecărei regiuni. La fel de important este și un cadru instituțional dedicat elaborării unui program-arbore în Republica Moldova, în absența căruia procesele inovatoare sunt lăsate la voia întâmplării. O instituție ca “Moldova Inovatoare” ar putea servi ca o sursă de baze de date și de sprijin pentru inovatorii și businessul țării.

Activitățile inovatoare ale întreprinderilor mici și mijlocii (IMM) sunt motivate de necesitatea menținerii nivelului competitiv pe piețele interne, externe; a menținerii sustenabile a clientului de pe piață. Conceptul antreprenorial este orientat spre dezvoltarea, desfășurarea activităților inovatoare, a managementului strategic, spre acceptarea unor investiții cu un nivel înalt de incertitudine. În acest context, pentru Republica Moldova este important de clarificat [2]: care poate fi structura antreprenorialului; cum este sau cum poate fi corelat antreprenorialul inovator cu interesele IMM; depind sau nu eforturile inovatoare din țară de comportamente „neloiale”, răuvoitoare ale unor parteneri economici din exterior. Orientarea antreprenorială este „constituită” din trei componente, este tridimensională: înclinația de a accepta ideile inovative, noi; identificarea unor noi posibilități de comercializare a produselor respective; înclinația de a accepta riscurile. Deci, IMM trebuie să fie capabile să genereze idei noi, în baza acestora

(a ideilor) să creeze noi produse, noi servicii, să participe la realizarea unor proiecte riscante, să prevadă necesitățile consumatorului, să-și sporească numărul clientelei, să se conformeze în situații dificile. Orientarea antreprenorială poate fi considerată o resursă intelectuală, organizațională. Participarea firmelor la realizarea unor programe poate contribui, cu o anumită probabilitate, la obținerea unor profituri, favoruri. Doar IMM cu cele trei orientări (inovative, implementări proactive, acceptarea riscurilor) pot fi considerate *antreprenoriale*, adică orientate antreprenorial. Fiecare element din cele trei are un impact pozitiv asupra activităților IMM [2]. Orientarea Antreprenorială este un fel de „mecanism” al IMM de a se „confirma” mediului de pe piață, dinamismului, incertitudinii pieței. Piața, sub impactul ideilor, tehnologiilor IMM se găsește într-o evoluție permanentă. În schimbări se găsește și cererea consumatorilor, preferințele acestora, în schimbări se găsesc și comportamentele concurențiale. Aceste aspecte generează situații dificile, premise pentru „a genera” idei, inovații, a implementa în activitățile, produsele finale. Comportamentul neloyal, agresiv, imprevizibil al unor parteneri economici din exterior contribuie la creșterea incertitudinii, la necesitatea IMM de a accepta unele riscuri. În consecință, impactele pozitive ale celor trei componente ale ORIENTĂȚIEI ANTREPRENORIALE vor fi în creștere (Fig. 2).

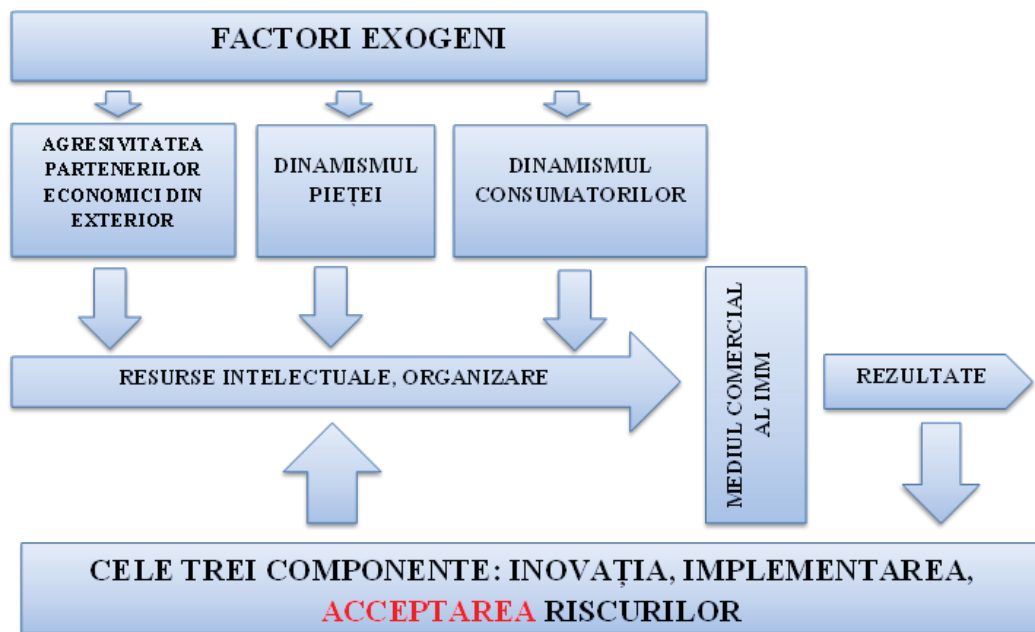

Fig. 2. Schema-bloc „Realizarea antreprenoriului orientat”

Sursa: elaborată de autori

În concluzie, orientarea antreprenorială, definită ca înclinație către inovație, adaptabilitate la schimbare și asumare a riscurilor, reprezintă un pilon vital pentru întreprin-

derile mici și mijlocii din Republica Moldova. Această orientare le permite să genereze idei inovatoare, să se extindă pe piață și să facă față incertitudinii economice. Cu toate acestea, în fața unor parteneri economici neprevăzători din exterior, IMM-urile sunt forțate să accepte riscuri suplimentare. În ciuda acestor provocări, orientarea antreprenorială rămâne cheia pentru adaptare și succes într-un mediu economic în permanentă schimbare.

Adoptarea unei decizii: aspect metodologic. Securitatea economică poate fi asigurată doar de calitatea deciziei adoptate de manager. Fiecare entitate, structură, IMM trebuie să dispună de o anumită strategie, de un program (un plan), să-și asigure adaptarea activităților entității la noi situații apărute aleatoriu. De regulă, în procesul adoptării deciziei participă mai mulți decidenți [3]. Decizii neadecvate pot fi adaptate prin opinie liderului.

Securitatea economică a unei entități este strâns legată de calitatea deciziilor adoptate de manageri și de procesul decizional. Întrucât deciziile sunt adesea luate de un colectiv de decidenți, abordarea adoptată pentru a gestiona acest proces devine crucială pentru a asigura succesul și securitatea economică prin inovație.

Metodologia propusă pentru adoptarea deciziilor într-un context în care sunt implicați mai mulți decidenți și analizate mai multe variante de funcționare a entității reprezintă un pas semnificativ către asigurarea unei decizii informate și bine fundamentate [4]. Fiecare expert implicat evaluează variantele în funcție de indicatorii specifici, reflectând astfel perspective individuale.

Problema privind adoptarea deciziei devine dificilă sub impactul unor factori aleatorii, imprevizibili. În acest context devine actuală metodologia adoptării unei decizii ce asigură securitatea economică, socială, ecologică. Să examinăm, în continuare, o modalitate, un algoritm de adoptare a unei decizii, unde participă n decidenți (experți), $i=1,2,\dots,n$ și sunt analizate m variante de funcționare a entității, $j=1,2,\dots,m$. Expertul j , $j=1,2,\dots,n$ estimează varianta i , $i=1,2,\dots,m$, prin indicatorii A_{ij} , $i=1,2,\dots,m$; $j=1,2,\dots,n$. Fiecare expert are propria viziune despre fiecare variantă în baza datelor inițiale A (Tab. 1).

Tabelul 1

Date inițiale A

Variantă \ Expertul	1	2	...	i	...	m
1	A_{11}	A_{12}	...	A_{1i}	...	A_{1m}
2	A_{21}	A_{22}	...	A_{2i}	...	A_{2m}
\vdots	\vdots	\vdots	...	\vdots	...	\vdots
j	A_{j1}	A_{j2}	...	A_{ji}	...	A_{jm}

⋮	⋮	⋮	...	⋮	...	⋮
<i>n</i>	A_{n1}	A_{n2}	...	A_{ni}	...	A_{nm}

Sursa: elaborat de autori

Utilizarea datelor inițiale, exprimate în indicatori (conform Tabelului 1), permite generarea unei viziuni complete asupra fiecărei variante și a ponderii acestora în funcție de evaluările experților. Această abordare complexă poate contribui la minimizarea efectelor factorilor aleatorii și imprevizibili, oferind o bază solidă pentru adoptarea deciziilor care să susțină securitatea entității în mediul său economic, social și ecologic.

Prin intermediul acestui algoritm se conturează o metodă sistematică și obiectivă de a gestiona deciziile, punându-se accentul pe colectarea și evaluarea informațiilor pentru a direcționa entitățile către opțiuni mai sigure și mai sustenabile din punct de vedere economic.

În continuare, elaborăm matricea $a = \{a_{ij}\}$, $i = 1, 2, \dots, m$; $j = 1, 2, \dots, n$, după următoarea regulă: elementul A_{ij} este substituit cu 1, sau cu $(1+\alpha)$, sau cu $(1-\alpha)$. Dacă, de exemplu, $A_{11} = A_{12}$, atunci elementul A_{11} este substituit cu 1; dacă $A_{11} > A_{12}$, atunci elementul $A_{11}A_{11}$ este substituit cu $(1+\alpha)$; dacă $A_{11} < A_{12}$, elementul $A_{11}A_{11}$ va fi substituit cu $(1-\alpha)$. Fiecare expert compară variantele supuse analizei, două câte două, adică fiecare element este comparat cu următorul din același rând, de același expert j , $j = 1, 2, \dots, n$. Matricea A poate fi „substituită” convențional cu matricea a , unde $0 < \alpha < 1$ (Tab. 2).

Tabelul 2

Matricea A

Varianta <i>i</i> Expertul <i>j</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	...	<i>i</i>	...	<i>m</i>	<i>Suma</i>
<i>1</i>	a_{11}	a_{12}	...	a_{1i}	...	a_{1m}	$0,5m(m+1)$
<i>2</i>	a_{21}	a_{22}	...	a_{2i}	...	a_{2m}	$0,5m(m+1)$
⋮	⋮	⋮	...	⋮	...	⋮	⋮
<i>j</i>	a_{j1}	a_{j2}	...	a_{ji}	...	a_{jm}	$0,5m(m+1)$
⋮	⋮	⋮	...	⋮	...	⋮	⋮
<i>n</i>	a_{n1}	a_{n2}	...	a_{ni}	...	a_{nm}	$0,5m(m+1)$
<i>Suma</i>	$\sum_{j=1}^n a_{j1}$	$\sum_{j=1}^n a_{j2}$...	$\sum_{j=1}^n a_{ji}$...	$\sum_{j=1}^n a_{jm}$	

Sursa: elaborat de autori

O primă apreciere a variantelor $i, i=1,2,\dots,m$: varianta preferabilă - $\max_{1 \leq i \leq m} \sum_{j=1}^n a_{ji}$; varianta subapreciată - $\min_{1 \leq i \leq m} \sum_{j=1}^n a_{ji}$. Prin utilizarea metodei de elaborare a matricei conform regulii stabilite se obține o reprezentare convențională a evaluărilor experților în forma matricei α , unde $0 < \alpha < 1$, conform indicatorului din Tabelul 2. Această matrice reflectă relațiile de preferință, egalitate sau diferență în evaluările expertizei pentru fiecare variantă analizată.

Prin aplicarea regulilor de substituție a elementelor matricei se conturează o primă evaluare a variantelor în funcție de preferințele exprimate de fiecare expert. Varianta preferată este determinată ca suma maximă a evaluărilor pentru fiecare expert în cadrul fiecărei variante. În contrast, varianta subapreciată este definită ca suma minimă a evaluărilor pentru fiecare expert asociate cu fiecare variantă.

Această evaluare inițială furnizează o perspectivă asupra opțiunilor considerate ca fiind cele mai preferate și, respectiv, cele mai puțin apreciate de către experți. Această abordare oferă o fundație inițială în procesul de luare a deciziilor, orientând atenția către variantele considerate ca având potențialul cel mai ridicat și către cele care necesită o reevaluare sau o atenție suplimentară.

Metoda de evaluare inițială, bazată pe ponderarea preferințelor exprimate de experți, reprezintă un prim pas în direcția identificării variantelor promițătoare și a celor care necesită o investigație mai amplă, oferind astfel un cadru inițial pentru procesul de luare a deciziilor pentru entitatea respectivă.

O astfel de modalitate de adoptare a unor decizii [5, p. 47-54], în viziunea noastră, poate fi doar testată, însă rezultatele nu pot fi considerate optime.

Textul se referă la un algoritm de adoptare a deciziilor în ceea ce privește securitatea economică, socială și ecologică. Acesta implică participarea mai multor decidenți/experti și analiza mai multor variante de funcționare a unei entități.

Algoritmul propus presupune evaluarea fiecărei variante de către fiecare expert utilizând anumiți indicatori. Această evaluare se traduce într-o matrice de evaluare care este apoi transformată într-o altă matrice conform unor reguli predefinite. Fiecare expert compară variantele între ele, iar matricea rezultată poate fi ulterior analizată.

Aprecierea finală a variantelor se face prin calcularea sumei indicatorilor pentru fiecare variantă. Varianta preferată este cea care are suma maximă a indicatorilor, iar varianta subapreciată este cea cu suma minimă a indicatorilor.

Această metodologie de evaluare a variantelor permite decidenților să identifice variantele preferate și cele subapreciate, oferind o bază pentru luarea deciziilor în situații economice, sociale și ecologice complexe.

În **concluzie**, putem menționa că abordarea detaliată și sistematică pentru procesul de generare a ideilor inovatoare și pentru adoptarea deciziilor în ceea ce privește securitatea economică prin inovație. În ceea ce privește adoptarea deciziilor, se propune un algoritm complex ce implică evaluarea variantelor de către mai mulți experți și transformarea datelor în matrice conform unor reguli prestabilite. Aprecierea finală a variantelor se realizează prin calculul sumelor indicatorilor, evidențiind variantele preferate și cele

subapreciate. Metodologia prezentată oferă un cadru inițial pentru procesul de luare a deciziilor în contexte complexe. Aceasta pune accentul pe evaluarea obiectivă a variantelor, furnizând decidenților informațiile necesare pentru a alege cele mai adecvate soluții în situații economice și sociale imprevizibile.

Referințe:

1. LOBANOV, N. Întreprinderile mici și mijlocii inovatoare: problema dezvoltării și finanțării. În: *Revista ECONOMICA*, 2021, nr. 2 (116) pp. 78-95.
2. Activitatea întreprinderilor mici și mijlocii în Republica Moldova în anul 2019 [on-line]. Disponibil: <https://www.contabilsef.md/activitatea-intreprinderilor-mici-si-mijlocii-in-republica-moldova-in-anul-2019/> [Accesat: 14.09.2023]
3. ATRILL, P., McLANEY, E. *Management accounting for decision makers*. Harlow, UK: Pearson. 2015.
4. SAATY, T.L., PENIWATI, K. *Group decision making: Drawing out and reconciling differences*. Pittsburgh: RWS Publications. 2008.
5. MARSHIROV, V.V., MARSHIROVA, L.E. *Methods of configuring the decision-making system when choosing and supporting an entity development strategy*. In: *Business Informatics*, 2015, no. 4 (34), pp. 47-54.

ANALYZING FARM COMPETITIVENESS: AN EXAMINATION OF POST-INVESTMENT SUBSIDIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

ANALIZA COMPETITIVITĂȚII FERMELOR: O EXAMINARE A SUBVENȚILOR POSTINVESTIȚII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Lucia BATEREANU, ORCID: 0009-0004-9022-9817

*Leibniz Institute of Agricultural Development in Transition Economies (IAMO),
Halle (Saale), Germany*

Dragoș CIMPOIEȘ, ORCID: 0000-0001-8267-5738

*Moldova State University,
Chișinău, Moldova*

Thomas HERZFELD, ORCID: 0000-0001-8331-5750

*Leibniz Institute of Agricultural Development in Transition Economies (IAMO),
Halle (Saale), Germany and Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, Germany*

CZU: 339.137.2:631.1:336.566(478)

e-mail: batereanu@iamo.de

e-mail: dragos.cimpoies@usm.md

e-mail: herzfeld@iamo.de

In today's rapidly changing economic landscape, the importance of a farm's competitiveness is more critical than ever, serving as a decisive factor for the survival and prosperity of firms. The Republic of Moldova's agricultural sector holds a crucial role while remaining highly vulnerable to various influences. The Government relies on subsidies administered by the Agency of Intervention and Payments for Agriculture (AIPA) to enhance the sector's growth and competitiveness. This paper conducts a comparative analysis between subsidy recipients and non-recipients. It aims to examine the impact of post-investment subsidies on farms' competitiveness using data from a survey conducted in the summer of 2021, which included 685 farms. The competitiveness of the farm businesses on the markets was assessed through self-assessment questions included in the survey, shedding light on the challenges faced by farms, including issues related to product prices, price stability, and competition from other producers. The analysis provides insights into the interrelationship between post-investment subsidies and farms' competitiveness in Moldova.

Keywords: *agriculture, competitiveness, post-investment subsidies, Moldova.*

INTRODUCTION

The Moldovan economy relies significantly on the agricultural sector in terms of contribution to GDP and employment as mentioned by Shik et al. [1, p. 30]. As a result of its crucial role, many countries provide significant government support to their

agricultural sectors. Moldova is no exception and has notably prioritized farm support within its governmental policies [2, p. 2; 3, p. 623]. The policy objective to increase agriculture's competitiveness vis-à-vis EU producers is reflected, among others, in the National Development Strategy "Moldova 2020" and the most recent National Strategy for Agricultural and Rural Development „Moldova 2030”.

Agricultural subsidies represent one of the key instruments the Moldovan Government employs to stimulate the agricultural sector's development as pointed out by Cimpoeis [4, p.169]. At present, the Agency of Interventions and Payments in Agriculture (AIPA) serves as the organization entrusted with subsidy allocation in Moldova, effectively managing the resources of the National Fund for the Development of Agriculture and Rural Environment (NFDARE) [3, p.623; 5, p.157]. AIPA's main responsibilities include overseeing fund management for agricultural support, evaluating applicant eligibility, and maintaining internal controls as mentioned by Herzfeld et al. [6, p. 10].

Subsidies distributed by AIPA stand out as the pivotal mechanism for fostering agricultural production [7, p. 9] and, as pointed out by Masotti et al. [8, p. 4], they are designed to strengthen investments in farms and rural areas, enhance rural infrastructure, and cover expenses for farm extension service. In general, the measures in the subsidy support program should enhance agricultural productivity, boost the income of agricultural producers, and promote sustainable rural development [8, p. 4].

However, scholars complain that Moldova's agricultural subsidy program favors only larger producers. The large number of small farms, which might face more difficulties accessing external finance and providing leverage to improve rural livelihoods, is not addressed appropriately as stated by Lucasenco [9, p. 734]. Against this background, it is crucial to look closely at the farms, their investment activities, their challenges in accessing credit, and the role of subsidies.

In Moldova, there are three types of subsidy support: post-investment subsidies, pre-investment subsidies, and production-related direct payments [3, p. 624; 10, p. 3]. Post-investment subsidies, as non-refundable and non-taxable financial aid from the NFDARE, support investments in agriculture and rural development. Similarly, pre-investment subsidies offer non-refundable and non-taxable financial assistance for investments by young farmers and women launching start-up projects. Direct payments represent non-refundable financial support provided in a fixed amount per animal, contingent on the species and quantity of animals.

Post-investment subsidies constitute the most considerable portion of government support [10, p. 4; 11, p. 5] (Figure 1). In Moldova, the modernization of the agro-industrial sector and the development of rural localities are ensured by establishing pillars, including: increasing the competitiveness of the agro-industrial sector through market modernization and restructuring, ensuring the sustainable management of natural resources in agriculture, and improving the standard of living in rural areas according to AIPA [12, p.3].

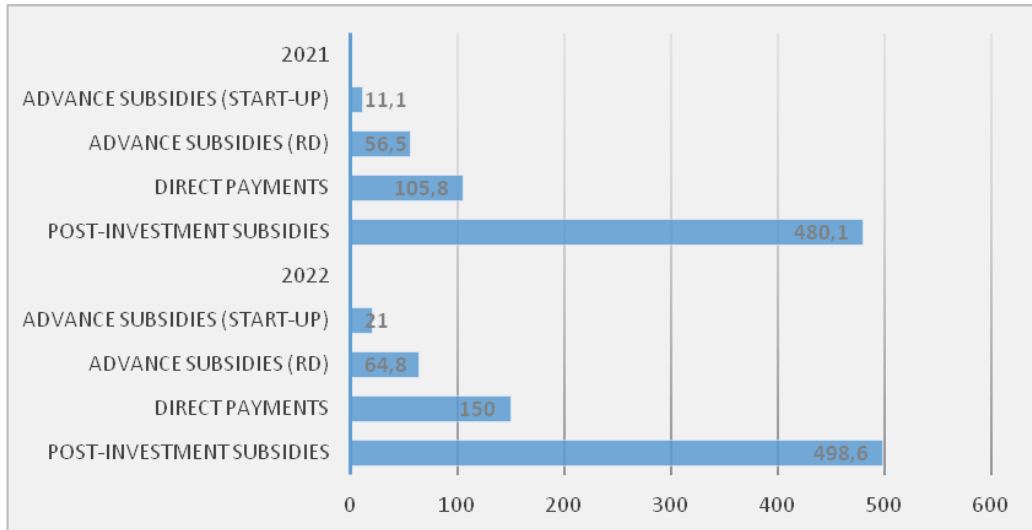

Fig. 1. Budgetary support to farms from the National Fund for the Development of Agriculture and the Rural Environment by type of subsidy (in mil. MDL, 2021- 2022)

Source: AIPA Annual Reports 2021-2022

Most of the allocated funds are primarily channeled into the key pillar, which aims to boost the competitiveness of the agri-food sector by facilitating farms' modernization and market integration [5, p. 158]. This pattern also applies to the previous years, dating back to 2012, as outlined by Herzfeld et al. [6, p. 13]. Additionally, in 2023, the Government approved the regulations for new subsidy mechanisms, and they are currently in the process of being drafted for subsequent publication [13, p. 4].

As defined by Kleinhanss [14, p. 24], competitiveness is a broad term encompassing the evaluation of interactions among businesses, industries, and the domestic and global economies. In the current dynamic economic landscape, the relevance of competitiveness has escalated, making it a critical factor for a farm's survival and prosperity, as specified by Akben-Selcuk [15, p. 1]. The increasing focus on competitiveness highlights the imperative for businesses to constantly evolve and foster innovation to remain pertinent and flourish within the rapidly changing global marketplace. Assessing subsidy policies for private firms and their impact on regional growth requires a focus on competitiveness, as policies not enhancing productivity are bound to fail over time, as emphasized by Bernini et al. [16, p. 760].

Moreover, the relevance of farms' competitiveness is currently evident across academic, business, and political spheres [17, p.; 18, p. 311], particularly in Moldova, facing increasing competition with further integration into EU markets.

Therefore, this paper analyzes post-investment subsidies and their relation with farms' competitiveness. More specifically, we compare the responses of recipients and

non-recipients of subsidies, addressing questions concerning the most critical challenges they face, including issues related to access to inputs, the level and stability of product prices, and competition with other producers. Our results contribute to the ongoing discourse on farms' competitiveness and government support in the agricultural industry by providing a more systemic perspective on farms' challenges.

The remainder of this contribution is organized as follows: After a short overview of the methodology, we present our data collection strategy. The fourth section is devoted to the comparison of the responses and a discussion of the results.

METHODS AND DATA

The methodology of our study employs a comparative analysis, widely used in the literature. For example, Buigues and Sekkat [19, p. 22] employ a comparative analysis to assess the role of public subsidies in supporting businesses across OECD countries, evaluating government interventions' effectiveness in addressing objectives and the implementation of policy instruments. Similarly, Piatkowski [20, p. 1] employs a comparative analysis to evaluate investment activities between two groups of enterprises: those utilizing EU subsidies and those that do not. Another example is the study by Jansik and Irz [21, p. 206], who use a comparative analysis to evaluate the competitiveness of the dairy sectors in the eight EU countries of the Baltic Sea region.

In the context of our study, we adopt a comparative analysis approach, focusing on assessing how post-investment subsidies influence the competitiveness of farms within Moldova's agricultural sector. Our primary objective is to provide a comprehensive assessment of the effectiveness of these subsidies in enhancing the competitive dynamics among farms in Moldova. To evaluate the competitiveness of these farm businesses in the market, we implemented a self-assessment strategy that involved including dedicated self-assessment questions in the survey.

This approach allowed participating farms to individually evaluate diverse factors related to marketing challenges, competitiveness, production skills, and operational challenges. Through this process, they evaluated elements affecting their competitiveness, including aspects such as access to input accessibility, product prices, price stability, quality standards, access to financing, government support and competition from other producers.

This study is based on primary data collected through a farm survey conducted in the Republic of Moldova during the summer of 2021. The survey was a fundamental component of the "MDA-Impact – Agricultural Policy Impact Assessment for the Republic of Moldova" project, funded by the Food and Agriculture Organization of the UN (FAO). The project aimed at assessing the impact of agricultural policy instruments in Moldova.¹

¹ Report after the implementation of the project available online: <https://ideas.repec.org/p/ags/iamodp/327297.html>

To ensure a representative sample, the survey employed a stratified random sampling methodology based on a list of beneficiaries in 2018 provided by the Agency for Interventions and Payments in Agriculture (AIPA). Non-beneficiaries of subsidies were selected through a snowball sampling (a non-recipient farm with similar characteristics provided by a recipient farm). The survey predominantly focused on measures with the highest number of beneficiaries, relying on data supplied by AIPA disaggregated by regions [11, p. 12].

With the scope of maximum representativeness, the sample spanned across all regions in Moldova but, due to time and budget limitations, was initially composed of 800 respondents. Following the cleaning process, which excluded test-interviews, non-operational farms, fish farms outside the research scope, and small semi-subsistence farms that didn't align with the sample selection criteria, the number was refined to 685 respondents. The final dataset encompasses subsidy recipients and non-recipients from 29 rayons in Moldova (Figure 2), with 515 recipients and 170 non-recipients distributed across these regions. Figure 2 provides an overview of the ultimate distribution of subsidy recipients and non-recipients across rayons in Moldova.

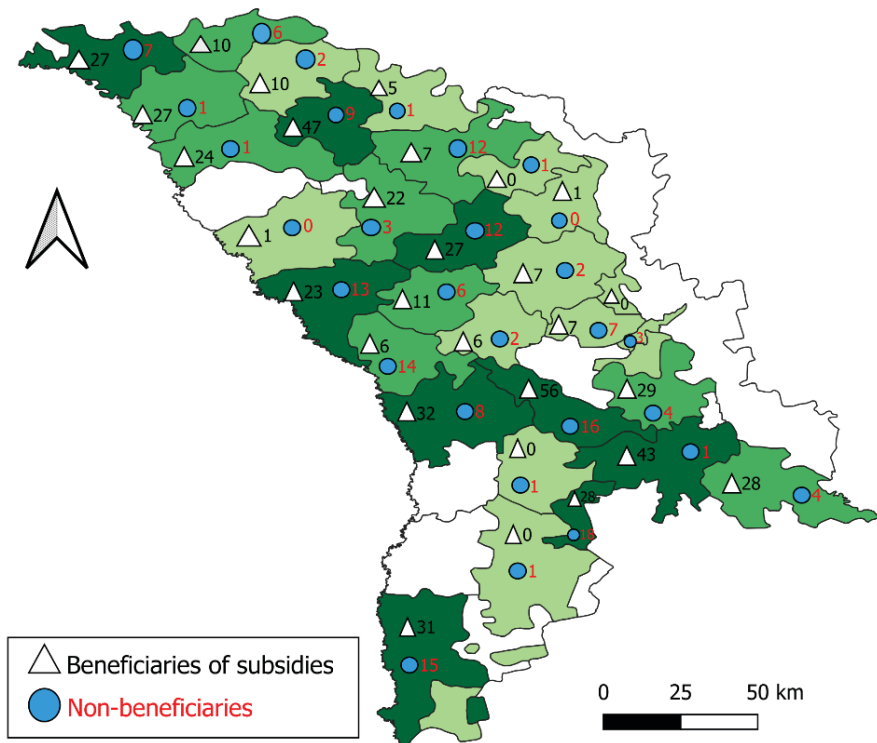

Fig. 2. Distribution of subsidy recipients and non-recipients across rayons in Moldova

Source: Own Survey (2021)

Based on the regional distribution in the survey, the central region had the highest number of subsidy beneficiaries (205) and non-beneficiaries (88), followed by the North region with 180 beneficiaries and 42 non-beneficiaries. The South region had 130 beneficiaries and 40 non-beneficiaries (Fig. 3).

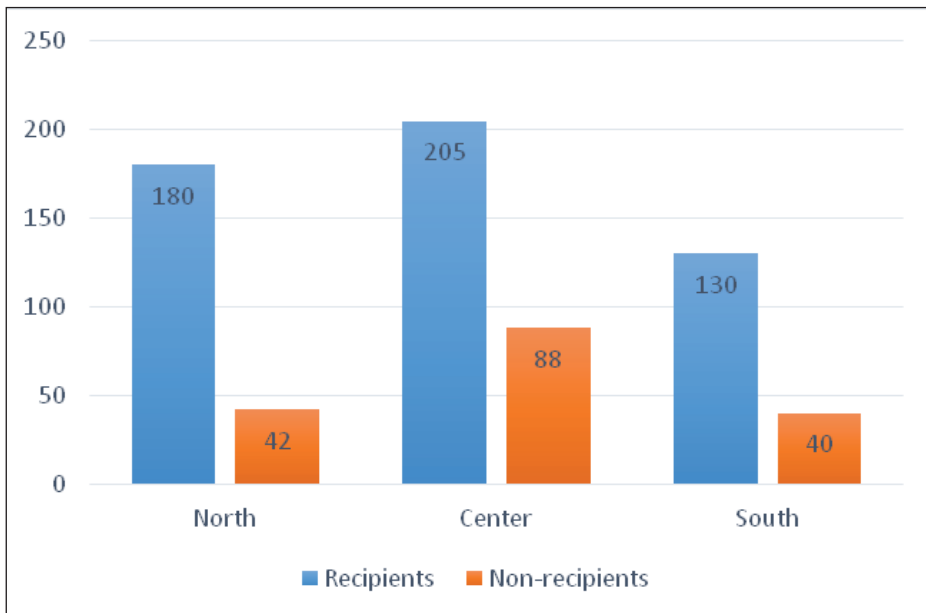

Fig. 3. Regional distribution of the survey respondents

Source: Own survey (2021)

This precise selection process ensured that the survey delved into measures that encouraged a wide array of investments (Table), including the establishment and modernization of multiannual plantations, the acquisition of conventional agricultural machinery and equipment, technological upgrades for livestock farms, the procurement of breeding animals, the purchase of irrigation and no-till equipment, as well as measures designed to facilitate access to loans for agricultural producers. It's noteworthy that some farms benefitted from multiple measures.

Table

1. Distribution of subsidy recipients within survey sample across sub-measures

Measures	Sub-measures	Beneficiaries
Measure 1	1.1 Stimulating investments for the production of vegetables and fruits on protected land	18
	1.2 Stimulating investments for the establishment, modernization and deforestation of multiannual plantations, including vineyards and fruit plantations	205
	1.3 Stimulating investments for the procurement of conventional agricultural machinery and equipment	357
	1.4 Stimulating investments for the equipment and technological renovation of livestock farms	22
	1.5 Stimulating the procurement of breeding animals and maintaining their genetic background	7
	1.7 Stimulating the lending of agricultural producers by commercial banks and non-banking financial institutions	222
	1.7 A Stimulating the risk insurance mechanism in agriculture	266
Measure 2	1.6 Stimulating investments for the development of post-harvest and processing infrastructure	129
	1.8 Stimulating the establishment and functioning of agricultural producers' groups	2
	1.9 Stimulating promotional activities	4
Measure 3	2.1 Stimulating investments to consolidate agricultural land	1
	2.2 Stimulating investments for the purchase of irrigation equipment	62
	2.3 Stimulating agricultural producers to compensate irrigation costs	8
	2.4 Stimulating investments for the purchase of no-till and mini-till equipment	73
	2.5 Supporting the promotion and development of organic agriculture	13
Measure 4	Improvement and development of rural infrastructure	36
Measure 5	Consulting and training services	3

Source: Own survey (2021)

Results of our analysis were obtained from the self-assessment questions² related to the competitiveness of farm businesses in the market. The survey participants were asked about a series of statements and to express their agreement or disagreement regarding these statements concerning their farm business activities.

RESULTS AND DISCUSSION

The self-assessment questions were categorized into three groups: marketing challenges, competitiveness and production skills, and operational challenges. In Figure 4, we present the responses from both subsidy beneficiaries and non-beneficiaries to self-assessment questions related to marketing challenges.

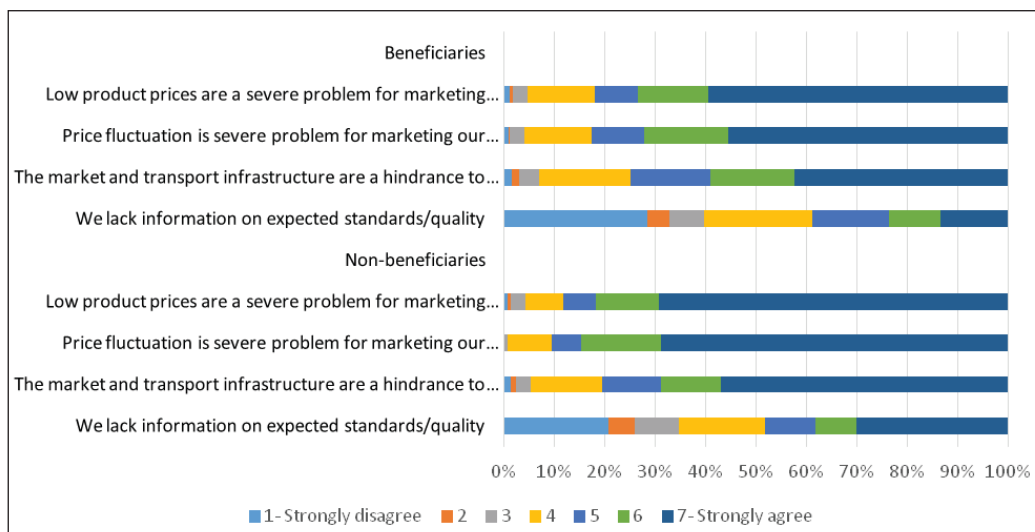

Fig. 4. Answers to self-assessment statements related to marketing challenges

Source: Own survey (2021)

² Self-assessment questions presented in the survey pertain to expressing farmers' agreement or disagreement with the following statements:

1) Low product prices are a severe problem for marketing our products; 2) Price fluctuation is severe problem for marketing our products; 3) The market and transport infrastructure are a hindrance to marketing our products (e.g. bad roads, no collection point); 4) We lack information on expected standards/quality; 5) The competition from other producers is very high; 6) We cannot meet quality standards demanded by buyers; 7) We offer the quantities demanded by buyers; 8) Our farm could be more competitive if we improved our agricultural production skills; 9) Our farm could be more competitive if we had access to marketing related business training; 10) It is difficult to find hired workers; 11) Our farm could be more competitive if we had better access to financing; 12) Government support is not accessible or not sufficient for developing our farm business.

The analysis of self-assessment responses reveals distinct perceived differences between subsidy beneficiaries and non-recipients in terms of marketing challenges. Notably, beneficiaries express varying degrees of concern regarding low product prices, price fluctuations, and the hindrance posed by market and transport infrastructure. Additionally, a substantial number of both groups acknowledge a lack of information on expected standards/quality as a notable challenge, with recipients exhibiting slightly lower concerns across these dimensions.

In Figure 5, we present the responses from both subsidy beneficiaries and non-beneficiaries to self-assessment questions related to competitiveness and production skills.

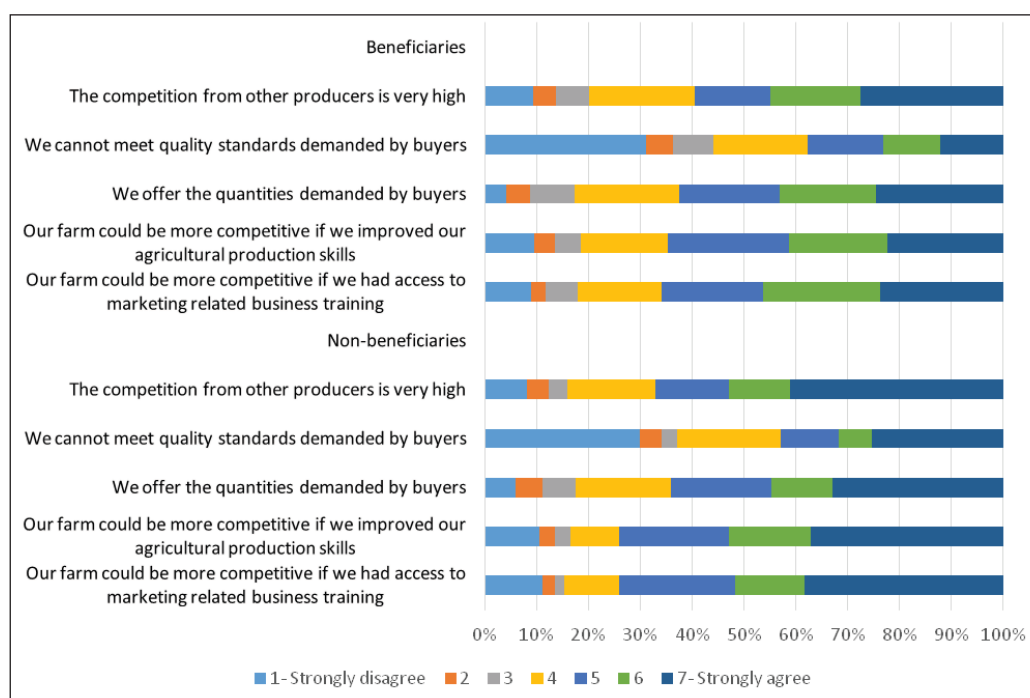

Fig. 5. Answers to self-assessment statements related to competitiveness and production skills

Source: Own survey (2021)

The self-assessment responses from both subsidy beneficiaries (515) and non-recipients (170) illuminate essential aspects of competitiveness and production skills. In terms of the competitive landscape, a substantial number of non-beneficiaries acknowledge the high competition from other producers, emphasizing the pressure in the agricultural sector. A comparable acknowledgment of the competitive environment is observed among recipients, though fewer strongly express this sentiment.

Divergent opinions exist regarding the ability to meet quality standards and quantity demands from buyers, with a significant number of both recipients and non-recipients strongly disagreeing. However, positive sentiments prevail among both groups concerning the ability to meet the quantities demanded by buyers, indicating potential opportunities for both segments in meeting market demands. The analysis also reveals varying responses regarding the need for enhancing agricultural production skills, highlighting the heterogeneous skills and potential areas for improvement. Moreover, there is a strong consensus among both beneficiaries and non-recipients on the positive impact of access to marketing-related business training, signaling a potential avenue for enhancing competitiveness. These nuanced insights underscore the complexity of challenges faced by both groups, emphasizing the need for tailored strategies, including focused training programs and support mechanisms, to address specific competitiveness and production skill gaps within the agricultural sector.

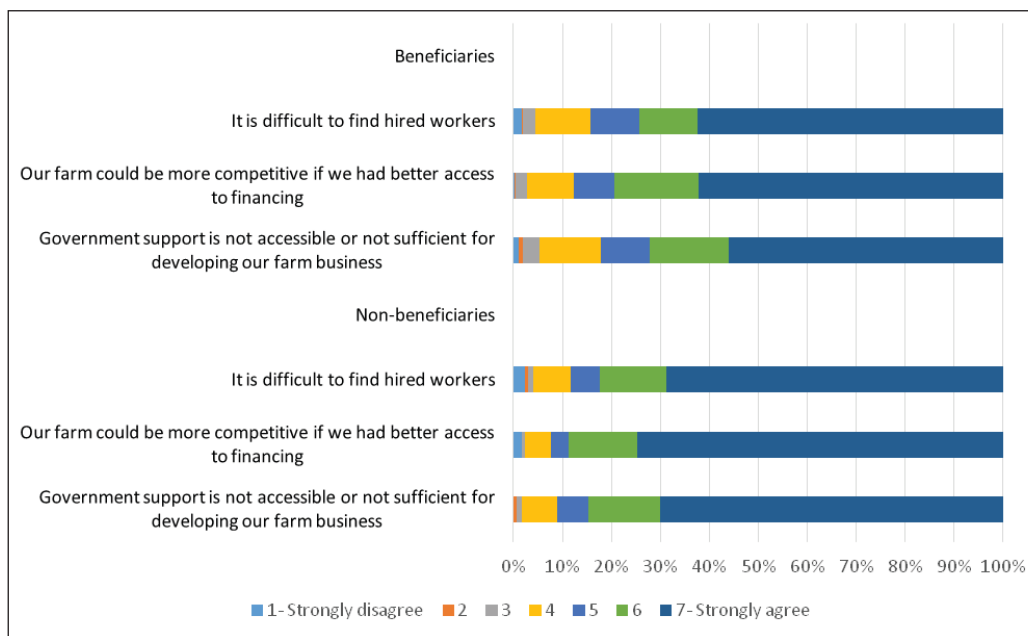

Fig. 6. Answers to self-assessment statements related to operational challenges

Source: Own survey (2021)

Responses from beneficiaries of subsidies and non-beneficiaries to self-assessment questions related to operational challenges are presented in Figure 6. From Figure 6, we can see that the analysis of self-assessment responses regarding operational challenges unveils noteworthy disparities between subsidy recipients and non-recipients. The difficulty in finding hired workers is a shared concern, with non-beneficiaries expressing higher levels of agreement. Additionally, both groups acknowledge the pivotal role of better access to fi-

nancing in enhancing farm competitiveness. Notably, non-beneficiaries express a stronger agreement with this statement. Furthermore, the perceived inaccessibility or insufficiency of government support for developing farm businesses emerges as a considerable challenge, with non-beneficiaries consistently expressing higher levels of agreement.

These findings illuminate key operational challenges faced by agricultural stakeholders, offering valuable insights for targeted interventions and policy adjustments. The nuanced landscape calls for tailored strategies to address specific gaps within the agricultural sector, emphasizing the importance of focused training programs, support mechanisms, and policy refinements to enhance competitiveness, address operational challenges, and ensure the sustainable development of the agricultural sector.

CONCLUSION

The study results shed light on the varying concerns and priorities of subsidy beneficiaries and non-beneficiaries in Moldova's agricultural sector. While both groups share apprehensions about low product prices and price fluctuations, they exhibit differences in their perspectives on other issues.

Subsidy beneficiaries show a more positive outlook, expressing strong disagreement with statements related to ease of information accessibility, quality standards, and quantities demanded by buyers. They express a keen interest in enhancing their competitiveness through skill development, resource access, and training. However, they still face challenges in finding hired workers and question the accessibility and adequacy of government support.

Non-beneficiaries underscore the significant impact of low product prices and market-related challenges, highlighting collective recognition of these market obstacles. They also emphasize the importance of improving their agricultural production skills, accessing resources, and receiving support to boost their farm business competitiveness.

In summary, these findings provide insights into the diverse challenges and priorities experienced by both subsidy beneficiaries and non-beneficiaries. These insights could guide policymakers in crafting tailored interventions and support initiatives to strengthen the competitive landscape of Moldova's agricultural sector. By addressing these specific concerns, policymakers can enhance the sector's competitiveness as it navigates the complexities of the modern marketplace.

References:

1. SHIK, O., STRATAN, A., IGNAT, A. and LUCASENCO, E. *Evaluation of agricultural support in the Republic of Moldova*, presented at the 07th International Symposium “Agrarian Economy and Rural Development - Realities and Perspectives for Romania”, Bucharest, Romania, 2016, pp. 30-36. [Online]. Available: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/163350/1/ICEADR-2016_p030.pdf

2. CIMPOIES, L. *Subsidies and their impact on the competitiveness of the agricultural sector in Moldova* presented at the 7th International Scientific Conference Rural Development, Lithuania, 2015, pp. 1-5. [Online]. Available: <https://hdl.handle.net/20.500.12259/257495>
3. SARBAN, C. Economic growth of the agrarian sector and improvement of living standard in the Republic of Moldova in the context of the subsidy process. In: *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, 2022, vol. 22, no. 2, pp. 623-630. [Online]. Available: https://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.22_2/Art73.pdf
4. CIMPOIES, L. Agricultural support policy in Moldova: a key factor to agricultural development? In: *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, 2021, vol. 21, no. 2, pp. 169-176. [Online]. Available: https://www.managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.21_2/Art20.pdf
5. CIMPOIES, L. and SARBU, O. The economic impact of farm subsidies in Moldova's agricultural sector development. In: *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, 2020, vol. 20, no. 2, pp. 155-160. [Online]. Available: https://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.20_2/Art19.pdf
6. HERZFELD, T., LUCASENCO, E. and ZVYAGINTSEV, D. Agricultural policy development in Moldova over one decade: recent estimates and an outlook towards EU accession. In: *Economy and Sociology*, 2023, no. 2, pp. 7-21. doi: <https://doi.org/10.36004/nier.es.2022.2-01>
7. WB, Structural transformation of Moldovan smallholder agriculture: implications for poverty and shared prosperity. In: *Moldova Poverty Assessment*, 2016, pp. 1-60. [Online]. Available: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/565f99b7-5265-53df-84d4-d01cfc3aa347/content>
8. MASOTTI, M., CRIVELLARO, F., TURLEA, A.L., IORI, E. and Vittuari, M. A long history of public support for agricultural development: Lights and shadows of rural development programs and migration governance in the Republic of Moldova. In: *Policy Brief Series*, 2023, no. 15, pp. 1-8. [Online]. Available: <https://agrumig.iwmi.org/wp-content/uploads/sites/41/2023/06/AGRUMIG-Policy-Brief-Series-No-15.pdf>
9. LUCASENCO, E. *Public support to agricultural producers in the Republic of Moldova – trends and recommendations*, presented at the Economic growth in the conditions of globalization, Chisinau, Moldova, 2022, pp. 368-374. [Online]. Available: <http://dspace.ince.md/jspui/handle/123456789/1576>
10. AIPA. *AIPA Activity Report -2021*. Agency of Intervention and Payments for Agriculture (AIPA), 2021, pp.1-33. [Online]. Available: http://aipa.gov.md/sites/default/files/Raport%20de%20activitate_AIPA_2021.pdf

11. MÖLLERS, J., HERZFELD, T., BATEREANU, L. and ARAPI-GJINI, A. An analysis of farm support measures in the Republic of Moldova, Institute of Agricultural Development in Transition Economies (IAMO). In: *IAMO Discussion Papers*, 2022, vol. 327297, pp. 1-70. [Online]. Available: <https://ideas.repec.org/p/ags/iamodp/327297.html>
12. AIPA. *AIPA Activity Report -2022*. Agency of Intervention and Payments for Agriculture (AIPA), 2022, pp. 1-55. [Online]. Available: https://aipa.gov.md/sites/default/files/Raport%20de%20activitate%20AIPA_2022.pdf
13. AIPA. *AIPA Activity Report – 2023- Semester I*. Agency of Intervention and Payments for Agriculture (AIPA), 2023, pp.1-23. [Online]. Available: https://aipa.gov.md/sites/default/files/Raport%20de%20activitate%20_AIPA%20-%20Semestrul%20I%20-%202023.pdf
14. KLEINHANSS, W. Competitiveness of the major types of agricultural holdings in Germany. In: *Problems of Agricultural Economics / Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, no. 1 (342), pp. 24-39. doi: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2154790>
15. AKBEN-SELCUK, E. Factors Affecting Firm Competitiveness: Evidence from an Emerging Market. In: *International Journal of Financial Studies*, 2016, vol. 4, no. 2, pp. 1-10. [Online]. Available: <https://www.mdpi.com/2227-7072/4/2/9>
16. BERNINI, C., CERQUA, A. and PELLEGRINI, G. Public subsidies, TFP and efficiency: A tale of complex relationships. In: *Research Policy*, 2017, vol. 46, no. 4, pp. 751-767. doi: <https://doi.org/10.1016/j.respol.2017.02.001>
17. BACHEV, H. Competitiveness of Bulgarian Farms in Conditions of EU Cap Implementation. In: *SSRN Electronic Journal*, 2012, pp. 1-42. doi: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2154790>
18. CERRATO, D. and DEPPERU, D. Unbundling the construct of firm-level international competitiveness. In: *Multinational Business Review*, 2011, vol. 19, no. 4, pp. 311-331. doi: <https://doi.org/10.1108/15253831111190162>
19. BUIGUES, P.-A. and SEKKAT, K. Public Subsidies to Business: An International Comparison. In: *Journal of Industry, Competition and Trade*, 2011, vol. 11, no. 1, pp. 1-24. doi: [10.1007/s10842-010-0074-1](https://doi.org/10.1007/s10842-010-0074-1)
20. PIĄTKOWSKI, M.J. Results of SME Investment Activities: A Comparative Analysis among Enterprises Using and Not Using EU Subsidies in Poland. In: *Administrative Sciences*, vol. 10, no. 1. doi: [10.3390/admsci10010004](https://doi.org/10.3390/admsci10010004)
21. JANSIK, C. and IRZ, X. Competitiveness of Dairy Farms In Northern Europe: A Cross-Country analysis. In: *Agricultural and Food Science*, 2015, vol. 24, no. 3, pp. 206-218. doi: [10.23986/afsci.50881](https://doi.org/10.23986/afsci.50881)

CUPRINS

DREPT PENAL

<i>Mihai GARABA</i>	CONFISCAREA EXTINSĂ ÎN LUMINA PRINCIPILOR FUNDAMENTALE ALE DREPTULUI PENAL	5
<i>Constantin BRAGOI</i>	OBIECTUL JURIDIC GENERIC AL INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART. 303 DIN CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA	11
<i>Elena PETROV, Svetlana PRODAN</i>	OPTIMIZAREA PROCESULUI DE EXTRADARE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ PRIN INOVARE ȘI CERCETARE AVANSATĂ	17
<i>Igor CIOBANU, Artur COTRUȚĂ</i>	TEORIA ADECVATĂ A LEGĂTURII CAUZALE ÎN DREPTUL PENAL.....	28
<i>Snejana CIOCHINĂ, Svetlana PRODAN</i>	CONCEPTUL EXECUTĂRII CONSTRUCȚIILOR ÎN SECTORUL PRIVAT	34
<i>Dragoș STOLERU</i>	INFRAȚIUNEA DE ȘANTAJ ÎN DREPTUL PENAL	41
<i>Constantin PISARENCO</i>	NEPROFESIONALISMUL MEDICAL PRIN PRISMA DREPTULUI PENAL	47
<i>Vadim SOLTAN</i>	INFRAȚIUNEA DE TRAFIC DE FIINȚE UMANE – BAZE TEORETICE.....	57
<i>Liuba VASILIU</i>	INFRAȚIUNILE ÎMPOTRIVA UMANITĂȚII-ACCEȚIUNI ȘI INTERFERENȚE JURIDICE.....	69
<i>Iancu ZAPOROJAN</i>	OBIECTUL JURIDIC SPECIAL AL EXERCITĂRII ATRIBUȚIILOR ÎN SECTORUL PUBLIC ÎN SITUAȚIE DE CONFLICT DE INTERESE	79
<i>Ivan UNGUREAN</i>	CAZUISTICA INFRAȚIUNILOR DE ÎMBOGĂȚIRE ILICITĂ	84
<i>Gheorghe GLADCHI</i>	CAUZE CARE ÎNLĂTURĂ CARACTERUL PENAL AL FAPTEI DAR NU SUNT PREVĂZUTE DE LEGEA PENALĂ	91
<i>Gheorghe RENIȚĂ</i>	NATURA JURIDICĂ A SANȚIUNILOR PREVĂZUTE DE LEGISLAȚIA REFERITOARE LA INTEGRITATE.....	100
<i>Лилия ГЫРЛА</i>	НЕКОТОРЫЕ ВЫВОДЫ И РЕКОМЕНДАЦИИ О ПРЕДМЕТЕ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, ПРЕДУСМОТРЕННЫХ СТ.290, СТ.291, СТ.292 УК РМ.....	107

<i>Ludmila DUMNEANU</i>	GENERALITĂȚI PRIVIND SUBIECTUL ACTIV AL INFRACTIUNILOR LEGATE DE TRAFICUL DE DROGURI ÎN LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA ȘI A ROMÂNIEI	116
<i>Stela BOTNARU</i>	CONCEPTUL CRIMEI CA MANIFEST BAZAT PE PROMOVAREA IDEILOR POLITICE	120
<i>Serghei BRÎNZA</i>	DEZLEGAREA UNOR CHESTIUNI CONTROVERSATE PRIVIND CONCURSUL DINTRE SUSTRAGERE ȘI TĂIEREA ILEGALĂ A VEGETAȚIEI FORESTIERE	127
<i>Vitalie STATI</i>	DESPRE OPORTUNITATEA DE TRANSPUNERE A UNEI INIȚIATIVE LEGISLATIVE A UNIUNII EUROPENE PRIVIND VIOLENȚA SEXUALĂ ȘI VIOLENȚA CIBERNETICĂ	134
<i>Mariana GRAMA</i>	RENUNȚAREA DE BUNĂ VOIE DE LA SĂVÂRȘIREA INFRACTIUNII A COAUTORULUI	141
DREPT PUBLIC		
<i>Rodica CIOBANU</i>	RAȚIUNI ALE RE-CONSTITUȚIONALIZĂRII DEMOCRAȚIEI ȘI A VALORILOR DEMOCRATICE	147
<i>Ion GUCEAC</i>	CONGRUENȚA SOLIDARITĂȚII SOCIALE CU RESPONSABILITATEA RECIPROCĂ A INDIVIDULUI ȘI A STATULUI	153
<i>Elena ARAMĂ</i>	UNELE CONSIDERENTE PRIVIND INTERACȚIUNEA CURȚII CONSTITUȚIONALE CU PARLAMENTUL	160
<i>Oleg PANTEA</i>	RELIGIOZITATEA PERSOANELOR PRIVATE DE LIBERTATE	165
<i>Natalia CRECIUN</i>	LEGAL WRITING: TAKEWAYS FROM THE STUDY VISIT TO THE WILLIAM AND MARY LAW SCHOOL	169
<i>Oxana CHISARI-LUNGU</i>	ESENȚA REFORMEI SISTEMULUI DE ASISTENȚĂ SOCIALĂ (RESTART)	177
<i>Rodica NICHITA</i>	LIBERTATEA INDIVIDUALĂ ȘI DEMOCRATIZAREA CUNOAȘTERII ÎN STATUL DE DREPT	181
<i>Oleg TELEVCA</i>	AGRESIVITATEA ÎN SPORT VERSUS RĂSPUNDEREA JURIDICĂ: UNELE ASPECTE RELEVANTE	186

Veronica MOCANU

**RELAȚIONAREA TEHNOLOGIILOR CU CADRUL DE ASIGURARE A DREPTULUI
LA UN MEDIU SĂNĂTOS 192**

Pavel ZAMFIR

**VERIFICATORII RAPOARTELOR DE EMISII A GEF – O NOUĂ INSTITUȚIE
JURIDICĂ ÎN DREPTUL MEDIULUI AL REPUBLICII MOLDOVA 202**

Oleg CHICU

**CONTRIBUȚII ALE CURȚII CONSTITUȚIONALE LA PERFEȚIONAREA
TEHNICII LEGISLATIVE 210**

Ion MIHALAȘ

ASPECTE JURIDICE ALE GUVERNĂRII ELECTRONICE 215

Svetlana LEONTIEVA

**PREZENTARE GENERALĂ A MECANISMELOR JURIDICE DE ELIMINARE A
PROBELOR ÎN SISTEME DE DREPT COMUN ȘI DE DREPT CIVIL 222**

DREPT INTERNAȚIONAL

Aurel BĂIEȘU

**REMEDII ÎN CAZUL NEEEXECUTĂRII CONTRACTULUI COMERCIAL
INTERNAȚIONAL: CLAUZA PENALĂ VS DAUNE-INTERESE 228**

Elena BAJUREA – OSTROFET

**INIȚIATIVA ANTRENĂRII VEHICULELOR EFICIENTE DIN PUNCT DE VEDERE
ENERGETIC ÎN APLICABILITATEA CONTRACTULUI DE TRANSPORT RUTIER
INTERNAȚIONAL DE MĂRFURI 238**

Cristina BANCU

**ASPECTE COMPARATIVE ALE LEGISLAȚIEI PRIVIND INSOLVABILITATEA
TRANSFRONTALIERĂ ÎN MAREA BRITANIE ÎN COMPARAȚIE CU LEGISLAȚIA
REPUBLICII MOLDOVA 244**

Corina CĂLUGĂRU

**DREPTUL LA INTERNET CONSFINȚIT ÎN CONVENȚIA CoE PRIVIND PROTEȚIA
PERSOANELOR REFERITOR LA PRELUCRAREA AUTOMATIZATĂ A DATELOR
CU CARACTER PERSONAL 251**

Doina CAZACU

**EGALITATEA DE REMUNERARE ÎNTRE BĂRBAȚI ȘI FEMEI : STANDARDE
INTERNAȚIONALE ȘI REGIONALE 256**

Adriana DODON

**CONCURENȚA NORMELOR PROCEDURALE NAȚIONALE ȘI STRĂINE ÎN
LITIGIILE CIVILE CU ELEMENT DE EXTRANEITATE 264**

Sorin DOLEA

ABUZUL DE DREPT PROCESUAL ÎN ARBITRAJUL INVESTIȚIONAL 272

<i>Lilia GRIBINCEA</i>	ASPECTE REGLEMENTATE DE CONVENȚIA ONU ASUPRA CONTRACTELOR DE VÂNZARE INTERNAȚIONALĂ DE MĂRFURI ÎN LEGĂTURĂ CU OBLIGAȚIA DE PREDARE A MĂRFII	280
<i>Virginia ZAHARIA</i>	UNELE CONSIDERENTE PRIVIND APORTUL MECANISMELOR DE CONTROL ÎN APLICAREA RĂSPUNDERII PRIVIND IMPLICAREA COPIILOR ÎN CONFLICTELE ARMATE.....	287
<i>Natalia ZAMFIR</i>	REDUCEREA SUBSTANȚELOR CARE DISTRUG STRATUL DE OZON PENTRU ASIGURAREA DEZVOLTĂRII DURABILE A ȚĂRII	298

DREPT PRIVAT

<i>Aliona CHISARI-RURAK</i>	RESPECTAREA PRINCIPIULUI EGALITĂȚII ÎN PROCESUL DE ACHITARE A PRIMELOR DE ASIGURARE OBLIGATORIE DE ASISTENȚĂ MEDICALĂ	303
<i>Nicolae SADOVEI</i>	CONTRACTELE-CADRU ÎN SISTEMUL ASIGURĂRII OBLIGATORII DE ASISTENȚĂ MEDICALĂ: SCURT ISTORIC AL PARCURSULUI REGULATORIU	307
<i>Tatiana TABUNCIC</i>	RĂSPUNDEREA JURIDICĂ CIVILĂ A PRODUCĂTORULUI DE MEDICAMENTE PENTRU REACȚIILE ADVERSE GRAVE ASOCIATE UTILIZĂRII PRODUSELOR MEDICAMENTOASE DE UZ UMAN	315
<i>Elena ARAPU</i>	BUNA-CREDINȚĂ ȘI REAUA-CREDINȚĂ. DELIMITĂRI CONCEPTUALE	320
<i>Aliona CARA-RUSNAC</i>	CONTRACTUL INTELIGENT UN CAPITOL NOU ÎN DREPTUL OBLIGAȚIONAL...	326
<i>Natalia CHIBAC</i>	UNELE ASPECTE PRIVIND CONTRACTUL ELECTRONIC	341
<i>Constanța OBADĂ</i>	ÎNTINDEREA DREPTULUI DE SUPERFICIE NĂSCUT ÎN TEMEIUL LEGII ÎNTRE SUBIECȚII DE DREPT PRIVAT	349
<i>Alexandru CUZNEȚOV</i>	SISTEMATIZAREA ELEMENTELOR ȘI EFECTELOR CONTRACTULUI COMERCIAL DE CONCESIUNE.....	355
<i>Valentina CEBOTARI</i>	TERMENUL DE PRESCRIPȚIE ÎN ACȚIUNEA DE CONTESTARE A PATERNITĂȚII	360
<i>Dorin JOSANU</i>	APĂRAREA DREPTURILOR ȘI INTERESELOR CADRELOR DIDACTICE PRIN INTERMEDIUL INSTITUȚIEI PARTENERIATULUI SOCIAL	365

Diana Mihaela MALINCHE

**PROBLEMATICA RELAȚIILOR DE MUNCĂ ALE PERSOANELOR CU
DIZABILITĂȚI ÎN SFERA MUNCII PE TERITORIUL EUROPEAN** 370

Tatiana MIHAILOV

CONTRACTUL INDIVIDUAL DE MUNCĂ CU ZERO ORE DE MUNCĂ..... 375

Felicia PĂSCĂLUȚĂ

**GARANȚII LEGALE ACORDATE MEMBRILOR FAMILIEI PERSONALULUI
DETAȘAT ÎN MISIUNELE DIPLOMATICE** 379

Vitalii PISTRIUGA

**RESPECTAREA DREPTULUI LA APĂRARE ÎN CADRUL PROCEDURII
NOTARIALE PRIN COMUNICARE LA DISTANȚĂ** 384

Inna SOȚCHI

**PREJUDICIUL BIOLOGIC - O NOUĂ FORMĂ A PREJUDICIULUI
NEPATRIMONIAL**..... 395

DREPT PROCEDURAL

Igor DOLEA

SINTEZA STANDARDDELOR ÎN MATERIA JUDECĂRII *IN ABSENTIA*..... 401

Dumitru ROMAN

CONSECINȚELE NERESPECTĂRII UNOR TERMENE ÎN PROCESUL PENAL..... 406

Gheorghe GOLUBENCO, Dragoș-Mihai CHIOTICI

**CONSTATAREA TEHNICO-ȘTIINȚIFICĂ A SPECIALISTULUI-CRIMINALIST
– FORMĂ DE APLICARE A CUNOȘTIINȚELOR SPECIALIZATE ÎN PROCESUL
PENAL**..... 412

Artiom ENI

GARANȚIILE PROCESUALE ALE AGENTULUI SUB ACOPERIRE 418

Dumitru OBADĂ

**NOVAȚIA REDESCHIDERII PROCEDURILOR JUDICIARE LA NIVEL NAȚIONAL
PE CALEA REVIZUIRII PROCESULUI PENAL – COMPETENȚA AGENTULUI
GUVERNAMENTAL** 424

Alexandru NEGRU

**ARGUMENTAREA SOLUȚIILOR JURIDICE CA PARTE A RĂSPUNSULUI
STATUTULUI LA INFRAȚIUNILE MOTIVATE DE PREJUDECATĂ** 429

Sanda ȚONCU

ANALIZA MODIFICĂRIILOR LEGISLATIVE VIZÂND PROCEDURA ABREVIATĂ.. 439

Denis URSU

**UNELE REFLEXII PRIVIND PROBELE ȘI EXIGENȚELE ÎNAINȚATE FAȚĂ DE
ACESTEĂ ÎN CADRUL PROCESULUI PENAL** 445

Elena BELEI

**RECONSIDERAREA CONCEPTULUI DE *CONFLICT DE COMPETENȚĂ*
ÎN CAUZELE DE CONTENCIOS ADMINISTRATIV** 455

Igor COBAN

**DETERMINAREA REȘEDINȚEI OBIȘNUITE A COPILULUI POTRIVIT
CONVENȚIEI ASUPRA ASPECTELOR CIVILE ALE RĂPIRII INTERNAȚIONALE
DE COPII DE LA HAGA DIN 25 OCTOMBRIE 1980.....** 462

Natalia GAVRILENCO

VERIFICAREA INTEGRITĂȚII JUDECĂTORILOR ÎN ORDINE DISCIPLINARĂ 468

Ina JIMBEI

CONCEPTUL DE AUTORITATE PUBLICĂ ÎN CODUL ADMINISTRATIV 474

Ilona JOSANU

**REGLEMENTAREA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ A PROCEDURII CU PRIVIRE
LA ÎNCASAREA CREAȚELOR PECUNIARE NECONTESTATE** 479

Василий КРЕЦУ, Илона ЖОСАНУ

**РАССМОТРЕНИЕ СУДАМИ ТРЕБОВАНИЙ ОРГАНОВ ПОЛИЦИИ, НАЛОГОВЫХ
ОРГАНОВ И СУДЕБНЫХ ИСПОЛНИТЕЛЕЙ В ПОРЯДКЕ ПРИКАЗНОГО
ПРОИЗВОДСТВА.....** 485

Oxana NOVICOV, Roman TALMACI

VÂNZAREA BUNURILOR ÎN PROCEDURA DE EXECUTARE SILITĂ 492

Andrian FETESCU

CONFLICTUL DE INTERESE..... 500

Alexandru PRISAC

**DECLARAREA INADMISSIBILITĂȚII ACȚIUNII ÎN CONTENCIOSUL
ADMINISTRATIV ȘI REFUZUL DE A PRIMI CEREREA DE CHEMARE
ÎN JUDECATĂ CA EFECTE PROCESUALE DUBLATE** 505

Veaceslav BOTNARI

CONTESTAREA ACTELOR EXECUTORULUI JUDECĂTORESC 510

Dionis BRÎNZĂ

**PARTICULARITĂȚILE AUDIERII PERSOANEI ÎN PRIVINȚA CĂREIA SE
SOLICITĂ INSTITUIREA MĂSURILOR DE OCROTIRE JUDICIARE.....** 517

Mihaela CĂPĂȚÎNĂ

**REFLECȚII JURIDICE ASUPRA PROCEDURII ȘI TERMENULUI DE ELIBERARE
A TITLULUI EXECUTORIU.....** 523

Serghei COVALI

**NUMIREA ARBITRILOR ÎN PROCEDURA DE ARBITRAJ INTERNAȚIONAL.
ASPECTE NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE.....** 529

Felicia CHIFA

**PARTICULARITĂȚILE REPARTIZĂRII SARCINII PROBAȚIUNII ÎN
DEPENDENȚĂ DE FELUL DE PROCEDURĂ.....** 533

Mariana-Alina ZISU, Andreea CORSEI

NULITATEA DESFACERII CĂSĂTORIEI 539

ȘTIINȚE ECONOMICE

Veronica PRISACARU, Tatiana IVANOVA

RATIONALIZING THE ROLE OF THE UNIVERSITY AS AN ACTOR OF THE AGRICULTURAL INNOVATION ECOSYSTEM..... 546

Elena NIREAN, Oana CÎMPIANU

ANALIZA COMPARATIVĂ A SISTEMULUI PUBLIC DE PENSII ȘI A SUSTENABILITĂȚII ACESTUIA ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI ÎN ROMÂNIA..... 557

Ala TABARCEA

RECONSIDERAREA CONȚINUTULUI, SCOPULUI ȘI DOMENIILOR DE INVESTIGARE A AUDITULUI DE MARKETING..... 571

Tatiana TOFAN, Aliona SERBULENCO

PARTICULARITĂȚILE SERVICIILOR MEDICALE DIN CADRUL PROGRAMULUI UNIC AL ASIGURĂRII OBLIGATORII DE ASISTENȚĂ MEDICALĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA 579

Eudochia JOMIR

INNOVATION IN BUSINESS AS A COMPETITIVE ADVANTAGE..... 602

Liubovi PRODAN-ȘESTACOVA, Octavian FRUNZĂ

REENGINEERING ORGANIZAȚIONAL CA OPORTUNITATE DE DEZVOLTARE A AFACERILOR 608

Maria BOGOI

DIRECȚIILE PERFEȚIONĂRII CONTABILITĂȚII ÎN INSTITUȚIILE MEDICALE PRIVATE 624

Dumitru CUCU

DETERMINAREA CERCULUI DE SUSPECȚI ÎN CADRUL URMĂRIII PENALE ÎN IPOSTAZA INFRAȚIUNILOR DIN SFERA FINANCIAR BANCARĂ ȘI NEBANCARĂ..... 630

Ecaterina ULIAN

IMPACTUL SINERGETIC ASUPRA CREĂRII DE VALOARE ÎN FUZIUNI ȘI ACHIZIȚII 638

Andrei DAMASCAN

ИНОВАЦИИ ПРИ ЗАМЕЩЕНИИ ЖИДКИХ УГЛЕВОДОРОДОВ КАК ОСНОВА ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА НА БЛИЖАЙШИЕ ДЕСЯТИЛЕТИЯ 642

Елена ЦАПЮК

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ 654

Sofia SCUTARI, Tatiana ȘÎRBU

SISTEMUL BUGETAR – COMPONENTA PRINCIPALĂ A FINANȚELOR PUBLICE, ROLUL ȘI IMPORTANȚA ACESTUIA ÎN DOMENIUL ECONOMIC 663

<i>Maria PAPANA, Irina CIBOTARIU</i>	
PERFEȚIONAREA MANAGEMENTULUI FINANȚELOR PUBLICE PRIN DEZVOLTAREA SISTEMULUI DE ACHIZIȚII PUBLICE DURABILE	671
<i>Ivan LUCHIAN, Angela FILIP</i>	
PARTICULARITĂȚILE ETICII DIGITALE ÎN ACTIVITATEA BANCARĂ.....	677
<i>Nadiia DAVYDENKO, Natalia MOCANU, Andrei BOTEZATU</i>	
FINANCIAL POTENTIAL OF BALANCED DEVELOPMENT OF REGIONS OF UKRAINE	682
<i>Boris COREȚCHI, Alexandr CEAIKOVSKII</i>	
CONTEMPORARY TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF MARKETING PROMOTION TECHNOLOGIES.....	687
<i>Boris COREȚCHI, Igor PRISAC, Ioan G. POP</i>	
ALGORITM INTEGRAT PENTRU EVALUAREA DECIZIILOR ÎN CONTEXTUL INOVAȚIONAL	695
<i>Lucia BATEREANU, Dragoș CIMPOIEȘ, Thomas HERZFELD</i>	
ANALYZING FARM COMPETITIVENESS: AN EXAMINATION OF POST- INVESTMENT SUBSIDIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA.....	704

**Conferința științifică națională cu participare internațională
„INTEGRARE PRIN CERCETARE ȘI INOVARE”
dedicată Zilei internaționale a Științei pentru Pace
și Dezvoltare, 9-10 noiembrie 2023**

Științe juridice și economice

Asistență computerizată – *Maria Bondari*

Bun de tipar 2024. Formatul 70x100 $\frac{1}{12}$.
Coli de tipar 60,5. Coli editoriale 53,0.
Comanda 11 sp. Tirajul 50 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009